BYVOEGZELS

OP HET

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

BYVOEGZELS

OP HET

VADERLANDSCH

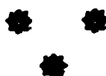
WOORDENBOEK;

OORSPRONKLYK VERZAMELD

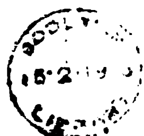
DOOR

JACOBUS KOK.

C – G.

TE AMSTELDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCXCVIII.

BYVOEGZELS

OP HET

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

C.

CAPELLEN, (JOHAN DERK VAN DER) *Heer tot den Poll.* In het Negende Deel onzes *Woordenboeks*, maakten wij, ter loops, gewag van het aanleggen eener Begraafplaatze, ter eere van deezen beroemden Staatsman. De mishandeling, naderhand aan dit Gedenkteeken gepleegd, een bewijs, uit duizenden, tot welke gruwelijke uiterften de opgeftookte en losgelaatene woede kan overflaan, gebiedt ons, van het zonderling wedervaaren der eerwaardige Rustplaatze, een kort verflag te doen. Vooraf moeten wij het volgende verhaalen. Vier Overijsfelfche Edelen, allen broeders, ALEXANDER HENDRIK, FREDERIK BENJAMIN, ROBBERT JASPER en ALEXANDER PHILIPS VAN DER CAPELLEN, bloedvrienden van onzen Ridder, waren nevens deezen afgefproken, den hun overleevenden te beveelen, dat hunne ftoffelijke

overblijfzels, niet in een Kerkgebouw, maar in het open-veld, ter aarde moesten besteld worden. Niet verre van het Dorp *Gorsfel*, welks Kerk het Familiegraf bevat, deeden zij zich eene Begraafplaats vervaardigen, zedert, in den Jaare 1785, naar de teekening van den bouwkundigen OTTEN HUSLY, in een eenvoudigen, doch welvoegelijken smaak, voltooid. In een blaauwen steen deedt men een Opschrift beitelen, de naamen der aanleggers vermeldende. JOHAN DERK, nevens deszelfs Weduwe, HILDEGONDA ANNA BENTINCK, beide in den Jaare 1784 zijnde overleeden, wierden derzelver Lijken, in den Jaare 1785, uit de Voorgaandelijke Begraafplaats derwaarts overgebragt.

Ongestoord sluimerden hier de eerwaardige Overblijfzels, tot aan den twintigsten September des Jaars 1787, wanneer uit *Zutfen* zeven Manspersoonen (twee derzelven waren Soldaaten) 's avonds omstreeks tien uuren, zich na deeze Rustplaats der dooden begaven, om eene schennis aan te rigten, welke onder beschaafde Volken bezwaarlijk voorbeeld zal aantreffen. Deeze onverlaaten beklimmen den muur der Begraafplaatze, houwen met een bijl het Wapen des bij hun zo gehaaten Geslachts van den Naald, en poogen, met eene schendzieke hand, het gemelde Opschrift te bederven en te vernietigen.

Dit staal eener zo verregaande baldaadigheid ging gepaard met een gerugt, dat deeze Grafplaats geheel zou vernield worden; dat, op den volgenden avond, eene bende Graauws, ten getale van driehonderd, ter voltooijing dier Grafschennisse, zou opdaagen. De Hoofdofficier dit gerugt ter ooren komende, bewerkte dat eenige Ruiters derwaards gezonden wierden, ten einde den moedwil van zo veele laaghartigen en ontmenschten te voorkomen. De talrijke hoop van Grafschenders daagde niet op. Doch de op de wagt gezondenen ontmoetten te middernagt, te deezer plaatze, den Rigter van *Gorsfel*, nevens twee andere Persoonen, beide uit *Zutphen*. Den Rigter namen ze in hegtenis, deeden ze na *Zutphen* brengen; waar zij den volgenden dag ontslaagen wierden.

De

De gepleegde Grafschennis, en de geruchten van verder, daar op gemunte woede, bewogen den Schoonzoon van JOHAN DERK VAN DER CAPELLEN, den Graaf VAN RECHTEREN WESTERVELD, om de twee Lijken, op vollen dag, uit deeze geschondene, onveilige en bedreigde Begraafplaats, na den Lijkgrafkelder in de Kerk van *Gorssel* te doen vervoeren.

Hier mede scheen de woede tegen dit geschonden Gedenkteeken der CAPELLENS bedaard, en bleef dezelve omtrent één jaar sluimeren. Toen ontwaakte dezelve met nieuwe en schriklijker kragt. Wij moeten, schoon eenigzins de tijdorde overschreedende, om, al wat deeze Grafstede betreft, bij een te voegen, de voltooijing deezer Grafschennisse vermelden. Op den zevenden Augustus des Jaars 1788, den Jaardag der Prinsesse van *Oranje*, deedt men deeze Begraafplaats, met kruid bezwangerd, in de lugt vliegen. Het Buskruid, tot deeze volslagene vernieling geschikt, hadt men op ééne karre van de *Veluwe*, een uur flegts van *Arnhem*, na dat Graf gevoerd. Deeze wierdt begeleid door één Onderofficier, één Constapel en drie Burgers uit de Stad *Zutphen*. Met een schriklijken slag vloog de Begraafplaats in de lugt, en liet eene ruïne agter, die de oogen mogt verlustigen van de deelhebbers in dit schendig bedrijf, en die nevens hun den naam der Vrijheidlievende CAPELLENS eenen doodlijken haat toedroegen. Die eigenste ruïne verwekte verontwaardiging, *spijt en afgrijzen* in aller braaven hart.

Geen wonder dat de Heer CAPELLEN TOT DE MARSCH, gewaagende van die eindelijke vernieling des Familiegrafs, ook door zijn toedoen daar opgerigt, om, door voorbeeld, de vooroordeelen, ten opzigte van het begraaven in de Kerken, en bij de woningen der leevenden, te doen verdwijnen, uitroept: „ Is 'er wel een voorbeeld onder de woeste „ Volken, welken altijd een heiligen eerbied voor de Dooden en derzelver Rustplaatzen toonden, van eene dergelijke woede voor handen! en heeft niet één ieder verbaasd moeten staan, dat zulk een euveldaad' ononderzogt „ en gevolglijk ongestraft is gebleeven?" — Wij vinden aangetekend, dat het Wapen der CAPELLENS, onbeschaadigd, onder de puinhoopen gevonden en van daar weggehaald is.

Der opteekening niet onwaardig oordeelen wij nog het volgende. In den Jaare 1789, terwijl de vijanden van VAN DER CAPELLEN op het Kusſen zaten, hadt de beroemde Nederlandſche Dichter, Mr. W. HIRSELIS, de edele kloekmoedigheid, om voor CAPELLENS naagedagtenisſe zijne hoogagting, en over de gepleegde ſchennis zijne verontwaardiging, in ſierlijke dichtregels, uit te boezemen. Van twee Kunstplaaten, door dien wakkeren Vaderlander in 't licht gegeeven, vertoonde de eene de Begraafplaats in vollen luister — de andere de Puinhoopen, naa het doen ſpringen van het Gedenkteeken op den 7 Augustus 1788, verjaardag der Prinſesſe van *Oranje*. Onder de eerſte afbeelding las men deeze regels:

Zal hier CAPELLENS *Lijk een ſtille rustplaats vinden?*
De Ridder was deeze aarde en al haar omſlag moê.
Zal zich zijn ſterſlijk deel in deeze kuile ontbinden?
ô Boomen ruischt het dan een zoeten ſlaapzang toe!
Maar neen! — Zie hoe de wrok met kruid en lont zich wapen....
Wie ſluit een raaſernij, die God noch mensch ontziet?
Te rugge onedel volk! laat Neêrlandsch Ridder ſlaapen,
En weiger aan zijn Lijk het recht der dooden niet.

Bij de andere ontmoette men dit Bijſchrift:

Gij die de handen ſchendt aan doodkist, graf en lijken,
Zie hier uw 't noodlot van CAPELLENS *Heiligdom!...*
Uw haat is als een vloed, die dammen beukt en dijken....
Zo borst een Etna los en wringt paleizen om.
ô Schande voor onze eeuw, voor land en maatſchappijen,
Dat zo veel wroks beſtaa — zo vuig een haat verſchijn!
Hier zou CALIGULA *om 's Ridders noodlot ſchreien,*
En Sijracuſes beul met hem bewoogen zijn.

CAPEL-

CAPELLEN. (ALEXANDER PHILIP VAN DER) Op het Artikel, het doorluchtig Geslagt van deezen naam vermeldende, Deel IX. bl. 143, gewaagden wij van het geboorte- en sterfjaar, gelijk ook van het huwelijk deezes slagtoffers van Stadhouderlijke heerschzucht. Hem aangaande ontmoeten wij verscheiden bijzonderheden, der meldinge niet onwaardig.

Behalven de Krijgsampten, ter aangehaalde plaatze door ons genoemd, bekleedde VAN DER CAPELLEN den post van Kamerheer bij den Stadhouder, zints het Jaar 1759. Om zijne fraaie hoedanigheden was hij zeer gezien ten Hove, en genoot 'er zonderlinge blijken van gunst en agtinge. Zonder eenige invallende nevelen, bestraalde CAPELLEN de Zon des geluks, tot in den Jaare 1783, wanneer hij eenige donkere wolken zag ontstaan. Gewoon om door den Stadhouder altoos met blijken van vriendschap en vertrouwen behandeld te worden, bespeurde hij, in dat Jaar daar omtrent eenige verandering. Zich zelven geenerleie reden bewust, aan 's Prinsen zijde vriendschapsbekoeling wettigende, leedt het niet lang, of hij vraagde zijnen Meester daar van na de reden; waarop de Stadhouder het onnozel antwoord gaf, „ dat hij niets tegen hem hadt, en ook ner„ gens van verdagt hieldt; maar dat hij diens Broeder CA„ PELLEN TOT DEN MARSCH aanzag als een zijner grootste „ vijanden, die voor hadt, het Stadhouderschap te culbu„ teeren, en met den Heer VAN DER CAPELLEN TOT DEN „ POL, de eerste oorzaak was van de tegenwoordige trou„ bles; dat daarom de Correspondentie, die hij met zijnen „ Broeder onderhieldt, aan hem eenige ombrage gaf; dat „ hij, offchoon met de beste intentie van de wereld, som„ tijds zaaken zou kunnen melden, waar van zijn Broeder „ een verkeerd gebruik konde maaken; waar door hij dan „ de dupe van dezelve zou zijn: dewijl hij die Heeren „ verdagt hieldt voor Aanstookers van de tegenwoordige „ onlusten, en aanmerkte als Hoofden eener partije in de „ Republiek, die het Stadhouderlijk Huis zogten over hoop „ te werpen. — Dat de eclatante wijze, op welke niet al„ leen zijn Overijsselsche Neef, en zijn Broeder TOT DE „ MARSCH, maar bijna zijne geheele Familie, ja zelfs som-

A 2 „ mi-

„ migên van de Familie zijner Huisvrouwe, zich tegen hem
„ scheenen te verzetten, hem nookzaakten op zijne hoede
„ te zijn; terwijl hij dagelijks moest ondervinden, dat veele
„ Persoonen, die hem het meeste schuldig waren, hem nu
„ afvielen, en wantrouwen bij hem verwekten."

VAN DER CAPELLEN ging deeze verdenkingen te keer, met zijne Hoogheid te verzekeren, dat men hem met opzigt tot het oogmerk der Heeren VAN DER CAPELLEN bedroog, en het 'er maar op toeleide om hun in een haatlijk daglicht te stellen, en, ware het mogelijk, met hunne gantsche Familie te ruïneeren; om welk oogmerk gemaklijker te bereiken, men hem ook verdagt gemaakt hadt, ten einde zijne verwijdering van het Hof te bewerken. — Wat de verkeering met den Pensionaris DE GYZELAAR betrof, deeze, betuigde hij, was op behoorelijke uuren, en of in 't Logement der Stad *Dordrecht*, of ten zijnen Huize, gehouden: en behelsde niets ten nadeele van zijne Hoogheid.

Terwijl dit, ten Stadhouderlijken Hove omging, en VAN DER CAPELLEN verscheide mondgesprekken met den Prins hieldt, brieven schreef, en tusschen beiden komende Persoonen van Rang de verzoening zogten te vinden, verspreidde het gerugt niets minder dan: dat VAN DER CAPELLEN een Verraader van den Prins zijnen Weldoener was, deszelfs geheimen aan diens grootste vijanden geopenbaard hadt, daar toe misbruik maakende van het vertrouwen, 't geen zijne Hoogheid in hem stelde, door hem toegang te verleenen tot zijne geheimste papieren, ja zelfs dat hij den Kamerdienaar, die het meest 's Vorsten Persoon naderde, hadt omgekogt om hem den inhoud der Brieven, die zijne Hoogheid las, mede te deelen.

Zo openlijk geschandvlekt, en in de Nieuwspapieren beschreeven als ontslaagen van zijn post als Kamerheer, drong hij zijne onschuld met sterker eischen aan; doch zonder te vorderen. Hij bekwam weder ten antwoord, „ dat de Stad-
„ houder geen het minste bewijs tegen hem hadt; maar dat
„ de vermoedens bleeven aanhouden, en dat, zo ras die
„ weggenomen konden worden, hij hem gaarne wilde regt-

„ vaar-

„ vaardigen; maar hem thans niet wel kon toestaan zijn „ dienst als Kamerheer te doen, en dus veel liever zag dat „ hij zich absenteerde." Tot het laatste kon hij niet besluiten, het eerste hing van zijne Hoogheid af. — Om de valsch verspreidde gerugten te keer te gaan, deedt hij in de Nieuwspapieren een Berigt plaatzen, dat de Eerroovende gerugten ten zijnen nadeele, zedert eenige dagen, in 's Gravenhage en elders met kwaadaartige oogmerken, verspreid, van allen grond van waarheid ontbloot waren: en hij 't aan zich behieldt om het Publiek, des noods, nadere opening te geeven, van die gebeurtenissen, uit welken de aan hem nog onbekende eerroovende lieden, die gerugten verdicht en in de waereld gebragt hadden. Tot het plaatzen hier van gaf zijne Hoogheid verlof; alleen kon deeze niet toestemmen, de voorbehouding van het nader opening geeven: ook hadt VAN DER CAPELLEN een en ander maal bij zijne Hoogheid betuigd, de noodzaaklijkheid waar in hij zich, door den Prins niet openlijk geregtvaardigd wordende, zou gebragt vinden, om alles, wat deeze zaak betrof, te openbaaren.

Veelen deeden herhaalde poogingen, om die breuke te heelen; doch met zo weinig vrugts, dat VAN DER CAPELLEN, in 't einde, onder de dierste betuigingen van onschuld en den sterksten aandrang op onderzoek zijns gedrags, zijn post als Kamerheer nederlag. Een stap, die, hoe zeer zijne Hoogheid verklaard hadt dat dezelve nooit tot zijn schande of nadeel, kon worden uitgelegd, bij veelen, ook in openbaare Geschriften, eene alleronguntigste uitlegging kreeg. 't Welk VAN DER CAPELLEN op nieuw deedt aanhouden om eene openlijke schuldloosverklaaring van zijne Hoogheid, die hem intusschen met veel beleefdheids behandelde, en zelfs, nevens zijne Egtgenoote, met een aantal Persoonen van den eersten Rang, ten Hove op een Avondmaaltijd verzogt. Dit gaf hem eenige flikkeringen van hoop; dan deeze verdweenen, en wanneer men naa veele gesprekken, en onderhandelingen om eene openlijke Verklaaring te beraamen, die zijne Hoog-

heid en den Heer VAN DER CAPELLEN voldeedt, het niet eens kon worden over de uitdrukkingen, besloot de Jonkheer, ten laatsten, tot het zo dikwijls voorgeslaagen middel, de openlijke uitgave van 't geen hij noodig vondt om zijn Eer en goeden Naam te handhaaven.

Te omslagtig is die Verdeediging, om hier te worden ingelascht: weshalven wij onzen Leezer, begeerig na verdere kundschap, overwijzen na het leezenswaardig Geschrift, getiteld: *Het Gedrag van Jonkheer* A. P. V. D. CAPELLEN, *aan het Publiek door hem zelven opengelegd.*

Zints dien tijd leefde de Overijsselsche Edelman van het Hof verwijderd. Een man, welke met den Stadhouder dus openlijk overhoop lag, moest, eigenaartig, de aandagt trekken, naadat deeze, vooral in den Jaare 1787, zich als partij van de Hollandsche Staaten hadt verklaard. Deeze benoemden hem tot Kolonel van een Regiment, en daarenboven, eenigen tijd daar naa, tot Bevelhebber der Stad *Gorinchem.* Vreemd moet het schijnen, dat de laatstgemelde benoeming eerst op den twaalfden September geschiedde, en alzo in een tijdstip, toen de Pruissische troepen dagelijks wierden te gemoet gezien. Met de onderstelde eere, welke VAN DER CAPELLEN, in de opdragt van den gewigtigen post, wierdt aangedaan, was hij hierom niet gediend. Met kragt van redenen zogt hij zich daar van te ontslaan; doch dezelve geenen ingang vindende, vondt hij zich genoodzaakt, den toevertrouwden last te volvoeren, en vertrok reeds op den dertienden der Maand na *Gorinchem.*

Onmiddelijk naa zijne komst in deeze Veste, zag en betoogde hij de volstrekte onmogelijkheid, om die Stad tegen den minsten geregelden aanval te verdeedigen; dewijl het ontbrak aan allen noodigen Krijgsvoorraad, en geschikte Manschap ter behandeling des Geschuts. Ondanks dit alles was hij onophoudelijk bezig om alle middelen tot verzekering in 't werk te stellen, om voor eene verrassing bevrijd te blijven. Dit was het uiterste 't geen hij doen kon. Het *Woerdersche* Defensieweezen hadt wel ten oogmerke gehad, deeze Stad met raad bij te staan; doch, behalven dat deeze

niets

niets zou gebaat hebben, was hetzelve na *Amsterdam* gevlugt.

In den nacht tusschen den zestienden en zeventienden September hadt VAN DER CAPELLEN de Wagten doen verdubbelen, en alle mogelijke zorg gedraagen om het vuuren, zonder zijnen uitdruklijken schriftlijken last, voor te komen; ook hadt hij den éénigen afgerigten Kanonnier gelast, alle brandende Lonten weg te neemen, en dat 'er niet, dan op zijn uitdruklijken last, zou gevuurd worden. De tijding, hem 's morgens ten vijf uuren gebragt, dat alles in orde en zeer stil was, verschilde zeer veel van die hij een uur laater ontving, dat de Pruisfen zich te *Dalem* vertoonden. Deeze waren, door den donkeren regenagtigen nagt begunstigd, in de grootste stilte, tot voor *Gorinchem* genaderd, en hadden ijlings het geschut achter den weg, tusschen groot en klein *Dalem*, geplaatst, en alles gereed gemaakt om het onmiddelijk te doen speelen.

VAN DER CAPELLEN, van de aankomst der Pruisfen verwittigd, begaf zich terstond na het *Dalemsche* Bolwerk. Maar hoe groot was zijne verbaasdheid, als hij, eenige voetstappen buiten 's huis gezet hebbende, Bomben bij zich zag nedervallen. Dit was voor hem het eerste opontbod der Stad. Deeze eerste wierden welhaast door verscheide anderen gevolgd, waar door een Molen op het Bolwerk en verscheide Huizen in brand geraakten. Terstond liet hij alle de Posten op de Alarmplaats rukken, en stelde zich op het Parapet voor het Front des Aanvals van den *Dalemschen* dijk. Het werpen van Bomben aanhoudende, liet de Stadsbevelhebber van de Batterij vuur geeven; dan teffens op het Parapet den Aftocht slaan; 't welk eenigen tijd van geen uitwerking was, geduurende welken het vuuren uit de Stad aanhieldt, doch zonder iets te betekenen, daar de Pruisfen zich door den hoogen Dijk gedekt vonden. Na het uitsteeken van een wit Vaandel hieldt het schieten op.

De Commandant, die in deezen hem opgedrongenen post, noch Groot-Major, noch Adjudant, ten zijnen bijstand hadt, vondt eindelijk den Onder-Major VAN DE PYLL, wien hij last gaf om met een Tambour buiten de Poort te gaan,

en te vraagen, wat men begeerde? Het antwoord luidde, dat men de Stad *Gornichem* binnen een half uur opeischte. Met dit antwoord niet voldaan, zondt hij deezen Onder-Major weder te rug, met verzoek om in Persoon den Bevelhebber deezes Aanvals te mogen spreeken. Ter *Dalemsche* Poort uit, en tot op de Grenzen van het *Hollandsch* Grondgebied gereeden, kwam hem de Pruisfische Bevelhebber, de Baron VAN ROMBERG, te gemoet.

Zonderling was dit onderhoud. Op CAPELLENS betuigde verwondering, wegens het onverwagt beschieten der Stad, kreeg hij van den Kollonel ten antwoord, dat hij hem, heden morgen, een Brief van den Hertog VAN BRUNSWYK, Hoofdbevelhebber des Pruisfischen Legers, toegezonden hadt; met bijvoeging dat op den Trompetter, die den Officier, met de bezorging des Briefs belast, vergezelde, onmiddelijk geschooten was. Twee bijzonderheden, die VAN DER CAPELLEN, van beiden even zeer onbewust, groote verwondering baarden: inzonderheid de laatste; uit hoofde van zijnen gegeeven en herhaalden last, om, zonder zijn bevel, niet te schieten. Dit bedrijf, voegde het Pruisfische Legerhoofd 'er bij, hadt hem op de Stad doen vuuren en Bomben werpen, en dat hij nu, op 't eigen oogenblik, de Stad opeischte, op last des Hertogs VAN BRUNSWYK, en uit naam des Konings van *Pruisfen*.

VAN DER CAPELLEN, die, zo ras hij van den Onder-Major, de Opeisching der Stad verstondt, aan den Kollonel VAN STERNBACH last gegeeven hadt, om den uittocht op te beraamen, dat hij zich na het Veer van *Papendrecht* zou begeeven, om, zo 't mogelijk ware, *Dordrechts* te hulp te schieten, met het lot der Burger-hulpbenden begaan, verzogt, dat alle de Burgerijen van andere Steden, een ieder na de zijnen mogten terug keeren; en dat hij, dit geweigerd wordende, zijn Persoon hem aanboodt en overgaf; mits het Goed en Bloed der braave, doch ongelukkige Burgerije, in *Gornichem* voor plundering bewaard bleef. Dit wierdt hem toegestaan, mits geen gewapend Persoon zich uit de Stad begaf; alle de Wapens nedergelegen, en alle Krijgs- en Levens-voorraad overgeleverd wierdt.

Dit alles beloofde VAN DER CAPELLEN, voor zo verre hij 'er meester van was, onmiddelijk te zullen beveelen. Overeenkomstig hier mede beval hij eenen Officier van *Rotterdamsche* Burger-hulpbenden, die zich bij zijne terugkomst nog aan de *Dalemsche* Poort bevondt, niet te moeten vertrekken, om dat alle Gewapende Manschappen thans in *Gornichem*, nevens hem, Krijgsgevangenen waren; ook droeg hij zorg, om dit aan allen, die zich nog in de Stad bevonden, te laaten aanzeggen.

Terwijl deeze Onderhandeling voorviel, aan de eene zijde der Stad, openden de Burger-hulpbenden, vol schrik, aan de andere zijde, de Poort, en namen de vlugt na *Dordrecht* en elders. VAN DER CAPELLEN, in de Stad gekomen, begaf zich, na 't gemelde vermaan aan de Gewapenden, om in de Stad te blijven, 't geen niet opgevolgd kon worden, door de menigte der reeds Uitgeweekenen, na 't Stadhuis, deelde aan Burgemeesteren zijne gemaakte schikkingen mede, met last, om vooral zorg te draagen, dat geen Gewapend Man verder de Stad verliet, maar dezelve te beveelen, zonder tegenstand de Wapenen neder te leggen; waarop hij de Inwoonders verzekerde, dat hun geen leed zou geschieden, en hun op het ernstigste vermaande, zich stil te gedraagen.

Staande dit bezetten en aantasten van *Gornichem*, hadt de Hertog VAN BRUNSWYK zich na *Asperen* begeeven, en op den Toorn dier Stad, van waar men *Gornichem* zien kon, den Officier met goede Verrekijkers geplaatst. Deeze ontdekkende, dat 'er Brand op verscheide plaatzen in *Gornichem* was, en dat men kort daar op niet meer hoorde schieten, besloot de Hertog, dat *Gornichem* gedaadigd hadt, ijlde, met eenige Officieren, onder geleide van eenige Huzaaren, na die vermeesterde Vesten, en bereikte dezelve op 't eigen oogenblik dat een Grenadier-Regiment 'er binnen trok. Hij stelde zich aan 't hoofd, en nam de Stad in bezit. Geen wonder dat de Reegering met een aantal der Inwoonderen hem te gemoet ging, hem hunnen verlosser noemde, en dat het roepen van *Vivat Oranje!* de lugt deedt

weêr-

weêrgalmen, terwijl het Toorens, Huizen en Menschen, aan geen Oranjesieraaden ontbrak.

Van al het gebeurde gaf VAN DER CAPELLEN den Hertoge VAN BRUNSWYK mondeling berigt. Doch deeze betoonde zich geheel onvoldaan over het laaten ontkomen der Bezettinge en de vlugt der Gewapende Burger-hulpbenden; en betuigde VAN DER CAPELLEN, dat hij tot Gijzelaar zou strekken, omtrent al het leed dat die geenen, die den Prins van *Oranje* toegedaan waren, mogt overkomen. Hij verzogt, met eene Commissie uit de Magistraat, in tegenwoordigheid des Hertogs, te mogen spreeken. De Burgemeesters BARNEVELD, DAAY, en BLEISWYK, kwamen bij hem. „ Deezen „ bragt hij," op dat wij hier 's Mans eigene woorden gebruiken, „ te binnen, hoe en op welk eene wijze hij di„ rect aangetoond hadt, hoe dat de Stad alle middelen van „ Defensie ontbraken, en derhalven in eene volledige phij„ sique onmogelijkheid was, om de minste gereguleerde At„ taque te kunnen doorstaan; hoe dat zulks was bevestigd „ door alle deskundigen in de Stad present, waar onder de „ Luitenant Collonel Ingenieur Contrarolleur Generaal DE „ ROCK. Hoe hij, nog daags te vooren op zich genomen „ hadt, om zulks aan te toonen aan de Commandanten der „ Corpsen, bijzonder aan die van *Dordrecht* en *Rotterdam*, „ om dezelve na hunne Steden te doen terug keeren, en „ door hunne voorafgaande Retraite, zijn eigene Retraite „ en die des verderen Garnisoens te faciliteeren. Hoe de „ Auxiliairen zulks hadden afgeweezen en hem gedeclareerd „ hadden, alles tot defensie van de Stad te willen waagen; „ hoe hij daar op had gedeclareerd, dat eene zo temeraire „ Defensie door hem niet zou aangevoerd worden; doch „ dat hij als dan de Stad met zijn Persoon alleen zou de„ fendeeren, daar hij zich, bij eene onverhoopte Attaque, „ alleen, op het Parapet, voor het front der Attaque zou „ sacrificeeren, direct de Retraite bevelen, en hij alleen als „ dan op de beste wijze zou Capituleeren, tot behoud der „ ongelukkige Burgerij. Dat, hij derhalven, de Heeren van „ de Magistraat, ja alle de Ingezetenen der Stad, die de „ zaaken des kundig waren, sommeerde, of 'er iets in zijn

„ ge-

„ gedrag te vinden zou zijn, dat niet overeen kwam met „ dat van een eerlijk, ja hij durfde zeggen, van een buiten„ tengewoon genereus Mensch! dat hij nu, van zijn kant, „ en van de Heeren van de Magistraat, en van de geheele „ Stad durfde vorderen, om zich voor hem, die zich vrij„ willig voor de Stad en Burgerij hadt gesacrificeerd, zoda„ nig, met allen spoed te interponeeren, en Cautie tot zijn „ Ontslag, 't geen op zijn woord van eer kon geschieden, „ te stellen, als hij meriteerde, ja, hij durfde zeggen, als „ zij hem verschuldigd waren."

Ondanks dit verdeedigend voorstel, kreeg hij bij zich één Officier en twee Onder-Officieren, om hem te bewaaren; en wanneer de Hertog na *Meerkerk* vertrokken was, wierdt de bewaarde en bewaakte, met een koets derwaards gebragt, en 's anderendaags, op dezelfde wijze, tot het Hoofdkwartier agter *Ameide*. Voorts, onder 't geleide van een Luitenant en twee Onder-Officieren, door *Gorinchem*, en *Thiel*, na *Nijmegen*, gevoerd. Daar aankomende, ontfing hem een zaamengeschoolde schaar van menschen, die een vloed van scheldwoorden, gepaard met de schriklijkste bedreigingen, tegen hem uitbraakten.

Dit was slegts een voorspel van het lot hem beschooren. Men voerde deezen, bij den Stadhouder en diens partij zo gehaaten Man, na *Wezel*, in een akelige Kerker, die zijne gezondheid krenkte, en uit welken hij geen ontslag kreeg, dan naa dat zijne herstelling oogschijnlijk onder de onmogelijkheden behoorde. Gelijk hij ook slegts twee dagen, naa zijn vertrek uit *Wezel*, en naauwlijks te *Utrecht* aangekomen, onder den last der geledene ongemakken bezweek, en in den bloei zijner jaaren, aan zijn Vaderland, aan eene zwakke Egtgenoote en zes onnozele Kinderen, ontrukt wierdt.

Zie *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken*.

Cala, (*De Toren van*) of *Kalla*. Zo zeker het voormaalig aanweezen van een Gebouw van dien naam gesteld wordt, zo onzeker is de plaats, alwaar het eertijds plagt te staan. Vol-

Volgens VAN LOON zou men die plaats moeten zoeken, bijkans een uur gaans beneden of ten Westen van het *Praetorium* AGRIPPINÆ, waar voor sommigen *Roomburg*, bij *Leiden*, anderen het *Huis te Britten* houden. Doch andere Oudheidkundigen voeden daar omtrent andere gedagten. Zie hier, wat wij, in de keurige *Bijvoegsels en Aanmerkingen* op J. WAGENAAR, ten dien opzigte, vinden aangeteekend:

„ SUETONIUS verhaalt, dat CALIGULA een zeer hoogen Tooren tot een Vuurbaak voor de Schippers als een bewijs zijner overwinning op *Brittannien* op die hoogte, waar hij zich even in Zee begeeven hadt, liet oprigten. Dit was het grootste nut, het geen zijne overkomst en voorgewende overwinning te weeg bragten. De overeenkomst van naam baart zeker vermoeden, dat deeze Tooren aan den uitloop van den Midden-Rhijn door hem gestigt is, indien men maar bewijzen kon, dat ons Land het tooneel geweest is van al de buitenspoorigheden, door deezen Keizer gepleegd. Uit SUETONIUS en DIO CASSIUS in het leeven van CALIGULA blijkt het, dat hij, na de schat van den Staat, door zijne Voorzaaten opgelegd, baldadig verkwist was, onder voorwendsel van zijne Bataafsche Lijfbenden volstallig te maken en tegen de Germaanen te oorlogen, niet anders bedoeld heeft, dan de rijke Wingewesten van *Spanje* en *Frankrijk* uit te plunderen, daar oneindig meer te haalen was, dan bij de Batavieren. Schoon hun Eiland ook tot de *Galliën* gerekend wierdt; schoon hij over den Rhijn getrokken, maar terstond weder te rug gekeerd is, maakt dit nog geen bewijs uit, dat dit juist in den verst afgelegen oord van *Galliën* en wel in ons Eiland geschied is. — Hier was zeker goede gelegenheid om naar *Brittannien* over te steeken, maar nog beter aan de eigenlijke *Gallische* Kust. Hij wierd van den Vader van BRINIO, een Caninefaat, bespot; maar daar uit volgt niet, dat zulks in het land der Caninefaaten of in deszelfs nabijheid geschied is. Het was eene dolle onderneeming, de Galeijen van drie Riemen, waar mede CALIGULA zijn korten Zeetocht gedaan had, voor een gedeelte te land na *Rome* te voeren, maar hoe verder men deezen afstand neemt; hoe veel grooter de moeielijkheid dee-

dezer onderneeming wordt. En dat alles schijnt te beslissen: indien CALIGULA zich hier onder de Batavieren opgehouden, en Germaansche Gijzelaars, uit het School op zijn bevel heimelijk weggebragt, hadt laaten agterhaalen en in ketenen wegvoeren; behoefde hij tot een teken van voorgewende overwinning over de Germaanen geenen der grootste Galliërs uit te zoeken en te beveelen, dat zij hun hair veranderen, en de Germaansche taal leeren zouden, om voor overwonnenen van dien landaart in zijn zegenpraal te kunnen doorgaan. Daarom heeft men dien Tooren met meer waarschijnlijkheid in *Galliën* geplaatst; en wel volgens MONTFAUCON, die zelfs eene afbeelding van deszelfs overblijfzels levert, bij *Boulogne*. Intusschen verloren onze Voorzaaten 'er niets bij; terwijl het hun nog tot voordeel nog tot eer kon verstrekken zulk een monster te herbergen, het welk overwonne Volken, Bondgenooten en Romeinsche Burgers op eenen voet behandelde, zo dat niemand veilig was van zijne bezittingen, — ja van zijn leeven. Rijk te zijn was de grootste misdaad, en bloedvergieten de grootste wellust van CALIGULA, van wien men niet meer behoeft te zeggen, dan dat hij wenschte, dat het Romeinsche Volk maar één hals hadt, op dat hij het vermaak mogt hebben van het zelve met eenen slag te vernielen. Wij verliezen 'er niets bij, dan de zekerheid van de stigting van den Tooren van *Calla* of *Caljaart*, en van den verbaazenden aanwas in vermogen bij een volk, het welke men bij het Verbond maaken met CÆSAR zo arm rekent, dat het geene schatting kon draagen, en zich toen met den handel niet bemoeide. — Het bestaan van een overblijfzel, dat men den Toorn van *Calla* of *Caljaart* pleeg te noemen, door zoo veele eenpaarige getuigenissen bevestigd, trekken wij in 't geheel niet in twijffel, te minder, om dat wij gelooven, dat onze kusten zich nog veel verder, ten minsten zo ver als de *Breë veertien* hebben uitgestrekt: maar die onbedenkelijke spoedige aanwas van vermogens, welke CALIGULA zou bewogen hebben, om heel uit *Italiën* de goederen van zijne zusters en andere kostbaarheden te ontbieden, om dezelve hier ten duursten te verkoopen, is ons altoos verdagt voorge-

gekomen. Schoon de natuurlijke gelegenheid van ons Land aan den uitloop van vermaarde rivieren, tusschen *Galliën* en *Germaniën*; — het aankomen en afvaaren der Romeinsche Schepen; het verblijf van de Keurbenden en eene menigte Romeinsche Kooplieden, van tijd tot tijd eene aanmerkelijke verandering, — en ten laatsten een gunstigen zamenloop voor den Koophandel te wege gebragt hebben.

Zie *Bijvoegzels en Aanmerkingen op* J. WAGENAAR'S *Vaderl. Hist.*

CASTRO; (JACOBUS DE) zie BOSSIUS. (JACOB)

CELTEN, een van ouds zeer beroemd Volk, van welks oorsprong bij de Schrijvers, veele, dikmaals beuzelagtige, bijzonderheden verhaald worden. Waarschijnlijk moet hun Vaderland in *Scythie* gezogt worden, van waar zij, door de ongemeene vrugtbaarheid der voortplantinge, elkander als verdringende, na andere oorden, ook Westwaarts aan, verhuisden, onder andere ook na den Rhijn en de Maaze; van hier dat onze Voorouders, de vroegste bewooners deezer Landen, met dezelven in eenige betrekking zullen gestaan hebben. Meer van dezelven te vermelden, loopt buiten ons bestek.

CLARUS CAMPUS, of *Klaarkamp*, eene, van ouds, zeer vermaarde Abdij, in het Friesche Kwartier *Oostergo*, in de Grietenij *Dantumadeel*. Volgens EMMIUS zou haare stigting op of omtrent het Jaar 1165 moeten gesteld worden. Het Gestigt was zeer vermogend in landerijen en andere bezittingen. Dikmaals namen de Monniken deel in de binnenlandsche oneenigheden, welke, van tijd tot tijd, het Landschap beroerden. Zie verder het Art. RINSMAGEEST.

CLOPPENBURG. (JOHANNES) Bij deezes Godgeleerden leevensbijzonderheden, ter voegzaame plaatze door ons vermeld, voegen wij hier het aangeteekende omtrent den beroemden Man, door den geleerden VERI. Naa de Schriften,

door

door CLOPPENBURG in 't licht gegeeven, genoemd te hebben, vervolgt hij aldus.

„ Deeze Geleerde Man overtrof in bedaardheid en verdraagzaamheid, zo wel als in kennisse en schranderheid de meesten van zijnen tijd. Niet ras gereed, om anderen te bedillen, en zulken, die, behoudens het weezenlijke der Hervormde leer, van den gewoonen weg afgingen, verdacht te houden, hadt hij achting voor oorspronglijke zelfdenkers. Hij prente het ook zijnen leerlingen bij herhaaling in, om toch niet blindlings het zegel aan de woorden hunner Meesters te hangen, maar zelven de zaak te onderzoeken, en niet gelijk de koeijen, zo als hij zich gewoonlijk uitdrukte, achter elkanderen 't zelfde padtjen te betreeden, maar hier en gins het waare en goede te gaan opspooren (*). Deezen CLOPPENBURG mooge men in zekere opzicht aanmerken als een voorlooper van COCCEJUS. Verscheiden denkbeelden, welken naderhand het *Coccejanismus* mede uitgemaakt hebben, worden 'er reeds in zijne schriften aangetroffen. In zijn werk, getijteld: *Disputationes* XI *De Fædere Dei et Testamento Vet. et N.* in zijn *Syntagma Exerc. Select.* handelt hij opzetlijk over het *Verbond der werken met* ADAM *opgericht*, en laat 'er zich schier even zo over uit, als naderhand COCCEJUS gedaan heeft. Veelen hebben hem daarom gehouden voor den eersten Leeraar in de Hervormde Kerk, die met de leer van het *werkverbond* voor den dag gekomen is. Doch niet naar recht en waarheid. VAN DEN HONERT heeft in zijn werk, ADAM en CHRISTUS, *'t vierde Hoofdstuk*, duidlijk getoond, dat niet weinige Godgeleerden, voor CLOPPENBURGS tijd, reeds van een *werkverbond* gewaagd en geschreeven hebben. En VRIEMOET somt in zijn meermaalen aangehaald werk (†) eenige *Franekersche Theologanten* op, als SIBRANDUS LUBBERTUS, HENR. ANTONIDES NERDENUS, JOHANNES MAKKOVIUS en WILLEM AMESIUS, die allen voor CLOPPEN-

(*) Id testatur MARCKIUS *in delineat. vitæ* CLOPPENB. *operibus* ejus præfixa.

(†) *Athenæ Fris.* Pag. 378 en 379.

PENBURG geleeraard en in hunne lessen en schriften van een *Werkverbond* melding gemaakt hebben. De woorden zelven, uit de Werken van deeze Mannen, hier toe betreklijk, zijn 'er tevens door hem bijgebragt (*). Zelfs komt het mij voor, dat de opstellers van den *Heidelbergschen Katechismus* al met het denkbeeld van een *Werkverbond* zijn bekend geweest. Men leeze toch maar eens de negende vraag met het antwoord naauwkeuriglijk, en men zal zulks 'er niet onduidlijk uit opmaaken kunnen. Men vergelijke tevens de uitleggingen van URSINUS zelven ter deeze plaatze, en men zal zulks nog klaarer zien (†). Dit gevoelen nopens het *Werkverbond* schijnt het meest leevendig geworden te zijn, ten tijde van de hevige verschillen met de Remonstranten; waar naa hetzelve steeds bij de Hervormde Kerkleeraars langzaamerhand zeer algemeen, en bij zommigen het merk der regtzinnigheid geworden is. Maar CLOPPENBURG heeft naderhand hetzelve uitgewerkt en opgesierd: zo dat het

(*) VENEMA hadt dus geen recht, om te schrijven, „ op „ onze *Akademie* hebben onze geëerde voorzaaten het „ denkbeeld van een *Werkverbond* altijd verworpen." *Korte verdeed. van zijne eer en leer*. bl. 59.

(†) VENEMA schrijft in *de aangeh. verd. van zijn eer en leer* bl. 59, „ dat in den *Katechismus* niet één woord „ van het *Werkverbond* gesproken wordt." Dit is wel ja waar, voor zo verre men 'er het Schoolsche kunstwoord *Werkverbond* niet aantreft; maar wat het denkbeeld aanbelangt, dit, dunkt mij, kan men in de aangehaalde vraag en het daarop staande antwoord oogenschijnlijk ontdekken. De Schrijvers der *Vaderl. Bibl.* II. D. bl. 645. berispen dan ook, zo 't mij voorkomt, den Eerwaardigen OUBOTER, te onrechte daarover, dat hij in zijne bekende Katechismusverklaaring, de spreekwijze *van plaatsvervangend Verbondshoofd* gebruikt, en dus aan den *Katechismus* een' zin geeft, daar deszelfs opstellers niet aangedacht zouden hebben. — Mijns oordeels, hebben zij 'er wel aangedacht.

het bij deezen wel eene aanvalliger gedaante heeft gekreegen, maar bij genen ook zijne waarde geheel verlooren heeft, als bij J R. WETSTEIN, JAK. ALTING, JOH. VLACK, en BALTH. BEKKER: tegen welken dieswege MARESIUS en LEYDEKKER met drift en onbescheid de pen gevoerd hebben. Naderhand heeft de groote VITRINGA, de Vader, in zijne *Aphorismi Theologiæ*, op eene gematigde en bedaarde wijze het geheele leerbegrip aangaande het *Werkverbond* als ganschonschriftmaatig verworpen. Eindelijk heeft de jonge CAMP. VITRINGA zijns Vaders gevoelen omslagtiger uit elkander gezet, en krachtiger verdeedigd in zijne *Theses Theologicæ præcipue argumenti Elenctici*, te vinden in zijne *Opuscula*, uitgegeeven door VENEMA. En hier in hebben beide geleerden veele en voornaame Mannen tot hunne volgers gehad, zo als zij ze thands nog hebben.

Zie A. YPEI, *Geschiedenis der Systematische Godgeleerdheid*.

COCCEJANEN; zie COCCEJUS.

COCCEJUS. (JOANNES) Veelen onzer Leezeren, vleien wij ons, zullen in dank ontvangen het volgende berigt, aangaande deezen beroemden Godgeleerde, als bevattende een reeks van bijzonderheden, een aanmerkelijk licht verspreidende over 's Mans leere en lotgevallen, en in 't algemeen over de Kerkelijke Geschiedenis van de onrustig twistzieke dagen, welke hij beleefd heeft. YPEI is de Schrijver, welken wij, in dit berigt, op ons papier doen spreeken.

„ Deeze onsterflijke Man, (dus schrijft hij) die een vijand van de *Peripatetische* wijsgeerte, en ja van alle wijsgeerte was, hadt alle zijne kragten ingespand, alle zijne schatten van wijsheid en geleerdheid besteed, om de Godspraken der Heilige Schrift te verklaaren en optehelderen. Onder deezen arbeid was hem de zin der Bijbelwoorden overal zo zaakrijk voorgekomen, dat zij *alles betekenden wat zij maar met mooglijkheid betekenen konden.* Naar dee-

deezen zonderlingen ſtelregel leide hij de Heilige Schrift uit. De vervulling van heel het Profeetisch woord was, zijns oordeels, KRISTUS, welke even daarom allerwege moest gezocht, en ook gevonden konde worden. Hij beſchouwde het gantſche Oude Testament, den Leviefchen dienst met alle deszelfs kerkplegtigheden, die den Israëlieten als een ſlaafsch juk waren opgeleid, en de geheele aaneenſchakeling der oude Joodſche gebeurenisſen, als iets voorbeeldigs, als eene grondſchets van KRISTUS zelven, of van de goederen en lotgevallen des Nieuwen Testaments, zo als ze plaats zouden hebben tot aan de voleinding der waereld. Meenig iets ook van 't geene de Heiland in zijn verkeer hier op de waereld gedaan, geleerd en geleeden hadt, was, naar zijne gedachte, eene affchaduwing van de voorrechten des N. T. en van 't geene voortaan in de Kristlijke Kerk voorvallen zoude. De gantſche leer der waarheid, zo als ze ons in de gewijde Schriften voorgedraagen wordt, konde, volgens zijne meening, het best verklaard worden, zo men dezelve voeglijk deedt rijmen met eene *huishouding der verbonden*, welke God met het menschdom aangegaan hadt. Hij leerde, dat God met ADAM een *werkverbond* en na het verbreken van hetzelve een *genadeverbond* opgericht hadde, waar van de tienwoordige wet eene plegtſpraak, (een *formulier*) was geworden, toen hetzelve ſtaatlijk vernieuwd wierdt, met het Israëlietendom in de woeſtenije van *Arabië*. Dit waare het Oude Testament, zo als het in den Bijbel geheeten wordt, waar bij hij MOSES als Middelaar aanmerkte, en welk verbond hij beweerde van dezelfde natuur te zijn als het nieuwe verbond, door het Middelaarſchap van JESUS opgerigt. Uit kracht van dit Oude Testament waaren, naardemaal hetzelve voorbeeldig was, den Israëlieten geene andere goederen toegevloeid, dan enkel tijdlijken, welken hun evenwel ten onderpande verſtrekten van beter goederen, waar van men onder den nieuwen dag het genot daadlijk hebben zoude; de voorvruchten wierden 'er toen ſlechts van geproefd: Gods goedheid voegde hun bij voorraad deeze zegeningen toe. Even daarom moesten ze aangemerkt worden niet zo zeer als kinders van God, maar als ſlaaven, die

ſlaêg

traeg in vreeze zijn. Op eene heel andere wijze wierden dus de geloovigen, onder het oude licht leevende, gerechtvaardigd, dan die, welken onder het nieuwe leefden. — Daar de *Sabbat* in de woestijn ingesteld waare, en niet ten zevenden dage der waereldschepping, moest men denzelven, als schaduwächtig zijnde geweest, onder het N. Testament voor afgeschaft houden. — Eindelijk verdeelde hij de gantsche geschiedenis der Nieuwe Kerk in zeven tijdperken of zo genoemde *Perioden*, overeenkomstig met de *zeven brieven*, *bazuinen*, *fiolen* en *zegelen* in het boek der *Openbaaring*, en de zeven gelijkenissen uit het *Euangelie* van MATTHEUS.

„ Zie daar eene korte opgave der leerwijze van COCCEJUS, en eenige voornaame bijzonderheden van zijn Godgeleerd stelzel. Tot aan het jaar 1658 genoot de braave Man rust en toejuigching. Hij was toen reeds acht jaaren Hoogleeraar te *Leijden* geweest. Dan nu pakten 'er van lieverleê eenige zwarte onweêrswolken boven zijn hoofd zamen: een vloed van haatlijke beschuldigingen, van bitze bejegeningen en liefdelooze verketteringen regende op hem los, terwijl hij door een' loeijenden wind van strenge kabaalzucht bestormd wierdt. In het genoemde Jaar 1658 ontstonden de eerste beweegingen tegen hem, over zijne gevoelens nopens den *Sabbat*, welken hij voorgedraagen hadt in zijne uitlegging van den Brief aan de *Hebreeuwen*. Hier tegen schreef de *Utrechtsche* Hoogleeraar ESSENIUS eene Latijnsche verhandeling *over de altijddunrende zedelijkheid der tienwoordige wet*, *en dus ook in 't bijzondere van den Sabbat* (*de perpetua moralitate Decalogi*, *adeoque spec. etiam Sabbati*) die ook in 't Nederduitsch 't licht zag. Hier op gaf COCCEJUS uit een geschrift, getijteld: *Indagatio naturæ Sabbati et quietis N. T. Onderzoek over den waaren aart des Sabbats en der rust van het N. T.* in het *Latijn* en *Nederduitsch* te *Leijden* in 1270. HOORNBEEK liet daarop volgen zijn geschrift: *Heiliging van Gods naam en dag*. Wijders verzette zich ten Jaare 1665 tegen hem GYSBERT VOETIUS, ten aanzien van het onderscheid tusschen *αφεσις* en *παρεσις αμαρτιων*, 't welk hij in het genoemde *onderzoek over den waaren aart des Sabbats* voorgesteld hadt. Beide deeze

woorden, in de fchriften van het N. T. voorkomende, gaven, volgens 't algemeene gevoelen der Schriftgeleerden, één en het zelfde te kennen; doch, naar de gedachte van COCCEJUS, was *αφεσις αμαρτιων* eene *volmaakte* vergeving van zonden, zo als ze onder den nieuwen dag plaats hadt, en *παρεσις αμαρτιων* eene *onvolkomen* vergiffenis, zo als men ze flechts voor de komst van den Heere JESUS hadt kunnen genieten. Uit welke gedachte 's Mans vijanden, en zo ook VOETIUS, die 'er een Latijnsch Twistfchrift over hadt laten verdeedigen, allerlei haatlijke en onregtzinnige volgtrekkingen afleidden. Dit was de aanleidende oorzaak, dat COCCEJUS in het licht gaf zijn werkjen, getijteld: *Moreh Nebochim. Utilitas distinctionis duorum vocabulorum scripturæ παρεσεως et αφεσεως*, Amft. 1666. 8vo. zijnde eene nader verklaaring van het nut der onderfcheiding in de beteekenisfe der woorden *παρεσις* en *αφεσις*. Ook kunnen wij hier niet wel met ftilzwijgen voorbijgaan de onaangenaame omftandigheden, waarin hij gewikkeld wierdt met SAMUEL MARESIUS, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Groningen*, die zijne bittere gal uitwierp tegen een Akademisch twistfchrift, *over de huishouding der tijden* (*de Oeconomia Temporum*) 't welk door den Auteur, WILLEM MOMMA, onder voorzitting van COCCEJUS 1662, verdeedigd was: uit hetzelve hadt hij drieëntachtig gefchilvraagen (*Quæstiones*) verzameld; hier tegen gaf COCCEJUS weder zijne aanmerkingen uit ten Jaare 1663, welken briefsgewijze aan MARESIUS waaren toegezonden. Naa de uitgave van deezen brief, betuigde wel MARESIUS, in zijn antwoord, 't welk ook het licht zag, dat hij in het weezen der zaak met COCCEJUS eens denkend waare; doch aan den anderen kant konde hij niet nalaaten, om laag op 's Mans arbeid te vallen, en hem een' ftouten ftichter van fchadelijke nieuwigheden te noemen. Zelfs ja ging zijn wroeten tegen den goeden Man zo verre, dat hij uit deszelfs denkbeelden over de *Alomtegenwoordigheid van God*, welken hij in zijne *Summa Theologiæ ex Scripturis repetita* (*Lug. Bat. edita* 1662. 4to.) voorgedraagen hadt, aanleiding nam, om hem van bedekte Socinianerij te befchuldigen, zo als hij dan ook voornaan alles

in

in openbaaren geschrifte te werk stelde, om deszelfs regtzinnigheid verdacht te maaken, en hem bij de breede gemeente als een* gevaarlijken ketter ten toone te zetten.

„ Wij zien dus, dat de twist over den *Sabbat* de deur geopend heeft, voor de aanmerklijke verandering, die 'er in de manier van denken en leeren onder de hervormde Leeraars voortaan stand greep. Groote omwentelingen hebben doorgaans kleine beginzels. Zo was 't ook hier. Vader COCCEJUS, wel een man van onderneeming, maar ook bedaard en voorzigtig in zijnen handel, ging langen tijd zwanger met het prijslijk toeleg, om het gezag, 't welk de Scholastiekerij in de kerk op nieuw gekreegen hadt, te fnuiken, en de gewoone leerwijze, welke door de *filosofy* van ARISTOTELES zo zeer bedorven was, voor een, zo 't hem voorkwam, beter, en met de eenvoudigheid van den Godsdienst meer overeenstemmend, onderwijs te doen wijken. In zijne lessen, en ook hier en daar in zijne schriften, liet hij 'er zich wel over uit, maar onder bedekte termen, en niet zo opzetlijk en openlijk, als hij wel wenschte. En denklijk hadt hij nimmer zulken naam en aanhang gemaakt, indien zijn ambtgenoot HEYDANUS hem niet op den gang gebragt hadde. Deeze gaf hem gelegenheid, om ronduit te spreeken en schrijven, zo als hij dacht. HEYDANUS liet eene Akademische Verhandeling verdeedigen over den *Sabbat en den dag des Heeren* (*de Sabbato et die dominica*) waarin hij beweerde, „ dat men nergens konde aantoonen, „ dat den Kristenen een gebod gegeeven waare, om den „ Sabbat te vieren, maar dat zulks alleen een oud kerkge„ bruik waare, en dat het bevel van God, den Israëlieten „ opgeleid, om den *Sabbat* te houden niet moest gerekend „ worden onder de zedelijke geboden van God." Zulk eene stelling, geheel overeenkomstig met het geene COCCEJUS in zijne Verklaaring van den brief aan de *Hebreeuwen* meer ingewikkeld voorgesteld hadt, bragt ESSENIUS, HOORNBEEK en anderen, welken men den naam gaf van *Preciesen* of *Preciesisten*, *naauwgezetten*, op de been. „ De Kerk was „ in gevaar." Men besloot HEYDANUS en COCCEJUS in openlijke geschriften aantetasten. ESSENIUS kwam met de boven-

genoemde Latijnsche Verhandeling voor den dag: HOORNBEEK liet zijne *Theses de Sabbato* drukken. En nu konden HEYDANUS en COCCEJUS niet blijven stil zitten: HEYDANUS gaf uit zijne tweede Akademische Verhandeling de *Sabbato et die dominica*, waarin hij zijne gevoelens nader verklaarde en zijne zaak trachtte goed te maaken. En nu ook liet COCCEJUS zich verder los in zijne gemelde Verhandeling, *de indagatione naturæ Sabbati et quietis* N. T. waarin hij niet schroomde, vlak uit te leeren, „ dat de Sabbat der „ Israëlieten een voorbeeld waare van de geestlijke rust des „ N. T., welke in waarheid een *Sabbat* en eene rust des „ Heeren konde genoemd worden: en dat men derhalve „ zich zo zeer niet bekommeren moest over de heiliging „ van den zevenden dag, welke van God voor de Israël- „ lers, alleen, ter viering vastgesteld was, en ons, die, „ door het bloed van KRISTUS van het juk der Israëlietische „ Kerkplegtigheden ontheven, zich over het genot van eene „ bestendige rust, en het houden van den geestlijken *Sab-* „ *bat* verheugen mogten, in het geheel niet raakte." — HOORNBEEK schreef toen zijne *Heiliging in Gods naam en dag*, en verweet daarin HEYDANUS en COCCEJUS losheid van denken, hen tevens afschilderende met leelijke kleuren als Godsdienstlooze heiligschenders. HEYDANUS schreef daarop in het Nederduitsch: zijne *Consideratien*, HOORNBEEK zijne *nader beweering van 's Heeren dag heiliging*, HEYDANUS het tweede deel van zijne *Consideratien*, en COCCEJUS een werkjen, *Typus Concordiæ Amicorum circa honorem dominicæ*. Middelerwijl zond eene onbekende en kwaadwillige hand in het licht een boek, getijteld, *Sententia Sociniana de Sabbato et Quarto præcepto inimica pietati, cum vindiciis expressi mandati de institutione diei dominici, auctore* NATHANAËLE JOHNSON *S. S. Theol. Licentiato:* in welk boek HEYDANUS en COCCEJUS van Socieniaanerij beschuldigd en deerlijk gehavend wierden. Vervolgens zijn 'er nog verscheiden schriften over en weder gewisseld, tot zo lang ten laatsten de Staaten des Lands beiden partijen stilzwijgen en eene wederzijdsche verdraagzaamheid gebooden. Intusschen evenwel waren de lang overdachte gevoelens van COCCEJUS

aan

van 't licht gekomen, en 's Mans doel, om de schoolsche leerwijze te verbeteren, was ook niet meer verborgen. Hij kreeg steeds meer vrienden, maar ook meer tegenstanders.

„ Ontzettende beweegingen ontstonden 'er nu voortaan door deeze nieuwe leerwijze van COCCEJUS in de Hervormde Kerk hier te Lande. Alles geraakte in rep en roer; terwijl ieder voornaam Leeraar, die of voor, of tegen dacht, naar zijnen voorganger, aan wiens voeten hij het onderwijs op de Hoogeschoolen genooten hadde, of wiens leermethode hij omhelsde, benoemd wierdt. De leerlingen en vrienden van COCCEJUS wierden *Coccejaanen*, en de leerlingen van VOETIUS, en die met hem den Scholastieken leertrant voorstonden, wierden *Voetiaanen* geheeten; beiden benoemingen, welken tot op den huidigen dag stand houden, schoon anders het twistvuur bijkans geheel gedoofd is. De eersten wierden ook genoemd lieden van de *Nieuwe*, en de laatsten lieden van de *Oude Studie*.

„ 't Geene wijders deeze onrust niet weinig vergrootte, en de leervoordragt van COCCEJUS als eene verderflijke nieuwigheid, deedt voorkomen, was, dat zij, die COCCEJUS in de Godgeleerdheid volgden, DESCARTES tot hunnen leidsman in de Wijsgeerte koozen, niet zo zeer, om dat 'er tusschen de Godgeleerdheid van den eenen, en de Wijsgeerte van den anderen eenige verbindtenis lag, en dezelven eene wederkeerige betrekking op elkanderen hadden (*), maar om dat

(*) COCCEJUS was zelfs in het begin een tegenstander van de *Kartesiaansche* Wijsgeerte, doch om zijner vrienden wil heeft hij 'er zich vervolgens niet tegen willen verzetten. Hij bleef 'er evenwel een vreemdeling in. Aan den Geneefschen Theologant TRONCHIN schreef hij in den Jaare 1669: „ Mijn ambtgenoot HEYDANUS geeft zeer hoog op van de Wijsgeerte van DESCARTES, en het doet hem leed, dat ik 'er niet van weet." *Opp.* T. VIII. *Ep.* 181. Verg. FORMEY, *kort begrip der K. H.* II. D. II. St. bl. 207. Hoe verre is het dus bezijden de waarheid, dat COCCEJUS zijne Godgeleerde begrippen uit de Filosoofy van

dat dezelfde geleerden, die den loop der *Kartesiaanerij* in ons Vaderland zogten te ftremmen, enkel bij toeval ook de hoofdvijanden waren van de *Coccejaansche* Godgeleerdheid.

„ Daar dus eene en dezelfde wederpartij met verzamelde krachten aanviel op de ftelzels van DESCARTES en COCCEJUS, wierden de leerlingen en aanhangers van deeze twee groote Meesters, als van zelven bij elkanderen, en in de noodzaak gebragt, om hunne magt te vereenigen, en zamen te werken ter verdeediging van hunne bijzondere zaak tegen de aanrandingen van hunne gemeene, zo veel vermogende, wederftanders. Deeze vriendfchap tusfchen de *Kartesiaanen* en *Coccejaanen* veroorzaakte met den tijd, zo als dit toch niet wel vermijd konde worden, eene gemeenfchap in denkbeelden: voornaamlijk toen HEYDANUS en WITTICHIUS, twee *Leijdfche* Hoogleeraars van den *Coccejaanfchen* aanhang, de leerftellingen van het *Kartesianismus* in hunne Godgeleerde lesfen begonnen inteftrooijen, en daar onder te vermengelen. Zo dra het vuur der verdeeldheid aan den gang waare, en de twistbrand ftaêg heftiger wierdt, veroorloofden verfcheiden Leeraars zich, op den voorgang der beide genoemden, om de grondftellingen van DESCARTES te gebruiken tot het opheideren der Godlijke waarheden. De waereldlijke arm, zo wel als de magt der kerklijken, hadt zulks wel zoeken voor te koomen, doch de natuurlijke neiging, om het verbooden te overtreeden, verijdelde alle deeze poogingen: de nieuwe Wijsgeerte kreeg toch aan de *Akademiën* allengs een' vasten voet, zo dat niet weinige Hoogleeraars en Predikanten ze dikwerf in de daad, zeer ten achterdeele van het Kristendom, bij het verklaaren der fchrift,

van DESCARTES ontleend zoude hebben, gelijk zommigen meenen. Veeleer ftaat het dan nog te denken, dat hij zijne leenfpreukige uitlegkunde uit de fchriften der Rabbijnen, en voornaamlijk uit die van FILO den Jood gehaald hebbe.

schrift, en het behandelen der waarheden, in hunne lessen en leerredenen inweefden (*).

„ He-

(*) Hiertegen heeft met zeer veel recht MARESIUS zijne leerlingen gewaarschuwd in een bijzonder geschrift, ingerigt tegen WITTICHIUS, Hoogleeraar te *Leijden*, waar van de tijtel is: *De Abusu Philosophiæ Cartesianæ surrepente et evitando in rebus Theologicis ac Fidei.* Doch zijne ijver tegen 't *Kartesianismus* draaft zomwijlen al te zeer buiten 't spoor. Gantsch aftekeuren was het, dat men de Wijsgeerte van DESCARTES zo zeer in de Godgeleerdheid wilde inwringen, en nog meer aftekeuren, dat zommigen 'er zo een schandelijk misbruik van maakten. Zeker naamloos Schrijver, — eerst hield men 'er SPINOZA voor, (zie MORHOF, *Polyh.* III. p. 533.) doch naderhand bleek hij te zijn L. MEYER, een *Amsterdamsch* Geneesheer, bekend door het van hem geschreven *Woordenschat*, een vriend van SPINOZA, gaf ten Jaare 1666, te *Amsterdam*, of, zo als 'er op den Tijtel staat, te *Eleutheropolen* (te *Vrijstad*) een boek uit, 't welk getijteld was, *Philosophia Sacræ Scripturæ interpres*, en ook ten Jaare 1667 in het Nederduitsch overgezet, het licht zag met het opschrift, *De Wijsgeerte de Uitlegster der H. Schrift.* In dit geschrift durfde de Schrijver ronduit beweeren, dat de Godlijkheid en het gezag der H. Schrift alleen uit kracht der *Kartesiaansche* Wijsgeerte haare zekerheid kreeg, en dat derhalve alle, geene uitgezonderde, waarheden van het Euangelie, en dus ook de verborgenheden, aan het gezond verstand, en aan de menschlijke reden niet alleen getoetst, maar daar van zelfs afhanglijk gemaakt moesten worden. — Over dit geschrift is magtig veel te doen geweest. HEYDANUS en COCCEJUS beoordeelden, op hoog gezag, hetzelve, en zogten, gerugsteund door 's Lands Overheden, den voortvreetenden kanker van des Schrijvers dwaalleer tegen te gaan. Zij slaagden hier in ook ten deele; dan zeker LOUIS WOLZOGEN, Predikant in

„ Hemel en aarde bewoogen meenigwerf de *Voetiaanen*, om de steeds voortgroeijende leerwijze van COCCEJUS uit te roei-

in de Fransche Gemeente te *Utrecht*, die, zo het heeten zoude, tegen het genoemde werk geschreeven hadt, maar intusschen het met den Schrijver in veele opzigten eens was, brouwde nieuwe bekommernissen, en verwekte weder veel beroering in de Kerk: 't geene de Staaten van *Holland* op nieuw aanspoorde, om tegen de *Kartesiaansche* Wijsgeerte de heilzaamste besluiten te neemen. — Daar het genoemde Boek van MEYER reeds zeldzaam meer voorkwam, heeft onlangs de Heer SEMLER 't zelve weder op nieuw uitgegeeven met aanmerkingen zijns Leerlings LEICHTNER, waar in men, naar het oordeel van verstandigen, de grootste onkunde in de Wijsgeertè, veele ondeugende Godsdienstbegrippen, en een opgewarmd *Spinozismus* aantreft. Zie HERINGA, *over het geb. en misb. der Kritiek*. bl 4 en 5.

Dit alles evenwel op de keper beschouwd zijnde, kan niet aangemerkt worden als een overtuigend blijk van de allenthalvige ongezondheid der *Kartesiaansche* Wijsgeerte. De beste grondstellingen eens zuiveren Filosoofs kunnen misduid worden. Hoe veelen zijn 'er geweest, die uit de Wijsgeerte van PLATO en ARISTOTELES, en in onze dagen uit die van WOLFF en NEWTON, stellingen hebben afgeleid, geheel tegen het oogmerk en de beginzels van deeze groote Mannen? Hoe schandelijk hebben veelen met den Bijbel omgesprongen? 't Is toch heel gemaklijk, iemands gevoelen te verdraaijen, of uit kwaalijk toegepaste stelzelgronden averrechtsche gevolgtrekkingen afteleiden. — Wij laaten de Wijsgeerte van DESCARTES in haare waarde of onwaarde; doch ten aanzien der Filosoofy, in haare betrekking op de Godgeleerdheid, houden wij het daar voor, dat zommigen geheel kwaalijk handelen in haar ten hemel te verheffen, waar bij ze dikwerf geen ander doel hebben, dan om de verborgenheden des geloofs uit den Bijbel te nee-

toeijen, en geheel te verdelgen (*). De ingewortelde liefde voor en de hardnekkige verkleefdheid aan hunne *Aristotelische*

monsteren; en dat anderen ook even verkeerd te werk gaan, wanneer ze haar ten afgrond verlaagen, met de goede, doch niet wel beredende, meening, om de geloofsleer daar door alleen te behouden. — De middelweg, zo als overal, is het meest verkiesbaar.

(*) De looze *Voetiaanen* stelden alles te werk, om de leer van COCCEJUS en DESCARTES in vereeniging met de haatlijkste verwen afteschilderen, als eene nieuwigheid, die ten nadeele van het Vaderland en ten bederve der Kerk zoude strekken, en wonnen hier mede zelfs zo veel, dat ABRAHAM HEYDANUS, in zijnen ouden dag, van zijn Hoogleeraarspost aan *Leijdens* Akademie ontzet wierdt. Men leeze de Geschiedenis hier van bij MARTINET, bl. 56 en 57. In *Friesland* zette zich eene geheele klasse, die van *Zevenwouden*, te schrep tegen de leer van COCCEJUS en zijnen volgling HENR. GROENEWEGEN, een man die met recht gezeid kan worden bij de woorden van zijnen Meester gezwooren te hebben, en van wien men meent, dat zommigen naderhand genoemd zijn *groene Coccejaanen*. Een van de leden dier klasse, HENR. BRINK, Predikant op de *Joure*, naderhand te *Utrecht*, gaf ten Jaare 1663, naa dat 'er reeds verscheiden klassikaale schriften waaren uitgekomen, een boek in het licht, getijteld: *Ontschakeling van het genaamde keten der Profeetische Godgeleerdheid, of schriftmaatige verdeediging der oude uitleggers* enz., *tegen de Nieuwigheden en ongerijmdheden van* JOH. COCCEJUS en HENR. GROENEWEGEN. 2 Deelen in 4to. In dit Geschrift, 't welk het eerste was, waar in 's Mans leer ten aanzien zijner Profeetische uitleggingen ernstig aangetast wierdt, worden den *Coccejaanen* honderd en vier vreemde gevoelens te laste geleid. Indien dit geene vuile en booze kettermaakerij is,

sche schoolgeleerdheid, die zo veele geschillen geteeld, en zo volkomen verdiend hadt, geheel uit de Kerk geworpen te

is, wat is het dan? Verg. *Naaml. der Predik. der kl. van Dokkum bl.* 37. Niet alleen deezen, maar ook anderen hebben COCCEJUS en zijnen volgeren schamperlijk toegeduwd, dat hunne gevoelens omtrent de Verbonden, en hunne uitleggingen van het O. en N. Testament, in verscheiden opzigten met die van de Partijen, zo als men de bestrijders van den Hervormden Godsdienst gewoon is te noemen, al te zeer overeenkwamen. Zo als bij V. M. LEYDEKKER gedaan heeft in zijne *Voorr.* voor LODENSTEYNS *Weegschaal* ** 3 *a* en **** 4 *a*.

Met de grootste verontwaardiging heb ik geleezen het heftig en onkristlijk veroordeelen der *Coccejaansche* leerwijze, zo als hetzelve geschied is door MARESIUS in zijn boveng. werk *abusu Philosophiæ Cartesianæ in rebus Theologicis ac fidei.* De *Coccejaansche* Leeraars worden in dit geschrift met de haatlijkste naamen gebrandmerkt. „ Zij zijn *Pelagiaanen*, *Sociniaanen*, *Papisten*, zij baanen den weg aan de Hervormde Kerk, „ om weder te keeren derwaarts, van waar zij onder „ Gods zegenend bestuur zijn uitgegaan, tot het Pausdom, tot het Heidendom: hunne leer riekt zelfs naar „ die van MAHOMETH, en is gegroeid op den geilen „ wortel van een wild *Enthusiasme.* Ouders, die hunne kinders aan zulke Leeraars ter onderwijzing aanbeveelen, handelen even dwaas en onverstandig, als „ herders, die hunne schaapen bij wolven stuuren; de „ *Coccejaanen* zijn *Kartesiaansche* bokken, Advokaaten „ van den Duivel. — Zij moeten afgesneeden worden „ als verrotte leden." — Dan genoeg van deeze laage scheldwoorden. Hoe is het toch mogelijk, dat een verstandig Kristen Leeraar tot zulk eene verregaande onverdraagzaamheid overslaan kan? Waare hij Inquisitiemeester geweest, hoe veele mutzaardvuuren zoude zijne vervolgzieke drift niet wel gestookt hebben, om het Coc-

te worden, fleevigde hunnen moed en hunne krachten. Gelukkig evenwel was het ten dien tijde voor Gods Kerk, dat zij in hunne oogmerken niet flaagden, en het verfchil jaaren lang met een' weifelenden kans, leevendig bleef. Wat toch zoude 'er van de zaak der Godgeleerdheid onder de Hervormden anders geworden zijn? Het geheele ftelzel der Nederlandfche Godgeleerden was een warnet van verbijsterende fchooltermen, van noodlooze twistvraagen, van zoutlooze wederleggingen, en in allerlei bogten gekromde wijsgeerigheden. Hoe heilzaam en nuttig was het dierhalve, dat een Man van zulk eene verdienfte, als COCCEJUS optrad, om den Bijbel weder te openen, en Bijbelmaatige denkbeelden weder gangbaar te doen worden! Hoe veel danks is wel de groote Man waardig, daar hij met zulk een' ijver de Wijsgeerte van ARISTOTELES, die zo lang de vertrouwlijkfte

Leid-

Coccejanismus van de aarde te verdelgen? Trouwens zulk eene bitsheid en raazende kabaalziekte moest men alleen verwagten van een' Man, als MARESIUS. Hij was eerst een begunftiger van de *Kartefiſche* Filofoofye geweest, maar, wijl hij COCCEJUS en zijnen aanhangeren den oorlog hadt aangedaan, en de *Kartefiaanen* door een' zamenloop van toevallige omftandigheden verpligt wierden, om het harnas tegen hem aantefchieten, was hij 'er een gezwooren vijand van geworden. En wij weeten, dat wanneer de achting voor iets in verachting en haat verwandelt, de uitwerkzels dan allerfchrikkelijkst zijn. Befpeurt men zulk eene driftige vervolgzugt bij geleerde Mannen, welken men anders ook wegens hunne Godsvrucht niet verdenken wil; hoe weinig moeten wij ons dan verwonderen, dat een verftandlooze Godsdienstijver bij het dweepachtig gemeen zo ligt op hol en aan het woelen geraakt. — Waarlijk deeze Man heeft eene onuitwischbaare fchandvlek op de Hervormde Geestlijkheid dier tijden geleid. — Wij hebben ruime dankftof, dat 's Heeren Tempel thands niet met zulken geraasmaakenden hamerflag onder ons gebouwd wordt.

Leidsvrouw der Theologanten geweest was, uit de Kerk en Schoolen dreef, en zo geheel en al haaren invloed fnuikte! „ Dit voordeel," schrijft J. LEYDEKKER in zijne *Kerkl. Historie*, „ is uit de leerwijze van COCCEJUS voortgekomen, „ dat men de *Scholastieke* spitsvindigheden, uitheemsche „ spreekwijzen, en barbaarsche termen achterlaatende, alle „ vlijt heeft aangewend, om den waaren zin van de schrift „ schriftuurlijk te onderzoeken." En dit voordeel was te meer waardeerbaar, wijl het oogmerk des grooten Mans was, om zijne leerlingen aan eigen onderzoek te gewennen, in stede van zo maar los heen op eens anders zeggen, of op het gezag van menschen, of op de gewoone spreekmanieren te bouwen. Niets was COCCEJUS meer in den weg, dan dat de gewoone stelzels der Godgeleerdheid met zulk een' drom van schoolsche kunstwoorden, en bovennatuurkundige spitsvindigheden opgevuld waaren, naardien toch dezelven geheel niet schriftuurlijk, maar enkel redenkunstig konden zijn, en geen Kerkleeraar in staat waare, om naar zulken Schoolsystema zijnen toehooreren de Godsdienstlessen smaaklijk te maaken. Even daarom was hij van oordeel, dat men over Godsdienstzaaken, die toch eeniglijk uit den Bijbel, en niet uit de boeken der Wijsgeeren, gehaald konden worden, niet dan met schriftwoorden spreken en redenen moest, daar immers de Heilige Geest zelf de beste uitlegger van zijne eigen woorden was.

„ Zeer verdienstlijk heeft de beroemde Man zich gemaakt omtrent de gewijde uitlegkunde. Elk, die onpartijdig oordeelen wil, zal dit moeten erkennen. Voor zijnen tijd was men ook ijverig bezig met den Bijbel te verklaaren; maar hoe wierdt dezelve verklaard? Men bleef hangen in de betekenissen, welken de spraakkunst en de oordeelkunde aan de woorden hechtte, zonder de betekende zaaken te overweegen en op de leer van den Godsdienst te huis te brengen: men knaagde aan den dop, zonder de kern 'er uit te pluizen. Dan COCCEJUS, dien niets ontbrak van 't geene een verstandig schriftuitlegger benodigd is, en die inzonderheid boven zijne tijdgenooten zeer uitmuntte in de kennisse der Hebreeuwsche en Grieksche taal, sloeg een' anderen en be-

beter weg in. Niet slechts ontvouwdde hij de woorden en spreekwijzen der schrift, maar spoorde overäl op de heerlijkste zaaken, welken daar onder opgeslooten lagen; waar door het verstand verlicht en het hart in waare Godsvrucht ontvonkt wierdt. Hier door kreeg de uitlegkunde onder de Hervormden, altheands in Nederland, eene geheel nieuwe en schooner gedaante.

„ 't Is wel zo, dat hij meenigwerf meer vernuft en verbeelding ten toon spreidt, dan blijken van gezond oordeel, en onteibaare schriftverklaaringen levert, die een welgeaart Euangelieminnaar, welken het noch aan goeden smaak, noch aan regtgestelde kunde mangelt, verwerpen moet, en dikmaals als losse speelingen van verregaande ingenomenheid voor een eens opgevat denkbeeld, waren ze van zulk eene ernstige natuur, belagchen zoude moeten. Maar is het den man toch ook niet wel te vergeeven, dat hij in een' tijd, waar in de heilige Uitlegkunde geheel onder den voet lag, vaak meer in het Oude en Nieuwe Testament las, dan 'er wel in stond, en het denkbeeld van een *Verbond* tusschen God en den mensch tot een heerschend denkbeeld in het Theologisch Systema maaken wilde? En in het door hem gekoozen onderscheid tusschen de zondevergeeving onder het Oude en die onder het Nieuwe Testament is in de daad nog al 't eene en andere, dat zo ongegrond niet is, als wel VOETIUS en zijn aanhang voorgaven.

„ Eindelijk zijn de onweêrsbuijen, die zo vreezelijk gewoed, en zo veele schade aan de goede zaak des Kristendoms gedaan hadden, allengs afgedreeven; en men kan met waarheid schrijven, dat, na verscheiden wisselvallige geschillen, de leer van COCCEJUS het hoofd boven gehaald hebbe, in zo verre altoos, dat de gevreesde scheuring voorgekomen zij. De meeste Leeraars en de voornaamsten uit den Burgerstand waren *Coccejaansch gezind*: daar integendeel de minder aanzienlijken uit de Burgerij en de Gemeenten in het platte Land, met eenige Leeraaren aan het hoofd, de leerwijze van VOETIUS omhelsden en met grooten ijver voorstonden. Inzonderheid hadt dit laatste plaats in de Provintie van *Zeeland*, daar zelfs nog ten huidigen dag het volk in

de Landgemeenten zeer tegen het *Coccejanismus* bevooroordeeld is.

„ 't Is al aanmerklijk, dat de *Coccejaanen* ten allen tijde de hooge landregeering zeer eerbiedigden, en geene zo groote voorstanders van het Stadhouderlijk bestuur der Prinsen van *Oranje* waren: daar integendeel de *Voetiaanen* dikwerf een scherp woord durfden voeren tegen de wettige Regenten, en voor uitsteekende vrienden van het *Oranjehuis* wilden gehouden worden. Zulks veroorzaakte, dat de eersten in de gunst der Staaten kwamen, en de Prinsen tegen zich hadden, en dat de anderen zich de ongenade der Overheid op den hals haalden, en bij de *Oranjevorsten* hoog in achting stonden. Verscheiden staalen, hier van ten bewijze, worden opgegeeven van WAGENAAR in zijne *Vaderlandsche Historie*. Het *Coccejanismus* ging gepaard met de Staatsgezindheid, of, zo als men het in onze dagen noemt, het *Patriotisme*. MARESIUS gaf den *Coccejaanen* den naam van de *Loevensteinsche Faktie*. De *Voetiaansche* leerwijze daarentegen, en de Stadhouderlijk Regeering waren in ons Vaderland twee onscheidbaare vriendinnen. In het Jaar 1688 gebeurde 'er te *Rotterdam* iets, dat ik niet in het beste daglicht stelt. De Vroedschappen hadt men gedrongen, op de bestelling van den Hoofd-Officier JAKOB VAN ZUEVELD, een geheimen eed te doen, om de Regeering met een Stadhouder, en de *Voetiaanen* te helpen verdeedigen, en zo niet, dan te verbeuren vierduizend guldens en haare Vroedschapsplaatzen. — Hier kwam bij, dat de *Coccejaanen* beschuldigd wierden met egne daadlijke afwijking van één of meer leerstukken des geloofs, welken vervat zijn in de *Nederlandsche Geloofsbelijdenisse* en in den *Heidelbergschen Katechismus*. De voornaame man, welke hier het Ketter-alarm sloeg, was de onrustige MARESIUS, die voormaals zelfs was verdacht gehouden van onregtzinnigheid, en zich daartegen geweerd hadt in zijnen twist met VORSTIUS, waar van wij in 't vervolg nader schrijven zullen. In *Zeeland* moeten ook de volglingen van COCCEJUS onder een sterk vermoeden van onregtzinnigheid gelegen hebben, blijkens eene Resolutie van de Staaten dier Provincie, van den twaalfden Julij des Jaars 1675, waar

in

in gelast wordt aan de Predikanten, om te blijven bij de zuivere leer van Gods woord, zo als die is uitgedrukt in de Formulieren, Geloofsbelijdenisse, enz. Zelfs vermaten zich de *Voetiaanen*, om de *Coccejaanen* voor *Atheïsten* uit te maken. Zulks toch meenden ze te mogen doen, om dat eenigen van hun stelden, dat 'er *redenlijke Schepsels in de maan waaren*; en *dat niet de zon, maar de aarde draaide en om liep*. Den *Coccejaanen* zulk een' vuigen lak aan te wrijven, geschiedde voor zeker in bovenmaatige drift, maar hadt toch voor deeze menschen de nadeeligste gevolgen. — Trouwens de *Voetiaanen* hebben aan den anderen kant van de *Coccejaanen* ook al beschuldigingen van dien aart moeten verkroppen. VAN DER WAAIJEN, de Vader, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Franeker*, en ISAAK LE MAIRE, Predikant te *Amsterdam*, hebben de vrienden van waarheid en vreede zeer ontsticht door hunnen aanval op den eersten Hoogleeraar der Theologie te *Leijden*, FREDERIK SPANHEIM, den Zoon, welken zij met *Socinjaanerij* en afwijken van de Nederlandsche Geloofsbelijdenisse beticht hebben. Zulks evenwel hadt op de denkwijze van het volk dien invloed niet, als 't geene den *Coccejaanen* wierdt aangeteegen.

„ Van hier onder het gemeen in *Nederland* de hooge achting voor den *Voetiaanschen* aanhang. 't Gemeen toch heeft altijd zeer ten voordeele van het Vorstlijk huis van *Oranje*, en voor de Orthodoxie geijverd. En van hier dus ook, dat de *Coccejaanen*, welken bij de Staaten en de Wethouders der Steden gezocht en geëerd waren, de voornaamste en beste standplaatzen kreegen, en van tijd tot tijd in getal aangroeiden: waar door hunne zaak ten langen laatsten het te boven kwam, en hunne leerwijze in hoog aanzien geraakte. In vervolg van tijden heeft men, naa dat de Staatswind waaide, hunne partij nu meer, dan weder minder, met zekere oogmerken begunstigd en bevorderd. — Tegen het einde van deeze eeuw begon het verschilvuur, 't welk reeds gedoofd scheen, weder op nieuw te ontvonken, en in vlam uit te slaan. De drift van sommige heetbloedige *Voetiaanen* helde zo verre buiten het spoor, dat zij 'er onder de hand op begonnen te arbeiden, om de stellingen der

Coccejaanen openlijk veroordeeld te krijgen: waartoe zij Koning WILLEM in den arm zogten te neemen. Maar dit plan van hunne liefdelooze inzigten wierdt verijdeld. — De Staaten en de Vorst begeerden, „ dat men elkanderen zonde verdraagen, dat men elkanderen bij de gemeenten niet zonde verdacht maaken; dat de Hoogleeraars zich moesten wagten voor stellingen, welken den Studenten aanleiding konden geeven, om de leer van den Godsdienst te behandelen naar de regels van de Wijsgeerte; en eindelijk, dat men bij het beroepen van Predikanten moest zien naa mannen, stichtlijk van leeven, en van eenen gemaatigden en vreemdzaamen inborst."

„ Wat nu in 't bijzondere het Godgeleerd Sijsteme van COCCEJUS aanbelangt. — Hij hadt bij het leezen en doordenken der H. Schrift, zijns oordeels, gevonden, dat de gewijde Schrijvers de wijze, waar op Zondaars van God begenadigd en gezaligd worden, als een *verbond van God met de menschen* pleegen te beschouwen. Dit beeld bekoorde den schranderen man: en hij kreeg 'er zo bij uitstek veel mede op, dat hij op de zonderlinge gedachte kwam, om de gantsche Geloofsleer van het Kristendom onder het beeld van een *verbond tusschen God en den mensch* voortestellen. COCCEJUS evenwel hadt hier in zijne leidslieden, welken hem den weg weezen, en hem met gemak, zo wel als met spoed, deeden voortgaan, verder, dan zij zelven immer geweest waren, en hadden komen kunnen. Deezen waren, behalven WALÆUS en CLOPPENBURG, inzonderheid GELLIUS HOTZENUS SNECANUS, van welken wij gewaagd hebben, KASPAR OLEVIANUS, een der opstellers van den *Heidelbergschen Katechismus*, en MATTHIAS MARTINIUS, een Godgeleerde van *Bremen*. De eerste heeft in den Jaare 1584 te *Leijden* uitgegeeven een werk, getijteld, *De gratuito Dei fœdere et sacramentalibus signis:* de andere heeft 1585 te *Geneve* uitgegeeven een werk, getijteld, *De substantia fœderis gratuiti inter Deum et electos:* en de derde 1618 te *Bremen* een werk, getijteld, *De fœderis natura et gratiæ signaculis* V *Tractatus*. In die schriften hadden deeze mannen de bouwstoffen bijeen gebragt, waar uit COCCEJUS een geregeld zamen-

mensse is begonnen optetrekken, 't welk zijne volgilngen voltooid hebben. COCCEJUS is de eerste geweest, die het verbonds denkbeeld, 't welk die mannen reeds hadden, ontwikkeld en bewerkt heeft. En hier uit is de bekende *Verbondsmethode*, of het *Verbondssystema* ontstaan, waartoe COCCEJUS in zijn werk, getijteld, *Summa Doctrinæ de fœdere et Testamento Dei*, het plan en den eersten aanleg gemaakt heeft.

„ Het denkbeeld, aangaande *een Verbond van God met den mensch*, leidt COCCEJUS ten grondslage van een gezuiverd, onwijsgeerig en geheel Bijbelsch Systema. Het *Verbond* zelf beschouwde hij als tweeledig, naamlijk als een *Werkverbond*, (*fœdus operum*) door God met den mensch opgerigt voor den Val, en als een *Genade Verbond* (*fœdus gratiæ*) door God met den mensch gemaakt na den Val. Dit *Genade Verbond* wierdt volgens eene drievoudige Huishouding voorgesteld: te weeten de Huishouding *voor de Wet*, *onder de Wet*, *en onder het Evangelie*. Wijders dacht hij nog aan een bijzonder Verbond, 't welk God de Vader met zijnen Zoon CHRISTUS aangegaan hadt. Dit alles gaf COCCEJUS en zijnen leerlingen aanleiding, om de voordragt hunner leer onder woorden en termen te brengen, welken men bij het treffen en onderhouden van menschlijke verdraagingen gewoon is te gebruiken. — Men ziet dus, dat 'er in 's Mans arbeid veel vernuftig speelwerk zij, en 'er overal menschlijke vindingen onder loopen. 't Is waarlijk jammer, dat men zo van het eene gebrekkig uiterste in het andere valt, en de eene klip willende vermijden op eene andere stoot.

„ Het bovengenoemde werk, *Summa Doctrinæ de fœdere et Testamento Dei*, is in eenen geheel nieuwen en zeldzaamen smaak geschreeven. Hetzelve is in zestien hoofddeelen gesplist. Eerst handelt hij in 't algemeen over het *Verbond*, en in 't bijzondere van het *Werkverbond*: vervolgens van de afschaffing des Werkverbonds, die vijfërlei is: naamlijk het Werkverbond is afgeschaft door de Zonde, — door 't Verbond der genade, — door de verkondiging des Evangelies onder 't Nieuwe Testament, — door den dood des lighaams, — en door de Opstanding van de dooden. Hier

mede loopt het geheele werk ten einde, terwijl 'er tot elke bijzondere affchaffing des Werkverbonds de daar toe behoorende ftukken der Godgeleerdheid gebragt worden. — Dit gefchrift is voorzeker een der belangrijkfte werken, welken wij van COCCEJUS hebben; om zijne andere fchriften met vrucht te leezen en te verftaan, diene men hetzelve wel met opzet en ernst door te denken, naar dien zijne gevoelens voor het meerendeel overal op de leer der verbonden gegrond zijn. — Met dit alles moete men egter dit werk niet aanmerken als een volledig Godgeleerd Systema naar den fmaak van COCCEJUS. 't Is niet meer, dan eene grondtekening, of aanleg, waar naa zijne Volgelingen hunne Theologifche ftelfels bearbeid hebben. Hij zelf heeft wel gefchreeven een werk, getijteld, *Summa Theologiæ ex fcripturis repetita*, 't welk het eerst te *Leijden* is uitgekomen in 't Jaar 1662, en naderhand te *Amfterdam* 1669, in 4to. gelijk ook in 't Nederduitsch, vertaald door TH. ANTONIDES, 1696. Doch dit is meer volgens de gewoone orde, welke men in de *Systema's* houdt, vervaardigd: alleenlijk heeft het boven de algemeene leerftelfels dit eigen, dat het fchriftmaatig en Bijbelsch zij, zonder inmengzels van fcholastieke en wijsgeerige fpitsvindigheden. In deeze opzicht heeft hetzelve zeer veel waarde. 't Is afgedeeld in zesendertig plaatzen (*Loci*) door welken 'er zevenennegentig hoofdftukken heenloopen.

„Men kan uit het gefchreeven opmaaken, dat COCCEJUS een vijand waare van de *Peripatetifche* wijsgeerte, en ook met alle wijsgeerte weinig op hadde, en dat hij als een voortreflijk fchriftuitlegger geene andere geloofsleer, dan eene zuiver Bijbelfche wilde gangbaar doen worden, die van alle bovennatuurkundige termen, onnutte vraagftukken en fchoolfche fpitsvindigheden ontbloot, den volksleeraar meer te ftade konde komen. Men kan 'er te gelijk uit opmaken, dat hij in de algemeene leermethode der Theologanten eene groote verandering daadlijk begon te bewerkftelligen. Hij veranderde niet alleen de voordragt, maar hij verrijkte ook de *Dogmatiek* met eene meenigte van Artikelen, die anders tot de geloofsleer niet gebragt wierden, en verbond daar aan eene naauwkeurige verklaaring van zijne Bijbelfche Hoofdbewijzen,

zen. De Scholastiekerij kreeg hier door dus een' geweldigen slag.

„Ten zijnen leeftijde begonnen de Godgeleerden in het bearbeiden van hunne Sijstemas reeds uit elkanderen te loopen. Onder alle Theologanten, in die dagen, was 'er niemand, die de schoolsche leermethode zo sterk voorstond, en zo ijverig voortzette, als VOETIUS, en niemand, die van dezelve grooter afkeer hadt, en haar meerder afbreuk zocht te doen, dan COCCEJUS. Beiden hadden zij hunnen aanhang. De genen, welken VOETIUS aankleefden, hielden zich bij het beoefenen eener dorre en wijsgeerige schoolgeleerdheid, die het brein vulde met allerlei ingewikkelde kundigheden, maar onvruchtbaar voor het hart was. Schoon 'er toch ook onder hen eenigen waren, die in het scholastieke zekeren wansmaak krijgende, de Godgeleerdheid op eene meer ongekunstelde en schriftmatige wijze verkoozen te behandelen. Maar de volglingen van COCCEJUS sloegen allen den nieuw ontdekten weg in, zuiverden de Godgeleerdheid van de bedorven scholastiekerij, leiden zich toe op de uitlegkunde, vormden Bijbelsche leerstelzels, en stelden de waarheden, zo als ze in de kerk beleeden werden, in een helderer en eenvoudiger daglicht voor; de Theologie bleef wel zo eene bespiegelende weetenschap, maar ze bekwam toch door zulk eene vervorming eene schooner gedaante, en gewon door haare schriftuurlijkheid niet weinig ten behoeve van het werkdaadig Kristendom: — waare toch dezelve door de *Coccejaanen* daar toe maar wat meer aangewend!"

Niet onaangenaam zal, bij dit alles, het berigt zijn, welk wij, bij onzen Geleerden Schrijver, aantreffen, wegens de Preekmethode der *Coccejaanen*, in de vroegste tijden der opkomste van den veelgerugtmaakenden Aanhang, in tegenstelling en vergeleken met die der *Voetiaanen*, welke, gelijk bekend is, met de aanhangers van COCCEJUS bijster overhoop lagen.

„De *Voetiaanen* (dus luidt het berigt) verklaarden hunnen Tekst gedeeltelijk naar de uitlegwijze van KALVYN, en gedeeltelijk naar die van HUGO DE GROOT, leiden zich zeer toe op gemoedlijk preeken, en verkoozen het stichtlijke boven

ven het leerzaame. Zij vergeestlijkten hunnen Tekst, en bragten denzelven over op elk mensch: de letter was toch eene doode letter. Daar toe waren ze opgewekt geworden door hunnen smaak in Engelsche schriften en predikatien. Hunne leerredenen waren gantsch niet naauwkeurig bearbeid. 'Er was te veel schoolgeleerdheid in: zij spraken van *Effecten*, *Objekten*, *Concepten*, enz. waar van de gemeente niets met al verstond. 'Er waren te veel schriftplaatzen zonder oordeelkunde onder elkanderen geplaatst: dit heette Schrifttuurlijk preeken. Zij gebruikten dikwerf oneigenaartige en duistere spreekwijzen, die, schoon zij over den eenvoudigen Godsdienst van KRISTUS spraken, uit de leer van MOSES staatkundigen Godsdienst ontleend waren. Zij bedienden zich van verbloemde, dichterlijke, Oostersche spreekwijzen. Zij spraken Hebreeuwsch- en Grieksch-Nederduitsch. Zelfs liep 'er hier en daar een Latijnsch of Grieksch gezegde onder. Ondertusschen beijverden zich de *Voetiaanen*, om in bearbeide toepassingen, met onderscheiding van menschen de harten te treffen, en tot Godsdienstige werkzaamheden te beweegen. Eerst kreegen de Ketters hun deel, dan wendden zij zich tot het groote gros der gemeente, 't welk zij als onbekeerden beschouwden, en ten laatsten richtten zij hunne rede tot het kleiner hoopjen, de Godsvruchtigen, tot welken zij meenigmaalen het langst en het meest spraken.

„ Wat de *Coccejaanen* betreft. Deezen hadden eene drooge en leermeesterachtige predikmanier. Zij verklaarden hunne teksten woordlijk van het begin tot het einde. Zij spraken wijd en breed over den grondtekst, en leiden hunne geleerdheid ten toon met allerlei taalkundige aanmerkingen over het Hebreeuwsch en Grieksch, en Kritische gissingen. Hunne verklaaringen liepen meestal uit op verborgen uitleggingen, gezogte zinspeelingen, en gewaande voorzeggingen van toekomstige zaaken. Hunne predikatien geleeken meer naa geleerde Verhandelingen, dan naa stichtlijke leerredenen. Zij meenden overal de zeven perioden aantetreffen. Zij hadden grooten zin in het verklaaren van de wonderwerken en de gelijkenissen des Heilands en van de Evangelische geschiedenissen. Dezelven wierden eerst wijd en breed verklaard, daar

daar naa ging de leeraar over, onder voorgeeven van den verborgen en mijstieken zin 'er uit op te delven, tot omstagtigheden, waar in hij de weldaaden van de nieuwe huishouding, of de lotgevallen der Kerk onder den nieuwen dag, in dat wonderwerk, in die gelijkenisse, of in die geschiedenisse als afgebeeld, aantoonde, en over het voorrecht van eene volmaakter zondevergeeving sprak. Met zulke langdraadige verklaaringen van den letterlijken en verborgen zin bezig weezende, hadden zij geenen tijd overig, om zich met eene doorgaande toepassing onledig te houden, maar moesten het met een *laat ons* twee of drie doen afloopen. De toepassingen waren zeer kort, en daar bij, zo als men het noemt, algemeen, zonder onderscheid tusschen geloovigen en ongeloovigen in acht te neemen. Zommigen zelfs lieten de toepassingen geheel achter wege; en veronachtzaamden volstrekt, op de beoefening van geloof en de betrachting van deugd aan te dringen. Ik bezit nog eene leerrede van VITRINGA, den Vader, over JES. XI. 1, met 's mans eigen hand geschreeven, welke hij als Student opgesteld en gedaan schijnt te hebben: — zij is gedagteekend den vijftienden Januarij 1680, en den derden Maart deszelfden jaars wierdt hij Kandidaat te *Leeuwarden*. — Deeze leerrede, mij eens gevallig toegekomen, is een geleerd vertoog over den genoemden Tekst, maar geheel zonder toepassing. Dus laat hij zich aan het slot van zijne oordeelkundige Verklaaring hooren. „ Hier mede eindigen wij, God ootmoedelijk bid„ dende, dat hij ons gelieve te geeven verlichtende oogen „ des Verstands, op dat wij hoe langer, hoe meer onzen „ JESUS, en zijn getuigenis, welke de Geest der Profeetiën „ is, in dezelve vinden moogen. Amen!" Dit is de gantsche toepassing, indien men het zo noemen wil. Hoe zeer de geleerde Man naderhand van predikwijze veranderd is, kan men zien uit zijn Werkjen, *Animadversiones ad Methodum Homiliarum Ecclesiasticarum rite instituendarum*, te *Franeker* in den Jaare 1721 in 8vo. uitgekomen, *part.* I. C. I. II. en III. — Zulk een prediken hield langen tijd stand onder de *Coccejaanen*. En een groot deel van de gemeente was 'er mede gediend. Zij gingen ongemeen gesticht en ge-

zegend na huis, wanneer de Leeraar in zijnen Tekst de periοden hadt kunnen aantoonen, of in vernuftige speelingen en profeetische kleinheden was uitgewijd; schoon hij dan ook geen enkel woord gesproken mogt hebben, 't welk het hart konde treffen, of tot het betrachten der Evangeliepligten eenigen weezenlijken spoorslag gaf. Over de behoeften der Ziel bekreunde men zich, helaas! niet, of weinig. De smaak wierdt gestreeld; en dit was genoeg. Dan tegen het einde deezer eeuw waren 'er zommigen uit hun, die onder het oog kreegen, dat het toepaslijk deel der leerredenen 't meeste nut ter verbetering van hart en daaden, 't eenige doel der prediking, konde te wege brengen. Deezen begonnen hunne toepassingen uittebreiden, en op de leest van die der *Voetiaanen* te schoeijen. De Hoogleeraar ROËLL, ALARDIN, Predikant te *Arnhem*, D'OUTREIN, Predikant te *Amsterdam*, DAVID FLUD VAN GIFFEN, Predikant te *Dordrecht*, en meer anderen, die naderhand *ernstigen* of *Coccejaanen* van den *ernst* genoemd wierden, vingen aan op dien verbeterden trant te prediken. Hunne toepassingen zijn voor het hart en praktikaal, vol vuur, en wel uitgewerkt."

Zie A. YPEI, *Geschiedenis der Systematische Godgeleerdheid.*

COCK. (G. T. DE) Rechtzinnigheid is eene loflijke, zelf onmisbaare hoedanigheid van eenen Godgeleerde. Maar, hoe vreezelijk wordt dit woord misbruikt! Onder schijn daar van veroorlofde men zich, menigmaalen, de meest in 't oogloopende inbreuken op de liefde en goedwilligheid, zekerlijk mede te betrekken tot de Rechtzinnigheid, indien deeze niet alleen schriftuurlijk *denken*, maar ook schriftuurlijk *doen* en *handelen* insluite. Bij de veelvuldige staalen van het verschrikkelijk overhoop leggen met zich zelve van Godgeleerden, die van voor de Rechtzinnigheid te waaken en te ijveren den naam willen hebben, kan het wedervarene aan den Man, in 't hoofd deezes Artikels geplaatst, een nieuw voorbeeld voegen. DE COCK was een Man van meer dan gemeene

ne begaafdheden, en, door zijne *Proeve van Bijbeldichten, Brieven en Mengeldichten*, onder de Nederduitsche Dichters met roem bekend. In den Jaare 1765 bekleedde hij, onder de Hervormden, het Leeraarampt te *Harich*, een Dorp in de Friesche Grietenij *Gaasterland*. Op verzoek eene predikbeurt te *Leeuwarden* waarneemende, hadt hij tot zijn onderwerp genomen *de Christlijke Liefde*. Behalven dat hij in zijne Leerrede een prediktrant volgde, van den algemeen aangenomenen merkelijk verschillende, ademde dezelve, daarenboven, eene veel grooter maate van verdraagzaamheid, dan de Stadspredikanten, die hem gehoord hadden, konden verdraagen; deeze vondt 'er dit, geene wat anders, in te berispen, en zij gaven 't hem onmiddelijk, naa dat hij afgetreeden was, te verstaan. Een hunner verhandelde, den volgenden Zondag, den zelfden Text en 't eigenst Onderwerp. Schoon zulks niet weinig opspraaks verwekte, en veelen in de gedagten kwamen, dat de *Arminiaan* op zijn minst in de Leerreden van DE COCK hadt uitgekeeken, zou de zaak, waarschijnlijk, hier bij hebben blijven berusten, indien het beroep te *Beetgum*, een fraai Dorp onder de Klassis van *Leeuwarden*, op hem niet gevallen ware. Een Brief, door drie Leden deezer Gemeente geschreeven, haalde de veel gerugts gemaakt hebbende Leerreden op, en verzogten zij de Klassis, deeze zaak naauwkeurig te onderzoeken, ten beste hunner Gemeente. Veele Leden keurden het doen der Schrijveren van deezen Brief goed; doch door de meerderheid wierdt de Leeraar aan de Gemeente te *Beetgum* toegeweezen. Men vondt naderhand reden om die Briefschrijvers aan de Klassis voor te draagen als lieden, die niet uit zich zelven, maar door anderen aangezogt en opgezet, dien bezwaarenden Brief schreeven. De Eerw. J. CHEVALIER, des verdagt, wierdt gedagvaard en maakte zwarigheid, om hier op gedrongen, onder eede te verklaaren, geen deel 'er in gehad te hebben.

Alle deeze handelingen hielden de gesprekken over de Leerrede van DE COCK, en 't vermoeden zijner onregtzinnigheid, leevendig: een vermoeden, niet weinig toegenomen, dewijl hij zich niet gehaast hadt, om op de Klassis van *Leeuwarden* te verschijnen, daar zitting te verzoeken,

en

en uit eigen beweging, wegens de ftukken, waar omtrent men hem verdagt hieldt, zich regtzinnig te verklaaren. Een der Leden bragt in 't midden of het niet dienftig was onderzoek na deeze Leerreden te doen: het vondt ingang, en vier Leeraars, daar toe benoemd, vervoegden zich bij de Predikanten, die ze gehoord hadden. De verklaaringen van *Leeuwaardfche* Predikanten HILTROP en RATELBAND, vol bezwaaren, wierden verfterkt, door die van B. VAN DER FREEN en H. REINALDA, Predikanten te *Woudsend* en *Huifum*. Dan, eer deeze Verklaaringen ingeleverd wierden, hadt de Eerw. DE COCK, door den raad van oordeelkundige Vrienden bewoogen, zijne Leerreden in 't licht gegeeven, in hoope, dat hier door het wangunftig uitftrooizel van onregtzinnigheid, als een loopend vuur voortgeflaagen, in zijne vaard geftuit, zijn goede Naam voor den fel bijtenden laster beveiligd, en zijn dienst bij zijne tegenwoordige Gemeente niet onnut zou gemaakt worden. Veel mogt hij zich des belooven; dewijl ze met eene volledige goedkeuring der Hoogleeraaren in de Godgeleerdheid op *Frieslands* Hoogefchool te voorfchijn tradt.

De Gelastigden om op die Leerreden onderzoek te doen, maakten, uit de ingewonne getuigenisfen, drie punten van bezwaar op, tegen de regtzinnigheid van den Eerw. DE COCK; die dezelve beantwoordde, doch, in verfcheide fchriftlijke onderhandelingen, die tot in het volgende jaar liepen, niets vorderde. In Januarij befloot de Klasfis alle de ingeleverde Stukken te doen drukken, aan elk Lid een Afdruk te bezorgen, ten einde men in eene aanftaande Vergadering, met de vereischte omzigtigheid, zijnen raadflag zou kunnen inleveren. Maar de tijd, beftemd om deeze zaak af te doen daar zijnde, wierden de raadpleegingen der Klasfikaale Broederen, van welken de befchuldigde niet veel goeds te wagten hadt, geftremd door een befluit van Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, die, het ongeregelde, onwettige, en flinkfche in de handelingen omtrent den Eerw. DE COCK aangetoond, en opgemerkt hebbende, hoe eenige *Zeloten* thans gereed ftonden, om, bij opgemaakte Kabaalen, over deeze zaak te oordeelen, goedvonden de hand op dit gefchil te

leg-

jeggen en de Klassis van *Leeuwarden* het verder voortzetten te verbieden; „ en in deezen," gelijk zij zich uitdrukken, „ zorge te draagen, dat de driften der Geestlijken de „ Kerk niet op nieuws beroerden, Kerklijken tegen Kerklijken, Ledematen tegen Ledematen, op zetten, door het „ tragten om eene haatlijke Inquisitie in te voeren."

Door dit Staatsbesluit zag de *Leeuwaardensche* Klassis zich genoodzaakt het onderzoek, met zo veel vlijts en hoope van een gewenschten uitslag, door de partijen van DE COCK aangevangen, te laaten steeken, schoon de gevoelens der Leden, over den inhoud van het Staatsbesluit, wijd uit elkander liepen: terwijl de bezadigsten oordeelden, dat men terstond aan de bevelen van hoogerhand moest gehoorzaamen, besloot de meerderheid tot het doen van tegenverklaaringen, zo bij Gedeputeerde Staaten, als bij den Erfstadhouder. Een tiental onttrok zich aan deeze handelwijze, door een tegenschrift, betuigende, geen deel in dezelve te neemen. Zestien Predikanten arbeidden aan een breedvoerig Beklaagschrift, 't welk bij Gedeputeerde Staaten wierdt ingeleverd; als mede aan 't geen bij den Erfstadhouder moest dienen, en door twee Afgevaardigden, in een afzonderlijk gehoor, zijne Hoogheid wierdt ter hand gesteld, nevens twee Verzoekschriften van de Eerw. Heeren HILTROP en CHEVALIER.

De zich beklaagende Leden der Klassis van *Leeuwarden* meenden eenen gewissen weg, tot verkrijging van hunnen wensch, ingeslagen te hebben, en dagten dat Gedeputeerde Staaten, met het beantwoorden van het ingeleverd lang en groot Verzoekschrift, niet zouden voortgaan, eer zij de gedagten van zijne Hoogheid daar op vernomen hadden; doch zij vonden zich hier in bedroogen, wanneer zij kennis kreegen, dat dit Staats-Collegie volhardde bij het laatst genomen besluit, om de zaak van den Eerw. DE COCK voor afgedaan te houden, en de Inleveraars des Verzoekschrifts wel ernstig gelastte, zich stipt overeenkomstig daar mede te gedraagen; zullende, bij gebrek hier in, als Verstoorders der gemeene ruste gestraft worden. Zij merkten aan, dat dit Verzoekschrift voornaamlijk gegrond was op eene algemeene

stel-

stelling onder de Kerklijken, dat zij een onafhangelijk regt bezitten, om over 't geen de Leer betreft te oordeelen en te beslissen, zonder dat de wereldlijke Magt en Regeering zich daar mede hebbe te bemoeijen: welke verregaande stelling en meening altoos veele stoornissen verwekt en droeve gevolgen naa zich gesleept hadt: alle de Leden des Klassis ten ernstigste aanmaanende om zich van alle raasstoorende Inquisitien in de conscientien der menschen te onthouden, en zo veel mogelijk, als Christlijke Leeraaren en Vredepredikers betaamt, den Vrede aan te kweeken; met bijvoeging, dat zij, in dit genomene en nu herhaalde Besluit, geenzins ten oogmerk hadden de handen der Kerklijken: ten eenemaale te binden, of hun wettig regt te naa te koomen, als zij, op eene wettige wijze, de zaaken verorderden; en, gelijk zij altoos verpligt waren, de bezwaaren en vraagstukken, welke zij op Sijnoden wilden brengen, ter tafel van Gedeputeerde Staaten overleverden, ten einde ze onderzogt en er geoordeeld mogt worden, of men daar over, ten nutte van de Kerke, in die Vergadering kon handelen.

Alle hoop was intusschen den tegenstanderen van den Eerw. DE COCK niet benomen; zij vleiden zich met de gedagten, dat zijne Hoogheid, door zijn veel vermogend gezag, zou uitwerken, dat de zaak diens Leeraars aan 't onderzoek van de Klassis zou overgelaaten worden. Doch deeze hoop ontzonk hun, toen in November, uit het antwoord des Erfstadhouders bleek, dat hij dit stuk insgelijks voor afgedaan hieldt. Naardemaal hij dus met de Gedeputeerde Staaten uit éénen mond sprak, is het geenzins te verwonderen, dat de te leurgestelde Klasfikaale Broeders, hunne verdere poogingen in 't verdeedigen van Regten en Vrijheden, die zij beweerden der Kerklijke Vergaderingen toe te koomen, zo gemaklijk staakten; verheugd genoeg over de verzekering van zijne Hoogheid, „ dat hij de wettige Regten „ van de Kerk in 't algemeen, en van de Eerwaarde Klassis „ in 't bijzonder, altoos, op 't kragtdaadigste, zou hand„ haaven." Van deeze berusting gaven zij, bij eenen dankbetuigenden Brief, kennis aan zijne Hoogheid.

Het

Het Friesche Staatsbesluit hadt, ondertusschen, in andere Gewesten vrij veel bekommernis verwekt bij de Voorstanders der Kerklijke Magt; onder anderen bragt de Klassis van *Schieland*, op de *Zuid-Hollandsche* Sijnode, bij het voorstellen van 't Lemma *Kerklijke zaaken Kerklijk te behandelen*, dit Staatsbesluit ter baane, met bijvoeging van de bezwaaren tegen den Eerw. DE COCK ingebragt, betuigende hier uit geen ander begrip te kunnen vormen, dan dat aan de Kerklijke Vergaderingen van *Friesland*, door dit Staatsbesluit, belet wierdt, *over 't stuk der Leere vrij en Kerklijk te handelen*: eene zaak, welke de Klassis van *Schieland* bekommerlijk voorkwam, en geschikt om de nadeeligste gevolgen voor Kerk en Burgerstaat te veroorzaaken; wenschende dat Nederlands Kerken bewaard mogten worden bij de Vrijheid om over 't stuk der Leere, naar GODS woord, en de aangenomen Formulieren van Eenigheid, onbelemmerd te waaken en te oordeelen; hoopende dat dit Staatsbesluit of veranderd, of buiten werking gesteld, mogt worden. — Dan zij vonden zich in die verwagting, even zeer als hunne Friesche Medebroeders, bedrogen.

Zie *Verhaal van 't voorgevallene in de berugte zaak van Dr.* DE COCK.

COLLOT D'ESCURY. In het Tiende Deel van ons *Woordenboek* plaatsten wij de volgreeks van dit oud-adelijk Geslagt, in zo verre dezelve ter onzer kennisse was gekomen. Zedert, door de gedienstigheid eener edele hand, met eenige bijdraagen zijnde begunstigd, deelen wij dezelve, met dankbetuiging voor die gunst, onzen Leezeren mede.

Het Artikel COLLOT (*Emondele Ecuier*) *d'Escurij*, bl. 460 in het genoemde Deel N. 7 vermeld, moet aldus worden uitgebreid.

COLLOT (EMOND BIS) D'ESCURY, jongste Zoon van HENRY ECUIER COLLOT D'ESCURY en van JOHANNA MARTINA GEERTRUYD SWEERTS DE LANDAS, geboren te Alkmaar, op den 21 Augustus 1726, was Luitenant Colonel in het Regiment van

den

den Generaal Graave d'Envie. Op den 21 Augustus 1770 tradt hij in 't huwelijk met *Gabriëlle Sophia van Eck tot Overbeek*, Dogter van Samuël van Eck, beschreven in de Ridderschap van het Kwartier Veluwe, daarna Colonel van de Cavallerie en Majoor Commandant van Arnhem, en van Vrouwe Jacoba Wilhelmina Maria Couter.

Het Artikel COLLOT (*Henri Ecuier*) *d'Escurij*, op de zelfde bladzijde voorkoomende, moet aldus gesteld worden.

COLLOT (HENRY) D'ESCURY, oudste Zoon van SIMON COLLOT D'ESCURY en van deszelfs tweede Vrouwe, ELIZABETH BAREN, Kapitein in dienst van den Koning van Engeland, onder het Regiment van Lighton, nam ter Vrouwe *Anna Coutes van Montrose*, uit een zeer aanzienlijk Geslagt in Schotland. Hij overleedt te Montrose, bij Edenburg, op den 7 Maart 1779, geene kinderen nalaatende. — Zijn broeder SIMEON COLLOT D'ESCURY, insgelijks Kapitein in Engelschen dienst, is ongehuwd overleden. De Tak van het Geslagt COLLOT D'ESCURY, welke zich in Engeland hadt gevestigd, is, gevolglijk, uitgestorven.

Op de bovengemelde en de volgende bladzijde gaven wi eene bloote lijst der kinderen van SIMEON PIERRE COLLOT D'ESCURY, Heere van Naaldwijk en Sliedrecht, verwekt, niet, zo als aldaar verkeerdelijk vermeld wordt bij ANNA MAGDALENA DE LA FAILLE, maar bij 's Mans eerste Echtgenoote CHARLOTTA ELIZABETH VAN DER BURCH. Zie hier de bijzonderheden, die Leden des Geslagts betreffende, ons medegedeeld.

a. HENDRIK COLLOT D'ESCURY, geboren te Dordrecht, op 31 Januarij 1740, Heer van Niemandsvriend, wierdt Raadsheer in den Hove van Holland, Zeeland en Friesland, den 4 Augustus 1767, en vervolgens, den 16 October 1781, Sekretaris van de Generaliteits Rekenkamer. Tweemaalen is hij gehuwd geweest. Zijne eerste Echtgenoote was CATHARINA CORNELIA VAN ZANEN, Dogter van Mr. Reinier Floris van Zanen, Raad en Burgemeester der Stad Haarlem, en van Maria Maurice le Leu de Wilhem, geboren te Haarlem, op den 26 Februarij 1749, en op den 11 Junij 1773 overleden. Ruim vier jaaren daarna, te weeten, op den

21

21 October 1781, tradt HENDRIK COLLOT in een tweede huwelijk, in 's Hage, met MARIA SUSANNA FAGEL, Dogter van Mr. Hendrik Fagel, Griffier van Hun Hoog Mogende de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en van Anna Catharina Sluijsken, geboren den 6 Maij 1746.

In het eerste huwelijk hadt hij verwekt,

1. *Catharina Charlotta Collot d'Escurij*, geboren in 's Hage, den 21 Augustus 1770.

De volgende waren de kinderen van het Tweede Bed.

2. *Elizabeth Henriette Emelia Collot d'Escurij*, geboren in 's Hage, den 2 September 1782.

3. *Robert Willem Collot d'Escurij*, geboren in 's Hage, den 6 December 1783.

4. *Hester Collot d'Escurij*, geboren in 's Hage, den 6 Julij 1785, en op den 14 November des zelfden jaars aldaar overleden.

b. JOHAN MARTE COLLOT D'ESCURY, geboren te Sliedrecht, den 6 Julij 1742, wierdt, in den Jaare 1757, Page van zijne Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau — vervolgens, op den 21 Junij 1768, Contrarolleur van de Convoijen en Licenten te Rotterdam — in de maand Meij des Jaars 1774, Raad in de Vroedschap der gemelde Stad — den 23 Maij 1786 Bailljuw en Dijkgraaf van Schieland — en in de maand Februarij 1788 Ontvanger Generaal van het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze. Op den 14 November des Jaars 1768 was hij in 't huwelijk getreeden met WILHELMINA CHRISTINA DU TOUR, Dogter van Gerrit Marten du Tour, Raad en Burgemeester der Stad Alkmaar, en van Maria Baart, en geboren den 17 September 1741. De volgende zes kinderen zijn uit dit huwelijk geboren.

1. *Simeon Jacob Carel Collot d'Escurij*, geboren te Rotterdam, den 18 Februarij 1770, wierdt Page van den Erfstadhouder Willem den V, en vervolgens, in den Jaare 1787, Vaandrig in het Regiment Hollandsche Guardes te voet.

2. *Hendrik Collot d'Escurij*, geboren te Rotterdam, den 4 September 1773.

3. *Marc Willem Gerrit André Collot d'Escurij*, geboren te Rotterdam, den 14 September 1774.

4. *Anna Charlotta Maria Collot d'Escurij*, geboren te Rotterdam, den 24 September 1775.

5. *Carel Emilius Els Collot d'Escurij*, geboren te Rotterdam, den 26 Meij 1779.

6. *Albertina Maria Clementia Collot d'Escurij*, geboren te Rotterdom, den 16 Julij 1782.

c. Emelia Christina Els Collot d'Escurij, geboren te Sliedrecht, den 29 Januarij 1745, wierdt, op den 24 Februarij 1777, in den Echt verbonden met Mr. *Carel Jan Bosschaert*, geboren den 21 Februarij 1734, Raad en Burgemeester der Stad Schiedam en Ontvanger der Convoijen en Licenten aldaar, Zoone van Mr. Hendrik Bosschaert, Raad en Burgemeester der gemelde Stad, Hoofdingelande van Delfland, en Gecommitteerde in het Ed. Mogende Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, en van Vrouwe Theodora Schipperts.

d. Levina Maria Collot d'Escurij, geboren te Gorinchem, den 3 November 1746, en op den 9 Februarij 1772 overleden.

e. Henriëtta Jacobina Collot d'Escurij, geboren te Gorinchem, den 25 November 1748, overleedt op den 1 Junij des Jaars 1769.

f. MARGARETA THEODORA COLLOT D'ESCURY, geboren te Gorichem, den 1 October 1751, wierdt, den 22 November 1781, in den Echt vereenigd met BALTHAZAR DANIEL VAN IDSINGA, geboren den 23 Augustus 1745, Raadsheer der Stad Groningen, en Afgevaardigde, van wegen die Stad, ter Vergaderinge van Hun Hoog Mogende de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Zoone van Meijert Johan van Idsinga, Gouverneur en Directeur van Amboina, en van Balthazarina Kien. Eéne Dogter en twee Zoonen waren de vrugt deezer Echtverbintenisse

1. *Johanna Balthazarina van Idsinga.*
2. *Simeon Petrus van Idsinga.*
3. *Matthijs Adolph van Idsinga.*

g. Ra-

g. Robert Collot d'Escurij, geboren te Gorinchem, den 26 April 1753, Sous-Lieutenant van de Hollandsche Gardes te Paerd; den Dienst verlaaten hebbende, in de maand December des Jaars 1784, tradt hij op den zesden Februarij des Jaars 1785 in het huwelijk met *Magtelina Christina Lestevenon*, geboren den 20 Augustus 1740, Dogter van François Lestevenon, Burgemeester van Amsterdam, en van Elizabeth Alewijn.

h. MARTA FRANCINE COLLOT D'ESCURY, geboren te Gorinchem, den 4 Augustus 1754, gehuwd, den 10 September 1781, met NICOLAAS DE GYZELAAR, Raad in de Vroedschap en Sekretaris der Stad Gorinchem, mitsgaders Ontvanger der Convoijen en Licenten aldaar, Zoone van Mr. Nicolaas de Gijzelaar, Raad in de Vroedschap en Burgemeester, mitsgaders Pensionaris der gemelde Stad, en van Johanna Maria van Borcharen.

CONSULENTSCHAP. (*Acte van*) In ons berigt wegens den Hertog LODEWYK VAN BRUNSWYK WOLFEMBUTTEL (zie *Bijvoegzels*, Deel I. bl. 339) maakten wij gewag van deeze Acte, tusschen den gewezen Stadhouder WILLEM DEN V., geduurende deszelfs Minderjaarigheid, en den Hertog, gesloten. Het veelgerugtmaakend Stuk der Vaderlandsche Historie mogen wij hier niet verzwijgen. Van woord tot woord luidde het aldus.

„ Naardemaal wij op onze Meerderjaarigheid, en bij den aanvang onzer Regeeringe, iterativelijk en serieuslijk in overweeging hebben genomen, hoe dat wijlen onze Heer Vader, Hoogstzal. gedagtenisse, reeds in en vóór den Jaare 1749, zeer ernstig bedagt is geweest, om den Heer Prins LOUIS VAN BRUNSWYK, die zich als toen in dienst van haare Keizerlijke en Koninglijke Majesteit bevondt, door alle meest kragtige instantien, te beweegen om in den dienst van de Republiek over te gaan, onder den naam en met den tijtel van Veldmaarschalk over de Troepes van den Staat; maar in de daad en realiteit, om met Hoogstgedagten Onzen Heer Vader den geheelen last van het Militair Departement te helpen draagen; om met Hoogstdenzelven te weezen en ge-

confidereerd te worden, op den voet van een vertrouwd Vriend en Bloedverwant, om met denzelven Heere Prinsse de concert te gaan, en van zijne talenten en wijze raadgeevingen gebruik te maaken in alles, dat het Commandement van 't Leger en het Militaire weezen eenigzins zou mogen concerneeren, en vooral en voornaamlijk met dit groote oogmerk, en tot dit gewigtig einde, dat, indien het den Hemel behaagde, over zijne dagen vroegtijdig te disponeeren, haare Koninglijke Hoogheid en Wij, nevens onze Vrouwe Zuster, in denzelven Heere Prinsse zouden vinden, een Vriend en Bloedverwant, wiens raad en assistentie voor Ons van zo groote nuttigheid, en van zo veel toeverlaat zijn konde: gelijk alle deeze energique betuigingen woordlijk voorkomen en gevonden worden in de eigenhandige Missives door Onzen Heer Vader op den elfden November 1749, en achttien Januarij 1750, aan Hooggemelden Heer Prinsse geadresseerd. — Hoe dat Hoogstgemelde Heer Prinsse VAN BRUNSWYK aan alle die herhaalde instancien gecedeerd, het Hof van *Weenen*, alwaar Hoogstdezelve zich op een zeer avantageuse voet, en in de voordeeligste relatien van faveur en naauwe Bloedverwantschap, met haare Keizerlijke en Koninglijke Majesteiten geplaatst vondt, verlaaten hebbende, en herwaards overgekomen zijnde, naa dat daar toe was geobtineerd de aggreatie van haare Keizerlijke en Koninglijke Majesteiten, aan wien Onze Heer Vader de overkomst en bezittinge van Hoogstdenzelven Heer Prinsse als een special faveur, bij Missive van den tienden November 1749, hadt verzogt, de zo goede en hoogst wijze voorzorge van onzen Heer Vader door Evenementen, welke zedert gebeurt zijn, ten vollen is gejustificeerd, en voor Ons door eene daadlijke ondervindinge, van de hoogste utiliteit en van de allerheilzaamste gevolgen geweest is: terwijl het fataal tijdstip, waar in Wij van Hoogstgedagten onzen Heer Vader wierden beroofd, het geval al vroeg heeft doen exteeren, waar in de salutaire voorzieningen van Hoogstdenzelven, in het engagement en employ van den Heere Prinsse VAN BRUNSWYK, voor Ons en Ons Huis van deeze zo nuttige uitwerkinge zijn bevonden, dat wijlen haare Ko-

ninge

ninglijke Hoogheid, Onze Vrouw Moeder, Hoogstgem. gedagtenisse, niet heeft gehesiteerd om, bij dispositie van uitersten wille Hoogstdenzelven Heer Prins, die altoen reeds door de Heeren Staaten der gezamenlijke Provincien tot Representant van den Kapitein Generaal was aangesteld, tot Executeur testamentair en Administreerende Voogd over Ons en Onze zeer beminde Vrouwe Zuster te verzoeken en te benoemen.

„ En hoe dat eindelijk het luctueus evenement, waar door haare Koninglijke Hoogheid, onze Vrouw Moeder, mede van ons is weggerukt, den zamenloop der beide gevallen heeft daargesteld, waar door de zo goede en hoog wijze voorzorge van wijlen Onzen Heer Vader, dit voor ons onwaardeerbaar voorregt heeft uitgeleverd, dat wij in den Hooggemelden Heer Prins VAN BRUNSWYK, door al het geen Hoogstdezelve aan Ons, zo ten aanziene van de Representatie van Ons als Kapitein Generaal, als in 't bijzonder met opzigt tot Onze Educatie heeft gepresteerd en beweezen, oneindig meer hebben mogen genieten en ondervinden, dan Hoogstgedagte Onze Heer Vader van de voorschreevene zijne zo goede en hoogst wijze voorzorge en van zijn volmaakt vertrouwen op Hoogstgemelden Heer Prinsse zich ooit zou hebben kunnen belooven.

„ En naardemaal Wij gaarne wenschten gelegenheid te hebben, om Ons nog voor eenigen tijd van den raad en assistentie van Hoogstdenzelven Heer Prinsse VAN BRUNSWYK te bedienen, en Hoogstdezelve aan ons gedeclareerd heeft, dat Hij door de sterkste banden van tedere Liefde en Vaderlijke adfectie aan Ons verbonden, genegen en bereid was, om zijne vermogens, daar die voor Ons van eenig nut konden weezen, nog voor eenigen tijd, aan Ons op te offeren.

„ Zo is 't, dat Wij met Hoogstgemelden Heere Prins VAN BRUNSWYK wederzijds en onderling zijn geconvenieerd en verdraagen over de poincten en in maniere hier naa volgende.

„ 1. Dat Hooggemelde Heer Prins VAN BRUNSWYK zich aan Ons zal engageeren en verbinden, zo als Hoogstgemelde

zich aan Ons engageert en verbindt bij deezen, omme Ons in het beleid der zaaken, zo wel van het Militaire Departement, als van alle de verdere en andere Departementen, onder Ons gezag behoorende, met raad en daad te zullen adsisteeren en bijstaan in alles, ten allen tijde, en zo menigmaal Wij zulks van Hoogstdenzelven zullen requireeren, en voor Ons dienstig en noodig zullen oordeelen.

„ 2. Dat Hoogstgemelde Heer verpligt zal zijn om in alle zaaken, welke door Ons in zijne handen zullen worden gesteld, Ons getrouwlijk te dienen van Hoogstdeszelfs raad en advis; daar in adviseerende en handelende zo als in goede Conscientie, tot bewaaring van Onze Hoogheid, Prerogativen, en Geregtigheden, mitsgaders ten meesten dienste en welvaard van den Staat der Vereenigde Gewesten, zal vermeenen te behooren, zonder daar van af te wijken, door gunst of ongunst, voor eenige bijzondere Provincien, Steden, Collegien of Leden van dien, of voor eenige particuliere Persoonen, het zij buiten of binnen de Regeering, ofte uit eenigerlei andere oorzaaken, hoedanig dezelve ook zouden mogen zijn, in alles anders niets voor oogen houdende, dan het geen tot voorstand van Onze waare en rechtmaatige belangens, en ten gemeene beste, en tot bevordering van het meeste welzijn deezer Landen, op de efficacieuste wijze, zal kunnen en mogen strekken.

„ 3. Dat Hoogstgemelde Heer Prins VAN BRUNSWYK zich, ten voorschreeven einde, gestadig bij en omtrent Onzen Persoon zal onthouden, en in 't bijzonder verpligt zijn Ons te accompagneeren op de reize, die Wij eerlang in de Provincien, Steden en Plaatzen, onder Ons Erfstadhouderschap resorteerende, staan te onderneemen.

„ 4. Waar tegen Wij Ons, voor en ten behoeve van Hoogstgemelden Heer Prins, op het kragtigste engageeren en verbinden, om Hoogstdenzelven, ter zaake van al het geen Hij, tot prestatie van dit Engagement, en in het geeven van den gerequireerden raad en adsistentie zal hebben gedaan en verrigt, van alle aanspraak, naamaaning en responsabiliteit, ten vollen en volkomentlijk zullen indemniseeren en bevrijden, zo als Wij Hoogstdenzelven daar van indemni-

nieeren en bevrijden bij deezen, niet willende, dat Hoogstgemelde Heer Prins, ter dier zaake, aan iemand anders, dan aan Onze eigene Persoon, eenige rekenschap of verantwoording verschuldigd zal zijn; en, in cas, aan Ons, geduurende dit Engagement iets menschelijks mogt overkomen, willen en begeeren Wij, dat Hoogstgemelde Prins VAN BRUNSWYK zal kunnen volstaan met op Onze geheime Secretarie over te leveren en te doen deposeeren de Stukken en Papieren tot ons bewind specteerende, welken als dan onder Hoogstdenzelven berustende zouden mogen zijn, zonder dat Hoogstdezelve aan Onzen Erven, Successeuren, of Regt verkrijgenden, tot het geeven van eenige opening, veel min tot het doen van verantwoording verpligt zal zijn, ofte daar toe op eenigerlei wijze geneccessiteerd zal kunnen of mogen worden.

„ En dit alles alzo bij provisie en tot ons beiderzijds kennelijk wederzeggen toe."

Wederzijdsche Handtekeningen, en Zegels der Wapenen bekragtigden deeze Overeenkomst, terwijl de Hertog VAN BRUNSWYK den Eed op die Verbintenis in handen van zijne Hoogheid had afgelegd.

CORNELIS ANTONISZOON, of CORNELIS TEUNISZ, gelijk hij zijnen naam ook wel schijnt geschreven te hebben, was Raad van *Amsterdam*, en Schepen dier zelfde Stad, in de jaaren 1544, 1546, 1548, 1550, 1554, en voor 't laatst in den Jaare 1557, wanneer hij den post van Voorzitter bekleedde. In den Jaare 1547 was hij tot Raad verkozen. Niet onbestaanbaar met dien aanzienlijken rang onder zijne medeburgers wierdt het beroep geoordeeld, welk hij waarnam; 't was dat van de Schilderkunde, waarin hij, nevens drie anderen, allen insgelijks Amsterdammers, of te *Amsterdam* woonagtig, in de Zestiende Eeuwe, uitmuntte. Deeze waren DIRK JACOBSZOON, PIETER ARNOUDSZOON en DIRK BARENDSZOON. Van CORNELIS ANTONISZOON hangt nog heden eene afbeelding van *Amsterdam* op de Thesaurie Ordinaris

 die

dier Stad. Het Stuk is in den Jaare 1536 geschilderd, en vertoont de gebouwen en huizen in derzelver natuurlijke gestalte. Naderhand heeft de Schilder deeze zelfde afbeelding, in twaalf bladen, in houtsnede, uitgegeeven. De Historieschrijver J. WAGENAAR erkent, in zijne beschrijving van *Amsterdam*, ter ophelderinge van de aloude gelegenheid en gedaante der Stad, zich dikmaals van die afbeelding bediend te hebben, als zijnde hem, volgens zijne verklaaring, geene ouder echte afbeelding van dezelve voorgekoomen. Voorts zijn 'er van deezen zelfden Schilder nog eenige oude Schutters-Stukken voorhanden; onder welke uitmunt het tafereel, verbeeldende zeventien Schutters, zittende aan eenen tafel. Het hangt in den Gang voor de kleine Krijgsraad-Kamer, en is in den Jaare 1533 geschilderd. Bij de Kunstkenners is het Stuk bij den naam van *Braspennings-Maaltijd* zeer bekend.

Zie J. WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam*.

CORVER, (GERRIT) Zoon van Mr. NICOLAAS CORVER, Schepen van *Amsterdam*, wierdt aldaar gebooren, in den Jaare 1690, en raede Vaderloos in den Jaare 1692; welk verlies, nogthans, eenigzins vergoed wierdt, door het hertrouwen zijner Moeder met den Burgemeester GERBRAND PANCRAS. In den Jaare 1714 wierdt de Heer CORVER Commissaris der Stad, en beklom, in den Jaare 1716, het Raadhuis, in de hoedanigheid van Schepen: welke waardigheid, egter, hij slegts eenmaal heeft bekleed; volgende hij, in den Jaare 1719, zijnen overleedenen broeder, JAN CORVER, op, in den post van Kolonel der Stedelijke Schutterije. Naa alvoorens, in de Jaaren 1721, 1722 en 1723, van wegen de Stad, zitting gehad te hebben in het Kollegie van den Raad van Staate, beklom de Heer CORVER het Burgemeesterlijk gestoelte, voor de eerstemaal, in den Jaare 1732, en vervolgens nog negenmaalen, en wel, voor de laatste reize, in

in den Jaare 1748; in welk jaar de Heer CORVER, nevens eenige andere Regenten, om de rust der Stad te bewaaren, alle zijne ampten en waardigheden, in de handen van den Stadhouder, nederleide; uitgezonderd de Houtvesterij van de Plantaadje der Stad, en van de Heerlijkheid van *Brederode*. Het overschot zijner dagen sleet hij, meestal, in stille afzondering, op zijne Hofstede *Watervliet*, in de Heerlijkheid *Velsen*, welke hem toebehoorde. Bij zijne Echtgenoote, Vrouwe MARGARETA MUNTER, verwekte hij ééne Dogter, die, bij den Heer JAN HOOFT, Moeder wierdt van GERRIT CORVER HOOFT, onder het voorgaand bestuur Schepen en Raad van *Amsterdam*, en tot op de Omwenteling van den Jaare 1795 Drost van *Muiden*; gehuwd met eene Dogter van den Heere WILLEM STRAALMAN, bij welke hij verscheiden kinderen heeft verwekt. Men berigt ons, dat GERRIT CORVER HOOFT, nevens zijn talrijk gezin, met der woon zich na *Arnhem* heeft begeeven.

CURTENIUS, (PETRUS) een vermaard Godgeleerde, geboren te *Amsterdam*, op den zevenden December des Jaars 1716. Eerst genoot hij, in zijne Vaderstad, het onderwijs van den Hoogleeraar D'ORVILLE, in de Grieksche en Latijnsche taalen, en, vervolgens, ook in andere kundigheden en weetenschappen, aan 's Lands Hoogeschool te *Leiden*. Zints het Jaar 1739 bediende hij, onder de Hervormden, het Leeraarampt, twee jaaren te *Durgerdam*, vijf jaaren te *Deventer*, en acht jaaren te *Gouda*. Hij wierdt, in den Jaare 1754, tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, aan het Doorluchtig School, in zijne Geboortestad, beroepen, en, in het volgende jaar, tot gewoonen Leeraar der Nederduitsche Gemeente aangesteld. Met zeer veel toejuichinge en naloop bekleedde hij den laatstgenoemden post. CURTENIUS overleedt, in den ouderdom van bijkans drieënzeventig jaaren; op den derden Augustus des Jaars 1789. Zijne uitgegeevene Schriften zijn, meestal, van een uitlegkundigen inhoud. De meest bekende Werken zijn, *Verklaaring over*

het Lied van Mozes; Mozes laatste Zegen, Dood en Begraavenis; over het Eerste Hoofdstuk van den Brief aan de Ephesen; en *over de zwaarste plaatsen in de Brieven van Paulus.* Onder 's Mans nagelaatene Papieren heeft men gevonden, eene *Verklaaring van den Heidelbergschen Catechismus.* De Leidsche Hoogleeraar [illegible] heeft daar van de uitgave bezorgd.

D.

Dam, (Jan van den) een perfoon van ongemeene fchranderheid en vernuft, in welken, nevens veele anderen, de Natuur een voorbeeld ftelde van het vermogen der aangeborene talenten, en van de hoogte, tot welke zij, door vlijt en naarftigheid geholpen, zich verheffen kunnen. Van geringe Ouderen geboren, wierdt hij opgeleid tot een gemeen Handwerk, om, bij tijd en wijle, het Vaderlijk Gezin te fchraagen, en voor zich zelven een zober beftaan te winnen. Onder het vlijtig beoeffenen daar van openbaarde zich, wel haast, eene overhellende zucht tot de Wis- en Werktuigkunde, en maakte hij daarin zo groote vorderingen, dat hij, eerlang, in zijne Geboorteftad *Amfterdam*, openbaare lesfen in de Natuur- en Starrekunde gaf. Een Kunftftuk, door hem vervaardigd, en met den naam van *Sphera Perfecta* betijteld, beftondt uit een Spheer, op een voetftuk, waar in een uurwerk was geplaatst; dit bragt alle de Hemelfche Lichaamen, als ook onze Aarde, in beweeging, zo dat men daar, met éénen oogflag, alles kon waarneemen wat aan het uitfpanzel voorviel; ook kon het uurwerk afgezet, en alles met de hand in beweeging gebragt worden. Het ftelde iemand in ftaat, om, binnen éénen maand, van de Starrekunde een uitgeftrekter en duidelijker begrip te krijgen, dan naar de gewoone wijze, door veel tijds daar aan te befteeden. Beknoptheid, fraaiheid en maakzel gaven aan dit Werktuig, den voorrang boven alle Planetariums tot nog uitgevonden, en konden de Liefhebbers hetzelve bij den Uitvinder en Maaker bekomen, van onderfcheide grootte, en met meer of minder bijzonderheden, naar ieders verlanging. Zijn werktuigkundig vernuft vervaardigde veele

an-

andere Kunststukken, die de bewonderende goedkeuring der Liefhebberen wegdroegen.

DEKKER. (JAN) Niet ligt laaten wij ons eene gelegenheid ontgaan, om daaden, boven de gewoone soorte, in lofwaardigheid uitmuntende, nevens derzelver bedrijvers, door middel van ons *Woordenboek*, aan de kennis der laate naakomelingschap te overhandigen. De Koopvaardijschipper JAN DEKKER verschaft ons, van nieuws, die aangenaame gelegenheid. In den Jaare 1759, was hij, onder het Convooi der Zee-Kapiteins DIRK HARTOG en JACOB DE WILDE, met eene Vloot van omtrent vijftig Koopvaardijschepen, uit de *West-Indiën* behouden tot voor den Hollandschen wal gekomen, en met vijf Zeeuwsche Schepen na *Vlissingen* moetende, op de hoogte van de *Maas* van 't Convoij gescheiden, zeilende als Commandeur van dit vijftal. Reeds in de *West-Indiën* hadden de Engelsche Kaapers het bijzonder op zijn Schip gemunt, 't zelve naauwkeurig doen uitschilderen, en met eene gantsche menigte te gelijk op hem gepast; doch, hadt hij om die verkenning te ontwijken, zijn Schip, kort vóór zijn vertrek, laaten verschilderen. Dit kon hem niet beveiligen voor de aannadering eens Engelschen Kaapers in het opkomen der Gronden: alles duidde aan dat deeze op hem een kans zou waagen. De wakkere DEKKER, welbemand en van het noodige tot tegenweer voorzien, riep zijn Scheepsvolk zamen, en vroeg wat te doen, indien deeze Roover hun aantastte? 't Rustig Volk antwoordde éénpaarig, dat zij, in 't gezigt van 't Land zijnde, niet voorneemens waren zich te laaten neemen en opbrengen; maar dat zij vegten zouden, zo lang zij staan konden. Van den moed zijns kloekberaaden Volks verzekerd, liet hij alles in gereedheid brengen om te slaan, maakte klein zeil om den op hem aanzeilenden Vijand te toonen dat hij hem niet vreesde: deeze, die toerusting en het onverzaagd inwagten ziende, hadt geen lust zijne kragten te beproeven; op gemaklijker buit wagtende, deinsde hij af, en loefde op.

DELFT. Indien eenige andere, immers deeze Stad diende ten tooneele van veelgerugtsmaakende bemoeijingen met de openbaare zaaken, Stad en Land betreffende. In den Jaare 1784 wierdt dit woelig tooneel geopend, met het bedrijf van eenige Schutteren, die de Burgerwapening smaaklijk zoekende te maaken, zich eerlang tot een Genootschap vormden, onder de Zinspreuk: *Tot herstel der Delftsche Schutterije, voor Vrijheid en Vaderland.* In een Verzoekschrift aan de Regeering, het oogmerk der oprigtinge ontvouwende, zogt men de Wettiging (*Legalisatie*) des Genootschaps te verwerven. In 't eerst ontmoette het verzoek een gunstige bejegening. Eene plaats wierdt ter behandelinge der Wapenen aangewezen; het getal der Leden groeide telkens aan. Dit griefde zommige Regenten, die, opgestookt, veelligt, door anderen, van den naam van *Vrijcorps* schrikten, en van allerlei schadelijke bedoelingen der Wapenhandelende burgers zich de ooren vol lieten blaazen. Een Raadsbesluit trok, eerlang, de gegeevene vrijheid in, en veroorlofde alleen de Wapenoeffening bij nacht op de Wagten. Een voorbode was die Nachtoeffening van de bedoelde vernietiging des Genootschaps. De Bestuurders van 't zelve wierden voor Burgemeesteren ontboden, en ontvangen op eene wijze, zeer veel van de voorige verschillende. De invoering der reeds ontworpen Wetten wierdt belet; men verboodt ze zelfs den Leden ter beoordeeling voor te draagen, en een Stads Secretaris gaf aan de Bestuurderen des Genootschaps te kennen, dat Burgemeesters een besluit genomen hadden om het Genootschap te vernietigen, hun tevens vriendlijk raadende, deeze Heeren daar in te voorkomen en zelve te bedanken voor hun Genootschaplijk bestaan. — Verre van dit vermaan op te volgen, bragten Gelastigden des Genootschaps de klagten der Leden, met een klemmende voorgeleezen aanspraak voor de Wethouderschap, beslooten met de betuiging, „ dat het Genootschap, in de „ verdeediging der goede zaak, dus rustig wenschte voort „ te gaan!" Dan, buiten gestaan hebbende, ontvingen zij, uit den mond der Wethouderschap, het berigt, „ dat 'er nu „ geen Exercitie - Genootschap meer noodig was, dat zij

„ ge-

„ gedisfolveerd waren;" van welk Besluit, door vier Leden der Regeeringe gewraakt, zij een afschrift bekwamen. — Het gebruik van de Schutters Kamer wierdt hun ontzegd. De Tegenpartij, moedig op de behaalde Zege, juichte over den val des Genootschaps; 't welk zich nogthans hier door niet liet verpletten; maar, in eene gehuurde Kamer, geregelde Vergaderingen hieldt, en ter Wapenoefening een stuks Lands kogt binnen de Stad onder de Stads wal. Niet zonder veel smaads en hinders van het Gemeen zetten zij daar den Wapenhandel voort, en gaf het Genootschap een *Getrouwen Vriendenraad aan de Delfsche Schutterij* in 't licht.

Om door iets uiterlijks den Delftschen Burger op het herstel der Schutterij te doen denken, en een schets van derzelver voorigen luister en invloed te geeven, wierden Bestuurders des Genootschaps te rade, den *Bardezaan* (*) in te voeren; 't welk in Augustus, met veel staatlijkheids, op 't Exercitieveld geschiedde, met een Aanspraak, waarin van dit oud Krijgstuig onder andere betuigd wierdt: „ Deeze *Bardezaan* in de handen van den Burger-Hopman, zegt meer dan willekeurige ooren verdraagen kunnen. Hij is een stomme Pleiter voor 't aloud Schutterlijk Regt. Hij is de Verdeediger van die Burgerlijke Glorie, welke de Glorie der trotschen doof schijnt. De vuist, die, lange vóór deezen moedloozen tijd, deezen gedugten *Bardezaan* omvatte, streedt voor het Vaderland, met eene on-

„ ver-

(*) De *Bardezaan* was een ouderwetsche Sponton, weleer gedraagen door de Hopmannen der Schutterij; doch, in den Jaare 1674, hadt men dit uitsteekend Eereteken voor den Sergeants Hellebaard verwisseld. Hoe dit was bijgekomen, wordt omstandig ontvouwd in een Verzoekschrift door verscheide Hoofdlieden der *Delftsche* Schutterij bij de Regeering ingeleverd, om bij de Schutterij den *Bardezaan* voor den *Hellebaard* te verwisselen. Zie PAAPS *Geschiedenis van het Genootschap te Delft*, bl. 64. enz.

„ veegelijklijke trouwe; maar zij liet zich ook geen Regten „ ontfutzelen, voor welken Hopman en Schutter hun goed, „ bloed en leeven stelden. 'Er ligt een glans op van die „ oude beminnelijke deftigheid, die nimmer eene veragtlijke, eene ongeoorloofde, en onverdraaglijke tusschenruimte gedoogde tusschen den Burger en zijn Representant, „ die de Overheid nimmer den verschuldigden eerbied ontvieldt; maar die ook nimmer in het stof kroop voor Burgerlijke Dwingelanden, die steeds vergeeten hebben, dat, „ in *Nederland*, het Volk niet is om de Hoofden, maar de „ Hoofden om het Volk zijn; die vergeeten hebben, dat „ zij al hun gezag, al hun glorie, ontleenen van dat Volk, „ dat hun tot Representanten heeft aangesteld. De punt van „ deezen *Bardesaan* was altoos na het hart van den Volkstijran gerigt, terwijl zij zich eerbiedig vernederde voor „ die edele, voor die waarlijk groote en beminnenswaardige „ Volksbestuurderen, wier naamen en gedagtenis gezegend „ zullen blijven bij Ons en de laatste Naakomelingschap!" Bij het invoeren van deezen *Bardesaan* gaven de Vrouwen der Wapenoefenende Leden een Koperen Trommel aan 't Genootschap ten geschenke.

Intusschen gingen de Leden des Genootschaps ijverig voort in den Wapenhandel, en verkreegen daarin, wel haast, genoegzaame bedrevenheid, dat zij beslooten af te vuuren. Door het loopende gerugt, dat Burgemeesteren zulks zouden beletten, lieten zij zich niet afschrikken, en hadt het afvuuren voortgang. Twee voorvallen van baldaadig afschieten, zo van Zakpistoolen als van een geladen Geweer, bragten een verbod te wege om binnen *Delft* en het Grondgebied, met eenig Schietgeweer te schieten. Het Genootschap merkte dit verbod aan, als alleen ingerigt tegen Kwaaddoeners en Straatschenders, en oordeelde, uit dien hoofde, zich niet verpligt het vuuren te staaken. Dan de oudste Bestuurder kreeg welhaast van Burgemeesteren de weet, hoe zij vernomen hadden, dat, niet tegenstaande het verbod van het schieten, op het Exercitieveld des Genootschaps met kruid geschooten was, en dat dit niet meer geschieden moest. Men draalde niet om zich bij de Wethouderschap deswegen

te beklaagen; doch dit beklag wierdt met geene gunstige ooren aangehoord, en 'er volgde een verbod, dat, voor als nog, in de eerstkomende veertien dagen, op het Exercitie-veld, agter de *St. Anna Tooren*, als waar in zeer veele brandbaare en gevaarlijke Ammunitie-goederen van 't Gemeene Land berusten, niet zou mogen geschooten worden. Een breedvoerig Vertoog des Genootschaps drong op 't vrij gebruik, met de sterkste bewoordingen, aan; dit wierdt door de Regeering ter zijde gelegd, die bij het voorheen genomene besluit volhardde. De gestelde veertien dagen wagtte men zonder vuuren af; doch de *St. Anna Tooren*, voor welke de vrees van gevaar zeker zeer ongegrond was, wierdt vergeeten, en het vuuren ging onverhinderd voort. Om Winter-wapenoefeningen te kunnen volvoeren, huurde het aangroeiend Genootschap een ruim Gebouw, onder den naam van den *Ouden Doelen* bekend, 't welk, in volle wapenrusting, met Muzijk en Aanspraaken, in December wierdt ingewijd.

In het volgende jaar was het Genootschap bedagt op het aanneemen van Krijgsmans sieraaden, om zich voortaan van Epaulets en Dragons te bedienen, en richtte dezelve in naar de Kleuren van het Stads Wapen, zwart en wit; voor welk laatste men zilver verkoos. Die Krijgsmans opschik gaf aanleiding tot openlijk misnoegen en handdaadigheid, gevolgd van eene Afkondiging der Heeren van de Wet, bij welke het draagen van deeze en andere onderscheidings teekenen, op de boete van vijfentwintig Guldens, verboden wierdt. Deeze sieraaden wierden afgelegd. Het draagen van het in een zak geroide Vaandel, na het huis des Vaandrigs, vergezeld van eenige Leden, verwekte een verbod der Magistraat aan de Leden om met eenige Wapenrusting zich langs straat te vertoonen, bij partijen uit meer dan vier Persoonen bestaande, veel min het een of ander Teeken, gebruikt bij gelegenheid eener Exercitie, door geen de allerminste authoriteit gewettigd, gewapenderhand na het een of ander huis te geleiden, onder bedreiging van eene gelijke boete als in 't voorgemelde geval te verbeuren. Men gehoorzaamde.

Maar

Maar dit alles gaf aanleiding dat de Leden zich vaster aan elkander snoerden door eene plegtige Verbintenis, met hunne handteekening bekragtigd. „ Zij verbonden zich," dus luiden de woorden, „ om met alle mogelijke bedaard- „ heid, voorzigtigheid en verstandig overleg, doch teffens „ ook met alle onverschrokkenheid, kloekmoedig- en stand- „ vastigheid, op de wettige en met hunne Vrijheid over- „ eenkomende wijze, hunne persoonen, eere, leeven, reg- „ ten, en bezittingen te zullen verdeedigen, handhaaven en „ beveiligen, gezamenlijk en met vereenigde kragten. — „ Insgelijks verbonden zij zich ter verdeediging en tot rug- „ steuning van de Persoonen der hunne Burgerregten hand- „ haavende Stads Regenten; zo wanneer dezelven, in de „ bevordering en verdeediging van 's Lands waare Constitu- „ tie, eenig leed of hinder in hunne persoonen of bezittin- „ gen, mogt worden toegebragt. Dus verbonden zij zich „ tegen allen en een iegelijk, 't zij grooten of kleinen, aan- „ zienlijken of geringen, die, of door dwingende overheer- „ sching, door kwaadaartige wraakzugt, door blinde voor- „ oordeelen, of opzettelijke boosheid, iemand hunner of „ der getrouwe Stads Regenten, onverdiend, in hunne per- „ soonen, eere, leeven of regten en bezittingen zouden be- „ naadeelen, beledigen of vervolgen. — Zij verbonden zich „ om zulks ten allen tijde te doen, het zij gezamenlijk als „ één Genootschap uitmaakende, het zij, dat één of meer „ van hun, als Leden en ter zaake des Genootschaps aan- „ gevallen, vervolgd en beledigd mogten worden. — Zij „ verbonden zich, om niet slegts voor hunne competenten „ Regter, voor hunne Stadgenooten; maar ook voor ge- „ heel Nederland en de Naakomelingschap, hunnen onschuld „ te betoogen, hunne beledigers te noemen, en de heilloo- „ ze bronnen, waar uit alle deeze onaangenaamheden wa- „ ren voortgesprooten, zonder eenige bewimpeling der zui- „ vere waarheid, zonder eenig het minste aanzien van per- „ soonen, met ernst en bescheidenheid, aan te wijzen en „ open te leggen. — En eindelijk, verbonden zij zich, om „ op eene betaamelijke wijze, alles wat in hun vermogen „ was te zullen toebrengen, ter instandhouding van het Ge-

„ nootschap." — Ten zelfden dage verpligtten zich de Leden tot het gebruiken van Binnenlandsche Fabrieken.

Bij de openlijke Wapenoeffeningen vondt zich het Genootschap aan veele onaangenaamheden, stoorenissen, en ongeregeldheden blootgesteld. De kleine Gemeente te *Delft* wierdt zoms daar in ondersteund door lieden van de ruwste soort uit *Rotterdam*, *'s Graavenhage*, *Overschie* en andere nabuurige plaatzen, derwaards heen gevloeid. Ondanks dit alles nam het Genootschap sterk toe; zulks verzoette het leed, en bovenal strekte het tot een streelend genoegen, wanneer, bij het sluiten des openlijken Wapenhandels voor dit jaar, te midden der Krijgsverrigtingen, uit eene tent tot gemak der schoone Kunne opgeslaagen, drie bevallige jonge Juffers te voorschijn traden. De diepe stilte, welke alom heerschte, kondigde eene nieuwsgierigheid aan, die welhaast voldoening erlangde; toen zij ieder met een versierde schotel voor het front traden, en een haarer eene Aanspraak deedt. gevolgd van de uitdeeling der Eerlaurieren, die met verrukking en toejuiching ontvangen, onmiddelijk daar na op aller hoeden pronkten. terwijl de Hopman eene dichtmaatige Dankzegging uitboezemde, door de zelfde Juffer met een dichterlijke Geluk- en Zegenwensch beantwoord.

Om deezen tijd kwam 'er te *Delft* een tweede Genootschap van Wapenoefening te voorschijn, door eenigen met den naam van het *Observatiens Corps*, door anderen met dien van het *Regenten Corps*, doch over 't algemeen met dien van het *Oranje Corps* betijteld. 't Zelve berokkende het eerste Genootschap verscheide moeilijkheden. De Leden daar toe behoorende waren gewoon bij den Wapenhandel zwarte Cocarden te draagen; ook gingen veelen, buiten den tijd der Wapenoefeninge, met dit cieraad. begrijpende dat het niet verboden was, noch ergerlijk voor iemand zijn kon; dewijl verscheide onbeampte Persoonen, zo wel als de Officieren der Schutterij en Stads Amptenaars dezelve onverhinderd droegen. Doch eenigen, op dit Teeken gebeeten dreigden niet te zullen rusten, voor dat deeze Leuzen uit den weg geruimd waren.

Veele

Veele onaangenaamheden ontstonden deswegen op de Schutters wagten: een en ander kreeg last om, of de wagt te verlaaten, of de zwarte Cocarde af te leggen: en geen van beide verkiezende, wierden zij van de wagt gezet. De gehoonde Schutters beklaagden zich daar over bij het Geregt; doch vonden geen vlot gehoor. Het Genootschap wilde deezen struikelsteen wegneemen, en gaf der Regeeringe daar van kennis, met betuiging, dat zij, de waare beweegredenen van dit alles kunnende gissen, met angst de gevolgen van deeze te geweldige stappen te gemoet zagen. Dat zij, hoe zeer van hun Regt overtuigd, hoe zeer in staat om dat te kunnen handhaven, egter begreepen, dat 'er Regten van kleine waardij op zich zelven waren, welkers handhaving, offchoon met den volkomensten uitslag bekroond, te duur gekogt kon worden. Dat zij, wier bekende bedoelingen en verrigtingen zaaken van het uiterst gewigt én dierbaarst aanbelang voor Stad en Vaderland betroffen, 'er dus wel verre van af waren, om, op eene bekrompene en laaghartige wijze, de rust der Stad te waagen aan eene zo nietige beuzeling, als het draagen eener zwarte Cocarde, waar in zij nooit eenige waarde gesteld hadden, en 't welk nimmer een stuk van aanbelang hadt kunnen worden, zo niet sommige lieden, bij gebrek van weezenlijke oorzaaken, daar in een voorwendsel gezogt hadden, om hunnen onbillijken haat tegen braave Medeburgers bot te vieren. Dat zij daarom, ten einde de Wethouderschap, en de geheele Stad, het vreedzaam doel des Genootschaps zien mogt, het vrijwillig en ongevergd besluit genomen hadden, om in deezen van hun Regt af te zien, beschouwende dit als de beste wraak, die zij op hunne laaghartige partij neemen konden, en om teffens daar door te bewijzen, wie waarlijk de Rustverstoorders waren. Zij verklaarden, derhalven, voorneemens te zijn, voortaan geene zwarte Cocardes meer op Schutterlijke bijeenkomsten te zullen draagen; egter ten nadruklijkste aandringende om de beledigde Schutters Regt te doen erlangen, en dat verder de gepaste maatregels mogten genomen worden, om de zulken, die, voor geene edelmoedige gevoelens vatbaar, uit deeze

betoonde inschikklijkheid zelfs nieuwe stoffe tot ergernis en rustverstooring mogten zoeken, in zodanige laage en verderflijke oogmerken kragtdaadig te stuiten: aangezien vrijwillige opofferingen, gelijk deeze, niet tot in het oneindige konden vermenigvuldigd worden. — De Wethouderschap betuigde „, ten uitersten getroffen en voldaan te zijn, over „, de edele denkwijze van het Genootschap, en ten hoog„, sten sensibel over zulk eene edelmoedige opoffering; dat „, zij ook daar van op de Wagten zouden laaten kennis „, geeven, en de vereischte maatregels neemen, dat niemand „, der Leden des Genootschaps verder zou beledigd wor„, den." — Een aantal Burgers van *Delft* en *Delfshaven*, vervoegden zich met een Smeekschrift bij de Staaten van *Holland*, opgevuld met klagten over verkeerd bestuur en misbruiken, en verzogten de ondersteuning der Stadsregeering bij het inleeveren.

Verscheiden handelingen des Genootschaps, meer het algemeene Land dan bepaaldlijk de Stad *Delft* betreffende, onaangemerkt voorbijgaande, stappen wij over in den jaare 1786, vrugtbaar in voorvallen, de Stad zelve raakende. Met manlijke standvastigheid over menig eene tegenkanting zegevierende, groeide de luister des Wapenhandels onder de verdrukkingen. De Leden, dus lang de *Oude Doelen* voor eene Vergaderplaats gebruikt hebbende, verwisselden zij, eerlang, dezelve voor een grooter, gemaklijker en aanzienlijker Huis, in 't beste der Stad, waar zij een Vaderlandsche Societeit oprigtten, om geregelde bijeenkomsten te houden, tot het voeren van nuttige en vertrouwlijke gesprekken, het leezen van Nieuwspapieren, Dag- en Maandschriften, en Boeken 's Lands zaaken betreffende. Een ingeleeverd Opstel van Wetten voor 't Genootschap, wierde onderzogt, beschaafd en aangenomen.

Het gunstig onthaal, in den voorleeden jaare, het Genootschap te *Dordrecht* aangedaan, door den Commissaris Politiek van het *Zuidhollandsche Sijnode*, den Heer VAN PERSYN, en de Leden dier Kerkvergaderinge, bewoog de Leden des *Delftschen* Genootschaps, om, toen in deezen jaare die Kerklijke Vergadering te *Delft*, in stede van te *Breda*, om ge-

gewigtige redenen, vergaderde, de Leden op het veld van Wapenhandel te verzoeken, tot het bijwoonen eener buitengewoone Afvuuring. De Heer VAN PERSYN nam voor zijn persoon dit verzoek aan, en beloofde het aan den Commissaris Politiek wegens de Stad, en de Leden der Kerklijke Vergaderinge, voor te stellen. De Heer VAN PERSYN wierdt met Krijgseere op het Exercitieveld ontvangen, en zette zich op een der Eerestoelen voor hem en zijne Mede-Commissaris, den Heer VAN ALDERWERELD, die niet verscheen, in eene tent geplaatst, gelijk ook de Predikanten, die 'er zich lieten vinden, zitplaatzen aantroffen. De Wapenhandel wierdt besloten met vier Eereschooten: één voor hun Ed. Groot Mogenden de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*; één voor den Heer Commissaris Politiek VAN PERSYN; één voor de waare Volksvrienden, onder de *Delftsche* Regenten; één voor de Eerwaarde Leden der Kerkvergadering: die, met den Heer VAN PERSYN, naa dat hem eene aanspraak gedaan was, onder het betoon van Krijgseere, van het Wapenveld geleid wierden. Dit openlijk bedrijf tekende genoegzaam, wie onder de Leden der Kerkvergaderinge, den Burgerwapenhandel waren toegedaan, en wie zich liever bij de Tegenstanders van denzelven te *Delft* vervoegden.

De dag van een volkomen Zegepraal oordeelde dit Genootschap aangebrooken, toen de Staaten van *Holland*, de Gewapende Genootschappen, met dusdanige gevoelens als 't zelve bezield, in hooge bescherming namen. De dus lang misgaande Eer, om met vliegend Vaandel en slaande Trom door de Stad te mogen trekken, meende 't zelve te mogen eischen, door eene Verklaaring ter Vroedschap in te dienen, die een der ijverigste Voorstanders den naam van *sterk* niet durft onthouden, als bevattende verscheiden uitdrukkingen, in een straffen, beschuldigenden en volstrekt eischenden toon gestemd, en welke, diensvolgens, bij de *Delftsche* Vroedschap geene kleine ontzetting baarde. Naa rijp overleg wierdt dezelve te raade, Bestuurderen des Genootschaps aan te zeggen, „dat het der Vroedschap aangenaam zou „weezen, om, staande de Raadpleeging der Commissie tot „het onderzoek der Verklaaring benoemd, op de gemelde

 „wi

„ wijze, niet door de Stad te trekken." — Hoewel men een kort aanstaanden dag bepaald hadt om dit te volvoeren, betuigden de Leden des Genootschaps, aan de Vroedschap 't verzogte genoegen wel te willen verschaffen, en de optrekking uit te stellen; nogthans in die wederkeerige verwagting en het vertrouwen, dat de Gelastigden tot het onderzoek, en hun Ed. Gr. Agtb. niet zouden marren met het beraamen der vereischte schikkingen, zo tot het bevredigen van de Leden des Genootschaps, als het bepaalen der noodige maatregelen tot het handhaaven eener vaardig werkzaame Justitie, in gevolge der Plakaaten van 's Lands Staaten, tegen alle Rustverstoorders en Oranje boven schreeuwers.

Eene Onderhandeling tusschen de Gelastigden uit de Vroedschap en Gevolmagtigden uit de Leden des Genootschaps, om de Eensgezindheid tusschen de Regenten en Burgers te herstellen, liep vrugtloos af. — Men beproefde andermaal het bij eene vriendlijk schikking te vinden. Eenigen uit het Genootschap daar toe benoemd, vervoegden zich bij een der Heeren Veertigen, met kenniSgeeving, dat het Genootschap volstrekt beslooten hadt, te zullen trekken; doch teffens 'er zeer op gesteld was dat de trekking met genoegen der Regeeringe geschiedde. Dit hadt ten gevolge dat de Vroedschap deeze zaak andermaal in overweeging nam.

Intusschen hadden de Afgevaardigden ter Staatsvergaderinge hun verlangen betuigd om de meening van het Staatsbesluit ter Wettiginge der Gewapende Genootschappen nader te verstaan, en daar op vernomen, „ dat het oogmerk van „ hun Ed. Groot Mogenden, bij het beraamen diens be„ sluits, in geenen deele geweest zijnde of kunnende wee„ zen, om eenige de minste atteinte aan het noodige gezag „ der Wettige Magistraaten toe te brengen, hun Ed. Gr. „ Mog. mitsdien de Dispositie over het marcheeren van „ Gewapende Corpsen, door Steden en Plaatzen, bijzonder „ met vliegende Vaandels en slaande Trommels, als noodzaaklijk afhangende van de te geevene permissien, door de

„ Re-

„ respective Magistraaten, zich in geenen deele konden aan-
„ trekken."

Van dit besluit ontvingen de Bestuurders des Genootschaps een Afschrift, met aanmaaning, om, tegen het oogmerk der Staaten, zonder verlof der Regeeringe van *Delft*, met slaande Trom en vliegend Vaandel, niet door de Stad te trekken; doch liet de Vroedschap het den Bestuurderen vrij en onverlet om ten dien einde, bij een gepast en decent Adres, de noodige vergunning te vraagen, waar toe zij dag en uur stelden. — Zij verzogten diensvolgens, om dit Verlof tegen den tweeden October, ten dien zelfden dage, en kreegen vrijheid om 's naamiddags, op de gevraagde wijze, na het Veld van Wapenhandel zich te mogen vervoegen; doch onder bijzonderen last, om, wanneer zij, in 't vervolg, 't zij gedeeltlijk, 't zij geheel, door de Stad zouden willen trekken, als dan daar van aan de Heeren Burgemeesteren, op derzelver gewoone Vergaderingen, ten minsten twee dagen te vooren, te moeten kennis geeven, om daar toe de noodige vergunning te vraagen; terwijl de regeerende Burgemeesters verder verzogt wierden, om, in gevalle bij hun daar omtrent eenige bedenkingen mogten plaats hebben, als dan des kennis te geeven aan de Vroedschap. Alles, nogthans, met dien verstande, dat uit het neemen van dit Besluit het gevolg niet zou kunnen worden getrokken, als of het Gewapend Corps daar door zou zijn *gelegalliseerd*: blijvende de Leden van het Genootschap, voor zo veel dezelve den Eed als Schutters hadden afgelegd, gehouden en verpligt om zich, in allen deele, te gedraagen naar de Ordonnantie op de Schutterij en Burgerij.

Eene vergunning, met zodanige bepaalingen vergezeld, kon de Genootschaps Leden op verre naa niet volkomen smaaken; dan was dezelve genoeg om „ het lang gewensch-
„ te tijdstip der Genootschaplijke Zegepraal te doen ver-
„ schijnen, en de Vrijheid, naa zo veel tegenstands, onaan-
„ genaamheden en vervolgingen te hebben doorgeworsteld,
„ door haar rechtaarte Zoonen gevolgd, langs de straaten
„ van *Delft* te voeren!" gelijk een ijverig Genootschapslid zich uitdrukte.

De Leden vergaderden in volle Wapenrusting en Uniform, ten gewoonen Huize der zamenkomste. Schoon dóór vijftig uitgetrokkenen na *Utrecht* hun getal gedund was, maakten zij egter een niet onaanzienlijken trein uit. Vooraf reeden drie Leden te paard, geleid door den Heer VAN SPREEUWENBURG; agter deezen plaatste zich de Voorzittende Schepen W. A. VAN HOKKEN, als de openstaande post van Hoofd-Officier waarneemende, vergezeld door twee Stadsbodens en eenige Geregtsdienaars. Hier op volgden de Gewapende Manschappen, met slaande Trommel, vliegend Vaandel, en keurlijk Muzijk, met den Heer A. W. VAN HAAFTEN, Hopman Commandant, aan 't hoofd. De Leden van Eer wierden geleid door eenige Heeren Officieren der Schutterij, Leden des Genootschaps, en gevolgd door de Leden van Wapengenootschappen uit onderscheide plaatzen, ter bijwooninge van deezen optocht, in hunne Uniformen, verscheenen. Gewapende Manschappen, met vier Leden des Genootschaps te paard, slooten den trein, die onder een verbaazenden toevloed van aanschouweren, langs de voornaamste straaten na het Exercitieveld heen, en naa den verrigten Wapenhandel, langs eenen anderen weg, te rug trok. Ondanks de talrijke en toegevloeide menigte ging alles stil en bedaard; dan zeker niet zonder groot misnoegen van de meerderheid der Regeeringe, en een gedeelte der Burgerije.

Hoe verschillend deeze te *Delft* dagt, is ons uit veelvuldige voorvallen bekend, en leeverde dezelve, weinig dagen naa deezen optocht, daar van een nieuw blijk. Een ander Genootschap, zich het *Schutterlijk Exercitie-Gezelschap* noemende, onder de Zinspreuk:

De Godsdienst, Eendragt, Liefde en Trouw
Is 't vaste Fundament van ieder Staatsgebouw.

Liet door zijne Bestuurders bij de Vroedschap, den zevenden October, een Verzoekschrift indienen, waar in zij zich beriepen op hun stiptlijk gedraagen naar den inhoud eener

Af-

Afkondiging door de Wet van *Delft* in den voorleeden jaare gedaan.

Uit het gebeurde met het andere Exercitie-Gezelschap, meenden zij met regt te mogen besluiten, dat die Afkondiging ingetrokken, of wel tot geheel andere einden en oogmerken ingerigt was; en gaven, uit hoofde der vergunning aan dat Genootschap door de Regeering verleend, te kennen, dat zij alle Beëedigde Schutters der Stad, „ nu ook „ gaarne, uit een sterke zugt voor den zo nuttigen Wapen„ handel, en, om geene veragting bij andere Exercitie Ge„ noot- of Gezelschappen of de Ingezetenen deezer Stad te „ ondergaan, zo menigmaal zij zulks mogten verkiezen van „ hun Exercitie-huis na hun Exercitie-veld en van daar „ wederom te rugge te trekken met slaande Trom en Mu„ zijk, zonder Distinctie-Teekenen hoegenaamd, en welke „ bij de Schutterij niet gewettigd waren, te gebruiken; mits „ dat zij van zodanig een optoeht telkens daags te vooren „ der Regeeringe kennis gaven, en dat hun ook, zo me„ nigmaal als zij zulks mogten vorderen, de noodige bij„ stand der Justitie wierdt verleend."

Aan 't zelve wierdt vrij en onverlet gelaaten om, tegen het midden van ieder maand, wanneer zij, in 't geheel, 't of gedeeltelijk, door de Stad zouden willen trekken, zulks op de verzogte wijze, te mogen doen, zonder daar bij eenige andere Persoonen toe te laaten, mits daar van twee dgaen te vooren Burgemeesteren kennis geevende: alles onder die bepaalingen als verder vastgesteld waren ten opzigte van het andere Genootschap, en het zelfde uitdruklijk beding, dat uit dit alles geene Legalisatie of Wettiging deezes Genootschaps kon afgeleid worden.

Gelijk elders was men in *Delft* bedagt om den gebooren en gezeten Burger aan den Vreemdeling te doen voorttrekken. Om dit te bewerken vervoegden zich een aantal Burgeren aan de Veertigen dier Stad, met verzoek, dat de openvallende Ampten en Bedieningen, met uitsluiting van Vreemden en Huisbedienden, aan gebooren Burgeren en Ingezetenen, zonder onderscheid van Gezindheden, mogten begeeven worden, en niet aan Vreemdelingen, of zij moe-

ten zee agter een volgende jaaren daar gehuist en gezeten geweest hebben, of ten minsten vier jaaren, indien zij zich door den Egt aan Burger Dogters verbonden hadden.

Wanneer de Afgevaardigden van *Delft* ter Staatsvergaderinge verklaard hadden wel te mogen zien, dat de Naamlijst tot de openstaande Hoofd-Officiersplaats door hun Ed. Groot Mogenden gemaakt zou worden, vervaardigden deezen uit de veertig Raaden een Drietal, ten einde zijne Hoogheid uit hetzelve eene verkiezing mogt doen.

Uit hetgeen tot hier toe binnen *Delft* was voorgevallen, was ligtelijk af te leiden, dat de tijd, eerlang, nog meer geruchtmaakende gebeurtenisfen zou baaren. Een aanzienlijk getal Burgers, ijverige Voorstanders van Vrijheid en Grondwettige Herstellinge, aan de eene zijde, en aan den anderen kant eene Regeering, de meeste van welker Leden van des Stadhouders hand vloogen, en ter Staatsvergaderinge altoos met de Ridderschap, dat wil zeggen, tegen zulk eene Herstelling stemden: eigenaartig stondt dit geschapen, eenen gewigtigen ommekeer van zaaken te moeten voortbrengen. Daar een omstandig berigt ons in te veel uitvoerigheid zou doen uitweiden, zullen wij slegts eenige der meest gedenkwaardige bijzonderheden mededeelen.

Het oprigten van eene Vaderlandsche Societeit en het aanstellen van Geconstitueerden, in den Jaare 1787, naar 't voorbeeld van veele andere Steden, was de voorbode van gewigtige voorvallen, en de grond des verzoeks van de Stads Regeeringe om eenige Ruiterij; welke haar, ten getale van vijftig man, straks wierdt toegezonden. Van toen af namen de verdeeldheden meer en meer eene ernstige gedaante aan, vooral zints men vernam, dat het Burger- of Vliegend Legertje in aantogt was. Moedig op die hulp, wisten de Geconstitueerden te raade, ernstig door te tasten, vooral ten aanzien van het afzetten van eenige Regeeringsleden, die geoordeeld wierden, het vertrouwen der Burgerije meest verbeurd te hebben. Het Burger-Leger vertoonde zich wel haast, en nam de Haagpoort in bezit; waar naa het werk der afzettinge welhaast zijn beslag kreeg. Een tiental Regenten trof die slag, en wierden spoedig de open-

gevallene plaatzen door anderen vervangen. Naa een verblijf van tien dagen, zag men nu het Burger-Leger, in het laatst van Augustus, opbreeken. Niet lang daar naa verſpreidde zich het gerugt wegens de aannadering van Pruisſiſche Troepen. Geconſtitueerden, de eiſchen zijner Majeſteit vernomen, en daarop geraadpleegd hebbende, bragten het beſluit uit, „ dezelve volſtrekt af te ſlaan, en liever alles „ op te offeren, dan ons vrij en aanzienlijk Gemeenebest „ de wet te laaten voorſchrijven." Overeenkomſtig daar mede was de voorſlag der Afgevaardigden ter Staatsvergaderinge; dezelve luidde, „ om die Provincie of Provincien, „ welke aan de *Pruisſiſche* Troepen den vrijen doortogt na „ *Holland* zouden vergunnen, als *Vijanden van den Staat*, „ en *vervallen van het Bondgenootſchap*, te verklaaren."

Streng was dit Beſluit, doch niet noemenswaardig bij de Maatregelen, die thans bij de Leden des Genootſchaps van Wapenhandel genomen wierden; in ſterkſte overtreffen zij alles, wat men elders van dien aart vernam. Der meldinge overwaardig oordeelen wij het Voorſtel, welk zij aan den Stads Raad deeden. Naa aangeduid te hebben, dat zij de Eiſchen des Konings van *Pruisſen*, zo vernederend en onbillijk vonden, dat geen *waar*, en vooral geen *gewapend* Vaderlander, dezelve zonder verontwaardiging en regtvaardige gramſchap hooren of herdenken kon; dat deeze Eiſchen, wel verre van den rechtſchapen Patriot vreeze aan te jaagen, hem veel eer op zijne eigene waardij, op de Eere van zijn Vaderland, en op het welzijn van het Algemeen, bedagt deeden zijn, en bij tijds die maatregelen neemen, welke de goede zaak des Volks verdient, en zijner waardig bevonden worden — veronderſtelden zij, dat waardige Repreſentanten van vrije Burgers nimmer zouden toeſtemmen om die Eiſchen in te willigen, en rekenden zich verpligt den Raad van *Delft* het algemeen Beſluit door de Genootſchapsleden genomen, bekend te maaken; ten einde de Raad, want in de Leden een volkomen vertrouwen ſtellen, zodanige maatregelen zou kunnen neemen als de nood des lieven Vaderlands vorderde.

Waar

Waar op zij dus voortvaaren; 't zijn hunne eigene woorden: „ Bij het afslaan deezer vernederende Eischen, zou het mo„ gelijk kunnen gebeuren, dat de Koning van *Pruissen*, „ welke deeze Eischen aan een Vrij Volk heeft durven „ doen, zijne Militaire Magt gebruikte, om, ware het mo„ gelijk, met geweld, ons te dwingen om dat geene te ac„ cordeeren, waar toe geen Eerlijk, geen Vrij Volk, en „ Moedig Vaderlander immer vrijwillig besluiten kan.

„ In zodanig een geval, Wel Ed. Agtb. Heeren! heeft „ het Genootschap van Wapenhandel besslooten, om met alle „ mogelijke Magt, uit te trekken, en deeze Provincie ten „ dienste te staan, op alle zulke Plaatzen als de nood zal „ vereischen, en bevonden zal worden ter meeste afweerin„ ge van vijandelijk geweld te kunnen strekken; niet twijfe„ lende of de Gewapende Burgermagt van *Holland* zal met „ zulke of dergelijke kragtdaadige poogingen desgelijks den „ algemeenen Vijand te keer gaan, en zijne heillooze oog„ merken helpen verijdelen; het Genootschap althans zal, „ van zijne zijde, alles te werk stellen, om hunne Gewa„ pende Medebroeders hier toe aan te spooren.

„ Dan, daar het zeer hachlijk en onvoorzigtig gehandeld „ zou weezen, deeze Stad van alle Gewapende en Welden„ kende Vaderlanders te ontblooten, daar 'er met zekerheid „ een aantal van den Aanhang van *Oranje* in deeze Stad „ zou overschieten, die, wanneer de Gewapende Magt van „ het Genootschap was uitgetrokken, zich denklijk, of lie„ ver zeker, verzetten zou, zo tegen de waardige en Va„ derlandlievende Leden van deezen Agtbaaren Raad, als „ tegen de Vrouwen, Kinderen, en verder agterblijvende „ Vrienden der uitgetrokken Manschappen, welken als dan „ zeer ligt ten prooije der verbitterde Oranje-ijveraaren zou„ den kunnen worden; zo heeft het Genootschap, ter ge„ rustlelling van deezen Ed. Agtbaaren Raad, en verdere „ Weldenkenden, tevens besslooten, om, in gevalle de Inval „ door *Pruissen* geschiedt, zich direct meester te maaken „ van, en te arresteeren alle zodanige Lieden, zonder aan„ zien van Persoonen, die bij het Genootschap bekend staan

„ voor

„ voor Aankleevers en Handhaavers van de snoode en ver-
„ raderlijke belangens en oogmerken van WILLEM DEN V.

„ Deeze gearresteerde Persoonen zal het Genootschap met
„ zich tegen den Vijand aanvoeren; alle diensten, tot wel-
„ ken zij zonder vrees gebruikt kunnen worden, opleggen;
„ hun aan het heetste vuur blootstellen, en, in gevalle de
„ goede Partij moest bukken, gemelde gearresteerde Persoo-
„ nen, de eerste Slagtoffers der Nederlaage doen worden.

„ Insgelijks, zo naa de uittrekking de Aanhang van Oran-
„ je in deeze Stad, den Ed. Agtb. Raad, of de goede
„ Burgerij, iets in 't allerminst mogt beledigen, of gewel-
„ dig attaqueeren, zullen de gearresteerde en medegevoerde
„ Persoonen, daar voor aanspraaklijk gesteld worden, en
„ voor alles moeten boeten, wat hun Aanhang in deeze
„ Stad, tegen den Ed. Agtb. Raad, of goede Burgerij,
„ misdoet, en de billijke Straffe hunner Aanstookingen en
„ Volksmisleidingen, zonder eenige Form van Proces, daad-
„ lijk ontvangen."

Deeze Verklaaring wierdt aan het opgebrooken Burger-Leger voorgeleezen, en algemeen, door het driemaal aanslaan der Wapenen, toegejuicht, ten teeken van daar mede in te stemmen, en dezelve als zijn eigen Besluit aan te neemen. — Men las dezelve, in de Nieuwspapieren, met wijdverschillende aandoeningen. Veele Voorstanders van de zaak der Patriotten zelve, huiverden, op het verneemen van zulke stappen, die eene ongehoorde verdelging der Partij dreigden. En valt het ligt te raamen, welk eene uitwerking dit Stuk moest baaren binnen *Delft* zelve, waar men bij ondervinding wist, dat het Genootschap het niet bij *dreigen* liet berusten, maar het *doen* 'er bijvoegde. De verslagenheid was onbeschrijfbaar groot. Veelen der voornaamste Aanhangeren van *Oranje* koozen terstond de partij om de Stad te verlaaten.

Doch de tijd gedoogde niet, dat allen, of de meesten, dit redmiddel te werk konden stellen. Waar van het gevolg was, dat veelen de uitvoering van deeze schrikbaarende Verklaaring deels ondervonden. Naa de bevestigende tijding, dat een gedeelte van het *Pruisisch* Krijgsvolk, tegen

Gor-

Gorinchem in optocht, en tot op een kleinen afstand van die Stad genaderd was, nam men maatregels om het verklaarde voorneemen daadlijk te volbrengen, het Arrest aan te zeggen, en de Gevatten terstond na de Hoofdwagt op het Stadhuis te brengen. Dit viel te beurt aan de Heeren H. J. VAN ROOYEN, A. W. VAN HOEKEN, C. ONDERDEWYNGAARD, B. LAMBRECHTS, alle afgezette Vroedschappen; J. LE D. BRUYN, geweezen Secretaris der Stad; P. SONNE, Bestuurder van het *Delftsche* Exercitie-Gezelschap; A. VAN DYK, die vlugtende met een Rijdtuig, agterhaald wierdt; J. NIEUWENHUYZEN; WOUTER LEEUWE, deeze laatste in plaats en tot zo lange zijn Meester C. VAN DER WINKEL in hunne handen zou zijn. De verdere Afgezette Raaden, en anderen, hadden reeds hun heil in de vlugt gezogt, en deeden dit niet weinigen, door den nagt begunstigd, terwijl de gestrengste Huisbezoeking, met de scherpste bedreigingen tegen de Verbergers, geschiedde.

De dag brak aan, en het vlugten nam een einde. Sommiger Huizen waren met wagten van het Genootschap omzet; deeze stonden ook bij de geslootene Poorten; zonder verlof mogt niemand ter Stad uit; de Schuiten wierden opgehouden, en mogten op het uur niet afvaaren, voor de Schuit, die eerst moest koomen, daar was. De Godsdienstoefening ging beevend toe, daar men in de Kerk rondzag of 'er ook in waren, die men gaarne in handen zou hebben. De Leeraars ontvingen een Briefje, bij 't welk zij gelast wierden met het volmaaktste Gebed te besluiten. De Raad vergaderde dien dag verscheiden keeren, ook des avonds. Bij de Regeeringsleden was wel geneigdheid om de Gevangenen te ontslaan; doch het Genootschap weigerde hier in te bewilligen. Alleen verwierf de Regeering, dat de Gevangenen, in een der vertrekken van het Raadhuis, hunne Slaapplaatzen hadden; en ook verlof kreegen om iets van hunnen toestand, die zeker zeer benaauwend was, aan Egtgenooten en Kinderen, te doen weeten.

Na het slijten van een bangen nagt en dag wierden de gevangene Heeren, op het onverwagtst, uit hun Arrest ontslagen, en onder eenen toevloed van aanschouweren, door eeni-

eenige Genootschapsleden, na hunne Huizen geleid; naa vooraf een Geschrift te hebben moeten teekenen, bij 't welk zij beloofden niet uit *Delft* te zullen gaan.

Welhaast greep 'er een ontzettende lotwisseling plaats. Den eigen avond der slaaking deezer Heeren, liepen 'er voor de Patriotten allerontzettendste tijdingen in van den voortdringenden aanmarsch der *Pruisische* Legerbenden, het verlaaten van *Utrecht*, en 't lot van *Gorinchem*. Eenigen der voornaamste Bewerkers der Regeeringsverandering, maakten zich weg. Het te rugkeeren van het Burger-Leger vermeerderde de verslaagenheid. De Genootschapsleden namen wel het besluit om, met het Burger-Leger, ten wederstand der *Pruissen* uit te trekken; doch dit zou *Delft*, waar de Schutterij was afgedankt, geheel van wagt ontbloot hebben. De Regeering verboodt, derhalven, het uittrekken, en ontsloeg de Leden des Genootschaps van Wapenhandel uit den Eed, als Genootschappers, en wierden zij, als Burgers en Schutters, in Stads Eed genomen; in gevolge van welken zij, bij het spoedig vertrek des Burgers-Legers, in de Stad bleeven.

Het geheel gelaat der dingen veranderde. Het luiden der groote Klok ging eene Afkondiging voor, dat men, bij het inkomen der *Pruisische* Troepen, daar tegen geen den minsten wederstand zou bieden; en vóór dien tijd, of geduurende het verblijf deezes Krijgsvolks te deezer Stede, zich stil en vreedzaam gedraagen.

Op den negentienden September kwam 'er, 's morgens vroeg, een Staatenbode, met last, om het Plakaat tegen het draagen van Oranjeteekenen van de voorgaande maand op te heffen. Dit geschied zijnde, wierden de Oranjevlaggen van de Torens, en andere openbaare Gebouwen, uitgestooken. Niemand vertoonde zich op Straat, dan met Oranje vercierd, en men hoorde de Stad weêrgalmen van *Hoezee! Vivat Oranje! Oranje boven!* Zamenschoolende Volkshoopen liepen, onder dit geroep, met vlaggen langs de Straaten. Veelen der pas uitgeweekene Voorstanders van den Stadhouder keerden, vol blijdschaps, weder.

Voor-

Kortstondig was die vreugde. Dezelve wierdt gestoord door de ontzettende tijding, dat 'er een hoop gemeen Volks, uit het nabuurig *'s Graavenhage*, op weg was, om in *Delft* een plunderrol te speelen, van welken zij reeds een voorspel vertoond hadden onder den weg in de Herberg de *Koetswagen*. Men vondt zich in de grootste verlegenheid, hoe deeze woelende hoop te weeren. In deezen nood deedt de Regeering, bij klokkengelui, de afgezette Burgerij opроepen, met verzoek dat ieder op zijn Looppiaats zou verschijnen, en de Stad, in deezen dreigenden nood en verwarring, bijstand bieden. De Burgerij voldeedt hier aan.

De ontzettende tijding, dat de hoop volks, dien men op omtrent vierhonderd man schatte, het op *Delft* gemunt hadt, wierdt op den middag, waar bevonden; daar die zich voor de *Haagsche Poort* vertoonde in eene schrikbaarende gedaante, eenigen met Grenadiers mutzen, anderen met hoeden op, wel voorzien van Geweeren en Patroontasfen; die dit misten voerden Bijlen, Stokken, Vlaggen, en uit aller oog was de Plunderzugt te leezen. De gesloote *Haagsche Poort*, bij welke men hun, met vriendlijke woorden, zogt op te houden, wierdt welhaast met geweld opengebroken, en gaf doortocht aan een woesten hoop, die onder het geweldig schieten met kogels, de Stad instroomde.

Wederstand bieden was der ontwapende Burgerij, in den beginne, volstrekt onmogelijk. Terwijl deeze zich, zo goed als in die verwarring geschieden kon, wapende, en schikking maakte om baat te trekken van het Kanon voor 't Stadhuis geplaatst, was het ingedrongen Gepeupel reeds bezig met plunderziek geweld te pleegen, in verscheide gedeelten der Stad. Een twintigtal Huizen moest der woede van die toomlooze bende ten doel staan. En wist men zeer wel die uit te kippen, waar Patriotten woonden, schoon zij bij vergissing ook de schendzieke handen sloegen aan het Huis eens Oudburgemeesters; dan zij betuigden verkeerd geweest te zijn, en verzogten dat de Heer DE RÖVER, de schade zou gelieven op te geeven, met toezegging van betaaling; doch hij vorderde dezelve niet. Door goede woorden, door een drinkpenning, door ruim wijn te schenken, en smee-

ken-

kende voorspraak, bleeven eenigen der met Plundering gedreigden verschoond, of leeden weinig overlast.

Bovenal stondt ten doel hunner losgelaate woede het Societeitshuis. Het daar voorstaande Wagthuis wierdt in 't water gesmeeten; dien weg ging ook het stukkengeslaagen huisraad; bovenal haalde deeze plunderzieke Bende het hart op in eene kamer vol Delftsch aardewerk, met het zinnebeeld der Vrijheid, en dergelijke sieraaden, beschilderd, daar gereed om eerstdaags verloot te worden. Dit wierdt in een oogenblik vergruisd. Het Huis geheel uitgeplunderd, zou nog verder schennis geleden hebben, indien de Burgerij geen wederstand geboden hadt, zich van 't Kanon en klein geweer bedienende. Het geweldig schieten deedt kogels in de huizen vliegen. Op den stoep van het Societeitshuis wierdt een *Haagsche* Plunderaar doodgeschooten; en niet weinigen kwamen 'er met wonden af.

De geboden tegenstand wierdt sterker: dewijl de Burgerij meer en meer in de wapenen kwam, en eindelijk de woedende hoop tot wijken noodzaakte. Onder dit wijken geraakte dezelve meer en meer in verwarring, en het doodschieten van twee der vlugtenden verhaastte de schreeden der anderen, die welhaast tot aan de Vest vervolgd, geen andere uitkomst zagen, dan het water aan het zogenaamde *Duivelsgat* in te gaan; hier ontkwamen veelen het met zwemmen, terwijl de Burgers op hun schooten; eenigen verdronken, welker Lijken vervolgens wierden opgevischt; sommigen liepen nog ter *Haagpoorte* uit: zo dat *Delft*, vóór drie uuren 's namiddags, zich van dit schuim verlost zag.

Alle de Poorten waren geslooten, de Valbruggen opgehaald, en met Burgerwagten bezet. Bij de *Haagpoort* plaatste men een stuk Geschut. Gestadige Ronden van gewapende Burgers gingen 'er door de Stad, door de Magistraat verzogt in 't geweer te blijven, met toezegging, dat zij noodige verversching op het Stadhuis zouden vinden. Men bragt derwaards in bewaaring eenige Persoonen, verdagt van deel gehad te hebben aan de Plundering; doch deezen wierden 's anderen daags geslaakt. — Dien eigen avond kreeg

de Stad eenig Voet, en te middernagt eenig Paardevolk, 't welk terstond de Rondens deedt, nevens de Burgerij, die den geheelen nagt ook bij de geplunderde Huizen waakte. De Stad bleef dus in rust, en de gedreigde wederkomst der *Haagsche* Plunderbende bij woorden.

In het terugtrekken moest de Herberg de *Koetswagen*, waar zij de eerste schennis hadden aangevangen, op nieuw, de door wederstand te *Delft* getergde woede bezuuren. Dit Huis wierdt nu geheel uitgeplunderd, zo dat de romp, zeer gehavend, slechts staande bleef. De Wijn-, Bier-, Brandewijn- en andere Vaten wierden vernield, de Rijdtuigen aan stukken geslaagen, en in 't water geworpen. Met één woord, alles was een volslaagene verwoesting. Deeze dreigde ook de Buitenplaats van den Heer W. H. TEDING VAN BERKHOUT; doch dezelve kwam 'er af met het opbreeken der Wijnkelder en het inslaan der glazen. Het smeeken der Lieden op dit Buiten gelaaten, voorkwam verdere vernieling. — Ook lieten zij zich verbidden door een Huisman, op wiens Boerenwooning zij het gemunt hadden: dewijl zijne Vrouwe nog zeer jong kraame was. — Een Koornmolen onder den weg wierdt ook met plundering bedreigd. De Zoons en de Knegt waren reeds gevlugt: dan de oude Lieden kogten biddende, met de overgifte van het geld, dat in huis was, de plundering af, en de schennis van de Molen, boven in welke de Dogter met zes kleine Kinderen de wijk genomen hadt. De Tuinhuizen aan den *Haagweg* droegen door de stukkengeslaagen glazen, de teekens van het voorbijtrekken deezer schendzieke bende.

Eene Afkondiging der Regeering tegen Geweld en Oproer strekte om het verder binnen de Stad bedaard te houden. Ook bleef den geheelen volgenden dag de gantsche Burgerij in de wapenen. Men hieldt de Poorten gesloten, bovenal de *Haagpoort*. Geene voorzorgen, ter voorkoming van een bezoek als dat des voorigen daags, wierden agterwege gelaaten. Dit belette het houden van den gewoonen Marktdag. De Huislieden mogten, zonder verlof, niet na buiten gaan om hun Vee te melken, dan alleen de *Waterslootsche Poort* uit. In de Stad kon men bij de *Haagpoort* niet

niet koomen, sterk bewaakt door de wagten der Burgerij; die niemand doorliet, of, wie 'er eenige noodwendige verrigting hadt, met Burgers derwaards deedt geleiden.

De Geweeren aan het *Duivelsgat* in 't water gesmeeten, wierden, bij het opvisschen, grootendeels stukken geslaagen bevonden. Honderdvijftig *Pruisissche* Huzaaren trokken toen *Delft* in: een nieuw en veel toeloops verwekkend vertoon, zo aangenaam voor veelen als haatlijk voor anderen, die zeker van spijt zwollen op het gezigt van zommigen deezer, die te voet door de Stad wandelden, vergezeld van eenigen der Soldaaten uit de Bezetting, die een *Hoezee! Vivat Oranje!* bij deeze gelegenheid, aanhieven. Dit Volk trok enkel door. Dan de Bezetting wierdt met Staaten Krijgsvolk dien eigen dag 's avonds versterkt.

Op den middag geschiedde de Afzetting der nieuwe veertig Raaden, en de herstelling der afgezetten in hunne posten. Waar op onmiddelijk de vernietiging volgde des Genootschaps van Wapenhandel. — Met den avond bedankte de Regeering de Burgerij voor de betoonde getrouwe diensten, met verzoek van de wagten nog waar te blijven neemen; onder toezegging dat men vervolgens over gewigtige zaaken met de Burgerij zou handelen. Deeze ging 's avonds ten negen uuren, naa dat zij drieëndertig uuren lang in het geweer gestaan hadt, uit elkander: terwijl egter twee Compagnien dien nagt nog de wagt moesten betrekken.

Naa het bedaaren van dit gewoel, door Oproerkraaijers veroorzaakt, 't geen den algemeenen nood scheen te dreigen, kwam zeer eigenaartig de oude wrok boven. Veelen oordeelden nu, op hunne beurt, te mogen weigeren het betrekken van eenige Wagten met de Leden van het vernietigd Genootschap, als mede met de zodanigen, die de Acte van Qualificatie op de Geconstitueerden geteekend hadden. De veranderde Regeering was dit gedeelte der Burgerije ten wille, en wierdt, den eenëntwintigsten September, openlijk afgekondigd, dat alle de Leden van het vernietigd Genootschap, 's avonds vóór zeven uuren, hunne Geweeren op het Stadhuis moesten bezorgen, dat zij als Schutters van hun Eed ontslaagen en buiten dienst gesteld waren. Een lot,

thans juist vier weken geleden het anders denkend gedeelte der Burgerije overgekomen.

Zie *N. Nederl. Jaarboeken*, *Vervolg op* WAGENAAR; enz.

DEURHOFF. (WILLEM) Bij 't geen wij, deezen zonderlingen Man betreffende, ter zijner plaatze vermeld hebben, agten wij niet ongepast het volgende aanhangzel, uit YPEY's *Letterkundige Geschiedenis* ontleend. „ Deeze, (dus schrijft de geleerde Man,) de leer der Hervormde Kerk onderzoekende, meende te merken, dat 'er het eene en andere in gevonden wierdt, 't welk naa het *Spinozismus* riekte. Hij wilde ze van deeze bedorven lucht zuiveren; maar de goede Man bevuilde zijne eigen stellingen met het geene waar mede hij te onrecht waande, dat die van anderen bezoedeld waren (*). Hij wierdt in zekeren zin een *Kristen Spinozist*. „ Alle

(*) Misschien hadt DEURHOFF in de *Systemas* wel iets gevonden, dat hem tot deeze meening 't eerst eenige aanleiding hadt gegeeven. Bij voorbeeld, men leest in sommige zamenstelzels der Godgeleerdheid, betreklijk GODS alomtegenwoordigheid, dat het Opperweezen, (daar op komt toch het gevoelen gemeenlijk uit) nergens in en nergens uitgeslooten zij. Welligt zoude iemand uit zulk eene manier van voorstel afleiden, dat dan het geene eigenlijk GODS weezen uitmaakt, zelf en volkomen in ieder denkbaare ruimte zijn moest, dat alles dus GOD, buiten hem niets, en zo — de waereld zelve GOD zijn zoude. Doch dit gevolg is zo verwerplijk, als ongegrond, en grenst voorzeker vrij naa aan het *Spinozismus*. Verscheiden Godgeleerden hebben misschien daarom ook liever GODS overaltegenwoordigheid willen beschrijven als die Godlijke eigenschap, waar door GOD steeds van alles eene duidlijke en klaare kennis heeft, zo dat 'er niets voor hem bedekt en verborgen is, en waar

„Alle menschen," dit waren zijne gevoelens, „zouden eene en de zelfde denking en uitbreiding zijn; in het begin van GOD geschaapen. De zielen en lichaamen der menschen moesten aangemerkt worden niet als bijzondere zelfstandigheden, maar als zo veele verscheiden wijzingen (*Modi*) van de algemeene denking en uitbreiding, die maar ééne was." Zijne overige gevoelens op te tellen, zoude hier te veel plaats beslaan. Verschillende Schriften zien 'er van hem het licht. Daar onder zijn zijne *Beginselen van waarheid en deugd*, Amst. 1684; en *Grondvesten van de Christlijke Godsdienst*, te Amsterdam 1690 in 8vo. uitgegeeven. In het laatste heeft hij zijn *antwerp der Heilige Godgeleerdheid* geplaatst, 't welk wonderlijk zamenhangt. Ook mag hier wel genoemd worden *zijne Bespiegeling van de Heilige Godgeleerdheid*. Amst. 1697. waarin hij met 't bovengemeld gevoelen in ronde woorden voor den dag komt. Ten Jaare 1715 heeft hij alle zijne Schriften in eenen bundel laaten drukken onder den Tijtel van *Overnatuurlijk en Schriftuurlijk zamenstel der Heilige Godgeleerdheid, afgeleid uit het kennelijke Gods, uit de weezenlijke genade gifte, en uit de Heilige Schrift*. Naa zijnen dood, voorgevallen den tienden October 1717, kwam 'er nog van hem uit een boek, genoemd, *De Denkbeeldige Wijsgeer, vertoond in* WILLEM DEUR-

waar door ieder oogenblik elke andere kracht aan Hem haar bestaan en vermoogen, om te werken, te denken heeft, zo dat hij dus overal tegenwoordig is. Verg. VITRINGA, *Doctr. Relig. Christ.* III. §. 123, en zijnen leerling H. SICCAMA, *Kort begrip der waare Godgel.*, bl. 55 en 56. — Zie hier over ook DOEDERLIN, p. 340—342 en JOCHIMS *Handl. tot den Godsd.* bl 33 en 44. Door Gods alomtegenwoordigheid verstaat DEURHOFF, eene *uitwendige afnoeming*, [welk eene zonderlinge uitdrukking!] *aan God toegeschreeven*, *om dat Hij alles krachtdaadig onderhoudt* Zie *Beg. van W. en Deugd*, *bl.* 273, volgens KOELM. *verv. van 't verg. der Cartes, Philos. bl.* 18 en 19.

DEURHOFFS *beginselen van Waarheid.* T. H. VAN DEN HONERT en R. ANDALA hebben ijverig de pen tegen hem gevoerd. Daar door is hij ook aan de eer gekomen, om in zommige Akademische gehoorzaalen bij het Theologisch onderwijs beoordeeld en wederleid te worden."

Zie A. YPEY, *Geschiedenis der Systematische Godgeleerdheid.*

DEVENTER. Door de naauwkeurige berigten, te vinden in den *Tegenwoordigen Staat van Overijssel*, in staat zijnde gesteld, dit Artikel met eenige weetenswaardige bijzonderheden te vermeerderen, zullen wij van die gelegenheid gaarne ons bedienen.

Van het *Gymnasium*, of Letterkundig Kweekschool, welks historie, volgens het getuigenis van den kundigen Opsteller, de Nederduitsche Leezer, tot nu toe, nergens heeft kunnen aantreffen, ontmoeten wij hier het volgende verslag. „ ANNA VAN TWICKELO, Weduwe van MARTINUS BOERDEKER, en haar eenige Zoon, BALTHAZAR BOERDEKER, maakten in Maart des Jaars 1584 te zamen een Testament, waar bij zij een gedeelte hunner naa te laatene goederen bestemden tot het oprégten van eene Universiteit of Illustre School; onder voorwaarde, dat twaalf jongelingen, uit braave maar onvermogende ouders hier ter Stede geboren, en wel zulken die door den Rector en de overige Leermeesters der triviale School geschikt gekeurd wierden, ieder vijf jaaren lang in kost en huisvesting onderhouden, en om niet bij die Universiteit onderwezen zouden worden; dat deze jongelingen hier voor onder de verpligting zouden liggen, der Stad, in zaken tot welken zij bekwaam bevonden wierden, volgens 's goedvinden van de Magistraat, ten dienste te staan; en dat twee van dezelven door de naaste erfgenaamen van de Testateuren, twee door het Kapittel, en de agt overigen door Schepenen en Raad zouden worden benoemd. Aan deze laatsten bevalen zij ook de uitvoering van dezen hunnen uitersten wil.

„ Men

„Men mag het met regt als eene zonderlinge omstandigheid in de geschiedenis van ons *Gymnasium* opmerken, dat het zijne geboorte aan eene vrouw en aan eenen krijgsman hadt te danken. Deze krijgsman was buiten twijffel niet van de gemeene soort, en het smert ons, maar eenige weinige berigten nopens zijn leven aangetroffen te hebben, welken wij onzen Lezeren zullen mededeelen.

„BALTHAZAR BORDEKER was geboren in den Jaare 1540. In zijne jeugd doorreisde hij *Duitschland*, *Frankrijk* en *Italie*. Hij bezogt de Afrikaansche Kusten van de Straat van *Gibraltar* af tot in *Egypte* toe, in *Napelsche*, *Siciliaansche* en *Maltezer* galeien. Hij was in den Jaare 1571 tegenwoordig bij den zeeslag van *Lepante*, waar de Turksche Vloot geheel door die der Christenen wierdt verslagen. Vervolgens diende hij, in den Keulschen krijg, als Officier te Paard, onder den Oversten HOMBURG, die aan 't hoofd stond van een Nederlandsch Regiment. Eindelijk begaf hij zich tot rust, en trad in huwlijk met JOHANNA GROTENHUIS, welke hij in den beginne des Jaars 1617 kinderloos agterliet, en die zelve in October des Jaars 1630, den ouderdom van eenëntagtig jaaren bereikt hebbende, naa dat zij juist den uitersten wil haares Egtgenoots hadt zien ter uitvoer brengen, is overleden.

„Zij hadt namelijk met den aanvang des Jaars 1629 de Magistraat in 't bezit gesteld van de voor het *Gymnasium* bestemde goederen; het welke geschied zijnde, men aanstonds ten ijverigsten bedagt was op 't herwaards lokken van de vereischte Hoogleeraaren. MARTINUS SCHICHARDUS, die meer dan twintig jaaren te *Herborn* de regten onderwezen hadt, was de eerste dien men beriep. Hij moest lessen geven over de Instituten en Pandecten. HENRIK GUTBERLET, die voormaals mede te *Herborn* als Professor in de Wijsbegeerte en vervolgens hier zedert het Jaar 1619 als Rector van de School gediend hadt, wierdt nu ook bevorderd, en kreeg de Redeneerkonst en Zedekunde tot zijn deel, terwijl aan DAVID SCANDERUS andere takken van de Philosophie wierden opgedragen. De twee laatsten genooten de eer van het *Gymnasium* op den zestienden Februarij des Jaars 1630 met

plegtige Redevoeringen in te wijden; en niet lang daar, na plaatste men NICOLAUS VEDELIUS, Professor in de Philosophie en Predikant te *Geneve*, op den leerstoel van de Godgeleerdheid en de Hebreeuwsche taal. Alle deze Hoogleeraaren waren verpligt tot het onderteekenen van de handelingen der *Dordrechtsche* Kerkvergadering, volgens een besluit welk niemand vreemd zal voorkomen, die den tijd in aanmerking neemt, en weet, dat JACOBUS REVIUS in alles, wat tot in stand brenging van deze zaak dienen konde, sterk wierdt gebruikt. Thans schijnt men zedert lang begrepen te hebben, dat iemand zeer geschikt kan zijn om in verscheiden wetenschappen onderwijs mede te deelen, zonder ooit de uitspraken dier vergadering te hebben gelezen, en deshalven wordt die onderteekening niet meer gevergd; doch toen dagt men anders, en hoe weinig verband de bijzondere stellingen van VOETIUS ook met geschiedkunde en welsprekendheid hebben mogen, was de eerste Hoogleeraar in deeze twee wetenschappen zijne beroeping aan eene uitgegeven Verhandeling ter verdediging van VOETIUS, welke zeker zeer geschikt was om de gunst van REVIUS te winnen, verschuldigd. Wij bedoelen den meer door de menigte dan door de waardij zijner schriften wel bekenden MARTINUS SCHOOKIUS, die in den Jaare 1638, omtrent te gelijk met ENGELBERT TESSCHENMAKER, welke tot buitengewoon Professor in de Geneeskunde aangesteld was, het leeraarsampt aanvaardde.

„ Veele Mannen van grooten naam in onderscheiden takken van geleerdheid hebben zedert hunne gaven in dit *Gymnasium* laten blinken: doch wij onthouden ons hier, even als te vooren, van het uitschrijven van lijsten die elders zijn te vinden. Alleen teekenen wij nog aan, dat men, behalven de Hoogleeraaren, ook van tijd tot tijd Lectoren bij hetzelve heeft beroepen, en dit niet alleen in deeze, maar ook reeds in de voorige Eeuw, in welken wij eenen Lector in de Wiskunde hebben aangetroffen.

„ Een Klooster van Zusters van het gemeene leven, in de Pontsteeg staande en naar deszelfs Stigteresse *Lamme van Diesen Klooster* geheeten, wierdt naderhand, uitgezonderd een klein gedeelte, welk door de Gildekamer der Wondheelers

lers en ettelijke vertrekken, tot vrije woonlngen voor behoeftige menfchen gefchikt, beflagen wordt, tot een *Gymnafium* veranderd, en dit beftaat uit twee *Auditoria* of Leerzalen, waar van het eene, denkelijk de Kapel van dit Klooster geweest zijnde, doorgaans, en inzonderheid bij alle plegtige gelegenheden, gebruikt wordt. Aan de zelfde opene plaats met deze gebouwen ftaat het Kerkje, welk voormaals aan de Fraterheeren van Heer FLORENS Huis behoorde en thans Stads Boekerij bevat, die misfchien haaren oorfprong verfchuldig is aan de Boeken door GERHARDUS MAGNUS, JOHAN VAN DEN GRONDE en FLORENS RADWYN nagelaten en aan die Fraterheeren ter bewaring toebetrouwd. Evenwel is het ook niet onmogelijk, dat 'er nog eene andere Boekerij beftaan heeft, en dat dezelve vervolgens met die van Heer FLORENS Huis vereenigd is; waar toe dan betrekkelijk zouden kunnen zijn het befluit in den Jaare 1597 door de Magiftraat genomen, om de openbare Bibliotheek na een gevoeglijker plaats te doen overbrengen, en tevens een jaarlijkfche inkomst tot derzelver onderhoud of verbetering te beftemmen. In laater tijd blijkt dezelve flordig bewaard te zijn, dewijl de Regeering vervolgens bedagt was, om hier in verbetering te maken, en de uitgeleende Boeken te doen navorfchen en terug brengen. Hedendaags is zij van weinig gebruik, dewijl het jaargeld reeds voorlang opgehouden heeft, en 'er dus van de nieuwer Werken niets is te vinden: fchoon zij nog wel ftukken van ouder dagen bevat, die de aandagt der Geleerden kunnen trekken. Onder anderen berust 'er een Hebreeuwsch Handfchrift van de Profeeten, welks Varianten de Hoogleeraar ABRAHAM FREDRIK RUCKERSPELDER in 't Jaar 1762 heeft in 't licht gegeven, en nog een foortgelijk van de vijf Boeken van MOSES, waar van wij niet weeten nog gebruik gemaakt te zijn.

„ Behalven de opgenoemde gebouwen, ten dienfte van de hooger en laager Schoolen gefchikt, onderhield de Stad eertijds ook Huizen voor de Profesforen, zo wel als voor de Predikanten; maar dezen zijn naderhand van tijd tot tijd verkogt, en Rector der Latijnfche School is de eenige die thans met een vrije woonlng wordt voorzien.

Eén der Professoren voert hier, even als in de andere Hooge Schoolen onzes Vaderlands, den titel van *Rector Magnificus*, en blijft dien geduurende drie jaaren behouden. Afgaande doet hij in 't openbaar eene korte aanspraak, roept zijnen opvolger op, welke nevens hem de Katheder beklimt, overhandigt denzelven Zegel, Sleutels en andere dingen tot het bestier van 't *Gymnasium* behoorende, laat eindelijk het gestoelte geheel over aan zijnen Amptgenoot; die de plegtigheid met eene doorgaans uitgebreider Redevoering besluit. Lijkredenen bij het afsterven van Professoren zijn niet in gebruik. Bij dat van DAVID SCANDERUS, den eersten Hoogleeraar die hier stierf, lieten deszelfs Amptgenooten een *Programma* aanplakken, welk, naa een korte lofspraak van den overledenen, alle beoeffenaars en begunstigers van geleerdheid tot het bijwoonen van de begraaffenis uitnoodigde. Bij volgende sterfgevallen begon men een beknopt berigt van den levensloop des gestorvenen in dat geschrift te plaatzen; en naderhand, toen de noodiging, uit hoofde van verandering in de manier der lijkstaatsien, niet meer te pas kwam, bleef het *Programma* eene Historiesche Lofrede."

Aangaande de *Doopsgezinden*, ook wel genoemd *Mennoniten*, ontmoeten wij, in het bovengemelde Werk, een berigt, welk wij der overneeminge niet onwaardig oordeelen. Het bewijst, aan welke onaangenaamheden deeze, over 't geheel genomen, agtenswaardige Gezinte, eertijds ten doele stondt. Vermeld hebbende, hoe de Vergaderingen dier stille Christenen, in den Jaare 1620 voor de eerste reize, en vervolgens meermaalen verboden wierden, verhaalt de naauwkeurige Schrijver de volgende bijzonderheden. „ De herhaalingen bewijzen ondertusschen, dat de Regeering haare verordeningen maar slappelijk handhaafde. Voor 't Jaar 1652 hadden dezelven zeker wederom eenigen tijd plaats gehad, dewijl wij een raadsbesluit van dien tijd vinden, strekkende om dezelven vervolgens niet meer te gedoogen; doch ook dit kan niet lang stand gehouden hebben: want in den Jaare 1663 maakte men een Konkordaat, niet, gelijk voorheen, om die bijeenkomsten geheel te stremmen, maar

om

om der *Mennoniten* „ overgroote licencien in haare publie-
„ ke Kerkelijke exercitien en consummaten van huwlijken in
„ haare Vergaderingen te refreneeren (*)"; en zedert wee-ten wij ook niet dat immer een volstrekt verbod hebbe plaats gehad, hoewel ook in laater tijden nu en dan bekrompen zielen opstonden, welken deeze Gezindheid naar hun vermogen poogden te onderdrukken. Vooral dient onder deezen de naamlooze Schrijver van zeker in den Jaare 1670 verspreid blaauw-boekje, die zich zelven een' Liefhebber van waarheid en regte vrijheid noemt (†), in aanmerking te koomen, en sommigen der redenen, welken dezelve, benevens veele andere meer algemeene uit Godgeleerde en Staatkundige gronden afgeleid, bijbrengt, om te toonen welke hindernissen de volgers van MENNO aan den bloei der Stad veroorzaakten, zijn ons zo onderhoudend voorgekomen, dat wij geene verschooning denken te behoeven, wanneer wij de beide laatsten hier woordelijk inlasschen.

„ Om datse tot sonderlinge schade van veele Gerefor-
„ meerde Burgeren de Neeringe weten nae haer te trekken;
„ midts haere vermogende middelen plaatsen sy haere Winc-
„ kels in 't beste en 't gelegenste van de Stad: versien haere
„ Winckelen met seer goede waren; nemen niet de hoogste
„ winste: veele Gereformeerde uyt gebreck van sulcke mid-
„ delen connen dit alles (dat in sich niet quaet is) soo niet
„ na doen.

„ Vee-

(*) Zie *Concord, v. d. 24 Sept.* 1663. Nogthans wilde men een jaar te vooren de Gemeente der *Mennoniten* nog niet als een wettig Lichaam aanmerken, want een legaat van 400 gulden, aan dezelve gemaakt, wierdt verklaard aan den Huis-Armenstraat vervallen te zijn, bij *Resol. van den 25 Oct.* 1662.

(†) De titel is deze. *Redenen waarom de Ed. Achtb. Magistraat den Mennisten tot Deventer niet magh toelaten Conventiculen te houden: door een Liefhebber van Waarheyt en van rechte Vryheyt.* In dit Stukje zijn ook de boven aangehaalde Publicatien te vinden.

„ Veele ingezetenen der Stadt zelfs in professe Gereformeert, ontbloot van den yver voor de Religie, en van „ de liefde tot haere Geloofsgenoten, gaen haere Medebroederen verby, en brengen haer gelt in de Winckelen „ der Mennisten, welcke twee laetste Redenen niet daer „ henen tenderen om de Mennisten die der syn uyt de „ Stadt te wysen: maar om haer niet te doen voortgroeyen „ en te doen uytsterven metter tydt, door het verbieden „ haerer Conventiculen: want sy niet geern en woonen daar „ sy so ingetoomt werden datse geen Conventiculen houden „ mogen."

Ondertusschen denke men niet, dat eene diergelijke redeneertrant zonder voorbeeld is. Neen. De Patriarch RIBERA gebruikte onder anderen eene drangreden van de zelfde gestalte, toen hij FILIPS DEN III wilde ovefhaalen om de Mooren uit *Spanje* te verdrijven, dat is, tot het neemen van dien maatregel, welks uitvoering zo zeer gestrekt heeft om den welvaart uit dat Rijk voor Eeuwen te verbannen. „ De „ Mooren," zeide deeze Spaansche liefhebber van waarheid en regte vrijheid, „ zullen; niet uitgedreven wordende, „ eerlang alle de rijkdommen van 't Koningrijk in hunne „ handen hebben. Zij zijn niet alleen werkzaam, maar ook „ zuinig en spaarzaam in den hoogsten graad. Zij kunnen „ voor kleiner dagloonen arbeiden, en vergenoegen zich in „ den handel met veel geringer winsten, dan 'er vereischt „ worden om de Spanjaarden te doen leven; waar van 't „ gevolg is, dat veelen onder deezen van koophandel en „ van arbeid worden uitgesloten, en dus vervallen tot behoefte. Door gantsch *Kastilie* en *Andulasie* ziet men de „ Spaansche Dorpen in eenen vervallen staat, terwijl die „ der Mooren toenemen en bloeien; en de Spaansche huislieden, schoon de vrugtbaarste gedeelten des Lands bebouwende, zijn buiten staat om hunne pagt te betalen, „ terwijl de Moorschen, niettegenstaande dat zij doorgaans „ de dorste streeken bewoonen, het derde gedeelte hunner „ voortbrengzelen aan de eigenaars der landhoeven kunnen „ uitreiken, en tevens niet alleen hunne huisgezinnen onder-

„ hou-

„ houden, maar nog jaarlijks iets opleggen ter vermeerde„ ring van hunne bezittingen."

De Schrijver van 't genoemde blaauw-boekje verhaalt ons, dat de *Mennoniten* ten zijnen tijde in twee Sekten verdeeld waren, de éène naar eenen TEN CATE, de andere naar eenen KREMER den naam draagende; en dat die van TEN CATE onder de *Vlaamingen*, de andere tot de *Vlaams-Friesen* behoorde. Wat hier van zij, tegenwoordig hebben zij maar ééne Kerk, schoon 'er nog enkele huishoudingen gevonden worden, die zich niet eigenlijk onder dezelve agten te behooren, en deeze wordt zedert een dertig jaaren door eenen regelmaatig beroepen Predikant bediend, het welke te vooren alleen geschiedde door eenen Vermaner, uit het midden der Gemeente daar toe verkozen.

De afkondiging en inzegening van der *Mennoniten* huwlijken veroorzaakten in de voorige Eeuw eenige moeilijkheden, dewijl men hun niet wilde toelaten, die in hunne eigen Kerk te laaten geschieden: doch naderhand wierdt vastgesteld, dat zij door eene Kommissie uit de Magistraat in den egten staat zouden bevestigd worden, volgens een afzonderlijk daar toe beraamd formulier; en deeze schikking wordt nog heden agtervolgd.

Naa dien de *Doopsgezinden*, uit hoofde van begrippen, welken het wenschelijk ware dat door de geheele waereld gekoesterd wierden, maar welker algemeene naaleving de werkelijk plaats hebbende omstandigheden ondoenlijk maken, weigerden gewapend op te trekken, trof de Regeering in den Jaare 1690 met dezelven eene overeenkomst, volgens welke zij twee brandspuiten tot Stads behoef onderhouden, en daar tegen van alle daadelijke wagten en togten vrij zijn, en ook geen hooger wagtgeld dan andere Burgers behoeven te betalen.

Geenzins eene der meest agterlijken was deeze Stad in haare werkzaamheden, tot het daarstellen van noodige verbeteringe in het bewind van zaaken, zints, door den schandelijken *Engelschen* Oorlog, der Natie de oogen geopend waren. Naa dat, in den afloop des Jaars 1782, een Twaalftal Gecommitteerden was aangesteld, sloeg men straks de hand

hand aan de hervorming van ingeslopene misbruiken. Eenige Stadsampten lagen 't eerst aan de beurt. Door zijne veelvermogende Aanprijzing, hadt de Stadhouder, op het vervullen van dezelve, een kragtdaadigen invloed. Die Aanprijzingen wierden zijner Hoogheid, in een beleefden brief, opgezegd. Het gelukkig slaagén van deezen eersten baande den weg tot een anderen stap. Met een Verzoekschrift vervoegde zich de Burgerij bij de Gezworene Gemeente, waar in zij haare begeerte te kennen gaf, dat dezelve, ten aanzien van de verkiezinge van Regeeringsleden, nimmer op eenige Aanprijzingen, (bedoelende daar mede die des Stadhouders) agt slaan, maar, „ overeenkomstig met haaren „ Eed, de opengevallene plaatzen altoos zou aanvullen met „ de *Wijsften*, *Nutften* en *Besten*." Een gunstig verhoor vondt dit Verzoek bij de Gezworene Gemeente, die, van haar besluit, daarop genomen, even als van het voorgaande, aan den Erfstadhouder kennis gaf.

Op den eerstvolgenden Keurdag ging de Gezwoore Gemeente, overeenkomstig met dit besluit, te werk, en zondt de gemaakte Keur van twee Burgemeesteren en vier Gemeensmannen ter goedkeuringe aan zijne Hoogheid. Het draalen des antwoords baarde kommer, dat de keuze den Erfstadhouder niet mogt behaagen, en hij het misschien zou goedvinden daar in veranderingen te maaken. De gegrondheid van deeze vrees bleek: dewijl hij twee Burgemeesters, te vooren boven hunnen rang geplaatst, doch bij de keure weder in den voorigen rang gebragt, op nieuws in dien voorigen rang herstelde; doch de twee andere Burgemeesters, zonder aanbeveeling benoemd, goedkeurde; twee der gekoozene Gemeensmannen wraakte hij, en benoemde twee anderen in hunne plaats, laatende de twee overige, desgelijks zonder Aanprijzing benoemd, blijven. — Groot misnoegen rees 'er op het bekend worden deezer veranderingen. Vier der Gecommitteerden uit de Burgerij vervoegden zich bij de twee door zijne Hoogheid aangestelde Gemeensliedens, die, op hun aanzoek, bij een schriftlijke verklaaring, aan de Regeering ingeleverd, afstand deeden van deeze inplaatsstelling. Naauwlijks was de Magistraat en de Gezwoorene Ge-

meen-

meente op het Stadhuis vergadert, of de Twaalf Gecommitteerden der Burgerij verscheenen aldaar, met verzoek, om tot het doen van een voorstel aan de Gezwoorene Gemeente, in derzelver Vergadering te mogen toegelaaten worden. Minzaam en staatlijk was de bejegening hun aangedaan. Een der Heeren las een Vertoog voor van 't geen de Burgerij, met betrekking tot de te rug gezondene Keur ter oore gekomen was, gepaard met eene herinnering van het besluit, door de Gezwoorene Gemeente, op 't verzoek der Burgerij, over de Regeeringsbestelling genomen; 't zelve behelsde een berigt hoe de twee door zijne Hoogheid aangestelde Gemeensmannen van dien post afgezien hadden; en gaven zij te kennen niet te twijffelen of hun Wel Ed. Agtb. zouden, met alle minzaamheid, de twee Heeren, in rang door zijne Hoogheid weder boven anderen gesteld, wel weeten over te haalen, om dien rang aan de twee andere wederom af te staan.

De Gezwoorene Gemeente onderrigte de Schepenen en Raad van de Bezending door Burger Gecommitteerden aan hun gedaan, en verzogte dat 'er geen aanstalte, noch tot het na de Kerk gaan, of tot het afneemen van den Eed, mogt gemaakt worden, eer zij nader over het stuk geraadpleegd hadden. Deezen verklaarden zo lang vergaderd te zullen blijven, en ontvingen, welhaast, bij de overgifte van het Vertoog der Burger Gecommitteerden, de boodschap, dat de Gezwoorene Gemeente, voor en aleer ergens verder toe te kunnen koomen, de twee Regenten, in 't Vertoog vermeld, een duidelijk en rondborstig antwoord af te vraagen, of zij al of niet konden en wilden voldoen aan het verzoek, door de braave Burgerij ten hunnen opzigte gedaan, ten einde zij, dit vooraf gegaan zijnde, nader zouden kunnen overleggen wat hun vervolgens te doen stondt.

Geen zwaarigheid altoos hadt het in, om, daar de twee door zijne Hoogheid aangestelde Gemeenslieden bedankt hadden, de twee door den Prins afgekeurden op nieuws, tot Medeleden der Gezwoorene Gemeente te kiezen; maar de twee boven hunnen rang gestelde Burgemeesters moesten ook bewoged worden, om daar van afstand te doen. Bij den

eenen

genen ging het vrij gemaklijk; bij den anderen vondt het meer werks, als die op het maaken van zekere schikkingen aandrong; doch tot welke de Gemeenslieden van zijne Straat zich weigerden in te laaten. Het besluit der Gezwoorene Gemeente, aangenomen en goedgekeurd door de Magistraat, was, den Stadhouder nader te schrijven, en tot het bekomen van wederantwoord, de gewoone plegtigheden bij de jaarlijksche verandering der Regeering, en het afleggen van den Eed, op te schorten.

Onder alle deeze onderhandelingen, meest schriftlijk voortgezet, was het avond geworden eer de Burger Gecommitteerden, van alles een hun voldoend verslag kreegen. GedUurende de drukke verrigtingen op dien dag was de toeloop der nieuwsgierigen naa den uitslag, op en omtrent het Raadhuis, zeer groot; schoon alles volmaakt stil bleef, en geen zweemzel van onbetaamlijkheid zich vertoonde. Zo de Magistraat als de Gezwoorene Gemeente schreef zijne Hoogheid met kennisgeeving van al het verrigtte, en verzoek dat het hem behaagen mogt, de keuze, zo als die voorheen gemaakt was, te bekragtigen. Eene volledige goedkeuring volgde eerlang, en daar op ook de Beëediging.

Dan, vermids de Erfstadhouder, in deezen bewilligenden Brief, gewaagde van het handhaaven zijner wettige Regten, en hoe hij, in het tegenwoordige geval, terstond zou kunnen vorderen de toepasling van het Stadsregt, op de door zijne goedkeuring aangestelde Gemeenslieden; en ook gebruik maaken van zijn Regt omtrent den rang der Magistraatspersoonen in verschil, bleeven noch de Regeering, noch de Gezwoorene Gemeente, in gebreke om, bij nader schrijven, hem, het wanbegrip, waar in hij, huns agtens, stondt, onder 't ooge te brengen.

Op het Art. MARCK (FREDERIK ADOLF VAN DER) zullen wij de lotgevallen diens beroemden Hoogleeraars verhaalen. Hier teekenen wij aan, dat hij, bij het opgaan der Vrijheidzon, door de Bestuurders en Bezorgers van het Doorluchtig School in deeze Stad, bij eene groote meerderheid van stemmen, in den Jaare 1783, van *Lingen* tot Hoogleeraar in het Natuurlijk en Burgerlijk, zo wel als in het Vaderlandsch en

Ro-

Romeinsche Regt beroepen, en hem tevens het Groot Burgerschap wierdt aangeboden.

Naauw verbonden met dit betoon van Vrijheidsliefde bij de Regeering, was haare bewilliging in de begeerte eener Bende Vrijwillige Burgeren, verzoekende om zich in den Wapenhandel te mogen oeffenen. De Magistraat keurde het ingeleverde plan goed, vorderende alleen van de Officieren der *Vrije Burger Militie*, bij 't aanvaarden hunner Posten, op het Stadhuis bij handtastinge aan de Voorzitters hulde en trouwe te moeten belooven aan de Magistraat, en geene Wapenen daadlijk tegen iemand te zullen doen gebruiken, dan op derzelver bijzonderen last, of daar toe verkreegen verlof. — Ook besloot de Stadsregeering, de gantsche Burgerij van gelijke Wapenen te voorzien. Op den achtsten Maart viel 'er eene kleinigheid voor, die ten betoon strekte van de toen heerschende denkwijze te dier Stede. Het gebruik bragt mede, dat het Burgervaandel, op den verjaardag des Stadhouders de wagt hebbende, met Oranjestrikken aan den hoed optrok. De Vaandrig, wiens beurt het thans was, liet zijne Manschap aanzeggen, om, zonder dit versierzel, te verschijnen. De Hopman stondt in een ander begrip, en vervoegde zich deswegen bij de Magistraat; hij kreeg geen voldoend antwoord, en de Burgers verscheenen zonder Oranjestrikken.

Twee blijken van eene beredeneerde Vrijheidsliefde onder de Burgerij deezer Stad vertoonde het Jaar 1784. Het eene bestondt in een Adres aan de Regeering, waar in de inleveraars hun misnoegen te kennen gaven over den rampzaligen staat van de Verdeediging des Lands, en daar omtrent de noodige voorziening verzogten. Sterker taal, dan waar in dit Adres sprak, kan men bezwaarlijk zich verbeelden. In het slot daar van verzogten zij de Stads Regeering, de zaaken daar heenen te helpen stuuren, „ dat 'er, van nu af „ aan, zodanige maatregelen mogten genomen worden, dat „ de Uitvoerende Magt, vooral geduurende deezen Oor„ log, in haare natuurlijke ondergeschiktheid aan den Sou„ verain gehouden wierdt; op dat dezelve niet wederom de „ Uitvoering van de besluiten en de bevelen van den Sou-

„ verzin zou kunnen nalaaten of uitstellen, en het Vader„ land niet weder gevaar loope, om, als in den voorigen „ Oorlog, het slachtoffer eener schandelijke werkloosheid te „ worden; en dat bij den Raad van Staaten een Ministerie „ gebruikt wierde, 't welk uit kundige, werkzaame, en Va„ derlandlievende Mannen, die van eene beproefde trouwe „ zijnde, het vertrouwen der Natie hebben, zou bestaan; „ en dat ten minsten, geduurende deeze zorgelijke omstan„ digheden, de Directie niet zou worden gelaaten aan de „ tegenwoordige Ministers, die door het schandlijk ver„ zuim, 't geen ten opzigte van alles, wat het Defensie„ weezen van het Land betreft, plaats heeft, alle Fiducie „ der Natie verzwakt hebben."

Het ander bedrijf der Deventersche Burgerij was gelegen in een verzoek aan de Regeering, de zaak daar heen te wenden „, dat door onzen Staat, ten spoedigste, een aan„ zoek tot eene Verbintenis met *Frankrijk* gedaan, en 'er „ nimmer aan het vernieuwen der Verbonden met *Engeland* „ mogt gelegt worden." Aangenaam waren beide Verzoeken aan de Stads Regeeringe, en wierden, dienvolgens, de Afgevaardigden ten Landdage gelastigd, daar mede overeenkomstig hun gevoelen uit te brengen.

Tusschen *Deventer* en het nabijgelegen *Zutfen*, ontstondt, in deezen jaare, eenig geschil. Om de Wapenoeffening der Zutfenaaren te aanschouwen, hadden eenige Leden van het Vrijcorps te *Deventer* zich derwaards vervoegd: doch waren hun, op 't bevel van den Generaal Major VAN HECKEREN, Commandant dier Stad, door de Krijgsmagt aan de poorten, bij het inkomen, de Zijdgeweeren afgevraagd, die zij, overgegeeven hebbende, bij hun vertrek niet te rug vorderden. De Commandant gronde zijn gedrag op eene Vegterij tusschen twee vreemde Persoonen, in Uniform gekleed en met Zijdgeweeren gewapend, onlangs voorgevallen. Dit hadt hem, tot bewaaring van de rust en veiligheid der Stad, aan de onderscheide poorten order doen stellen, om geene in Uniform gekleedde, en van Passen onvoorziene, Vreemdelingen, met hunne Wapenen, binnen te laaten, maar die af te neemen, en in bewaaring van de Wagt te houden, tot

der-

derzelver vertrek. Bij het aanbod van de overlevering der afgelaaten Zijdgeweeren van de Deventersche Burgers aan de Regeering verzogt hij te mogen weeten, of zij dit door hen gegeevene bevel begeerden ingetrokken te hebben; dan deeze bedankten hem voor de gedraagen zorg, met verzoek om daar in te volharden.

Deeze handelwijze behaagde VAN DER CAPELLEN TOT RYSSEL niet, die het afneemen van de Zijdgeweeren der Burgeren van één naburige Stad, Leden van een aldaar bij de Regeering erkend Vrijcorps, hoogst wraakte. — De ontwapende Burgers beklaagden zich bij de Deventersche Regeering, die, bij eenen Brieve, de Zutphensche vroegen, of dit afvorderen der Geweeren, op eene dreigende, ja van eenigen op eene gewelddaadige wijze geschied, gedaan was op last der *Magistraat*? — Het antwoord diende om het gedrag der Krijgslieden te verschoonen, en dat van een en ander der Vrijcorporisten te verzwaaren. Zij beriepen zich op het Raadsbesluit bij meerderheid genomen, om de voorzorg des Commandants te wettigen, bijbrengende de ongeregeldheden, voortijds door Leden van het Deventersche Vrijcorps in *Zutphen* aangerigt, tegen welke zij oordeelden, met dubbele oplettenheid, te moeten waaken, bij gelegenheid der Jaarmarkt, en te meer daar toe de middelen in eigen boezem te bezigen, met hoe minder hoop van wel te slaagen zij oordeelden, in dit tijdsgewricht, volgens de thans veel al aangenomene wijze van denken, op de medewerking van anderen zich te mogen verlaaten.

Weinig genoegen namen die van *Deventer* in dit antwoord. Waren de gegeevene bevelen, tot het afneemen der Zydgeweeren, rechtstreeks uit den boezem der Zutphensche Regeering voortgevloeid, dan zouden zij zich, schreeven zij, kunnen vergenoegen met het gegeeven antwoord: dewijl zij ligtlijk begreepen, dat hun Ed. Groot Agtb. in het stellen van orders tot rust en veiligheid binnen derzelver Stad naar goedvinden konden handelen; doch, daar zij grond hadden om te besluiten, dat die bevelen, door den Commandant VAN HECKEREN, zonder voorkennisse, veel min zonder bijzonders last, der Regeeringe gegeeven en alleen door de Ma-

giftraat van *Zutphen* naderhand goedgekeurd waren, hadden zij, die, in dit tijdsgewricht nog meer dan ooit vreemd waren van eene aangenomene wijze van denken, om eene Militaire Jurisdictie over Burgers te erkennen, of aan een Commandant, of commandeerend Officier, in eenige Stad Garnizoen houdende, toe te laaten, dat hij, zonder uitdruklijk bevel der Regeeringe, diergelijke orders, die zij geheel als buiten bestuur van het Militaire beschouwden, uitoeffende, hier in niet kunnen of mogen berusten; maar gemeend het aangerand gezag der Steden te moeten handhaaven. — Uit welken hoofde zij volmit verklaarden, te begrijpen, dat de Commandant, door het stellen deezer orders, op de Burgerlijke Vrijheid, op eene voor hunne Burgeren zeer hoonende wijze, hadt aangevallen, en door deszelfs verder gehouden gedrag, in het wederregtlijk bewaaren dier Zijdgeweeren, de waardigheid hunner Regeeringe ten sterksten beledigd. Zij zouden nog eenigen tijd wagten, om den Commandant VAN HEECKEREN, over wien zij oordeelden reden te hebben van zich te beklaagen, tijd te geeven, om de Burger Zijdgeweeren hun te doen toekomen, met eene voldoening geëvenredigd aan die zo ongeoorloofde als met minagting gepaarde handelwijze; terwijl zij zich anderzins in de noodzaaklijkheid zouden gesteld zien tot het gebruiken van zodanige middelen, als de aart der zaake, hunns agtens, vereischte. — Voorts verzogten zij te mogen weeten of dit Verbod voor een bepaalden tijd, of voor altoos, in 't vervolg gegeeven was; ten einde zij, in het laatste geval, omtrent hunne Burgers zulke maatregelen konden neemen, als zij best keurden, tot voorkoming van verdere onaangenaame behandelingen: van zich niet kunnende verkrijgen om hunne Burgers, uit hoofde dat zij Leden waren van een Corps, onder hunne onmiddelijke goedkeuring opgerigt, en die gedeeltlijk tot hunne aloude Burger-Vaandelen en Hopmanschappen behoorden, en nimmer ophielden Burgers te zijn, op een gelijken voet met de loontrekkende Militie van den Staat te behandelen, en dezelve na eene andere Stad gaande van Pasfen te voorzien. Te minder konden zij daar toe besluiten; vermids zij nimmer van Gewa-

gen-

pende Burgers uit andere Steden binnen *Deventer* komende, zodanige Pasfen gevorderd hadden, of immer zouden vorderen. — Eindelijk drongen zij aan om nadere onderrigting, wegens de gewapende Deventersche Burgers, die in *Zutphen* voorheen ongeregeldheden hadden aangerigt.

Wanneer de Commandant VAN HEECKEREN zich bij de Magistraat van *Zutphen* verontschuldigd, en aan dezelve de Zijdgeweeren nogmaals aangeboden hadt, namen zij dezelve over, en zonden ze, met het Verdeedigschrift des Commandants, aan de Regeering van *Deventer*; vertrouwende dat hier door de opgevatte denkbeelden, wegens het gedrag diens Krijgsbevelhebbers, volkomen zouden opgeklaard weezen, en zij het ontstaane misnoegen zouden laaten vaaren: verklaarende, dat, gelijk zij diens gedrag ten allen tijde hadden moeten prijzen, ook niet zouden naalaaten zijn Ed. in dit geval te handhaaven. De bevelen aan de Poorten hadden geen plaats meer, en het voorheen gebeurde met de Deventersche Burgeren, die groote beweegingen te *Zutphen* hadden aangerigt, wilden zij met oogluiking voorbijgaan.

Schoon de Regeering van *Deventer* in het gegeevene berigt des Commandants geen genoegen nam, en meende nog op voldoening te mogen aandringen, wilde zij, door eene bijzondere toegeevenheid daar toe bewoogen, voor dit maal, de zaak hier bij laaten berusten, en voor afgedaan houden, in die billijke verwagting dat nimmer iets van dien aart, door dien Bevelhebber, tegen hunne Burgers zou worden ondernomen.

Van de goedkeurende agting en genegenheid, in welke het *Deventersche Vrijcorps*, ook bij lieden van het hoogste aanzien, deelde, vertoonde de maand Januarij des Jaars 1785 een meldenswaardig bewijs. Ruim honderd man van 't zelve begaf zich, in volle Wapenrusting, vergezeld van Veldmuzijk, na den *Gelder*, bij het Dorp *Wijhe*, de Havezaate van den Baron VAN DEDEM, toen bestemden Gezant van deezen Staat bij de *Ottomannische Porte*. Het oogmerk van deezen optocht was, het haalen van twee metaalen Veldstukjes, door den Grootvader van dien Heer, den beroemden Krijgsheld DEDEM, op de Franschen veroverd. De Heer van

VAN GELDER hadt deeze Gedenkstukken van Voorvaderlijke dapperheid, die omtrent tachtig jaaren op het Voorplein, ter zijde van de deur der Ridderlijke Wooning, gestaan hadden, aan de *Deventersche* Vrijburgers ter bewaaring en gebruik vergund, onder voorwaarde van dezelve nimmer buiten *Deventer* te voeren. Bij de aankomst deezer Burgerbende wierden de beide Veldstukjes driemaal gelost. Naderende en voorbij het huis trekkende, beweezen de Officieren aan den Heer en Vrouwe VAN GELDER, die ter opwagtinge voor de deur stonden, de Krijgseere; welke zij, naa op spijs en drank getoefd te zijn, nogmaal herhaalden, en den avond medebragten als zij dit Geschut, op de Affuiten, ieder van vier paarden getrokken, in *Deventer* binnen haalden, onder een grooten toevloed van aanschouweren; aan welke het op den Huize *de Gelder* ook niet hadt ontbrooken, van overal was het Volk derwaards heen gevloeid om deeze zeldzaame vertooning te zien.

Vrugtbaarer in gebeurtenissen, dan ons plan gedoogt te verhaalen, was het berugte Jaar 1787, ook voor *Deventer*. De veelvuldige woelingen, ter zaake der Gecommitteerden, liepen tot zulk eene hoogte, dat eenige Regeeringsleden, dezelve moede, verklaarden, liever dan langer door dezelve geschokt en verontrust te worden, hunne posten te willen nederleggen, en elders te gaan woonen; een voorneemen, egter, 't geen zij ter zijde stelden, op een ingeleverd Adres, waar bij de Onderteekenaars verklaarden, voor hunne en der Stads veiligheid, lijf en leeve veil te hebben. Niet weinig wierdt voorts de Wethouderschap gemoedigd, doordien zich eenigen der Kerkleeraaren, zo van de Walsche en Nederduitsche Gereformeerde, als van de Doopsgezinde Gemeente, openlijk voor haar verklaarde, en tegen de meer of min openlijk woelende Kabaale van Oranjegezinde burgers. VILLEROIX, Leeraar der eerstgenoemde, VAN EYCKE, SUERMOND, HOFWAL en BOSVELD van de andere, en RUIPER, Leeraar der Doopsgezinde Gemeente, liepen daarom bij de Stadhoudersgezinden sterk in 't oog, en stonden ten doele aan lastertaal en smaadredenen.

Veel

Veel gerugts maakte, ten deezen tijde, een Verzoekschrift, de Regeeringsverandering betreffende, gesteld en aan 't hoofd eener Burgercommissie ingeleverd door den Hoogleeraar F. A. VAN DER MARCK, een stevigen steun van den Patriotschen Aanhang binnen *Deventer*. Op den grondslag, „ dat voort- „ aan alle Stadhouderlijke Invloed op de verkiezing van de „ Regeering der Stad behoorde op te houden, en dat deeze „ van de Burgerij alleen, als den wettigen Souverein, af- „ hanklijk moest weezen — verzogten zij, dat vóór den „ aanstaanden Keurdag een Besluit ter afschaffinge van het „ oude Reglement, voor zo verre het *Deventer* betrof, „ mogt genomen worden; dat voorts de Magistraatsperso- „ nen, die op aanstaanden *Petri-dag* zouden gekozen wor- „ den, zonder des Stadhouders goekeuring, daadlijk in den „ Eed zouden worden genomen, naa dat zij, egter, alvoo- „ rens allen, hoofd voor hoofd, verklaard zouden hebben, „ genegen te zijn om van goeder harte mede te werken tot „ een nieuw en verbeterd Reglement, waarbij de Regeering „ vrij en van den Stadhouder onafhanklijk wierdt gesteld, „ en de keur der Gemeenslieden, volgens een nader te be- „ paalen plan, aan de Burgerij wierdt overgelaaten." In gevolge van dit Verzoek geschiedde, eerlang, de aanstelling van nieuwe Regeeringsleden.

Onder dit alles was men geenzins gerust tegen de veelvuldige, wel bedwongene, maar niet t'ondergebragte Stadhoudersgezinden binnen *Deventer*. Van hier dat men te raade wierdt, uit het nabuurige *Zwolle*, eenige gewapende Patriotten, ter beveiliginge der Stad, te verzoeken; die ook, met onverwijlden spoed, op den achtëntwintigsten Junij, ten getale van honderdvijftig, kwamen binnen trekken. Ongelukkig gaf dit bedrijf aanleiding tot eene Stadontrustende gebeurtenis. Eenige *Zwollenaars*, 's daags naa hunne aankomst, in den vroegen morgen, voorbij het huis gaande, in 't welk de Oranjegezinden vergaderden, en boven de deur *Burger-Societeit* leezende, traden binnen, en eischten Morgendrank. De Kastelein weigerde dien te tappen, dewijl het geen openbaar huis was, maar aan eene Societeit toebehoorde. Hij verwittigde de Leden van het voorgeval-

fene, en wierden deezen dien morgen bij een geroepen, tegen den tijd dat men een beloofd herhaald bezoek der Zwollenaaren verwagtte. Zij kwamen en vorderden Morgendrank. Op last der Leden floeg de Kastelein dien eisch af. Dit hadt hoogloopende woordwisfeling van wederzijden ten gevolge. De Leden van het Burgercorps des verwittigd, begaven zich na de Alarmplaats. Met zeer weinig Manfchap fchoot de eerst gereed zijnde Officier toe, en deedt, daar reeds van den anderen kant, zo zommigen willen, gefchooten, althans geweld gepleegd was, terftond vuuren, met dien uitflag, dat drie Leden der Societeit terftond fneuvelden, en twee kort daar naa aan de bekomene wonden overleeden. Geen dooden, maar eenige Gekwetften, telden de Gewapende Deventerfche Burgers. Verbitterd namen zij het huis, welks toegangen terftond bezet wierden, in. De Genootfchapsleden, in 't naauw gebragt en voor de wraak der getergde Burgeren dugtende, zogten een goed heen koomen, met over dak en muuren te klimmen, en zich in nabuurige huizen te bergen. Veelen ontkwamen het. Dan bij het onderzoek dier huizen vondt men nog een twintigtal, wier naamen opgefchreeven, doch zonder eenig leed, op vrije voeten gefteld wierden. Inmiddels hadt men de Stads Poorten geflooten.

Het Geregt toefde niet met het Societeitshuis te doorzoeken, en de Papieren na het Stadhuis te doen brengen. Twee Perfoonen, die zich voor hoogst oproerig hadden doen kennen, wierden in hegtenis genomen, en drie Officieren der Burgerij, die Leden deezer Societeit geweest waren, onbekwaam verklaard om de Stad te dienen. De vernietiging der Societeit volgde welhaast, wordende de Leden verboden, om, waar het ook zijn mogt, Vergadering te houden, onder bedreiging van als Verftoorders der openbaare rust te zullen geftraft worden. Men rekende het aantal der Leden op omtrent vijfhonderd. — De ftoorenis deezer bij de Patriotten lang gehaatte Zamenkomst, in het Huis het *Dorstige Hart*, was wel van veel beduidenis; doch bragt de woelende Partij niet te onder. Vrees dat deeze, verbitterd, het hoofd zou opfteeken, deedt het binnen trekken van nog

hon-

honderdënvijftig Gewapende Schutters uit *Bathmèr* en *Rijsſen* een geluk rekenen.

De bekende vermengde gesteldheid der Schutterije bewoog de Regeering de geheele Burgerij te ontwapenen, uitgenomen de Officieren en verdere Leden van de Burger-Vaandelen, die onder het Burger-Corps dienst deeden, als zijnde volkomen bevoegd om de wapenen, even als voorheen, te blijven draagen, en tot verdeediging van Stads Vrijheid en Onafhangelijkheid te gebruiken. Hier toe wierdt ook gelegenheid gegeeven aan allen, die gereed en geneegen waren, terstond op het Stadhuis te verschijnen, en deeze Verklaaring af te leggen: „ Ik beloof en verzeker, dat ik deeze „ Stad, naar mijn beste vermogen, tegen de wederinvoering „ van den voorigen Stadhouderlijken Invloed, en tegen al„ len geweld van deszelfs Voorstanders getrouwlijk zal hel„ pen beschermen, en dat ik daar toe de bevelen van de „ Regeering behoorelijke gehoorzaamheid zal bewijzen!" — Het gevolg deezer Afkondiging was, dat het grootste gedeelte der Schutterij, ten getale van ruim vierhonderd man, ontwapend wierdt. Des niet tegenstaande kon men door de verleende hulp de wagten verdubbelen. Tot meerder zekerheid plantte men voor het Raadhuis het Geschut.

Niettegenstaande alle deeze behoedmiddelen, was de vreeze voor onlust en beroerten niet geweken. Van een anderen kant wierdt die vreeze telkens gevoed. Op 't Geldersch Grondgebied, zeer digt onder de Stad, bij de Herberg *de Dood*, aan de overzijde van den *Yſsel*, hadt eenig *Gelderſch* Krijgsvolk, zo Voetknegten als Ruiterij, post gevat. Deezer nabijheid ergerde eenigen der Vrijcorporisten binnen *Deventer* zich bevindende, en anderen, vol heete drift, wilden 'er op los gaan, om ze te verjaagen. De Deventersche Regeering, bevroedende; dat dit Krijgsvolk door de Staaten van *Gelderland* was afgezonden, ter dekkinge der nabuurige Ridderlijke Huizen, en de Ingezetenen op de *Veluwe*, deedt de Schipbrug wegneemen, om daar door een geval te voorkomen, waar aan men de eerste oorzaak van openbaare vijandschap tusschen *Overijsſel* en *Gelderland* zou kunnen toeschrijven. — Zij deedt meer. Eene Afkondiging van de

nabijheid deezes *Gelderschen* Krijgsvolks en de daar uit te vreezene vijandlijkheden tusschen 't zelve, de Burger-Militie en Hulpbenden spreekende, gelastte de aangestelde Stads Bevelhebbers G. J. DUMBAR, G. J. JACOBSEN en A. G. BESIER, de noodige voorzieninge te doen, dat, zo lang 'er geen aanval op de Stad gedaan wierdt, of zulk bedrijf gepleegd, waar uit genoegzaam bleek, dat het oogmerk deezes Krijgsvolks zou zijn om de Stad vijandlijk aan te vallen, de Burger-Militie en Auxiliairen te bevelen geene daaden van geweld, hoe genaamd, te pleegen; schoon zelfs dit Krijgsvolk, onvermoedelijk, op Stads Grondgebied, over den *Ysel* gelegen, mogt verschijnen, of eenige andere onbehoorelijke daaden bedrijven, waar van, op eene andere wijze, dan door middel van geweld, voldoening kon bekomen worden. Men hadt deswegen ten spoedigsten verslag te doen. — Ter verdere voorkominge van dusdanige onaangenaame ontmoetingen hadden gemelde Stads Bevelhebbers de noodige bevelen te geeven, dat, zo lang dit Krijgsvolk daar gelegerd bleef, de Overijsselsche Burger-Militie en Hulpbenden zich moesten onthouden om op het Grondgebied van *Gelderland*, als mede op dat van *Overijssel* over den *Ysel* gelegen, met Zijdgeweer of andere Wapenen, te verschijnen, onder bedreiging van gestrenge straffe voor de Overtreeders.

Intusschen betoonde de Deventersche Regeering niets te verzuimen, 't welk de Stad aan den Yselkant, waar men nu Ponten, in plaats van de Schipbrug, bezigde, in staat van verdeediging kon stellen; terwijl men aan de Landzijde nieuwe Verschansingen aanleide, en dien arbeid met allen ijver voortzette. — *Deventer* verstrekte ter wijkplaats voor Jonkheer VAN DER CAPELLEN TOT DE MARSCH, naa de Omwending in *Gelderland* met zijn geheele Huisgezin derwaards gevlugt; als mede voor Jonkheer VAN DER CAPELLEN TOT RYSSEL, Burgemeester te *Zutphen*.

Geen ijdele vrees hadt de Magistraat van *Deventer* bevangen, als dezelve voor onaangenaamheden van dit nabij gelegerd *Geldersch* Krijgsvolk dugtte. Het leedt slegts twee dagen, naa het doen der gemelde voorzorgdraagende Afkondiging, dat zij zich in de onaangenaame omstandigheid bevondt

zondt, om de Staaten van *Gelderland* eenen Brief, op den negenden Julij, toe te ſchikken, van deezen bewaarenswaardigen inhoud; en dien wij te meer affchrijven, om geene door partijſchap vergrootte of verkleinde berigten aan te voeren. — „ Wij agten het, ten einde ons voor onze goede Burgeren en Ingezetenen onverantwoordelijk te ſtellen, van onzen pligt, niet langer te zwijgen; maar U Ed. Mog. te kennen te geeven, dat wij, vernomen hebbende, hoe U Ed. Mog. goedgevonden hadden, een Corps Troepes op de Grenzen van deezer Stads Jurisdictie, en als onder den rook van de Stad, te doen cantonneeren, al aanſtonds beducht geweest zijn, dat eene Militie, die binnen de eige Steden van U Ed. Mog. Provincie zo weinig in Discipline gehouden wordt, en de grootſte baldaadigheden pleegde, op het platte Land gelegd, en dus nog minder in bedwang zijnde, zich vooral aan geen minder geweldenaarijen zou ſchuldig maaken.

„ Ook heeft de uitkomst onze vrees ten vollen bevestigd. Want, om nu niet eens te ſpreeken van werklijke Violatie van ons Territoir, waar op zich van die Manſchappen reeds eenigen gewapend vertoond hebben, zijn wij in 't zekere onderrigt, dat de Hoven van onze Ingezetenen, die hier op *Veluwsch* Territoir voor onze Stad liggen, als mede derzelver Buitenplaatzen, verder op in *Veluwe* gelegen, dagelijks op de brutaalſte wijze worden geplunderd en geruineerd. — Immers, hoewel wij niet willen affirmeeren, dat al dit geweld door de Militairen alleen gepleegd wordt; maar zelfs reden hebben om vast te ſtellen dat dezelve door eenige kwaadaartige uitgeweeken Ingezetenen onzer Stad, als ook waarſchijnlijk door Opgezetenen van U Ed. Mog. Provintie, worden geholpen, is het egter zeker, dat het leggen van die Militie daar ter plaatse, als de eenige oorzaak van alles moet aangemerkt worden.

„ Misſchien zullen U Ed. Mog. reeds onderrigt zijn van de zorgvuldige maatregelen, die wij hebben in 't werk geſteld, zo door het afneemen van onze Yſelbrug als anders, op dat de Ingezetenen, wier Goederen geene be-

„ tere

„ tere behandeling ondergaan dan of dezelve door gedecla„ reerde Vijanden overweldigd waren, en die voor hunne „ Perfoonen zelve geene veiligheid verwagten kunnen, in„ dien zij, ter bezorging van hunne zaaken zich op U Ed. „ Mog. Territoir begeeven wilden; ja, die zich, op den „ grond van onze eigene Jurisdictie, geene genoegzaame „ zekerheid belooven durven, door eene rechtmaatige ver„ ontwaardiging gedreeven, de Verstoorders van hunne Rust „ en de Vernielers van hunne Have niet met geweld te keer „ gaan en van hun eigendomlijk Land afdrijven. Dan wij „ willen niet onderstellen, dat U Ed. Mog. van alles een „ getrouw en onzijdig verslag bekomen; dewijl wij het on„ mogelijk agten, dat U Ed. Mog. dan niet aanstonds or„ dere zouden stellen, ten einde niet alleen de schuldigen „ te doen straffen, maar ook de Officieren zo Politiek als „ Militairen, onder wier bog deeze Gruwelen zonder tegen„ stand gepleegd worden, tot hunnen pligt te doen wederkee„ ren; en die bedenking is het welke ons heeft doen be„ sluiten, U Ed. Mog. dit egte narigt te doen toekomen.

„ Geenzins hebben wij voor te ontveinzen, (want waar „ toe zouden zodanige omwegen langer dienen?) dat de „ Politieke denkwijze der Staaten van onze respective Pro„ vincien thans zeer verre uit elkander loopen; doch, daar „ Ridderschap en Steden altoos getoond hebben, niets meer „ ter harte te neemen dan dat alle Diferentien, door Bond„ genootschaplijke schikkingen, mogten worden getermi„ neerd, en daar wij als nog opregtlijk betuigen voor ons „ in die zelve denkwijze te continueeren, meenen wij, met „ regt, te mogen verwagten, dat U Ed. Mog. thans naar „ waarheid onderrigt, wel ten eersten orders gelieven te „ stellen, dat bovengemelde Troepen ten minsten zo verre „ van onze Jurisdictie geëloigneerd worden, dat onze Inge„ zetenen veilig kunnen uit- en ingaan, en hunne Goede„ ren, die zij zich, in vertrouwen op de Protectie van den „ Souverain, op U Ed. Grondgebied geacquireerd hebben, „ gebruiken.

„ Wij meenen in deezen niets te vorderen, dan het geen, „ naar de strikste regelen van billijkheid, niet geweigerd zal

„ kun-

„ kunnen worden: dan, zo nog andere motiven noodig wa-
„ ren, om U Ed. Mog. te persuadeeren, zouden wij 'er
„ kunnen bijvoegen, dat, daar alle deeze balddaadigheden,
„ onder het draagen van *Oranje Leuuen*, het geschreeuw
„ van *Oranje!* en het speelen van *Oranje-deuntjes* gepleegd
„ worden, het zeer te dugten is, dat hier door onder onze
„ Ingezetenen, ja onder de geheele Natie, het denkbeeld
„ zal gevoed worden, dat het Huis van *Oranje* niet beter
„ dan met schending van de geheiligste Regten der Ingeze-
„ tenen kan worden gediend; als mede, dat het nalaaten
„ van zodanige mesures het aanzien moet hebben, als of U
„ Ed. Mogenden Troepes het voorneemen hadden van onze
„ Ingezetenen zo lang te tergen, tot dat het uitgeput ge-
„ duld tot wederwraak overfloeg, en daar uit een Pretext
„ te neemen, om op ons Territoir in te breeken, en daar
„ insgelijks hunne Roof- en Plunderzugt den teugel te
„ vieren.

„ Alles wat wij verlangen, is, dat U Ed. Mog met daa-
„ den mogen toonen, de aanleidingen tot eenen Burgerkrijg
„ te willen vermijden, terwijl wij, van onzen kant, voor
„ de geheele wereld kunnen betuigen, daar toe het onze
„ gedaan te hebben, en, wat ook gebeure, op de regtmaa-
„ tigheid van onze zaak vertrouwende, alles zullen aanwen-
„ den, om onze Vrijheid en Onafhangelijkheid te bewaaren,
„ en vastlijk staat maaken van alle Weldenkenden onder de
„ gantsche Natie te zullen worden ondersteund."

Vrugtloos waren deeze klagten, vrugtloos deeze betuigin-
gen, vrugtloos deeze aanmaaningen en waarschuwingen. Met
geen antwoord verwaardigd, en blootgesteld blijvende aan
de zelfde en nog hoogerloopende schennissen, vervoegde de
Deventersche Regeering zich anderwerf, op den zestienden
der zelfde maand, bij eenen Brief, aan het Hof van *Gel-
derland*, waar in zij, na beklag over het niet beantwoor-
den met woorden of daaden aan haar voorgaand schrijven,
vermelde, het zijn de eigene woorden, „ dat gisteren
„ avond omtrent half acht uuren de jongste Zoon van den
„ Oversten PLATTENBERG, en een Ingenieur, naar gissing
„ RAPPART genaamd, beide in U Ed. Mog. Provincie Gar-

„ ue

„ nisoen houdende, hebben kunnen goedvinden om op ons
„ Territoir, in de Herberg de *Oude Strookap*, door GERRIT
„ TEMPELMAN bewoond wordende, te koomen, denzelven,
„ nevens nog een ander Persoon, JAN KERKS genaamd, te
„ dwingen om *Oranje* aan de hoeden te doen, en hun, op
„ de gedaane verweigering, met geweld daar toe te willen
„ noodzaaken. — Dat vervolgens gemelde PLETTENBERG en
„ de Ingenieur de Glazen en alle Meubels, zo beneden als
„ boven in 't Huis, aan stukken geslagen, de Bedden door-
„ gesneeden, en alles zodanig hebben verwoest, dat men
„ zulks van de Barbaarsse Volken niet erger zou kunnen
„ verwagten, zo als dit een en ander uit de hier bijgevoeg-
„ de Informatien zal kunnen blijken (*). Waar uit U Ed.
„ Mog. teffens zullen kunnen verneemen, dat, naa dat
„ PLETTENBERG en de Ingenieur de Glazen hadden ingeslaa-
„ gen, eenige Boeren, uit U Ed. Mog. Provincie, die,
„ even gelijk de genoemde Officieren, de *Oranje Leus* droe-
„ gen, zich bij hun vervoegd en dezelve in de verder ge-
„ daane Plunderingen geholpen hebben.

„ Daaden," dus vervolgen zij, „ die wij niet anders dan
„ als eene Vijandlijke Aggressie en Schendingen van ons
„ Souverain Territoir kunnen noch mogen beschouwen, en
„ die ons dus volkomen Regt geeven om daadlijk tot ge-
„ weldige Maatregelen, ter beveiliging van onze Ingezete-
„ nen, en ter bewaaring van ons Gezag, toevlugt te nee-
„ men, en dus te voldoen aan de begeerte onzer Ingezete-
„ nen, die, alle deeze Geweldenaarijen, onder hun oog ge-
„ pleegd ziende, ten einde van hun geduld geraakten, en
„ zich tot de billijkste Wederwraak zagen aangespoord. —
„ Daar wij egter gelukkig zijn geslaagd om de gistende ge-
„ moederen tot bedaaren te brengen, zullen U Ed. Mog. in
„ ons gehouden gedrag, een nieuw bewijs vinden, dat, bij
„ aan-

(*) Deeze beëedigde *Informatien*, die de gepleegde Gewel-
denaarijen met alle de bijzonderheden, grootlijks tot
verzwaaring dienende, vermelden, kan men leezen in de
N. Nederl. Jaarb. 1787. bl. 2182—2188.

„ aanhoudenheid, ons niets meer ter harte gaat dan om
„ zagte middelen in 't werk te stellen, en dus doende het
„ schroomlijke van eenen Burgerkrijg voor te komen."

Ingevolge hier van verzogten zij het Hof van *Gelderland*, om door eene regtmaatige strafoeffening, over de genoemde Officiers en verdere Handdaadigen, eene spoedige en met den aart der zaake overeenkomende Satisfactie en Schadeloosstelling van den in zijne Goederen baldaadig benadeelden Burger. — Ook drongen zij weder aan op de verwijdering des Krijgsvolks van hun Grondgebied: vermids zij anderzins niet konden instaan voor de gevolgen, die uit een langer verblijf zouden kunnen voortvloeijen, en de akeligste Tooneelen opleveren, waar aan zij, en zo zij vertrouwden het Hof van *Gelderland*, niet dan met aandoening en afgrijzen konden denken: terwijl zij, zo dezelve onverhoopt mogten plaats grijpen, zich altoos bij de geheele wereld zouden kunnen verontschuldigen, van, tot derzelver voorkoming, alles in 't werk gesteld en die van *Gelderland* in tijds aangemaand te hebben, om ter bereiking hunner heilzaame oogmerken, te willen medewerken.

Van tijd tot tijd groeide het getal der van elders gekomene burger-hulpbenden binnen *Deventer*. Van geene baate, egter, waren dezelve tegen de overmagt der eerlang opdaagende *Pruissische* Troepen, die, ondanks alle voorzorge, van binnen aangewend, zich van *Deventer* verzekerden. Zie hier, hoe die bemagtiging zich hebbe toegedraagen.

Zo ras het Krijgsvolk des Konings van *Pruissen* op *Gelderschh* Grondgebied getreeden en verder na *Holland* getrokken was, bleef de Veldbakkerij met eenige Ruiterbenden van de Regimenten RÖHR en KALKREUTH te *Wageningen*. Daar omstreeks lag de Ritmeester WYKRAUCH met den Luitenant KROFFT en eenige Ruiterij, onledig met op de vlugtenden uit *Holland* te passen, en ze aan te houden, als mede met de van daar opgezondene Krijgsgevangenen over te neemen, te bewaaren en na *Kleefsland* te brengen. De Luitenant KROFFT met vierëntwintig Ruiters na den kant van *Zutphen* getreeden, kreeg daar, uit den mond eens Koopmans ROSENBERG, dat de meeste Ingezetenen te *Deventer* het Huis

van

van *Oranje* genegen, doch, in 't betoon van die genegenheid, kragtdaadig belet waren door hulp der Patriottische partije van elders toegeschikt.

Op deeze kundschap trok die Krijgsbevelhebber met zijne Manschap, den twintigsten September, na die Stad om de hem als verdrukte beschreevenen van die overmeestering te ontheffen. Door het in dit Gewest toen reeds voorgevallene, 't welk wij boven vermeld hebben, geschiedde 'er geen tegenstand hoe genaamd.

Het onmiddelijk gevolg deezer intrekking van *Pruissische* Krijgslieden, hoe klein ook in getal, was het herstel der dingen op den ouden voet: het ontwapenen van 't geheele Vrijcorps; het wegvoeren hunner Geweeren en van hun Geschut, bestaande in vier fraaie Metaalen Stukken en twee Yzeren, welk alles eerlang na *Kleefsland* ging.

Een Vreugdedag voor de Prinsgezinden, die, op de weinige *Pruissen*, en den door hun aangejaagden schrik onder de Patriotten, vertrouwende, het eenigen tijd nedergebukte hoofd opstaaken den *Pruissischen* Luitenant wakker holpen in hem de Vrijcorporisten aan te wijzen, en te ontwapenen. Met woeker van wraak en vergelding wilden zij nu betaald zetten, het onlangs gebeurde bij en in hun Societeitshuis. Geen leed keurde men te groot om het den Patriottischen Stadgenooten aan te doen. Baldadige en schendzieke Plunderzugt repte de handen, en rigtte de deerlijkste verwoesting aan. Schrik beving hen, die jongst het roer des Stadsbestuurs in handen hielden. Men maakte het hun en verscheide Burgeren zo bang, dat veelen niet alleen de Stad, maar ook het Gewest ruimden.

In dit oproerig bedrijf hadden de *Deventerschen* eenen Voorganger in zekeren DUSART, die het Leeraarampt in het *Geldersch* Dorp *Twello* bekleedde, en reeds geduurende den Zomer zich rustloos bezig gehouden hadt, om het Krijgsvolk, in den omtrek zijns Dorps gelegerd, tegen de Landhuizen en Goederen der *Deventersche* Regenten en Burgers op te hitzen, en die tooneelen aan te rigten, waar over wij de welgegronde klagten der Regeeringe bij de Staaten van *Gelderland*, gehoord hebben. Bij dit wisselen der zaken

steld

stelde deeze onrustige Man zich aan 't hoofd zijner oproerige Boeren, trok na *Deventer*, stookte de reeds te zeer ontvlamde woede der Oranjegezinden te dier Stede op, begaf zich met dezelve na de Kerk, beklom den Predikstoel, en voerde de aanhitzendste taal tot de vergaderde hoop.

Veel bragt deeze Man toe om uit te werken, dat het Gemeen terstond gereed was en overging om, onder den naam van Gilden en Burgerij, 't geen te vooren gestuit was, nu door te zetten, en Gecommitteerden te benoemen, door wier bewerking alle Patriottische Regenten, Gemeenslieden en Gecommitteerden in de hooge Collegien afgezet wierden, om, volgens daar van vooraf gemaakte lijsten, de oude van hunnen post verlaaten Regenten, en onder deezen den slegt berugten PUTMAN, met eenige nieuwelingen, tot Burgemeesters aan te stellen, en tot Gemeenslieden Persoonen te benoemen, wier ongeschiktheid tot dien post geen twijfel leedt. — Gemelde DUSART, nog niet te vrede met deeze omwenteling binnen *Deventer* zo zeer ondersteund en bevorderd te hebben, gaat naa, dat hij, in eene bijzondere Vergadering, aangelegd om van het te dier Stede verrigtte een Verslag voor den Stadhouder op te maaken, daar een Gebed en Dankzegging uitboezemde, en een der aanweezenden, op diens bedenking, dat alles, wat men aan den Stadhouder schreef, niet overeenkomstig met de waarheid was, te gemoet voerde, „ dat het 'er nu zo mede door moest!"

De misleide en opgestookte Burgers te *Deventer* maakten zich bij aanhoudenheid schuldig aan plunderingen van der Ingezetenen Huizen en Goederen. De laatstgemelde verkogt men openlijk, waar van de *Pruissen* hun aandeel hadden. De mishandelingen der Ingezetenen, inzonderheid der afgezette Regenten, *zo* door het Gepeupel, als door 's Lands Krijgsvolk, wierden voor spel gerekend, en, voor een tijd, geheel strafloos gepleegd. Veelen der gegoedste voorige Regeeringspersoonen en andere vermogende Ingezetenen, lieten hunne Huizen in de Stad ledig staan, en onthielden zich op hunne Buitengoederen. Voor hun was het niet te houden in eene Stad, waar de nieuw aangestelde Regeering en Gemeenslieden van gemelden stempel, den oproerigen

 hoop,

hoop, die zich Burgerij en Gilden noemde, en van welke zij hunne aanstelling hadden, daar in, op eene voorbeeldlooze wijze aanmoedigden en voorgingen. — Weinig, in de daad, beantwoordde dit gedrag aan de verklaaring bij de Afzetting der Regeeringsleden gedaan, „ dat zo verre de „ Leden der Vergaderinge zich, op eene bedaarde wijze, „ aan deeze verlaating onderwierpen, de Vergadering aanstonds verlieten, en als stille en vreedzaame Burgers, naar „ zodanige beschikkingen, als wijders in den dringenden „ nood tot herstel der Constitutie en Burgerlijke Vrijheid, „ noodzaaklijk zouden bevonden worden, zich gedroegen, „ zij, zo veel in hun was, zouden tragten uit te werken, „ dat de Leden zich aldus gedraagende, in hunne Persoo„ nen en Goederen beveiligd wierden."

DIEVERSWOLDE; zie DUYRSWOLDE.

DOES, (Jr. PIETER VAN DER), gesproten uit het aanzienlijk Geslagt van dien naam, waar van wij den volgreeks in het Twaalfde Deel van ons *Woordenboek* geplaatst hebben, was de Zoon van JACOB VAN DER DOES en LYSBET REMSSE, en wierdt geboren in den Jaare 1562. Al vroeg zich ten dienste des Lands ter Zee hebbende begeeven, was hij van trap tot trap tot de waardigheid van buitengewoon Luitenant-Admiraal opgeklommen; en het was bijzonderlijk in deeze hoedanigheid, schoon reeds voorheen door zijne braafheid bekend, dat hij zich zelven eenen onsterflijken roem verworven, en zijn Vaderland de uitmuntendste diensten beweezen heeft.

De Heeren Staaten namelijk der Vereenigde Nederlanden, ziende, dat de Koning van *Spanjen* hen meer en meer met zijne Oorlogsmagt naderde, en dagelijks dieper indrong, zijnde de Admirant VAN ARRAGON reeds over den Rhijn getrokken, namen het besluit den Koning in zijne eigene landen aan te tasten, en den Oorlog derwaarts over te brengen.

Niets konde hier toe geschikter zijn dan dat men de Zee tot zijn voordeel gebruikte; en hoewel men zich niet ver-

beeld-

beeldde, de landen welke men aldaar mogt veroveren, in bezit te zullen houden, als zijnde te verre van de hand, en derzelver bescherming te kostbaar, begreep men; egter, hier door den Koning te kunnen beschadigen, en noodzaaken om eene verdeeling te maaken van de magt, met welke hij het Gemeenebest poogde te vernielen.

Men rustte derhalven eene zeer aanzienlijke Vloot uit van omtrent tagtig schepen, bestaande uit Hollanders, Zeeuwen en Westfriezen; dezelve wierdt in drie Admiraalschappen verdeeld, over welken de Heer PIETER VAN DER DOES als Admiraal-Generaal wierdt gesteld, voerende de Oranjevlag op het schip *Oranje*, en hebbende tot Scheeps-Kapitein den Heer WILLEM DIRKS CLOYER. De Admiraal der Wittevlag was JAN GERBRANDS; en die der Zeeuwen CORNELIS GILTEINS van *Vlissingen*. Voor Luitenant-Kollonel ging de Kapitein STORM met eenige Vaandels Voetvolk, welke, gevoegd bij de Bootsgezellen, een getal van agtduizend man, ten Oorlog en ten Zeedienst uitgerust, en van alles wel voorzien, uitmaakten, wagtende alleenlijk eenen goeden wind, om de reize te kunnen aanneemen.

Op den vijfentwintigsten Maij, des Jaars 1599, ging de Vloot onder zeil, en kwam op den elfden Junij bij de *Couronnes*, ontmoetende aldaar twee Spaansche Chaloupen, van welker eene zij eenen Spanjaard gevangen namen, om van denzelven eenige kennis te krijgen aangaande des vijands toestand. Deeze Chaloupen namelijk uitgezonden zijnde om onze Vloot te bespieden en gade te slaan, wierdt men door den gevangenen onderrigt, dat men op deeze Kust van derzelver komst verwittigd, en tegens dezelve op zijne hoede was; dat 'er aan de *Couronnes* vierduizend Soldaaten en eenige Ruiterij lagen, en dat men voornemens was allen vijandlijken aanval met geweld af te weeren.

Op dit bericht deedt de Generaal VAN DER DOES den Scheepsraad bij een verzamelen, bij welken besloten wierdt, zich niet roekeloos tegens eene zo groote magt te waagen; maar liever voort te zeilen en andere plaatzen aan te doen, tegens welke met grooter zekerheid, en gegronder hoop van gewenschten uitslag, iets konde worden ondernomen.

Men ligtte derhalven, ingevolge dit besluit, het anker, en wendde de stevens na de Kaap *St. Vincent*; en de Eilanden van *Lancerotta*, *Allagamea* en *Forta Ventura* voorbij gezeild zijnde, ontdekte men het groot Eiland van *Canarie*, alwaar de Vloot op den zesëntwintigsten derzelver maand aan kwam, en voor de Stad *Allagoena*, omtrent het groot Kasteel, 't welk ten Noordwesten van dezelve gelegen is, het anker wierp.

Dewijl de Spanjaarden uit het Kasteel met alle kracht op de Nederlandsche Vloot schooten, liet de Heer VAN DER DOES de schepen, die het zwaarste geschut voerden, naderen, en begon de Sterkte, *Grattosa* genoemd, met alle dapperheid aan te tasten. Deeze vijandlijke begroeting duurde eenen geruimen tijd, geduurende welken de groote mast van den Generaal doorschooten, de kleine beschadigd, en het schip van den Vice-Admiraal zes of zeven maalen zwaar getroffen wierdt, terwijl eenige Soldaaten gekwetst en gedood wierden, eer men middel konde vinden om in de booten en sloepen te geraaken, om eene landing te onderneemen.

Die van het Kasteel ondertusschen ondervonden hebbende, wat het geschut der schepen konde uitwerken, verflaauwden merkelijk in hunnen eersten ijver, en schooten met minder geweld dan in den beginne.

Ondertusschen was een gedeelte van het Krijgsvolk en der Bootsgezellen, in klein vaartuig, na het land geroeid, alwaar zij de Eilanders, in grooter getale te zamen gevloeid, in orde geschaard, en van drie kleine stukken geschuts voorzien, gereed vonden om hen te ontvangen. De Heer VAN DER DOES in zijne sloep zijnde, deedt zijn volk bij zich koomen, en voer, met geweld van roeijen, onder een onophoudelijk schieten der vijanden, welke geen voet van hunne plaatze weeken, met hen na het strand.

De Generaal, vervolgens ziende, dat niettegenstaande hunne aankomst de vijand stand hieldt, en dat men, door gebrek aan water, niet tot aan het land koomen konde, sprong de eerste van allen buiten boort, tot aan den middel in het water, en van de zijne hier in gevolgd zijnde, trok hij,

mei

ne gebogen hoofd, in weêrwil van het schieten der Spanjaarden, die even stout en moedig den toegang bleeven betwisten, op hen aan, met het gelukkig gevolg, dat zij, schoon niet zonder verlies, hun kloekmoedig oogmerk bereikten, en aan land geraakten.

De vijanden, hoewel al dien tijd even moedig, hadden tevens niet weinig geleden, zijnde veertig van hun gesneuveld, en hunnen Gouverneur, die hen te paard zittende aanvoerde, het been door eenen kanonkogel afgeschooten.

Den Heer VAN DER DOES hadt geen geringer gevaar gedreigd: want met eene spies aan zijn been, en met drie steeken op zijn lichaam, hoewel niet zwaar, gekwetst zijnde, wierdt hij van eenen Spanjaard aangegrepen, en zoude gewisselijk gedood zijn geworden, indien niet iemand van de zijnen dit wreede opzet gestuit, den aanvaller doodgeslagen, en zijnen braaven Bevelhebber dus verlost hadt.

De Nederlanders dus alle aan strand gekomen, en de sloepen, om meer volks te haalen, wederom afgezonden zijnde, vielen met zo groote onverzaagdheid op de Eilanders aan, dat zij genoodzaakt wierden hun geschut te verlaaten, en met hunnen gewonden Gouverneur de vlugt te neemen na de Stad.

De Generaal intusschen het grootste gedeelte van zijn volk aan land gekregen, en voorgenomen hebbende zijne overwinning volkomen te maaken, stelde het in slagorde, tot vierëntwintig Compagnien toe, welke met vliegende Vaandels, bij gelederen van eenëntwintig man, volgens zijne bevelen, tot het Kasteel voorttrokken; waar over de bezetting zodanig verschrikt wierdt, dat zij geen schoot meer deedt.

Ondertusschen kwamen drie Bootsgezellen van het Kasteel hun te gemoet, en gaven den Generaal kennis, dat de manschap, welke de sterkte bezèt hieldt, gereed was om zich, behoudens goed en leven, aan hem over te geeven. De Heer VAN DER DOES, derhalven, begaf zich, ingevolge dit bericht, met eenige van de zijnen derwaards; waar op de bezetting aanstonds aan hem de sterkte over gaf, en, staat op zijne trouw en genade maakende, de wapenen neder leide.

Men vondt in dezelve negen metaalen en zes ijzeren stukken Kanon, benevens eene groote hoeveelheid van Ammunitie en voorraad: het getal der Gevangenen beliep agtenvijftig man, zijnde de overige door het geschut gedood.

Deeze wierden alle, op last van den Generaal, op een Spaansch schip in bewaring gezet, het welk door de Nederlanders genomen was; drie egter der voornaamste behieldt de Heer VAN DER DOES bij zich, om dezelve bijzonderlijk van alles naauwkeurig te ondervraagen.

Naa dat de Generaal dus van het Kasteel bezit genomen, en in plaatze van het Spaansche het Prinse Vaandel geplant hadt, verdeelde hij het kleine leger in drie benden, waar van de eene onder de wallen van de Stad, de tweede in het gebergte, en de derde, als eene achterhoede, langs het strand der Zee geplaatst wierdt.

Den gantschen nacht in deeze slagorde gestaan hebbende, trokken zij alle, 's morgens zeer vroeg, en zeer geregeld, na de Stad, alwaar zij zich geduurende eenigen tijd geposteerd hielden, als gereed staande het beleg te beginnen; doch dewijl het geschut van eene andere sterkte, welke bij de Stad lag, hen grootelijks kwelde, en veel schade toebragt, door zomwijlen vier of vijf man tevens weg te neemen, besloot de Heer VAN DER DOES zich te retrancheeren, Batterijen op te rechten, en van de vijf stukken, welke men van het gewonnen Kasteel *Gratiosa* hadt afgebracht, gebruik te maaken, uit het welk men tegens den avond slechts eene schoot deedt, terwijl die van het Kasteel met schieten aanhielden, en de Eilanders ook eenige Veldstukken en Falconetten op den berg gebracht hadden, van waar zij het leger der Nederlanders konden bereiken.

Wanneer vervolgens de nacht aankwam, stelde de Heer VAN DER DOES zijn volk, gelijk 's daags te vooren, in slagorde: en naauwelijks begon de dageraad te ontluiken, of hij deedt zijne Batterijen met geweld speelen, namelijk vier stukken tegens het Kasteel, en één tegens die welke op den berg waren. Dit schieten duurde omtrent vier uuren, en dewijl de belegerden van het Kasteel op hunne Wallen en Bolwerken, in plaatze van Borstweeringen, eenige Wolbaalen

len gelegd hadden, door welke de kogels heen drongen, ontvingen zij meer schade van de steenen, welke hun om de ooren vloogen, dan van het geschut zelf, waar door verscheide het leven verloren; wordende voorts hier door hunne geheele afweering verbroken en hun geschut onbruikbaar gemaakt.

Hier op zondt de Generaal vier Compagnien Soldaaten na den berg, met bevel om hen van het geschut af te drijven, en deedt vervolgens de Stadspoort in brand steeken. Naauwelijks hadt de manschap, die de sterkte verdedigde, en die welke op den berg stand hieldt, waar van het geschut geheellijk onbruikbaar was, dit gezien, of zij verliet alles; welk voorbeeld de Stedelingen volgden, neemende zij alle de vlugt na het gebergte, alwaar zij hunne vrouwen, kinderen, juweelen en goederen in holen en spelonken met zich in veiligheid brachten.

Onkundig zijnde, dat de Inwooners de Stad geheel verlaaten hadden, liet de Generaal twee ladders uit eene nabij gelegene Kerk haalen, en dezelve tegens de wallen hebbende doen plaatzen, bekwom hij de eerste, van eenige Soldaaten een voor een gevolgd zijnde, den muur, en geraakte dus zonder eenige verhindering boven op den wal, van waar hij terstond na het Kasteel trok, het welk hij insgelijks ontruimd vondt.

Gelukkig was het, dat men van het vertrek des vijands geene eerdere kennis bekomen, of vroeger getracht hadt de Stad te beklimmen, dewijl de Spanjaards, voor hunnen aftocht, eene Mijn met slaapend vuur hadden gelaaten, welke, zonder eenig nadeel toe te brengen, opsprong, eer iemand der Nederlanderen tot dezelve genaderd was.

Naa dat dus de Stad en het Kasteel, in welke men vijf stukken Kanon benevens de daar toe nodige Ammunitie vondt, waren ingenomen, en men in plaatze van de afgenomene Vaandels der Spanjaarden de Prinse Vlag geplant hadt, stelde de Heer VAN DER DOES zijn volk op nieuws in slagorde, in gelederen van vijftien man, en deedt over hetzelve de monstering in eene vlakke plaatze, welke binnen de wallen besloten was.

Eenige Soldaten vervolgens de Stad en gevangenissen doorzoekende, bragten voor den Generaal een man, van *Vlissingen* geboortig, benevens nog twee andere gevangenen, waar van de een, een Engelsman, en de ander een Duitscher was, welker alle, naa langen tijd onder de Inquisitie in hechtenis gezeten te hebben, veroordeeld waren om verbrand te worden.

Op den avond wierden de quartieren besteld, en het gantsche heir in de Stad gelegerd, hebbende ieder Kapitein zijn bijzonder quartier; een gedeelte egter wierdt buiten de Stad, aan den voet der bergen, op de wacht gesteld, om de Eilanders, welke zich dikwerf in groote benden vertoonden, in bedwang te houden. — De Stad wierdt wel geplunderd, doch de Spanjaarden hadden de kostbaarste goederen met zich genomen na het gebergte, en de Heer VAN DEN DOES liet afkondigen, dat niemand zich iets van den buit zoude hebben toe te eigenen, maar alles aan de Admiraliteit over te geeven; volgens bevel der Heeren Staaten.

Hoe strikt egter, en hoe heilzaam ook de orders van den Generaal gegeven wierden, was het onmogelijk, het gemeen zodanig in bedwang te houden, dat in deeze gelegenheid niet eenige ongeregeldheden voorvielen. Op den negenentwintigsten namelijk begaven zich, 's morgens, eenige Bootsgezellen, met oogmerk om eenigen buit te maken, na het gebergte, doch met dien ongelukkigen uitslag, dat de Eilanders, de wegen en toepaden beter kundig, hun den weg afsneden, hen onvoorziens aantasten, en omtrent twintig van hen dooden.

Tegen den avond zondt de Heer Generaal eenig volk na eene kleine sterkte, welke omtrent een mijl van de Stad gelegen was; en dewijl de bezettelingen op hunne komst dezelve terstond verlieten, en mede na het gebergte de vlugt namen, maakte men 'er zich, zonder eenig verlies, meester van. Men vondt daar drie stukken Kanon, bij welke de Heer VAN DER DOES de nodige manschap ter bewaaring blijven liet, keerende de overige na de Stad te rug.

Op den laatsten der maand Junij, beval onze Held, dat, men met het aanbreken van den dag, een begin zoude maken

ken met den buit, als wijn, olie en andere goederen, die men verkregen en veroverd hadt, aan boord te brengen. De Spanjaarden, die in het gebergte zich onthielden, vertoonden zich verscheide maalen, om met den Generaal over een verdrag te handelen; doch wanneer zich deeze met hen daar toe ingelaten, en hun eerste verzoek, dat onredelijk en dus onaanneemelijk was, verstaan hadt, zondt hij hen wederom, zonder hen vervolgens meer te willen spreeken, verbiedende tevens zijn volk van meer na het gebergte te gaan, en verklaarende hunne Schildwachten vogelvrij.

Ondertusschen ging men ijverig voort met den buit in te scheepen, doch men vergat, in alle deeze bezigheid, tevens niet, dat de Hemel voor ontvangene weldaaden dankbaarheid eischt van zijne schepzelen. Op den eersten Julij liet diensvolgens de Generaal in de Hoofdkerk der Stad den Godsdienst verrichten, bij welken hij zelf, benevens vierhonderd man, tegenwoordig was, om GOD voor deeze bijzondere overwinning te danken, en den Goddelijken zegen over de volgende onderneemingen deemoedig af te smeeken.

Op den derden Julij, naa dat men alle de Klokken, het Geschut, den Oorlogsvoorraad, en andere door de Eilanders verlatene goederen hadt ingescheept, zondt de Heer van der Does tweeduizend man na het gebergte, om de vlugtelingen in hunne schuilhoeken aan te tasten. Van wederzijden wierdt 'er met de grootste dapperheid gevochten; doch, dewijl de Nederlanders het gebergte en deszelfs toegangen minder kenden dan de Spanjaarden, en deeze dieper en dieper in hetzelve te rug weeken, wierden 'er van de onze verscheidene gevangen genomen en gedood, zo dat men zich genoodzaakt vondt, zonder den vijand groote afbreuk gedaan te hebben, met verlies van zeventig man en eenen Scheepskapitein, na de Stad te rug te keeren.

Des morgens stelde de Heer VAN DER DOES zijn volk in slagorde, en hebbende door Mijnen het Kasteel doen springen, en alle de Kerken en nabij gelegene Kloosters in brand gestooken, deedt hij alle de manschap uittrekken, waar naa hij ook de Stad verbrandde, en met de zijnen na de eerste Kerke, *Gratiosa*, eene halve mijl van daar gelegen, voort-

trok, van waar hij dezelve in sloepen en booten in lien scheepen, en vervolgens behouden aan boord bragt.

Naauwelijks hadt de Generaal met zijn leger het Eiland verlaten, of de Spanjaards kwamen uit hunne schuilplaatsen voor den dag, en liepen toe om den brand te blusschen. De sterkte *Gratiosa* ondertusschen, alwaar men voor den aftocht eene Mijn met doof vuur hadt ontstoken, sprong met eenen verwaarlijken slag, korten tijd daar na, in de lucht.

Wanneer nu al het volk op hunne schepen was, deedt de Heer VAN DER DOES den Raad aan boord koomen, om met denzelven te overleggen, welken weg men thans kiezen, en welke Eilanden men vervolgens aandoen zoude.

Terwijl men hier mede bezig was, vertoonden zich eenige Spanjaarden op den Zeekant, toonende Vredevaanen, en begeerig zijnde om in eenige onderhandeling te treeden. De Generaal zondt daar op eene sloep met volk na den wal, die dezelve aan boord bragt; en verstaan hebbende, dat het hun te doen ware, om de gevangenen, van welke men zich in de sterkte *Gratiosa* hadt meester gemaakt, te rug te hebben, stelde hij hun het losgeld voor, en, na dat men hem hetzelve, volgens zijnen eisch, betaald hadt, liet hij hen gaan: waar op zij vrij en wel te vreden na de Stad te rug keerden.

Op den agtsten Julij stak de Vloot weder in Zee, met zich neemende eenige gevangenen, welke niet hadden kunnen gelost worden, en hieldt zich, door tegenwind belet, nog eenigen tijd omtrent de kust van groot *Canarie* op, tot dat zij eindelijk, tot aan deszelfs hoek gevorderd, genoodzaakt wierdt het anker uit te werpen. Hier van daan ontdekten zij het Eiland *Tenariffe*, werwaarts alle hunne Schuiten wierden aan land gezonden, om zich van versch water te voorzien. Dit geschiedde zonder eenige verhindering, hebbende het Scheepsvolk, 't welk eene groote menigte houtstapels, langs het land staande, in brand stak, niemand in hunnen weg ontmoet. Het anker vervolgens wederom geligt hebbende, kregen zij, met eenen onstandvastigen wind

veel-

zeeltijds ongunstigen wind, op den twaalfden het Eiland *Gomera* in het gezigt.

Doch om eenig denkbeeld te geeven van deeze Eilanden, tegens welke deeze tocht voornamelijk gerigt was, oordeelen wij het niet ondienstig van dezelve eene zeer korte beschrijving hier in te voegen.

De *Canarische* Eilanden van *Afrika* in de *Atlantische* Zee gelegen, en eertijds *Fortunatae* of Gelukkige genoemd, om de bijzondere vruchtbaarheid des gronds, en de menigvuldigheid hunner voortbrengzels, worden op eene Noorderbreedte van zevenëntwintig tot dertig graaden gevonden. Derzelver getal bepaalt men gewoonlijk op zeven, welke alle den naam dragen van *Canarische*, hoewel ieder Eiland op zich zelven eenen bijzonderen naam voert. Dus wordt het voornaamste *Canaria*, of groot *Canaria* geheeten; de andere noemt men *Teneriffa*, eertijds *Nivaria*, *Forteventura*, voorheen *Capraria* of *Caspia*, *Lancerotta*, bij de Ouden *Centuria*, *Gomera*, in vroegeren tijd *Theoda*, *Pluvialia*, 't welk tegenswoordig *Ferro*, of *Ijzer Eiland* heet, en eindelijk *Palma*, 't welk in voorige dagen mede onder den naam van *Capraria* bekend was.

Deeze Eilanden wierden in den Jaare 1346, door eenen Franschen Edelman, JOHANNES BETANCOURT, ontdekt; dezelve staan sedert veele jaaren onder het Gebied van den Koning van *Spanje*, en schoon de tijd, op welken dezelve onder deeze Regeering gebragt zijn, niet naauwkeurig is aangeteekend, weet men egter, dat *Forteventura*, *Ferro*, *Lancerotta* en *Gomera* het eerst veroverd zijn, terwijl groot *Canarie*, *Palma* en *Teneriffa* nog langen tijd naderhand onder der Heidensche magt gebleven zijn, waar van hunne ligging en grondsgesteldheid, als zijnde hunne Zeekusten zorgelijk, het land met veele hooge bergen omringd, de landaart kloekmoedig en wreed, de voornaame oorzaaken schijnen geweest te zijn.

Het Eiland *Canarie* is van den naasten kant van *Africa*, omtrent negentig mijlen ten Westen af gelegen, en heeft het Eiland *Madera* op eenen afstand van tweehonderdenzestig mijlen ten Zuiden van zich.

Het

Het Eiland *Gomera* dan, het kleinste van alle de *Canarische* Eilanden, en aan het Zuidoosten van eene kleine Stad en Sterkte, aan den oever der Zee gelegen, voorzien, was thans het voorwerp waar op het de Heer VAN DER DOES gemunt hadt.

Hetzelve genaderd zijnde, wierdt terstond uit de Sterkte op de Vloot geschoten; waarop de Generaal het anker op eenigen afstand, en buiten het bereik van 't geschut, liet werpen, en den Scheepsraad aan boord vergaderde.

Volgens besluit zondt men vier Compagnien Soldaaten aan land, om van achteren de Stad in te sluiten en te bezetten, waar door aan de Inwooners de gelegenheid, om na het gebergte te vluchten, gelijk die van *Canarie* gedaan hadden, wierdt afgesneden. De Vloot zelve naderde vervolgens tot voor de Stad, op welke eenige schooten gedaan wierden, die men egter van 's Vijands kant niet beantwoordde. Hier op deedt de Heer VAN DER DOES nog zes Compagnien aan land zetten, welke zonder eenige tegenweer zich van de Stad en Sterkte meester maakten. De Vijand namelijk was op het gezigt der geheele Vloot, met Vrouwen, Kinderen, en beste goederen, reeds voor het landen van dit Krijgsvolk, na het gebergte gevlucht, hebbende de klokken, het geschut, den wijn, en andere zwaare goederen en koopmanschappen, voor het grootste gedeelte, hier en daar in de Koornvelden begraven.

De vier Compagnien ondertusschen, welke de eerste aan land gekomen waren, ziende den vlugtenden vijand zijne goederen mede sleepen, zonden eene bende voor uit, om hem den weg af te snijden, en hem zijnen prooi te ontwringen; doch de Spanjaarden, dit bemerkende, verborgen zich in de holen, en wanneer de onzen verre genoeg gevorderd waren, kwamen zij wederom uit hunne schuilhoeken te voorschijn, en omsingelden hen alle gelijkelijk in een dal. Hier op volgde een zeer hevig gevecht, in het welk van wederzijden met groote dapperheid gestreden, en veel volks gedood wierdt. De Nederlanders, eindelijk, door den Vijand heen slaande, verlieten dit gevaarlijk gebergte, en trokken, naa verlies van omtrent tagtig man, na de Stad. — Onder de

de gefneenvelden telde men twee Luitenants, dappere mannen, van welke de een niet eer bezweek, voor dat zijn lichaam met meer dan vijftig wonden doorboord was.

Naa den middag bezette de Generaal alle de toegangen met sterke wacht, en beval de velden om te graven en te onderzoeken, waar door nog dien zelfden avond veele pijpen met wijn gevonden wierden. Men kreeg 's nachts eenen Spanjaard gevangen, welke, volgens bevel van den Heer VAN DER DOES, den Provoost wierdt overgeleverd, om hem 's anderen daags de door zijn volk verborgene goederen te doen aanwijzen; doch door onachtzaamheid zijner Bewaarders, ter middernagt ontvlugt zijnde, begaf zich deeze bij zijne Landslieden in het gebergte.

Op den veertienden bragt men alle de gevondene goederen aan boord der schepen, wanneer 's namiddags nog drie klokken in de Koornvelden wierden opgegraven; doch tien of twaalf Soldaaten, den volgenden dag zich in het gebergte begeven hebbende, om te zien of daar ook nog eenige buit te behaalen was, wierden door de Spanjaarden overvallen, en naa een scherp gevegt bijna alle dood geslagen.

Op dien zelfden dag hieldt onze Held eene algemeene monstering, en deedt de levensmiddelen, oorlogsvoorraad en het Krijgsvolk uit de ongedubbelde schepen, welke na het Vaderland te rug zouden keeren, ligten, en op de andere schepen overbrengen; wordende daar en tegen alle de veroverde goederen, de zieken en gekwetsten in deeze geladen, om dezelve, benevens de tijding der overwinninge, na Nederland over te brengen.

Dewijl de goederen wijd en zijd in het veld verspreid en verborgen waren, wierden 'er van tijd tot tijd van dezelve ontdekt: gelijk ook nog dien zelfden namiddag twee metaalen stukken Kanon, waar van het een omtrent zestien, het ander omtrent veertien voeten lang was, gevonden wierden.

Op den zestienden Julij vertoonde zich de Vijand verscheide maalen, als 't ware om de Nederlanders tot een gevecht uit te daagen, hun de nederlaag in het dal verwijtende, en schamperlijk toeroepende, dat zij hun achtergelaaten geweer zouden koomen wederhaalen.

De

De Heer van der Does, te kloekmoedig om zulken hoon, den Nederlanderen aangedaan, ongestraft te lijden, deedt eene bende Soldaaten en Bootsgezellen aan land zetten, met bevel om den volgenden dag, wanneer de Zon nog niet hoog zoude zijn, den Vijand met geweld aan te vallen. Maar dewijl 'er 's nachts een geweldige storm opstak, en de Vloot, die zeer digt op elkanderen lag, daar door in groot gevaar van schipbreuk gebragt wierdt, waren eenige schepen genoodzaakt zich Zeewaarts in te begeeven, en aldaar het anker uit te werpen, en dus wierdt dit voorneemen toen niet uitgevoerd. Doch op den zeventienden wierden driehonderd man uitgezonden na het dal, om den Vijand op te zoeken: deeze ondertusschen kwam niet te voorschijn; waarom de manschap, zonder iets verricht te hebben, wederkeerde, medebrengende een klein metaalen stuk Kanon, benevens twee vaten met buskruid, welke zij aldaar hadden opgegraven. Op den agttienden wierden alle de overige gevondene goederen aan boord gebragt, en de gedubbelde schepen, welke den aangevangen togt verder zouden helpen volbrengen, van *Canarische* wijnen en anderen voorraad, genoegzaam voor de reize, rijkelijk voorzien.

Op den volgenden dag liet de Generaal de Stad, benevens alle de omliggende Kloosters en Huizen, in brand steeken; waarop hij, naa dat al het volk weder was ingescheept, het Eiland vaarwel zeide. De Inwooners kwamen toen wel dra uit het gebergte te voorschijn, om den brand te blusschen; doch met weinig gunstig gevolg.

De Vloot bleef nog tot den twintigsten Julij voor *Gomera* liggen, in welken tijd de Generaal op alles goede orde stelde, en de Bevelhebbers van de schepen bij zich ontboodt, om hen voor hunnen getrouwen dienst te bedanken, en verder tot het volbrengen van hunnen pligt aan te maanen. 's Anderen daags deedt hij hen op nieuws bij zich aan boord koomen, en nam afscheid van hen, welke na het Vaderland zouden te rug keeren, over welken hij JAN GERBRANDSZ. tot Overste en Admiraal stelde, met bevel om hem in alles te gehoorzaamen.

Hier

Hier op scheidden de beide Vlooten van elkanderen, en gingen met eenen Noordelijken wind onder zeil; de Heer VAN DER DOES, met zestiendertig schepen, Zuid Zuid West, na de Westindische Gewesten, de Admiraal JAN GERBRANDSZ. met vijfëndertig schepen, Oostwaart heenen bij den wind, na het Vaderland.

De Heer JAN GERBRANDSZ. hieldt zijne schepen tot den vierëntwintigsten alle bij malkanderen, doch toen door eenen storm beloopen zijnde, raakten zij, gelijk ook door andere toevallen, verstrooid, neemende alle hunnen tocht, onder verscheide Admiraalschappen, en langs verschillende wegen, na Nederland, werwaarts ieder zijn best deedt de eerste aan te landen.

Eene deezer Vlooten, sterk zestien schepen, en door den toen verkorenen Admiraal FREDRIK ARENTSZ. geleid, ontmoette op den agtëntwintigsten Augustus, op de hoogte van 29 graden en 12 minuten, benoorden den Evenaar, twee Spaansche schepen, welke van *Cabo Blanco* kwamen, en op dezelve jagt gemaakt hebbende, hadt zij het geluk hen te veroveren. Op deeze schepen vondt men zevenënveertig man, onder welke een Spaansch Koopman was, zevenënveertig Snaphaanen, zeven Lepelstukken, zestigduizend drooge Huiden, welke men even zo veele ducaaten waardig achtte, vier tonnen met Traan en Arabische Gom, benevens tweeduizend een honderd en veertig Realen van agten in geld.

Deeze vijfëndertig schepen kwamen vervolgens op den agtsten, negenden en tienden September, in verscheide Havens van Nederland behouden aan, alwaar zij met groote blijdschap wierden ontvangen.

De Heer VAN DER DOES, ondertusschen met zesëndertig schepen na de kusten van *Afrika* en *Guinée* gezeild zijnde, liep langs de Eilanden van *Cabo Verd*, na *St. Thomas*, een Eiland bijna onder de Evennachts-lijn gelegen. Met geweld geland zijnde, bevondt men dat de Inwooners aldaar met hunne beste goederen na het gebergte gevlucht waren; weshalven het oogmerk der Nederlanderen, om hen een groot rantzoen te doen betaalen, verijdeld wierdt. De Generaal deshalven maakte zich van de Kasteelen en Sterkten meester, doch

doch als hij na de Stad voorttrekken wilde om dezelve insgelijks te bemagtigen, kwamen de Spanjaards uit het gebergte, ten getale van omtrent zevenduizend man, te voorschijn, met oogmerk om de onzen te overvallen en te slaan; maar de Heer VAN DER DOES hen ziende aankoomen, stelde zijn volk in slagorde, waar op een zeer hevig gevecht volgde. De woede der Eilanderen was in den beginne onbeschrijffelijk, en het scheen als of zij voorgenomen hadden de onzen geheel te vernielen; doch door de goede maatregelen in hunnen eersten aanval gestuit, en vervolgens op de vlugt gedreven zijnde, behielden de Nederlanders het slagveld, zijnde hun verlies zeer gering, daar dat der Spanjaarden aan dooden en gekwetsten zeer aanzienlijk was. Men zette dus den begonnen tocht voort, en de Stad hebbende ingenomen, wierdt dezelve geheel geplonderd, welk lot ook het Eiland onderging. De buit, bij deeze overwinning verkregen, was groot, en bestondt, behalven eene groote somme gelds, uit omtrent honderd metaalen stukken Kanon, negenduizend kisten bruine Zuiker, omtrent veertienhonderd Olifantstanden, eene groote menigte Calcinas Lijwaat, Catoen, en andere waaren, welke men uit Indische, en aldaar verongelukte schepen, geborgen hadt; alle deeze goederen wierden aan boord der schepen gebracht: en men maakte zich gereed om dit Eiland wederom te verlaaten, wanneer het geluk, 't welk zich tot hier voor de Nederlanders verklaard hadt, hun den nek toekeerde, en de geheele Vloot dreigde te vernielen.

Eene heete koorts namelijk, welke de Spanjaards *Calentura*, of anders *Maderca* noemen, en aan welke de Europeaanen in deeze Gewesten niet zelden onderhevig zijn, begon zich onder het volk te verspreiden; de ongewoone heete lucht, het lang verblijf op Zee, met vermoeijing en veele bezigheden gepaard, het gebruik van ongezonde vruchten, de onmatigheid in het neemen van spijs en drank, waar voor 't bijna onmogelijk is het gemeen te behoeden, en wat dies meer zij, werkten niet weinig mede om dezelve te ontsteeken, en om haare uitwerdzels kwaardaartig te maaken.

Ver-

Veele der afgematte lichaamen, welke zij aantastte, bragt zij ten graave; en schoon haare woede, door het wegrukken van zo veele Vlootelingen, eenige verdere onderneming ondoenlijk maakte, bragt zij der Vloote en het Vaderland den gevoeligsten slag toe, door den Heer PIETER VAN DER DOES, in het midden zijner roemrijke verrichtingen, onder haar geweld te doen bezwijken: eenen man, die, behalven zijne kundigheden in den Zee- en Oorlogshandel, de hoogste voorzichtigheid bij zijne dapperheid voegde, en nimmer geschroomd hadt, zijn leven ten dienste van zijn Vaderland te waagen.

Behalven deezen Zeeheld, en zijnen Neef GEORGIUS VAN DER DOES, Zoon van den beroemden JANUS DOUSA, een geleerd en ervaaren jong Edelman, waren vijftien zo Zee- als Land-Kapiteins, en omtrent twaalf honderd Soldaaten en Bootsgezel en, de ongelukkige slachtoffers van deeze vernielende ziekte.

De liefde des volks voor hunnen Bevelhebber deedt hen alle middelen in het werk stellen, om zijn lijk met de grootste eer ten grave te brengen, en tegens de woede van den Vijand te beveiligen; men bragt het ten dien einde aan het Eiland, in een huis, en hetzelve aldaar zeer diep onder de aarde bedolven hebbende, stak men het huis met meer andere in brand, waar door de plaats zijner begraaving onkenbaar, en voor het opgraaven der Spanjaarden behoed wierdt.

Naa het overlijden van den Generaal, nam de Heer CORNELIS LEYNSZ. het oppergezag van de Vloot op zich; en wanneer hij alle de veroverde goederen in de schepen hadt laaten brengen, ging hij weder onder zeil, met zich neemende den Gouverneur Don FRANCISCO DE MENESES, welken men gevangen hadt genomen.

De Heer LEYNSZ. ondertusschen gaarne aan de bevelen van de Staaten willende voldoen, ten einde den begonnen tocht te vervolgen, en tevens den zwakken toestand der Vlootelingen in aanmerking neemende, van welke een zeer groot gedeelte was gestorven, en veele nog ziek en zwak waren, besloot, zeven der beste schepen, benevens een jacht, met

 het

het gezondste volk bemand, en van allen voorraad rijkelijk voorzien, na de kusten van *Brasilie* te zenden, om aldaar iets verder te onderneemen, terwijl hij zelf, insgelijks ziek zijnde, met de overige schepen, de reize na het Vaderland voortzette; alwaar hij in de maand Februarij van den Jaare 1600, met eenen aanzienlijken buit en veele gevangenen, behouden aankwam; zijnde eenige van de schepen zijner Vloot, wegens zwakheid der manschap, genoodzaakt geworden, in *Frankrijk*, *Engeland*, en *Ierland* binnen te loopen. Een deezer, eenig geld en vier of vijfhonderd vaten Zuiker in hebbende, raakte verloren; want door magteloosheid van het volk, en gebrek van eenen Loots, bij mistig weder, in *Sluis* aangekomen zijnde, wierdt het vast gehouden, en voor goeden prijs verklaard.

De gezegde zeven schepen, onder het geleide van den Heer HARTMAN, na *Brasilie* gevaaren, kwamen in het volgende Jaar 1601 gelukkig te rug, met grooten buit beladen, en hebbende den Spanjaarden veel nadeels toegebragt. Men hadt zich egter nog grootere voordeelen van de onderneemingen deezer aanzienlijke Vloot belooft; doch het missen der Spaansche Vloot van *Cadix* na *Indiën* bestemd, de ziekten en andere toevallen verhinderden zo veel uit te voeren, als men gewenscht en voorgenomen hadt: zeker is het ondertusschen, dat de nadeelen den Spanjaarden toegebragt onbeschrijflijk groot waren, schoon de tusschenkoomende omstandigheden de voordeelen daar van voor de Nederlanders verminderden.

DOKKUM. Het eerste voorbeeld in *Friesland* gaf de Burgerij deezer Stad van haare bereidwilligheid, ter medewerkinge met den wensch der Staaten van het Gewest, dat de gezamentlijke In- en Opgezetenen, ter verdeediginge van het gemeene Vaderland, de Wapens zouden aangorden. Een Exercitie-Genootschap, onder de Zinspreuk *Pro Aris et Focis*, in den Jaare 1784 opgerigt, de goedkeuring der Stads-Regeeringe verworven hebbende, hadt zich van Geweer, op eigen kosten, voorzien, en in 't behandelen daar van ze verre geoeffend, dat het in staat was, op den eersten

wenk,

wenk, het Vaderland in 't algemeen, en de Stad *Dokkum* in 't bijzonder, ten dienst te zijn. Hierom oordeelde 't zelve zich geregtigd, om, onder de gemelde Zinspreuk, door 's Lands Vaderen, voor een wettig Genootschap erkend, en onder hunne bescherming genomen te worden; als mede de goedkeuring der overgeleverde Artijkelen, de inrigting van 't zelve betreffende, te verwerven: waar bij zij, als allereerst, en op eigen kosten, in geteedheid zijnde, met eenig Eereteeken wenschten bekroond te worden. De Staaten verleenden de verzogte goedkeuring, en lieten de beraaming van het Eereteeken aan de Gecommitteerden in het Mindergetal.

Met deeze goedkeuring in de maand Maart vereerd, vervaardigden zij een wit zijden Vaandel, zeer fraai geschilderd en in zekeren opzigte naar het Stadsvaandel geschikt. 't Zelve wierdt, naa eene gepaste aanspraak den Heer J. C. ...MA, in de maand October overgeleverd, op welke plegtigheid de Wapenoeffening, en de Afvuuring volgde.

Geene geringe aanmoediging ontving de Wapenhandel in deeze Stad, door het meldenswaardig, en bijkans voorbeeldeloos gedrag van haare Magistraat. Overtuigd van den invloed, welken de Christen Leeraars, gemeenlijk, op hunne Gemeenten hebben, verzogt zij dezelven, zonder onderscheid van Gezindheid, aan hunne Gemeenten, bij alle gelegenheden, te willen voordraagen de verpligting tot den Wapenhandel, zo uit hoofde van hun eigene belang, als dat van het lieve Vaderland, en teffens te vermaanen tegen alle zondige, ongeregelde, en schadelijke bedrijven, waar toe dezelve aanleiding zou kunnen geeven. — Zij deeden meer en lieten eene openbaare Afkondiging doen van deezen gedenkwaardigen inhoud. „ De Magistraat en Vroedschap der „ Stad *Dokkum*, bevreesd dat 'er, uit het *Munsterscha*, „ herwaards zullen koomen eenige Vijandlijke ligte Troe„ pen, gelijk uit het *Drentsche* en *Westerwoldingsche* nu, „ met voorbijgang van *Bourtang* en *Koeverden*, gemakklijk „ kan geschieden, hebben op middelen bedagt geweest om „ ten spoedigsten onderrigt te worden, zo ras men daar om„ trent het een of 't ander vijandlijks mogt verneemen; ter

„ wijl zij aanhoudend bezig zijn met zich in staat van ter
„ geweer te stellen, door het zien magtig worden van al-
„ lerhande soort van Ammunitie ten Oorloge, om, onder
„ Gods zegen, zo de Stad eens berend mogt worden, door
„ behulp der manhafte Schutterij en 't lofwaardig Exercitie-
„ Genootschap, en die zich verder aanbieden, waar van de
„ Magistraats- en Vroedschaps-Persoonen zich niet zullen
„ onttrekken, maar manmoedig met de Snaphaan op schou-
„ der voorgaan, den Vijand te doen gevoelen, dat de *Frie-*
„ *zen* hunne oude Dapperheid niet verlooren, maar dat
„ hunne vuisten nog de kragt hebben om den kop hunner
„ onregtvaardige Aanvalleren te verpletteren. — En óm hier
„ in malkanderen binnen deeze Stad getrouw te zijn en te
„ blijven, is noodig geagt, hoe zeer zij zich anders vleijen
„ van de goede welmeeninge haarer Ingezetenen, dat men
„ elkander den Eed van Getrouwheid zweere, om, indien,
„ onverhoopt, de Vijand, met ligte of geregelde Troepen,
„ deeze Stad mogt naderen en aanvallen, dezelve, zo veel
„ in eens ieders vermogen is, het hoofd te bieden, en bui-
„ ten nood, niet over te geeven; over zulks worden de
„ Leden der Schutterije, het Exercitie-Genootschap, en die
„ verder genegen zijn de Wapenen op te vatten, mitsgaders
„ alle Stads Officianten en Bedienden verzogt in de Kerk
„ te koomen, om, in de eerste plaats, alle de Leden der
„ Regeeringe den Eed van Getrouwheid te zien afleggen:
„ waarop dan zullen volgen de manhafte Bevelhebbers met
„ hun onderhoorig Volk, het Exercitie-Genootschap, en
„ allen die zich verder gereed bevinden de Wapenen aan te
„ tasten, en eindelijk alle Stads Officianten en Bedienden."

Deeze Afkondiging, besloten met een vermaan aan allen, die zich niet in staat bevonden om de Wapenen te behandelen, om ten spoedigsten de behandeling daar van te leeren, hadt ten gevolge dat deeze wederzijdsche plegtige Eedzweering, ten bestemden dage, met veel staatlijkheids geschiedde, en de wakkerheid der *Dokkummeren* bleek in alles met veel drukte tot de Stads verdeediging te vervaardigen.

DOOD, (JAN JANSZOON DE) een Burger van *Amsterdam*, in de voorgaande Eeuw, verdient, om een bedrijf, 't welk, misschien, geen weergaê heeft, der vergeetelheid ontrukt te worden. Hij was een Smid van handwerk, en, zints geruimen tijd, deerlijk gekweld geweest van den Steen. Lang en vrugtloos allerlei hulpmiddelen te baat hebbende genomen, en ten langen laatste onder de overmagt van pijn bezwijkende, nam hij het besluit, een middel te beproeven, de vermelding waar van ons, onder 't schrijven, een killen schrik door de leden jaagt. Op den zevenden April des Jaars 1651, terwijl zijne Huisvrouw na de Vischmarkt was gegaan, slijpt hij een Broodmes, maakt eene diepe Insnijding op de plaats, alwaar hij de nijpende pijn gevoelde, en perst vervolgens den Steen uit de Opening. Thans zendt hij om eenen Heelmeester, dien hij toont, wat hij hadt verrigt, hem voorts beveelende, de wonde te geneezen; 't welk, eerlang, gelukkiglijk volbragt wierdt. Om 't geheugen eens zo stoutmoedigen bestaans te doen voortduuren, oordeelde men het der kosten waardig, den Steen in Zilver te vatten, die, om het ongemeene des voorvals, van Inwooners en Vreemdelingen, dikmaals, met verwondering beschouwd wierdt. Dezelve hadt de grootte van een Hoenderei, en was acht lood zwaar. De Vaderlandsche Dichter JOAN SIX VAN CHANDELIER heeft die daad bezongen.

Zie J. WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam*.

DOORBRAAKEN; zie WATERVLOEDEN.

DORDRECHT. Het menigvuldig meldenswaardige, in deeze Stad voorgevallen, zints wij het Artikel, aan haar gewijd, afgaven, vordert daar van eene omstandige vermelding.

Reeds in den Jaare 1779 bespeurde men, ter deezer Stede, eenige gistingen van ongenoegen over het openbaar bestuur van zaaken, ontstaande uit de nadeelen, voor den Koophandel, daar uit voortvloeiende. Nevens Kooplieden van

eenige andere Hollandsche Steden, vervoegden die van *Dordrecht* zich bij 's Lands Staaten, met ernstig verzoek om Onbepaald Convoij, als het eenig middel om den kwijnenden Handel eenigermaate op te beuren. Zij vonden daar bij wel dit baate, dat deeze Stad, nevens *Haarlem*, *Amsterdam*, *Rotterdam* en *Schiedam*, haare medestanders in dat verzoek, in *Frankrijk* ontheven wierden van een Edikt, aldaar, met opzigt tot den Hollandschen Koophandel afgekondigd; doch binnenslands ontmoetten zij telkens tegenstelling: weshalven zij, nevens anderen, in de maand November, bij de Algemeene Staaten, van nieuws hunne klagten inbragten en om voorziening smeekten, met aandrang van verscheiden redenen, zo van de gedaane toezeggingen ontleend, als van de schroomlijke nadeelen, welke van voortduurend weigeren de gewisse gevolgen stonden te worden. CORNELIS DE GYZELAAR, Pensionaris der Stad, was de Man, welke, door zijnen toenemenden invloed, dien aandrang kragt en leeven bijzette, en alzo van de Meerderheid der Regeeringe meer en meer het vertrouwen won. Een voordeelaanbrengend blijk daar van ondervondt hij in den Jaare 1782, wanneer zijne Wedde met zeshonderd guldens wierdt vermeerderd, „ ten bewijze van goedkeuringe voor den onvermoeiden „ Yver, manlijke Standvastigheid en Vaderlandsche Trouwe, „ bij alle gelegenheden, in deeze duistere tijden, ter bevorderinge van het welweezen deezes Gemeenebests betoond, „ en in verwagting, dat hij op dien zelfden voet zou blijven voortgaan."

Het weigeren van het Onbepaald Convoij, en nog andere gebeurtenissen, zo wel hier als elders, aan den Stadhouder geweten, hadden, eerlang, wijdstrekkende uitwerkzels. De aanbeveeling van Regeeringsleden, in de meeste Steden, door ingeslopen misbruik, in handen van den Stadhouder geraakt, begon men, gindt en elders, te beschouwen als eene voornaame bron der heerschende klagten: voor zo veel die Leden, aan de aanprijzing uit 's *Hage* hunne verheffing zijnde verschuldigd, naar 's Prinsen wenken raadslagen uitbragten. Het gevolg daar van was te *Dordrecht*, dat in de maand Augustus des genoemden Jaars 1782, eene Bezending

van

van vier Burgemeesteren, met den Pensionaris DE GYZELAAR na *'s Hage* vertrok, om aan zijne Hoogheid te boodschappen, „ dat de Regeering, bij meerderheid van stemmen, „ besloten hadt, om voortaan, volgens eene bij haar gemaakte schikking, over alle Regeeringsposten, Ampten en „ Commissien in verscheiden bijzondere Kameren en Vergaderingen, de Regeering deezer Landen betreffende, zelve „ bestel te doen, zonder op de Aanprijzingen van zijne „ Hoogheid in 't vervolg te letten of agt te geeven." Niet met algemeenheid, maar met de Meerderheid, was ter Dordrechtsche Raadzaale dit besluit genomen. Van hier, dat tusschen de Leden der Regeeringe, over en weder, eenige geschriften gewisseld wierden.

Een ijverigen voorspraak ontmoette de *Vrijverklaaring van Amerika*, een der gewigtige onderwerpen, welke in het gemelde jaar de aandagt bezig hielden, niet slegts in de Regeering, maar ook in de Kooplieden deezer Stad; welke laatstgenoemden zich bij den Voorzittenden Burgemeester vervoegden, als het Hoofd der Regeeringe, om denzelven hunnen dank te betuigen voor den betoonden ijver, in het bevorderen van deeze gewenschte zaak.

Bekend is het, hoe zeer de Ridderschap van *Holland*, ten allen tijde, van de hand des Stadhouders vloog, alle aanslagen en maatregelen, welke diens gezag en invloed, zelf van verre, dreigden te verzwakken, tegenstondt. Meermaalen gaf dit aanleiding tot tegenspraak en hooge woorden aan de zijde van Vergaderingsleden, die van de Ridderschap in grondbeginzels verschilden. De Vredehandel met *Engeland*, in den Jaare 1783, en hetgeen daar omtrent voorviel, vertoonde daar van een hooploopend bescheid. Te *Parijs* was die handel aangevangen. Om bijzondere redenen wilden sommigen het tooneel daar van na elders, 't zij na *Londen* of na *'s Graavenhage* verplaatst hebben. De Ridderschap verklaarde zich daar voor. DE GYZELAAR stondt in het tegengesteld begrip. Hooge woorden moeten 'er, ter dier zaake, over en weder gewisseld zijn. Immers vonden de Edelen goed, zich wegens den anderen, in eenen Brief aan de Regeering van *Dordrecht*, over haaren Pensionaris te beklaa-

gen, en hem te beschrijven, als iemand, die 'er zich op toegelegd hadt om de Ridderschap op 't haatlijkst door te strijken, en zich tegens dezelve, door gantsch onbetaamlijke en licentieuse uitdrukkingen, op eene hoogst beledigende en hoonende wijze te gedraagen; verzoekende dat zij, het gedrag van haaren Pensionaris afkeurende, daar tegen zodanige voorzieningen zoude gelieven te doen, waar door zij voldoening mogten ontvangen, en DE GYZELAAR's onbetaamlijkheid kragtdaadig beteugeld worden.

De Heer DE GYZELAAR, een breedvoerigen Brief aan de Regeering zijner Stad inrigtende, erkende, dat hij, als Pensionaris van *Dordrecht*, ter Souveraine Vergadering van *Holland* verschijnende, meermaalen, wegens gewigtige onderwerpen, vooral de welvaart van den Lande, en de toevertrouwde handhaaving van de Regten der Ingezetenen, betreffende, herhaalde Debatten met de Ridderschap gehad hadt, in welke de Afgevaardigden van *Dordrecht* zich dikwijls pligtshalven genoodzaakt vonden, om met meer nadruks en klems te moeten spreeken, dan wel in vroegere tijden hadt behoeven te geschieden, zo wegens het aanbelang der zaaken, die nu op het tapijt kwamen, als wel vooral om de Difficulteit, en, hij meende 'er met reden te mogen bijvoegen, de Obstinaatheid, die duidlijk aan de zijde der Ridderschap wierdt bespeurd, wanneer de Raadpleegingen zich tot zekere Punten bepaalden. Wegens deeze was door de Regeering zijn gedrag en dat der Afgevaardigden van *Dordrecht* niet alleen goedgekeurd, maar gepreezen. Hij zou des de in 't wilde gedaane beschuldigingen geheel ter zijde stellen, en zich bepaalen tot het voorval, wanneer zijn drift, naar 't zeggen der Ridderschap, zo top gereezen was: en des aangaande luidt zijn woordlijk hier overgenomen berigt aldus.

„ Dat, naa zo menigvuldige vrugtlooze Debatten, en naa
„ zonneklaar overtuigd te zijn geworden, dat alle verdere
„ middelen van persuasie bij de Ridderschap niet meer zou-
„ den kunnen uitwerken, dan als of men den Moriaan wil-
„ de schuuren, de Gedeputeerden, moedloos geworden on-
„ der den arbeid zo menigmaal te vergeefsch aangewend,

„ eindelijk tot het besluit hadden moeten koomen, om zich
„ vooraan van alle verdere poogingen tot overtuiging te
„ abstineeren, en zulks bij de eerste bekwaame gelegenheid,
„ openlijk ter Vergadering te declareeren — en het was,
„ Ed. Groot Achtb. Heeren! uit hoofde van dit besluit, dat
„ de Gedeputeerden van *Dordrecht*, op den achttienden
„ van de maand December, toen de Gedeputeerden van
„ *Amsterdam*, door allerlei vriendlijke en bondige redenen,
„ bij de Conclusie op het Rapport op de gedaane Propositie
„ van *Engeland*, om de plaats der verdere Vrede-Negotia-
„ tie van *Parijs* op den *Haag* of *Londen* te verleggen,
„ meergemelde Ridderschap tragteden te dehorteeren van
„ hun gedeclareerd Sentiment, om naamlijk derzelver Advijs
„ voor eene Aanteekening tegen de voorschreeve Resolutie
„ te zullen laaten insereeren, met bijvoeging van deeze ern-
„ stige waarschuwing, *dat zij Gedeputeerden anders in de*
„ *verpligting zouden zijn, om tegen de te doene Insertie*
„ *een Contra-Insertie te doen, die het Corps van de Rid-*
„ *derschap bij de Posteriteit tot weinig Satisfactie of Eer*
„ *zou verstrekken*, het moment meenden daar te zijn om
„ hun bovengemelde besluit te realiseeren; en hebben dien
„ volgens, bij de omvraage op dat poinct, in substantie ge-
„ declareerd; *dat zij ten hoogsten hadden geadmireerd het*
„ *geduld, 't geen welgemelde Gedeputeerden van* Amsterdam
„ *hadden geoeffend om meergemelde Ridderschap van hun*
„ *Sentiment af te brengen, dat zij van hunne zijde ook*
„ *niet in gebreke zouden zijn gebleven om alle mogelijke*
„ *poogingen tot overtuiging in 't werk te stellen; maar,*
„ *daar de ondervinding hun, tot hun leedweezen, hadt ge-*
„ *leerd, gelijk in dit moment op nieuw was gebleeken, dat*
„ *het maar was den Moriaan geschuurd, zij het voorneemen*
„ *hadden om zich met meergemelde Ridderschap niet meer*
„ *in te laaten.*"

Het antwoord der Dordrechtsche Regeeringe was zo onaangenaam voor de Ridderschap, als vereerende voor den Pensionaris DE GYZELAAR. Zij gaven te kennen, „ dat de
„ onverzettelijkheid van hun Hoog Ed. Geb. in derzelver
„ begrippen, en dat wel in de allergewigtigste zaaken van

„ den Lande, tegen de begrippen en vertoogen van verre
„ de meerderheid der Leden ter Vergadering van hun Ed.
„ Gr. Mogenden, zonder in eenige wederlegging van der-
„ zelver redenen en bewijzen, of eenige verdeediging van
„ hun eigen tegenovergesteld Sijsteme te hebben willen tree-
„ den, bij die Leden in 't algemeen, en bij hun in 't bij-
„ zonder, niet wel anders hadt kunnen worden aangemerkt
„ dan als een Geest van *Despotismo*, welks heerschend ken-
„ merk is, alle redelijkheid ter zijde te stellen, en alleenlijk
„ zijne bijzondere oogmerken te bedoelen, mitsgaders de
„ middelen, die men oordeelt, daar toe het meest geschikt
„ te zijn, met *Opinatriteit*, schoon te vergeefsch, te willen
„ doordringen. — Zij konden dan ook zeer wel begrijpen,
„ dat een gedrag van dien aart, nu al een zeer geruimen
„ tijd, en bijzonder gedurende den laatsten Oorlog, door
„ de Heeren van de Ridderschap, gehouden, aan de Leden,
„ die met de Afgevaardigden van *Dordrecht* in 't zelfde be-
„ grip stonden, hadt moeten mishaagen, en, van tijd tot
„ tijd, aanleiding geeven tot Aanmerkingen, die der Rid-
„ derschap, niet aangenaam konden zijn; gelijk dan ook
„ geenzins is te verwonderen, dat wij in 't bijzonder bij
„ aanhoudenheid bespeurende, de *imperieuse* handelwijs en
„ onverzettelijkheid van Uw Hoog Ed. Geb. Corps, of die
„ zich daar meest tegenwoordig bevinden, tegen de bondig-
„ ste en overtuigendste bewijzen dier Leden aan, onze Af-
„ gevaardigden ten gemelden dage, geene zwarigheid ge-
„ maakt hebben, de vrugtloosheid van verderen aandrang,
„ op die wijze aan te duidden, welke de Ridderschap zo
„ zeer belgde. — Zij maakten geene zwarigheid om dit
„ zeggen, voor het hunne aan te neemen, en te betuigen
„ geen grond te hebben gevonden om die verrigtingen en
„ gezegden te miskennen, of te misprijzen, maar dezelve
„ integendeel, als uit een prijswaardig beginzel voortgeko-
„ men, volkomen goed te keuren. 't Was 'er zo verre van
„ daan dat zij iets bestraffenswaardigs in 't gedrag van hun-
„ nen Pensionaris vonden, dat zij, integendeel, konden be-
„ tuigen de hoogste agting voor zijn Persoon, ongemeenen
„ ijver, en waakzaamheid voor de belangens van den Staat,

„ en

„ en alle reden te hebben om zijn gedrag te regtvaardigen:
„ weshalven zij wederhouden wierden om eenigzins te vol-
„ doen aan den eisch der Ridderschappe."

Deeze, over dusdanig een antwoord luttel voldaan, trag-tede een Aanteekening daar tegen in de Staatsbesluiten van *Holland* te laaten doen; dan dit, door de Steden, en boven al door *Dordrecht* en *Haarlem*, afgeweezen en belet zijnde, heeft de Ridderschap den inhoud dier Aanteekeninge in een Voorstel begrepen, en 't zelve ter Staatsvergadering ingebragt, 't welk aan 't groot Besoigne wierdt overgeleverd. — Eenige Burgers te *Dordrecht*, integendeel, vonden dit antwoord zo zeer naa hunnen smaak, dat zij zich opgewekt voelden om de Regeering, bij een Adres te bedanken voor de handhaaving van DE GYZELAARS Eer: tot welke overlevering zij twee Kooplieden als Gecommitteerden der Burgerij benoemden; doch wees dezelve der Burgeren ijver prijzende dit van de hand, uit hoofde, van de toen aangevangene raadpleegingen, strekkende tot eene algemeene Voorziening tegen alle Dank-Adressen. Deeze weigering baarde ongenoegen. Een Luitenant der Burgerij, deedt, bij de bekendmaaking hier van, eene volvuurige Aanspraak aan de Schutters, waar in hij de verdiensten van den Pensionaris ophaalde, en zijne bereidvaardigheid betuigde om hem te beschermen tegen allen, die hem gaarne den voet wilden ligten; ja zelfs in verdenking bij zijne Medeburgeren zogten te brengen. Hun, ten slot, tot den Wapenhandel aanmaanende; „ daar door," was zijne taal, „ kon men de Majesteit „ des Volks doen gelden, tegen zulke Vijanden die de „ Vrijheid zouden tragten te ondermijnen; en tegen zulke „ vervloekte Aristocraaten, die liever de Burgerlijke Vrij„ heid, Voorregten, Privilegien, ja aangeboore Regten, „ zouden willen betwisten!" — Men vondt een tusschenweg om de Burgers met de Regeering te bevredigen. Een der Gelastigden uit de Burgers las een opstel, eene Dankzegging inhoudende aan den Voorzittenden Burgemeester voor, die het minzaam beantwoordde, en aannam des verslag in den Oudraad te doen: waar mede het veel gerugts gemaakt hebbend Dank-Adres wierdt te rug gegeeven,

en

en het ongenoegen, dat vrij persoonlijk liep, ophield, of ten minsten zweeg.

Merkwaardig, en veel opziens baarende, was het voorstel, welk de Regeering deezer Stad, in de maand September des Jaars 1783, ter Vergaderinge van *Holland* deedt. Het betrof het Regt van Aanstellinge der Vlag-Officieren, onder het Resfort van de Collegiën ter Admiraliteit binnen *Holland* en *Westfriesland*. Bij de Wethouderschap deswegen eenigen twijfel zijnde gerezen, stelde zij voor, zonder daar door, egter, eenig het minste nadeel te willen toebrengen aan de wettig verkreegene Regten van den Admiraal Generaal, het doen van een Onderzoek, wien eigenlijk dit Regt wettig toekwam, en inmiddels den Raadpensionaris te verzoeken, hier van den Admiraal Generaal kennis te geeven, met bijvoeging van de verwagting hunner Ed. Groot Mogenden, dat Hoogstdezelve, bij voorraad, en hangende dit Onderzoek, geene Vlag-Officieren onder 't gemelde Resfort zou aanstellen, immers in allen gevalle niet, dan met kennis en overleg hunner Ed. Groot Mogenden. — 't Leedt tot in Februarij des volgenden jaars, eer over deezen Voorslag een Besluit daar mede overeenkomstig viel. Het laatste Lid wedersprak de Ridderschap; terwijl de Steden *Rotterdam*, *Brielle*, *Enkhuizen*, *Edam*, *Monnikendam* en *Medenblik* in dit gedeelte niet toestemden, en het Besluit aanzagen.

Aan de gedaane aanzegging, bij monde van den Raadpensionaris, beloofde de Admiraal Generaal te zullen voldoen: betuigende vast te vertrouwen, dat 'er, naa een volledig Onderzoek, geene de minste zwaarigheid zou overblijven, om dit Regt, als aan den staat van Admiraal Generaal verknogt, door hem bij aanhoudendheid te laaten uitoeffenen, even als gedaan was door zijne Voorgangeren, en aan hun bij hun Ed. Groot Mogenden, zo door het doen van aanmaaningen tot dusdanige Aanstellingen, als anderzins, te meermaalen duidlijk was toegekend.

Het Voorstel tot Onderzoek van dit Regt aan de Admiraliteits Collegiën gezonden zijnde, bragten zij een Raadslag uit; dat men wel geene uitdruklijke Opdragt vondt, waar bij dit Regt aan zijne Hoogheid, of diens Voorzaaten, was ver-

verleend; maar dat hetzelve stilzwijgende en zaaklijk aan de Heeren Admiraalen of de Admiraals Generaal van *Holland* scheen te zijn opgedraagen, en althans zodanig bij hun Ed. Groot Mogenden te zijn goedgekeurd, dat het boven allen twijfel kon gesteld worden, dat het gebruik daar van door de Heeren Admiraalen in den tijd, als wettig moest worden aangemerkt. — Veelvuldige voorbeelden voerden zij aan. Dan zommigen bleeven van oordeel, dat uit die voorbeelden, hoe veel ook in aantal, het Regt tot het uitoeffenen van die Magt, geenzins kon goedgemaakt worden: dat het alleen uit de Instructien of Commissien blijken moest, of de Souverain ooit zulk een Regt aan de Admiraals Generaal verleend hadt.

Het besluit der Regeeringe, boven vermeld, omtrent het van de hand wijzen der Stadhouderlijke Aanprijzingen, bleef niet zonder gevolg. Men maakte, eerlang, eene Benoeming van vier Burgers, bevoegd tot de Burgemeesterlijke waardigheid, en zondt Afgevaardigden na *'s Hage*, om de twee Heeren, die, volgens de gemaakte schikking, zouden moeten aankomen, bij zijne Hoogheid ter verkiezing aan te prijzen. Men verzekert, dat zij eene eenigzins koele bejegening van den Erfstadhouder ontvingen, die liever gezien hadt dat de Benoeming der Regeeringsposten, te dier Stede, op den ouden voet was gebleeven, en zich voorts met hun niet wilde inlaaten; voornaamlijk ten deezen opzigte te raade gaande met HUGO REPELAAR, Burgemeester van *Dordrecht*, tot de Minderheid behoorende. Op de overgezonde Naamlijst stonden JOHAN VAN NEURENBERG, OCKER GEVAERTS, P. H. DE WALL en BOUDEWYN ONDERWATER. GEVAERTS en VAN DE WALL waren de bedoelde Persoonen; doch zijne Hoogheid koos, naa veertien dagen wagtens, de Heeren VAN NEURENBERG en ONDERWATER, en zondt, twee dagen voor den tijd der Inhuldiging, deeze Verkiezing aan de Regeering. — Dan de eerstgemelde vondt goed, afstand van deeze Verkiezing te doen, met bijgevoegde verklaaring, van zich gevleid te hebben, dat zijne Hoogheid aan de begeerte der Regeering zou hebben voldaan; doch het tegendeel, uit de gedaane Verkiezing bespeurende, hadt hij het oůverein-

derlijk besloten genomen om voor die Eer te bedanken, en het Burgemeesterschap niet aan te neemen. Hadt zijne Hoogheid eenige inschiklijkheid voor de Regeering gelieven te betoonen, al was het slegts geweest door één van de Heeren der Regeeringe aangenaam, te verkiezen, en hij als dan mede was verkoozen geworden, zou de zaak, gelijk hij verklaarde, ten zijnen opzigte, van een gantsch andere natuur geweest zijn.

Wederom wierdt 'er eene Benoeming gemaakt, op welke de Heeren GEVAERTS en VAN DE WALL stonden. Afgevaardigden zogten zijne Hoogheid, in een vriendlijk overleg, den Heer GEVAERTS als oudste, voor te draagen; doch vrugteloos: egter verkoos hij, die tweede Benoeming ontvangen hebbende, deezen Heer; 't geen zeer tot genoegen der Dordrechtenaaren strekte. Aan den Heer VAN DE WALL, wien een jonger boven 't hoofd gesteld was, wierdt, volgens zekere beraaming, om die voorbijgegaan mogten worden schadeloosstelling te bezorgen, zodanig eene Commissie, voor 't aanstaande jaar, als hij zou goedvinden te verkiezen, 't zij in 't Collegie van Gecommitteerde Raaden, 't zij in de Admiraliteit op de *Maaze*, opgedraagen. Burgemeester REPELAAR, in veele naamlooze Schriften en Nieuwspapieren, bovenal in de *Diemer- of Watergraafsmeersche Courant*, aangevallen en doorgestreeken, verontschuldigde zich in meest alle Nieuwspapieren, van de blaam hem aangewreeven.

Onder de *Goede Luiden van Achten*, de Vertegenwoordigers der tweeëndertig Stads Gilden, die geen onaanzienlijk Lid der *Dordrechtsche* Regeeringe uitmaaken, viel ook, ten deezen jaare, eene bijzonderheid voor, met de andere gebeurtenissen, wegens de Regeeringsbestelling dier Stad, in verband staande. Deeze *Goede Luiden van Achten* waren alle jaaren verkiesbaar door de Gilden, en maakten deeze daar toe eene Benoeming van een driedubbel getal, waar uit de Stadhouder gewoonlijk de oude Achten verkoos. Tot het vervaardigen van dit getal wierden de Gilden, als de tijd daar was, bij den Voorzittenden Burgemeester genoodigd. Zints lang was het de gewoonte, hun door den Boode een

Lijst-

Lijstje te geeven, met de naamen van vierëntwintig verkiesbaare Leden, waar van de Dekens, naar goedvinden, gebruik konden maaken. Den Burgemeester GEVAERTS, thans voorzittende, betuigde aan den ten zijnen huize ontboden en vriendlijk ontvangene Dekens, dat hij, een Voorstander der Vrijheid zijnde, hun de volkomene vrijheid liet om op 't getal zodanige Persoonen te stellen, als zij goedvonden, hun alleen beveelende, in het verkiezen der Persoonen, agt te geeven op de vereischten in het Concordaat van den Jaare 1642 vermeld. Begeerden sommige Dekens eenige voorlichting, zij konden aan den Bode, naar ouder gewoonte, een Lijstje vraagen, doch anders dit nalaaten, alzo zij hunne eigene vrije keuze hadden, en daar aan niet gebonden waren; als eene handleiding mogten zij 't zelve gebruiken. Veelen verzogten dus eene handleiding, dan eenigen oordeelden die niet te behoeven. De meesten waren voor de oude Achten, en de Persoonen, op de handleiding genoemd; staande het aan den Stadhouder, de Acht oude te benoemen of anderen uit het overig getal te kiezen. — Wanneer in 't loopend jaar een der Achten overleedt, prees, sints den Jaare 1748, de Stadhouder een nieuwen aan. Doch thans begreepen de dienende Achten, dat zij geene aanprijzing behoefden, en door eene vrije verkiezing, de openstaande plaats vervullen moesten: gelijk zij deeden.

Drie Schutterijen, steeds van de Burgerwagten afgezonderd, en op een anderen voet, dan in veele andere Steden onzes Vaderlands, ingerigt, hadden, van ouden tijde her, in *Dordrecht* bestaan; doch waren thans dermaate vervallen, dat 'er naauwlijks iets meer van overig was dan de Naamen van eenige Leden in de Heerenboekjes; welke Heeren Schutmeesters, steeds uit de aanzienlijkste Leden der Regeeringe gekoozen, gezegd mogten worden niet meer dan eene flauwe schaduw der Schutterijen in stand te houden. Met den aanvang deezes jaars ontvonkte hier, gelijk elders, de lust ter Wapenoeffeninge. Getuigen hier van een ontworpen en voor de Burgers en Ingezetenen ter teekeninge gelegd Plan, waar bij de Ondertekenaars verklaarden overeengekomen te zijn, om zich in den Wapenhandel te laaten onderwijzen

ten einde zich in staat te stellen, om, in tijden van nood, de Wapenen, zo ter afweeringe van uit- als inlandsch Geweld, behoorelijk en met gewenschten uitslag, te kunnen gebruiken. 't Zelve vondt voor- en tegenstanders, aan- en afraaders. Intusschen oeffende zich in den Wapenhandel een groot deel aanzienlijke Burgers en Kooplieden: en 't Exercitie-Genootschap, *de Vrijheid* genaamd, wierdt gebooren.

De aloude en zo zeer bevoorregte Schutterijen begonnen tot nadenken op dit stuk te koomen, en de hand tot herstel aan 't werk te slaan. Dit geschiedde met zo veel vrugts, dat de Schutterij van *St. Joris*, de eerste in rang, in October zich van nieuwe Geweeren voorzien, en eene nette eenpaarige kleeding aangenomen hebbende, in 't openbaar, op een Veld nabij de Stad gelegen, de Wapenoeffeningen verrigtte. De oudste Schutheer, de voorzittende Burgemeester GEVAERTS, deedt aan de Schutterij, bij de aankomst op het Veld, eene gepaste Aanspraak, als mede bij de overgifte der twee nieuwe fraaije Vaandels. — 't Gemelde Genootschap, verwittigd dat deeze nieuwe vertooning, zo zeer instemmende met deszelfs inzigten, zou plaats grijpen, boodt der Schutterije aan, dezelve behulpzaam te weezen om te gemaklijker en onbelemmerder de Krijgsverrigtingen te kunnen volvoeren. Dit behaagde dan deeze en droeg de goedkeuring der Magistraat weg. A. B. STOOP, Schepen van *Dordrecht*, geleidde, onder goedvinden van de Regeering, met vliegend Vaandel en slaande Trommen, de Leden des Genootschaps, als Kapitein, na buiten, en, omzette het Veld ter Burgerwapenoeffening geschikt, ontving de nieuwe gewapende Schutters, die, onder een Veldmuzijk en de toejuiching van duizenden Aanschouwers, derwaards trokken, en naa het toejuichend behandelen der Wapenen, zich na de *St. Joris Doele* begaven, sluitende het Genootschap agter hunne Broederen op.

De eenstemmigheid tusschen de Schutterij en de Leden des Genootschaps bevorderde beider bloei, en leedt het niet lang, of de Leden des Genootschaps vervoegden zich met een Verzoekschrift bij den Oudraad der Stad, om de Wettiging van 't zelve, en eene bekwaame plaats te vraagen, tot het

het onverhinderd voortzetten van den Wapenhandel hunner steeds toeneemende Bende; ten einde zij nevens de Schutterijen, de wettige Regeering, de Vrijdommen en Voorregten, was het nood, konden beveiligen en verdeedigen tegen alle onverhoopte onrust, geweld of inbreuk, van binnen of buiten. Zij kreegen een allergunstigst gehoor, eene volkomene wettiging en voldoening aan hun verzoek. Waar op het Exercitie-Genootschap *de Vrijheid* binnen *Dordrecht*, eerlang, met veel luisters te voorschijn tradt, en het Veld ter Wapenoeffeninge, hun toegestaan, voor de eerste maal betrekkende, op haare beurt, het geleide der Schutterije genoot.

Vervaarenden tegenstand, dikmaals opschudding, veroorzaakte de uitgeschrevene Wapening, onder de In- en Opgezetenen, in den Jaare 1784, en waren de Wapenvoerende Genootschappen dikmaals van aanmerkelijken dienst, om de kwalijkgezinden te beteugelen. Te *Sliedrecht*, een Dorp in de nabijheid van *Dordrecht*, ontmoette men een voorbeeld, uit veele anderen, van zulk eenen tegenstand en beteugelinge. Bij de Looting, welke allerwege, bij het opneemen der Manschap, plaats hadt, ontstondt, in het gemelde Dorp, eene vreeslijke beweeging, die voor de ergste gevolgen deedt dugten. Men kreeg hier van te *Dordrecht* de tijding niet, en dat een aantal Landlieden, die te *Noordeloos*, en op andere Dorpen, de Oranje-Vlaggen van de Kerktoorens hadden uitgestooken, met die van *Giessendam* en *Sliedrecht*, onder het pleegen van allerlei baldaadigheden, na *Papendrecht* in aantogt waren, met oogmerk om ook *Dordrecht* een bezoek te geeven, of de Officieren der Schutterij van *St. Joris*, en van 't Genootschap *de Vrijheid*, te dier Stede, booden bij Burgemeesteren hunne benden aan, tot weering van overlast en demping van Oproer. Onverwijld wierdt dit aangenomen, en 'er verliep geen half uur, of die benden waren in 't geweer op hunne vergaderplaatzen. Intusschen kwam van *Papendrecht* (waar men anders dan te *Sliedrecht* dagt,) een verzoek te *Dordrecht* om scherpe patroonen. Terstond wierdt dit toegestaan, en, met toestemming van Burgemeesteren, een kist met zeshonderd van de verzogte patroonen derwaards gezonden, onder bedekking van een

sterke bende Schutters, die schriftlijk bevel hadden, om, zo zij aangevallen wierden, geweld met geweld te keeren. De twee benden waren genegen, om de Oproerigen te *Sliedrecht*, hadde de Regeering het goed gedagt, te beteugelen. Dan op 't gerugt van de voorzorgen te *Dordrecht* gebruikt, begonnen zij zich stiller te houden, en de Regeering dier Stad bedankte de Gewapenden voor hunnen betoonden ijver.

„ Gevoelig," dus drukten dezelve zich uit, „ van zich, „ bij deeze gelegenheid, op nieuw, bevestigd te zien, in de „ gunstige denkbeelden, welke zij altoos van den Yver en „ Trouwe hunner weldenkende Burgerij gevoed hadden, „ vonden zij goed aan de Officieren van de Burgerwagt en „ Schutterij van *St. Joris*, en van het Exercitie-Genootschap *de Vrijheid*, hun uiterste genoegen te betoonen „ over de Promptitude en welbestuurden Yver, het voorzigtig Beleid en bedaard Overleg, welken zij gisteravond, „ en in den verloopen nagt, betoond hadden, om de Rust, „ Veiligheid en goede Orde binnen de Stad te handhaven; „ als mede over de welmeenende blijken van Bereidwilligheid, gepasten Yver en Trouw, door de Burgerwagt, „ Schutters en Leden van het Genootschap, ten zelfden „ tijde, gegeeven, en dezelve deswegen te bedanken; wordende de voorzittende Burgemeester ten dien einde verzogt, aan de Officieren der voorschreeve Corpsen, voor „ ieder Corps, een Extract deezer Resolutie, met een Compliment ter zaake dienende, ter hand te stellen, en hun te „ verzoeken om dezelve aan de Burgerwagt, de Schutters, „ en de Leden van het Genootschap *de Vrijheid*, bij de „ eerste bekwaame gelegenheid mede te deelen." De Regeering hadt niet alleen 'er in voorzien om verfrissingen te bezorgen aan de bij de Poorten geplaatste Burger-Krijgsliden; maar zij deedt ook de opgave der onkosten vraagen, in dien nagt door het Vrijcorps gemaakt.

Al van de vroegste tijden herwaarts, was te *Dordrecht* één der vier Burgemeesteren, onder den naam van *Burgemeester der Gemeente*, van de andere onderscheiden geweest, die aan 't hoofd van den Oudraad, ja zelfs van 't Geregt, zat, als Vertegenwoordiger des Volks. Volgens de

Pri-

Privilegien van de Jaaren 1456, 1478, 1481 en 1494, staat de Verkiezing van dien Burgemeester, aan de *Goede Luiden van Achten*. Hoe zeer de Staaten de herroeping deezer Verkiezing door de Burgers, bij een Placaat van den Jaare 1651, als oproerig verklaarden, en dezelve verboden te handhaaven, onder bedreiging van als Verstoorders der gemeene Rust gestraft te zullen worden, en in derzelver hoogste ongenade te vervallen, wierdt, egter, in het Jaar 1674, toen WILLEM DE III zich de Verkiezing der Burgemeesteren deedt opdraagen, uitdruklijk bepaald, dat die van *Burgemeester der Gemeente* daar van zou uitgezonderd weezen, en deeze overgelaaten aan den Oudraad, die zich reeds het Regt hadt aangemaatigd om ze met de *Goede Luiden van Achten* te doen, aan welken deeze aanstelling, als een bijzonder Regt, hadt toebehoord. Bij de Meerderjaarigheid des Erfstadhouders was deeze Verkiezing, uit de benoeming van een dubbel getal aan zijne Hoogheid opgedraagen. Thans begreepen de *Goede Luiden van Achten*, die wij voorheen ijverig op hunne Regten gesteld zagen in de aanstelling hunner eigene Leden, uit naam der Gilden, de vrije Verkiezing daar van, volgens het Octroi van 't Jaar 1674, te herroepen, en hier door den invloed des Stadhouders op de Regeering te verminderen.

De Bestuurders des Genootschaps van Wapenhandel *de Vrijheid*, waar van wij meermaalen gewaagden, hiel slegts bedagt op alles wat den uitwendigen luister en bloei kon bevorderen; maar voor al ook gezet op de aankweeking van Vaderlandsche kundigheden, zonder welke de Yveraar voor de Vrijheid veeligt een Voorstander van schadelijke verkeerdheden en verâgtlijke bedrijven wordt, kogten een aantal Afdrukken van het zeer getrokken Werk de *Grondwettige Herstelling van Nederlands Staatsweezen*, om het onder de Leden ter leezinge rond te zenden — Intusschen was derzelver getal zodanig toegenomen, dat men zich genoodzaakt vondt 'er twee Compagnien van te maaken. Het Genootschap, 't welk zo veel opgangs kreeg, zag zich, bij de Afvuuring in Julij, naa voorafgaand verzoek, vereerd met de tegenwoordigheid der Ed. Mogende Heeren Com-

missarissen Politiek en de Weleerwaardige Heeren Leden van de *Zuid-Hollandsche* Sijnode, toen te *Dordrecht* gehouden. Eene Bezending uit de Geestlijkheid wierdt geschikt om het Genootschap voor dit onthaal, volgens een Kerklijk besluit, te bedanken, en de Commissaris Politiek VAN PERSYN noodigde een der Officieren, en een der Gecommitteerden van het Genootschap, aan zijne tafel in 't Gezelschap der Predikanten.

De bloei, het aanzien, en de sterkte, tot welke het Genootschap thans geklommen was, trok onvermijdelijk de aandagt der *Dordrechtsche* Burgeren. Slegts ééne Schutterij, die van *St. Joris*, was tot haaren voorigen luister hersteld: de twee andere, die der *Kloveniers* en *Heelbaaks*, bevonden zich nog in eenen wapenloozen staat, en konden, ondanks haare poogingen, zich uit die laagte niet opheffen. Zelfs hieldt men dit ondoenlijk, zo lang het Genootschap bestondt. De vernederde toestand dier van ouds zo aanzienlijke Schutterijen deeds dus het eerst, bij deezen en geenen den stillen wensch geboren worden, dat het Genootschap mogt ophouden te bestaan, of liever dat het zich met een der Schutterijen vereenigde. Men begon 'er openlijk van te spreeken. Zelfs gaf de Schutterij van *St. Joris* haar hartlijk verlangen tot zulk eene vereeniging te kennen.

Welhaast benoemden de drie Schutterijen eenige Persoonen, om deezen wensch aan de Bestuurderen des Genootschaps te openbaaren, en dezelve tot eene Onderhandeling uit te noodigen. Een voorslag van dat gewigt vereischte rijp beraad. De voorgestelde vereeniging hadt haare ongunstige en gunstige zijde. Bestuurders wierden eindelijk te raade, dezelve den Leden voor te draagen. Zij geviel slegts aan weinigen. Ten naauwer noode ontvingen Bestuurders last tot het vraagen van eenige nadere opening, en het geeven van eenig berigt, wegens de huishoudelijke omstandigheden des Genootschaps. — Flaauwlijk wierdt de Onderhandeling aangevangen; doch naa eenige kennisgeeving ijveriger voortgezet, tot dat in December de twee Schutterijen eene rechtstreeksche voorstelling deeden, en voorwaarden van vereeniging inleverden. Die der *Heelboeks* konden niet in aanmerking koo-

koomen; integendeel waren die der *Kloveniers* zeer aanneemelijk. Intusschen verhief de stem voor zulk eene vereeniging zich hoe langs hoe sterker, en de Leden des Genootschaps betoonden 'er meerder neigings toe. Men begon deeze vereeniging van den voordeeligsten kant te beschouwen. Onder eigen Banier de nagtwagt te kunnen waarneemen; van uitgestrekter en bestendiger nut te kunnen weezen; eene luistervolle Schutterij te zijn, en teffens door de aanvaarding van alle deeze waarlijk groote voordeelen, aan den wensch der Burgerij te beantwoorden: deeze bedenkingen, die de meeste Leden bewoogen om de vereeniging te begunstigen, verleenden weldra den Bestuurderen meer vrijheids in de onderhandeling; welke van dat gevolg was, dat eerlang de verbintenis gesloten, en het Genootschap *de Vrijheid* in de Schutterij *de Kloveniers* hervormd wierdt. Een overgang, tot uitsteekend genoegen der geheele Burgerij, met het gunstigst goedkeurend besluit van den Oudraad bekragtigd.

Een blijk, bij de zo veele aangehaalden, van de hoogte, tot welke de Patriotsche ijver te *Dordrecht* was opgewonden, vertoont het Adres, in den Jaare 1786, aan de Staaten van *Holland* ingeleverd. De onderteekenaars lieten zich in deezervoege hooren. „ Wanneer Wij, alle Burgers en In„ gezetenen der Stad *Dordrecht* en derzelver Grondgebied, „ het onverantwoordelijk en ergerlijk gedrag van den tegen„ woordigen Stadhouder deezer Provincie, WILLEM DEN V, „ en deszelfs schreeuwende Directie in den laatsten Engel„ schen Oorlog, benevens de Rampen daar door veroor„ zaakt, in ons geheugen terugroepen, vinden wij meer „ dan reden genoeg om Hem, die Liefde en Hoogagting, „ waar mede wij weleer zijn Persoon pleegen te agtervol„ gen, te eenemaal onwaardig te houden, ja te moeten be„ tuigen dat de Naam van WILLEM DEN V ons tot schrik en „ afgrijzen is geworden. En wanneer wij hier bij bedaard„ lijk overweegen, zijne onbetamelijke Poogingen, om het „ Gezag hem toevertrouwd uit te breiden, en de heimlijke „ Middelen en ongeoorloofde Kunstgreepen daar toe reeds „ zedert lange in het werk gesteld, dan kunnen wij niet

„ nalaaten, zijn Perſoon als gevaarlijk voor 's Lands Vrijheid „ te beſchouwen. — Ja, wanneer wij, boven dat al, nog „ herdenken, hoe hij, in plaats van 's Volks Voorregten en „ dierbaare Vrijheid te verdeedigen, dezelve onlangs in 't „ verdrukte *Gelderland*, onder den dekmantel van eene Re- „ ſolutie van de Staaten dier Provincie, openlijk door den „ Gewapenden Arm van 's Lands Krijgsknegten, ſchandelijk „ heeft laaten onderdrukken; daar hij zulks, wegens zijn „ onbepaald vermogen, op de Meerderheid van *Gelderlands* „ Staatsleden, door een enkel woord hadt kunnen tegen- „ houden: dan kunnen wij, Ed. Groot Mog. Heeren! niet „ ontveinzen, dat wij, met de uiterſte te onvredenheid, en „ daar uit voortvloeiende billijke verontwaardiging, tegen „ Hem zijnde aangedaan, geene geringe zwaarigheid maaken „ om de Uitvoerende Magt langer toe te vertrouwen in de „ handen van Hem, die met eene Godtergenſte ſtoutmoedig- „ heid tot op den huidigen dag, nog durft beweeren, *door* „ *zuivere Vaderlandsliefde gedreeven te worden, afkeerig* „ *te zijn van alle Middelen van Geweld, en nimmer iets* „ *gedaan of getenteerd te hebben, het geen hij oordeelt* „ *niet overeenkomſtig te weezen met de waare belangen van* „ *den algemeenen Staat der Vereenigde Nederlanden.*

„ Alle welke Bezwaaren op ons zodanigen indruk ge- „ maakt hebben, dat wij de vrijheid neemen om deeze, zo „ wij meenen, gegronde vreeze, voor U Ed. Groot Mo- „ genden, als voor onze getrouwe Landsvaderen, onbewim- „ peld open te leggen, met opregte Dankbetuiging teffens „ onzer Harten, dat het U Ed. Groot Mogenden reeds be- „ haagd heeft U voor onze belaagde Vrijheid openlijk in de „ breſſe te ſtellen, door de jongstgenomene Beſluiten. — „ Van welke alleszins loflijke en cordaate Beſluiten wij de „ aangenaame tijdingen, met het grootſte genoegen, en vol- „ komenſte goedkeuring, ontvangen hebben.

„ Voorts kunnen wij, Ed. Groot Mog. Heeren! niet ver- „ bergen, dat wij de menigvuldige en niet zelden beledi- „ gende Miſſiven van den Stadhouder, en de daar in voor- „ komende ijdele Beloften, de ongeoorloofde, ja Godlaster- „ lijke Aanroepingen van Gods allerheiligſten Naam, bene-

„ vens

„ vens de daar in tot verveelens toe herhaalde Betuigingen
„ van Onschuld, niet anders beschouwen, dan als vernieuw-
„ de Poogingen, om de Natie, en vooral het onkundige
„ gedeelte te verblinden, een onverdiend Medelijden in der-
„ zelver harten te verwekken, en daar door gelegenheid te
„ vinden, om zijne gedugte aanslagen des te beter ten uit-
„ voer te brengen; daar tog de Zaaken spreeken, zijn alle
„ Verantwoordingen vrugtloos. Immers wij kunnen ons niet
„ te binnen brengen, ooit eenige blijken gezien te hebben
„ van dien Yver, van welken zijne Hoogheid, in zijne
„ Missive van den tienden October deezes jaars, aan hun
„ Hoog Mogenden voorgeeft *gedreeven te worden om met*
„ *al zijn vermogen te waaken tegen de verkorting der Bur-*
„ *gerlijke Voorregten*; daar wij juist het tegendeel, in dee-
„ ze Provincie, en zelfs in deeze onze Stad, sedert de
„ jongstverloopene jaaren meer dan eens, tot ons innig leed-
„ weezen hebben moeten ondervinden. Zo dat wij wel ge-
„ wenscht hadden, dat hij Stadhouder, in dit opzigt, min-
„ der de voetstappen van het Doorlugtig Huis, waar uit hij
„ gesprooten is, hadt tragten op te volgen.

„ Het is dan geene overijlde stap, Ed. Groot Mog. Hee-
„ ren! maar eene zuivere zugt voor het behoud van Vrij-
„ heid, en het welzijn des Vaderlands, dat wij ons, na
„ eene bedaarde en ernstige overweeging, hebben aange-
„ spoord gevonden om de waare Gevoelens van onze Va-
„ derlandsche harten, zonder eenige bewimpeling, als vrije
„ Nederlanders, in den schoot van U Ed. Groot Mog. ne-
„ der te leggen; teffens de vrijmoedigheid neemende om de
„ Belangen van het zugtend Vaderland, de Bescherming der
„ duurgekogte Vrijheid, niet alleen van ons, maar ook van
„ onze bedrukte Medebroeders, in andere Provincien, die
„ tot U Ed. Groot Mogenden hunne toevlugt neemen, aan
„ de Landsvaderlijke zorge van U Ed. Groot Mogenden
„ verder aan te beveelen, terwijl wij aan onze Verpligting
„ en verschuldigde Dankbaarheid, zouden rekenen te kort te
„ doen, indien wij, als rechtschaapen Nederlanders, ons bij
„ deezen niet plegtig verbonden, en zulks voor GOD en de
„ geheele Natie declareerden, om de Vrijheid-ademende

„ Poogingen van U Ed. Groot Mogenden, tot eene Grond-
„ wettige Herstelling, op alle mogelijke wijze te ondersteu-
„ nen; en Uwer Ed. Groot Mogende dierbaare Persoonen,
„ tegen allen aanval van Geweld en Heerschzugt, tot den
„ laatsten levenssnik, kloekmoedig te zullen verdeedigen.

„ Voorts, Ed. Groot Mog. Heeren! zullen wij niet nalaa-
„ ten den GOD van Nederland, den Beschermer onzer Vrij-
„ heid, die onze Vaderen, in het verbreeken van het Juk
„ der Dwingelanden, met zijne zigtbaare hulpe zo vaak on-
„ dersteund heeft, vuuriglijk te smeeken, de wijze Raadsla-
„ gen van U Ed. Groot Mogenden, in deeze hachlijke
„ tijdsomstandigheden, te zegenen, en voorspoedig te maa-
„ ken, en U Ed. Groot Mogenden verder te bezielen met
„ dien moed en sterkte, die 'er vereischt wordt tot verbre-
„ king van de Kluisters van Geweld en Overheersching,
„ om zo doende Nederlands Volk eens te doen ondervin-
„ den, dat haare waare en wettige Constitutie overtreft die
„ van alle Volken des Aardbodems."

Daar een goed aantal van *Dordrechts* Burgers, door de Meerderheid der Regenten gemoedigd, zulk eene taal sprak, kan het ons niet bevreemden, dat men, in den Jaare 1786, toen ieder van *Grondwettige Herstellinge* den mond vol hadt, ook hier ter Stede daar aan de hand leende. Het gevolg daar van was, dat, op aandrang der Gilden, aan den Stadhouder de Verkiezing van Burgemeesteren ontzegd, en alzo de Stad bij haar Privilegie van den Jaare 1672 hersteld wierdt; als mede, dat de, dus genoemde, *Veertigen* van hunne posten vervallen verklaard, en anderen in hunne plaats wierden aangesteld. Tot de gemaakte veranderingen behoorde ook, het ligten van de woorden, den Stadhouder betreffende, uit het Formulier van den Eed voor alle Collegien, Gilden en Schutterijen.

Nu koomen wij tot het Jaar 1787; jaar, welk alle Vaderland- en Vrijheidlievende schikkingen, aldaar beraamd, deedt in duigen vallen. De Meerderheid der Regeeringe, gelijk uit de bovenstaande berigten blijkt, was der Patriotsche Partije toegedaan, blijkens de uitgebragte stem dier Stad in de neteligste Staatstwisten ter Vergaderinge van *Holland*,

Sl:

gedurende de veelvuldige en hoogloopende Regeeringsgeschillen. Deeze Meerderheid der Regeeringe wierdt geruggesteund door waakzaame en met haar medewerkende *Goede Luiden van Achten*, die wij te meermaalen zagen, dat, ter dier Stede, eenen grooten invloed hadden; een invloed, welken zij, ondanks veele tegenwerkingen, behielden: daar de Tegenpartij 'er op uit was om de Gilden over te haalen, om, bij eene aanstaande verandering deezer Achten, eene geheel andere Benoeming daar te stellen, en dien invloed te fnuiten.

De thans in deezen post gestelden vervoegden zich, bij eenen Brief aan de Staaten van *Holland*, met verzoek, om zelve den Burgemeester uit de Gemeente te mogen kiezen, of anders uit den Eed deswegen gedaan, ontslaagen te worden; een verzoek, hun terstond toegestaan. — Dan hun schrijven, wegens eenen misslag in eene gezondene Benoeming tot Burgemeesteren ingesloopen, waar bij toe zou kunnen koomen, dat op den Heer M. ONDERWATER de keuze viel, wierdt voor Bekendmaaking aangenomen, gelijk mede de Brief van zesëntwintig Gilden te *Dordrecht*, ten zelfden einde strekkende, met bijgevoegd verzoek, dat de Heer ONDERWATER niet mogt gekoozen worden: dewijl hij, in deezen tijd, der Burgerije niet aangenaam was. En wierdt, op het nader schrijven van zeven Regeeringsleden, tot groot misnoegen van veelen, de Heer ONDERWATER gekoozen.

Eene meer openlijke pooging om de Patriotten tegen te werken, deeden eenige *Dordrechtsche* Burgers, wanneer zij, naa de voorgevallene Afzettingen eeniger Regeeringsleden te *Amsterdam* en te *Rotterdam*, een kort Verzoek, tegen de Uitzetting van Regenten, aan de Leden van den Oudraad inleeverden, bij 't welk zij verklaarden, „ dat zij, vernoo„ men hebbende, dat in verscheide Steden van deeze Pro„ vincie, op naam der Burgerijen, Verzoeken wierden ge„ daan, welke met de generaale gedagten van allen geenzins „ overeenstemden, en niet weetende of dit ook mogelijk „ binnen deeze Stad zou kunnen plaats hebben, namen zij „ de vrijheid zich te keeren tot hun Wel Ed. Groot Achtbaaren, instantelijk verzoekende, dat op geene Adresses

 „ of

„ of Verzoeken, hoe ook genaamd, betreffende zo het „ Lichaam van de Regeering als der Burgerij, en op naam „ der Burgerij gedaan wordende, eenig het minste reguard „ genomen, of aan dezelve gedefereerd mogt worden, al- „ voorens de Onderteekenden als Medeburgers en Inwoon- „ ders, aan wien het belang der Stad, zo wel als het wel- „ zijn van hunne Regenten en Medeburgers, ten hoogsten „ ter harten ging, daar op gehoord worden, en dus ieder „ voor zich zelven hunne manier van denken zou kunnen „ te kennen geeven. Verzoekende mitsdien, dat dit zou mo- „ gen aangenomen worden voor een Antidotaal, of Tegen- „ werkend Verzoek."

Duidelijk genoeg was de bedoeling deezer Burgeren, in dit schraale, en weinig omkleede Stuk, om het gevoel der andere Partije op te wekken. Zij marden ook niet om, ter zelfde tafel, een Verzoekschrift in te dienen, uit naam van de Leden der gecombineerde Vergadering, representeerende de zamenverbonden Gilden, de drie Schutterijen en de Officieren der Burgerwagten. In 't zelve koomen zij, op 't onbewimpeldst, en met kragt van taal, voor de zaak uit. — Naa eene Inleiding over de noodzaaklijkheid van de gepaste zamenwerking aller Leden eener Maatschappije, tot stuiting van schadelijke Tweedragt, en verbanning van Vooroordeel en zelfzoekenden Eigenbaat; beginsels, waar op de werkzaamheid rustte van den weldenkenden Burger en eerlijken Vaderlander, welke zij betuigen de gevoelens te zijn, met welke hunne harten doortrokken waren, en die zij vertrouwden, dat door geen eerlijk Nederlander konden gewraakt worden, vaaren zij woordlijk in deezer voege voort:

„ Daar wij nu, zo wel onze eigene verpligting als die van onze Vertegenwoordigers kennen, en de Braafheid en Trouw in den eenen zo wel weeten te eerbiedigen, als wij het tegenovergestelde in de anderen afkeuren en verag- ten, zo erkennen wij met blijdschap reden te hebben, om, boven anderen van onze Zusterlijke Steden, op veele wel- denkende Vaderlandsche Regenten te mogen roem draagen; terwijl wij, aan den anderen kant, geen minder reden vin- den om ons te bedroeven, dat 'er onder het midden van onze

onze Regenten ook zulken gevonden worden, die, gantsch verschillende gevoelens koesterende, zich als 't ware schijnen verbonden te hebben om steeds tegen de begeerte des Volks, en die der beste Regenten, aan te druisschen, en derzelver billijke poogingen te vertraagen: waar uit niet anders dan onheilen voortvloeijen, die de schroomlijkste gevolgen zouden kunnen naa zich sleepen: dewijl de Burgers, eenmaal afgesloofd door zorg en waakzaamheid, naa het uitoeffenen van het taaiste geduld, zich in het einde veelligt wraak zouden kunnen verschaffen.

„ Wij behoeven niet lang bewijzen te zoeken, om de waarheid van onze billijke klagten te staaven. — Want, om niet eens te spreeken van het gemanifesteerd gevoelen, 't welk die bedoelde Regenten niet alleen aankleeven, maar, bij alle voorkomende gelegenheden, zelf openlijk aan den dag leggen, behoeven wij ons slegts te herinneren alle de middelen, die men heeft in 't werk gesteld om onze regtvaardige poogingen, tot herstel der verloorene Vrijheid, te verijdelen, om onze billijke begeerte te vertraagen, onzen arbeid moeilijk te maaken, en ware het mogelijk daar door uit te werken, dat wij, even als in vroegere dagen, van onze Vrijheid niets dan den blooten naam overhielden.

„ Getuigen hier van onder andere is de herstelling van bijna alle de Privilegien onzer Stad. — Een ieder weet, met hoe veel zorg en moeite dezelve herkreegen zijn, uit de handen van hun, die dezelve, overeenkomstig hunne duure verpligting, handhaaven en beschermen moesten, niettegenstaande het blijkbaar was, dat de dugtigheid van onze billijke vorderingen den geenen het best bekend waren, die dezelve het meest betwisten.

„ Getuigen hier van is de jongste Missive, aangaande de Verkiezing van Burgemeesteren, aan hun Ed. Gr. Mog. door zeven Leden uit het midden van U Ed. Gr. Agtb. geschreeven; waar in niet alleen de bolwerken der Vrijheid, onze Privilegien en Accoorden, geheel tegen onze belangen verklaard en uitgelegd worden; maar ook de poogingen ter verkrijging van de bij ons en de gantsche Natie zo gewenschte *Grondwettige Herstelling*, als een broei van ver-

war-

warringen beschouwd, en aldus aan 's Volks hooge Vertegenwoordigers wordt voorgedraagen.

„ Getuigen hier van, de menigvuldige Tegenkantingen en Protesten, zedert de jongst verloopen jaaren aangeteekend in de Notulen van U Ed. Groot Agtb. Vergadering, waar uit volkomen blijkbaar is, dat die der bedoelde Regenten meest allen rechtstreeks aanloopen tegen het hartlijk verlangen des Volks, en het gemanifesteerde gevoelen der braafste Regenten — Protesten, die alleen schijnen ingerigt te weezen om de heerschzugtigen onder de Nakomelingschap de middelen in de hand te geeven, om de herstelde Voorregten, bij eene vroegere of latere gelegenheid, weder te verdrukken en te onder te brengen.

„ De herdenking, Ed. Gr. Agtb. Heeren! van deeze Bezwaaren, om geen grooter aantal op te haalen, heeft het billijk ongenoegen van de weldenkende Burgerij onzer Stad dermaate ontslooken, dat hetzelve, gevoegd bij onze vuurige verlangens om de hoogst noodzaaklijke Eendragt in de Raadzaal, en het Vertrouwen tusschen het Volk en zijne Vertegenwoordigers eens eindelijk hersteld te zien, ons reden genoeg geeven zonde, om de jongste stappen van onze naburige Steden na te volgen.

„ Dan, Ed. Gr. Agtb. Heeren! hoe zeer wij ook de bedoelde verrigtingen van onze *Amsterdamsche* en *Rotterdamsche* Medeburgeren goedkeuren, gelijk wij onze gevoelens daar omtrent openlijk aan den dag hebben gelegd, betuigen wij, egter, dat wij in deeze Stad, even als zij, niet dan ongaarne, en in den hoogsten nood, daar toe zouden besluiten.

„ Op hoe veele redenen onze bekommering op sommige Leden der Vergadering ook gegrond zij, wij kunnen egter niet vermoeden, dat zij nu, daar zij het Vaderland in eenen bijna veegen staat voor hunne oogen zien nederliggen, niet mede zouden toeschieten om hetzelve te redden. — Neen, wij vleijen ons, dat het eindelijk ook hun medelijden zal gaande maaken, en dit belet ons te vreezen, dat wij immer tot dien altoos noodlottigen, maar dan noodzaaklijken, stap, gebragt zullen worden.

„ Wij

„ Wij verwagten, ô, Agtbaare Vaderen! dat eenmaal het gewenschte tijdstip daar zal weezen, waar in de algemeene belangen des Volks, door elk van U Ed. Gr. Agtb., als om strijd, zullen ter harte genomen worden; en, in die hoope is het dat wij wenschen, dat ons verlangen den behoorelijken indruk zal maaken op de harten van U Ed. Gr. Agtb., en vooral op die geenen, die zich, tot nog toe, tegen de poogingen des Volks, en der beste Regenten, verzet hebben.

„ En, zo 'er onverhoopt onder U Ed. Gr. Agtb. nog mogten gevonden worden, welken zouden kunnen weigeren, gehoor te geeven aan onze begeerten, verzoeken wij de zodanigen, met allen ernst, liever den hun toevertrouwden post van Regent, uit eigen beweeging, te willen nederleggen, dan dat zij, door hunne halsstarrigheid, het Volk doen besluiten, om hun tot den Kring te doen wederkeeren, waar uit zij tot den Eerepost van Regent verkoozen zijn.

„ Terwijl wij daar en tegen, ten aanhooren van een Alweetend GOD, welmeenend belooven, dat wij die geenen van U Ed. Gr. Agtb. die zich met de daad Voorstanders betoonen van 's Volks dierbaare Voorregten, als onze Vaders beschouwen zullen, met eene opregte toegenegenheid agtervolgen, en hun, is 't nood, met de wapenen in de vuisten, als Mannen van Eer, tegen allen aanval verdeedigen; ja dat wij liever ons leeven gewillig voor hun zullen opofferen, dan dat wij gedoogen zouden, dat zij, in hunne Persoonen of Goederen, van wie het ook zijn mogt, immer benadeeld wierden."

Eene taal, geschikt om 't hart der Patriottische Regenten te stijven, maar dat der andere Partije te verschrikken. Dit laatste schijnt nogthans het geval van eenige *Dordrechtsche* Regenten niet geweest te hebben; althans wij vinden opgeteekend, dat deeze nadruklijke Verklaaring naauwlijks in den Oudraad geleezen was, of eenige Regenten, wel verre van door dezelve getroffen te zijn, toonden daadlijk hoe weinig indruks zulks op hunne harten maakte, door het gedrag der *Dordrechtsche* Afgevaardigden ter Staatsvergaderinge in de zaak van *Rotterdam*, wegens het aanneemen der nieu-

we

we Afgevaardigden, niet alleen af te keuren, maar zelfs, naar ouder gewoonte, eene sterke Tegenverklaaring in de Besluiten des Raads te laaten aanteekenen.

Terwijl de *Dordrechtenaar's* voor geene andere Stedelingen behoefden te wijken, in na *Utrecht*, *Woerden*, en andere Plaatzen te trekken, kreeg hunne dapperheid een steun, toen de Oudraad besloot, aan ieder der drie Schutterijen, twee Metaalen Driepondera ten geschenke te geeven. Deeze kwamen hun welhaast te stade. — Meermaalen hebben wij de *Dordrechtsche* Burgers volijverig gezien, om ook, in den omtrek, oproerig geweld te bedwingen. Dit was thans weder het geval.

In den omtrek van *Dordrecht* bleef de Prinsgezinde Partij heftig woelen. Zulks begreep inzonderheid plaats in *Oud-Beijerland*, waar men Verzoekschriften teekende, vol betuigingen, dat men met de Regeering, zo als die zints ruim dertig jaaren gesteld geweest was, zich geheel te vrede hieldt. Zij vonden tegenkanting bij het Genootschap van Wapenhandel daar ter Plaatze. Hier uit reezen opschuddingen. De Voorstanders van *Oranje*, zich van hunne Medeburgeren de wet niet willende laaten voorschrijven, stelden zich tegen het Genootschap in de weere, en ontwapenden 't zelve; bij welke schermutzelingen, de wederzijdsche wrok tot verregaande gewelddaadigheden oversloeg.

Te midden van Julij ontving de Krijgsraad der drie vereenigde Schutterijen te *Dordrecht*, door twee Boden, de tijding, dat men op verscheide Dorpen de hevigste bewegingen van Oproer bespeurde. Oranjevlaggen van Molens en Toorens uitgestooken, dienden tot leuzen. Meer bepaald kreeg men kundschap, dat op *Oud-Beijerland* Geweld en Plundering reeds werklijk de handen repten, en de Patriotten het onderspit delfden.

De Krijgsraad, aan Stads Voorzittenden Burgemeester van deeze berigten kennis gegeeven hebbende, verzogt het Defensieweezen van *Dordrecht* te laaten beleggen. Dit in allerijl op 't Raadhuis vergaderd zijnde, gaven de Heeren J. BLEKKER en D. CRANS hun voorneemen te verstaan, om met eenige Manschap, onder bevel van den eerstgenoemden, uit te trek-

trekken, ten einde het Oproer te stuiten, en de Plundering in *Oud-Beijerland* te doen ophouden: ten welken einde zij twee der zes Veldstukken, dien dag juist aangekomen, verzogten.

Naa deeze vergunning, maakten zij de noodige toebereidzels, en trokken 's nagts over twaalf uuren uit. Vroegtijdig op *'s Gravendeel* gekomen, vonden zij het Genootschap onder de wapenen, met den Schout en Secretaris KLUIT aan 't hoofd. Te *Mijns Heeren Land* verstonden zij, met meer omstandigheden, de waarheid, dat op *Oud-Beijerland* alles in rep en roere was. — In 't gezigt van dat Dorp, tusschen zeven en acht uuren genaderd, schaarde zich de *Dordrechtsche* Manschap in Slagorde, en dekte het Geschut. Men begon eerlang den aanval. Eenige Voorvegters uit het Dorp, versierd met Oranje, gewapend met Sabels en Messen, kwamen op de *Dordrechtenaars* aantrekken, doch wierden welhaast ontwapend en aan het Kanon vastgemaakt. Deeze schermutzeling wierdt van veel ernstiger gevolgen. Uit *Oud-Beijerland* schoot men op de *Dordrechtsche* Burgers, die het, van hunnen kant, met Pelottons beantwoordden. Het schieten uit alle hoeken van het Dorp, als mede uit verscheide Huizen, nam hand over hand toe. Hier op besloot de Aanvoerder der Burgermagt het Geschut te ontdekken, en hetzelve los te branden. Dit hevig vuur, door klein Geweer ondersteund, deedt de aandringende verwoede menigte te rugge deinzen, en, met agterlaating van eenige dooden, door zommigen op zes gerekend, terwijl men een aantal gekwetsten telde.

Naa dit treffen, tusschen Burger en Burger, een deerlijk schouwspel voorwaar! rukten de *Dordrechtenaars*, die één gekwetsten bekomen hadden, voort, en plantten het Kanon over de Haven van het Dorp. De Patriottische Dorpelingen, die, in den wederstand tegen hunne Mededorpelingen, te kort geschooten, ontwapend en gevlugt waren, kwamen daar op uit hunne schuilplaatzen te voorschijn, en vereenigden zich met die te hunner verlossinge uitgetrokken, en tegen hunne Partij zo fel in de weere waren. Zij bleeven niet in gebreeke, om de Huizen hunner voornaamste Tegen-

stan-

standeren aan te wijzen: Een gedeelte deezer door de *Dordrechtenaaren* opgeligt en gevangen zijnde, bezogt men ook de Oranje-Societeit van dat Dorp, en vondt, nevens een groot aantal Geweeren en Krijgsvoorraad, ook eenig Geld en Papieren, 't welk men buit maakte.

Van *Schiedam* kwamen ook eenige Manschappen toeschieten. Dan, bij hunne aankomst, was het geweld reeds gedempt. Nogthans waren deeze niet te vergeefsch uitgetoogen: dewijl zij te *Rhoon*, eenige Boeren, welke aldaar, op het kleppen van de Klok, mede op de been geraakt waren, met voorneemen om de Plunderaars te helpen, gevat en na *Schiedam* opgebragt hadden.

De *Dordrechtsche* Manschap kwam 's avonds ten elf uuren, onder het licht van flambouwen, en eene algemeene toejuiching binnen. De vervoering der veroverde Goederen na het Raadhuis, op een daar toe geschikten wagen, ging vervolgens met veel omslags en vertoons toe, in tegenwoordigheid van Schout en Geregte van *Oud-Beijerland*. Ruim dertig Gevangenen wierden in een Schip na *Dordrecht* opgezonden, en nog eenige anderen kwamen, van tijd tot tijd, derwaards, en in hegtenis.

Op de Dorpen des Eilands *Overflakke*, in de *Willemstad*, de *Klundert*, in de *Fijnaard*, te *Dirksland*, en elders in dien omtrek, zouden de *Dordrechtenaars* veel werks gevonden hebben tegen de daar hevige bewegingen van plunderingen en mishandelingen der Patriotten. Doch hunne magt was te klein om zo veel te omvatten: te meer, daar zij, behalven andere uittochten, na *Woerden* en *Utrecht*, gestadig een aantal Schutters en Kanonniers te *Loevestein* hielden.

Geheel lieten zij het, egter, bij voorgemelden uittocht na *Oud-Beijerland* niet steeken. Behalven eene Bezending van Gewapende Manschap in Julij na *Werkendam*, waar zij een Heelmeester, VAN DYK geheeten, 's nagts uit zijn Bedde ligten, met zijne Papieren na *Dordrecht* overbragten en in bewaaring plaatsten: dewijl deezen Man naaging, dat hij een Verzoekschrift ter handhaaving der Oranje-Regeering ter teekening gelegd, zelve geteekend hadt, en anderen getragt

ter

ter teekening over te haalen. Behalven deeze deeden de Gewapende *Dordrechtenaars*, in September, eenen nog veel meer gerugtverwekkenden Uittocht. Niet minder dan honderdtachtig Schutters, met twee Veldstukken en tweeëntwintig Kanonniers, trokken den elfden der gemelde maand ter Stad uit. Derzelver bestemming wierdt geheim gehouden. Hier toe hadt zich ieder Schutter in de Vergadering op zijn Schutters-Eed verbonden. Doch wanneer de uitgetoogen Manschap den volgenden dag 's avonds bij flambouwenlicht weder binnen trok, bleek dat zij niet vrugteloos of om eene kleinigheid uitgeweest waren. Dit toonden drie opgehoopte Boerenwagens met Geweeren, en drie Prinsevlaggen. De uitgetoogen Manschap hadt zich op zekere hoogte gesmaldeeld, en de Boeren in de *Alblasserwaard*, als mede aan den *Bout* bij *Gorinchem*, *Hardinxveld*, *Werkendam*, *Giesendam*, *Sliedregt*, *Papendrecht* en meer Plaatzen, ontwapend.

Behalven dat de *Dordrechtsche* Burgers, door deeze en mindere Uittochten, het klein getal van Patriotten, op de meeste deezer om hun liggende Plaatzen, uit den druk hielp, of voorkwam dat zij niet wel verdrukt konden worden door de veel grootere meerderheid van Oranjegezinden in dien omtrek, willen zommigen, dat men bedoelde voor te koomen, het vereenigen dier Landlieden, om, bij de eene of andere gunstige aanblik voor hunne Partije, de Stad *Dordrecht* te bezoeken.

Wat hier van weezen moge, de *Dordrechtsche* Regeering, bedugt voor Oproer en Geweld in de Stad en op Stads Grondgebied, liet daar tegen eene allersterkste Afkondiging doen met het begin van Julij. Bij dezelve gaven zij den Burgeren en Ingezetenen volkomen vrijheid, om, ingevalle van plunderzieken aanval op hunne Huizen of Goederen, gebruik te maaken van het Regt van Zelfverdeediging, zonder met kwetzen, of dooden der Geweldenaaren, iets te verbeuren. — Desgelijks kreegen de Officieren der Burger-Compagnien en Schutterijen de uitgestrektste volmagt ter demping van Oproer en stuiting van Geweld; en wanneer het, langs den gewoonen weg van het in verzekering neemen

der Daaderen niet mogt kunnen gestuit worden, 't zelve onmiddelijk met Geweld te keer te gaan, zonder aanspraakelijk te weezen wegens het kwetzen of dooden dier tegenstanderen.

Onder zo veel woelens, strijds en voorzorgs, naderde *Dordrecht* de Omwenteling, welke te dier Stede een zwaaren schok gaf. De ongeloovigheid in de komst der *Pruissen* moest wijken, op de veelvuldige Vlugtelingen, die uit reeds door dit Krijgsvolk vermeesterde Steden en Plaatzen te deezer Stede kwamen. De uiterste verslagenheid, door geene tegenredenen op te beuren, was 'er het gevolg van. Aangeboden hulp van derwaards gevlugte Patriotten wierdt, naa veel en hoogloopend twisten, van de hand gewoezen. Inmiddels kwamen de *Dordrechtsche* Burgers in de wapenen. Aan den *Rietdijk*, de eenige plaats, waar het sterk omwaterd *Dordrecht* kan genaderd worden, waren Batterijen opgeworpen, met geschut beplant. Men sloot de Stadspoorten van die zijde en liet Ronden gaan.

De Hertog VAN BRUNSWYK hadt het inneemen van *Dordrecht* aan den Kapitein VAN WINSINGERODE toevertrouwd, die op zijnen weg derwaards, de Patriotten, die zich, uit weerwraak, op den hertocht, aan zwaare plunderingen gezegd worden schuldig gemaakt te hebben, zo veelen hij 'er kon krijgen, hadt doen vatten, en gestreng kastijden. *Dordrecht* was zeer in haat bij den Hertog, bekend voor den zettel der ijverigste Patriotten, en een Stad, die, door den invloed van haaren Pensionaris DE GYZELAAR, niet weinig hadt toegebragt om de gedaane eischen zijner *Pruissische* Majesteit te verwerpen.

Onder den weg nam dit Legerhoofd twee Schepen op de *Merwe*, die een gedeelte der Bezettinge van *Gornichem* ingescheept hadden, doch, door het bekomen van eenige schade, *Dordrecht* niet hadden kunnen bereiken. Deeze verlaatene Vaartuigen, waar in zij eenige stukken ijzeren Geschut vonden, als mede twee anderen met Kruid gelaaden, waren gereede prijzen. De Hollandsche Kapitein D'ANKERS, die de ligging van *Dordrecht* zeer wel kende, hadt last om WINSINGERODE in den tocht op *Dordrecht* te helpen. De *Pruissen*

zetten zich tegen over de gemelde *Rietdijker Poort*, waar men blijk van beoogden tegenweer vondt.

Vervolgens deedt de Kapitein WINSINGERODE den Trommel slaan, om *Dordrecht* ter overgaave op te eischen. Op het geluid van den *Pruisischen* Trom klom een aantal Volks in de Schuiten, om bij deezen te koomen: en was derzelver menigte zo groot, dat de Krijgsbevelhebber het niet geraaden vondt ze allen te ontvangen. Alleen hieldt hij eenige Vaartuigen, ten middel om de Stad aan te vallen, ingevalle zij zich niet wilde overgeeven. De Kapitein belastte de Inwoonders, aan de Magistraat te verklaaren, dat de Hertog hem gezonden hadt om *Dordrecht* in te neemen; dat, bijaldien de Stad zich gewillig onderwierp, dezelve geen leed zou wedervaaren; dat hij de Brenger was van een Brief des Hertogs voor de Regeering, en wagtte dat dezelve zou worden afgehaald. De Magistraat liet denzelven vraagen, en kreeg de Boode ook mondlijken last, dat men de Ordo in de Stad te herstellen, en de Poorten den *Pruisfen* te openen hadt, wilde men geene vijandlijke behandeling afwagten.

Middelerwijl was alles binnen *Dordrecht* in de grootste ontsteltenisse en opschudding. Veelen pakten hunne goederen, en maakten zich ter vlugt gereed; eenigen vingen dit werklijk aan, terwijl anderen zich met Oranjelint versierden, en een dag vol vrolijkheids te gemoete zagen uit een Ommekeer, veelen hunner Medeburgeren zo grievend. Ten blijk dat men geen wederstand zou bieden, wierden de Uitleggers en de Batterijen verlaaten, de laatste in aller ijl door de Gemeente geslecht. — Eenige Heeren uit den Oudraad begaven zich na den *Rietdijk*, werwaards de Schutters mede optrokken. Eene groote menigte Volks, der Oranjepartije toegedaan, was ook daar verzameld. De blijkbaar zeer onrustige menigte zogten die Regeeringsleden in kalmte te brengen, met de woorden: *Mannen weest gerust!* Dit verwekte een luidrugtig en herhaald *Hoezee!* Eenigen der gewapende Schutteren, dit voor een Oproerkreet houdende, gaven vuur, dat vijf Persoonen het leeven kostte, en eenigen kwetste. Een Bakker, daar omtrent woonende, schoog uit zijn venster onder den hoop, die daar op ten diens huize

ze indrong, en deezen Man dermaate mishandelde, dat hij 'er het leeven bij infchoot. Geen verzamelen der gewapende Burgeren volgde op het flaan van alarm; de meeste Officieren waren reeds ter Stad uitgeweeken.

Naa een beraadflaaging der Regeeringe, op den ontvangen Brief en mondelinge Boodfchap, kwam dezelve overeen, om de Stad aan de *Pruisfen* over te geeven, en iemand tot den Kapitein WINSINGERODE af te zenden. De avond viel reeds, toen deeze bij dit Legerhoofd kwam, met de boodfchap, dat *Dordrecht* hem de Poorten zou openen, en de Stadsregeering Afgevaardigden zenden, om het Verdrag der Overgave op te ftellen. Deeze Bezending beftondt uit zes Perfoonen, met HUGO REPELAAR, bekend voor der Oranjepartije toegedaan, aan 't hoofd. Het liep tot negen uuren in den avond eer men dit werk aanving, en tot één uur over middernagt eer de Daadiging geteekend was (*).

Zo

(*) De Artijkelen van Kapitulatie, op welke de Stad *Dordrecht* toeftond om Garnifoen van zijne *Pruisfifche* Majefteit in te neemen, zijn zonderling genoeg om aan den voet deezes blads gemeld te worden.

Art. I. Dat de Stad zal blijven onder de Souverainiteit van de Staaten van *Holland*.	Ik bemoei mij daar niet mede.
II. Dat het Garnifoen niet te groot zal zijn.	Toegeftaan.
III. Dat de Stad in 't bezit van alle haare Privilegien blijven zal.	Toegeftaan.
IV. Dat de Regeering en alle Amptenaars in Functie blijven zullen.	Toegeftaan, geduurende mijn verblijf en tot dat Z. D. H. VAN BRUNSWYK 't anders zal goedvinden.

V. Dat

Zo dra het Verdrag der Overgaave geteekend was, verzogten de Afgevaardigden den Kapitein WINSINGERODE, dat hij,

V. Dat de Belastingen ten voordeele van de Stad geheeven worden.	Dit staat niet aan mij.
VI. Het Geschut en de Krijgsbehoeften, behoorende aan de Algemeene Staaten, zullen derzelver eigendom blijven.	Tot dat de Hertog komt.
VII. Men maakt staat dat de Troepen eene gezette Krijgstugt zullen bewaaren, en zorgen dat de Burgers in en rondom *Dordrecht* geen schade lijden aan Leeven of Bezittingen.	Toegestaan.
VIII. Dat de Troepen gebruikt zullen worden tegen allen, welke de Rust willen stooren, 't zij Burgers of Huislieden.	Toegestaan.
IX. Dat ieder de Stad vrij zal mogen in en uitgaan.	Toegestaan.
X. Dat de Scheepvaard onbelemmerd blijve.	Toegestaan, en men zal de Schippers eene Instructie geeven ter voorkoming van Desertie.

hij, 's anderen daags, met eenig Krijgsvolk in de Stad zou koomen. Hij deedt zulks onder een aanhoudend geroep, *Vivat de Koning van Pruissen! Vivat Oranje!* De Huzaaren binnen gereeden, doorkruisten de Straaten, en riepen de Burgers toe, dat niemand, wilde hij niet in stukken gehouwen worden, zich onder de wapenen zou vertoonen; dat ieder zich stil zou hebben te gedraagen, en dat de minste wan-

XI. In geval men te *Gorkum* eenige Krijgsgevangenen mogt gemaakt hebben, die Burgers van *Dordrecht* zijn, verzoekt men dat ze vrij gegeeven worden.

Ik zal mijn best doen bij Z. D. H. De Regeering zal, van haaren kant, 't zelve doen, om van de Straf te bevrijden, die gevangen zitten om de zaak van *Oranje*, bovenal die van *Oud Beijerland* en *Werkendam*.

XII. Men verzoekt, dat de Burgerij haare wapenen behoude, onder eene plegtige verklaaring, dat 'er geen gebruik van gemaakt zal worden tegen de Troepen, maar integendeel tot bewaaring der Publieke Rust.

Alle Gewapenden moeten, zonder onderscheid, de Wapenen terstond nederleggen; naamlijk, de Oude Burgerij ontdoet zich alleen van scherpe Patroonen en van de Bajonetten; maar de Nieuwe Burgerij, *Schutterij* genaamd, zal terstond haare Wapenen op 't Stadhuis brengen. Deezen avond kunnen ze nog van den Doele blijven; maar morgen moeten ze op 't Stadhuis gebragt worden.

XIII. Men verzoekt op het ernstigste om Schildwagten voor de Stads-Comptoiren en de Bank.

Toegestaan.

wanorde met den dood zou gestraft worden. — Ontelbaar was de menigte, op straaten vergaderd, en het geraas zo groot, dat de Huzaaren veel moeite hadden het te stillen. Deeze veelvuldigheid van Volk wierdt voor geen gering gedeelte veroorzaakt, door de menigte der Dorpelingen, derwaards toegevloeid, in de hoop om zich te wreeken op de Patriotten, wegens de ontwapeningen en te onderbrengingen van hunne Partij, gelijk wij verhaald hebben, op veele Dorpen in de nabuurschap aangericht. Doch zij vonden zich in die verwagting bedroogen.

De geheele Regeering was op het Stadhuis vergaderd en ging den Kapitein WISSINGERODE te gemoet, verzekerd dat diens bevelen stipt zouden worden nagekomen. De Burgers wierden ontwapend en de verdagte Huizen onderzogt. Men bragt de Wapenen op het Stadhuis, en overhandigde aan den *Pruissischen* Kapitein de Sleutels der Stad, van het Arzenaal en de Magazijnen. — Naar 's Hertogs bevel wierden de Arzenaalen stipt bewaakt: en vervolgens de wapenen, die, uitwijzens het merk, *Holland* toebehoorden, zo hier als elders, voor goeden Prijs verklaard en na *Wezel* opgezonden. — Groot en luidrugtig waren de Vreugdebetooningen, in het op den twintigsten 's avonds verlichte en met Eereboogen opgevulde *Dordrecht*.

Ingevolge van het XI. Artijkel des Verdrags, wierdt de *Werkendamsche* Heelmeester VAN DYK ontslaagen, en met een Koets aan den *Kietdijk* gebragt. — Het aantal van *Oud-Beijerlandsche* Boeren, wier Regtsgeding aangevangen, en tegen sommigen van welken reeds eisch van Straffe door den Baljuw gedaan was, uit dien zelfden hoofde, op vrije voeten gesteld, keerden, wegens deezen voor hun zo gunstigen lotwissel hoogst verblijd, niet weinig met het toenmaalig zegeteeken van Oranjelinten versierd, te rugge.

Zie *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken*; en andere Stukken van dien tijd.

DOUVEN. (JAN FRANS) Deeze vermaarde Schilder, die niet moet verward worden met zijnen Kunstbroeder GERARD DOUW, wierdt gebooren te *Roermonde*, eene Stad in *Oostenrijksch Gelderland*, op den tweeden Maart des Jaars 1656. Zijn Vader was Ontvanger van de Hoofdkerk dier Stad; en gelijk deeze, in zijne jeugd, eenigen tijd te *Rome* zijn verblijf gehouden hadt, was hij van daar thuis gekomen met geen geringen smaak voor de Schilderkunst. Dien zelfden smaak deelde hij zijnen Zoon mede; doch also hij in den ouderdom van slegts drieëndertig jaaren stierf, konde hij de vrugten niet plukken van de plant, welke hij met een zo goed vooruitzigt kweekte. Zijne Moeder, om te voldoen aan den uitersten wille van haaren overleeden Echtgenoot, bestelde hem ter woon te *Luik*, onder het opzigt en onderwijs van GABRIEL LAMBERTEN. Toen hij uit de lessen van deezen Meester zo veel voordeel, als mogelijk was, getrokken hadt, keerde hij te rug na *Roermonde*, om aldaar zijne verkreegene kundigheden en bedreevenheid in de Schilderkunde verder aan te kweeken.

Omtrent deezen tijd woonde te *Roermonde*, Don JAN DEL-LANO VELASCO, Raad en Intendant der Finantien van KAREL DEN II, Koning van *Spanje*; deeze Edelman, een ijverig voorstander der Schilderkunde, bezat eene der fraaiste verzamelingen. DOUVEN raakte bij hem in kennis, en hieldt zich, op zijn bevel, drie achtereenvolgende jaaren bezig met het naaschilderen der zeldzaamste stukken der Italiaansche Meesters. Dit deedt hem bekend worden bij JAN WILLEM, Hertog van *Gulik*, die hem ten zijnen Hove te *Dusseldorp* ontboodt. Hij schilderde deezen Hertog, nevens verscheiden persoonen van aanzien; alle deeze afbeeldzels behaagden zodanig aan den Vorst, dat hij DOUVEN, schoon deeze den ouderdom van achtëntwintig jaaren naauwlijks hadt bereikt, met den post van Hofschilder vereerde. Kort daarnaa verzelde hij deezen Prins na *Weenen*, daar hij de eer hadt van den Keizer LEOPOLDUS, de Keizerinne LEONORA, nevens veele Grooten van het Hof, te schilderen. Behalven dat hij voor alle deeze stukken rijkelijk wierdt betaald, ontving hij, daarenboven, van den Keizer, ten geschenke, een Gouden

Ke-

Keten met eene Medaälje van het zelfde metaal. De Keurvorst van de *Paltz*, bij zijn overlijden, geene kinderen nalatende, wierdt opgevolgd van den Hertoge VAN NEUBURG, wiens Zuster gehuwd was aan den Koning van *Portugal*. DOUVEN ontving van den nieuwen Keurvorst bevel, na *Portugal* te reizen om aldaar dit doorlugtig Paar te schilderen. Zo dra hij zich van deezen last gekweeten hadt, keerde hij na *Duitschland* te rug, met geschenken belaaden. Naauwlijks was hij aldaar wedergekeerd, of de Keizer ontboodt hem te *Weenen* aan het Hof; van waar hij kort daar naa weder vertrok, ter gelegenheid van het huwelijk van de derde Prinsesse VAN NEUBURG met den Koning van *Spanje*, wier afbeelding hij, zonder uitstel, moest vervaardigen, om na *Spanje* te worden gezonden. Zodra hij dit verrigt hadt zou hij na *Weenen* hebben moeten te rug keeren; maar vermids de lucht dier Stad nadeelig was voor zijne gezondheid, verkoos hij te *Dusseldorp*, bij zijnen weldoener, te blijven. Eenigen tijd daar naa verloor deeze Vorst zijne Gemaalin, en hertrouwde naderhand met MARIA ANNA LUCIA, dochter des Groothertogs van *Toskane*. Straks naa dit huwelijk wierdt DOUVEN gezonden na *Denemarke*, om aldaar het Portrait te schilderen van de Koninglijke Prinsesse, CHARLOTTE, welke in het huwelijk stondt te treeden met den Roomsch Koning JOSEPHUS. Ter deeze gelegenheid schilderde hij de afbeeldzels van den Koning en de Koninginne van *Denemarke*, die hem een beurs met goud, nevens eene medaälje ten geschenke gaven. Doch vermids dit huwelijk, om eenige redenen van staat, geen voortgang hadt, was DOUVEN genoodzaakt, in het holste van den winter, na *Modena* op reize te gaan, om aldaar AMELIA, Prinsses van *Hanover*, te schilderen; doch, op het gezigt der fraaie schilderstukken, met welke *Italie* pronkt, vergat hij alle de ongemakken deezer reize. Hij vervaardigde twee Portraiten van deeze Prinsesse, het een levensgroote en het ander in het klein, ten voeten uit; zodra zij gereed waren, wierden zij gezonden na *Weenen*, daar zij voor Roomsch-Koningin uitgeroepen, en met den Koning JOSEPHUS in den echt verbonden wierdt. Wat laater ontving DOUVEN, van de Keurvorstin

van de *Palts*, bevel, na *Florence* te vertrekken, om aldaar het afbeeldzel van den Groot-Hertog, haaren Vader, te schilderen. In deeze Stad hadt hij gelegenheid, zijne oogen te vermaaken met het gezigt der zeldzaamste schilderstukken. Met veele teekens van gunst en agtinge wierdt hij van deezen Prins behandeld, en naa dat hij hem een geschenk gedaan hadt van een Gouden Keten met een Medailje, verzogt hij om zijn eigen afbeeldzel, met oogmerk om het nevens de afbeeldzels van andere Schilders eene plaats te geeven. Eenige jaaren laater schilderde hij het Portrait van Keizer KAREL DEN VI, toen deeze door *Duisseldorp* trok, om bezit te gaan neemen van de Spaansche Kroon. Vervolgens schilderde hij het afbeeldzel van ELIZABETH, Prinsesse van *Brunswyk*, welke drie jaaren daar naa, te weeten in den Jaare 1709, tot de hooge waardigheid van Keizerinne wierdt verheeven. Dus genoot DOUVEN de eer van de Portraiten vervaardigd te hebben van drie Keizers, even zo veele Keizerinnen, vijf Koningen, zeven Koninginnen, nevens een groot getal Prinssen en Prinsessen; dit alles verwierf hem een beroemden naam, en deedt zijne rijkdommen merkelijk toeneemen. Het jaar en de dag zijns overlijdens zijn ons niet gebleeken.

DRENTE; zie MEPPELT.

DROSTENDIENSTEN; zie CAPELLEN, (JOHAN DERK VAN DER) tot den Poll, Deel IX, bl. 148 enz.

DU TRIEU, of DUTRY (*), (Geslagt van) een aloud en edel Geslagt, afkomstig uit de Provincie *Languedoc*, in *Frankrijk*. Dat Gewest verlaaten hebbende, verdeelde het zich in twee takken, van welke de eene in *Brabant*, de andere in *Gelderland* wortels geschooten, en vervolgens overvloedige vrugten heeft gedraagen. Als Stamvader van dit Geslagt staat bekend

Ja-

(*) Met dankbetuiging aan den Zender, plaatsen wij dit naauwkeurig en echt Geslagtregister.

JACQUEMERT DU TRIEU; bij leefde in den Jaare 1381, en nam ter huisvrouwe LAURENTIA FIEVET, bij welke hij verwekte

COLLOT DU TRIEU, die leefde in den Jaare 1424, en in huwelijk nam WILHELMINA AMOURY, bij welke hij Vader wierdt van

URMER DU TRIEU, bekend in den Jaare 1472, en gehuwd met AMELBERGA DE ST. VENANT, welke hem baarde

1. ERMÉ DU TRIEU, die volgt.

2. GILLES DU TRIEU, die leefde in den Jaare 1522, in het huwelijk tradt met *Philippotte Bouwens*, en naliet

Pieter du Trieu, gehuwd aan *Petronella Stampien*, uit welk huwelijk geen kinderen geboren wierden.

ERME DU TRIEU, leefde in den Jaare 1528, en verwekte uit zijn huwelijk, met ISABELLA DE LE BECHE, de volgende kinderen.

1. *Jan du Trieu*, Schildknaap, getrouwd met *Amelberga l'Escallier*, bij welke hij eene dogter verwekte,

Maria du Trieu, die de Echtgenoote wierdt van *Andreas Prevost*, tweeden Zoone van Simon Prevost, Schildknaap, Heere van Le Velez Binche en van Johanna Ghoret.

2. *Jan du Trieu, de Jonge*, die in den Jaare 1566 leefde, en bij zijne Vrouwe, wiens naam niet genoemd wordt, naliet

Isabella du Trieu, getrouwd met *Philibert du Pret*, Zoone van Jan du Pret en van Vincente Prevost.

3. PIETER DU TRIEU, geboren in den Jaare 1523, getrouwd, in den Jaare 1544, met PERONE LE VELU, dogter van Leurens le Velu en van Catharina Prevost. Vier kinderen wierden uit dit huwelijk geboren

a. PIETER DU TRIEU, die volgt.

b. *Willem du Trieu*.

c. *Catharina du Trieu*.

d. *Barbara du Trieu*.

PIETER DU TRIEU, Zoon van PIETER DU TRIEU en van PERONE LE VELU, geboren in den Jaare 1545, tradt in 't huwelijk, in den Jaare 1566, met JOHANNA LIBERT, en wierdt, bij haar, Vader van

BER-

BERTRAND DU TRIEU, geboren in den Jaare 1569, en overleden te *Steni Grez* bij *Tubise*, in den Jaare 1635, is tweemaalen gehuwd geweest; eerst in den Jaare 1591 met MARGARETA DEL MOTTE; vervolgens met MARIA LE TAILLEUR. Twee Zoonen verwekte hij in het eerste, en eene Dogter in het tweede huwelijk, te weeten

1. JOANNES DU TRIEU, van welken vervolgens zal gesproken worden.

2. JAN DU TRIEU, die straks volgt.

3. *Johanna du Trieu*, getrouwd met *Jan le Decque*.

JAN DU TRIEU, welke zijnen naam in dien van DUTRY veranderde, en, waarschijnlijk ter oorzaake van den Godedienst, zich met der woon na *Gelderland* begaf, tradt in 't huwelijk met MARIA DE LORIEUX, geboren in den Jaare 1596, en verwekte bij dezelve

1. *Margareta Dutry*, die de Echtgenoote wierdt van *Jacob Guillot*, welks afstammelingen zich in de Provincie Holland met der woon hebben nedergezet.

2. JAN DUTRY, geboren den 22 Februarij des Jaars 1625, wierdt, op den 13 Februarij des Jaars 1658, in den echt vereenigd met GEERTRUDIS DE TRONQUOIS, waar van Moeder was *Geertrudis Deyman*. De volgende twaalf kinderen waren de vrugt deezer huwelijksverbintenisse.

a. *Lucretia Dutry*, geboren 15 December 1658, overleden 27 September 1680.

b. *Denys Dutry*, geboren 1 Feb. 1661, jong gestorven.

c. *Maria Dutry*, geboren 5 October 1662.

d. *Denys Dutry*, Ridder, Baronnet, geboren 2 November 1663, en overleden in Frankrijk, te *Bourdeaux*, op den 26 October 1718. In 't huwelijk was hij getreden, op den 26 Maart 1695, met *Maria Renen*, eenige dogter van Hilaire Renen.

e. Mr. *Jan Deyman Dutry*, geboren 23 December 1665, en te *Amsterdam* ongehuwd overleden.

f. BENJAMIN DUTRY, die volgt.

g. CORNELIS DUTRY, geboren 23 Mey 1669, tradt in het huwelijk te *Gend*, in Vlaanderen, met *Anna Maria Wesar*, en verwekte bij dezelve:

(1) *Maj*

(1) *Maria Josephina Dutry*, die, naa eenigen tijd in 't huwelijk geleefd te hebben met Jonkheer *de Sephre*, Raadsheer in den Raad van Vlaanderen, naa diens overlijden zich in het Klooster der Ongeschoeide Carmeliten te Aalst begaf, alwaar zij een langen reeks van jaaren haar verblijf hieldt, en met de waardigheid van Overste bekleed, haare dagen eindigde.

(2) *Jan Dutry*, gehuwd met *Anna Catharina van Bi*   , bij welke hij twee dogters naliet:

(a) *Maria Dutry.*

(b) *Catharina Dutry.*

(3) *Theresia Dutry*, getrouwd met *Adriaan de Roock*, Burgemeester van Zalt-Bommel, welken zij verscheide kinderen baarde.

(4) GEERTRUDIS DUTRY, getrouwd met CORNELIS DUTRY VAN HAEFTEN, haaren vollen Neeve, van wien vervolgens zal gesproken worden.

(5) *Lucretia Dutry*, in den Echt getreden, te Aalst, met Jonkheere *Maximiliaan Pyl du Fays*, Burgemeester dier Stad, en van wegen dezelve Afgevaardigde in de Staaten van Vlaanderen. Geene kinderen zijn uit deezen Echt geboren, immers niet naagebleven.

h. *Willem Dutry*, geboren 31 Maart 1671, jong gestorven.

i. *Eleonora Dutry*, geboren 31 Augustus 1672, insgelijks in haare kindsheid overleden.

k. WILLEM DUTRY, geboren 23 December 1673, nam ter huisvrouwe CORNELIA HOUTMAN, en verwekte bij dezelve

Sara Dutry, die, op den 31 October 1719, in 't huwelijk tradt met Mr. *Everhard François van Schimmelpenningh*, Heere van Meerkerk, Raad van zijne Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau, Drossaard der Stad en Lande van Vianen. Twee kinderen waren de vrugt deezer Echtverbintenisse.

l. *Geertrudis Dutry*, geboren 28 Junij 1676, en overleden in den Jaare 1757, op de Hofstede Duijnvliet, bij Haarlem. In den Jaare 1712 was zij in den echt ver-

bon-

bonden met *Diderik, Baron de Roest van Alkemade*, geboren 25 Maart 1679, Zoone van Adriaan Roest van Alkemade, Schildknaap, en van Ida Maria Cromhout, en overleden te Amsterdam op den 7 Maart des Jaars 1751, nalaatende twee Zoonen en ééne dogter.

m. *Jacob Dutry*, geboren 1 Junij 1679, en gestorven in den Jaare 1712.

BENJAMIN DUTRY, boven vermeld, Zoon van JAN DUTRY en GEERTRUDIS DE TRONQUOIS, *Heer van Haeften*, Bewindhebber der Oostindische Maatschappije ter Kamer Amsterdam, geboren 25 Januarij 1668, tradt in 't huwelijk, op den 23 Julij 1690, met MARIA ANNA DE ROY, geboren in Spanje, te Alicante, van Cornelis de Roij en Cornelia de Keijzer. Hij overleedt op Haeften, in den Jaare 1731, nalaatende de volgende acht kinderen.

1. *Geertruidis Dutry van Haeften*, geboren in den Jaare 1691, en getrouwd met *Gerrit Pauw*, gebooren *Hoeufft*, Heere van Heemstede, Rietwijk en Rietwijkeroord, welke, den 5 April 1729, zijne Echtgenoote Weduwe liet, welker sterfjaar niet vermeld wordt. 'Er zijn kinderen uit dit huwelijk geboren.

2. *Cornelia Dutry van Haeften*, geboren 3 Januarij 1693.

3. CORNELIS DUTRY VAN HAEFTEN, die volgt.

4. JAN DUTRY VAN HAEFTEN, zal insgelijks volgen.

5. *Willem Dutry van Haeften*, geboren 15 April 1697, zonder kinderen gestorven.

6. *Constantia Maria Dutry van Haeften*, geboren 29 September 1698, getrouwd met *Philip Jacob*, Baron van den Boetselaer, Graave van Asperen en des H. Roomschen Rijks, geboren 23 Maart 1690 van Philip Jacob, Baron van den Boetselaar, Heere van Walsdorp, en van Paulina Ibeman. Twee Zoonen en ééne dogter wierden uit dit huwelijk geboren.

7. WILLEM DENYS DUTRY VAN HAEFTEN, van welke hierna den zal gesproken worden.

8. *Jacoba Dutry van Haeften*, geboren 2 November 1700, ongehuwd gestorven.

Con-

CORNELIS DUTRY VAN HAEFTEN, Heer van Haeften, Burgemeester van Zalt-Bommel, geboren 4 Junij 1694, van BENJAMIN DUTRY, *Heere van Haeften*, en van MARIA ANNA DE ROY, is tweemaalen gehuwd geweest. Zijne eerste Echtgenoote was GEERTRUDIS DUTRY, Cornelisdogter, de tweede MARIA VAN NIEL. Elf kinderen wierden uit deeze twee huwelijken, namelijk twee uit het eerste, en negen uit het andere, geboren.

De kinderen uit het eerste Bedde waren

1. *Maria Anna Dutry van Haeften*, getrouwd met *Christiaan Verzyl*, Ontvanger over het Kwartier van Nijmegen.

2. *Cornelia Dutry van Haeften*, in den echt verbonden met *Adolph Bierman*, Rentmeester der Domeinen van het Graaffchap Leerdam.

Kinderen uit het tweede Bedde.

3. *Benjamin Dutry van Haeften*, Burgemeester van Zalt-Bommel, Griffier en Sekretaris der Domeinen van zijne Hoogheid den Heere Prinse van Oranje, getrouwd met *Maria Magdalena van Gelder*, en in den Jaare 1765, in 's Hage, kinderloos overleden.

4. *Dionisia Maria Dutry van Haeften*, geboren den 21 Augustus 1728, en op den 15 Februarij 1774, in 's Hage, overleden, zonder kinderen natelaaten uit haare Echtverbintenisse met *Maurits Cornelis Pasques de Chavonnes*, Heere van Heumen, Meeteren en Geldermalsem, Burgemeester van Thiel, met welken zij in den Jaare 1751 in het huwelijk was vereenigd, en die, in den Jaare 1792, te Leijden, zeer onverwagt overleedt.

5. *Johanna Dutry van Haeften*, geboren den 21 December 1730, en gestorven te Leijden, op den 21 September 1786, zijnde gehuwd geweest met *Willem Joachim de Leur*, Ontvanger in dienst der Oostindische Maatschappije

ten Comptoire Samarang, en aldaar overleden. Twee dogters zijn uit dit huwelijk overgebleven.

6 *Martinus Albertus Dutry van Haeften*, Ontvanger over het Kwartier van Nijmegen, in den Jaare 1755, te Leiden, ongehuwd overleden.

7. *Antonia Dutry van Haeften*, gehuwd aan *Johan Pieter Rijgersman*, Generaal Majoor van de Infanterie in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden, en Kolonel van het Regiment Oranje-Gelderland.

8. *Johanna Christina Dutry van Haeften*, geboren den 10 Augustus 1736, tradt in het huwelijk met *Pieter van Hoogwerff*, Georgeszoon, Kolonel en Kapitein ter Zee in dienst van Hun Hoog Mogende.

9. *Cornelia Maria Dutry van Haeften*, geboren den 14 Junij 1741; woont te Leijden.

10. Mr. ELIAS DUTRY VAN HAEFTEN, Heer van Haeften, Ontvanger van de Convoijen en Licenten wegens de Provincie Zeeland, en Oud-Burgemeester van Zalt-Bommel, geboren in den Jaare 1743, en op den 4 November des Jaars 1794 in den echt getréeden met CRISTINA BRUGGINK. Twee kinderen zijn reeds uit dit huwelijk geboren

a. *Maria Dutry van Haeften*, geboren 12 December 1795.

b. *Jacoba Dutry van Haeften*, geboren 16 Januarij 1797.

11. *Anna Maria Dutry van Haeften*, geboren 7 Januarij 1745, in den echt verbonden met Mr. *François Willem Schas*; één Zoon en ééne dogter zijn in dit huwelijk verwekt.

JAN DUTRY VAN HAEFTEN, boven vermeld, als tweede Zoon van BENJAMIN, *Heere van Haeften*, en van MARIA ANNA DE ROY, geboren 12 Augustus 1695, Oud-Schepen, Raad en Vroedschap van Haarlem, en op den 3 Januarij 1768 aldaar overleden. Hij was gehuwd aan CORNELIA GEERLINGS, bij welke hij de volgende vijf kinderen heeft nagelaaten.

1. *Maria Dionisia Dutry*, geboren in den Jaare 1727, woont te Haarlem.

2. *Hen-*

2. *Henrietta Wilhelmina Dutry*, geboren in den Jaare 1729, is insgelijks in haare Geboortestad woonagtig.

3. JAN DEYMAN DUTRY, geboren in den Jaare 1731, in het huwelijk verbonden met JOHANNA HENRIËTTA CLEYNHERNS in Suriname, en op den 1 April 1789 te Haarlem overleden, nalaatende

a. *Elizabeth Christina Dutry*, geboren 28 November 1769, en op den 26 December 1795 te Haarlem gestorven.

b. *Maria Carolina Dutry*, geboren 3 Augustus 1771.

4. *Hermanus Dutry*, geboren in den Jaare 1733, getrouwd te Leijden met *Jacoba van Assendelft*; beiden genoegzaam in het zelfde oogenblik gestorven, op de reize na Bandam, in de Oostindiën, toen het Schip, op 't welk zij zich hadden begeeven, met man en muis den golven tot een prool wierdt.

5. *Philip Jacob Dutry*, geboren te Haarlem in den Jaare 1735, Oud-Commissaris van den Kleinen Bank van Justitie van Haarlem, overleden op den 21 November 1795, in het Dorp Haren, in de Provincie van Stad en Lande van Groningen, nalaatende bij zijne Echtgenoote ANNA MARIA DAVIDS vier dogters:

a. *Jacoba Johanna Dutry*, geboren 3 Junij 1785.

b. *Henriëtta Maria Dutry*, geboren 2 November 1787.

c. *Christina Geertrudis Dutry*, geboren 19 September 1790, en gestorven den 18 September 1796.

d. *Agneta Carolina Dutry*, geboren . . . . 1793.

WILLEM DENYS DUTRY, vierde Zoon van BENJAMIN, *Heere van Beeften*, en van MARIA ANNA DE ROY, geboren in den Jaare 1699, gehuwd met MARIA VAN ASSENDELFT, in 's Hage, en verwekte uit dezelve

Benjamin Dutry, welke ter Vrouwe nam *Maria Margareta Nieupoort*, geboren in den Jaare 1729, en op den 28 Februarij 1795 in 's Hage overleden, zijnde naa het overlijden van haaren eersten man, hertrouwd met Alexander Philemon Eckhardt, Bailljuw van de Clundert en Ont-

 vang

vanger van de Erfgenaenen. *Benjamin Dutry* hadt bij haar eene dogter verwekt, te weeten

J. M. Dutry, Vrouwe van Heemstede, Rietwijk en Rietwijkeroord, gehuwd aan *J. F. A. de Drevon*, Generaal Majoor en Kolonel van de Cavallerie, als mede Opper-Stalmeester van zijne Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau.

JOHANNES DU TRIEU, boven vermeld, als de oudste Zoon van BERTRAND DU TRIEU en van MARGARETA DEL MOTTE, geboren in den Jaare 1592, was Rentmeester der Domeinen van zijne K. Majesteit in Henegouwen, en overleedt te Halle op den 30 Augustus 1653. Tweemaalen is hij gehuwd geweest. Zijne eerste Echtgenoote was ELIZABETH DE KETELBOETERE, dogter van Jan de Ketelboetere en van Catharina Roelants, overleden te Halle, op den 5 April 1617; de andere, ELIZABETH WALRAVENS, gestorven den 3 November 1650. Drie kinderen wierden uit het eerste, acht uit het tweede huwelijk geboren.

De kinderen van het Eerste Bed waren:

1. *Jan du Trieu*, jong gestorven.
2. FRANÇOIS DU TRIEU, die volgt.
3. *Maria du Trieu*, geboren 3 April 1617.

Kinderen van het Tweede Bed.

4. *Lucretia du Trieu*, Religieuse en Abtdis in het Klooster der Arme Clarissen te Brussel, alwaar zij, naa een ruim vijftigjaarig verblijf in hetzelve, haare dagen eindigde.

5. *Clara du Trieu*, getrouwd met *Adriaan van der Swalmen*.

6. *Anna du Trieu*, overleden den 8 October 1691, zijnde getrouwd geweest met *Nicolaas Heymans*.

7. *Johanna du Trieu*.

8. *Antony du Trieu*, jong gestorven.

9. Hen-

9. *Hendrik du Trieu*, getrouwd met *Wilhelmina Del Rio*, bij welke hij geene kinderen heeft verwekt.

10. *Elizabeth du Trieu*, jong gestorven.

11. *Jan du Trieu*, insgelijks vroeg overleden.

FRANÇOIS DU TRIEU, Zoon van JOHANNES DU TRIEU en van diens eerste Vrouwe ELIZABETH DE KETELBOETERE, geboren te Halle, den 19 October 1615, was Maijer of Maire van Halle en deszelfs Onderhoorigheden, Ontvanger der Domeinen en Finânciën van zijne Keizerlijke en Koninklijke Majesteit, en Extraordinaris Commissaris over de Revuën der Troepen. Hij overleedt te Huldenberg, den 25 Maart 1671. Tweemaalen is hij gehuwd geweest. Voor 't eerst tradt hij in den echt te Brussel, op den 25 Maart des Jaars 1640, met ANNA DE PAPE, dogter van Pieter de Pape en van Elizabeth Elinex. Naa haar overlijden, voorgevallen op den 9 September des Jaars 1656, begaf hij zich in een tweede huwelijk, op den 9 October des volgenden jaars 1657, met ANNA MARIA VAN DER VORST, dogter van Jan van der Vorst, Heere van Winghe, Schepen, Burgemeester en Maijer der Stad Leuven, en van Anna Clara van den Tijmpel. Zij was geboren den 28 Junij 1618, en overleedt den 15 September 1670. Negen kinderen wierden hem uit het eerste, drie uit het tweede huwelijk geboren.

De volgende waren de kinderen van het Eerste Bed.

1. *Jan François du Trieu*, geboren te Brussel op den 15 Maij des Jaars 1641, begaf zich, in den Jaare 1657, in de Orde van de Paters Jesuiten, en overleedt, zijnde Minister van de zelfde Orde, te Mechelen, op den 14 April des Jaars 1690.

2. *Hendrik Raul du Trieu*, geboren te Halle, den 18 December 1642, was, in den Jaare 1659, Religieus in de Abtdij van Vlierbeek, bij Leuven, en overleedt aldaar op den 10 Junij 1684.

3. *François Pieter du Trieu*, geboren te Halle, den 4 October 1644.

4. *Maria Anna du Trieu*, geboren te Halle, den 8 Julij 1646, en op den 16 April 1649 aldaar overleden.

5. *Catharina Valentina du Trieu*, geboren te Halle den 29 Julij 1648, Religieuse en Prioresse van de Kleine Bijgaarde bij Brussel in den Jaare 1694, en aldaar gestorven.

6. *Huybert du Trieu*, geboren te Halle, den 28 October 1650.

7. *Philippe du Trieu*, geboren te Halle, den 15 October 1652, Licentiaat in de Godgeleerdheid, en Plebaan van de Kollegiaale Kerk van St. Pieter te Leuven, in den Jaare 1678. Hij overleedt aldaar op den 11 December 1679.

8. *Jacob du Trieu*, geboren te Halle, den 10 September 1654, was Pastoor van Kerckhem en Deken van het Kapittel van St. Truijen, en overleedt den 7 October 1704.

9. *Josse Willem du Trieu*, die volgt.

Kinderen van het Tweede Bed.

10. *Jan Karel François du Trieu*, geboren te Brussel, den 6 December 1658, en op den 12 September 1677, ongehuwd, overleden.

11. *Jan Joseph du Trieu*, geboren te Brussel, op den 26 October 1660, ongehuwd gestorven.

12. *Frederik du Trieu*, geboren te Brussel, den 15 October 1661, insgelijks ongetrouwd overleden.

JOSSE WILLEM DU TRIEU, jongste Zoon van FRANÇOIS DU TRIEU, uit deszelfs eerste huwelijk met ANNA DE PAPE, geboren te Halle, den 31 Augustus 1656, en aldaar overleden den 15 November 1698, nalaatende, bij zijne Huisvrouwe JOHANNA MARGARETA GOVAERTS, de volgende kinderen.

1. MATTHIAS PETRUS FRANCISCUS DU TRIEU, die volgt.

2. *Theresia Philippotte du Trieu*, op den 16 Junij 1708, te Brussel, ongehuwd overleden.

3. *Isabella du Trieu*, insgelijks ongetrouwd gestorven, te Brussel, op den 4 Februarij des Jaars 1751.

4. *Jan Josse du Trieu*, geboren te Halle, den 13 Maart 1698, was Licentiaat in de Regten en Advokaat in den Souvereinen Raad van Brabant, en overleedt te Brussel, op den 21 Junij des Jaars 1771. Op den 2 Maart 1747 was hij, te Brussel, in het huwelijk getreeden met *Maria Magdalena Dorothea de Fraije*, dogter van Gabriel François de Fraije en van Johanna Francisca van den Hecke.

5. *Margareta du Trieu*, overleden te Brussel, den 14 Junij 1745, zijnde getrouwd geweest met *François Ignace Baudier*, Zoone van Jan François Baudier, Hoofd-Maijer van Rhode, en van Maria Anna van Nevele. Eén Zoon en twee dogters wierden uit deezen Echt geboren.

MATTHIAS PETRUS FRANCISCUS DU TRIEU, geboren te Thienen, den 4 October 1681, Licentiaat in de Geneeskunde, Raad en Lijfartz van Haare Hoogheid de Aardshertoginne Maria Elizabeth, Gouvernante der Nederlanden, en van de Legers van zijne Keizerlijke en Koninklijke Majesteit. Hij stierf te Brussel, op den 27 September 1756; zijnde, in die Stad, op den 3 Februarij 1704, in het huwelijk getreeden met JOHANNA BARBARA THERESIA VAN DER CAMMEN, geboren te Brussel, 3 Julij 1681, van Andreas van der Cammen en Barbara Roelofs, en op den 27 November 1754 overleden. Zeven kinderen waren de vrugten deezer Echtverbintenisse.

1. *Maria Josephina Paulina du Trieu*, geboren te Brussel, 3 Maart 1705, en op den 11 November 1769, ongehuwd, overleden.

2. *Barbara Theresia du Trieu*, geboren te Brussel, 14 Februarij 1707, en op den 18 April 1774 ongetrouwd, gestorven.

3. *Johanna Theresia du Trieu*, geboren te Brussel, den 9 Julij 1708, overleden te Antwerpen, den 29 Januarij 1747. Op den 22 Februarij 1744 was zij in het huwelijk getreeden met *François Ignace Gansacker*, Schildknaap, geboren te Antwerpen, in den Jaare 1696, van Jan Baptiste Gansacker, Schildknaap, en van Catharina van Havre. Hij

 over-

overleedt op den 18 Augustus des Jaars 1774. Als een hoogstzeldzaame bijzonderheid kan van deezen Man vermeld worden, dat hij negenmaalen was getrouwd geweest.

4. PIETER ANDREAS FRANÇOIS DU TRIEU, die volgt.

5. *Hubertus Ignatius du Trieu*, geboren te Brussel, den 31 Julij 1711, en op den 30 Julij 1780 in die Stad overleden.

6. *Johanna Petronella Clara du Trieu*, geboren te Brussel, den 30 Januarij 1713, was Geestlijke Dogter in de Abdij van ter Kamere, bij Brussel, en stierf den 30 Maart 1745.

7. *Maria Anna du Trieu*, geboren te Brussel, den 25 Junij 1717, en op den 21 Meij 1793 ongehuwd overleden.

PIETER ANDRIES FRANÇOIS DU TRIEU, Schildknaap, geboren te Brussel, den 18 Februarij 1710, Licentiaat in de Regten, Advocaat in den Souvereinen Raad van Brabant, Schepen der Stad Brussel, Secretaris Ordinair en Griffier van den Grooten Raad te Mechelen, en op den 6 Maart 1784 aldaar overleden. Op den 15 April des Jaars 1743 was hij in 't huwelijk getreeden met MARIA ANNA ANTOINETTA DE BARLET, gezegd DE BEAUFERT, geboren te Brussel, den 15 April 1721, dochter van Caspar, Schildknaap, en van Catharina Theresia de Bandier. Zij overleedt te Mechelen, den 24 September 1757, nalaatende

1. *Dorothea du Trieu*, geboren te Mechelen, den 6 Februarij 1744, en ten zelfden dage overleden.

2. *Caspar François Joseph du Trieu*, Schildknaap, geboren te Mechelen, den 26 Maart 1745, is jong gestorven.

3. *Pieter Albert Ignace du Trieu*, Schildknaap, geboren te Mechelen, den 29 Julij 1747, en op den 29 Maart des volgenden jaars overleden.

4. *Johanna Francisca Josina du Trieu*, geboren te Mechelen, den 2 October 1748, tradt, op den 3 Februarij 1778, in 't huwelijk met *Caspar Antonie de Meester*, Schildknaap, geboren te Mechelen, den 25 April 1751, van Pieter de Meester, Schildknaap, en van Maria Anna Josephina Mols. Zeven kinderen wierden uit dit huwelijk geboren.

5. *Ma-*

5. *Maria Magdalena Antonetta du Trieu*, geboren te Mechelen, den 29 October 1749, is ongehuwd.

6. *Jan Joseph du Trieu*, Schildknaap, geboren te Mechelen, den 14 Augustus 1751, Licentiaat in de Regten, en Advokaat in den Grooten Raad, zedert 9 Februarij 1775.

7. *Caspar François Joseph du Trieu*, Schildknaap, geboren te Mechelen, den 9 Augustus 1752, Licentiaat in de Regten, en, naa de verkiezing, den 25 Januarij 1782 op hem uitgebragt, Priester en Adelijke Gegradueerde Kannunik der Metropolitaansche Kerke te Mechelen.

8. *Maria Anna Emanuella du Trieu*, geboren te Mechelen, den 25 December 1753, trouwde, den 26 Julij 1779, met *Jan Pieter de Meester*, Schildknaap, geboren te Mechelen, den 1 Augustus 1755, Oud-Schepen aldaar, broeder van Caspar Antonie de Meester, boven vermeld. Zes kinderen zijn uit deezen echt geboren, allen nog in leeven.

9. *Johanna Barbara Theresia du Trieu*, geboren te Mechelen, den 10 December 1754, is ongehuwd.

10. KAREL MAXIMILIAAN FRANÇOIS DU TRIEU, Schildknaap, geboren te Mechelen, den 18 October 1756, Licentiaat in de Regten, Advokaat in den Grooten Raad, Politiemeester en Schepen te Mechelen, op den 9 Februarij 1795 aldaar overleden, en te Heinbeek, nabij de Stad, begraaven. Op den 7 Februarij 1786 was hij in 't huwelijk getreeden met ANNA CAROLINA DE MEESTER, geboren te Mechelen, den 16 Augustus 1762, Zuster van de bovengemelde zijne twee behuwdbroeders Caspar Antonie en Jan Pieter de Meester. Vier kinderen zijn uit dit huwelijk geboren.

a. *Clemens Joseph Maria Gurslain du Trieu*, Schildknaap, geboren te Mechelen, den 7 November 1786.

b. *Ferdinand Maria Joseph François du Trieu*, Schildknaap, geboren te Mechelen, den 28 Januarij 1788, en op den 1 November 1794 aldaar overleden.

c. *Karel Augustus Jan du Trieu*, Schildknaap, geboren te Mechelen, den 3 September 1790.

d. *Maria Petronella Johanna du Trieu*, geboren te Mechelen, den 24 September 1792, en op den 20 Augustus 1794 aldaar gestorven.

Het Wapen van het Geslagt DU TRIEU of DUTRY is een Blaauw Schild, waarop een Zilveren Stijgbeugel, hangende aan een Rood Lint; drie Gouden Starren, twee boven en één onder; op gemelde Schild een Zilveren Helm, waarop een halve Man, gekleed en gemutst in 't Blaauw, met een Zilver Sjerp om het Lijf, houdende in zijne hand een Stijgbeugel.

Uit Medegedeelde Berigten.

❦

EDAM.

E.

EDAM. Een uitvoerig berigt, wegens de vermaarde Nederlandsche Maatschappij, bekend onder de Zinspreuk *tot Nut van 't Algemeen*, op welker oprigting deeze Stad mag roem dragen, stellen wij uit tot nadere gelegenheid, onder het Artikel MAATSCHAPPY *tot Nut van 't Algemeen*.

EDE, *of* EERDE. Hoe veel kwaads onverstandige Schoolmeesters, zo wel als onbezonnen ijverende Kerkleeraars kunnen stigten, bleek, in den Jaare 1785, aan het voorgevallene in dit *Geldersche* Dorp. Predikant en Schoolleeraar, beiden driftige aanhangers van het Huis van *Oranje*, stookten 'er een vuur, 't welk, ware het niet bij tijds gebluscht geworden, eenen jammerlijk vernielenden brand zou hebben aangerigt. Om de gemoederen der Dorpelingen gaande te maaken, werkten zij elkander zeer kunstig in de hand. Van Oproeren en Plonderingen zijn, dikmaals, kinders de eerste aanstookers. Om het werk aan den gang te brengen, gaf de Schoolmeester zijnen Leerlingen tot een Exempel of Voorschrift, ter naaschrijvinge, op: ORANJE BOVEN. De Predikant, van zijne zijde, boezemde telkens zijner Gemeente de haatlijkste denkbeelden in, omtrent allen, die het met den Stadhouder niet hielden; dien hij beschreef als den eenigen Steun en Beschermer van den Waaren Gereformeerden Godsdienst, tegen welken de Patriotten de Remonstrantsche Leere zogten in te voeren; als mede, dat 'er geen Zegen van den Hemel was te wagten, indien WILLEM DE V niet wederom in zijne waardigheden hersteld werdt. Alle deeze opstookingen hadden de be-

bedoelde uitwerking. Van Kinderen floeg het draagen van Oranjelinten tot Jongens en Volwasfenen over. *Vivat Oranje! Oranje boven! De Patriotten in de goot!* van het gejoel dier Oproerkreeten hoorde men telkens de lucht weêrgalmen. De huizen van voor Patriotsgezind bekende burgers wierden niet ongemoeid gelaaten. Tot verdere uitfpoorigheden zou de opgeruide hoop hebben voortgeflagen, hadde niet het Hof van *Gelderland*, bij tijds, daar tegen voorzien, door eene fcherpe Afkondiging.

Zie N. Nederlandfche Jaarboeken, en Post van den Neder-Rhijn.

EERDE. In het Jaar 1380 heeft EVERT VAN ESSEN, in het Land van *Overijsfel*, in *Salland*, in het Carspel van *Ommen*, in de Buurtfchap *Eerde*, een geweldig fterk Huis laaten timmeren van zwaare houten, en met fteen doorgebonden en gevlogten, in meeninge, dat hij hetzelve Huis tegens alle geweld meende te houden, en alle de Gemeentens en de Landen daaromtrent gelegen, heeft hij tot hem getoogen en verdedigen willen als zijn eigen goed: zijn nabuuren, die daar mede toe geregtigd waren, hadde hij tegen, als ook veele anderen, uitgenomen *Kampen*, die hij tot zich getrokken hadt, doch *Kampen* viel hem weder af. Zijn Nabuuren hebben over zijn geweld geklaagt bij den Bisfchop van *Utrecht*, FLORENTIUS VAN WEVELINKHOVEN, welke met zijn Steden van *Overijsfel* geflooten heeft, dat zij ESSENS Huis, *Eerde*, wilden omwerpen.

Op H. Kruisdag hebben zij dit Huis *Eerde* belegd: voor dit Slot zijn de Heeren VAN EGMOND van *IJsfelftein* en VAN ARKEL, den Bisfchop te hulpe gekomen. Zij lieten daar voor eene groote blinde oprichten, met fteenen van tweehonderd ponden worp, en hebben dat Slot daar mede groote fchade gedaan, zo dat het van zwaare balken als molenftanders digt bij en door malkanderen was gevoegt en met fteenen gevult. De fteenen, die zij daar op wierpen, fprongen terug als kaatsballen, en alzo daar geen ontzet was te verwagten,

nog

nog van EVERT VAN ESSEN, nog van iemand anders, en de victualie begon te mankeeren, zo hebben de belegerden het Slot, naa dat het vijf weeken belegerd was, behoudens haar lijf en goed, overgegeeven.

De Bisschop heeft het Huis om laten werpen, en de balken waren zo vast in en door malkander gewrogt, dat men ze uit elkanderen niet konde krijgen. Toen heeft de Bisschop het Huis laaten verbranden, en stondt een gantsche maand in den brand. Hier naa heeft EVERT VAN ESSEN zich weder met den Bisschop en de Steden *Deventer*, *Kampen* en *Zwol* verdraagen, en de Bisschop heeft hem Kastelein van dat Huis *Ter Horst* gemaakt, het welk tegens het Graafschap *Gelder* en *Zutphen*, door GODEFRIDUS van *Rhenen*, achtentwintigsten Bisschop van *Utrecht*, getimmert was.

In vervolg van tijd is 'er weder een nieuw Huis getimmert, niet verre van de plaats daar het oude Huis gestaan hadt. — Dan, in het begin van deeze Eeuw, is ook dit Huis wederom afgebroken, en eén ander ruim en zeer wel geregeld Huis gebouwd, op de grondvesten van het eerste, door den Generaal der Infanterie VAN PALLANDT, in het Jaar 1715. Thans is bezitter van dat Huis de Heer A. W. VAN PALLANDT, Heere van *Eerde* en *Beerse*.

Medegedeeld berigt.

EERSTE EDELE. Meer dan eens maakten wij, van deeze waardigheid, in ons *Woordenboek*, gewag. Oordeelde de kundige VAN WYN den beminnaaren der Vaderlandsche Geschiedenissen dienst te zullen doen, met een verslag daar van, ontleend uit een niet zeer bekend Vertoog van den Zeeuwschen Edele JACOB VAN GRYPSKERKE, wij verbeelden ons, door het overneemen van dit verslag, aan veelen onzer Leezeren, eenig genoegen te zullen geeven.

„ Van den staat of titul van *eersten Edele* (dus schrijft VAN WYN) vindt men, in *Zeeland*, geenerlei spooren, in de Vijftiende Eeuw. Alle de Edelen wierden, zonder onderscheid, geroepen, tot beleid van 's Lands zaaken, die, toenmaals, Staatsgewijs behandeld wierden. Allengskens, egter, begonnen de Edelen uit den Huize van *Bourgondie*, van *Lannoi*, van *Lalaing*, van *Bergen op den Zoom*, van *Krui-*

Kruiningen; enz. (schoon zonder wettig gezag of toestemming) zich als eerste en voornaamste Edelen te onderscheiden, en zich een voorregt aanmatigen, 't geen, naderhand, aanleiding gegeven heeft tot trapsgewijze uitbreiding van gezag. 't Bestondt hier in, dat zij, benevens den Abt van *Middelburg*, Prelaat van *Zeeland*, en naderhand, ten Jaare 1543, ook de Gemagtigden der Steden, geroepen wierden tot het aanhooren van 's Lands Rekeningen, op 't stuk der gewoone en buitengewoone Beden, Belastingen en het *Surcrois*; dat ook hunne naamen, aan 't hoofd der Rekeningen en Rentebrieven, gesteld wierden; dat zij de Rekeningen teekenden, en, daarenboven, uit het *Surcrois*, een aanzienlijk inkoomen genooten; waar tegen het allen anderen Edelen wel vrij stondt, op 's Lands rekeningen mede te verschijnen, maar zonder, nogthans, dezelve te teekenen, of daar op, bij naame, *geintituleerd* te worden.

„ Onder de Edelen uit den huize van *Bourgondie* muntte, door zijne eerampten, rijkdommen en heerlijke goederen, in *Zeeland*, uit, MAXIMILIAAN, Heer van *Beveren*, *Veere*, enz. Admiraal van de Nederlanden en Stadhouder van *Holland* en *Zeeland*. Geen wonder dan, dat hij zich, op gelijke wijze, als even gezegd is, onderscheidde. Nimmer, egter, is de titul van *eersten Edele*, aan hem, 't zij alleen, 't zij nevens andere Edelen, opgedraagen, of door hem aangenomen. Nimmer heeft hij het 'er op toegelegd, om de andere Edelen uit te sluiten, of, door eenen Gemagtigden, op de Vergaderingen der Algemeene Staaten van *Zeeland* te verschijnen, schoon hij zulks deedt bij die der bijzondere Staaten, en de daar uit spruitende *besoignes*.

„ Naa het overlijden van Heere MAXIMILIAAN, ten Jaare 1558, hadt MICHIEL VAN DEN HAMBELE, uit naam der Verzorgers van den boedel, zich wel gesteld in het bezit der hoedanigheid van *eersten Edele*, door, alléén, 's Lands rekeningen te onderteekenen, en daar op *geintituleerd* te worden; maar, ten Jaare 1562, verzette zich hier tegen Prins WILLEM VAN ORANJE, ten behoeve van zijnen Zoon, PHILIPS WILLEM, als Heere van *St. Maartensdijk*; verzoekende, uit dien hoofde, mits het overlijden van den Heer

Maxi-

Markgraave van *Veere*, „ als geweest zijnde de apparentste „ Edelman van *Zeeland*," erkend te worden voor *Hoofd en eersten Edele*, en dus mede toegelaaten tot de *intitulatie* der Rekeningen: welk verzoek, bij de bijzondere Staaten van *Zeeland*, toegestaan zijnde, zonder egter de andere Edelen uit te sluiten, is, hier uit, de titul van *eersten Edele*, te vooren onbekend, eerst ter gelegenheid van 's Lands rekeningen, geboren, en, ten volgenden Jaare 1563, bij dezelve bijzondere Staaten, niet alleen weder toegelaaten, maar de betrekking van *eersten Edele* zelfs ook uitgebreid, buiten de rekening, tot zaaken van Regeering, onder voorwendsel van spoediger afdoening; treedende Jonker ADOLF VAN BORSSELEN, bij afwezigheid van den Prinse VAN ORANJE, en op deszelfs last, in deeze waardigheid.

„ Toen nu, ten Jaare 1565, de Bezorgers der Nalatenschap van den Markgraave van *Veere*, dat Markgraafschap, en als een deel daar van, den staat van *eerste Edele*, met de voorregten van dien, en het genot van het *Surcrois*, hadden te koop gesteld, verzettede zich hier tegen de Prins VAN ORANJE; als reeds, voor zijnen Zoon, tot *eersten Edele* aangenomen; bij een Smeekschrift aan de Landvoogdes, in 't welk hij staande hieldt, dat de staat van *eersten Edele* en de beschikking over het *Surcrois*, niet verbonden waren aan het Markgraafschap van *Veere*, mitsdien, verzoekende, dat zulks uit de Plakbillietten mogt geligt worden; met dat gevolg, dat de Landvoogdes, het verzoek stellende in handen der gemelde Verzorgers, denzelven, egter, voor eerst, verboodt, den staat van *eersten Edele* en 't regt van *Surcrois* te koop te stellen. De Verzorgers, dus te leur gesteld, veroorloofden zich, des niet te min, de openbaare veiling, naar inhoude der Plakbillietten, te doen voorgaan, met bijvoeging alleen deezer woorden, „ voor zo veel des in de „ magt van de Crediteuren mogt zijn en verder niet."

„ De verkooping, op dien voet, doorgegaan zijnde, den vierden December des Jaars 1566, en de Koning, bij naasting, kooper geworden van het Markgraafschap, bleef de Prins VAN ORANJE, voor zijnen Zoon PHILIPS, in het ongestoord genot van den staat van *eersten Edele*; schoon de

Ko-

Koning, eerst den Heere ADOLF, en naderhand, ANTHONY VAN BOURGONDIE, last gaf, om, in zijnen naam, als Markgraave van *Veere* en Heer van *Brouwershaven*, te verschijnen op de Staatsvergaderingen en den Heer en Steden te vertegenwoordigen, even als de Markgraaf van *ter Veere* plagt te doen: terwijl, intusschen, van elders blijkt, dat de andere Zeeuwsche Edelen al mede ter Vergadering wierden beschreven, ja dat zelfs Mr. ADRIAAN DE PROOST, naamens den Heere van *St. Maartensdijk*, te gelijk met de plaatsbekleeders van PHILIPS, aldaar verscheen.

„ Het blijkt egter niet, dat de Koning, of zijn Gemagtigde, den naam van *eersten Edele*, op de Staatsvergadering, immer gebruikt hebben, maar wel op 's Lands Rekening, overgebragt den zeventienden Julij 1571, alwaar men las: „ ANTHONY VAN BOURGONDIE, van wegens de Koninglijke „ Majesteit, als gecoft hebbende het Marquisaet van *Veere*, „ representeerende den Staat van *eersten Edele* 's Lands voor„ noemd."

„ Ondertusschen hadt het gevoelen des Konings, van, door koop, eigenaar geworden te zijn van den staat van *eersten Edele*, den Prinse VAN ORANJE niet verhinderd, om zich, in de waarneeming derzelve hoedanigheid, eens door hem, voor zijnen minderjaarigen Zoon, met kennis en toestemming der Staaten, aangenomen, te handhaaven. Ten dien einde, gaf hij onderscheiden lastbrieven, van welken egter geene strekten, om de andere Edelen uit te sluiten. Maar zij vervielen, door de opkomende beroerten, die, eerst den Prins en zijne plaatsbekleeders 't Land deeden ruimen, en, naderhand, die des Konings. Nu stremde de oorlog den gewoonen loop van zaaken. De Zeeuwsche Staatsleden waren verdeeld, sommigen de zijde des Konings houdende, anderen die des Prinsen VAN ORANJE. De laatste wierdt, naa de inneeming van *Middelburg*, de magtigste. De Prins gedroeg zich als 's Konings Stadhouder, en hadt 't voornaame beleid van zaaken, met advijs van Gouverneur en Raaden van *Zeeland*. Dit duurde tot den Jaare 1577, wanneer, naa de vereeniging van alle de Zeeuwsche Steden

tot

tegen den Koning, de eerste voltallige Staatsvergadering kon gehouden worden.

„ Jonker ARENT VAN DORP bekleedde nu de plaats van *eersten Edele*, voor den Heere van *St. Maartensdijk*, op last van den Prins VAN ORANJE, die dus de eerste was, welke, door een' Gemagtigden, den *eersten Edele*, op de Vergadering der Algemeene Staaten van *Zeeland*, deedt verbeelden. Hij nam die waar, tot den Jaare 1579, wanneer hij, na eene vrugtelooze pooging, om, aan de beide Steden, *Vlissingen* en *Veere*, de derde Stem, ter Staatsvergadering, te doen toewijzen, (en welke, mits de tegenkanting der vijf andere Steden, door den Prins, immers bij voorraad, wierdt afgekeurd). genoodzaakt wierdt zijne waardigheid, als Plaatsbekleeder van den *eersten Edele*, neder te leggen, en ten zelve Jaare 1579 opgevolgt wierdt, door Mr. PIETER DE RYKE, wederom, naamens den Heere van *St. Maartensdijk*, (nogthans niet zonder aanmerkelijke bijvoeging en verandering in den lastbrief, waar in egter van de uitsluiting der andere Edelen niet gewaagd wordt) tot den Jaare 1586, en van dien tijd af, tot zijnen dood, voorgevallen ten Jaare 1596, naamens Prins MAURITS, en naamens welgemelden Heere van *St. Maartensdijk*.

„ Trouwens, de koop van het Markgraafschap van *Veere*, door Koning PHILIPS, ten Jaare 1566, was te niet gegaan, door het niet betaalen der hoofdsom, en de zaaken in *Zeeland* waren zodanig veranderd van gedaante, dat men, naa het sneuvelen van ANTHONY VAN BOURGONDIE, in het Jaar 1573, onnoodig schijnt geoordeeld te hebben, hem een' Opvolger, als Plaatsbekleeder van den Heere en de Steden *Vlissingen* en *Veere*, te benoemen.

„ Beide Steden waren ook, inderdaad, van alle leenroerigheid aan den Graave ontslagen. Zij waren goede en Graaffelijke Steden geworden, en behoefden dus, door hunnen nieuwen Heer, of zijne Gemagtigden, ter Staatsvergadering niet meer verbeeld te worden. Dit was te minder noodig, naa dat hun, in 1574, bij uitdrukkelijke Voorregtsbrieven, uit naam van den Graave, door den Prins VAN ORANJE, als deszelfs Stadhouder, belooft was, „ dat zij „ nim-

„ nimmer zouden kunnen worden veralieneert, bij transpor-
„ te, beleeninge of anderzins, in 't geheel of ten deele."

„ Ondertusschen wierden zij, ten Jaare 1580, op den aandrang van eenige Renthefferr, nogmaals te koop gesteld, en ook ingekogt door de Burgemeesters dier Steden: maar ook deeze tweede verkoop, met gereede betaaling, niet gevolgt zijnde, oordeelde men, ten volgenden jaare, eene derde verkooping noodzaaklijk. Zij geschiedde, op voorwaarden, bij Vonnis van den Hove van *Holland*, den twaalfden Maij 1581 vastgesteld, in welken men zich gedroeg tot de voorige van den Jaare 1566, zonder van den Staat van *eersten Edele*, of met naame, of in kragt, gewag te maaken.

„ Men hadt, nogthans, ten dage van het Vonnis, eene Waarschouwing aangeplakt, aangaande de te doene verkooping van het Markgraafschap, waar bij men verklaarde,
„ dat den Kooper zoude volgen de Geregtigheid en præro-
„ gative van, over alle de Edelen van *Zeeland*, te repre-
„ senteeren den tweeden Staat van voorsz. Landen."

„ Prins WILLEM VAN ORANJE kogt beide de gemelde Steden: doch maakte geen den minsten eisch op den Staat of titul van *eersten Edele*, veel min tot uitsluiting der anderen, of tot het voorgewend regt om den tweeden Staat alléén te verbeelden. Mr. PIETER DE RYKE bleef Plaatsbekleeder van PHILIPS, als Heere van *St. Maartensdijk*, zelfs lang na 's Prinsen dood, en 't was eerst ten Jaare 1586, wanneer Prins MAURITS, te *Middelburg* koomende, onder het oog gebragt wierdt, dat, bij overlijden van zijnen broeder PHILIPS, de Heerlijkheid van *St. Maartensdijk* (uit hoofde van welke de staat van *eersten Edele* thans wierdt waargenomen) mogte kunnen vervallen aan anderen, terwijl hij, als Markgraaf van *Vere*, ook op dien staat aanspraak zoude kunnen maaken. Hij gaf dan, den derden Julij 1586, een nieuwen Lastbrief aan denzelven Mr. PIETER DE RYKE, uit zijnen eigen naam, zonder vermelding zijner hoedanigheid, nogthans met bijvoeging van een nieuwen titul, namelijk van *Præsident van Gecommitteerde Raaden*, en met magt van een ander, in zijne plaats, te kunnen stellen in de

Ver-

Vergadering der Staaten van *Walcheren*, zonder dat, wederom, van de uitsluiting der andere Edelen gerept wierdt.

„ Nu, egter, Mr. PIETER DE RYKE, ten Jaare 1596, overleden was, veranderden de zaaken van gedaante. Prins MAURITS, die eerst, in navolging van zijn' Vader, den Staat van *eersten Edele* gelaaten hadt aan zijnen broeder PHILIPS, en, naderhand, op eigen gezag, dezelve hadt aangenomen, nevens zijn' Broeder, altoos, egter, zonder uitsluiting der andere Edelen, vondt nu geraaden dien staat tot dien van *eenen Edele* over te brengen. Hier toe gaf aanleiding de groote magt en invloed van den Prins, die, mits de afwezigheid der anderen, nu gewoon was alleen het Lid der Edelen te verbeelden, wijl de meeste Zeeuwsche Edelen ten Lande waren uitgeweken, of den Roomsche Godsdienst en den Koning getrouw gebleven, terwijl de overigen buiten staat waren hun regt, tegen 's Prinsen gezag, te doen gelden. Waar bij kwam, dat de meeste Regenten van *Zeeland*, dien de Regeering van voorige tijden bekend was, bij het overlijden van Mr. PIETER DE RYKE, waren uitgestorven; terwijl de nieuw' aangekomene geen oudere Regeering kenden, dan van den Jaare 1581, zedert welken tijd, de Edelen wel niet uitgesloten, maar, egter, niet verscheenen waren.

„ Geen wonder dan, dat Prins MAURITS, eindelijk, zijn oogmerk bereikte, en dat zijn Lastbrief, op Jonker JACOB VAN MALDERÉ, stand hieldt. 't Is waar, dit geschiedde *zonder prejudicie, en onverminderd eens ieders geregtigheid*; maar, *door zodanige Akten van non prejudicie*, ('t zijn de woorden van den Edelen VAN GRYPSKERKE; waar mede wij ook deeze schets van zijn betoog, over den staat van *eersten Edele* van *Zeeland*, besluiten zullen) „ worden doorgaans de zwakken in magt of courage, of in beiden, geabuseert, en verliezen hun regt, terwijl de magtigen grooter magt, en dus schijn van regt, verkreegen hebbende, niets los laaten, maar hooger steigeren."

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels en Aanmerkingen op* J. WAGENAAR.

EFFEN, (JUSTUS VAN) niet t'onregt de Nederlandsche STEELE geheten, wierdt geboren te *Utrecht*, op den elfden February des Jaars 1684. Zijn Vader was MELCHIOR VAN EFFEN, die den Staat als Luitenant te paerd diende, zijne Moeder MARIA BOM. Hoewel hij, in zijne vroege jeugd, na 't Latijnsche School wierdt gezonden, schijnt zijner Ouderen oogmerk niet geweest te zijn om hem tot de Geleerdheid, maar tot den Krijgsdienst op te leiden. Ook voldeedt VAN EFFEN, een tijd lang, aan die verordeninge, alzo hij zelve op meer dan éene plaats in zijne Schriften getuigt, in zijne jeugd de eer gehad te hebben, het bevel over een Snaphaan te voeren, en het Land te dienen. Welke bijzondere reden hem daar van hebbe afgetrokken, is ons onbekend, dit niet, dat hij zich aan de Letteroeffeningen hebbende toegewijd, eerlang den eertrap van Meester in de beide Regten beklom. Men wil dat VAN EFFEN, hoe jong ook, nu bij sommigen in aanmerking kwam, als bevoegd tot het bekleeden van den post van Hoogleeraar in den eenen of anderen tak der beschaafde weetenschappen. Doch dit wierdt hem door anderen ontraaden, en hij aangespoord, om deezen of geenen jongeling van aanzien onder zijn opzigt te neemen; tot welken post men in hem ongemeene geschiktheid bespeurde. Daar toe wierdt de gelegenheid eerlang geboren.

Mevrouw BAZIN DE LIMEVILLE, eene Weduw van zeer aanzienlijke middelen, die uit *Frankrijk* was koomen woonen in den *Haag*, hadt twee Zoonen, van welken de een den Stamnaam van BAZIN, en de ander dien van LIMEVILLE droeg, naar zekere Heerlijkheid, erflijk toebehoorende aan dat geslagt. Deeze, eenen Leidsman der jeugd, of, gelijk men anders zegt, een Gouverneur, voor haare Zoonen zoekende, was, om den goeden naam, dien VAN EFFEN reeds, schoon nog zeer jong, verworven hadt, niet weinig in haar schik, dat hij zich hier toe wel verpligten wilde. Lang, egter, heeft de Heer VAN EFFEN ten haaren Huize niet gewoond, zonder dat ik weete of de geringheid zijner wedde, dan zijne jongheid, of eenige andere reden, aanleiding tot deeze verandering gegeeven hebbe. Zeker is het, dat hij ge-

gezegd wordt, op de tegenwerping van zijne jonge jaaren tot zulk eene bediening, geantwoord te hebben „ dat dit „ een gebrek was, waar van hij zich van dag tot dag ver„ beterde." Een zeggen, in welks snedige gepastheid de Baron VAN WASSENAAR, Heer van *Duivenvoorde* en Ruwaard van den Lande van *Putten*, zo veel genoegen nam, dat het niet weinig toebragt, om VAN EFFEN bij zijnen Zoon, BRIELLANUS VAN WASSENAAR DUIVENVOORDE, tot Gouverneur te verkiezen, zonder dat het nette jaar valt te melden, wanneer VAN EFFEN bij dien Heer in dienst getreeden zij. Vast gaat het dat VAN EFFEN den Heer VAN DUIVENVOORDE, ten jaare 1714, als buitengewoon Gezant na *Engeland* gaande, om Koning GEORGE DEN I, met zijne komste tot den Troon, geluk te wenschen, als tweede Secretaris van zijn Gezantschap verzelde, terwijl de Heer WILLEM JACOB 'S GRAVEZANDE, naderhand vermaard Hoogleeraar op het Hoogeschoole te *Leiden*, met de waardigheid van eersten Secretaris bekleed was. Zulk een reisje was zeer naar den smaak van onzen VAN EFFEN, die zich hetzelve, in verscheiden opzichten, ook ten nutte wist te maaken, vooral door zijnen omgang en gesprekken met verscheidene Engelsche Geleerden, van welken de vermaarde Ridder IZAAK NEWTON niet verzweegen dient.

Juist ten dien tijde wierdt 'er, in de gezelschappen der vernuftige Geesten te *Londen*, zeer veel gesproken, over een Werk van den vermaarden Dr. SWIFT, 't welk in 't oorspronglijk Engelsch den titel voert van *Tale of a Tub*, en, in 't Nederduitsch vertaald, bekend is bij dien van *Vertelsel van de Ton*. Verre de meeste Engelschen zagen hetzelve aan, niet alleen als onnavolgbaar ten opzigte van de oorspronglijke behandelinge des onderwerps, maar rekenden het ook onmogelijk, hetzelve in eenige andere taal, welke die ook ware, over te brengen, zonder het kenmerk van dien Geest te verliezen, welke het Engelsche werk zo treffende bezielt. VAN EFFEN, niet kunnende verdraagen, dat men van andere taalen met zo veel kleinachtinge, ook ten zijnen aanhooren, sprak, vondt zich hier door geprikkeld, om eene proeve te neemen van 't geen bij de Engelschen voor on-

mogelijk gehouden wierdt. Hij zette 'er zich toe om het Engelsch werk in een Fransch gewaad te steeken, en slaagde zo wél in deeze zijne onderneeminge, dat Engelschen en Franschen beide van zijnen arbeid met lof gewaagden, toen die, ten Jaare 1721, onder den titel van *le Conte de Tonneau*, en met eenige ophelderende aanteekeningen verrijkt, het licht zag.

Middlerwijl verloor hij zijnen Voedsterling, den jongen Heer VAN DUIVENVOORDE, geenszins uit het oog. Zijn onderwijs en bestier gaf des Jongen Heers Vader, integendeel, zo veel genoegen, dat hij hem met het ampt van Secretaris der Heerlijkheid van *Geervliet*, in den Lande van *Putten*, vereerde. Aangenaam was deeze weldaad den Heere VAN EFFEN; doch hij zag geen kans dien post naar vereisch te bedienen, en ondertusschen zijne heerschende neiging tot de Letteroeffeningen in te volgen. Ook zouden de inkomsten tot zijn bestaan niet wel hebben toegereikt. Hij besloot dan, en waarschijnlijk met goedkeuringe van den Heere VAN DUIVENVOORDE, zijn ampt te verkoopen, en bij den Jongen Heer te blijven, tot dat dezelve, in den Jaare 1716, aan de kinderziekte, door eenen ontijdigen dood, wierdt weggerukt.

Ligtelijk valt te beseffen hoe smartelijk het afsterven van dien braaven Jongeling den Heere VAN EFFEN viel; niet evenwel als of hem dat sterfgeval, ten opzigte van zijn bestaan, in verlegenheid gebragt hadt: de lof zijner bekwaamheden tot den post van Gouverneur was reeds zo wijd verspreid, dat hij in 't kort aangezogt wierdt, om zich elders wederom, op eerlijke voorwaarden, in dienst te willen begeeven. Dan voor dat wij zulks vermelden, staat ons, bij wege van eenen kleinen te rug tred, iets te verhaalen wegens zijne Fransche Schriften, grootelijks strekkende om zijne bekwaamheid, hoewel niet zijnen naam, dien hij zorgvuldiglijk verborgen hieldt, bekend te maaken.

De *Misanthrope*, of *Menschenhaater*, was het eerste Werk, waaraan hij, met het begin van den Jaare 1711, de handen sloeg; ieder week zag men 'er een halfblad van in 't licht verschijnen; het wierdt met groote goedkeuringe

geleezen, en van den negentienden Maij, tot den twintigsten December van het volgende jaar, voortgezet. De Engelsche Spectator, die toen veel gerugts begon te maaken, hadt 'er hem, meent men, aanleiding toe gegeeven; en den' naam van *Misanthrope* hadt hij voor dit zijn Weekblad geplaatst, niet om 'er eenen norschen vijand des menschelijken geslagts, maar wel eenen vrijmoedigen, onbevooroordeelden, ernstigen en belangeloozen berisper van deszelfs dwaalingen, belachelijke gewoonten en heerschende ondeugden, door te betekenen. In- en Uitlanders stoorden zich ook luttel aan die benaaminge, inzonderheid toen ze, bij den voortgang des werks, zagen, dat het karakter van zulk een' Menschenhaater daar in, naa behooren, wierdt staande gehouden. Met het getuigenis van den Schrijver der Fransche Lofspraake over deezen *Misanthrope* viel zulks ligtelijk te bevestigen. Dan vreezende, dat de inlassching van dat geheele stuk sommigen onzer leezeren naar gezogte langwijligheid mogt smaaken, zal ik 'er meer niet van melden, dan dat VAN EFFEN, volgens dien Schrijver, zijnen naam zeer wijsselijk hebbende verborgen gehouden „ het streelende genoegen hadt, dat zijn werk bijkans aan allen wierdt toegeschreeven, die, hier te lande, met achtinge de pen voerden." Zekerder bewijs van algemeene goedkeuring, dan dit is, valt 'er bezwaarlijk uit te denken; hadt hij zich geopenbaard, elk zou over zijn werk geoordeeld hebben, naar maate van de achtinge, die men hem zelven toedroeg; nu was men genoodzaakt zijn oordeel op te maaken uit het werk zelf. En gelijk dit het gunstig lot van het oorspronglijk Fransch was, alzo heeft de Nederlandsche vertaaling, van den Heer P. LE CLERCQ, eene vrij algemeene goedkeuring weg gedraagen, te meer om dat door hem eenige Vertoogen zijn achter gelaaten, die onmiddelijk op de Fransche zeden zien, en voor den Nederduitschen Leezer van minder belang zijn, en ook minder verstaanbaar gekeurd moesten worden; terwijl 'er eenige andere Vertoogen, doch uit eigene Schriften van den Heere VAN EFFEN, zijn bijgevoegd.

Niet onwaarschijnlijk ware VAN EFFEN met het uitgeeven van zijnen *Misanthrope* voortgevaaren, zo niet het volgende Jaar 1713 hem aanleiding hadt gegeeven, om, in gemeenschap met de Heeren B. DE JONCOURT, 'SGRAVESANDE, H. A. DE SALLENGRE en SACRILERE, allen Mannen van naam, aan een ander Werk van Letteroeffeninge, bekend bij den naam van *Journal Literaire*, of *Letterkundig Dagverhaal*, te schrijven. Van dit werk, dat aangelegd was om uittrekzels van allerhande geleerde en vernuftige werken, zo oude als nieuwe, te geeven, en waar van om de tweede maand een Stukje het licht zag, genoot de Heer VAN EFFEN de meeste voordeelen, hebbende de edelmoedige Medeschrijvers, die allen middelen van eigen bestaan hadden, hem de grootste vrucht van deezen letterarbeid gaarne laaten volgen, en het zich eers genoeg gerekend, hem ten deelgenoot hunner loffelijke pooginge, en hier mede verzelde onderlinge verkeeringe te hebben. VAN EFFEN was ook, zonder iemand der andere Leden van dit Gezelschap te krenken, de ijverigste in deeze bezigheid. Eenige Stukjes zijn geheel van zijne hand; in andere heeft hij veele uittrekzels geleverd; wordende 'er, naar men verzekert, over de tachtig van zijn maakzel in de twintig eerste Stukjes gevonden, en de laatste vier geheel aan hem toegeschreeven, uitgezonderd eenige brieven en onderwerpen van Geleerdheid, die men verzogt in dit *Journal* te plaatzen.

Gaven wij, om van onzen uitstap te rug te keeren, voorheen te kennen, dat VAN EFFEN, naa 't overlijden van den Jongen Heere VAN WASSENAAR DUIVENVOORDE, al kort tot de zelfde bediening van Gouverneur wierdt aangezocht, nu staat ons te melden, dat hij, nog ten zelfden Jaare, zich verbondt, om den Jongen Heer BERNHARD, Graave van *Welderen*, en vervolgens Heer van *Ubbergen*, onder zijn bestier en onderwijs te neemen. Bijkans drie jaaren hadt hij 't opzigt over de Letteroeffeningen van dien Jongen Heer, welken hij op het Hoogeschool te *Leiden* verzelde; en hij gaf daar mede zo veel genoegen, dat wij in het vervolg meer dan eens gelegenheid zullen hebben, om op te merken,

ken, hoe groot eene gunste hem het hoogadelijk Huis van VAN WELDEREN hebbe toegedraagen.

VAN EFFEN, dus de handen ruim hebbende, was te werkzaam van geest, om niet na eenig ander werk te zoeken, en dus een eerlijk middel tot zijn bestaan te vinden. Het *Journal Literaire*, waaraan hij met zo groot eenen ijver gearbeid hadt, en waar van men alle twee maanden een Stukje plagt te zien, kwam nu, niet door zijne, maar door des Boekverkoopers schuld, zo traag voor den dag, dat men 'er, in een geheel jaar, meer niet dan een enkeld Stukje van zag. Dit bragt VAN EFFEN op het denkbeeld, om 't nadeel, dat hij, bij de gemelde vertraaging, in de middelen van zijn bestaan leedt, op eene andere wijze te vergoeden, en een Werkje, bij Vertoogen, tweemaal ter weeke 't licht ziende, onder den tijtel van *la Bagatelle*, of *de Beuzeling*, aan het Gemeen mede te deelen; niet om dat hij zelf daar mede iet beuzelachtigs bedoelde, maar wel om aan te wijzen, dat zijn voorneemen was, door spotredenen en bewijzen, die men averechts hadt op te vatten, de ondeugd in haare buitenspoorigheid ten toon te stellen, om dus derzelver bespottelijkheid te beter te doen bemerken. Dan hoe veel vernufts 'er ook in dit werkje stake, alle leezers bezaten geen doorzichts genoeg om 't fijne van des Schrijvers scherts recht te vatten; en dus beantwoordde de uitslag niet ten vollen aan zijn oogmerk; zelfs niet toen hij, om dit werk met beter geluk te achtervolgen, zich naderhand van bewijsredenen bediende, die men niet averechts, maar volgens derzelver letterlijke betekenis, hadt op te vatten.

Aan een ander Werkje, *Journal Historique, Politique et Galant* genaamd, en ten zelfden tijde het licht ziende, hadt hij ook eenig deel; doch dewijl men 'er maar twee Stukjes van zag verschijnen, behoeft ons dit niet op te houden. Insgelijks was hij niet lang bezig met het achtervolgen der *Nouvelles Literaires*, schoon hij zich daar toe met grooten lust en ijver gezet hadt, hebbende zeker voorval, dat voor hem het aangenaamste en gelukkigste zijns leevens niet was, hem daar van afgetrokken.

Van effen, om 't zelve kortelijk te melden, vondt zich thans buiten bedieninge van Gouverneur, en ontzet van genoegzaam werk, om met die gemaklijkheid te leeven, waaraan hij door gelukkiger dagen reeds gewend was. De edelmoedigheid van iemand zijner vrienden kwam hem, door aanbod van huis en tafel, tot dat zich eene gunstige gelegenheid om zijn eigen voordeel te behartigen zou aanbieden, grootelijks te stade. Hij maakte 'er ook gebruik van, doch met die gevoelens, welke verheven geesten ten spoorslag dienen, om zich zelven nimmer met den last van noodelooze verpligtingen te belaaden. Hij zag dus uit naa eene gunstige gelegenheid om op nieuws ergens als Gouverneur geplaatst te worden. Doch terwijl hij dit deedt gebeurde 'er iets, 't welk aangelegd scheen om hem voor altoos te bederven. Zekere Vrouw van aanzien te *Parijs*, iemand zoekende, die bekwaam was om haaren Zoon eene goede opvoeding te geeven, schreef daar over aan een van haare vrienden, die zich thans in *Holland* ophieldt, met verzoek, van haar zulk eenen, zo hij dien wist te vinden, te willen bezorgen. Van effen kwam daar toe aanstonds bij hem in aanmerkinge, als de Man, wien deeze post, zo uit hoofde zijner bekwaamheid als omstandigheden, het best geleek. Hij sprak 'er derhalve met van effen over, en vondt hem te gereeder om in dit voorstel te bewilligen, dewijl hij wel eens voor eenigen tijd zich buitenslands wilde ophouden, en nergens liever dan te *Parijs*. Zonder tijdverzuim wierdt dit, door den begunstiger van van effen, na *Parijs* overgeschreeven, met eene bijgevoegde gunstige beschrijvinge van den Gouverneur, dien Mevrouw voor haaren Zoon te wachten hadt. Zij, hier over grootelijks voldaan, schreef daar op aan haaren vriend te rug, dat hij haar verpligten zou, met dien man hoe eer hoe beter na *Parijs* te doen vertrekken, terwijl het regelen der voorwaarden geheel en al aan hem gelaaten wierdt. Over deeze was men het haast eens, en van effen bereidde zich tot zijn vertrek: ook was zijn vriend gereed om hem het geld te verschieten, dat hij tot zijne reize noodig hadt, toen 'er schrijven van gedachte Vrouwe uit *Parijs* kwam, waar bij ze te kennen gaf, hoe

zeer

zeer het haar smartte hem (haaren vriend) te moeten verzoeken, dat hij, 't mogt kosten wat het wilde, de verbintenis, die, ten haaren opzigte, met den Heere VAN EFFEN door hem was aangegaan, te willen verbreeken; want dat eene van haare Vriendinne, eene Mevrouw van beproefde deugd, in welke zij groot betrouwen stelde, haar ernstig gewaarschuwd hadt, zich toch wel te wachten, van den man, dien men haar hadt voorgeslagen, bij haaren Zoon, in dienst te neemen. De vriendelijke waarschuwster wilde zekerlijk zeggen, dat de opvoeding van den Jongen Heer in geen slimmer handen konde vallen, en wel inzonderheid uit hoofde van de gewaande gevaarlijke gevoelens, waar in de Heer VAN EFFEN, ten aanzien van den Godsdienst, stondt. De beteuterdheid, waar in dit schrijven den begunstiger van VAN EFFEN bragt, valt ligtelijk te beoordeelen: maar wat gedaan? Geheimhouding was 'er niet op. VAN EFFEN moest 'er kennis van hebben; ze wierdt hem, door vertooning van den brief, gegeeven. Waarop hij verklaarde niet te twijffelen of deeze slag ware hem toegebragt door zekere Pijlaarbijtster in *'s Graavenhage*, die het zedert lang op hem gemunt hadt, en wier denkwijze ten zijnen opzigte hij in deezen brief meende te ontdekken. Tot verzagting van het leed en nadeel, hier door den Heere VAN EFFEN aangedaan, hadt zijn vriend, volgens ontvangen last, hem gaarne eenige vergelding doen aanneemen; doch hij bezat te veel edelmoedigheid, om zich daar toe, hoe sterk ook aangezogt, te laaten beweegen.

Groot was wel de troost, dien de Heer VAN EFFEN in de bewustheid zijner onschuld vondt; egter was hij niet ongevoelig. Hij vervaardigde een Toneelstukje, onder den titel van *la Critique des Petits Maitres*, waar in hij deeze Haagsche Dame onder den naam van ARNTEGA, en zich zelven onder dien van ERASTUS, invoert. In vroeger tijd, om zulks bij deeze gelegenheid te melden, hadt hij reeds een ander Toneelstukje gemaakt, dat den titel van *les Petits Maitres*, of de *Jonkertjes* droeg, en met het eerstgenoemde omtrent den zelfden tijd is in het licht gekomen.

Zijne te leur gestelde hoope van eenig fortuin te zullen maken, door het bekleeden van eenen aanzienlyken post, in zekere Maatschappy van Koophandel, welke men voorgenomen hadt op te rechten, gaa ik, als niet zeer gewigtig, met stilzwijgen voorbij, om van gunstiger verschijnzelen eenig verslag te doen. De Prins van *Hessen Philipsthal*, eene reis na *Zweeden* willende doen, hadt onzen VAN EFFEN laaten voorstaan, om hem op deeze zijne reize te verzellen. Gaarne wierdt deeze aanbieding door hem omheisd, ter vergetting niet alleen van zijnen spijt over het mislukken zijner reize na *Frankrijk*, maar ook om zijn hart van zeker voorwerp af te trekken, daar hij wel grootelijks mede ingenomen scheen, doch 't welk in de tegenwoordige omstandigheden geheel ondienstig voor hem geweest zou zijn.

Op den eersten Julij, des Jaars 1719, vertrok hij, met gemelde zijne Hoogheid, van *Amsterdam*, in een vaartuig, dat hen over de Binnenstroomen of Wadden na *Hamburg* zou voeren; doch deeze reize was verre van eene der gelukkigsten te zijn. Storm en onweder bragt hen meer dan eens in gevaar van schipbreuk te zullen lijden, te grooter om dat de Schipper een losbol was, die geen recht gebruik van 't Zeemanschap te maaken wist. Dit zou hem zelven onvermijdelijk het leeven gekost hebben, zo hij, die door 't scheuren van 't zeil buiten boord geslagen wierdt, niet door VAN EFFEN en eenen Kamerdienaar van den Prinse ware gered geworden. Bij 't gevaar, dat men op deeze reize liep, kwam nog de schaarsheid van mondkost, die de overige reisgenooten inzonderheid zeer gekweld zou hebben, zo niet de Prins van *Hessen Philipsthal* hun met eenige spijze uit zijnen voorraad hadt bijgestaan. Eindelijk evenwel kwam men te *Stade*, en vervolgens te *Altena*, van waar de reis, over *Hamburg* en *Wisbaden*, op *Rostok* genomen wierdt, om van daar over te steeken na de Zweedsche kust. Dan de oorlog, die toen ter tijd door *Zweeden*, tegen *Rusland* en *Denemarken*, gevoerd wierdt, bragt te wege, dat de Prins, om zijne reis zo onbekend als doenlijk was voort te zetten, met een afgehuurd vaartuig, bij eenen donkeren nacht en regenachtig weder, van daar vertrok. Eens en

an-

andermaal dreigde hun 't gevaar van in de handen eens Deenſchen Fregats te vervallen; doch de duisternis, met eenen gunſtigen wind verzeld, redde hen uit hetzelve. De heldere dag, die daar op volgde, zou anders blijdſchap gebaard hebben; nu bragt dezelve bij hen enkele bekommering voort, om dat ze dus, door de Deenſche Kapers, te ligter ontdekt en genomen konden worden. Zij liepen 'er ook met der daad gevaar van; doch hadden het geluk van *Tsted*, op de Zweedſche kust, tegen den avond, op den afſtand van een Snaphaanſchoot, te naderen; doch in hunne verwaginge, van door de Landlieden, voor hunne vervolgers beveiligd en aan land geholpen te zullen worden, vonden zij zich grootelijks te leur geſteld, om dat zij, uit hoofde van hunne roode mantels, door de Zweeden, die aan het blaauw gewend waren, voor Deenen, wier kenteeken het roode is, wierden aangezien. Ten hunnen gelukke hadden ze eenen Zweed aan boord, die den Landlieden toeriep, dat zich een Prins, die een nabeſtaande der Koninginne was, in het vaartuig bevondt, en zij dus niets te vreezen hadden. Dit gaf hun zo veel moeds, dat ze aanſtonds met eenige platbodemde vaartuigen na hen toekwamen, hen behouden aan land bragten, en aan het huis geleidden van twee Zweedſche Bevelhebberen, die niet verzuimden den Prinſe en zijn gezelſchap zo veel gemaks aan te doen, als de gelegenheid der plaatze kon dulden.

Van hier, des anderen daags, de reis in Rijdtuigen, of houten Karretjes, die maar één mensch met een Koffer voeren kunnen, voortgezet hebbende, kwam men ten langen leste te *Stokholm* aan, daar het Hof in diepen rouw was, over den dood van den Oorlogzugtigen KAREL DEN XII, die, den elfden December des Jaars 1718, in de belegering van *Frederikshal* in *Noorwegen*, door een Falkonetkogel getroffen was. Deeze omſtandigheid bragt te wege, dat VAN EFFEN geen of weinig genot van de anders gebruikelijke vermaaken des Hofs konde hebben; en egter beroofden ze hem niet van een minnelijk en toegenegen onthaal, zijnde hem dit als een der Edellieden van meergemelden Prinſe, zelfs op bevel der toen regeerende Koninginne, ULRICA

ELEO-

ELEONORA, overvloediglijk aangedaan. Behalven de tafel, waar aan dagelijks veele Heeren van aanzien ten Hove spijsden, en welke hem, door den Erfprins van *Hessen Kassel*, Gemaal der Koninginne, was aangeboden, liet hem ook de Koningin weeten, dat het hem vrij zou staan 's namiddags en 's avonds met haare Juffrouwen van staat te spijzigen, gelijk dan ook door VAN EFFEN deeze aanbieding der Koninginne, zonder veel beraad, als de aangenaamste, gekoozen wierdt.

Zulk eene beleefdheid der Koninginne wierdt, als ligtelijk te denken valt, door die der Rijksgrooten gevolgd. En dus zou VAN EFFEN *Zweeden* wel tot zijn Vaderland hebben willen maaken, hadt men hem daar een goed fortuin aangebooden. Dan hier toe was *Zweeden* te zeer verdeeld; ook wierdt hij, als een vreemdeling, van zommigen, met afgunstige oogen aangezien. Hier derhalven niets, ter zijner bevorderinge, hebbende te wachten, keerde hij, in 't gevolg van meergemelden Prinse, na *Holland* te rug, zijnde bij zijn afscheid, door de Koninginne, beschonken met een' zwaaren Gouden Gedenkpenning, op haare Krooning gemunt.

Deeze zijne te rug reis was ook al weder niet zeer voorspoedig, hebbende hij, behalven 't gevaar van in de handen eens Deenschen Kapers te vallen, en daar van mishandeld te worden, ook dat van storm en onweer geloopen; eindelijk egter kwam men in *Holstein*, en van daar te lande eerlang te huis, daar VAN EFFEN den Vaderlandschen grond met geen klein genoegen betradt, en naderhand deeze zijne Zweedsche reis, bij wijze van brieven, in het Fransch beschreef, en ten Jaare 1727, achter de tweede uitgave van zijnen *Misanthrope* gevoegd, in 't licht gaf.

Naa zijne te rug komst hieldt hij zich, volgens zijne gewoonte, met schrijven en vertaalen van deeze en geene Werkjes bezig; hebbende hij de hand niet alleen geleend aan zeker blaadje, dat onder den titel van *Courier Politique et Galant*, het licht zag, maar ook aan de vertaaling van de *Voyages de Robinson Crusoë* gewerkt. De middelen, welke hem deeze eerlijke arbeid tot zijn bestaan opleverde,

wa-

waren ondertusschen niet zo overvloedig, dat hij de eerste bekwaame gelegenheid, om weder als Gouverneur in bediening te treeden, van de hand zou wijzen. Die dan ten Jaare 1721 geboren zijnde, nam hij den jongen Heer MARTIN JAKOB HUISMAN, naderhand Heer van den *Hille*, Zoon van den Heere HUISMAN, Directeur-Generaal van Nederlandsch *Indiën*, onder zijn bestier, en sleet eerst drie jaaren met hem te *Rotterdam*, en daar naa even zo veel aan de Hooge School te *Leiden*.

Hoe bepaald, door deezen post, de tijd van onzen VAN EFFEN ook ware, wist hij 'er nogthans, door eene verstandige bezuiniginge, wel zo veel van te bespaaren, dat hij zijne voorgaande bezigheden niet geheel en al vaarwel behoefde te zeggen. Eene Fransche vertaaling van het Engelsch Werk, genaamd *Free Thoughts upon Religion and publick Liberty or happines*, en geschreeven door den beruchten Dr. MANDEVILLE te *Londen*, was hier van de eerste vrucht, en deeze zag het licht ten Jaare 1722, onder den titel van *Pensées libres sur la Religion, l'Eglise et la bonneur du Peuple*; of, *Onpartijdige gedachten over den Godsdienst, de Kerk en des Volks Geluk*; gelijk het naderhand onder dien titel in onze taale het licht gezien heeft. Over 't Werk zelf verkieze ik niet te oordeelen, zijnde het mij genoeg met een enkeld woord op te merken, dat de Fransche Overzetting veelen zo natuurlijk voorkwam, dat men langen tijd in twijffel hing, of ze niet voor een oorspronglijk Werk te houden ware.

De Engelsche *Guardian*, of Britsche *Zedemeester*, gelijk dit werk in onze taal heet, en waar aan, behalven RICHARD STEELE, verscheidene vermaarde Mannen van *Engeland* gearbeid hebben, lag toen aan de beurt; ook zag men 'er ten Jaare 1723 eene vertaaling van, onder den naam van *Mentor Moderne*, of *Hedendaagsche Mentor*. Al de Vertoogen evenwel, in het Engelsch Werk voorkomende, vindt men in de vertaalinge van VAN EFFEN niet. Hij was van oordeel, dat sommige dier Vertoogen te Staatkundig waren, en de Engelsche partijschappen van dien tijd te zeer betroffen, om van vreemdelingen met genoegen geleezen te kunnen worden.

De lust van 't vertaalen wederom op schrijven gevallen zijnde, begon hij, met het Jaar 1725, een Werk, bij Vertoogen of Blaadjes, om de veertien dagen uit te geeven, onder den naam van *Nouveau Spectateur François*, of *Nieuwe Fransche Spectator*. Ware hij in de uitvoering van dit Werk getrouwelijk bijgestaan door zijnen Medgezel, die zich bij den aanvang van hetzelve verbonden hadt, beurtelings een Vertoog te leveren, hij zou het waarschijnlijk bij achtëntwintig Vertoogen niet hebben laaten berusten; dan deeze het Werk reeds in den beginne hebbende laaten steeken, ontbrak het den Heere VAN EFFEN aan genoegzaamen tijd, om hetzelve alleen verder voort te zetten.

Toen de Jonge Heer HUSSMAN, van wien wij boven melding maakten, zijne Akademische Letteroeffeningen, onder het opzicht van VAN EFFEN, ten Jaare 1727, geëindigd hadt, liet de Graaf VAN WELDERREN, gedachtig aan de goede hoedanigheden van zijnen Onderwijzer, het oog op VAN EFFEN vallen, om hem te doen verkiezen tot eersten Secretaris van het Doorluchtig Gezantschap na *Engeland*, waar toe gemelde Heer Graaf VAN WELDERREN, beneffens den Heer en Mr. KORNELIS SILVIUS, door hunne Hoog Mogendheden, in dit zelfde jaar, verkooren was, bij gelegenheid, dat GEORGE DE II den Engelschen troon, in plaatze van zijnen Overleedenen Vader, beklommen hadt. Hier over eenen brief van den Heere VAN WELDERREN ontvangen hebbende, liet VAN EFFEN geen oogenblik voorbijgaan om zich bij hem te vervoegen; wanneer hij, nader van deszelfs toegenegen oogmerk onderricht, hetzelve met de uiterste dankbaarheid aanvaardde. Door meergemelden Heer, tot dat gewigtig ampt, aan hunne Hoog Mogendheden voorgesteld zijnde, wierdt hij weldra, door dezelve, met den vereischten lastbrief voorzien; ingevolge van welken hij, in het begin van October des meergemelden jaars, na *Londen* vertrok, en in 't gevolg der Gezanten, op den tweeëntwintigsten derzelver maand, de Krooning des Konings en der Koninginne bijwoonde.

Reeds voorheen in *Engeland* geweest, daar bekend en zedert eenigen tijd tot Lid van de Koninglijke Maatschappij

der

der Weetenschappen aangenomen zijnde, deedt hij nu zijne erkentenis uitmunten, door een' Lierzang in de Fransche taal, op de Krooning hunner Majesteiten, door hem vervaardigd.

Naa zeven maanden, met het uiterste genoegen, in dat Rijk gesloeten te hebben, keerde hij, overlanden met eer en achtinge, en begiftigd met het Koninglijk geschenk van eenen Gouden Gedenkpenning, na den *Haag* te rug. Liep nu hier mede het Ampt van eersten Secretaris des Gezantschaps, door hem met lof bekleed, ten einde, de genegenheid van den Graave VAN WELDEREN voor onzen VAN EFFEN hieldt daar mede zo weinig op, dat hij hem, ten zijnen huize, de inwooning toegenegen aanboodt, zelfs met een' huisbediende, die geheel van hem stondt af te hangen.

Zo doorslaand een blijk van edelmoedige vriendschap met dankbaarheid aanvaard hebbende, sleet VAN EFFEN zijnen tijd niet in ledigheid; want behalven andere kleine Werkjes, welke mogelijk alle niet eens ter onzer kennisse zijn gekomen, of geene bijzondere optelling vereisschen, heeft hij hier de *Fransche vertaaling* der twee eerste Deelen van de *Historie der Nederlandsche Gedenkpenningen* van den Heere GERARD VAN LOON vervaardigd, zijnde de twee overige Deelen, uit hoofde van eenig geschil tusschen hem en de Boekverkoopers, door eene andere hand vertaald. Hier heeft hem ook zijn laatste Werk, ik meen de *Hollandsche Spectator*, tot zijnen onsterflijken roem, vier jaaren lang, bezig gehouden.

VAN EFFEN, van wiens gunst bij den Graave VAN WELDEREN wij boven gewaagden, wiegdt, een blijke daar van; met een niet onaanzienlijk Ampt verzorgd, dat van Kommies van 's Lands Magazijnen te *'s Hertogenbosch*. Thans tradt hij in 't huwelijk met ELIZABETH SOFIA ANDRIESSEN, welke hij, den ouderdom van ruim eenenvijftig jaaren bereikt hebbende, op den achttienden September des jaars 1735, Weduw liet met twee kinderen, een van welke, MELCHIOR genaamd, naderhand het Leeraarampt bekleed heeft in de Nederduitsche Hervormde Gemeente te *Londen*. In zijn Vaderland te rug gekeerd, is hij, niet lang geleden, gestorven.

Zie Leven van J. VAN EFFEN.

Eg.

EGMOND. (LAMORAAL, *Graaf van*) Te vermaard, in 's Lands Geschiedenissen, is de naam van EGMOND, dan dat wij niet alle bijzonderheden, ter onzer kennisse gekoomen, onzer Leezeren zouden mededeelen. De Edelman, aan het hoofd van dit Artikel geplaatst, was de tweede Zoon van den onthalsden Graave. Zie hier eenige nadere bijzonderheden, deezen Edelman betreffende; als mede, wat er, ten langen laatste, wierdt van de eertijds uitgebreide bezittingen van het doorluchtig Geslagt van EGMOND. Het zijn de woorden van den kundigen VAN WYN, met welke wij het belangrijk berigt zullen mededeelen. Na de lotgevallen van PHILIPS, oudsten Zoone van het slagtoffer van ALVA's bloeddorst, vermeld te hebben, waar van wij insgelijks een kort verslag deeden op het Art. EGMOND (*Geslagt der Heeren van*), Deel XIII. bl. 195, vervolgt de Goudsche Oud-Pensionaris aldus: „De goederen van EGMOND, in *Holland* en *West-friesland* gelegen, midlerwijl, door de Staaten van dat Gewest, aangeslagen zijnde, hadden deezen, uit dezelven, het noodig onderhoud doen uitreiken aan den naastvolgenden Broeder van PHILIPS, mede LAMORAAL genoemd, en aan deszelfs Zusteren, FRANÇOISE en SABINA, die zich, toen, allen, met der woone, in *Holland* ophielden: maar LAMORAAL, ten jaare 1582, verdagt wordende van, uit hoofde zijner gemeenschap met SALSEDO, kennis te hebben gehad aan den aanslag, door deezen, op het leeven van den Hertoge VAN ANJOU en Prinse WILLEM DEN I gesmeed, was, hier op, voor eenigen tijd, binnen 't Kasteel van *Sluis* in *Vlaanderen*, gevangen gezet, doch, bij feile van genoegzaam bewijs, op voorspraak van den Prinse, ontslagen, en met den Hertoge, na *Vrankrijk* vertrokken (*a*), alwaar hij zich, een geruimen tijd, in 's Konings dienst, ophieldt. In den jaare 1593, nu het oudste Mans oir van zijnen Huize zijnde, en den titel voerende van *Graave van Egmond*, *Prinse van Gavre en Steenhuizen*, begaf hij zich weder na de Nederlanden, ten einde, zo bij 's Hof van *Brussel*, als bij de Staaten van

Hol-

(*a*) METER. *l. c.* II *B. bl.* 212. WAGEN. *l. c. bl.* 468.

Holland, alle poogingen aan te wenden tot handligting der goederen zijns overleden Broeders. Te *Brussel* verkreeg hij niets. Aan zijnen Broeder KAREL, zich, thans, aldaar ophoudende en zeer Jesuits gezind, hadt men de Brabantsche en Vlaamsche goederen toe-, hem afgewezen. In *Holland*, hadt men hem mede liever niet gezien, en verzettede zich, terstond, tegens de handligting (*b*), maar ontvong hem, voor 't overige, heuschlijk, en der gedagtenis zijnes afgestorvenen Vaders waardig. In Julij des Jaars 1595, besloot men zelfs hem, bij voorraad, de zuivere inkomsten der goederen van zijn Graafschap te doen trekken, mits de beschikkingen, door de Staaten, over die goederen gedaan, in haar geheel, de Ambtenaaren, door dezelven gesteld en voortaan te stellen, in bewind bleeven, en hij zich verpligtte, uit deeze Landen weder na *Frankrijk* te vertrekken, om, onder 's Konings Vaandelen, tegen de Spanjaards, te dienen, en langs dien weg, de schade en schande, zijnen Vader aangedaan, af te wissen (*c*). Men liet het hier niet bij, maar besloot, hem, tot voortzetting zijner reize, zesduizend guldens toe te leggen, en met een Schip van Oorloge, ter zijner beveiliging, tot *Vlissingen* toe, te doen uitgeleiden (*d*); schoon ik niet weete, of dit laatste werkstellig wierdt gemaakt, en alleen aangeteekend vinde, dat de Graaf, zeer tegen den zin der Staaten, hier te Lande vertoevende tot den zevenëntwintigsten Februarij des Jaars 1597, zich, als toen, na *Maaslandsluis* begaf, om, den volgenden dag, van daar, denklijk dus te water, na *Frankrijk* te vertrekken, naa dat hij veele penningen, op zijn Graafschap, geligt, en eenigen zijner Landen, met toestemming der Staaten, tot betaaling zijner schulden, verkogt hadt (*e*). In *Frankrijk* geko-

(*b*) Resol. Holl. 6 Sept. en 9 Nov. 1593. *bl.* 141 en 162.

(*c*) Resol. v. Holl. 7 Julij 1593. *bl.* 249. vergel. BOR 32 *B. bl.* 121.

(*d*) Resol. Holl. 20 Julij en 7 Aug. 1595. *bl.* 333 en 344.

(*e*) BOR *l. c. B.* 34. *bl.* 318. Resol. Holl. 9—16 Maij, 14—27 Julij, 6 Aug. 5 Oct. 20 Dec. 2—21 Dec. 1596. *bl.* 209, 329, 337, 439, 578 en 602.

komen, tradt hij in den echt met de Graavinne van *Sault*, een Landschap in *Provence*; tot bevordering van welke echtverbindtenisse (*f*), de Staaten hem eene aanzienlijke som, op zijne goederen, hadden doen volgen. Dan LAMORAAL, van een verkwistenden aart, en in *Frankrijk*, op nieuws veele schulden gemaakt hebbende, kwam, eerlang, weder herwaarts; dagglijks vervolgd wordende door geldschieteren, die hij, daar zijne goederen, hier te Lande, reeds zo zeer door hem en zijne voorzaaten, bezwaard waren, onmogelijk voldoen konde (*g*). De Staaten verleenden hem gehoor, op den veertienden Maart des Jaars 1598, wanneer hij 't verzoek om handligting van 't Slot en Graafschap van *Egmond* herhaalde, met aandrang op 't gebruik der Huizinge van zijn Geslagt, in den *Hage* (*h*). GEORGE EVERARD, Graaf van *Solms*, dien men bevorens reeds heeft, en nog nader zal, leeren kennen (*i*), was, in Maart des Jaars 1595, getrouwd, met LAMORAALS Zuster, SABINA, aan welke de Staaten, buiten andere huwlijksgeschenken (*k*), ook 't vrugtgebruik der goede-

(*f*) Resol. v. Holl. 4 Sept. 26 Aug. 12 Sept. 1597. *bl.* 389 en 459.

(*g*) Resol. Holl. 19 Dec. 1603. *bl.* 364.

(*h*) Dit Huis stondt, weleer, op den Oosthoek der Kneuterdijk en Vijverberg in den *Hage*. Zie de RIEMER, Beschrijv. van *'s Graavenhage*, 2 D. *bl.* 719 en 721.

(*i*) WAGEN. Vaderl. Hist. 8 *D. bl.* 432, en dit 9 *D. bl.* 81.

(*k*) De geschenken der Staaten van *Holland* beliepen, bij deeze gelegenheid, aan edele gesteenten en huiraad, eene somme van *f* 12941 : 16 : -; die van *Zeeland f* 6000 : - : waar bij ook de overige Gewesten het hunne voegden. Het Huwelijksfeest wierdt, te *Delft*, zeer staatelijk, gehouden, ook met tournoijen en steeken aan den ring, ten bijweezen van Prinse MAURITS en andere voornaame Persoonen, onder welke ik denke, dat ook LAMORAAL, als toen in *Holland* zijnde, zich zal bevonden hebben. De steenen van het Marktveld waren, ten deezen einde, opgenomen. Zie aan *h. t. B.* 32. *bl.* 13 en 14.

deren van *Oud-* en *Nieuw-Beijerland*, tot den Huize van *Egmond* behoord hebbende, hadden afgestaan. Dees uit de nieuwe verschijning van, en den voordragt tot handligting, door LAMORAAL, meenende voor 't zijne te moeten zorgen, hadt zich, bij Verzoekschrift, ten dien einde, aan de Staaten gewend, zo als ook die Schuldeischeren deeden, welken, op de *Egmondsche* goederen, aanwijzing ter hunner verzekering gedaan was; en de Staaten zelve, nu, bevroedende, dat dit werk hoe langer hoe ernstiger begost te worden, besllooten, daar op, hunne eigene regten, en die van anderen, ten deezen opzigte, nader en naauwkeurig, te doen onderzoeken, een staat van alles te doen opmaaken en de zaak, in de Punten van Beschrijving, den Leden mede te deelen; gelijk, zedert, geschiedde.

„ Ridderschap en Steden bevreesd dat, door het verkrijgen der handligting, wel eens, aan LAMORAAL, de weg ter zitting in de hooge Lands Vergadering kon geopend worden, waren niet alleen bedagt „ zijne *Excellentie* (hij voert overal dien titel) „ buyten de Vergaeringhe te houden (*l*)," maar weigerden ook, kort daar naa, deszelfs verzoek, zo als het lag, in te willigen (*m*). Zedert, egter, alles rijplijk over-

(*l*) Resol. van Holl. 23 Junij 1598. *bl.* 198 en 199. Die Resolutie begint met deeze woorden.. „ Is in goede *conside-* „ *ratie* geleydt, op wat voet zijne *EXCELLENTIE main* „ *levée* van het Graafschap van *Egmondt* verleent zoude mo- „ gen worden." 't Volgt uit den zamenhang, dat het woord *consideratie*, hier, tot de *Staaten*, dat van *Excellentie*, tot Graave LAMORAAL, Prinse van *Gavre*, betreklijk is, en men zich vergist heeft met, op den kant, te stellen: „ *Conside-* „ *ratien van zijne Excellentie* (een titel, die, hier, in den „ eersten opslag, verkeerdelijk, aan MAURITS zou kunnen „ doen denken) „ *op wat voet de main levée te geven aan* „ *die van Egmont*;" en, in den *Index* op dezelve Resolutien (letter E.) „ *Consideratien van zijn Excellentie op de* „ *main levée, van het Graaffchap Egmont.*"

(*m*) Resol. Holl. 23 Julij 1598. *bl.* 199.

overwogen hebbende, verklaarden zij zich, breedvoerig, op deezen zin: „ dat volgens de regten en gebruiken deezer Landen, het Graaffchap van *Egmond*, met de gevolgen van dien, mitsgaders alle andere Heerlijkheden en Goederen van wijlen Graave PHILIPS, in *Holland* en *Westfriesland* gelegen, aan het Land vervallen waren, door dien gezegde PHILIPS, ten dienste der Spanjaarden, de Wapenen tegens hetzelve hadt gevoerd; dat de Staaten, om deeze reden, te regt, voorheen, de Stad en het Slot van *Purmerende* aan *Holland* en *Westfriesland* hadden ingelijfd, en van gelijke natuur gemaakt, als de andere Graaflijkheids Steden (*n*), mitsgaders de noodige beschikkingen gedaan, ter gunste van LAMORAAL, en zijner Zusteren, met naame der Graavinne VAN SOLMS, ten opzigte der Heerlijkheid en Goederen van *Oud-* en *Nieuw-Beijerland*; terwijl zij, ook wettiglijk, eenige andere Goederen verkogt en uitgegeeven hadden, zo ter opschieting van gelden aan LAMORAAL zelve en zijne Zusteren, als ter betaalinge der schulden van het Huis van *Egmond*; al 't welke zij, mits deezen, onherroepelijk bevestigden, en begrepen stand te moeten houden; dan dat zij, egter, om den Graave, *in zijn jegenswoordigen nood*, gunstiglijk, te gemoed te koomen, besslooten hadden, eerstdaags, de overige Landen, Goederen en Heerlijkheden, uit welken het Graaffchap van *Egmond* bestondt, met de lasten daar op staande, te doen verkoopen, om de penningen, uit dien Verkoop, zuiver, overblijvende, te doen dienen ter aflossing der schulden, op gezegde Goederen gevestigd, met de renten van dien, als mede van omtrent zesenveertigduizend Guldens, met de renten, ten behoeve van LAMORAAL geligt en aan hem uitgekeerd, en eindelijk, ter betaaling van deszelfs

(*n*) Ik teeken dit te liever aan, om de dwaaling weg te neemen van, zelfs kundige, Schrijveren, die in den waan zijn, als hadden de Staaten, eerst ten Jaare 1607, de Stad *Purmerende* en 't Graaffchap van *Egmond* gekogt. Zie Staat der Nederl. 5 *D. bl.* 524. en 7 *D. bl.* 352. Beter leert ons WAGEN. 7 *D. bl.* 514.

zelfs Schuldeischeren, in deeze Landen woonende; in dier voege, dat de Staaten te vrede waren, die penningen, welken, verders, nog mogten overschieten, hem te doen volgen, wanneer hij zich, met der daad, in *Frankrijk*, of in eenig ander onzijdig Land, zou hebben ter neder gezet, mits hij, alvoorens, zich verpligtte hier mede genoegen te neemen, zonder de Staaten of iemand anders, ter oorzaak van de voorneemde Graafschappen, Heerlijkheden en Goederen, eenige verdere moeite aan te doen (*o*)."

„ Daar men, ondertusschen, bij de Staaten, „ niet verstondt, dat 's Graaven Persoon nodigh ofte dienstig was, „ binnen deeze Landen," wierden Gekommitteerde Raaden gelast, om eenige gelden op te neemen, ten einde aan hem, op zijne reize na *Frankrijk*, ter hande te stellen; alwaar men zijner Doorlugtigheid, bij deszelfs aankomst, nog tiendoizend Gulden, van 's Lands wege, zonde overmaaken (*p*).

„ LAMORAAL hadt naar dit alles geene ooren. Hij bleef, meest, hier te Lande en deedt de Staaten veel ongemak, terwijl de eischen nopens hem, en zijne geschillen met de Huizen van SOLMS, HAUTERKERKE, MAILLEBOIS en anderen, bunne tafel onledig hielden (*q*). De Staaten hem, egter, niet geheel kunnende verstooten, lieten toen, werkelijk, verscheiden' zijner Goederen, ten overstaan van hem of zijne Gemagtigden, verkoopen, met inzigt om, gelijk gezegd is, het zuiver overschot van dien, door hem zelve, te doen ge-

(*o*) Holl. Resol. van 21 Junij 1598. *bl.* 234. Men kan aanmerken, dat de Resol. van Holl. en van Gekomm. Raaden, zeer door elkander, gedrukt zijn; volgende op *bl.* 223 die van 15 Junij; daar zij, op *bl.* 2, reeds tot 30 Junij geloopen waren.

(*p*) Resol. van Holl. 24 en 27 Junij 1598. *bl.* 200 en 214.

(*q*) Resol. Holl. 8 en 20 Oct. 12 Nov. 2, 10, 11, 19, 23 Dec. 1598. *bl.* 344, 360, 378, 406, 412, 413, 418 en 445. Men zie ook 1 Jan. 10 Feb. en Maart, 16 Aug. 9 Sept. 12 en 23 Oct. 11 Nov. en 3 Dec. 21 Nov. 18 Dec. 1599. *bl.* 141, 169, 296, 371, 444, 464, 483, 513 en 574.

gebruiken; maar LAMORAAL ligtte zo veel, uit de kooppenningen, tot eigen onderhoud, en maakte zo veele nieuwe schulden, dat zijne zaaken, van dag tot dag, meerder en meerder, agter uitliepen; welken hij, toen, langs veelerleie wegen, tragtte te herstellen. Dan eens, boodt hij aan, zich, voor altijd, na *Frankrijk* te zullen begeeven; waar voor hem de Staaten vijfduizend Guldens toestonden (*r*), zonder dat mij blijkt, dat hij verder dan in *Engeland* kwam, en Koningin ELIZABETH tot zijne voorspraake, bij de Staaten, verkreeg, om de nog onverkogte goederen, zijnen Schuldeisscheren in pandschap over te doen (*s*): dan eens, hieldt hij bij de Staaten aan, om eenige Schepen, bemand met drieduizend Koppen, tot het ondernemen van eenen togt na de *West-Indiën*, tegen de Spanjaarden; 't geen hem, als „ buiten hoope van effect" wierdt afgeslaagen, hoe zeer hij verklaarde, dat ook de Kroonen van *Frankrijk* en *Engeland* hem, hier in, de behulpzaame hand geboden hadden (*t*): dan eens, sloeg hij voor, ter Staatsvergadering van *Holland*; alwaar hij, te meermaalen, in persoon, verscheen (*u*); den afstand van zijne nog onvervreemde Goederen, mits de Staaten zijne schulden betaalden en hem, bovendien, eene goede somme toelagen; omtrent het laatste gedeelte van welk verzoek men minder zwaarigheid zou hebben gemaakt, indien het eerste, op eene gevoeglijke wijze, hadt kunnen gevonden worden (*v*). Ondertusschen, bleef hij, nog daaglijks en onvermoeid, bijzonder op de handligting aandringen; waar op de Leden besloóten, deeze zaak, op nieuws, in de punten van Beschrij-

(*r*) Resol. Holl. 10 en 17 Sept. 21 Dec. 1607. *bl.* 350, 360 en 483.
(*s*) Resol Holl. 20 Febr. 1602. *bl.* 66.
(*t*) Resol. Holl. 22 Oct. en 10 Decemb. 1602. *bl.* 329 en 417.
(*u*) Resol. Holl. 10 Dec. 1602. *bl.* 418.
(*v*) Resol. Holl. 5 Maart en 4 Sept. 1603. *bl.* 67 en 222.

schrijving te brengen (*w*). 't Gevolg was, dat men, eindelijk, vaststelde, om met vernietiging van het Graafschap, den Schuldenaars toe te laaten, de Heerlijkheden van *Egmond-binnen* en *buiten*, van *Warmenhuizen*, *Oudkerspel*, *Purmerland*, *Ilpendam* en anderen, geregtelijk, bij 't uitgaan der brandende waskaarsen, te verkoopen, onder uitdruklijke voorwaarden, dat de eindelijke verkoop niet zou doorgaan, maar de Staaten te vrede zijn, aan zijne Doorlugtigheid zelve, de Leenen en andere verkogte goederen te laaten volgen, en hem, met de eersten, te verlijden, als mede met de verdere, nog onverkogte, uitgezonderd *Purmerende*, de *Beijerlanden* en *Huisduinen*, als aan *Holland* ingelijfd, indien hij, binnen den tijd der eerstkomende zes maanden, zijn agterwezen zoude hebben voldaan (*x*).

„ Langs deezen weg, wierdt de Graaf in 't geval gesteld van tot de, door hem verzogte, handligting, grootendeels, te kunnen geraaken. Maar, daar men thans, niet minder dan voorheen, het niet „ zonder apparent dangier voor den „ Staat van den Lande, bevondt, inghevalle dezelve Heer „ LAMORAAL, daar naa, zoude sustineeren, in de Vergadering van de Staaten te moeten compareeren, als andere „ Vasallen van de Graaflijkheijdt, daer toe ghequalificeert „ zijnde ter saecke van Heerlijcheden, die zij besitten" hadt dit zulk een sterken indruk op de Leden, dat de Ridderschap aan de Steden, bij afzonderlijke Akte, beloofde, hem niet te zullen beschrijven, en zij en de Steden zich, verder en onderling, verbonden, hem de zitting ter Vergadering te zullen beletten (*y*).

„ Die voorzorg, evenwel, was, bij de uitkomst, onnoodig. Niemand wilde de vereischte Penningen aan LAMORAAL opschieten, en hij vondt zich dus buiten staat tot betaaling, ook schoon de termijn van zes maanden, op de eindelijke verkooping gesteld, nu en dan verlengt wierdt (*z*). Hij hieldt

(*w*) Resol. Holl. 22—31 Oct. 1607. *bl.* 395.
(*x*) *l. c.* 19 Dec. 1603. *bl.* 363-365. en Jan. 1605. *bl.* 18.
(*y*) Resol. 19 Dec. 1603. *bl.* 363.
(*z*) Resol. Holl. 14 Jan. en 7 Junij 1605. *bl.* 15 en 139.

hieldt zich, naderhand, hoe wel de Schrijvers anders denken (*a*), meest, in *Holland* op; doch viel tot zulk eene laagte, dat de Staaten hem, uit medelijden, eenig Weekgeld, eerst van honderd, daar naa van vijfënzeventig guldens, toelagen, nu en dan zijne Waard en Waardinnen betaalden, en hem, eindelijk, eenige Penningen, bij leeninge, deeden uitreiken, om vier of vijf persoonen in zijnen dienst te kunnen houden, en weder twaalfhonderd Guldens geloofde toezeiden, wanneer hij nogmaals aannam, zich na *Frankrijk* te begeeven, en aldaar, werklijk, zou gekomen zijn (*b*), aan hem, ondertusschen, den weg van regten openlaatende, indien hij, wettiglijk, iets van 's Lands Overheid te eisschen hadt. Dan, hij leefde niet lang hier naa; overlijdende, arm en kinderloos, ten Jaare 1617, te *Brugge*, in *Vlaanderen* (*c*). 's Graaven Broeder, KAREL, Stadhouder van 't Graafschap *Namen*, hadt wel, reeds in den Jaare 1607, aangeboden de Schuldeisscheren te voldoen, mits hem vergund wierde, met de goederen van *Egmond* te worden verlijd; maar men gevoelt, ligtelijk, dat deezen dit wierdt afgeslagen (*d*).

(*a*) GOUDHOEV. Kron. *bl.* 132. St. der Nederl. 8 D. *bl.* 352.
(*b*) Resol. Holl. 15 Sept. en 23 Dec. 1603. *bl.* 239 en 383. 16 Jan. 1604. *bl.* 18, 21—24 Febr. 1612. *bl.* 13. 2- 21 Dec. 1615. *bl.* 32. 1 Maart 16 April 1616. *bl.* 10.
(*c*) GOUDH. Kron. *bl.* 132.
(*d*) Resol. Holl. 26 Sept. 1607. *bl.* 284.

Zie *Mr.* H. VAN WYN, *Bijvoegsels en Aanmerkingen op* J. WAGENAAR.

EKELS, (JAN) op den eenëntwintigsten November des Jaars 1724, te *Amsterdam* geboren, oeffende zich, in 't eerst, in de Teeken- en Schilderkunst, zonder eenige onderrigting; hij wierdt, door eene ingeschapene natuurdrift, daar toe aangespoord. In vervolg van tijd, nogthans, genoot hij eenig onderwijs van JAN TEN COMPE, wiens manier en schil-

schilderrant hij zich, volkomen, eigen maakte. Meestal vertoonen zijne Schilderijen Stadgezigten, welke hij zeer uitvoerig behandelde. Eene nette begaafdheid hadt hij zich eigen gemaakt. Zeer bedreeven, namelijk, was hij in het herstellen en bijschilderen van oude Stukken van beroemde Meesters, die, door vervuiling, iets geleeden hadden, of, door onkundigen, in het schoonmaken, bedorven waren. EKELS overleedt, in zijne geboorteftad, op den tweeëntwintigsten Februarij des Jaars 1781.

ELLIGER, (ANTONI) een vermaard Schilder te *Amsterdam*, alwaar hij, in den Jaare 1700, doch onzeker in welke Maand, het eerste leevenslicht aanschouwde. Hier leerde hij de eerste beginzels der kunst van zijnen Vader, OTMAR ELLIGER. In 't eerst hieldt hij zich, voornamelijk, bezig met het schilderen van Kamers, Platfonds, Deur- en Schoorsteenstukken, waar mede hij veele aanzienlijke Huizen, zo hier ter Stede als elders, heeft versierd. ELLIGER hadt ter huisvrouwe eene dogter van ARNOLD HOUBRAKEN, den Schrijver van den *Schouwburg der Nederlandsche Schilders*. In zijnen hoogen ouderdom begaf zich ELLIGER met 'er woon na *Eden*, een vermaaklijk Dorp in *Gelderland*, om 'er, in stille rust, het overschot zijner dagen door te brengen. Hij overleedt aldaar, op den vierden Junij des Jaars 1781, in den ouderdom van tachtig jaaren.

ENKHUIZEN. Tweehonderd jaaren, waren 'er, op den eenëntwintigsten Maij des Jaars 1772, verloopen, zints deeze Stad, zonder magt of bijstand van buiten, en alzo door eigen kragt, zich der Spaansche Dwingelandije onttrokken, en aan het bewind van Prinse WILLEM DEN I onderworpen hadt. De Regeering, oordeelende het blijde aandenken dier gebeurtenisse onder de Burgerij te moeten verleevendigen, vondt geraaden, dien dag, deels godsdienstig, deels met uitwendige vreugdeblijken, te moeten vieren. In beiderlei opzigt vondt zij bijval onder de Stedelingen. Eene deftige vrolijkheid kenmerkte dien Gedenkdag.

Verkieven de Burgers en Ingezetenen van verscheiden, zo *Zuid-* als *Noordhollandsche* Steden, in den Jaare 1782, hunne stemmen, om door Verzoekschriften aan 's Lands Staaten de Vrijverklaaring der *Noord-Amerikaansche* Staaten te bewerken, de Koopliedea nevens de Reeders in de Haringvisscherij binnen *Enkhuizen* gaven doorslaande blijken, dat zij in Vaderlandsliefde en zucht voor den Koophandel, aan de overige Steden niets behoefden toe te geeven. Niet weinig viel 'er, in dat zelfde Jaar 1782, hier ter Stede te doen, over een afzonderlijken Vrede, of Bestand, door *Engeland* aangeboden. De Burgemeester AUGUSTINUS HENDRIK DUYVENS verzette, ter Vroedschaps Vergaderinge, zich daar tegen, beweerende dat men niet te schielijk zich aan dien voorslag moest vergaapen, dewijl 'er gewis een angel in het gras verborgen lag. Hij wilde vooraf het Fransche Hof gekend hebben, en indien hetzelve 'er genoegen in nam, eenen Vrede gesloten hebben, waarbij alle oude verbintenissen met *Engeland* voor altoos verbroken wierden. Veeemd mag het luiden, dat des Burgemeesters verzoek om aanteekening van zijn uitgebragt gevoelen, door den Voorzittenden Burgemeester H. VAN STRAALEN, van de meeste Regeeringsleden onderstennd, wierdt afgeslagen: waarom het, eerlang, in openbaaren druk verscheen. Geene geringe voldoening intusschen was het voor Burgemeester DUYVENS, toen hij, wel haast, in een Verzoekschrift, door verscheiden handeldrijvende Burgers ingeleverd, bijval en medestand ontmoette.

Niet bij woorden en blooten verzoeken, om 't geen meer tot 's Lands oirbaar dienstig agtte, lieten de bovengemelde Onderteekenaars het berusten. Den vervallen staat der Visscherij, Koopvaart en Handel der Stad in aanmerking neemende, rigtten zij gezamentlijk een Gezelschap op, waaraan zij den naam van *Patriottisch Genootschap* gaven, ten oogmerke zullende hebben het oprigten eener Maatschappije, bepaaldlijk ingerigt om de zo even genoemde bronnen van bestaan van nieuws te doen vloeien. Volgens het plan konde een ieder voor zo veele aandeelen, ieder vijfhonderd Guldens beloopende, als hij wilde, deel neemen in de Maatschap-

schappij. In den aanvang des Jaars 1783 maakte men een begin met het bewerkstelligen van het beraamde plan.

Ook in deeze Stad openbaarde zich, in den Jaare 1783, de zucht voor den Wapenhandel, in weerwil van de meerderheid der Regeeringe, gelijk duidelijk bleek uit haar dralen in het vergunnen van eene voegzaame oeffenplaats. Regenten van het Oude Mannen- en Vrouwenhuis, met reden daar over verontwaardigd, booden den Wapenoeffenaaren, ten hunnen gebruike, eene Zaal aan, die geheel ledig stondt. Burgemeesteren, dit vernomen hebbende, eischten van Regenten een berigt, op welke voorwaarde de Zaal was toegestaan? wie vuur en licht bekostigde? en of voor 't gebruik der Zaale iets zou betaald worden? In sterke, doch eerbiedige taal, wierdt hierop geantwoord. Dat de oprigting van een Genootschap van Wapenhandel, hier ter Stede, merkelijke moeite in hadt, kan uit het boven vermelde ligt worden afgeleid. Nogthans kwam dit Genootschap tot stand, in den Jaare 1786; het voerde tot Zinspreuk *de Vrije Westfriezen*. In den Jaare 1787 vereenigde zich dit Genootschap met een Burger-Legertje in *Noordholland*, ter dempinge van oproerige beweegingen. De komst der *Pruissen* maakte wel haast een einde aan de Vrijheidminnende werkzaamheden. — Niet onopgemerkt mogen wij hier voorbijgaan, een eenigzins zonderlingen stap der Regeeringe van *Enkhuizen*. Hoewel van beproefde Oranjegezindheid, diende zij, egter, naa de komst der *Pruissen*, ter Staatsvergaderinge een treffend Vertoog in tegen de Pruisische dwingende overmagt. Zij betuigde, onder andere, nooit gezegd of verlangd te hebben, dat de tegenwoordige zo ongelukkige omstandigheden van het Vaderland door vreemde Troepen zouden behandeld worden; veel minder dat buitenlandsch geweld aan eene vrije Republiek, en aan de aanzienlijkste der Souvereine Provincien, de wet zoude stellen.

Zie N. Nederlandsche Jaarboeken.

ESSENIUS, (ANDREAS) of VAN ESSEN, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Utrecht*. „Van deezen man" (dus schrijft van hem de Geleerde YPEY) „hebben wij een *Systema Theologiæ Dogmaticæ*, drie Deelen in quarto beslaande. Hetzelve is uitgegeeven te *Utrecht* in den Jaare 1652, en naderhand een en andermaal herdrukt. Dit *Systema* is eenigen tijd, zints den Jaare 1652 tot 1669, van den Hoogleeraar bij zijne lessen gebruikt geworden; maar daar hij zelf bevond, dat het te uitbundig en te omslagtig ware, wierdt hij bij zich zelven te raade, om het door vier zijner naarstigste en kundigste leerlingen te laaten verkorten, en tot een *Compendium* brengen. Dit geschiedde onder zijn opzigt en verbetering. Het *Compendium* wierdt uitgegeeven in den Jaare 1669 te *Utrecht*, zo als het daar ook in den Jaare 1685, voor de tweede maal het licht zag, met den tijtel van *Compendium Theologiæ Dogmaticum, in usum collegiorum editum*. — Het Werk is naar de schoolsche leermethode bearbeid, en loopt af in de gewoone orde, behalven dat het hoofdstuk, *de fide* (*van het geloof*) het tweede in rang is, en op het hoofdstuk, *de Theologia* (*van de Godgeleerdheid*) volgt. 'Er zijn twintig hoofddeelen in. De waarheden van het Kristendom worden 'er stellig in voorgedraagen, en voorts oordeelkundig, meest uit aangehaalde schriftplaatzen, beweezen. Op zulk eene wijze wordt het gevoelen der Hervormde Kerk gestaafd met betoogredenen, welken tot zekere klassen gebragt zijn: terwijl de voornaamste uitvlugten en tegenbedenkingen der wederpartijen geopperd en opgelost worden. Aan het einde van ieder hoofdstuk heeft men eene stichtlijke gebruikmaaking van de behandelde waarheid voor het Godsdienstig hart. — 't Werk, over het geheel beschouwd, is nog al van waarde, wanneer men 'er het scholastieke afrekent."

Zie A. YPEY, *Geschiedenis der Systematische Godgeleerdheid*.

EVERT-

EVERTSEN. (JAN) Op het wedervaaren, deezen dapperen Lieutenant-Admiraal in *den Briel* bejegend, en door ons, op 's Mans Artikel, Deel XIV. bl. 556, verhaald, teekent VAN WYN het volgende aan, ter ophelderinge van dit onteerend voorval. „ EVERTSEN was aan WASSENAAR en KORTENAAR, in 't gebied der Vloote, opgevolgd. Dat hij na den mond der *Maaze* liep, was overeenkomstig den last der Staaten, om, in geval van nederlaage, zich aldaar te vergaderen; 't welk, door 't vlugten van veele Kapiteinen na *Texel*, *'t Vlie*, en de *Wielingen*, verhinderd wordende, hem, op den vijftienden, in *den Briele*, deedt aan land stappen. De Heer VAN WASSENAAR hadt, in die Stad, veele Matroozen geworven, die, ongelukkiglijk, met hem omkwamen, en 't waren de Nabestaanden van deeze menschen, die EVERTSEN mishandelden. Zo geweldig was de opstand, dat de Heer VAN BEAUMOND, bevel voerende in *den Briele*, de bezetting moest doen in de wapenen koomen; wáar door de Lieutenant-Admiraal, die zich, midlerwijl, aan de steven van eenen, naast hem liggenden, Smak, (misschien van *la Salle*) hadt vastgehouden, uit het water gered, en, zo 't mij schijnt, eerst op dat Schip, en zedert, ter naaster huizinge of herberge gebragt wierdt.

EUGENIUS. (FRANÇOIS) De volgende Anecdote, deezen doorluchtigen Krijgsheld betreffende, agten wij der mededeelinge niet onwaardig. In de maand Augustus des Jaars 1708 het beleg voor *Rijssel* hebbende geslagen, ontving hij, op zekeren morgen, twee Brieven; in eenen van welke hij, bij het openen, niets anders dan een stuk graauw papier vondt, welk 'er zeer bemorst uitzag, en 't geen hij, meer diergelijke stukken ontvangen hebbende, op den grond smeet, met het zonderling uitwerkzel, dat hij op staanden voet, zich geheel bedwelmd gevoelde. Soortgelijke, hoewel nog sterker aandoening, hadden 'er zijn Adjudant en de Generaal DOPH van, die zich bij hem in zijn verblijf bevonden. Straks hing men het papier eenen Hond om den hals,

hale, wien men 'er ook een stuk van te eeten gaf; met dat gevolg, dat het Dier eerlang den geest gaf.

Zie *Europische Mercurius*, Sept. 1708.

EUSTATIUS; zie ST. EUSTATIUS.

FEITA'

F.

Feitama, (Sybrand) vermaard Nederlandsch Dichter, in de maand December des Jaars 1694, te *Amsterdam* geboren, van Izaak Feitama en Katharina Rooleeuw, lieden van geen gering aanzien in den deftigen burgerstand. Hoewel eerst tot de beoeffening der Godgeleerdheid bestemd, hadt dit ontwerp geenen voortgang, maar wierdt hij bij Jan Willink, voornaam Koopman, geplaatst, om 'er den Koophandel te leeren. Hier zijnen tijd hebbende uitgediend, naardien hij tot den Koophandel geene lust gevoelde, welks voordeelen hij, uit hoofde van onderlijken rijkdom, niet behoefde, begaf hij zich tot een stil leeven, der Dicht- en Teekenkunde toegewijd, van welke hij, voorheen, de gronden reeds gelegd hadt. Eenige Treurspelen, deels vertaalingen, deels van eigen vinding, waren, zedert het Jaar 1720, de vrugten van zijnen letterarbeid. In den Jaare 1733 kwam 'er een gewigtiger Werk van Feitama in 't licht, de *Telemachus* van den Kamerijkschen Aardsbisschop Fenelon, uit Fransch Ondicht in Nederduitsch Heldendicht overgebragt. Eene verbeterde en door langduurige oeffening beschaafde uitgave van dit Werk zag het licht in den Jaare 1763, door de bezorging van Frans van Steenwijk, kunst- en boezemvriend van Feitama, die hem de uitgave hadt aanbevolen. Middelerwijl hadt onze Dichter zijne *Tooneelpoëzij*, in twee deelen in quarto, in de Jaaren 1733 en 1735 uitgegeeven. Eene Nederduitsche vertaaling der *Henriade* van Voltaire hadt hem, onder dit alles, bezig gehouden. In den Jaare 1738 was dezelve half, en vijf jaaren laater geheel afgetijmd;

rijmd; en toen verliepen 'er, deels met beschaaven, deels met drukken, nog twee jaaren, eer het Werk het licht zag. Zedert is 'er niets van hem uitgekoomen tot aan zijnen dood, welke op den dertienden Junij des Jaars 1758 voorviel; doch naa welken zijn Vriend VAN STEENWYK, behalven de nieuwe uitgave van den *Telemachus*, nog drie Tooneelstukken, eenige vertaalde Fransche verzen, als mede Mengelstoffen, door den druk heeft gemeen gemaakt. Iet zonderlings was het in FEITAMA, schoon hij van zijne Werken geen geheim maakte, dat hij zelden iets onder zijnen eigen naam heeft in 't licht gegeeven, maar altoos of met de letters S. F. of meestal met de Zinspreuk STUDIO FOVETUR INGENIUM, of *door Oeffening wordt het verstand geslepen:* eene Zinspreuk, de eerste letters van welker woorden, S. F. I. zijnen naam, SYBRAND FEITAMA *Izaakszoon*, aankondigen.

Zie J. WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam.*

FILIPS WILLEM VAN NASSAU, *Graaf van Buuren.* Zie hier eenige nadere bijzonderheden, deezen ongelukkigen Prins betreffende, overgenomen uit VAN WYN; welke, diens ontslag uit zijne achtëntwintigjaarige Gevangenisse in *Spanje*, en zijne aankomst hier te Lande, vermeld hebbende, het volgende vermeldt.

„ De vreeze (dus schrijft de Oud-Pensionaris) voor eene te groote Spaanschgezindheid, van welke, zo de Algemeene Staaten, als die van *Holland*, FILIPS WILLEM, bij zijne komst na de Nederlanden, verdagt hielden, en die de reden was, om welke de eerstgemelden, bij hunnen Brief van verwelkomste, ten Jaare 1591, zich verschoond hadden hem alhier te ontvangen, bleek, allengskens, ongegrond te zijn, en verdween meest al, bij de bedaarde overweeging, dat een Prins, in deeze Gewesten gebooren, en tot zijn vijftiende jaar, opgevoed, maar toen, met vertrapping van 's Lands voorregten, tegen zijnen wil, door ALVA opgeligt, na *Spanje* gevoerd, aldaar, tot in het eenënveertigste jaar zijns leevens,

wel

wel zonder kluisters, in eene eerlijke en zogezegde vrije Staatsgevangenis, doch met verlies, egter, van natuurlijke vrijheid in gaan en keeren, opgehouden, en in dien tusschentijd, door 't beleid van *Spanje*, van eenen, bij hem altijd geliefden (*) Vader, een groot deel zijner aanzienlijke goederen, en de hoop ter opvolging in de hoogste waardigheden hier te Lande, geweldaadiglijk beroofd, en zedert, slegts met glimpige eertitelen en weinige inkomsten gepaaid, den Nederlanderen, die hem nimmer beledigden, in den grond geen kwaad hart konde toedraagen; te minder, daar men reeds kennis droeg van zijnen zagten aart, die hem de harde behandeling des Vijands deedt verduuwen, en in den nood van nergens anders zich te kunnen wenden, zijn Hof bij de Aartshertogen deedt maaken, alwaar hij ten speelbal van zelfsbelang gebruikt, en kwanswijs, met eene bende van driehonderd Mannen, begunstigd was; zonder dat mij gebleeken is, dat hij nooit met dezelven tegen deezen Staat te velde trok, hoe zeer hij, in 't gevolg van ALBERTUS, 't beleg van *Calais* en *Amiens* bijgewoond, en aldaar, niet brein en bloed van drie, aan zijne zijde gesneuvelde, Spaansche Edellieden, bespat, groot gevaar van 't leeven geloopen hadt.

„ Men

(*) De liefde en agting, die hij voor zijnen Vader droeg, bleek, ten duidelijkste, in de wraake, welke men zegt, dat hij van eenen Spaanschen Hopman nam, die, daar te Lande, de wagt bij hem hadt. Deezen zeer smaadelijk van WILLEM I spreekende, kon FILIPS, (wel zagt, maar niet laf, van aart,) dien hoon niet langer dulden; greep hem om den middel en wierp hem ten venster uit, zo dat hij, in 't nederkomen, den halze brak. De Prins liep toen gevaar van den zijnen, indien niet GABRIEL D'OSORIO, een jong Edelman, daar tegenwoordig, hem gered, en voor 's Konings Raad, verklaard hadt, dat de verregaandste belediging en terging des Hopmans 't regtvaardig gevoel zijner Doorluchtigheid hadt ontstooken, en dees dus, als de onschuldige oorzaak van dit onheil, moest worden beschouwd. AUBERY, *Memoir. p. m.* 170.

„ Men zag hem dan, in *Holland* en de overige Gewesten, al vroeg, met medelijden aan, schoon 't Roomsch geloof, 't welk hij beleedt, de Spaansche partij, die hij moest aankleeven, en misschien ook de verschillenheid van denkwijze, tusschen hem en zijnen Broeder MAURITS, over 't bestuur der Vaderlijke Erfgoederen, 's Lands Regeering, een' geruimen tijd, huiverig maakte, om hem herwaarts te noodigen, zo lang men in vollen Oorlog met de Aartshertogen was.

„ Toen, egter, in den Jaare 1607, de Vredehandelingen geopend wierden, FILIPS WILLEM, reeds ten Jaare 1599, schoon tegen den zin van MAURITS, in zijn Prinsdom *Oranje* hersteld en gehuldigd was, en alles zich, (voornaamlijk door de tusschenkomst des Franschen Gezants, die de belangen van den Prinse, als gehuwd met ELEONORA van *Bourbon Condé*, eerste Prinsesse van den bloede van *Frankrijk*, gelast was voor te staan,) tot eene vriendelijke verdeeling der bovengemelde Erfgoederen, tusschen hem en zijne Broeders en Zusters, begon te schikken, verkreegen zijne zaaken, hier te Lande, bijzonder bij die Staatsleden, die meer naar Vrede dan Oorlog helden, een eenigzints gunstiger aanzien. Dit bleek al ras, toen hem, door de Algemeene Staaten, en om ten dienste van zijn Slot *Oranje* te gebruiken, niet alleen wierdt toegestaan in *Holland* tien stukken Geschuts, zes van vierëntwintig en vier van twaalf pond bals, te doen gieten, maar ook dezelve stukken hem, zedert, grootendeels, nevens tweehonderd musketten en spietsen, ten dienste als vooren, wierden geschonken; waar op een spoedig verlof volgde, van zich, nog voor het sluiten van den Treves, na *Holland* te mogen begeeven. Over *Buuren*, ('t geen hem aanbestorven was, en door zijne volle Zuster, de Gravinne Weduwe van HOHENLO, die hij zeer beminde, nu bewoond wierdt,) den dertienden November des Jaars 1608, in den *Hage* gekomen, wierdt hij, door eene bezending der Algemeene Staaten afgehaald, en bleef 'er een' geruimen tijd; binnen welken, als ook onze WAGENAAR heeft aangeteekend, de gezegde Erffenisse geregeld, en door zijn bestel en vredelievenden aart, MAURITS met deszelfs Zuster EMILIA, gehuwd aan EMANUEL, Prins van *Portugal*, verzoend wierdt.

„ Ge-

„ Gedurende zijn verblijf hier te Lande, ging men, egter, zijne wegen zeer naa, en 't leedt niet lange, of 'er rees eenig wantrouwen. Immers de Raaden van Staaten droegen, in de maand Februarij des Jaars 1609, ter algemeene Staatsvergadering voor; dat de Prins VAN ORANJE, eerstdaags, na *Breda* stondt te vertrekken, om aldaar gehuld te worden, en ten gewoonlijken tijde, de Magistraat te veranderen; zij voegden 'er bij, dat het regt, 't welk gemelde zijne Doorlugtigheid tot deeze Stad was hebbende, door der Staaten Wapenen was verkregen, en dat hij „ dierhalven, dezelve „ van deeze Landen te leen moest houden; nadien hij," (zeiden zij,) „ anderzints, als Heer van de orde van het „ Gulde Vlies, ende Vasal van onze wederpartij; daar toe „ nyet en kan pretenderen; zo lang de Souverainiteyt, al„ hier, met regt, gehouden wierdt, ende de Stad, nog he„ den, met Guarnisoen was bezet, tot conservatie van 't „ gemeen lant en van zijne Excellentie;" geevende verder de Raad in bedenken, of men zijner Doorlugtigheid niet diende aan te zeggen, dat de Staat van den Lande het pleegen van eenige nieuwigheid, in de Burgerregeering of Godsdienst, binnen *Breda*, niet zou kunnen lijden? Dan de Staaten oordeelden, op dit een en ander, voor eerst, nog geen besluit te moeten neemen; ook weet ik niet, dat dit zedert geschiedde, en wij zullen, straks, zien, dat de inhuldiging te *Breda*, eerst eenige maanden hier naa, plaats hadt, en dus 't gerugt, dat zulks eerstdaags zou geschieden, te voorloopig was geweest. Ondertusschen, wierdt de Raad, omstreeks de maand Maij, weder verwittigd, dat FILIPS WILLEM de Magistraat van *Steenbergen* wilde verzetten, waar op, terstond, twee Leden uit hun midden afgevaardigd wierden, welken, niet alleen, den Prinse moesten verzoeken die verandering uit te stellen, tot dat „ de Heeren Staaten Gene„ raal desaangaande souden hebben gedisponeert;" maar zich ook begeeven na Graave MAURITS, en deezen vermaanen, de aanstelling des Magistraats, aldaar, te continueeren, gelijk hij, tot nog toe, hadde gedaan, tot nader orde van haar Ed. Mogende. De uitslag, egter, deezer bezending, beantwoordde weder niet aan den wensch des Raads, en de

 terug

terug gekeerde Afgezanten boodschapten, „ dat die Heere „ Prince, in het voorsz. aengesechde van wegen den Raedt, „ nyet wel te vrede en was, ende vereleert hadde, *dat de „ voorsz. insinuatie hem te laete geschiedde, zulx dat hij, „ in syn gegeven ordre van het verstitten der voorsz. Ma- „ gistraet, gheen veranderinge, jegenwoordich, en soude „ konnen doen."* De Raad, van deeze zaake aan de Algemeene Staaten kennis geevende, verzogt toen, alleenlijk, dat dezelven, hier nopens, geliefden te handelen, zo als zij, ten meeste dienste van den Lande, zouden oordeelen te behooren, maar 't blijkt mij niet, dat de laatstgenoemden, ook in dit opzigt, zich verzetteden tegens het doen van *Oranje*, die 't vertrouwen van veelen, hier te Lande, meer en meer gewonnen hadt, en, eindelijk, naa nu de verdeeling der Vaderlijke Erfgoederen op een vasten voet was geregeld, zich, van hier, in 't begin van Julij des Jaars 1609, na *Breda* begaf, om de hulde zijner onderzaaten te erlangen. Voor dit vertrek, verscheen de Prins, in persoon, ter algemeene Staatsvergadering, en nam, naa behoorlijke dankzegging voor genootene Hoflijkheden en eere, hem, gedeurende zijn verblijf alhier, aangedaan, afscheid, met aanbod van zijnen gewilligen dienst, in al het geene, waar in men hem zou begeeren te gebruiken. Toen, het hart nader openende, beklaagde hij zich bitterlijk, over den rampspoed zijner langduurige gevangenis, in welke hij 't beste deel zijns leevens hadt moeten verslijten, en, afgesneden van het doorzetten zijner fortuine, eenen anderen weg, buiten zijn' schuld, hadt moeten inslaan; verzoekende, eindelijk, dat de Staaten, dit alles in aanschouw neemende, en bijzonderlijk lettende, hoe zijn Vader en Vrienden, hun leeven en bloed voor den Lande hadden gelaaten en gestort, en hoe het meerderdeel der goederen van *Nassau* en *Buuren*, door denzelven zijnen Vader, in 's Lands dienst, was verteerd, waar bij hij, thans, het meeste nadeel leedt, daaromme, zijn' persoon, in des Lands recognitiën, even gunstiglijk als zijne Broeders, geliefden te gedenken. Ook boodt hij, wijders, en uit zich zelven, de hulde der Stad en Baronnie van *Breda* den Staaten aan, die, hier op, den

on-

ongelukkigen Vorst het deel, 't welk zij in zijnen rampspoed naamen, verzekerden, en hunnen dank voor deszelfs aanbod betuigden, doch zich verder op het zigtbaar klein getal der aanwezende Leden, (zijnde de meesten een keer na huis wezen doen,) verontschuldigden, van, op 't stuk der verzogte recognitie, voor als nog, niet te kunnen besluiten, 't welk men egter hem toezeide, bij den terugkomst der afweezenden, gunstiglijk te zullen geschieden (*).

„ Dit laatste bleef bij geene woorden; waar toe ook deedt, dat de Gezanten van *Frankrijk* en *Engeland*, te meermaalen, en bijzonderlijk, in 't midden der afgeloopene Zomermaand, hadden voorgeslagen „ een *defroyement* ende „ vereeringe van *vyventwintich duisend guldens eens*" toe- teslaan, tot „ eene *recognitie* voor den *Heere Prinse van* „ *Oraingien*, in consideratie, dat syne Exelentie is den oud- „ sten soon van syn Exelentie hoochlofflelycker memorien, „ in dese Landen geboren, tegen de priuiliegien van deselve „ daerjnne gevangen ende naer Spaignen geuoert geworden, „ ende, aldaer, lange jaeren opgehouden, met verlies van „ syne goederen." Men nam dit, toen, over, bij de Bondgenooten, doch stemde, in de eerstvolgende maand Augustus, gezaamentlijk, 'er in toe, evenwel, niet onder den naam van *recognitie*, maar onder dien „ van *vereeringe over* „ des *willecom* ende *defroyement*."

„ Kort naa de affcheidsneeming, vertrok zijne Doorlugtigheid na *Breda*, alwaar hij, den twaalfden Julij des Jaars 1609, wierdt ingehuldigd. Men meldt, dat hij, ten zelfden tijde, wegens de Algemeene Staaten, plegtig, door den Heere VAN BREDENRODE, begroet is geworden, waar voor hij hunne Hoog Mogenheden schriftelijken dank betuigde. Mij is, egter, van deeze bezending in de Staatspapieren niets voorgekomen, schoon ik de zaak niet ontkenne. Zeker gaat het,

(*) Resol. Staat. Gener. 2 Julij 1609. Dit stuk, 't geen FILIPS WILLEM eenigermaate kentschetst, en, mijns weetens, nimmer gedrukt is, zal ik hier agter voegen, onder Bijlaage A.

het, dat hij, of ten minste zijne Gemalin, (want dit dunkt mij eenigzints duister,) in de maand November van dat zelfde jaar, een keer, voor eenige dagen, herwaarts deedt en een bezoek afleide, bij LOUISE DE COLIGNY, Prinsesse Weduwe van *Oranje*, aan welke, door de Algemeene Staaten, om meer luister aan 't onthaal bij te zetten, geduurende dien tijd, gegund wierden de kostbaare Tapijten, welken de Alcayde, HAMON BEN BICHEIR, Afgezant des Konings van *Marokko*, onlangs, den Lande, naamens zijnen Meester, hadt geschonken. 't Verdient eenige opmerking, dat men, in de algemeene Staatsbesluiten, op den zestienden November, deeze woorden vindt, „ geproponeert, off men de „ *Prinsesse van Oraingien*, ende andere alhier gecommen, „ sal *verwillecommen*, maer goetgevonden, dat men 't selve „ zal *dissimuleeren*." Dan, wat ook tot deeze koelheid reden gegeeven moge hebben, (die, misschien, alleenlijk, moet gezogt worden in de niet tijdige kennisgeeving, wegens de Prinsesse zelve, van haaren aankomst,) zij duurde niet lang, en reeds den volgenden dag, vaardigden hunne Hoog Mogendheden de Heeren VAN OLDENBARNEVELD, MAGNUS en NYEVELD, wegens *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* af, om haar te *congratuleeren*, 't geen, vervolgens, plaats hadt. Zij kwam, na dien tijd, te meermaalen in *Holland*, onder anderen, ten Jaare 1611, toen zij, met haaren Gemaal, nevens de Prinsesse Moeder en regeerende Prinsesse van *Condé*, een keer door de Steden doende, ook wegens de Staaten van dit Gewest, treflijk onthaald, vergast, en met omtrent voor twaalfduizend Gulden aan Lijnwaat, naar de gewoonte van die tijden, beschonken wierdt.

„ FILIPS WILLEM, zo om 't Roomsche geloof, 't geen hij en zijne Gemaalin beleedt, als om de hooge bedieningen, in welken zijne jongere Broeders zich hier bevonden, zich niet wel met der woon in *Holland* kunnende nederzetten, hieldt zich, zedert, meest, met zijn gezin, binnen *Breda*, somtijds ook te *Brussel*, *Parijs* en elders, op. Te *Brussel* bijzonderlijk, was hij, naa zijn aanzienlijk huwlijk, en bekoming van een grootdeel zijner Goederen, meer dan in vroeger tijden gezien, en de Prins van *Condé* uit *Frankrijk*

ge-

gevlugt, toefde, aldaar, bij hem. 't Bestuur van zijn Prinsdom *Oranje* betrouwde hij, eenigen tijd, aan EMANUEL, Prins van *Portugal*, zijnen Schoonbroeder. Zijn leeven dus, buiten den slommer van zaaken, doorbrengende, overleedt hij te *Brussel*, op den twintigsten Februarij des Jaars 1618, het vierënzestigste jaar zijns ouderdoms, aan de kankerige gevolgen eener kwetsinge, die hem, zeer met bloedige aembeiën gekweld, door zijnen Kruidmenger, ongelukkiglijk, was toegebragt.

„ Hij was een Man van gezond, maar, in het diepst der Staat- en Krijgskunde, min geoeffend, vernuft; 't geen aan 't verzuim zijner opvoeding, in *Spanje*, te wijten was. Ook scheen zijn treurig verblijf aldaar, ('t welk hij, nu en dan, door het Schaakspel plagt te leenigen,) de natuurlijke leevendigheid van zijnen geest eenigzints verminderd, en zwakker indrukzelen te hebben gelaaten van de gronden en beginzelen der weetenschappen, die hem, hier te Lande, in zijne eerste jeugd, met zeer veel zorge, waren aangeleerd. Met dat al, ontbrak het hem aan geene beschaafdheid, die, bijzonder naa zijn ontslag, door 't bijwoonen van 't Hof der Aartshertogen, en zijne reizen door *Italien*, *Frankrijk*, *Duitschland* en de *Nederlanden*, bevorderd was geworden; waarom hij ook, (die gezegt mag worden, behalven eenig Latijn, de Spaansche, Fransche en Nederlandsche taalen gekend en gesprooken te hebben) somwijlen, tot het afleggen van Gezantschappen, niet ongeschikt, en door ALBERTUS, gekooren was. Van zijne goede geaartheid heb ik reeds gewaagd; ook bleek zijne verdraagzaamheid in den godsdienst, uit de onverhinderde oeffening, zo van den Roomschen, als van den Hervormden, welken hij, beiden, in zijn Prinsdom *Oranje*, toeliet. Kloek en zwaar was hij van lichaam, draagende een' vrij grooten en blonden baart. Zijne Gemalin overleedt nog geen jaar naa hem."

De Bijlage, op welke de Heer VAN WYN zich, in het bovenstaande verhaal beroept, was van deezen inhoud:

Affcheid van FILIPS WILLEM, Prinse van *Oranje*, ter Vergadering der Algemeene Staaten.

Jovis 11 July 1609.

„ Compareert de Heere Prince van Oraingnen, verclarende dat syn Exel., verstaen hebbende, dat die Heeren Staten waren op haer scheyden (*), ende dat hy oock was op syn ver-

(*) Verstaa, hier door, niet eene scheiding van *alle* de Leden der Vergadering van de algemeene Staaten, hoedanige, mijnes weeten, naa 24 Juuij 1593, geen plaats vondt: maar alleen 't vertrek van het *meerderdeel* der Afgevaardigden, na hunne Gewesten, om te raadpleegen en besluiten, „ *op de* „ *pointen, by den Raedt van State geproponeert, tot Bergen* „ *op ten Zoom,*" tegen den 5 April des Jaars 1609, en welken meest betreklijk waren tot het aandeel der Provintien in de lasten van het Krijgsvolk. De Algemeene Staaten, geen afkomst aan dit dringend werk ziende, waren, eindelijk, op den 20 Junij 1609, overeengekomen, dat eenige Afgevaardigden, in persoon, zich, hier toe, na derzelver Gewesten zouden begeven, en, uiterlijk, den 14 of 15 Julij, weder in den *Haag* zijn. Nu was reeds 't meerendeel vertrokken, doch deezen maakten, zedert, zo weinig spoed met te rug te keeren, dat de hier gebleevene Leden, die de Vergadering doorzetteden, op den 18 Julij, den Gewesten aanschreeven, dat het scheen, „ *dat die Gedeputeerde, naer eickanders* „ *vertreck vuytsiende ende omhoorende, deselve difficulteren* „ *hun dierste (voor de eerste) opte reyse herwaarts te begeven,* „ *met verachteringe van den dienst van den Lande.*" Waarom zij den bijzonderen Staaten verzogten, te zorgen, dat de Afgevaardigden zich, ten minsten op den eersten Augustus, ten einde als boven, in den *Haag* bevonden. Ik vinde, dat het tot den zesden van die maand aanliep, eer zij, voltallig, ter Vergadering kwamen. Zie Resol. der Staaten Gener. 5 Maart, 18 April, 20 Junij, 17 July, 6 Aug. 1609.

vertreck, defelue nyet hadde kunnen laten fyne affcheyde ende den *adieu* van hare Ho: Mo:, in derfelner Vergaderinge te commen nemen, omme defelue te bedancken voerde eere ende courtoifie, die hem alhier was gefchiet, ende hare Ho: Mo: te prefenteren zynen gewilligen dienst, daer inne defelue hem fullen begeren te gebruycken; Verthoonende ende beclagende voorts het ongemack ende miferie, die hem was ouergecommen, by zyne lanck gevanckenisfe, omme de gemeene fake, daer inne dat hy het befte van fyn leeuen hadde geconfumeert, ende gediverteert, dat hy zyne fortune ende geluck nyet en hadde kunnen pousferen, maer daer toe eenen anderen wech hadde moeten innegaen, fonder zyne fchult, met tverlies van een groot deel van zyne fchoone ende groote goederen; — Verfoeckende ende vermanende, dat d'Heeren Staten fouden gelieuen daer op innezien ende confideratie te neemen; ende voornementlyck oyck, dat fyn Heer Vader ende Vrienden haer leuen ende bloet om het gemeene befte ende den welftant van den Lande hebben gelaten ende geftort, ende dat zyn Exel. hoochloffl: Memorie omme de gemeene fake vuyt te voeren, het meerendeel van de goederen van beyde huyfen Nasfau ende Bueren heeft geconfumeert, het welcke Hem het qualycxfte compt, ende ouerfulcx zynen perfoon in des lants *recognitien*, foe wel ende fauorabelyck te willen gedencken, als hare Ho: Mo: doen van zyne Broeders; daer by dat defelve hare Ho: Mo: zynen perfoon te meer tot defer Landen dienft fullen obligeren: heeft daer na zyn Exel. geprefenteert d'Heeren Staten te doen hommage van de Stadt ende Baronnie van Breda, jegenwoordich aen dezer zyden behoerende by het tractaet van het Beftant, defelue hem wordende gereftitueert ende in handen geftelt, gelyck zyn Heer Vader defelue heeft gehadt ende befeten, al ift dat, na de coftume van Brabant, de reliefnen ende hommagien nyet en gefchieden, dan naer voorgaende fommatien. Hier op hebben d'Heeren Staten, met alle courtoife complimenten, zyn Exel. zyne ouergecommen miferien, ende ongeluck beclaeght, ende voor zyne aenbiedinge bedanckt, ende opte feparatie ende het vertreck van het meerendeel der Gedeputeerde van de Prouincien

(gelyck zyn Exel. selner sach dat de Vergaderinge cleyn was) geexcuseert, dat men, op zyn voorgeuen (het welcke die Heeren Ambassadeurs van de Coningen oyck zeer ernstelyck hebben gerecommandeert, tot verscheyden reysens voor haer vertreck) nyet en konde jegenwoordich geresolueeren, maer dat men ter wedercomptste van deselue, op alles sal letten ende fauorabelyck resolueren."

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels en Aanmerkingen.*

FLORIS VAN BLANKENHEIM; lees FREDERIK VAN BLANKENHEIM.

FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN; zie WYNGAARDEN (Mr. FLORIS OEM VAN) Deel XXXIII. bl. 234.

FOKKE, (SIMON) op den eersten September des Jaars 1712, te *Amsterdam* geboren, vertoonde, van zijne jeugd af, ongemeene zucht voor de Teekenkunst: waarom de Ouders te raade wierden, deeze roeping der Natuure te volgen, en hunnen Zoon aan het onderwijs van een bekwaamen Meester te vertrouwen. De keuze, ten dien einde, viel op den niet onverdienstelijken Plaatsnijder JAN CASPAR PHILIPS; welken hij, egter, door zijnen ongemeenen ijver en naarstigheid, welhaast, in de kunst, voorbij streefde, voornaamelijk ten opzigte van het geestige zijner Ordonnantien. Naar het voorbeeld van JAN LUYKEN, arbeidde FOKKE, zelden, naar voorschriften, maar, meestal, naar zijne eigenontworpene Ordonnantien en Teekeningen. De ontelbaare menigte Boekprenten, door hem vervaardigd, kan, van zijne ongemeene arbeidzaamheid, en van zijn vrugtbaar vernuft, getuigen. Meest geneigd zijnde tot het maaken van kleine afbeeldingen, in zijne volgeestige ontwerpen, kon hij zich niet vernederen, om Schilderijen of Teekeningen van andere Meesters, uitvoerig en slaafsch, naa te volgen. Zijne vernuftige Ordonnantien, waar onder men eene menigte afbeeldingen, de

de Vaderlandsche Historie betreffende, ontmoet, die hij met geestige Etstrekken vaardig wist op te maaken, zullen, naast die van JAN LUIKEN, en anderen, zijnen roem en agting, bij alle Kunstkenners, vereeuwigen. Behalven zijne bekwaamheid in het graveeren, was FOKKE een der beste kenners van Italiaansche en Nederlandsche Teekeningen; van welke hij ook eene aanzienlijke Verzameling heeft nagelaaten, bij zijn overlijden, 't welk op den tienden April des Jaars 1784 voorviel.

FRANEKER; zie FRIESLAND.

FRANKEN, een van ouds vermaard, en in de vroegste Geschiedenissen onzes Vaderlands, zeer bekend volk. Gelijk van de meeste aloude volken, dus is ook de oorsprong der *Franken* zeer onzeker. Zommigen leiden dien af, van de *Trojaanen*; anderen uit *Pannonie* of *Hungarije*. Vreemd is het, en, naar veeler oordeel, niet ligt op te losfen, welk de reden zij, dat veele oude Schrijvers, in hunne beschrijvinge der oude Germaansche Volken, onder welke de *Franken* gerekend worden, van dezelven geen woord gerept hebben? Men antwoordt hierop, dat zij, ten tijde van TACITUS, PLINIUS, STRABO, en anderen, onder verscheiden naamen, of ook wel onder dien van *Kauchen*, of wel van *Kaninefaaten*, bekend geweest zijn; terwijl anderen, wederom, de *Sikambren* daar voor houden. WAGENAAR was van oordeel, dat het gevoelen der zulken den meesten schijn van waarheid op zijne zijde hadt, die van oordeel waren, dat de *Franken* een Volk geweest zijn, uit verscheiden *Germaansche* Volken zamengevloeid. Deeze, in de vroegste tijden, in het *Overrhijnsch Germanie* gewoond hebbende, schijnen zich, in de Derde Eeuw, zamenverbonden, en van toen af den algemeenen naam van *Franken* of *Vrijen* gekreegen te hebben. Een uitvoerig berigt wegens hunne Krijgsverrigtingen behoort niet tot ons plan. Genoeg zij het, aangemerkt te hebben, dat zij, van het laatst der gemelde Derde Eeuwe af, als vaste bewooners der Landen omtrent de *Rhijn*, na den *Zeekant* gelegen, en ook als opgezetenen

van

van *Batavia*, moeten aangemerkt worden; zijnde het, intusschen, onzeker, of zij zich hier met bewilliging der *Batavieren* nedergeslagen, dan of zij deezen Landaart met geweld hadden gedwongen, om hun wooningen en akkers af te staan.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie.*

FRIESLAND. Veel, zeer veel, is 'er in dit Gewest voorgevallen, zints den dood van den Stadhouder WILLEM DEN IV, waar mede wij ons verslag van de Geschiedenissen deezer Provincie eindigden. Het belang van het voorgevallene gebiedt ons, den draad hier wederom op te vatten. Het eerste voorval, dat onze opmerking trekt, was een geschil, in den Jaare 1753, tusschen de Staaten van *Friesland* en het Hof Provinciaal ontstaan, over het te regtstellen van misdaadige Militairen. Om onze Leezers in staat te stellen tot het vormen van een onderscheiden denkbeeld van den staat des geschils, zijn wij genoodzaakt, de zaak een weinig hooger op te haalen. De Staaten van *Friesland*, hadden, naa den Stadhouder geraadpleegd te hebben, op diens raad, in 't laatst van December des Jaars 1758, een besluit genomen, dat voortaan alle Misdrijven, door Militairen begaan, 't zij gemeene of andere, ter kennisneeminge van den Militairen Regter zouden staan, en diens volgens alle Militaire Persoonen, aan denzelven zouden moeten worden overgegeeven, met vernietiging van het Regt van Preventie, door het Hof Provinciaal, zedert de oprigting van het Gemeenebest, onafgebrooken, uitgeoeffend. Wanneer 't zelve, zonder des gehoord te zijn, of eenige voorkennis gekreegen te hebben, van dit besluit berigt ontving, maakte zulks op de gemoederen der Leden, een diepen indruk: zij zagen zich beroofd van een aanmerklijken tak der Lijfstraffijke Regtsoeffening, zints zo lang genooten, en op de wettigste wijze verkreegen: en stonden gereed, om zich terstond bij de Staaten te beklaagen. Doch oordeelden het voegelijk, met eenen Brieve, van dit hun voorneemen, aan zijne Hoogheid kennis te

te geeven, en te verzoeken, dat hij met zijn Gezag wilde tusschen beide treeden, om, op de voegelijkste wijze, de intrekking van dit besluit te bewerken. De Stadhouder verzogt dat hem Gelastigden mogten gezonden worden, eer hij zich verklaarde op de ingeleverde bedenkingen, om met hun te spreeken. — Twee Gelastigden keerden weder met verslag, dat zij niets ter beoogde veranderinge, hadden kunnen te wege brengen: zijne Hoogheid hadt hun te verstaan gegeeven: „ dat hij niet alleen was het eerste Lid van de respective Collegien; maar ook tevens het Eminente Hoofd van de Militie en Kapitein Generaal van de Unie, dat hier uit profluëerde, en dat het altoos van een constant gebruik geweest was, dat in die Provinciën, waar van de Heeren Stadhouders te gelijk waren Kapitein Generaal van de Unie, de Militaire Persoonen, omtrent allerlei soorten van Delicten hadden gestaan, ter judicature van den Militairen Regter. De Provincie *Friesland*, nu nimmer een Stadhouder gehad hebbende, die te gelijk bekleed was geweest met het Character van Kapitein Generaal der Unie, dan alleen tegenwoordig; het, derhalven, billijk en redelijk was, dat ook nu in deeze Provincie geobserveerd wierdt het zelfde Regt, 't geen voormaals in andere Provinciën hadt gevigeerd." Zij voegden 'er, als een troost bij, de betuiging van zijne Hoogheid, „ dat hij op zijn uiterste Regt niet zou blijven staan, en genegen was, aan het Hof eenig genoegen te geeven." Doch stonden de Leden des Hofs grootlijks verwonderd, als zij vernamen, hoe zijne Hoogheid verwagt hadt, dat de Gelastigden, van wegen het Hof, nadere voorstellen zouden gedaan, en met last bekleed geweest hebben, om over die zaak te handelen, zonder 't welk hij zich in geene onderhandelinge zou inlaaten.

Wanneer de Stadhouder, middelerwijl in *Friesland* kwam, hervatten de Gelastigden de zaak in een mondgesprek; en de Leden van het Hof, lieten in December des Jaars 1749 een naderen Brief aan zijne Hoogheid afgaan, bevattende eenige voorslagen, welke zij meenden, dat zouden kunnen strekken, tot het maaken van verandering in 't genoomene Staatsbesluit. Eer zij eenig antwoord ontvingen, verzogt het

Krijgs-

Krijgsgeſigt, om de overgaave van een Gevangenen, onder hevig vermoeden, van ſchuldig te zijn aan Huisbraak, ten minſten aan Dieſſtal; niet van wegen die gepleegde Misdaad, maar dewijl hij zich, zo gezegd wierdt, voor omtrent zeven jaaren, aan Deſertie hadt ſchuldig gemaakt, om dus als een Militair, ingevolge van het bekende, doch betwiſte Staatsbeſluit, gevonnist te worden. — Het Hof gaf bij eenen Brieve kennis aan den Stadhouder van dit geval, zeer zonderling in de daad: dewijl deeze Perſoon in *Friesland*, zo veel jaaren, onder 't oog der geheele waereld geruſt verkeerd hadt, en zijn naam reeds uit de Rolle was uitgedaan; en deeze Gemeene Misdaad door hem zou bedreeven zijn, jaaren, vóór dat het Staatsbeſluit het licht zag: zij maakten des zwaarigheid, om de gevorderde overgave te doen, en verzogten, in deezen Brief, teffens antwoord te mogen erlangen op den voorigen, aandringende op de gunstrijke verklaaring van 's Vorſten genegenheid, om aan het Hof eenig genoegen te geeven; dan, tot hun leedweezen, verſtonden zij, uit het gezondene antwoord, dat hij, eensdeels, geen genoegen nam, in de gedaane Voorſlagen, en anderdeels, zich volſtrekt aan het genomene beſluit houdende, het Hof raade, den Perſoon in geſchil aan den Militairen Regter over te leveren.

Dit bragt hun in de volſtrekte noodzaaklijkheid, om de redenen van hun beklag in Geſchrifte te ſtellen, en den Staaten ter overweeginge aan te bieden; doch het tusſchen komende overlijden van den Stadhouder baarde een uitſtel, om dit voorneemen te volvoeren, tot den zesëntwintigſten April des Jaars 1752, wanneer zij een breedvoerig Vertoog aan de Staaten van *Friesland* inleverden. Een Vertoog, in 't welke zij, naa de opgaave van het voorgevallene, hun Regt, om Gemeene Misdaaden der Militairen te beoordeelen en te vonnisſen, zo vóór, als bij, en naa de oprichting van het Gemeenebest, aandringen, en toonen, dat het een Grondwet der *Frieſche* Regeering is; bekragtigd door het Reglement van zijne Hoogheid, van den eenëntwintigſten December, des Jaars 1748, waar in, met zo veele woorden, te leezen ſtondt: *bij het Hof van Juſtitie zal de volle ju-*

ris-

crimineele als civile Justitie, als van ouds, gehadt hebben, worden geëxerceerd. Hier op hadden niet alleen alle de Leden van hun Edel Mogenden, maar ook het Hof, den plegtigsten Eed afgelegd, en wel op den eigensten dag, op welken het besluit, het Hof zo benadeelende, genomen was; eene zaak, waar aan zij betuigden, niet zonder de uiterste aandoening te kunnen gedenken. Zonder Eedschennis konden zij van hunne verpligting, om het Regt, *zo als van ouds geschied was*, te handhaaven, niet afzien. — Zij merken, daarenboven, op, dat het neemen van zodanig een besluit, buiten kennis van het Hof, streedt met een Staatsbesluit, in den Jaare 1661 der voorgaande Eeuwe. — Men hadt ten grondslage van dit besluit gelegd, het voorkomen van alle verwarring; doch zij toonden, dat 'er veel verwarrings uit stondt gebooren te worden; ook hadt men het Hoogeschool te *Franeker*, in herhaalde besluiten, den rang voor 't Krijgsgericht toegekend. — Het Gemeen hadt, in den Jaare 1748, zo wel als in den Jaare 1673, met veel aandrangs gewild, *dat het Hof van Friesland zou behouden, eene vrije Oeffening van Justitie, zonder eenige belemmeringe, naar de Instructie aan den Hove gegeeven*; tot een onbetwistbaar bewijs, dat men het Hof altoos hadt aangemerkt, als het steunzel van de veilige en geruste zamenleeving der goede Ingezetenen. „ Zijnde dit te meer opmerkenswaardig, dat men," gelijk zij zich uitdrukken, „ daar nog op gedagt heeft, in den Jaare 1748, wanneer de menschen, eer door fortuin, dan door redelijke begrippen, scheenen bestuurd te worden." — Tot wederlegging van het aangevoerde des overleden Stadhouders, in 't gesprek met de Gelastigden, hier boven vermeld, merken zij aan, dat het bewijs, ontleend uit het geen voortijds, in andere Gewesten plaats vondt, omtrent een Stadhouder, bekleed, met het Character van Kapitein Generaal der Unie, omtrent *Friesland* niet in gevolge kon getrokken worden. Naardemaal elk der Gewesten, onbetwistbaar, zijne bijzondere Regeeringsvorm hadt, en de Souverainen in dezelve, de Magt, om, wegens de bediening des Regts, zodanige schikkingen te maken, als zij, ten meesten nutte der Ingezetenen, oor-

dee-

deelen te behooren, gelijk in *Friesland* gefchied was, omtrent het thans betwiste ftuk. — Zij erkenden, zo zeer als iemand de Doorlugtige Waardigheid eens Kapiteins Generaals der Unie; doch het kwam hun voor, dat de hoedanigheid van Stadhouder en Kapitein Generaal van eene Provincie, binnen in de zelfde Provincie, meerder was, dan die van Kapitein Generaal der Unie. Hadt nu zijne Hoogheid, in eerstgemelde hoedanigheid, nooit gevorderd, dat het Regt des Hofs, omtrent de Gemeene Misdaaden der Militairen zou ophouden, zo konden zij niet begrijpen, hoe de vereeniging dier twee hooge Waardigheden zulks zou vorderen, ftrijdig met zo veele, en zo fterke Staatsbefluiten. — Ten flot gaven zij te kennen, dat in *Friesland* gevonden wierdt, een Militaire Regtbank, hoedanig in geen der andere Gewesten plaats hadt; een Regtbank niet ondergefchikt aan den hoogen Krijgsraad, noch aan eenigen Militairen Regter; ook niet, zo veel zij konden zien, aan den Kapitein Generaal der Unie, in die hoedanigheid; maar aan de Hooge Regeering van *Friesland*, en aan de Heeren Stadhouderen, als Stadhouderen van dat Gewest, voor zo verre de Edel Mogende Heeren Staaten, dat Regt aan hun hebben opgedraagen.

Terwijl deeze klagten, niet te onregt *wakkere klagten* geheeten, nog onbeantwoord voor de Staaten van *Friesland* lagen, viel 'er weder een geval voor, 't geen het Hof belette het Regt, *als van ouds*, uit te oeffenen, naa het gevangen neemen van een Militair Perfoon, aan Moord fchuldig. Zij verzogten de Uitfchrijving van een buitengewoonen Landdag, tegen den vierden December des Jaars 1752, en leverden op denzelven een nader Vertoog in, over het te regt ftellen van Militaire Perfoonen. Zij gedroegen zich aan hun voorgaand Vertoog, wegens het Regt, 'er alleen bijvoegende, dat het *tegenwoordig* gebeurde, zeer tot onderfteuning diende van het *toen* gefteide, dat de Militaire Regter, onmogelijk in ftaat was, om de gepleegde Misdrijven behoorelijk te ontdekken, en de fchuldigen te ftraffen: dewijl, zonder tusfchenkomst van den Burgerlijken Regter, en inzonderheid van het Hof, dit Misdrijf nooit aan den dag ge-

gekomen zou zijn, althans niet in dier voege, dat de vermoedelijke Bedrijvers in handen des Geregts waren geraakt. Dat, gevolglijk, den Burgerlijken Regter, zich het onderzoek der Misdaaden, door Militairen gepleegd, onttrekkende, of daar op geen agt mogende geeven, een wijde deur geopend wierdt, voor de gruwzaamste en den Burgerstaat onrustendste euveldaaden. Zij verzogten daarom, andermaal, door haar Geweeten gedrongen, dat het Regtsoeffening verhinderend besluit, mogt ingetrokken, of buiten kragt gesteld worden.

De Staaten van *Friesland* namen het voorheen en het thans ingeleverd Stuk, terstond in overweeginge, als mede een Brief van de Gouvernante, inhoudende, dat, het Hof Provinciaal, niet gehoorzaamd hebbende, aan de ernstigste bestraffinge haars overleden Gemaals, wegens deezelfs wederhoorig gedrag, omtrent eenen door den Militairen Regter opgeëischten Gevangenen, nu, op nieuw, op het Blokhuis, een Soldaat, als medepligtig aan een begaanen moord, gebragt, en op den eisch der uitleveringe, door het Krijgsgerigte, geen overgifte gedaan, of eenig antwoord gegeeven hadt. Waarom haare Koninglijke Hoogheid niet langer kon nalaaten, hun Edel Mogenden, op 't allerernstigste te verzoeken, om Raaden van den Hove Provinciaal te gelasten, deeze beide Persoonen, zonder eenigen verderen uitstel, aan het Krijgsgerigte over te leveren, terwijl zij, van haaren kant, niet zou nalaaten, om, gelijk zij verpligt was, het meergemelde Staatsbesluit te handhaven. Men verstond, dus geragsteund, bij het besluit te volharden, en, naar uitspraak der Gouvernante, de Militaire Gevangenen van het Hof op te eischen, gelijk terstond geschiedde; en wierden den twaalfden Januarij deezes Jaars, de beide Persoonen, door een Luitenant, met vierëntwintig Grenadiers, vergezeld van drie Stokkenknegten, of Geweldige Dienaaren, onder 't aanschouwen eener verbaazend groote, zamengevloeide menigte, van het Blokhuis, geboeid na de Provoost of Gevangenis der Militairen gebragt: en één hunner in Februarij door het Krijgsgeregt gestraft.

Bij het laatstgenomen besluit der Staaten, om, in deeze zaak, zich te houden aan dat van de maand December 1748, door de Gouvernante goedgekeurd, wierden 'er Gelastigden benoemd, om na te speuren, welke ongelegenheden, uit de volvoering van dit besluit, zouden kunnen voortkomen, die te onderzoeken, in geschrifte te vervatten, en daar van ter Vergaderinge verslag te doen; om 't zelve met de beide Vertoogen des Hofs te zenden aan haare Koninglijke Hoogheid, met verzoek, dat het haar moge behaagen, één Heer, uit ieder der vier Kwartieren van den Staat, te benoemen, om met haar in onderhandelinge over dit onderwerp te treeden, ten einde men vaste en bekwaame middelen mogt beraamen, om de Misdaaden, door Militaire Persoonen gepleegd, anderen ten voorbeelde, te straffen. — Mevrouwe de Gouvernante benoemde de Heeren HESSEL DOUWE ERNST VAN AYLVA, uit *Oostergo*, SJUK GERROLT JUCKEMA VAN BURMANIA RENGERS, uit *Westergo*; MARTINUS VAN BOURICIUS, uit de *Zevenwouden*, en EPO SJUK VAN BURMANIA, uit de Steden; verzoekende, onderrigt te mogen worden, wegens de Misdaaden der Militairen, waar van men, in algemeene uitdrukkingen, gewaagde, als tot nog toe door den Militairen Regter, ongestraft gelaaten.

De Persoonen, door haare Koninglijke Hoogheid benoemd, kreegen van de Staaten last, tot de beraamde onderhandeling; die geen onmiddelijken voortgang hadt: dewijl het ter Staatsvergadering ingebragte, van wederzijde, omtrent den last, welke hun zou gegeeven worden, zodanig streedt, dat het niet overeengebragt kon worden, twee tegen twee, en dus in dat geval stondt, waar in, volgens een Staatsbesluit, de beslissing aan de Stadhouders, in den tijd, wierdt opgedraagen. Waarom de Staaten van *Friesland* goedvonden, bij eenen Brieve, Mevrouwe de Gouvernante, van het verwijl der komste dier vier Heeren, en de redenen deezes uitstels, te verwittigen; haar tevens de Papieren, tot dit onderwerp behoorende, toeschikkende, met verzoek, dat het haar behaagen mogt, in deeze strijdigheid van gevoelens, haare uitspraak, tot afkomst van zaaken, te verleenen. De Heeren Raaden van het Hof Provinciaal, hadden, door

hun-

hunne Gelastigden, mondeling, nadere opening doen geeven, van de gevallen, waar in eenige Misdrijven, van Militaire Persoonen, gepleegd, door den Militairen Regter, tot nog toe, ongestraft gelaaten waren. Hun Edel Mogenden, daar door in staat gesteld, om aan de uitgedrukte begeerte van haare Koninglijke Hoogheid, ten deezen opzigte, te voldoen, lieten haar berigt toekomen.

Eerlang vervoegden zich de vier uitgekoöze en benoemde Heeren, bij de Gouvernante, en verslag van hun wedervaaren gegeeven hebbende, wierdt, op den vijfden Julij, dit nader besluit, wegens de Strafoeffening van Misdrijven der Militairen, gebooren; dat aan den Militairen Regter, bij aanhoudenheid zou worden vrijgelaaten, de magt, om Militaire Overtreeders, geheel *Friesland* door, te doen in hegtenis neemen, en dat, dit onverminderd, tot beter volvoering des besluits van den achtentwintigsten December des Jaars 1748, tot naauwkeuriger ontdekkinge, nazettinge, en strafoeffeninge der Misdrijven, door het Hof, zo wel als door de Nederregters, op het doen vatten van alle Misdaadigers, zonder onderscheid, 't zij het Burgerlijke, 't zij het Militaire Persoonen zijn, en het inneemen van berigten, dien aangaande, gelijkerhand, en naar behooren, zou worden gewaakt. Zo dat de Misdaadigers, op last van het Hof gevat, of door de Nederregters aan het Hof overgezonden, als zij bevonden wierden, Militaire Persoonen te zijn, te gelijk met de ingewonnene berigten, ook ten opzigte van weggevlugte Misdaadigers, op verzoek, en schoon niet verzogt, bij aankondiging tot afhaaling, aan den Militairen Regter zouden worden overgegeeven, ten einde deeze verder hun geding mogt opmaaken, en naar behooren vonnissen.

Bij dit nadere Staatsbesluit, wierdt ook bepaald en bevolen, dat alle Burgerlijke of buiten Militairen Dienst zijnde Persoonen, voor den Militairen Regter, zo wel in 't Burgerlijke als Lijfstraffelijke gedaagd wordende, om getuigenis der waarheid te geeven, daar voor zouden hebben te verschijnen, en daar toe onwillig zijnde, door den Regter, waar onder zij behoorden, geregtlijk zouden genoodzaakt

 wor-

worden. — Haare Koninglijke Hoogheid, dit den Burger bevelende, beloofde eene gelijke voorzieninge te zullen doen, omtrent alle Militaire Perfoonen. 't Welk ook in 't einde van de maand Julij geschiedde, door een Publicatie van het Krijgsgeregt in *Friesland*, inhoudende, dat deezen wederkeerig, verpligt zouden weezen, voor den Burgerlijken Regter, in gelijke gevallen, tot het geeven van getuigenis der waarheid opgeroepen, dáár te koomen onder het zelfde verband van Geregtlijken dwang, als onwilligheid daar tegen mogt aandruisfchen.

Het gewigtig ftuk, de Voorziening omtrent de Voogdijfchap der Kinderen van de Gouvernante ANNA, wierdt, in den Jaare 1755, afgedaan. Dit gefchiedde op aanfchrijving van haare Hoogheid, aan de Staaten van 't Gewest, verzoekende dat eenige Heeren mogten gelast worden, om met haar een plan te beraamen. Spoedig wierdt aan dit verzoek voldaan.

De Staaten van dit Gewest, aan MARIA LOUISA, Grootmoeder van WILLEM DEN V, een blijk van hunne doorgaande hoogagtinge willende geeven, befloten, naa het overlijden van de Gouvernant ANNA, de Raadsbeftelling in de Steden van *Friesland*, en de beflisfing der gefchillen welke deswegen mogten ontftaan, geduurende de Minderjaarigheid haars Kleinzoons, aan dezelve op te draagen. Ook aanvaardde zij de Opdragt van de begeeving der rondgaande Ampten, welke voor de Friefche Steden open vielen, welker vervulling jaarlijks aan den Stadhouder plagt opgedraagen te worden.

Een nieuw gefchil, in den Jaare 1766, tusfchen de Staaten en het Hof van *Friesland* gerezen, vorderde de tusfchenkomst van den Stadhouder. Reeds in den Jaare 1761 hadden verregaande moedwilligheden eeniger Jongelingen, Leden van het Hoogefchool te *Franeker* aanleiding gegeeven, dat het Hof den Procureur Generaal gelastte, tegen drie der fchuldigften in Regten te handelen, en dus de zaak der Academifche Vierfchaar te onttrekken. De Senaat zijn Regtsdwang verkort agtende, beklaagde zich, over het gedrag van den Hove, zo in dit als in andere gevallen, ten

zij

zijnen opzigte gehouden, bij de Curatoren, die dit beklag, vergezeld van een Vertoog bij Gedeputeerde Staaten inleverden, met bede dat de Voorregten der Hoogeschoole mogten gehandhaafd worden; 't welk aanleiding gaf tot onderhandelingen tusschen Gelastigden uit Gedeputeerde Staaten en uit den Hove; waar in zij het niet eens konden worden. Het Hof stelde den Staaten een Betoogschrift ter hand; Gedeputeerde Staaten bleeven niet in gebreke om 'er op te antwoorden, en te verstaan te geeven, dat het Hof, zints een geruimen tijd, getragt hebbende zijn Regtsgebied verder uit te strekken, en voornaamlijk zich in te mengen in zaaken, tot het Collegie behoorende, schoon 't zelve daar over het ongenoegen van den Souverain te meermaalen hadt moeten ondervinden, nu ook den Academischen Senaat besprongen hadt, en aan 't Collegie het wettig Regt omtrent de zorg en 't bestuur, aan 't zelve toevertrouwd, zogt te ontwringen. De gevoelens der Staaten verdeeld zijnde, bleef deeze zaak sleepende en onbeslist tot de Meerderjaarigheid van den Erfstadhouder, wien men, als *Curator Magnificentissimus*, dezelve ter beslissing opdroeg. Deeze deedt uitspraak, dat de zaak zou gelaaten worden aan den Academischen Senaat, en gelastte het Hof zich daar in niet verder te mengen; die ook ieder der Studenten in eene Geldboete verwees. Zijne Hoogheid gaf wijders te kennen, dat, indien 'er, in 't vervolg, nieuwe verschillen van dien aart mogten ontstaan, hij, als hun Ed. Mogenden zulks goedvonden, zich der beslissinge in zulke onverhoopte gevallen, niet zou onttrekken.

Schoon de Staaten dit besluit goedkeurden, oordeelde het Hof gegronde reden te hebben om zich daar over te beklaagen, en de bezwaaren deswegen zijne Hoogheid onder 't oog te brengen, gelijk zij deeden bij eenen breedspraakigen Brieve. Het antwoord behelsde de bevreemding van zijne Hoogheid over dit schrijven; en dat hij, volgens verzoek, de zaak beslist hebbende, zo als hij ten meesten nutte van den Lande meende te behooren, zich gaarne buiten de noodzaaklijkheid gezien hadt om den Hove te moeten voorhouden „ dat, zo lang als onderwerping aan de uitspraak der Heeren Stadhouderen in den tijd, het bekwaam-

ste en toereikendste middel tot vereeniging der verschillende gevoelens, en tot wegneeming van verschillen en oneenigheden zijn zou, en zo lang het Reglement Reformatoir op de Regeering van eenëntwintig December des Jaars 1748, de onwrikbaare grondslagen van zijn erflijk Regt en Gezag in *Friesland* zou uitleveren; het zo lang eene ontegenzeggelijke waarheid zou zijn en blijven, dat de *verbindende* kragt en *legislative* uitwerking van zijne Decisien en Uitspraaken bij niemand minder dan bij de Raaden van een Hof van Justitie, aan welkers Hoofd hij geplaatst was, in twijfel moest getrokken worden." — Te minder betuigde hij verwagt te hebben een aandrang van het Hof op eene intrekking van zijne uitspraak: dewijl 'er in dien Brief geen nieuwe redenen daar tegen waren aangevoerd; waar om hij zich aan de éénsgegeevene uitspraak hieldt, ter overboodige opheldering het Hof verwittigende „ dat aan den Academischen Senaat van 's Lands Universiteit, ook in het Crimineele, eenige meerdere Jurisdictie, dan wel aan de Nederregters in de Steden en Landen, moest worden toegekend."

Het Hof, in aanmerking neemende, dat het Staatsbesluit, bij 't welke de uitspraak van den Stadhouder bevestigd was, niet alleen eene beslissing van de zaak in geschil; maar ook een Reglement voor het toekomende inhieldt, waar door het Regtsgebied van 't Hof voor altoos verminderd, en dat van den Senaat boven de afounde Vastftellingen uitgebreid wierdt, oordeelde zich verpligt deswegen een nader Vertoog bij de Staaten te moeten doen, gelijk zij dit in Februarij des Jaars 1747, overleverde. De Staaten meenden een middelweg in te slaan, met het geval, waar over zij in gevolge der uitspraake van zijne Hoogheid, besloten hadden, alleszins te laaten, als zijnde dit vonnis op eene wettige wijze geveld, — doch verklaarden van gevoelen te weezen, dat, voor het toekomende, het besluit in den Jaare 1717 omtrent de Academische Jurisdictie genomen, in volkomen kragt diende te blijven, en de grondslag, op welken de voorkomende gevallen moesten worden beslist.

Welhaast wierdt zijne Hoogheid van ter zijde onderregt, dat de Staaten, bij het ontvangen zijner uitspraak, zich daar

daar mede wel vereenigd; maar op een Vertoog door het Hof ingeleverd, ook van zich verkreegen hadden, om de Voorziening voor het toekomende in een gewigtig gedeelte te vernietigen, en door het inroepen van een door hem in dit geval, gewraakt Staatsbesluit, de uitspraak, zo niet voor 't geheel, althans met betrekking tot een voornaam gedeelte, buiten kragt te stellen. Dit wekte 's Vorsten misnoegen, die bij eenen Brieve antwoord verzogt op twee vraagen den Staaten van *Friesland* voorgehouden „ of zij van gevoelen waren, dat het besluit van den Jaare 1717, tot een Regel en Rigtsnoer, in de behandelinge van zaaken en geschillen tusschen het Hof en den Senaat zou moeten strekken? — Maar vooral, of het hun ernst ware, om een besluit, in 't gemelde jaar genomen, en dat dus den oorsprong verschuldigd was aan de omstandigheden van die tijden, waar in de Stadhouderlijke Waardigheid over *Friesland* beroofd en ontbloot was *van de genoegzaame Autoriteit om de Regeering in haare wettige Constitutie te bewaaren*, — een besluit, waar bij aan den Hove Provinciaal, met opzigte tot twijfelagtige gevallen, de volkomene beschikking op de Uitleveringen en te Regtstelling der Overtreederen wordt toegekend, tegen zijn Regt van *Cognitie* en *Decisie* te doen gelden?" — Het antwoord op die vraagen was, gelijk men ligt kon denken, de intrekking van het besluit op 't Vertoog des Hofs genomen, en het volharden bij het Staatsbesluit des voorgaanden jaars. — Zijne Hoogheid kreeg hier van kennis en betuigde zijn genoegen over den uitslag der zaake, die aan zijne hoop en verwagting voldeedt.

Van het staatelijk bezoek, welk WILLEM DE V, in den Jaare 1773, in dit Gewest afleide, zullen wij hier geen omstandig verslag doen; alleenlijk aanmerkende, dat de vreugdebetooningen te dier gelegenheid beantwoordden aan de vooringenomenheid met het Stadhouderlijk bewind, welk ten dien tijde aller gemoederen beheerschte. Dit geldt ook omtrent een tweede bezoek, in den Jaare 1777.

Wendig, intusschen, wierden, eerlang, veelen in dit Gewest, zints de Koophandel en Scheepvaart niet de vereischte bescherming ondervondt, door eene zigtbaare overhelling

 aa

na de Engelsche zijde, bewerkt en gevoed door den Stadhouder, hoewel diens naam nog niet openlijk genoemd wierdt. Bitter klaagden de *Friesche* Kooplieden over de nadeelen, welke zij door de Engelsche rooverijen leeden, in een Verzoekschrift aan de Algemeene Staaten, uit het welk wij één trek zullen overneemen, als bewijs uitleverende van het vermogen der Ingezetenen van dit Gewest. De Friesche Kooplieden, om de belangrijkheid huns verzoeks voor 's Lands welvaart te doen zien, bragten in 't midden, „ dat *Friesland* het grootste getal der Schepen van het Gemeenebest „ opleverde, welke de scheepvaart van en na het *Noorden*, „ de *Engelsche* en *Fransche* havens, de *Bogt van Frankrijk*, „ *Portugal* en *Spanje* waarna men, als mogende derzelver „ getal voor 't tegenwoordige wel op *tweeduizend* begroot „ worden, voor 't grootste gedeelte bevaaren door geborene „ en hier gevestigde Onderdaanen van den Staat." Geen wonder, derhalven, wanneer, in den Jaare 1779, ter Algemeene Staatsvergaderinge, en die der bijzondere Provincien, over het verleenen van Onbepaalde Convoijen wierdt gehandeld, dat de Friesche Kooplieden zich ernstig verklaarden voor de Staatsleden, die met hun in gevoelen zamenstemden. Hoe hard moest hun dan het besluit vallen, 't welk, eerlang, hoewel tegen den zin van verscheiden Regenten, wierdt uitgebragt! Het hieldt in, „ Dat, daar drie groote Zeemogenheden, in de Nabuurschap van den Staat, en op die „ Zeeën, die door deszelfs Ingezetenen dagelijks bevaaren „ worden, handgemeen waren, de Staaten van *Friesland*, „ zo wel als de Staaten van *Holland*, begreepen, dat de „ Bescherming der Zeevaard ten uitersten noodzaaklijk was, „ dat zij desgelijks toestemden, dat een Bescherming, naar „ de Letter der Tractaaten verleend, een blijk van volkomene onzijdigheid zou opleveren; — dat, hoewel dit „ waarheden en voorwerpen waren van het uiterste aanbelang en klaarheid, 'er egter, ook anderzins zich opdeeden, van welke men het oog niet geheel moest afwenden; — dat bij mogelijkheid het verleenen van een onbepaald Convoy den Staat in vijandlijkheden kon inwikkelen; dat de vrees daar voor, en het gevaar, waar aan de

Bui

„ Buitenlandsche Bezittingen van de Republiek en de Fron-
„ tieren der Land-Provincien, in zulk een geval, zouden
„ zijn blootgesteld, altoos zwaar bij hun hadt gewoogen;
„ dat zij ten vollen overreed waren, dat het Gemeenebest
„ in geenerlei opzigt toegerust was, om in eenen Oorlog
„ te treeden, en dat daarom de meerdere of mindere moge-
„ lijkheid alleen genoegzaame reden opleverde van het ha-
„ zard daar van, niet dan in eene uiterste noodzaaklijkheid,
„ te loopen — dat zij inzonderheid begreepen de zwakheid
„ der Frontieren, en het gering getal van Militie, waar door
„ de Land-Provincien geduurig zouden kunnen ontrust wor-
„ den, en wel die Provincien, die onophoudelijk, doch
„ vrugtloos, hadden aangedrongen om in een beter en vei-
„ liger stand gesteld te worden; dat het ten uitersten hard
„ zou weezen, die aan roof bloot te stellen, om den Han-
„ del van andere wat meer te doen bloeijen. — Hier over
„ zouden zij zich niet breeder uitlaaten: breedvoerig en
„ kragtig was dit aangedrongen, door de Heeren Staaten
„ van andere Gewesten. Om alle deeze redenen maakten
„ zij zwaarigheid om tot Onbepaalde Convoijen, als nog,
„ hunne toestemming te geeven."

Dit niettegenstaande wierdt het Ontwerp der Gewapende Onzijdigheid gretig aangenomen, en den Afgevaardigden ter Generaliteit in last gegeeven, om hetzelve door de meest kragtige redenen aan te moedigen.

Twee blijken vertoonde het Jaar 1781 van de veld winnende afkeerigheid der *Friezen* van *Engeland*. Het eene was een voorslag van het Kwartier van *Oostergo*, tot het aangaan eens Verbonds van Vriendschap en Koophandel met de Vereenigde Staaten van *Noord-Amerika*; die, evenwel, tot nog toe geene uitwerking hadt; het ander, dat meer bijvals ontmoette, behelsde eenen voorslag van dat zelfde Kwartier tot het sluiten eener verbintenisse, ten minsten voor den toenmaaligen Oorlog tegen *Engeland*, met *Frankrijk* en *Spanje*. Dit voorstel, bij de overige Kwartieren zijnde goedgekeurd, viel het besluit, om daar van opening te doen ter Algemeene Vergaderinge, en de overige Bondgenooten te beweegen, in dien zelfden maatregel te treeden.

Een vreemd verschijnzel vernam men, in den Jaare 1782, in het gedrag der *Friesche* Staaten, ten aanzien van de Uitschrijvinge van een jaarlijkschen Algemeenen Biddag. Daar die Uitschrijving, uit *'s Hage* na de Gewesten verzonden, doorgaans aangenomen wierdt en goedgekeurd, verwierp men thans de toegezondene, en stelde eene andere op, met last aan de Leeraaren, dat deeze hun tot eenen leiddraad zou verstrekken.

Veel viel 'er, in dat zelfde jaar, in *Friesland* te doen, over de vermindering der *Quoten*, of het aandeel des Gewests in de gemeenschappelijke toelaagen tot de kosten van het Bondgenootschap. Reeds herhaalde reizen, in deeze Eeuwe, hadt het Gewest zijne klagten ingeleverd, dat het, ten aanzien zijner Uitgestrektheid en Bronnen van Welvaard, te hoog was aangeslaagen. Naardemaal thans, wegens den Oorlog de Lasten hoog liepen, en derzelver drukkende zwaarte, zich bij verdubbeling deedt gevoelen, zonden zij in de maand April een wijdloopig Vertoogschrift aan hun Hoog Mogenden, loopende over de vijf volgende stukken.

Vooreerst oordeelden zij noodig te vertoonen „ de gelegenheid, en toestand van *Friesland*, ten einde de overige „ Bondgenooten daar volgens hunne eigene gesteldheid mogten vergelijken, om daar uit te moeten besluiten, hoe zeer „ de menigvuldige en zwaare tegenheden *Friesland* benevens, ja, boven zijne Medegenooten, in de Finantien ten „ uiterften verzwakt hadden. — *Ten tweeden*, dat, om te „ voldoen aan het binnenlandsche vereisch ter herstellinge „ der geledene schade, en zo veel mogelijk nieuwe rampen „ voor te koomen, en om tevens, met inspanninge van alle „ benoodigde kragten, als getrouwe Bondgenooten, zich te „ kwijten, van die pligten, door de Staaten van *Friesland* „ aan de Unie verschuldigd, door hun niets was nagelaaten „ om die te vinden uit zodanige overzwaare Lasten, dat „ ze altoos ophoopende en nooit verminderende, aan de „ Ingezetenen ten laatsten ondraaglijk waren geworden. — „ *Ten derden*, dat *Friesland* bereids bij herhaalinge de ernstigste aanzoeken gedaan hadt tot verbetering of verzagting. — *Ten vierden*, dat, uit aanmerking van deezen

„ be-

„ bekommerlijken toestand en bovenmaatige bezwaaring, de „ overige Medeleden van de Republiek, (*Zeeland* alleen, „ wegens onmagt uitgezonderd,) verschuldigd waren, vol„ gens de gronden eener gezonde rede, natuurlijke billijk„ heid, en de volstrektste noodzaaklijkheid, om, even gelijk „ het genoemde *Zeeland* was wedervaaren, ook dit Ge„ west, als een verzwakt Bondgenoot, te hulpe te koomen „ en te verligten; dat daar toe reeds zo veelvuldige Vertoo„ gen ter Algemeene Staatsvergaderinge, gedaan zijnde, „ zonder de gewenschte uitwerking te hebben tot eenige de „ geringste vertroostinge of weezenlijke verligting, hun Ed. „ Mogenden zich genoodzaakt vonden hunne regtmaatige „ klagten als nog te vernieuwen, in de billijke hoope van „ eindelijk eens verhoord, te zullen worden. — *Ten vijf*„ *den*, dat dezelve hun Hoog Mogenden, op 't nadruklijk„ ste onder 't oog moesten brengen, de bejammerenswaar„ dige gevolgen, welke uit eene aanhoudende weigering, „ noodzaaklijk zouden voortvloeijen, zelfs bij de geringste „ ligtgebeurlijke en buitengewoone toevallen."

Door eenen brief aan zijne Hoogheid, en door herhaald schrijven aan hun Hoog Mogende, drongen de Friesche Staaten dit Vertoogschrift aan; 't welk, egter, niet de bedoelde uitwerking hadt.

Friesland, 't welk op de Vrijverklaaring van *Amerika* zo ijverig als eenig ander Gewest hadt aangedrongen, kon niet in gebreke blijven, naa dat deeze gewigtige zaak was doorgegaan, deswegen zijne blijdschap openlijk aan den dag te leggen. Te *Franeker* deeden de Studenten, op hunne kosten, een fraai Vuurwerk vervaardigen, in wiens middensten Boog men dit tweeregelig Opschrift las

Plus valet una dies, qua libera ducitur aeta,
Quam male sub Domini secula mille juga.

Waar van de zin is:

„ Eén dag van Vrijheid wordt van hooger prijs geagt,
„ Dan Eeuwen onder 't juk eens Dwinglands doorgebragt."

De

De *Burger-Sociëteit* te *Leeuwarden*, de eerste, zo veel wij weeten in deeze Gewesten, uit Kooplieden en Scheepsreeders bestaande, ten zinspreuk voerende DOOR VRYHEID EN YVER, vervoegde zich bij de Staaten van *Friesland*, met een Verzoekschrift van eenen zeer bijzonderen aart. De Leden wenschten gelegenheid te mogen hebben om aan hun Ed. Mogenden daaglijk te kunnen openbaaren, de hartlijkste en tevens eerbiedigste gevoelens van dankbaarheid en erkentenisse, welke hun niet alleen, maar, zo zij vertrouwden, alle welmeenende Medeingezetenen bezielden, bijzonder ten opzigte van de gewigtige en volwijze besluiten, op alle zodanige punten, als waar toe de hachlijke omstandigheden, in welke het lieve Vaderland gestort was, de zo overvloedige als verdrietige onderwerpen hadden opgeleverd, inzonderheid op den gewoonen Landsdag in den Jaare 1782, en den buitengewoonen Landsdag in de maand April gehouden. — Besluiten, die niet alleen het kenmerk droegen van Wijsheid, maar ook die van de zuiverste welmeenenheid en liefde tot het Vaderland, en ten overtuigendste beweezen, dat hun Ed. Mog. niets boven deszelfs welvaaren zogten; maar zich als het gewigtigste voorwerp van aandagt, betragting en aankleeving steeds voorstelden *Salus Populi suprema Lex esto.* „ Het Heil des Volks zij de opperste Wet." — Besluiten, eindelijk, welke de goede Ingezetenen van *Friesland* volkomen moesten bevestigen om te volharden in die vertrouwlijke en stille gelaatenheid, welke hun wederhouden hadt om aan hun Ed. Mogenden voor te houden de waare belangen des Vaderlands, en Hoogstdezelven teffens door Smeekschriften aan te maanen tot cordaatheid en betragting van pligt, als wordende, door dezelve ten vollen verzekerd, dat hunne Bezittingen, met alles wat hun verder dierbaar was, ja dat hunne Vrijheid, (dat regt hun waardiger dan het leeven, en dat, zonder de menschlijkheid zelve te verkorten en te onteeren, geen het minste letzel kon worden toegebragt, en dat nogthans helaas! indien men de waereld over 't algemeen beschouwde, schier even algemeen was verkragt geworden,) veilig waren toevertrouwd aan de waakzaame zorge van hun Ed. Mogenden. — De Societeit meende aan

han-

haaren wensch, op eene gepaste wijze, best te kunnen beantwoorden, met voór haare rekeninge te laten slaan een Zilveren Gedenkpenning, om teffens voor den Naakomeling te kunnen strekken tot een duurzaam Gedenkteeken van de volkomene eenstemmigheid van Regeering en Volk in het tegenwoordig hachlijk tijdstip. Aan den eenen kant hadden zij voor, dat gezet zou worden, het Wapen van *Friesland*, vastgehouden door eene Hand uit de Wolken komende, met het Opschrift: *Aan de Staaten van Friesland, ter dankbaare Naagedagtenisse van de Landsdagen in Februarij en April* 1782, *toegewijd door de Societeit Vrijheid en IJver*; inhoudende de algemeene goedkeuring van alle de besluiten op deeze twee Landsdagen genomen; terwijl aan den anderen kant meer bijzonder onderscheiden konden worden, de twee gevallen, bij welke het algemeene Vaderland het meeste belang hadt, in welke hun Ed. Mogenden de Staaten der andere Gewesten waren voorgegaan, en daarom verdienden, als op den voorgrond geplaatst, het meest uit te komen. — Het aanneemen van den Heer ADAMS als Minister van de Vereenigde Staaten van *Noord-Amerika* bij deezen Staat; en het afwijzen van een afzonderlijken Vrede met *Engeland*, zinnebeeldig te vertoonen door een *Fries*, naar den ouden Characteristiquen trant der *Friezen* gekleed, zijn rechter Hand geevende aan den *Noord-Amerikaan*, als een bewijs van Vriendschap en Broederschap, terwijl hij met zijn slinker Hand den Vrede, hem door den *Brit* aangeboden, afwees (*). — Wel hadt de Societeit gewenscht 'er iets te kum-

(*) *De Societeit de gepaste bijvoegzelen op zinnebeeldige versierzelen aan den Medailleur* B. C. VAN CALKER *overgelaaten hebbende, geeft, op den Gedenkpenning zelve, de* Fries *de rechterhand aan de Republiek der Vereenigde Staaten van* Amerika, *welke een Schepter met voeten treedt, terwijl de verbrooke Boeijens naast dezelve liggen, en een nederdaalende Engel haar den Hoed der Vrijheid aanbiedt; met de slinker Hand wijst de* Fries *den afzonderlijken Vrede, door* Engeland *met een Olijftak aangeboden, af, op het zien van een Adder in 't gras. Een Luipaard vertoont zich aan de voeten van* Engeland.

kunnen bijvoegen, als een spreekend bewijs van der Staaten gedrag met betrekking tot den Hertog VAN BRUNSWYK; doch zij vreesde daar door te veel in 't bijzondere en gevaar te loopen van aan min weldenkenden gelegenheid te geeven, om door vittende aanmerkingen haar gedrag eer der steekende en pasquillant, dan dankbaar en welmeenende, gelijk het in de daad en waarheid was, te doen schijnen. — Dan oordeelde de Societeit, eer zij dit haar voorneemen werkstellig maakte, het van haar pligt 't zelve eerst ter kennisse te moeten brengen van hun Ed. Mogenden de Heeren Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, als bijzonder gelast, om toe te zien op de bewaaring der openbaare rust; hoewel zij niet kon bevroeden, dat, in de volvoering van dit oogmerk, bij mogelijkheid iets lag opgeslooten, 't welk de openbaare rust rechtstreeks, of van ter zijde, zou kunnen stooren, of dat iets nadeeligs voor dezelve daar uit, op eenigerlei wijze zou voortvloeijen; maar veel eer het tegendeel.

De Verzoekers door Gedeputeerde Staaten tot hun Ed. Mogenden geweezen, leverden dit Verzoekschrift den achtsten Maij over. De Kwartieren van *Oostergo* en *Westergo* keurden deeze aanbieding terstond goed; in dat der *Zevenwouden* waren de stemmen eerst voor en tegen gelijk; doch, in 't einde, verklaarde zich de meerderheid voor den Raadslag der beide andere Kwartieren: weshalven, de Societeit ten antwoord kreeg, dat hun Ed. Mogenden over het Voorstel zeer voldaan waren, 't zelve goedkeurden, en daar in bewilligden. Vervaardigd en aan elk Staatslid aangeboden zijnde, wierdt de Penning met dankzegging van allen ontvangen.

Hoe zeer het Kwartier der Steden van de andere Kwartieren in het oordeel over de Staatsbelangen veelal verschilde, heeft ons Geschiedblad op veele plaatzen aangeweezen. Onder de Steden staken *Harlingen*, *Staveren* en *Workum*, in dit stuk, boven alle uit. Ten standhoudenden blijke van dit verschil diende een tweede Gedenkpenning, ten deezen dage, in *Friesland* zo in Goud als Zilver vervaardigd. Voor elk Lid der Regeeringe der drie opgemelde Steden was een Zilveren, voor de Volmagten, benevens denzelven, een Gou-

Gouden geschikt. Aan de eene zijde praalt het Hoofd van zijne Hoogheid met het Randschrift WILH. V. D. G. Pr. AUR & *Nass.*; op de andere zijde een Oranjeboom met zes Oranje-Appelen; aan den Stam des Oranjebooms hangen de Wapenschilden van *Harlingen*, *Staveren* en *Workum*, door een Lint aan den Stam vastgebonden, met de Spreuk CONCORDIA FELIX, dat is, *Gelukkig door Eendragt*. Het aanvaarden van deezen Gedenkpenning ging, althans te *Harlingen*, niet algemeen toe. De Leden van den Raad, door den voorzittenden Burgemeester zamen geroepen zijnde om denzelven te ontvangen, weigerden tien van de eenëntwintig dien aan te neemen; en dat het getal der Weigeraaren en Ontvangeren niet gelijk stondt, was, zo men wil, toe te schrijven aan den overredenden invloed van één der Burgemeesteren.

Van *Frieslands* eisch tot vermindering der Quota, hebben wij voorheen verslag gedaan. Dewijl de gewenschte uitslag der zaake steeds agter bleef, wierdt men, in het Jaar 1783, te raade, een ernstiger maatregel te werk te stellen. Eene aanzienlijke Bezending, bestaande uit acht Leden, nevens den Sekretaris van Staat, vertrok in de maand Maart na *'sGraavenhage*. Na veelvuldige gesprekken met den Raad van Staaten, en zijne Hoogheid, namen de Afgevaardigden, den elfden April, afscheid, en vertrokken den volgenden dag. De maare liep, dat *Holland* drie ten honderd van *Friesland* zou overneemen, en zich daar mede belasten; waar door dit over bezwaar klaagend Gewest van elf tot acht ten honderd zou verligt worden: dan de ondervinding leerde welhaast de onwaarheid van deeze uitgestrooide schikking.

Wel hadt *Friesland* voorgeslagen, niet meer dan acht ten honderd te kunnen betaalen, en, om de Verligting van drie ten honderd, verzogt; maar de Raad van Staaten, geduurende zeven jaaren, eene Verligting voorgesteld, waar in *Friesland* geen genoegen kon neemen: dewijl, naa dat tijdsverloop, het zo veel zwaarder zou vallen die meerdere som op te brengen. Ook hielden zij het loflijker, dat iemand zijne Huishouding verminderde, (vooral wanneer zulks zonder

der ongemak kon geschieden: want niemand moest meer Dienstboden houden dan hij betaalen kon,) dan door Vreemden of Vrienden onderfteund te worden. 't Was op deezen grondslag, dat Staaten van *Friesland* hun Afgezondenen ter Algemeene Staatsvergadering last gaven op de gewoone wijze toe te stemmen in de gewoone en buitengewoone Staaten van Oorlog; nogthans, met bijgevoegde verklaaring, dat, ingevalle hun Gewest, vóór den eersten Augustus deezes jaars, de verzogte verligting niet verkreeg, de Staaten, naa den laatsten Julij, geene verdere betaaling zouden laaten doen op zeven Posten van Oorlog, die zamengenomen omtrent de verlangde Ontheffing bedroegen, en naa genoeg overeenkwamen met de som door den Raad van Staaten aan hun Hoog Mogenden voorgeslagen, om *Friesland*, geduurende de eerstkomende zeven jaaren, van te ontheffen.

Bij de Algemeene Staaten verwekte dit besluit der *Friezen* verbaasdheid en bekommering; ontstaande, gelijk zij schreeven, niet alleen uit de schielijke verandering in den ijver door de *Friezen* dus verre betoond, om de gemeene zaak des Lands te handhaaven; maar ook uit de voordeelige gesteltenis, waar in hun menigmaal herhaald beklag tot verligting van hunne bezwaarde Geldmiddelen gebragt was, door het gunstig Verslag van zijne Hoogheid en den Raad van Staaten. Dit, hadden zij vertrouwd, zou bij de Staaten van *Friesland* ingang gevonden, en althans te wege gebragt hebben, dat zij, alvoorens tot eenig dwangmiddel over te gaan, of plaats te geeven aan eenige ongeregeldheid en verwarring der Bondgenooten, besluit daar op zouden hebben afgewagt, en, zonder eenige afwijzing, gaaf toegestemd in de Staaten van Oorlog, voor dit loopende jaar. — Zij verzogten de Staaten van *Friesland* ernstig agt te slaan op de banden, die hun aan 't Bondgenootschap verbonden, en welker losmaaking te dugten was, als men afweek van de Grondwet van den Staat, om 't geen eenmaal, met gemeene bewilliging, was vastgesteld omtrent zaaken, die de veiligheid en gesteltenis van de Republiek betroffen, en zonder bewilliging van allen niet kon verbrooken worden; waar toe vooral behoorde de zekerheid en de bescherming van den Lande, door het in stand houden der Krijgsmagt.

Zij

Zij ftonden toe, dat de begrippen, omtrent eene vrije toeftemming in de Staaten van Oorlog, dikwijls verfchillend waren geweest, naar maate dat het bijzonder belang van 't een of 't ander Gewest 't zelve zomtijds tot deeze of geene denkbeelden deedt overhellen; doch nimmer was door de Gewesten, tot hier toe, erkend, dat die Vrijheid van toeftemming zich zo verre zou uitftrekken, dat één der Bondgenooten regt zou hebben, om, op eigen gezag, en met de daad, het getal der Krijgsmagt, door de Bondgenooten gezamenlijk tot verdeediging van den Staat noodig geöordeeld, te kunnen verminderen. De bedenklijke en fchroomlijke gevolgen van zulk eene handelwijze liepen elk in 't ooge.

Allergevaarlijkst keurden zij het heil van de Geldmiddelen te willen vinden op de Krijgsmagt; vooral in een tijd dat de Republiek daar van zo fchaars was voorzien: naardemaal de Staat, van dezelve ontbloot zijnde, niet alleen zijn aanzien en ontzag alomme moest verliezen; maar zich zelven in een blijkbaar gevaar zou ftellen van geheel verlooren te gaan. Allerzekerst was het dat zulk een voorbeeld als *Friesland* thans gaf van een allergevaarlijkst gevolg kon zijn voor het gantfche Gemeenebest: want eens veronderfteld zijnde, dat de andere Gewesten, die een gelijk regt als *Friesland* bezaten, bij de minfte ongelegenheid, onder voorgeeven van onvermogen, iets dergelijks ondernamen, en den last, welken zij, verpligt zijn te draagen, onverhoeds afwierpen, of op de fchouderen der Bondgenooten wilden leggen, zou het Gebouw van dit Gemeenebest, op een oogenblik, aan 't waggelen kunnen gebragt worden. 't Losmaaken van de Banden der Unie, de verdeeldheid, zou het Staatsgebouw floopen, en de Republiek ten prooij laaten van anderen, die zomtijds, door naijver gedreeven, de tweedragt zouden tragten te voeden.

Eindelijk konden zij niet ontveinzen, over 't gedrag der Staaten van *Friesland* te meer aangedaan te zijn; dewijl het hun waarfchijnlijk toefcheen, dat deeze afwijzing in kwam als een dwangmiddel om niet alleen de Bondgenooten tot derzelver hulp te doen zamenftemmen; maar ook die hulp te brengen tot die hoogte als zij gevorderd hadden: en ver-

mids zulks geen ander oogmerk kon hebben, dan om de andere Bondgenooten geheel van de begrippen der Staaten van *Friesland* te doen afhangen, was het hun niet ongeraaden voorgekomen aan te merken, dat dit het regte middel niet was tot bereiking van het bedoelde; vriendlijkheid, inschiklijkheid, en goede verstandhouding strekten daar toe alleen.

Op gemelde gronden verzogten de Algemeene Staaten om verandering in 't genomene Staatsbesluit van *Friesland*, en eene gaave toestemming, tot het einde van het Jaar. — Dan deeze verklaarden van 't zelve niet te kunnen afgaan. Die volharding bragt een Verslag ter Algemeene Staatsvergadering te voorschijn, waar door de vlam des misnoegens ten dake dreigde uit de barsten. Naamlijk men was van oordeel, dat, daar Staaten van *Friesland* doof scheenen voor alle aanmaningen, men zich verzekerd mogt houden van de vrugtloosheid, om meer middelen van overreeding aan te wenden; en dat men van eene Bezendinge zelfs geen meer uitwerking dan al het voorige kon verwagten. De verregaande ongereegeldheid, door die Staaten begaan, moest hersteld worden, door zodanige middelen als de Grondwetten van de Unie, in dergelijke omstandigheden, aan de hand gaven, om het verloop der Krijgsbenden van den Staat, en alle verwarring daar uit ontstaande, te voorkomen. Ten dien einde sloegen zij voor, „ om het beloop der Posten, van welker betaalinge den Staaten van *Friesland* zich, naa den laatsten Julij, onttrokken, voor rekening en ten laste van die Provincie, ten Comptoire Generaal van de Unie te doen negotieeren, tegen zodanige Intresten als tot hier toe gegeeven waren, en vervolgens uit die Penningen de betaaling te laaten doen van alle die Posten; met verdere authorisatie aan den Raad van Staaten om aan de Staaten van *Friesland* van het beloop dier Penningen met de Intresten, kennisse te geeven, met verzoek, om dezelve Penningen aanstonds, immers uiterlijk vóór het einde van dit loopende jaar, ten Comptoire Generaal van de Unie te doen wederbesorgen; en, wanneer zij hier omtrent in gebreke bleeven, naa uitgang van dit loopende jaar, het Rembourfement dier Penningen van dit Gewest te mogen verhaalen bij Executie, en zulks door alle

zo-

zodanige middelen als bij den Raad van Staaten, met Communicatie en Overleg van zijne Hoogheid den Prins Erfstadhouder, meest Convenabel en Oirbaar zouden worden gevonden: waar toe wel speciaal hooggemelde zijne Hoogheid behoorde verzogt te worden, deszelfs Gezag en Authoriteit wel te willen contribueeren."

Geen wonder dat Staaten van *Friesland* zich diep getroffen voelden, over eenen Voorslag, waar van zij de gevolgen voor hun Gewest, ja voor het geheele Gemeenebest, allernadeeligst en beroerendst inzagen. Onmiddelijk besloot men den Stadhouder, bij eenen Brieve, te vraagen: „ of dit Rapport ('t welk gezegd wierdt, naa ingenomene Considerarien en het hoog wijs Advijs van zijne Doorlugtige Hoogheid uitgebragt te zijn,) volgens zijn eigen idée was ingerigt, en vooral welke zijne waare Gedagten en Intentie mogt weezen, ingevalle dit Rapport eens onverhoopt aldus ter Generaliteit geconcludeerd, en zijne Hoogheid, over zulks, door den Raad van Staaten geauthoriseerd wierdt, om tegen *Friesland*, ten behoeve van de Republiek, (waar van dit Gewest een notabel Lid uitmaakte,) de Middelen van Executie, met hoogstdeszelfs Authoriteit en Gezag te dirigeeren?" — Wijders gelasten zij de Afgevaardigden ter Algemeene Staatsvergaderinge, om, wanneer onverhoopt op den *Friesland* zo bezwaarenden Voorslag dus mogt besloten worden, zich daar tegen te verklaaren.

Uit het Antwoord van zijn Hoogheid, konden de Staaten van *Friesland* niet veel troost scheppen. Naa vooraf verklaard te hebben, hoe hij geheel ongehouden was, hun eenige rekenschap te geeven, van de Advijsen door hem in den Raad van Staaten uitgebragt, was hij niet ongenegen, eenige opening deswegen te doen. Hij herinnerde hun een gelijkluidend Verslag en Besluit, in den Jaare 1771, tegen de Staaten van *Zeeland*; die desgelijks goedgevonden hadden eenige Posten van den Staat van Oorlog af te wijzen, en onbetaald te laaten, waar in toen ter tijde *Friesland* niets *Inconstitutioneels* gevonden, maar 'er mede in toegestemd hadt. Hierom hadt hij, toen de Raad van Staaten 't zelfde middel voorsloeg, zich daar tegen niet kunnen aan-

kanten, zich vleiende, dat het nimmer tot Executie van de daar bij voorgeslaagene middelen zou koomen, en dat door wederzijdsche toegeevenheid de zo hoognoodige Harmonie tusschen de *Friesche* Staatsleden en die der overige Bondgenooten niet zou worden gestoord. — Den invloed, welken zijne onderscheide Charges hem gaven, wilde hij aanwenden tot handhaaving van de Unie en tot het voorkomen van scheuring onder de Bondgenooten. Hier van kon het Verslag, omtrent de Betaaling der afgeweeze Posten, ten waarborg verstrekken; en beriep hij zich op de kennis en bewustheid der *Friesche* Afgevaardigden om in 't Voorjaar de Onderhandelingen, den toestand van Frieslandsch Geldmiddelen betreffende, bij te woonen, die konden getuigen, hoe hij toen gesprooken, en zijn verlangen betoond hadt om aan Frieslandsch begeerte te voldoen, zo verre met zijn Pligt en Betrekking, zo tot de Unie in 't gemeen, als tot ieder der Bondgenooten in 't bijzonder, bestaanbaar was. — In deeze gevoelens volhardde hy, en niets was vreemder van zyne waare gedagten en oogmerken, dan om aan te raaden, het aanwenden van maatregelen, die eene scheuring onder het Bondgenootschap, en dus een onherstelbaar nadeel aan de Unie in 't gemeen, en aan ieder Provincie in 't bijzonder, zou veroorzaaken. — Op 't ontvangen van dit Antwoord, was het Advijs der Steden eerst, dat men zijne Hoogheid voor de gegeevene opening zou bedanken; doch naderhand vereenigde zich dit Kwartier met de drie overige, om dit Antwoord tot nadere overweeginge op te schorten.

Terwijl de zaak tot dit uiterste liep, zaten veele Ingezetenen van *Friesland* niet stil. Een opgesteld Adres aan de Staaten van *Friesland*, was gedrukt aan de Steden en Grietenijen, ter onderteekening rondgezonden, en wierdt ten zelfden dage, als de Brief van zijne Hoogheid ten buitengewoonen Landsdage bij de Staaten van *Friesland* in handen kwam, geteekend hun aangeboden door de Ingezetenen van *Westdongeradeel*, *Baarderadeel*, *Dontawerstal*, *Leeuwarden*, *Franeker*, *Dokkum*, *Harlingen*, *Makkum* en *Heerenveen*, mitsgaders eenige Studenten op de Hoogeschool te *Franeker*. — In den schoot hunner dierbaare Landsvaderen, wilden

den zij hunne overkropte gemoederen, met vertrouwen, ont-
lasten, en teffens, de oprechtste en sterkste verzekeringen,
van Dankbaarheid en Eerbied aanbieden; gelijk zij deeden,
door het ophaalen der jongste Gebeurtenissen; en 't erken-
nen dat, huns oordeels, de Staaten van *Friesland*, door in
Braafheid, Kloekmoedigheid en Wijsheid hadden aan den
dag gelegd, hun aanmaanende op dat zelfde voetspoor voort
te gaan. „ Dan, en dan alleen," lieten zij zich hooren,
„ zou men met grond mogen hoopen, dat de verwelkte
„ Roem der Republiek zou herbloeijen, en haare Wel-
„ vaard herleeven; dat haare waggelende Vrijheid, tegen al-
„ le binnen- en buitenlandsche lagen en aanrandingen, be-
„ vrijd zou weezen, en dat spoedig zou verdorren die Ver-
„ dervende Hand, die nu zo zichtbaar tot haar Val en On-
„ dergang gewerkt heeft. — Maar, wat wenschen wij?
„ Helaas! wat zullen, wat kunnen, wat behoomen wij te
„ wenschen? hoe zeer wij ons ook, door een aangebooren
„ zugt, daar aan verkleefd voelen, voor het Behoud, voor
„ den Bloei van eene Republiek, voor 't Behoud, voor den
„ Bloei van een Bondgenootschap, dat hoe nuttig en voor-
„ deelig het ook moge zijn voor alle de overige Leden van
„ 't zelve, voor deeze Provincie ruineus is geworden; een
„ Bondgenootschap, tot welks behoeve en kragtdaadige on-
„ dersteuninge, zich deeze Provincie heeft afgesloofd; en
„ dat, nu zij ten einde haarer kragten is, eerlang misschien
„ zal tragten haar op 't hart te trappen, om het weinige bloed,
„ dat nog in de aderen overig is, met geweld af te pers-
„ sen. Daar toe immers strekt het Advijs ter Vergaderinge
„ van hun Hoog Mogenden ingebragt. Dit Advijs vervult
„ ons met droefheid, en verwekt niet minder onzen toorn
„ en verontwaardiging. Het is een Advijs alleen dien zulken
„ waardig, wier Naamen, in de laatste jaaren, toen het op
„ de handhaaving der Tractaaten, de bescherming der Inge-
„ zetenen, en de verdeediging des Vaderlands tegen den
„ gemeenen Vijand aankwam, men niet eens zou hebben hoo-
„ ren noemen, indien die niet anders dan met lof waren
„ gemeld geworden."

Na de vervolging van *Frieslands* Staat der Geldmid-
delen, en het weigeren van 't geen tot Vestiging van dit zo
bezwaarden Staat door hun Ed. Mogenden wierd aangewend,
als mede het bijbrengen van een zo zeer stuitenden Staats-
Overslags, werden zij voort: „Zie daar eene Provincie zo
„ dwars als wrevel! De Eer en het Aanzien der Republiek,
„ zo binnen als buitenslands, zou vorderen, dat deeze Pro-
„ vincie met geweld gedwongen worde, om eens [illegible] voort
„ te loopen, die haar vermogen verre te boven gaat. Het
„ belang der Republiek zou zijn, dat, om rede, dat deeze
„ Provincie niet kan dragen, zo veel, als men wil dat
„ ze drage, geheel uitgeput en onnut gemaakt worde?
„ En zijne Hoogheid behoorde verzogt te worden, om met
„ deszelfs Gezag en Authoriteit daartoe mede te willen me-
„ dewerken en contribueeren? Zijne Hoogheid, die de Eer-
„ ste Staatsdienaar deezer Provintie is, als Stadhouder, die
„ tevens, als haar Kapitein Generaal, het oorlogsvolk voor haar
„ regeering [illegible] en gewelt behoort in de bresse te
„ springen; en die, in die beide Qualiteiten, onderschikt
„ is aan het Oppergezag Hunner Edel Mogenden, die, daar-
„ enboven, aan de bestendige en gegrondvestigde aankleeving van
„ deeze Provincie aan de belangens van zijn Huis, den
„ oorsprong en grondslag verschuldigd is van alle de Groot-
„ heid, welke hij thans in de Republiek heeft; deeze zou
„ behoorens te worden verzogt, om de Vaderlijke zorge
„ Uwer Ed. Mogenden voor het welzijn uwer Ingezetenen,
„ en des deze bij betoonde Vaderheid, te [illegible], te
„ ontwinden en [illegible] te maaken? Om gewapenderhand,
„ (dit toch zal men door Gezag en Authoriteit moeten ver-
„ staan,) ten behoeve des Bondgenooten, [illegible] 's Lands
„ Kas meester te maaken, en het geen daar in niet te vin-
„ den is, [illegible] te vergeefsch gezogt zal worden, met geweld,
„ van de Ingezetenen af te persen, tot dat daar van niets
„ meer te haalen is, en deeze in de diepste armoede ge-
„ dompeld zullen zijn? Om dus, om zo te spreeken, doof
„ en verstokt voor allertreurigmaatige klagten, het oude Last-
„ dier met geweld voort te drijven, tot dat het [illegible]
„ ter nedervalt! — Wreede dwaasheid! die wij niet kunnen,

„ die wij niet willen denken, dat ingevolgd zal worden bij
„ een Bondgenootschap, waar van deeze Provincie een zo
„ notabel Lid is, tot welker keuze men niets kan inbrengen
„ dan dat dezelve zich, ten zijnen behoeve, heeft afge-
„ sloofd, en nu niet meer kan, het geen zij gaarne wil. —
„ Al zo min kunnen en zullen wij gelooven, dat de Prins
„ Erfstadhouder, met terugstelling en verwerping van zo
„ veele bijzondere betrekkingen, die waar door zijne Hoog-
„ heid aan het behoud en welzijn van deeze Provincie zo
„ naauw verbonden is, zou kunnen, zou willen, op zich
„ neemen de volvoering van haar bederf en ondergang.

„ Dan, Edel Mogende Heeren! daar is zo veel gebeurd,
„ zedert weinige jaaren, dat men nooit zou hebben kunnen
„ en willen gelooven dat gebeuren konde, dat men na ein-
„ delijk niet meer weet waar voor men al of niet te vree-
„ zen en te zorgen hebbe. In allen gevalle eene te groote
„ voorzigtigheid geeft zeldzaam stoffe tot naberouw, daar
„ eene kleine onvoorzigtigheid zeer dikwijls door een sleep
„ van elenden gevolgd wordt. — Dat dan de betoonde Va-
„ derlijke zorge en cordaatheid Uwer Ed. Mogenden voor
„ de behoudenisse deezer Provincie, en het welvaaren dee-
„ zer Ingezetenen, bij ons, allen zo hoog gepreezen en zo
„ dankbaar erkend; gelijk wij uit den grond onzer har-
„ ten onze genadige Voorzienigheid danken, die ons en het
„ onze aan het wijs Bestuur, en de getrouwe Bescherming
„ van UE. Mogenden heeft aanbetrouwd, niet nutloos wor-
„ de, door niet vroegtijdig genoeg in gereedheid te bren-
„ gen, de Middelen, die, in geval van nood, ter verdee-
„ diging strekken moeten! — Mogelijk komt 'er wel eenig
„ uitstel van Executie; mogelijk zelfs dat men wel, voor
„ een bepaalden tijd, de Provincie eenigermaate te gemoet
„ koome en verligte. Dan wat van dien aart ook moge ge-
„ beuren, wij hoopen, ja wij bidden, dat het de Waak-
„ zaamheid uwer Ed. Mogenden zelfs voor geen oogenblik
„ mag doen sluimeren." — Waar op zij, naa de sterke taal
reeds door ons bijgebragt, omtrent de Patenten en den
Burgerwapenhandel hunne Voorstellen deeden. — De In-
gezetenen van *Harlingen* leverden een Verzoekschrift over

in algemeener bewoordingen begreepen: dewijl, gelijk zij betuigden, de omstandigheden der Onderteekenaaren in 't algemeen hun niet bekwaam maakte om al het gestelde in het Adres (hoe gegrond misschien,) met zekerheid te beoordeelen. — Staaten van *Friesland* betuigden zeer gevoelig te zijn aan de blijken van Vaderlandsliefde, Trouwe en Toegenegenheid hunner Ingezetenen: kunnende het vertrouwen, 't welk zij gesteld hadden in 't gedrag bij hun Ed. Mogenden gehouden, in het beschermen van 's Lands dierbaare Vrijheid en Welzijn, hun niet anders dan aangenaam weezen.

In *Friesland*, zo zeer als elders, ontmoette de Wapenhandel geene geringe aanmoediging, zo wel in den ijver en lust der Ingezetenen, als in de schikkingen, bij de Hooge Magten daaromtrent beraamd. Al in den Jaare 1782 hadt, ten Landsdage van het Gewest, het Kwartier van *Oostergo* een voorstel gedaan, wegens het oprigten van een Burger-Landmagt, met inlevering van een Plan daar toe betrekkelijk. Zie hier eenige trekken van dit Voorstel. „ De menigvuldige rampen en onheilen de Republiek in 't algemeen overgekomen, de zwakke toestand, waar in zij zich bevindt, de akelige vooruitzigten voor het toekomende, het verval van onzen weleer zo bloeienden Koophandel en Zeevaart, en de daar uit voortvloeiende doodlijke verarming onzer vrije Ingezetenen, moeten ons allen doen uitzien na eene min kostbaare uitkomst, welke de Vrijheid van onze Ingezetenen duurzaam, zonder hunnen geheelen ondergang te veroorzaaken, kan verzekeren. — Het is dan uit deezen hoofde, dat wij, ter bereiking van dit ons voorgesteld heilzaam oogmerk, gemeend hebben U Ed. Mog. in bedenking te moeten geeven, of het niet ten hoogsten noodig zou zijn, dat, terwijl wij dagelijks zien, dat door zijne Doorlugtige Hoogheid, en den Raad van Staaten, bij alle, zelfs bij gezogte gelegenheden, nog gedúurig wordt aangedrongen op de vermeerdering der zo kostbaare Landmagt, ja, dat zelfs zijn Hoogheid en de Raad zich onschuldig verklaaren aan de rampen het Vaderland overgekomen, welke meerendeels aan het niet toestemmen in de vermeerdering der Land-

magt

magt door Hoogstdenzelven en den Raad worden toegeschreeven — dat men, zo spoedig wenigstens mogelijk, om alle ongepaste en haatlijke verwijtingen te ontgaan, begonne men de volvoeringe van 't geen bij de wijze Oprigters der Unie van *Utrecht* in het VIII Artijkel is beraamd; doch 't welk tot heden toe nimmer is uitgevoerd, hoewel daar in de zekerheid was en nog is te vinden, dat de Ingezetenen des Lands immer door het onderhoud van eene gehuurde vreemde en dus belangloose Militie, geheel zouden behoeven te worden uitgeput; maar dat, integendeel, dies te meer van den opbrengst van 's Lands lasten zou kunnen worden besteed tot beter onderhouding van eene bekwaame Oorlogsmagt ter Zee, om den eenigen steun van ons Land en Koophandel, te ondersteunen en te dekken, zonder eenige vrees voor invallen te Lande: want een gewapend, en onder hunne zelfgekoozene Bevelhebbers geoeffend Volk, welks Koophandel bloeit, zal geene Slavernij of Overheersching vreezen, vindende steeds de middelen, ter afwending van deeze Gedrogten, in hun eigen vrij en blij Burgerhart.

„Wij meenen dat de Nuttigheid van dit Plan geen betoog noodig heeft. Uitlandsche en Inlandsche Historien leveren hier toe oneindig veele voorbeelden op. Aan dusdanig eene instelling is het Vrijheidlievend *Zwitserland* het behoud van dit bemind pand verschuldigd; door dergelijk eene schikking vindt *Engeland* de middelen ter zelfsbehouding zodanig in zijn eigen boezem, dat het al zijn gehuurde Magt buiten 's Lands kan gebruiken. Zonder zodanig middel zou waarschijnlijk het agtbaar, het navolgenswaardig, het wonderlijk *Noord-America*, nooit tot dien staat gekomen zijn, in welken wij het thans met zo veel agting beschouwen.

„En vermids het oogmerk deezes Voorslags geen ander is, dan om de Inrigtingen, die in veele Steden plaats hebben, onder zulke veranderingen als tijd en gelegenheid vorderen, algemeen te maaken, zo meenen wij met grond te kunnen zeggen, dat ook de Geschiedenis van onze Republiek, genoegzaame blijken van deszelfs Nuttigheid oplevert — het zij men het oog vestige op den met zo veel regt verkreegen roem der Gewapende Burgerijen, als te

Alkmaar, *Haarlem*, *Leijden*, *Groningen*, en andere Steden, welke ter verkrijging of bewaaring der Vrijheid, en ter bescherming van zich zelven, van Vrouwen, van Kinderen en eigen Bezittingen, wonderen van dapperheid hebben verrigt; — het zij men het oog slaa op de Steunpilaar van onzer aller Onafhangelijkheid, het magtig, het agtenswaardig *Amsterdam*, en onderzoeke of die Stad haare Vrijheid wel in die maate, als zij dezelve thans geniet, zou behouden hebben, indien zij niet, door zulk eene wijze voorzorg, haare posten altijd in veiligheid hadt gezien, — En op dat wij nog een woord van onzen tegenwoordigen toestand spreeken, hadt 'er dadelijk eene Inrigting thans plaats gegreepen, de Militie, of ten minsten een groot gedeelte van dezelve, hadde, in plaats van langs de Kusten, (tot groot ongerijf van de goede Ingezetenen, en kosten voor den Lande,) zich en dus ontbloot te worden, na 's Lands aan volk gebrek hebbende Vloot gezonden kunnen worden, om aan den vijand afbreuk te doen, in denzelfden tijd, dat de Ingezetenen genoegzaam in staat waren voor hunne eigene binnenlandsche veiligheid te zorgen. Door welk een en ander, onder den hoognoodigen zegen van God Almagtig, de tegenwoordige laagte, waartoe wij ons vernederd zien, te voorkomen zou zijn geweest, en niet onwaarschijnlijk nog te herstellen is. Ten minsten het is alleen met dat zuiver oogmerk, dat wij deezen Voorslag doen, om dit gewigtig stuk in dit Gewest ten besluit van ten uitvoer te brengen, en tevens, 't zelve van de overige Bondgenooten te eischen uit kragt van het VII. Artijkel der Unie van *Utrecht*."

Die Voorslag bleef niet zonder uitwerking. Eenige Ingezetenen zich aan de Staaten vervoegd hebbende, was het gevolg daarvan, dat dezelve dien Handel openlijk goedkeurden en begunstigden, als mede dat zo te *Leeuwarden*, als te *Dokkum*, door de Burgers en Ingezetenen Verzoekschriften aan de Regeering wierden ingeleverd, om zich in den Wapenhandel niet alleen te oeffenen, maar dat ook de daar toe gemaakte Reglementen, door de Regeering, mogten bekragtigd worden. De Bende Vrijwilligers in *Frieslands* Hoofdstad kreeg van de Staaten, uit 's Lands Magazijn vierhon-

honderd stuks Wapenen, om ze ten minsten een half jaar, en tot zij zich eigene konde aanschaffen, te gebruiken. Aan dezelve wierdt een openbaare plaats van Wapenhandel aangeweezen, en ontving de Krijgsbezetting bevel om aan die Burgerkrijgsbende alle Krijgseer te bewijzen. Terwijl 's Lands Staaten der Burgeren ijver om zich in den Wapenhandel te oeffenen alleins preezen, en betuigden hoe 't hun aangenaam zou zijn, als zij, bij aanhoudendheid, daar in voortgingen: verders een ieder gelastende hun in deeze oeffening niet te stooren, maar veeleer, in allen deele de behulpzaame hand te bieden.

In den jaare 1783 heeft de Stadhouder een Vertoog in 't licht gegeeven, behelzende eene Verdediging van zijn gedrag, omtrent de openbaare zaaken gehouden. Verschillende wierdt die Verdediging opgenomen. Hoedanig men in *Friesland* daar over dagt, kan blijken uit het Antwoord der Staaten aan zijne Hoogheid, waaruit wij het wel der moeite waardig oordeelen, het hoofdzaakelijke hier in te lasschen. Zij konden (schreeven ze) voor zijne Hoogheid niet ontveinzen, dat de wijduitgebreide Voorafspraak van den Brief aan haar Hoog Mogenden geschreeven; de Redeneeringen daar in vervat; de Daaden daar in gemeld; de Gevolgen daar uit getrokken; de Besluiten daar uit opgemaakt, hun, in den hoogsten graad, hadden getroffen, en in de onvermijdelijke noodzaakelijkheid gebragt, om, (dewijl zijne Hoogheid dien brief aan het geheele Bondgenootschap hadt toegeschikt, en zij dus niet voorbij konden, zich zulks mede aan te trekken,) op eene van cordaate Regenten en vrije *Friesen* passende wijze, die de innerlijke bewustheid gevoelden, dat zij hunne Pligten, jegens hun Vaderland, en hunne Committenten betragt hadden, te antwoorden op alle die Stellingen, die hun, op eene meer of min rechtstreeksche wijze, voorkwamen te strekken om de rampen, waar onder ons Vaderland, zedert eenige jaaren, zo bitter gedrukt was, en nog gedrukt wierdt, hun toe te schrijven.

Dat het zijne Hoogheid (dit zijn de woorden) *niet heeft mogen gebeuren* [illegible] *pogingen* [illegible] *gewenschten* [illegible] *Vaderland*

aan geene *buitenlandsche Oorlogen* geëxponeerd en door geene *binnenlandsche Tweespalt* zou zijn beroerd geworden; maar dat het bij deszelfs *Vrijheid, Vrede, Onafhangelijkheid* en *Welvaard* geconserveerd, in allen gevallen in behoorlijken staat van *Defensie* gehouden, en tot den hoogsten top van *Luister* en *Voorspoed* gebragt zou zijn! En dat, bij gevolg, alle die rampen, die aan de *Republick*, zedert weinige jaaren, zijn overgekomen, en die haar nog verder te wachten staan, niet, zonder de hoogste *Onregtvaardigheid*, aan zijne *Hoogheid* kunnen worden ten laste gelegd.

„Wij betuigen," laaten zich daar op de Staaten van *Friesland* hooren, „voor GOD en het Vaderland, vrij te zijn van allerlei verdenkingen, imputatien en reprochen, en deselve nimmer te willen gebruiken, maar die te verfoeien! Doch wij willen voor U Hoogheid niet verbergen, dat wij in de bovengemelde uitdrukkingen eene duidelijke inculpatie vinden van het gedrag der Hooge Regeering. — Immers wie anders dan de Regenten hebben U Hoogheid kunnen beletten *deszelfs bedoelingen te bereiken, en deszelfs poogingen met den gewenschten uitslag bekroond te zien?* — Aan wie anders dan de Regenten wordt dus de *buitenlandsche Oorlog* en de *binnenlandsche Tweespalt* toegeschreeven? — Wie anders dan de Regenten hebben dus de *Vrijheid, Vrede, Onafhangelijkheid* en *Welvaard van den Lande*, in de waagschaal gesteld? — Wie anders dan de Regenten hebben deszelfs *Defensie* verwaarloosd? Wie anders, eindelijk, zijn de Oorzaken der *tegenwoordige Rampen?* — Wij weeten geene intermediaire uitlegging te bedenken, die de Regenten vrij houdt van de blaam, hun in deeze bovengemelde uitdrukkingen aangewreeven. En daar ons dezelve zo gevoelig treft, zijn wij aan ons zelven, aan onze Eer en Goeden Naam, aan onze Waardigheid en aan het Vertrouwen onzer Ingezetenen verschuldigd, ons van dezelve te zuiveren."

Ten dien einde haalen zij het gedrag der Regenten van *Friesland* van vroegeren tijde op, ter aantooning, dat zij nimmer de heilzaame en met 's Lands Welzijn overeenstemmende Bedoelingen en Poogingen van zijne Hoogheid heb-

den

den tegengegaan, maar veel eer onderſteund, zo veel als het vermogen van dat Gewest en deszelfs goede Ingezetenen kon toelaten.

Zij kenden zich vrij van *ingeboezemde Vooroordeelen* veroorzaakt en gevoed te hebben, veel min aan *ſchending van Vertrouwen* ſchuldig te zijn; en betuigden nimmer den *toeleg* gehad te hebben, *van Hunne eigene Verdeediging te doen dienen tot bezwaar van anderen.*

„ Deeze gevoelens," om der Staaten eigene woorden te besigen, „ Doorl. Vorst! zijn de eenigſte Gronden, en „ waaragtige Oorzaaken, die ons wederhouden hebben, om „ in het breede te beantwoorden de *Juſtificatoire Memorie* „ van den zesden October des Jaars 1782. Wij hebben niet „ willen daar in zoeken, veel min vinden, directe inculpatien tegen onze Regeering en Gedrag; en hebben aan de „ eene zijde gemeend, dat een voorzigtig ſtilzwijgen voor „ U Hoogheid niet ongunſtig zijn zou, en Hoogstdezelve „ ten klaarſten overtuigen van onze Moderatie, Agting, „ Conſideratie. Aan den anderen kant agteden Wij het beneden onze Waardigheid, van Ons in te laten met de „ Opſtellers derzelve, aan welkers inſidieuſe Inzigten, verleidende Taal, en verderflijke Principes, Wij dit ſtuk *alleen* toeſchreeven! Wij hoopten, dat Ons Gedrag, U „ Hoogheid, van wiens braaven en Vaderlandlievenden Inborst Wij Ons wel verzekerd willen houden, overreden „ zou, van de nadeelige gevolgen, welke de meſures na „ zich zouden ſleepen, die aan U Hoogheid geſuppediteerd „ wierden, door den kring van Raadslieden, waar mede U „ Hoogheid ſchijnt gecircumvenieerd te zijn, en die noch „ de genegenheid, noch de agting, noch het vertrouwen „ der Natie bezitten, of verdienen. — Doch nu, daar men, „ onder den dekmantel eener moderate Zelfverdeediging, „ onder het voorwendzel van twee Voorſtellen te doen, die „ zeker eenen zo omſlagtigen aanloop niet behoefden, U „ Hoogheid, op nieuw heeft weeten aan te zetten om zaaken leevendig te maaken, die een gematigde voorzigtigheid liever zou hebben laaten rusten, en dat op eene „ wijze, geſchikt om de goede Ingezetenen, omtrent het

„ Ge-

„ Gedrag hunner Regenten te ontrusten; moeten Wij, tot „ ons leedweezen, in onze Verdeediging voortgaan." — In deeze noemen zij stuk voor stuk op de Gevallen door zijne Hoogheid bijgebragt; doch welker vermelding ons te lang valt, en op herhaalen van reeds in 't breede geboekten zaaken zou nederkomen.

Alleen moeten wij 'er nog uit ontleenen, hoe de Staaten van *Friesland* zich laaten hooren, over de meer algemeene betuigingen in het Memoog des Prinsen; *dat alle die klagten van Inactiviteit en Werkloosheid, met welken men zijne Hoogheid heeft stragten haatlijk te maaken, moeten worden toegeschreeven* — of aan *Ongenegenheid jegens zijne Hoogheid* — of aan *Begeerte tot Verandering in de Vorm der Regeering deezer Landen* — of aan *Onkunde en Inexperientie in het geen betrekking heeft tot het voeren van een Oorlog ter Zee.*

„ Dat," zeggen zij hier op, „ de klagten over *Inactiviteit* en *Werkloosheid*, uit den boezem der geheele Natie „ voortgekomen zijn, en alle kenmerken eener volledige „ Volksstem hebben gehad, is zo bekend, zo klaar, en zo „ waereldkundig, dat het geen bewijs noodig heeft. Het is „ dus, voor eerst, de geheele Natie, die hier beschuldigd „ wordt van Ongenegenheid voor U Hoogheid. — Wij kunnen deezelve, voor zo verre onze Provincie aangaat, gerustlijk en volkomen van die aangewreevene blaam vrijspreeken. U Hoogheid was het voorwerp, niet alleen „ van de Genegenheid; maar ook van de Liefde der Friezen, en dat zonder eenige distinctie. Die gevoelens zouden onafgebrooken gebleeven zijn, zo 'er geene distinctie „ ware opgekomen, waar door de Genegenheid voor U „ Hoogheids Persoon wel de zelfde bleef; maar de Goedkeuring van alle U Hoogheids handelwijzen, minder algemeen exteerde. De eerste oorzaaken deezer afgekeurde „ handelwijzen min of meer ontdekt zijnde, moesten noodwendig die Genegenheid verflaauwen.

„ Den nimmer is alhier aan U Hoogheid Persoonelijk toegeschreeven het uitvoeren van demarches, die de goedkeuring der Natie konden, noch mogten, wegdragen.

„ Nim-

„ Nimmer is uwe Welmeenendheid, uwe liefde tot het Va-
„ derland, bij rechtgeaarte *Friezen*, in twijfel getrokken;
„ maar zij hebben voor lange betreurd, en betreuren nog
„ dagelijks, dat Vlieien, dat Onkunde van 's Lands en dee-
„ zer Provincie rechte belangens, dat Eigenbelang, en dat
„ onbepaalde Heerschzugt zo klaarblijkelijk doorstraalen in de
„ zaken, die U Hoogheid omringen, die door U Hoogheid
„ als Raadslieden gebruikt, en met Hoogstdeszelfs Vertrou-
„ wen vereerd zijn geweest en nog worden.

„ Tegen die alleen is het Ongenoegen ingerigt. De zwaar-
„ wigtige Bedieningen, en de gewigtige Bezigheden, waar
„ mede U Hoogheid overlaaden is, verdienen zekerlijk bij-
„ stand; doch welke Raadslieden daar toe gebruikt worden,
„ kan voor de Natie nimmer onverschillig zijn. De zulken
„ alleen zijn haare Agting en U Hoogheids Character waar-
„ dig, die doorkundig, onpartijdig, vrij van eigenbelang,
„ onbeschroomd in het cordaat zeggen der Waarheid, alle
„ de raadslagen, die de demarches, welke U Hoogheid aan
„ derzelver raadgeeving onderwerpt, toetzen in de weeg-
„ schaal der Pligten, die U Hoogheids eminente Charges
„ Hem opleggen, en die het waaregtig belang van het Va-
„ derland, het welzijn der Ingezeetenen, en de bewaaring
„ van Vrijheid en Vrede tot doelwit hebben, wier bepaalin-
„ gen alleen daar op uit zijn, en die dus in den volkomen-
„ sten en rechtgeaarden zin, de belangens van het Vader-
„ land, als onschendbaar aan die van U Hoogheid verknogt,
„ daar U Hoogheid toch met dat Vaderland moet staan of
„ vallen, betragten.

„ Dat, al verder, die *klagten over Insolviteit toege-*
„ *schreeven worden aan Begeerte tot Verandering in de*
„ *Vorm der Regeeringe deezer Landen*, is eene niet minder
„ onbeweezene en gehazardeerde Stelling. Wij bepaalen
„ ons hier wederom tot onze Provincie, alwaar, noch bij
„ de Regeering, noch bij de Ingezeetenen, iets veerigt is,
„ 't welk een voorneemen aanduidt van de wettige, consti-
„ tutioneele en bezwoorén Vorm van Regeering te willen
„ veranderen. — De Besluiten bij Ons genomen, draagen
„ de kenmerken weg van Herstelling van goede Orde, van

„ Af-

„ Affchaffing van Afbuizen, van Herneeming van wettige, „ constitutioneele, en nimmer afgestaane Regten; maar zij „ beademen niets, dat naar Verandering der wettige Regee„ ringsvorm zweemen kan. En, zo 'er al, hier of daar, „ zulke verderflijke Grondbeginzelen fmeulen mogten, zo „ vertrouwen Wij, en alle braave Ingezetenen van *Fries„ land*, volkomen op de werkzaamheid, kundigheid, trouw „ en regtvaardigheid van het Hof Provinciaal alhier, 't „ welk, meer dan ooit zijn alouden roem waardig, de ze„ kere waarborg is van de gerustheid der Ingezetenen, van „ de bezweering der Constitutie, van de handhaaving der „ Wetten, van het uitoeffenen van Regt en Geregtigheid, en „ van het waaken tegen alle onderdrukking of verkorting „ van ieders Regten van den grootsten af tot den kleinsten „ toe. — Als getrouwe Voorstanders van 's Lands Vrijhe„ den, Beschermers van 's Lands Rust, Bewaarders van het „ billijk Ontzag aan de Regeering verschuldigd, zal het „ Hof, naar behooren, weeten te waaken, tegen alles, wat „ tot Verandering in de wettige Vorm der Regeeringe aan„ leiding zou kunnen geeven.

„ Eindelijk worden die klagten toegeschreeven aan *Onkun„ de en Inexperientie in het geen betrekking heeft tot het „ voeren van eenen Oorlog ter Zee.* — Wij hebben bewee„ zen, dat men door de Klaagers alhier niet anders verstaan „ kon dan de geheele Natie. Hier uit volgt, dat dus de „ geheele Natie aan die Onkunde en Inexperientie laboreert, „ en wilde men bij strikte gevolgtrekking argumenteeren, „ zou men hier uit de suppositie kunnen trekken, dat U „ Hoogheid, en die van zijnen Raade alleen van die alge„ meene Onkunde en Inexperientie vrijgesprooken moeten „ worden. Dan om dit overeen te brengen met de even „ voorgaande bekentenis, dat 'er fouten en gebreken in het „ Bestuur der Zeezaaken kunnen plaats gehad hebben, laa„ ten wij gaarne aan de pennen, door U Hoogheid gebruikt, „ ter betooginge over."

Niet weinig, om 'er dit, 's Lands tegenwoordigen toestand betreffende, nog bij te voegen, vonden zich de Staaten van *Friesland* getroffen door 't gestelde van zijne Hoogheid,

we-

wegens een vijandlijken inval in de *Keizerlijke Nederlanden*, ten tijde van de Meerderheid onzer Landmagt boven die des Keizers in dien oord. Zij vonden den geheelen zamenhang dier plaatze „ eer geschikt om te Onvredenheid „ en Verdenking te baaren, dan om in het Gedrag der Re„ genten „ als welgedaan, te berusten... Om niet aan te drin„ gen, dat de Souveraine Regeering des Lands, in haare „ Handelingen en Besluiten, ter bewaaring van de Repu„ bliek, de Goedkeuring van U Hoogheid even min van„ nooden, als de Afkeuring daar van te dulden heeft; zo „ is het zonneklaar en evident, dat, indien de Republiek „ een dergelijke demarche gehasardeerd hadt, zij reeds op „ dat oogenblik alle de gruwelen van den Oorlog zou on„ dervonden hebben, en wel verre van het *Theater van* „ *den Oorlog* van de Frontieren van den Staat te verwijde„ ren, zouden wij hetzelve op in het hart onzer Provin„ cien zien. De Keizer zou toch den marsch zijner Troe„ pes verhaast, en waarschijnlijk derzelver aantal vermeer„ derd, en dan direct in het hart des weerlooze Land-Pro„ vincien indringende, ons onherstelbaare slagen toegebragt „ hebben; terwijl wij, door eene hostile aggressie Zijne „ Majesteit in het volkomenste Regt zouden gesteld hebben, „ om, reclameerende het Tractaat van *Versailles* van den „ eersten Maij des Jaars 1756, de Kroon van *Frankrijk* te „ noodzaaken om Hem de daar bij gestipuleerde Hulptroe„ pes te leeveren. — En waar zou het dan met de Repu„ bliek heen gaan? Het volkomenste Verderf moest haar on„ vermijdelijk noodlot worden. Het blijkt dus klaar, dat „ de Opstellers der Missive of onkundig waren van de Ver„ bintenissen tusschen de Hoven van *Parijs* en *Weenen* ex„ teerende, of kwaadwillig in het verbergen der Gevolgen, „ welke uit hoofde dier Verbintenissen ons over het hoofd „ hingen, zo wij, door eenen vijandlijken aanval het *Casus* „ *Faderis* daar stelden."

De Geest van Oproerigheid, die in verscheiden Gewesten waarde, sloeg ook, in den Jaare 1785, tot *Friesland* over. Men verhaalt dat eenige Boeren te *Balk*, een Vlek in *Gaasterland* op een Marktdag, in een Herberg, ten gelage zit-

tende, elk inkomenden afvergden te verklaaren of hij *Prinsgezind*, dan *Patriotsch*, was? Wie voor het eerste uitkwam, begiftigde men met een Oranjelint, en plaatste 't zelve op zijnen hoed, terwijl de Schoolmeester van het nabij gelegen Dorp *Wijckel* diens naam opschreef, en voor den Schoorsteen ophing. Zulk een onbevoegd onderzoek en vreemde handelwijze baarde noodwendig verdeeldheid en opschudding; die zo hoog liep, dat het Geregt van *Gaasterland* er zich mede bemoeide, kundschappen inwon, en dezelve na 't Hof te *Leeuwarden* afvaardigde. 't Welk terstond een Schout met Geregtsdienaars na *Balk* zondt, die den Schoolmeester, nevens een Boer, welke zich het meest hadt doen zien, zwaar geboeid op het Blokhuis bragten. — Te *Franeker* bespeurde men ook vroeg in 't jaar beginzels tot onrustige beweegingen. De Klokkenluider vondt onder de Kerkdeur een Briefje doorgestooken, met deeze woorden: '*Wat is het Vrijcorps? dient het om het Land te beschermen, of te beveiligen? — Geenzins; maar wel om den Prins en zijne Vrienden te dwarsboomen, en te plaagen.*' Daar onder stondt: *Vreest God en eert den Koning! Wanneer gij den Prins niet eert, dan werd het gantsche Land verkeerd, Vivat Oranje!* De Magistraat, dit Briefje van den Klokkenluider ontvangen hebbende, zondt het met verhaal van de omstandigheden, bij het vinden, aan het Hooge Geregtshof.

Frieslands Hoogeschool, besloten hebbende het tweede Honderdjaarig Jubelfeest haarer Stigtinge, met veel plegtigheids, op den tweeëntwintigsten September, te vieren, vonden de Staaten goed den Prins Erfstadhouder, als Afstammeling van Graave LODEWYK VAN NASSAU, den Grondvester, te noodigen om dit Feest met zijne tegenwoordigheid te vereeren. De toen nog smeulende Keizerlijke Oorlog, wederhieldt hem derwaards te vertrekken; doch haare Koninglijke Hoogheid, met de Vorstlijke Spruiten en verder Gevolg, nam de reis na *Friesland* aan en woonde de plegtigheid bij deezer Eeuwfeestviering, welker beschrijving eene verademing zal schenken, te midden zo veele gebeurtenissen van eenen anderen aart.

Twee Jachten voerden de Vorstin met haare Kinderen en Stoet van *Leeuwarden* na *Franeker*. De Heeren Gedeputeerde Staaten waren in een derde Jacht gezeten. Het losbranden van 't Geschut en het luiden der Klokken kondigde de aankomst deezer Jachten aan. De Schutterij en het Genootschap van Wapenhandel, door Gedeputeerde Staaten daar toe verzogt, vertoonden zich in de wapenen, om haare Koninglijke Hoogheid te ontvangen; de Studenten met ontbloot Zijdgeweer en met Kokardes van verschillende kleuren, om de Faculteiten te onderscheiden (*), maakten mede hunne opwagting. Zij wierden ieder, door den eersten Curator, met een Zilveren Gedenkpenning, op deeze Gebeurtenis geslaagen (†), beschonken. De oudste der Letteroeffenende

(*) *Wit* was de kleur gekoozen door die in de Godgeleerdheid zich oeffenden; *Rood* droegen de Regtsgeleerden; *Groen* was het teeken der geenen die zich op de Geneeskunde toelagen; *Ligt Blaauw* deedt hun kennen, die op de Wijsbegeerte en Fraaije Letteren zich bevlijtigden.

(†) Op de Voorzijde van deezen Gedenkpenning ziet men *Minerva*, gezeten naast de kolom der Standvastigheid, op welker voetstuk zij met de eene hand steunt, terwijl zij in de andere een open Boek heeft. Zij beschouwt een Wapenschild van *Friesland* gestrikt aan den stam eens Booms, die haar overschaduwt. Haar Schild rust tegen haar Knie. De Uil zit op het Voetstuk, en de Speer rust in haar slinker Arm tegen de Kolom. Hier aan zijn ook gehangen twee Slangen, met den Staart in den Bek, verbeeldende de twee daar door gemaakte Cirkels de twee verloopene Eeuwen. Zij betoont daar voor haare Dankbaarheid, door het Wierookvat, boven op de Kolom gesteld. Tegen het Voetstuk heeft men de Latijnsche Zinspreuk der Academie *Fundamentum Dei stat firmum*, dat is, *De Grondslag Gods staat vast*. Onder de Afsnede het Wapenschild der Stad *Franeker*. Tot onderschrift leest men *Procerum sub Tegmine tuta*, dat is, *Onder de Bescherming der Staaten veilig*. Op de

nende Jeugd de Heer BRUNINO bedankte, uit aller naam, voor dit geschenk. Dit Gedenkstuk in den Academischen Raad overgeleeverd zijnde, gingen de Curatoren met den geheelen Academischen Raad, vergezeld van de Pedels in plegtgewaad met de Scheptera, begeleid door 't geheele Lichaam van Studenten, na het Stadhuis. Werwaards haare Koninglijke Hoogheid, met de Vorstlijke Kinderen, van de Jachten afgehaald, door de Curatoren gebragt en daar door eenige Vrouwen van aanzien ontvangen wierden. De Rector Magnificus verwelkomde deeze hooge Persoonaadien, en reikte ieder een Gouden Gedenkpenning toe van den zelfden Stempel als de Zilveren der Academiejeugd geschonken: welke Zilveren ook aan 't Hofgevolg wierdt uitgedeeld. Onder een staatlijk geleide wierden de Gedeputeerde Staaten ten Stadhuize gebragt. Haare Koninglijke Hoogheid verleende Gehoor aan de Magistraat en Vroedschap der Stad *Franeker*, en wierdt verwelkomd door eene Bezending uit de Studenten, ter welker gelegenheid de bovengemelde oudste Student het woord voerde. Op een gegeeven teeken ving het luiden der klokken weder aan, en onder dit gelui, vergaderden, met veel staatlijkheids het Vorstlijk Gezin, de Magistraat en Vroedschap, de Gedeputeerde Staaten, de Curatoren en Professoren, en een stoet van Doctoren, zo uit *Friesland* als van elders zamengevloeid, in de Groote Kerk, waar ook anderen, op 't vertoon van gegeeven lootjes, toegang vonden, en die aan niemand, zich geschikt gedraagende,

de Tegenzijde ziet men een rondloopenden Krans van zamengevlogte Lauwrier en Klimop; de twee planten van ouds tot Eerkransen voor de Geleerdheid geheiligd. Binnen den Krans is dit Opschrift, *Actis alteris Academiæ Frisiorum Secularibus, votis pro Tertii Seculi Felicitate conceptis, hoc Mneimosynon decreverunt Ordines* CIƆIƆCCLXXXV. dat is, *Ter Viering van het Tweede Eeuwfeest der Friesche Academie, en onder Heilbede van het welgelukken van de Derde Eeuw, hebben de Staaten dit Gedenkteeken uitgedeeld.* 1785.

de, geweigerd wierdt. Een Orchest, voor 't Orgel opgerigt, tegen over de Zitplaats voor haare Koninglijke Hoogheid vervaardigd, hief herhaalde keeren onder het inkomen der vergaderende menigte aan.

Naa een treflijk Voormuzijk betradt de Rector Magnificus S. H. MANGER den Predikstoel, en sprak de Gedagtenis Redenvoering uit, terwijl, te zijner verpoozinge en veraangenaaming, bij eene gepaste afdeeling, eene beroemde Zangeresse, door veelerlei speeltuig ondersteund, een fraaij Gezang aanbief. De Hoogleeraar T. VAN KOOTEN verving den Redenaar met het opzeggen van een Latijnsch Dichtstuk op dit Eeuwfeest vervaardigd.

In de Kamer van de Academie-Boekerij stondt eene Tafel voor meer dan honderd Persoonen aangerigt; doch, eer men van 't Stadhuis, waar heen onder alle eerbetooningen, de Feestvierende aanzienlijke Stoet zich uit de Kerk vervoegd hadt, derwaards ging, bezigtigde haare Koninglijke Hoogheid den Tempel van *Minerva* door de Studenten, te hunnen koste, op de Breede Plaats, met veel smaaks, gebouwd, en met gepaste Zinnebeelden en Opschriften voorzien. Alleen drie bijzondere Condities wierden 'er gedronken, toen de Hooge Gasten aan tafel gezeten waren — *de Heeren Staaten van Friesland* — *zijne Hoogheid en de Vorstlijke Familie*, — *en het Welzijn van de Hoogeschool.* Zo ras een deezer was ingesteld wierden de Klokken geluid en het Geschut gelost. Lang genoeg toefde het Vorstlijk Gezin om den heerlijk verlichten Tempel te aanschouwen, en keerde 't zelve, staatlijk uitgeleid, na *Frieslands* Hoofdstad te rugge.

Den volgenden avond wierdt deeze Tempel andermaal verlicht, naa dat drie Studenten *met de Kap gepromoveerd* waren, onder de daar bij gebruiklijke plegtigheden. De Staatlijkheid vermeerderde doordien de Schutterij en 't Genootschap van Wapenhandel, de openbaare Staatsie met geen minder oplettenheid en waakzaamheid vergezelden dan den voorgaanden dag.

Van de aanmoediging, welke de Wapenhandel in *Friesland* vondt, kan ten bewijze diene, dat men, in de maand

Februarij diens zelfden jaars, in dat Gewest het getal der gewapende Exercitie-Genootschappen op bijkans veertig berekende, en dat meer dan drieduizend geoeffende Vrijwilligers de Wapenen aangegord hadden. — Geene geringe kosten gingen met de oprigting dier Genootschappen gepaard, en hadden zij, schoon hier en daar ondersteund en te gemoet gekomen, verderen en duurzaamen bijstand noodig. Gelastigden uit de Gewettigde Exercitie-Genootschappen te *Leeuwarden* vergaderd, vonden daarom goed als een Prijsvraag, onder toezegging van tien Ducaaten, aan den geenen die best en op de voldoendste wijze daar aan beantwoordde, de Vraag voor te stellen: „ Welke zijn de beste middelen „ om aan de Burger-Vrijcorpsen en Exercitie-Genootschappen in de Provincie *Friesland*, een jaarlijks Fonds, tot „ duurzaame instandhouding van dezelve te bezorgen: zo „ egter, dat hier omtrent geene Belastingen in aanmerking „ komen die het Algemeen drukken?"

Hoedanig men in dit Gewest dagt over de Geschillen der Gelderschen Staaten met de Steden *Hattem* en *Elburg*, blijkt uit een brief aan die van *Overijssel*, over dat onderwerp, geschreven, waarin zij verklaarden, dat zij, om in hun geheel en onpartijdig te blijven, gemeend hadden, in hun Gewest, onder andere Voorzorgen, dat niemand hunner Ingezetenen, zich mogt veroorloven om in de Onlusten, thans in zommige Gewesten gerezen, eenigzins te deelen, of zich daar in te laaten gebruiken. Immers hadden zij de Schutterijen en Exercitie-Genootschappen verboden, het zij gewapend, het zij ongewapend, derwaards ter hulpe uit te trekken: terwijl zij de Staaten van *Gelderland*, op het ernstigste, hadden verzogt om verder geen Krijgsvolk, ter betaalinge van *Friesland* staande, daadlijk te doen werken.

Een voorbode was dit schrijven van den Ommekeer in het Staatkundig Ontwerp, die eerlang in dit Gewest voorviel: Ommekeer, volgens zommigen, het gevolg van 's Prinsen Reize en vertoeven aldaar, in den voorgaanden Jaare, waardoor veele Staatsleden voor hem zouden gewonnen zijn, zodat de Meerderheid, zedert, de Minderheid was geworden.

Veel

Veel was 'er, in den Jaare 1785, te *Leeuwarden* voorgevallen, ter gelegenheid van het verzoek om herstel van het Stads Regeerings Reglement van den Jaare 1657. In het Jaar 1786, daar wij thans over handelen, was de twist met voorbeeldloozen ijver voortgezet. Doch het berigt daar van tot het Artikel LEEUWARDEN behoorende, zullen wij hier de meest algemeene voorvallen van het Gewest verhaalen.

De Wapenhandel, hoewel door 's Lands Staaten aangemoedigd, was, egter, in dit jaar zeer ongelijk. *Leeuwarden*, *Franeker*, *Sneek* en *Dokkum* staken hier in onder de Steden uit. Ten platten Lande wisten eenige Grietluiden, het oprigten van Gewapende Genootschappen geheel te wederhouden, of in de beginzelen te smooren; doch, in andere Grietenijen vonden zij steun, en maakten grooten opgang. Sterkte ontleenden deeze veelvuldige Genootschappen door derzelver Vereeniging, onder vaste Hoofden, die, als Gelastigden, te *Leeuwarden* in den voorleden Jaare eerst zamen kwamen, en die Vergaderingen dikwijls herhaalden. Van de Herbergen *'t Zwarte Kruis* en de *Posthoorn*, de gewoone plaatzen hunner zamenkomsten kreegen zij den spotnaam van de *Staaten van 't Zwart Kruis* of *van den Posthoorn*. Een schimpnaam, over welken zij zich luttel bekreunden, die 'er openlijk voor uit kwamen „ Dat zij, „ met deeze hunne Wapening, geen ander oogmerk hadden, „ dan om het lieve Vaderland, in 't algemeen, en een ieder „ woonstede in 't bijzonder, overeenkomstig met 's Lands „ Wetten, zo veel mogelijk, tegen allen Binnen- en Buiten- „ landsch Geweld, te dekken en te beschermen;" en beloofden, „ dat zij zich nimmer zouden laaten gebruiken „ tot het invoeren eener andere Regeeringsvorm, dan de „ waare Republicainsche, gegrond op de Constitutie deezes „ Lands."

De zaak, welker voorstand deeze Partij in *Friesland* beoogde, wierdt niet weinig bevorderd door de Burger-Societeiten, van gelijken aart als wij te meermaalen vermeld hebben, dat in onze Vereenigde Gewesten toen grooten opgang maakten. In deeze Gezelschappen, bij de *Friezen* veelal *Fraterniteiten* geheeten, waar lieden, zonder onderscheid

van Rang, broederlijk zamenkwamen, handelde men, bij het leezen der Staatkundige Schriften en der Nieuwspapieren, over de zaaken des Lands, met eene vrijmoedigheid, welke vooral niet minder was dan men elders in die Volksvergaderingen gebruikte; aangemerkt der *Friezen* aart, en de Regeeringsgesteltenis diens Landschaps, meer dan eenige in de Bondgenootschaplijke Gewesten, in eene Volksregeering bij Vertegenwoordiging bestaande. Geen Stad of Dorp van eenig aanzien, waar een Gewapend Corps was, of men vondt 'er ook een Societeitshuis. Te *Leeuwarden*, waar, zo verre wij weeten, de eerste Burger Societeit, in den Jaare 1782, reeds was opgerigt, bragt men een fraaie Zaal in gereedheid om de Leden der Broederschappe te ontvangen.

In de eerste hette des ijvers waren de toelagen, tot het oprigten der Gewapende Genootschappen toereikende; doch 'er moest een middel bedagt worden om dezelve in stand te houden en uit te breiden. Dit veroorzaakte niet weinig overlegs. In de twee Plans om die Gelden bij wijze van Loterij te vinden, ontmoetten zij, van hooger hand, eene te leurstellende tegenkanting, die, gelijk wij reeds vermeld hebben, ten voorteeken strekte, van het ongunstig oog, waar mede de Gewapende Burgermenigte, met de Burger Societeiten zo naauw verbonden, bij veelen van 's Lands Staaten beschouwd wierden.

Het gebeurde omtrent het Regeerings-Reglement te *Leeuwarden*; het mislukken van dit middel tot instandhouding der Gewapende Genootschappen, in het Verbod der Loterije met den ongunstigen naam van *zich aldus qualificeerende vereenigde gelegaliseerde Vrijcorpsen en Exercitie-Genootschappen* bestempeld, vergrootte de Partijschap, en liet men niet na daar over zeer heftig uit te vaaren. Onder het aangroeijen des misnoegens en des tweespalts viel in *Gelderland* de meermaals gemelde tocht des Krijgsvolks na *Hattem* en *Elburg* voor. Eene Gebeurtenis, die in *Friesland*, geene mindere beweeging verwekte dan wij reeds in een en ander Gewest gezien en overwoogen hebben, ten het tijdstip mag heeten, waar op de groote verandering in *Friesland*, een

aanziene van de thans zo betwiste Staatszaak, voorviel; schoon de bewerking, blijkens de reeds aangeroerde voorvallen, in dat Gewest, van vroeger dagteekening zij.

Geen plaats van eenig aanzien in *Friesland* of men was 'er werkzaam om het gebruiken des Krijgsvolks, ter demping van Burgergeschillen, te weeren. Reeds op den vierden September hadden Gedeputeerde Staaten, uit negentien verschillende Plaatzen, onderscheidene Adresfen, hier op ziende, ontvangen. Zij beschreeven eenen Buitengewoone Landsdag tegen den twaalfden. De Verzoekschriften binnen een kort tijdsbestek door meer dan drieduizend Ingezetenen geteekend, groeiden aan ten getale van drieëntwintig. Veele Leden der Regeeringe in de Steden, telde men onder de Teekenaaren. Te *Sneek* liet de Regeering, bij trommelslag, bekend maaken, dat 'er in de Kerk voor ieder Burger een Verzoekschrift aan de Staaten ter teekening lag, tegen het gebruik des *Frieschen* Krijgsvolks, en tot stuiting van alle gewelddaadige middelen. In andere Steden, bijzonder te *Franeker*, wierden de Volmagten ten Landsdage door de Regeering gelast, de zaaken daar heen te wenden, dat de Staaten overeenkomstig met de Verzoekschriften der Burgerijen beslooten.

De uitslag beantwoordde in geenen deele aan den wensch der Teekenaaren. Men zegt, dat de Verzoekschriften, alle strekkende om de Staaten van *Friesland* te beweegen, ter wederstreeving van de maatregelen der *Geldersche* Staaten, en tot het kiezen der tegenovergestelde zijde, met den veragtenden naam van *Flarden* benoemd wierden, en dat men zich met de leezing van één vergenoegde, zonder 'er iets op te besluiten. De Staaten bezeften, zeker te regt, dat die vloed van Adresfen uit den hoek der Genootschappen kwam, en stelden daar bij vast, dat deeze het 'er op gemunt hadden, om den klem der Regeering hun uit den vuist te wringen.

Twee Afkondigingen der Staaten, op den vijfëntwintigsten September, wijzen onwederspreekelijk uit hoe zeer deezen het op de Burger Societeiten, en de Wapenhandelende Genootschappen, geladen hadden. Zij verdienen, in derzelver

voornaame inhoud, afgefchreeven, hier plaats te vinden. De eerfte, de Drukpers, de Dag- en Nieuwspapieren, als mede het inleeveren van Verzoekfchriften betreffende, liep op deezen zin — „ Alzo wij met aandoening, en tot ons innigst leedweezen, daaglijks bevinden; eensdeels, dat veele der Couranten, en andere Nieuwspapieren, zo in *Holland* als elders gedrukt, en in deeze Provincie wordende ingevoerd, al dikwijls vervuld zijn met volftrekte onwaarheden, ook veele der weezenlijkfte Gebeurtenisfen daar in niet zelden met bijgevoegde, opgefierde, en verzonnene omftandigheden, in een ten eenemaal verkeerd daglicht worden geplaatst, en zulks overal met gedunrige inmengzels van de haatlijkfte en hoonendfte uitdrukkingen en fchandelijke lasteringen, niet flegts ten aanzien van Particuliere Perfoonen, Amptenaaren, en Leden der Regeëring, maar zelfs betrekkelijk geheele Collegien, en den Souverain zelve, haarblijklijk ondernomen met het verfoeilijkst oogmerk, om de zo ongelukkig thans fmeulende oneenigheden in ons gezegend Gemeenebest aan te kweeken, het zaad van twist en tweedragt te zaaijen, en het zo noodig vertrouwen tusfchen de Regenten en Ingezetenen, ware het mogelijk, alomme weg te neemen. — Anderdeels, dat zommige Perfoonen, op het voorbeeld van lieden in andere Provincien, zedert eenigen tijd, hun werk maaken, om alhier, op gantsch ongewoone wijzen, over allerhande Onderwerpen, ook de Regeering en het Beftuur des Lands betreffende, Requesten en Adresfen, te ontwerpen en op te ftellen; daar toe Vergaderingen aan te leggen; maar ook bij de Wooningen van Burgers en Ingezetenen daar mede rond te loopen, om elk en een ieder tot de Teekening en Prefenteering daar van aan de Regeering, op allerhande wijzen, greetig te maken en over te haalen, ja zelfs, bij publieken Trommelflag, daar toe uit te noodigen.

„ Het welke alle omftandigheden en onderneemingen zijnde, die nergens anders toe kunnen ftrekken, dan om de waarheid, rust, en het goed vertrouwen in den Lande te ondermijnen, en, in plaatze daar van, door leugenagtige en liefdelooze berigten en verhaalen, onrust en wantrouwen in te

te boezemen, en op die wijze den grond te leggen, tot eene verwarring, welke, zo GOD het niet genadiglijk verhoede, den gewisſen ondergang van den Staat, benevens de daar aan onaffcheidbaar verknogt zijnde dierbaare Panden van Vrijheid en Godsdienst, ten onvermijdelijken gevolge zal moeten hebben. — Zo is 't, dat wij, het gewigt van dit alles inziende, en niets fterker noch volijveriger dan het welzijn van Land, Kerk en Ingezetenen, volgens de gronden onzer bezwoorene Conſtitutie, behartigende, (hoe zeer het ook buiten ons bereik zij, dat kwaad, ten aanziene van het *eerſte Lid*, als uit andere Provinçien zijnen oorfprong hebbende, te ftuiten,) egter niet hebben willen afzijn, om den voortgang en uitwerking daar van, zo allerverderfelijkst voor den bloei deezer Provincie, en aller Ingezetenen waaragtig en duurzaam welzijn, zo veel in ons is, voor te koomen en te beletten, door niet alleen onze goede Ingezetenen daar tegen op het welmeenendst en nadruklijkst te waarſchuwen; maar ook elk en een iegelijk, op het ernſtigst, te verbieden, om zulke onwaarheden, lasteringen, en rustverſtoorende berigten naa te drukken, en op die wijze de verdere verbreiding daar van te bevorderen: willende wij tevens aan elk en een ieder hebben geinterdiceerd en verbooden, zo als wij interdiceeren en verbieden bij deezen, om eenige Geſchriften, in rijm of onrijm, en onder welken naam het ook zijn mag, waar in de handelingen van de Regeering der Republiek in het algemeen, of van deeze en andere Provincien, Steden en Landen in 't bijzonder, worden getaxeerd, gepreezen of gelaakt, of waar in Regenten, Amptenaaren, en bijzondere Perſoonen, in hun eer of reputatie worden gekwetst en beledigd, te maaken, te ſchrijven of te drukken, of dezelve alhier gemaakt, geſchreeven of gedrukt zijnde, te verkoopen, uit te ſtrooijen, divulgeeren, of te communiceeren.

„ Van gelijken interdiceeren en verbieden wij, om eenige Requesten, over welk onderwerp ook, in publieke Huizen, of op andere plaatzen, ter teekening te leggen, daar toe Vergaderingen te houden, of met dezelve bij de Huizen en Wooningen der Burgeren en Ingezetenen rond te loopen, of

of die, op de eene of andere wijze, tot de verteekening daar van uit te noodigen, over te haalen, of te doen teekenen; laatende niet te min aan een ieder Ingezeten, en elk erkend Corpus deezer Provincie, volgens het aloud en loflijk gebruik des Lands, de volkomene vrijheid om zich, (indien hij eenig verzoek te doen heeft, of zigh ergens over bezwaard vindt,) op de gewoone wijze en forme, en in behoorelijke uitdrukkingen aan de Regenten te adresseeren."

Eene tweede Afkondiging, ten zelfden dage gedaan, betrof de Wapenhandelende Genootschappen, en bedoelde derzelver volslaagene Vernietiging. De Staaten van *Friesland* gaven daar in te verstaan, uit Gedeputeerden en Raaden in den Hove Provinciaal vernomen te hebben, „dat hunne heilzaame Resolutie, ter begunstiging van den Wapenhandel, zodanig eene extensie begon te ondergaan, dat de gevolgen daar van, met opzigte tot de rust van dit vrij en gezegend Land, bij het Collegie en het Hof niet langer met onverschillige oogen kon worden aangezien, en zij, over zulks, zich verpligt rekenden, den Staaten onder 't oog te brengen, dat men bij genoegzaam alle de Exercitie-Genootschappen of Vrijcorpsen was begonnen Gecommitteerden te benoemen, die te *Leeuwarden* te doen zamenkomen, aldaar eene generaale Vergadering van Gecommitteerden te formeeren, en in dezelve te benoemen een President en Secretaris; in die Vergaderingen Commissien te verleenen, binnen- en buitenlandsche Correspondentie te houden, circulaire Missives af te vaardigen, en aldus aan deeze Vergadering eene weezenlijke existentie te geeven, en zich alzo tot één Lichaam te maaken. — Wijders aldaar te handelen over zaaken van het uiterste gewigt, en concerneerende de Hoogheid des Lands, zo dat men zich zelfs onderling door eene formeele Acte hadt verbonden, de Constitutie van deeze Provincie te zullen handhaaven, naar inhoud van den schriftlijken Last der respective Genootschappen aan hunne Gecommitteerden; en zulks zonder kennis van hunne wettige Overheid, en zonder het noodig te agten daar op der Staaten Approbatie te vraagen. — Dat zij Heeren Gedeputeerden en van den

Hove

Hove alle deeze handelingen aanzagen als rechtstreeks strijdig met bovengemelde Resolutie; naardien de Exercitie-Genootschappen, door eene generaale Associatie over de geheele Provincie, zich ten eenemaale onttrokken aan de Regeeringen der respective Grietenijen en Steden. — Dat zij, wijders, deeze Algemeene Bijeenkomsten van Gecommitteerden uit Gewapende Genootschappen beschouwden als schadelijk voor de Rust en goede Orde: om dat daar uit, zo ooit uit iets, eene Regeering in eene Regeering, te wagten ware; iets ten eenemaale onbestaanbaar met de Vrijheid en Veiligheid der goede Ingezetenen: waarom zij de Staaten aanraaden daartegen de nodige voorziening te doen."

Der Staaten dit Voorstel, door de twee Collegien van Politie en Justitie in *Friesland*, in rijpen beraade genomen hebbende, en de kragt en gevolgen van dien met alle overweging gevoelende, vonden goed, gelijk zij spraken, „ tot nut en heil van hunne Ingezetenen en Conservatie van de Rust en Voorspoed des Lands aan alle de Exercitie-Genootschappen of Vrijcorpsen, thans zijnde of namaals komende, te verbieden; om geene zamenkomsten van eenige, of alle, de Exercitie-Genootschappen, Gecommitteerden uit dezelve, of eenige Generaale Vergadering, van welke natuur ook, binnen *Leeuwarden*, of ergens anders, meer te houden, of op te rigten: dissolveerende zij, over zulks, de Generaale Vergadering van Gecommitteerden der Exercitie-Genootschappen binnen *Leeuwarden* gehouden; met Cassatie en vernietiging tevens van alle Acten, Contracten, Conventien, en Resolutien, bij dezelve, of bij eenige Exercitie-Genootschappen, aldaar of ergens onderling aangegaan of genomen.

„ Met wijder Verbod en Interdictie aan alle de Schutterijen en Genootschappen in *Friesland* zich bevindende, of de Particuliere Leden van dien, om eenig daadlijk deel te neemen, of zich op eenigerlei wijze te laaten gebruiken, of engageeren, in de Onlusten en Oneenigheden, welke, tot hun grievend leedweezen, in andere Provincien plaats hadden; veel min te onderneemen om tot hulp van eene of andere Partij aldaar uit te trekken, het zij Gewapend, het zij Ongewapend, buiten der Staaten uitdruklijk Consent." —

Bei-

Beide deeze Afkondigingen stelden op de overtreeding van de daar in verboodene Bedrijven, Bannissement, of zwaardere Straffe aan den Lijve, naar omstandigheid van zaaken.

Zij gingen egter niet door, dan met eene meerderheid van drieënveertig tegen zevenëntwintig Stemmen in de onderscheidene Kwartieren, zonder dat, in het Kwartier der Steden, *Dokkum*, *Leeuwarden* en *Sloten*, 'er zich kragtig tegen verzet hadden. N. POSTHUMUS, Burgemeester van *Dokkum*, schroomde niet volmondig te zeggen, „dat hij zijne Stem voor deeze Stukken niet kon geeven; daar dezelve eerder in *Venetien*, dan in deeze vrije Republiek, scheenen opgesteld." Deeze drie Steden zouden, met *Sneek*, *Franeker* en *Harlingen*, in het Kwartier der Steden, de Meerderheid hebben uitgemaakt; doch de Volmagten dier Steden waren bij deeze Raadpleeging niet tegenwoordig (*). Dit hadt gewis eene geheel andere rigting aan de zaak gegeeven: want, gesteld dat deeze zes Steden Kwartiersgewijze eene Tegenverklaaring op die Publicatien gedaan hadden, zou, zo eenigen der *Friesche* zaaken kundig willen, hier uit tevens het Regt zijn gebooren geworden, om de Afkondiging

(*) Men vindt Nieuwspapieren van dien tijd, welke de Volmagten deezer Steden tegenwoordig stellen; doch egte bescheiden leeren ons, dat zij afweezig waren: om reden, dat de drie Heeren DE WENDT, REINDERS en B. M. VAN BEYMA zitting hadden in het Collegie der Gedeputeerde Staaten: daar nu deeze Afkondigingen, op Voordragt van dat Collegie, geschiedden, oordeelde men, dat die Heeren daar over niet mogten zitten; terwijl de drie andere Volmagten, namelijk de Heer SWANENBURG van *Sneek* geweerd wierdt, om dat hij Lid was van het Genootschap daar ter Stede; EMINGA van *Franeker* was aldaar Lid Honorair van het Genootschap, en J. VAN ALEMA, van *Harlingen* hadt de Requesten mede geteekend. — Men liet niet na de verwijdering dier Heeren van die Raadpleeging aan Kunst- en Vliegwerken toe te schrijven.

diging en Aanplakking daar van, in de onderscheide Steden, te weigeren; naardemaal als dan, een Integreerend Lid der Souverainiteit, (te weeten een vierde gedeelte,) zich tegen deeze Plakaaten zou verklaard hebben, en den Land-Kwartieren geenzins het Regt toekomt, om over het Kwartier der Steden te heerschen; terwijl, in het tegenwoordige geval, aan enkele Steden, die 'er zich tegen aankantten, zo als aan *Dokkum*, de weigering der Publicatiën geenzins, volgens de gronden van het *Friesche* Staatsregt, vrijstaat; om dat ieder Stad of Grietenij geenzins als een Integreerend Lid der Souverainiteit kan worden aangemerkt."

De Volmagt van *Westdongeradeel*, in het Kwartier van *Oostergo*, C. L. VAN BEYMA herhaalde, op de Voordragt deezer Publicatiën, zijn Voorstel in Maij gedaan, doch zonder eenige uitwerking. Gelijk ook zijn verzetten, benevens zijne Medestanders, tegen de Afkondigingen, niets baatte, en het geschapen scheen, dat hij, en zijne Vrienden, zich de ongenade der Meerderheid zouden op den hals laden.

De Afkondigingen baarden veel gemors onder de Ingezetenen van *Friesland*. Op sommige plaatzen was het misnoegen zo groot, dat, ter wederhouding van baldadigheden, bezadigdheid, bedaardheid en geduld den Volke moest worden ingeboezemd, door hun, op welken men het in die Afkondigingen 't meest gemunt hadt. Zulks kon, egter, niet beletten, dat die Publicatiën, op een aantal plaatzen, wierden afgescheurd.

Was de groote Vergadering der Wapenhandelende Genootschappen te *Leeuwarden*, ingevolge deezer Afkondiginge, vernietigd; die bijzondere Genootschappen in de Steden en ten platten Lande versterkten en vergrootteden zich niet weinig, ondanks deeze tegenkanting, ja scheen dezelve den ijver tot Genootschaps-Vergaderingen, en den Wapenhandel aan te vuuren.

Te *Franeker*, bij voorbeeld, wierdt een Burger-Societeit opgerigt, tot welke alle Dienstdoende en Honoraire Leden der Schutterij en van 's Genootschap des Wapenhandels zich konden laaten inteekenen. In laatstgemelde hoedanigheid begaven zich daar toe de Hoogleeraars J. VALCKENAAR,

C.

G. COOPMANS en TH. VAN ZOOTEN, welker eerste de Vergadering met eene Redenvoering opende; 't geen bij veelen niet weinig opspraaks baarde. — Zints lang was te dier Stede de Wapenhandel met vlijt geoeffend, en wierdt men thans bedagt, om, ter grooter volkomenheid, de behandeling des Geschuts daar bij te voegen. Eenigen der Letteroeffenende Jeugd, die zich als Honoraire Leden van het Wapenhandelend Genootschap hadden laten inschrijven, zouden dit Artilleristen Corps tot stand breegen, en van de Stad één of meer Stukken ter leen vraagen. Men vondt hier in, nogthans, zo veel zwaarigheids, dat het agterwege bleef, en die jonge Heeren met het Lidmaatschap, zo des Genootschaps als der Burger-Societeit, zich vergenoegden. In eene kleine Academie-Stad, waar de Letteroeffenende Jeugd bij den Burger gehuisvest, natuurlijk veel invloeds heeft op de Bewoonders, groeide de partijschap eigenaardig aan.

De Bezorgers der Hooge Schoole zagen de versterking, welke de Burgerpartij kreeg, door het voorbeeld der Hoogleeraaren, en den invloed der Studenten, met een zorglijk en ongunstig oog aan; waarom zij te raade wierden, in December, den toenmaaligen Rector Magnificus VALCKENAAR voor zich te ontbieden, en hem te verzoeken alle gepaste middelen aan te wenden, om de Burger-Societeit, zo door de Hoogleeraaren, als door de Academie Burgers, te doen verlaaten. Een Voorstel, dat, wel verre van gevolgd te worden, eene geheel tegenstrijdige uitwerking baarde. Althans onmiddelijk naa dat de Heer VALCKENAAR van dit onderhoud te rug kwam, deedt de Hoogleeraar in de Godgeleerdheid S. H. MANGER zich mede als Lid der Burger-Societeit opschrijven; en voeren zij voort met die Vergaderingen niet alleen bij te woonen; maar, zo men verzekert, daar eene hoofdrol te speelen, 't Welk aanleiding gaf tot de ernstigste gevolgen; maar, die in een naauw verband staan met de Geschiedenissen des volgenden jaars, in welke *Franeker*, wat *Friesland* betreft, boven alle Steden uitsteekt.

Het kon niet missen of deeze Afkondigingen, te meermaalen met den haatlijken naam van *Bloedplakaaten* bestempeld,

peid, veroorzaakten, toen ze in den Lande bekend wierden, veele en zeer fcherpe aanmerkingen. Men vroeg, „ Wie „ herkent, in deeze Staatsbefluiten, die *Friefche* Regenten, „ die, gedurende den loop van den jongften Engelfchen „ Oorlog, zulke rustige en manlijke taal, in hunne Befluiten, voerden, zo onbedeesd voor Regt en Vrijheid pal „ ftonden? die de verwondering van *Nederland* tot zich „ trokken, en de hooggefchatte Voorwerpen van Liefde en „ Eerbied waren van elken *Fries*, die de duurgekogte Vrijheid op haaren prijs wist te fchatten? — Zijn dit die zelve Regenten, die, in hun fchrijven aan WILLEM DEN V, „ in Februarij des Jaars 1785, het *Vertrouwen hunner Ingezetenen* met hunne *Eer* en *Goeden Naam* op ééne hoogte ftelden; in dien zelfden Brief het een *noodzaaklijk vereischte* in een Raadsman van den Stadhouder, en dus „ nog veel meer in de Regeerders der Provincie agtten te „ zijn, *dat hij de Genegenheid, de Agting en het Vertrouwen der Natie bezitte en verdiene* — van eene Natie, „ van welke zij onbewimpeld getuigen, *dat zij haare eigene belangens kent*, — die toen *een groot Vertrouwen ftelden in de Gevoe . . s en Denkwijze* hunner Ingezetenen, „ en zich, ter Verdeediging van hun gedrag bij den Stadhouder beriepen op eene *Algemeene Volkftem?* Hoe zeer „ is niet de gedaante der zaaken veranderd! Toen wierden „ de Volksklagten in aanmerking genomen; toen luisterde „ men na het beste gedeelte des Volks. Nu, integendeel, „ worden, die geenen, welken in *Friesland hunne eigene belangens, de belangens der Natie kennen*, even die „ zelfden, welken de Staaten van *Friesland*, in eenen Brief „ aan den Stadhouder, uitdruklijk noemen *niet een misleid, dom en verblind Gepeupel*, maar *het beste, bedaardfte en verlichtfte gedeelte der Natie* — even die zelfden worden nu, bij openbaare Afkondiging uitgekreeten, als waren zij *Verftoorders van de Algemeene Rust* — *zulken die zich aan de Hoogheid des Lands vergreepen hadden* — „ *die eene Regeering in eene Regeering zogten op te rigten* — en *wier Raadflagen en Bedrijven te eenemaal onbestaanbaar waren met de Vrijheid en Veiligheid der goede Ingezetenen!*"

Men wilde dat zij, die in *Friesland*, door deeze uitdrukkingen, zo laatlijk gebrandmerkt waren, zich zouden troosten, met eene aanmerking, voorkomende in eenen Brief der Staaten aan zijne Hoogheid: „ In de daad, het valt niet „ moeilijk algemeene Beschuldigingen, zo wel tegen enkele „ Persoonen, als tegen een gedeelte van eene Maatschappije, „ ja zelfs tegen eene geheele Natie, aan te voeren; doch, „ hoe algemeener zij zijn, hoe minder dat ieder bijzonder „ Lid zich dezelve behoeft aan te trekken. Het natuurlijk „ gevolg van zodanige Beschuldigingen is verbittering, wel„ ke, in evenredigheid van de algemeenheid der Beschuldi„ gingen, zich ook algemeen verspreidt." — Men merkte op, dat de algemeene en niets bepaalende uitdrukkingen, *considereeren wij*, *beschouwen wij*, *onderzoeken wij*, *toetzen wij*, *schilderen wij*, *beseffen wij*, *vestigen wij*, en *trekken wij*, niets afdeeden; en vorderde betoog, dat de door Staaten van *Friesland* gepreezene, aangemoedigde en goedgekeurde Genootschappen, thans andere denkbeelden, andere oogmerken, andere grondregelen volgden, dan bij hunne oprigting, en bij hunne vestiging; dat de Staaten van *Friesland*, of liever derzelver Meerderheid, nog de zelfde Maatregels volgden, nog de zelfde taal voerden, als geduurende den Engelschen Oorlog. — En ontbrak het niet aan de zodanigen, die de Ingezetenen aanmaanden om zich te onttrekken aan, en te verzetten tegen Staatsbesluiten, die, bij herhaaling, den naam kreegen van *Venetiaansche*; dewijl het *laaken* en *prijzen* der handelingen van de Regeering der Republiek in 't algemeen, of van eenige Gewesten en Steden in 't bijzonder, als strafwaardig wierdt afgekeurd.

In de Vergaderingen der Burger-Societeiten en Genootschappen gaven die Publicatien veel stoffe tot gesprekken, en aanleiding tot maatregelen om dezelve ingetrokken, of ten minsten veranderd, te krijgen. Hier uit wierden Adressen aan de Staaten gebooren, die het drukkende dier Afkondigingen met sterke kleuren schilderden: doch 'er kwam weinig van. Men zag ze bij de Staaten aan met het zelfde oog als het Verzoekschrift van C. L. VAN BEYMA, met zijne Medevertegenwoordigers van het *Leeuwaarder* Vrijcorps,

ingediend; 't welk, onder andere drangredenen, om die hinderlijke Plakaaten weg te neemen, de zuiverheid van de oogmerken der inleeveraaren aanvoerde; „ op dat geene „ aanleiding mogt gegeeven worden aan het Publiek, om de „ Welmeenenheid, de Betaamlijkheid en Pligtmaatigheid hun„ ner oogmerken in eenigen twijfel te trekken, en zij ge„ zuiverd mogten worden van de vlek, als hadden zij iets „ bestaan, waar van de gevolgen, bij de Respectabele Col„ legien van Politie en Justitie van *Friesland*, met opzigt „ tot de Rust van dit vrij en gezegend Land, niet langer „ met onverschillige oogen konden aangezien, of als scha„ delijk voor de Rust en goede Orde moesten beschouwd „ worden." — Op 't zelve ontvingen zij het volgend afwij„ zend Antwoord, „ Is naa Lecture en Overweeging van „ voorſ. Requeste der Suppliantes, (zich qualificeerende „ Gecommitteerden en Representanten van het Vrijcorps van „ *Leeuwarden*,) goedgevonden en verstaan, te declareeren, „ dat hun Ed. Mog. de Resolutie en Publicatie, waar van „ de Suppliantes gewaagen, genomen en geëmaneerd heb„ ben, tot bewaaring der Rust, en bevordering van het „ Heil deezer Provincie, en daar bij persisteeren; verwag„ tende, dat alle Ingezetenen des Lands, zich, bij aanhou„ dendheid, met die Betaamlijkheid en Pligtmaatigheid zullen „ gedraagen, dat hun Ed. Mogenden daar over kunnen vol„ daan blijven."

Baarden deeze Afkondigingen in *Friesland* veel opziens en beweeginge, niet min stonden veelen verbaasd over den inhoud der Brieven, door de Staaten met die van andere Gewesten gewisseld, loopende inzonderheid over het gebruik maaken van Krijgsvolk in Burgertwisten. Tegen die Brieven, op naam der Staaten afgegaan, verzette zich ten sterkste de Minderheid der Staatsleden, die geoordeeld wierdt, een beter hart, dan zij, die thans de Meerderheid uitmaakten, aan de goede zaak der Vrijheid toe te draagen. In eene onbestaanbaare wijdloopigheid zouden wij uitwei„ den, indien wij de over en weder gewisselde papieren woordelijk mededeelden.

In even onbeftambaare wijdloopigheid zouden wij vervallen, indien wij een omftandig verhaal van het gebeurde in dit Gewest, geduurende het berugte Jaar 1787 mededeelden. Een geheel Boekdeel zouden wij daar mede kunnen aanvullen. Genoeg zij het, in 't algemeen te hebben opgeteekend, dat de Staatsleden, eerlang zich in twee Vergaderingen fplitsten; de eene, die het met ORANJE hieldt, bleef haare zittingen in de Hoofdftad *Leeuwarden* voortzetten; de andere, de Patriotsche geheeten, verkoos de Stad *Franeker* tot haare hoofdplaats. Elk deezer Vergaderingen hadt haare aanhangers, doch verre de meeste die van *Franeker*, welke in den perfoon van C. L. VAN BEYMA eenen der ijverigste voorstanders, en eenen opmerkelijken verdeediger in gefchrifte vondt. Naa lange over- en wederworftelingen, door welke, allerwege, door het geheele Gewest, groote en menigvuldige opfchuddingen en beweegingen voorvielen, vondt zich de Patriotsche aanhang genoodzaakt, van zijne oogmerken af te zien. *Franeker*, even als *Utrecht*, rijklijk voorzien van gewapende manfchappen, uit verfchillende oorden derwaarts zamengevloeid, wierdt van dezelve verlaaten, naadat alvoorens de Staatsleden daar van een voorbeeld hadden gegeeven. Alles keerde, eerlang, tot de aloude gefteldheid weder. Merkwaardig is het vonnis, zedert over de Stad *Franeker*, tot ftraffe van het aldaar voorgevallene, door de Staaten van *Friesland* geveld. Om deszelfs bijzonderheid deelen wij het hier mede. Het beftondt uit drie artikelen, en hieldt in I. „ De Fortificatie-Penningen, welke anders aan de Stad
„ *Franeker* wierden befteed, (zij bedroegen drieduizend
„ guldens) in te houden, tot nadere dispofitie van hun Ed.
„ Mogenden. — II. Het Stads Kanon, mitsgaders de Ge-
„ weeren, Vaandels, Trommen en foortgelijke Goederen der
„ Schutterij na *Leeuwarden* te doen overbrengen in 's Lands
„ Arfenaal, en dezelve Schutterij, naamens hun Ed. Mo-
„ genden te interdiceeren met Snaphaanen ter wagt te trek-
„ ken, of ergens alzo gewapend te verfchijnen. — III. De
„ Deuren uit de Stads Landpoorten en de Hekken voor de-
„ zelve, als mede de Deuren of Hekken uit de Waterpoor-
„ ten, en de Boomen in de Stads Gragt liggende, te doen

„ uit

„ uit en wegneemen, en op eene veilige plaats in de Stad „ te doen brengen, en voorts in 't generaal te beletten, dat „ door het ophaalen van Bruggen of anderzins, de toegan- „ gen worden belemmerd, of de Stad op eenige maniere „ gesloten wierden." Weinige dagen naa het strijken van dit vonnis, wierdt hetzelve volvoerd. Der opteekeninge waardig is het, dat niet een eenig burger van *Franeker*, hoewel door het uitlooven van dubbele en hooger dagloonen gelokt, tot het medewerken aan dien verfoeiden arbeid de hand wilde leenen. Drie Smidsbaazen, zonder afspraak gemaakt te hebben, of iets van elkander te weeten, weigerden hunne Gereedschappen te leenen of te verhuuren. Van Soldaaten, onder opzigt van 's Landsbaas, moest men zich bedienen.

GEERTSEMA. (JOANNES) Bij het verhaalde, wegens deezen Groninger Burgemeester, Deel XVII. bl. 81. voegen wij nog, dat behalven de mishandelingen, hem in zijnen persoon en bezittingen aangedaan, Burgemeesters en Raad der Stad hem lieten aanzeggen, dat hij, bij voorraad, niet alleen uit alle Raadsvergaderingen hadt te blijven, maar ook in de Magistraatsgestoelten in de Kerken geene plaats te neemen; stellende voorts drie Heeren aan, tot het doen van nader onderzoek omtrent zijn gedrag. Diensvolgens wierdt hem eerst Huis-arrest aangezegd, en vervolgens dag bepaald, om zich in persoon binnen *Groningen* ter verantwoordinge te stellen. Wegens deeze handelwijze beklaagde zich de Heer GEERTSEMA bij eenen Brief, en zijne Huisvrouwe door een Verzoekschrift, bij Burgemeesteren en Raaden dier Stad, verzoekende te weeten, wie zijne Beschuldigers waren, en welke Beschuldigingen men tegen hem inbragt; teffens om tijdsbepaaling, om daar op te kunnen antwoorden. Hij ontving des geen bescheid. Waar op hij besloot, zich met een Verzoekschrift te vervoegen bij den Stadhouder, ten einde deeze zich zijner zaake geliefde aan te trekken, en hem gelegenheid te verleenen, om, wegens de beschuldigingen ten zijnen laste, zich voor zijne Hoogheid te verantwoorden en te regtvaardigen. Van dit Verzoekschrift gaf hij kennis aan Burgemeesteren en Raaden der

ßtad. Hun Edel Mogenden vonden, vervolgens ook goed, de zaak des Burgemeesters aan de volstrekte beslissing van zijne Hoogheid te laaten; die den Prins andermaal met een Verzoekschrift aanging; om afdoening zijner zaake, of zo Hoogstdeszelfs gewigtige bezigheden hem zulks mogten beletten, dezelve aan te bevelen aan een onzijdig Gerigtshof in eene der Vereenigde Gewesten. Tot dit laatste helde zijne Hoogheid over, en verzondt, in den Jaare 1750 de zaak aan het Hof Provinciaal in *Stad en Lande*, 't welk eerst in de maand Maij des Jaars 1752 uitspraak deedt, ten voordeele des Oud-Burgemeesters, verklaarende een lange lijst van Beschuldigingen onvoldoende, en hem ontslagen van alle Crimineele Regtsvordering, van het Civiel Arrest, als mede van de bijzondere Bevelen, door den Stads Secretaris hier boven gemeld, naa het verloop van zo langen tijd, ontheeven.

Zie Nederlandsche Jaarboeken.

GELDERLAND. Volgens ons plan, zouden wij hier eenige bijzonderheden, uit de laatere Geschiedenis van dit Gewest, moeten mededeelen. Doch, om in geene herhaalingen te vervallen, zullen dezelve op de Artikels der Hoofsteden eene voegzaame plaats vinden. Het volgende zullen wij hier slegts aanteekenen.

Tusschen het Hoogstigt *Munster* en *Gelderland* waren, in de voorgaande Eeuwe, nu en dan geschillen ontstaan, de grensscheidingen van wederzijdsche Gewesten betreffende. Bij voorraad hadt men wel eenige schikkingen beraamd, zonder de zaak volkomen af te doen. Onderhandelingen, daar over, in den Jaare 1729, aangelegd, waren vrugtloos afgeloopen. Met meer ernst nam men het werk bij de hand, in den Jaare 1765. Wederzijdsche Gemagtigden wierden nu de zaak volkomen eens, en te raade, ter voorkoominge van verdere onlusten, de beraamde scheidlijn door steenen paalen aan te wijzen. Dit geschiedde in het volgende jaar, wanneer tevens een nog hangend geschil, over zeker regt van Weide, *Koppelweide* of *Compascuum* genaamd, waar uit niet

zeiden onaangenaamheden onder de *Munsterfche* en *Gelderfche* Opgezetenen ontstonden, vereffend wierden. De Gelderfche Gelastigden leiden, bij die gelegenheid een bezoek af bij de Keurvorst van *Keulen*, die tevens Bisschop van *Munster* was; te *Ahaus* wierden zij, door den Vorst, prugtig ter maaltijd onthaald.

GENT, (WILLEM JOSEPH VAN) of, gelijk hij zijnen naam spelde, GEND, was de Zoon van JOAN, BARON VAN GEND, *Heere van Oosterweede*, weleer Gouverneur van Prinse WILLEM DEN III. De ongerede, in welke KORNELIS TROMP, in den Jaare 1665, verviel, baande hem den weg tot de aanzienlijke waardigheid van Lieutenant Admiraal van *Holland*. In den beroemden togt na *Chattam*, genoot hij de eere, dat de Ruwaard KORNELIS DE WITT zijn Schip tot verblijf verkoos. Wat aandeel VAN GEND, in het gelukkig doen slaagen der veelgewaagde onderneeminge, gehad hebbe, is ter zijner plaatze door ons aangeteekend. Tot volledigheid van berigt, vermelden wij hier nog de volgende bijzonderheden. Geduurende den Vrede met *Frankrijk* en *Engeland* hadt het onzen Admiraal aan gelegenheid, niet aan zucht ontbroken, om zijnen moed, ten beste van het Vaderland, te betoonen. Als Opperhoofd voerde hij, in dien tusschentijd, het bevel over eenige weinige Schepen, welke de Staaten thans in dienst hadden. 't Gebeurde, dat hij, in den Jaare 1670, met de Engelsche Vloot, onder den Vice-Admiraal ALLEN, vereenigd, in de maand Augustus diens jaars, zes Algierfche Roofschepen ontmoette. Hevig was het gevegt, welk op deeze ontmoeting volgde, en vijf of zes Glazen aanhieldt. In den nacht wierden de Roofschepen op strand gejaagd, en, 's anderendaags, verovverd of verbrand.

Een voorval, welk onzen Zeeheld bejegende, mogen wij, om deszelfs gevolgen voor den Lande, niet onvermeld laaten. Terwijl de Admiraal DE RUITER, in de maand Junij des Jaars 1671, na een zwaaren storm te hebben doorgestaan, met zijne Vloot, op de hoogte van *Zeeland*, voor anker lag, kwam een Engelsch Konings Jagt, *de Merlijn* genaamd, dwars door de Vloot zeilen, begroetende den Generaal DE

RUITER met eenige eereschooten. Doch, vermits zijn schip op zijde lag, deeze beleefdheid niet spoedig genoeg kunnende beantwoorden, groette VAN GEND, die als Luitenant-Admiraal thans bevel voerde, met zeven schooten. Twee schooten met scherp op VAN GEND waren de wedergroete des Engelsmans, om dat de Hollander de Vlag streek, noch het Topzeil vallen liet. De Luitenant Admiraal, hierop zijnen Kapitein hebbende gezonden, om de reden van dit schieten te vragen, bragt het antwoord van den Kapitein van het Jagt te rug, dat hij de Echtgenoote van den Ridder TEMPLE aan boord hadt, en daarom begeerde, dat men, ter harer eere, voor het Jagt zou strijken. Thans begaf zich VAN GEND in eigen persoon na het Jagt, om Mevrouw TEMPLE te begroeten, en om met een den Kapitein te berigten, dat hij, zonder uitdrukkelijk bevel, op onze eigen Kust, nu voor een enkel Konings-Jagt, niet zou hebben mogen strijken; doch zo zijne Groot Brittannische Majesteit van oordeel ware, dat hem zulks van regtswegen toekwam, dit geschil tusschen dezelve en de Algemeene Staten moest beslist worden. De RUITER en de overige Vlootvoogden stonden in dat zelfde gevoelen. Een slinkschen draai gaf men, zedert, in *Engeland*, aan het gedrag des Luitenant-Admiraals. Men vertelde, dat hij verklaard hadt, stelligen last gehad te hebben, om noch voor den Koning van *Engeland*, noch voor eenigen anderen Koning der waereld, te strijken. Zelf schreef de Staatsche Ambassadeur te *Londen* aan Hun Hoogmogenden, dat het gedrag van VAN GEND, zo ten Hove, als bij het Volk van *Engeland*, zeer euvel wierdt genomen. 't Is bekend, hoe de *Engelschen*, kort hierop, aan de Vereenigde Gewesten den oorlog verklaarende, VAN GENDS weigering om te strijken, onder andere, daar toe tot een voorwendzel namen. Die oorlog, intusschen, kostte onzen Held het leeven, in den vermaarden Zeeslag voor *Soulsbaai*. Met 's Lands Vloot, onder den Admiraal DE RUITER, in Zee geloopen, wierdt VAN GEND, ruim veertien dagen vóór dat Gevegt, met vijftien Schepen en Fregatten, nevens eenig klein Vaartuig en Branders, uit de groote Vloot, afgezonden op een getal Engelsche sche-

gen, die men omtrent het *Koningsdiep* hadt vernomen. 's Anderendaags, met het opgaan der Zonne, zette VAN GEND regelrecht zijnen koers na den vijand; die toen elf zeilen, en daar onder zes kloeke schepen sterk zijnde, zich wel eerst gelaat, als wilde hij de onzen afwagten, doch welhaast de vlugt nam, en in de rivier van *Londen* zeilde. VAN GEND volgde de Engelschen met allen spoed, gaf 't zein van jaagen en aan boord klampen, en dreef hen tot onder het Kasteel van *Sheernesse*, 't welk, zedert den togt na *Chattam*, zwaar versterkt was, en waar agter zij zich schuil hielden, niettegenstaande zij 'er eenige schepen van Oorlog ter hunner hulpe vonden. VAN GEND toen geen kans ziende om iets met vrugt uit te voeren, bleef een geruimen tijd in 't gezigt des vijands wagten, doch bemerkende, dat deeze niet af kwam, besloot hij, volgens zijnen last, na de Vlagge te keeren, onder weg de bakenzeilen van Tonnen en Baaken, door de Engelschen gemaakt, om de Nederlanders op de droogten te doen vallen, doende wegneemen. In het Gevegt, welk kort daar op volgde, tegen de Vereenigde *Fransche* en *Engelsche* Vloot, wendde zich VAN GEND met zijn Smaldeel tegen de Blaauwe Vlag, en nog niet vergeeten hebbende, hoe men, om zijn niet strijken voor het Jagt de *Merlijn*, hem ter straffe hadt gezonderd, viel hij, met groote woede, op dezelve los, tot dat, na een half uur vegtens, een vijandlijke Kogel den Luitenant-Admiraal het leeven, en den Lande eenen zijner dapperste Vlootvoogden, ontnam. De eerbewijzen, zedert zijner naagedagtenisse betoond, hebben wij in ons *Woordenboek* vermeld.

Zie BRANDT, *Leven van de RUITER*;
H. V. WYN, *Bijvoegsels*, enz.

GERHARDUS MAGNUS, eigenlijk GERRIT GROOTE of GROOTE genaamd, hersteller van het eertijds vervallen Latijnsche School te *Deventer*, was de Zoon van WERNER GROOTE, Schepen deezer Stad, welke, te *Parijs* zijne studien voleindigd hebbende, met den roem te rug keerde, dat hij in

alle

alle de toen bekende takken van weetenschap voor niemand behoefde te wijken. Een Geestelijke, die kort na hem leefde, en ons eenig verslag van hem mededeelt, beschrijft hem in zijne jeugd als een man van de waereld, die het vermaak van de tafel zo zeer beminde als dat der letteroeffeningen, en tevens zo wel begreep, dat een matig genot de levensgeesten opwekt, terwijl onmatigheid dezelven verdooft en neerslagtig maakt, dat hij steeds zorg droeg zich niet te overladen. Zie daar de *voluptas sobria et sicca*, gelijk SENECA zich uitdrukte, van EPICURUS, en de wijze les van deezen Wijsgeer, om allen wellust, die der genieting van grooter genoegens in den weg staat, te vermijden, vertoond in een voorbeeld, uit die eeuwen gehaald, uit welker geschiedenis doorgaans zo weinig wijsheid te trekken is, dat zij, die zich ter kwader ure ingelaten hebben om derzelver dorre velden te doorkruissen, natuurlijker wijze ieder bloemtje, welk hun in den weg komt, met vermaak, ja met zekere soort van zegepraal, moeten plukken. Eene dreigende ziekte noopte hem zijne verzameling van boeken over de Toverkunst, welke hij, schoon die zelve niet oeffenende, op geenen geringen prijs schijnt gesteld te hebben, openlijk op den Brink te doen verbranden; en daar van opgekomen zijnde, verliet hij, gelijk zijn Levensbeschrijver zegt, de dingen van deeze waereld, om zich geheel aan Gode te wijden. Zijne godsdienstige begrippen draagen ondertusschen de merktekenen eener verlichting, welke boven de gewoone van zijnen leeftijd was verheven, en hij wordt gezegd grootelijks toegebragt te hebben, om die zaden te verspreiden, uit welken lang daar na de Kerkhervorming is geboren. Ieder, trouwens, die zijne gaven aanwendt om nuttige kundigheden uit te breiden en den Godsdienst in der menschen harten te planten, kan gezegd worden tot zodanig een einde mede te werken; en dit deedt onze GERHARDUS in geene geringe maate. Hij bezogt de voornaamste Nederlandsche Steden, predikte in zijne moedertaal, niet over de verdiende penningen om zielen uit de smerten des vagevuurs te onttrekken, maar over den weg tot een deugdzaam heilig leven, en schroomde niet zich den haat der toen zo

zeer

zeer verhastende *Geestelijken* op den hals te laaden, door derzelver losbandige zeden op het strengste te gispen. Zijne pen was niet minder werkzaam dan zijn mond, en opzettelijk met dat oogmerk andermaal na *Parijs* vertrokken zijnde, besteedde hij daar eene aanzienlijke somme tot het aankoopen van Boeken, eene voor dat de drukkunst was uitgevonden zo kostbare waar, met welken hij eene Bibliotheek vormde voor zijne Broederschap van het gemeene leven; wier leden gehouden waren de beste schriften der oudheid niet alleen zelven te leezen, maar ook ten gebruike van de studeerende jeugd af te schrijven. Terwijl zijn naam door het stigten van een Vrouwen-Klooster, naar hem genoemd, binnen zijne Vaderstad voor de vergetelheid bevrijd bleef, moest die Broederschap denzelven door geheel Europa vermaard maken, nademaal in navolging van dezelven soortgelijken in alle de Nederlanden, in *Duitschland*, *Italie*, *Portugal*, *Sicilie*, *Spanje*, *Hungarien*, *Polen* en *Frankrijk* wierden ingesteld: en zijn roem zoude waarschijnlijk nog hooger trap beklommen hebben, indien hij niet in 't midden zijner loopbaan, in 't vierënveertigste jaar zijns ouderdoms, aan eene pestziekte was gestorven. Welke de reuk zijner heiligheid was, kan men daar uit afneemen, dat zijne beenderen in den Jaare 1597, te gelijk met die van zijnen leerling, FLORENS RADEWYNS, eersten Stigter van 't Klooster te *Windesheim*, bij toeval wedergevonden zijnde, aan den Pater van het Kollegie der Fraterheeren te *Emmerik*, welk uit Heer FLORENS Huis gesproten was, wierden overgegeeven, waar zij nog hedendaags eerbiediglijk worden bewaard.

GINKEL, (*Baron* VAN). 't Lust ons, onder dit Opschrift, verslag te doen van een geschil tusschen den Koning van *Pruissen* en de Algemeene Staaten, in den aanvang des Jaars 1733, 't welk, hoe zeer uit geringe beginzels ontstaan, geschapen stondt, de Vereenigde Gewesten eenen vijandlijken aanval van de Pruissische zijde te berokkenen. De Baron VAN GINKEL, thans Staatsche Gezant aan het Hof van *Berlijn*, maakte zich verdienstelijk bij het Vaderland, door zijnen ijver en beleid, om het kwaadspellende geschil een

een gunstigen keer te doen neemen. 't Is de kundige VAN WYN, de eenige, onzes weetens, welke het voorval, naauwkeurig en breedvoerig, heeft te boek geslagen, met wiens woorden wij het voorval zullen verhaalen.

„ Een Pruisisch Luitenant, VON WOLSCHLAGER genaamd, (zo schrijft VAN WYN) zig, onlangs, vergreepen hebbende, met, binnen *Maastricht*, eenige Staatsche Knegten, aldaar bezetting houdende, in 's Konings dienst te lokken, wierdt op de daad betrapt, door den Krijgsraad ter dood gevonnist en dit vonnis aan hem uitgevoerd. 't Leedt niet lang, of men kreeg 'er, te *Berlijn*, kenniase van, daar de Koning het zeer hoog opnam. De Baron VAN GINKEL, Gezant des Algemeene Staaten aan het Hof, schreef 'er, terstond, zijnen Meesteren over, hun toezendende 't afschrift van eenen eigenhandigen Brief zijner Majesteit, ter gelegenheid des kennisgeevinge van 't overlijden des Generaals, Graave VAN HOMPESCH, aan hem, GINKEL, afgevaardigd. Men las 'er de navolgende woorden in: „ Gij kunt verzekerd zijn, dat „ het geval van *Maastricht* staat aangeteekend, daar het „ behoort. GOD zal ons, wel haast, gelegenheid geeven, „ om aan die Heeren" (hier door verstondt de Koning de Staaten) „ te doen zien, met wien zij te doen hebben." Nog meldde de Gezant, niet slegts, van goeder hand, onderrigt te zijn, dat de Koning van *Pruissen*, met violente expressien, gezwooren hadt, zig te zullen wreeken, al zoude het zijner Majesteit zijn Land, Kroon en Scepter kosten; maar hij voegde 'er bij, dat men hem geraaden hadt, zekeren Officier, bij hem inwoonende, niet op straat te doen koomen; „ nadien ordre was gegeeven, om eenige Officie- „ ren van de Republiek te *affronteeren* of *massacreeren*:" aan al 't welke hij zeide, geen geloof te hebben kunnen geeven, voor dat de Brief van den Koning hem hadt doen zien, dat men in staat was, van tot alle buitensporigheden over te slaan. Voorts meldde VAN GINKEL, dat hem nu denklijk, ook de reis na *Wolfenbuttel* zou opgezegd worden, werwaards hij, andersints, den Koning stondt te verzellen, ter gelegenheid van het huwelijk van den Kroonprins; die, naa in de Vesting *Custrin*, op zijn Majesteits be-

bevel, eenigen tijd, als Staatsgevangen te hebben versleeten, met zijnen Vader weder verzoend was. Hunne Hoogmogendheden, bevreesd over het ongegrond misnoegen des Konings, deelden 't aanschrijven van VAN GINCKEL, nog denzelfden dag van den ontfangst, aan de Bondgenooten mede: hun vertoonende, dat, hoe zeer zij verhoopten, dat zijne Pruissische Majesteit, door den tijd en de tusschenkomst van goede Vrienden, zijn ongelijk zou begrijpen en zijn misnoegen laaten vaaren, de zaak egter, tegenwoordig, hun zeer trof, nadien 's Konings Troepen niet alleenlijk in staat waren, om, op de eerste orde, te kunnen uitrekken, maar ook, te *Wesel*, een, van alles wel voorzien, Magazijn gevonden wierdt, uit 't welke dezelven alle benoodigheden konden bekoomen: dat zij, daarom, oordeelden, dat, de Krijgsmagt van den Staat, in deezen toestand van zaaken, niet behoorde verminderd te worden, en men ook bedagt moest zijn op de versterking van de Grenzen. Onder dit alles, vergaten zij niet, aan VAN GINKEL te gelasten, 's Lands goede zaak, ten Pruissischen Hove, op het kragtigste te regtvaardigen, en te arbeiden ten behoud van 's Konings vriendschap: tot welke einden, ook 's Lands Gezanten te *Weenen* en te *Londen* wierden aangeschreven, om op de tusschenkomst, en des noods, op den bijstand hunner Keizerlijke en Groot-Brittannische Majesteiten aan te dringen. *Holland* besloot, kort daaraan, de vermindering van 's Lands Troepen, waarop eenige der Leden voorheen hadden aangedrongen; nog, vooreerst, niet werkstellig te maaken.

Te *Berlijn*, middlerwijl, scheen 's Konings drift eenige kalmte te erlangen. VAN GINKEL schreef welhaast, dat hij geene nadere klagten, namens zijne Majesteit, hadt ontvangen, zo als sommigen hem gezegd hadden, te zullen geschieden: dat, integendeel, 't gedrag van dien Vorst, bij veelen zijner Staatsdienaaren en Generaalsperfoonen, wierdt afgekeurd, erkennende deezen, dat men, van de Pruissische zijde, reden, tot het gebeurde te *Maastricht*, hadt gegeven, en dat de Krijgsraad aldaar niets gedaan hadt, dan 't geen, naar regten, bestaanbaar was. Doch, daar, van eenen anderen kant, dagelijks, ontrustende tijdingen, uit het Over-

kwar-

kwartier van *Gelderland*, bij de algemeene Staaten inliepen, en daar men vernam, dat verscheiden Benden, uit de Pruissische bezettingen van *Wezel* en *Gelder*, hun werk maakten, om alle, zo Officieren als gemeene Ruiteren en Knegten, in dienst van den Staat, welken zich op *Kleefschen*, *Gelderschen* of *Meursschen* bodem vertoonden, op te ligten, en gevangelijk, na *Wezel* te brengen, oordeelden hoogstdezelven, dit werk, van nieuws, te moeten aanbinden: waarom zij niet slegts VAN GINKEL gelasteden, hier tegen de sterkste vertoogen aan zijne Pruissische Majesteit te doen, en op de vrijlaating der Gevangenen aan te dringen, maar ook den Graave van SINZENDORF, verzogten, alles aan te wenden bij den Keizer zijn' Meester, om een spoedig herstel der gezegde feitelijkheden te bevorderen: betuigende de Staaten, bij deeze gelegenheid, zich te meer tot zijne Keizerlijke Majesteit te vervoegen, „ om dat zij considereerden, dat „ de andere Geallieerden van den Staat, hoe magtig die „ ook waren, geene gelijke relatie hadden tot den Koning „ van *Pruissen*, nog gelijk credit en influentie op deszelfs „ geest."

't Werk kreeg, met dit alles, geen spoedig beslag. VAN GINKEL zijnen voordragt aan 't Pruissische Hof gedaan hebbende, kwam 'er, op den vijfden Maart des Jaars 1733, wel reeds een antwoord in van den Koning, doch 't geen in zeer sterke bewoordingen was vervat, en waar uit men, nu eerst, volkoomentlijk vernam; in wat gezigtpunt zijne Majesteit de zaak beschouwd hadt. Men las 'er in: „ dat de Koning, even als zijne Voorzaaten, die goed en bloed voor de Republiek plagten op te zetten, de vriendschap der Algemeene Staaten hadt bemind en aangekweekt, maar dat zijne gevoeligheid tot den hoogsten top was gereezen, bij 't ontvangen der onverwagte tijding, dat men den Luitenant WOLSCHLÄGER, op eene, zo zijner Majesteit berigt was, harde, onregtvaardige, ja bijna barbaarische wijze, hadt doen ter dood brengen, schoon zijne misdaad slegts daar in bestondt, dat hij, door Brieven van Bezettelingen, na *Maastricht* gelokt, zich derwaarts, zonder den grond der Staaten te schenden, vervoegd hadt, en eenen enkelen Musquetier;

tier; die zich, vrijwilliglijk, aan hem hadt aangegeeven; in 's Konings dienst hadt willen overneemen; eene zaak, die den Koning te meer trof, om dat hunne Hoogmogendheden geen agt hadden geslaagen op zijner Majesteits verzoek, bij herhaaling gedaan, door zijnen Gezant, den Heere MASCH, ten einde WOLSCHLÄGER over te leeveren, met belofte, van hem, naar bevinding van zaaken, te zullen straffen. Dat, buiten dien, dit werk, den zestienden Januarij laatstleeden, op nieuws, ter Generaliteit, commissoriaal gemaakt zijnde, en daarop, een ieder, te *Berlijn*, verwagt hebbende, dat men, in den *Haage*, bij nader Besluit, tot inkeer zou koomen, „ hunne Hoogmogendheden, integendeel, zonder 't „ Rapport hunner Kommissarissen af te wagten, ordre na „ *Maastricht* hadden gezonden, om met de Executie voort „ te gaan:" zo als, daar op, ook geschied was: doch waar uit, naar 's Konings mening, bleek, dat het neemen dier Resolutie „ slegts spotternij was geweest, en dat men lie„ ver, aan een hand vol bloed, zijnen moed hadt willen „ koelen, dan de vergieting van het onschuldige afwenden „ en eenig égard voor zijne Majesteit toonen." Dat de Koning, in deezen stand van zaaken, noodig hadt geoordeeld, zich eene andere dan de gewoone voldoeninge te verschaffen, en eenige Knegten van den Staat, maar die, teffens, zijne gebooren Onderdaanen waren, en in zijne, aan de overzijde van den Rhijn gelegene, Landschappen betrapt, hadt doen vatten; doch de Officieren doen loslaaten. Dat hij, met dit alles, de zaak niet tot het uiterste wilde trekken, maar geneegen was, de Soldaaten weder vrij te geeven, mits hem, alvoorens, eene, naar gelang der beleediging geëvenredigde, voldoening, door de Staaten, bezorgd wierde: in welk geval, Hunne Hoogmogendheden zich, gerustelijk, verlaaten mogten op zijne Koninglijke vriendschap en nabuurlijke goedwilligheid, die zij meer reden hadden te ontzien, dan te beleedigen."

De Algemeene Staaten, getroffen, door dit geschrift, lieten niet naa, hetzelve, spoedig, te wederleggen. Naa gezegd te hebben, hoe zij, met leedwezen, vernamen, dat men, nopens de vasthouding hunner Officieren en Soldaaten, zich

zich beroepen hadt op een geval, over 't welke aan hun, bevoorens, geene de minste klagt was gedaan, en waar omtrent zij dus zich niet hadden kunnen regtvaardigen, of, bij gebreke van dien, voldoening geeven, betuigden zij, ten hoogsten verwonderd te zijn, dat zijne Majesteit niet slegts 't verzoek, door hunnen Gezant gedaan, voor als nog van de hand wees, maar, boven dien, herstelling vorderde van de groote belediging; die zij gezegd wierden hem te hebben aangedaan, en welke beleediging men goed vondt te gronden, *eerstelijk*, op de regtspleeginge van den Krijgsraad te *Maastricht*, tegens den Luitenant WOLSCHLÄGER, en, *ten anderen*, op den last, welken hunne Hoogmogendheden na die Stad zouden hebben gezonden, om met de gezegde regtspleeginge voort te gaan, en zulks wel naa dat zij, bij Resolutie van den zestienden Januarij, hadden Commissoriaal gemaakt de Memorie van den Heere MASCH, Gezant van zijne Majesteit. Dat zij; wat het eerste betroffe, den Krijgsraad van *Maastricht*; zijnde den bevoegden Regter in deeze; naar stijle, met de zaak hadden laaten geworden, zonder daar van eenige kennisse te neemen. Dat alle Regters hier te Lande, en dus ook deezen, wijzen moesten naar haare beste kennis en weetenschap, zonder verantwoordelijk of strafbaar te zijn voor hunne Vonnissen, ten zij men, den regten genoeg, bewijzen konde, dat zij, voorbedagtelijk, kwaad regt gedaan hadden: wordende, anderzints, niemand, van zulk een godloos opzet, verdagt. Dat, in 's Konings antwoord, wel veel feiten aangehaald wierden, ten betooge der onregtmaatige, ja, bijna, Barbaarsche, regtspleeginge, die, te *Maastricht*, zoude hebben plaats gehad, maar dat geene de minste preuve voor dit alles wierdt bijgebragt, 't zij ten laste van den Krijgsraade in 't algemeen, 't zij van bijzondere Leden van dien, en dat 'er, derhalve, geen grond was, om die Lieden, lijfstraffelijk, te dagvaarden. Dat, ten opzigte van het tweede punt, hunne Hoogmogendheden zich niet genoeg beklaagen konden over de kwaadaartigheid der geenen, die zijne Majesteit hetzelve hadden doen gelooven: „ alzo haar Hoogmogendheden, nog voor, nog bij, „ nog na het neemen der Resolutie van den zestienden Januarij,

V

„ nutrij, eenige ordre, op het voornoemde fubject, gezon-
„ den hadden na *Maastricht*." Dat dus 't vermoeden, als was die Refolutie fpotternij geweest, onregtmaatig was en onvriendlijk. Dat hunne Hoogmogendheden, bij een antwoord op twee voorgaande Memorien van den Heere MASCH, ook reeds zo duidlijk derzelver verpligting, om deeze zaak aan den Krijgsraad van *Maastricht* over te laaten, vermeenden getoond te hebben, dat zij verwagt hadden, hier over niet meerder te zullen lastig gevallen worden. Dat, des niet te min, den zestienden Januarij laatstleeden, een nader Memorie van dien Gezant was ingeloopen, in welke de redenen bij de twee voorgaande Refolutien opgegeeven, met ftilzwijgen wierden voorbijgegaan, en flegts op ontflag aangehouden. Dat men die Memorie hadt Commisforiaal gemaakt, niet met voorneemen, om voorige Refolutien, tegen welken niets was ingebragt, te veranderen, maar om, des noods, te kunnen overleggen, of en wat antwoord, nader, daar op te geeven, en om, in allen geval, te doen zien, dat men in 't verzoek niet treeden konde: waar toe het Commisforiaal maaken, ter Generaliteit, in zaaken, die men niet uitdruklijk wilde affiaan, als het zagtfte middel, van ouds, plagt gebruikt te worden. Dat zo hunne Hoogmogendheden zelfs al eens last gezonden hadden na *Maastricht*, om met de zaak voort te gaan, egter, niet gefchied was; hier uit nog niet volgen zoude; 't geen zij met ontroering lazen; „ dat men zijn moed hadt willen koelen
„ aan een hand met bloed," ten zij men dit laatfte, en het overlaaten der zaake aan den bevoegden Regter, voor één en 't zelfde houden wilde. Dat, met dit alles, hunne Hoogmogendheden, hoe hard en onvriendlijk zij ook, buiten hun toedoen, in 's Konings antwoord behandeld wierden, niet minder dan zijne Majefteit geneigd waren, om 't werk niet tot het uiterfte te trekken, maar, bereid, om, behoudens en buiten verkorting hunner waardigheid en onafhanglijkheid, naa raad van goede vrienden te luisteren, ter beraaming van middelen van fchikking en herftelling der eensgezindheid, op bestendige gronden, onder welken de vrije loop der regtspleeginge, die best de geweldige pesfing van

's Lands

's Lands Soldaaten sluiten konde, een der zekerste mogt gezagt worden. Dat egter, om tot spoedige afkomst van zaaken te koomen; de aangehouden Knegten, vooraf, diendeṅ ontslagen te worden, en den Heere VAN GINKEL billijke voldoening gegeeven, nopens zeker ongelijk, onlangs, te *Berlijn*, aan zijne Koets en Bedienden bejegend.

Van dit, met de eere van den Staat zo wel strookend, antwoord, wierdt niet alleenlijk aan de Gezanten van *Frankrijk* en *Groot-Brittannie*, maar, bijzonderlijk, ook aan dien des Keizers, kennisse gegeeven; met nieuwen aandrang op vriendschaplijken dienst. Ook liet *Engeland*, eerlang, 't Hof van *Berlijn* aanmaanen, tot ontslag der Knegten en bijleggen der geschillen: doch dit baatte zo weinig, dat de Algemeene Staaten, kort daar naa, den overige Bondgenooten verwittigden, hoe de hevige gevoeligheid door den Koning van *Pruisse* opgevat tegen deezen Staat, over de regtspleeginge van een Luitenant zijner Troupen te *Maastricht*, geenzints bedaard was, en, daarom, geen tijd, om op vermindering, maar, veel eer, vermeerdering, van 's Lands Krijgsmagt te denken. Dan, nog voor 't einde van Maart des Jaars 1738, liet de Keizer zijne bemiddeling den Algemeenen Staaten voorslaan, en deezen namen ze aan, in verwagting, dat zijne Majesteit, uiterlijk binnen den tijd van twee maanden, 't geschil zou kunnen uit den weg ruimen, of anderzints, ingevolge van het Weener-Verbond, zou „ praesteeren aan haar Hoogmogenden, en op derzelver re„ quisitie, het beloofd secours, zonder dat de mediatie „ daar aan zou toebrengen eenige verandering of retarde„ ment; terwijl, verders, haar Hoogmogenden begreepen, „ dat, om te koomen tot een spoedige afkomst, een begin „ behoorde gemaakt te worden, met het ontslaan der geap„ prehendeerden Soldaaten, en met het geeven van billijke „ satisfactie aan den Heere VAN GINKEL." Die rustige houding der Algemeene Staaten; welken de Keizer, om het Poolsche werk, thans, aan zich zogt te verpligten; hadt een gewenscht gevolg. 't Leedt slegts weinige weeken, dat de Graaf VAN SINZENDORF ter hunner kennisse bragt, hoe de Koning van *Pruissen*, „ uit consideratie van zijne Keizer-

lijke en Katholijke Majesteit, — de gearresteerde Soldaaten van haar Hoogmogendheden hadt ontslagen, en hoe de Keizer niets meer wenschte, dan dat dit geval de vriendschap, tusschen Pruissen en dit Gemeenebest, mogte herstellen: zullende het zijner Keizerlijke Majesteit aangenaam zijn, indien haare Hoogmogenden daar toe ook eenigen naderen pas wilden doen." De Staaten, gevoelende, van hoe veel gewigt het ware, langs deezen weg, zo groote moeilijkheid te boven te koomen, beslooten spoediglijk, en naa heusche dankbetuiging aan den Keizer, 's Vorsten raad, op eene wijze, geheel bestaanbaar met de waardigheid en eere van het Land, op te volgen. Zij verklaarden dan den Gezant, hoe zij 't gedaan ontslag aanzagen, als een blijk, „ dat zijne Majesteit de Koning van *Pruissen*, zo wel als haare Hoogmogenden, genegenheid hadde, om, ter contemplatie van zijne Keizerlijke en Katholijke Majesteit, en van deszelfs mediatie, zonder meerdere wijdloopigheid, in der minne te termineeren het gereezen different, over het gepasseerde te *Maastricht*," en hoe zij, om, van hunne zijde, daar aan te beantwoorden, „ geneegen waren, aan den Koning van *Pruissen* eene verklaaring te geeven, dat zij, in die geheele zaak, niets anders gedaan nog eenig ander oogmerk gehad hadden, dan den gewoonen loop te laaten aan de militaire Justitie, zonder eenige speciale ordre daar omtrent gegeeven te hebben, veel min eenige ordre, waar door zij hoogstgedagte zijne Majesteit zouden hebben willen offenseeren: dat ook, hoewel haar Hoog Mog. niet anders konden, dan alle de Leden van den Krijgsraad, die over de voorsz. zaak gezeten hadt, te houden voor Lieden van eer en probiteit, — zij, egter, niet zouden nalaaten, — wanneer de nodige bewijzen daar toe aan hun zouden mogen worden gesuppediteert, — de schuldigen, naa behooren, te straffen: — dat haar Hoog Mog., voorts, mogten lijden, dat het voorsz. different wierde gehouden voor afgedaan, door 't aanneemen van zodanig Declaratoir, mits, vooraf, of, immers, te gelijk, redelijke satisfactie gegeeven wierde aan den Heer VAN GINKEL, haar Hoog Mog. Minister aan het Hof van *Pruissen*, wegens het voorval met de Wagt van de nieuwe Stadspoor-

poorte te *Berlijn*: waaromtrent men wel niet eens was, nopens 't geene oorzaak tot dit geval hadt gegeeven, maar, egter, buiten disput, dat de Schildwagt der voorsz. Poorte feitelijkheid gepleegd hadt tegen den Koetzier en Domestiken van den Heer VAN GINKEL, waar door 't character van haar Hoog Mog. was gelædeerd, zodanig, dat haar Hoog Mog. niet konden nalaaten, zonder aan zich zelven kleinigheid aan te doen, deswegen eene convenable reparatie te vorderen: doch waaromtrent zij genegen waren, te gebruiken zo veel toegeevendheid, als bestaan kon met haare eigen waardigheid, en met de veiligheid van haaren Minister."

De Keizer, in deezer voege, door hunne Hoogmogendheden, in staat gesteld zijnde tot afdoening van 't geschil, ging voort, met het zelve, zo ras doenlijk, in der minne bij te leggen: waar toe men, aan 't Pruisische Hof, zich nu ook, op bovengemelden voet, genegen betoonde. De zaak, kreeg dus, eindelijk, zijn beslag: waar door de Staat uit groote zwaarigheid gered wierdt.

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels*, enz.

GODSDIENST. (*Kristlijke*) Menigvuldige blijken zijn 'er voorhanden, in 's Lands Geschiedenissen, van de zorge en ijver, zo van de Staaten van bijzondere Gewesten, als vooral van die van *Holland*, om den Ingezetenen gepaste aanleiding te verschaffen, om in de kennis van den Godsdienst te worden onderwezen. Jammer is het, en moest zulks uit de Vereeniging van de Kerk met den Staat eigenaartig ontstaan, dat deeze in zich zelf lofwaardige ijver dikmaals ontluisterd wierdt door bekrompenheid van verbeeldinge, als of de waarheid, bij uitsluiting, in pand wierdt gehouden bij de Hervormden; en alzo deeze eene bescherming genooten, welke alle overige anders denkende Ingezetenen ontzegd wierdt. Van hier de menigvuldige mishandelingen omtrent de Gezinten buiten de gemeenschap der Hervormden, welke de historiebladen, vooral den voorgaande Eeuwe, bezoedelen.

Met dit alles gebiedt ons de oppzrtigheid te vermelden, dat de Staaten van *Holland* meer dan éénen maatregel, vroeg en laat, beraamd hebben, geschikt ter aanmoediginge en voortplantinge van den Christlijke Godsdienst, zonder opzigt tot eenige bijzondere denkwijze of gevoelens. Een merkwaardig voorbeeld hier van ontmoeten wij in de *Bijvoegzels* van Mr. H. VAN WYN, die, naa eenige staalen van strengheid tegen de Roomschgezinden vermeld te hebben, de volgende bijzonderheden aanteekent.

Hoe zeer men zich, voor 't overige, voornaamlijk ook met medewerking van *Holland*, bij deezen Staat, toelag op de uitbreiding der Kristlijke en Hervormde Leer, kan, onder anderen, daar uit blijken, dat hunne Hoogmógendheden, reeds eenigen tijd geleden, onder opzigt van eenige Hoogleeraaren, niet alleen het N. Testament, uit de oude, in de hedendaagsche, Grieksche taale, door een' kundigen Griek, met naame MAXIMUS, van *Callipolis*, hadden doen vertolken, maar ook, eenigen tijd daar naa, onze Hervormde Geloofsbelijdenis, Catechismus en Liturgie, in de laatstgemelde taal, doen overbrengen, door den Archimandriet HIËROTHEUS, van *Cephalonie*; wiens naam ik, te meerder, aanteekene, om dat ik niet zie, dat de Schrijvers van hem gewaagen. De Uitgaave van het N. Testament wierdt, in den Jaare 1698, te *Geneve*, op last en kosten van den Staat, vervaardigd, eenige afdrukzelen daar van na verscheiden Landen, daar zich Grieksche Christenen ophielden, ten geschenke gezonden, voor 't overige, na *Constantinopolen* overgebragt, en onder bewaaring van der Staaten Gezant aldaar, gesteld, om 'er, ten bekwaamen tijde, gebruik van te maaken. Hier toe deedt zich, eerlang, gelegenheid op. HIËROTHEUS, naamlijk, van wien ik reeds gewaagde, uit *Engeland*; daar hij zich, naa zijn vertrek van hier, eene pooze hadt opgehouden; de reize weder na zijn Vaderland zullende aanneemen, hadt aan de Professoren in de Godgeleerdheid te *Leiden* verzogt, den Algemeene Staaten voorte draagen, hoe hij, ondanks alle gevaar, 't welk hem, bij de Turksche Regeering, mogt overkoomen, en waar omtrent hij zich aan 't Opperwezen beval, willig en bereid was,

de

de beide bovengemelde overzettingen, daar het hunne Hoogmogendheden goedvonden, in het Oosten, uit te deelen. De Professoren kweeten zich van dit verzoek, en hunne Hoogmogendheden schreeven, hier op, den gezegden Hoogleeraaren aan, dat men de helft der Afdrukzelen van de overgezette Geloofsbelijdenis enz., die, ten Jaare 1648, op kosten mede van den Lande, was uitgekoomen, hem zoude toezenden, om met zich na *Constantinopolen* te neemen; gelastende, verder, hunnen Gezant aan het Turksche Hof, om, aan HIËROTHEUS, bij zijne aankomst in die Stad, ook de helft der, daar berustende, drukken van het N. Testament in handen te stellen, ten einde dezelve Boeken, aldaar, uit te deelen, „ vooreerst, aan den Patriarch, en „ voorts, aan andere Leeraaren en Voorstanders der Christelijke Gemeente in die Quartieren; op vertrouwen, dat „ hij hem, daer in, als in de offre van soo een heerlick „ ende heylich geschenk, met behoorlicke voorzichticheyt „ ende getrouwicheyt, zou quyten." Mij is onbewust, of HIËROTHEUS, van wiens eerlijkheid ik, elders, egter, een gunstig verslag der Professoren, in de Resolutien der Algemeene Staaten, gevonden hebbe; dit ter uitvoer heeft gebragt. De gezegde overzetting van 't N. Testament in hedendaagsch Grieksch, wierdt, ten Jaare 1703, te *Londen*, onder opzigt van den Griekschen Priester, SERAPHEIMUS ARION, van *Mitylere*, herdrukt; doch deeze druk, in het, daarop volgend jaar, naa het uitspreeken van den vloek, binnen het Patriarchaale Paleis, te *Constantinopolen*, verbrand; misschien, om deszelfs onnaauwkeurigheid: immers, ik vinde geene andere reden, en CYRILLUS, Patriarch van *Constantinopolen*, hadt zelfs eene aanprijzende Voorreden bij de eerste uitgaave gevoegd.

GOEJAN-VERWELLEN-SLUIS. Bekend is de onderneeming den Echtgenoote van den voormaaligen Stadhouder, om zich van *Nijmegen*, daar het Stadhouderlijk Gezin, in den Jaare 1787, vertoefde, na *'s Hage* te begeeven; als mede, hoe die onderneeming verijdeld wierdt, door tegenhouden van het reisgezelschap aan het bovengemelde Gehugt, 't welk,

hoe min aanzienlijk in zich zelve, daar door, in 's Lands Geschiedenissen, een onsterflijken naam heeft verworven. 't Lust ons van het gedenkwaardig voorval, van wegen deszelfs allergedugtste gevolgen, hier verslag te doen, ons bedienende van de penne eens Schrijvers, welke van de Opschuddingen, van tijd tot tijd, in de Nederlanden voorgevallen, een naauwkeurig verhaal heeft te boek geslagen. Hij vangt aan en verhaalt in deezervoege.

Gelijk, in den Zomer des Jaars 1787, gewapende Burgers van eene menigte Hollandsche Steden en Plaatzen waren uitgetrokken, en ginds en elders hadden post gevat: dus lag ook, aan de zogenaamde *Goejan-verwellen-Sluis*, in *Zuid-Holland*, in 't laatst van Junij, in bezetting een gedeelte van het Genootschap van *Gouda*, onder bevel van den Heere en Mr. CORNELIS JOHAN DE LANGE, Vrijheer van *Wijngaarden* en *Ringbroek*, regeerend Schepen en Raad van gemelde Stad. In den nacht, tusschen Woensdag en Donderdag, den zeven- en achtëntwintigsten der maand, ontving deeze Heer berigt, van twee geloofwaardige lieden, dat in den eerstvolgenden Naamiddag, door *Schoonhoven* en *Haastrecht*, zoude passeeren een zeer aanzienlijk persoonaadje, voor welke, op twee onderscheiden plaatzen, vijftien paerden waren besproken, om dezelve tot Voorspan te dienen. Al zints eenige dagen hadt hier een gerugt geloopen, dat de Stadhouder, die zich thans buiten de Provincie, nu eens in *Gelderland*, dan in 't *Sticht* onthieldt, binnen kort in *Holland* wierdt te rug verwagt. Daarenboven hadt de Heer DE LANGE, onder lieden, welke geoordeeld wierden den Heere Prinse VAN ORANJE bijzonderlijk te zijn toegedaan, een geruimen tijd, ongemeene beweeging bespeurd. 't Een en ander, vergeleeken met het getal der besprokene paerden, deedt den gemelden Heer op de gedagte koomen, dat die verwagte Reiziger geen ander zijn konde, dan zijne Hoogheid zelve, of iemand van deszelfs gezin. De gevolgen, welke, naar het begrip van den Heere DE LANGE, deeze optogt, indien dezelve, zo als hij vermoedde, na *'sGraavenhage* bestemd ware, waarschijnlijk zoude te wege brengen, scheenen hem van dat gewigt te zijn; dat hij oordeelde, aan

zij-

zijnen pligt niet voldaan te hebben, indien hij, ter verhinderinge van denzelven geene maatregels beraamde.

Het eerste, welk hij, ten dien einde, geraaden vondt, was, van zijn voorneemen kennis te geeven aan de Heeren Gedeputeerden te Velde, welke te *Woerden* hun verblijf hielden. Daarenboven deedt hij aan den Generaal VAN RYSSEL verzoeken om eenige Ruiters, ter onderfteuninge van zijne onderneeminge. De Renbode, tot het een en ander oogmerk afgevaardigd, vertrok 's nachts ten drie uuren, en hadt uitdrukkelijken last, ten fpoedigften te rug te keeren, om, ingevalle de Heeren Gedeputeerden de voorgeflagene onderneeming ongeraaden mogten vinden, overeenkomftig daar mede zijne maatregels te beraamen.

Intusfehen ontboodt de Heer DE LANGE eenige Officieren, welke digst bij de hand waren, om aan dezelven zijn Plan mede te deelen, en te onderftaan, wie van hun genegen ware, om hem in de uitvoering de hand te bieden. De Kapitein VAN LEEUWEN en de Granadier-Luitenant JAQUES BROTIER, aan de beurt zijnde tot het doen van Expeditien, toonden zich daar toe genegen.

Donderdag 's voormiddags, den Renbode nog niet zijnde te rug gekeerd, bevondt zich de Kommandant DE LANGE in merkelijke belemmering. Dewijl, zijns oordeels, de zaak fpoed vereischte, nam hij in beraad, daar van af te zien, of op eigen gezag dezelve te laaten voortgaan. Naa eenig overleg befloot hij tot het laatfte. Ten elf uuren vertrokken van de *Goejan-verwellen-Sluis* de Kapitein VAN LEEUWEN en de Luitenant BROTIER, met een Serjeant en zestien Schutters, van 't Genootfchap van *Gouda*. Zij namen hunnen weg na de *Glijbaan*, aan de *Vliet*, bij *Bonrepas*, om zich aldaar, in alle mogelijke ftilte, neêr te flaan. Hun last hieldt in, zo veel men van denzelven heeft kunnen gewaar worden, toe te zien, of langs dien post een Reisgezelfchap, waarop eenig vermoeden viel, zijnen weg zoude neemen, en, in dat geval, hetzelve op te houden, en met alle mogelijke befcheidenheid na de gemelde Sluis te voeren; en om inzonderheid ook een waakend oog te houden op hunne Manfchap, en op de landlieden in dien oord, ten einde, zo

men zeide, dat aan de verwagte aanzienlijke perfonaadje, of aan derzelver gevolg, geen de minste overlast gebeurde.

Terstond naa het vertrek deezer Manschap, steeg de Kommandant te paerd, en begaf zich na *Woerden*, om met de Heeren Gedeputeerden en den Generaal VAN RYSSEL mondeling te handelen. Aan 't Schoolhuis te *Papecoop* ontmoette hij den Cornet VAN MARLE, met twintig Ruiters uit het Regiment van den Luitenant-Generaal Prins VAN HESSEN-PHILIPSTHAL, door den Generaal VAN RYSSEL gezonden, om na de *Vlist* te trekken, en zich met de Manschap van het Goudasche Genootschap te vereenigen. Dit deedt hem besluiten, dat zijn ontwerp bij de Heeren Gedeputeerden was goedgekeurd. Evenwel, naa alvoorens aan den gemelden Cornet verzogt te hebben zijnen optogt te verhaasten, wierdt hij te raade na *Woerden* te rijden, om aldaar nadere opening van zijn plan te geeven.

In den Naamiddag na zijnen Post wederkeerende, ontmoette hij den Wagtmeester van den Heere VAN MARLE, medebrengende de tijding, dat de doorluchtige reiziger, op welken men het oog hadt gehad, was Haare Koninklijke Hoogheid, Mevrouw de Gemaalin van den Heere Erfstadhouder; en dat dezelve, door het Detachement van 't Genootschap van *Gouda*, aan de *Vlist* opgehouden, en verzogt was, de reize niet verder voort te zetten. Op dit berigt besloot de Kommandant DE LANGE, nevens den Wagtmeester weder te keeren na *Woerden*, om met de Heeren Gedeputeerden 'te Velde en den Generaal VAN RYSSEL nader te spreeken.

Volgens de geloofwaardigste berigten, zou het verhinderen van de reize van Haare Koninklijke Hoogheid op de volgende wijze zich hebben toegedraagen.

De Goudasche Manschap aan de *Vlist* gekomen zijnde, sloeg zich neder op den Zandweg aan de *Glijbaan*, even voorbij de Slangenweg, onder *Bonrepas*, op den Kleiweg, in diervoegen, dat niemand, welke langs dien weg reedt, hun konde ontsnappen. Ten half drie uuren zagen zij eene Chais naderen, en agter dezelve verscheiden andere rijtuigen.

gen. De Serjeant ADAM SCHOUTEN en twee Schutters traden daarop toe, en hielden de Chais tegen, hoewel de Voerman flout opreed. Zij vonden in dezelve den Quartiermeester Generaal BENTINCK, en den Graaf STANDFORT. Op de vraag van den Heere BENTINCK, *wat zij moesten hebben*, en des Serjeants antwoord daarop, *te moeten* weeten, wie in de overige rijtuigen zaten, noemde de eerstgemelde eenige naamen, welke SCHOUTEN niet verstondt, onder andere de *Prinses van Pruissen*, maar niet de *Prinses van Oranje:* waarom de Serjeant verzogt, de naamen in geschrift te mogen hebben; 't welk hij weigerde, doch verzogt dat zijn Kapitein bij hem zoude koomen; welke, egter, daar toe niet genegen was: waarom de Heer BENTINCK uit zijne Chais klom, en zich bij hem vervoegde.

Thans vraagde hem de Kapitein VAN LEEUWEN, wie hij en de andere van zijn gezelschap waren? Waarop hij hervnam, *vier Dames*; verklaarende voorts den Quartiermeester Generaal BENTINCK te zijn, van *Schoonhoven* te koomen, en te willen reizen na *'s Graavenhage*. Het zelfde betuigde hij vervolgens aan den Luitenant BROTIER, met verzoek om hem op zijn woord van Eer te willen gelooven, en voorts te laaten passeeren, De Luitenant hierop hernomen hebbende, dat hij niet twijfelde aan zijne Eere, doch tevens vastfelde, dat Mijn Heer BENTINCK hen zou aanzien voor lieden, die insgelijks Eer stelden in het betragten van hunnen pligt, en het opvolgen der ontvangene beveien; hervraagde de Quartiermeester, *of hij dan niet mogt passeeren?* 't welk met Ja wierdt beantwoord, mids hij niet kwalijk nam dat ze hem verzelden. Op zijne verdere Vraag, waar heen men hem wilde geleiden, en op zijn verzoek om eenigen spoed te maaken, alzo de Prinses van *Pruissen* onder het gezelschap was, wierdt hem te gemoet gevoerd, dat het geleide zou duuren tot op zekeren afstand, en dat men stapsvoets zou moeten rijden, alzo de Manschap het met loopen tegen de paerden niet konde uithouden. Thans keerde de Heer BENTINCK weder na zijne Chais, en zonden de Heeren VAN LEEUWEN en BROTIER tijding na de *Goejan-verwellen-Sluis* van het aanhouden van Haare Koninklyke Hoogheid.

Het

Het Reisgezelschap bestondt nevens Mevrouwe de Prinsesse en de twee reeds genoemde Heeren BENTINCK en STANDFORT, uit de Freule VAN WASSENAAR STARRENBURG, den Kamerheer VAN BRANDWYK, eenige Kamerdienaars, Lakeien en verder Hofgevolg; hebbende bij zich twee zwaar gelaadene Koetzen, met zes paerden bespannen, een Lakei te paerd en drie Kapchaisen: in de laatste van welke een Heer zat in 't groen gekleed, die aan de *Vlist* verzogt, te mogen voorbij rijden, zeggende na *Rotterdam* te moeten en tot het Gevolg niet te behooren.

Aan 't hoofd van deezen trein plaatste zich de Kapitein VAN LEEUWEN met vier Man, om denzelven te geleiden. De Luitenant BROTIER, Mevrouwe de Prinses door de twee gelederen, staande met gepresenteerd Geweer, hebbende laaten rijden, verdeelde zijne Manschap bij de rijtuigen, terwijl hij zelve den optogt sloot. Naa ruim een kwartier uurs gereeden te hebben, zag de Kapitein VAN LEEUWEN eenige Ruiters naderen; die welhaast bevonden wierden geene andere te zijn, dan het Detachement, boven vermeld, onder den Heer VAN MARLE, door den Generaal VAN RYSSEL, van *Woerden* herwaarts gezonden. Naauwlijks hadt de Heer BENTINCK hen vernomen, of hij sprong uit zijne Chais, deedt zijn beklag, dat hij door Auxiliairen was gearresteerd, en verzogt tevens om ontslag, met de vrijheid van zijnen weg te mogen vervolgen. Op de Vraag van VAN MARLE, wie die Heer ware, trok hij, den naam gehoord hebbende, de schouders op, 't welk hij herhaalde, op het zeggen van den Heere BENTINCK, *dat Mevrouw de Prinses van Oranje 'er ook bij was*; 'er nevens voegende, dat hij order hadt om allen aan te houden.

Thans schreef de Kapitein VAN LEEUWEN een briefje aan de Heeren Gedeputeerden te Velde te *Woerden*, en gaf het mede aan den Wagtmeester, boven vermeld, die door VAN MARLE wierdt afgezonden om raport te doen. Vervolgens gaf de Kapitein zijn voorneemen te kennen, om na het nabuurig Dorp *Haastrecht* te trekken; doch hij bedacht zich eerlang; aan VAN MAALE voor reden geevende, dat dat Dorp zeer oproerig was, en in hetzelve slegts tien of twaalf Patriot-

triotten woonden: al het welk, zelf voor Haare Hoogheid, zeer onaangenaame gevolgen konde hebben: waarom hij in bedenking gaf, of het niet beter geraaden ware, den weg na *Oudewater* in te slaan. Dit wierdt door VAN MARLE goedgekeurd.

De trein aan de oprede op den Haastrechtschen Dijk gekomen zijnde, wilde de Heer BENTINCK, zo ras de Ruiters rechtsaf waren gereeden, linksom na *Haastrecht* rijden. Eene menigte Inwooners van dat Dorp, der Prinsesse te gemoete gegaan, stonden op den Dijk, roepende luid keels: *Hier heen, deezen weg!* Nogthans wierden de paerden na de rechter hand geleid, en de weg na *Haastrecht* afgesneden door den Kapitein VERZYL, die aan *Goejan-verwellen-Sluis* het tegenhouden van Haare Koninklijke Hoogheid hebbende vernomen, terstond met tien man na het gemelde Dorp was getrokken om de Bezetting aldaar te versterken. Ook zondt VAN MARLE derwaards acht Ruiters, om den genoemden Kapitein tegen den aandrang van het volk te ondersteunen.

Eindelijk kwam Mevrouw de Prinses aan de *Goejan-verwellen-Sluis*, en wierdt aldaar ontvangen door DANIEL VAN GENDEREN, Luitenant der Goudasche Artilleristen, die, met zes man, de Pont bewaarde, en, Haare Koninklijke Hoogheid over 't Veer gevoerd hebbende, dezelve geleidde ten huize van den Landman ADRIAAN LEEUWENHOEK, alwaar de Kommandant DE LANGE zijnen intrek had genomen. Terwijl de Heer VAN GENDEREN Haare Koninglijke Hoogheid na de gemelde wooning geleidde, vraagde hem de Heer BENTINCK, of het hier de gewoonte was, iemand met *het blanke zwaard* op te wagten; doelende op het ontblootte Zijdgeweer des Luitenants: waarop deeze tot antwoord gaf, wel te weeten, wanneer hij zijnen Sabel moest trekken of opsteeken. Zo dra VAN GENDEREN Mevrouw de Prinses in 'sgenoemden Landmans huis geleid hadt, stak hij zijnen Sabel op, en zeide voort tot den Heer BENTINCK, het eene vreemde uitdrukking te vinden, den Sabel, welken hij, als Luitenant van de Artillerij droeg, *een zwaard* te noemen; waarop de Heer BENTINCK, zo men zegt, hernam, het op die wijze niet gemeend te hebben.

Thans

Thans boodt de Heer VAN GENDEREN Haarer Koninklijke Hoogheid zulke verversschingen aan, als daar ter plaatze te bekomen waren; doch de Prinses bedankte voor 's Mans aanbieding, en deedt eenige leevensmiddelen uit haare Koets haalen. Haare Koninklijke Hoogheid vervolgens, met de Freule VAN WASSENAAR STARRENBURG en de Heeren BENTINCK, RANDWYK en STANDFORT, in 't bijzijn van VAN GENDEREN, vertoefd hebbende, vraagde aan den laatstgenoemden, of de Officier van de Ruiterij order hadt gehad om haar te arresteeren; waarop de Luitenant tot antwoord gaf, deszelfs orders niet te weeten, maar dat hij geloofde, dat de Officier de zelfde order als hij zelve hadt gehad. Vervolgens beklaagde zich Haare Koninklijke Hoogheid over de wijze, op welke zij was gearresteerd, en dat zulks door gewapende Manschap was geschied; als mede, dat men den Heere BENTINCK hadt geweigerd, met eenen der Officieren na *Woerden* te rijden, om aan de Gedeputeerden te Velde kennis te geeven van het aanhouden; van welk verzoek, egter, en g vo glijk ook van de weigeringe, de Heeren VAN LEEUWEN en BROTIER, zedert, verklaard hebben, geene bewustheid te hebben. Wijders deedt Haare Koninklijke Hoogheid aan VAN GENDEREN verscheiden vraagen aangaande het bedrijf en de kostwinning der opgezetenen hieromstreeks, de sterkte der Bezettinge en het getal der Manschappen van de gewapende Burger-Corpsen enz. Geduurende dit gesprek wierdt den Heere VAN GENDEREN de valsche maare geboodschapt, dat men, op eenigen afstand, sterk hoorde schieten. Dit bewoog hem, aan Haare Koninklijke Hoogheid te vraagen, of 'er nog meer Gevolg op weg was, alzo hij daar mede overeenkomstig zijne maatregelen zou moeten neemen. Doch de Prinses verzekerde op haar woord, dat men geen verder Gevolg hadt te wagten.

Terwijl dit aan de *Goejan-verwellen-Sluis* voorviel, hadden de Heeren Gedeputeerden, 's avonds ten zes uuren, te *Woerden* daar van de tijding ontvangen, met eenen Renbode, aan den Generaal VAN RYSSEL afgezonden, en die tevens medebragt een open Biljet van den Quartiermeester-Generaal BENTINCK, waar in denzelve van 't gebeurde kortelijk

lijk berigt gaf. Naa het bekomen van deeze tijding, namen de Heeren Gedeputeerden oogenblikkelijk het besluit, om in eigen persoon Haare Koninklijke Hoogheid te gaan spreeken; deels tot het inneemen van nadere kundschap aangaande de toedragt van zaaken; deels om met Mevrouwe de Prinsesse, bij monde, te overleggen, wat in deezen diende gedaan te worden, en om deswegen de noodige schikkingen te beraamen.

Naa alvoorens eenen Renbode, na *'sGraavenhage*, aan Hunne Ed. Groot Mogende te hebben afgevaardigd, vertrokken de Heeren, een kwartier uurs naa de ingekomene tijding, in een Rijtuig, verzeld van een Geleide van twintig Ruiters van 't Regiment van den Prinse VAN HESSEN-PHILIPSTHAL. Bij hunne aankomst aan de *Goejan-verwellen-Sluis* ontmoetten ze aldaar den Heer VAN TOULON, een Lid der Commissie te *Woerden*, op deszelfs terugreize van *Rotterdam*, alwaar hij eene Commissie hadt afgeleid. Deeze verhaalde, in het doorrijden van *Gouda* te hebben vernomen, dat, op het gerugt der komste van een aanzienlijk persoonaadje, het Gemeen, in en bij de gemelde Stad, en vooral aan de *Stolwijker-Sluis* en aan den *Haastrechtsche* Dijk, in groote menigte was zamengevloeid.

Straks naa hunne aankomst aan de *Goejan-verwellen-Sluis*, gaven de Heeren Gedeputeerden daar van kennis, door eenen Staaten Bode, aan Haare Koninklijke Hoogheid, en verzogten tevens, ter gehoor te mogen toegelaaten worden. Intusschen deeden zich de Heeren onderrigten aangaande de maatregels, ter handhaavinge van goede orde en ter beveiliginge van Mevrouwe de Prinsesse beraamd. Zij ontvingen deswegen een voldoend berigt. De Hoofdwagt stondt uit, versterkt met een Piket, onder bevel van den Luitenant LINKERS. De Luitenant BROTIER hadt, met een Veldstuk en een genoegzaam aantal Manschap, Post gevat aan den *Ysseldijk*, om den aandrang van 't Gemeen, van den kant van *Gouda*, te weeren. De BarIere was geslooten, en door eene Wagt bezet. Eindelijk stonden de Ruiters, onder den Luitenant VAN MARLE, beneden op het Plein, voor de Herberg, over de Hoofdwagt geschaard.

Wel-

Weinig tijds, naa het zenden van den Bode, was 'er verloopen, of de Heeren Gedeputeerden verstonden, dat Haare Koninklijke Hoogheid hen zou verwagten. Gevolgd van den Heere Kommandant DE LANGE, begaven zij zich na het verblijf van Haare Koninklijke Hoogheid, en vonden 'er geene gewapende Manschap, dan alleen twee Schildwagten voor de deur van het Huis. Binnen gelaaten zijnde vonden ze Mevrouwe de Prinses alleen in eene Kamer. De Heer BLOK, die het woord voerde, begon zijne aanspraak met de betuiging dat zij, gezamentlijke Gedeputeerden, bij het ontvangen van de tijding der reize en het tegenhouden van Haare Koninklijke Hoogheid, ten uitersten hadden verbaasd gestaan over dit onverwagt voorval, en, uit hoofde van hunnen uitgebreiden Last, zich verpligt hadden gevonden, in eigen persoon bij Haare Koninklijke Hoogheid te koomen verneemen naa het oogmerk van H. K. H. met eene zo onverwagte Reize, buiten weeten, zo als zij meenden, van de Staaten der Provincie, naa eene zo langduurige afweezigheid, en juist in een tijdstip, waarin de Prins VAN ORANJE, Haarer Koninklijke Hoogheids Gemaal, boven de Stad *Utrecht* zich bevondt aan het hoofd van een aantal Troepen van den Staat: een verschijnzel, 't welk het gantsche Land, bijzonder ook de Provincie *Holland*, eene regtmaatige vreeze voor eenen inval hadt aangejaagd; 't welk Hun Ed. Gr. Mogende hadt bewoogen, eene Commissie te benoemen ter verdeediginge van de gemelde Provincie, en van de Stad *Utrecht*: om alle welke redenen zij Heeren Gedeputeerden van oordeel waren, niet te kunnen of te mogen toelaaten, dat H. K. H. zich dieper in de Provincie begaf, zonder alvoorens het goedvinden van 's Lands Staaten deswegen te verstaan; om 't welk te verneemen, zij Heeren Gedeputeerden, nog voor hun vertrek uit *Woerden*, reeds eenen Expresse na *'s Graavenhage* hadden gezonden. Haare Koninklijke Hoogheid, op dit alles, in algemeene woorden, geantwoord hebbende, dat vermids de Prins VAN ORANJE, in de tegenwoordige omstandigheid, niet in de Provincie konde koomen, zij beslooten hadt, zich derwaards te begeeven met een goed oogmerk; hielden Heeren Gedeputeerden ernstig aan,

zaan, het oogmerk van Haare Koninklijke Hoogheid te mogen weeten, en of dezelve genegen ware, om mede te werken tot herstellinge van de rust, op billijke voorwaarden? Volmondig hernam hierop de Prinses, dat haar oogmerk goed was, maar beklaagde zich, dat den Heere Prinse VAN ORANJE veele onregtvaardigheden waren aangedaan. Op dit laatste zeggen betuigden de Heeren Gedeputeerden hun leedweezen, zulks van Haare Koninklijke Hoogheid te moeten hooren, naardien het aan een Vrij Volk niet kwalijk konde genomen worden, dat hetzelve zijne wettige Regten reclameerde, en dat men altijd behoorde in 't oog te houden, dat de Regenten waren aangesteld ter bevorderinge van het heil des Volks, en het Volk geenzins bestemd was ter vergrootinge van het gezag der Regenten. Haare Koninklijke Hoogheid hernam hier op, dat deeze insgelijks haare gevoelens waren, dat elk zijne Regten hadt; doch dat het hier de plaats niet was, over dit onderwerp breedvoeriger te spreeken.

Het gesprek hier mede eenigzins geëindigd zijnde, hervatteden de Heeren Gedeputeerden; dat vermids zij, zonder voorafgaande bewilliging van Hunne Ed. Gr. Mogende, Haare Koninglijke Hoogheid niet verder durfden laaten voortreizen, en Haare Koninklijke Hoogheid, ter plaatze daar dezelve zich thans bevondt, den nacht niet zou kunnen doorbrengen, zij Heeren Gedeputeerden, dienvolgens, verzogten te mogen weeten, werwaarts het Haarer Koninklijke Hoogheid zoude gelieven, zich te begeeven tot het neemen van de nachtrust. Mevrouw de Prinses, hier op hebbende te kennen gegeeven, ten dien oogmerke de Stad *Gouda* te verkiezen, hernam de Heer VAN TOULON, een der Gedeputeerden, indien dit de wensch Haarer Koninklijke Hoogheid ware, zich vooraf derwaarts te zullen begeeven, om de Regeering dier Stad daar van te verwittigen, en eenige schikkingen, tot de ontvangst van Haare Koninklijke Hoogheid, te doen beraamen. Eenige oogenblikken daar na verzogt, egter, de Heer VAN TOULON zijne Mede-Gedeputeerden afzonderlijk te mogen spreeken: waar naa dezelve in een ander vertrek gegaan zijnde, gemelde Heer hun te

kennen gaf, dat hij zwaarigheid maakte in het verblijf van Mevrouwe de Prinsesse binnen *Gouda*: alzo hij vreesde, dat, tegen het oogmerk van Haare Koninklijke Hoogheid, onder 't gemeen in de gemelde Stad beweeginge zoude kunnen ontstaan, nadeelig voor de rust der Stad, en die Haare Koninklijke Hoogheid zelve in onaangenaamheden zoude kunnen brengen. Waarom hij in bedenking gaf, of het niet geraaden ware, aan Mevrouwe de Prinsesse een ander verblijf voor te slaan, 't zij te *Woerden*, of te *Schoonhoven*, als zijnde beide Steden slegts een uur rijdens van daar gelegen.

Dit met algemeen goedvinden zijnde vastgesteld, begaven zich de Heeren wederom in het Vertrek van Haare Koninklijke Hoogheid, en vonden toen bij dezelve de Freule VAN WASSENAAR STARRENBURG, den Graaf VAN RANDWYK en den Baron BENTINCK. Naa den uitslag hunner raadpleegingen vermeld, en aan Haare Koninklijke Hoogheid, in gevalle dezelve *Woerden* mogt verkiezen, het Kasteel, waar in de Heeren hunnen intrek hadden, tot eene verblijfplaats te hebben aangebooden, scheen Haare Koninklijke Hoogheid niet te kunnen gelooven, dat de geopperde zwaarigheden omtrent *Gouda* gegrond waren, en betuigde, voor zich zelve deswegen geenen angst te hebben; doch gaf tevens haare verwondering te kennen, dat de Heeren, die zelven, voor weinige oogenblikken, die plaats hadden voorgeslagen, zo spoedig van gedagten waren veranderd. Van den kant der Heeren Gedeputeerden wierdt dit beantwoord, met de verklaaring, dat zij, in het afzonderlijk gesprek, door den Heer VAN TOULON, omtrent den toestand van zaaken, nader onderrigt waren, en nu ook vertrouwden, dat Haare Koninklijke Hoogheid wel een blijk van haare goede oogmerken zou willen geeven, door af te zien van dat voorneemen, en alzo mede te werken ter bevorderinge en handhaavinge van rust en goede orde: te meer, alzo Haare Koninklijke Hoogheid, zo min als iemand, zoude kunnen borg staan voor het gedrag van een dom en woest gemeen. In deeze redenen berustte dan Haare Koninklijke Hoogheid, en verkoos vervolgens, zich te begeeven, niet na *Woerden*,

maar

naar na *Schoonhoven*: In welk besluit, egter, de Prinsesse, kort daar naa, veranderde; naa een kort gesprek met den Graave VAN RANDWYK, zeggende, zich liever te willen begeeven na *Leerdam*, als zijnde eene Heerlijkheid van haaren Gemaal, den Heere Prinse VAN ORANJE. De Heeren verzetteden zich daar niet tegen, maar gaven alleenlijk in bedenking, of het, naa eene zo vermoeiende Reize, Haarer Koninklijke Hoogheid niet te moeilijk zoude vallen, zich zo verre te rug te begeeven. Doch Mevrouw de Prinses volhardde bij haar besluit.

Thans opperde de Baron VAN BENTINCK eenige zwaarigheden, of Haare Koninklijke Hoogheid wel veilig door *Schoonhoven* zoude kunnen passeeren; alzo dien zelfden Namiddag, bij het doorrijden, eenige menschen waren op de been geweest, die, evenwel, volgens 's Barons getuigenis, geene onbehoorlijkheden gepleegd hadden. Doch de Heeren hernamen hier op, zo volkomen overtuigd te zijn, dat de zamenloop alleen ontstaan was door de onverwagte verschijning van Haare Koninklijke Hoogheid, dat zij voor derzelver veiligheid wel durfden instaan; biedende voorts aan, om door twee Leden der Commissie en een Detachement Ruiterij, naar genoegen van Haare Koninklijke Hoogheid, dezelve door de gemelde Stad te geleiden. Naa eenige woordenwisseling wierdt dit door Mevrouw de Prinsesse aangenomen.

Terstond hierop wierden de noodige bevelen gegeeven tot het overzetten der rijtuigen en van de Ruiterij. Andermaal begaven zich hier op de Heeren Gedeputeerden in eene andere Kamer, alwaar de Baron BENTINCK hen vervolgens kwam onderhouden, over het geeven van eene schriftlijke order tot het laaten doorpasseeren van Mevrouwe de Prinsesse door *Schoonhoven*. Doch de Baron hieldt af van zijn verzoek, toen hem de onnoodzaaklijkheid daar van wierdt onder 't oog gebragt, door de aanbieding van twee Heeren der Commissie, om Haare Koninklijke Hoogheid te verzellen. Verders betuigden de Heeren hun leedweezen aan den Baron, dat deeze ontmoeting juist aan Haare Koninklijke Hoogheid was bejegend; doch tevens hunne verpligting, om

X 2 de

de nadere bevelen van Hunne Ed. Groot Mogende deswegen in te wagten. Waar op de Heer BENTINCK ronduit verklaarde, dat zij, zulke orders hebbende, niet anders hadden kunnen handelen, dan zij gehandeld hadden.

Inmiddels lagt men, tot het voortzetten van de reize, alles in gereedheid gebragt, en waren twee Heeren van de Commissie DE WIT en VAN TOULON, met een gedeelte der Ruiterije, vooruit gereeden. De twee overige Leden der Commissie, de Heeren BLOK en KAMERLING, verzeld van den Kommandant DE LANGE, geleidden vervolgens Haare Koninklijke Hoogheid, langs een klein aantal van in twee gelederen geschaarde Goudsche Schutters, staande met gepresenteerd Geweer, in en uit de Pont, en vervolgens tot aan de Koets, alwaar dezelve afscheid namen, en Mevrouwe de Prinsesse eene behoudene reize wenschten.

Het aanzienlijk reisgezelschap was *Schoonhoven*, tot op een korten afstand, genaderd, wanneer de Baron BENTINCK zich vervoegde aan het rijtuig der Heeren DE WIT en VAN TOULON, en aan dezelve te kennen gaf, dat Haare Koninklijke Hoogheid, te zeer vermoeid van de reize, om dezelve tot de bestemde plaats *Leerdam* voort te zetten, besloten hadt, dien nacht te *Schoonhoven* te vertoeven. De Gedeputeerden hadden dien voorslag niet vernomen, of zij booden aan, binnen de Stad te willen rijden, en daar van kennis te geeven aan de Magistraat, en met dezelve een behoorlijken intrek voor Haare Koninklijke Hoogheid en derzelver gevolg te bezorgen. Dit geschiedde. Naa weinig tijds keerden de Heeren te rug, en geleidden Mevrouwe de Prinses na de Stads Doele; laatende de Ruiterij buiten de Stad; die naderhand, door de Magistraat, wierdt binnen gelaaten; doch buiten kennis der Gedeputeerden: welke, zulks vernomen hebbende, dezelve terstond na buiten zonden.

Thans namen de Leden der Commissie afscheid van Haare Koninklijke Hoogheid, die dezelven, op eene minzaame wijze, bedankte voor de oplettendheid, omtrent haar persoon betoond. De Baron BENTINCK herhaalde naderhand dit Kompliment, uit naam der Prinsesse, met bijgevoegd verzoek, dat aan de twee Schutters, door de Magistraat, in

het

het Voorhuis van de Doele geplaatst, order mogt gegeeven worden om van daar te vertrekken, althans buiten huis post te vatten. Naderhand, egter, toen de Schutters, op last der Gedeputeerden, waren afgelost, liet Haare Koninklijke Hoogheid weeten, dat indien de Schutters 'er op gesteld waren, om buiten het huis Schildwagt te houden, Haare Koninklijke Hoogheid zich daar tegen niet zou verzetten.

Na een kort verblijf, ten huize van eenen der Regeerende Burgemeesteren, vertrokken de Heeren Gedeputeerden, met een gedeelte der Ruiterij, na *Woerden*, terwijl het ander gedeelte, na een weinig rustens in de Herberg, hen 's anderendaags volgde; en Haare Koninklijke Hoogheid, den geheelen volgenden dag, zich onbelemmerd binnen *Schoonhoven* heeft opgehouden.

Zie *Beroerten in de Vereenigde Nederlanden.*

GOES. Ook in deeze Stad was, reeds in den Jaare 1785, een Genootschap van Wapenhandel opgericht, *de Vrijheid* genaamd, onder de Zinspreuk: *Deeze beschermen wij.* Niet slegts met goedkeuring, maar zelf met medewerking der Regeeringe, was de instandbrenging des Genootschaps geschied. Niet weinig, ongetwijfeld, zal ten gezindheid der Regeeringe gewerkt hebben op de hoofden des Genootschaps, om hun vertrouwen in te boezemen omtrent het verhoor van voorstellen, die van hunnentwege aan haar gedaan wierden. Hoe verre zij, egter, hierin buiten den waard rekenden, kan het volgende verhaal leeren. In het straks genoemde jaar gaven Officieren en Directeuren des Genootschaps aan den Voorzittenden Burgemeester een geschrift over, de bekendmaaking behelzende, dat de algemeene stem der Genootschaps Leden, geweest was om de Regeeringe in 't vriendelijke onder 't oog te houden, dat hun Ed. Agtbaaren middelen zouden gelieven te beraamen tot het weder in trein brengen der Schutterijen, vergezeld met al zulke Voorregten als een Vrij Burger en Schutter wel eertijds hadden ge-

genooten. Uit de inveering van welke Schutterijen voortvloeide de bewaaring van hunne Stad, door de zogenaamde Burgerwagten te verrigten, op dat de goede Ingezetenen, bij tijde van Rupture, zouden weeten waarwaards zich te wenden. Onder voorwaarden egter tot dat de Burger-Officieren thans in dienst, zich in den Wapenhandel en tot het Bevelvoeren over dezelven zouden bekwaam maaken; wordende aan de zodanigen, die hier toe niet geneegen of bekwaam mogten zijn, verzogt, door tusschenkomst van hun Ed. Agtb. hun ontslag te neemen, op dat 'er bekwaamer Persoonen zouden kunnen worden aangesteld, tot voorkoming van alle verwarring bij een opkomend oproer. En in geval hun Ed. Agtb, die allen Vaders des Vaderlands moesten zijn, naa onvermoeiden vlijt en aangewende poogingen, hier toe niet konden geraaken, en in dit verzoek ten vollen slaagen, zo boden de Officieren, Directeuren en verdere Leden des Genootschaps, naa bekomen onvoldoend berigt, op het eerste lid huns Voorsteis, zich aan, om, bij voorvallend oproer, hun Ed. Gr. Agtb. en de goede Burgerij, met hun Corps te beschermen en te bewaaren, verzoekende in staat te worden gesteld om voor den Stadhuize te mogen verschijnen, en aldaar plegtig, ingevolge van den waaren zin en meening van alle de Genootschaps Leden aan hun Ed. Agtb. hulde en trouw te zweeren, op dat geen kwaad denkend mensch, hoe genaamd, zich zou vermeeten om te durven zeggen, dat zulks alleen bij blooте klanken en aanbod was gebleeven.

Deeze zeker niet zagt opgestelde Voorslag klonk schor in 't oor der *Goessche* Regeering; welke ten antwoord gaf, voor als nog geen reden gevonden te hebben om den last der Burgerwagten aan de Burgerij te moeten opleggen: dewijl deeze, schoon het lichaam der Schutterijen altoos voltallig was gehouden, nooit in daadlijke werkzaamheid hadden geweest, dan in tijden van vreeze voor vijandlijke aanvallen, of van inwendige beroerten. Hoe, ten aanzien van het eerste, alle verzekering gegeeven was, dat, geduurende de onderhandeling te *Parijs* over de geschillen tusschen zijne Keizerlijke Majesteit en de Republiek, geene vijandlijkheden

zu-

zouden worden gepleegd; terwijl zij te veel vertrouwen stelden op de geneigdheid der Burgerije voor de openbaare rust en orde, om voor inwendige beroerten eenige vrees te hebben. — Voorts begreepen zij niet wat de Verzoekers bedoelden, „ met al zulke Voorregten, als een Vrij Burger „ en Schutter eertijds wel hadden genooten;" dewijl zij niet anders wisten of de Burgerij van *Goes* genoot nog heden, in alle volkomenheid, die Vrijheid en Voorregten, welke de Wetten en de Constitutie der Regeering aan dezelve verzekerden, en welker bescherming zij altoos onder hunne dierbaarste pligten hadden gerekend. — De geneigdheid der Burgeren willende raadpleegen, vonden zij goed de eindelijke uitspraak op het verzoek des Genootschaps om de Burgerwagten op te rigten, aan zich te houden, tot dat, op eene ontwijffelbaare wijze, zou gebleeken zijn, of de neiging van het Genootschap, ('t geen slegts een klein gedeelte uitmaakte van de Burgerij in staat om de Wapenen te kunnen draagen,) overeenstemde met de neiging der geheele Burgerij, immers van derzelver Meerderheid.

Om dit te weeten bepaalden zij eene oproeping van allen in staat om de Wapenen te voeren, en dat ieder der opgekomenen, hoofd voor hoofd, door een der Burger-Officieren in tegenwoordigheid van vier Leden der Regeeringe, zou worden afgevraagd „ of zij noodzaaklijk oordeelden, „ dat, tot bewaaring van de Stad, de Burgerwagten weder „ moesten worden opgerigt?"

Het antwoord eener Burgerij, die over 't algemeen zo weinig geneigdheids tot den Wapenhandel betoond hadt, dat de aanstelling der drie Persoonen van Stads wege om hun daar in te oeffenen onnut bevonden was, kon voorshands bijkans worden opgemaakt; en bleek het, bij de opneeming der stemmen, dat ruim drie vierden van de verscheene Manschap zich verklaarde „ tegen het opstellen der Burgerwag„ ten." Waarom hun Ed. Agtbaaren de Burgers aankondigden, dat, zo lang 'er geen meer redenen waren om vreeze te hebben voor de veiligheid der Stad, de Burgers en Ingezetenen, zich gerust konden houden van tot geen daadlijk Waghouden geroepen, of genoodzaakt te zullen worden.

Het bleek, ten zelfden dage, hoe zeer het Genootschap, met den gedaanen voorslag, hadt agteruitgewerkt: dewijl de Regeering te verstaan gaf het oeffenen in den Wapenhandel wel te mogen lijden, mits zulks geschiedde op eene wijze die de Constitutie der Stad van alle oude tijden aan de hand gaf; te weeten onder de Schutters Compagnien, waar onder zodanige Persoonen behoorden, en onder de Officieren, uit een van de drie Schutterijen over dezelve gesteld. 'Er bijvoegende „ dat, hier door een iegelijk gelegenheid hebbende om zijne liefhebberij in den Wapenhandel te oeffenen, „ zij mitsdien verwagten, dat, naa deeze Publicatie, geen „ Genootschappen of andere Gewapende zamenkomsten van „ Burgers en Ingezetenen binnen deeze Stad en haare Jurisdictie, 't zij met of zonder het roeren van de trom, meer „ zouden plaats hebben; speciaal verklaarende, met geene „ onverschillige oogen te zullen aanzien, dat eenige Inwoonders van de Stad zich onder andere Vaandels vereenigden, dan onder die van Schutters Compagnien, waar „ toe ieder behoorde of opgeschreeven was, of eenige „ Veldteekens gebruikten tot onderscheiding van de andere „ Burgers en Schutters: 't geen zij beschouwden als van „ zeer gevaarlijke gevolgen voor de publieke rust van de „ Stad, voor de vreedzaame zamenleeving, en 't onderling „ vertrouwen van Regenten en Ingezetenen."

Zulk eene weering van den Wapenhandel des Genootschaps *de Vrijheid*, waar mede ook aan een ander, 't geen wij met de naamen van het *Citteriaansche* en het *Avondcorps* bestempeld vinden, dit zelfde ontzegd wierdt, ontbondt het Genootschap in geenen deele, eenige mogten 'er afvallen, de overblijvenden vereenigden zich des te naauwer, en verzogten de intrekking van dit hun zo belemmerend Stadsbesluit, met herhaalde bede om eene gunstige beschikking op het gedaane aanbod om der Regeeringe en de Burgerij, bij voorvallend oproer, tot bescherming te strekken, en des den Eed openlijk af te leggen. Zij betuigden, daar benevens, dat, indien hun Ed. Agtb., niet konden goedvinden aan deeze verzoeken te voldoen, als dan eenige met naame genoemde Persoonen zich verpligt zouden vinden hun ontslag

als

als Schutters te moeten verzoeken, begr pen — dat die Posten niet langer waargenomen konden w den door Perfoonen bij de Meerderheid van hun Ed. Agtb. mistrouwd, en anderen verzogten, dat, in zodanig een geval, " hun nooit eenige agt in de verkiezing tot Schutters mogt worden geslaagen.

De *Goesfche* Regeering betoonde zich verwonderd over dien handel, en verklaarde geen reden gevonden te hebben tot intrekking der gedaane Afkondiging; dat zij voor de gedaane aanbieding bedankten, en daar van geen gebruik konden maaken: dewijl zij dien nieuwen Eed overboodig keurden; en 'er, zo lang de Constitutie der Stad, die de geheele Burgerij in zes Compagnien verdeelde, niet wierde omgekeerd, geen Genootschap onder een afzonderlijken Eed bestaan kon; dat zij de aanbieding, om in gevalle van oproer de Regeering en Stad te beschermen, ook zeer overboodig hielden, naardien 'er geen vrees voor oproer was, en geen zijn kon, zo lang ieder Burger en Ingezeten, zich in eene betaamelijke ondergeschiktheid gedroeg aan de bevelen van zijne wettige Overheid, en tragtte mede te werken tot nut en rust zijner Medeburgeren; als mede dat, zo 'er, tegen verwagting, eenige woelzieke menschen hunnen pligt zo verre vergaten, dat 'er vrees voor oproer gebooren wierdt, zij zo veel staats maakten op de getrouwheid en moed van het overige gedeelte der Burgerije, dat het niet moeilijk zou zijn zodanig een oproer te smooren en de Muitelingen hun verdiende straffe te doen ondergaan. Wat het zich onttrekken aan de Schutterij van eenigen betrof, liet de Regeering de gevolgtrekking van 't mistrouwen voor rekening der geenen, die ze als een voorwendzel zouden gebruiken, om zich van den last als Schutter te ontdoen, en zag zij het aan voor een onberaamden stap; aan het verzoek der zodanigen, die tot geen Schutters begeerden verkooren te worden kon men, ten aanzien der meesten, gemaklijk voldoen: vermids verre het grootste getal zich bevondt in eene Profesfie, stand, of omstandigheid, waar uit men nooit gewoon was Schutters te verkiezen. — Ten slot verklaarende wel verre te zijn van den lust tot Wapenhandel

te willen ſtremmen: integendeel zouden zij allen gelegenheid geeven, (waar toe eerstdaags ſchikkingen met den Krijgsraad ſtonden gemaakt te worden,) dat een ieder, die het verkoos, zich daar in zou kunnen oeffenen, op eene wijze met de Conſtitutie der Stad overeenkomende, bereid om indien de beletzels, die hetzelve verhinderen mogten, hun wierden aangeweezen, dezelve uit den weg te ruimen.

Hoe weinig gronds, intusſchen, de verzekering der Regeeringe hadt, aangaande de mogelijkheid der dempinge van in tijd en wijle ontſtaanden oproer, leerde, wel haast, de droevige ervarenis. De zaaden van muiterije begonnen, van lieverlede, uit te ſpruiten, zonder dat, ter uitrooijinge van dezelve, eenige poogingen wierden te werk geſteld. Van tijd tot tijd vertoonden zich blijken, met woorden en daaden, van haat tegen de Leden des Genootſchaps van Wapenhandel. De Regeering, meest uit voorſtanders van *Oranje* zamengeſteld, begunſtigde, eenigermaate, het kwaalijkgezind Gemeen, door den voorſlag, om, bij openbaare afkondiging, de Wapenoeffening te verbieden; 't welk, evenwel, ſlegts op eene opſchorting van dezelve uitliep. Daarenboven beſtondt, sints eenigen tijd, in deeze Stad, een Burger-Leesgezelſchap, 't welk met het Genootſchap van Wapenhandel in naauwe betrekking ſtondt, en daarom, bij de Oranjegezinde Regenten en Burgers, met even onguntig oog wierdt aangezien. Tegen beide gezelſchappen wierden, van tijd tot tijd, zeer haatlijke verdenkingen uitgeſlagen, als beſtaande uit lieden „ die toonden, weinig eerbieds en ontzags voor hunne Overheid te hebben."

Ligt liet het zich aanzien, wat gevolg en uitſlag deeze toedragt der zaaken zou te wege brengen. Dat men, 't avond of morgen, oproer in de Stad hadt te verwagten, ſtelden veelen buiten kijf; doch niemand, wien eenige menſchelijkheid bezielde, hadt den inval, dat hier, eerlang, een tooneel zou geopend worden, ſchrikwekkende boven alle andere, die het tegenwoordig gruweljaar ontſloot. Ons van de meermaalen gebezigde penne eens omſtandigen Verhaalers bedienende, laaten wij hier het berigt volgen wegens den

loop

loop en afloop der voorvallen, welke, in het vreezelijk oproer, hebben plaats gehad.

Gelegenheid (dus luidt het berigt) tot het uitbarsten, gaf, op den dertigsten December des Jaars 1786, het plaatzen van een zogenaamd Vrijheids-Vlaggetje, voerende het Vrijheidsbeeld, op den mast van het Schip van JOOST VAN ST. ANNELAND, in onderscheiding van andere Schepen. Eenige Schippersgasten van de Oranjepartij gaven den Burgemeester VAN DORTH, thans de openstaande Bailjuwsplaats van Goes waarneemende, hun ongenoegen over dit Vlaggetje te verstaan, met verzoek, dat dien Schipper mogt gelast worden, 't zelve af te neemen. Des door dien Heer vermaand deedt hij zulks nog dien eigen avond. Maar, op den eersten dag deezes jaars wierdt hem zulks in het Burger-Leesgezelschap als eene laagheid verweeten, en hij te raade dit Vlaggetje weder op te zetten. Van dit voorneemen gaf hij den gemelden Burgemeester kennis, en teyens te verstaan, dat, bijaldien de Schippersgasten lust hadden, het 'er af te haalen, hij het zonder beletten gerust zou aanzien. Dit bedrijf belgde eenige Schippersgasten dermaate, dat zij het haastlijk Vlaggetje afhaalden en met den voet vertraaden.

Hier bij lieten zij het niet berusten; maar begaven zich na het Huis van den Koffyhuishouder, ten wiens Huize de Leden der Burger-Leesfocieteit vergaderden, en toen vrij sterk bijeen waren. Veele mishandelingen wierden hun aangedaan, door deeze Schippersgasten. Het bleef hier niet bij. Welhaast was dit beginzel des Oproers bekend. Eene menigte Volks schoolde aldaar zamen, drong ten huize in, en dreigde het Leesgezelschap van de bovenkamer te haalen. Dit wierdt belet door tusschenkomst eeniger Regeeringsleden; die egter de verdenking en beschuldiging niet ontgaan konden als of zij de hand gehad hadden om het Gepeupel opgeruid te hebben, om de Leessocieteit en het Genootschap van Wapenhandel uit elkander te helpen, of althans de verbittering daar tegen aan te blaazen. — De zwakke Krijgsbezetting deedt weinig tot stillen van het oproer, en in den Burger Krijgsraad, meer dan éénsvergaderd, waren van de twintig Officieren achttien van oordeel, dat het niet raad-

raadzaam was de Burger Compagniën in de wapenen te brengen: dewijl daar door de oneenige Partijen ligtlijk aan elkander zouden geraaken, en oorzaak worden van een deerlijk bloedbad. Dit alles hadt ten gevolge, dat dien eigen namiddag, aan eenige Huizen van Persoonen, bij het Gepeupel bekend of aangezien als de zodanigen, die het Stadhouderlijk Huis of de Stads Regeering een kwaad hart toedroegen, de glazen wierden ingeslaagen, en bij anderen drank geëischt, welke de woeling en baldaadigheid aanvuurde.

Terwijl deeze rustſtoorenis in *Goes* een schrikbaarend gelaad vertoonde, wierden hier door, of door onderhandsche aanmaaningen, eenige Leden van dit gehaatte Gezelschap en dikwijls gevloekte Genootschap, aangezet om zich bij de Stads Regeering te vervoegen, met aanbod om deeze beide vrijwillig te vernietigen, en die steenen des aanstoots weg te neemen. Gereeden ingang vondt die voorslag bij eene Regeering, meest bestaande uit de volijverigste Voorstanders van het Huis van *Oranje*, waar onder gemelde VAN DORTH, en een KESTELAAR boven anderen uitstaaken; bij eene Regeering, die steeds deeze beide inrigtingen hadt tegengewerkt. Geen wonder dat zij, bij eene Afkondiging, op den vijfden Januarij, hun genoegen deswegen te kennen gaven, en dit bedrijf voorstelden, als een middel tot verbroedering der Burgeren van onderscheide denkwijze.

Om dit oogmerk te bereiken, verboden zij „ het draagen „ van *Oranje* en zwarte Cocarden en Linten, of van andere „ kleur, welke eenige onderscheidings-leuzen aanduidden; „ het roepen of schreeuwen van *Oranje* of *Patriotten boven* of *onder*, en dergelijke, veel meer het noodzaaken „ van een ander daar toe; het elkander toeroepen van eenige schandnaamen; het aanplakken of uitstrooijen van Pasquillen; het speelen of zingen langs de straaten van zogenaamde *Patriottische* of *Oranje* Liedjes; het uithangen „ van Borden voor of boven de Deuren, en het voeren „ van Vlaggen of Wimpeltjes op de Schepen of Schuiten, „ welken eenigen aanstoot of reden daar toe zouden kunnen „ geeven; het inslaan van glazen en verdere benadeeling van

„ el-

„ elkanders Bezittingen en Goederen." — Naa deeze lijst dier daadlijkheden vervolgde de Regeering, „ dat zij daar „ liet en vergat al het gebeurde en gepleegde, en at een „ iegelijk, die zich aan iets van het voorstaande vergreep, „ verzekerd kon zijn zich aan de Wetten tegen openbaar „ geweld te zullen schuldig maaken; en dat de Regeering „ zulks met geene onverschilligheid zou aanzien; terwijl zij „ alle Burgers, Landlieden en Vreemdelingen, die daar ver- „ keeren moesten, in haare bescherming nam."

Schijnbaare rust. Men liet niet naa naauw toe te zien, en inzonderheid de gedraagingen der Patriotten gade te slaan. Euvel duidde men het eenigen hunner, dat zij voor de afgelegde zwarte Cocardes, zwarte zijden Roozen op de hoed droegen, erger dat de Eigenaar van het Koffyhuis, waar de gestoorde en ontbondene Burger - Leessocieteit gehouden was, gelagen bleef zetten, ook voor de Leden van dit geweezene Gezelschap. Hij wierdt deswegen door den Baljuw in boete beslaagen. Deeze bedrijven konden in eenen ongunstigen zin geduid worden, gelijk men niet naaliet te doen, noch ook zulks ten breedsten uit te meeten; zij bleeven verder zonder eenig gevolg.

De verbittering tegen de Patriotten wist men eerlang aan te schennen, door onder het Gemeen te verspreiden een zogenaamden Patriottischen Eed, waar bij de Onderteekenaars, de Leden van alle Gewapende Genootschappen, zo men liet verluiden, deezen Eed zouden gezwooren hebben. „ Ik „ zweere mijnen Staaten en Regenten, in de Steden en ten „ platten Lande, onze Vertegenwoordigers, die, overeen„ komstig ons voorgenomen werk weldenken, houw en ge„ trouw te zijn; de behulpzaame hand te bieden; ons Goed „ en Bloed daar voor op te zetten; verder den Protestant„ schen Godsdienst, als mede den in onze Landen geper„ mitteerden Roomschen, zo veel mogelijk is, te onderdruk„ ken en tegen te gaan; den Prins van Oranje WILLEM DEN „ VYFDEN, zijn Huis en alle de Aanhangelingen van dien, „ hij moge zijn wie hij zij, Vader, Moeder, Zuster, Broe„ der of Naastbestaande, die niet met ons overeenkomen, „ en het hunne daar toe met geeven of doen, het zij in

„ Geld

„ Geld of met Wapenen, belooven wij met geweer en wa-„ penen te zullen onderbrengen, niet alleen met berooving „ van hunne Huizen, Landerijen en Vee, maar zelfs van „ de aarde te verdelgen." — Dit tastbaar ongerijmd stuk, van duisteren oorsprong, vondt nogthans geloof bij lieden, die men alles, wat tot ophitzing van tot alle euveldaad ontvonkbaare gemoederen geschikt is, kan inboezemen.

Meer algemeenen indruk maakte de *Historische Courant* van den zevenëntwintigsten Januarij, welke een verhaal gaf van het Oproer den eersten dier maand voorgevallen, 't welk het bedrijf van JOOST VAN ST. ANNELAND in een gunstig licht zette; doch den Burgemeester VAN DORTH voorstelde, als hadt hij, op den eersten dag des Jaars, die Schippersgasten, met het geeven van drank aangehitst, om die ongeregeldheden en rustftoorenissen te plegen. Voorts de Regeering en Justitie beschrijvende als zeer werkloos of traag in het beteugelen dier oproerige beweegingen en schennissen. — Met dit Dagblad in de hand verscheen een groot aantal *Goezenaars* voor het huis des gemelden Burgemeesters, en verzogten daadlijke satisfactie, wegens dit Laster-schrift, met openlijke betuiging, dat het tijd was voor Burgers en Ingezetenen, die hunne Regeering eenige agting toedroegen, haar te wreeken, wegens de slegte bejegeningen hun aangedaan.

Schoon dit op zich zelven weinig gevolgs hadt, schijnt het in een naauw verband te staan, met eene zaak van grooter naasleep, het ontworpen Dankadres, gegrond op eenige uitdrukkingen in dat zelfde Dagblad van den zesden Januarij, waar in eenige Zeeuwsche Regenten beschreeven worden, „ als opzettelijk, en ter kwaader trouwe, werktuigen der „ Dwinglandij en Overheersching, anderen als onkundig en „ lafhartig." Dit Dankadres vondt welhaast eenige Onderschrijvers; doch ook Weigeraars. Onder deeze laatsten een oud Landman, die het van de hand wees, met te zeggen, *dat de Vos te oud was; dat zulke dingen goed geweest waren in de tijden van onweetenheid; maar niet zints hij en zijns gelijken werk gemaakt hadden van het leezen van 's Lands Geschiedenissen.* Een zeggen waar over hem niet schijnt

schijnt wedervaaren te weezen; minder sterke taal bekwam in *Zeeland* veelen slegt.

Terwijl dit Stuk ter teekening rond ging, en verse illende bejegening ontmoette, viel, op den dertigsten Januarij de gewoone Marktdag te *Goes* in. Dit deedt de Prinsgezinde *Goezenaars* op bijstand hoopen van veele Landlieden, die meestal anders dan evengemelde oude Landman denkende, en gelijk de Magistraat van *Goes* het uitdrukt, „ eene in„ wendige genegenheid hadden voor het Huis van *Oranje*, „ en de Regeering van *Goes* eene bijzondere agting toedroe„ gen, en zedert eenigen tijd, niet min geërgerd waren „ over de conduite van sommigen, dan de meeste Bur„ gers."

Op de Botermarkt maakte een Huisknegt des Schepens en Raads Z. D. VAN DER BILDT, een aanvang, door een bejaard Koopman JACOBUS KODDE, en ook den Zilversmit VAN DEN THOORN mishandelingen aan te doen. Een befaamde Schippers Knegt HEYN MEURS, naderhand beter bekend onder den naam van *Oranje Bailljuw*, was deezen Leverijbediende 's naamiddags behulpzaam, om een Schipper, WILLEM KODDE, bij wien hij voorheen gevaaren hadt, op het vuur te werpen. Een baldaadige euvelmoed, gepleegd in tegenwoordigheid van een braaf Burgergezelschap, in 't welk zich de waardige *Goessche* Regent W. C. DE CRANE bevondt. Van weinig beduidenis mogen deeze gevallen schijnen; doch ze krijgen, in 't verband beschouwd, aangelegenheid; immers vinden wij opgeteekend, dat de Balljuw POLS, over het niet vatten van deezen Leverijbedienden, door den Procureur JAN DE WINDT onderhouden, deezen ten antwoord zou gegeeven hebben; *dat hij den bewusten Knegt niet mogt apprehendeeren !*

Het niet stuiten van deeze openlijke baldaadigheden den Patriotten aangedaan, was de deur voor geweldaadigheid openzetten, die ook met den avond het schriktooneel betradt. Een hoop Volks begaf zich, om zes uuren, na het huis van den gemelden Procureur DE WINDT, voor Patriot bekend, en oudsten Luitenant der Schutterij de *Ed. Handboog*. Naa veel schellens, vroeg hij uit een bovenraam wat

zij

zij hebben moesten? De wedervraag was *of hij den Schrijver van de Courant ware?* doelende op de gedeeltens der *Historische Courant*, die in de aangehaalde uitdrukkingen de *Zeeuwsche* Regeering in 't algemeen, en het voorgevallene op den eersten Januarij bijzonder betroffen. Op zijne ontkenning wierdt hem onbeschoft te gemoet gevoerd; *Gij liegt het; wij gelooven u niet; kom maar beneden wij zullen u in vier kwartieren van een scheuren!*

Om tegen de meer en meer dreigenden overlast bescherming te krijgen, zondt DE WINDT na den Bailjuw. Inmiddels was de overmoed reeds tot plunderzugt aangegroeid. Vergeeffche poogingen, om eerst ten agterdeure en vervolgens over het dak in huis te geraaken, wierden vervangen, door moeite en kragten aan te wenden tot het openloopen der voordeure. Dit mislukte. Zij zogten zich een weg te baanen door ten voorraam van het Huis in te breeken, zulks slaagde. De vernielende hand sloeg alles wat voorkwam aan stukken, en wierp het den Eigenaar na 't hoofd. Hij nam de wijk na boven, werwaards de verwoede Inbreekers hem wilden volgen; doch lieten zij zich door bidden en smeeken van 's Mans Dogter en Schoonzuster, hier van te rugge zetten.

Toen eindelijk de Bailjuw POLS ten huize van den Procureur verscheen, zakte de zamengeschoolde Bende van daar af om elders dezelfde rol te hervatten, en moesten meer dan vijftig Huizen dien nagt, in ongelijke maate, de woede der Schennis en Plunderzugt bezuuren, met onbeschrijfbaare schrikaanjaagingen, en onder de vreeslijke bedreigingen der Inwoonderen, der Mannen inzonderheid, die, huns lijfs niet zeker, zich op veelerlei wijzen verschoolen of ten huize uitmaakten. De geledene schade wierdt op weinig minder dan driemaalhonderdduizend Guldens begroot. Van de verzogte Schavergoeding der beroofden en geplunderden kwam niets.

De Procureur DE WINDT, die den eersten en voorts een tweeden aanval hadt geleden, zondt na het Huis van den Burgemeester VAN DORTH om een Militaire Schildwagt. Zijne Dogter, met die boodschap belast, wierdt door 's Burgemeester

meesters Huisvrouw afgezet, met het zeggen, *dat zij hem een Schildwagt zondt!* Eindelijk, naa een derden aanval te hebben doorgestaan, kreeg hij, op voorspraak van den Commandant MACALESTER, zijnen wensch; nogthans met bijgevoegden vreemden last, dat, bij een herhaalden aanval, de Schildwagt het Huis moest verlaaten; de Commandant hadt nog twee nagten daar naa eene wagt verleend.

Dan, schoon zijn Huis ongemoeid bleef, wierdt zijn Persoon niet geheel ongemoeid gelaaten; want naauwlijks was de eerste schrikvolle nagt verloopen, of eenigen uit de plunder- en roofzieke bende liepen rond bij de Huizen om op het Dankadres tekenaars te winnen, of liever, met bedreiging en geweld, ter teekeninge te noodzaaken. Zij vervoegden zich ook ten Huize des Procureurs, en drongen het verzoek der teekening aan met te zeggen, dat het anders den eerstkomenden nagt om zijn leeven zou te doen zijn. Thans lag deeze Heer in een zwaare koorts te bedde, en boodt zich zijne Schoonzuster aan om zulks in zijnen naam te doen: men nam hier in genoegen; zij verrigte zulks in het Schippershuis, derwaards door een sterk geleide vergezeld.

Nevens den Heer DE WINDT stondt der Doopsgezinden Leeraar ABRAHAM STAAL, als een, die in veele gevallen, sterk den Patriot hadt laaten zien, en bij het gehaate Gezelschap den post van Secretaris hadt bekleed, boven anderen ten doel van 's Volks ziedende wraakzugt. Zijn Huis onderging de toen gepleegde schennissen in hooge maate. Men dreigde hem den dood. Hij ontweek de moordzieke klaauwen des Gepeupels, door in het bovenste gedeelte van zijn huis een schuilplaats te zoeken en te vinden. Vrouw en Schoonmoeder, de laatsten met een Kind op den arm, smeekten, terwijl de Plunderzugt woedde, om medelijden. Men voer voort met huisschennis, en hadt het bijzonder gelaaden op de Papieren van deezen geweezen Secretaris. Dezelve wierden weggehaald, na een kroeg gebragt, doorzogt, tot men in 't einde voorgaf, in het Societeitsboek, den schriklijken zogenaamden Patriottischen Eed gevonden te hebben. Onmiddelijk ging de kreet op, dat men nu achter het geheim,

en de Man gevonden was. Op nieuw toog het woedend gepeupel na het geplunderd Huis des Leeraars, en vorderde de Vrouw en Schoonmoeder af buiten deurs *Oranje boven!* te roepen. Men noodzaakte haar te zeggen, waar zich STAAL ontfchuilde, onder belofte van hem geen leed te zullen doen; maar alleen op dat hij zich, wegens dien Eed zou verantwoorden. Hij verfcheen, en zuiverde zich omtrent dien Eed, in het Schippershuis, ten aanhooren der menigte volkomen; wanneer het bleek dat dit gedrochtlijk ftuk, reeds een geruimen tijd te vooren onder bekende Prinsgezinden in 't geheim hadt rondgeloopen. Het Dankadres moest hij teekenen, nevens andere Patriottifche Burgers, die zij uit hunne Huizen haalden, en daar noodzaakten, door het bedreigen van verdere Huisplundering, of perfoonlijke mishandeling.

Wanneer men beweerde, dat een Afdruk van dien Eed in *Goes* gebragt was, door eenen MARINUS VAN SALEN, Beurtfchipper van die Stad op *'s Graavenhage*, dreigde het misnoegde Volk diens Huis onder den voet te haalen. Het wierdt daar tegen beveiligd door twee Schildwagten, en ontving eindlijk de Krijgsbezetting last om geweld met geweld te keeren: dat zich flaplijk in de volvoering daar van kweet, en onder heevig vermoeden viel van deel gehad te hebben in de plundering der Burgeren.

Veel te lang zou het vallen een narigt te geeven van alle de plunderingen en mishandelingen daar gepleegd, en bijkans overboodig is het te melden, dat de voornaamften des Leesgezelfchaps en des Wapengenootfchaps het grootfte deel hadden. Het Huis van JOANNES PITZENER, oudfte Luitenant van de Schutterij *de Edele Busfche*, ftondt mede den euvelmoed ten doele. De muitende hoop veronderftelde dat het Vaandel en de Trommels des Genootfchaps daar bewaard wierden. Wanneer diens Vrouw, over het vernielen van haare goederen in arren moede ontftak, wierdt zij, ter verzwaaring van haar drukkend leed, tot bedaardheid vermaand door den Zoon des Burgemeesters VAN DORTH. — De Bailjuw POLS vervoegde zich in perfoon ten huize van den Heer OSSEWAARDE, en dwong het Geld af van het *Nationaal*

Fonds,

Fonds. Genoodzaakt het over te geeven, deedt hij het niet dan op een Handschrift van Ontvangst.

Zo veel dwangs en mishandelinge deedt veelen die oproerige Stad ontwijken. Onder deezen den Schipper JOOST VAN ST. ANNALAND, wegens het Vrijheids-Vlaggetje, van den aanvang des jaars in bitteren haat; en den Leeraar STAAL, die zijne Gemeente en Standplaats verliet om veiligheid, hem in *Zeeland* geweigerd, elders zwervend, te gaan zoeken.

In het land van *Goes* speelde men dien zelfden dwangrol om de Patriotten te drukken; en tot het teekenen van het Dankadres te dwingen. De ongeregeldheden van dien allerhaatlijksten aart, hielden in de Stad, en ten platten Lande, eenige dagen aan; schoon met eene mindere woede; en eenigzins als het den hoofdbeleideren zo in den zin kwam, in het gewaad der vrolijkheid gestooken.

In vergelijking van de voorige onrust mogt *Goes* eerlang rustig heeten. Geen de minste nasporingen wierden door de Regeering in 't werk gesteld om de Hoofdschuldigen of Medepligtigen op te speuren; integendeel liet zij de Belhamels en Medestanders, dagelijks onder haar oog, onbelemmerd de Straaten betreeden, en was bezig met eene *Algemeene Vergiffenis* te bewerken. — Zulk eene slapheid, die sommigen misschien zullen oordeelen, dat naa medewerking grensde; kon niet nalaaten de *Goezenaars*, die reeds zo veel leeds van dit Volk gesmaakt hadden, te doen duchten; dat bij de eerste gelegenheid dit aanzoetend bedrijf van oproerigheid des Gepeupels weder een aanvang zou neemen. Met reden mogten zij opzien tegen den achtsten Maart, die vast naderde. Om de zeldzaamheid der vieringe deezes Jaardags van den Prins, en ten voorbeelde hoe de muitgeest der partijschappen onderscheidene gedaantens aanneemt, verdient deeze Dagviering eene nadere beschrijving.

Twee dagen vóór dien dag, vervoegden de Stads Fabrijk, en de Waard in het Schippershuis, lieden, die, in het jongste Oproer grootlijks deel genomen hadden, zich bij de Regeering. Als Afgevaardigden van de smalle Gemeente, verzogten zij, uit derzelver naam, de vergunning om van de Stukken Geschuts, thans op de Groote Markt voor het Stad-

huis geplaatst, eenige na de Batterij aan de Hoofdpoort te mogen vervoeren, om ze, op den Geboorteverjaardag zijner Hoogheid, los te branden. Gereede toestemming vondt dit verzoek. Geen gebruik van Stads Paarden ter vervoeringe wierdt 'er bij gevraagd; 't Volk zou zelve dien sleeparbeid gaarne verrigten: en bragt het 's anderen daags vier Stukken, met veel gejuichs, na de gemelde Batterij.

Op den grooten Vierdag, met zo sterk verlangen door deezen, als vol vreeze door geenen te gemoet gezien, wierden die Stukken tot drie maalen gelost. Niets ongewoons. 's Morgens tusschen acht en negen uuren verzamelden zich de Vaarendsgezellen. Onder hun waren eenigen met Oranjesjerpen van deeze en geene Bevelhebbers der Schutterije geleend, opgeschikt, en anderen ontbrak het niet aan sieraaden van deeze kleur. Dus opgeschikt deeden zij, tegen den middag, eene wandeling door de Stad, zonder iemand eenig leed te doen. Om des beveiligd te weezen, verscheen ook niemand, zonder Oranjeversierzel in 't openbaar, en droegen de Leden van het vernietigd Wapenhandelend Genootschap, als mede van de geweezene Societeit, wel zorge om daar mede voorzien te zijn.

Intusschen vertoonde men, bij het optrekken der Wagtparade een fraai versierden Oranjeboom. Een talrijke bende, onder welke de Zakkedraagers de hoofdpersoonaadien uitmaakten, trok met deezen Boom de Stad door, onder een zeldzaam Muzijk, aangeheeven door twee Violisten, een die op de Bas speelde, een die op een ijzeren Driehoek, en een die een ijzeren Koekepan sloeg. — Bij dit zonderling Muzijk zag men eene nog zonderlinger vertooning. Achter deeze Muzijkanten droegen eenige welgespierde Kerels op hunne Schouders, eene Zakkedraagers Berrie; zekere ADRIAAN MUNNE, op dezelve gezeten, speelde de rol van Redenaar, in een Masqueradepak gedoscht; achter hem stondt een Arlekein. Dus uitgerust wierden zij rond gevoerd, gevolgd door een talrijke sleep, met Vlaggen voorzien. Zij hielden stand voor de meeste Huizen, die de teisteringen des Gepeupels, bij het jongste Oproer, beproefd hadden, tot eene onaangenaame herinnering van het geleden leed der Bewoon-

ders

deren; dan ook verpoosden zij in den optocht voor de Huizen van andere Burgeren, en eeniger Regeeringsleden. Bij elken Stilstand deedt de Redenaar eene Aanspraak, met een dikwerf herhaald Hoezée der menigte beantwoord. Het bedoelde loon voor de Aanspraak bestond meestal in eenige Viesfen Wijn, die de Redenaar overhandigde aan eenigen van zijn gevolg, en daar op eene Dankzegging deedt in denzelfden toon als de pochende Aanspraak. Geen geringen voorraad dranks, op deeze wijze, den Ingezetenen afgehaald hebbende, vervoegde zich de trein en rondloopende schaare na de bestemde Verzamelplaats, waar die hoop den avond en nagt lustig doorbragt. Het ruim onthaal hun door de vrolijke Prinsgezinden en bevreesde Patriotten geschonken, wederhieldt alleen eigenlijk gezegden moedwil, en eindigde dit zonderling tooneel van vrolijkheid, zonder de gevreesde droefheid voor eenigen te baeren.

De Regeeringsleden, dien dag op het Stadhuis eenen vrolijken maaltijd gehouden hebbende, wilde de Stads Fabrijk hun 's avonds onthaalen op een Vuurwerk van eene bijzondere uitvinding en maakzel. Het bestond uit een Wagenrad, omzet met verscheide gevulde Snaphaansloopen. Het geraakte aan den gang en draaide rond onder het uitspuwen van Vuurstoffen. Doch het bleek een meesterstuk van Vuurwerkkunde vol gevaars te zijn: dewijl verscheide dier Snaphaansloopen, met veel gemelds, aan stukken sprongen, en andere door het sterk draaijen langs de grond schuurende, de straatsteenen den omstanderen naar 't hoofd wierpen.

Sterk en aanhoudend waren de aanzoeken der *Goesche* Regeering, om ter Staatsvergaderinge het verleenen eener *Algemeene Kwijtschelding*, wegens zo veel gepleegd gewelds, als in een en ander Oproer hadt plaats gegreepen, te bewerken; bij welke gelegenheid die van *Goes* zich beklaagden over de onaangenaame aanmerkingen der Heeren van *Zierikzee* en *Vlissingen*, die verdenkingen te kennen gaven van geloof te slaan aan de berigten, welke de Heeren van *Goes* deeden voorkomen, als die de gepleegde daaden met genoegen aanschouwd te hebben, uit welken hoofde 'er eene werklooze onverschilligheid aan plaats gehad hebben.

In 't einde slaagden zij. De schuld wierdt op de Patriotten geschooven, het Gemeen beschouwd als lang gedrukt en getergd, en zich ten laatsten, op een geduchte wijze, wraak verschaffende. Alles wierdt geplooid en in zulker voege geschikt, dat het Verslag der Heeren, benoemd om de Stukken, deswegen ingediend, te onderzoeken, verklaarde, „ dat de voorzigtigheid, in het tegenwoordige geval, „ den weg van algemeen Genäbetoon verre stelde boven „ die van strenge strafvordering; en dat, bij eene beredeneerde Publicatie, op naam van hun Ed. Mog. de Heeren Staaten, aan de Inwoonderen van *Goes* en *Zuidbeveland*, voor zo veel zij aan oproerige beweegingen schuldig waren, zou kunnen onder 't oog gebragt worden, „ het horrible en strafwaardige der begaane feiten, met eene „ ernstige waarschuwing aan een ieder Burger en Ingezeten „ tot gehoorzaamheid aan de wettige Overheid, en vreedzaame zamenleeving met hunne Mede-Ingezetenen; dat „ hun Ed. Mog. onder deeze voorwaarden hun toestonden „ eene Algemeene Vergeevinge en Vergetelheid; onder bedreiging, dat de geenen, die zich in 't vervolg aan der„ gelijke desorders schuldig maakten, naar strengheid der „ Wetten, zouden worden gestraft, en op geenerhande „ Vergiffenis zouden kunnen wagten."

In het Verslag, 't welk tot het verleenen dier Algemeene Vergiffenisse voor de Schuldigen in *Goes* en *Zuidbeveland* strekte, en die ook met de daad plaats greep, was, hoe zeer men het Krijgsvolk, daar in bezetting liggende, bleek tragten vrij te spreeken van pligtverzuim in het volvoeren der gegeevene bevelen, wierdt nogthans een onderzoek voorgesteld naar de waarheid van zeker gerugt, „ dat eene „ groote quantiteit van geplunderde Goederen gezien was „ in handen van Militaire Persoonen; en dat, wanneer de „ Justitie gepoogd hadt onderzoek te doen in der Soldaaten „ wooningen, zij daar in belemmerd geworden was door de „ Militie, zonder dat de Commandant genoegzaame assistentie aan de Justitie gegeeven hadt." — Hoe zeer men niet lang na het Oproer te *Goes*, toen de Stadhouder Patent gaf om van daar na elders te trekken, en *Vlissingen* ten

Ge-

Gecommitteerde Raaden verzogt, op dat Patent geen Attaches te verleenen vóór dat het gedrag des Krijgsvolks daar ter Stede onderzogt was, toonde de Regeering van Goes zich zeer gebelgd over dit verzoek van *Vlissingen*, en begeerde volstrekt, dat de Bezetting van daar op het Patent vertrekken zou, onder het vreemde voorwendsel, „ dat „ deszelfs gedrag beter elders, dan in *Goes*, kon onderzogt „ worden."

Gornichem. Om het deerlijk lot, welk deeze Stad, en in dezelve een der eerlijkste Vaderlandsche Krijgsbevelhebbers, ondervondt, bij den inval der *Pruissische* Troepen, in den Jaare 1787, agten wij ons verpligt, eenig verslag daar van, hier te moeten plaatze.

Verdeeldheid regeerde, ook hier ter Stede, zo wel tusschen de Regeeringsleden als tusschen de Burgers onder elkander. Meer na *Oranje*, dan na de Patriotsche zijde, helde de Meerderheid onder de eerstgenoemden; die welhaast blijk vertoonde van haare vreeze voor Regeeringsveranderinge, waar van nu reeds meer dan ééne Stad het voorbeeld hadt gegeeven. Reden waarom bij dezelve een gunstig gehoor vondt een Verzoekschrift, door tweehonderdvijftig handen onderteekend, behelzende welteviedenheid met de tegenwoordige Regeeringe, en den wensch dat dezelve onveranderlijk op den zelfden voet mogt blijven. Voorts betuigden de Ondertekenaars hunnen afkeer, dat, ter bevorderinge der bij sommigen verlangde Regeeringsveranderinge, gewapende lieden van elders in deeze Stad zouden „ koomen, „ als waar door de Burger-Vrijheid ten sterksten „ zou worden gevilipendeerd; maar dat dezelve, indien „ zulks gebeurde, als vijanden deezer Stad en Burgeren „ Vrijheid, mogten worden afgekeerd." Aldus gerugsteund, verzette zich de Meerderheid, tegen den voorslag van den Generaal Majoor VAN RYSSEL, om eenige *Auxiliairen* binnen te neemen; doch zonder eenige vrugt, dewijl de Minderheid, die het Genootschap van Wapenhandel en de Burger-Societeit op haare zijde hadt, middel vondt om te bewerken, bij het Defensieweezen te *Weerden*, dat, eerlang,

een sterk Detachement Burgerhulptroepen voor de Poort verschten; die, hoewel eenigen tijd voor dezelve gesloten gehouden, in 't einde, egter, moest geopend worden. Zij bestonden uit *Haagsche* en *Alkmaarsche* Burgers. De Burger-Krijgsraad, Officieren en Bestuurders des Genootschaps van Wapenhandel, en de Bestuurders der Burger-Societeit, die zo veel gedaan hadden om den intogt te bevorderen, ontvingen hen staatelijk, en geleidden ze na binnen. Afzetting van gehaate of verdagte Regenten, en aanstelling van beter geziene persoonen tot Regeeringsleden, was het spoedig gevolg van deezen Wisselkeer; die, egter, van korten duur was, door de aannadering der *Pruissische* Legermagt, gelijk wij op het Artikel CAPELLEN (ALEXANDER PHILIP VAN DER) breeder verhaald hebben, werwaarts wij onzen Leezer wijzen; hier nog alleenlijk aanmerkende, dat, zints de bemagtiging der Stad door de *Pruissen*, de plonderwoede in dezelve haare handen repte, en de schroomlijkste verwoestingen aanrigtte.

GOUDA. Al vroeg gaf deeze Stad den toon van Patriotschen Ijver. In den Jaare 1783 deedt zij den voorslag, ter Vergaderinge van de Staaten van *Holland*, om genoegzaame Vlooten in Zee te brengen, en de slaaperige werkeloosheid, welke thans aan de Republiek haare treurige gevolgen deedt gevoelen, uit te rooijen. 't Was de kundige Mr. HENDRIK VAN WYN, Pensionaris der Stad, welke dit Voorstel deedt, en met kragt van redenen aandrong. Eensgezind met de Regeering was de meerderheid der Burgerije, die zich op den Wapenhandel toeleggende, niet slegts haaren wensch verkreeg tot vrijheid van Wapenoeffening, en het aanwijzen van eene geschikte plaats ten dien einde; maar ook om de geheele Schutterij tot het verrigten van den Nieuwen Wapenhandel uit te noodigen, met aanbod van onderwijs, buiten kosten der Burgeren: terwijl de Regeering, met het uiterste genoegen, die toeneemende zugt en ijver beschouwende, betoonde niet ongenegen te zijn, om, tot onderstleuning daar van, en bijzonder tot aankoop van de noodige Geweeren voor de Schutterije, mede te werken, twee

Kis-

Kisten te laaten plaatzen, waar in het ieder zou vrijstaan, tot dat oogmerk, zodanig eene gifte te brengen, „ als hij", gelijk zij zich uitdrukten, „ overeenkomstig zijne Stads- en „ Vaderlandsliefde oordeelde." — De vordering der *Goudasche* Burgeren was geëvenredigd aan hunnen ijver; reeds in November geschiedde 'er eene openbaare afvuuring buiten de Stad, in tegenwoordigheid der Magistraat. De Hoofd-Officier bedankte, uit derzelver naam, in 't oeffenveld, den Krijgsraad en de Burgers. De Regeering, de Krijgsraad en de Burgers, hielden dien avond, in afzonderlijke Vertrekken van de *St. Joris Doelen* eenen maaltijd. De aan tafel zittende Burgers kreegen een bezoek van de Regeeringsleden en den Secretaris, vergezeld van hunne Boden; eenigen van de Burgerij ontvingen hun plegtig. De Hoofd-Officier hunne begroeting beantwoord hebbende, ging, onder een vreugdegeroep, een glas op de gezondheid der Regeering rond; en wenschte deeze het welzijn en den bloei van *Goudas* Schutterij. De Collonels en twee Capiteins van den Krijgsraad lagen een dergelijk bezoek af in het Vertrek der Burgeren.

De Regeeringsbestelling in de Steden, de misbruiken, daar omtrent ingeslopen, het wederregtelijk gezag, welk de Stadhouder geoordeeld wierdt, zich deswegen te hebben aangematigd: dit alles, naar gelange de denkwijze van 's Lands Ingezetenen eenen keer nam, wekte, bij veelen, de opmerking. 't Was *Gouda*, dat ook hier aan anderen den toon gaf. Mr. CORNELIS JOAN DE LANGE, *Heer van Wijngaarden en Ruigbroek*, Raad in de Vroedschap, daar omtrent eenen voorslag doende, schroomde geenzins, het vernietigd Privilegie van den Jaare 1650, in den vollen Raad, te herroepen, en diensvolgens voor te stellen om de Benoeming van Burgemeesteren en Schepenen; niet meer ter verkiezinge aan zijne Hoogheid te zenden, openlijk beweerende, dat de Burgerij zelve in geenen deele het Regt hadt, om tot zodanig eene vernietiging magt te geeven, „ als hebbende," gelijk hij zich liet hooren, „ geene Burgerij, als een *Cor- „ pus morale* beschouwd, 't welk niet versterft, het Regt „ om afstand te doen van het bezit van Privilegien, welke

„ een wettig eigendom zijn, dat door het eene Geslacht „ voor het andere, niet kan worden weggenomen: dewijl „ de Octroijen niet aan *personeele* of *temporaire* Leden van „ de Regeering; maar aan de gantsche Regeering, als de „ *geheele Burgerij der Stad representeerende*, en dus aan „ de Burgerij der Stad *Gouda* zelve gegeeven zijnde, geen „ Regent, aan wien de Conservatie van Stads Privilegien „ en Octroijen is toevertrouwd, zonder medebewilliging of „ magtiging van de Burgerij geregtigd is, om eenige Af„ schaffing der Privilegien aan den Souverein te verzoeken, „ laat staan die Privilegien zelve daadlijk weg te schenken." Men stelde vast Burgemeesteren te verzoeken, dit Voorstel ten naauwkeurigsten te overweegen, en de Vroedschap te dienen van derzelver Bedenkingen en Raadslag; ten einde de Leden, en naa rijp onderzoek van zaaken, en naa den voorloopigen Raadslag der Burgemeesteren gehoord te hebben, zouden kunnen raadpleegnn en helpen besluiten, zo als zij oordeelden overeenkomstig met het Octroij en de Stads Privilegien, te moeten handelen. Dit voorstel hadt geen doorgang, blijkens de Verkiezing door zijne Hoogheid in 't volgend jaar gedaan.

Gelukkiger slaagde den Regent in het ter raadpleeginge brengen van een Verzoekschrift, al sints eenigen tijd ingeleverd, raakende de begeeving van Stads Ampten, aan Inboorlingen, met uitsluiting van Vreemdelingen. Nogthans bedongen de Regenten, ten voordeele hunner Huisknegten, de uitzondering van eenige kleine Bedieningen.

Wegens de Omwenteling van den Jaare 1787, met derzelver voorafgaand en daarop volgende omstandigheden, valt niets bijzonders aan te merken. Veel gelijksoortigs hadt hier plaats met de overige Hollandsche Steden.

GOUDERAK. Van dit Hollandsch Dorp maaken wij gewag, als aanleiding verschaffende tot het vermelden van den vergaanden euvelmoed, tot welken, in den Jaare 1787, sommige heethoofdige voorstanders van het Huis van *Oranje* thans oversloegen. Men hadt aldaar de stoutheid om de Publicatie van Staaten van *Holland* den achtentwintigsten Februarij

bruarij tegen Opzoet uitgevaardigd, deels onleesbaar te maaken en met vuiligheid te besmeeren; en vervolgens, tusschen den zevenden en achtsten Maart, over het Verbod, wegens het uitsteeken van Vlaggen, op Toorens, Kerken en Schuiten, bij de voorige schennis ongerept gelaaten, te plakken een Wit, Rood en Blaauw lint, uitmaakende de drie kleuren van de zogenaamde Prinsevlag, en wel zo dat het Rood lint op het woord Vlagge gehegt was. Een euveldaad en vuile schennis, welk C. N. PLEMPER VAN BREE, als Baljuw en Schout van *Gouderak* niet kon nalaaten 's Lands Hooge Overheid bekend te maaken, met verzoek om eene Beloonlng, uit 's Lands Kas, te belooven aan den Ontdekker van deezen gepleegden moedwil. Honderd Zilveren Ducatons wierden 'er op gesteld, met aanbod van Straffeloosheid daarenboven, zo hij een medepligtige mogt weezen. — Hoogst welkom waren de *Pruisfische* Krijgsbenden in deezen Oord, in welken men den doorgang der Prinsesse na *'s Graavenhage* zo gaarne zou gezien en bevorderd hebben.

GRANDJEAN, (JAN) een veelbelovende Kunstenaar in de Teeken- en Schilderkunde, doch, tot smarte zijner Kunstbroederen, in den bloei zijns leevens weggerugt, aanschouwde het eerste leevenslicht te *Amsterdam*, op den zesden Februarij des Jaars 1751. De gronden der Teekenkunst leerde hij onder JACOBUS VERSTEEGEN, en die der Schilderkunst onder JURRIAN ANDRIESSEN, beiden om hunne kunstkennis, vermaard. GRANDJEAN muntte uit, boven alle zijne medeleerlingen, op de Stads Teeken-Akademie; waar van ten bewijze dient, dat hij, kort na elkander, de Prijzen behaalde. Vervolgens gaf hij blijken van zijne bekwaamheid, in het schilderen van gewijde en ongewijde Geschiedenissen, en van Arcadische Landschappen. Inmiddels bekroop hem de lust, naar 't voorbeeld van veele zijner vroegere Kunstbroederen, om eene reize te doen na *Italie*. Hij volvoerde dit voorneemen, in den Jaare 1779, en nam zijnen weg over *Dusseldorp*, alwaar hij, ter beschouwinge van het Keurvorstlijk Kabinet, eenigen tijd,

ver-

vertoefde. In het gemelde Gewest onthieldt hij zich te *Rome*, alwaar men, in eenen reeks van jaaren, geenen Hollander hadt gezien, voorheen een gemeen verschijnsel, met oogmerk, om 'er de Schilderstudie voort te zetten. Een ruim bestaan hadt GRANDJEAN te *Rome*, doordien hij gelegenheid vondt, om zijne geteekende Landschappen van *Tivoli*, en van eenige andere teekenagtige plaatzen, in en buiten *Rome*, na het Vaderland over te zenden; alwaar zij, van de kunstminnaars, gretig ontvangen wierden. Voorts schilderde hij, te *Rome*, in 't Graauw, de Ordonnantiën tot de Prenten, voor den *Germanicus* onzer beroemde Dichteresse L. W. VAN MERKEN; die, voorts, door eenige Italiaansche Meesters, in 't koper gebragt zijn. Tot ongeluk voor de kunst, wierdt GRANDJEAN, in den opgang van zijn veel beloovend roemrijk leeven, weggerukt. Hij stierf te *Rome*, op den dertienden November des Jaars 1781, het eenëndertigste jaar zijns ouderdoms.

GRANVELLE, (ANTONI PERENOT, *Kardinaal van*) Man van veel vermaardheids in onze Vaderlandsche Geschiedenissen, eerst Bisschop van *Atrecht*, vervolgens Aartsbisschop van *Mechelen*, en eindelijk Kardinaal, onder den naam van GRANVELLE, zou, volgens 't gemeen gevoelen eenen Hoefsmid, te *Nozaroi*, in *Bourgondie*, tot Vader gehad hebben. Doch de geleerde JONA WILLEM TE WATER heeft, in zijne *Historie van het Verbond en de Smeekschriften der Edelen*, deeze afkomst van PERENOT, van eenen Hoefsmid, onlangs tegengesproken, en met geene onwaarschijnlijke bewijzen getoond, dat hij uit aanzienlijken stamme gesprooten was, en zijne Voorouders al gewigtige Staatsampten bekleed hadden. Zijn Vader, NIKOLAAS geheeten, was eerst Klerk, vervolgens Prokureur in 't Parlement van *Dole*, en eerlang Geheimschrijver van Vrouwe MARGARETA VAN SAVOYE, Landvoogdesse der Nederlanden. Door zijn vernuft wist hij zich aangenaam te maaken bij Keizer KAREL DEN V., die hem tot Lid van zijnen Raad benoemde, en naderhand in de gewigtigste zaaken, voornaamlijk in de Nederlanden, heeft gebruikt. Aanzienlijke schatten, in 's Keizers dienst, verzameld

meld hebbende, kogt hij de Heerlijkheid van *Granvelle*, in 't Graaffchap van *Bourgondie* of 't *Franche Comté*, naar welke hij zich zedert liet benoemen. Hij verwekte verfcheiden kinderen, allen tot hoogen ftaat geklommen, en onder deeze onzen ANTONY PERENOT; die te *Befançon* gebooren, door zijnen Vader tot het Geestelijk kleed gefchikt wierdt. In zevenderlei taalen onderweezen, uitmuntende in fchranderheid van oordeel en vaardigheid van begrip, wierdt hij, door 's Vaders welftaan en invloed ten Hove, wel haast bevorderd tot de waardigheid van Bisfchop van *Atrecht*. In deeze hoedanigheid wierdt hij, nog onder de regeering van Keizer KAREL DEN V, omtrent het jaar 1550, hier te lande allengs bekend, en kreeg meer en meer deel aan de zaaken des landbeftuurs.

Het eerfte dat wij, in 's Lands Gefchiedenisfen, wegens hem vinden aangeteekend, is dat hij, in het gemelde jaar, na de vermaarde Trentefche Kerkvergadering wierdt gezonden, om de Geloofsgefchillen aldaar te helpen beflisfen, en 's Keizers belang voor te ftaan. Reeds te vooren, al in den Jaare 1543, hadt hij, nevens zijnen Vader NIKOLAAS, de zelfde Kerkvergadering, die toen al zat, bijgewoond. Wat hij hier verrigt hebbe blijkt niet; waarfchijnlijk is het, dat hij, naar hooger bewind in des Keizers gunst ftaande, de zaak zijns Meesters ijverig zal behartigd hebben. Nogthans fchijnt hij, bij 's Keizers leeven, tot geene hooger waardigheid te zijn bevorderd. Maar als, naa KARELS afftand van de regeeringe, door zijnen Zoon en Opvolger PHILIPPUS DEN II, de Raad van Staate met nieuwe Leden wierdt aangevuld, was PERENOT, nevens WILLEM VAN ORANJE en andere Nederlandfche Grooten, een der zulken, die in deeze aanzienlijke Vergadering zitting kreeg. Hier hadt hij den voornaamften klem des gezags in handen: zijn agtergrond, als mede die van den Heere VAN BARLAIMONT en VIGLIUS, wierdt alleen ingenomen, en het raadpleegen ter gewoone Vergaderinge van den Raad van Staate, op 's Konings bevel, dikwijls nagelaaten, op dat aldaar niets tegen 's Vorften oogmerk zou beflooten worden. In 't ftuk van den Godsdienst hadt ook de Bisfchop volkomen des Konings

oor. Want als de Plakaaten tegen de Ketters, door Keizer KAREL, in den Jaare 1550, afgekondigd, slaplijk wierden uitgevoerd, bewoog hij PHILIPPUS, in den Jaare 1556, dezelve te vernieuwen, en de uitvoering op 't ernstigst aan te beveelen. Ook wierdt, op zijnen raad, een Berigtschrift aan de Inquisiteurs, van dat zelfde jaar, thans vernieuwd en bekragtigd. Dit alles speelde den Landen niet veel goeds; zijne geweldige maatregels, in den aanvang zijns bewinds, waren de droevige voorboden van nog grooter naakende onheilen.

PHILIPPUS, ondertusschen, gebruikte den Bisschop van *Atrecht* tot de gewigtigste zaaken, niet slegts binnens, maar ook Buitenslands. In den Jaare 1558 wierdt 'er eene heimelijke onderhandeling begonnen om den Vrede tusschen *Spanje* en *Frankrijk* te bewerken, en hij, ten dien einde, na het laatstgemelde Rijk gezonden. Hier raakte hij over dit onderwerp in gesprek met den Kardinaal VAN LOTHARINGEN, wien hij het smaaklijk wist te maaken; nevens nog een ander stuk, de uitrooijing der Ketterije in de Nederlanden, die van toen af aan, tusschen de beide Kerkvoogden, wierdt vastgesteld. De Vredehandeling, welke, zedert, openlijk wierdt aangevangen, wierdt ook door bemiddeling des Bisschops van *Atrecht* tot volkomenheid gebragt.

In den Jaare 1559, toen PHILIPPUS, van meening om de Nederlanden te verlaaten en na *Spanje* te keeren, in twijfel hing over zijne keuze tusschen twee Hertoginnen, VAN LOTHARINGEN en VAN PARMA, aan welke van beiden hij de waardigheid van Landvoogdesse zou opdraagen, deedt PERENOT, onder anderen, zijne keuze tot de laatste overhellen. Aan deeze wierdt hij door den Koning op 't nadruklijkst aangepreezen, als het bekwaamste werktuig, waar van zij zich tot 's Lands oirbaar konde bedienen. Ook wist hij zich der Hertoginne zo noodzaaklijk te maaken, dat hij haar doen en laaten was, en zij buiten zijnen raad bijkans niets besloot. Hij bezat, zegt de Geschiedschrijver STRADA, tevens gunst en magt; hij heerschte onder schijn van gehoorzaamen, en bedekte zijne heerschappijvoering onder de gedaante van slaavernije. Hij hieldt gedurige briefwisseling

met

met de Landvoogdesse; en de straks genoemde Geschiedschrijver getuigt, eenen grooten bondel van brieven gezien te hebben, die hij haar ter aller uure toezondt, schoon zij zich in ééne Stad, dikmaals zelfs in het eigen huis, bevonden. Jammer, in de daad, dat een Man, uit Eer- en Staatzucht, of verkeerd begrip, zijn gezag tot 's Lands oogenschijnlijk nadeel misbruikt hebbe!

Voorheen hebben wij verhaald, dat de Bisschop in *Frankrijk* met den Kardinaal VAN LOTHARINGEN hadt geraadpleegd over het uitrooijen der ketterije in de Nederlanden. Ligt begreep hij, egter, die nu al dikmaals hadt bespeurd, hoe zwaar het Spaansche juk deeze Landen viel, dat dit uitrooijen en het handhaaven van een onbepaald gebied, zonder magt van Krijgsvolk dat den Koning genegen was, onmogelijk kon geschieden. Hierom oordeelde hij, dat drie of vier duizend Spanjaarden, bij voorraad, in 't Land moesten gelaaten worden, op dat men, des noods, 'er zich van zou kunnen bedienen. Dit, gevoegd bij het hoogklimmend gezag, welk de Bisschop, bij de Landvoogdesse en in den Raad, zich hadt weeten aan te maatigen, was de eerste grond van het misnoegen der Nederlandsche Grooten tegen hem. Het laaten van vreemd Krijgsvolk streedt regelrecht met 's Lands voorregten, en tegen 's Konings uitdrukkelijke belofte, kort te vooren gedaan. En hoewel deeze, om de gemoederen te paaien, het opperbevel over het Spaansche Krijgsvolk opdroeg aan den Prinse VAN ORANJE en den Graave VAN EGMOND, weezen, nogthans, deezen zulks grootmoediglijk van de hand, met te zeggen, „ dat vergeefs „ door de vroomheid en wapenen der Landzaaten vrede „ bevogten was, indien zij inwendiglijk met het juk der „ vreemdelingen slaafscher wijze belast bleeven." Een antwoord, dat, smaakende naar de Hollandsche rondheid, den Koning lang in den krop bleef steeken.

Het misnoegen nam nog sterker toe, wanneer, voornaamlijk op zijnen raad, de Bisdommen hier te lande aanmerkelijk vermenigvuldigd wierden. Doch de *Atrechtsche* Kerkvoogd vondt hier zijne rekening bij. De Kerk van *Mechelen*, voorheen in gelijken rang gesteld met de meeste andere

Ker-

Kerken, wierdt, ten zijnen behoeve, tot een Aartsbisdom verheeven, en hij zelf tot haaren Aartsbisschop aangesteld, met een jaargeld, tot op de nadere bepaaling van een vast inkomen, van drieduizend Dukaaten; terwijl den twee andere nieuw verkoorene Aartsbisschoppen van *Kamerijk* en *Utrecht* slegts vijftienhonderd Dukaaten wierden toegelegd. Kort naa deeze verheffing, in den Jaare 1560, wierdt hij, door Paus PIUS DEN IV, tot het Purper verheeven, en hem eene Kardinaalshoed t'huis gezonden. Zedert liet hij zich, naar een heerlijk goed van zijnen Vader, Kardinaal VAN GRANVELLE noemen; deezen naam zullen wij hem ook vervolgens geeven.

Deeze in de Nederlanden ongewoone waardigheid, als mede 's Mans verregaande staatzucht, begon nu niet slegts den Grooten, maar ook 't gemeen in 't oog te loopen. Een duidelijk blijk hadt hij hier van al vertoond, toen hij, kort naa 's Konings vertrek na *Spanje*, geweigerd hadt, in den Raad van Staate te verschijnen, om dat men hem was voorbijgegaan in het aanstellen van eenen Stadhouder des Hertogs van *Savoije*, geduurende deszelfs afweezenheid. 't Vertrouwen, dat de Landvoogdes in hem stelde, en de gunst, die hem de Koning toedroeg, maakte hem hoe langer hoe trotscher. Oorzaak genoeg, dat hem openlijke teekenen van kleinagting betoond wierden. Toen hij in zijne Aartsbisschoplijke Stad eene plegtige intreede deedt, was niemand der Edelen of Grooten daar bij tegenwoordig. Elk gaf voor, dat hij niet genodigd was, en GRANVELLE, dat hij 't niet gedaan hadt om weigering te voorkomen. Prins WILLEM VAN ORANJE, wiens huwelijk met ANNA VAN SAXEN, om dat deeze Prinses der Luthersche Leere was toegedaan, door hem was afgekeurd, toonde hem, meer dan eens, blijken van afkeer; beweerende, onder anderen, dat de voorregten van 's Lands Edelen door den Kardinaal verkort wierden. Aan verscheiden andere Heeren hadt hij bijzondere oorzaaken van ongenoegen gegeeven. Met eenigen van deezen verbondt zich Prins WILLEM tegen den Kardinaal, onder anderen, met den Graave VAN EGMOND.

Aller-

Allerduidelijkst vertoonde zich de gezindheid der Nederlandsche Grooten op zeker Gastmaal, gegeeven door den Heer GASPAR SCHETZ, 's Konings Thesaurier, en Vader van den Baron VAN GROBBENDONK. Als de vreugde en wijn hier de harten openden, viel het gesprek op den Kardinaal VAN GRANVELLE; meldende de een zijne gierigheid en staatzucht; een ander zijne dubbelheid; een derde zijne onkuisheid, hovaardije en vermeetelheid: allen, hoe 't langer onlijdelijk viel, hem des niet openlijk te hoonen. Doch niemand durfde de eerste zijn in 't melden van den hoon, dien men hem hadt aan te doen. Eindelijk wierdt de beslissing overgelaaten aan het lot, dat den Graaf VAN EGMOND tot Zegsman stelde. Deez' stemde, dat men den Dienaaren een Spotlivrei moest doen draagen, door hen in 't zwart te kleeden; met een Zotskap op de mouw gestikt, die naderhand in een bondel Pijlen wierdt veranderd. Geweldig stieten zich de vrienden des Kardinaals aan deeze beide zinnebeelden, houdende de Zotskap te schimpen op des Kardinaalshoed, en den bondel Pijlen voor het teeken van een Eedgenootschap; ten zijnen bederve gesmeed. Doch de Edelen gaven voor; dat zij, met het laatste zinnebeeld, hunne eensgezindheid ten dienste des Konings wilden aanduiden.

GRANVELLE voer, onder dit alles, voort; om; onder schijn van des Konings gezag; zijn eigen meer en meer uit te breiden, en, onder den geheiligden dekmantel van ijver voor den waaren Godsdienst, de gemoederen te prangen. Den verdrukte Hugenooten in *Frankrijk* stondt hij openlijk tegen, met ten Hove te bewerken, dat van hier eenig geld na dat Rijk geschikt wierdt, om tegen hen gebruikt te worden.

Prins WILLEM, gelijk gezegd is, hadt zich, met den Grave VAN EGMOND en eenige andere Heeren, tegen den Kardinaal verbonden. Ten huize des eerstgemelden wierden, in den Jaare 1563, nu en dan bijeenkomsten gehouden, in eene van welke besslooten wierdt, bij den Koning zelven hunne klagten tegen GRANVELLE in te brengen. Dit deeden zij in eenen brief, in welken zij, onder anderen, verklaarden, „ dat zij, lang gezweegen hebbende, zonder ondienst

„ zijner Majesteit, en der Landen onvermijdbaar bederf,
„ niet langer konden verbergen, 't geen hen kwelde. Dat
„ 'er een algemeen gevoelen heerschte onder de Landzaa-
„ ten, dat de gantsche klem der regeeringe was in handen
„ des Kardinaals VAN GRANVELLE; dat al het Volk misnoegd
„ was over deezen Staatsman, 't welk voor de oorzaak
„ moest gehouden worden, waarom 's Konings zaaken hier
„ niet voorspoediger gingen; dat zij hierom de vrijheid na-
„ men, zijne Majesteit voor te houden, hoe betaamelijk het
„ ware, haaren voornaamsten Leenmannen en 't gantsche
„ Volk, liever dan éénen GRANVELLE, genoegen te geeven,"
enz. Doch dit schrijven deedt thans geene uitwerking; en GRANVELLE zelf, schoon niet onbewust van 't onweer dat hem dreigde, vondt nogthans, door magt, eer en gunst verblind, niet geraaden zeil te minderen. Hij vaart voort met dringen en drijven; trekkende aan zich het bewind der geldmiddelen, en het begeeven, zo van Waereldlijke als Geestelijke ampten en waardigheden. Onder dit alles borst het ongenoegen der Heeren openlijk uit, welke niet schroomden te zeggen, dat nimmer des Konings meening kon geweest zijn, het gantsche bewind der Regeeringe te laaten in de handen van een eenigen Vreemdeling. 't Volk zelfs begon te morren, en wierdt, meer en meer, ingenomen tegen GRANVELLE, die voor wellustig, staatzuchtig en gierig befaamd wierdt: en wien naglog dat hij de Inquisitie zogt in te voeren, door het invoeren der nieuwe Bisschoppen, en de Nederlanders slaaven te maaken eener Regeeringe van Spanjaarden. Blijk van deeze gezindheid vertoonde zeker persoon, die, onder schijn van een Smeekschrift, GRANVELLE een spotprint in de hand stak, in welke zijn persoon, naar 't leeven afgemaald, op een deel eijeren zat, en Bisschoppen uitbroedde, van welke deeze met den Mijter, die met eenen arm, een derde met een been door de dop brak; zweevende boven het hoofd des Kardinaals een Duivel, met dit Bijschrift: *Hic est filius meus, ipsum audite*; „ Deeze is mijn
„ Zoon, hoort hem." Naar den raad van sommigen, om den Heeren een weinig te gemoet te koomen, luisterde hij weinig; en het misnoegen was nu zo hoog gesteegen, dat

ver-

verscheiden Heeren, in stede van de Zotskap, die zij voorheen hunne Dienaaren lieten draagen, een bondel Pijlen, ten teeken van Eendragt, aan hunne eigen hoeden hegten. Hier door stelde GRANVELLE zich dagelijks bloot aan den schimp der menigte; waar bij nog kwam, dat de Algemeene Staaten volstrektlijk weigerden, eenig voorstel aan te hooren, daar de Kardinaal tegenwoordig zijn zou. Ook hadt meer dan één op zijn leeven geloopen, en verklaarde de Graaf VAN EGMOND rondult aan de Landvoogdes, dat men 't hem moest dank weeten, dat GRANVELLE nog leefde.

De Landvoogdes, den haat tegen den Kardinaal van alle zijden ziende toeneemen, begon eindelijk ook bedagt te zijn om zich van hem te ontslaan. In Augustus des Jaars 1563 zondt zij haaren Geheimschrijver na *Spanje*, met last om den Koning een wijdluftig Vertoog te doen van de klagten der Heeren over den Kardinaal, en zijner Majesteit in bedenken te geeven, of 't niet geraaden ware, GRANVELLE van 't bewind der Regeeringe te ontslaan. Zommigen hebben geloofd, dat de Kardinaal zelf om zijn ontslag bij den Koning heeft aangehouden; anderen, dat hij, omtrent deezen tijd, zeer veel moeite heeft aangewend om zich met den Prins VAN ORANJE en den Graave VAN EGMOND te verzoenen, biedende hij aan om hun in alles te wille te zijn, en zelfs op zijne knieën om vergiffenis te verzoeken, zo hij hun iets misdaan hadt. De meesten, nogthans, meenen, dat de schimp, voor welken hij bloot stondt, en 't gevaar, dat hem dreigde, hem kleinmoedig gemaakt en heeft doen zwigten.

De Geheimschrijver der Landvoogdesse keerde eerlang te *Brussel* te rug, medebrengende Brieven aan den Prinse VAN ORANJE, en de Graaven VAN EGMOND en HOORN, hen vermaanende om hunne plaatzen in den Raad van Staate wederom in te neemen; als mede een heimelijk bevel of verlof voor GRANVELLE, om onder zeker voorwendzel de Landen te ruimen. Kort daar naa liet hij het gerugt loopen, dat hij binnen kort na *Bourgondie* zou verreizen, om zijne Moeder te bezoeken. Op den dertienden Maart des Jaars 1564 vertrok hij derwaards, in gezelschap van zijnen Broe-

der, den Heere VAN CHANTONNI, die langen tijd 's Konings Gezant in *Frankrijk* was geweest. Twee jaaren hieldt hij zich op in *Bourgondie*; doch alzo hij zich van daar nog te veel bemoeide met de Nederlandfche zaaken, bragt de Landvoogdes te wege, dat hij door den Koning van daar wierdt ontbooden. Na zijn vertrek uit *Bourgondie* bekleedde hij eenige jaaren de waardigheid van Onderkoning van *Napels*, woonde vervolgens een tijd lang te *Rome*, en wierdt eindelijk door Koning PHILIPPUS na *Madrid* ontbooden, alwaar hij ten Hove in de blaakendfte gunst geleefd heeft tot zijnen dood toe, die op den eenentwintigften September des Jaars 1586 voorviel. In den Jaare 1570 liep in de Nederlanden een gerugt, dat men den Kardinaal VAN GRANVELLE aldaar, eerlang, wederom hadt te wagten. Doch dit gerugt wierdt, waarfchijnlijk, alleen uitgeftrooid om te beproeven, hoe het Gemeen thans met hem zou gediend zijn. Tot een bewijs van des Kardinaals onkuifchheid, waar mede hij besigt wierdt, vindt men aangeteekend, dat een Bastaardzoon van hem, des Prinfen zijde gekoozen en zich in den Krijgsdienst begeeven hebbende, in den Jaare 1573, *Haarlem* hielp verdeedigen; en bij de overgaave der Stad den Spanjaarden in handen gevallen zijnde, nevens verfcheiden andere voornaame perfonaadjen, van hun onthalsd wierdt; verkiezende liever te fterven, dan, door 't melden zijner afkomfte, zich te redden. GRANVELLE plagt Prins WILLEM DEN I den naam van *Zwijger* te geeven; vraagende, terwijl hij zich te *Rome* ophieldt, en aldaar de gevangenneeming der Graaven VAN EGMOND en HOORN vernam, „ of men den „ *Zwijger* ook hadt weeten te bekomen;" en als hem neen geantwoord wierdt, verder zeggende „ dat men aan den „ eenen *Zwijger* meer gevangen zou hebben, dan aan alle „ de overigen."

Uit de handelwijze van GRANVELLE hier te lande, zijne invoering van verfcheiden nieuwigheden, zijne overtreeding van 's Lands duurgeftaafde voorregten, is niet onduidelijk af te leiden, dat hij door den Prins VAN ORANJE niet te onregt als de eerfte oorzaak der Nederlandfche beroerten wierdt aangezien.

Bij

Bij dit leevensverhaal voegen wij nog de volgende bijzonderheid, overgenomen uit de *Naleezingen* van Mr. H. VAN WYN op de Vaderlandsche Historie van J. WAGENAAR. „ Hoe „ groot (schrijft hij) de algemeene verbittering onzer mees„ te Landgenooten tegen GRANVELLE moet geweest zijn, „ kan men, ook daar uit, opmaaken, dat, in meer dan „ één, gedrukt en geschreeven, Werk, van zelfs nog veele „ jaaren naa dien tijd, op den rand, of op het witte tus„ schen de regels van den Tekst, schimpende Vaersjes en „ afbeeldingen van den Kardinaal gevonden worden: ook „ schoon die Werken tot geheel andere stoffen betreklijk „ zijn. 't Hier nevensgaande strekke tot een staaltjen.

„ ADRIAAN CORNENZOON VAN SCHILPEROORT, geboortig van „ *Scheveninge*, Strandvonder van de Graaflijkheid van *Hol„ land*, ten Jaare 1546 woonende in den *Haag*, en nog in „ 1580, te *Leiden*, een vrij kundig Man in 't vak der Vis„ scherije, heeft, omtrent het Jaar 1678, een zeldzaam „ Werk, genaamd het *Visboek*, nagelaaten, thans berustende „ in de Boekerije van den Heere Mr. J. VISSCHER, in den „ *Haag*. In dit stuk, handelende over de Natuurlijke Histo„ rie, vindt men, bij 't artikel der *Serpenten*, schoon met „ eene slegte penne, 't borstbeeld van GRANVELLE, nevens „ een' Duivel, wiens Dienaar den Kardinaal een' Pauslijken „ *Calot* schijnt aan te bieden, met dit Rijmschrift:

„ *O* GRANVELLE!
„ *Fundament van Nêrlands quelle*,
„ *Weest noch Paeus*,
„ *En vaert daer mede na u Gezelle*.

„ De drie laatste woorden zijn van de zelfde hand, als 't „ gansch geschreeven Werk, maar, in plaatse derzelven, „ stonden, voorheen, die van *nader Helle*; welken, nader„ hand, uitgeschrapt zijn."

'S GRAVENHAGE. Een deerlijke ramp trof, in den Jaare 1758, deeze Plaats, of liever een aantal Inboorlingen en Vreemdelingen, op de gewoone Jaarmarkt zamengevloeid.

Op het Buitenhof ftonden, naar gewoonte, eene menigte van Kraamen in rijen geschaard; omtrent op 't midden, geraakte 's morgens ten half vier eene Kraam, die welriekende Wateren en Oliën te koop veilde, in brand: de droogte en ligtheid der ftoffe deezer draagbaare Winkelen, bragt te wege, dat drie Kraamen wel haast in volle vlam gloorden; eene fterke Noordooste wind voerde de brandende ftoffe, na de Kraamen, beneden den wind ftaande, met zulk een geweld, dat deeze bijkans alle in brand geraakten; veele, die boven den wind ftonden, kreegen door dwarlingen en terugkaatzingen zo veel ontfteekende vonken, dat zij een zelfde lot ondergingen, en, in minder dan een half uur tijds, vertoonde zich 't geheele Buitenhof, als een Vuurpoel. Onbefchrijflijk was de fchrik des geroeps van Brand, 't welk, zo vroeg in den morgenftond, de Kramers uit hunnen flaap wekte. Goed en Leven liep gevaar. Verbijstering en Verwarring heerschten onder de raadloozen; elk zogt zijn Lijf te bergen, en zo veel van zijne Goederen als de nood toeliet. Alles geraakte in de Hofplaats op de been, de Schutterij en de Militie bezetteden de toegangen tot den Brand. De Brandfpuiten wierden aangevoerd, doch konden, van eenige noodwendigheden beroofd, den vereischten dienst niet doen, vóór dat het grootfte gedeelte der Kraamen, en daar onder de kostbaarfte, ten getale van zestig, in de asfche verteerd waren. Eindelijk wierdt men meester van de woedende vlammen, die, door de boomen afgeweerd, de Huizen rondsom het Buitenhof ftaande onbefchadigd lieten.

Onmiddelijk naa het blusfen van den Brand, wierdt den Eigenaaren der Kraamen toegelaaten, uit de verbrande ftoffe te zoeken, 't geen niet verteerd was, en hun toebehoorde. Gering was zulks in vergelijking met het der vlamme ten prooi gewordene, of door 't water bedorven. — Het betreurenswaardig lot deezer, buiten hunne fchuld, ongelukkigen verwekte eene algemeene aandoening van medelijden bij meest alle Burgers en Ingezetenen van den *Haag*. Het Hof van *Holland* en de Magiftraat dier Hofplaatze, trok zich den nood dier verlegenen aan, en gaf gelegenheid aan welge-

geplaatste harten om 'er verligting aan toe te brengen, door eene Bekendmaaking, dat Diakonen, vergezeld van een' Advocaat, eene buitengewoone Inzameling zouden doen, ten behoeve deezer ongelukkigen, welke zij van den Predikstoel in de Weekbeurte 's avonds lieten afkondigen. De Leeraar deeze afleezende, voegde 'er veele overtuigende redenen bij, om de Gemeente tot eene ruime Milddaadigheid op te wekken. Aan de Huizen niet alleen, maar ook aan de Kraamen op den *Vijverberg*, en elders, geschiedde de Inzameling, die de aanzienlijde som van ruim 19043 Guldens beliep. — Eenige Gelastigden uit den Hove, en uit de Magistraat deeden bij alle Kraamers, die door den Brand schade geleden hadden, de grootheid daar van verneemen; ieder moest ze, onder Eede, onderscheiden opgeeven, zonder winstderving voor schade te rekenen, en wierdt naar die opgave de Uitdeeling geregeld.

Naadat een klein gezelschap beoeffenaaren der Nederlandsche Dichtkunde, gedunrende eenigen tijd, die edele Weetenschap hadt gekweekt, groeide het allengskens tot een Kunstgenootschap aan, in 't welk verscheiden Mannen van verhevene bekwaamheid zich als Leden deeden aanschrijven. Op den vijftienden October des Jaars 1772 hieldt het zijne eerste Vergadering, in eene der Zaalen van het Gebouw, bij den naam van het *Huis van Prins Maurits van Nassau* bekend. KUNST LIEFDE SPAART GEEN VLYT was het Motto, welk men ter Zinspreuk verkoos. De vrugten van de werkzaamheden der Leden, van tijd tot tijd, door den druk, gemeen gemaakt, beslaan reeds verscheiden Boekdeelen.

Gelijk dit Genootschap, zo diende ook deezer Plaatze, tot geen minder eere, de oprichting eener *Natuur- en Geneeskundige Correspondentie*. Aanleiding daar toe gaf de uitschrijving eener Vraage door de Hollandsche Maatschappij der Weetenschappen te *Haarlem*: „ Welke zijn de Ziekten, „ die uit de Natuurlijke Gesteldheid van het Vaderland „ voortvloeijen? hoe kan men zich tegen dezelve behoeden? „ en door welke Middelen kunnen ze geneezen worden?" De Haagsche Geneesheer J. J. VAN DEN BOSCH, wiens Antwoord met den Gouden Eereprijs bekroond was, hadt, in

de Inleiding, aangemerkt, dat die Vraage groot, en van eenen meer dan gewoonen inhoud was; en, om in alle haare bijzonderheden volkomen beantwoord te worden, naar het oordeel van voornaame Geneeskundigen, eerder het werk van een gantschen Leeftijd, en der vereende Waarneemingen van alle de Geneesheeren in het Vaderland, dan van één enkel mensch zijn zoude, en dus veel eer de voltooijing van veele zwaare Boekdeelen, dan van ééne enkele bepaalde Verhandeling bevatten moest. Doch; niet afgeschrikt door den arbeid, welken de beantwoording dier Vraage vorderde, hadt hij moeite, noch kosten gespaard om een groot getal Waarneemingen bij een te zamelen, dezelve in haar verband voor te dragen, wettige gevolgen daar uit af te leiden, en dus der Maatschappije aan te bieden, met dien uitslag dat zijn onvermoeide arbeid den opgehangen Eerprijs streek; maar hij was verre van den waan dat hier door aan alle vereischtens zou voldaan worden, en hij de beantwoording dier Vraage tot eene maate van volkomenheid gebragt hebben. Door wel gedaane en veelvuldige agtereenvolgende Waarneemingen kon men alleen aan de beoogde begeerte voldoen, de Bewaaring der Gezondheid onzer Medeburgeren, en de afweering van veele Onheilen, welke hun thans drukten. Schoon deeze onderneeming, bij den voortgang, en in 't vervolg, onmogelijk door één eenig mensch, te volvoeren waare, moest men, naar 't oordeel deezes vlijtigen Geneesheers van dezelve niet geheel afzien. Hij oordeelde, ten deezen jaare, het tijdstip gunstiger, dan men zich daar van verbeeldde, en den tijd gebooren om aan die onderneeming haar volkomen beslag te geeven, door het oprichten eener *Natuur- en Geneeskundige Correspondentie*, bij wijze van onderlinge Societeit, in welke met zamengespannen kragten, tot welzijn van het Vaderland, en ter voortzettinge van de Natuur- en Geneeskundige Wetenschappen in hetzelve, zou gearbeid worden. — Twee stukken slegts waren 'er noodig om dezelve tot stand te brengen. Het toezenden van welgedaane Waarneemingen, zo wegens het Weerkundige als het Geneeskundige. — Ten anderen, het opbrengen van eenige Penningen, tot goedmaaking der kosten, noodig

tot

tot het inzamelen, en vervolgens weder uitgeeven der Waarneemingen. — Wat het eerste aanbelangde, hadt hij alle hoop op de Heeren, die hem met hunne Berigten tot het opmaaken zijner Prijsverhandelinge vereerd hadden, op de kunde en ijver van veele anderen, die hem dagelijks hunnen bijstand aanboden; en, wat het tweede betrof, vleide hij zich dat welmeenende Vaderlanders zich niet zouden onttrekken, om, door eene kleine jaarlijksche toelaage, deeze Oprichting tot stand te doen koomen, en te onderstutten, en alzo de Geneeskunde in de Nederlanden, en daar door het welzijn en de behoudenis der Medeburgeren te bevorderen.

Hooge en aanzienlijke Persoonen, onder welken de Prins VAN ORANJE, en andere Heeren der Regeeringe van onderscheide Gewesten, toonden zich geneegen om dit Ontwerp tot stand te brengen, Patroonen, Mecenaaten en Bestuurende Leden te zijn, en met hun voorbeeld glans en kragt 'er aan bij te zetten; een breedvoerig uitnoodigend *Programma* tot deelneeming in deeze Societeit, opgericht onder de Zinspreuk: *Longum iter est per Ratiocinia, breve & efficax per Exempla*, zag het licht. Tot de vereischte Penningen, wierdt de eerste inschrijvinge aan de Edelmoedigheid der Begunstigers en Begunstigsters overgelaaten; en voorts de Jaarlijksche toelaage op twee Dukaaten bepaald. Wij melden deeze bijzonderheid naardemaal, de Jaarlijksche deelneeming, bij eene nadere schikking, op één Dukaat voor 't eerste jaar gebragt is, terwijl men zich vleide in staat te zullen zijn om dit nog laager te brengen: een doorslaand blijk, dat het getal der Deelneemeren groot moest weezen, en de Bestuurders niets anders bedoelden dan het bestendig maaken deezer Societeit, welker heilzaame inrigting van alle zijden blijkbaar doorstraalde.

Honderdmaalen, en nog meer, was *Oranje* de leuze van Oproerigheden. *'s Gravenhage*, de verblijfplaats des vereerden, doch, indedaad, door de manier der eerbetooninge, geschandvlekten voorwerps, gaf hier van het eerste voorbeeld, in het einde des jaars 1782, met een voorval, zedert bij den naam van *St. Nikolaas-avond-* of *Haagsche Vrolijkheid* bekend. Het volgende gaf daar toe aanleiding.

Zeer verdeeld waren, ten deezen tijde, de gevoelens der Ingezetenen over het gedrag van 's Lands Admiraal, omtrent het bewind over de Zeezaken, en het volbrengen van de bevelen der wetgeevende Magt. Sommigen waren van oordeel dat WILLEM DE V een schandelijk misbruik maakte van zijn gezag, en zich van hetzelve bediende om de bevelen der Hooge Overheden te doen mislukken, of van de noodige uitvoeringe te ontzetten. Anderen, daarentegen, meenden dat hij, tot 's Lands meeste oirbaar, zijnen pligt betragt, en in stede van laster, aller lof verdiend hadt. Van de laatstgemelden vondt men een goed getal in den *Haag*.

De Nieuwsschrijver dier plaatse, altoos rek op de bevordering en vergrooting van de eere van 't Huis van *Oranje*, stelde, in zijn Dagpapier, op den vierden December des gemelden jaars, eene aankondiging, volgens welke, tegen Maandag den negenden dier Maand, in de *Oude* of *St. Joris Doele*, een Dankadres aan Zijne Hoogheid zou worden voorgeleid. Men wagtte, egter, dien dag niet af, om het gemeen van deszelfs inhoud te verwittigen. Zeker Haagsche Burger, VERMEULEN genaamd, nevens deszelfs Zoon, en eenen Zweed, GUSTAAF UNDHERN, liepen daar mede rond bij de huizen, en booden het aan ter ondertekeninge. Het Adres hadt, onder andere, ook zijn opzigt op zekere Justificatoire Memorie, in October, door den Prins ingeleverd ter Algemeene Staatsvergaderinge, en op de opening daarin gedaan, wegens het bestuur van de Zeemagt van den Staat. Voor deeze opening en de Vaderlandlievende poogingen, bij Zijne Hoogheid aangewend, oordeelde men, dezelve statelijk en openlijk te moeten dankbetuigen. Wij meenen onzen Leezeren geenen ondienst te zullen doen met de invoeging van dit Adres, om hun dus gelegenheid te geeven tot verscheiden aanmerkingen over deszelfs zonderlingen inhoud. Van woord tot woord luidde het aldus.

„ DOORLUGTIGE VORST EN HEER!

„ Geeven met schuldige onderdanigheid en eerbied te kennen de ondergetekenden, alle Burgers en Schutters, mitsgaders Ingezetenen van *'s Gravenhage*:

„ Dat

„ Dat de ondergetekende zedert een geruimen tijd met groot leedweezen en verontwaardiging vernomen hebben de ongegronde Vermoedens, leugens en calumnien van veele kwalijk geintentioneerde Ingezetenen van allerlei Staat en rang in onze Republiek, omtrent het gedrag, 't welke Uwe Doorl. Hoogheid in het bestieren van 's Lands Zeemagt zedert het uitbersten van den Oorlog met *Engeland* gehouden hebt.

„ Dat die toomlooze lasterzugt en ongehoorde licentie van eenige ontaarde Ingezetenen, en Oproermaakers zo verre is gegaan, dat men zich niet ontzien heeft, om den goeden naam en reputatie van Uwe Doorl. Hoogheid, zelfs bij verscheide fameuse libellen en lasterschriften, zo onregtvaardig als straffeloos te bezwalken, en Hoogstdenzelven op de schandelijkste wijze ten toon te stellen, en als een verrader van 't Vaderland, en de oorzaak van deszelfs tegenwoordige rampen met de haatlijkste coleuren af te schilderen, en bij de gemeente zwart te maaken.

„ Dat de ondergeteekenden gelijk ook alle braave en welmeenende Ingezetenen van 't Vaderland, zich integendeel ten vollen verzekerd gehouden hebben, dat de zo genaamde inactiviteit en beklaaglijke staat van onze Zeemagt geenzints aan een verkeerd gedrag of kwaade directie van Uwe Doorl. Hoogheid, maar aan andere oorzaaken en omstandigheden, die geheel buiten Uwe Hoogheid zijn, en wel specialijk aan een verwaarloozing en verval van gemelde Zeemagt, zedert den tijd van omtrent tachtig jaaren, was toe te schrijven.

„ Dat wijders ook uit de petitien van Oorlog, en andere gedrukte stukken, het aan een ieggelijk bekend is, dat Uwe Doorl. Hoogh. van het begin Uwer administratie af, alle Uwe pogingen hebt aangewend, en al Uw gezag besteed, om onze vervallen navale magt wederom te herstellen, en in dien staat te brengen, dat wij voor geene aanvallen van Vijanden te vreezen hadden, en opdat het Vaderland in het geruste en ongestoorde bezit van haar verkreegen vrijheid blijven zoude.

„ Dat

„ Dat hoe zeer de ondergeteekenden al verder ten vollen overtuigd zijn, dat Uwe Doorl. Hoogh. zedert het ontstaan van den Oorlog met *Engeland*, alles wat in Hoogstdeszelfs vermogen is geweest, heeft aangewend, om den vijand alle mogelijke afbreuk toe te brengen, in zo verre de tegenwoordige situatie van 's Lands vervallen Zeemagt zulks heeft gepermitteerd, en dat dus Hoogstdezelve het welzijn van het Vaderland op de best mogelijke wijze, en met de zuiverste inzigten, behartigd heeft, egter de ondergeteekenden tot hun smertelijk leedweezen hebben moeten zien, dat deeze welmeenende en Vaderlandslievende pogingen niet in staat zijn geweest, om in die factieuse en oproerige tijden te beletten, dat Uwe Doorl. Hoogheid, geduurende den tegenwoordigen fatalen Oorlog, bij continuatie het voorwerp der lasterzugt van verscheide ontaarde en ondankbaare Ingezetenen geweest is.

„ Dat Uwe Doorl. Hoogheid eindelijk, ter verdediging van deszelfs geschonde eere, goeden naam en reputatie, en tot weeringe van alle vuilaartige insinuatien en lasteringe, noodig en raadzaam geoordeeld heeft, om op den zevenden October des Jaars 1782 aan hun Hoog Mog. over te geeven een Misfive, beneffens een ample Memorie, behelzende een gedetailleerde opening van Zijne gehouden directie als Admiraal Generaal van de Unie: Ten einde daar door zo wel zijne tijdgenooten, als de onbevooroordeelde posteriteit, te overtuigen, en met onwraakbaare bewijzen te staaven, dat 'er staande deezen Oorlog geen inactiviteit of werkeloosheid in het bestuur, in het werk der Marine plaats gehad heeft, zo dat het niet aan Uwe Hoogheid te wijten is, dat 's Lands navale magt, die zedert bijna een halve eeuw voor deszelfs geboorte in het diepste verval geraakt was, thans door deszelfs zwakheid en onbekwaamheid geheel buiten staat is, om aan een magtigen vijand, welke geduurende die geheele reeks van jaaren zijne Zeemagt steeds vermeerderd en verbeterd heeft, het hoofd te bieden, en gevoelige slagen toe te brengen.

„ Dat de ondergeteekenden derhalven gemeent hebben, niet langer te moeten uitstellen, maar dit tegenwoordige tijd-

stip

schip waar te neemen, om aan Uwe Doorl. Hoogh. opentlijk en op de plegtigste wijze te betuigen hunne gevoelens, niet alleen van liefde, eerbied en onverbreekbaare verknochtheid, die hen ten opzigte van Uwe Hoogheid altoos bezield hebben, maar teffens ook van nederige erkentenis en opregte dankbaarheid, wegens Hoogstdeszelfs betoonden onvermoeiden ijver en waakzaamheid voor de ware belangen van den Staat, en voor de heilzaame poogingen door denzelven aangewend om ons lieve Vaderland in de jammerlijke en ellendige situatie, waar in hetzelve zich thans bevind, op het voetspoor Zijner Doorl. Voorvaderen, zo veel mogelijk te beschermen, en voor deszelfs ondergang te bewaaren, met toewenschinge dat de goede Voorzienigheid, die Uwe Doorl. Hoogh. aan het hoofd van deeze Republiek gesteld heeft, denzelven in de waarneeminge van Zijne zwaarwigtige en aanzienlijke post kragtdadig zal ondersteunen, Zijne heilzaame, welmeenende en Vaderlandslievende poogingen, tot 's Lands behoud en toekomend welvaaren, op allerlei wijze zal zeegenen, en Hoogstdenzelve over alle zijne vijanden en hateraars zal doen triumpheeren. En voorts met betuiging en verzekering dat Uwe Doorl. Hoogh. de ondergeteekenden ten allen tijden zal bereid vinden, om als getrouwe Burgers en Schutters, agtervolgende hun eed en pligt, Uwe dierbaare en luisterrijke persoon, mitsgaders het Vorstelijke Huis, tegen alle aanvallen, conspiratien en onderdrukkingen Zijner Vijanden met hun goed en bloed te helpen beschermen en verdeedigen."

De Prins Stadhouder, den inhoud van dit Adres en het rondloopen met hetzelve verstaan hebbende, deedt, door den Baron VAN DER DOES, Bailjuw van *'s Hage*, aan de Regeeringe dier plaatze verklaaren, dat hoewel Zijne Hoogheid het opstellen en ter teekeninge aanbieden van een Adres beschouwde als eenen blijk van ijver voor hem en zijn Huis, dezelve, egter, niet gaarne een Dankadres zoude ontvangen, ten ware de onderteekenaars het deeden met genoegen en uit overtuiginge; weshalven gemelde Zijne Hoogheid verzogt, dat 'er maatregelen mogten beraamd worden ter voorkominge van allen ongenoegen onder de Burgers.

Ten

Inmiddels ging het teekenen zijnen gang. De drie bovengenoemde Yveraars vervoegden zich aan de huizen van verscheiden Burgers, om dezelve tot teekenen te beweegen; hier en elders, alwaar ze het noodig vonden, gebruikten ze ten dien einde, redenen, die meer dringende dan overtuigende waren. Onder andere, wil men, dat zij zich vervoegden aan het huis van zekeren Heer, die over hun bedrijf zijn uiterste genoegen betuigde, en, ten blijke daar van, hun ten geschenke gaf een goed getal Dukaaten; onder de plegtige verbintenisse, van den naam diens ijverigen Oranjevriends nooit te zullen openbaar maaken. Zij namen het geschenk aan, onder voorwaarde, evenwel, van het Geld te mogen uitdeelen onder verscheiden Werkhuizen, om aldaar, op de gezondheid van zijne Hoogheid en het Vorstelijk Huis, verteerd te worden. Hier toe gereedelijk verlof hebbende bekomen, begaven zij zich eerst na de Drukkerij van den Haagschen Courantier, vervolgens na 's Lands Geschutgieterij, en eindelijk na eenige andere Drukkerijen, overal Geld en Oranjelinten uitdeelende, om zich voor het eerste vrolijk te maaken, en met het laatste te pronken: alles ter eere van den Prins VAN ORANJE.

Gedurende deeze heimelijke beweegingen, wierdt, op het voorstel van den Baron VAN DER DOES, het ronddraagen of ter teekeninge leggen van het gemelde Dankadres verboden, op eene boete van duizend Guldens. Men zat, egter, niet stil met het vervaardigen van diergelijk een Geschrift. Op den zesden December, zag men ten voorschijn koomen een Dankadres, voorgedraagen door den Burgemeester SLICHER, als Kolonel der Schutterije, laatende aan elk de vrijheid om het al of niet te onderteekenen. Hoewel het niet uitweidde in zo veele bijzonderheden als het reeds gemelde Geschrift, behelsde het, nogthans „ eene hartgrondige dank„ zegging vooral hetgeen Zijne Doorl. Hoogheid in Hoog„ deszelfs aanzienlijke posten tot weezendlijk welzijn van „ dit gemeenebest had aangewend;" als mede eene verklaaring der onderteekenaaren „ dat zij berustten in alle het„ geene Zijne Doorl. Hoogheid met opzicht tot 's Lands „ zaaken hadt verricht." De geheele Krijgsraad en alle de

Schut-

Schutters onderteekenden dit Adres. Men benoemde daarenboven den Baljuw van *'s Hage*, nevens de drie Burgemeesters en den Sekretaris VAN DER GOES, om den Prinse te bedanken voor deszelfs ijver en waakzaamheid voor de Haagsche Burgerije.

Lieden van doorzigt en bedaardheid beschouwden, ondertusschen, alle deeze beweegingen met een schroomagtig gemoed. Zij meenden daar in te bespeuren, een ontwerp om het getal van 's Prinsen aanhangers te vergrooten, en den zulken, die eene andere zijde volgden, den moed te beneemen. Reeds in den voormiddag of morgenstond van den zogenaamden *St. Nikolaasdag* zag men eenige Drukkersknegts met Oranjestrikken op de hoeden zwieren. Doch hun getal groeide merkelijk aan tegen den avond, door het bijkomen der bedienden van 's Lands Geschutgieterij en van eenige Drukkersgezellen. Zij liepen door verscheiden oorden der plaatze, drinkende, zingende, danzende en bij herhaaling roepende *Vivat Oranje!* Alwie hun ontmoette, spraken ze onbescheiden aan, vraagden hun af, *of ze goede Prinseluiden waren?* en noodzaakte dezelve, hen te verzellen, en hunnen Aanhang te vergrooten. Op het Binnenhof, alwaar ze met flambouwen verscheenen en vuurwerken afstaken, dwongen ze de Officieren der Bezettinge, hunne gewoone Kokarde van hunne hoeden te neemen, en van eene Oranjekleur in de plaats te stellen; voorts met hun te danzen, en den gemelden zang aan te heffen. Eindelijk begaven ze zich, laat in den avond, of reeds in den nacht, na verscheiden aanzienlijke huizen, onder andere bij den Raadpensionaris VAN BLEISWYK, alwaar ze zich zeer onbetaamelijk aanstelden. De Bode van *Dordrecht* wierdt gantsch onvriendlijk behandeld.

Uit een geheel onderscheiden oogpunt wierden deeze beweegingen aangezien, naar gelange van eens ieders gezindheid of wijze van denken. In eene vervroegde Vergadering der Staaten van *Holland*, noemde de Prins het voorgevallene op *St. Nikolaasavond* met den zagten naam van *Vreugde-Bedrijven der Ingezetenen, zo op het Binnen- en Buitenhof, als op eenige andere plaatsen, doch zonder, zo verre* hem

hem bewust was, zich schuldig gemaakt te hebben aan eenige daadelijkheden, of aan ietwes dat als een Oproer konde worden geconsidereert.

Eene geheel andere taal spraken de Afgevaardigden van *Dordrecht* en *Amsterdam*, in de Vergadering van *Holland*: De zogenaamde Vreugdebedrijven noemen ze *brutaliteiten* en *straatschenderijen*, en schrijven het niet ontstaan van verdere ongeregeldheden daar aan toe „ om dat de geest van „ oproer tegenswoordig niet algemeen genoeg is, om de „ Ingezetenen uit hunne Huizen tot diergelijke feitelijkheden „ te lokken." Zij betuigen als hun gevoelen, dat deeze gebeurtenis door den Souverein met geen onverschillig oog kan aanschouwd worden: „ Vooreerst, om dat dit Op„ roer, als onder 't oog en met bespotting van den Souve„ rein is begonnen; en ten anderen, om dat de baldaadig„ heden, niet agter af in den een of anderen hoek van „ 's *Hage* maar op het binnen en buiten Hof gepleegd, met „ alle bedaardheid zijn aangezien, zonder dat dit 't zamen„ gerot gespuis tegengehouden, verstrooit, of van wegens „ den Fiscaal van den Hove van *Holland*, of den Baljuw „ van 's *Hage* (voor zo veel Heeren Gedeputeerdens voor„ noemd bekend is) eenige demarche ter deeze zaake is ge„ daan. — Zo dat het zeer twijfelagtig moet voorkomen, „ of wel eenige toereikende voorziening voor het toekomen„ de is gedaan, bij aldien de aanstokers van deeze strafwaar„ dige onderneeming (waar onder zeer notable Personagiën „ genoemd worden) hunne mislukte poogingen, met uitzigt „ van een beter succes, zouden mogen goedvinden te her„ vatten, en het Land in de uiterste wanorde te brengen."

Gemelde Afgevaardigden hier op in bedenking hebbende gegeeven, of niet na de Belhamels en Aanstookers van het begonnen Oproer behoorde onderzoek gedaan te worden, als mede, waarom de Fiskaal van den Hove en de Baljuw van 's *Hage* geene Crimineele vervolging hadden aangesteld, wierden de Heeren Gedeputeerden voor derzelver ijver bedankt, en tot het gemelde onderzoek beslooten.

De Advokaat LUIKEN wierdt vervolgens benoemd, om bij voorraad den post van den Hof-Fiskaal 'T HOEN waar te nee-

neemen. Zommigen spraken om de Vergadering van *Holland* na *Haarlem* te verleggen. Anderen deeden den voorslag om het bevel over de vier Regimenten Lijfwagten op te draagen aan Gekommitteerde Raaden, naardien dezelve, onder 't tegenwoordige bevel van den Kapitein Generaal, van geen nut geweest waren.

De VERMEULENS, Vader en Zoon, nevens den Zweed UNDHERN, uit dit alles ziende, hoe ernstig deeze zaak wierdt opgenomen, vonden geraaden, hunne veiligheid in de vlugt te zoeken. Zij begaven zich na *Kleefsland*. Een Staatenbode, gezonden om hen op te eisschen, keerde onverrigter zaake te rug; de Kleefsche Regeering, met 's Konings toestemming, weigerde hen over te leveren, om dat de misdaad der vlugtelingen, in den brief van opeisschinge, niet was uitgedrukt. Naa dat zij vervolgens eens en andermaal waren ingedaagd, hebben ze geraaden geoordeeld, zich buiten 's Lands te houden, veelligt, om dat hun eigen Geweeten hen genoeg verkondigde de straffe, welke zij verdiend hadden.

Eene hooggaande en in gewigtige gevolgen vrugtbaare opschudding, in den Jaare 1785 alhier voorgevallen, droeg zich in deezer voege toe. Op Zondag, den vierden September des gemelden jaars, bevonden zich, op de Paradeplaats in *'s Hage*, eenige Leden van Genootschappen van Wapenhandel, uit nabuurige plaatzen, allen kennelijk aan hunne onderscheidene Uniformen. Bij het afloopen der Parade, die, op Zondag, doorgaans talrijker is dan op andere dagen, toen elk zijnen weg ging, wierden eenigen der gemelde persoonen gevolgd en van agteren sterk gedrongen, onder een sterk geroep van *Weegluis, Weegluis:* een scheldnaam, den Patriotten, door de menigte, veelal na 't hoofd gesmeeten.

De dus aangevallenen, onkundig van 't gevolg, vonden hier op geraaden, te wijken, terwijl een derzelven, te *Leiden* thuis behoorende, door een Soldaat der Hollandsche Guarde smaadelijk bejegend wierdt. Een Haagenaar, die verneemende, trekt hierop zijnen Degen, en zwaait met denzelven in 't rond, om den aandrang af te keeren. Hier

 over

over rijzen woordens bij welke gelegenheid een Burgerman, handgemeen wierdt met een ander Lid van het Genootschap, en, door den slag met een stok, eene wonde aan het hoofd bekwam.

De gemelde persoonen hierop hunnen weg vervolgende, voegden zich wederom eenigen van hun gezelschap bij hen, die, door den drang, van hun waren afgeraakt. Doch, alzo het scheiden en raazen hand over hand toenam, traden zij in een huis, op den hoek der Veenestraat, daar de Drossaart VAN DER HOEVE, verwittigd van 't geen 'er gaande was, verzeld van eenen Dienaar, eerlang zich bij hen vervoegde. Na een weinig toevens, begaven zij zich na het huis van eenen Herbergier EVERTZE, de gewoone Vergaderplaats der wapenoeffenende leden.

Intusschen hadt de Drossaart, van het voorgevallene, kennis gegeeven aan den Prokureur Generaal, en vervolgens aan Heeren Commissarissen, welke de beleedigde persoonen bij zich ontbooden, om hunne klagten in te brengen. Van een talrijken stoet gemeen volk verzeld, begaven zij zich na het Hof.

Van de aangevallene Vrijwilligers vinden wij gemeld den Makelaar VOOGT van *Schiedam*, HARTEVELT, Distelateur te *Leiden*, en DROSMAN, Zilversmid te *Vlaardingen*; vervolgens de broeders ARNOLD, VAN DE POLL en MARTENS, allen Haagenaars, en eindelijk J. E. ENGELER en J. J. HARTENROTH, Studenten te *Leiden*. De drie eerstgemelden wierden thans alleen gehoord, terwijl de overigen, om de zaaken te beter zich te kunnen herinneren, tot 's anderendaags uitstel verzogten. Zo dra het verhoor was geëindigd, begaven zich de gemelde persoonen na het huis van den Prokureur HARTEVELT, langs den agtertrap van het Hof, alzo zij niet verkoozen, door de Dienaars van 't Geregt verzeld te worden.

Bij hunne komst op de straat, ('t was thans vijf uuren in den agtermiddag;) wierden ze spoedig omringd van eene groote menigte volks, die hand over hand toenam. Op de hoogte van 't Stadhuis wierden ze gezien van den Onderschout van *'s Hage*, die straks hun eenen Geregtsdienaar

nae

nen zoudt, om te vernemen, of hun eenige overlast gebeurde.

Eindelijk bereikten de Vrijwilligers het huis van den Prokureur HARTEVELT, voor 't welk de Geregtsdienaar eenigen tijd vertoefde, om een dog in 't zeil te houden. Doch alzo 'er niets onbehoorlijks voorviel, keerde hij weder na 't Stadhuis, om aan den Onderschout verslag te doen. Van dat oogenblik bedienden zich eenigen uit den zamengeschoolden hoop, pleegende thans eenige baldaadigheden, door het werpen met steenen en vuiligheden, en het smaadelijk knippen op hunne nagels.

Thans vervoegde zich, aan 't huis des Prokureurs, de Bloemist ALBERTS, in wiens tuin, onder de *Uilebomen*, het Genootschap zijne wapenoeffeningen gemeenlijk verrigtte, als mede zekere VAN RYSSEN, Logier in 's *Hage*. VOOGT, na *Schiedam* willende wederkeeren, booden zich deeze personen aan, om hem te geleiden na de Stadsherberg, alwaar zijn rijtuig stalde, alzo hij den weg derwaarts onkundig was. Onder 't voortgaan wierden ze gevolgd van eene talrijke menig volks, die telkens aangroeide uit de kleine slopjes en steegjes, uitkomende in de Straat, door welke zij hunnen weg namen. Van schelden en smaaden, slaat wel haast het uitzinnig Graauw over tot daadelijkheden, tot werpen met steenen en vuiligheden; 't welk hen noodzaakte, de vlugt te neemen in 't huis van zekeren WEITMAN, in de Wagenstraat, waar uit zij, door eene agterdeur, gebragt wierden op de Dunne Bierkade. Hier raakten de drie persoonen van elkander, en VOOGT voor zeker huis, alwaar hij aanbelde, doch niet wierdt binnen gelaaten.

Terwijl hij hier stondt, omsingelde hem wel haast eene groote menigte volks, door eenige van welke hij zwaar mishandeld wierdt, inzonderheid door een persoon, als een Jager, in 't groen gekleed, en door een baldaadigen armen Jongen. In haare losgelaatene woede en hoonende baldaadigheid bragt hem een jonge Vrouwspersoon, door middel van eene Paraplui, een zwaaren slag toe aan het hoofd. Eindelijk wierdt VOOGT ontzet, uit de moorddaadige handen

van 't gepeupel, door zekeren Loodgieter, en door den Stal in de Stadsherberg geleid.

De Prokureur Generaal, intusschen, van 't Hof zijnde thuis gekomen, gaf straks bevel aan eenen der Geregtsdienaaren, zich te begeeven na het huis van den Prokureur HARTEVELT, om te verneemen, wat 'er gaande ware; doch hij bemerkte 'er geenen onraad. De Drossaart, middlerwijl, van den Fiskaal LUIBEN verstaan hebbende, dat 'er, voor 't meergemelde huis des Prokureurs, iets gaande was, gaat insgelijks derwaarts, doch verneemt, uit zekeren Jongeling, dat op de Veerkade een persoon door het graauw zeer zwaar mishandeld wierdt: Straks neemt hij daar heen zijnen weg, verzeld van den Prokureur HARTEVELT en den jongsten ARNOLDS, welke laatste, eenigzins beschonken, eenen Sabel voor den borst onder zijnen Rok droeg. De twee laatsten, door eenige Jongens, voor *Wasgluizen* gescholden wordende, loopt de Drossaart hun na, en bestraft hen deswegen.

Thans voegde zich insgelijks bij dit gezelschap de bovengenoemde ARSSETS, en namen ze gezamentlijk gang na de Stadsherberg. Op het zo genaamde Groene Wegje begon het gemeene volk, zich niet stoorende aan den Drossaart, te vloeken en te schelden, met vuiligheden te werpen en hen aan alle kanten te omsingelen. Bij het *Zieke* wierdt ARNOLDS tegen het lijf geloopen door een Soldaat, die den voorgemelden Sabel hebbende gegreepen, door den Drossaart aangepakt, en voorts gebragt wierdt, door behulp der gemelde persoonen, in de Stadsherberg, alwaar ze VOOGT nog vonden zitten. Zo sterk en geweldig was hier de toevloed en aandrang van buiten, dat een Dienaar van den Prokureur Generaal, door den Drossaart aan de deur geplaatst, zich genoodzaakt vondt, met eenen slag met zijnen Stok eenen Soldaat te rug te drijven: welke Soldaat, vervolgens, met zijnen Sabel na hem sloeg, doch in zijn oogmerk mislukkende, hem eenen scheur in zijnen Rok toebragt.

Om

Onder dit alles, en naa dat vervolgens de glazen met eenen steen waren ingeslagen, zondt de Drossaart, door een Vrouwspersoon, berigt aan den Prokureur Generaal van 't geen thans voor de Stadsherberg omging, met nevensgaande verzoek om hem eenigen bijstand van Krijgsvolk te willen toezenden. Hier op begeeft zich de Prokureur na de Hoofdwagt, en aan den Kapitein na den Bevelhebber gevraagd hebbende, ten einde om van denzelven de begeerde hulp te verzoeken, ontvangt hij tot antwoord, dat deswegen alle verder aanzoek noodeloos was, alzo de Hoofdwagten, eens voor altoos, een algemeen bevel hadden ontvangen, om bij het eerste aanzoek, aan de Justitie, zo van het Hof als van *'s Hage*, den gepasten bijstand te verleenen.

De Prokureur, van eenig Krijgsvolk verzeld, begaf zich hier op na de Stadsherberg, alwaar men den bovengemelden Soldaat in verzekering hadt genomen. Deezen, nevens VOOGT, ALBERTS, den Prokureur HARTEVELT en ARNOLDS, plaatst hij in een Rijtuig, en begeeft zich dus na de Voorpoort. Niet talrijk, althans zeer zagtzinnig en weereloos, moet de bende gewapende Manschap geweest zijn, alzo, onder 't voortrijden, verscheiden steenen na den Wagen geworpen wierden. Naa een kort verblijf bij den Cipier, vertrokken de vier gemelde persoonen na het huis des Prokureurs, 't welk kort daar op, van vooren en van agteren, van eene menigte volks omringd wierdt: waarom VOOGT en de anderen, het onveilig oordeelende, van daar te vertrekken, te raade wierden, 'er nog eenigen tijd te vertoeven.

Thans zondt de Prokureur Generaal na de Ruiterwagt, om van dezelve hulp te verzoeken, die hem ook beloofd wierdt, doch niet zeer spoedig moet verleend zijn. Althans de zamengevloeide menigte deinsde allengskens af: en van dit oogenblik bedienden zich de meer genoemde persoonen, om elk zijnen weg en na huis te keeren; 't welk thans gebeurde, zonder dat zij eenigen verderen moedwil ondervonden.

Terwijl dit in den *Haag* voorviel, bevonden zich de Heeren VAN BERCKEL en DE GYZELAAR, Pensionarissen van *Amsterdam* en *Dordrecht*, nevens derzelver huisvrouwen,

aan den Leidschendam, om zich aldaar dien dag, bij eenen hunner vrienden, te verlustigen. Zij waren met een Jagt derwaarts vertrokken, en wierden op de zelfde wijze te rug verwagt. Om hunne bekende Vaderlandsche denkwijze hadden deeze Heeren, zints geruimen tijd, bij veelen in 't oog geloopen; van welke men nu vreesde, dat dezelven, in de tegenwoordige gisting der gemoederen, veelligt, iet kwaads konde wedervaaren. Te meer hadt men thans eenigen grond voor die vreeze, dewijl men, op deezen oproerigen Zondag, iemand uit het muitende graauw, den moorddaadigen wensch hadt hooren uitslaan, om DE GYZELAAR en eenige andere Patriotten in handen te mogen hebben, om ze te verscheuren.

De Pensionaris van eene andere Stad, bij wien de bovengemelde vreeze was opgekomen, vervoegde zich bij den Heer Raadpensionaris, om aan denzelven zijn vermoeden onder 't oog te brengen, en, ter afwendinge van het gevaar, welk het thuiskomende gezelschap dreigde, den noodigen bijstand te verzoeken.

Straks wierdt eene bende van de Garde te paerd gezonden, om op de aankomst van het Jagt te passen, en het gezelschap, in veiligheid, na deszelfs Logementen te geleiden. Dit geschiedde zonder eenige opschudding, hoewel het gezigt der Ruiterbende, bij de aankomst van het Jagt, eenige verwondering en ontsteltenis veroorzaakte aan het aanzienlijk gezelschap, vooral aan de Vrouwen, als zijnde onkundig van 't geen, in haar afweezen, in den *Haag* was voorgevallen. Omtrent dien zelfden tijd wierden 's nachts, de glazen ingeslagen, aan drie onderscheidene huizen, onder andere aan dat van de Heere en Mr. PIETER PAULUS, Fiskaal bij de Admiraliteit op de Maaze.

De zulken onzer Leezeren, wien het voorgevallene in de laatere dagen heugt, herinneren zich, hoe deeze opschudding den grond heef gelegd van, of liever openlijk doen uitbarsten, de verwijdering tusschen Staaten van *Holland* en WILLEM DEN V, die van het Commando over de Bezetting van *'s Hage* vervallen verklaard zijnde, zijne gewoone verblijfplaats verliet, en geruimen tijd afwezig bleef.

't Is onze schuld niet, dat wij de Geschiedenissen deezer Plaatze verhaalende, telkens bij oproerige beweegingen moeten stilstaan. Te merkwaardig is de ontmoeting, de Heere OCKER GEVAERTS, Burgemeesters en CORNELIS DE GYZELAAR, Pensionaris van *Dordrecht*, thans Afgevaardigden ter Staatsvergaderinge, wedervaaren, dan dat wij dezelve, op de zwarte lijst, niet zouden vermelden. In een geagt Geschrift, de lotgevallen der onrustige dagen van ons Gemeenebest vermeldende, wordt het veelgerugtmaakende voorval aldus verhaald.

't Is bekend, dat, zedert het vertrek van Zijne Hoogheid Prins WILLEM DEN V uit den *Haag*, in den Jaare 1785, de Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, of, bij derzelver afweezigheid, de Heeren Gekommitteerde Raaden, de daadelijke oeffening van het opperbevel over de Krijgsbezetting waarnamen; en dat, in gevolge hier van, een vaste voet beraamd was op de eerbetooningen, welke, door de wagtdoende manschap, aan deselven moesten beweezen worden. Op den vijftienden Maart, wanneer men meende dat de beraamde eerbewijzen eenen aanvang zouden neemen, vernam men reeds eenig gemompel, onder de zodanigen, die zich verbeeldden, dat 's Lands Staaten zich t'onregt eene eere toeëigenden, welke, huns bedunkens, het uitsluitende voorregt van den Prinse Stadhouder, als Kapitein Generaal der Krijgsmagt van den Staat, was. 's Anderendaags, wanneer, met het betoonen der Krijgseerbewijzen, bij het aangaan en scheiden der Vergaderinge van *Holland*, daadelijk een begin zou gemaakt worden, verzamelde zich eene groote menigte volks, op het Binnen- en Buitenhof, tusschen de zogenaamde Stadhouders- en Granadierspoort, doch inzonderheid bij de eerstgemelde, welke, volgens de nieuwe schikking, vóór en gedurende de zitting van Hunne Edele Groot Mogende, moest geopend blijven, tot eenen doortogt voor de Koetzen. Uitgezonderd het dringen van eenigen uit de menigte, en de moeite, welke sommige Leden hadden om de Vergaderplaats te bereiken, liep alles in draaglijke orde af; de waakzaamheid en moed des Drossaarts

en der Dienaaren van Heeren Gekommitteerde Raaden hadden hier van inzonderheid de eere.

Doch men scheen dien dag alleenlijk te hebben besteed, om de gelegenheden te bespieden, om vervolgens zijnen slag, zo veel te gewisser, te kunnen waarneemen. Hoe 't zij; op Vrijdag, den zeventienden Maart des Jaars 1787, liet het zich aanzien, dat het thans niet zo vreedzaam en bedaard zoude afloopen. Bij tijds verzamelde eene aanzienlijke, en nog veel grooter menigte, dan 's daags te vooren, en onder deeze verscheiden Leden van het berugte Oranjecorps, onder welke zich ook bevondt de befaamde HESS, die, al zints eenigen tijd, bij de vreedzaame Burgers, als een begunstiger van Oproerigheden, hadt in 't oog geloopen. De meeste toeloop was wederom bij de Stadhoudershpoort, door welke de bovengemelde Heeren GEVAERTS en DE GYZELAAR moesten rijden, om langs den kortsten weg, van het huis, alwaar de Heeren van *Dordrecht* hunnen intrek hebben, aan de Vergaderplaatze van Holland te koomen. Met veele moeite geraakte het rijtuig door den drang der zamengevloeide menigte; 't geen, egter, bezwaarlijk zou gelukt zijn, zonder de getrouwe hulp en ijver des Drossaarts en zijner Dienaaren, en van eenige Ruiters, die bij den brug van de Stadhouderspoort geplaatst stonden.

Gedunrende de Vergadering van Hunne Edele Groot Mogende, waren derzelver Gekommitteerde Raaden, op het gerugt en gezigt der zamengevloeide menigte, insgelijks bijeen gebleeven. Dewijl de ongemeene toevloed niets goeds voorspelde, hadden zij, aan den bevelhebbenden Officier der Zwitzersche Garde, de ernstigste bevelen gegeeven, alles te moeten aanwenden, 't geen dienstig was ter handhaavinge der goede orde, en voorkominge van alle ongeregeldheden, *ja zelf* (des noods) *geweld met geweld te keer te gaan.*

Ondanks dit alles bleef het gemeen even onstuimig; de snoodste oogmerken waren uit veeler gelaat te leezen. Terwijl de bovengemelde HESS, en zekere BAUER, de gemoederen onder de menigte meer en meer ophitsten en gaande maakten, scheen den snooden MOURAND, Pruikemaaker van am-

ambacht, de moordlust ten oogen uit. Eindelijk scheidde de Staatsvergadering, wanneer de twee bovengenoemde Dordrechtsche Afgevaardigden, zich in hunne Koets geplaatst hebbende, aan den Koetzier belastten, langs den zelfden weg, te weeten door de Stadhouderspoort, na hun Logement te rijden. Doch naauwlijks waren hunne paerden eenige stappen gevorderd, en zij tot aan de overdekte Gaanderij genaderd, of de zamengeschoolde en op elkander gepakte menigte belette den verderen voortgang, onder het aanheffen van een oorverdoovend en schrikwekkend getier. Geen kleine angst ontstondt hier door bij de beide Heeren, die nog toenam, wanneer zij, den gemelden MOURAND, hunne paerden zagen bij den toom grijpen, en zijn best doen om dezelve om te trekken. Nogthans behielden ze zo veel bedaardheids, dat ze hunnen Koetzier bevolen, om voort te slaan; 't geen; egter, zo lang de Pruikemaaker de paerden vasthieldt, bezwaarlijk zou gelukt zijn, indien niet thans wederom de onverzaagde Drossaart, met zijne Dienaars, ware toegeschooten; terwijl de Advokaat VAN NISPEN, aan de zijde der Koetze, het woedende geweld; met het blooto Zijdgeweer, té keer ging. Onder dit alles wierdt MOURAND, door de Dienaars van 't Geregt, in verzekering genomen.

Aanmerkelijk is het, en het baarde veel opziens bij veelen, dat de bevelhebbende Krijgshoofden der Zwitsersche Garde, aan het hoofd der Wagtparade, dit bedrijf aanzagen, zonder eenen enkelen voet te verzetten; gelijk ook de Ruiters, welke bij de Stadhouderspoort hadden post gevat, geene beweeging maakten, om ter hulpe toe te schieten. Hoewel men naderhand dit Krijgsvolk deswegen heeft getragt te verontschuldigen, hadde, egter, de gevangene Pruikemaaker, geholpen door de menigte, hier door bijkans gelegenheid verkreegen om de handen van 't Geregt te ontkomen, indien niet eindelijk de Ruiterij ware toegeschooten, en den zamengeschoolden hoop uit elkander gedreeven hadde. De Koets der gedreigde Dordrechtsche Afgevaardigden kreeg hier door, allengskens, gelegenheid, om haaren weg te kunnen vervolgen, en de Dienaars van 't Geregt, om den gevangenen MOURAND, onder geleide van eenig

Krijgsvolk, na de gevangenis te voeren; van waar hij, eerlang, onder dekking van eene sterke bezettinge, na de Voorpoort wierdt overgebragt. De bovengemelde HEER en RAKIER, van dien tusschentijd, in welken aan hun niet scheen gedagt te worden, zich bedienende, namen inmiddels de vlugt; in welke zij begunstigd wierden door een Rijtuig, aan het begin van den Rijswijkschen weg, ten dien einde, in voorraad, door hen in gereedheid gebragt.

De Heeren GEVAERTS en DE GYSELAAR, 's anderendaags, ter Staatsvergaderinge verscheenen, deeden, bij Hunne Edele Groot Mogende, in de nadruklijkste bewoordingen, hun beklag, over den geweldigen aanslag, tegen hen ondernomen; met een betoog van den hoon, welke hier door den Staatsleden, in 't algemeen was aangedaan, en van de heillooze gevolgen, welke, in 't toekomende, hier uit zouden kunnen gebooren worden, indien daar tegen niet eene afschrikkende voorziening wierdt gebruikt. Niet vrugteloos waren deeze voorstellingen en vertoogen. Het gevolg van dezelve was, een Besluit van Hunne Edele Groot Mogende: I. „ Om „ Hoogstderzelver Gecommitteerde Raden te magtigen, om, „ ongeprejudicieerd de Rechten en Privilegiën der Ingezetenen, in dit singulier geval den gedetineerden Delinquent „ *de Plano*, en zonder form' van Proces, te recht te stellen. „ II. Welgemelde Gecommitteerde Raden te gelasten, om „ een naauwkeurig onderzoek te doen naar het gedrag „ van het Krijgsvolk, die de wagt op het Binnenhof gehad „ hebben, en welken, niettegenstaande de aan hun gegeeven „ bevelen, de Combustie en het gepleegd geweld aan de „ Heeren Gedeputeerden van *Dordrecht* niet in tijds hebben „ voorgekomen."

Dewijl de misdaad van den gevangenen MOPRAND van dien aart was, dat dezelve als volkomen beweezen, en alle verder onderzoek daar omtrent voor overtollig mogt gehouden worden, namen Hunne Edele Groot Mogende, zonder uitstel, een besluit, volgens 't welk hij des doods schuldig wierdt verklaard. Dit besluit was niet gekomen ter ooren van het Hof van Holland, of het zondt eenen Brief aan de Staaten, in welken de Leden beweerden, dat vermids de

Pruf-

Pruikemaaker MOURAND, door hunnen Drost, gevangen genomen, en daarenboven het Hof, *in Casibus regiis*, buiten allen twijfel, de alleen bevoegde Regter was, de gemelde gevangene, dienvolgens, voor het Hof moest worden te regt gesteld. Doch de Staaten volhardden bij het genomene Besluit, om deeze zaak te laaten aan hunne Gekommitteerde Raaden, ook nog, naa het ontvangen van een tweeden Brief, vier dagen laater hun door het Hof gezonden, in welken het bovengemelde regt nog nader wierdt aangedrongen.

Hunne Edele Mogende, de Gekommitteerde Raaden, dus gerugsteund door het gezag en bevel der Hoogste Overheid, gingen diensvolgens over tot het vellen van het vonnis des doods, over den rampzaligen Pruikemaaker, hoewel deeze zijne misdaad toen nog niet hadt beleeden, doch vervolgens duidelijke blijken gaf van de overtuiging zijns gemoeds, door het uitroepen van wraake over de geenen, die hem tot zijn wanbedrijf hadden aangezet.

Een hartgrievende slag was dit vonnis voor de huisvrouwe des gedoemden, die, bij hem, moeder was van zes leevende kinderen, en een zevende, op dit pas, onder het hart droeg. Geen wonder, derhalven, dat zij alles aanwendde, om, indien geene vernietiging, althans verzagting van het gestreeken vonnis te bewerken. Terstond des anderendaags ging zij, met haare zes kinderen rond bij de Leden van Staat, om derzelver tusschenkomst en voorspraak te verzoeken. Daarenboven deedt zij, aan de Vergaderinge van Hunne Edele Groot Mogende, de Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, een Smeekschrift inleveren, 't welk wij, om de edele gevoelens van huwelijks- en ouderliefde, als mede van verontwaardiginge en afgrijzen van de gepleegde schenddaad, daar in doorstraalende, hier woordelijk zullen mededeelen.

„ Geeft onderdaniglijk en met alle demoedigheid te kennen JOHANNA ELIZABETH AYLEVELD, Huisvrouw van FRANÇOIS MOURANT, Burger alhier in den *Hage*.

„ Dat de Suppliante in de allertreurigste omstandigheid en overmaat van droefheid de vrijheid gebruikt haare ootmoedige

dige smeekingen neder te leggen voor Hun Ed Gr. Mog., om van Hoogstdezelve, als Souveraine Overheid, en Vaderen des Vaderlands, en van hunne Ingezetenen, indien het eenigzints moogfijk is, gunstige Vergeeving en Pardon te verzoeken en af te smeeken, voor haar Suppliantes reeds genoemden Man, die Vader is van zes leevende kinderen, en van de Vrucht, waar van zij Suppl. dadelijk Zwanger is, en welke haar Suppl. Man thans is gevangen, en, zo de Suppl. met de allerbitterste aandoeningen en ontsteltenissen op gister heeft vernomen, bij Sententie van de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raaden ter Dood is gecondemneerd.

„ Dat de Suppliante zich geenzints wil ondervinden voor haar Man of voor zijn Misdaad, welke zij bij geruchten verneemt te bestaan in handdadigheid aan oproer en feitelijkheden, een kwetzing en inbreuk van de Hoogheid en Souverainiteit van UEd. Gr. Mog. mede brengende, eenige verschooning in te brengen, waar toe ook de Suppl. als geheel onkundig zijnde van de geheele zaak, zich niet in staat bevind, en waar omtrent zij de rechtvaardigheid geenzints wil in twijffel trekken, gelijk zij ook een afgrijzen heeft van de gemelde Euveldaaden: maar dat zij Suppl. alleen inploreert de gratie en genade van haaren geëerbiedigden Souverain, in ootmoedig vertrouwen, dat Hun Ed. Gr. Mog. door op de ongelukkige Suppl. op haare tegenwoordige omstandigheid, en op haare ongelukkige kinderen een gunstig oog te slaan, aan haar niet euvel zullen opnemen, deeze haare ootmoedige demarche, welke zij, die met de tederste liefde en heiligste banden aan haaren voorn. Man verbonden, en in alle opzichten gepenetreerd is van de akeligste en treffendste denkbeelden der rampzalige gevolgen, welke uit de executie van gemelde sententie voor haar en haar onnozel kroost onherstelbaar moeten voortvloeien, vertrouwd, niet te mogen nalaaten, ten einde, kan het zijn, van Hun Ed. Gr. Mog. te verwerven een gunst en gratie, die de kenmerken zouden opleveren van Hun Ed. Gr. Mog. grootmoedige Clementie en Souveraine affectie voor derzelver Ingezetenen, en niet alleen de Suppl. en haar Man en Kinderen, met de aller-

allerduurste verpligting aan Hun Ed. Gr. Mog. voor haar en haar nageslacht te vervullen, maar ook zelfs in 't algemeen, tot een allersterkst spoor strekken zoude, om de harten der Ingezetenen aan Hun Ed. Gr. Mog. met de uiterste liefde en gewilligste gehoorzaamheid te verbinden; neemende de Suppl. demoedig de vrijheid, om in het bijzonder ook in dezen met de diepste eerbied te imploreren de edele gevoelens van menschlievenheid van die respectabele Heeren, welke door haar Suppl. voorn. Man, volgens het geene de Suppl. bij gerugte heeft vernomen, specialijk beleedigd zijn.

„ Weshalven de Suppl. haar en haarer Kinderen gekerm ootmoedigst door dit haar Smeekschrift brengende in de hoogst aanzienlijke vergadering van UEd. Groot Mogende, onderdaniglijk bidt en smeekt, dat UEd. Groot Mogende, uit hoogstderzelver Souveraine Magt, aan haar voorn. Man de bij hem gepleegde misdaad goedertierenlijk gelieven te vergeeven, de Straf, waar toe hij is gecondemneerd, kwijt te schelden, en aan hem te verleenen Brieven van Pardon, of van Abolitie, of zodanige andere Gratie, als UEd. Gr. Mogende, naar hoogstderzelver goedertierene Edelmoedigst en beroemde Clementie, zullen gelieven goed te vinden.

„ 't Welk doende, enz."

Hunne Edele Groot Mogende, thans niet geraaden vindende, op dit Smeekschrift de gewenschte verhooring te verleenen, deeden, tegen Vrijdag, den vierentwintigsten der Maand, alles in gereedheid brengen, om het gevelde doodvonnis te doen volvoeren. Op hoog bevel verscheen de geheele Krijgsbezetting van *'s Graavenhage* onder de wapenen. Zelf de Lijfgarde der Staaten van *Holland* ontving bevel, om de paerden op de Stallen gereed te houden, om, bij de eerste aanzegginge, te kunnen opzitten. Het Schavot wierdt op het Binnenhof opgericht, en aan de Bezetting, zo buiten als binnen *'s Hage*, belast, met gelaaden geweer de posten te bezetten; voor welke buitengewoone moeite dezelve, op voorstel van den Heere DE ROO VAN WESTMAAS, van wegen *Dordrecht* zitting hebbende in de Gekommitteerde Raaden, voor deeze week dubbele soldij ontving.

Geduurende alle deeze schrikwekkende toebereidzelen wisten de beleedigde Heeren Afgevaardigden, GEVAERTS en DE GYZELAAR, aangedaan met een innerlijk mededogen met de onschuldige en ongelukkige huisvrouwe van den verweezenen MOURAND. Het vergeeven, in zo verre met 's Lands heil bestaanbaar was, van den gepleegden aanslag op hunne persoonen, voor edeler en grootmoediger aanziende dan het straffen, en om te toonen dat de Smeekster, in haar Verzoekschrift, niet vrugtloos zich hadt beroepen op hunne gevoelens van Menschlievendheid, wendden zij hunne tusschenspraake aan, bij Hunne Edele Groot Mogenden, ten behoeve des snooden aanvallers; met dat gelukkig gevolg voor hem, dat het vonnis des doods in de straffe van eeuwige Gevangenisse wierdt veranderd. MOURAND, intusschen, onder een sterk geleide van Ruiterije en Voetvolk, na een der Vertrekken, bij de Vergaderplaats van Gekommitteerde Raaden, overgebragt, ontving, 's morgens ten half elf uuren, hier van de eerste tijding, uit den mond van den Fiskaal LUIKEN, en den Sekretaris der Staaten VAN BUUREN; 't welk hem zulk eene ontsteltenis aanjaagde, dat hij, van schrik, van zich zelven viel, en, in eenen harden gil, uitriep: *ô God, wat heb ik een berouw!* Naa eene korte tusschenpoozing herhaalde de Heer LUIKEN zijne blijde boodschap, las hem vervolgens zijn Doodvonnis voor, en terstond daar op het gunstig Besluit, ten zijnen opzigte genomen: waar naa men hem te rug voerde na de Gevangenpoort, alwaar hem, voor den schrik en de ontsteltenis, een ader wierdt geopend. Wij kunnen niet nalaaten, hier aan te merken, dat de Wel Eerwaardige Heer HERINGA, Leeraar onder de Hervormden in *'s Hage*, op dien dag, in de Kloosterkerk, den predikdienst verrigtende, zijne toehoorders, op eene aangenaame wijze, verraste, door zijne voorbidding, voor den gevonnisden, eensklaps te veranderen in eene dankzegging voor de Zagtmoedigheid des Souverains, welke hij, naar verdienste, met schuldigen lof vermeldde.

Als een aanhangzel op dit voorval diene het volgende verhaal. Ondanks de Oranjegezindheid van de meerderheid der *Haagsche* Burgers, ontbrak het niet aan zulken, die in on-

andere begrippen stonden. Getuige hier van zij het Genootschap van Wapenhandel, voorbedagtelijk opgerigt om de thans aangenome e denkwijze van 's Lands Staaten te onderschraagen. In tegenstelling, egter, van dit, bestondt 'er nog een ander Exercitie-Genootschap, naar de gezindheid van deszelfs Leden, gemeenlijk met den naam van *Oranje-Corps* bestempeld.

Al zints eenigen tijd, ondertusschen, was dit Genootschap in kleinagting en verval geraakt, dewijl 's Lands Staaten daar aan geene aanmoediging verleenden, en veele Leden, van tijd tot tijd, hetzelve ontvielen. Het bedrijf van MOURAND, lid van dat Genootschap, leide de laatste hand aan de volkomene vernietiginge. De volgende bijzonderheden zijn, deswegen, ter onzer kennisse gekomen.

De gewoone verzamelplaats van het *Oranje-Corps*, in *'s Graavenhage*, was de Manege of het Rijschool. De tweeëntwintigste Maart, en dus vijf dagen naa het snood bedrijf van den gevangenen MOURAND, was bestemd tot het houden van eene vergaderinge, en, ten dien einde, 's daags te vooren, aan de nog overgebleevene Leden, aanzegging gedaan, om zich, met volle geweer, op de plaats van wapenoeffeninge te vervoegen. Een onverwagt voorval verhinderde de uitvoering van dit oogmerk. Want, niet lang voor dat de Leden, ter bestemde plaatze, wierden verwagt; deedt de Wethouderschap van *'s Hage*, op bevel van Heeren Gekommitteerde Raaden, de Manege met het Stadsslot toesluiten, en dus de zamenkomst beletten.

Omtrent het oogmerk van dit bevel, wierden de Leden niet lang in twijfel gelaaten. Reeds twee dagen daar naa, op den vierëntwintigsten Maart, wierdt zekere Schilder, BEYTS genaamd, Kapitein van het *Oranje-Corps*, door eenen Deurwaarder gedagvaard, om te verschijnen in de Vergadering van Heeren Gekommitteerde Raaden, doch, zo als hij ten zijnen huize was uitgegaan, gegreepen door den Drost en eenige Dienaars, die hem na de Kasteleinije overbragten.

Terstond hier op wierdt bij Hunne Edele Groot Mogende, de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, dit volgende merkwaardig besluit genomen: „ Dat, in agting genomen

„ zijn-

„ zijnde, dat uit de bekomene Informatiën omtrent het zo-
„ genaamde Exercitie-Genootschap, waar toe de gevangene
„ FRANS MOURAND behoord heeft, genoegzaam blijkt, dat bij
„ hetzelve, onder schijn van zich in den Wapenhandel te
„ oeffenen, bijeènkomsten gehouden en overleggingen ge-
„ maakt worden, die tot schendinge der openbaare rust en
„ tegenkanting tegen Hunne Ed. Groot Mog. wettig Gezag
„ uitloopen; en dat, derhalven, vooral na de dagelijksche
„ ondervinding, die hier van reeds bespeurd is, zodanig
„ Genootschap, met geene mogelijkheid, langer kan wor-
„ den geduld: Is goedgevonden en verstaan, Heeren Ge-
„ kommitteerde Raaden wel expresselijk te qualificeeren en
„ te gelasten, om, zonder eenig verzuim, aanstonds de
„ noodige middelen in het werk te stellen, tot finaale en
„ meest efficacieuse vernietiging van het voorsz. Genoot-
„ schap, en weeringe van deszelfs geheele of gedeeltelijke
„ Zamenkomsten, onder wat pretext hetzelve ook zoude
„ mogen weezen; mitsgaders ook, uit hoofde van de reeds
„ ontdekte verderflijke aanslagen, welke uit hetzelve Corps
„ voortgevloeid zijn, zich naauwkeurig te informeeren op
„ de Leden, die daar toe mogten hebben behoord, en op
„ derzelver gedrag een waakend oog te houden; alles on-
„ verminderd zodanige Procedures, als ten aanzien van de
„ zulken, uit het gemelde Corps, welke daadelijk mogten
„ blijken zich strafschuldig gemaakt te hebben, zouden mo-
„ gen bevonden worden, tot bevordering der algemeene
„ rust alhier, noodig te zijn."

De Magistraat van *'s Hage*, van dit Besluit van Hunne Edele Groot Mogende, door derzelver Gekommitteerde Raaden, aanschrijving hebbende ontvangen, deedt, kort daar op, van de Puije van het Raadhuis, eene Afkondiging, bij welke het *Oranje-Corps* voor geheel vernietigd wierdt verklaard, met bedreiging, dat de overtreeders van dit gebod strengelijk zouden gestraft worden.

Zedert wierdt, behalven den reeds gemelden Mr. Schilder REYTS, nog in hegtenisse genomen, zekere WILLEM SCHOOLE, die, bij het Genootschap, den post van Deurwagter of Portier bekleedde. Het vonnis, zedert over REYTS gestreeken, hieldt

hieldt in, eene ballingschap, ten eeuwigen dage, uit 's *Gravenhage* en drie uuren in den omtrek; terwijl de laatstgenoemde verklaard wierdt, onwaardig en *inhabiel*, om het bij hem voorheen verdiende, en daar naa gedraagene Eereteeken van den gewonnen Slag op den *Doggersbank*, voortaan te draagen in deeze Provincie; voorts om voor twee jaaren opgesloten te worden, in een Tugthuis in deeze Provincie, en met zijner handen arbeid den kost te winnen; daar na, voor tien jaaren, uit *Holland* en *Westfriesland* gebannen te worden, met verwijzing in de kosten. Te gelijk met den berugten MOURAND, wierdt hij, kort daar op, overgebragt in 's Lands Tugthuis te *Gouda*, doch zedert, bij de omwenteling van September des Jaars 1787, volgens Besluit van 's Lands Staaten, in vrijheid herfteld, en van de ballingschap onthevan.

Van den haat, in welken het *Oranje Corps* thans was gevallen, niet alleen bij de Hooge Overheid, maar ook bij veele Burgers en Ingezetenen, zullen wij slegts twee voorbeelden aanhaalen. Een getal Burgers leverde een Verzoekschrift in, bij de Wethouderschap van 's *Gravenhage*, waar bij zij aanhielden om ontslag van Schutterlijke diensten met de zodanigen, welke voorheen behoord hadden tot het thans vernietigde *Oranje-Corps*. De Thesaurier der Burger-Societeit wierdt gelast, geene fournissementen, voor het aanstaande Societeitsjaar, aan te neemen van alle zodanige Leden, die, 't zij als Exerceerende of als Honoraire Leden, tot meer genoemde Genootschap hadden behoord, en aan dezulken, die reeds gefourneerd hadden, hunne penningen te rug te geeven.

GRONINGEN. Zints de uitgave van het Deel onzes *Woordenboeks*, waarin wij de opkomst en lotgevallen deezer Stad vermeldden, in staat gesteld zijnde tot het mededeelen van eene nadere beschrijving van haare uit- en inwendige gelegenheid, gaan wij de gaaping, welke de Leezer aldaar ontmoet, thans aanvullen, met vermijding, evenwel, van noodlooze herhaalingen.

De Stad *Groningen* ligt aan het uiteinde van den vermaarden *Hondsrug*, aan den zamenloop van de *Hunze* en de *Aa*; die zich binnen de Stad vereenigd hebbende, vervolgens daar buiten een voor zamelijk zwaare schepen bevaarbaar water, het *Reitdiep* genoemd, vormen: waar door *Groningen*, hoewel eene binnenlandsche Stad, op veele gewesten van Europa onmiddelijken Koophandel kan drijven. Terwijl men ten Noorden zwaare kleilanden ziet, vertoont zich ten Zuiden eene zandige hoogte, zeer geschikt voor Warmoeslanden, en met geboomte beplant. De gezondheid der lucht wordt, om deeze reden, hoog geroemd. Volgens het ontwerp van den vermaarden COEHOORN, heeft de Stad, behalven haare diepe graften, zwaare en hooge wallen, aanmerkelijke sterkte bekoomen, door het aanleggen der Nieuwe Werken, dienende ter dekkinge van den hoogen rug tusschen de stroomen de *Hunze* en de *Aa*. Kenners hebben als een gebrek in deezen aanleg opgemerkt, dat ter verdediginge eene te groote Bezetting wordt vereischt. Van hier dat men op het denkbeeld is gevallen van eene afgraaving van den gemelden Rug, zo dat eene breete van veertig Roeden ruim een voet onder water gezet zouden kunnen worden. Na veel tegenstands, heeft men, in den Jaare 1786, met de volvoering van het ontwerp, eenen aanvang gemaakt.

Men telt hier acht Poorten: de *Heerepoort*, de *Oosterpoort*, de *Kleinepoort*, de *Steentilpoort*, de *Ebbingepoort*, de *Boteringepoort*, de *Kraanepoort*, en de *Aapoort*. Van de oude Stad zijn nog twee Poorten in weezen, de *Oude-Aapoort* en de *Poelepoort*, thans tot gevangenissen geschikt. Eene soort van *Hout* ontmoet men aan de zijde en binnen de Nieuwe Werken, bij den naam van *Starrebosch* bekend, 't welk den Stedelingen tot eene aangenaame wandeling verstrekt. De buitenste omtrek der Stad is vrij aanmerkelijk; anderhalf uur verloopt 'er met het rondwandelen der Wallen. Het getal der Huizen wordt op vijfenvijftighonderd, dat der bewooners op tweeëntwintigduizend geschat.

De *Hunze* en de *Aa* zijn de eenige graften, die de Stad doorstroomen; over dezelve liggen achttien bruggen, waar onder twee van hout. Onder de steenen bruggen, of *Bergen*,

gen, zo als men ze hier noemt, munt uit de *Boteringebrug*, een meesterstuk van bouwkunde, als hebbende de eenige boog, op eene breedte van ruim negenënvijftig voeten, van boven slegte eene dikte in 't midden van zevenëntwintig duimen. Onkundigen van de kragt eenes wel ingerigten boogs schrikken, wanneer zij des Zomers twee, of drie geladene hooiwagens, ieder bijkans tweeduizend ponden weegende, te gelijk over den brug zien rijden. Geen geringe sieraad geeven aan de Stad, de menigvuldige breede en rechte Straaten, negentien van welke op de twee voornaamste Marktvelden, en onder dezelve zes op zo veele bijzondere Poorten, uitloopen. Die voornaame Marktvelden ontmoet men alhier: de *Groote* of *Breede Markt*, lang vijftig, en breed dertig Groninger roeden, en dus eene ruimte beslaande, die elders zeldzaam eene weergâe heeft; pronkende met een Stadhuis, naar het ontwerp van den Stadsbouwmeester en Directeur der Teeken-Akademie te *Amsterdam*, wijlen den kundigen J. O. HUSLY. Voorts de *Vischmarkt*, aan welker Westeinde de Aa-Kerk staat. Eindelijk de *Ossemarkt*, in de Nieuwe Stad.

Onder de *Openbaare Waereldlijk Gebouwen* verdienen de volgende onze opmerking. Het *Provenier-huis*, staande aan de Oostzijde van het St. Maartens of Groote Kerkhof, welk eer het Schoolhuis der Groote Kerke, doch zedert de Kerkhervorming tot het tegenwoordig gebruik vervaardigd. — Het, voormaals genoemde, *Stadhouderlijk Hof*, insgelijks aan het gemelde Kerkhof, in den noordoostlijken hoek. — Het *Hof Provinciaal van Justitie*. Meldenswaardig is het Opschrift, welk men boven den ingang leest

„ Quisquis hancce Curiam ingrederis Senator,
„ Privatos affectus omnes, iram, odium, amicitiam abjicito.
„ Nam ut aliis aequus aut iniquus fueris,
„ Ita quoque Dei judicium sustinebis."

De *Akademie* of *het Hoogeschool*, staande ten Noorden in de Broerestraat, voorheen een Jufferen of Adelijke Maagden-Klooster, van de Orde van den H. AUGUSTINUS. Hier toe be-

behooren de *Akademiekerk*, de *Kruidtuin*, de *Ontleedplaats* en de *Bibliotheek*. Voorts mogen wij nog tot de Openbaare Gebouwen brengen, het *Ammunitiehuis*, het *Collegiehuis*, *Tugthuis*, *Westindische Huis*, *Latijnsche School*, een gedeelte van het geweezen Franciskanerklooster, de *Korenbeurs*, *Stads-Magazijn* en *Stadswerkhuis*.

Vijf Kerken telt men alhier, in welke de Hervormden den Openbaaren Godsdienst verrigten. De eerste, van ouds aan ST. MARTEN toegewijd, draagt gemeenlijk den naam van *Groote Kerk*. Zij staat in den Noordoosthoek van de Groote Markt, en pronkt met eenen zeer fraaien *Toren*, van graauwen Arduinsteen opgetrokken, ter hoogte van driehonderddrieëndertig voeten, hebbende vijf Omgangen, met één fraaien Appel, en bevattende ongemeen zwaare Klokken. — De *Aa-Kerk*, aan het Westeinde der Vischmerkt, insgelijks voorzien van een vrij hoogen Toren, hebbende de plaats des voorgaanden vervangen, die, in den Jaare 1710, bij stil weder was ingestort. — De *Noorder*, naar haare standplaats, ook wel, van wegens den tijd haarer stigtinge, de *Nieuwe Kerk*, zijnde een Kruisgebouw, op een ruim plein. — Voorts nog de *H. Geest-Gasthuiskerk*, en de *Geertruids-Gasthuiskerk*. Behalven deeze vijf, bedienen zich de Walsche of Fransche Gereformeerden van de geweezene Kloosterkerk der Franciskaanen, thans gemeenlijk de *Broerkerk* genaamd; de zelfde, als de *Akademiekerk*, waarin des Zondags avonds een der Hoogleeraaren in de Godgeleerdheid in 't Nederduitsch een leerrede doet. Voorts vindt men 'er nog ééne *Luthersche*, twee *Doopsgezinde* en zes *Roomsche Kerken*, nevens eene *Joodsche Sijnagoge*.

Verscheide Openbaare Gestigten, bij den naam van *Gasthuizen* bekend, ontmoet men binnen *Groningen*. Wij zullen alleen derzelver naamen noemen. Zij zijn de volgende: het *H. Geest* of *Pelsterstraaten-Gasthuis*; het *Geertruids* of *Peperstraaten Gasthuis*; het *Antoni-Gasthuis*; het *Jakobs en Annen-Gasthuis*; het *Armen-huis-Zittenhuis*, en het *Aduards-Gasthuis*. Behalven deeze openbaare, vindt men hier ook verscheiden bijzondere soortgelijke Gestigten, elders bij den naam van *Hofjes*, doch hier, even als de andere,

bij

bij den naam van Gasthuizen bekend. Zie hier hunne naamen: *Mepschen-Gasthuis*; *Ubbena-Gasthuis*; *Vrouw Anna Varvers-Gasthuis*; *Zeils-Gasthuis*; *Baroldi* of *Jan Luitjens-Gasthuis*; *Vrouw Fransch* of *Geertjen Schilts Gasthuis*; *Jan Dulmers-Gasthuis*; *Juffer Tetta Alberda-Gasthuis*; en eindelijk *Vrouw Aefje Wilsoors-Gasthuis*.

Behalven deeze liefdegestigten, heeft men hier twee Weeshuizen. Het eerste, het *Burger-* of *Roode-Weeshuis* genoemd, voert dien dubbelen naam, om dat alleen kinderen van werkelijke Burgers daarin worden opgenomen, en dezelve in 't *rood* gekleed gaan. Een vrij aanzienlijk uitzet ontvangen de kinderen bij hun vertrek uit dit Huis, zints het den Hoogleeraar ROTGERS behaagde, bij zijn overlijden, in den Jaare 1750 voorgevallen, alle zijne goederen aan dit Huis te vermaaken, onder voorwaarde, dat de opkomsten, niet aan het Gestigt zelve, maar ten voordeele der Meisjes alleen moeten uitgekeerd worden, welke jaarlijks dit Huis verlaaten, tot aan het einde der Achttiende Eeuwe; naa verloop van welk tijdvak een derde gedeelte ten voordeele der Jongens moet koomen. Het ander Weeshuis draagt den naam van *Groene en Blaauwe gekombineerde Diakonie Kinderhuis*. Van verscheiden thans vernietigde Godsdienstige Gestigten, welke men eertijds hier ter Stede vondt, zullen wij niet spreeken.

Van de twee Geleerde *Groningers*, WESSEL GANSFORT en RUDOLF AGRICOLA, hebben wij, in ons *Woordenboek*, onder afzonderlijke Artikels, gesproken. Bij het gezegde aangaande den eerstgenoemden zullen wij hier het volgende voegen. In een Zark, welke zijn Graf bedekte, hadt men de volgende dichtregels doen uithouwen.

„ Pallida Wesseli saxum hoc tegit ossa Magistri,
„ Philosophos inter qui leo fortis erat.
„ Illum lingua triplex, Hebræa, Pelasga, Latina,
„ Inclyta Doctorum scandere pulpta dedit.
„ Agrippina, et Parisium, duo regna Minervæ,
„ Sensere ingenii vimque decusque sui.

„ At laus una Viro, quia totum scibile scivit,
„ Et vitio infectis malleus ipse fuit.
„ Arx Fisiæ cineres, Germania tollit honores.
„ Dic, ferat Omnipotens, lector amice, animam."

Naa dat, bij de vernieuwing van den Vloer der Kerke, deeze Zark was weggenomen, heeft men in de Vergaderkamer der Gilden, een Gedenkteeken in den muur opgericht; zijnde een blaauwen steen, rondom met Loofwerk, en van boven met 's Mans borstbeeld versierd; voerende, in vergulden letteren, het volgende Opschrift.

Accipe posteritas quod per tua secula narret
Johannes Wesselus Gansefortius
vulgo
Lux mundi dictus
vir
Eruditione et pietate insignis
Linguæ divinæ restaurator Primus
Philosophus, Medicus, Jurisperitus, Polyhistor
Theologus summus
natus
Groningæ circa annum MCCCC
denatus
Groningæ quarto nonarum Octobris MCCCCXC
Novissima morientis
vox
Nil ego scio præter Christum
et eum Crucifixum,
In memoriam
Civis immortalitate dignissimi
infra sepulti
Monumentum hoc
Erectum.

Tusse

Thans gaan wij eenige bijzonderheden, de laatere Geschiedenis deezer Stad betreffende, verhaalen; naa alvoorens, met opzigt tot de aloude Geschiedenis, het volgende vermeld te hebben.

In de *Bijvoegzels* van den kundigen VAN WYN, eenige bijzonderheden ontmoet hebbende, tot het vermaard beleg van den Jaare 1672 behoorende, door ons in 't geheel niet, of gedeeltelijk aangeroerd, in ons berigt wegens de Geschiedenissen deezer Stad, gebiedt ons plan, dezelve hier mede te deelen, naa alvoorens te hebben aangemerkt, dat VAN WYN met de afbeelding van den verdienstelijken Bevelhebber en Verdeediger der Stad, den Baron CAREL RABENHAUPT, zijne Aanmerkingen verrijkt heeft. Zie Stuk XIV. bl. 68.

De Stad (dus schrijft de Oud-Pensionaris) wierdt aangevallen door 't vereenigd *Keulsch* en *Munstersch* Leger, sterk, omtrent, tweeëntwintigduizend man, bij 't welk zich de twee Kerkhoofden, in persoon, bevonden. Zij was, naa 't afbranden van haare Voorsteden, van buiten alleen gedekt door haare, maatig gesterkte Wallen, Gragten en een gedeelte van 't omliggend land, welk laatste onder water gezet wierdt, ten einde, daar door, den Vijand af, en, voor die van binnen, den toevoer van leevensmiddelen en volk open te kunnen houden. De bezetting, die sommigen, met onzen WAGENAAR, op niet meer dan twaalfhonderd man schatten, wordt, bij anderen, op ruim tweeduizend Knegten en vierhonderd ligte Ruiters, en dus op eens zo veel volk begroot; onder 't welk ik, evenwel, niet weet, of, dan, 't Regiment van *Koningsmark*, ('t geen hun uit *Holland* wierdt toegeschikt) en eenige Friesche Manschap gerekend wordt. De geregelde Schutters en Studenten; welke laatste, door den Heer WICHERS, opgeleid wierden; beliepen ook ruim dit getal. Alles stondt onder 't opperbevel van RABENHAUPT, een' Hoogduitsch' Edelman, die, reeds in den Boheemschen oorlog, en daar naa in veele anderen met lof hadt gediend, en thans, als Luitenant Generaal, aan Prinse MAURITS VAN NASSAU, 't krijgsbevel voerende in *Friesland* en *Groningen*, wierdt toegevoegd. Hij was zo kundig als bedaard, zo voorzigtig als dapper, en zo onvermoeid, in 't uitdenken

 der

der beste middelen, tot stuiting van 's vijands geweldigen aanval, dat hij gezegd wordt, geduurende 't gantsche beleg, zijnen oogen geenen slaap gegund te hebben. Zijn voorbeeld ontvlamde de overige braave Krijgsbevelhebberen; en, met één woord, Mannen, Vrouwen, Kinderen, alles eerden, beminden, gehoorzaamden hem. Te vergeefsch, deedt het vereenigd Leger bij de vierduizend Kanonschooten op de Stad; te vergeefsch wierp het verscheiden' Bomben, waar onder van zeshonderd pond, in dezelve; te vergeefsch zogt het de belegerden, door toversprenken en figuuren, op kopere staaven hun toegeschooten, te verschrikken; zij bleven even standvastig, en zo groot was de moed, dat allen, ja Vrouwen zelfs, die eenig' blijk van lafheid gaven, bij de anderen gevaar van 't leeven liepen. Achtëndertig dagen, naa 't openen der loopgraaven, hadt nu de belegering geduurd, en schoon de zuidzijde der Stad, al vroeg, zeer veel van 's vijands vuur hadt geleden, tien of twaalf zwaare stukken Geschuts waren gesprongen en 'er gebrek aan buskruid was, ja ook de hulp uit *Holland* en *Friesland* zo spoedig niet kon aankomen, als men wenschte, was 's Vijands aanbod tot handeling tweemaal van de hand geweezen, en men bleef even kloek in 't verdeedigen, toen, eindelijk, de vereenigde Vorsten, over de onvrugtbaarheid van den aanval met den anderen oneens geworden, „ een dag of twee „ (gelijk ik leeze) voor den 27 Augustus, aanstalte maakten „ tot opbreken, en hetzelve, op den 27, voltrokken." Tegens vijfenveertighonderd Mannen, op welken men 's Vijands gedoodden, en bijna tweemaal zo veel weggeloopenen en aan ziekte overledenen schat; hadt men in de Stad nog geen honderd gesneuvelden." Zo luisterrijk eene uitkomst hadt het beleg van *Groningen*; en 't vrijvegten deezer gewigtige Plaats was des te belangrijker, om dat 'er thans, voor een groot deel, 't behoud van 't gantsch Gemeenebest aan hing. Immers, niet alleen de Provincie van dien naam, maar gantsch *Friesland*, was, anderzints, denklijk een prooi van den Vijand geworden; en men vindt, dat de Staaten van 't laatstgenoemd Gewest reeds beraamd hadden, met de Vorsten te verdraagen, alzo men meende, dat 'er thans in *Friesland*, geene

geene Stad was, die genoegzaamen tegenstand zou hebben kunnen bieden. Ook zou, naa 't overgaan van *Groningen*, *Delfzijl* niet meer te houden geweest zijn, nog de Engelschen hebben kunnen belet worden, de *Eems* in te loopen, en haare Benden bij die der overige Vijanden van den Staat te voegen.

De vreugde dan was algemeen. Zij wierdt, door God te danken, door vreugde vuuren en 't slaan van Eerepenningen, vereerd, terwijl, bijzonderlijk, WILLEM III, zich zeer uit liet in den lof van haaren onsterflijken Bevelhebber.

Het Hoogeschool te deezer Plaatze, was, in den Jaare 1752, en al eenigen tijd geleeden, in een deerlijk verval geraakt, en het getal der Hoogleeraaren, op zeer weinigen naa, geheel uitgestorven. Hoop op herleeven schepte dezelve, toen wijlen zijne Doorlugtige Hoogheid tot *Curator Primarius* en *Rector Magnificentissimus* aangesteld, nieuwe aanblijvende Curatoren benoemde, aan hun het Bestuur der Hooge Schoole, onafhangelijk van eenig ander Collegie, overleverde, en zijn voornemen te kennen gaf, om het getal der Hoogleeraaren te vermeerderen, als het regte middel, om het Hooge School te doen bloeijen; teffens beloovende, aan de Letteroeffende Jongelingschap, ter hunner aanmoediginge, verscheide Vrijheden te zullen toestaan. Zijn dood scheen alle die gunstige uitzigten te zullen doen verdwijnen, of althans zeer te verminderen: daa haare Koninglijke Hoogheid volvoerde een groot deel van dit heilbeloovend plan, ten deezen Jaare, met overleg van Heeren Curatoren, zeven Hoogleeraaren aanstellende. Van dit tijdperk af mag men de herstelling der Hooge Schoole dagteekenen.

Eener Akademiestad waardig, was het Genootschap, in den Jaare 1761, alhier tot stand gebragt, ten oogmerke hebbende om zich op eene gegronde kennisse der Vaderlandsche Regten toe te leggen, en zulks aanduidende met de woorden, PRO EXCOLENDO JURE PATRIO; welke het ter Zinspreuke hadt gekozen. Het Genootschap kreeg, in de maand Februarij des genoemden jaars, zijn volle beslag, wanneer der Hoogleeraar NICOLAUS ENGELHARD 't zelve met eene gepaste Redenvoering inwijdde, en een Genootschap, 't geen

zo veel hij wist, éénig in zijn soort was aanmoedigde. Het oogmerk der Leden strekte om in te dringen tot de kennis der gronden van onze Regeering en Vaderlandsche Wetten; zij bepaalden zich, ten dien einde, niet alleen, tot het onderzoek van het Staats- en Burgerregt der Vereenigde Nederlanden; maar strekten hun plan uit, tot alles wat daartoe rechtstreeks, of van ter zijde, kon dienen, uit de Taal- en Oudheidkunde, zo wel als uit de Natuurlijke Historie van ons Vaderland, om zich dus den arbeid dier Medeleden, welker Letteroeffeningen de Regtsgeleerdheid niet volstrekt bedoelden, mede ten nutte te maaken. En de inrigting zelve en de Naamlijst der Leden, vervuld met een aantal geagte Mannen, bekend voor arbeidzaame Beoeffenaars dier Weetenschappen, deeden de gegrondste hoope opvatten, dat de schoot diens Genootschaps veel goeds zou baaren.

Al in den Jaare 1785 maakte de Wapenoeffening, zedert tot een hoogen trap van vermaardheid geklommen, een sterken opgang. De Burger-Compagniën wierden van Stadswege met Wapenen voorzien. Een Genootschap van Wapenhandel, 't welk VOOR ONZE DIERSTE PANDEN tot Zinspreuk voerde, nam toe in Leden, en wierdt door de Regeering der Stad gewettigd. Aanstootlijk moest, daarom, de vertooning zijn voor veelen, wanneer zij de Standaarden der Ruiterij, over welke de Stadhouder, thans eenigen tijd binnen deeze Stad verroevende, den Wapenschouw deedt, met nieuwe breede Oranjelinten, bijkans een El lang, bestrikt zagen, daar deeze, schoon voormaals met kleine Oranjestrikjes voorzien, in de laatste twee jaaren daar van ontbloot waren.

Van den opgang des Wapenhandels was het gevolg, dat tevens de Volksstemme zich hier deedt hooren, ondanks het diep verval des Lichaams van Taalmannen en Gezworens, die de Gilden en de Burgerij vertegenwoordigden, en een Lid der Stadsregeeringe uitmaakten. Van het gezegde, rakende de Volksstemme, zie hier een voorbeeld. De Bevelhebber van twee Eskadrons Ruiters, hier in bezetting liggende, hadt in de maand September des straks gemelden jaars, aanschrijving bekoomen om zich marschvaardig te hou-

houden. Een Adres, door ruim tweehonderd Ingezetenen getekend, aan de Staaten van 't Gewest, vondt gunstig gehoor. En wanneer vervolgens Patent kwam, voor de geheele Bezetting, om uit te trekken na *Nijmegen*, en voor de Artillerij na *Koeverden* en de Schanzen, vergaderden 's avonds laat de Gedeputeerde Staaten en de Stadsregeering, en namen het besluit om de tegenwoordige Bezetting niet te laaten uittrekken, noch twee Eskadrons, reeds na de Stad in aantogt, ontvangen.

Laag gezonken, merkten wij zo aanstonds op, was thans het Lichaam van Taalmannen en Gezworenen. En daar de stemme des Volks, welk dat Lichaam vertegenwoordigde, zich op dit pas deedt hooren, was het eigenaartig te verwagten, dat poogingen tot herstel, ten dien opzigte, zouden bewerkstelligd worden. De Souverainiteit van *Groningen* (dit voorberigt dient ten verstande van het volgende) berustte, van vroege tijden af, in den *Breeden Raad*, bestaande uit twee Leden, het eene *Burgemeesters en Raad*, nevens den *Oud-Raad*, het ander *Taalmannen* en *Gezworene Gemeente*; te zamen uitmaakende de Vroedschap der Stad, en alle Magistraatsregten, aan het Oppergebied der Stad verknogt, uitoeffenende. Hoewel dus een weezenlijk deel der Souvereiniteit uitmaakende, wierden, egter, Taalmannen zelden, en niet dan in enkele gevallen, opgeroepen; zodat de Zittende Raad alleen als Wetgeever en Uitvoerder zich gedroeg. Lang hadt deeze wederregtelijkheid veelen in den krop gestoken, tot dat Taalmannen en Gezworenen in den Jaare 1786, zich bij Adres aan den Breeden Raad vervoegden, denzelven hunne grieven onder 't oog bragten, en herstel vraagden. Men tradt daar over wel in onderhandeling, doch bragt telkens zwaarigheden in 't midden, die het werk sleepende hielden.

Intusschen wierdt, naar ouder gewoonte, de naamlijst der gekozene agt Nieuwe Raadsheeren, die met de agt Ouden den Zittende Raad voor een jaar, volgens den toenmaligen Regeeringsform, uitmaakten, aan den Stadhouder ter goedkeuringe gezonden. Toen de Lijst van den Stadhouder terug kwam, de schikking door hem op de Stadsregeering gemaakt,

maakt, behelzende, vergaderden Burgemeesters en Raad, en laazen aan de vijf Keurheeren, den *Brief* voor. De oudste der Keurheeren bedankte, naa de voorleezing, voor de mededeeling; doch verklaarde, dat, daar zijne Hoogheid twee anderen, in stede van de Gekoozenen, hadt benoemd, het noodig was het Collegie van Taalmannen en Gezwoorene Gemeente, des kennis te geeven. Om misslagen te voorkomen, verzogten zij een Affchrift van des Stadhouders Brief, en dat het gemelde Collegie mogt vergaderen. Dit geschiedde dien eigen avond.

Welhaast hadden veelen uit de Burgerij deeze verandering, door den Stadhouder in de Regeeringslijst gemaakt, vernomen, als mede de buitengewoóne Vergadering der Taalmannen en Gezwooren Gemeente. Zij vervaardigden aan dat Collegie een Adres, in den korten tijd van minder dan twee uuren door eenige honderden uit de voornaamste Burgeren geteekend, en dienden het onmiddelijk in. 't Zelve behelsde, hoe zij, met aandoening en leedweezen, vernomen hadden, het goedvinden van zijne Doorl. Hoogheid, om de Keur der acht nieuwe Raadsheeren, voor een gedeelte, af te keuren, en daar voor andere Persoonen in plaats te stellen. Eene handelwijze, door hun, met deeze woorden gewraakt; „ Eene Keur, Ed. Agtb. Heeren! door „ vijf uwer, op de Godadienstigste en plegtigste wijze door „ het Lot bestemd, gedaan — gedaan zonder voorinneemen „ de Recommandatien, Ligues of Cabaalen — gedaan, der„ halven, zo zuiver en onbevlekt, als naar den grond en „ geest van onze Constitutie kan en moet geschieden — „ eene Keur derhalven, welke wij bij deezen betuigen, ten „ vollen goed te keuren, en ons bijzonder aangenaam te „ zijn: en daarom ook geenzins stilzwijgend te kunnen aan„ zien, dat daar in, door zijne Hoogheid, verandering is „ gemaakt.

„ Wij leezen, wel is waar, in het V. Art. *Reformatoir*, „ dat aan zijne Hoogheid het Regt van *Improbatie* is opge„ draagen; doch kunnen, met geen gezond verstand zamen„ brengen, dat zulks, bij zijne Hoogheid, naar *Willekeur* „ of zonder *Redegeeving*, kan of mag geschieden.

„ Im-

„ Immers Ed. Agtb. Heeren! wat is dan onze Burgerlijke
„ of Staatkundige Vrijheid anders dan eene schaduw? .. at
„ zijn alle die aan het Opperweezen, met allen Godsdien-
„ stigen eerbied opgedraage Plegtigheden, welke uwe ver-
„ rigtingen in deezen voorgaan en vergezellen? Wij zidde-
„ ren in het uitbreiden deezer denkbeelden! Is niet om den
„ rand van den Keurhoed, uit welken vijf Uwer de zwarte
„ Keurboonen getrokken hebben, geschreeven,: *dat het*
„ *grootste bewijs der Vrijheid is naar eigen Wetten te lee-*
„ *ven?* Is het niet, uit hoofde van die eigen Wetten, dat
„ uw vrije Keur, van de vroegste tijden af, gereekend is
„ één der beste Plegtankers en Waarborgen onzer Vrijheid?
„ En zullen wij dan daar aan zien tornen, en stille zijn? —
„ Neen, Ed. Agtb. Heeren! een regtgeaart Burger deezer
„ vrije Stad kan en mag niet onverschillig zijn; omtrent zij-
„ ne geheiligde, zo duur verkreegen en onvervreemdbaare
„ Voorregten! — En daarom is het, dat wij de vrijheid
„ neemen, ons aan U Ed. Agtb. als onze bijzondere Verte-
„ genwoordigers, aan wien onze belangen vooral zijn toe-
„ vertrouwd, te wenden, met ernstig verzoek, dat U Ed.
„ Agtb. deeze onze Remonstrantie, met derzelver gronden,
„ overweegen, en in zulke gewigtige gevallen, dusdanige
„ maatregelen neemen zult, *dat de Vrijheid der Keure nim-*
„ *mer zonder Redegeeving werde veranderd, en, in dit*
„ *presente geval, de Beëediging der gesubstitueerde Raads-*
„ *heeren, bij provisie, worde opgeschort.*"

De Breede Raad, den volgenden morgen vergaderd, nam een Besluit overeenkomstig met dit Slotverzoek der Burgerij, en geschiedde, dien dag, de Beëediging der zes Heeren, met de gewoone staatlijkheden, terwijl die der twee andere Heeren agterbleef. — Dergelijk eene opschorting van de Eedslaaving, hadt, op der Burgeren verzoek, plaats, omtrent één Heer, door den Stadhouder, op de hem toegezonden Lijst der nieuw gekoorene twaalf Gezwoorenen, in stede van eenen anderen, geplaatst.

De Inleeveraars van de gemelde Adresfen vervoegden zich, in Maart, aan den Breeden Raad met een Vertoog, en Bijlaagen daar toe betreklijk, getekend door omtrent

acht-

achthonderd der aanzienlijkste Burgeren en Ingezetenen; in 't welk zij, op eene eerbiedige, bedaarde, en beredeneerde wijze, de gronden voordroegen, waarom zij de gedaane Keuze wettig en de Afkeuring des Stadhouders onbevoegelijk oordeelden. Zij herhaalden, te deezer gelegenheid, dat 'er nimmer eene Keuze in Groningen geschied was, meer vrij van alle Kuiperij, of wat men ook den invloed van een verdervende hand kon noemen. Zij dienden dit in, om hunne eigene woorden te bezigen; „ ten einde hun Ed. „ Mog. zonder de Gesubstitueerde Persoonen in aanmerking „ te neemen, de wettig verkoorene Heeren HENDRIK WIL„ LEM HOVING en LOUIS BOTHENIUS LOCHMAN, als Raadsheeren, en WILLEM HENDRIK HOVING, als Gezwoorene, den „ Eed te doen afneemen, met inhesie van de Conclusie in „ onze beide Adresfen, waar op de provisie van Surcheance verleend is."

Vier dagen naa de overgifte van dit Stuk, bepaalde de Meerderheid der Stemmen, dat de Breede Raad weder zou vergaderen, ter nadere raadpleeging over 't zelve. — Om het bestaan der Burgeren in een haatlijk licht te doen voorkomen, hadden eenigen, intusschen, opgemerkt, dat men het getal der Onderteekenaaren wel op de helft zou kunnen verminderen, wanneer de Roomschen, Luthersche en Doopsgezinden daar van wierden uitgezonderd. Deeze laage trek, om Gezindheidshaat in 't spel te brengen, en tweedragt te verwekken, hadt eene tegenovergestelde uitwerking. Men zag dezelve aan met eene afkeurende verontwaardiging. Deeze vertoonde zich op de Burger-Societeit ten sterkste. Zo ras men daar dit blijk van onverdraagzaamheid hoorde, verbeeldde men de drie gemelde Godsdienstige Genootschappen, met dat der toenmaals Heerschende Kerke, door vier Roemers, met den zelfden Vaderlandschen Drank gevuld, stortte dezelven in één Glas onderéén, en bragt dit elkander toe.

De Breede Raad, ten bestemden dage vergaderd, wilden eenige leden het daar heenen wenden, dat de bedenkingen van zijne Hoogheid, eer men tot een Besluit tradt, zouden ingenomen worden. Een Raadslid sprak, om dit aan te dringen, wijdluftig over de duure verpligtingen, die het Gemeen

meeniebest in 't algemeen, dit Gewest, en de Stad *Groningen* in 't bijzonder, aan het Huis van *Oranjé* hadt; doch hij verderde daar door niets ter bereiking van zijn doch. Eene meerderheid van twee Stemmen, voor het gunstig besluiten op het Adres overwoog de tegenovergestelde Partij.

De Stadhouder van deezen loop der zaaken binnen *Groningen* verstendigd, beantwoordde dit schrijven op eene wijze, die Burgemeesters en Raad, Oud en Nieuw, benevens Taalmannen en Gezwooren Gemeente, bewoog tot de volgende oordeelvelling en handelwijze: „ Dat, aangezien, bij „ die Missive, door zijne Doorlugtige Hoogheid, geene re„ denen van Bezwaar omtrent de Wettigheid der hier ge„ daane Keuze, of de Qualiteiten van de gekoozene twee „ Raadsheeren en den Gezwooren zijn bijgebragt, de *Zit„ tende Raad* zal worden verzogt, gelijk geschiedt bij dee„ zen, om conform de Breede Raads Resolutie van den „ zeventienden Maart jongstleden, de Heeren H. W. HOVING, „ L. B. LOCHMAN, als Raadsheeren, en den Heer W. H. HO„ VING, als Gezwooren, de Eeden daar toe staande, te „ staaven, houdende alzo de zaak, conform gemelde Reso„ lutie, voor afgedaan."

Geene verandering hier in baarde eene beloofde, ingewagte en toegezondene Memorie van zijne Hoogheid, ten betooge van zijn Regt tegen het genomen Besluit des Breeden Raads: zesëntwintig tegen dertien Stemmen stelden vast, „ dat de Breede Raad, als nog persisteerende bij haare ge„ nomene Resolutie van den zeventienden Maart, bij rescrip„ tie, aan zijne Doorl. Hoogheid, in civile en decente ter„ men, behoorde kennis te geeven, van de ontvangst dee„ zer Memorie, en daar benevens te verklaaren, — dat „ Burgemeesters en Raad, Oud en Nieuw, sampt Taalman„ nen en Gezwooren Gemeente, als representeerende de „ van ouds erkende, en nimmer, ook niet bij de Consocia„ tie met de *Ommelanden* tot ééne Provincie, afgestaane „ Souverainiteit deezer Stad en Burgerij op herhaalde en in„ stantelijke begeerte van verre het grootste en notabelste „ gedeelte hunner Medeburgeren, de voornoemde Resolu„ tie, na rijpe Deliberatie, hebbende genomen en gearres„ teerd,

„ teerd, en van dezelve aan de Burgerij, in antwoord op „ derzelver Adresfen, kennis hebbende gegeeven, dat in, „ als nu, geene alteratie kunnen maaken, noch gedoogen."

Groot genoegen fchonk dit aan de Burgerij, die nu, ter voorkoominge van foortgelijke ftappen door den Stadhouder, een uitvoerig Adres, door meer dan negenhonderd Burgers en Ingezetenen onderteekend, aan den Breeden Raad inleverde, behelzende een verzoek om herziening van Stads Regeerings Reglement, en dat, ten dien einde, het Volk op eene wettige wijze mogt worden opgeroepen. Dit verzoek vondt gehoor. Door eene Commisfie uit de Regeering en eenigen der Onderteekenaaren zou die Oproeping volvoerd worden.

Thans deeden Taalmannen een verderen ftap. Zij beweerden, als uitmaakende een integreerend Lid der Souverainiteit, geregtigd te zijn om mede ten Landdage te worden opgeroepen. Veel viel hier over te doen, doch wierde, ten langen laatfte, hun eisch ingewilligd.

Inmiddels wierdt de Wapenhandel geenzins uit het oog verloren. Het gewettigd Wapenhandelend Genootfchap der Stad *Groningen*, VOOR ONZE DUURSTE PANDEN, telde thans vijfhonderd Man, behalven nog zestig Kanonniers. De Schutterij ftondt met hetzelve in één gevoelen omtrent de verdeediging der Stad. Immers, ter helft van September, toen het voorgevallene te *Hattem* en *Elburg* zo veel ontroerings in den Lande veroorzaakte, diende de Krijgsraad door deszelfs Gecommitteerden, waar bij de Gecommitteerden der achttien Compagnien, en de Gecommitteerden van 't Genootfchap van Wapenhandel zich voegden, een Verzoekfchrift in, dat uit het midden van den Breeden Raad, ten fpoedigften, zodanige Gecommitteerden mogten worden benoemd, met welken de Onderteekenaars, of eenigen hunner, zouden kunnen raadpleegen ter beraaming van zodanige middelen, wijze en orde van verdeediging, zo voor de Stad, wagtdoende Burgers, als het Genootfchap, en 't geen daartoe betreklijk zou kunnen zijn; als mede der hun Ed. Mog. tot die Commisfien één of meerder bekwaame Ingenieurs gelieven te benoemen: alles met dien eerbiedigen aandrang tot

tot spoed en voortzetting, die het gewigt der zaake vorderde. Zij erkenden, dat zij het reeds omtrent de Wapening en Wapenhandel vergunde en beschikte door de Regeering, hoe veel het ook waare, „, in de tegenwoordige allergevaar-
„ lijkste en zorglijkste omstandigheden, waar in het lieve
„ Vaderland, door het opkomen van een Burgerkrijg, in één
„ of meer onzer Provincien, en zelfs het vijandlijk gebruik
„ der Wapenen onder Bezoldelingen tegen hunne Medebur-
„ gers, zo onverziens gedompeld was, geenzins toereikend
„ vonden ter afweering van inwendig of uitwendig Geweld,
„ en ter bescherming hunner duurste Panden." — De Benoeming geschiedde.

Op 't verzoek der Burger-Schutterij, waren, tot derzelver dienst, scherpe Patroonen vervaardigd, en zouden deeze in het Stads Magazijn, in een Kist en achttien onderscheidene Zakken, bewaard worden. Doch, daar de bewaaring dier scherpe Patroonen, op ééne plaats, hun niet in staat stelde om zich tegen onverhoedsche aanvallen te dekken, dewijl, in geval van onverhoopten Oproer, het bezetten dier ééne plaats de Schutters van allen noodigen Krijgsvoorraad, ter weeringe van opstand en ter bescherming hunner Regeeringe, Mede-Ingezetenen en Bezittingen, zou berooven, en zij dus de geheele Stad ten prooi van een oproerigen hoop zouden moeten overgeeven, verzogten zij de Regeering, dat ten allerspoedigsten aan ieder der achttien Vaandelen, één dier zakken met Patroonen mogt worden uitgelangd, om ten huize van den Vaandrig te berusten; dat een dergelijke hoeveelheid van Patroonen op de Hoofdwagt in bewaaring gegeeven, en het getal der uitgelangde Patroonen in het Magazijn terstond weder aangevuld zou worden. Men verstondt in die verbeterde schikking en vermenigvuldiging.

De Wapenhandel der achttien Burger-Compagnien, in twee Batailions verdeeld, kreeg de vereischte schikking. De Schutters stelden de Officieren van beiden aan. De Krijgsraad, te vooren door Hoplieden vertoond, wierdt thans gehouden door alle de Officieren, tot te meerder vastheid in één lichaam vereenigd, die een Secretaris benoemden. Punten van Verbintenis, tusschen de Gecommitteerden, Officiers

en Schutters, naar welke zij zich te regelen hadden bij het Genootschap van Wapenhandel, wierden beraamd. — Een gedeelte van het Wapenhandelend Genootschap hadt zich, reeds eenigen tijd geleeden, binnens huis geoeffend in het behandelen van 't Kanon; dit wenschte het thans in het open veld te doen, doch niet dan met voorkennis van den Raad: waarom zij dit hun voorneemen daar te verstaan gaven. De twee Hoofd-Officieren met deeze Boodschap gelast, wierden voor de kennisgeeving door den Voorzittenden Burgemeester bedankt.

Nog andere, behalven de reeds gemelde, Vrijheidsstappen, deeden die van *Groningen*, met den aanvang des Jaars 1787. Een aantal van zevenhonderdzevenënvijftig Burgers diende, op den vijfden *Januarij*, een Verzoekschrift in aan den Breeden Raad, om, op vooraf gestelde gronden, „de aanstaande Raads en Gezworene Keuren, als mede de Bestelling der jaarlijksche Stads-Commissiën, zo Provinciaale „als Generaliteits, op te schorten, en in haare onderscheidene Representatien te doen voortgaan, tot den tijd, dat „de Oproeping des Volks, de aanstelling van Geconstitueerden, het inkoomen der Bezwaaren, de Herziening „der Constitutie, en 't geen daar uit zou mogen volgen, „zouden zijn afgeloopen." Een gunstig gehoor vondt dit verzoek, en wierdt daarop tot de opschorting der Regeeringsveranderinge voor dit jaar besloten, en met een om den Stadhouder daar van te verwittigen; die zulks euvel opnam, en eene tegenverklaaring inleverde, op welke geen antwoord volgde.

Ondanks den opgang van het wapenoeffenend Genootschap, bevondt zich de Schutterij zeer slegt gesteld. Oranjegezindheid bij sommigen, gehegtheid aan het Oude bij anderen; was oorzaak, dat men, in geval van nood, van dat Lichaam luttel hulps hadt te wagten. Van hier dat men, eerlang, een Verzoekschrift aan den Breeden Raad vernam, behelzende een betoog der noodzaaklijkheid van een plan van verbeteringe; 't welk, door eene Commissie, daar toe benoemd, wel haast vervaardigd, en aan de Burger-Compagnien, en aan de Bevelhebbers van 't Genootschap ter

hand

hand wierdt gesteld. Veel tegenstands ontmoette dit Plan, niet slegts van Oranjegezinden, maar ook van schijnvrienden der Vrijheid, vermomde Aristokraaten, als welke daar uit, voor hun gezag en invloed, een merkelijken knak vreesden. Onder de woelingen over dit onderwerp naderde de dag der Omwentelinge door Pruisfische overmagt, die de fraaie en vrijheidbeoogende ontwerpen geheel deedt in duigen vallen.

* * *

R. E.

REGISTER

HOOFDZAKEN.

LETTER C—G.

pel-

BYVOEGZELS

OP HET

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

BYV[illegible]

OP HET

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK,

OORSPRONKLYK VERZAMELD

DOOR

JACOBUS KOK.

H—Z.

TE AMSTERDAM, BY

JOHANNES ALLART.

MDCCXCIX.

BYVOEGZELS

OP HET

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

H.

HAAFTEN, (DIRK VAN) of, zo als zijn naam, in echte Stukken, wordt gespeld, VAN HAEFTEN. Bij het vermelde aangaande deezen Vrijheidstoon, kunnen wij, uit de *Bijlaagen* van TE WATER op zijn gezagt Werk, nog de volgende bijzonderheden voegen. Kort naa het overhandigen van het Smeekschrift, begaf hij zich in den Krijgsdienst. Op eene lijst der geenen, die zich, in den Jaare 1565, in dienst van den Heere VAN BREDERODE begeeven hebben, staat hij de eerste onder hen, die, uit de *Thieler-* en *Bommelerwaarden*, tot dat aantal behoorden. In den Jaare 1579 wordt zijne huisvrouw als Weduwe vermeld, op de Ridder-Cedule van *Nijmegen*. Op den tienden Junij des Jaars 1568 hadt het Hof van *Gelderland* aan den Hertoge VAN ALVA geschreeven, dat DIRK VAN HAEFTEN den Geuzepenning gedraagen, en, naar men zeide, tot het huisgezin van den Heere VAN BREDERODE behoord hadt. Kort daarop, te weeten, op den twintigsten der genoemde Maand, wierdt hij, door gemelden

Hertog, gedagvaard om te *Antwerpen* te verschijnen, om reden, dat hij, als Edelman, den Heere VAN BREDERODE gediend, en den Prins VAN ORANJE met twee paerden hadt verzeld. Nog vindt men aangeteekend, dat de Pastoor van *Gameren*, op den vijfden November des genoemden Jaars 1568, hadt verklaard, dat DIRK VAN HAAFTEN, volgens algemeen gerugt, een aanhangeling van BREDERODE, in 't stuk der beroerten, geweest was, doch nu vlugtig en gedagvaard; maar dat zijne Moeder, die op 't Huis *te Gameren* bleef woonen, gezegd wierdt, Katholijk te zijn, en zich over 't gedrag van haaren Zoon altijd beklaagd te hebben, zo als zij nog deedt.

Zie J. W. TE WATER, *Historie van 't Verbond der Edelen.*

HAANEVEÊREN. Deezen naam voerde eene *Kleefsche* Krijgsmanschap, in 't laatst der Zestiende Eeuwe vermeld; waar omtrent wij, bij Mr. H. VAN WYN, de volgende aanmerking ontmoeten. „ Dit volk (schrijft hij) was, door de Kleefsche Regeering, den Graave VAN BRUCH of BROEK, toegezonden, en deeze was de eenigste Landzaat van de andere zijde des Rhijns, die zich te weêr dorst stellen, en met het zelve, ten getale van maar vijftig man, uit zijn Slot van dien naam, een Hertoglijk Bergsch Leen, de stroopende Spanjaards te keer ging. Of zij den naam van *Haaneveêren* voerden, om dat zij meest uit Landlieden bestonden, gelijk onze WAGENAAR zegt, durve ik nog verzekeren, nog tegenspreken. BOR zegt alleen, dat de *Haneveders*, *Kleefsche Soldaaten* waren, en, bij COLOMA, uit wien hij zijn Verhaal trekt, lees ik slegts van vijftig *Haaneveren* (*cinquenta Aniveδres*). Bekend is het, dat, reeds van zeer oude tijden, aanzienlijke Krijgslieden Vederen of Pluimen op den Helm, Mutze of Hoed droegen, en dat men, hier toe, de Haanevederen van edel of ander gevogelte, verkoos. Veelligt waren 'er de *Kleefsche Soldaaten*, ten sieraad en teeken van dapperheid,

„ mede

„ mede opgeschikt, en kreegen van daar dien bijnaam, wel-
„ ken men, nog heden ten dage, den stouten toevoegt. In
„ de Fransche Taal noemde men dit Krijgsteeken *Coquarde*,
„ nadien *Coq* een *Haan* beteekent. Die benaaming is over-
„ gebleven, ook naa men, in plaatze van een' Vederbosch,
„ een' Strik van linten, op den Hoed, begon te zetten."

Zie *Mr.* H. V. WYN, *Bijvoegzels*, enz.

HAREN. (WILLEM *en* ONNO ZWIER VAN) Ter verbeteringe van den misslag, op dit Artikel door ons begaan, (zie Deel XX, bl. 436) diene, het volgende, gelijk wij vertrouwen, door eene kundige hand ons toegezonden, van woord tot woord, met verzoek om plaatzing in de *Bijvoegzels*, aldus luidende.

Ik zie in uw Vaderlandsch Woordenboek op 't woord

„ HAREN (WILLEM *en* ONNO ZWIER VAN) enz.

dat daar wel ONNO, maar WILLEM niet onder de Dichters geplaatst wordt. Zij waaren dat beiden: de *Friso* was niet het Werk van ONNO, maar van WILLEM. De voortreffelijke, bij de Dichteren welbekende Ode *het menschlijk leeven*, was het Werk van WILLEM, een lied waar voor hem elk danken zal die het gelezen heeft. VOLTAIRE noemt WILLEM VAN HAREN den *Demosthenes in den Raad en den Pindarus op den Zangberg*."

HAARLEM. Niet eene der agterlijksten was deeze Stad, zo met opzigt tot Regenten als Burgers, in het aanmoedigen en beoeffenen van den Wapenhandel. Dat de gemaakte toestel iets meer beduidde dan loutere praalvertooning, bleek in den Jaare 1786. Duidelijk bleek zulks aan de uitnodigende Bekendmaaking van den Krijgsraad der Stad, als mede van het Collegie van Directie van het Vrijcorps, bij welke

zij de geenen, die geneegen mogten zijn uit te trekken; om hunne verdrukte Medeburgeren daadlijk te hulp te koomen, verzekerden van de goedkeuring der welmeenende Regeering; en dat 'er in twee Logementen Busfen zouden gesteld worden, tot ontvangst der vrijwillige Giften van de zodanigen, die geneegen mogten zijn, op deeze wijze, tot het welzijn van het Vaderland, het hunne tot te brengen. Dat uit deeze Penningen, de Uitrusting, Reiskosten, en 't Onderhoud der uittrekkende Manfchap zouden worden betaald, en dezelve voorts gebruikt worden tot onderfteuning der Huisgezinnen, van die zulks mogten verkiezen; dat men voor die in de goede zaak des Vaderlands mogten gekwetst worden, als mede voor de Weduwen der Gefneuvelden, zodanig zou zorgen, als men, naar bevind der zaaken, voeglijk zou oordeelen.

Den volgenden dag, den achtften September, toonden zich vijftig gewapende vrijwillige Schutters uit de Burgerij en het Vrijcorps gereed om na *Woerden* en *Utrecht* uit te trekken, onder het geleide van den Heer J. J. CAMBIER, Oudfchepen en Kapitein der Burgerije. Burgemeesters en de Krijgsraad deeden hun, naa dat de Kollonel P. VERMEULEN op de Doele eene Vaarwelzeggende Aanfpraak gedaan hadt, uitgeleide na de *Zijlpoort*, waar zij zich in de gereed liggende Jaagfchuiten fcheepten. De Stad liep bijkans uit, om dit zo vreemd als aandoenlijk vertoon te aanfchouwen. De hartlijkfte wenfchen, onder veele traanen uitgeboezemd, gingen den Uittrekkenden na. Verre de meesten, Mannen zo wel als Vrouwen, keerden van die uitgeleide te rugge, met betoon van de gevoeligfte deelneeming, en fchaamden zich der traanen niet, gestort zo over den ftaat des Lands, dus verre gekomen, dat een Binnenlandfche Oorlog, aller jammeren jammer, zich in deszelfs beginzels vertoonde, als over het hachlijk beftaan hunner manmoedige Medeburgeren.

Burgemeesters en Regeerders zonden, 's volgenden daags, rondgaande Brieven aan de Leeraaren der Christlijke Gemeenten, van deezen woordlijken inhoud. „ Eenige onzer goe„ de Burgerije, op gisteren, uitgetrokken zijnde, tot hulp „ hunner verdrukte Medeburgeren binnen deezen Lande, is

„ ons

„ ons vriendlijk verzoek, dat U Wel Eerw. gedurende hunne Absentie, bij ieder Godsdienstoeffening, in U Wel Eerwaardens Gebeden dezelve indagtig zij, en voor hunne gelukkige thuiskomst bidde!" — Een verzoek, door verre de meesten met veel hartlijkheids, en waare belangneeming, volvoerd.

De Busfen ter Inzamelinge gesteld, hadden sterken toeloop. Binnen weinig dagen beliepen de Zamelpenningen ruim zevenduizend achthonderd Guldens, en was 'er daarenboven voor nog bijna honderd Guldens weeklijksche toelaage ingeteekend. De grootheid dier somme bewoog de Commissie van Directie, het geheele onderhoud dier Manschap, bij voorraad, voor haare rekening te neemen. — Op kosten dier Commissie wierden tweeëntwintig Jongelingen uit de Godshuizen, die zich vrijwillig hadden aangeboden, om bij de Artillerije te *Utrecht* gebruikt te worden, in *Uniform* uitgerust, en vertrokken derwaards.

De dag der uittrekkinge van de gewapende Burgers, op zich zelven zo ontroerend, als wij vermeld hebben, was ook een dag van bekommering en groote ontsteltenisse. Naauwlijks was elk in zijn huis van het uitgeleide, of 'er verspreidde zich een gerugt, dat in het *Zuider Buiten Spaarne*, drie Schepen met Krijgsvolk lagen, welke den doortocht begeerden, en dat deeze eerlang van nog andere stonden gevolgd te worden. Onzeker was men, wat de toeleg en het gevolg mogt zijn, in deeze netelige tijdsomstandigheden; gissingen, de een angstvalliger dan de andere, wierden des gevormd, en niet binnen gehouden. Het gerugt, dat 'er drie Schepen buiten lagen, steunde op zekere kundschap; doch men was nog in 't onzekere, wat zij in hadden. Verscheide Burgers gingen, te hunner eigene en anderer gerustftelling, na buiten om te ontdekken wat 'er van ware. Het verneemen, dat de drie Schepen niets aan boord hadden dan de Pakkadie, en de Vrouwen van het tweede Batailjon van het Regiment *Oranje Gelderland*, van *Steenbergen* na *Deutichem* bestemd, baarde wel eenige, doch geene volkomene, gerustheid: waarom zij, in de Stad gekeerd, zich bij den Burgemeester A. J. HERSHUYZEN vervoegden, met verzoek, dat deeze Schepen niet

mogten doorgelaaten worden, zonder van onderen en boven, naauwkeurig doorzogt te zijn: op dat de waarheid of onwaarheid mogt blijken van de zich verspreidende maare, dat in die Schepen eenig Krijgsvolk verborgen was, 't geen men voor hadt, langs deezen weg, heimlijk ter Stad in te brengen.

Gereed bewilligde de Burgemeester in dien voorslag, en benoemde, tot die Scheepsonderzoeking, nevens den Major der Stad, den Heer J. VAN LEE, de Heeren A. DE WAAL MALEFYT, Major, en IZ. CORN. STERK, Luitenant van het Vrijcorps. — Het bleek bij de uitkomst, dat 'er zich geen Krijgsvolk aan boord bevondt. Hier van gaven zij den Burgemeester kennis, doch tevens te verstaan, dat het Patent door den Kapitein Generaal niet eigenhandig onderteekend, maar slegts een *Copy*, en zonder *Attache* was; en dat zij voorts alles overeenkomstig bevonden hadden met die opgave der Burgeren.

Schoon alle vreeze voor die Schepen, op dit berigt, welhaast de geheele Stad door bekend, moest verdwijnen, week de agterdogt niet; en de kommer, dat andere zouden volgen, bleef stand houden: waarom gemelde Heeren last kreegen, om nevens het Vrijcorps, het gekleurde Vaandel, onder den Vroedschap JAN WILLEM VAN DRUYVENSTEIN, 't geen, hoe wel om andere redenen, bijeengeroepen was, op de Doele in de wapenen te doen verschijnen. Zo ijlings wierdt dit bevel volbragt, dat de opgeroepene Manschap, eer een half uur verstreeken was, te bestemder plaatze tot den uittocht gereed stondt. — Een gedeelte der Schutteren, terwijl de overigen van hun Vaandel, op de Doele, nader order bleeven wagten, trok met het Vrijcorps, van scherpe Patroonen, zo veel men in gereedheid hadt, voorzien, na buiten, onder het geleide van den Hoofdofficier ISBRANDUS JOH. FABER VAN RIEMSDYK, den Burgemeester ADOLF JAN HESHUYZEN, en den Kollonel ADOLF HESHUYZEN.

De drie Schepen kreegen aanzegging, dat zij niet door te vaaren, maar te rug te keeren hadden, buiten het Regtsgebied der Stad. Dit geschiedde. Eenige Schutters wierden op kundschap uitgezonden, om te verneemen, of, gelijk het loo-

loopend gerugt wilde, Schepen met Krijgsvolk het *Spaarne* opkwamen. Geruststellend was de tijding, welke zij bragten. Waar op de Manschap na de Doele te rug trok, en, voor 't grootste gedeelte, tot naderen last, onder de wapenen bleef.

Niet lang duurde deeze gerustheid. Ze wierdt gestoord door een gerugt, nog schrikbaarender dan het voorige; 't geen 's avonds ten negen uuren met veel verzekeringe staande hieldt, dat niet minder dan zeventien Schepen, alle met Krijgsvolk beladen, tot aan den mond van 't *Haarlemmer Meer* genaderd waren, en met den nagt de Stad zouden bereiken. — Te midden deezer geduchte onzekerheid, die het ergst deedt vreezen, kreeg het gemelde Vaandel, nevens het Vrijcorps, andermaal bevel om gewapend op de Doele te koomen. Het wierdt met volvaardigheid gehoorzaamd. Ondertusschen begaf zich de Secretaris O. VAN SCHUYLENBURCH, van een Stadsbode vergezeld, ter plaatze, waar het gerugt deeze gevreesde aannadering, met zo veel vertrouwen, vaststelde. In den nagt keerden zij van deeze Kennisneeming te rugge, met berigt, dat zij geen enkel Schip met Krijgsvolk gezien, noch eenigen onraad vernomen hadden.

De eene ontroering volgde de andere. Naauwlijks was de vreeze voor de zeventien Schepen geweeken, en dagt men den nagt, voor verdere ontrusting beveiligd, te slijten, of ten twee uuren ontstondt 'er onder de waakenden eene opschudding, op de tijding, dat 'er voor de *Nieuwe Poort* eenig gewapend volk stondt. Dit kon, naar de inboezeming der verbeeldinge, geen ander dan Krijgsvolk weezen, dat, van eenen anderen kant, bedektlijk aangevoerd, ter Stad zogt in te koomen. Gewapend Volk was 'er daadlijk; het gerugt hadt grond; doch de schrik, daar door veroorzaakt, gelukkig niet. Welhaast ontdekte men, met volle zekerheid, dat de Manschap, voor Soldaaten gehouden, uit eene Bende *Alkmaarsche* Schutters bestondt, onder het geleide van den Heer VAN, met drie Vaartuigen, tot in 't *Noorder Spaarne* genaderd, en, om den tocht na *Woerden* te verhaasten, ontscheept. Hij verzogt dat hem en zijne Tochtgenooten de Poort mogt geopend, en het doortrekken der Stad in den

magt vergund worden. Gereed verwierf hij deeze vergunning. In den vroegen morgenstond wierdt de buitengewoon Gewapende *Haarlemsche* Manschap afgedankt. Met schrik op schrik kwam *Haarlem* vrij van de gevreesde bezetting des Krijgsvolks.

Behoefte was aan boord der drie Schepen, in het *Zuider Buiten Spaarne* opgehouden. Om in deeze te voorzien, wierden Bestuurders des Vrijcorps den volgenden dag te raade, Brood en Kaas onder de Soldaaten Vrouwen te doen uitdeelen. Deeze menschlievenheid droeg de goedkeuring van Heeren Burgemeesteren weg, en zij lieten de Rekening van de verschotene penningen, voor den verzorgden mondkost, opeischen.

Diergelijk een uittogt, als wij straks vermeldden, na *Weerden* en *Utrecht* te hebben plaats gehad, geschiedde, in het volgende jaar, na *Nieuwersluis*. Dezelve bestondt uit omtrent honderdvijftig man, onder welke men een aantal welgezeten Burgers telde, behoorende tot het Battaillon, PRO ARIS ET FOCIS (voor Altaaren en Haardsteden) tot Zinspreuk voerende. De naamen der Bevelhebberen mogen wij hier niet onvermeld laaten; zij waren die der volgende Burgeren: Mr. D. J. CANTER CAMERLING, Collonel; Mr. J. ENSCHEDÉ, Luitenant Collonel; A. DE WAAL MALEFYT, Majoor; P. H. KLAARENBEEK, Mr. C. A. VAN SYPESTEYN, H. HORSTMAN, J. C. STERK, J VAN WALRÉ, Kapiteinen; J. DE WAAL MALEFYT en J. SCHOLTING, Luitenanten.

Van den Voorslag van *Amsterdam*, ter bepaalinge van de Uitvoerende Magt, deeden wij opening ter bekwaame plaatze. Bijval niet alleen vondt die voorslag te *Haarlem*, maar drongen de Afgevaardigden ter Staatsvergaderinge denzelven ten sterksten aan, met verzoek om een onverwijld te werk stellen. Zij gingen nog verder. Op de reeds gelegde gronden voortgaande, wierdt ter Vergaderinge van *Holland* een Voorslag gedaan, zedert onder den naam van het *Haarlemsche Voorstel* vermaard, behelzende „ dat met den eersten „ eene Commissie van eenige Leden van Regeeringe deezer „ Provincie mogt benoemd worden, om de thans zo alge„ meen aangevoerd wordende bedenkingen, omtrent de Ge-

„ ne-

„ nerale Representatie van 't geheele Volk, welke, vol-
„ gens de Gesteldheid van het Gemeenebest, alhier zou be-
„ hooren plaats te hebben, te onderzoeken; en teffens na
„ te gaan, op hoedanig eene wijze, in gevolge van de Con-
„ stitutie en 's Lands waare belangen, eenige algemeene
„ grondregels omtrent den invloed, welke uit hoofde van
„ den *Regeeringsform bij Vertegenwoordiging* klaarblijkelijk
„ aan het Volk toekoomt, zouden behooren te worden vast-
„ gesteld; mitsgaders, aan welke billijke bepaalingen, die
„ alle twijfeling en regtmaatigen argwaan affnijden kunnen,
„ dat een en ander onderhevig zou kunnen gemaakt wor-
„ den."

Dit Vrijheid- en Volksliefde ademend Voorstel was niet bekend geworden, of het ontving de toejuichende goedkeuring der Burgerije, in twee Adresfen, dienende het eene tot eene dankbetuiging voor dien maatregel, het andere om de spoedige bewerkstelliging daar van. Intusschen ontmoette het Voorstel merkelijken tegenstand; of indien men eenige schikkingen beraamde, den schijn vertoonende van medewerkinge ter volvoeringe, Regenten van *Haarlem* beschouwden dezelve als niet berekend tot het bedoelde omtrent het geheele Gewest. 't Gevolg was, een voorslag van Burgemeesteren in de Vroedschap, om den geopperden Volksinvloed Stedelijk te verklaaren. Naadat de gronden, op welke deeze voorslag rustte, in de Vroedschapsvergadering van den vierëntwintigsten April rijpelijk overwogen waren, vonden dezelve zo algemeene goedkeuring, dat de Voorslag in een Stadsbesluit veranderd, en de volgende Vergadering bepaald wierdt ter benoeminge van Leden, die aan het werk zijn volle beslag zouden geeven. De Leden, ten bestemden dage benoemd, waren C. J. VAN DAM, Burgemeester; J. DE LANGE, Schepen; A. ZUITS, Oud-Burgemeester; J. VAN HUZUM, D. J. CANTER CAMERLING; P. L. VAN DE KASTEELE, Pensionaris; O. VAN SCHUYLENBURG en J. A. GRASWINKEL, Sekretarissen.

Terwijl deeze persoonen onverwijld hand aan het werk sloegen, gaven zij, onder het voortzetten daar van, aan de Vroedschap te kennen, met hunne taak niet verder te kunnen voortgaan, zonder ruggespraak te houden met de Bur-

 gerij,

gerij, en met dezelve in onderhandeling te treeden over het Regeerings-Reglement. — Tot deeze Medewerking, als ook ter behandeling van zaaken, die men, in deezen hachlijken tijd, noodzaaklijk zou oordeelen, wierden door de Schutterij, uit haar midden, tot *Gequalificeerden* aangesteld de Heeren J. ENSCHEDÉ, J. H. FROÏCHEN, J. C. STERK, C. H. VAN HEIMENBERG REUVENS, PIETER KOPS, *Goedschalksz.*, W. BROUWER BOSCH, B. WEEVERING, en J. DE WIT. Een groot aantal der ongewapende Burgerije koos tot *Geconstitueerden* de Heeren P. VAN LIENDER, P. KLAARENBEEK, B. HUTTEMANS, B. TRASIER, A. VOS, *Jacobusz.*, J. P. KUENEN en A. LOOSJES, *Pz.* Deeze *Gequaficeerden* en *Geconstitueerden* gezamenlijk één Collegie uitmaakende, benoemden uit hun midden tot Secretarisfen, C. H. VAN HEIMENBERG REUVENS en A. LOOSJES, *Pz.*

Met onderling genoegen en gemeenfchaplijken ijver hielden deeze Burgers, nevens de Regeeringsleden in de Commisfie over 's Volks invloed aangesteld, hunne zamenkomsten, en gaven de eerstgemelden, naa openbaare oproeping van hunne *Qualificanten* en *Constituanten*, in de *Luthersche* Kerk, verslag van hunne Handelingen met de Vroedschapsleden, betreffende het Concept-Regeerings-Reglement.

Het zelve in gereedheid en door Raaden en Vroedschappen goedgekeurd zijnde, deedt de Regeering eene Bekendmaaking, dat een bekwaam getal Afdrukken, met het Verslag der Heeren uit de Vroedschap benoemd, van den veertienden Augustus tot den eenëntwintigsten, in de *Schutters Doelen*, in een der Vertrekken op het *Prinsen Hof*, en in den *Ouden Gouden Leeuw*, (een Logement, waar de Burger-Societeit vergaderde,) voor handen zou liggen; ten einde de Burgerij in staat zou zijn om 't zelve te onderzoeken, en haar verlangen deswegen te doen blijken, door eene Verklaaring van Goedkeuring daar bij liggende, te teekenen; met bepaaling dat men, naa het hooren der Aanmerkingen, zo 'er eenige met grond mogten gemaakt worden, en het onderzoeken daar van, het Verslag in een Besluit zou veranderen, en het Reglement der Stad, met toestemming der Burgerij, invoeren.

Dit

Dit Verslag, een Meesterstuk, opgesteld door den Pensionaris VAN DE KASTEELE, nevens het Concept-Reglement, is te lang om hier plaats te vinden. In het Verslag oordeelden de Gecommitteerden, dat, huns agtens, omtrent zommige Punten, de *Aggreatie van de Heeren Staaten* zou dienen verzogt te worden: want „ dat wel," gelijk zij zich uitdrukten „de Oprigting van een Collegie van Burger-Gecom-
„ mitteerden, de schikking omtrent de Aanstelling van Hee-
„ ren Vroedschappen, waar op niemand buiten deeze Stad
„ eenige Invloed toekomt of oeffent, uit haaren aart zuiver
„ *Domestiek* is. — Dat ook wel het Regt der Stad, omtrent
„ de Aanstelling van Burgemeesteren en Schepenen, zo ge-
„ fundeerd is, dat geene bedenkingen daar tegen gelden
„ kunnen, — en dat 'er mitsdien geen termen waren, om
„ daar omtrent eenig *Octroy* te verzoeken. — Maar dat niet
„ te min, uit aanmerking dat de Heer Stadhouder, schoon
„ ten onregte, gewoon was de Nominatien van Burgemeesteren
„ en Schepenen ter Electie te ontvangen, zij zouden oor-
„ deelen, dat, zo dra het geprojecteerde bevonden was naar
„ 't genoegen der Burgerij te zijn, bij een Adres aan hun
„ Ed. Gr. Mog. zou behooren kennis gegeeven te worden
„ van het voorneemen der Vroedschap van *Haarlem*, om het
„ doen der Electie van Burgemeesteren en Schepenen voort-
„ aan zelf te exerceeren, met een kort betoog van het
„ Regt der Stad daar toe, en met verzoek van hun Ed.
„ Groot Mog *Aggreatie* daar op."

Het Concept-Regeerings-Reglement, wel verre van eenigen tegenstand te ontmoeten bij de ten onderzoek opgeroepene Burgerije, ontving de uitdrukkelijke goedkeuring van het aanzienlijkste gedeelte derzelve; en wierdt het, onder geleide van eenen Brieve, overeenkomstig met het gevoelen der Gecommitteerden, Staaten van *Holland* toegeschikt.

Den bedoelden Brief, hoewel eenigzins uitvoerig, mogen wij onzen Leezeren niet onthouden, als veel lichts over deeze zaak verspreidende, en van *Haarlems* Regeeringe eene verdeediging bevattende. Hij luidde aldus.

„ Wij hebben gemeend, overeenkomstig het Regt en Belang van onze Stad en Burgerij, eenige Stedelijke schikkingen

gen te moeten maaken, welke hoofdzaaklijk hier in zouden bestaan, dat bij ons zal weezen een Collegie van Gecommitteerden uit de Burgerij: voorts dat de Burgerij, door middel van Kiezers zal formeeren de Nominatien, en ook concurreeren tot het doen der Electien van de Leden onzer Vroedschap; en eindelijk dat dezelve Burgerij, op gelijke wijze, zal formeeren de Nominatie van Burgemeesteren. — Alle zaaken, welke niet alleen uit haaren aart *mere Domestieq* zijn, en daar voor gehouden worden; maar waaromtrent ook tot hier toe niemand buiten deeze Stad zich beroemen kan eenigen invloed te hebben.

„ Bij het maaken van deeze schikkingen is onze aandagt ook gevestigd op de Electien van Burgemeesteren en Schepenen; en offchoon wij tot dus verre van begrip zijn, dat alles, wat tot de Aanstelling van Schepenen betrekkelijk is, zo in het nomineeren als eligeeren, oorsprongelijk tot het Regt der Hooge Overheid behoort, en wij ook, uit dien hoofde, voorneemens zijn, ons daar omtrent stiptlijk te houden aan het Voorschrift van het laatste Octroy, zo meenen wij, nogthans, dat integendeel de Electie van Burgemeesteren, volgens het oorspronglijk Regt der Burgerij aan de Stad competeert: en dat daarenboven, al ware het dat men zulks ons wilde betwisten, (waar toe wij nogthans geene gegronde redenen weeten,) dan evenwel, uit kragte van het zo even bedoelde Octroy, van den tweeëntwintigsten Junij 1651, het Regt der Stad, omtrent de Electie van Burgemeesteren en Schepenen beide, boven alle tegenspraak is gesteld.

„ Wij zijn derhalven, met bewilliging en overeenkomstig het verlangen onzer Burgerij, voorneemens, om de Electie van Burgemeesteren en Schepenen voortaan zelf te doen. Waar toe wij ons niet alleen geregtigd, maar ook verpligt agten; om dat ons *Regt* niet aan onze *Persoonen*, noch aan de *Persoonen onzer Voorzaaten*, maar aan de Stad en Burgerij, als een *Regt* competeert.

„ Wij hebben egter dit ons voorneemen niet willen ten uitvoer brengen, zonder daar van alvoorens U Ed. Gr. Mog. kennis te geeven, uit aanmerking dat wij de gewoonte gehad

had hebben, om jaarlijks de Nominatien van Burgemeesteren en Schepenen aan den Heer Stadhouder ter Electie te zenden: terwijl het ons niet onbekend is, dat zodanige gewoonte door gemelden Heer Stadhouder wel eens is aangemerkt als een grond voor deszelfs gesustineerd Regt tot diergelijke Electien.

„ Wij agten het ten eenemaal onnoodig, om thans het Regt der Stad tegen dit gesustineerde breedvoerig te bewijzen, maar zullen alleenlijk, ten overvloede, remarqueeren, dat onze Voorzaaten, in den Jaare 1651 aan U. Ed. Groot Mog., en in den Jaare 1578 aan zijne Excellentie WILLEM DEN I, zonder eenige tegenspraak gedeclareerd hebben, dat onze Stad en Burgerij een Privilegie plagten te hebben, volgens het welk *de vierëntwintig Raaden*, (die toen het Collegie der Vroedschap uitmaakten,) *jaarlijks uit de Burgeren eligeerden vier Persoonen tot Burgemeesteren, en zeven tot Schepenen; doch welk Privilegie haar, in den Jaare 1592 met meer andere was afhandig gemaakt;* welke verklaaring onbetwistbaar bevestigd wordt door het onbetwistbaar getuigenis van MAXIMILIAAN VAN OOSTENRYK, en Mevrouw MARIA VAN BOURGONDIEN, welke, in eenen Brief van den zesden November des Jaars 1480 spreeken van *de vierentwintig Persoonen, die, nair inhout der Privilegie van onser Stede jairlycx gewoonlijk zijn te kiesen dat Gerecht derselver onser Stede.* — Het is dat oude Regt, Ed. Groot Mog. Heeren! 't welk als de eerste oorzaak en grond van het gemelde Octroy van den tweeëntwintigsten Junij 1651 wordt opgegeeven. — En vermids dit oude Regt der Stad, het welk zelfs in *Graaflijke* tijden hadt plaats gehad, zo wel in *Stadhouderlijke* als *Stadhouderlooze* tijden kon plaats hebben, zo vertrouwen wij, dat de vernieuwing van het Stadhouderschap niet heeft kunnen vernietigen het effect van 't Octroy., om dat de eerste oorzaak van hetzelve, naamlijk het oude Regt en de Privilegien, daar door niet vernietigd zijn.

„ Doch wij allegeeren dit alleenlijk ten overvloede, daar wij meenen te mogen volstaan, met de Gifte van den Jaare 1651

1651 en het onlangs gedeclareerde Begrip van U Ed. Groot Mogenden te reclameeren.

„ Wij zeggen respectuemlijk te *reclameeren*, de aan onze Stad en Burgerij gedaane Gifte van U Ed. Groot Mog. dewijl uit Hoogstderzelver *reekte weetenschap*, *souveraire magt en autoriteit*, en dus uit hoofde van geen minder Regt en Gezag, dan dat van de Graaven, wij tot Electie van Burgemeesteten en Schepenen, volgens de expresse woorden van het Octroy, *geoctroijeerd en geprivilegeerd zijn*, niet voor een bepaalden tijd, of in bepaalde gevallen, of tot wederzeggen, maar onbepaald, en met *last van een iegelijk om ons het effect daar van te laaten genieten*. — En vermids de Existentie van dit Privilegie, en de Bevoegdheid van U Ed. Gr. Mog., die hetzelve gaven, niet kan in twijfel getrokken worden, zo is hetzelve ook nimmer, door eene expresse Renuntiatie, of contrarie Octroy, gecasseerd of vernietigd: terwijl, integendeel, toen de laatstvoorige Stadhouder, in den Jaare 1748 de Regeering deezer Stad veranderd hadt, zijne Hoogheid zelfs openlijk deedt declareeren, *dat zulks geschiedde zonder eenige prejudicie of consequentie voor het toekomende*, *ten aanzien van de Privilegien*, *Vrijheden of Geregtigheden*, *deeze Stad en derzelver Burgers competeerende*.

„ En, offchoon U Ed. Groot Mogenden aan den Heer Erfstadhouder, bij deszelfs Commissie, gegeeven hebben de Faculteit tot het veranderen van Regeeringen, uit den inhoud nogthans van die Commissie zelfs blijkt, dat deeze Faculteit zich bepaalt tot zulke gevallen, waar in de Stadhouder de Regeeringsveranderingen, *agtervolgende de Privilegien*, doen kon, en dus bepaaldlijk in die Steden en Plaatzen, alwaar geene contraire Privilegiën exteerden, en alwaar U Ed. Gr. Mog., volgens Hoogstderzelver Resolutie van den achtsten December des Jaars 1650, zelf de Magistraatsbestelling hadden en exerceerden. — Zijnde het incontestabel, dat de Commissie van den Heer Stadhouder op zulke gevallen kan applicabel gemaakt worden, en even daarom *op dezelve alleen* behoort geappliceerd te worden, om dat hier

hier geen extensive interpretatie, ten nadeele van de Privilegien, gelden mag, en om dat U Ed. Gr. Mog. (het zij met respect gezegd,) aan den Heer Stadhoude. ... konden geeven iets, 't welk U Ed. Groot Mog. niet bezaten, maar reeds aan de Stad hadden weggegeeven, en uit hoofde van Hoogstderzelver Souveraine Magt, op eene wettige en onherroepelijke wijze, waren kwijt geworden. — Terwijl ook, volgens de gronden onzer Constitutie, als zijnde op de Conservatie onzer Vrijheid gefundeerd, en volgens de gronden van het Rapport, nopens de Magistraatsbestelling te *Heusden*, op den zesden April laatstleden ter Vergadering van U Ed. Gr. Mog. uitgebragt, geen Privilegien, door eene Commissie of Dispositie, ten faveure van een derden genomen, maar alleenlijk door eene expresse en speciaale vernietiging, kunnen cesseeren en hun effect verliezen.

„ En het is dit gedeclareerde Begrip van U Ed. Gr. Mog. het welke wij reclameeren, zonder ons ook, uit dien hoofde, verder in te laten in eene Resconsere van die redenen, welke de Heer Stadhouder, in soortgelijke gevallen, heeft geallegeerd, en welke, ten onzen opzigte, hier op zouden nederkomen, dat zijne Hoogheid is geweest in eene langduurige Possessie, welke hij openlijk, met daadlijke Goedkeuring van U Ed. Gr. Mog., met onze Concurrentie, en met stilzwijgende bewilliging onzer Burgerij, heeft geëxerceerd. Alle welke redenen, bij het gemelde Rapport van den zesden April, op eene zo bondige en beslissende wijze wederlegd zijn, dat wij ons van alle verdere discussie gedispenseerd houden: te meer dewijl U Ed. Gr. Mog., de gronden van het gemelde Rapport, bij Hoogstderzelver Resolutie van den elfden Meij laatstleden, geadopteerd, en dus bij eene plegtige Staats-Resolutie gedecideerd en uitgemaakt hebben, dat alle zodanige redenen, in prejudicie van Steden en Privilegien, niet gelden mogen.

„ Wanneer wij, derhalven, in aanmerking hebben genomen, dat de Existentie van ons Privilegie van den Jaare 1651 niet kan gelochend worden, en dat U Ed. Gr. Mog. met het hoogste regt getoond hebben te begrijpen, dat het geen contrarie hetzelve gepleegd is, daar aan niet prejudicieeren

kan,

kan, zo hebben wij gemeend niet te mogen difficulteeren, om voortaan zelf de Electie van Burgemeesteren en Schepenen te doen, gelijk een ieder onzer, bij het doen van den gewoonen Vroedschaps Eed, zich plegtig heeft verbonden, om, in de verkiezing van *Burgemeesteren en Schepenen, zich te reguleeren naar het Octroy van den Jaare* 1651.

„ En, gelijk dus ons voorneemen, om voortaan zelf Burgemeesteren en Schepenen te kiezen, op het Regt van onze Stad, op onze diere verpligting tot Maintien van 't zelve, en op het gedeclareerde Begrip van U Ed. Gr. Mog. gefundeerd is, zo vertrouwen wij ook, dat dit ons voorneemen U Ed. Groot Mog. zal welgevallig weezen; en dat Hoogstdezelven het wel zullen gelieven aan te merken, als een nieuw bewijs van onze Deference voor U Ed. Gr. Mog., dat wij bij deezen daar van aan Hoogstdezelven respectueuslijk kennis geeven, en verzoeken, dat hetzelve met de *Aggreatie* van U. Ed. Gr. Mog. vereerd moge worden."

Deeze bedenkingen, ter Staatsvergaderinge zijnde overwogen, volgde daar op de *Aggreatie* der Meerderheid. Straks gaf de Regeering kennis aan de Burgerije, dat het Concept-Reglement openlijk en plegtig zou vastgesteld en beëedigd worden, en dat de dag van den vijfden van September daar toe was bepaald.

Doch eer deeze plegtigheid verrigt wierdt, hadt 'er eene andere Staatlijkheid plaats, welke ten voorspel diende van de grootere binnen weinig dagen te wagten. Bij den vorderenden Wapenhandel, oordeelden veelen, reeds in den voorleeden Jaare, de Burger-Schutterij ongeschikt tot het oogmerk haarer instelling, schoon anderen gaarne alles op den ouden voet wilden laaten. Eene Commissie tot het ontwerpen eens Plans van Verbeteringe benoemd, deedt daar van verslag. 't Zelve wierdt ter leezing aan de Burgerij voorgelegd, en door den Krijgsraad aangenomen zijnde, aan Burgemeesteren overgegeeven, ter inleeveringe in de Vroedschap, waar het Nieuwe Schutters-Reglement goedkeuring verwierf, en de invoering aan Burgemeesteren wierdt opgedraagen. Een der Hoofdpunten was, het aanneemen van een zedert zeventien jaaren te deezer Stede in stand geweest hebbend

bend Genootschap van Wapenhandel, tot eene der Bataillons, welke voortaan het Verdeedigings-weezen van *Haarlem* zouden uitmaaken, onder den naam van de Schutterij PRO ARIS ET FOCIS, en het oprigten van twee nieuwe Bataillons, onder den naam van de *Cluveniers* en van *St. Joris*. In gevolge hier van wierdt, in April deezes jaars, de oude Schutterij vernietigd en de nieuwe met veel plegtigheids ingevoerd.

Zints het invoeren deezer veel betere inrigting hadt men, met allen vlijt, gearbeid om de twee nieuw opgerigte Bataillons van de *Cluveniers* en *St. Joris*, zo spoedig mogelijk, in stand te brengen; en ook bedagt geweest om dit te verrigten ten aanzien van eene Compagnie Burger Artilleristen. De welmeenenheid der Burgerije ondersteunde der Officieren ijver. Een gezelschap van Vaderlandsche Vrouwen gaven *ten* geschenke de Kooperen Trommels, een en ander Gilde deedt geschenken van andere behoeften tot de voegelijke uitrusting noodig. De Vroedschap verklaarde voor de Vaandels te zullen zorgen, en begunstigde daarenboven de gezamenlijke Schutterij, van Stadswege, met zes nieuw gegootene Metaalen Veldstukken.

De overgifte deezer twee laatstgemelde Geschenken geschiedde den derden September. Op het Exercitieveld, bij de *Diemans Waterpoort*, was een Tent in 't midden opgerigt. De gantsche gewapende Schutterij trok 's naamiddags derwaards. Tegen over de Tent plaatsten zich de Bataillons van de *Cluveniers et St. Joris*, en het Bataillon *Pro Aris et Focis* ter zijde na het Bolwerk, met de Compagnie Artilleristen aan den rechter vleugel. Twee gemonteerde Veldstukken, met derzelver Voorwagens waren agter dezelve geplaatst.

Op het Veld verscheenen de vier regeerende Burgemeesters, C. J. VAN DAM, A. J. HESHUYZEN, G. A. PATYN, en A. HESHUYZEN, de twee Pensionarissen A. VAN ZEEBERG en P. L. VAN DE KASTEELE, en de Secretaris O. VAN SCHUYLENBURG; de Luitenant-Kollonel J. ENSCHEDE, de Fiscaal J. H. FROLICHEN, en de Secretaris des Krijgsraads P. DU CROCQ, ontvingen dit Gezelschap, en geleidden het na de Tent, langs het Front der Schutterije.

De twee Batallions van *Cluveniers* en *St. Joris* vormden een kring, in deezen traden hun Ed. Groot Agtbaaren. De Pensionaris VAN DE KASTEELE stelde, uit naam der Vroedschap, met eene Vaderlandsche Aanspraak, de vier nieuwe Vaandels aan de Kolloneilen J. W. DRUYVESTEYN en J. J. CAMMER ter hand. De eerstgemelde beantwoordde zulks voor de beide Batallions. Uit den geopenden kring begaf zich de Regeering na de Tent. De Kollonel D. J. CANTER CAMERLING deedt het derde Batallion opmarcheeren, 't welk zich in 't midden schikte; terwijl de Compagnie Artilleristen, benevens de twee Veldstukken, voor 't midden van de nu bijeenvergaderde Schutterij zich vervoegde. Waar op de Pensionaris VAN DE KASTEELE, de zes Metaale Veldstukken aan de gezamenlijke Schutterij van wegen de Vroedschap, met eene Aanspraak vereerde. De Kapitein der Artillerij W. BROUWER BOSCH voerde het woord van Dankzegging, waar naa de Artillerij zich aan beide de Vleugels plaatste. Op dit alles trok de gantsche Schutterij in parade het Veld over, langs de Tent, waar in zich de Stadsregeering en Ministers bevonden, die Krijgseerbetooningen ontvingen, en daar op vertrokken; gelijk ook de Compagnien, in orde geschaard, na de *Doelen*.

Tot het aanschouwen deezer Plegtigheid was geheel *Haarlem*, om zo te spreeken, op de been, en alle welgezinden zagen en hoorden het met gevoelige deelneeming, verbeidende den Dag, waar op deeze dus begiftigde Schutterij, een zo schoon vertoon maakende als 'er ergens eene in geheel Nederland kon gevonden worden, zich anderwerf in volle staatie zou te voorschijn treeden.

Den Avond vóór den Dag der Invoeringe des Reglements deedt de Vaderlandlievende Kerkleeraar W. MOBACHIUS QUANT, des verzogt, in de *Jans Kerk* eene Leerreden, bepaaldelijk ingerigt ter Voorbereidinge van het Volksfeest. Waar in hij, voor eene zeer talrijke Vergadering, zijne met de Regeering en Burgerij instemmende gevoelens, zo verstandig als hartlijk, ten toon spreidde. Zijne smeekingen om 's Allerhoogsten Zegen over de eendragtige poogingen der Regeering en Burgerij klommen ten Hemel, met uitgeboezemde

wen-

wenschen, dat de allerlaatste Naakomelingschap nog de heuglijke Vrugten daar van mogt plukken en genieten.

De Dag tot eene gebeurtenis, hoedanig 'er in geene der Hollandsche Steden tot nog was voorgevallen, brak aan. Om de invoering van het Nieuwe Stads Regeerings Reglement, op de staatlijkste wijze, te verrigten, was op de Groote Markt een prachtig, eenige duizend Guldens kostend, Tempelgevaarte opgerigt, rustende op twintig Kolommen van de *Jonische* Bouworde; met vier Ingangen, alle met eenige trappen opgaande, boven elk van welke Ingangen het Devies van de drie Bataillons der Schutterije, en der Artillerij Compagnie, geplaatst was. Boven op den Koepel praalde het Beeld der Vrijheid met hoed en speer, en aan de voeten van het zelve vertoonde zich het nieuwe en oude Wapen der Stad *Haarlem*.

Eene tijdig gedaane Afkondiging strekte om den toegang tot dit Markplein voor de Schutterij vrij en onbelemmerd te houden. Om allen onnoodigen toeloop te weeren, was de Markt en derzelver toegangen rondsom afgezet en behoorelijk bewaard.

Ten acht uuren verzamelde zich de Schutterij, op de *Groote* en *Kleine Krogt*, trok, ten half tien, na de Markt, en bezette van rondsom den Vrijheids Tempel; het Bataillon *Pro Aris et Focis* in 't midden, de *Cluveniers* en *St. Jorts*, aan den rechter en slinker Vleugel, en de Artillerij voor het Stadhuis. — Alle de Stemgeregtigden, niet tot de Schutterij behoorende, vergaderden, in dien zelfden tusschentijd, in de *Groote Kerk*. Wanneer de Schutterij in orde geschaard was traden deezen, met de Geconstitueerden PAUL VAN LIENDER, PIETER KLARENBEEK, DANIEL HUTTEMANS, BARTHOLOMEUS TERZIER, ABRAHAM VOS, *Jacobsz*, JOHANNES PETRUS KRUSEN en ADRIAAN LOOSJES, *Petrusz.*, naar den rang des ouderdoms geschikt, aan 't hoofd, trok in geregelde viertallen ter Kerke uit; en plaatsten zich, genoegzaam allen in het deftig zwart gekleed, in eene zeer goede orde, agter de Schutterij, terwijl de Geconstitueerden zich na eene der Kamers van het Stadhuis begaaven.

De drie Kollonellen, Leden der Vroedschap, stelden voor eene wijl het Bevel in handen der op hun volgende Officieren, en traden met den Kaptein C. A. VAN SYPESTEYN na het Stadhuis. De Vroedschap daar op, onder het presenteeren van het Geweer, afgetreeden zijnde, vervoegde zich Tempelwaards, en nam daar in zitting.

De Leden der toenmaalige Vroedschap, met naame C. J. VAN DAM, A. KUITS, A. SLICHER, J. HUYGENS, J. T. KOEK, J. D. PAUW, geboren *Hoeufft*, Heer van Buttingen en Zantvoort, Heemstede, Rietwijk en Rietwijkeroort, G. A. FATYN, A. J. HESHUYZEN, H. GEERLINGS, J. H. GRASWINKEL, C. CLOTTERBOOKE *Junior*, CORNELIS PIETER, Baron van Leijden, Vrijheer van Warmont, J. J. FABER VAN RIEMSDYK; C. P. BLOUT, N. VAN WYK DE VOS, D. J. CARTER CAMERLING, J. HELMOLT, J. TEDING VAN BERKHOUT, J. A. GALLAS, J. VAN STYRUM, C. A. VAN SYPESTEYN, Heer van Moermont en Renesse, en in Noordwelle, A. C. VAN GELE TWENT, P. LA CLE, J. H. DE LANGE, J. W. DRUYVESTEYN, J. J. CAMBIER en H. A. PARVE, door Stadsbodens vooraf gegaan, en gevolgd door den Pensionaris VAN DE KASTEELE, en de Secretarissen VAN SCHUYLENBURG, GRASWINKEL en VAN SYPESTEYN, in het Gebouw zitting genomen hebbende, wierden de Geconstitueerden, door den Fiscaal FROSCHEN en den Secretaris van den Krijgsraad DU CROCQ, van het Stadhuis afgehaald, en plaatsten dezelven zich voor het Front van het Bataillon *Pro Aris et Focis*, waar alle de Officieren, Leden des Krijgsraads, benevens de twee Gequalificeerde Sergeanten, zich ook vervoegden, en met beurtwisselenden rang, in orde schaarden. Deeze Heeren, vertegenwoordigende het Gewapende en Ongewapende gedeelte der Burgerije, begaven zich, onder het geleide der twee Stads Secretarissen, na den Tempel, en plaatsten zich tegen over de Vroedschap, welke bij hunne intreede opstondt

De Secretaris VAN SCHUYLENBURG las het Declaratoir en het Formulier des Eeds voor, waar naa het Oudste Lid des Raads VAN DAM de vergaderde Heeren gezamenlijk, op het Nieuwe Reglement, den Eed afnam. Dit geschied zijnde vroeg de Luitenant Kollonel ENSCHEDE, als eerste Lid des

Krijgsraads, (of hun Edel Agtb.) nu ook bereid waren, om het Regeerings-Reglement met plegtigen Eede te bekragtigen; op een bevestigend antwoord, staaden alle de Vroedschaps-leden, hoofd voor hoofd, den Eed in handen der Burgerij. Waar op gemelde Secretaris zich liet hooren: *In gevolge van 't geen thans geschied is, is het Reglement op de Regeering deezer Stad, zo als het op den veertienden Augustus laatstleeden aan de Burgerij is aangekondigd, nu plegtig gezwooren worden.*

Den aanweezenden Burgeren, onder welker duizenden, en wel als honderden, de menigte van rondsomme toegevloeid om deeze nooit geziene gebeurtenis te aanschouwen, eene diepe en ontzag wekkende stilte geheerscht hadt, wierdt een teeken gegeeven, dat alles verrigt was. Een drieweerf eenpaarig *Hoezee!* ten blijk van goedkeuring aangeheven, brak die stilte af.

Vervolgens traden de Officieren uit, plaatsten zich voor hunne Battaillons; de Gecommitteerden wierden na het Stadhuis te rugge geleid, werwaards zich mede de Vroedschaps-leden begaven. Op de gewoone wijze geschiedde deeze Afkondiging, „ de Heeren van de Gerecht der Stad *Haarlem*
„ doen weeten. Alzo het Reglement op de Regeering dee-
„ zer Stad, waar van een Concept, op den veertienden
„ Augustus laatstleeden, door de Regeering, ter kennisse
„ van de Burgerij is gebragt, heden op de Groote Markt
„ alhier, door de Heeren Raaden en Vroedschappen, mits-
„ gaders door de goede Burgerij openlijk en plegtig gear-
„ resteerd en beëedigd is, — Zo is 't, dat wij, met Advijs
„ van welgemelde Heeren Raaden, zulks aan allen en een-
„ iegelijk publiceeren en bekend maaken; met last en be-
„ vel, om 't zelve, als wettig en volledig gearresteerd, te
„ respecteeren, en zich daar naar stiptlijk te gedraagen."

Hier mede was deeze omslagtige en naar eisch der omstandigheden staatlijke verrigting afgeloopen. De Vroedschap plaatste zich voor de trappen van het Stadhuis, en ontving daar de Eerbetoningen van de voorbij trekkende Schutterij.

Bij deeze plegtigheid was de goede orde, met uiterste zorgvuldigheid, in agt genomen. De wegloopende Schutters,

tweezijdig op de Markt bij elke toegangen geplaatst; hadden de ruime Plein, ledig gehouden. Alle de Burger Bataillons waren alle in eene soortgelijke Blaauwe Kleeding; de Artilleristen hadden een bijzonder gewaad van Blaauw met Groen. De uittocht der overige Stemgeregtigden uit de Groote Kerk, meest al in 't zwart, maakte een statelijk vertoon. Van rondsom waren de Huizen tot den top met Menschen bezet, en de Stoepen en Straaten vol, een [illegible] zel boven op de Vischmarkt, met banken bevatte zeer veel volks. Behalven de Muzijk der Schutterij, hadt zich een aantal Muzijkanten geplaatst op een stellaadje bij het Stadhuis opgerigt; welke beiden zich, bij gepaste tusschenpoozingen, op 't verrukkendst lieten hooren.

De Leden der Vroedschap, van den Krijgsraad, en de Burger-Gecommitteerden, de post van welke [illegible] nu geëindigd was, en die vervolgens aan hunne *Qualificanten* en *Constituanten* verslag deeden, hielden, ten besluite van de heugchelijke Verrigtingen op deezen Dag, eene statelijke Maaltijd, te hunner kosten, op de Stads Doelen. Terwijl het overige der Burgers niet ontbrak aan vrolijke Gedenkfeesten deezes gelukkig voltooiden werks; bovenal in de Burger Societeit, die, nu juist een jaar geleden opgerigt, door haaren invloed zo veel toegebragt hadt, om dit begin der *Grondwettige Herstelling*, in *Haarlem*, tot stand te brengen. Zij mogt van slegts één jaar arbeids eenen zo heerlijken Oogst inzamelen.

Ongetwijfeld droeg de goede gesteldheid der Stads Regeeringe, in vergelijkinge van die veeleer andere Steden, niet weinig mede tot eene zo heuglijke uitkomst. Van de tweeëndertig Raaden, wierd de Eed, gelijk wij vermeld hebben, door achtentwintig afgelegd. Twee hunner waren uitlandig te weeten Mr. J. [illegible] en W. A. LESTEVENON, welke laatstgemelde, als Buitengewoon Gezant, zich te *Brussel* onthieldt. — Twee Vroedschapsleden alleen weigerden den Eed. De eerste was [illegible] die ter [illegible] den dertienden Augustus [illegible] verklaarde. De tweede, J. G. DE [illegible], die [illegible] met de Bedelinge, eenen Brief uit *Amsterdam* zondt, waarin hij zich, als

als Bewindhebber der Oostindische Compagnie onthieldt, zijne Tegenverklaaring op het nu ingevoerde Regeerings-Reglement behelzende. Deeze was op zagter toon dan het Advijs van den Heer VERMEULEN gestemd; gelijk ook de Vroedschap DEKKER, voor een tijd, Lid der Burger Societeit geweest was.

Overeenkomstig met het Regeerings-Reglement, tradt men, 's anderen daags, tot het aanstellen van Burger Gecommitteerden in de zes Wijken der Stad. In de *eerste* wierdt daar toe verkooren J. VAN DER SPRANG, *Pz.*, en J. VAN GROENOU; in de *tweede* C. BOON en J. DAAMS, *Pz.*; in de *derde* P. KLAARENBEEK, en B. TERSIER; en de *vierde* P. KOPS, *Goedschalksz.*, en K. HOVENS; in de *vijfde* W. KÖHNE en Q. BOUWHUIZEN; in de *zesde* W. VAN DER VLUGT en J. L. DE MAYNE, die allen, uitgezonderd W. VAN DER VLUGT, den volgenden dag deezen Post, met het afleggen van den daar toe gestelden Eed, aanvaardden.

In elk der zes Wijken benoemde men, den zevenden September, vijf Kiezers, die, op de wijze in het Nieuwe Stads Reglement bepaald, eene Naamlijst uitbragten, waar op zich geplaatst vonden J. T. KOEK, A. KUITS, H. GEERLINGS en J. D. PAAUW, Gebooren *Haufs*. Uit welke Benoeming, in steede van de twee afgaande Burgemeesters A. J. HESHUYZEN en G. A. PATYN, door den Raad, de twee laatstgemelde benoemd wierden, de twee eersten wegens hunne hoogklimmende jaaren, zich verschoond hebbende.

Niet lang, inmiddels, stondt de Vrijheids Tempel. Op de nadering der Pruissische benden wenschten de ijverigste Vrijheidsvrienden zo zeer om deszelfs afbraak, als zij voorheen den opbouw begeerden: dewijl dit Gebouw eene aanstuiting der tegenpartij geworden was, tegen welker onbehoorlijkheden, van den laagsten aart, men 't zelve bezwaarlijk kon beveiligen. Bedreigingen om in het *Keezenhok*, (zo noemde men schimpende dit Gevaarte,) de voornaamste Bouwers op te hangen, of het zelve te sloopen, liepen in de Stad rond. Verzoeken bij de Regeering, van de zijde der Patriotten, om eene spoedige afbraake, vonden gehoor. Binnen zeer korten tijd wierdt dit door Stadswerklieden,

geregeld volvoerd, en de vrees weggenomen, dat de *Pruissen*, in de Stad komende, met woedend geweld, de hand aan de nederwerping diens Tempels zouden slaan, weggenomen.

De weg, dien de *Pruissische* Benden namen om het wederstand biedend *Amsterdam* te doen bukken, liep buiten *Haarlem* om, en hadt deeze Stad geen bijzonderen overlast van deezen te lijden, Enkelde *Pruissische* Huzaaren kwamen van over het *Meer*; als mede over *Spaarendam*, naa de bemagtiging van *Halfwegen*. Van daar zou de komst deezer voor *Haarlem*, onwelkome Gasten veel talrijker geweest hebben, indien de *Liebrug*, aan de Vaart na *Amsterdam*, hadt blijven leggen. Doch deeze was geheel ten onbruike gemaakt door die van *Amsterdam*. Het Defensieweezen dier Stad, oordeelde het wegneemen deezer Brugge noodig; zondt lieden na *Haarlem*, van den Stads Fabrijk gereedschap verzoekende om deeze Brug af te breeken, die des de Regenten sprak, en last kreeg 't zelve te geeven. Hij beduidde deezen, dat dit afbreeken lang zou aanhouden en met niet weinig gevaars vergezeld gaan. Intusschen waren 'er veelen van *Amsterdam* met Breekgereedschappen gekomen, en hadden de hand aan 't werk geslaagen. Zij wierden door die Gereedschap te *Haarlem* ontvangen hadden, geholpen; doch het werk dus geen genoegzaamen spoed neemende, beslooten zij tot een korter werkend middel, bragten een goeden voorraad van Turf en Takkebosschen, bij den Tollenaar voor handen, onder de Brug, om dezelve af te branden, 't geen in den vroegen morgen, naa dat 's avonds de afbraak was aangevangen, geschiedde.

Bleef *Haarlem* dus goeddeels bevrijd van den overlast, des vreemden Krijgsvolks, 't welk aan veele Steden en Plaatzen zo gegronde reden tot klagen gaf, kwam het ten dien opzigte vrij met de leevering van Brood en Behoeften voor de daar omstrecks gelegerde Benden; en het zien der Voorraadwagens, van tijd tot tijd, staande ter plaatse, waar de Vrijheids-Tempel zich zo onlangs vertoond hadt, het moest den geweldigen schok der Omwentelinge, nevens andere Steden, verduuren, en de Regeerings- en Krijgsraadleden; als

als mede de Burger Gecommitteerden, vonden zich genoodzaakt de overige Burgerij in het draagen van *Oranje* versierzelen voor te gaan, terwijl den drieëntwintigsten September de *Oranjevlag* van den Tooren der Groote Kerke woei. Verbaazend was de drukte en het woelen der smalle Gemeente, om overal Eereboogen op te rigten, en de onbeschaamdheid om daar voor geld aan de Huizen te vraagen.

Dan dit was niets in vergelijking van het oproerig Geweld, waar mede het Gepeupel, op de hervormde Schutterij verbitterd, de Geweeren eischte, van sommigen haalde, aan anderen ontweldigde, met woede in 't water wierp, of in stukken smeet. Losbandigheid holde daar mede langs de straaten, en Jongens liepen met stukgescheurde Grenadiers Mutzen, en uitgetoogen Houwers. Wijven, Karels, dreigden de Plundering van eenige Huizen, dan het bleef bij het inslaan van eenige weinige glazen. Hooger zou het geloopen en tot het uiterste van verwoesting overgeslaagen hebben, indien niet de getrouwe Schutterij, aangevoerd door moedige Bevelhebbers, op het luiden der Alarmklok, en het slaan der Trom, ijlings in de wapenen gekomen, die ontzinde menigte, in den dollen loop gestuit, en door ontzag te verwekken, te wege gebragt hadt, dat in den avond van een gevreesden nagt, zo groot eene stilte op de Straaten heerschte als of de Stad in de diepste rust gebleeven was, en 'er niets, wat naar Oproer geleek, gebeurd ware. *Zo* veel vermag eene welgewapende in den Wapenhandel afgerigte, en met kloek beraaden moed bezielde Burgerij, en hadt *Haarlem*, waar op dien dag, de stille Burger verbleekte en beefde, eenigen zich ter vlugt gereed maakten, en anderen die daadlijk namen, aan deezen te danken dat de plunderzieke Bende verstoof; daar het anders in eene Stad, als deeze, geschaapen stondt, de deerlijkste tooneelen van Tweespalt te zien vertoonen, en dat Burger tegen Burger, in losgelaate woede voorthollende, onboetbaare nadeelen wederzijds berokkende.

HALEWYN. (KORNELIS TERESTEIN VAN) Naadat deeze Staatsman, om de misdaad, met welke zijn broeder SIMON

wierdt betigt, zo als wij ter zijner plaatze verhaald hebben, onder verzekerde bewaaring was gesteld, wierdt hij, op den vijftienden September des Jaare 1693, van de Boden ontlast, die hem, zedert het begin van Mai, ten zijnen huize bewaard hadden. Doch de wraakzucht van Koning WILLEM was met de schande, hem aangedaan, niet gekoeld. Want in 't laatst van October daar aan volgende, schrijft VAN WYN, wierdt hij, op *verzoek*, *recommandatie* en *bevel* van Koning WILLEM, bij den Oud-Raad van *Dordrecht*, alwaar, zo als de kundige VAN DE WALL opmerkt, zijne Majesteit thans eene onbepaalde magt uitoeffende, tot welke HALEWYN zelve hem den weg hadt gebaand, van alle Staats- en Stadsbedieningen verlaaten.

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegzels*, enz.

HALEWYN. (SIMON VAN) Het omstandiger verhaal, aangaande de regtspleeging van deezen *Dordrechtschen* Oud-Burgemeester, dan wij, op 's Mans Artikel, konden mededeelen, willen wij hier onzen Leezeren niet onthouden. Het geheele verslag, wegens de ontdekking der misdaad, tot op den afloop van den Geregtshandel, loopt in deezen zin.

Koning WILLEM DEN III, op den eersten Mai des Jaars 1693, ter Vergaderinge der Staaten van *Holland* verscheenen zijnde, gaf, aldaar, te kennen; hoe de Raadpensionaris HEINSIUS hem berigt hadt, dat Gekommitteerde Raaden, door het onderscheppen van eenige Brieven uit *Parijs*, geschreeven aan eenen ROBERTI, (onder dien naam komt DU PLESSIS te meermaalen, voor,) die zich geweezen Secretaris van den Heer AMELOT noemde, bemerkt hebbende, dat 'er verbooden handel met den Vijand gehouden wierdt, hier op, den voornoemden ROBERTI hadden doen vasthouden en op de Voorpoorte van den Hove plaatzen. Dat zedert, en, zo uit deszelfs belijdenisse, als uit de gezegde Brieven, blijkende, dat SIMON VAN HALEWYN, Oudburgemeester van *Dordrecht*, in dien handel betrokken was, zijne Majesteit, aan Go-

Gekommitteerde Raaden, hadt doen voordraagen, dat deeze zaake, zijnes meenings, in handen van 't Hof van *Holland* diende te worden gesteld. Dat, hier op, Gekommitteerde Raaden den Heere HALEWYN hadden doen vasthouden en in de Kastelenije van den Hove plaatzen, doende, midlerwijl, deszelfs Broeder KORNELIS, die, sedert den jaare 1691, als Vroedschap van *Dordrecht*, zitting hadt ter Algemeene Staatsvergadering, wegens *Holland*, in zijne huizinge, door twee Booden, bewaaren, waar van zij, aan zijne Majesteit, toen op 't *Loo* zijnde, kennis gegeeven hadden. Dat hij, de Koning, bij zijne terugkomst in den *Haag*, 't Hof gelast hebbende, hem de stukken van 't geregtelijk onderzoek, te doen behandigen, en hier aan voldaan zijnde, bevonden hadt, hoe 't waar was, dat SIMON VAN HALEWYN met AMELOT en ROBERTI hade gehandeld, over 't maaken van Vrede. Dat zijne Majesteit schrikte, wanneer hij dagt aan de gevolgen van zulke daaden, welken, zo zij vrij stonden, hem niet alleen deeden vreezen voor eene geheele verwarring in 's Lands inwendige Regeering, maar dat ook de Bondgenooten van den Staat op de Verbintenissen der Republiek niet meer zouden vertrouwen, terwijl, al verder, zijn eige persoon, hier door, onbekwaam zou worden gemaakt, om, als Stadhouder van deeze Provincie, iets vrugtbaars te kunnen verrigten, of, als Koning van *Engeland*, met de Republiek te handelen. Dat HALEWYN ook zijne Majesteit, hooglijk, bij des zelfs verhooren, hadt beledigd, maar dat hij zich dit niet aantrok. Dat de Raadpensionaris, door HALEWYN, beschuldigd was geworden, van, voor hun Edele Grootmogendheden en Gekommitteerde Raaden, tegen zijne Instructie aan, verzwoegen te hebben de aanbieding van Vrede, die hem zou gedaan zijn. Dat het Hof van *Holland* hadt goedgevonden, den Raadpensionaris voor zich te doen koomen, en aan HALEWYN hadt toegestaan, denzelven over deeze zaak te ondervraagen, doch dat de Raadpensionaris zich ongehouden hadt gereekend daar op te antwoorden, als daar toe niet gemagtigd zijnde. Dat niemand meer dan zijne Majesteit voor de Vrede was, en dat hij 'er 't zijne toe doen wilde, maar mits het op eene behoorlijke wijze geschiedde,

daar

daar 't, anders, scheuringe onder de Bondgenooten, en 't verderf der Republiek zou naa zich sleepen; waarom hij vertrouwde, dat de Staaten deeze zaak, naar behooren, zouden doen onderzoeken en straffen.

Men las, hier op, de Brieven en boven gemelde geregtlijke *informatien*, ter Vergaderinge, voor, ook ontschuldigde zich de Raadpensioris vrij breedlijk. Hij zeide, dat hij, volgens zijne Instructie, altijd aan den Koning, als Stadhouder deezer Provincie, alle voornaame en geheime zaken hadt bekend gemaakt, en „ dat hij zaken van *secretesse*, „ ofte eenige *importantia*, die van die natuur waren ge„ weest, dat deselve, met vrught, in *deliberatie*, ofte tot „ kennisse van de Regeeringe konden worden gebragt, soo „ veel doenlijck met *consent* en *advis* van sijne Majesteijt, „ als sulcks tijdigh en dienstig geoordeelt was geworden, „ aldaar hadt gebragt, en dat hij, daar in, gevolgt heb„ bende de *methode*, gedurende de Stadthouderlijke Re„ geeringe van zijne Majesteijt, *geobserveert*, en hunne „ Edele Grootmogendheden zich die, nimmer, qualijk heb„ bende laaten bevallen, hij, diarhalven, vermeende, in „ deeze, niets anders te hebben gedaan dan zijn pligt."

De Staaten, naa dit alles gehoord te hebben, besloten toen, eenpaariglijk, zijne Majesteit en Gecommitteerde Raaden, over het verrigten ter ontdekking der handeling met den vijand, te danken en die van den Hove voor zich te bescheiden, ten einde denzelve te doen zien, dat hunne Edele Grootmogendheden allen handel beschouwden, als eene misdaad van hooge magtschennisse, die, tot voorkoming van verderflijke gevolgen, naar 's Lands wetten en plakaaten, strengelijk, diende te worden gestraft, en waaromtrent het gemelde Hof zou worden gelast, min stippelijk, dan men oordeelde, tot nu toe, geschiedt te zijn, te werk te gaan; zo egter, dat die van den Hove zich zouden hebben te onthouden, om den Raadpensionaris; wiens beleid in geheime en gewigtige zaaken, als ook deszelfs weigeren van antwoord aan 't Hof hunne Edele Grootmogendheden, in allen deele, goedkeurden; over zaaken, zijne instructie raakende, voortaan, te onder vraagen of te doen ondervraagen.

Op

Op denzelven tijd, dat dit in *Holland* beslooten wierdt, liep 'er een Request in van den Gevangenen, bij 't welk hij te kennen gaf; hoe hem de voorregten der Ingezetenen deezer Provincie, om, alleenlijk, voor den daaglijkschen Regter, geroepen te kunnen worden, niet onbekend waren; doch dat hij, om geen argwaan te geeven, als wilde hij zijne zaaken liefst onderwerpen aan een' Regter, van wien hij meer zagtheid en gunst te hoopen hadt, zich van denzelven niet hadt willen bedienen; verzoekende egter zijn eer, persoon en fortuin, voor den Regter, dien hij nu erkend hadt, te mogen verdeedigen, onder 't volle genot, voor 't overige, van 's Lands wetten, en blijvende hij, desniettemin, ten allen tijde, bereid, om, na zodanige verdediging voor de justitie, zijn bedrijf voor hun Edele Grootmogendheden zelve open te leggen en te verdeedigen. Dan dit Request wierdt, uit hoofde der voorgaande Resolutie, ter zijde gelegd. Het blijkt van elders, dat men, in *Dordrecht*, daar alles thans van 's Konings oogen vloog, eenpaariglijk, de regtspleeging der Gebroeders HALEWYN, met verzaaking van Stads voorregten, geheellijk aan 't Hof van *Holland* hadt overgelaaten. En 't is niet onmooglijk, dat deeze stand van zaaken in hunne Stad den HALEWYNS bekend en van invloed op hun gedrag, ten deezen opzigte geweest is.

Ondertusschen, vonden de Staaten van *Holland* goed, twee dagen na hun bovengemeld besluit, aan 't Hof te gelasten, om, zo rasch de zaak der Gevangenen, met alle de omstandigheden daartoe behoorende, zoude onderzogt en in staat van wijzen gebragt zijn, daar van, alvoorens tot het stemmen en vonnissen over te gaan, kennis te geeven aan hunne Edele Groot Mogendheden. Ingevolge van dit besluit, berigteden die van den Hove, ter helfte van Junij daaraanvolgende, dat zij tot stemmen en vonnissen, thans, gereed zouden zijn, indien niet, in de antwoorden des Gevangenen, van welken zij een uittrekzel bij hunnen brief voegden, eenige zaaken waren voorgekoomen, welker onderzoek zij, voor als nog, hadden nagelaaten, om dat dezelven, huns bedunkens, van zulk eenen tedere beschouwing waren, dat zij, daar door, zich misschien verder in

zaaken zouden mengen, dan den dienst van de Lande, en dat geene, dat bij hunne Edele Groot Mog. was beoogt, juisteelijk zoude vorderen. De Staaten bevolen, toen, den brief van 't Hof, nevens alle de stukken en bescheiden, welken de Koning nog niet gezien hadt, zijner Majesteit toe te zenden, met verzoek hun deszelfs gedagten en raad te doen verstaan. Deeze beiden, welken eerlang inliepen, kwamen, bijzonderlijk, hier op neder. Dat de Koning, bij 't overweegen der nadere belijdenis van SIMON VAN HALEWYN, de misdaad nog merkelijk zwaarder beschouwde, dan voorheen. Dat men zijne Majesteit, in dezelve, ten onregt, nader zogt verdagt te maaken, als was hij tegen den Vrede geweest. Dat de Gevangen zich niet ontzien hadt, om, niet alleenlijk hier te Lande, zijn voorneemen uit te voeren, buiten weeten van den Koning, maar, met kennis van den Vijand, overlegd hadt, om, na *Engeland*, (daar men 's Konings gezag, thans, zeer tragtte te ondermijnen,) over te steeken, ja reeds met eenige Leden van 't Parlement hadt gehandeld, om den Vrede te bevorderen, hoe zeer, bij zich zelven, vastftellende, dat zijne Majesteit daar tegen was. Dat men ook, bij 't Hof, denzelven Gevangen hadt toegelaaten, verscheiden zaaken te zeggen en te doen opschrijven; onder voorwendsel van verdeediging; die tot die verdeediging niets deeden, maar slegts dienden, om, zo op zijner Majesteits bedrijven, als op die der Regeeringe, te steeken. Dat 't geen, in deeze stukken, omtrent het verzwijgen van den Raadpensionaris voorkwam, eigentlijk, zijner Majesteit zou raaken, zonder grond was en tot deeze misdaad geene betrekking hadt. Dat, daarom, naar 's Konings meening, hunne Edele Grootmogendheden het Hof voor zich zouden dienen te bescheiden en de verzwaaring der misdaad aan te wijzen, met last van, zonder eenig verder onderzoek over de punten in 's Hofs Brief vervat, op de zaak, als zaak, van den Gevangen, spoedig en streng regt uit te oeffenen; doende zorgen, dat, in de sententie, geene aanstootelijke zaaken geleezen wierden; en dat dezelve, vóór de vastftellinge en afkondiging, aan Hunne Edele Grootmogendheden wierden vertoond. De Staaten namen

eene

eene Resolutie, met het gevoelen van zijne Majesteit overeenkomstig; ook zonden die van den Hove, eerlang, aan hoogstdezelven, de, door hun opgemaakte, sententie voor SIMON VAN HALEWYN, met bijvoeging, dat zij, uit dezelve, gelaaten hadden, verscheidene, hunnes oordeels, aanstootelijke zaaken; gevende verder in bedenken, of 'er nog niet eenigen, die zij, op den kant, hadden aangeroerd, eeniger maate behoorden veranderd te worden? Dit stuk zonden de Staaten weder aan den Koning, in het Leger bij Tienen, die terug schreef; dat de sententie, zijns meenings, nu konde worden afgekondigd, maar dat hij het al of niet veranderen van zekere aangehaalde woorden, (dezelven, denk ik, die 't Hof vermeld hadt, op den kant te staan, maar die ik, nergens, vinde) aan hunne Edele Grootmogendheden overliet; niet verkiezende zich daar over uit te laaten, wijl zij hem, onmiddlijk, raakten. — De Staaten; zo als onze WAGENAAR verders zegt; verbleeven die bewoordingen, toen weder aan 't Hof. HALEWYN wierdt van de Poort, na de Rolle geleid, gaande vrank en vrij, tusschen den Drost van den Hove en deszelfs dienaaren.

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegzels* enz.

HANAU. Niet algemeen bekend is de opkomst deezer Stad, zo min als der Nederduitsche Hervormde Gemeente aldaar, in een Gewest, alwaar de Hoogduitsche de leevende taal is. Wegens de aanleiding tot het stigten deezer Stad, in het einde der Zestiende Eeuwe, in onderscheiding van het reeds vroeger aanweezige *Oude*, *Nieuw Hanau* genaamd, vinden wij het volgende berigt. Eenige Nederlanders, te *Frankfort* woonagtig, doch misnoegd, om dat men hunne eenmaal toegestaane vrijheden merkelijk besnoeide, traden in onderhandeling met PHILIPS LODEWYK, *Graave van Hanau*, gehuwd met KATHARINA BELGICA, Dogter van WILLEM DEN I, *Prinse van Oranje*, over eene verblijfplaats in deszelfs Staaten. Deeze, aan hun aanzoek het oor leenende, verkogt aan dezelve, door tusschenkomst inzonderheid van Graave

JAN

JAN VAN NASSAU, een aanzienlijk stuk gronds, naast het *Oude Hanau* gelegen, met zodanige vrijheid van Godsdient, als te *Geneve* en in *de Paltz* geoeffend wierdt, als mede nog verscheiden andere voorregten.

Zie E. VAN METEREN, *Nederl. Historie.*

HARLINGEN. Van de zwaare en aansteekende ziekten, welke, van tijd tot tijd, hier te Lande heerschen, en hoe deerlijke verwoestinge dezelve, in zulke gevallen, aanrigten, kan, onder andere, deeze Stad ter proeve dienen. De Nazomer van den Jaare 1779 was het tijdstip der menschenverslindende kwaale. Zij bestondt in een kwaadaartigen Persloop, die, hoewel dezelve, in de meeste oorden der Vereenigde Gewesten, meer of min, de bewooners kwelde, nergens evenwel, op verre na zo veele slagtoffers als in deeze Stad, deedt vallen. Men rekende aldaar het gemiddeld getal van dooden, in gewoone tijden, alle twee Maanden, op vijftig menschen. In het bovengemelde jaar wierden 'er, gedunrende de Maanden Augustus en September, vierhonderddrieënvijftig, zo bejaarden als onvolwassenen, ten grave gebragt. Eene Dankzegging, in de maand November, door de Wethouderschap uitgeschreeven, verkondigde het genoegzaam ophouden der vernielende plaage.

Zie *Nederlandsche Jaarboeken.*

HARTSEN, (ANTHONY) op den zeventienden November des Jaars 1719, binnen *Amsterdam* gebóren, was Lidmaat der Doopsgezinde Gemeente binnen die Stad, haare Vergadering houdende bij het *Lam en den Toren*, meermaalen Diaken, en, ten eenigen tijde, Curator van het Kweekschool dier Gemeente. Van het vlijtig waarneemen van zijn *Koop-Comptoir*, zonderde hij, nu en dan, eenige snipperuuren af, en wijdde dezelve aan de Dichtkunst. De vrugten daarvan waren verscheide vertaalingen in Dichtmaat. De *Weder-*

gevonden Zoon en *Mahomet*, uit het Fransch, als mede de *Vrouw naar de Waereld*, uit het Hoogduitsch, zijn, veelmaalen, in den Schouwburg toegejuicht. De Nederduitsche Vertaaling in vaerzen, van den *Brederode* van Professor BURMAN, heeft, insgelijks, de goedkeuring der kenners weggedragen. Met den reuk van braafheid en aangenaamheid in de verkeering, daalde de Heer HARTSEN ten grave, op den twaalfden Maij des Jaars 1782.

HARTSINCK, (JAN JACOB) uit een deftig Geslagt te Amsterdam geboren, was een man van meer dan gemeene begaafdheden, en in de Dichtkunde en andere fraaie Weetenschappen niet onbedreeven. Hij bekleedde den post van Chartermeester van het Edel Mogende Collegie ter Admiraliteit, te *Amsterdam*; was hoofddeelgenoot van de Westindische Maatschappije; voorts Regent van het Diaconie-Weeshuis, en van het Oude-Mannenhuis, en, dienvolgens, ook van den Schouwburg. De Heer HARTSINCK overleedt, op den achtentwintigsten October des Jaars 1778. Het meest geroemde van zijne Tooneelstukken, is het bekende Stuk, de *Minderjaarige*. Om zijne bekende zucht voor de Geleerdheid, hadt hem de Hollandsche Maatschappij te *Haarlem*, gelijk ook de Zeeuwsche Maatschappij te *Vlissingen*, tot Directeur verkoozen.

HASSELAAR, (GERARD ARNOUD) in den Jaare 1698, te *Amsterdam* geboren, uit het aloud en overbekend Geslagt van dien naam, toonde, in zijne jeugd, eene ongemeene zucht voor de beoefeninge van fraaie Kunsten en Weetenschappen. De luister van zijn aanzienlijk geslagt, gepaard met zijne uitgebreide kundigheden, baande hem, spoedig, den weg tot de aanzienlijkste Eereposten, in zijne Vaderstad. In den Jaare 1720, werdt hij Kapitein van eene Kompagnie der Schutterije; in den Jaare 1738, Bewindhebber der Oostindische Maatschappije, en, in het volgende Jaar, Raad en Schepen der Stad. Nog tweemaalen bekleedde hij, sedert, den laatstgemelden post. In den Jaare 1748 verscheen hij, wegens Holland, op de Bijeenkomst van de Afgevaardigden der Oor-

logvoerende Mogendheden, te *Aken*. Men vindt aangetekend, dat, terwijl de overige Gemagtigden der Vereenigde Gewesten hunne genegenheid betoonden, tot het tekenen der voorafgaande punten van den Vrede, de Heer HASSELAAR, alleen, zig daar tegen verzette, om reden, dat hij dezelve als nadeeliger beschouwde, dan het Ontwerp, reeds te vooren, te Breda, op het papier gebragt; maar, dat het besef der nadeelen, welke zijne aanhoudende tegenkanting zou ten gevolge hebben, hem ter bewilliginge overhaalde. Geduurende het verblijf van den Heere HASSELAAR te *Aken*, wierdt hij, bij de buitengewoone verandering der Regeeringe te *Amsterdam*, door Prins WILLEM DEN IV, tot Burgemeester aangesteld. 's Jaars daar aan benoemde hem zijne Hoogheid tot zijnen Representant, in de Admiraliteits Kollegiën in Holland; in welke hoedanigheid hij ook, met veel luister en staatelijkheid, 's Prinsen persoon vertegenwoordigde, bij de Begraafenis van den Luitenant Admiraal HENRIK GRAVE. Tienmaalen, sints de eerste reize, bekleedde de Heer HASSELAAR de Burgemeesterlijke waardigheid, en overleedt, op zijne Hofstede *Bosbeek*, bij *Haarlem*, op den twaalfden Julij des Jaars 1766, in den ouderdom van ruim achtënzestig jaaren, nalaatende twee Dochters, die, beiden, gehuwd geweest zijn.

HEIDENEN. Eene soort van Vagebonden, of stroopende Landloopers, voorheen ook onder den naam van *Egyptenaars* bekend, in vroegere dagen, zeer berugt, ook hier te Land, doch nu, zints geruimen tijd, geheel verdwenen. Het laatste voorbeeld van merkelijke onrust en schade, door dit snood en veragtelijk gespuis aangerigt, ontmoeten wij in den Jaare 1718. Zich onder *Acquoi*, *Renoi* en bij de Grenzen van *Gelderland*, meest ophoudende, trok het, met zijd- en schietgeweer gewapend, des nachts, in grooten getale, over de *Linge*; waarna het, aan de eene zijde, in de *Tielerwaard*, aan den anderen kant, in 't Land van *Arkel* en daar omtrent, veele euveldaaden en openbaar geweld bedreef. De Ambtman dier Waard en de Drossaard van *Arkel*, waren onvermogend, deezen woesten hoop te keeren, hoe zeer zij zich beijverden.

den. De Staaten van *Gelderland* en *Holland* kwamen, toen, overeen, om de Geregten, door middel van Krijgsvolk, te onderfteunen; ook befloot men, eerlang, er eene algemeene jagt op te doen maaken, gelijk, zo ik meene, federt, geschiedde, en waar door dit gefpuis verftrooid wierdt; doch flegts voor een' tijd: want, ten Jaare 1723, klaagden men, op nieuw, dat zij zich, met groote benden, van drie tot vier honderd man, op de grenzen van *Staats-Braband* ophielden, roovende op den *Gelderfchen*, *Hollandfchen* en *Utrechtfchen* bodem. Men gaf, toen, laft, om ze overal te vervolgen, waartoe, op den achtften van Wijnmaand, vijf honderd man, zo voet- als paarden-volk, uit 's Hertogen-Bosch trokken, die hun, des morgens vroeg, in hunne hutten, verrasten en zestig gevangenen opbragten: zo als er, nu en dan, nog meer gevangen, doch zij niet uitgeroeid wierden.

Zie Mr. H. VAN WIJN, *Bijvoegzels* enz.

HEILO. Zie hier een voorbeeld der bijgeloovigheid, door baatzucht aangevuurd, welke, in den Jaare 1713, in dit van ouds bekend en vermaard Noordhollandsch dorp, gepleegd wierdt. Ondanks de Plakaaten van den Lande, en, bijzonderlijk, dat van den Jaare 1647, tegen de bedevaarten der Roomschgezinden na *Heilo* en elders, ging dit werk zijn' gang, zo na *Heilo* zelve, daar men den put bezogt, dien men hieldt, op 't gebed van Bisfchop WILLEBRORD, uit de aarde opgeweld, en dienstig voor koortfen en andere ziektens te zijn, als na het *Kruitsbergjen*, of den grond, op welken, tot den Jaare 1573 toe, geftaan hadt het, zo gezegd, wonderdaadig Kapelletjen van *onze lieve Vrouwe ter nood*, gelegen in *Oesdom*, tusfchen de Dorpen *Heilo* en *Limmen*. Hier plantte men Kruisfen, en deedt, om met de Staaten van *Holland* te fpreeken, „ bijgeloovige kruipertijen," welker menigvuldigheid, reeds ten Jaare 1706, volgens 't verhaal van een' ooggetuigen, diepe fpooren, in 't rond, gemaakt hadden. 't Bleef hier bij. In Slagtmaand, des Jaars 1713, verfpreidden de bewooners van de weinige, daar ftaande,

 Huis-

Huiskens, hoe, in den nagt van Maria's ontvangenisse, welke, tusschen den achtsten en negenden der even gemelde maand, gerekend wordt in te vallen, onverwagt, en onder een hemelsch geluid, uit den, zo gezegden, heiligen grond, eene nieuwe bron was ontsprongen, die men daar naa bevonden hadt, een onfeilbaar geneesmiddel te zijn tegen de ziekte onder het Rundvee, welke thans, zo zeer, hier te lande, begon te woeden, dat ook hunne Edele Grootmogendheden er, bij openbaare Plakaaten, in voorzien hadden. 't Gerugt van dit wonder, dus verloklijk voorgesteld, vloog, schielijk, door het Land, en, bijna even spoedig, zag men, zo uit deeze als de nabuurige Provintien, een' grooten hoop menschen zich na *Heilo* spoeden, die, elk om 't eerst, zich beijverden, hunne kruiken en vaatjes met heilig water te vullen. Welhaast zelf, ging men verder. De bijgeloovigheid, allengskens aanwassende, vervoerde het volk niet slegts tot het doen van Predikatien, onder den blaauwen hemel, alwaar dit water hooglijk verheft wierdt, maar ook tot plegtige ommegangen, die, op lichten dage, met brandende toortsen in de handen, en 't zingen van Roomsche liederen, verrigt wierden. Eindelijk bragt de Klassis van *Alkmaar* het een en ander ter kennis der Staaten van *Holland*, met verzoek daar tegen te voorzien, zo als, sedert, gedaan wierdt. De Balliuw van *Kennemerland* ging, toen, spoedig dit werk te keer, en dempte den wel, of bron, die men, eerlang, berigt kreeg, gegraaven te zijn geweest: ook gelasteden hem hunne Edele Grootmogendheden, een waakend oog te houden, zo op alle soort van bedevaarten en ommegangen der Roomschgezinden, bijzonderlijk naar het Bergjen te *Heilo*, als tegen alle verdere Overtredingen van 's Lands Plakaaten, ten deeze, daartoe, des noods, de sterke hand gebruikende. Men heeft dit echter, in 't vervolg, zo sterk niet opgenomen, en de bezoeken naar het gezegde Bergjen zijn niet geheellijk buiten zwang geraakt.

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegzels* enz.

HEIM.

HEIN. (PIETER *Pieterszoon*) Zie hier nog eenige bijzonderheden, raakende de aankomst der door deezen verdienstlijken Vaderlander veroverde Zilvervloot. Zo gelukkig (schrijft VAN WYN) als de verovering der Zilvervloot geweest was, zo aanmerklijk was ook haare behouden aankomst hier te Lande. De Spanjaard, niets onbeproefd laatende, om, waare het mooglijk, dezelve te onderscheppen, hadt geene moeite gespaard, om alle de Schepen, die hij, zo op de Vlaamsche Kust, als elders, bij een hadt, het koste wat het wilde, in zee te brengen; te meêr, daar hij niet zonder hoop was, zich meester te kunnen maaken van de, min gedekte, Wijnvloot, die, uit *Frankrijk*, naar deeze Landen, moest afzakken. Ook tasttede hij, werklijk, eenige Schepen van den Generaal HEIN, welken, door storm, van den anderen afgedwaald waren, in de Hoofden, aan; doch zij weerden zich, ten manmoedigste, en zes van dezelven, schoon, deels, tot zinkens toe, beschooten, kwamen, in 't begin van Wintermaand, behouden binnen. De Algemeene Staaten zaten, ondertusschen, van hunne zijde, ook niet stil; schoon zij, weder, véél moeite hadden, met het doen nakoomen hunner besluiten, door de Admiraliteiten, en deeze laatsten met de onwilligheid der Lootslieden; die, uit vrees voor de Duinkerkers, zich, somtijds, niet naar buiten dorsten begeeven. Nadat, echter, hunne Hoogmogendheden ernstiglijk bevolen hadden, dat de Schepen, geschikt en nu gereed tot kruissen en bezetting der Kusten, zich, omtrend de Hoofden, hadden bij een te voegen, liep, ruim ter helfte van Wintermaand, de Onder-Admiraal der *Maaze*, LIEFHEBBER (die, eenige maanden bevoorens, de Spaansche Oost-Indische Schepen, met voordeel, slag geleeverd, doch, kort daarna, minj voorzigtelijk, weder uit Zee was gekeerd) uit *Goedereede*, in Zee, met zeven Schepen, schaarsch bemand, door den onwil en vreeze der Matroozen, welken zelf, ten deele, waren verloopen. Men hadt ook, thans, bij sommigen, meêr hoop op Gods gunstigen bijstand, dan vertrouwen op 's Lands gewapende Zeemagt, of vrees voor dien der Vijanden. En, zeker, op den drieëntwintigsten van Wintermaand, liep, ter Algemeene Staatsvergadering, een Brief in van den Generaal

HEIN, houdende, dat hij, weinige dagen te vooren, met vijftien Schepen, te *Vaalmuiden* (*Falmouth*) was binnen geloopen. Hier toefde hij, zonder hinder der Engelschen, omtrend een maand lang, met voorneemen om zich te ververschen, en, met de lichte maan, naar *Holland* te keeren en de *Goedereede* in te vallen, 't welk alles hem, en, kort daarna, de overigen zijner Schepen, die te *Plymouth* een' pooze gelegen hadden, bijna zonder slag of stoot, gelukte. Alleen was 't Schip de *roode Leeuw*, in 't Goëreesche Gat, bij gebrek van Lootslieden, aan den grond geraakt en geborsten, met verlies van een gedeelte der lading. Op Zondag, den veertienden van Louwmaand des volgenden Jaars 1628, verscheen HEIN, vergeld van vier Bewindhebberen der West-Indische Kompagnie en van zijnen Onder-Admiraal, LONCK, ter Vergadering der Algemeene Staaten, en gaf 'er wijdloopig verslag zijner verrigtingen. Men deedt hem niet alleen de beusche dankbetuigingen, maar beschonk den dapperen Zeevoogd, met eenen gouden Keiting, ter waarde van dertien honderd vijftig Guldens, welke, op den drieëntwintigsten derzelver maand, ter hooggemelde Vergadering, door den Griffier, op last hunner Hoogmogendheden, hem om den halse wierdt gehangen. Twee Ketenen van 't zelfde metaal, de een ter waarde van ruim zes, de andere van ruim vier honderd Guldens, wierden aan de Vice-Admiraalen, LONCK en BANKERT, die, onder zijne Vlag, zeer veel tot het veroveren der Zilvervloot toegebragt hadden, geschonken. Dat, wijders, PIETER HEIN, door de Staaten, tot Ridder geslagen en met Laurier zoude bekroond zijn, gelijk zeker Schrijver verhaalt, is mij, in echte Stukken, niet gebleeken. Voorts sloeg men, op last hunner Hoogmogendheden, een goed aantal Overwinnings-Penningen, uit het goud van den Buit, en liet, na de vreugdebedrijven, van welken ook WAGENAAR gewaagt, de veroverde Vlaggen, op de groote Zaale van 's Graaven-Hof, in den *Haage*, ten toon hangen. De beeldtenis van HEIN wierdt, welhaast, bij HONDIUS, in 't koper gebragt, en de Algemeene Staaten gelastteden, eenige Afdrukken van dezelve, op satijn, in rollen, te doen opmaa-

maaken, en, aan elk Lid hunner Vergadering, zodanigen rol te vereeren.

Wegens het sneuvelen van deezen Zeeheld hebben wij nog het volgende te vermelden. Hij was den achtëntwintigsten Mei des Jaars 1629, uit de *Goedereede*, in zee gestooken, als Lieutenant-Admiraal van *Holland*, hebbende men hem, om de gebrooken ondergeschiktheid der Zeelieden te herstellen, veel meêr magt over dezelven gegeven, dan zijne Voorgangers, gewoonlijk, hadden. Op den zevenden der volgende Zomermaand, ter Reede van *Ostende* liggende, schreef hij, aan hunne Hoogmogendheden, hoe gaarne hij meerder Schepen onder zijne Vlag wenschte, maar, des niet te min, daaglijks zijn werk maakte, om met den vijand slaags te raaken. Dit gebeurde ook, op den twintigsten daar aan, in dier voege, als WAGENAAR zegt, doch, voorts, met dat ongelukkig gevolg, dat de dappere HEIN, al vegtende, in begin van den strijd, door 't schouderblad heen, of, zo als anderen zich uitdrukken, „ boven sijn hert, met een grof „ ijser" (van zes pond) „ wierdt doot geschoten;" zo als ook, kort na hem, de Zeehopman BLOM. 't Schip van den Zeevoogd, de *groene Draak* genaamd, bragt, sedert, zijn dood ligchaam, en eenige gevangenen, hier te Lande, te rug. De Regeering van *Delft*, verzoekende, dat hunne Hoogmogendheden orde geliefden te stellen op 's Mans begraafnis, „ nadien des overledens Weduwe eene *slechte* Vrouwe was," droegen de Algemeene Staaten, de zorge daar over aan de gemelde Regeeringe op, en wel, „ op zulk eene voet —, „ als, in regart van zijne predecesseuren in officie, is ge„ schiet, ende dat het Lijk, met hare Schutterije, wilde „ laten accompagneren," waar aan, treflijk, voldaan wierdt; terwijl de Grafstede, op last hunner Hoogmogendheden, „ tot „ coste van 't Lant," onder opzigt der Admiraliteit van *Rotterdam*, wierdt opgerigt.

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegzels* enz.

HEINSIUS. (ANTONI) Bij 't geen wij, aangaande deezen

beroemden Staatsman, reeds hebben verhaald, zullen wij nog de volgende bijzonderheden voegen. Hij was geboren op den tweeëntwintigsten November des Jaars 1641, te *Delft*, alwaar zijn Vader, insgelijks ANTHONY genaamd, de waardigheid van Schepen en Raad bekleedde. Zijne Moeder was MARIA DEDEL. Op het einde zijns leevens was onze HEINSIUS bekend voor een Grijsaart van zeer eenvoudige zeden en leevenswijze. Men heeft opgemerkt, dat hij zijnen leeftijd tot ruim achtënzeventig jaaren gerekt hebbende, niemand, vóór of naa hem, het Raadpensionarisschap van *Holland* tot een zo hooggeklommen ouderdom heeft bekleed. Wijders vinden wij, in de *Bijvoegsels* van Mr. H. VAN WYN, nog de volgende bijzonderheden vermeld. Een vriend en voorstander zijnde van het Huis van *Oranje*, hadt HEINSIUS, reeds een geruimen tijd, in de gunst van Prins WILLEM DEN III. gedeeld, eer die Vorst den troon van *Groot-Brittannie* beklom. Toen de Koning van *Frankrijk*, in den Jaare 1682, goedvondt, zijne Hoogheid, in deszelfs Prinsdom van *Oranje*, te kwellen, en de muuren en poorten der Stad van dien naam te doen omverwerpen, zonder te letten op den voordragt van 's Lands Ambassadeur, Heere VAN STERRENBERG, wist men, wegens *Holland*, de zaaken ter Algemeene Staatsvergadering daar heen te stuuren, dat, tot afweeringe van zodanige feitelijkheden, regtstreeks aanloopende tegens het Nijmeegsche Vrede's Verbond, vier jaaren te vooren geslooten, een buitengewoon Gezant, aan zijne Allerchristelijkste Majesteit, wierdt afgevaardigd, die gelast was, hier tegens, de ernstigste vertoogen te doen, en, kon het zijn, niet alleenlijk de bekommernissen weg te neemen, maar ook den Prins in het vredig genot van dit Vorstendom te doen herstellen. HEINSIUS, sedert den Jaare 1679, Pensionaris der Stad *Delft*, en, voorheen, door Hunne Edele Grootmogendheden, met nut, gebruikt, in eene bezending naar *Friesland*, tot nederlegging van een geschil, nopens de belasting op de Hollandsche bieren, wierdt met dien last vereerd, en schoon hij, in *Frankrijk*, te veel tegenstand ontmoette om te kunnen slaagen, bleef zijn' invloed, ook na zijne terugkomst in 1683, hier te Lande, met naame ten Prinselijken

Ho-

Hove, gevestigd. Hij hadt, bovendien, zo fommigen fchrijven, in den Jaare 1684, veel toegebragt tot het bekend Befluit, ter aanwerving van zestien duizend man; waaromtrend zijne Stad, anderfints, min geneigd fcheen; en was, zo als mij, uit ftukken van deezen tijd, gebleeken is, niet minder ijverig geweest, in den Jaare 1688, tot bevordering van 's Prinfen overtogt naar *Engeland*.

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegzels* enz.

HEUKELUM. Een deerlijke, en bijkans alverwoestende ramp, trof dit Steedje, in de Maand Augustus des Jaars 1772. Een ontaart Mensch hadt de boosheid, om, op klaaren dag, 's voormiddags, het Huis, door iemand zijner Naastbeftaanden bewoond, in brand te zetten. Geen der Bewoonderen t'huis en 't zelve gefllooten zijnde, ontdekten de Buuren het ongeval zo laat, dat de beginzels niet konden geftuit worden, en de uitgeborfte vlam welhaast het eene Huis voor het andere naa aanftak: de wind joeg dezelve in de ligt ontvlambaare rieten daken; zesëndertig Huizen van ruim honderd, 't geheel getal der Huizen in dit Steedje, verteerden, nevens eenige Hooibergen; de Kerktooren ftak boven in den appel aan, brandde van binnen geheel uit, de Klok fprong en het Uurwerk werd bedorven. Een volkomen ondergang dreigde het geheele Steedje; zeer veelen der Inwoonderen waren, ter oorzaake der Gornichemfche Jaarmarkt, van huis, hier door ging het blusfchen traaglijk toe, en was het bergen der Goederen niet noemenswaardig. De nabuurige Steden *Leerdam*, *Asperen* en *Gornichem*, bragten alle mogelijke hulp aan: de Glasblaazers der eerstgemelde Stad, aan hevig vuur gewoon, gingen de woedende vlammen in de rieten daken te keer, rukten 'er het vuur met de hand uit; aan hunne wakkerheid hadt men 't overblijfzel, grootendeels, dank te weeten. De Inwoonders, die onlangs, door de overftrooming der Landerijen, zo veel geleden hadden, vonden zich op nieuw in de uiterfte armoede gedompeld, en waren rechte voorwerpen van 't hulprijk mededogen, 't geen

hun de hand boodt, toen die ongelukkige Stad bij Staaten van *Holland* verlof, tot het doen eener Inzamelinge, bekomen hadt.

HEUSDEN. Eene der eerste, onder de Hollandsche Steden, was deeze, alwaar het Vrijheidsvuur ontstoken wierdt, en met helderen gloed ontvonkte. Al in den Jaare 1783 was men 'er bedagt geweest op de herkrijging der Stadsregten, in het stuk van Regeeringsbestellinge. Sedert rustte men niet in het bevorderen der Volkszaaken. Het Jaar 1787 leverde daar van de meest gerugtmaakende proeven uit. Te *Leiden* bekleedde thans, in de Doopsgezinde Gemeente, het Leeraarampt FRANCISCUS ADRIANUS VAN DER KEMP, bekend om zijne boezemvriendschap met de CAPELLENS, en zijne Verzameling van Stukken, de *Militaire Jurisdictie* raakende. Reeds voorheen te *Heusden* bekend, daar hij Lid was van het Wapenhandelend Genootschap, namen de burgers dier Stad tot hem de toevlugt, om hunne zaak te schraagen. Met het begin deezes Jaars las men, van dien Leeraar, eene Aanspraak, gloeiende van Vrijheidsijver, en geschikt om het reeds brandend vuur nog sterker aan te blaazen. De eerste uitwerking daar van was, de bewilliging in den eisch der Burgeren om de Regeering te veranderen; waaromtrent men, evenwel, bij des Drossaards Stedehouder, tegenkanting ontmoette. Nogthans ging men met het werk voort, en wierden, weldra, de oude Regenten bedankt, en andere in derzelver plaats verkozen. Het invoeren van een nieuw Stads Reglement was daar van het onverwijld gevolg; en een ander, het kiezen van Gecommitteerden uit de Burgerije, die hunne werkzaamheden aanvaardden met den gewigtigen stap, eene vordering van den Raad, „ dat dezelve het regt van „ Zittinge en Stem in de Vergadering van Staaten van *Holland*, voor de Stad *Heusden*, als van ouds zoude inroepen, en, op de eerstvolgende Staatsvergadering, de oude „ plaats deezer Stad in die Vergadering weder inneemen." De spoedige bewilliging van den Raad in deezen voorslag wierdt straks gevolgd van eenen Brief aan hun Ed. Gr. Mogenden, bij welken dezelve het Privilegie, om ter Vergaderin-

zinge te worden befchreeven, inriep; eene inroeping, die in 's *Hage* zeer verfchillende wierdt opgenomen, daar het de Ridderfchap en zommige Steden als een wederregtelijk bedrijf aanzagen, het afzetten van eenige Regeeringsleden, gelijk ook, met naame, het befluit omtrent den Drosfaard, Baron VAN DER DOES, genomen, die, vermids hij zelden in de Stad aanwezig was, aanfchrijving hadt ontvangen, hij hadde zich met der woon binnen *Heusden* neder te zetten, of zou, bij nalaatigheid daar van, zijne bediening verlaaten te hebben geoordeeld worden. De Brieven, zo des Drosfaards als der afgezette Regenten, ter Staatsvergaderinge geleezen zijnde, zondt men dezelve om narigt na *Heusden*; daar men, met betoog van billijkheid, den gedaanen ftap kloekmoedig bleef verdeedigen.

Niet weinig bekommeringe, intusfchen, baarde de eisch der Heusdenaaren in 's *Hage*, om zitting ter Staatsvergaderinge. Bewilliging, voorzag men, zou ten gevolge hebben, dat de overige, dus genoemde, kleine Steden en voornaame Dorpen met gelijken ernst zouden ter baane koomen. Weigering, door den fterken arm onderfteund, zou hier diergelijk een tooneel, als het zo zeer afgekeurde te *Hattem* en *Elburg*, kunnen openen. Zommige Leden wilden eene Commisfie uit Gecommitteerde Raaden na *Heusden* zenden, ten einde om het gebeurde aldaar, met naame omtrent den Drosfaard, te herftellen; anderen ftemden voor eene Commisfie uit het Hof. Doch men kwam thans tot geen befluit. Niet onkundig van deeze verfcheidenheid van begrippen bleeven de Heusdenfche Patriotten; die thans eene Verklaaring, hoofd voor hoofd onderteekend, aan Staaten van *Holland* deeden inleveren, hoofdzaaklijk van deezen fterkfpreekenden inhoud: „ Dat zij voor God verklaarden, in het „ denkbeeld te ftaan, volgens dit regt gehandeld te hebben, „ die door het Goed en Bloed hunner Vaderen gekogt, en „ door God Almagtig, zo wel aan hun, als aan *Utrecht* en „ alle Inwooners van het Vrije Nederland, gefchonken waren; dat zij, overeenkomftig de Privilegien, door de Staaten zelve geëxpliceerd, gehandeld, en op het Reglement, „ en des algemeene welzijns wille, Octrooi gevraagd had-„ den,

„ den, en daarop eene Staats Resolutie wagtende waren;
„ dat zij vertrouwden, dat eene nadere overweeging hier
„ van dat schriklijk Voorstel niet tot een Besluit zou doen
„ koomen; zo, egter, ja, dat zij dan aan een regtvaardig
„ Opperweezen hunne zaak opdraagende, daarop vertrouw-
„ den, en, onder inwagting van Gods vertroosting, bemoe-
„ digd door een schuldeloos Geweeten, in hunnen weerloo-
„ zen staat bedaard zouden afwagten, welk een Vonnis zij
„ over hun allen, die in het gebeurde een gelijk aandeel
„ hadden, zouden uitspreeken." Na genoeg ten zelfden tijde lieten Bevelhebbers en Leden van het Wapenhandelend Genootschap aan de Vergadering der Gewapende Genootschappen, die thans te *Delft* wierdt gehouden, eenen Brief afgaan, behelzende klagten over de onverschilligheid, waar mede de Medevaderlanders hun lot behandelden.

In de Maand Maart deezes Jaars viel het besluit ter Staatsvergaderinge, dat van wegen Hun Ed. Gr. Mogende, die van *Heusden* behoorden aangeschreeven te worden, om alles te herstellen in dien staat, waarin de zaaken vóór den zesden van Januarij zich bevonden hadden: een besluit, 't welk den *Heusdenaaren* zo kwalijk geviel, dat zij eenen rondgaanden Brief aan de Staaten der meeste Gewesten, welke zij *hunne Bondgenooten* noemden, lieten afgaan, en waarin zij derzelver hulp inriepen. Tegen de begeerde herstelling van zaaken beriepen zij zich bij de Hollandsche Staaten op den afgelegden Eed op de daargestelde Regeeringsverandering. Ondanks dit alles hieldt men vol in *'s Hage*, en besloot aldaar tot het zenden eener Commissie na *Heusden*, met oogmerk, om het aldaar verrigtte, betreffende de Regeeringsverandering, te niet te doen, de Burgerij uit den afgelegden Eed te ontslaan, en de voorgaande Magistraat te herstellen. Welhaast ontving men van dit Besluit berigt te *Heusden*, van waar men straks eenen naderen Brief aan de Gewesten rondzondt, in welken de Stellers, met inroeping van derzelver hulp, verklaarden, het Besluit der Hollandsche Staaten, ten opzigte van hunne Stad genomen, niet anders aan te zien, dan voor eene daad van Geweld, en Inbreuk op het Gezag en goed

Regt

Regt der Burgerije van *Heusden*, en daar tegen te zullen protesteeren.

Inmiddels verscheen de Commissie te *Heusden*, en volvoerde haaren last, herstellende de afgezette Regenten, en de Ingezetenen van den Eed, op het nieuwe Regeerings-Reglement afgelegd, ontslaande; zonder dat, evenwel, de zaak der *Heusdenaaren* als volkomen afgedaan wierdt beschouwd; wordende, kort daarop, ter Staatsvergaderinge een Verzoekschrift ingeleverd, om Octrooi op hun Stedelijk Regeerings-Reglement, of dat anders hunne zaak *Domestiek* mogt verklaard worden. — Ook vaardigden Gecommitteerden uit de Burgerij, eerlang, een Verzoekschrift af aan Staaten van *Holland*, waarin zij rondelijk verklaarden, zich verpligt gevonden te hebben, om niet alleen de poorten hunner Stad met Manschappen te bezetten, en alle sleutels voortaan in derzelver bewaaring te houden, maar om tevens te besluiten, geene *Militairen*, of andere *Gewapende Corpsen* of *Persoonen* in 't vervolg binnen *Heusden* toe te laaten, dan welke den Eed van Getrouwheid, thans, „ gedurende de „ Regeeringloosheid der Stad, aan de Burgerij, en, in gunstiger tijden, aan de Regeering der Stad vooraf zouden „ hebben afgelegd."

Den dus sterk voortslaande *Heusdenaaren*, om hen eenigzins in hunnen vaart te stuiten, wierdt, onder de hand, uit *'s Hage*, een Brief toegeschikt, behelzende eenen raad, om een weinig toe te geeven, en bij het Reglement te verklaaren, „ dat hetzelve was ingevoerd, onverminderd het regt „ der naakomelingschap, uit minder gelukkige privilegien, „ haar toekoomende;" als mede, „ dat, bij een eenvoudig „ Adres, Octrooi op hetzelve Reglement moest gevoegd „ worden." Doch hier toe konde men niet besluiten, ondanks het gevaar, welk de Stad dreigde, die thans *Geldersch* krijgsvolk in haare nabuurschap hadt; terwijl, daarenboven, door de *Gelderschen*, aan de Ingezetenen der om *Heusden* liggende Plaatsen, Geweeren wierden uitgedeeld. Op het berigt daar van besloten de *Hollandsche* Staaten, de *Heusdenaars* van krijgsvoorraad te voorzien, en hun eenig krijgsvolk toe te schikken, gelast om den Eed aan de Regeerings

der

der Stad te doen. Veel viel 'er voor over deezen Bed; 't welk oorzaak was, dat het zenden van krijgsvolk geenen voortgang hadt; wordende voorts alle de vrijheidzoekende handelingen afgebroken door de komst der Pruisfische Troupen, en de daarop volgende Omwenteling, die ook hier met schrikwekkende en vernielende plunderingen ging verzeld. Men vindt opgeteekend, dat Burgemeester RAUWS, een der voormaals afgezette Regenten, doch nu Voorzitter van den Raad, den *Pruisfen*, toen zij zich tegen de plundering wilden verzetten, te gemoet voerde: „ Wat kan het schaden, „ al werden de Patriotten geruïneerd! 't Is billijk dat men „ hen straffe voor de onderdrukkingen, onder welke zij zo „ veele onschuldigen zo lang hebben doen zuchten."

Zie *Nieuwe Nederl. Jaarboeken.*

HILVERSUM. Van het vêeg staan des voorspoeds der stervelingen kan het voorgevallene in dit Dorp, in den Jaare 1766, een schrikwekkend getuigenis draagen. Wij hebben het oog op den vervaarlijken brand, op den vijfentwintigsten Junij des gemelden jaars, aldaar uitgebroken. Te midden van het Dorp ontstondt dit verwoestend vuur ten huize eens *Joodschen* Vleeschhouwers, omtrent den middag. De vlammen vloegen, door een sterken Oosten wind gedreeven, schielijk tot de andere Huizen over, zo dat de Brand op veele plaatzen als te gelijk uitborst. De afgebrande Huizen op derzelver puinhoopen nederstortende, scheenen nieuwe vuurkolken te openen, die door den wind aangeblaazen, allerwegen verderf dreigden, en aanbragten.

Alles wat dienst kon doen was in de weer; maar wat vermogten de zwakke poogingen dier verlegene helperen, onder zulk een algemeenen Brand in rieten daken, bij een onvermijdelijk gebrek aan water, op eene plaats, waar geen gragten zijn, en reeds veele pompen waren afgebrand! Zij deeden ondertusschen alles wat zij, in deeze algemeene verwarring, doen konden, om den Brand te blusfen, of het voortgaan te stuiten, terwijl anderen bezig waren om hunne goe-

Goederen, zo zij meenden, veilig te bergen in Huizen, welke, schoon op een verren afstand van de brandende, en van steen opgehaald, een oogenblik daar naa, op 't onverwagtst, in vlam stonden, en met alles, wat 'er in was, verteerden. Dit was het noodlottig gevolg van het brandend dakriet, van 't eene Huis op 't ander overwaaijende. Zulks vermeerderde de vrees van de *Zieken* door de doodlijke vlammen te zien verteeren; en verdubbelde de beweeging om de tilbaare Have heen en weder te voeren, na eene plaats, waar men ze 't eene oogenblik veilig en het volgende in gevaar keurde. De verwarring groeide aan, en bijstere wanhoop klom ten hoogsten top. Men werd eindelijk te raade, de Zieken, de Kraamvrouwen, de Stokouden en Kinderen, na 't open veld te brengen.

De Kerktooren, reeds vroeg in brand geraakt, stortte ondertusschen, met een ijsselijk geweld, neder, en vermeerderde de verslaagenheid en 't gejammer van groot en klein. De Kerk, op een vrij grooten afstand van het Huis waar dit leed begon, was ter bergplaats van veele Goederen gebruikt; doch stondt eerlang in lichterlaaije vlam, welke in dit schoon Gebouw zulk een geweld baarde, dat niet alleen de geborgen Goederen daar aan ten prooije wierden; maar dat zelfs de Grafzerken borsten, en de Beenderen der Lijken den volgenden morgen nog even heftig brandden, tot dat ze tot assche verteerd waren. — Verscheide Menschen wierden, terwijl zij edelmoedigen bijstand beweezen, verzeerd en gekwetst. Eene blinde Vrouw kwam deerlijk in 't midden der vlammen om; een onheil, te deerlijker voor haaren Egtgenoot, terwijl hij haar uit een Huis, dat tegen verwagting gespaard bleef, hadt overgebragt in 't geen waar zij, ondanks zijn ijverig poogen om haar met het dreigendst leevensgevaar te redden, met een Kind dat schriklijk einde vondt.

In zo veel leeds eindigde de Dag, en schoon de vlammen, met het vallen van den avond, op de meeste plaatzen, verwonnen waren, deeden de nog van tijd tot tijd opblaakende het ergste dugten, dat ook het gevolg zou geweest hebben, indien de wind na 't Westen geschooten was, en met dezelfde kragt hadt blijven aanhouden. Dan schoon men

men voor dat leed, bewaard bleef, bragt de aankomende nagt onvermijdbaare elenden voort voor de Ongelukkigen, die, van Huis en Have beroofd, en geen hulp bij Vrienden en Maagen kunnende vinden, als welken zelven of in de uiterste rouwe gedompeld, of door de grootste verlegenheid benard waren, door het open veld troostloos omzworven, aan de knaagendste droefheid, zo niet aan byftere wanhoop overgegeeven, te midden van de uitgebragte Kranken, even bevallene Vrouwen, Zuigelingen, Grijsaarts: alle voorwerpen, wier hulplooze ftaat de akeligheid vermeerderde in 't oog der berooiden, die uit hun welvaard geschopt, kleederen, voedzel en dekzel misten. De Dorpleeraar, wiens Huis verbrand was, en zich ten nauwen noode met zijne Huisvrouw uit de vlammen gered hadt, wel verre van troost aan de Gemeente te kunnen geeven, behoefde deeze balzem der Ongelukkigen. De Geneesheeren der Plaats waren, in den algemeenen ramp ingewikkeld, buiten ftaat om den Zieken en Kranken den noodigen bijftand te bieden. De Huizen en Ovens der Bakkers vernield, deeden het deezen onmogelijk worden om den Hongerigen brood te verschaffen, en andere eetwaaren vondt men niet voor handen.

Wanneer de eerfte verwarring over was, ruimden de Dorpsgenooten, van 't woedende vuur vrij gebleeven, een gedeelte hunner Huizen en Schuuren in, namen 'er tien, twintig, en meer, op. De Menschlijkheid zegepraalde over Gezindheidsijver: *Roomschen* en *Onroomschen* beschouwden elkander niet anders dan als *Christenen* en *Medeburgers*. Ontoereikend was hun Mededoogen om in alle, om zelfs in de dringenfte behoeften te voorzien. — Welhaast kwam 'er bijftand uit het nabuurig *'s Graveland*, waar de Bezitters der Buitenplaatzen van dit bekoorelijk Dorp grootlijks deel namen in dien ramp, en dagelijks een wagen met brood derwaards zonden. Mevrouw BIKKER wordt geroemd als die het eerfte voorbeeld van dit Liefdewerk gaf. Andere noodwendigheden werden welhaast van elders aangevoerd.

Dan dit reikte niet toe tot een eenigzins duurzaamen bijftand der Bewoonderen van tweehonderd en drie afgebrande Huizen; welker schade men op één Millioen begrootte: dewijl

wijl de meeste Fabrieken van Laken, Baaien, en Streepten, in dit Dorp menigvuldig, geheel verdelgd waren; en zou dit verlies nog grooter geweest zijn, indien men geene bijzondere en welgelukte zorg voor de Werkstoffen gedraagen en een groot gedeelte daar van behouden hadt.

De Regenten en Armbezorgers van het Dorp lieten bij eene schriftlijke en aangeslaage Beede weeten, waar men, tot Leevensonderhoud en Lijfsdekking van veele honderden Menschen, zijne Liefdegaven kon besteeden, verzekerd van eene evenmaatige uitdeeling. Schoon dit geene geringe baate aanbragt, vonden Regeerders van *Hilversum*, om tot herstel der geknakte welvaard te komen, het noodig, Staaten van *Holland* aan te gaan met een verzoek tot de Vrijheid, om zich te mogen vervoegen bij Burgemeesteren en Regeerderen van zodanige Steden en Plaatzen, waar zij oordeelden met vrugt aanzoek tot het verrigten eener Inzameling te kunnen doen; 't welk werd ingewilligd, onder zekere bepaalingen om de Penningen ten meesten nutte der Ongelukkigen te besteeden. Ook verwierven zij, op hun verzoek, verscheide Gunstbetooningen, Kwijtschelding̃en, en Ontlastingen, voor zekeren tijd, van 's Lands wege, om Kerk, Pastorij en School te herbouwen, en weder in voorigen bloei te geraaken.

HOGERBEETS. (REMBOUT) Bij hetgeen wij, ter zijner plaatze, aangaande de gevangenis deezes slagtoffers van heerschzucht en geweld, hebben aangeteekend, agten wij niet ondienstig, naauwkeurigheidshalve, het volgende uit VAN WYN's *Bijvoegselen* aan te vullen. Dit schrijft hij: „ Zijne (HOGERBEETS) Kinderen hadden, bij Requeste, verzogt, dat hij mogt gebragt worden, ter vrijer wooninge, in den *Haage*; dan, daar men, in *Holland*, hier tegen was, en de Kastelein van *Woerden*, op gedaane aanschrijving, den Algemeene Staaten verklaard hadt, geene plaatse voor hem, op 't Slot van dien naam, open te hebben, stonden zij toe, hem te doen overbrengen naar 't Huis te *Zuidwijk* of *Sonnevelt*, bij *Valkenburg*, 't Huis *te Welr*, bij *Wassenaar*, ('t geen sedert gekooren wierdt) of 't Huis *te Lennep*, bij *Voorburg*;

en wel „ daer de Supplianten *met de Eygenaars konden* „ *accordeeren.*" Uit welke laatste woorden blijkt, dat het Huis *te Weer* niet tot de *eigene* goederen van HOGERBEETS behoorde. Voor 't overige, noemt WAGENAAR die verplaatsing, te regt, eene verligting van Gevangenis; want hem wierdt niet, gelijk eenige meenen, volle vrijheid vergund; maar, daar de Algemeene Staaten, hier inne, niet hadden toegestemd, dan, mits „ *blijvende de sententie in zijn ge-* „ *heel,*" wierdt hem, alleenlijk, toegestaan, op de Cingels en in den Bogaart van 't Huis te mogen wandelen, zonder zich verder te begeeven; en wel op eene boete van twintigduizend gulden, voor welken de Heer VAN DER MYLE Borge gebleeven was. De Heer VAN DE WERVE was, meen ik, Eigenaar van 't Slot *te Weer.*

„ Op *Loevestein*, alwaar, thans, de pest begon te ontstaan, en men, door 't voorbeeld van DE GROOT geleerd, zeer tegen 't ontsnappen van HOGERBEETS persoon gewaakt hadt, hielden hem zijne Kinderen, bij beurte, gezelschap. Het verdient aanteekening, dat, toen zijne oudste Dogter, midlerwijl, huuwde met „ Mr. DIRCK MODET, Doct: in de „ Rechten," ook dees verzogt, nevens zijne Huisvrouwe, eenigen tijd, bij zijnen Schoonvader, te worden opgeslooten, om hem den gewoonen dienst en hulpe te bewijzen. Dit wierdt hem vergund, na hij, in handen van den President der Algemeene Staaten, onder eede, beloofd hadt, van „ noch in de gevanckenisse —, nochte oock wederom daer „ vuyt commende, yetwes te doen, handelen ofte tracteren „ van publycque saecken, ofte 't gene soude mogen strecken „ tot ondienst van de Regieringe ende den Staet van den „ Lande."

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels* enz.

HOORN. Twee voorvallen gebeurden in deeze Stad, beiden van gelijksoortigen aart, tot de klasse der oproeren behoorende, het eerste in den Jaare 1768, het ander in het volgende Jaar. Van het eerste Oproer, in de Maand October des

den eerstgenoemden jaars, ontmoeten wij, bij den Schrijver, dien wij meermaalen raadpleegden, het volgende berigt.

„ Aanleiding tot de opschudding gaf het optrekken van het wapenhandelend Genootschap, tot Zinspreuk voerende, *voor Vaderland en Vrijheid*, naadat hetzelve, op den elfden der gemelde Maand, volgens jaarlijksche gewoonte, hadt afgevuurd. Eene menigte van aanschouwers was tegenwoordig bij de plegtige verrigting, onder andere eenige Leden van het Genootschap van Wapenhandel, uit het nabuurig *Purmerend*. Geduurende de wapenoeffening bespeurde men niets, 't welk eenig onheil dreigde, of voor kwaade gevolgen deedt dugten; ook niet, in den beginne, terwijl het Genootschap, naa zijn werk, met lof en tot algemeen genoegen, verrigt te hebben, met slaanden trom en vliegende vaandels, en onder een aangenaam veldmuzijk, zijnen hertogt Stedewaarts hadt aangenomen.

„ 't Leedt, egter, niet lang, of sommigen, onder de talrijke menigte, deeden niet onduidelijk blijken, hoedanig een geest hen bezielde. Van tijd tot tijd zogten eenigen, tusschen de optrekkende gelederen, in te dringen, om alzo, ware 't mogelijk, eene afsnijding te maaken, en de gewapende manschap uit elkander te doen wijken. Doch dit mislukte, 't zij bij gebrek aan genoegzaamen moed bij de stoorders der goede orde; of omdat zulks telkens voorkoomen wierdt, door de Leden van het Purmerender Genootschap, die agter de gelederen optrokken. Althans, zonder merkelijke verhindering, naderde men, eindelijk, de Stads Doele, de gewoone verzamelplaats, alwaar het Genootschap, naar gewoonte, van elkander zoude scheiden. Niet lang, derhalven, moest 'er nu gedraald worden, indien men, tegen de gewapende manschap, zijnen moed wilde koelen.

„ Dit gebeurde met 'er daad, bij het intrekken van de Poort voor de Doele. Met zulk een onbezuisd geweld begon thans het gemeen aan te dringen, dat het duidelijk zijn voorneemen te kennen gaf, om althans eenige der agterste gelederen af te snijden en buiten te houden. Nogthans kwamen ze binnen, hoewel met zeer veele moeite, vooral door de onverzaagdheid der Purmerender spitsbroeders, welke den

optogt flooten; die, egter, zelven thans geen klein gevaar liepen. Om hun den mislukten aanval op het Genootschap betaald te zetten, viel men thans, eenpaarig en met geweld, op hen aan. Zelf wil men, dat een van hun, in den rug, met een steen wierdt getroffen, en dat hij hierop na zijnen Sabel greep. Dit maakte de menigte nog verwoeder, en zou, waarschijnlijk, van erger gevolgen geweest zijn, hadde niet een der Bevelhebberen van het Genootschap, welke het Bataillon floot, kloekmoedigheids genoeg bezeeten, om zijn Peloton rechtsomkeer te doen zwenken, en het Geweer vellen, om aldus, indien 't noodig ware, op de gewelddoende menigte in te dringen. Doch, gelijk moeitemaakers meestal bloodaarts zijn, en op den geringsten tegenstand wijken, zij wagtten dien storm niet af, maar deinsden ijlings te rugge: waarop de gewapende manschap, onverhinderd, door de poort trok.

„ Dus deeze onweêrsbui, gelukkiglijk, zijnde overgedreeven, wierden de Leden afgedankt; elk maakte zich gereed om weder te keeren na zijn huis, in de onderstelling, dat men thans geen verder kwaad hadt te dugten. Doch deeze rekening was buiten den waard gemaakt. Het gemeen, eens aan het hollen geraakt, koomt niet spoedig tot bedaaren. Terwijl de avond reeds begon te vallen, bevonden zich de Purmerenders nog in de Doele, voor en rondom welke zich nu de misnoegde hoop verzamelde, onder het uitslaan van de bedreiginge, van dezelve te zullen opwagten en van kant maaken. Naar gelange de duisternis viel, begon ook de menigte, van tijd tot tijd, toe te neemen. Uit vreeze dat de dus opgeslootenen, onder begunstiging van den nacht, hun zouden ontslippen, begaven zich eenigen na de Stads Poort, bij welke een Schuit gereed lag, die hen na hunne woonplaats zoude voeren; terwijl anderen ter Poorte uit trokken, zeggende, de Purmerenders, aan den Oudendijk, aan welken zij van Schuit moesten verwisselen, te zullen opwagten. Intusschen hoorde men, hier en daar, onder de menigte, *Oranje boven!* roepen, en verscheiden Liedjes zingen, geschikt om de gemoederen nog meer gaande te maaken. Zelf vloog 'er, eens en andermaal, een steen door de gla-

glazen der Societeitskamer, in welke de Purmerenders zaten.

„ Al dit geweld kon, voor de Regeering, niet verborgen blijven. Twee Burgemeesters, de Heeren VAN FOREEST en VAN HOOLWERFF, zich onder de menigte vervoegd hebbende, deedt de eerstgenoemde tot dezelve eene nadruklijke aanspraak, in welke hij haar het onbetaamelijke van het tegenwoordige gedrag onder 't oog bragt, en eindelijk, aan de rustverstoorders, vraagde, wat hun begeeren of zoeken ware? of waar in zij, van de wapenoeffenende manschap, beleedigd waren? 'er nevens voegende, dat, ingevalle zij weezenlijke bezwaaren hadden, zij dezelve aan hem, als hunnen Burgervader, konden openbaaren; doch indien niet, zij dan, als vredelievende Burgers, zich stil en gerust hadden te gedraagen, en na hunne huizen moesten wederkeeren. Doch elk zweeg thans stil; niemand onder den hoop scheen eenige bezwaarnis te kunnen in 't midden brengen. Alleenlijk riepen zommigen, naa verloop van eenigen tijd, niets te hebben tegen de Hoornsche Medeburgers; maar dat zij den Purmerenderen den hals wilden breeken. Hun stak, naamelijk, zo als ze zeiden, tot nog toe, in den krop, dat een dier Heeren, zo als wij boven hebben aangetekend, tegen hen den Sabel hadt getrokken.

„ Niet vreemd was het, ondertusschen, maar eigenaartig te verwagten, dat de Leden van het Genootschap, wel ras, van nieuws, onder de wapenen verscheenen, om hunne vrienden, die, om hunnentwille, in moeite geraakt waren, ter hulpe toe te schieten. Uitgezonderd eenige weinigen, verzamelden ze allen in de Doele, brandende van verlangen na de vereischte bevelen, om den rustverstoorderen te keer te gaan, en de goede orde te herstellen. Doch 'er verliep eenige tijd, voordat, ten dien einde, de noodige schikkingen beraamd wierden. Eindelijk wierdt, bij de Wethouderschap, beslooten, de twee Burger-Kompagniën, die op de Brandwagt lagen, op te roepen. Doch derzelver Bevelhebbers, in aanmerking neemende den slegten staat hunner Schutteren, zommige van welke zelf van geene geweeren voorzien waren, maakten zwaarigheid, hier aan te voldoen, indien 'er

geene schikking wierdt beraamd, om, met overleg van, en gemeenschappelijk met het Genootschap, te mogen handelen. Na eenig overleg bij de Regeering, wierdt hier toe besloten en verlof gegeeven. Dit was genoeg, zo dra de oproerige menigte 'er de lucht van kreeg, om dezelve te doen afzakken, en in haare duistere schuilhoeken kruipen.

„ Nàa dit alles wierden de Purmerenders, 's nachts ten half drie uure, door eenige afgevaardigde manschap, uit de Schutterij en van het Genootschap, buiten de Poort, tot aan hunne Schuit geleid. Die van het Genootschap verzelden hen tot aan den Oudendijk, uit vreeze dat ze, veelligt, onder weg, eene bende der Hoornsche muitelingen zouden aantreffen. 's Anderendaags was de uitwendige rust in de Stad volkomen hersteld; die, egter, naderhand, van nieuws, gestoord wierdt, door eene geweldige opschudding, gelijk wij, ter bekwaamer plaatze, nader zullen verhaalen."

De gemelde Schrijver, aan zijn woord getrouw, geeft van de veel grooter gerugt maakende Opschudding, in de Maand Maart des Jaars 1787, het volgende verhaal.

„ Even als te *Goes*, gelijk ik (dus schrijft hij) boven heb aangeteekend, wierdt ook, in de Noordhollandsche Stad, veel gesprooken van den groot gerugt maakenden Eed, raakende den Protestantschen Godsdienst en het Huis van *Oranje*. De kwaade reuk, in welken, bij zeer veelen, het Vaderlandsch Genootschap was, deedt, ook hier, het verspreiden van dien Eed, en de aanmoediging van deszelfs ongerijmden inhoud, op rekening van dit Genootschap stellen. Daar de onderlinge verwijdering reeds tot merkelijke hoogte was geklommen, was het ligt te voorzien, indien het vermoeden ruimer veld won, dat, hier uit, de heilloosste gevolgen, eigenaartig, konden en moesten gebooren worden. Dit begreep de Wethouderschap der Stad: weshalven dezelve, uit eene prijswaardige voorzorge, en ter beteugelinge van reeds plaats hebbende onbehoorlijkheden, op den derden van Sprokkelmaand, de volgende zeer nadruklijke Afkondiging deedt:

„ Schout, Burgemeesteren en Schepenen der Stad *Hoorn*, dewelke niets meerder ter harte gaat dan het welzijn dezer Stad, derzelver Burgerên en Inwoonderen, en het behoud

van

van de rust, vreede en eensgezindheid tusschen dezelve, met de grootste aandoening hebbende ontwaart, niet alleen de van tijd tot tijd toenemende verschillende denkenswijzen tusschen de Burgers en Ingezetenen dezer Stad, en de daar uit spruitende oneenigheden, waar door den een den anderen haat, vervolgt en nadeel in zijn handtering toebrengt, maar dat men zelve zo verre gaat, om het zaad van tweedracht en oproer te zaaijen; dat daar door niet anders dan de schroomlijkste gevolgen kunnen worden te gemoet gezien, en om welke te doen aanwassen, men niet nalaat pasquillante liederen te zingen, zamenrottingen en attrouperingen te maaken, brutaliteiten te plegen, insultes aan goede Burgers en Ingezetenen te doen, schotschriften en oproerige gedigten te divulgeeren, en daar en boven te disfemineeren en verspreiden een verfierde, onwaarachtige en Gods-lasterlijke Eed, onder anderen inhoudende, om te onderdrukken en tegen te gaan de *Protestantsche Godsdienst*, als mede de in deze Landen gepermitteerde *Roomsche Godsdienst*, en de welke men voorgeeft, dat door de Leden van het gelegaliseerd Exercitie-Genoodschap *Voor Vaderland en Vrijheid* binnen deze Stad zoude zijn bezworen; iets, geheel en alleen ingericht om de Ingezetenen dezer Stad, en wel de Godsdienstigste onder de onderscheidene gezindhedens, des te meerder tegen elkander te verbitteren, en de bloedigste moordtooneelen (die God verhoede!) binnen deze Stad te doen plaats grijpen; daar en tegen gemelde Exercitie-Genoodschap op het plechtigste aan Haar Ed. Gr. Achtb. betuigd heeft, en meermaalen heeft doen zien, met verzaking van allen eigenbelang, niets anders dan 's Lands waar belang, en de rust en veiligheid der Ingezetenen ten doel te hebben, en dat nimmer zulk een Godvergeeten stuk onder de Leden van het Genoodschap zoude plaats vinden, maar dat zij zig op het plechtigste onder anderen hebben verbonden, geen andere bedoeling te hebben, dan de ware Christelijke Gereformeerde Godsdienst, zo als dezelve in de publieke Kerken dezer Landen geleerd word, welke zij, benevens de Burgerlijke Vrijheid, houden voor de onschatbaare vastigheden van *Nederlandsch Staatsgebouw*, met allen ijver, ernst en na-

nadruk te zullen handhaven, en zonder mede te werken ofte te gedogen dat de gronden van dien Godsdienst op eeniger hande wijze worden ondermijnt; behoudens nogthans een billijke vrijheid van Godsdienstoeffening van anderen Gezindheden."

„ Waarom Haar Ed. Groot Achtb. bij deze, alle Burgers en Inwoonders dezer Stad en Jurisdictie van dien, op het sterkste willen hebben verzogt en vermaand, de een den anderen in alle vreede en eendragt te verdragen, en deszelfs welzijn als Leden van een Maatschappij te behartigen en bevorderen; en zig voor al te onthouden van het zingen van pasquillante Liederen, het maaken van Attroupeeringen, of Zamenrottingen, het pleegen van Brutaliteiten, het doen van insultes aan eenige Burgers of Ingezetenen dezer Stad, het drukken of divulgeeren van eenige Schotschriften of oproerige Gedichten, mitsgaders het dissemineeren en verspreiden van bovengem. prætense Eed, zullende de overtreeders van deze waarschouwing als Perturbateurs der algemeene rust en veiligheid, als mede die geene, dewelke zig aan eigendunkelijk Schieten, en wat dies meer is, de Placaaten dezer Lande, en de Keuren dezer Stad infringeerende, schuldig maaken, rigoureuzelijk, en zonder eenige conniventie worden gestraft; terwijl Haar Ed. Gr. Achtb. daar en boven beloven een Somma van drie honderd Caroli Guldens aan die geen, welke den uitvinder of opsteller van bovengenoemde prætense Eed weet aan te wijzen, zodanig dat deselve in handen van de Justitie geraken, en van het fait zal kunnen worden overtuigd, als mede aan die geen, dewelke aantoonen kan, dat ooit zodanige Eed door één der Leden bij het Genoodschap zoude bezworen zijn, zullende des aanbrengers of aanbrengeren naam, des begeerende, worden gesecreteerd."

„ Ondanks de heilzaame uitwerkzels, omtrent de inwendige rust en veiligheid, welke, uit ontzag voor Wet en Overheid, dusdanig eene Afkondiging hadt moeten te wege brengen, bleeven, bij veelen, de gemoederen even onstuimig; 't welk men, in hunne gesprekken en handelingen, nu en dan, duidelijk zag doorstraalen.

„ Sprok-

„ Sprokkelmaand liep aldus ten einde; Lentemaand nam, op deeze wijze, eenen aanvang. Met schrik en ontroering leefden veelen den achtsten dag dier Maand te gemoete; dag, zints eenigen tijd, zo kwalijk berugt, uit hoofde van het misbruik, door eene zekere klasse van lieden, van denzelven gemaakt, om, onder den dekmantel van betaamelijke en geschikte vrolijkheid, den stillen en vreedzaamen landzaat of burger in zijne rust te stooren. Gelukkig, nogthans, liep hij voorbij, zonder dat men iets vernam, van de buitenspoorigheden, welke denzelven, ginds en elders, geschandvlekt hebben.

„ Maar een heimelijke spijt scheen, welhaast, het gemeen te bekruipen, deeze gelegenheid, om aan de voorwerpen van zijnen haat den dollen moed te koelen, dus te hebben laaten voorbijgaan, en zijnen kans verkeeken te hebben. De dertiende der bovengemelde Maand was het tijdstip, welk men scheen uitgekoozen te hebben, om dat verzuim te vergoeden. Zekere JAN MEYER, Bode van het Vaderlandsch Genootschap, was de eerste, op wien de woede van den plondergeest zich ontlastte. Naa dat, reeds in den naamiddag, eenige woelzieke menschen, door het vertoonen van een vinnig gelaat, en het uitslaan van dreigende woorden, getoond hadden, wat zij in den schild voerden, begaf zich, tegen den avond, eene talrijke bende na het huis van den straks genoemden persoon, en oeffende aldaar haare wraak, door het inslaan van eene menigte van glazen. Dit, en het rond zwerven van nog andere kwaadspellende hoopen volks, verspreidde den schrik door de Stad, en was oorzaak, dat 's avonds, omtrent acht uure, alarm wierdt geslagen, om de Kompagniën op derzelver onderscheidene loopplaatzen te doen verschijnen. Eene dier Kompagniën nam gang na het aangevallene huis, terwijl eene andere het Stadhuis bezette. Intusschen was men in gegronde vreeze, dat het andere inwooneren, die bij 't gemeen in het oog liepen, insgelijks welhaast zonde gelden. Van hier dat veelen hunne kostbaarste huisgeraaden en eigendommen, op de eene of andere wijze, in veiligheid bragten; ja, zelf eenige burgers de Stad verlieten.

D 3 „ Zeer

Zeer moedig, op zijne wijze, moet, op dit pas, het Hoornsche graauw geweest zijn. Althans, het verschijnen der gewapende Burgerije deedt hetzelve geenen duim gronds wijken. Zonder eenen voet te verzetten, bleef het op den post, welken het hadt ingenomen. Van weerskanten wierdt, van tijd tot tijd, geschooten, zonder dat, evenwel, zo min aan de eene als aan de andere zijde, iemand sneuvelde, of merkelijk gekwetst wierdt. Dit duurde tot 's morgens tusschen drie en vier uuren. 't Zij het muitziek graauw thans zijnen zat hadt bekoomen, of geenen kans zag, onder 't oog der geschaarde Burgerije, zijn doelwit te bereiken; zeker is 't, dat het, allengskens, afzakte. Omtrent vijf uuren scheen alles in rust, althans de woede in zo verre te zijn beteugeld, dat, van de zes Kompagniën, welke, bij deeze gelegenheid, onder de wapenen waren gekoomen, vier wierden afgedankt. Het eenig ongeluk, in deezen opstand voorgevallen, was, eene zwaare kwetzuure, eenen van den Patriotschen aanhang, aan zijn been, toegebragt, door eenen schoot met scherp, op hem, van agter eenen Hooistal, gelost. De persoon, welken men voor den daader hieldt, wierdt gevat, ontwapend en in hegtenisse gebragt.

„ Elk een vleide zich nu met de hoop, dat, de gemoederen eens hebbende uitgewoed, de drift zoude bedaard zijn, en de Stad tot bestendige rust wederkeeren. Doch deeze rekening was buiten den waard gemaakt. Op den vijftienden, 's morgens, tusschen negen en tien uuren, wierden de rustminnende gemoederen van nieuwen schrik bevangen. Eene bende van tusschen de vijf en zeshonderd persoonen verzameldè voor het Stadhuis, op den, zo genaamden, *Roodensteen* of Kaasmarkt; zij bestondt uit Sjouwers, Pakhuiswerkers, Scheepstimmerlieden, wijven en jongens. Het raadzel, wat toch zulk een vreemde zamenloop mogt beduiden, wierdt, welhaast, ontknoopt, toen deeze lieden, uit het midden hunner, eenige Afgevaardigden zonden aan Heeren Burgemeesteren, om van dezelve de drie volgende zaaken te verzoeken: „ *Vooreerst*, dat de Bode van het Genootschap, „ ten eeuwigen dage, mogt gebannen worden, uit de Stad „ en derzelver Regtsgebied. *Ten tweede*, dat de persoon, „ den

„ den voorgaanden nacht, door de Burgers, gevat en in hegtenisse genomen, op vrije voeten mogt gesteld worden.
„ *Ten derde*, dat het Vaderlandsch Genootschap *voor Vrijheid en Vaderland* mogt vernietigd worden." Hoe vreemd deeze voorstellen ook mogen luiden, mijne Heeren van den Geregte houden, egter, goedvinden, om dezelve, volkomen en spoedig, in te williggen, zo als, nog dien zelfden voormiddag, geschiedde, bij eene openbaare Afkondiging van de Puije van 't Stadhuis.

„ Het gevolg hier van, was, dat de geslaakte muiteling, met strikken en linten getooid, als in zegepraal, door de Stad wierdt rond geleid. Ook zag men, welhaast, eene menigte wijven en kinderen, met vlaggen en ander tooizels, door de Stad zwieren, en rondgaan bij de huizen van welgezeetene burgers, vooral bij de zulken, wier denkwijze verdagt was, om eenen drinkpenning te verzoeken tot het pleegen van vrolijkheden. Daarenboven wierden de Vaandels en Trommen van het Genootschap, uit het zo genaamde Societeitshuis, afgehaald, en op het Stadhuis gebragt. De eenige plondering, ondertusschen, welke, met regt, die naam verdient, bij deeze gelegenheid voorgevallen, was, die van de Kamer van het Genootschap; zijnde dezelve geheel vernield. Verscheiden aanzienlijke burgers, en ook eenige leden van de Regeeringe, zich huns lijfs niet veilig oordeelende, hadden, onder alle deeze opschuddingen en beroerten, de Stad verlaaten.

„ Het leedt niet lang, of men ontving, in *'s Graavenhage*, in de Vergadering van Hunne Edel Groot Mogende, de tijding van den voorgevallen oproer, inzonderheid naa dat in dezelve verscheenen waren eenige der uitgeweekene Regenten, welke deswegen nader verslag deeden. Het beraamen van gepaste maatregelen, ter voorkoominge of beteugelinge van oproerigheden, in het toekomende, trok straks de aandagt der Vergaderinge. De uitslag der raadpleegingen, was, Heeren Gecommitteerde Raaden in het Noorderkwartier te verzoeken en te lastigen, het noodig onderzoek te doen omtrent het gebeurde, en deswegen de gepaste schikkingen te beraamen. Naa dat men, te *Alkmaar*, hier over, in

in onderhandeling was getreeden, wierdt men 't spoedig eens, dat een gedeelte der Krijgsmagt van den Staat, met het beste gevolg, hier zou kunnen gebezigd worden. Ten dien einde zondt men eenen der Krijgsbevelhebberen na *Hoorn*, met de Patenten, om door de Burgemeesters ondertekend te worden. Doch de Vroedschap weigerde, daar aan de toestemming te geeven, voor reden inbrengende, dat de Troepen, volgens gewoonte, door Heeren Gecommitteerde Raaden, en niet door Hunne Edele Agtbaarheden, moesten in den Eed genomen worden.

„ Onder dit zammelen en draalen groeide, meer en meer, de oproerigheid binnen de Stad: weshalven Heeren Burgemeesteren, voor erger gevolgen, zo niet voor een bloedbad vreezende, op Donderdag, den tweeëntwintigsten, in den laaten avond, of liever in den nacht, ten twaalf uuren, Attache verleenden, door het tekenen der Patenten. Dit hadt de bedoelde uitwerking. 's Anderendaags, een weinig naa den middag, verscheen de Krijgsmagt voor de Westerpoort. Naa haaren last, aan den Majoor der Stad, vertoond te hebben, rukte eerst binnen, eene bende Ruiterij, met scherp gelaaden. Vervolgens zag men binnen rijden twee Koetzen, ieder bespannen met vier paerden, waar in gezeeten waren de Heeren Gecommitteerde Raaden, en nog eene Koets met twee paerden, voerende de Heeren Schepenen. Thans volgde eene Kompagnie Ruiters; daarnaa eenige rijtuigen met gevlugte Burgers; voorts eene Kompagnie Granadiers, en tweehonderdvijftig Muskettiers, medevoerende twee gelaadene Veldstukken, achtponders. Eenige pakkaadjewagens slooten den trein.

„ Zo groot de schrik was, welken het binnenrukken deezer Krijgsmagt zommigen aanjaagde, even zo groot was de blijdschap van anderen, die op hun gelaat als te leezen stondt. Terstond naa hunne komst binnen de Stad, deeden Heeren Gecommitteerde Raaden de Poorten en Boomen der Stad sluiten: deels om den toeloop van buiten te weeren, deels om den schuldigen het wijken te beletten. Nog dien zelfden avond wierden vier persoonen in verzekering genomen; wier getal, op de twee volgende dagen, met nog vijf wierdt

ver-

vermeerderd. Voorts deedt men de geweeren van het Oranje Genootschap ophaalen; en het Vaderlandsch Genootschap ontving de toezegging, ten spoedigste in deszelfs voorgaanden luister te zullen hersteld worden."

Zie Beroerten in de Vereenigde Nederlanden.

HOPPERUS. (JOACHIM) Bij 't geen wij, raakende den veelvuldigen letterarbeid deezes beroemden Nederlandschen Staatsmans, in 't algemeen, vermeld hebben, willen wij, om te dienen tot een naauwkeuriger berigt wegens 's Mans drukke werkzaamheden, uit TE WATER, nog het volgende overschrijven. Wij noemden zijn *Verhaal der Nederlandsche Beroerten*, in de Fransche taal beschreven, het eenig Werk, van HOPPERUS voorhanden. Het voert tot titel: *Recueil et Memorial des troubles des Pays-Bas du Roy.* De geleerde HOYNCK VAN PAPENDRECHT heeft dit Werk eerst in den Jaare 1743, in zijne *Analecta Belgica*, in 't licht gegeeven. HOPPERUS begint deeze Gedenkschriften van het vertrek van Koning PHILIPS DEN II. uit de Nederlanden na *Spanje*, en eindigt dezelve met het besluit van zijne Majesteit om herwaarts te keeren, om, door zijne tegenwoordigheid, de beroerten in de Nederlanden te stillen. „ Niemand, schrijft TE WATER, „ die bedenkt, dat HOPPERUS, tot zijn vertrek naar *Spanje*, „ in 't Jaar 1566, de geheimste raadplegingen te *Brussel* „ bijgewoond heeft, en in *Spanje* naauwkeurigst wist, wat „ hier te Lande gebeurde, zal 'er aan twijfelen, of zijne „ Gedenkschriften over de Nederlandsche beroerten verdienen „ alle opmerkzaamheid." — Aangaande de *Brieven*, door den zelfden Staatsman, uit *Spanje* aan zijnen beroemden Landgenoot, VIGLIUS VAN AYTTA, in 't Latijn, geschreven, getuigt de Hoogleeraar, dat de geleerde Bisschop van *Antwerpen*, CORNELIUS FRANCISCUS DE NELIS, dezelve, ten getale van tweehonderd en twintig, in 't oorspronklijke heeft doen drukken, en dat, in den Jaare 1746, de Uitgeever van dezelve alleenlijk na de Voorrede en 't Register wagtte. Of de uitgave nu mede met 'er daad geschied zij, is ons niet ge-

gebleeken. Onder de verzameling van oude Stukken des genoemden Bisschops vinden wij, van onzen HOPPERUS, ook genoemd, *Relations ou Rapports journaliers*; zijnde de berigten, welke HOPPERUS, elken dag, aan den Koning, te *Madrid*, gaf, en waarbij de Koning, in 't Spaansch, zijne Apostilles of besluiten voegde, welke somtijds uitvoeriger dan de berigten des Staatsdienaars waren. Eindelijk vinden wij nog, als een letterwerk van HOPPERUS, vermeld, *Memoires de Hopperus, Conseiller du Roy d'Espagne, touchant l'Etat et le Gouvernement des Pays-Bas.*

Zie J. W. TE WATER, *Hist. van het Verbond der Nederl. Edelen.*

HOUBRAKEN, (JACOBUS) geboren te *Dordrecht*, in den Jaare 1698, heeft het meerendeel zijns leeftijds te *Amsteldam* doorgebragt. Zijn Vader was de bekende ARNOLD HOUBRAKEN, Schrijver van den *Schouwburg der Nederlandsche Schilders*, als mede een beroemd Historieschilder. De jonge HOUBRAKEN, een der grootste Portretgraveerders, welke Nederland ooit heeft uitgeleverd, gaf de eerste proeven van zijn kunstvermogen aan de Portretten, welke in het werk van zijnen Vader gevonden worden. Kenners doorzagen, reeds in deeze eerste proeven, den aanstaanden grooten Kunstenaar. Omtrent zijn twintigste jaar, begaf zich HOUBRAKEN na *Amsteldam*, alwaar hij, zedert, eene bijkans ontelbaare menigte van Portretten gegraveerd heeft, zo tot de Vaderlandsche Historie van den Heere J. WAGENAAR, als van een groot aantal van Hoogleeraaren, Predikanten, Geleerden en andere voornaame Mannen, naar de schilderijen van QUINKHART en andere voornaame Meesters; alle welke, bij elk, die kunst kent en waardeert, ten allen tijde, des Meesters roem en kunstvermogen zullen verkondigen. Daarenboven heeft HOUBRAKEN nog gegraveerd, eenige Plaaten tot het Werk, onder den titel van *la Galerie de Dresde* bekend; gelijk ook tot het Werk van TROOST, bij den Kunstkooper P. FOUCQUET in 't licht gegeeven. Nog in zijn tachtigste jaar vervaardigde hij,

hij, voor dat Werk, twee Platen, naar twee fraaije Crajonstukken van TROOST, zijnde tooneelen uit het bekend Blijspel *de Ontdekte Schijndeugd*. HOUBRAKEN, die, om zijn zedig en stil karakter, zo bij zijne Kunstvrienden, als bij anderen, zeer bemind was, overleedt op den veertienden November, des Jaars 1780, in den ouderdom van tweeëntachtig jaaren.

HOVE, (WILLEM VAN DEN) volgens BRANDT, of, zo die hem VAN WYN noemt, VAN HOVEN, *Heer van Wedde, Westerwolde, Bellinkwolde en Blijkaer*, staat in de Geschiedenissen bekend, als de voornaamste aanleider tot het bouwen eener nieuwe Stad, in *Holstein*, naar den naam des toen regeerenden Hertogs, *Frederikstad* genaamd. De Heer VAN WEDDE was een bloedverwant van den Heere DE GROOT, den Remonstranten zeer toegedaan, en met hun lot bewogen, 't geen hun, in de Vereenigde Gewesten, geene vreedzame verblijfplaats toestondt. Op het Hertogdom *Holstein*, in *Deenemarken*, hadt hij het oog laaten vallen, ten einde om hun aldaar een gerust verblijf te bezorgen. Bij den Hertog zich vervoegd hebbende, verwierf hij van denzelven de vrijheid, om in diens gebied eene nieuwe Stad te mogen bouwen. In de Maand Augustus, des Jaars 1621, onthieldt hij zich eenlijke weeken te *Hoorn*, door heimelijke brieven van daar aan zijne vrienden en bekenden, in verscheiden oorden, dezelve vermaanende, om tot opbouw en volgende inwooninge der nieuwe Stad te willen medewerken Naa ongelooflijke moeite, en tot zijne eigen zeer zwaare kosten, bragt hij eindelijk te wege, dat eenige Timmerlieden, Metzelaars en andere arbeidslieden derwaarts toogen; met dat gevolg, dat de Zoon van den Heere VAN WEDDE, ANTONY genaamd, op den dertienden September des genoemden jaars, aan het eerste gebouw den eersten steen leide. Men weet, dat de *Frederikstad* omtrent drie mijlen van de Noordzee, tusschen de Rivieren *de Eider* en *de Treene*, ligt, de eerste van zout, de andere van zoet water, en beiden zeer vischrijk. Behalven den Heer VAN WEDDE, waren de eerste bewooners, die eenigen rijkdom derwaarts bragten, Dr. PIETER VAN DAM, van *Amersfoort*, en zijn broeder, WILLEM VAN DAM, Regtsgeleerde,

PIE-

PIETER DE GRAAF, van *Amsterdam*, broeder van den Burgemeester JACOB DE GRAAF, CHRISTIAAN BEKKER, HENRIK RUITENSTEIN, MARCUS GUALTHERUS, geweezen Rector van 't Latijnsche School te *Kampen*, de gebroeders SCHALKERS, van *Rotterdam*. De Hertog schonk den Remonstranten groote vrijheden en voorregten. Jonker ADOLF VAN DE WAAL, Heer van *Moersbergen*, die, tegen de Vervolgingen in de Nederlanden, hier eenigen tijd eene schuilplaats vondt, bekleedde 'er, in 't eerst, den post van 's Hertogs Stedehouder. Doch naa zijn vertrek wierdt de Regeering, door den Heer VAN WEDDE, op de Hollandsche wijze geschikt, en uit Burgemeesters en Schepenen zamengesteld. In den Jaare 1624 wierdt door Jonkvrouwe CATHARINA VAN MOERSBERGEN, Dogter van gemelden Heere, aan de Kerk de eerste steen gelegd. Boven de Kerkdeur leest men dit Tijdschrift, in eenen steen uitgehouwen:

Est DoMVs Ista pIIs preCIbVs VerboqVe parata.

Dat wil zeggen:

„ DIt hVIs Is tot goDtvVrVChtIge gebeDen
„ en 't preeken toegerVst."

Men weet, hoe ook zeer veele *Doopsgezinden* en *Lutherschen* zich in de nieuwe Stad met 'er woon hebben neergezet.

Zie G. BRANDT, *Historie der Reformatie*.

HUGO DE GROOT. Niet onbekend aan veelen onzer Leezeren is het plan, welk men, t' eenigen tijde, hadt beraamd, om, even als voor ERASMUS te *Rotterdam*, ter naagedagtenisse van deezen onsterflijken Man, in zijne Geboortestad *Delft*, een openbaar Gedenkteeken op te rigten; doch dat men naderhand te raade wierdt, in het Choor van de Nieu-

we Kerk dier Plaatze, een Praalgraf te bouwen. In den Jaare 1663 gaf de Regeering van *Delft* daar aan de toestemming, en tekende de vermaarde Kunstenaar en Beeldhouwer ROMBOUT VERHULST een Ontwerp, 't welk hij vervolgens in Aarde boetzeerde. Doch 't werk, om welke redenen weeten wij niet, heeft geen voortgang gehad. Des begeerigen kunnen, in het *Leven des Heeren* HUGO DE GROOT, door C. BRANDT en A. V. CATTENBURG, de Afbeelding vinden. In den Jaare 1781 wierdt het ontwerp, ter oprigtinge van een Gedenkteeken, hervat en voltooid, op kosten der thans nog leevende nakomelingen des vermaarden Letterhelds. Het Praalgraf, in het Choor der Nieuwe Kerk te *Delft*, ter rechter zijde der Vorstlijke Graftombe geplaatst, bestaat uit eene antique Architectuur van Arduinsteen, bij uitstek fraaij gepolijst, in zich besluitende eene half ronde Nisse, waar in een Naald van zwart Marmer, met een Sluier van wit Marmer omgeeven. Voor deezen Naald staat, op een verheven Voetstuk, in het midden een Lijkbusse, met een krans van Cijpressen-bladeren omvlogten; ter regter zijde een Kinderbeeldtje, hebbende een omgekeerden uitgebluschten Fakkel in de slinker-, en het Wapen van HUGO DE GROOT in de rechterhand; en ter slinker zijde, 's Mans Beeldtenis, in een Medaillon, 't welk met een Lauwerkrans gekroond, rust op zijn alomme beroemd Werk *De Jure Belli ac Pacis*, terwijl zijne overige Schriften, waar onder bijzonder zijn uitmuntend *Bewijs van den waaren Godsdienst* in het oog valt, daar nevens liggen. Voor het Voetstuk zelve is een Tablet van wit Marmer, met het volgend Opschrift:

HUGONI GROTIO

SACRUM.

PRODIGIVM EVROPAE, DOCTI STVPOR VNICVS ORBIS,
NATVRAE AVGVSTVM SE SVPERANTIS OPVS,
INGENII COELESTIS APEX, VIRTVTIS IMAGO,
CELSIVS HUMANA CONDITIONE DECVS;

CVI PEPERIT LIBANI LECTAS DE VERTICE CEDROS
DEFENSVS VERAE RELIGIONIS HONOR;
QVEM LAVRV MAVORS, PALLAS DECORAVIT OLIVA,
QVVM BELLO ET PACI PVBLICA IVRA DARET;
QVEM THAMESIS BATAVAE MIRACLVM ET SEQVANA TERRAE
VIDIT, ET ADSERVIT SVEONIS AVLA SIBI:
GROTIUS HIC SITUS EST. TVMVLO DISCEDITE, QVOS NON
MVSARVM ET PATRIAE FERVIDVS VRIT AMOR.

PETRUS BURMANNUS SECUNDUS.

Een kundig Dichter heeft dit schoone Vaers in het Nederduitsch aldus overgebragt:

TER GEDAGTENISSE

VAN

HUIG DE GROOT.

Europe's Wonder, dat Geleerdheid doet verstommen,
Het Pronkstuk, waar Natuur zich zelven overtreft,
Het Beeld der Deugd, 't Verstand, tot 's Hemels top geklommen,
't Cieraad, dat boven 't lot des Menschdoms zich verheft,
Dien waare Godsdienst, voor wiens eer hij streedt, beloonde
Met de edelste cederen van Libans kruin gehaald,
Dien Pallas met Olijf en Mars met Lauwren kroonde,
Toen hij de Wet voor Vrede en Oorlog heeft bepaald,
Dien Teems en Seine, om strijd, een Wonderwerk beleden
Van Nedrland, dien de Zweed zich eigende als Gezant:
DE GROOT ligt hier. Wijk van dit Graf met snelle schreeden,
Gij, die door Vaderlands- noch Wijsheids Liefde brandt.

Overbekend zijn de meeste Schriften van onzen doorluchtigen Landgenoot, en de meeste derzelven door ons opgeteld. Van wegen de verdiensten des Gefchrifts, en den naam, dien het, door de geheele waereld, heeft gemaakt, agten wij ons verpligt tot eenig ander verslag, wegens het genden

kleine

kleinood, *De Veritate Religionis Christianae*, of *over de Waarheid van den Christelijken Godsdienst*. Zo schrijft daar van de geleerde [illegible], die ons meermaalen tot gids verstrekte, en nog vaak dien dienst zal betoonen.

„ Dit boek is oorspronglijk van hem opgesteld in Nederduitsche Versen, toen hij op het Kasteel *Loevestein*, als een gevangen van Staat, zijnen tijd nuttig doorbragt. Hij vervaardigde het ten dienste van Zeevaarenden, die hetzelve van buiten leerden, en, al zingende, een zuiver begrip van de Kristelijke Godsdienstleer bekomen hebbende, volgens des grooten mans oogmerk, teveus daar door in staat konden worden gesteld, om onder allerlei Natiën, voornaamlijk onder de Heidenen en Mahomedaanen, het Kristendom voort te planten. Terstond na zijne merkwaardige vlugt van *Loevestein* gaf hij hetzelve in het licht; waarna het van tijd tot tijd verscheiden maalen herdrukt is. De tijtel er van was: *Bewijs van den waaren Godsdienst in verzen gesteld*. Hierop heeft hij zelf het in het Latijn overgezet op verzoek van HIERONYMUS BIGNON, zijnen vriend, toen hij in *Parijs* was; waarna het uitkwam door de bezorging van G. J. VOSSIUS, zijnen voormaaligen leermeester, ten jaare 1627, zonder aantekeningen. Doch in het jaar 1640 gaf DE GROOT zelf het op nieuw uit, met verscheiden aantekeningen, met merklijke verbeteringen, en met eene opdragt aan den genoemden BIGNON. Deeze uitgave geschiedde te *Parijs*; dan als zodanig werd het vervolgens herdrukt op meer andere plaatzen, herhaalde keeren. Te *Amsterdam*, bij voorbeeld, werd het herdrukt 1657, 1662, 1674, 1684 en 1696. Naderhand ten Jaare 1709 kwam hetzelve in het licht te *Amsterdam*, door de bezorging van JOHANNES CLERICUS, die er veele geleerde aantekeningen bijvoegde, en het met eene verhandeling verrijkte, *de Eligenda inter dissentientes Christianos Sententia*. CLERICUS had in die verhandeling, zo men voor gaf, 't eene en andere geschreeven, 't welk den Indifferentisten niet ongevallig kon zijn; en dit bewoog hem ten jaare 1724, het werkjen van GROTIUS bij eene tweede uitgave te vermeerderen met nog ééne verhandeling *contra indifferentiam Religionum*. Intusschen had hij reeds ten Jaare 1717 het

werk met eenige nieuwe aanteekeningen, boven de reeds uitgegeeven in den druk van 1709, verrijkt, en als zodaanig in 't licht gezonden. Deeze nieuwe aanteekeningen vindt men ook in den gemelden druk van 1724. — En als zodaanig komt het werk van DE GROOT thands nog meestal voor; zijnde van hetzelve de laatste uitgave hier te lande, zo ik meen, geschied in den *Haag* ten Jaare 1734. In *Duitschland* is ook dit werk van DE GROOT verscheiden maalen uitgegeeven; als onder anderen te *Leipsich* ten Jaare 1709 door de bezorging van E. S. CIJPRIANUS, en ten jaare 1726 met eene *Consultatio de eligenda inter Christianos de religione dissidentes sententia*; en voornaamlijk te *Jena* ten Jaare 1726 door J. C. KOECHER. Wijders is het werk in veele taalen overgezet. Uit het Latijn is het vertaald in het Nederduitsch, en als zodaanig uitgegeeven onder anderen ten jaare 1696 en 1728. Deeze Nederduitsche uitgave verschilde van het oorspronglijk opstel, 't welk ook in 't Nederduitsch was uitgegeeven, vooral daarin, dat dezelve in onrijm was. Voorts is het werk vertaald, en als zodaanig uitgegeeven, in het *Engelsch*, *Fransch*, *Hoogduitsch*, *Deensch*, *Sweedsch*, *Hongaarsch*, *Hedendaagsch Grieksch*, *Persiaansch*, *Maleitsch*, *Chineesch* en *Arabisch*, en dus de geheele wereld door verstrooid geworden. In het *Fransch* is het wel vijf maalen, zo men verhaalt, vertolkt, en uitgegeeven, de laatste keer door eenen LE JEUNE, die om den Godsdienst, uit *Frankrijk* hier na de *Nederlanden* gevlugt was, te *Utrecht* ten Jaare 1692. In het *Hoogduitsch* is het twee maalen vertaald, ééns in rijm, en éénes in onrijm. Dan, genoeg van de bijzondere uitgaven en vertaalingen deezes werks. Intusschen ziet men, hoe zeer dit werk in waarde is geweest bij het grootste gedeelte der geheele *Europische* Natie. Het oogmerk van DE GROOT, in het gemeen maaken van dit schoon geschrift, was, om de Euangelische waarheid, gezuiverd van alle bijbegrippen en van alle aansmeersels der Scholastiekerij, in het helderst licht te plaatzen, en daar door aan het rijk van JESUS voordeel toe te brengen in het uitbreiden van den Kristlijken Godsdienst onder de *Heidenen* en *Mahomedaanen*. In *Engeland* en elders, maar voornaamlijk in ons Vaderland, heeft

heeft men dit Boek verdacht gehouden van *Socinianerij* (*); doch het heeft niet ontbroken aan Geleerden, die des grooten Schrijvers naam en eer moedig en gelukkig van die verdenking hebben vrij gepleit (†). 't Werk is verdeeld in zes [illegible] boe-
[illegible]

(*) „MARESIUS onder anderen heeft DE GROOT van *Socinianerij* beschuldigd; zie BUDDEUS. Dan MARESIUS was een Kettermaaker; wien heeft deeze niet al den blaam van Socinianerij aangewreeven? Evenwel VOETIUS, en deszelfs aanhangers, schijnen DE GROOT daar van betigt te hebben. HUGO DE GROOT schreef ten Jaare 1638 in een van zijne brieven (*Epist.* 444. *p.* 881. *Conf.* BAYLE *D. Hist. art.* GROOT. *p.* 1509.) *Liber meus de veritate Religionis Christianae, — qui Socinianus est Voetianis, — hic pro tali non habetur.* — Uit dit schrijven van DE GROOT ziet men, dat de naam van *Voetiaanen* reeds bekend waare, niet slechts voor het verschil tusschen VOETIUS en COCCEIUS, maar zelfs voor den langduurigen twist tusschen VOETIUS en MARESIUS. Men verg. hier onze aanmerking in het tweede deel, *bl.* 109. Dan DE GROOT zal hier door *Voetiaanen* waarschijnlijk alleen bedoeld hebben de eigenlijke leerlingen van VOETIUS, die ten Jaare 1634 Hoogleeraar te *Utrecht* geworden was, en niet zo zeer zodaanigen; welken, schoon zij zijne lessen aan de Akademie nimmer hadden bijgewoond, zich verklaarden van zijnen aanhang te zijn, wijl hij toen nog zo zeer buiten de Hoogeschool geen bijzonder gevolg kan gehad hebben."

(†) „Die bedenking moet ook, bij alle onpartijdige beoordeelaars van 's Mans verdiensten, haaren grond verliezen, wanneer zij uit zijne Schriften de duidlijkste blijken van zijnen afkeer van alle *Sociniaansche* leerstellingen zien bijgebragt. Op meer dan ééne plaatze betuigt hij ronduit, dat hij de *Sociniaanen* voor de ergste vijanden van het Kristendom houdt, en hen den naam van het Kristendom onwaardig acht. Dus schreef hij bij voorbeeld aan den *Leijdschen* Hoogleeraar A. WALÆUS, (vide

boeken. In 't eerste wordt betoogd, dat er één God is, dat hij alle volmaaktheden bezit, dat hij al het geschapene regeert, en dat de zielen der menschen onsterflijk zijn. In het tweede boek wordt beweezen, dat de Kristlijke Godsdienst de waare Godsdienst zij, en dat dezelve boven alle andere Godsdiensten uitmunt. Dit laatste wordt treflijk beweezen uit de zedenleer van het Evangelie, uit de verwonderingswaardige voortplanting van hetzelve, enz. In het derde boek wordt betoogd, dat de Schriften van het Nieuwe, en ook van het Oude Verbond, een Godlijk gezag hebben. In het vierde boek wordt de Godsdienst der *Heidenen*, en in het vijde boek die der *Jooden* bestreeden, waar bij beweezen wordt, dat JESUS de langbeloofde en waarachtige *Messias* zij. En ten laatsten wordt in het zesde boek de Godsdienst der *Mahomedaanen* wederlegd. Dit is het beloop van het werk. De schrijfwijze is krachtig, overtuigend,

(vide Opp. WALÆI *T.* II. *fol.* 399. & conf. GERDES *twee Verhand.* bl. 97.) *Samosatenianos & si qui sunt similes, non modo Christianorum, sed nec haereticorum nomine dignor. Quae enim ipsi docent, cum universali omnium aetatum atque gentium fide pugnant, & Christianitatem, quantum ego intelligo, nomine retinent, re destruunt. Itaque hos a Muhametistis non longe separo, qui ne ipsi quidem JEZU maledicunt.* En in zijn boek, *Pietas ordinum Hollandiae & Westfrisiae* treft men verscheiden diergelijke plaatzen aan, zo als *p.* 3, *p.* 5, *p.* 63 en meer anderen. Op de laatstaangehaalde zegt hij, SOCINII *Scripta perpetuis tenebris sunt dignissima.* En inzonderheid strekt ten bewijze, dat hij geen *Sociniaan* waare, zijn uitmuntend werk, *Defensio fidei Catholicae de Satisfactione* CHRISTI *adversus* F. SOCINUM *senensem*, 't welk hij 1617 heeft uitgegeeven, en waarvan WALÆUS dit getuigenis aflegt: *Docte & solide sententiam orthodoxam in hoc libro affirmavit, et contrariam infirmavit* GROTIUS. Vide *Epist.* GROT. & WAL. *T.* II. *p.* 407, & Conf. LAANII *diss. de mutu. Civ. p.* 46."

gend, voortreflijk, eenvoudig en onfchoolmaatig, zo dat het werk des grooten mans naam overwaardig is. 't Eenige, dat er in gewraakt zoude kunnen worden, is misfchien, dat hij wel eens deeze en gene uitfpraken van heidenfche fchrijveren, op te zwakke gronden, als bewijzen der gezonde reden, ter betooging van zijne ftellingen bijdraagt. De aantekeningen van DE GROOT zelven verfpreiden niet weinig lichts over de onderwerpen, welken hij behandelt in den Tekst, en de aantekeningen van CLERICUS zijn zeer oordeelkundig ingericht ter nader verklaaring van des Schrijvers denkbeelden. Wij moogen het werk dus in 't algemeen met volkomen recht ter leezing aanbeveelen aan elken vriend van waarheid en deugd, en in 't bijzonder hetzelve met WOTTON ten gebruike aanprijzen aan elken Student, die zich fchikt tot het beöefenen van de Godgeleerdheid, en die, wanneer hij hetzelve zich eigen heeft gemaakt, met zo veel te meer vrucht zich zal kunnen begeeven tot het beftudeeren van eenig ander zamenftel der Godgeleerdheid.

HULSHOFF. (ALLARD) Man van meer dan gemeene begaafden en vermaardheid, een fieraad van het Doopsgezinde Kerkgenootfchap, wierdt geboren te *Groningen*, op den twintigften Februarij des Jaars 1734. Zijne Ouders bekleedden geene onaanzienlijke plaats in den ruimen Middelftand. Naa de laagere Schoolen, in zijne geboorteftad, te hebben doorloopen, wierdt hij onder de Akademieburgers aangefchreeven. Met ongemeene naarftigheid oeffende hij zich in alle takken van befchaavende Weetenfchappen, met naame de zulken, die als voorbereidsels tot eene grondige kennisfe der Geneeskunde moeten befchouwd worden. OFFERHAUS, CROESEN, VAN DOEVEREN en LAMBERGEN, verftrekten hem, op deeze Letterbaan, tot leidslieden; terwijl hij, in de beöeffening der Wiskunde en Wijsbegeerte, in derzelver wijdften omvang, van het onderwijs van ENGELHARD en VAN DE WIJNPERSSE zich bediende. Het gevolg deezer naarftigheid was, dat HULSHOFF, in het einde des Jaars 1755, den trap van Doctor in de Wijsbegeerde bekliem, naa openlijk verdeedigd te hebben eene Verhandeling, welker onderwerp van de fcherpzinnigheid van

's Mans vernuft ter proeve diende. Zij voerde tot titel: *Dissertatio Inauguralis, qua Entis realissimi Existentia a priori demonstratur*: „het bewijs des bestaans van een allervolmaakst weezen, van vooren."

Nu was het eenigen tijd waggelend besluit genomen, om zich op de Geneeskunst meest bepaaldlijk toe te leggen. Ten dien einde deedt hij, in den zomer des Jaars 1756, eenen keer naar *Leyden*, om zich aldaar eene wooning te bespreeken. Doch op die reize eenige dagen te *Amsterdam* vertoevende, veranderde hij van gedagten, door zijnen omgang met verstandige Mannen, die zijne zwaarigheden, raakende zijn vroeger ontwerp, wegens het Leeraarsampt, uit den weg ruimden, en hem tot dien stand zich deeden bepaalen. 't Lust ons, van deeze veranderinge, rekenschap te geeven met HULSHOFF's eigen woorden, uit zijn schrijven aan Professor VAN DER WYNPERSSE, zijnen leermeester en vriend, ontleend. „Zestien jaaren bereikt hebbende, dus schrijft hij, was mijn oogmerk, mij tot den Predikdienst bekwaam te maaken. Dan, alle vooröordeelen ter zijde zettende, scheen het mij, om de veelheid en bepaaldheid der Geloofs-Artijkelen bij de meeste Gezindheden, niet alleen onmogelijk, de plaats van Leeraar te bekleeden, maar zelfs bij eenige tot Lidmaat te worden aangenomen. Dit deedt mij besluiten tot de studie der Medicijnen, schoon mij de Praktijk derzelven eenigzins vreeslijk voorkwam. Terstond na mijne Promotie in de Wijsbegeerte, besloot ik dit verder voort te zetten. Doch aan de Praktijk gedenkende, begon ik te aarzelen. — Het verworpene ontwerp trok weder mijne aandagt. En door eenige kennis en naauwkeuriger verneemen naar de gesteldheid van sommige Doopsgezinde Gemeenten, bijzonder te *Amsterdam*, meende ik de voorige tegenwerpingen eenigzins te kunnen oplossen. Hier beschouwde ik de vrijheid van gevoelens en prediken in haaren vollen luister, en bespeurde dat de tijdlijke uitzichten voor een bekwaam Leeraar niet zeer duister waren. — Ik pleegde hierop raad met eenige bekwaame Mannen. Niemand derzelven zogt mijn inzicht af te raaden. — En voorts lettende op eenige verkreegene schoon geringe kun-

,, kundigheden, en bovenal op eigene genegenheid, heb ik ,, een laatsten best geoordeeld, mij met oprechten, en zo ,, veel ik weet onpartijdigen ijver, onder den zegen des Al- ,, lerhoogsten, tot de studie in de Godgeleerdheid, te *Am-* ,, *sterdam*, te bepaalen."

Ingevolge dit genoomene besluit, wierdt nu HULSHOFF de leerling van den schranderen TJERK NIEUWENHUIS, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan het Kweekschool der Doopsgezinde Gemeente te *Amsterdam*, vergaderende bij het Lam en den Toren. Ook bediende hij zich van het onderwijs der Remonstrantsche Hoogleeraaren KRIGHOUT en VAN DER MEERSCH, de eerste in de Godgeleerdheid, de andere in de Kerkelijke Geschiedenissen. De reeds gemaakte vorderingen in de Godgeleerdheid waren oorzaak, dat HULSHOFF, tot het afdoen zijner taake, minder tijds dan anderen behoefde. Reeds in 't einde des jaars 1758 wierdt hij tot Proponent bevorderd. De Gemeente te *Makkum*, in *Friesland*, beriep hem thans tot Leeraar; doch in de gemelde Gemeente te *Amsterdam* intusschen eene plaats zijnde opengevallen, wierdt aan HULSHOFF de vervulling van dezelve opgedraagen. Hij aanvaardde dien post in den aanvang des Jaars 1760. Met eene toejuiching, van welke men zeldzaame voorbeelden ontmoet, bekleedde hij het predikampt, geduurende den tijd van ruim vijfendertig jaaren. Hij overleedt aan eene uitteerende ziekte, op den dertigsten Julij des Jaars 1795, het tweeënzestigste zijns Ouderdoms, nalaatende, bij zijne Echtgenoote ANNA DEBORA VAN OOSTERWIJK, eene Dogter, MARIA ALETTA, geboren den dertigsten Julij des Jaars 1781. Een Zoon, WILLEM VAN OOSTERWIJK HULSHOFF, was tien weeken vroeger ten grave gedaald. Zie het volgende Artikel. Zelden, gelijk wij in den beginne aanmerkten, genoot een Christen Leeraar meer algemeene toejuiching, van wegen den doorwrogten inhoud zijner Redevoeringen, en den ongemeenen ernst en nadruk, met welken zij wierden voorgedraagen. ,, Nu eens ('t zijn de woorden van 's Mans Karak- ,, terschetzer) scheen Hij zeer plat en eenvoudig met U in ,, gesprek te treden; dan geleide Hij de opwekking tot daa- ,, delijke onderscheidingen en naauwverbonden afleidingen.

„ Dan sleepte Hij U weg in opgetogen bespiegelingen over
„ het heerlijke en groote Gods, het dierbaare des Christelij-
„ ken Geloofs; of den staat der Gezaligden. — Welk eene
„ rijkheid spreidde Hij ten toon in het toepasslijke? — Hoe
„ zielroerend waren zijne gebeden en plechtige toespraken?
„ — Waar was zijns gelijken in het behandelen van Zede-
„ kundige onderwerpen; in het ontvouwen van plichten; of
„ het vermaanen tegen ondeugden? Zijne woorden wist Hij
„ een zonderlingen klem te geven. Rollend en afwisselend
„ waren de Zinsneeden. Nimmer verviel Hij in het dorre;
„ de aandacht der geringsten hieldt Hij altoos gaande; en de
„ bewogen gemoederen, hoe wierden zij niet zeldem tot de
„ edelste traanen geperst!" Door zijne ongemeene naarstig-
heid, vondt HULSHOFF middel, om, behalven den tijd, dien
hij aan het zamenstellen zijner Kerkelijke Leerredenen moest
besteeden, zijne uitgespaarde oogenblikken toe te wijden aan
het opstellen van een reeks Verhandelingen, verscheiden van
welken, ten antwoord dienende op uitgeschreeven Prijsvraa-
gen, met Goud of met Zilver bekroond wierden. Als Lid van
de *Hollandsche Maatschappij der Weetenschappen te Haar-
lem*, werkte Hij vlijtig mede ter bevorderinge van de oog-
merken dier loflijke Stichtinge. Terwijl hij nog Student aan
het Amsterdamsche Kweekschool was, gaf hij eene proeve
van zijne ongemeene bedrevenheid in het afgetrokkene gedeel-
te der Wijsbegeerte, door de uitgave eener Verhandeling,
onder den verzierden naam van ALETHOPHILUS PHILOBULEUS, tot
titel voerende: *Beschouwing der beste waereld, of Filosophi-
sche bedenkingen over Gods Goedheid en Wijsheid, de Vrij-
heid der menschen, en hunnen staat in dit en het toekomend
Leeven*; eene Verhandeling, welke de groote MERCIER, in
buitenlandsche tijdschriften, met de gunstigste beoordeeling
en breede uittrekzels verwaardigde. Van de kragt des bewij-
zen, in dit Geschrift aangevoerd, kan ten genoegzamen be-
wijze dienen, dat de schrandere JOHANNES PETSCH daar te-
gen de pen opvatte, in zijne *Wijsgeerige en Godge-
leerde Verdeediging der beste wereld.* Zie hier eene
Lijst der overige Schriften, uit HULSHOFF's schrandere pen
gevloeid. *Verhandeling over de Zedelijke Opvoeding. De
Vrij-*

Vrijheid omtrent de Godkunde. — *Beoordeeling van het Scientifisch Bewijs voor Gods aanweezen uit de onvolmaaktheid onzer Zelfkennis, opgegeeven door* MOZES MENDELSZOON. Deeze drie Verhandelingen zijn geplaatst in de Gedenkschriften van de *Hollandsche Maatschappij der Weetenschappen te Haarlem.* De volgende ontmoet men onder de *Verhandelingen van het Stolpiaansch Legaat: De grondslag der Wetgevende Magt, waardoor God, inzonderheid in de Openbaaring alleen, dat de Menschen hunne zedelijke bedrijven naar zijn voorschrift inrichten.* — *Onderzoek om Gods bestaan van vooren te betoogen.* — *Verhandeling over Gods regtmatig welbehaagen, op de Vraag: of God enkel willekeurig zijne Wetgeevende Magt oeffent enz.* — *Het waare stelsel der Natuur, of de gebeurlijkheid en afhanglijkheid der waereldsche dingen.* De verzameling der Verhandelingen van *Teijler's Godgeleerd Genootschap te Haarlem* bevat de volgende vrugten van HULSHOFF's schrander brein: *Onstoflijkheid, en Onsterflijkheid der menschlijke ziel.* — *Over de Godlijke Hartstogten.* — *Aart en inrigting der Bewijzen, vereischt tot eene gegronde en volkomene overtuiging aangaande de Godlijkheid der Christlijke Openbaaringe.* — In de *Memoires de l'Academie Royale des Sciences et Belles Lettres de Prusse* ontmoet men eene Latijnsche Verhandeling *De Evidentia, in Metaphysices et Theologiae Religionisque Naturalis Principiis.* Nog ontmoet men onzen HULSHOFF, vermomd onder den naam van CHRISTIAAN, in de Verhandelingen van het Haagsch Genootschap ter verdeediginge van den Christelijken Godsdienst, de pen voerende in eene Verhandeling, *waarin aangetoond wordt, welke de voornaamste oorzaaken zijn, dat allerlei Schriften, die, of den geopenbaarden Godsdienst in 't gemeen, of de voornaamste Waarheden van denzelven in 't bijzonder, bestrijden, in onze dagen grooter opgang maaken dan voorheen.* Behalven de nu gemelde, heeft men afzonderlijk de volgende Stukken: K. DE VRIES, *Leeraar bij de Doopsgezinden te Amsterdam, afgeschetst in eene Lijkrede.* — ZENO, *over Ongeloof en Zeden.* — *De bestaanbaare Protestant Regtzinnig.* — *Philosophische Gesprekken over de Voldoening.* — *Veertigtal van Kerkelijke Redevoeringen.* De

Ge-

Gesprekken en Redevoeringen zijn na 's Mans overlijden in 't licht verscheenen, op deszelfs uitdrukkelijke begeerte.

Zie *Leven en Character van* A. HULSHOFF, *voorgesteld door* WILHELM DE VOS.

HULSHOFF, (WILLEM VAN OOSTERWIJK) de Zoon van den straks vermelden Amsterdamschen Doopsgezinden *Leeraar*, en van ANNA DEBORA VAN OOSTERWIJK, werd geboren op den zesden Maart des Jaars 1771. Volgens zijnen oorspronkelijken aanleg, met den wensch zijner Ouderen zamenspannende, zich tot eenig geleerd beroep tragtende bekwaam te maken, leide hij, al vroeg, zich op de taalkennisse toe; aan het Ouderlijk huis, onder opzigt en geleide van zijnen schranderen Vader, die hem met de eerste gronden der *Latijnsche* en *Grieksche* taale bekend maakte, doch, eerlang, tot eene nadere kennisse der laatstgemelde, de hulp inriep van wijlen den beroemden PIETER NIEUWLAND; onder wiens opzigt HULSHOFF, in die taal, meer dan gemeene vorderingen maakte. In den Jaare 1787 tot hooger onderwijs den grond gelegd hebbende, hoorde hij, sedert, de lessen der Amsterdamsche Hoogleeraaren WYTTENBACH, WALRAVEN en VAN SWINDEN; alle welken, over 's Jongelings naarstigheid en vorderingen, niet genoeg hun genoegen konden betuigen. Eerlang genoot hij nu ook het onderwijs van den Amsterdamschen Doopsgezinden Hoogleeraar G. HESSELINK, met dat gevolg, dat hij, reeds in den Jaare 1792, onder het getal der Proponenten der Doopsgezinde Gemeente, haare vergadering houdende bij het Lam en den Toren, werd aangenomen. Voor als nog geene genegenheid hebbende, om zich aan een vast beroep in eenige Gemeente te verbinden, openbaarde HULSHOFF zijn oogmerk, om elders zijne Letteroeffeningen nog verder voort te zetten. In de maand September des gemelden Jaars vertrok hij na *Utrecht*, en hoorde aldaar, gedurende den tijd van twee jaaren, de lessen der Hoogleeraaren BONNET en ROIJAARDS, over de Godgeleerdheid, en van ROSSIJN en HENNERT; over de Natuur- en Wiskun-

kun-

kunde. Met zo veel vlijts zette hij de beoefening der laatstgemelde Weetenschappen voort, dat hij, tot het beklimmen van den trap van *Meester in de Wijsbegeerte*, volkomen bevoegd verklaard wierdt. Geduurende zijn verblijf te *Utrecht* liet hij zich, in onderscheidene Gemeenten, met meer dan gemeen genoegen, hooren. Aldus naderde HULSHOFF den tijd, in welken hij zich aan deeze of geene Gemeente, als gewoon Leeraar, wenschte te verbinden. Helaas! te jammerlijk mislukt ontwerp! Zints zijne kindsheid van een zieklijk lichaamsgestel, braken de bloedstortingen, welke voorheen zich menigmaalen eenigzins hersteld hadden, in de maand Februarij des Jaars 1795, met zo veel geweld uit, dat 'er niets anders dan eene langzaame uitteering te voorzien was. De zukkelingen duurden tot aan den zeventienden van Mey, wanneer hij, en dus tien weeken voor zijnen Vader, nevens hem, in het zelfde huis, aan ééne kwaale zukkelende, den adem uitblies. Van des jongen HULSHOFFS kunde en schranderheid kunnen zijne Schriften getuigenis draagen. Met graagte, en met geen minder nut, wierdt in druk geleezen, zijne *Geschiedenis van* JOZEF *voor Kinderen*, door de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, met goud bekroond. Twee andere Verhandelingen, de eene getiteld: JOSEF *in zijne Kinderliefde en Trouw*, de andere, *over het wederzien in de Eeuwigheid*, hadden de goedkeuring van 't Haagsch Genootschap, door het toewijzen van den zilvere Eereprijs, weggedraagen. Nog leest men in het *Nieuw Magazijn van Weetenschappen*, eene Verhandeling *over 't nut onzer onkunde wegens toekomende gebeurtenissen*.

Zie R. KOOPMANS, *Iets over den Schrijver van de Geschiedenis van* JOZEF.

HUYBERT. (GESLACHT VAN DE) Hoewel wij, in ons *Woordenboek*, aangaande deeze en geene Leden, verscheiden bijzonderheden vermeld hebben, oordeelen wij, egter, bij sommigen onzer Leezeren geen ondank te zullen behaalen, met de mededeeling van het volgende uitvoerig Geslagtregister, in

in den zelfden vorm, als het ons is ter hand gekoomen; terwijl wij den geëerden Zender, voor dit oorspronklijk stuk, onzen hartlijken dank betuigen.

CORNELIS CORNELISSEN, gezeijd HUYBERT, Hoofd van dit Geslacht, is geboren in 't jaar 1444 en getrouwd 1470 met JOHANNA VAN HAEMSTEDE, dochter van Witte van Haemstede van Moermont, Bailluw van Duijveland, en Maria van Cruningen, Sweers dochter. Hij was Burgemr. te Zierikzee, en liet na 4 Zoons.

Eerste Generatie.

1. JAN CORNELISSEN HUYBERT, was Burgr. te Z. Zee 1509. wierd benevens zijnen broeder *Herman*, in 1512, van wegen de Aarts-Hertogin Margaretha in Commissie gezonden aan den Koning van Engeland. Hij had bij zijne Huisvrouw N. N. 2 Zoonen.

2. JACOB CORNELISSEN HUYBERT, was getr. met Maria van Zuydland, en won bij haar één Zoon.

3. HERMAN CORNELISSEN HUYBERT, was Burgr. te Z. Zee 1506 en 1510, en had bij zijne Huisvrouw N. N. 5 kinderen.

Aan deeze drie Gebroeders, voor hun en hunne wettige Nazaaten, heeft de Aarts-Hertog Filips van Bourgondiën met zijne Gemalin Johanna van Castiliën, naar Spanje vaarende in 1506 om bezit van dat Rijk te neemen, toen de Vloot, waarover zij het bevel voerden, door een zwaaren storm beloopen wierd, tot opwekking van vlijt en trouw, vergund om onder hun Wapen 't Devijs te voeren:

WAAKT HUYBERT.

4. *Cornelis Cornelissen Huybert* was in den Geestelijken Stand.

Voornoemde Cornelis Cornelissen gezeijd Huybert, had nog een broeder PIETER CORNELISSEN gezeijd HUYBERT, die getrouwd was met ELISABETH VAN CATS, en won bij haar onder anderen 1 Dochter.

Tweede Generatie.

1. *Maria Pieters dr. Huybert*, geb. . . . . woonde 1512

met *Johan de Vagere*, Ridder (Zoon van Cornelis de Vagere en Agatha van Beeresteyn,) en won bij hem 1 dochter.

Derde Generatie.

JAN CORNELISSEN HUYBERT en N. N. hadden 2 zoons

1. *Cornelis Jansz. de Huybert*, n: f. Burgr. te Z. Zee 1544. was getrouwd met N. N.
2. *Willem Jansz. de Huybert* was getr. met N. N.

JACOB CORNELISSEN HUYBERT en M. van Zuydland hadden 1 zoon

1. LIEVEN JACOBSZ. DE HUYBERT, Brander-Heer van Haamstede, Burgr. te Z. Zee 1533—1549 en Opper-Dijkgraaf van Schouwen, geb. .... had bij zijne Huisvrouw CATHARINA VAN ZUYDLAND drie dochters.

HERMAN CORNELISSEN HUYBERT en N. N. hadden 5 kinderen;

1. JAN HERMANSZ. DE HUYBERT, Burgr. te Z. Zee 1545 geb. ..... won bij zijne Echtgenoote CATHARINA COLVE 2 kinderen.
2. ANTHONY HERMANSZ. DE HUYBERT, was getr. met VERONICA STAVENISSE, en won bij haar 3 kinderen.
3. *Levina Hermans dr. de Huybert*, was getr. met *Cornelis Ockersse*, Burgr. te Z. Zee 1548 en Heer in Kempens-Hofstede.
4. CLAAS HERMANSZ. DE HUYBERT was getr. met Adriana van der Lisse, en won bij haar 1 dochter.
5. *Maria Hermans dr. de Huybert*, trouwde met *Job Vierlinck*, Claasz. Schepen van Z. Zee. wonnen 4 kinderen.

Maria Pieters dr. Huybert en *Johan de Vagere* hadden 1 dochter.

1. *Agatha de Vagere*, was getr. met *Jan de Jonge*, Ridder, Heer van Oosterland (zoon van Anthony de Jonge en Johanna Ockers) wonnen 8 kinderen.

Vierde Generatie.

CORNELIS JANSZ. DE HUYBERT en N. N. hadden 1 zoon.

1. CORNELIS DE HUYBERT, die bij zijne Huisvrouw ... mede verwekt heeft 1 zoon.

LIEVEN JACOBSZ. DE HUYBERT en CATHARINA VAN ZUYDLAND hadden 3 dochters.

1. *Jacomina de Huybert*, getr. met Mr. *Quintyn Weytsen*, Raad in den Hove van Holland, waar bij zij 1 dochter had. Zij was Vrouwe van Haamstede. Hij is hertrouwd met N. N. van Persyn, Vrouwe van Brandwyk, en is overl. 15 April 1565.
2. *Johanna de Huybert*, was getr. met *Adriaan van Kerkwerve*.
3. *Maria de Huybert*, was getr. met *Ewoud Jacobsz. van der Dussen*, Burgr. te Delft. Hij is aldaar overl. 25 Maart 1569. Uit deezen Echt zijn 3 kinderen geboren.

JAN HERMANSZ. DE HUYBERT en CATHARINA COLVE hadden 2 kinderen.

1. CLAAS DE HUYBERT, 7 maalen Burgr. van Z. Zee van 1582 tot 1609. had hij LEVINA VAN DER LISSE, *Lievensdr.* 5 kinderen.
2. *Agatha de Huybert*, was getr. met *Maarten van Cromstryen*, Secretaris van Z. Zee.

ANTHONY HERMANSZ. DE HUYBERT en VERONICA STAVENISSE hadden 3 kinderen.

1. HERMAN DE HUYBERT, was getr. met . . . . . . , en had 1 zoon en 1 dochter.
2. JAN DE HUYBERT, Secret. van Z. Zee, daar na Raad ter Admir. in West-Friesland, was getr. met MARIA VIERLINCK. Uit dezen Echt is 1 zoon geboren.
3. ANTHONY DE HUYBERT, Rekenmeester van Zeeland, was getr. met GENOVEVA VAN DER LISSE, *Lievensdr.* Zij wonnen 3 zoons.

CLAAS HERMANSZ. DE HUYBERT en ADRIANA VAN DER LISSE hadden 1 dochter.

1. *Anna de Huybert*, was de Echtgenoote van *Bartholomeus Cau*, *Adrz.* Burgr. van Z. Zee 1579—1595.

Maria Hermans dr. de Huybert, en *Job Vierlinck* hadden 4 kinderen.

1. *Claas Vierlinck*, Burgr. van Z. Zee 1596—1615.

2. Ma-

2. *Maria Vierlinck* had bij haar man *Cornelis de Witte* 3 dochters.

3. IMAN VIERLINCK was getr. met CLARA ... *Alrt. dr.* en liet 3 kinderen na.

4. *Maria Vierlinck* was de tweede Echtgenoote van *Jan de Jonge Jansz* Heer van Oosterland, Burgr. van Z. Zee 1584. en had bij hem 8 kinderen. Bij zijne Weduwe van *Cornelia Bonifacius* (*Neeltje Boonse*) met 2 kinderen, en is ten 3de maalen hertr. met *Elisabeth van Hertsbeke*, bij welke hij 6 kinderen won. Dus uit 3 houwelijken 16 kinderen, waar uit het Geslacht de Jonge te Zierikzee is voordgekomen.

Vijfde Generatie.

CORNELIS DE HUYBERT en N. N. hadden 2 zoons.

1. PAULUS DE HUYBERT, Burgr. van Z. Zee 1592. was getr. met MARIA ... bij haar 2 zoons.

Jacomina de Huybert en *Quintyn Weitsen* hadden 1 dochter.

Joachina Weitsen ... trouwde met *Jacob Witte* of *Witte Jacobsz*. Burgr. van Z. Zee 1569. ... 1 zoon.

Maria de Huybert en *Evaud van der Dussen* hadden 3 kinderen.

1. *Elisabeth van der Dussen* was getr. met *Evert Dirksz. van Bleiswyk* Veertig Raad der Stad Delft, en won bij hem 4 kinderen.

2. *Deliana van der Dussen*, Echtgenoote van *Dirk Storm van 's Gravesande*, Veertig Raad der Stad Delft. Zij wonnen 1 zoon.

3. JACOB VAN DER DUSSEN, Burgr. van Delft, trouwde eerst 1570 ALIDA VAN ...BROECK, en had bij haar 3 kinderen. Hij hertrouwde CLARINA ... 1583, en hadde bij haar 2, samen 5 kinderen. Hij is overl. 8 April 1599.

CLAAS DE HUYBERT en LEVINA VAN DER LUSSE 3 kinderen.

1. JAN DE HUYBERT, Burgemr. van Z. Zee 1605. was getr. met CORNELIA DE JONGE VAN OOSTERLAND (dochter van *Jan en Cornelia Boonse*) zij hadden 3 kinderen.

2. HER-

2. HERMAN DE HUYBERT, Secretaris van Z. Zee, had bij zijne Huisvrouw MARIA BORYE 2 kinderen.

1. Adriaan de Huybert, was getr. met Maria Steengracht.

HERMAN DE HUYBERT en N. N. hadden 2 kinderen.

1. Andries de Huybert, Secret. van den Hove van Holland en Zeeland, zijne Echtgenoote was Johanna Teerlinck (dochter van Joost, en van Agatha de Jonge van Oosterland) zij stierven zonder kinderen.

2. Veronica de Huybert was getr. met Johannes Teerlinck, (zoon van Joost en van Agatha de Jonge van Oosterland) zij hadden 5 kinderen.

JAN DE HUYBERT en MARIA VIERLINCK hadden 1 zoon.

HIERONYMUS DE HUYBERT, Capitein van de Infanterij ten dienste dezer Landen, was getr. met ELISABETH HOLGERSBERG. Winnen 1 zoon.

ANTHONY DE HUYBERT en GENOVEVA VAN DER LAAN hadden 3 zoons.

1. ADRIAAN DE HUYBERT, was 7 maalen Burgm. van Z. Zee 1613 — 1647, daar na Rekenmr. van Zeeland, en trouwde ANTONETTA TEERLINCK (dochter van Joost, en Agatha de Jonge van Oosterland) uit dezen Echt zijn 3 kinderen geboren.

2. ANTHONY DE HUYBERT, trouwde JOHANNA BAEX (dochter van ... Baex en ... van Eep) zij hadden 3 kinderen.

3. ADRIAAN DE HUYBERT, de jongere, Secret. van Z. Zee, daar na Raad in den Hove van Holland en Zeeland, was getr. met CORNELIA VAN DER MEER VAN BERENDRECHT. Zij hadden 3 kinderen.

CORNELIS DE WITTE en MARIA VIERLINCH hadden 1 dochter.

Adriana de Witte van Elsbraecl, in den Echt verbonden met Mr. Adriaan de Huybert, Burgm. van Z. Zee enz. (zoon van Jan Claasz. de Huybert en van Cornelia de Jonge van Oosterland) zij hadden 4 kinderen.

Zesde Generatie.

PAULUS DE HUYBERT en MARIA VIERLINCK hadden 2 zoons.

1. COR-

1. CORNELIS DE HUYBERT, eerst Secret. te Z. Zee, daar na Raad ter Admir. te Hoorn, had bij zijne Huisvr. PETRONELLA DE HUYBERT (dochter van Herman Claasz. de Huybert en Maria Boeije). 1 zoon.
2. *Ewoud de Huybert*, Raad der Stad Z. Zee, en Gecomm. Raad, en Raad ter Admir. in Zeeland, was getr. met *Levina de Huybert*, zuster van zijns broeders huisvrouw, doch had geene kinderen.

De kinderen van JAN DE HUYBERT en CORNELIA DE JONGE *van Oostvriesland* zijn:

1. JAN DE HUYBERT, Secret. van het Land-Recht te Z. Zee, was getr. met MARIA STOUTENBURG, (dochter van Hubertus, en van Helena van Borsfele) zij hadden 1 dochter.
2. *Cornelia de Huybert*, was de Echtgenoote van *Marinus de Vrybergha* (zoon van Marinus, en van Balduina de Vagere) winnen 11 kinderen.
3. Mr. ADRIAAN DE HUYBERT, Burgm. van Z. Zee 1654, daar na Gecomm. Raad en Raad ter Admir. in Zeeland, trouwde eerst JOHANNA DE MAGHRE (dochter van Christiaan, en van Cornelia Stoutenburg) zij stierf, nalaatende 5 kinderen. Hij hertrouwde ADRIANA DE WITTE *van Elkerzee* (dochter van Cornelis, en van Catharina Vierlinck) hij had bij haar 4 zonen 9 kinderen.
4. *Agatha de Huybert*, was getrouwd aan *Johan Meggen*, Johansz. Heer van Duivendijke, Burgm. van Z. Zee, en had bij hem 4 kinderen.
5. *Dana de Huybert*, was de Huisvrouw van *Jan Ocker de Jonge*, (zoon van Ocker Jansz. de Jonge, gezegd Ockers en van Maria de Wyse) die reeds 3 maal Weduwnaar was, en na haar dood nog eens hertrouwd is.

HERMAN DE HUYBERT en MARIA BOEYE hadden 2 kinderen.

1. *Petronella de Huybert*, was getr. met *Cornelis Paulusz. de Huybert*.
2. *Levina de Huybert*, was getr. met *Ewoud Paulusz. de Huybert*. Zie van beide breeder bladz. 82. op 't Artikel Paulus de Huybert.

De kinderen van *Veronica de Huybert* en *Joh. Teelinck* zijn:

1. *Justus Teelinck*, getrouwde met *Catharina Ockers*, (dochter van Ocker Jansz. de Jonge en van Maria de Wyse.) (Of 'er uit dezen Echt nakomelingen zijn voortgesproten, weet men niet).
2. *Janneke Teelinck* } beide jong overleden.
3. *Maria Teelinck* }

Hieronymus de Huybert en Elisabeth Ermaertens hadden 1 zoon:

Severyn de Huybert, Capitein van de Infanterij ten dienste dezer Landen en Majer te Lillo, daar na Ontvanger en Recherche aldaar, die uit zijnen Echt met Johanna Scherlens 2 zoons had.

Adriaen de Huybert en Antonetta Teelinck hadden 2 dochters en 1 zoon.

1. *Jannetje de Huybert*, was getr. met *Cornelis de Vogere*. Zij stierven zonder kinderen na te laten.
2. Mr. Justus de Huybert, eerst Pension. en Secret. van Zierikzee en Ambassadeur van dezen Staat aan 't Franschen Hof, en eindelijk Secret. van de Staten en Gecomm. Raaden van Zeeland, had bij zijne eerste Huisvrouw Anna Engelbrecht 3 kinderen, doch geene uit zijn 2de Echt met *Levina Mannia*. Hij is overleden 1682.
3. *Levina de Huybert*, was de 3de Huisvrouw van *Jan Ockerszoon de Jonge*, (zoon van Ocker Jansz. de Jonge en van Maria de Wyse) had bij hem 2 zoons *Adriaan Ockers* en *Hieronymus Ockers*, van welke de laatste ongetrouwd is overl. Voornoemde Jan Ockersz. de Jonge is na den dood van Levina de Huybert nog twee maalen getrouwd.

De kinderen van Anthony de Huybert en Johanna Hark zijn:

1. Pieter de Huybert, Heer van Burgh en Cruijestein, geboren 1 Aug. 1628. Wierd Schepen en Raad van Middelburg 1646. Ambassadeur aan de Hoven van Zweeden, Deenemarken, Poolen en Brandenburg 1655. en vervolgens Secret. van Zeeland 1659. Raad-Pen-

fionaris 1664, en eindelijk Gedep. in den Raad van Staaten 1687. Hij is overl. 7 Jan. 1697. Eerst trouwde hij ANNA ELISABETH VAN PANHUYS (dochter van Gilles, en van Maria Vivien,) en won bij haar 5 kinderen. Zij stierf 26 Nov. 1669. Hij hertrouwde *Elisabeth de Herbepied* (dochter van Daniël, en van Catharina van der Meret), doch had bij haar geene kinderen.

2. *Maria de Huybert*, was de Echtgenoote van Mr. *Johan Steengracht*, Secr. van de Admit. in Zeeland, (zoon van Huybert Jansz. de Jonge, gezegd Steengracht, en van Barbara Schotte) lieten 2 kinderen na.

3. *Johanna de Huybert*, was getr. met *David de Malapert*.

ADRIAAN DE HUYBERT, de jongere en CORNELIA VAN DER MEER VAN BERENDRECHT hadden 2 dochters en 1 zoon.

1. *Genevova de Huybert*, was getr. met *Justus van Lichtenbergh*, Lt. Colonel van de Infanterij en Major Comm. van Hulst.

2. ANTHONY DE HUYBERT, Capitein van de Infanterij enz. had bij zijne Huisvrouw HELENA VAN ZYL 2 zoons.

3. *Cornelia de Huybert*, was getrouwd met *Jan de Craeuwelaar*.

Zevende Generatie.

De zoon van CORNELIS DE HUYBERT en PETRONELLA DE HUYBERT was:

EWOUD DE HUYBERT, Schepen en Raad van Z. Zee, die bij zijne Echtgenoote SUSANNA HOFFER *van Bommenede* (dochter van Adriaan, en van Magdalena de Jonge) kinderen had.

De dochter van JAN DE HUYBERT en MARIA STOUTENBURG, was:

Cornelia de Huybert, die getr. was met *Cornelis de Witte* Heer van Elkerzee, Raad en Baillu w van Z. Zee (zoon van Laurens de Witte, van Elkerzee en Cornelia Stavenisse) zij hadden 8 kinderen.

ADRIAAN DE HUYBERT had bij zijne eerste Huisvrouw JOHANNA

NA DE VAGERE; behalven 3 of 4 jonggestorvene kinderen, nog 1 dochter, zijnde de oudste:

1. *Cornelia de Huybert*, die in den Echt verbonden wierd met *Cornelis Stavenisse*, eerst Burgr. daar na Bailluw van Z. Zee (zoon van Marinus Stavenisse en van Cornelia Mogge) zij stierven zonder kinderen.

Bij zijne tweede Huisvrouw, ADRIANA DE WITTE *van Elkerzee*, had hij, benevens 2 jong gestorvene, nog deeze 2 kinderen.

2. JAN DE HUYBERT, Heer van Westen-Schouwen, Schepen en Raad van Z. Zee, die trouwde met CECILIA DE WITTE VAN HAAMSTEDE, Vr. van Westen-Schouwen, (dochter van Jacob de Witte en van Jacoba van Orleans) hij won bij haar 6 kinderen.

3. *Catharina Cornelia de Huybert*, was getr. met *Johan de Huybert*, Heer van Everswaard en Noordgouwe, (zoon van Pieter, en van Anna Elis. van Panhuys) had bij hem 2 kinderen.

Petronella de Huybert en *Cornelis de Huybert*, hadden 1 zoon

EWOUD DE HUYBERT, getr. met SUSANNA HOFFER, (zie hier vooren Bladz. 85.)

SEVERYN DE HUYBERT en JOHANNA CHARLES hadden 2 zoons.

1. HIERONYMUS DE HUYBERT, Capitein van de Infant. en Major Comm. van Sas van Gend, zijne Huisvrouw was JACOBA VAN LOCHTEREN (dochter van Hendr. van Lochteren, Burgr. te Zutphen, en van . . . . . .) hadden 1 zoon *Hendrik Severyn de Huybert*, en 1 dochter *Jacoba Johanna de Huybert*.

2. *Severyn de Huybert*, Major van de Infanterij.

De kinderen van JUSTUS DE HUYBERT en ANNA ENGELBRECHT, waren;

1. *Anna Genoveva de Huybert*, die getr. is met . . . . *de Pool*,

2. *Antonia de Huybert*, was getr. met *Cornelis de Jonge*, Heer van Oosterland enz., Burgr. en Raad van Middelburg, en Bewindhr. van de O. I. Comp. (zoon van Jan

Jan de Jonge, Bonifac. z. en van Levina Schrevelse) liet na 1 zoon *Nicolaas de Jonge*, ongetr. overleden.

3. *Adriaan de Huybert*, ongetr. overleden.

PIETER DE HUYBERT, Heer van Burgt, en ANNA ELISABETH VAN PANHUIS, hadden 3 zoons en 2 dochters.

1. Mr. ANTHONY DE HUYBERT, Heer van Cruijningen, Raadsheer in den Hoogen Raad, is 3 maalen getrouwd geweest, eerst met ANNA MARIA VELTERS (dochter van Alexander, en Anna van Esfen) en had bij haar 1 dochter; de tweede maal met CORNELIA VAN DER NISSE *van Cruiningen*, (dochter van Gerard, en . . . de Perponcher) waar bij hij 2 dochters won; laatstelijk met HELENA VELTERS, (dochter van Abraham, en Helena de Haze) en had bij haar 1 zoon.

2. JOHAN DE HUYBERT, Heer van Noordgouwe en Everswaard, Lieut. Generaal van de Cavallerij, trouwde eerst ANNA ELEONORA STAVENISSE, (dochter van Jan, en Anna van der Meer van Beerendrecht) en had bij haar 1 dochter; daar na CATHARINA CORNELIA DE HUYBERT, (dochter van Adriaan, en Adriana de Witte van Elkerzee) bij welke hij 2 kinderen had.

3. Mr. DAVID DE HUYBERT, Heer van Burgt en Craijestein, Burgemr. van Middelburg en Bewindhr. der O. I. Comp., was getr. met MARIA CHRISTINA THIBAUT *van Aagtekerke*, (dochter van Jan, en van Maria Christina Bartolotti van den Heuvel) uit deeze Echt is 1 zoon geboren.

4. *Catharina Elisabeth de Huybert*, was getr. met *Claas de Pool*, Maarschalk van 't Quartier van Montfoort in de Provincie Utrecht.

5. *Petronella Genoveva de Huybert*, is geb. 1664, en getr. Mr. *Pieter de Labiestrate*, Commissaris der Monsteringen van de Troepen op Zeeuwsche repartitie. (zoon van Pieter de Labiestrate en Agatha Ockerse) Zij hadden 4 kinderen. Zij is overl. 21 Nov. 1709. Hij 30 dito.

De kinderen van ANTHONY DE HUYBERT en HELENA VAN ZYLL waren:

1. *Maximiliaan de Huybert*, was Officier in den Landdienst van den Staat, en trouwde . . .
2. *François de Huybert*, was Capitein ter Zee in dienst van den Staat, en trouwde . . .

Men weet niet, of van deeze gebroeders Nakomelingen zijn.

Achtste Generatie.

EWOUD DE HUYBERT en SUSANNA HOFFER *van Bommenede* hadden 2 kinderen.

1. *Adriaan de Huybert*, Capitein in dienst deezer Landen, ongetr. overl.
2. *Cornelis de Huybert.*

JAN DE HUYBERT *van Westen-Schouwen* en CECILIA DE WITTE, 6 kinderen.

1. Mr. *Adriaan de Huybert*, Heer van Westen-Schouwen, Burgt. van Z. Zee en Opper-Dijkgraaf van Schouwen, ongetr. overl. 30 Maart 1757.
2. *Maria Adriana de Huybert*, (na haares broeders dood) Vrouwe van Westen-Schouwen, was de Huisvrouw van Mr. *Cornelis du Berry*, bij wien zij 1 dochter won.
3. *Isabella Jacoba de Huybert*, was de Echtgenoote van *Jan van Vryberghe*, Lieut. Generaal van de Infanterij. Zij had bij hem 4 kinderen.
4. *Jacoba de Huybert*, was getr. met . . . . *Leydecker*, Burgt. van Thoolen, (zoon van François, en Anna van Hogendorp) uit deezen Echt is 1 dochter geboren.
5. *Helena de Huybert*, ongetr. overl.

ANTHONY DE HUYBERT *van Cruiningen*, had bij zijne 3 Echtgenooten samen 4 kinderen, als:

Bij ANNA MARIA VELTERS:

1. *Anna Maria de Huybert*, die getr. was met Mr. *Cornelis Schaap.*

Bij CORNELIA VAN DER NISSE:

2. *Wilhelmina Albertina de Huybert*, ongetr. overleden.
3. *Anna Elisabeth de Huybert*, die in den Echt verbonden wierd met *Charles Filips van Dorp*, Heer van Maasdam, enz. Beschreven in de Ridderschap van Holland, en bij hem 1 dochter won.

Bij

Bij HELENA VELTERS:

4. PIETER ANTHONY DE HUYBERT, Heer van Cruiningen en Reilland, Drossaard en Castelein te Muyden, Hoog-Baillu van Naarden en Gooijland enz. geb. 25 Januarij 1695. is 2 maal getrouwd geweest; eerst met MARIA THIERRY, (dochter van Jan Thierry, en Judith Adriana de Vicq) en had bij haar 4 kinderen; daar na met . . . . *Rietveld*, welke stierf zonder kinderen.

De dochter van JOHAN DE HUYBERT en ANNA ELEONORA STAVENISSE, zijne eerste Huisvrouw, is:

1. *Isabella Cornelia de Huybert*, Vrouwe van Noordgouwe en Everswaard, ongetr. overleden 1727.

De kinderen van JOHAN DE HUYBERT en CATHARINA CORNELIA DE HUYBERT, zijne tweede Huisvrouw:

2. *Pieter de Huybert*, Cornet bij de Cavallerij ten dienste van den Staat, ongetr. overleden.

3. *Adriana Elisabeth Huybert van Everswaard*, trouwde 1716 Mr. *François Adriaan Steengracht*, Schepen en Raad van Middelburg, (hij was een zoon van Adriaan Steengracht, Jansz. en van Maria Theodora Meerman) enz. die overl. is 16 Maart 1728. Zij stierf 21 Dec. 17.. Zij wonnen 1 dochter.

DAVID DE HUYBERT en MARIA CHRISTINA THIBAUT, hadden 1 zoon.

PIETER DE HUYBERT, Heer van Burgt en Craijestein, Raad en Burgt. van Middelburg en Bewindhr. der O. I. Comp., die uit zijnen Echt met BARBARA THEODORA VAN WILLIGEN, 2 dochters had.

De kinderen van *Pieter de Labiestrate* en *Petronella Genoveva de Huybert*, waren:

1. *Pieter de Labiestrate*, Griffier van de Staaten van Walcheren, ongetr. overl. October 1709.

2. *Antonia Maria de Labiestrate*, die getr. was met *Evert Gysselin*, Capitein Lieut. van de Cavallerij, Kinderloos overleden.

3. *Adriaan de Labiestrate*, geb. 1694. ongetr. overl. 27 Nov. 1750.

4. Mr. *David de Labiestrate*, Schepen en Raad van Mid-

delburg, geb. 15 Januarij 1698, trouwde 29 Oct. 1733 *Cornelia Meynarda Pasques de Chavonnes*, geb. 26 Julij 1703 (dochter van Maurits Pasques de Chavonnes, eerst Colonel van de Infanterij, daar na Ord. Raad van Neerl. Indiën en Gouverneur van de Caap de Goede Hoop, bij Balthazarina Kien) hij is overl. 19 Maij 1751. Zij 24 April 1777. Uit dit Huwelijk zijn 3 kinderen verwekt.

Negende Generatie.

Maria Adriana de Huybert en *Cornelis du Bevry*, hadden 1 dochter.

Cecilia Adriana du Bevry, is getr. 1736 met Mr. *Willem Ockersse*, Schepen en Raad van Z. Zee, (zoon van Willem en Jacoba de Witte van Haemstede) Hij is overl. 1740. Zij 1758, zonder kinderen.

Isabella Jacoba de Huybert en *Jan van Vryberghe*, hadden 4 kinderen.

1. *Maria van Vryberghe*, overl. 1796.
2. *Cecilia van Vryberghe*, is getr. 1761 met Mr. *Pieter Paul van Gelree*, thans Oud-Schepen en Raad van Z. Zee en Oud-Gecomm. Raad van Zeeland (zoon van Jan Herman van Gelré en Anna Margaretha Ockersse) hebben geen kinderen.
3. Mr. *Jan van Vryberghe*, Heer van Westen-Schouwen, Raad en Burgr. van Z. Zee, trouwde *Jacoba Boey*, Wed. de Jonge, (dochter van Johan en van Jacoba Schuerbeque) Hij is overl.
4. *Catharina van Vryberghe*, geb. 20 Febr. 1742. ongetr. overl. 18 Febr. 1797.

Jacoba de Huybert en *François Leydecker*, 1 dochter.

Françoise Adriana Leydecker, trouwde *Patrick Balfour*, eerst Lt. Colonel van de Infanterij, daar na Baljuw van Z. Zee. (zoon van Johan, en van Vincentia Mogge van Duivendyke) zij hadden 4 kinderen.

Adriana Elisabeth de Huybert en *Franç. Adr. Steengracht*, 1 dochter.

Catharina Cornelia Steengracht, geb. 1718, trouwde 10 Julij 1737 met Mr. *Johan van de Perre*, Schepen

en

en Raad van Middelburg, en Waardijn van de Graaflijke Munt in Zeeland, (zoon van Johan, en van Barbara Maria Schorer) Zij wonnen 4 kinderen. Hij is overl. . . . . Zij . . . . .

Anna Elisabeth de Huybert en *Charles Filips van Dorp*, 1 dochter.

Anna Maria van Dorp, Vrouwe van Maasdam, getr. 1715 met *Adam Adriaan van der Duin*, Heer van 's-Gravemoer, Maasdam en Benthorn, beschreven in de Ridderschap van Holland, Colonel van de Gardes Cavallerij enz. (zoon van Adam van der Duin en Geertruid Pieterson) Zij lieten 2 zoons na.

PIETER ANTHONY DE HUYBERT en MARIA THIERRY, hadden 4 kinderen.

1. Mr. *Anthony Jan de Huybert*, Heer van Kruiningen, Secretaris der Stad Amsteldam, 1739 ongetr. overleden.
2. *Helena Adriana de Huybert*, trouwde *Frederik van Reede*, Kamerheer van George II. Koning van Groot-Brittannien. Zij wonnen 2 dochters.
3. *Constantia de Huybert*, trouwde *Robert Trevor*, Vicompte de Hambden, Pair van Groot-Brittannien, winnen 2 kinderen.
4. *Pieter Anthony de Huybert*, Heer van Kruiningen, was Colonel in dienst van Haare Keiz. en Kon. Majesteit Maria Theresia. Hij was nog in leven 1779.

PIETER DE HUYBERT en BARBARA THEODORA VAN WILLIGEN, 2 dochters.

1. *Catharina Henrietta de Huybert*, Vrouwe van Burgt en Craijestein, trouwde 16 Aug. 1729 met Mr. *Nicolaas van Hoorn*, toen Raad der Stad Vlissingen, (zoon van Jacob, en Anna van Sonsbeeck) zij had bij hem 3 kinderen. Na haar overlijden hertrouwde hij *Joha. Margaretha Ockertse.*
2. *Jacoba de Huybert*, is drie maalen getrouwd geweest: (1) met Mr. *Cornelis Boddaert*, Schepen en Raad van Middelburg, (zoon van Cornelis, en Maria Kien) uit welken Echt 1 dochter geboren is; (2) met Mr. *Hendrik Jan Bosschaert*, Raad en Pensionaris van Middel-

delburg; (§) met *Nicolaas van Dinklaa*, doch had bij geen van beiden kinderen.

David de Labbestrate en *Cornelia Meinarda Pasques de Chavonnes*, hadden 3 kinderen.

1. en 2. Twee zoons, tweelingen, beiden kort na de geboorte gestorven.

3. *Balthazarina Adriana de Labbestrate*, geb. 26 April 1741. trouwde Mr. *Johannes van Risselt*, Raadsheer in den Raade en Leenhove van Vlaanderen (zoon van Cornelis, en Maria Antonia Luyken) Zij is overleden 2 Mei 1773, nalaatende een zoon, en eene dochter, welke laatste kort na haare moeder gestorven is.

Tiende Generatie.

Johan van de Perre en *Catharina Cornelia Steengracht*, hadden 4 kinderen.

1. Mr. *Jan Adriaan van de Perre*, Heer van Nieuwerve en Welfingen enz. geb. 25 Dec. 1738, is geweest Representant van Z. D. H. als eersten Edelen van Zeeland, Gecomm. Raad en Raad ter Admir. van Zeeland, en Gedep. ter Vergadering van H. H. Mog., trouwde 30 Oct. 1760 *Jacoba van den Brande van Crabbendyke*, (dochter van Jan Pieter, en van Maria van Reigersbergen tot Couwerve) Hij stierf 8 April 1790. Zij 15 Aug. 1794. kinderloos.

2. *Adriana Barbara van de Perre*, geb. 3 Julij 1740. Trouwde 7 Julij 1762 met Mr. *Willem Thibaut*, Heer van Aagtekerke, eerst Griffier, daar na Secret. van het Collegie ter Admir. in Zeeland enz. (zoon van Jan Willem Thibaut en Susanna Maria Boddaert) Zij stierf 15 Sept. 1768 nalaatende 1 dochter. Hij is daar na 2 maalen hertrouwd, en eindelijk overleden 6 Julij 1790.

3. Mr. *Paulus Eduardus van de Perre*, Heer van de vier Bannen van Duiveland, geb. 1745. is geweest Raadsheer in den Raade en Leenhove van Vlaanderen, Bewindhr. van de O. I. Comp. en Minister Plenip. van H. H. Mog. op den Vredehandel. te Brussel, tusschen den Keizer en deeze Republiek, trouwde *Susanna Je-*

Johanna van der Mandere, (dochter van Jacob, en van Petronelle Geertruyd van Berckel). Hij is overl. 17 Aug. 1786. Zij 14 Maart 1790, nalatende 1 dochter.

4. Mr. *Martinus Johan Veth van de Perre*, Heer van Westcapelle en Nieuwland, Burgemr. van Middelburg, Bewindh. van de O. I. C. enz. trouwde *Berendina .... van Brouckhorst*, (dochter van Adriaan van Brouckhorst, Burgem. te Utrecht, en van Meinarda Johanna van Cleeff).

Adam Adriaan van der Duin en *Anna Maria van Dorp*, 2 zoonen.

1. *Adam Philips van der Duin*, Vrijheer van 's Gravenmoer enz. Lt. Colonel van de Cavallerij en Ritmeester van de Gardes te Paard, trouwde *Geertruyd Schepers*, (dochter van Willem, en van Elisabeth Christina van der Duesen). Hij sterf 9 Aug. 1730.

2. *Arnoud Joost van der Duin*, Heer van Benthorn, en na zijns broeders dood Vrijheer van 's Gravenmoer enz. beschr. in de Orde van de Ridderschap van Holland, Lieut. Generaal van de Cavallerij en Colonel van een Regiment Gardes Dragonders, trouwde *Anna Margaretha van Aerssen van Sommelsdyk*, (dochter van François van Aerssen van Sommelsdyk en van Maria van Aerssen van Wernhout). Zij lieten 5 kinderen na.

Helena Adriana de Huybert en *Frederik van Reede*, 2 kinderen.

1. *Frederik van Reede*, ongetrouwd gestorven.

2. *Agatha van Reede*, trouwde .... *Wydenkeller*, bij wien zij kinderen won.

Constantia de Huybert en *Robert Trevor*, 2 kinderen.

1. .... *Trevor*, Vicomte de Hambden, Ordinair Envoyé van den Koning van Groot-Brittanniën aan het Hof van Sardiniën.

2. .... *Trevor*, was getr. met den Graaf van Suffolk.

Catharina Henrietta de Huybert en *Nicolaas van Hoorn*, 2 kinderen.

1. Mr.

1. *Nicolaas van Hoorn*, } ongetrouwd overleden.
2. *Anna Eleonora van Hoorn*. }
3. *Jacoba Petronella van Hoorn*, was getr. met Mr. *Cornelis Steengracht*, Heer van Well, Gedeput. in de Gener. Rekenkamer wegens Zeeland, Bewindhr. der W. I. C. enz. (zoon van Jan Steengracht, Heer van Oost- en West-Souburg en van Anna Catharina van Peere). Zij wonnen 2 dochters.

Jacoba de Huybert en *Cornelis Boddaert*, 1 dochter.

1. *Barbara Theodora Boddaert*, die bij haaren Echtgenoot Mr. *Marinus Jacob de Beaufort*, Drossaard van Steenbergen enz. (zoon van Pieter, en Benudina Amalia) 1 zoon heeft.

HUIJDECOPER, (BALTHAZAR) in 't laatst der jongstvoorgaande Eeuwe te *Amsterdam* geboren, was in den jaare 1740 Schepen, en bekleedde, vervolgens, het ampt van Baljuw van het Eiland *Texel*. Geruimen tijd hielde de Heer HUIJDECOPER zijn verblijf op dat Eiland, en vond 'er overvloedige gelegenheid, om zijner zucht, voor Taal- en Dichtkunde, bot te vieren. Zo hier, als elders, schreef hij eenige Tooneelstukken: *de Triumfeerende Standvastigheid*, *Achilles*, *Edipus* en *Arsaces*. Meer bekend en geagt, bij de beoefenaars der Nederduitsche taale; is 's Mans *Proeve van Taal- en Dichtkunde*; als mede, bij de liefhebbers der aloude Vaderlandsche Geschiedenissen, zijne uitgave van de *Rijm-Kronijk* van MELIS STOKE. De Heer HUIJDECOPER overleedt, te *Amsterdam*, in hoogen ouderdom, op den twintigsten September des Jaars 1778.

I.

INQUISITIE. Volgens 't gemeen gevoelen zou Keizer KAREL de V. 't eerst deezen gedrogtlijken Regtbank, over de meeningen en gevoelens der menschen, hier te Lande, hebben inge-

gevoerd. Onze Historieschrijver WAGENAAR was mede van dat gevoelen. VAN WIJN merkt hier op aan, dat uit hetgeen die zelfde treffelijke Schrijver, in het begin der dertiende Eeuw, nopens den krijgstogt van Grave FLORIS DEN IV. tegen de *Stadingers* verhaald heeft, ligtelijk kan worden opgemerkt, dat onze vroegste Hollandsche Graven van de Inquisitie niet geheel afkeerig geweest zijn. Ter nadere staavinge van zijn gevoelen, voegt er de Oud-Pensionaris het volgende nevens. „ In de overige Nederlanden, met naame in *Vlaanderen*, wierdt het verschillen van 't begrip der Roomsche Kerk, mede al vroeg, met vuur en strop gestraft. En, om nader bij huis te blijven, stelde Paus BONIFAAS DE IX., ten jaare 1404, zekeren Dominikaan, met naame Mr. EILAERT SCHONEVELD, door het Duitsche Rijk, bijzonder ook door deeze Nederlanden, afzondt, zo om 't gedrag der Kloosterlingen, als de gevoelens der Ingezetenen, te onderzoeken, nam de toenmaalige Landsheer Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, hem en deszelfs Onder-Inquisiteurs niet alleen in zijne bescherming, maar beval en gebood allen Landzaaten, hoog en laag, geestelijk en waereldlijk, op verbeurte van zijne gunst, ja van alles, 't geen men tegen hem verbeuren konde, en dus van lijf en goed, den voornoemden EILAERT, met de zijnen, „ rustelic te laten *ondersoeken ende corrigieren*;" zo zelfs, dat zij hem, in alles, zouden bijstand moeten bieden, de gevangenissen, elk in zijn bedrijf, voor hem openen, en zorge dragen, dat dezelfs gevangenen wel bewaard waren."

VAN WIJN voegt er nevens, dat het algemeen gevoelen, wegens de invoering der Inquisitie hier te Lande, door KAREL DEN V, niet in dien zin moet verstaan worden, als of dezelve, in vroegere dagen, niet bekend, of nimmer uitgeoefend zou geweest zijn; maar wel, „ dat sedert dien tijd, dezelve een bestendige Regtbank is geworden; die, naar veel strenger regelen, op een' Spaanschen leest geschoeid, zonder behoorlijk onderzoek, bij buitengewoone rechtspleeging, met voorbijgang van den gewoonen Regter, en verkrachting van 's Lands bezwoorene Wetten, ondanks de Ver-

mogen der Overheden en der Staten, van 't Hof van Holland zelfs, alles aan haare Bloed-Plakkaaten onderwierp."

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels* enz.

JAKOBA VAN BEIJEREN. Volgens 't algemeen gevoelen, 't welk wij ook, in ons berigt der levensbijzonderheden deezer ongelukkige Gravinne, gevolgd hebben, zou zij haare jongste levensdagen op het Huis te *Teilingen* hebben gesleten. Doch de naauwkeurige VAN WYN heeft, uit echte gedenkstukken, bewezen dat Vrouw JAKOBA zich meermaalen te *Reimerswaal*, *St. Maartensdijk*, *Oosterum*, *den Briel*, *Maasland* en elders, onthieldt. Ook moet haar gevolg niet zo onaanzienlijk geweest zijn, als hetzelve gemeenlijk wordt beschreven, naardien zij, volgens die zelfde bescheiden, van een zeer aanzienlijken Hofstoet wierdt verzeld; waar onder de *Raaden* haarer Domeinen, die uit treffelijke Edellieden bestonden, haare Kamerlingen en anderen genoemd worden. Zelfs worden verder, als tot haar *Huisgezin* behoorende, opgeteld de *Reintyens*, *Pentyens*, *Botteliers*, *Koes*, *Pasteybakkers*, *Tartsydraagers*, *Gomies van de Zael* en *Zaelwaerders*, *Trompetters*, *Pypers*, *Boden*, die van de *Waerderil* (*Guarde-robe*) enz. ten blijke, dat JAKOBA zo eenvoudig niet leefde, als men zich veelal verbeeldt. — Voorts melden wij nog, dat Vrouw JAKOBA, niet op den achtsten, maar op den negenden October overleedt.

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels* enz.

JAKOBA'S KANNETJES, of *Kruikjes*. In ons berigt, wegens deeze Gedenkstukken der Aloudheid, opperden wij reeds onzen twijfel, of dezelve met 'er daad aan Vrouw JAKOBA als

als uitvindster van dezelve, haare naamen ontleend hebben. De kundige VAN HASSELT, in zijne Verhandeling *over de Jacoba's Kannetjes*, bevestigt deezen twijfel, en naa hem de niet minder kundige VAN WIJN, verhaalende, dat dezelve ook op verscheide plaatzen, alwaar JAKOBA zich nimmer ophieldt, gevonden zijn, niet alleen binnen, maar ook buiten deeze Landen, dikmaals zeer diep in den grond; en dat niemand 't verhaal van deeze *Kannetjes* op haare rekening heeft gesteld.

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels* enz.

JANSSEN. (ZACHARIAS) In ons kort berigt spraken wij van deezen Man, als den uitvinder der nutte Verrekijkers. Omtrent het jaar 1608 schijnt die ontdekking geschied te zijn. De Heer VAN WIJN is van gevoelen, en, naar ons inzien, op goede gronden, dat dit in dien zin moet verstaan worden, dat JANSSEN toen de *lange* Verrekijkers, dienende om door dezelve de Maan en Starren te beschouwen, uitgevonden heeft. „ Want (voegt hij 'er nevens) de kleinere, die, niet wel, anderhalven voet hielden, en dienen moesten om, op zekeren afstand, aardsche voorwerpen te ontdekken, getuigt men, dat hij, al voor 't einde der zestiende eeuw, hadt gemaakt. Het geschenk der Kijkers, aan den Koning van *Frankrijk*, ten Jaare 1608, komt, in de Besluiten der Staaten Generaal, nog voor, onder den algemeenen naam van *Brillen*."

„ 't Is opmerklijk, (vervolgt V. W.) dat, weinigen tijd daarna, mede te *Middelburg*, zekere HANS LIPPERHEI het maaken van Verrekijkeren, insgelijks, en zonder tusschenkomst van JANSEN, uitvondt, of liever hervondt. Het schijnt mij, naamlijk, toe, dat die kunst, den Inwoonderen van *Duitschland*, in veel vroegere tijden, niet geheel onbekend is geweest. Immers, de beroemde MABILLON teekent reeds aan, dat aan hem, in de Beiërsche Abdij van *Scheir*, een Afschrift der Kerkelijke Historie van PETRUS COMESTOR vertoond was, geschreeven in de dertiende eeuw, door zekeren Monnik, CONRADUS genoemd, in 't welk de Waereldbeschrijver, PTOLOMÆUS, ver-

beeld wierdt naar de Starren te zien, door zeker langagtig werktuig, 't geen, uit vier Buizen, was te saamen gesteld."

Men vergunne ons, uit dien zelfden Schrijver, over te neemen, 't geen hij onmiddelijk op het bovenstaande laat volgen. „ Voor 't overige, (schrijft hij) was 't begin deezer (zeventiende) eeuw rijk in veele Kunstenaars, hier te lande; onder welken de beroemde KORNELIS DREBBEL, geboortig van *Alkmaar*, uitstak. Sommigen, hoe zeer, misschien met geen genoegzaam bewijs, schrijven aan hem de uitvinding der *Teleskopen* toe. Hij zelve schreef niet alleen, aan Koning JACOB I. van *Engeland* (in wiens gunst, zo als ook van Keizer FERDINAND II., hij hooglijk deelde) dat, door hem, de eeuwigduurende beweeging was uitgevonden, maar staafde, zegt men, deeze ontdekking, door zekeren glaazen Bol, dien hij den Koning schonk, en in welken men, binnen vierëntwintig uuren, den loop der vier Jaargetijden, met alle hunne verschijnselen, gestadig zag afwisselen, zo wel als die van Zon, Maan, Starren, Ebbe en Vloed, en de oorzaaken van dien. Ook getuigen zijne tijdgenooten van een, door hem vervaardigd, Klavecimbel, dat, door de kragt der Zonnestraalen, (welken hij, tot in de duisterste plaatsen, wist te leiden,) van zelve begon te speelen, en zij voegen 'er bij, dat men, met een Schip van zijn maakzel, verscheiden uuren lang onder water kon vaaren, en aldaar, zonder kaars of toorslicht, leezen. Veelligt zijn veelen deezer verhaalen vergroot en opgeschikt; doch DREBBEL was, met dat al, een allerzeldzaamst en overkunstig vernuft: ook doen ons deeze verhaalen denken, aan 't geen de oudheid van ARCHIMEDES en 't beeld van MEMNON, en de middel-eeuwen van ALBERT, *gezegd den Grooten*, Bisschop van Straatsburg, verhaalen.

„ Laat ik, daar ik van Kunsten spreeke, hier nog bij voegen, dat de Algemeene Staaten, eenige Jaaren later, aan zekeren HERMANSZ NIMAN, uitsluitend Octrooi gaven, om de toets- en marmersteenen, door middel eener bij hem uitgevonden Moolen en zonderlinge bereiding, zo zagt te maaken, dat, uit dezelven, niet alleen Kolummen, Tafels enz., zonder iets te leur te doen gaan, konden gemaakt, maar ook, daar op alles, als waare het papier, geprent konde worden, en

en wel met eenen glans, die den schoonsten Spiegel evenaarde."

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels* enz.

K.

KAMERLING. (JOANNES CATO) Vermelden wij, meermaalen, Mannen door deugd en verdienste vermaard, de Aterling, hier genoemd, diene ten staal, hoe geveinsdheid en bedrog, bij wijlen, zich weeten te vermommen, door den schijn van Godvrugt en Eerlijkheid naa te bootzen; doch tot een staal tevens, hoe moeilijk het valle, de paden der Ondeugd, op den duur, te bewandelen, en dat het kwaad, op den kop der bedrijveren, dikmaals, met verplettende zwaarte, nedervalle. Zijn eigen naam was ABRAHAM MAGGARIS, doch hij bekender onder dien van JOANNES CATO KAMERLING. Naa eenen korten tijd zich in de Heelkunst geoefend, en als Meester na de *West-Indien* gevaaren te hebben, zette hij zich te *Rotterdam* neder. Eene aaneenschakeling van valschheden, zo ten opzigte van Wissels, als anderzins, gepleegd, bragt hem aldaar op 't Schavot, voor twaalf Jaaren in 't Tugthuis, gevolgd van eene vijf-en-twintig jaarige Uitbanning. Deeze straf wierdt hem reeds in den Jaare 1741 opgelegd. Uit het Tugthuis geslaakt, ging hij weder ter vaart, en volgde in den laatsten Oorlog het Fransche Leger als Commissaris van de Leeftogt. Den Hoofdrol van Bedrieger begon hij, in den Jaare 1763, te *Hoogeveen* in 't Landschap *Drente*, op nieuw te speelen, onder den naam van JOANNES LAMBERTUS KOSTER, op eigen gemaakte Getuigschriften zich uitgeevende voor geweezen Veldpredikér en Docter in 't Leger des Konings van *Pruissen*; bij 't openvallen der Predikantsplaatze aldaar dong hij na dat Beroep, voorgeevende dat hij op 't Hoogeschool te *Herborn*, tot Candidaat in de Godgeleerdheid was bevorderd, en als zodanig voor den *Rotterdamschen* Hoogleeraar PATYN, eenige weeken den dienst had waargenomen; zulks bekragtigende door een Brief, aan den Kerkenraad door hem

zelven geschreeven, en met den naam diens Hoogleeraars getekend. Dan, de ontdekking zijns gepleegden bedrogs vreezende, hadt hij zich van daar weg gemaakt, onder voorwendzel, van te *Kampen* als Conrector het beroep gekreegen te hebben. Eene jonge Dogter, door hem in de gronden van den Godsdienst onderweezen, en teffens tot het geeven van het ja-woord bepraat, liet hij daar zitten, om elders zijne snoode stukken te hervatten.

Hier mede toefde hij niet lang. In den Jaare 1764 verscheen hij te *Brouwershaven*, onder den naam JOANNES CATO KAMERLING, uit de *Keurkeulsche* Stad *Rynberk* geboortig, van daar vertrokken, om dat de meeste menschen van den Roomschen Godsdienst waren, en de Leeraar der Protestantsche Gemeente hem niet smaakte. Hij deedt zich voor als een bijzonder Godsdienstig Christen, die magtig veel op hadt met het bevindelijke van het innig Christendom, waar over hij op eene zeer voldoende wijze sprak met allen, aan dusdanige begrippen overgegeeven; ook wendde hij voor, tot de keuze om *Brouwershaven* boven *Rynberk* te stellen, grootlijks bewoogen te zijn, door het plan bij hem gevormd, om daar in meerder rust en stilte zich aan de uitoefening van het innig Christendom over te geeven, en de Geneeskunst alleen aan de hand te houden tot welzijn van zijn naasten, en ter verlustiging van den Geest. Door dit hulpmiddel der Dweeperije, gepaard met eene bevallige en inneemende houding, wist hij zich eerlang bij veelen aangenaam te maaken, en eene algemeene agting te verwerven; te meer, daar hij, in zijne gesprekken, over verscheide onderwerpen, zich gedroeg als een Man van verstand en oordeel, die wijduitgestrekte kundigheden en eene groote ervaarenheid bezat; deeze laatste betuigde hij te moeten dank weeten aan zijn menigvuldig reizen, waar toe eene zwaare Koophandel, met zijne Zuster in gemeenschap gedreeven, hem genoodzaakt hadt.

't Gevolg van dit alles was, dat de Regeering van *Brouwershaven* hem weldra de Inwooning vergunde, onder voorwaarde, dat hij zijne Doctoraale Bulle en een Getuigschrift van een goed gedrag, bezorgde: dit nam hij gereedlijk aan,

en gaf voor, ten dien einde naar *Rijnberk* te zullen vertrekken. Dan, eer hij deeze reis aanvaardde, bevestigde hij zijne verkreegene agting door zijn gedrag omtrent eenige Zieken, die hij niet slegts naar 't Lichaam, maar ook naar den Geest, volgens ieders onderscheiden Gemoedsstand, met alle oplettenheid en zorgvuldigheid behandelde. In 't laatste opzigt boven al gedroeg hij zich zo ernstig, gemoedelijk, en inneemende, dat geen Leeraar van die leiding hem daar in kon overtreffen. — Een Doctoraale Bulle en een Kerklyk Getuigschrift kon hem niet ontbreeken; hij leeverde ze beide over, en niemand voedde eenigen twijfel aan derzelver egtheid. Om het denkbeeld, dat hij de Geneeskunst meest tot bovengemelde einden te *Brouwershaven* zou oefenen, te meer schijns van waarheid te geeven, sprak hij, schoon met de houding eens Mans, wiens hart los was van de wereld, niet alleen van groote Goederen hem en zijne Zuster toebehoorende, en te *Rijnberk* gelegen, maar ook veel van den Heer J. J. WINKELMAN, Raad en Directeur van *Neerlandsch Indie*, die zijne groote Bezittingen aan hem en zijne Zuster bij Uiterften wille stondt na te laaten. 'Er reezen wel eenige vermoedens ten opzigte van den vroomen Arts; doch deeze konden hem geen nadeel toebrengen, daar hij, door uitwendig vertoon van Godvrugt, van Medelijden en Weldaadigheid, jegens verlegenen en behoeftigen, zijne agting vestigde: en bij de zodanigen, die hij vatbaar oordeelde, om zulks aan te neemen, de bevreemding dat hij een schoon Huis en eene pragtige Lustplaats te *Rijnberk* verlaaten hadt, wegweerde, door, onder sterke betooningen van een eerbiedigen indruk, te betuigen, dat het geschied was op eenen uitdruklijken last, hem van God in een droom gegeeven. Brieven als van zijne Zuster geschreeven nu en dan vertoond, en ook van zijnen Neef WINKELMAN, hielden de voorgeevens, die hij ingeboezemd hadt, leevendig, en zijn uitwendig stigtlijke wandel deedt hem als een Bescherm-engel van *Brouwershaven* eerbiedigen.

Bovenal hadt hij zich weeten in te dringen in de gunst eens Raads en Oud-Burgemeesters dier Stad, JAN VAN DER BIL, en diens éénige Dogter, door hem van eene zwakheid

en ongesteldheid geneezen, en teffens tot het aangaan eens Huwelijks overgehaald. Terwijl de Vader eenigen tijd van beraad genomen, en hem intusschen de vrijheid eener gemeenzaame verkeering ten zijnen Huize toegelaaten hadt, welke hij misbruikte tot het pleegen eens Minnehandels, van bezwangering gevolgd, ontstondt 'er een geval, 't welk in 't eerst hem een volslaage mislukking dreigde, doch, bij de uitkomst, te baat kwam. Een Doctor in de nabuurschap, hadt, onder soortgelijke voorgeevens, eene jonge Dogter om den tuin geleid en verlaaten, en 'er rees een vermoeden, of KAMERLING die zelfde man niet mogt zijn. Maar hier van wist hij zich ten vollen te zuiveren, en dit deedt alle verdere vermoedens wijken. De aanleg eener bijzondere oefening met lieden, die voor Godvrugtig bekend stonden, het zich aangeeven tot een openbaar Cathegizant, vestigde meer en meer het begrip zijner Godsdienstigheid. De Brieven van *Rijnberk* aan hem, en aan zijn aanstaanden Schoonvader, vermenigvuldigden, en deeze gaf zijne toestemming tot het Huwelijk. De geboden te *Brouwershaven* liepen ongestoord af; hij vervaardigde de Getuigschriften dat ze te *Rijnberk* gegaan waren, en leverde dezelve, op zijn tijd, in; waarop in Hooimaand des Jaars 1764 de voltrekking der Echtverbintenisse, in gemeenschap van Goederen, volgde.

In den Handel met zijnen Schoonvader deel neemende, pleegde hij zijne schelmerijen bij aanhoudenheid; doch wist ze, zo wel als de andere, listig te dekken. Een reize, naar *Rynberk* voorgeslaagen, bragt hem in groote enge; en hielden veelen zich langs hoe meer verzekerd, dat KAMERLING, ondanks alle zijne veelvuldige voorwendzels, en vertoon van Godsvrugt, een Schelm en Bedrieger moest weezen. De verdenkingen groeiden aan. De egte Brieven van *Duisburg*, waar hij voorgegeeven hadt op 't Hoogeschool de Bevordering tot Doctor bekomen te hebben, en van *Rijnberk*, logenstraften den stapel valsche Bescheiden, door hem ingeleverd. Ten einde geheel zeker te gaan, benoemde de Magistraat van *Brouwershaven* twee Gelastigden, om op die beide plaatzen onderzoek te doen. KAMERLING hadt de onbeschaamdheid om de Heeren, die na *Rijnberk* stonden te vertrek-

trekken, een open Brief aan zijne Zuster mede te geeven, om hun, met alle deftigheid, overeenkomstig hun Ampt, te ontvangen, en alle hulpe in 't uitvoeren van den hun opgelegden last toe te brengen, op dat zijne en haare eer, als mede die der gantsche familie, mogt worden hersteld. Deezen vonden geene Zuster, geene Goederen, en alles verdicht: waar op de reeds burgerlijk vastgezeene KAMERLING in de lijfstraffelijke Gevangenis wierdt overgebragt, en in Slachtmaand des Jaars 1765 verweezen om andermaal op 't Schavot te treeden, aldaar met een strop om den hals, onder de galg, strenglijk gegeesseld en gebrandmerkt, in het Tugthuis zijn leeven lang bewaard, en op eigen kosten, of handen arbeid, onderhouden te worden. Kort maar vol van tooneelen was het laatste Bedrijf deezes Bedriegers, die door zijn Godsdienstige Geveinsdheid, de Ligtgeloovigheid verkloekte, en een Onderzoek, 't welk vroeger met alle vlijt te werk gesteld hadt kunnen worden, ontdooken hadt. — Men verzogt vervolgens bij Staaten van *Zeeland*, om vernietiging van het aangegaane Huwelijk, en Wettiging van het Kind daar uit gebooren.

Vaderlandsche Historie, Deel XXIII.

KAREL VAN GELDER. Overneemenswaardig is de volgende bijzonderheid, deezen Hertog, en de denkwijze van zijnen leeftijd, betreffende. De Oud-Pensionaris VAN WYN, verhaald hebbende, hoe verscheiden Grooten, hier te Lande, en bijzonder Graaf HENRIK VAN NASSAU, van den Jaar 1515 tot 1522, Stadhouder van *Holland*, der Kerkhervorminge, door LUTHER, een gunstig hart toedroegen, vervolgt aldus: „ Geheel anders, egter, dagt omtrent dit werk KAREL, Hertog van Gelre, die, hoe zeer een gezwooren vijand van den Keizer, des niet te min, en, zo men meent, om den Koning van Vrankrijk te believen, zig den grootsten ijveraar voor het Pausdom, onder de Nederlandsche Heeren, betoonde. Hij hadt, onder anderen, eerst in 't Latijn, en kort daarna, ten Jaare 1523, in de Overlandsche Taal, of plat Geldersch, op zijne

kosten, zeker Werkje, waar van ik één Afdrukzel bezitte, doen ter persse brengen, 't geen geschikt was, om onder 't Gemeen verspreid te worden, en, in het welke, overeenkomstig het opschrift, gehandeld wierdt *van de verveerlicke aenstaende tyt Endechristes*; (d. i. *des Antichrist*) *van Endechristes Voerlopers* enz. De Schrijver, die, zig te *Mariengarden* ophoudende, zijnen naam verbergt, doch zig een *arm Priester* noemt, behoorende tot de orde van *Franciscus*, gevoelde wel de ongegrondheid der Voorzeggingen van zekeren Starrekijker, genaamd BARTHOLOMEUS FRIST en van anderen, waar mede men, toen ten tijde, veel op hadt, en, door welken, de komst van den Antichrist bepaald wierdt, tegen den Jaare 1500 of 1503, onder het verschijnen van dien Staartstar, van wien ik elders reeds, met een woord, gewaagd heb, maar oordeelde, egter, dat men thans, van jaar tot jaar, den Antichrist te wagten hadde, en meende deszelfs Voorloopers te vinden in MARTINUS LUTHER (dien hij *Margius Lucer* heette,) en in deezes Aanhangelingen, welken hij de Scheltwoorden van *Martiniaenscianten*, *Martiniaens Broeders*, *Lusige Capbruederkens*, *Duuelstrauantes*, *onreynen honden*, *de nycht werdich en synt dat men se menschen nomen sall*, en, ik weet niet wat al meer, toewierp. ERASMUS mede, die thans zeer in het oog liep, bleef, onder den naam van *Roterodamus*, niet ongeschend; en zelfs de Keurvorst van Saxen, dien men, spottende, *Schoerforst* noemde, zo wel als de overige Duitsche Princen, die 't gevoelen van LUTHER begunstigden, hevig gelasterd en ter helle geweezen, midlerwijl de Godsdienstigheid van Hertoge KAREL, ten hoogste, geroemd wierdt. Om egter te doen zien, hoe weinig ontzag voor 't Roomsche Opperhoofd, tegenwoordig, in den grond der zaake, ook zelfs bij de Verdeedigers van het Pausdom berustte, verdient het opmerking, dat de Schrijver geen zwaarigheid maakte Paus LEO, en deszelfs Prelaaten, zeer nadruklijk te berispen, dat zij, tegen de Leer van 't Evangelie, God verzogten, met het aanroepen der Heiligen *in den Hemel*, tot het uitroeien der Ketteren, daar 't, egter, veel natuurlijker was, in deezen, eerst toevlugt te neemen tot de heiligen, die *op aarde* wandelden; met naame, tot den

den Keizer, den Koning van Frankrijk, den Hertoge van Gelre en eenige andere Duitsche Vorsten. (*) Ondertusschen ontmoette Hertog KAREL zeer veel tegenstand in zijnen geloofs-ijver, en hadt, eenigen tijd bevorens, aan den Opsteller van dit Boekjen geschreeven, dat het *reformyren — swaer te doen was.* Om, evenwel, meer gezag aan het Werkjen bij te zetten, hadt Hij zijne Geslagt-wapenen voor en agter het zelve doen drukken, en een' ieder, die in zijn Land wilde verkeeren, doen waarschouwen, aan het zelve geen hinder toe te brengen." (†)

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegzels* enz.

KA-

(*) „ Ik zal, om de zeldzaamheid, een deel der woorden hier doen volgen, uit *bl.* 90. *Vso.* „ O hilge Va„ der wat is dyt ropen un kermen to den lyven hilghen „ *in den hemel?* weet gy nicht wat Christus Jesus ge„ leert heeft in den heilgen euangelio? *Non tentabis „ dnum deum tuum*, Du en salst God dynen heren nicht „ bekoren. Dat is, wat men natuerlick *un* myt mén„ schelicken troest kan doen, daer en sal men God Al„ mechtig und den lyven hilgen nicht to seer omme be„ koren. Daeromme alrehillichste Vader *un* gy anderen „ guden gelouige Prelaten, roepet erst an de hylgen *de „ myt ju wunderen up erden.* als den mechtigen und „ ouuerwynlicke Keizer K. unde den alren Christensten „ Koninck van Franckrick Unde andre Christen Konyn„ gen. Und hier in Duytschen lande, daer desse Ketterye „ meeste is v'breydet, to den Cristen Fursten, de bouen „ den geestlicken Prelaten een deels synt to prysen, dat „ se de Ketterye synt wederstaende, als bysunder den „ Durluchtigen und hoech geboren Fursten H. K. van „ Gelre und van Gulich, unde Greue van Zutphen, wel„ lekoer de Ketters nicht liden en wyl in synen lande."

(†) „ To weten dat de durluchtige hoech geboren „ Furst H. K. van Gelre — dyt boeck, to dude und to „ Latino, bekostiget heuet to prenten, tegen den Ketters „ ende

KAREL DE II., *van Engeland.* Van wegen het menigvuldig voorgevallene, tusschen deezen Vorst en de Staaten der Vereenigde Gewesten, vinden wij geraaden, eenige bijzonderheden, daar toe betrekkelijk, hier te vermelden. 't Is bekend, hoe deeze Vorst, naadat zijnen ongelukkigen Vader, door beuls handen, het hoofd voor de voeten gelegd, en het Koningschap in *Engeland* vernietigd was, zich genoodzaakt vondt, het Koningrijk te verlaaten, en als balling 's Lands zwervende, nu hier, dan elders, zich onthieldt, telkens, van verre, het oog gevestigd houdende op den *Engelschen* troon, tot herstelling van welken hij geduurige poogingen aanwendde. In *Braband* en *Vlaanderen*, alwaar hij een geruimen tijd vertoefde, handelde hij, onder anderen, met de Prinsesse VAN ORANJE, zijne Zuster, die hem voorheen te *Keulen* hadt bezogt, en naderhand na *Frankrijk* was gevolgd. Naa zijne wederkomst uit dat Rijk, onthieldt hij zich te *Breda*, van waar hij, nu en dan, onbekend in *Holland* kwam. In den herfst des Jaars 1658 was hij te *Amsterdam* geweest, en ook te *Enkhuizen*, van waar hij voor hadt, een keer te doen na *Friesland*, om een mondgesprek te houden met Prinse WILLEM VAN NASSAU, Stadhouder van dat gewest. Dan de Engelsche Resident DOWNING hadt 'er den Staaten kennis van gegeeven; waarop die reis gestaakt wierdt. Nogthans sprak KAREL den gemelden Prins en de Prinsesse Weduwe in den *Haage*.

Dit weinige, door WAGENAAR, aangaande Koning KARELS bedrijf en verrigtingen hier te Lande, geduurende zijn omzwerven, vermeld, heeft de Heer VAN WYN met eenige bijzonderheden aangevuld, met welker mededeeling wij oordeelen,

„ ende Endechristes Voerlopers, in een teycken der waerheyt is dat wapen des hoech geboren Fursten hier in der beslutinge mede inghedrucket, daeromme waer sych een gywelick dat hy de brengers desser boken in andere lande geen hynder off verdryet en doe, de des Fursten lant dencket to bruken. Ghesant ut Mariengarden."

len, veelen onzer Leezeren geenen ondienst te zullen doen. Hij schrijft aldus:

„ Zo lang CROMWEL heerschte, benaarstigden zig de Staaten van *Holland*, om deezen te overtuigen, hoe zeer zij tegen 's Konings komst, hier te lande, waakten. Toen men, in 't begin des Jaars 1655, vernam, dat de Koning uit *Keulen*, alwaar hij zig ophieldt, onvoorziens, en van slegts weinige persoonen verzeld, vertrokken was; en eenigen vermoedden, dat hij 't naar den *Maaskant* gewend hadt, om, afzakkende langs *Dordrecht*, van daar, of van den *Briellen* naar *Zeeland*, en wijders, over *Duinkerken* naar *Engeland*, tot het doen van zeekere onderneeming, over te steeken, schreef de Raadpensionaris DE WITT, aan 's Lands Ambassadeur NIEUPOORT te *Londen*, hoe hij niet geloofde, dat de Koning zig in *Holland* zou hebben derven waagen; vertrouwende „ vastelyk, (zegt hy) dat, indien hare Ed. Groot „ Mog. kennisse ofte advertentie hadden bekomen, ofte als „ nog bequaemen, van syne aenwesinge binnen deze Provin„ cie, deselven, in sulcken kas, *daer voor merckelyk ressen„ timent souden toonen ende, ontwyffelyk, den voorschreven „ Koningh, niet sonder syn groot ongemack, souden doen ge„ voelen, dat haer Ed. Groot Mog. het Tractaet van Vrede „ met de Republike van Engelandt jongst opgereght, soig„ neuselyck willen agtervolgen*; behalven dat ook, daer be„ nevens, tot laste van den voorschreven Koningh, soude „ werden gebruyckt ende in 't werck gesteldt de Resolutie, „ tegen het inkomen van groote personagien, binnen dese „ Provincie, sonder voorgaande permissie, hier bevorens, „ met speciale innerlijke relatien ofte reflectie op den voor„ schreven Koningh, by haer Ed. Groot Mog. genomen."

„ Toen, kort daar op, 't gerugt liep, dat de Koning zig, bij de koninglijke Prinsesse, zijne Zuster, op den huize *Teilingen*, onthieldt, schreeven de Staaten aan die Vorstin, dat, hoe zeer zij van de *wijsheid en bescheidenheid* van hooggemelden Koning niet konden verwagten, dat hij, tegens het Traktaat van Vrede met CROMWEL en de Resolutien, nopens zijn inkoomen en van andere hooge Personagien hier te lande, zig in de Provintie van *Holland* zou hebben begeeven;

zij

zij, egter, op haare koninglijke Hoogheid begeerden, de opregte waarheid hier van te weeten, haar teffens vermaanende, voor te koomen, dat de Vorst zig niet herwaarts begave. Was het der Staaten meening geweest, zig van den Koning te verzekeren, zij zouden niet, voorloopig, aan de Prinsesse (die egter eerlang tijding gaf dat hij 'er niet was geweest, of met haar weeten, in *Holland* stondt te koomen) geschreeven, en hem dus gewaarschouwd hebben. Trouwens, men begon dit werk, hoe langer hoe zagter, te behandelen; 't geen mij, niet onduidelijk, ook daar uit schijnt te blijken, dat men allengskens den Koning toeliet, zig nu en dan te *Breda*, bij de Koninglijke Prinsesse, op te houden; zonder dat ik mij herinner, dat *Holland*, hier tegens, ooit eenig voorstel ter algemeene Staatsvergadering deedt, alwaar haare invloed, anderfints, groot genoeg was, om dit verblijf, zo zij wilde, te kunnen keeren: even als zij ook strenger hadt kunnen handelen met den Hertoge VAN YORK, oudsten Broeder des Konings, die zig, in Bloeimaand des Jaars 1658, in den *Haage* zelfs, bij de Koninglijke Prinsesse, eene pooze opgehouden hebbende, alleenlijk, en niet dan na de Engelsche Gezant DOWNING, hier over geklaagd hadt, was *verzogt* geworden, zig van daar te begeven."

„ 't Naderend overlijden van CROMWEL begunstigde nog meer de zaaken van KAREL II., hier te lande. Waar omtrend ik het niet buiten opmerking agte, dat die Vorst, binnen *Amsterdam*, (in welke, hoewel groote en volkrijke Stad, de Regeering, van ouds, honderd oogen hadt) zig, zo het heette, *onbekend*, eene korte pooze, in Herfstmaand des Jaars 1658, ophieldt. In die maand (op den 13) overleedt juist CROMWEL, zonder dat men nog zeker was, of één zijnen Zoonen hem wel zoude opvolgen. Toen 't Parlement, kort hier na, den oudsten derzelven, RICHARD, het *Protecterschap* opdroeg, waren wel de zeven vereenigde Gewesten, met naame *Holland*, onder de eersten der buitenlandschen Mogendheden, die deezen, in die hoedanigheid, erkenden; doch, gelijk men hier, even als in andere Landen, zeer spoedig ontwaarde, dat hij, met het Ambt van zijnen loozen Vader, geenfints deszelfs bekwaamheid om te gebieden bekoo-

koomen hadt, kreeg, hierdoor, de zaak van den Koning wel haast een glansrijker aanzien, en ik zoude het liefst, daar aan toeschrijven, dat, schoon hij, op de klagt van DOWNING, dlende af te zien van de reize naar *Friesland*, men hem egter niet verhinderde, met Prinse WILLEM en de Prinsesse Weduwe, in den *Haage*, te spreeken. Men heeft voor eenige jaaren geschreeven, dat KAREL II., op zekeren tijd, in stilte, uit *Brussel*, zig naar den *Haage* begeeven hebbende, en aldaar, in 't midden van den duisteren nagt, zijnde aangekoomen, een man, vermomd in eenen ruimen mantel, breeden nederhangenden hoed en langen baard, zig bij hem hadt doen aandienen. Dat dees, niet dan met veel moeite, toegelaaten zijnde, straks daarop, en na zig van 's Vorsten geheimhouding, bij eede, verzekerd te hebben, zijn' gewaanden opschik hadt afgeworpen, en toen gebleeken was te zijn de Gezant van het Engelsch Gemeenebest DOWNING, die, vergifnis biddende van een' rol te moeten speelen, dien de omstandigheden der tijden hem, zo hij zeide, afdwongen, voorts den Koning hadt gewaarschouwd, zig ijlings van daar te verwijderen, alzo de Staaten heimlijk met CROMWEL waren overeengekoomen, om zijne Majesteit, zo hij ontdekt wierdt, handen en voeten gebonden, naar *Engeland* over te voeren. De Vorst, van deeze waarschouwing gebruik maakende, zou zig straks spoorslags hebben weggemaakt, terwijl DOWNING, zijnen rol voortspeelende, eerst na deszelfs vertrek, en toen hij wist, dat het te laat was, bij de Staaten, op onderzoek naar 's Konings persoon, hadt aangehouden.

„ Dat de Staaten zodanige Verbintenis, met CROMWEL, zouden hebben aangegaan, rust, noch op de geheime Resolutien van *Holland* of der Generaliteit, noch, voor zo ver ik ooit heb kunnen ontdekken, op eenig ander 't minste bewijs; en, daar anderen reeds hebben doen zien, hoe weinig dit ook, met der Staaten gewoonen handel nopens KAREL II., zou zijn overeengekoomen, zal het, meen ik, niet noodig zijn, 'er meer bij te voegen, dan alleenlijk, dat, indien dit geval waarlijk gebeurd is, men, mijns oordeels, eer zou mogen besluiten, dat DOWNING, (die, ook bij zijne eigene Landge-

noo-

nooten, voor eenen verwaanden en bedriegelijken huichelaar, te boek stondt.) 't gevaar zo breed kan uitgemeeten hebben, om daar door 't gewigt van zijnen dienst, in 's Konings oogen, te vermeerderen. Hoe veel staat 'er, ondertusschen, op dit Verhaal zij te maaken, kan ik niet bepaalen. Zo 'er iets van aan is, schijnt het, ten minsten hier en daar, iets van de sprookjes ontleend te hebben. Het gevaar van goed en leeven, in 't welk DOWNING zig stak, zo CROMWEL ooit agter dit nagt-bezoek mogt koomen, was zeer groot; maar ik weet niet, of de heerschende zugt, om zig, door alle Regeeringen heen, in zijne bediening staande te houden, en de bezeekening, dat 's Konings partij wel eens boven koomen konde, aan 't charakter van dien Gezant moeds genoeg gaf, om iets diergelijks te durven bestaan. Ondertusschen zie ik ook niet, dat eenig gelijktijdig Schrijver deeze zaak geboekt heeft, zelfs niet AITZEMA, die voor en na, geduurende CROMWEL's bestuur, in den *Haage* was, en, gelijk bekend is, agter de geheimste bijzonderheden wist te koomen. 't Is waar, bij deezen, vinde ik gewaagd van eene *visite*, mede bij nagt, door DOWNING, aan Koning KAREL, in den *Haage*, gedaan; doch zij geschiedde niet in 't *geheim*, en was, voorts in aart, tijd en omstandigheid, zeer veel van de bovengemelde verschillende."

„ Na het overlijden van den Protektor CROMWEL, begon zich, eerlang, in *Engeland*, alles ten voordeele van Koning KAREL te schikken. Het Parlement met den Koning in onderhandeling getreeden zijnde door Gemagtigden, stemde eerst het Hoogerhuis, en daarna het Huis der Gemeente, dat de Staat voortaan naar de oude wetten geregeerd, en KAREL DE II. voor Koning zou erkend worden, die zich thans te *Breda* bevondt, werwaarts de Algemeene Staaten, gelijk ook de Staaten van *Holland* en *Zeeland*, eenige Afgevaardigden zonden, om zijne Majesteit te begroeten. Verstaan hebbende, dat de Engelsche Vloot, onder MONTAGUE, gezonden om hem af te haalen, reeds voor *Schieveningen* lag, begaf zich Koning KAREL spoedig na 's *Hage*, alwaar hij, door de Staaten van *Holland*, ontvangen en onthaald wierdt. De Raad-

pen-

pensionaris DE WITT deed, bij deeze gelegenheid, de aanspraak aan den Koning, die, in zijn antwoord, zijne gezindheid verklaarde, om een nauw Verbond te sluiten met de Staaten der Vereenigde Gewesten."

Verscheide bijzonderheden, gedurende 's Konings verblijf hier te Lande, voorgevallen, verdienen eene meer uitvoerige vermelding. De Heer VAN WYN schrijft, daar omtrent, het volgende: „ De Staaten van *Holland*, die, door hun Gezantschap te *Breda*, den Koning hadden doen verzoeken, om de reize naar dezelfs Rijken, door hun Gewest, aan te neemen, lieten hem nu, volgens eene gemaakte schikking met hunne Hoogmogendheden, door eenige Afgevaardigden uit hun midden, waar onder den Raadpensionaris DE WITT, te *Delft* ontvangen, en met een groot aantal koetsen, naar de Huizinge van Prinse JOHAN MAURITS *van Nassau*, in den *Haage*, geleiden; alwaar de Vorst, den 25 van Bloeimaand, aankwam, en daar, op kosten van *Holland*, alles was bezorgd geworden, wat aan noodig en pragtig huisraad mogt ontbreeken. DE WITT, zijner Majesteit aangediend hebbende het voornemen hunner Edele Grootmogendheden, omme, in vollen getale, hoogstdenzelven te koomen opwagten, verklaarde de Koning, daar toe, nog ten zelven dage, bereid te zijn. Maar de Raadpensionaris, hier op betuigende, hoe zijne Meesters het onbetaamlijk zouden agten, zijne Majesteit, die van de reize eenigsints vermoeid was, dien dag niet te doen uitrusten, wierden de Staaten van *Holland*, den volgenden dag, des morgens ten negen, de algemeene Staaten, des namiddags ten vier uuren, bij den Koning ingeleid. Zeer staatelijk was de optogt der beide hooge Vergaderingen. Door een groot getal van Koetsen gevolgd, ging men, te voete, twee aan twee, en wel de Staaten van *Holland*, tusschen twee rijen van hun Regiment Guardes, 't geen geschaard stondt „ van den benedendeure van haar Edele Groot „ Mog. Vergaderinge af, tot in de *Bassecourt* van het voor„ schreven Hoff (d. i. de Huizinge van Prins MAURITS) „ toe." Jonkheer PIETER VAN WASSENAAR, Heer van *Starrenburg*, Kollonel van dat Regiment, tradt, met ontblooten hoofde, voor de Staaten van *Holland* uit; zo als, op gelij-

k 3

ke wijze, voor de algemeene Staaten geschiedde, door Prinse WILLEM FREDERIK *van Nassau*, Stadhouder van *Friesland* en *Groningen*, den *Ryngraave*, Kommissaris-Generaal der Ruiterij en Gouverneur van *Maastricht*, en den Heere *De Hauterive Chateauneuf*, Gouverneur van *Breda*, nevens veele andere Officieren."

„ DE WITT voerde, wegens *Holland*, het woord. Dit Gewest hadt den Geregtshoven en allen verderen Kollegien, benevens de Predikanten, verboden, den Koning te gaan begroeten; begrijpende de Staaten, dat zo menigvuldige aanspraaken niet alleenlijk den Koning zouden lastig vallen, maar dat ook „ de aanspraka van haer Edele Groot Mog., *en* „ *Corps*, verstaen werde te vervatten de stem ende toewen„ schinge van alle Collegien, Lichamen ende particuliere In„ gesetenen, onder haer Edele Groot Mog. behoorende." De Heer VAN GENT, die nu juist ter Generaliteit weder voorzat, en ook voorheen den Koning, wegens het overlijden van deszelfs Heer Vader, den rouw beklaagd hadt, sprak voor hunne Hoogmogendheden."

„ Beide de Aanspraaken waren vol van betuigingen der hoogste vreugde, waar mede de Staaten deezer Landen verklaarden, te deelen in de (gelijk DE WITT zig uitdrukte) *waarlijk wonderdaadige* herstelling zijner Majesteit. „ 't Was" (zeide onder anderen de Raadpensionaris) „ zijnen Meesteren „ bekend, dat Menschen in de geheimen der Voorzienigheid „ niet dringen konden; maar zij hielden voor zeker, dat „ het Opperwezen, om geene andere redenen, de uitvoering „ zijner wille vertraagd hadt, dan om zijn werk des te vol„ koomener, te vreemder in 't oog van 't heelal, en te lui„ sterijker voor den Koning, te maaken. Dit Gemeenebest „ (vervolgde hij) was een der oudste en trouwste Bondge„ nooten van *Engeland*, en het was zijner Majesteit be„ kend, dat men hier zijn Vriend- en Bondgenootschap, on„ *afgebrooken*, gezogt en geëerd hadt; ja hun Edele Groot „ Mogendheden erkenden gaerne, hoe het belang van Staat „ aan hunne natuurlijke neiging, eenige jaaren lang, geweld „ gedaan hadt, om dat zij 's Konings persoon niet op den „ troon zagen; maar, door de tegenwoordige herstelling zij-

„ ner

„ ner Majesteit, wierden die natuurlijke neiging en het „ Staats-belang weder vereenigd. Op die grönden verzogten „ zij, needrig, 's Vorsten Vriend- en Bondgenootschap; om „ welk laatste te bespoeden en tot de sterkste en voornaam- „ ste verbintenis der beide Staaten te maaken, zij, van hun- „ ne zijde, bereid waren alles aan te wenden; midlerwijl zij „ God baden, dit groote werk te volrekken, en de dier- „ baarste zegeningen over den persoon zijner Majesteit uit te „ storten!" De Koning beantwoordde dit, met hoofdzaak- lijk te zeggen: „ dat hij eene groote genegenheid voor deeze „ Republiek hadt, en dat hij, *meer dan één zijner Voor- „ zaaten*, zoude tragten eene vaste Vriendschap en Verbond, „ onder de twee Natien, aan te gaan en te onderhouden." Voor 't overige nam zijne Majesteit deeze gelegenheid waar, om den Staaten van *Holland*, niet alleenlijk, twee jonge Edellieden te beveelen, ter bekooming elk van eene Compagnie in 's Lands dienst, maar teffens aan hunne Edele Groot Mogendheden voor te stellen, om de *drie* Schotsche Regimenten alhier, welke ten Jaare 1655, door onderstecking van *één* derzelven, uit *drie* tot *twee* waren gemaakt, nu wederom tot *drie* te doen brengen, en den Lieutenant-Kolonel HINDERSON, tot Kolonel over het derde Regiment te stellen. Zo veel invloed hadt thans 's Konings verzoek, dat de Staaten niet nalieten, binnen zeer weinige dagen, volkomen aan deeze drie voorslagen te voldoen, gelijk ook aan eenige verdere verzoeken zijner Majesteit, die nu ook, wegens de Provintien van *Zeeland* en *Friesland*, bij monde der Heeren VETH en HARINXMA, bij plegtige bezending, was verwelkomt geworden.

Gelijk men hier te Lande thans de eersten tragtte te zijn, om dien Vorst 't geleeden leed te doen vergeeten, en langs dien weg ten naauwsten met deezen Staat te verbinden, verzuimde men ook niet, om het onthaal, 't welk men den Koning, (door zijne Broeders de Hertogen van YORKE en GLOCESTER, nevens een zeer talrijk gevolg, verzeld) in den *Haage* aandeedt, te doen beantwoorden aan de hoogheid van den Gast, dien men bij zig genoodigd hadt. Tot ver-

 zal

val van deeze onkosten, mitsgaders het doen van schenkadien, hadt *Holland*, hoe zeer sommigen dit geld zeer nutteloos besteed oordeelden, zes, de algemeene Staaten drie tonnen schats besteed. De Tafel, bijzonder, was lusterrijk. Men deedt den Koning en zijnen dischgenooten, dagelijks, in vijf geregten aanschaffen, alwaar de overvloed bij groote en volle schotelen (*) voorzat. Weinig minder waren zes andere tafelen voorzien, die, elk met vier geregten bediend, voor de Edelen van zijn gevolg, zo Mannen als Vrouwen, geschikt waren. Maar boven alles munteden uit drie heerlijke Maaltijden, twee van welken door de Staaten van *Holland*, één door de Algemeene, (die zijne Majesteit, dagelijks, door zeven Heeren uit hunne Vergadering, deeden verzellen) gegeven wierden; betuigende de Koning zelve, dat hij nimmer beter gegeten, en, onder alle de gastmaalen, waar mede men hem in *Frankrijk*, *Duitschland*, *Spanje* en de *Spaansche Nederlanden*, vereerd hadt, en die zeer kostelijk geweest waren, er niet één gezien hadt, die eenigsints te vergelijken was bij den *tweeden* hoofdmaaltijd, op welken hem de Staaten van *Holland*, des avonds van den 30 van Bloeimaand, hadden onthaald. Bij den stoutsten en pragtigsten smaak van dien

(*) „ 't Gebruik van buitengemeen groote en volle Schotelen hadt, niet alleen in vroegere tijden, bij veele Volkeren, met naame bij de *Franken*, maar ook nog in de voorige eeuwe, bij onze Landsgenooten, plaats, op pragtige Gastmaalen. Men kan er van oordeelen, wanneer men leest, dat elk der hier bovengemelde Geregten bestondt uit zes eironde hoofdschotels of bekkens, en twaalf mindere schotelen, of *tailloiren*, en dat, in één der hoofdschotelen, vier-en-twintig Phaisanten lagen, terwijl de vijf overigen gelijken vragt konden bevatten. Op dien aanzienlijken Maaltijd der Staaten, van welken ik straks in den Tekst spreeken zal, waren ('t geen men toen meer deedt) de schotelen pijramidiedsgewijze, gevuld.

dien tijd, hadt men hier, in de door *lustres*, kandelaaren en toortsen, schoon verlichte Zaal der Huizinge van Prinse MAURITS, op zilveren en vergulden schotelen, al het zelfde bijeen gebragt, 't geen de rijke Zomer, bij de welvaarendste Natien, aan de Tafel van een groot Monarch, verschaffen konde. De Ritmeester BUAT (dezelfde, die naderhand zulk een' beklaaglijken rol speelde) en de Lieutenant-Kollonel ITTERSUM, namen dien dag bij den Koning, de Heeren VAN BORTEELAAR en TAILLEFER bij de Staaten van *Holland*, de bedieningen van Voorsnijders waar. Behalven aan de bovengemelde, lieten hunne Edele Groot Mogendheden, nu nog aan zesden andere tafelen (van welken er negen geschikt waren voor alle Engelschen, die zig zouden aandienen) opdisschen, en na de maaltijd, gaf men al het overige aan de Gemeente ten beste. Bijzondere lieden zelfs tragteden blijken te geeven, hoe zeer zij deelden in 's Vorsten herstelling, en de Oud-Raadpensionaris CATS, schoon thans 't gewoel der wereld ontweeken, en op de Hofstede *Zorgvliet* bij den *Hage*, zijnen hoogen ouderdom gerust, maar niet ledig of onnuttig, slijtende, zag bijna daaglijks verscheiden der aanzienlijkste Engelschen, met welken hij, geduurende zijn Gezantschap in dat Rijk, kennis gemaakt hadt, bij zig aan tafel."

Wijders verhaalt WAGENAAR, dat de Koning, voor zijn vertrek, gehoor van afscheid van de Algemeene Staaten en van de Staaten van *Holland* begeerde, aan welke laatste hij de Prinsesse, zijne Zuster, Weduwe van WILLEM DEN II, en den jongen Prins VAN ORANJE, zijnen Neef, ernstig aanbeval, met verzoek dat de Heeren Staaten hun gunstig wilden zijn, wanneer de Prinses zulks voor zich zelve, of voor haaren Zoon, mogt begeeren. Uit naam der Staaten antwoordde DE WITT hier op, „ dat men niet nalaaten zouden hierin te „ voldoen aan de verwagting van zijne Majesteit, zo uit „ eerbiedenis voor zijnen Persoon, als uit erkentenis van de „ genegenheid der Prinsesse, en als een uitwerksel van de „ herinnering der verdiensten van 's Prinsen Vooronderen." Ook dit verhaal wordt, door den Heer VAN WYN, met eenige bijzonderheden aangevuld. Omtrent de bovengemelde aanbe-

veeling merkt hij aan, dat dezelve even zeer aan de Algemeene Staaten, als aan die van *Holland*, wierdt gedaan. Het gehoor zelve, en deszelfs staatelijkheid betreffende, verhaalt hij: „ Zijne Majesteit wierdt zeer staatlijk, tusschen door de geschaarde Guardes, eerst bij hunne Hoog Mogendheden, toen, op gelijke wijze, bij hunne Edele Groot Mogenheden, ingeleid, en sprak op beiden plaatsen, met ongedekten hoofde. In *Holland* wierdt de Koning door den Raadpensionaris DE WITT, ter Generaliteit door den Heere VETH, Raadpensionaris van *Zeeland*, en toen, wegens die Provintie, bij de Algemeene Staaten voorzittende, beantwoord. De ruimheid der Hollandsche Staatszaal (dezelfde die nog heden de Vergaderplaats is van dit Gewest, en die ten Jaare 1652 was begonnen gebouwd te worden), veele Leden buiten de mooglijkheid gesteld hebbende, om den Koning genoegzaam te verstaan, verzogten deezen, na 's Konings vertrek uit de Zaal, ('t geen, met dezelfde plegtigheid, als waar mede hij ingeleid was, geschiedde) aan den Raadpensionaris DE WITT, een Afschrift van 's Vorsten Aanspraak, en wel bijzonderlijk, nopens de meergemelde aanbeveelinge. Hij, die de Aanspraak zijner Majesteit ter Generaliteit, welke op 't zelfde als bij *Holland* neerkwam, niet gehoord hadt, (zo als ik meen te mogen stellen, wijl ik hem onder de aldaar ten dien dage aanweezige Hollandsche Leden niet aangeteekend vinde) antwoordde de Leden, dat hij wel 's Vorsten meaning volkoomenlijk hadt begreepen, maar niet op zig zoude neemen, dezelve van woord tot woord, op te geeven. Doch de Koning, die, op dezelve plegtige wijze, als op welke hij was gekoomen, uit de Vergadering geleid zijnde, zig, straks daar op, naar de Prinsesse VAN ORANJE zijne Zuster, begeeven hadt, kreeg naauwlijks hier van kennisse, of hij vondt goed, bij een eigenhandig geschrift, in de Fransche taale, (in welke ook, ter Vergadering, over en weder gesproken was) den Raadpensionaris te doen toekoomen, 't geen hij op dat stuk, hoofdzaaklijk, in de beide Vergaderingen hadt voorgesteld, en waar uit de Heer WAGENAAR de kern getrokken heeft. De Staaten van *Holland* deelden, sedert, het zelve aan de Al-

Algemeene Staaten mede, in welker Resolutien het insgelijks geboekt wierdt."

Staatelijk was het vertrek des Konings uit deeze Gewesten. „Vroeg in den morgen van den tweeden van Zomermaand des Jaars 1660, (wij bedienen ons van de woorden van den dikmaals genoemden VAN WYN) dag voor het vertrek geschikt, begaven zig de Staaten van *Holland*, plegtiglijk naar „'*t Hof* „*van den Koning van Groot-Brittannien*," (zo noemde men, geduurende dien tijd, de Huizinge van Prinse MAURITS) alwaar de Raadpensionaris DE WITT, uit naame hunner Edele Groot Mogendheden, de affcheidsreden deed. AITZEMA deelt ons in 't Nederduitsch, en BASNAGE in 't Fransch, eene opgave mede van die redenvoering, zo als zij, in laatstgemelde spraake, aan den Koning zou gedaan zijn. Zij is gesteld in bewoordingen, welken, zal men de waarheid zeggen, zekerlijk niet geheel afwijken van den geest, die, in de voorige aanspraaken, zo door DE WITT als door VAN GENT, aan den Koning gedaan, wordt bespeurd, en dus in die overgedreevene taal van buitengewoone blijdschap, of liever verrukkinge, die verre 't grootste deel der Nederlanderen, bij de omwenteling der *Engelsche* zaaken, schijnt gevoeld te hebben, en welke ook de Staaten (hoe zeer dan sommigen derzelven voor zig in 't bijzonder mogten denken) van hun belang rekenden, thans te moeten belijden. Doch, 't geen mij ten hoogsten bevreemd, is, dat ik deeze zelfde affcheidsreden, over welke DE WITT bij eenigen is berispt geworden, in de *Secreete Resolutien* van *Holland* geheel anders vinde, dan men haar bij de aangehaalde Schrijvers, of voor zo ver ik weet, elders ontmoet. Waar aan dit zij toe te schrijven, is mij onbewust. Het is niet zonder voorbeeld, gewigtige stukken en aanspraaken van Staatsdienaaren te vervalschen; en dit kon bijzonderlijk plaats hebben op een tijd, dat, volgens AITZEMA, de Raadpensionaris DE WITT, ten minsten van eene andere aanspraak (en dus ook, mooglijk, van deeze) geen afschrift hadt willen geeven; maar egter was die zelfde AITZEMA doorgaans te wel gediend, dan dat men een verkeerd stuk, ligtelijk, bij hem verwagten zoude.

De Koning de aanspraak van DE WITT kortlijk, maar beleefdelijk, hebbende beantwoord, met herhaalde betuigingen van zijne genegendheid, om, in vriendschap en nauwe verbintenis, met den Staat te leeven, steeg te paard, terwijl hem de Staaten van *Holland* in Karossen volgden, naar het Dorp *Scheveningen*; op welker Weg, Duinen en Strand, bijna gansch *Holland* was bijeen gevloeid, en daar hunne Edele Groot Mogendheden hem het laatste vaarwel (doch waarop, blijkens den inhoud, bovengemelde aanspraak niet zien kan) wenschten, doende verders den Koning, tot binnen zijn eigen Scheepsboord, verzellen, door een aanzienlijk getal Afgevaardigden, aan welker hoofd was 's Lands Lieutenant-Admiraal Heer VAN WASSENAAR. Derwaarts waren ook 's Konings naaste Bloedverwanten, de Koningin van *Boheme*, de Koninglijke Prinses, Weduwe VAN ORANJE, en de jonge Prins haar Zoon, hem gevolgd. Naa het middagmaal aan boord gehouden, en aldaar vernoefd te hebben, tot 's Konings makes geligt wierdt, keerde dit Gezelschap terug naa den *Haage*. Bij 't afscheid neemen teekenden zig, bijzonderlijk, de sterke aandoeningen der Koninglijke Prinsesse, en de hartlijkheid, met welke zijne Majesteit den jongen WILLEM in zijne armen gedrukt en gezegend hadt. Toen alles vertrokken, en de Koning, met stille zee en heldere lugt, reeds onder zeil was, bekroop hem de lust, om nog eens dat Land te beschouwen, daar hij zo veel teekenen van eerbied en liefde hadt ontvangen; hij klom dan op het bovenste deel van 't agterschip, en (om de woorden van een goeden gelijktijdigen Schrijver te gebruiken) „ziende dat het Volck, waer mede „hy de Duynen bedeckt hadde gelaten, aldaer nog bleef, „konde hy niet naelaten te seggen, *dat men moest bekennen, dat het onmogelyck was, dat syne eygen Onderdaten meer teerheyt voor hem souden konnen hebben, als dat Volck, over welckers affectien hy sagh, dat hy niet minder regeerde, als hy gingh regeeren over de wille van de Engelschen.*"

Voor 's Konings vertrek, hadt de Heer VAN WIQUEFORT, niet evenwel zonder daar toe gelast te zijn, den Vorst (om wiens

wiens Vriendschap te gewinnen, men reeds gezien heeft; dat niets hier te lande verzuimd wierdt) te kennen gegeeven, hoe gaarne de Staaten van *Holland* zijner Majesteit eenige Geschenken, als eene proeve ten minsten van hunnen goeden wil, wenschten te kunnen toeschikken. Hij hieldt hier op aan; doch de Koning betuigde, dat hij geen meer bewijs van der Staaten genegenheid behoefde, en dat hij zig van dien goeden wille, zo voor het toekoomende als tegenswoordige, dankbaarlijk, overtuigd hieldt. Sedert boodt men den Hertoge VAN YORK een geschenk aan, ter waarde van zestig duizend gulden; 't geen ik egter niet weet of aangenoomen wierdt, maar wel dat WIMMENUM, (aan wien, als eerste Lid van Gecommitteerde Raaden, de Staaten van *Holland* 't beleid van 's Konings onthaal hadden opgedraagen, en die bij zijne Majesteit zeer gezien was) op 't einde van Herfstmaand deezes Jaars, aan hunne Edele Groot Mogendheden te kennen gaf, hoe hem, door de Koninglijke Prinsesse, Weduwe VAN ORANJE, van wegen haare Broeders, de Hertogen VAN YORKE en GLOCESTER, was aangeboden een kostbaar Juweel, in erkentenis van de moeite en zorge, door hem, geduurende 's Konings aanweezen in den *Haage*, betoond; maar dat hij, in eenen Dienaar van hunne Edele Groot Mogendheden, onbetaamlijk oordeelende, eenige vergelding ofte belooninge te ontvangen, dan van zijn *eigen Souverain*, 't zelve geschenk, op eene beleefde wijze, hadde afgeweezen. De Staaten, zig deeze prijslijke daad zonderling doende welgevallen, beslooten, hier van een loflijk gewag in derzelver Resolutien, ten dienste en navolginge der Nakoomelingschap, te doen maaken."

Op den achtsten der gemelde Maand kwam Koning KAREL te *Londen*, te gemoet gereeden zijnde door den Generaal MONK, aan 't hoofd der Lijfwagt en van vijf Regimenten Ruiterij, en tradt terstond, zonder aan eenige voorwaarden verbonden te worden, in het bewind der regeeringe.

Niet lang naa 's Vorsten vertrek, besloten de Algemeene Staaten, op den voorslag van *Holland*, tot het afvaardigen van een buitengewoon Gezantschap na *Engeland*. Tot leden

 daar

daar van wierden benoemd, LODEWYK VAN NASSAU, *Heer van Beverwaard*, SIMON VAN HOORN, Oud-Burgemeester van *Amsterdam*, MICHIEL VAN GOGH, Rekenmeester der Staaten van *Zeeland*, en JOACHIM RIPPERDA, *Heer van Farmsum*. Doch, zints de benoeming, verliep 'er nog eenige tijd, eer het Gezantschap de reis aannam. Middlerwijl hadden de Staaten een Verbond gesloten met *Frankrijk*, grootlijks tegen den zin van Koning KAREL, die daar over zijn misnoegen hadt verklaard, zeggende, dat hem niets dieper ter harte ging, dan dat men in *Frankrijk* DE WITT en deszelfs aanhang hooger hadt geagt dan hem; eene klagte, egter, waar omtrent de Fransche Gezant, Graaf D'ESTRADES, den Koning eenigzins tot andere gedagten bragt.

Wij hebben gezien, hoe Koning KAREL, bij deszelfs afscheid van de Staaten, den jongen Prins VAN ORANJE dezelve hadt aanbevolen. Naa zijne herstelling op den Engelschen troon, was hij, al aanstonds, bedagt op deszelfs bevordering, als een dienstig middel, zo als hij meende, om zich te kunnen verzekerd houden van de vriendschap van deezen Staat, omtrent welke hij niet gerust zijn kon, *zo lang de aanhang van* DE WITT, gelijk hij goedvondt te spreeken, het roer der Regeeringe in handen, en den Prins VAN ORANJE buiten bewind hieldt. In een gehoor, welk de Staatsche Gezanten, boven vermeld, bij den Koning hadden, klaagde dezelve, „ dat de Staaten van *Holland*, opgezet door de „ Heeren VAN NOORDWYK en DE WITT, hem en den Keur„ vorst van *Brandenburg* zogten uit te sluiten van de „ Voogdije over hunnen Neeve; dat de Staaten van *Holland* „ het werk der opvoedinge slegts aangevat hadden, om den „ Prins VAN ORANJE te bederven; dat men nog niet goeds „ voor hem gedaan, en hem onlangs zelfs belet hadt, een „ verhemelte te plaatsen in zijne kamer."

Het verwijlen van 's Prinsen bevorderinge door de Staaten van *Holland*, was, intusschen, oorzaak van den traagen voortgang van het sluiten van een Verbond tusschen Koning KAREL en deezen Staat, waarmede het buitengewoon Gezantschap was belast. Zo zeer ging die bevordering den Koning thans ter harte, dat hij, om die te bespoedigen, terstond

naa

van de overkomst der Gezanten, de gunst van den Heere VAN BEVERWAARD hadt getragt te winnen, door zijnen zoone, den Heere VAN ODYK, een Ampt van veertien of vijftien duizend guldens 's jaars op te draagen; eene aanbieding, egter, omtrent welker bewilliging de Gezant verscheiden zwaarigheden opperde. Op den veertienden September des Jaars 1662 wierdt het Verbond eindelijk gesloten. Van geen langen duur, intusschen, was dit Verbond. Koning KAREL bleef misnoegd, over de agterlijkheid der Staaten in de bevordering van zijnen Neeve, den jonge Prinse WILLEM VAN ORANJE. Van tijd tot tijd bespeurde men, hier te Lande, aan de bedrijven der Engelschen, waar 't eindelijk zou op uit loopen. De vijandlijkheden, door de jaloersche Engelsche Natie gepleegd, voorspelden eenen Oorlog, van welken de verklaaring, op den veertienden Maart des Jaars 1665, in 't licht kwam. Een verhaal van het beleid van deezen Oorlog behoort niet tot ons plan. Wij merken aan, dat de belangen van Prinse WILLEM veel invloeds op het onderneemen van dien Oorlog moeten gehad hebben; 't welk wij, hoewel de woorden het tegendeel schijnen aan te duiden, meenen te mogen besluiten uit de Verklaaring van den Engelschen Kanzelier HYDE aan den Franschen Ambassadeur, „dat de Koning, zijn Meester, zich wel „wagten zou van aan den Heer DE WITT gelegenheid te „geeven, om onder de Staaten te verspreiden, dat hij den „Oorlog niet aangevangen hadt, dan om zijn Neef in des„zelfs waardigheden te doen herstellen."

Twee Jaaren hadt de Oorlog geduurd, zonder dat Koning KAREL zich kon beroemen, eenig voordeel van aanbelang behaald te hebben. De verheffing van den Prinse VAN ORANJE, eene der aanleidingen daartoe, en misschien wel de voornaamste, was waarschijnlijker geworden dan te vooren, zints de Algemeene Staaten zich dieper hedden ingewikkeld met LODEWYK DEN XIV, en deeze zich meer aan de behoudenis der tegenwoordige Regeering in de Vereenigde Gewesten hadt laaten gelegen liggen. Nu en dan liet Koning KAREL zijne gezindheid tot den Vrede blijken, verklaarende zelf, bij zekere gelegenheid, de Staaten niet tot verandering der Regeeringe, of tot afhanklijkheid van eenigen Prins te zullen dwingen.

 Al-

Allengskens kwam men nader bij elkander, en wierdt *den Haag* tot een handelplaats voorgeslagen, zeer tegen den zin van den Raadpensionaris DE WITT, die, vreezende dat de *Engelschen* aldaar te veel invloeds zouden hebben, behendiglijk den voorslag tot die plaats wist te doen van de hand wijzen. Tot *Breda* bepaalde zich eindelijk de keuze, alwaar de Vrede, op den een-en-dertigsten Julij des Jaars 1667, geteekend wierdt.

Van geen langen duur was deeze Vrede. Door bewerking van zijne Zuster, getrouwd aan den Hertoge VAN ORLEANS, sloot Koning KAREL, in den Jaare 1670, een heimelijk Verbond met *Frankrijk*, waarin men overeenkwam, „ dat Koning KAREL de Staaten ter Zee zou beoorlogen, terwijl de „ Koning van *Frankrijk* hun met een magtig Leger te Lande „ zou aantasten; dat *Frankrijk* den Koning van *Groot-Brittannien* met een Vloot en met drie honderd vijftig duizend „ ponden sterlings in 't Jaar, zo lang de oorlog duurde, „ onderssteunen zou; en dat, ingeval de Vereenigde Gewesten tén onder gebragt wierden, *Zeeland* aan Koning KAREL, en alle het overige aan LODEWYK zou toebedeeld „ worden, *Holland* alleenlijk uitgezonderd, welk men den „ Prinse VAN ORANJE zou afstaan, zo hij zich in dit Verbond „ begeeven wilde." 't Leedt ook niet lang, of 'er wierden aanzienlijke toerustingen ten Oorloge gemaakt in *Engeland*, daar men zich van allerlei voorwendzelen bediende, om het Volk tegen de Staatèn op te stooken, en eene schijnreden tot eene Oorlogsverklaaring te vinden. Door eenen Gezant deedt de Koning, eerlang, in den *Haage* klagten inbrengen over de bekende ontmoeting van den Luitenant-Admiraal VAN GENT met 's Konings Jagt *de Merlijn*, voor 't welk dezelve geweigerd hadt te strijken; beweerende de Gezant, dat alle de Nederlandsche Schepen behoorden te strijken voor die van *Groot-Brittannien*, en daar door 's Konings gezag over de Zee erkennen. Daarenboven toonde zich de Koning misnoegd op de Staaten, omdat de bevordering van den Prinse VAN ORANJE geenen voortgang hadt. Dit alles, nevens de aanhoudende Krijgstoerustingen, voorspelde een aanstaanden Oorlog; die ook met 'er daad op den zevenden April des Jaars

Jaars 1672, aan de Staaten wierdt verklaard. Behalven andere redenen, in het Manifest vermeld, gaf de Koning, in zekeren brief, niet duister te kennen, dat de ongenegenheid der voornaamste Staatsleden hier te Lande, tegen den Prins VAN ORANJE, eene voornaame beweegreden was, die hem de wapens deedt opvatten. „ De veronglijkingen, schrijft Koning KAREL, mij aangedaan, door sommigen, die, zedert „ eenigen tijd, het voornaam bewind over de Regeering der „ Vereenigde Nederlanden in handen hebben gehad, hebben „ mij genoodzaakt, tot het aangaan van een Verbond met „ den Allerchristelijksten Koning, die de zelfde redenen van „ misnoegen tegen hun heeft; welk Verbond, vervolgt de „ Koning, geen ander oogmerk heeft, dan het onderbrengen „ der onverdraaglijke grootschheid van den *Loevensteinschen* „ *Aanhang*, en de beveiliging van ons zelven voor het toekomende tegen diergelijke beleedigingen."

Een verhaal van het beloop deezes Krijgs behoort niet tot deeze plaats, daar wij alleen aanmerken, dat in de vroegste eischen des Konings aan de Staaten, en ook vervolgens, de belangen des Prinsen VAN ORANJE, zo zeer als eenige anderen, wierden in het oog gehouden. De Vrede wierdt eindelijk getroffen; zedert welk tijdstip tusschen Koning KAREL en de Vereenigde Gewesten geene meldenswaardige zaaken voorvielen. De Koning overleedt, aan eene beroerte, op den zestienden Februarij des Jaars 1685, niet zonder sterk vermoeden, van aan toegediend vergif zijn onverhoedsche uiteinde te zijn verschuldigd.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*; Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels* enz.

KLINKHAMER, (OUWERT) hoewel een Handelaar in Zijde-Stoffen van beroep, gaf, egter, onder het drijven van den Koophandel, meer dan één bewijs van zijne zucht voor de Dichtkunde. Op den een-en-dertigsten Augustus des Jaars 1702, wierdt hij te *Amsterdam* geboren, uit Ouderen, behoorende tot de Gezinte der Doopsgezinden, bij welke hij

zel-

zelve, naderhand, meer dan eens, den Diakendienst heeft waargenomen. De *Henriade* van VOLTAIRE is, door hem, in Nederduitsche Vaerzen overgebragt, en het leeven van den Apostel PETRUS, in Dichtmaat, beschreeven. Voorts heeft men van hem een werk, onder den titel van *Dagblyzer der Geschiedenissen*, naa zijnen dood in 't licht gekoomen. Eindelijk heeft hij nog een en ander Tooneelspel vertaald. De Heer KLINKHAMER overleedt in verre gevorderden ouderdom.

KLOOSTERVEEN, een nieuw Dorp, in het voormaalig Gewest *Drenthe*, twee uuren van *Assen*, aan eene Vaart, welke een weinig boven dat Dorp haaren aanvang neemt, voorts na *Assen*, voorbij *Meppelt* na *Zwartsluis* loopt, en zich eindelijk in de Zuiderzee ontlast. Naa een tienjaarigen arbeid, was, in den Jaare 1786, dit heilzaam werk in zo verre volbragt, dat men met den Scheepvaart langs het nieuwe kanaal, een aanvang maakte. In grootte, bloei en welvaart is, zedert, *Kloosterveen* dermaate toegenomen, dat het, heden ten dage, onder de welvaarende Plaatsen mag gerangschikt worden. Een nieuw bewijs, indien slegts de keuze tot de dienstige plekken zich bepaale, hoe veel de vlijt vermoge, om dorren grond in vrugtbaare streeken te veranderen.

KOEN, (JAN PIETERSZ.) verdient eene aanzienlijke plaats onder de Dienaaren der Oostindische Maatschappije, van wegen de gewigtige diensten, welke hij aan die Lichaam, en alzo den Vaderlande, heeft beweezen. Hij wierdt gebooren te *Hoorn* op den achtsten van Louwmaand des Jaars 1587. Al vroeg wierdt hij van zijn Ouders tot den Koophandel opgeleid, en, om in denzelven te bedreevener te worden, van hun naar *Rome* gezonden, alwaar hij eenige Jaaren woonde bij zekeren PISCATORI, een vermaard Koopman dier Stad. Naa verloop van eenige Jaaren keerde hij van daar in zijn Vaderland terug, en vertrok in den Jaare 1607, toen hij den ouderdom van twintig Jaaren hadt bereikt, in de hoedaanigheid van Onderkoopman, met het Schip *Nieuw-Hoorn*, na *Oost-Indien*. Met het zelfde Schip en in dezelfde bedie-

diening kwam hij, in den Jaare 1611, in het Vaderland te rug.

De Kamer van *Amsterdam*, welke hem tot Opperkoopman en Bevelhebber van twee Schepen, *de Provincien* en *de Hoop*, hadt aangesteld, zondt hem, in Bloeimaand van 't volgende Jaar 1612, andermaal na de *Indien*, daar hij zich, door zijne bekwaamheid en vlijt, zo noodzaaklijk wist te maaken bij de voornaamsten zijner Natie, dat hij, in den Jaare 1613, niet alleen met den rang van Raad van *Indien* bekleed, maar ook tot de waardigheid van Directeur-Generaal van den Koophandel verheeven wierdt. Dit Ampt, het eerste naa dat van Gouverneur-Generaal, tot nog toe onbekend, heeft alzo met KOEN eenen aanvang genomen. Daarenboven verklaarde hem de Regeering tot Voorzitter van *Bantam*, daar hij zijn verblijf nam. Aan alle hoofden der Buiten-Comptoiren wierdt bevolen, hunne Boeken na *Bantam* te zenden, om daar door KOEN nagezien, en in de algemeene Boeken overgebragt te worden, ten einde daaruit jaarlijks een netten staat van alle de eigendommen, winsten en verliezen der Maatschappij, op te maaken. KOEN was dus de eerste, die deze *Italiaansche* wijze, met het houden van een algemeen Boek, welke hij te *Rome* geleerd hadt, in de *Indien* invoerde. Hierdoor kreeg hij eene grondige kennis van ieder Comptoir en Plaats, en van den gantschen Koophandel der Maatschappije.

In Bloeimaand des Jaars 1615 zondt hij den Opperkoopman PIETER VAN DEN BROEKE, voor de tweede maal, naar het *Roode Meir*, en, in den Jaare 1617, met twee Schepen, over 't Eiland *Mauritius*, *Madagascar* en 't *Roode Meir*, na *Suratte*, ten einde om den *Portugeezen* alle mogelijke afbreuk te doen.

Midlerwijl nam KOEN het ampt van Directeur-Generaal van den Koophandel, met zo veel ijver, getrouwheid, en voordeel voor de Maatschappij, waar, dat wanneer de Generaal LAURENS REAAL, in den Jaare 1617, om zijn ontslag aanhieldt, de Vergadering van Zeventienen, met eenpaarigheid, besloot, hem deeze waardigheid op te draagen. Zijne aanstelling, gedagtekend den een-en-dertigsten van Wijnmaad des

Jaars

Jaars 1617, doch die hem niet voor Zomermaand des volgenden Jaars ter hand kwam, ging verzeld van eenen Lastbrief der Algemeene Staaten, en van Prinse MAURITS. Uit kragt van deezen Lastbrief bestondt KOEN aan de Bewindhebbers der Maatschappije te schrijven, dat hij hunne bevelen niet konde gehoorzaamen, ten zij ze alvoorens in de Vergadering der Algemeene Staaten waren nagezien. Over dit schrijven ontving hij van de Heeren Bewindhebberen een scherpen brief; doch KOEN bekommerde zich des luttel.

De Maatschappij bezat, in deezen tijd, geene Plaatzen in eigendom, dan alleen op *Amboina*. Ondertusschen was 't haar belang, eene verzekerde plaats te hebben, als een middelpunt van haaren Koophandel, welke nu al van groote uitgestrektheid was geworden. Den wakkeren JAN PIETERSZOON KOEN komt de eere toe, dit te hebben uitgevoerd. 't Zal niet ondienstig zijn, van de opkomst van *Batavia* hier in 't kort verslag te doen.

Al in den Jaare 1617 hadt de Maatschappij haaren Bevelhebberen gelast, een bekwaam stuk lands van den Koning van *Jakatra* of eenige andere *Javaansche* Mogenheid te koopen, tot het stigten eener Stad en sterkte, alwaar men den voorraad van *Indische* en *Nederlandsche* Goederen zou mogen ontvangen en bewaaren. Eenige Jaaren te vooren hadden de *Hollanders* al eene wooning gehad te *Jakatra* aan den zeekant, beoosten de rivier *Tangerang*, waar toe zij den grond van den Koning gekogt hadden. Doch toen de naarstige en wakkere JAN PIETERSZOON KOEN het Opperbevel bekomen hadt, zogt hij hieromtrent eene nieuwe Stad en sterkte aan te leggen, en daartoe insgelijks verlof te bekomen van den Koning van *Jakatra*. Terwijl men hier over handelde, kreeg KOEN vermoeden, dat de Koning met de *Bantammers* en met de *Engelschen*, die zich te *Bantam* en *Jakatra* onthielden, in heimelijke onderhandeling getreeden was, om hem en de zijnen, die 't reeds te *Bantam* naauwlijks houden konden, ook van *Jakatra* te verdrijven. Hij valt hierop bedektelijk aan 't versterken van de wooning der Maatschappije; 't welk, toen 't gemerkt wierdt, grooten agterdogt verwekte bij de *Engelschen* en *Javaanen*. De Stad

Ja-

Jakatra wierdt toen ook gesterkt. Men sloot. zelfs de sterkte der *Nederlanderen* in, met eenige Schanssen, daar *Engelsch* geschut op gelegd wierdt. Maar KOEN vernielde ze eerlang, vernomen hebbende, dat de *Engelschen* een Schip der Maatschappije genomen hadden, en verdere vijandlijkheden dreigden. Kort hiernaa verliet hij de nieuwe Vesting, op de tijding van 't naderen eener *Engelsche* Vloot, 't bevel over dezelve laatende aan PIETER VAN DEN BROEKE. Hij stak, op den laatsten van Wintermaand des Jaars 1618, met zeven Schepen in Zee, raakte slaags met de *Engelschen*, doch week eerlang naar *Amboina*, alzo de *Engelschen*, nieuwe versterking van Schepen gekreegen hebbende, hem veel te magtig geworden waren. De Vesting te *Jakatra*, toen door de *Engelschen* te water, en door de *Javaanen* te land belegerd zijnde, wierdt 'er, op den negentienden van Louwmaand des Jaars 1619, een Verdrag getroffen, waarbij den Koning van *Jakatra* zes duizend Rijksdaalders wierden toegelegd, en voorts bedongen, dat de wooning der Maatschappije niet verder versterkt zou worden.

Alles scheen nu in rust, toen VAN DEN BROEKE, ter maaltijd genodigd bij den Koning, met eenigen der zijnen vastgehouden en in boeijen gesmeeten wierdt. Dit scheen 't bedrijf der *Engelschen*, die de *Nederlanders* welhaast noodzaakten tot een Verdrag, waarbij men beloofde, hun de Vesting te zullen opgeeven. Doch 's daags naa 't sluiten van dit verdrag, rukken de *Bantammers* onverhoeds in *Jakatra*, berooven den Koning in een oogenblik van zijn gebied, en verzenden hem in ballingschap. VAN DEN BROEKE en de andere gevangenen wierden toen na *Bantam* gevoerd, daar zij nog ettelijke weeken zaten. Midlerwijl bleef de nieuwe Vesting nog in de magt der *Nederlanderen*, die zedert handelden, om zich onder de bescherming des Konings van *Bantam* te begeeven. Doch 't liep aan tot den elfden van Lentemaand, eer men 't over de voorwaarden eens wierdt. De Koning van *Bantam* weigerde ze nogthans te bevestigen; ook dreigde hij, zedert, de Vesting met geweld aan te tasten. De *Javaanen* arbeidden zelfs reeds aan een Schans of Bolwerk, niet verre van de wooning der *Engelschen*;

fchen; doch de onzen verdreeven hen uit hun voordeel. 't Leedt, egter, niet lang, of zij vielen op nieuw aan 't werk. Doch 't verschijnen van KOEN met eene Vloot van achttien Schepen, op de Reede van *Jakatra*, deedt de zaken van gedaante veranderen. De *Engelsche* Vloot, welke dus lang in de *Straat van Sunda* gekruist hadt, was, op zijne aankomst, van daar geweeken. KOEN, zich gelaatende op *Jakatra*, niet op den Koning van *Bantam*, verstoord te zijn, liet deezen weeten, dat hij zich onzijdig hadt te houden. Zonder hierop bescheid te wagten, of hem tijd van beraad te geeven, valt hij uit de Vesting, aan 't hoofd van duizend man, in dertien vaendels verdeeld, en doet een aanval op de Stad. Zij was in een oogenblik veroverd. KOEN nam 'er bezit van, in naam der Nederlandsche Oostindische Maatschappije, op den dertigsten van Bloeimaand.

Omtrent twee maanden voor KOENS aankomst, hadden de hoofden der Bezittinge op de nieuwe Vesting te *Jakatra* besllooten, aan dezelve den naam van *Batavia* te geeven, ingevolge van eenen last, reeds in 't Jaar 1617. gegeeven, door de Maatschappij. Doch KOEN toonde zich misnoegd, dat zulks zonder zijne kennis geschied was. Ook deedt hij den nieuwen naam, dien men boven de poort van 't Huis *Mauritius* geschreeven hadt, terstond uitveegen; voorts zorge draagende, dat de naam *Batavia* in geene openbaare Schriften gespeld wierdt, vóór Oogstmaand des Jaars 1621, wanneer 'er bevel kwam uit het Vaderland, dat de Stad en 't Kasteel, gebouwd in 't Koninkrijk van *Jakatra*, voortaan *Batavia* genoemd zou worden. Aan den Gouverneur KOEN moet dus de eere gegeeven worden van de eerste grondlegging van *Batavia*, dat, zedert, in getal en aanzienlijkheid van Gebouwen, van tijd tot tijd zijnde aangegroeid, veele jaaren agteréén, en nog tegenwoordig, onder de voornaamste Koopsteden der waereld is gerekend geworden. KOEN de handen een weinig ruim gekreegen hebbende, deedt alles wat in zijn vermogen was, om de nieuwgebouwde Stad in een bloeienden staat te brengen, en met *Hollanders* te bevolken. Men ontbiedt hiertoe Vrouwen uit *Holland*, die vervolgens te *Batavia*, met een kleine somme gelds, op last der Maat-

schap-

ſchappije als een bruidſchat aan haar gegeeven, wierden uitgebuwd. Zelfs vertrokken geheele huisgezinnen deswaarts, om zich te *Batavia* neer te zetten.

Naadat de Gouverneur de Maatſchappij dus van eene versterkte Plaats verzekerd hadt, was hij bedagt, om haaren handel verder uit te breiden. Het eerſte, 't welk hij, ten dien einde, in den Raad voorſloeg, was de te onderbrenging der *Bandaanen*, en de herſtelling der zaaken op *Amboina* en op de andere *Molukſche* Eilanden. Schoon de *Engelſche* Gelastigden de noodzaaklijkheid erkenden, van 't geen de *Hollanders*, ten deezen aanzien, voorſloegen, en hunne verpligting om hun te hulpe te komen, verklaarden zij zich, egter, daartoe onvermogende, alzo het hun aan Schepen en Geld ontbrak. KOEN antwoordde op deeze verklaaring, dat vermids de *Engelſchen* het hunne niet wilden toebrengen, ter herſtellinge der algemeene zaaken op deeze Eilanden, hij het alleen zou onderneemen, ten voordeele zijner Meesteren; en ſchoon hij zich van de hulp zijner Bondgenooten verſteeken zag, hij op die des hemels vertrouwde, welke hij reeds zo meenigmaalen ondervonden hadt. KOEN begaf zich op reis, den 13 van Louwmaand des Jaars 1621, en liet den 27 het anker vallen voor het Fort *Naſſau*, op het Eiland *Neira*.

Door de trouwloosheid van zekeren *Engelschman*, ontmoette de Gouverneur hier merkelijken tegenſtand. Deeze hadt de *Bandaanen* verwittigd, van alles wat in den Raad was voorgevallen: zodat zij op hunne hoede waren; ook hadt men de Stad *Lonthoir*, op het groot Eiland *Banda* geleegen, vier ſtukken geſchut toegeſchikt; doch de inwooners hadden den tijd niet gehad om ze ter bekwaamer plaatze te brengen, en dus de *Hollandſche* Vlooten den doortogt te beletten. Andere *Engelſchen* hielpen hen, om zich in ſtaat van tegenweer te ſtellen. KOEN liet hun aanzeggen om te vertrekken, en gaf hun kennis van 't geen ten opzigte van *Banda*, *Amboina* en andere *Molukſche* Eilanden, beſlooten was. Doch de *Engelſchen* gaven hierop geen agt; zij volhardden in den *Bandaanen* hunne hulp te betoonen.

KOEN hadt beſlooten, het groot Eiland aan den zuidkant

aan te tasten; doch naauwlijks hadt hij den aanval begonnen, of het geschut der *Engelschen* noodzaakte hem op zee te wijken. Hierom vernieuwde hij zijne onderneeming aan een anderen kant; doch dezelfde oorzaak deedt hem ook hier even ongelukkig slaagen. Bij een derden aanval, egter, wierdt de Stad *Lonthoir* spoedig ingenomen. Verscheiden kleine Steden ondergingen hetzelfde lot, wier inwooners zich deels onderwierpen, deels de vlugt namen. De *Bandaanen*, gezamentlijk vergaderd, vernieuwden de oude Verbonden, en erkenden de Opperheerschappij der Algemeene Staaten. Op deeze wijze wierdt het gebied der Maatschappije over de Eilanden van *Banda* uitgebreid.

De wakkere KOEN, ten oogmerke hebbende om overal orde op alles te stellen, bevlijtigde zich vervolgens, om de zaaken op *Amboina* te regelen. Hij vondt de dingen aldaar in een verwarden toestand; om hierin te voorzien, beriep hij eene algemeene Vergadering van alle de Eilanden; dezelve wierdt gehouden op den eersten van Zomermaand des Jaars 1621. De tegenwoordig zijnde Afgevaardigden vernieuwden den eed van getrouwheid; anderen, welke te vooren van hunnen pligt waren afgeweeken, wierden, op de zelfde voorwaarde, in genade aangenomen. Vermids zij de schuld hunner oproerigheid gaven aan HIDAJAT, Landvoogd van de Gewesten van *Ceram*, zondt KOEN hem een afschrift van hunne verklaaringen, met ernstige vermaaning, en bedreiging van andere middelen, zo hij niet van gedrag veranderde.

KOEN, dus de rust op *Amboina* hersteld hebbende, keerde in zegepraal terug na *Batavia*. Een leeven zo vol moeite en zorgen, als hij dus lang geleid hadt, deedt hem na rust, en zijne langdurige afwezigheid na 't Vaderland haaken. Hierom verzogt hij om zijn ontslag, door een brief, gedagtekend den elfden van Maij des Jaars 1662. De Bewindhebbers verzogten hem ernstig nog twee of drie Jaaren zijne bediening te willen waarneemen, met toezegging van eene maandlijksche verhooging zijner wedde van twee honderd Guldens; doch ingevalle hij bij zijn besluit volhardde, wierdt hij gelastigd, nevens den Raad van *Indien*, zulk een persoon, bij voorraad, tot zijnen opvolger te verkiezen, als

zen

men daartoe het bekwaamst zoude oordeelen. Naadat dan de Gouverneur KOEN, zich van dit verlof bedienende, PETRUS KARPENTIER tot zijnen Opvolger benoemd hadt, vertrok hij, den een en dertigsten van Louwmaand des Jaars 1623, van *Batavia*, en kwam den drie en twintigsten van Oogstmaand behouden in *Zeeland* aan, onder zijn geleide hebbende vijf rijkgelaaden Schepen.

Bij zijne wederkomst betoonde de Maatschappij, hoe zeer zij over zijne diensten voldaan was. Men betaalde hem zijne wedde als Direkteur-Generaal van den Koophandel, bedraagende vier honderd Guldens ieder maand, en nog eens zo veel, zedert hij zijnen lastbrief van Gouverneur-Generaal hadt ontvangen, tot op zijne terugkomst in 't Vaderland, vrije tafel, en een geschenk van drie duizend guldens, en nog een ander geschenk van tien duizend guldens, voor zijne getrouwe diensten, in 't waarneemen deezer beide Ampten gedaan; zeven duizend Guldens voor het stigten van *Batavia*, en drie duizend voor de verovering der Eilanden van *Banda*, behalven een gouden Keten, ter waarde van twee duizend guldens, benevens eene Medailje, bevattende een Opschrift, zijne verrigtingen vermeldende; en eindelijk een Degen, waardig vier honderd guldens, om thans te zwijgen van eene somme van twintig duizend guldens, welke hij van de Maatschappij te eischen hadt. Hij hadt het Opperbewind vier jaaren en zes maanden bekleed.

Doch te hooge gedagten hadt men hier te lande van des wakkeren KOENS bekwaamheid, tot het gewigtig ampt van Gouverneur-Generaal, om niet andermaal eene proeve te neemen, of hij op nieuw tot het aanvaarden van hetzelve kon bewoogen worden. De Bewindhebbers deeden hem eenpaarig dit verzoek, en KOEN, naa eenigen tijd van beraad, verbondt zich, reeds in Wijnmaand des Jaars 1624, om voor de tweede maal in de zelfde gewigtige hoedanigheid na *Indien* te vertrekken. Men beloofde hem zeer voordeelige voorwaarden; te weeten twaalf honderd guldens ieder maand, benevens de vrijheid, om uit de Magazijnen der Maatschappije zo veel Wijn, Olij en Boter te neemen, als hij tot zijn tafel zou noodig hebben, behalven nog eenige andere voor-

deelen. Doch toen nu de Bewindhebbers op zijn spoedig vertrek na *Indiën* aandrongen, kreeg men van daar eene tijding, welke zijne reize eenigen tijd deedt opschotten. Deeze was het berigt, wegens de beraamde zamenzweering der *Engelschen* op *Amboina*, en de straffen, op den zeven en twintigsten van Sprokkelmaand des Jaars 1623, deswegen geoeffend. De *Engelschen* klaagden hierover geweldig, en gaven de voornaamste schuld aan den Gouverneur KOEN, hoewel deeze, als reeds eene maand te vooren uit *Indiën* vertrokken, daar aan geen deel konde hebben. Maar de verovering van *Jakatra* en de Eilanden van *Banda* hadt den *Engelschen* zulk een haat tegen hem ingeboezemd, dat zij zich uit alle hunne magt tegen zijn vertrek aankantten. Hierdoor verliepen 'er bijna vier jaaren, eer KOEN zijne voorgenomene reize kon voortzetten. Hij bekleedde midlerwijl het ampt van Bewindhebber der Maatschappije ter Kamer van *Hoorn*, en stak eindelijk, in den Jaare 1627, in zee.

Het algemeen gevoelen wil, dat KOEN, waarschijnelijk om niet verraaden te worden aan de *Engelschen*, zeer bedekt, en wel in de hoedanigheid van Konstapelsmaat, na de *Indiën* vertrok. Dus vermomd bleef hij tot op zekere hoogte, wanneer hij den Schipper met groote beleefdheid verzogt, dat hij Scheepsraad geliefde te beleggen, alzo hij iets van belang hadt voor te stellen. De Schipper vraagde hem heel fors, wat hij te zeggen hadt, en of hij 't niet weeten mogt? KOEN antwoordde, dat het zaaken waren, die hij niet aan hem alleen, maar den geheelen Raad, openbaaren moest. De Schipper beet hem vergramd toe: „ Vent, gij zult het mij „ zeggen, of ik wil geen Scheepsraad beleggen." „ Schip„ per, hernam KOEN, het zijn geene beuzelingen, maar zaa„ ken van aangelegenheid, die ik niet kan noch mag zeggen." KOEN den Schipper nog onwillig vindende, vondt geraaden eene andere gelegenheid waar te neemen. Naa verloop van twee dagen ging hij andermaal bij den Schipper, en deedt hem het voorige verzoek; doch deeze dreigde nu, hem voor de mast te zullen laaten zetten, zo hij niet straks openbaarde, wat hij den Raad hadt voor te stellen. KOEN voerde den Schipper wederom te gemoet, dat hij ongehouden was

te zeggen wat hij in den Raad hadt voor te dragen; dat 'er spoed vereischt wierdt, en hij wel hadt toe te zien, wijl dit alles ter zijner verantwoordinge liep. De Schipper, niet weetende wat te denken, beet hem heel bars toe: „ Wat „ verantwoording. Vent, ik heb met uwe zaaken niet te „ doen: ik zal namiddag Scheepsraad beleggen, en wij zul„ len dan zien, wat zaaken van gewigt een Jakhals van een „ Konstapelsmaat voor te draagen heeft." De Scheepsraad vergaderd zijnde, verzogt de gewaande Konstapelsmaat, dat de Schipper den Commandeur der Vloote door een Scheepszein aan boord geliefde te ontbieden, alzo hij zaaken van 't uiterste gewigt te zeggen hadt. De Schipper, van gramschap zwellende, begon hem wakker door te haalen, en te vraagen, of hij zich niet schaamde, eerst met hem, en daar na met den gantschen Raad den spot te drijven. KOEN antwoordde beleefdlijk, dat hij den Commandeur noodzaaklijk en wel ten eersten moest spreeken, en dat hij niet wist, dat 'er een andere weg dan deeze was, om daar toe spoedig te geraaken. „ Vent, zei de Schipper, kost gij mij alleen dat niet gezegd „ hebben? dan zou ik, als 't noodig was, dat wel verzogt „ hebben." KOEN wederom: „ ik mogt dat u alleen niet „ zeggen, maar moest het aan deezen Raad, gelijk ik nog „ doe, voorstellen: ik zeg u nogmaals, dat ik den Comman„ deur moet spreeken: zo gij mij langer uitstelt, zal ik tot „ mijn leedweezen genoodzaakt zijn, hem mijn verzoek door „ andere wegen te doen weeten." De Schipper en de overige leden van den Raad, den gewaanden Konstapelsmaat met zo veel vrijmoedigheid hoorende spreeken, deeden hem buiten staan. De meesten kreegen agterdogt, dat hier iets mogt schuilen; zoude iemand, zeiden ze, in den vollen Raad zulk een verzoek doen, zonder gewigtige reden? de Commandeur mag hem in allen gevalle straffen. Om zeker te gaan, wierdt goedgevonden, alles, wat hij in de Vergadering gezegd hadt, van woord tot woord aan te tekenen. De Schipper, nu wel eens zo nieuwsgierig, gaf terstond bevel, een Zeinwimpel voor den Commandeur der Vloot op te hijzen. Het was al laat op den dag, en dit zein verwekte dus

geene geringe ontsteltenis op de gantsche Vloot. Zonder uitstel kwam de Commandeur over, en liet straks den Raad beleggen.

Terwijl dit geschiedde, ging de gewaande Konstapelsmaat zijn Staatengewaat aantrekken, en voorzag zich van alle zijne bescheiden. De verbaasdheid, welke deeze verandering verwekte, kan met geene woorden beschreeven worden. Noch de Schipper, noch iemand van den Raad kende hem; zij merkten in zijn gelaat wel eenige trekken, naar dat van den vermeenden Konstapelsmaat gelijkende; doch de gestrengheid, die hij nu vertoonde, gevoegd bij het kostbaar gewaat, deedt die gelijkheid bijkans verdwijnen. KOEN liet hen eén wijl in den dut, doch deedt hen nog meer verzet staan, wanneer hij den Commandeur, met groote ernsthaftigheid, dus aansprak: „ Heer Commandeur, ik ben de Gouverneur-Generaal van Neerlandsch *Indiën*, JAN PIETERSZOON „ KOEN: zie hier mijne Commissie. De Heeren Bewindhebbers hebben goedgevonden, mijn vertrek, door dit middel, „ vóór de *Engelschen* te verbergen, tot op zekere hoogte, „ met last, om u dan kennis te geeven, wie ik ben; doch „ het is des Schippers onbescheidenheids schuld, dat deeze „ Scheepsraad u niet tijdiger kennis heeft kunnen geeven, „ dat uwe tegenwoordigheid hier vereischt wierdt." De Commandeur, de Schipper en de gantsche Raad, konden, door verwondering, in 't eerst geen woord voortbrengen. De Commandeur verzogt, dat hij, ordershalven, een weinig geliefde buiten te staan, tot dat hij zijne Lastbrieven den Raad voorgeleezen, en daarop een behoorlijk besluit zou genomen hebben. Naa dat de brieven der Vergaderinge waren voorgeleezen, wierdt in dezelve beslooten, hem voor Opperbevelhebber te erkennen. De Commandeur verzogt hierop den Heer KOEN weder binnen, gaf hem zijne papieren over, stondt op van zijnen stoel, en boodt hem de voorzittende plaats aan. KOEN deedt daarop eene aanspraak, en zeide vooraf tot den Commandeur, dat hij de zaak met ordre behandeld, en zeer wel gedaan hadt, hem niet, dan naa het leezen der papieren, in zijne hoedanigheid te erkennen; dat hij getoond

toond hadt zijn ampt te verstaan, en verdiende verder bevorderd te worden, en dat hij, bij de eerste gelegenheid, aan hem gedenken zoude. „ Maar gij, Schipper, zeide hij, „ gij zijt waardig dat ik u op staanden voet van uw ampt „ afzette, en ten spiegel van anderen naar verdiensten straf„ fe, omdat gij mij hebt durven weigeren een verzoek, 't „ welk gij, volgens uwen last, den geringsten Matroos niet „ weigeren moogt; veel min dreigen hem voor de mast te „ doen zetten." De Schipper bekende zijne misdaad, en badt om vergiffenis, met belofte, van in 't toekomende voorzigtiger te zullen zijn. Koen, hier mede voldaan, vergaf hem zijne misdaad, liet hem zijn ampt behouden, en belaste hem daags daaraan tijdelijk alle de overige Scheepshoofden der Vloot aan boord te seinen, om hun kennis te geeven van het voorgevallene, en zich als Gouverneur-Generaal van *Indien* door hen te doen erkennen, gelijk geschiedde.

Hoe vreemd dit verhaal, in den eersten opslag, moge voorkomen, het rust, egter, op zeer goede getuigenissen. VALENTYN zegt, dat hij dit gantsche geval meer dan eens in *Indien* hadt hooren verhaalen, ook van lieden, die zeiden, zeer oude papieren geleezen te hebben, die alle deeze omstandigheden behelsden. Dat KOEN heimelijk vertrokken is, blijkt ook uit de Reisbeschrijving van DAVID PIETERSZOON DE VRIES, toen nevens den Gouverneur naar *Indien* gezeild, welke verhaalt dat de Matroosen zeer verwonderd waren, wanneer zij, al diep in zee, den Gouverneur KOEN op een der Schepen zagen.

Hoe 't zij, naa een verblijf van drie jaaren en een half, in welken tusschentijd KOEN getrouwd was, vertrok hij met de Gallias *Hoorn*, op den negentienden van Lentemaand des Jaars 1627. De vloot bestondt uit negen schepen; op een derzelver bevondt zich MOUSSABAK, Gezant van SCHAH ABAS, Koning van *Persien*, die, naa zijne zaaken in de *Nederlanden* verrigt te hebben, na zijn Vaderland wederkeerde. KOEN liet gelukkig het anker vallen op de Reede van *Batavia*, op den zevenentwintigsten van Herfstmaand, en op den dertigsten dier maand wierdt het Opperbewind hem overge-

draagen van den Gouverneur KARPENTIER, welke het eerst uit de handen van KOEN ontvangen hadt.

Zo groot de blijdschap was onder de *Nederlanders*, over de terugkomst van deezen Stichter van *Batavia*, zo veel droefheids baarde dezelve onder de *Engelschen* en *Javaanen*. 't Leedt ook niet lang, of de laatstgemelden smeedden eene gevaarlijke zamenzweering om hem van 't leeven te berooven. 't Geval wordt in een Brief van *Batavia*, in Zomermaand des Jaars 1628 in 't licht gegeeven, dus verhaald:

„ De *Javaanen*, op den Gouverneur-Generaal te onvrede, „ en een vloekverwantschap, om hem te vermoorden, hebbende aangegaan, rustten een vaartuig uit, waarin de Bedgenooten zich begaven; aan de Boom van *Batavia* gekomen, gaven zij kennis van hunne komst aan den Ontvanger van de Tol, CORNELIUS VAN MAZYK, en leverden teven, volgens gewoonte, hunne critzen of dolken over. „ Doch zij wierden verraaden door een Jongen, welken zij „ van eenige *Chineezen* gekogt hadden; deeze hadt bemerkt, „ dat zij nog andere wapens onder een dubbelen bodem van „ het Vaartuig verborgen, en het inzonderheid gemunt hadden op den persoon van den Gouverneur-Generaal; waarom hij 'er deezen terstond kennis van gaf. Straks worden „ de Vloekverwanten aangegreepen. Een van hun, het zoekende te ontvlugten, wierdt gedood; de andere, hun „ voorneemen ontdekt ziende, namen de vlugt, en niet durvende wederkeeren na *Bantam*, uit vreeze van door die „ geenen, welke hen hadden opgemaakt, gedood te worden, voegden zij zich bij eene andere bende van zeven „ of acht honderd *Javaanen*, zich onthoudende in het bosch „ nabij de Stad, aan de overzijde der Riviere. De Kapitein „ ADRIAAN wierdt op hen afgezonden, doch kwam, zonder „ iets verrigt te hebben, gewond terug. Men vondt zich „ zedert dit voorval genoodzaakt een sterke wagt te houden, „ en alle nachten gewapende Vaartuigen te zenden tegen de „ *Bantammers*, met welken de *Engelschen* scheenen verstand „ te houden. 'Er lag te vooren eene geringe bezetting binnen *Batavia*; de gantsche Burgerij wierdt nu in de wapens

„ ge-

„ gebragt; de toegangen wierden van geschut voorzien, en
„ men gebruikte alle mogelijke voorzorgen, om zich in staat
„ van tegenweer te stellen, alzo men vermoedde, dat de
„ *Javaanen* een oogmerk hadden om de Stad in brand te
„ steeken, en vóór het vertrek van den Gouverneur-Gene-
„ raal KARPENTIER, reeds eenige Brandstigters gevat waren."

Naauwlijks was KOEN dit gevaar ontkomen, of hem hing een ander over 't hoofd, door den ramp, welke de hoofdstad dreigde. De Koning van *Mataram*, de magtigste Vorst van gantsch *Java*, vertoonde zich met een magtig Leger voor *Batavia*, en sloeg het beleg rondom hetzelve. Het beleg wierdt sterk voortgezet; doch de *Hollanders*, aangevoerd door den Gouverneur, verdeedigden zich zo dapper, dat de *Javaanen*, niets vorderende, van vrede spraken, die ook getroffen, en hier door het beleg opgebroken wierdt. Doch 't bleek welhaast, dat de gantsche handel bedrog was, en de Koning van *Mataram* niet van vrede hadt gesproken, dan om tijd te winnen, en een magtiger leger op de been te brengen. Hij volvoerde ook zijn oogmerk in den volgenden Jaare 1629, wanneer hij met sterker Krijgsbenden de Stad andermaal insloot en benaauwde. KOEN deedt alles, wat men van een wakker man, in het verdeedigen eener Stad, kan verwagten. Doch hij beleefde het einde deezer belegeringe niet; hij overleedt zeer onverwagt op den twintigsten van Herfstmaand des Jaars 1628, waarschijnlijk aan een Buikloop, welke hem al zedert eenige dagen geweldig geplaagd hadt, schoon hij het nog op de been hieldt, en nog 's daags voor zijn overlijden, van het dak van zijn huis, het leger des vijands met een Verrekijker bespied, en tot het aanleggen eener nieuwe sterkte bevelen hadt gegeeven. Hij overleedt in den ouderdom van twee en veertig Jaaren, zes maanden en twaalf dagen. Zijn lighaam wierdt op den twee en twintigsten dier maand, met groote pragt en staatsie, begraaven in 't Stadehuis van *Batavia*, 't welk toenmaals nog tot eene Kerk verstrekte. Doch zo dra de Hollandsche Kerk voltooid was, wierden zijne beenderen derwaarts overgebragt. Hij was de eerste Gouverneur-Generaal, welke op *Batavia* gestorven is,

 en

en de eenige, welke, dus lang, deezen aanzienlijken en gewigtigen post tweemaal hadt bekleed.

Ongemeen veel is zekerlijk de Maatschappij aan deezen Man verschuldigd. De staat, in welken hij de zaaken in *Indien* vondt, laat geen twijfel over, of hem de voorrang boven de meesten zijner Opvolgeren moet gegeeven worden, die wel verscheiden veroveringen gemaakt, doch hier in niets gedaan hebben, dan de grenzen uitbreiden van eene magt, wier wankelende grondslagen hij bevestigd hadt in eenen tijd, toen de Maatschappij niets anders bezat dan *Amboina* en de Eilanden van zijn Landbestuur; welke van zo veel aangelegenheids geworden zijn, zedert 't hem gelukte, den rijken handel in Nagelen derwaarts, en dien van Nooten-Muskaaten na *Banda* over te brengen, zijne tweede verovering na die van *Jakatra*, dat zulks ten overvloede bekwaam zij om zijne naagedagtenis te vereeuwigen.

Wat 's Mans Karakter aangaat, hij was openhartig en opregt; indien hij over zijne vijanden wist te zegepraalen, hij was zijne overwinningen nimmer verschuldigd aan slinksche handelingen, een eerlijk Man altoos onbetaamelijk. Hij was omzigtig, stilzwijgende, onvermoeid in den arbeid, vlug en vaardig in raad en daad, maatig en zedig, een vijand van de pragt, tot zo verre zelfs, dat hij veragtlijk scheen in de oogen der zulken, die, naar de wijze der trotsche Oosterlingen, niemand agten, dan in zo verre hij eene aanzienlijke vertooning maakt. Alleen werdt hij beschuldigd, dat hij te veel gesteld was op het bevorderen zijner Landgenooten, en dikwijls te hard was tegen dezulken, welke het ongeluk gehad hadden van hem mishaagd te hebben. — Een agter-kleinneef van onzen dapperen KOEN, de Heer JOOST KOEN, heeft zich ook, door zijne diensten der O. I. Compagnie toegebragt, op eene zeer gunstige wijze onderscheiden.

Zie *Levensbeschrijving van Mannen en Vrouwen.*

KOK

Kok (Jacobus) geboren te *Amsterdam*, een Boekhandelaar van beroep, was een minder sierlijk Schrijver, dan vlijtig naspoorer van 's Lands Geschiedenissen, met name ook van zijne Geboortestad, waar in hij, met onvermoeiden vlijt, veele jaaren, werkzaam was. Hij heeft verscheiden Werken opgesteld, en in 't licht gegeeven. De *Amsterdamsche Jaarboeken*, en *Kronyk van Amsterdam*, waren, onder anderen, de vrugten zijner penne; als mede, van het *Vaderlandsch Woordenboek* de negentien eerste Deelen. Het vervolg daar van koomt van eene andere hand. Daarenboven heeft hij, tot de Verzameling, getiteld: *Zaaken van Staat en Oorlog*, zeer veele stoffe bij een gebragt. De dood verijdelde hem in de volvoering van verscheide Ontwerpen, onder zijne Papieren gevonden. Kok overleedt, aan eene sleepende ziekte, op den zeventwintigsten Maij des Jaars 1788.

Krijgswezen. Hoewel eenigerlei in bedoeling, meer onderscheiden, nogthans, was, ten allen tijde, onder verschillende Volken, de inrigting der Manschappen, van welke de beheerschers der aarde, ter bevordering van hunne inzigten, zich bedienden. Van eenvoudige beginzelen klom, van lieverlede, die inrigting tot eene kunstmaatigheid, meer of min zamengesteld, naar gelange van het vernuft der heirvoerders, of de uitgebreidheid hunner bedoelingen. Van hier dat het Krijgsweezen, van tijd tot tijd, verscheide veranderingen ondergaan heeft. Zeer eenvoudig was, ten tijde der vroegste Hollandsche Graaven, de inrigting van het Krijgswezen hier te Lande. 't Was Karel, bij genaamd *de Stouten*, welke, daar omtrent, zeer aanmerkelijke veranderingen heeft ingevoerd. Bij Wagenaar vinden wij, aangaande dien Oorlogzuchtigen Hertog, aangeteekend, dat hij de gewoonte hadt ingevoerd, „ manschap in soldij, of, gelijk men 't noemde, „ in *waardgeld*, te hebben, welke, zonder daadelijk te dienen, zig, om een gering loon, gereed hieldt, om, op de „ eerste aanmaaning, te velde te trekken." Deeze aanmerking van den geagten Historieschrijver gaf den Heere van Wyn aanleiding tot het melden van eenige bijzonderheden, het vroegere Krijgsweezen hier te Lande betreffende, en de ver-

veranderingen, welke hetzelve, op last en bestelling van Hertoge KAREL onderging; met de overneeming van welke, ter deezer plaatze, wij oordeelen, veelen onzer Leezeren geenen ondienst te zullen doen.

„ Tot nu toe, hadt de Graaflijke Krijgsmagt, gewoonlijk, bestaan uit 's Vorsten Edele Leenmannen, die, zwaar gewapend, met hunne onderhoorigen, te paarde dienden, als mede uit de Poorteren der Steden en vrije Opgezetenen ten platte Lande, welken een bepaald getal van manschappen, meest te voet, bij gewoone heervaarten, moesten leeveren, hoe zeer dat getal tot eene dubbele, drie, ja vier dubbele, leevering kon vermeerderd worden, en, bij nood van den Lande, of ter *landf-weere*, elk een zig gereed houden moest.

„ Buiten deeze gewoonlijke Benden van Landzaten, maakte men, somtijds, gebruik van *Soudenieren*, *Soudenaeren*, *Soldoyeren*, enz. zijne Krijgsknegten, die, onder bijzondere Oversten, geduurende eenen oorlog, voor meer of minder *Soldy* of *Soudy*, (bij de Franschen *Soldée* of *Soudée*, afkommende, mijns meenings, van het Fransche *Sol*, en dit van *Solidus*, een oorspronglijke Romeinsche munt) in onze vroege taal *Solt*, *Sout*, *Huure* en *Schat* gezegd, den Grave dienden. Een gewoonte, die, in 't geheele Noorden, zeer oud zijnde, en in *Frankrijk*, tot aan de tijden van KAREL MARTEL reikende, denkelijk zeer vroeg, ook in deeze Landen, zal hebben stand gegreepen. Immers men leest, bij een Schrijver van de twaalfde eeuw, dat DIRK VAN BATENBURG, nevens verscheiden *besoldigde* Ridderen en Knaapen, omtrent den Jaare 1164, de Stad *Utrecht*, tegens Grave FLORIS DEN III. van *Holland*, hielp verdeedigen. En dat die *Graaf* ook vreemde Knegten in *Soldij* hadt, blijkt daar uit, dat hij, eenige regels te vooren, gezegd wordt, het Slot van *Woerden* te hebben bezeten met *Vlaamsche* Boogschutters; die hem, immers, voor niets niet zullen gediend hebben. Trouwens, sints lange was het, bij verscheiden stoute gasten, van meer of minder deugd en geboorte, die men *Soldarii*, en somtijds, wijl zij veel uit *Brabanders* bestonden, *Brabantiones* noemde, een kostwinning geworden, van lande te lande te zwerven, om, voor goede Soldij, den Vorsten, 't zij

op

op de Kruistogten, 't zij elders, geduurende eenen oorlog, te dienen; na verloop van welken zij weder vertrokken.

„ Dat de volgende Graaven, uit het *Hollandsch* Huis, inlandsche en vreemde manschappen besoldigden, of dezelven, onder 't genot van zeker jaargeld, aan andere Vorsten leverden, blijkt duidlijk genoeg uit de Verbonden, tusschen hun en andere Mogenheden geslooten, en nog voorhanden.

„ Onder de *Henegouwer* Regeering, hieldt dit gebruik niet alleen stand, maar ik heb voorheen doen zien, dat WILLEM DE IV. aan veele, bijzonder Hoogduitsche Heeren, een jaarwedde of *Solde* uitreikte, waar voor deezen zekere goederen aan hem ter leen opdroegen, en zig verbonden, hem, geduurende den oorlog, bij te staan.

„ Onder het *Beijersch* Bestuur, geraakte het geeven van Soldij, zo aan Inlanders als Vreemdelingen, meerder en meerder, en op verschillende wijzen, in zwang. Dan eens wierven de Vorsten zelven, uit de Beden, Soldijgelden, of Afkooppenningen, hun, door de welgeborene Lieden, Steden of Dorpen toegestaan; dan eens gelastten zij, den Steden of Plaatzen, *Soudenieren*, zo wel als Poorters, te bezorgen; dan eens, bijzonder ook onder het *Bourgondische* Bewind, wierdt, aan het platte Land, afslag in de Bede vergund, mits zij een soort van Landmilitie, ter afkeering van vijandlijk geweld, onder den Schout, of andere, door den Graave aangestelde, persoonen, bij zig onderhielden en besoldigden.

„ Dan, alle deeze Soldij-trekkende Benden, (onder welken dus ook, die men *Waardgelders* noemt, behoorden) wierden zelfs, nog ten tijde van Hertoge PHILIPS, alleenlijk voor een *bepaalden* tijd aangenoomen. En *dit* is het, waar omtrent KAREL een' anderen weg insloeg. Zijn Naamgenoot KAREL DE VII., Koning van *Frankrijk*, was, voor zo ver men weet, de eerste der Christen-Vorsten, die, in den Jaare 1444, een jaarlijkschen taks van zijne Onderzaten hadt weeten te verkrijgen, ter oprigting van geregeld Krijgsvolk, in aanhoudenden dienst. Onze Hertog, met deezes Zoon, Koning LODEWYK DEN XI., in oorlog geraakt, en een gedeelte van *Bourgondien*, door het *Fransche* Leger, plat gebrand zijnde, waar tegen hij niet veel meer dan *Pequigny* hadt kunnen be-

mag-

magtigen, nam hier uit oorzaak, om de Staaten zijner Landen, in Hooimaand 1471, te *Abbeville*, in *Picardien*, bij een te roepen. Hier droeg hij hun voor, dat de *Franschen* nimmer de vrede zouden hebben durven schenden, indien slegts met weinig, maar vast en geregeld Krijgsvolk, de grenzen bewaard geweest waren, en drong nu, met alle kragt, op de inwilliging eener genoegzame somme, tot *bestendig onderhoud* van *agt honderd*, aan te wervene, *Mannen van wapenen*, die men ook *Speeren*, of *Lançen*, noemde; woorden, welken, oud op zig zelven, ook van dezelfde beduidenis zijn; om dat alleen de *Man van wapenen*, die, nevens zijn paard, geheel in 't harnas was, een' *Speer* voerde. De Staaten, twijffelmoedig, of de Hertog, door 't gebruik van deeze Benden, hen niet in gelijke onderwerping, als daar de *Franschen* in geraakt waren, zoude brengen, beslooten, na lang beraad, hem eene buitengewoone onderstand van honderd en twintig duizend Kroonen toe te leggen; en, „ in „ waarheid," zegt een agtbaar Schrijver van deezen tijd, die 't gebruik en misbruik van vaste Benden zeer wel wist te weegen, „ hunne twijffel was niet ongegrond; want, toen „ hij slegts vijf of zes honderd Mannen van wapenen hadt, „ begeerde hij 'er meer te hebben, en meer tegen zijne Na„ buuren te onderneemen. Hij bragt het, van honderd en „ twintig, tot vijfmaal honderd duizend Kroonen, en zijnen „ Onderdaanen moesten 'er veel door lijden." 't Blijkt ook, van elders, dat hij, nog in dit zelve Jaar, en zelfs reeds voor 't houden der bovengemelde Staatsvergadering, 1250 Speeren, zo voor *Bourgondien*, als voor zijne andere Landen, hadt doen oprigten, en, ten Jaare 1475, wel 2200 zulke Speeren in dienst hadt, behalven een aanzienlijk getal van *Engelsche* Boogschutters (*archiers*), die toen voor de beste gehouden wierden; om van zijne Lijfwagt niet te spreeken.

„ Ten tijde dan van Hertoge KAREL, en wel in den Jaare 1471, heeft men, zo ver mij bekend is, voor het eerst, vast besoldigd Krijgsvolk, hier te Lande, opgericht. Het wierdt, als voorheen, in Benden, of *Gezelschappen* verdeeld, en *Compagnien* van *Ordonnantie* gezegd, nadien het onder zekere *Ordonnantien*, of Krijgsreglementen stondt, die

door

door KAREL zelven waren opgesteld, en van welken hij gewoon was, den Bevelhebberen van elke Compagnie, een pragtig, in groen Fluweel gebonden, en met zijn groot Zegel, in groenen wasse bezegeld afschrift, ter hand te stellen.

Voorts bestondt een zodanige *Compagnie* uit *honderd Speeren*, de Speer meest uit *agt Vegters*, onder welken men Boogschutters te paarde, te voet, Kolfroer- of Haakbusschieters, en Pikeniers telde; in dier voege, dat elke Compagnie grooter was dan tegenwoordig een Regiment; nadien de honderd Speeren agt honderd Koppen bedroegen, en men de twee-en-twintig Compagnien, met de daar bij zijnde meerdere en mindere Bevelhebbers, enz. begrootte op agttien duizend Mannen.

„ Deeze plaats duidt niet in meerder bijzonderheden uit te weiden; alleenlijk zal ik 'er bijvoegen, dat de Hertog, in persoon, Kapitein van elk der Compagnien was, doch dezelven bestuuren liet door eenen Geleider, *Conducteur* of *Conductier* gezegd; zijnde een voornaam Edelman, die de Ordonnantie moest bezweeren, en dien hij een' Staf, (*Baston de Capitaine*) omwonden met blauwe en witte zijde, zijnde de coleuren van het Huis van *Bourgogne*, ten teken van Bevel, van zijnent wege, deedt voeren, en, zo hij 't goedvondt, alle jaaren veranderde.

„ De *Mannen van wapenen* voerden, op hun harnasch, een rood Fluweelen Kruis van S. Andries; 't geen, ook in die coleur, op de korte, half blaauw half wit geverwde, Manteltjes (*Paletots*) der Boogschutters te Paarde (*Archiers*), gezien wierdt. Waar zij kwamen moest men hen huisvesten, en, tegen geregelde betaaling, van leevensmiddelen gerieven; maar, zo zij misdeeden, wierden ze gestraft, door de Regters der plaatze, alwaar de misdaad begaan was. Uit welk laatste blijkt, dat, hoe zeer, met het opregten van vaste Krijgsbenden, door den tijd, de dienst der Burgeren verminderde, evenwel de Regenten nu nog niet wierden afgesneden van alle betrekking, die de voorige Graaven, met naamen ook PHILIPS, KARELS Vader, hun, omtrend het Krijgswezen, hadden toegestaan; in zo verre, dat, schoon het oorlogen den Graave, als Souverain van den Lande, toe-

kwam,

kwam, egter ook de wapenschouwing of monstering, mede voor hun geschiedde. 't Geen mede, te water, onder KAREL, plaats hadt."

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels* enz.

KUILENBURG. Van het vinden van oude Geldmunten, meer of minder diep onder de oppervlakte van den grond, zijn, hier te Lande, de voorbeelden niet zeldzaam. Een daarvan leverde het Jaar 1755 op, in de nabuurschap der straks genoemde Stad. Naa den aanhoudenden regen, in de maand Julij des gemelden Jaars, ontdekten eenige voetgangers, langs den dus genoemden *Groenen weg*, tot hunne verwondering, eenige alonde, deels gouden, deels zilveren, Penningen. Spoedig verspreidde zich het gerugt daar van, en wekte de helust en de nieuwsgierigheid om, met diergelijke vonsten, aan hunne neigingen te voldoen. Tot verbaazens toe slaagden veele zoekers gelukkig in hun oogmerk. De Penningen waren onderscheiden in grootte en in Jaargetal. De gouden konden, gemeenlijk, het gewigt van een Dukaat haalen. Eenigen waren van *Utrechtsche* Bisschoppen, sommigen van *Hollandsche* Graaven, uit den Huize van *Bourgondie*, andere *Vlaamsche* en *Fransche* Geldstukjes, van grootte als een halve Pistool. Zo wel op de Gouden, als op de Zilveren Penningen, doch meer algemeen op deeze, zag men op de voorzijde het *Bourgondische Kruis*, en las er de woorden: CHRISTUS VINCIT, CHRISTUS REGNAT, CHRISTUS IMPERAT. Vrij aanzienlijk moet het getal der Geldstukjes geweest zijn, naardien men dezelve, ter lengte van meer dan twee honderd Roeden, over de geheele weg verspreid, ja zelf in de Slooten langs dezelven vondt. Na de oorzaak des verschijnzels wierdt onderscheiden gegist, doch hetzelve door niemand op eene voldoende wijze opgelost.

Zie *Nederlandsche Jaarboeken*.

LAN

LABADIE (JAN) Van de lotgevallen deezes Mans hebben wij verſlag gedaan. Zie hier, wat de Geleerde YPEI, aangaande 's Mans Leere en zijner Volgelingen, heeft aangetekend. De leer der *Labadisten* was wel niet zo verre buiten den haak, als die der *Kwaakers*, en andere *Mijstieken*, maar week, in zekere voornaamſte punten, niet weinig af van die der regtzinnige *Protestanten*. Alleenlijk daarin kwam dezelve overeen met die der *Mijstieken*, dat zij, volgens het voorgeeven van L'ABADIE en zijne Medeleeraaren, rustte op de bezondere verlichtingen en openbaringen van den Heiligen Geest, die een Kristen alles in God zien, de Godheid genieten, en volmaakt onverſchillig deed zijn, omtrent het gene in de wereld gebeurt, indien God maar verheerlijkt werd. Doch zeer verſchilden de *Labadisten* van de *Protestanten* in de bediening der Bondzegelen, en de oefening der Kerklijke tucht. Naardemaal de Sacramenten, volgens hunne gedachten, eeniglijk ſtrekten, om het geloof der Bondgenooten te verſterken, moesten ze ook aan niemand anders bediend worden, dan aan de geloovigen, of aan zulken, die door de wedergeboorte tot het geloof in CHRISTUS bewrogt waren. Uit dien hoofde konden de kleine kinders niet worden gedoopt, maar men moest met den Doop wachten tot dat 'er jaaren van onderſcheid, en blijken van geloof in den mensch waren, en door hem zelven belijdenis van den Godsdienst konde gedaan worden. — En ook moesten, uit dien hoofde, van de Avondmaalstafel geweerd worden niet alleen ergerlijke perſoonen, maar ook de zodanigen, van wier genadeſtaat de Gemeente geene genoegzaame bewijzen hadde, ſchoon ze anders onberispelijk van gedrag waaren. Zo dat niemand op de beproeving van zich zelven werd toegelaaten, maar van de Gemeente moest beproefd worden, en als beproefd bekend zijn. Hun plan was wijders, den Godsdienst van CHRISTUS tot deszelfs voorige eenvoudigheid, zo als die beſpeurd was ten tijde der Apostelen te *Jeruſalem*, ten aanzien van leer en leeven te hervormen: zij trachtten eene geheel van Sijstematiſche bijvoegſels gezuiverde Godgeleerdheid in te voeren, en eene Kerk van enkel heilige menſchen, waarin gemeenſchap van goederen plaats had, opte-

richten. Doch dit laatstgenoemde was enkel denkbeeldig, en, zo als zij het wilden uitvoeren, volstrekt onbestaanbaar met de vermischten der menschlijke Maatschappij. Hunne poogingen zijn dus mislukt. Alle menschen zijn geene L'ABADIEN. L'ABADIE zelf was het strengste voorbeeld van heiligheid, ging nederig gekleed, at zeer maatig, en bleef zich zelven in alles gelijk. — Onder de *Labadisten* zijn verscheiden lieden van geleerdheid en aanzien geweest. PETRUS DU LIGNON en PETRUS YVON, de eerste en voornaamste medegezellen van L'ABADIE, waren geletterde lieden. Te *Wieuwerd* hebben onder de *Labadisten* gewoond PETRUS DITTELBACH, voorheen Predikant te *Nenderp* in *Oost-Friesland*; COPPIE, voorheen Predikant te *Duisberg*; JOHANNES HASENAAR, voorheen Predikant te *Britswerd* en *Wieuwerd*; en BALTHASAR COLMIUS, voorheen Predikant te *Nijega* en *Elahuisen*. De twee eerstgenoemden hadden vrijwillig afstand van hunnen dienst in hunne Gemeentens gedaan, maar de twee laatstgemelden waren door de Klassis van *Sneek* afgezet. En te *Wieuwerd* ook heeft zich een' geruimen tijd tot haaren dood toe opgehouden de geleerde en beroemde ANNA MARIA SCHUURMAN. Hoe zeer deeze weêrgaelooze dame met de Godsdienstgevoelens van L'ABADIE was ingenomen, kan men zien uit een geschrift van haar, te vinden achter een werk, getijteld: *Declaratio fidei*. Deeze *Declaratio fidei* is het voornaamste geschrift, 't welk ons oogmerk vordert, hier te noemen. 't Zelve is uitgegeeven door L'ABADIE te *Herword*, ten Jaare 1671 in het Hoogduitsch, onder deezen tijtel: *Declarations Schrift, oder eine nehere erklaerung der reinen lehre und des gesunden glaubens*, JOH. DE L'ABADIE, PETRUS YVON, P. DU LIGNON, enz. waarna in 't volgende jaar 1672 het werk verscheen in 't Latijn, mede te *Herword*, onder den tijtel van *Solemnis fidei declaratio* JOH. DE L'ABADIE, PETRI YVON, P. DU LIGNON, &c. Dit boek wil men, dat door L'ABADIE en DU LIGNON opgesteld zij. — Ook moeten wij hier melding maaken van twee Werken, door L'ABADIE alleen geschreeven, waar van het eerste onder den tijtel van *Regt en waar Christendom* uitgekomen is 1685, en het andere, zijnde eene Verhandeling over den *Catechismus*, en be-

bestaande uit twee deelen, te *Leijden* is uitgekomen 1689. — Door YVON alleen is geschreeven en uitgegeeven, *Examen der drieentwintig artikelen, raakende de gemeinschap der Gereformeerde Kerken*, 1672; en *Ontdekking van de waare Religie*, 1684.

Zie YPEY, *Geschiedenis der Sijstematische Godgeleerdheid.*

LEENGEREGT. De kennis van aloude gewoonten en gebruiken is aangenaam, vooral voor dezulken, die van de beoeffeningen der Oudheden, opzettelijk, hun werk maaken. Veele dier gewoonten komen, van lieverlede, in onbruik, 't zij door den veranderden smaak der tijden, 't zij dat, door de verwisseling der menschlijke zaaken, de reedenen ophouden, in welke zij voormaals haaren grondslag plagten te hebben. Door beide, of door eene deezer oorzaaken, zijn verscheide Vaderlandsche gewoonten in vergeetelheid geraakt. Om de daaruit ontstaande gaaping, in de kundigheden der naakomelingen, zo veel doenlijk, te verhoeden, willen wij gaarne 't onze toebrengen. Geene onaanzienlijke plaats onder de Vaderlandsche gebruiklijkheden, doch die, met de ingevoerde nieuwe orde van zaaken, moet ophouden, is het dus genoemde *Hooge Leenregt te Zutfen*, 't welk van ouds, en tot voor weinige jaaren, onder de aanzienlijkste voorregten dier Stad plagt gerangschikt te worden, en waarvan wij, om boven aangevoerde reden, hier de naagedagtenis wel willen tragten voor vergeetelheid te bewaaren. Het Jaar 1764 heeft, van het genot deezer Voorregten, het laatste voorbeeld uitgeleverd, en willen wij, hier ter plaatze, daar van een verhaal mededeelen.

Naar het oud gebruik moesten de Gedingen over Leenzaaken, strekkende tot toeëigening, of gelijk men in den stijl van Regten gewoon is te spreken, *Vindicatie* van Leengoederen, den *Zutphenschen* Regte onderhoorig, en boven de vijftien of zestien duizend Guldens waardig, binnen die Stad, in de open lugt, onder een Elkenboom op het *'s Gravenhof*,

dezelfde plaats, alwaar weleer het Hof der Graaven van *Zutphen* gestaan heeft, aangevangen, volvoerd en uitgeweezen worden. Het laatste Leenregt wierdt in den Jaare 1698 geopend.

Ten deezen Jaare wierdt het gehouden in het geschil tusschen den Heer WILLEM OTTO FREDERIK, Graaf van *Quad*, genaamd *Heyden*, Heer van *Wijkraad*, en den Heer DERK BERTRAM, Baron *des Villates*, Heer van *Gend*, over zekeren Uiterwaard. 't Zelve was reeds in den Jaare 1756 ontstaan, en alle aangewende poogingen om het te vereffenen, waren vrugteloos afgeloopen. Hier op verzogt eerstgemelde Heer, in het Jaar 1763, opening van het Leengeregte, en, dit toegestaan zijnde, verder, dat Staaten van *Gelderland*, als de Voogdij over den minderjaarigen Stadhouder oefenende, een Leenregter geliefden te benoemen; die deeze waardigheid aan den Heere JOHAN Baron van *Vygh*, Heere van de *Suer* en *Appelenberg*, in de grootste uitgestrektheid, opdroegen. Ingevolge waar van hij, alle andere vereischten in agt genomen zijnde, Leenmannen benoemde, tot het bijwoonen van den eersten Man- of Leendag, tegen den zeventienden van Wijnmaand deezes Jaars, hun de weete van Verdaaginge zondt, met het Formulier van den Leenmannen Eed.

In tijds gaf de Leenregter aan de Magistraat der Stad *Zutphen* kennis van den bestemden Mandag, met verzoek, dat dezelve de noodige schikkingen zoude maaken, tot volvoering van dit Geregte. Deeze liet de plaats, waar 't Leengeregt stondt gehouden te worden, bevloeren, en met een staketzel afperken, binnen deeze Balustrade, met groen karsai bekleed, een verheeven Stoel zetten, aan het rugstuk cierlijk met het Wapen van *Gelderland* beschilderd, eenige trappen opgaande, onder een Eikenboom met den rug tegen denzelven. Voor deezen Stoel des Leenregters stondt een Tafel met groen laken bekleed, ter regter zijde van denzelven drie Stoelen voor den eersten, derden en vijfden Leenman, en ter slinker zijde voor den tweeden en vierden, en tegen over den Leenregter een Stoel voor den Heer Griffier van Leenen; agter deezen was een Lessenaar voor de Advocaaten gezet.

De Leenregter, daags voor den vastgestelden dag, op welken

ken dit alles in gereedheid gebragt was, te *Zutphen* gekomen met den Griffier WILHEM JAN TULLEKEN, ontving van de Magistraat, en de Krijgsbezettinge, alle de eerbewijzingen, als in deezen den *Hertog van Gelder* en *Graaf van Zutphen* verbeeldende. De tijd des Leengeregts naderende, begaven zich de Leenregter en Leenmannen, zonder staatsie, na 't huis des Landdrosts VAN HEKEREN tot *Enghuizen*, van waar zij, na eene korte poos toevens, en naa dat de Leenregter den Leenbode gelast hadt, den Scepter op te neemen, na het *'sGravenhof* tot onder den Eikenboom gingen, voorgegaan door twee Ordonnantie Sergeanten, en vervolgens door den Leenbode, die met ontblooten hoofde, den Scepter op zijn slinker arm droeg, wordende onder den weg door de Hoofdwigt begroet. De Leenregter ging tusschen de twee voorzittende Leenmannen, voorts de overige drie Leenmannen en de Griffier, twee aan twee, sluitende de acht Advocaaten; vier van de zijde des Aanleggers, en vier van die des Gedaagden, den trein bij paaren.

In deeze orde traden zij in 't afgeschutte perk, en namen ieder hunne bestemde plaatzen. De Leenregter, op zijn verheeven Stoel gezeeten, nam een Staf in zijn regter hand, terwijl de voor hem heen gedragen Scepter voor hem op tafel werd gelegd. Hij opende het Leengeregt, toen zij allen gezeten en gedekt weren, behalven de Advocaaten, die ongedekt stonden, met eene korte Aanspraak, en deedt den Griffier een gedeelte van het jongste Reglement op de Manier van procedeeren in Leenzaaken, voorleezen, die daar op het volgende Gebed, naar 't voorschrift, uitstortte:

„ O, eeuwige, barmhertige GOD en Hemelsche Vader, wij „ uwe arme Creaturen en Dienaren, tot deeze wigtigen en „ hoogen werke der Justitie deezer tijde beroepen zijnde, „ bekennen en belijden, van grond onzer harten, daar toe „ ondugtig en onbekwaam te zijn, ten zij dat het U believe „ ons daar toe uwen Godlijken zegen en bijstand te verleenen, verootmoedigen ons daarom voor uwe heilige Majesteit, en bidden U van herten, in 't vertrouwen onzes „ eenigen Middelaars en Zaligmaakers JESU CHRISTI, dat Gij „ ons eerst wilt vergeeven en geneezen van alle onze zon-

 „ den

„ den en gebreken, en voorts met uwen Heiligen en goeden
„ Geest, in deeze handelingen, en in alle zaaken, zo bij-
„ staan, bestuuren en geleiden, dat wij in den weg der ge-
„ regtigheid en waarheid blijven, en alle affectien en omwe-
„ gen, die ons daar van verhinderen mogten, afleggende, be-
„ vonden mogen worden uwe getrouwe Dienaars geweest
„ te zijn, en niets anders dan uwe Eere daar in gezogt te
„ hebben; op dat wij, op den dag des Oordeels, voor uwe
„ Kinderen en Erfgenaamen op- en aangenomen worden, en
„ met de Onregtvaardigen geen part en deel verkrijgen. Ver-
„ hoor ons daar in, o Heer en GOD! en in alles, dat ons
„ verder naar ziel en lijf van nooden is, en geef dat wij
„ zulks in den naam uwes gelijk eeuwigen Zoons, onzes
„ Heilands JESU CHRISTI, uit zijne hand verkrijgen mogen,
„ naar de Belofteenis, die hij ons daar van in zijn Heilig
„ Euangelie gedaan heeft, zeggende: Voorwaar, voorwaar!
„ alles, wat gij den Vader in mijnen naame zult bidden, dat
„ zal Hij u geeven, en heeft daar op ons geleerd *Onze Va-
„ der enz.*"

Naa dit Gebed deedt de Leenregter zijnen Lastbrief, en het Formulier van den Eed leezen, welken Eed ieder der Leenmannen, een voor een, staande afleide. De Leenmannen weder gezeten zijnde, deedt de Leenregter verscheide voorstellen, *Ordelen* geheeten, aan de Leenmannen voorhoudende, die dezelve voorheen schriftlijk ontvangen hebbende, daarop voeglijke antwoorden gaven; deeze *Ordelen* betroffen verscheide bijzonderheden, alle tot het houden des Leenregts behoorende. De Leenbode eischte, op last des Leenregters, Partijen aan; waar op de Advocaaten toetraden, en zich te wederzijde van den Griffier vervoegden, terwijl de jongste van elke Partij zich bij den lessenaar, agter den Griffier staande, plaatste: zij zetten allen de hoeden op, en leverden de Papieren over.

Om den hinderenden toevloed des Volks, bij die zonderlinge openlijke Plegtigheid, af te weeren, en Lieden van fatsoen gelegenheid te geeven, om, zonder verhindering, te kunnen naderen, alles op hun gemak en van nabij te aanschouwen, diende het Krijgsvolk in dier voege geschaard, dat

dat het de afgeschutte plaats des Leengeregts omzette, met eene opening tusschen hun en dezelve, groot en wijd genoeg, om de aanzienlijke menigte van Aanschouwers, derwaards toegevloeid, te bevatten: terwijl het gemeene Volk daar buiten moest blijven, 't welk, op een grooter afstand, als mede van de daken der Huizen, dar digt bij staande Groote Kerk, en van de Boomen, zijne nieuwsgierigheid voldeedt. De voorzorg der Magistraat voorkwam alle verwarring en ongeregeldheid, en het heldere Weer begunstigde eene Plechtigheid, die onder den blooten Hemel anderzins zeer gebrekkig zou hebben kunnen volvoerd worden.

Een groot uur duurde deeze Plechtigheid onder den Eikenboom. De Leenregter met zijne Leenmannen stonden op, en gingen in denzelfden rang, en met dezelfde statsie, als zij ter Geregtsplaatze gekomen waren, na 't Stadhuis, op de Landschapskamer, waar alles door de Magistraat vervaardigd, en zo geschikt was, dat de Persoonen, in deeze Regtszaake dienende, in zodanig eene orde konden zitten, als zij onder den Eikenboom gezeten hadden. Waarop de Partijen weder binnen geroepen zijnde, de Advocaten het vereischte tot het Gedigt volbragten. De Leenregter benoemde de Leenmannen, die bij den tweeden Mandag moesten zitten. 't Leengeregt wierdt tot 's anderen daags verlengd, en de Leenregter, in staatlijken optocht, na zijn Verblijf gebragt. 's Daags daar aan vergaderden de Leden van het Geregt weder op 's Landschapskamer, doch gingen niet in statsie, maar ieder afzonderlijk; alleen werd de Leenregter voorgegaan door den Leenbode met den Scepter, en door de Hoofdwagt begroet. De Advocaten stonden binnen, en de deuren opengelaaten zijnde, vroeg hun de Leenregter, of zij nog iets hadden voor te draagen? Men beantwoordde dit met *Neen.* De Leenregter maande hun ernstig aan tot Verdrag en onderlinge Schikking. De Advocaten van wederzijden betuigden hier op ongelast te weezen; doch namen aan des berigt te zullen geeven. Hier mede eindigde, voor dit maal, het Leengeregt, en scheidde tot het uitschrijven van een tweeden Mandag.

LEGERTJE, (VLIEGEND) eene verzameling van Burgers, die, in den Jaare 1787, ter handhaavinge van de belangen des Vaderlands, de wapenen vrijwillig hadden opgevat. Volgens de aankondiging van eenen der ijverigste voorstanders der patriotsche zaaken, in het gemelde jaar, zou dit Legertje voornamlijk dienen, om de Oproermaakers in 't oog te houden, en te trekken, daar het noodig was, om dezelve te beteugelen, en oogenbliklijk te straffen; voorts zou het Campement, door hetzelve opgeslagen, kunnen dienen, om de Burgercorpsen verder in den Wapenhandel te oeffenen, en om den algemeenen vijand afbreuk te doen, als zijnde het zodanig ingerigt, dat het oogenbliklijk trekken kon, waar de nood het vorderde. Wij zwijgen van de verrigtingen van dit Legertje; zij dienden tot kleine eere voor de aanleggers, en bragten der algemeene zaake luttel voordeels aan.

LEICESTER, (ROBERT DUDLEY, Graaf van). In het derdende Deel van ons Woordenboek, op bl. 210, teekenden wij, in 't algemeen, aan, „ dat 's Graaven inkomst in 's Hage onge„ meen luisterrijk was". 't Lust ons, uit VAN WYN, de ontwikkeling dier algemeene aankondigingen hier in te lassen. „ Op last der Staaten van Holland, was 't ganisch gedeelte (quartier), aan de oostzijde der Hof-Kapelle, (alwaar, ook toen, de algemeene Staaten, en de hooge Raad zitting hielden) met uitzondering der Gehoor- en Raadkamer van 't Gezegtshof, en der Kamer van Reekening, geheel ontledigd, herbouwd, en van de noodige Meubilen, ter zijner huisvestinge, voorzien, naar en van welke woninge hij op en af zoude gaan, over de groote Zaal van den Hove. De algemeene Staaten hadden, middlerwijl, hunne zitting genomen op 't Stadhuis in den Haage; alwaar Burgemeesteren hun, ten verzoeke der Staaten van Holland, voor eerst, twee Kameren hadden ingeruimd, terwijl de Hooge Raad verplaatst was naar de Vertrekken, eertijds tot de Boekerij (Librarie) geschikt. Niemand, zelfs niet de Edelen, was bevrijd 't gevolg van den Graave in te neemen, die, met een' sleep van wel agt honderd Paarden, tot zijn gezin, buiten de Ruiteren, behoorende, aankwam: welken deels in de gewezene Kerk der

der Predikheeren, nu tot eene stalling toegemaakt, deels, elders geplaatst wierden. De Staaten van *Holland*, die hem, door JOOST DE MENYN, als Pensionaris van de oudste Stad, naadien 't Land thans geen Advokaat hadt, deeden verwelkomen, dagten eerst te kunnen volstaan met een geschenk van vier voederen Rijnschen Wijn, vier Koets-Hengstpaarden, vier Ossen en vier Mestkalveren, de beste, schoonste en grootste, die te bekoomen waren; maar besloten sedert, op den wensch zijner Doorlugtigheid, hem met eene treflijke maaltijd (*Banquet*) te vereeren, die op de gezegde Groote Zaal, en zo 't mij toeschijnt, op den 4 van Sprokkelmaand, toen hij op de Gehoorzaal (*Audientie*) van 't Hof eed deedt, en door 't geheele Land de klokken luidden, gegeeven wierdt. Ook liet men, in den Vijver, eenige steekspelen, door Bootsgezellen, vertoonen; waar toe drie gouden *Siffletten*, als prijzen, wierden opgehangen, waardig, de hoogste, twaalf ponden Vlaamsch. De Admiraliteit van *Holland* was verzogt de uitdeeling van dien, den stoomste en handigsten, toe te wijzen."

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels op* WAGENAAR.

LUCHTBOLLEN. Onder deeze benaaming maakten, 't eerst, voor ruim twintig jaaren, zeer veel gerugts, zekere Werktuigen, van aanmerkelijke grootte, van een dunne stoffe zamengesteld, en met eene zekere soort van lucht gevuld. De Heeren DE MONTGOLFIER, in *Frankrijk*, worden vermeld, als den eersten inval te hebben gehad omtrent deeze zonderlinge uitvinding. Eenen Bol, door hen vervaardigd, deeden zij, tot eene aanmerkelijke hoogte, in den Dampkring, opklimmen. Anderen, den weg, door hen gebaand, volgende, bragten het werk tot grooter volkomenheid; zodat menschen het waagden, zich, in het zonderling voertuig, in de lucht te laaten opheffen, en, door dus lang onbezogte gewesten, een aanmerkelijken afstand af te leggen. Hoe verre de onversaagdheid zich, eerlang, uitstrekte, kan, onder anderen, blijken uit het berigt van den overtogt van *Douvres* na *Calais*,

lais, met eene Luchtbol ondernomen, te vinden in de *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen*, Deel VII. Stuk II. bl. 160. Men weet, dat de *Franschen* zich meermaalen van Luchtbollen bediend hebben, om de vijandlijke Legers te bespieden. Ook hier te Lande vervaardigde men meer dan eens Natuur- en Werktuigkundige Bollen, van meerdere of mindere uitgebreidheid, en vervoerde de aanschouwers der proefneemingen tot opgetogenheid. Zeer gelukkig, om geene anderen te noemen, slaagden in hunne proeven de Heeren J. VAN NOORDEN, Geneesheer te *Rotterdam*, en DILLE, Natuur- en Werktuigkundige in *den Haag*. Waarschijnlijk, deels om de kostbaarheid der vervaardiginge, deels om dat het beoogde nut niet bereikt wordt, zijn, nu zints eenigen tijd, de veelgerugtmaakende Luchtreizen zo niet geheel gestaakt, althans zeer zeldzaam geworden.

M.

MAATSCHAPPIJ (*Hollandsche*, nu *Bataafsche*) *der Weetenschappen*, *te Haarlem*. „ De allereerste gebeurtenissen, die „ den eersten grond tot de *Hollandsche Maatschappij der* „ *Weetenschappen* gelegd hebben, zouden zich in het oneindig kleine bijna geheel verliezen." Zo schreef ergens de eerste Sekretaris deezer Maatschappije, wijlen de Eerw. VAN DER AA. Waarin dit *oneindig kleine* bestaan hebbe, zou, volgens geloofwaardige berigten, hier op nederkomen. Twee Burgers van *Haarlem*, eene wandeling doende in de nabuurschap dier Stad, en te zamen over de Starrekunde spreekende, beklaagden zich, over en weder, over hunne onervarenheid in die edele Weetenschap. Aan een derden Burger, welken zij, onder het wandelen, ontmoetten, gaven zij opening van hun beklag, en vraagden hem om onderrigt. Gedienstig boodt hij hun zijne hulp aan, en wierden zij te zamen straks te raade, vaste bijeenkomsten tot oeffening aan te leggen. Deeze was de eerste aanleidende oorzaak; andere voegden zich daar nevens. Twee Genelschappen wierden, ge-

genoegzaam ten zelfden tijde, in de gemelde Stad, opgerichts; het een bepaalde zich tot Natuurkundige Weetenschappen, het ander tot Letterkundige Oeffeningen. Allen maakten, in hunne soort, merkelijken opgang, en deeden van zich spreeken. Het gevolg was, dat, met onderling overleg, wierdt goedgevonden, deeze onderscheidene Gezelschappen tot één groot Lichaam zamen te voegen, om langs dien weg, naar het voorbeeld van Geleerde Genootschappen, in andere gewesten van Europa, de zucht tot Kunsten en Weetenschappen, ook hier te Lande, aan te vuuren, en, onder anderen, door het uitlooven en schenken van Eereprijzen, den arbeid van kundige Vaderlanders uit te lokken.

Zou het werk voortgang hebben, begreep men de noodzaaklijkheid van vermogende medehelpers en beschermers. Leden der Stadsregeeringe nam men daar toe in den arm. AREND DE RAAT, PIETER VAN SCHUILENBURGH, CORNELIS ASCANIUS VAN SYPESTEYN, ANTONIE SLICHER, JOOST HUIGENS, ANDRIES HESHUYZEN EN JAN THEODORUS KOCK, allen Leden van het *Haarlemsche* Stadsbewind, wien de eere, van den grond der Maatschappije gelegd te hebben, toekomt, hielden, op den eenentwintigsten Maij des Jaars 1752, eene eerste opzettelijke bijeenkomst, namen het Bestuur op zich, verkoozen tot Secretaris den bovengenoemden C. C. H. VAN DER AA, Leeraar in de *Luthersche* Gemeente ter dier Stede, en besloosen wijders, om, door het verkiezen van Leden, zo door hunne werkzaamheid en kunde, als anderzins, beroemd, den wasdom van het nog teder Lichaam te bevorderen. Bestuurders besslooten, al verder, jaarlijks eene belangrijke vraag, over eenig gewigtig onderwerp, voor te stellen, en den Schrijver van het best gekeurd Antwoord met een Gouden Eerepenning te bekroonen. Dat de uitslag aan de verwagtinge meer dan beantwoord heeft, is bekend, aan allen, die van de uitgegeeven Antwoorden, Verhandelingen, Waarneemingen, en andere Opstellen, eenige kundschap draagen; zij beslaan een aanzienlijk getal van Boekdeelen.

Ondanks deezen opgang, was en bleef de Maatschappij niets meer of anders, dan het bedrijf van bijzondere persoonen; van welke lieden van rang en aanzien zich wel tot

Be-

Bestuurders en Leden hadden laaten aanneemen; doch die geene staaving of goedkeuring van den kant der Hooge Overheid hadt ontvangen. Van hier, dat Bestuurders, naar het voorbeeld van Genootschappen in andere Gewesten, die Koninklijke of Vorstelijke bescherming genooten, zich, ter verkrijging daar van, vervoegden bij de Staaten van *Holland*; welken het behaagde, bij een open Brief van den dertigsten Julij des Jaars 1761, op eene plegtige wijze, door hun hoog gezag, goed te keuren: *de Hollandsche Maatschappij der Weetenschappen binnen de Stad Haarlem*, als mede derzelver Zinspreuk: DEO ET PATRIÆ, „ ter Eere van God en tot Nut „ van het Vaderland;" mitsgaders het randschrift van haar Zegel: SIGILLUM SOCIETATIS SCIENTIARUM BATAVO-HARLEMENSIS. Intusschen vermelde de open Brief, dat dit alleen geschiedde, onverkort het regt van andere Steden, en dat het der Maatschappije niet zou vrijstaan, openlijk te leeraaren, of eenige Stukken te doen drukken in eene andere taal dan de *Nederduitsche*, of in die taalen, in welke de Verhandelingen oorspronklijk geschreven waren.

Groot is het aantal Verhandelingen, Waarneemingen en andere Opstellen, aan Bestuurders deezer Maatschappije ingeleverd, en vervolgens door den druk gemeen gemaakt. Schoon alle niet van even groote waarde en aangelegenheid, 't welk, inderdaad, onder zo veel verscheidenheid van onderwerpen en uitvoeringen, kan noch mag verigt worden; veelen derzelven, egter, draagen kenmerken van de bekwaamheid der Schrijveren, en in zo verre veelen onder dezelven Hierlanders zijn, verstrekken den Vaderlande tot geen geringen luister, als uitwijzende, dat het, hier te Lande, zoo min als elders, geenzins mangelt aan Mannen van kunde, oordeel, goeden smaak en uitgebreide kundigheden.

In de Maand Maij des Jaars 1777 vierde de Maatschappij haar vijfentwintigjaarig Jubelfeest. Een ontwerp, 't welk de aandagt der Bestuurderen, al eenigen tijd, hadt bezig gehouden, wierdt hier, met meerderen ernst, in overleg genomen. 't Was, om, zonder het oprichten eener nieuwe Maatschappij, aan de nu reeds gevestigde eene meerdere uitgebreidheid te bezorgen, ter bevorderinge, met naame, van Landbouw,

bouw, Koophandel en Handwerken. Aanleiding tot het ontwerp van uitbreidinge hadt gegeeven een Vraag, door de Maatschappij, in den Jaare 1762, uitgeschreven; dus lui'ende: „ Welke is de grond van *Hollands* Koophandel? Welke „ oorzaaken en toevallen hebben dien, tot heden, aan ver„ anderingen en verval bloot gesteld? Welke middelen zijn „ best geschikt en gemaklijkst te vinden, om denzelven in zij„ ne tegenwoordige gesteldheid te bewaaren, zijne verbete„ ring te bevorderen, en den hoogsten trap van volkomenheid „ te doen bereiken?" Mr. HENDRIK HERMAN VAN DEN HEUVEL, *Griffier van het Hof van Justitie te Utrecht*, behaalde den gouden Eereprijs, met zijn Antwoord op die Vraage. Telkens speelde hem, zedert, het wenschelijke voor den geest, om, op het voorbeeld van andere Landen, eene bijzondere Maatschappij, tot bevorderinge van Kunsten, Handwerken en Koophandel, op te richten, en, ten dien einde, jaarlijks, Prijsvraagen uit te schrijven. Sedert tot Directeur der Hollandsche Maatschappij verkozen, veranderde VAN DEN HEUVEL in zo verre van gedagten, dat hij den inval kreeg, om, met terzijdestelling van eene afzonderlijke, aan de *Haarlemsche Maatschappij* eene meerdere uitgebreidheid te geeven, door aan dezelve eene afzonderlijke werkzaamheid, onder den naam van *Oeconomische* of *Huishoudelijke Tak*, toe te voegen.

Een algemeenen bijval ontmoette dit Ontwerp, en wierdt daar aan met zo veel vlijts gearbeid, dat het, tegen den tijd der feestvierende Vergaderinge, genoegzaame rijpheid hadt verkreegen, om aan de waereld te worden medegedeeld. Volgens het Plan, wat de hoofdzaak betreft, zouden, in ieder „ Stad, of onderhoorige Landschappen, der *Vereenigde* „ *Gewesten*, alvorens zulks bekwaamlijk kon geschieden, eeni„ ge persoonen tot Leden van den *Oeconomischen Tak van* „ *de Hollandsche Maatschappij der Weetenschappen* worden „ aangenomen; en, zo ras in eenige Stad of Plaats een ge„ tal van zes Leden gevonden wierdt, zouden deeze één „ tot Bestuurend Lid verkiezen; indien dat getal tot vijftig „ aangroeide, twee, en zo vervolgens van ieder vijftig Leden „ één. Aan de Leden, in ieder Stad of Plaats, zou het

„ vrij

„ vrij staan, zó veele persoonen, zonder onderscheid van „ rang of geboorte, tot Leden aan te neemen, als zij daar „ toe bekwaam en genegen zouden vinden; en vooral, bij „ het aanneemen van Leden, gadeslaan, dat dezelve met zo- „ danige Patriotsche gevoelens waren bezield, als ten alge- „ meene nutte noodzaaklijk vereischt worden, en met de „ daad bereidwillig, om, door het begunstigen van alle in- „ landsche voortbrengzels en Handwerken, boven vreemden, „ ook in den Koophandel, en, in 't algemeen, het loflijk „ oogmerk deezer Patriotsche Maatschappij, zo veel in hun „ was, bevorderen. Tot het uitdeelen van Prijzen, en het „ betaalen van andere noodige onkosten, zou, door elk „ Lid, jaarlijks, betaald worden twee Dukaaten. Jaarlijks „ zouden er eenige Vraagen, betreklijk tot Kunsten, Wee- „ tenschappen, Koophandel, Land- en Akkerbouw, Hand- „ werken en Visscherijen, worden voorgesteld, met aanbod „ van eenen Prijs op de voldoende beantwoording."

Nadere polijsting onderging, vervolgens, dat ruwe Ontwerp, om vervolgens te worden rond gezonden in veele Steden en Plaatzen; alwaar het ook met een vaderlandschen ijver wierdt ontvangen en geleezen, en allerwege voorstanders aantrof. Onder deeze mogen wij niet onvermeld laaten den Eerwaardigen H. BERENDTZEN, Roomsch Priester te *Maarssen*, en Aardspriester over de Roomsche Geestlijkheid in het Sticht van *Utrecht*. Bij eenen Herderlijken Brief, aan zijne onderhoorige Priesters gezonden, vermaande hij hen ten allersterksten, om zelve in het Plan van den *Oeconomischen Tak* deel te neemen, en hunne Leeken tot het volgen van hun voorbeeld op te wekken, met nevensgevoegde vermaaning, „ dat geen verschil van godsdienstige begrippen hier te pas „ kwam; maar dat allen, die het *Vereenigd Nederland* hun „ Vaderland noemden, verpligt waren, naar vermogen, een „ oogmerk te bevorderen, 't welk de luijheid zou weeren, „ den last der Armbezorgeren verminderen, en den Lande „ tot heil gedijen."

Het Plan des Oeconomischen Taks hieldt in, het houden van jaarlijksche algemeene Vergaderingen te *Haarlem*. Op de eerste daar van, uitgeschreeven tegen den vijftienden September-

tember des Jaars 1778, wierden alle Leden en Begiftigers, bij openbaare Aankondiging, uitgenodigd, om zich te vervoegen in het Diakoniehuis van gemelde Stad. Het getal der persoonen, welke nu reeds deel hadden genomen aan het ontwerp, bedroeg drie duizend, dat der Departementen vijfenvijftig. Afgevaardigden van deeze verscheenen thans uit de volgende Steden en Plaatzen: *Nijmegen*, *Zutfen*, *Doesburg*, *Harderwijk*, *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leyden*, *Amsterdam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Schoonhoven*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Purmerend*, *'s Gravenhage*, *Naarden*, *Weesp*, *Beverwijk*, *Delfshaven*, *Maassluis*, *Jisp*, *Oostzaandam*, *Westzaandam*, *Westzaanen*, *Zaandijk*, *Wormer*, *Wormerveer*, *Middelburg*, *Zierikzee*, *Vlissingen*, *Utrecht*, *Amersfoort*, *Thamen aan den Uithoorn*, *Leeuwarden*, *Deventer*, *Kampen*, *Groningen*, *Ootmarsum*, *IJsselstein* en *Bergen op den Zoom*. In de nieuwe Eetzaal des genoemden Gebouws, zag men hier eene Vergadering, uit lieden, veelal, van geen gering aanzien in den Burgerstaat, en onder deeze veele Geestlijken, zamengesteld; zoo talrijk, meent men, als, zints het *Dordrechtsche Synode*, hier te Lande, nimmer was bijeen gezien. De Vergadering, gehouden onder voorzitting van C. A. VAN SYPESTEIN, Burgemeester van *Haarlem*, en Bestuurder der Maatschappij, wierdt door haaren Sekretaris en ook van den *Oeconomischen Tak*, den Eerw. VAN DER AA, met eene Aanspraak geopend, en, naa het afloopen der tweede zittinge, ook beslooten. Van dien tijd af zag men, telkens, de goede uitwerkzels der beraamde schikkingen, die, jaarlijks, openlijk worden aangekondigd. Het nut, door deeze inrigting gewrogt, bewoog het Wetgevend Lichaam des Bataafschen Volks haar te vereeren, door het toestaan van eenige bijzondere vergunningen.

MAATSCHAPPY (*Nederlandsche*, nu *Bataafsche*) TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN. De opmerking, raakende de *Haarlemsche* Maatschappij der Weetenschappen, mogen wij ook op deeze toepassen, te weeten, dat uit geringe aanleidingen, zomtijds, de doorluchtigste uitwerkzels ten voorschijn treeden. Dit zal blijken uit het verhaal, welk wij omtrent den oorsprong en den

den tegenwoordigen staat deezer Maatschappij thans beknoptelijk gaan mededeelen.

JAN NIEUWENHUYZEN, Leeraar der Doopsgezinden te *Monnickendam*, hadt, reeds sedert eenige jaaren, de werkzaamheid der bijzondere Genootschappen en Maatschappijen, in ons Vaderland, aangemerkt als onvoldoende, om aan derzelver groot doeleinde, naamelijk het verbeteren der Nationale Zeden en Weetenschappen, te beäntwoorden. Hij hieldt zich verzekerd, dat de onkunde van den minvermogenden burger, niettegenstaande alle aangewende poogingen om dezelve te verdrijven, ook daar aan moest toegeschreeven worden, dat de Werken, door de gemelde Genootschappen uitgegeeven, veelal te omslagtig, te geleerd, te kostbaar, en dus ongeschikt waren, om door den minvermogenden Burger gebruikt te worden. Lang had hij daarom gewenscht, dat 'er eenmaal een Genootschap opgericht wierdt, dat, met vermijding deezer gebreken, zich bevlijtigde, om die onderwerpen, welke, tot verbetering en verlichting door die Genootschappen behandeld waren, op eene eenvoudige, korte en duidelijke wijze voor te draagen, en derzelver Verhandelingen voor eenen geringen prijs uit te geeven: ten einde ook allen daar door gelegenheid te verschaffen, om met nut te leezen, te onderzoeken, en dus zich zo wel in 't godsdienstige en burgerlijke, als in het vak der nutte kunsten, bekwaam te maaken.

Deeze bedenkingen kreegen bij hem te meerder kracht, wanneer hij dikwerf van braave, schoon onvermogende lieden, over den hoogen prijs der Verhandelingen van de bijzondere Genootschappen, en van andere uitgegeeven werken, hoorde klaagen.

Zijne opmerkingen, en het nut dat zulk eene Maatschappij zoude kunnen stichten, stelde hij voor aan zijnen Zoon M. NIEUWENHUYZEN, toenmaals Med. Doctor te *Edam*, die hierin met hem overeenstemde, en een en ander mededeelde aan J. A. HOEKSTRA, toen Leeraar der Doopsgezinden te *Edam*, met voordragt, om daadelijk handen aan het werk te slaan, en, hoe eerder hoe liever, duurzaam eene Maatschappij op te richten.

JAN

JAN NIEUWENHUYZEN, J. A. HOEKSTRA, M. NIEUWENHUYZEN, J. ROOS en H. BAKKER, ten dien tijde eene weeklijksche bijeenkomst houdende, ter verhandeling en beoefening van eenige onderwerpen, voornaamelijk den natuurlijken Godsdienst betreffende, gaf deeze omstandigheid aan M. NIEUWENHUYZEN van zelve gelegenheid, om op den 8sten van Slagtmaand 1784 een voorloopig Plan, volgends het ontwerp van zijnen Vader, op te stellen, en aan zijne zo evengemelde vrienden voor te draagen. Het besluit was eenparig, de krachten te vereenigen, om dit schoon ontwerp in wezen te brengen; met bijvoeging, volgens betoog van den opsteller van dat voorloopig ontwerp, om, bij de werkzaamheid van den minvermogenden Burger, ook te zorgen voor de verbetering van het Schoolwezen, en de opvoeding der Jeugd, als de voornaamste grondslag zijnde, ter vorming, verbetering en beschaaving van den Burger. Ten welken einde, op den 16den van gemelde Maand, de eerste ordenlijke Vergadering te *Edam* wierd gehouden, in dewelke bij voorraad J. A. HOEKSTRA tot Voorzitter, J. ROOS tot Penningmeester, en M. NIEUWENHUYZEN tot Secretaris, wierden aangesteld; zijnde daar ook tegenwoordig JOHANNES LUCAS LOGGEN, Leeraar der Lutherschen te *Monnikkendam*, die te gelijk met JOHANNES CORNELIS TEN HAM, Predikant der Hervormden te *Monnikendam*, tot Bestuurer was verkozen; voor welken post de laatste echter bedankte, zo als HENRICUS PHILIPPUS BUDDE, PETRUS VLEK en J. VAN TOLL, drie Predikanten der Hervormden te *Edam*, voor de vervolgends op hen gevallene keuze, mede als Bestuurers, bedankten.

De Maatschappij dus haare oprichting van gemelden 16den van Slagtmaand 1784 beginnende te reekenen, en voornaamelijk, ten nutte van den zogenaamden gemeenen Burger of Handwerksman, zullende werkzaam zijn, verkoos, op voorstel van M NIEUWENHUYZEN, tot haare Zinspreuk, de woorden: *Tot Nut van 't Algemeen*, en vondt tevens goed, om een Ontwerp van haare oprichting, oogmerk en werkzaamheden, te gelijk met eenen uitnoodigenden Brief, te doen drukken; welke beiden op den 23sten van Slagtmaand 1784 aan zodanige onzer Landgenooten werden gezonden, bij de-

welken men het best meende te zullen slagen, om dezelven als deelgenooten, of betaalende Leden, aan te winnen.

Deeze rondzending van Brieven en Ontwerpen was van zulk een gewenscht gevolg, dat men in het laatst van 1784, en in het begin van 1785, reeds een genoegzaam aantal Leden tellen kon, om de kosten goed te kunnen maaken, tot het drukken van Wetten, het vervaardigen van eenen stempel voor de Medailles, en andere onkosten vereischt wordende. Hierop besloot men den 21sten van Louwmaand 1785, te *Edam*, eene Vergadering voor de Leden te beleggen, welke dan ook op dien dag, in het zogenaamde *Prinsenhof* aldaar, onder voorzitting van J. A. HOEKSTRA, wierd gehouden, en de volgende Prijsvraage daarin opgegeeven:

Welke bewijzen leveren Natuur en Reden op voor het bestaan van God? In hoe verre kunnen wij dat wezen kennen? En welke zedekundige gevolgen kunnen daaruit afgeleid worden?

Men bepaalde bij de opgave deezer vraage, hoedanig men dezelve wenschte beäntwoord te zien. In de behandeling deezer stoffe, moest, bij wijze van Inleiding, uit een klaar en algemeen bekend voorbeeld, Gods bestaan aangewezen worden. Ten 2den, God erkend worden als de oorzaak en onderhouder, (*a*) van ons geestelijk, (*b*) van ons stoffelijk beginsel; en ten 3den, moesten daaruit, doch kortelijk, alle de pligten, welke hunne betrekking hebben, zo wel op God en op onze Naasten, in 't Godsdienstige, Burgerlijke en Huishoudelijke, als op ons zelven, afgeleid, en, op dat het voor alle gezindheden geschikt zoude zijn, al het leerstellige vermijd worden; vooral moest de Schrijver zorg draagen, om niet te vervallen in fijne, afgetrokkene, wijsgeerige redeneeringen en bespiegelingen, welken het begrip van den gemeenen man te boven gaan; maar integendeel alles aanwenden, om het voor elk bevatlijk en nuttig te maaken. Daartoe moest ook de Schrijver bedacht zijn, om zijne Verhandeling in korte Hoofdstukken te verdeelen, en op geschikte plaatsen, gebeden en dankzeggingen, echter niet boven het getal van drie of vier in 't geheel, er bij te voegen. En daar de Maatschappij deeze stukken, door eenen geringen prijs,

prijs, voor elk verkrijgbaar wilde maken, moest de Schrijver tevens in het oog houden, dat de Verhandeling, zo na mogelijk, niet boven de 80 bladzijden Desfendiaan Letterdruk in klein Octavo, beliep. — De Verhandelingen moesten, vergezeld van een gezegeld briefjen, waarin de naam en woonplaats des Schrijvers, en van buiten getekend met dezelfde Spreuk, welke onder de Verhandeling geplaatst was, in goed Nederduitsch geschreven, voor den 1sten van Hooimaand 1785, vragtvrij gezonden worden aan M. NIEUWENHUYZEN, Med. Doctor en Secretaris der Maatschappij, te *Edam*; zullende de goedgekeurde Verhandeling beloond worden, met een Eerpenning, ter waarde van tien Ducaten, of dezelve bij verkiezing in geld, zullende de overige briefjens ongeopend verbrand worden.

De Vergadering van Bestuurers noodig geöordeeld hebbende, haaren kring te vermeerderen, had in de eerste plaats tot Bestuurers binnen de Stad verkozen, den 30sten van Slagtmaand 1784, JAN LUGT, Hoofdgaarder te *Edam*, die, na eens bedankt te hebben, deeze keuze aannam; op den 8sten van Sprokkelmaand 1785, HERMANUS VAN COPPENNOLLEN en SIMON PLAS, Notaris en Procureur te *Edam*, van dewelken de eerste bedankte, en de laatste het Bestuurerschap den 16den daaraanvolgende aanvaardde. Ook verkoozen gemelde Bestuurers, in de tweede plaats, tot Medebestuurende Leden buiten *Edam*, op den 28sten van Wintermaand 1784, GERRIT BRENDER à BRANDIS, Leermeester in de Wis- en Sterrekunde te *Amsterdam*; den 8sten van Sprokkelmaand 1785, JOHAN JACOB LE SAGE TEN BROEK, *A. L. M. Phil. Doct. Phil. Prof. Honorair* en Predikant te *Rotterdam*; den 22sten van Lentemaand, JOHANNES FLORENTIUS MARTINET, *A. L. M. Phil. Doct.* en Predikant te *Zutphen*, en DANIEL HOVENS, Leeraar der Doopsgezinden te *Leijden*; en eindelijk den 28sten van Zomermaand 1785, BERNARDUS BOSCH, Predikant te *Diemen*; welke allen deeze hunne opgedraagen posten aannamen; hebbende eenige andere, zo Hoogleeraars als Leeraars der Hervormden, daartoe verkozen zijnde, voor dezelve posten bedankt.

De Bestuurende Leden ennen tweeden Brief van uitnoodi-

ging, en daar bij gevoegd Ontwerp der Maatschappij, aan verscheidene Lieden gezonden, en dit door een aanwinst van veele Leden gevolgd zijnde, zo ontstond bij dezelve al ras eene vreeze, dat dit zo zeer gewenscht getal, welhaast zoude verminderen, uit hoofde dat men niet in staat zoude zijn, om aan allen telkens te kunnen berichten, het geen van tijd tot tijd, bij de Maatschappij voorviel. Ten anderen, zo voorzag men ook, dat de werkzaamheid der gezaamenlijke Leden, door de grootheid van hun getal, bezwaarlijk, zo niet onmogelijk, zoude aan den gang te krijgen zijn, indien daaromtrend niet zulke maatregelen genomen of middelen beraamd wierden, door dewelken allen deeze zwaarigheden wierden uit den weg geruimd. Hierom was het, dat de Vergadering van Hoofdbestuurers, op Voorstel van J. J. LE SAGE TEN BROEK, op den 5den van Lentemaand 1785, eenpaarig besloot, om op alle zulke plaatsen, waar een genoegzaam aantal Leden was, Departementen op te richten, of zodanige Vergaderingen, welken, onder de bezorging van twee of drie Bestuurers, een Penningmeester en Secretaris, gehouden konden worden, ten einde door dezelven alles ter kennis en stemming van de Leden te brengen, kunnende van wegen deeze Vergaderingen jaarlijks, of zo dikwijls zulks noodig geöordeeld wierd, eenige Bestuurers, naar de Vergaderingen te *Edam* afgevaardigd worden.

Ingevolge dit besluit, wierden daadelijk Brieven afgezonden, als 1.) aan den Voorsteller van dat Ontwerp J. J. LE SAGE TEN BROEK, met volmagt, om nevens zich twee Medebestuurende Leden te verkiezen; als mede een Secretaris en Penningmeester, voor de Leden te *Rotterdam*, aan te stellen. 2.) Aan G. BRENDER À BRANDIS, B. ZUR MUHLEN en J. VAN EDEN BARENTSZ. om ten aanzien van *Amsterdam*, het noodige, dien aangaande, te verrichten. Wordende ten 3den zo aan J. C. BACKER te *Dordrecht*, C. DE VRIES te *Haarlem*, D. HOVENS en L. BOUMAN te *Leijden*, als aan P. VAN BERGEN te *Groningen*; gepaste aanschrijvingen gedaan, om de oprichting der Departementen aldaar tot stand te brengen; zijnde dit van zulk een gewenscht gevolg, dat reeds in het begin van Grasmaand 1785, te *Amsterdam* een Departement tot stand

kwam;

kwam; wordende, nog vóór het houden der Eerste Algemeene Vergadering, ook een Departement te *Bodegraven*, onder opzicht van den Heelmeester DIRK STOOP, opgericht.

Nadat Burgemeesteren van *Edam*, in den tijd, tot Beschermers, en RYNDERT WYNGAARD, op den 26sten van Hooimaand 1785, door de Hoofdvergadering te *Edam*, tot Medebestuurer waren verkozen, en een en ander dit hadden aangenomen, wierdt de Jaarlijksche Vergadering, ingevolge een besluit op den 17den van Oogstmaand genomen, aldaar den 23sten van die maand gehouden.

De gezegde dag verschenen zijnde, wierd deeze Vergadering, welke als de eerste der Maatschappij moet aangemerkt worden, op eene aangenaame en eenigzins luisterrijke wijze gehouden.

Nadat de Leden, ten 10 uure des morgens, in de Kleine Kerk vergaderd waren, wierden Burgemeesteren, door de bestuurende Leden, ter Vergadering ingeleid, en dezelve door J. A. HOEKSTRA, als Voorzitter geöpend, met eene Redevoering: *over den oorsprong, voortgang, het nut en de voortreflijkheid der Kunsten en Weetenschappen*. Wordende deeze Redevoering voorafgegaan, tusschen beiden tweemaal vervangen, en besloten, door een orchest van 16 Muzijkanten, onder het bestuur van den Organist FRITSKORN. Na het houden van deeze Redevoering, vervoegden zich de Leden naar het zogenaamde *Prinsenhof* te *Edam*, om de werkzaamheden van dien dag aldaar voort te zetten.

Niet lang bleef *Edam* de zetel der Algemeene Vergaderingen. Om verscheide redenen wierdt de Meerderheid van Departementen en Leden, in den Jaare 1787, te raade, het Hoofdbestuur der Maatschappije na *Amsterdam* te verplaatzen. Zints dien tijd hieldt het Departement van *Edam* op, den rang van *Hoofd-Departement* te bekleeden; dewijl de Uitvoerende Magt thans wierdt opgedraagen aan eene Vergadering van acht Hoofdbestuurders, nevens eenen Penningmeester en eenen Sekretaris. Van de Hoofdbestuurders zouden jaarlijks twee aftreeden, de Penningmeester voor een onbepaalden tijd, en de Sekretaris, de eenige, welke eene jaarwedde trekt, voor zijn leeven worden aangesteld. De Eerw.

J. NIEUWENHUIZEN alleen, als eerste Oprichter, zou zijn leven lang aanblijven in het Hoofdbestuur. Van den algemeenen opgang der Maatschappije, welke in den voorleeden Jare 1798 den titel van *de Bataafsche* heeft aangenomen, kan ten bewijze dienen het getal haarer Departementen, welke thans tot negenënveertig is aangegroeid, die, te zamen, 3478 Leden tellen.

Zie hier de naamen der Plaatzen, volgens den rang, in welken zij, geduurende dit loopende Jaar 1799, uit de onderscheidene Departementen, Afgevaardigden ter Algemeene Vergaderinge gezonden hebben. *Bodegraven*; *Zaandam*; *Amsterdam*, tweede Departement; *Dordrecht*; *Utrecht*; *Beverwijk*; *Hoorn*; *Leijden*; *Bergen op den Zoom*; *Stad en Lande*; *Leeuwarden*; *Koog en Zaandijk*; *Oudenbosch*, *Monnikendam*; *Gouda*; *Wijk bij Duurstede*; *Warmond*; *Waterland*; *Middelburg*; *Niedorp en Winkel*; *Purmerend*; *Paramaribo*; *Algemeen Departement*; *Haarlem*; *Sloterdijk*; *Heereveen*; *Den Haag*; *Edam*; *Blokzijl*; *Holwert*; *Dokkum*; *Zierikzee*; *Wormerveer*; *Wormer en Jisp*; *Marsum*; *Deventer*; *Schiedam*; *Vlissingen*; *Sneek*; *Amsterdam*, eerste Departement; *Franeker*; *Enkhuizen*; *Giethorn*; *Meppel*; *Zwolle*; *Tholen*; *Idaarderadeel*; *Cuinre*; *Rotterdam*. Al ware het dat deeze Maatschappij geen ander nut hadt voortgebragt, dan de verbetering van het Schoolwezen, op verscheide plaatzen ingevoerd, zou zij, alleen uit dien hoofde, als eene zeer voortreffelijke inrichting moeten beschouwd worden. Schoolen ontmoet men, in onderscheidene oorden en plaatzen, welke haare verbetering, of ook wel hunnen oorsprong, aan de mildaadige inrichting zijn verschuldigd. Gelukkig was de inval, welke het ontwerp aan de hand gaf, om, zonder de verpligting tot het betaalen der jaarlijksche toelaage, Schoolmeesters tot Honoraire Leden der Maatschappije aan te neemen, mids dezelve zich verbonden, in hun onderwijs zich te bedienen van de Boeken, door haar in 't licht gegeeven. Behalven dit mogen wij een ander voordeel niet onvermeld laaten. Wij hebben 't oog op de Werkjes van onderscheiden aart, van tijd tot tijd in 't licht gegeeven, veele van welke eene gepaste strekking hebben, om den leer-

leeslust op te wekken, het verstand met nutte kundigheden te verrijken, en in het hart een vuur van de edelste gezindheden te ontsteeken.

MARGARETA VAN OOSTENRYK. Zie hier eene overneemenswaardige bijdrage tot het karakter der Prinsesse. MARGARETA, in de wandeling zig *Marge* noemende en genoemd wordende, schijnt, hoe ongunstig sommigen van haar mogen oordeelen, met alle menschelijke gebreken, een zeer geestige, verstandige, letter- en kunstminnende Vorstin geweest te zijn, uit haaren aart, tot goed- en zagtheid overhellende, hoe zeer haar toon, als Landvoogdes, dikwijls klonk naar de snaaren, die haar, omringd van bedorven Hovelingen en booze Geestelijken, (welken zij niet genoeg, naar het schijnt, dorst wederstaan,) van 's Keizers wegen voorgespannen waaren. Met welk eene rondheid zij, die, in haar jeugd, het *bloemken Marguerite* gezegd wierdt (*), door onze Landzaten,

(*) Men weet dat de *Bloem*, dien wij *Madelieve* (misschien voor *Maagdelieve*, zie KILIAAN) noemen, in de Fransche Taal den naam van *Marguérite* draagt; van waar, mooglijk, aan MARGARETA, in haare jeugd, de naam van *Bloem*, *edele en beroemde Bloem*, is gegeven, enz. zie *l. c.* en *Poësies du XV Siecle pag.* 2. *pag.* 214. Dan, wie weet, of hier nog niet een bijzondere reden voor is. Een zeer geagt Schrijver, (ik meen PASQUIER *l. c. Liv.* 6. *f.* 587.) verhaalt, als een aanmerkelijk geval, dat, toen MARGARETE, aan KAREL DEN VIII. ondertrouwd, nog in *Frankrijk* wierdt opgevoed, zij, op zekeren nagt, gedroomd hadt zig te bevinden in een ruim Park, waar in een *Madelief* (*Marguerite*) geplant was, welkers bewaaring aan haar was toevertrouwd; doch dat, terwijl zij 'er ten zorgvuldigste op paste, een ezel (*Asne*) gekomen was, die, na haar verscheide schoppen gegeven te hebben, eindelijk de bloem hadt opgeslokt. MARGARETE was, over dit gezigt, een tijd lang, zeer ontdaan geweest, en de Echtverbintenis tusschen Koning KAREL met ANNE VAN BRETAGNE, zo wel als de te huis zending

 van

ten, somtijds, wierdt aangesproken, kan onder anderen blijken uit de Latijnsche Voorreden, met welke GERARD VAN NIEMEGEN, aan haar, zekeren Geslagt-lijst van het huis van *Bourgondie*, en het leeven van PHILIPS, haaren bastaard Oud-Oom, opdroeg, en in welke hij zig dus uitlaat:
„ ieder is edel, (zegt hij) onder de Christenen, zo dra
„ hij, door onschuld, goedertierenheid en weldadigheid,
„ uitmunt, en die gaaven van Christelijken adeldom zouden,
„ in U, helderer uitblinken, indien de valsche, kapdraagen-
„ de, in 't wit en 't zwart gekleedde, Vleiers, van uw Hof,
„ en teffens van uw oor geweerd wierden; die, om eigen
„ voordeel, op 't gezag van uwen naam, hunne geweldena-
„ rij, niet zonder bloedstorting ('t geen verschriklijk is om
„ te zeggen) uitoeffenen. Indien ik deezen volgen wilde;
„ moest ik (dus gaat hij voort) op den volgenden trant
„ schrijven: Zie daar, doorlugte, vergode, MARGARETE! uwe
„ moederlijke afkomst, die aan U niet meer roem, dan gij
„ aan haar, bijzet. Aan U, die eens Konings en Keizers
„ Dogter, Gemalin en Zuster van een Koning, Moeie van
„ een Koning en Keizer zijt! en wat dies meer is. Maar
„ mij dunkt, dat ik, eenvoudiger, liefderijker en meer naar
„ waarheid, dus spreeke: Ge ontvangt hier, goedertierenste
„ MARGARETE! uwe moederlijke oorsprong, die, zo ge de-
„ zelve niet (gelijk ge doet) door weldaadigheid, zagtmoe-
„ digheid en mildheid, versiert, U, eeuwig, een schande zal
„ verstrekken."

MA-

van MARGARETE zelve, was 'er kort op gevolgd. 't Verhaal van zoodanig een droom, 't zij waar of valsch, maar, schielijk, onder 't Gemeen verspreid, en, door de gelijkheid in klanken van *Arm* en *Amoy* (naar de Fransche uitspraak) en van *Marguerite* met de *bloem* van dien naam, straks voor een Prophetie gehouden, kan der Vorstinne den bijnaam van *bloem* gegeven hebben; schoon dit, egter, een invallende gedagte is en niets meerder. Zekerder is het, dat zij met de Marguerite of Madelieven bloem op de penningen verbeeld wordt.

MARIE van Bourgonje. Om onze Leezers een denkbeeld te geeven van den smaak der vroegere tijden, en met welke kostbaare staatelijkheden de geboorte van aanzienlijke personaadjen gevierd wierdt, zullen wij, uit VAN WYN, het berigt eener geloofwaardige Historieschrijfster volgende, de bijzonderheden vermelden, welke de ter waereldkomst deezer Gravinne vergezelden.

In één der Vertrekken, (ZO schrijft VAN WYN) voor de Kraamvrouwe en het Kind afgezonderd, stondt een zeer groot Ledikant, met karmozijn satijn behangen, en versierd met een zeer rijk Tapijt, waarop een groote son van fijn gouddraad gestikt was, (*brodè de fin or*) en, naar het welke, die Zaal de *Utrechtsche Kamer* (*la Chambre d'Utrecht*) genoemd wierdt, om dat, zo de Schrijfster meende, die van *Utrecht* dit Tapijt den Hertoge PHILIPS geschonken hadden. Men weet, dat die Vorst, in 't voorgaande jaar, zijnen Basterd-Zoon DAVID in den Bisschoplijken zetel hadt weeten te dringen; en dit kan een blijk opleeveren, hoe zeer thans sommigen, in die stad, heur beliefden; ja misschien ook van den bloei des Tapijt-handels aldaar.

Maar, boven al, muntte uit het Kraamvertrek zelve. De Bedden waren gedekt met hermelijne Dekens, en deezen gevoederd met fijn paarls laken. Men zag'er, onder anderen, een zeer ruim *Buffet* (*Dressoir*) met goud laken (*drap d'or Cramoisy*) omhangen, op 't welk een groote menigte, niet alleen van goud en zilver Vaatwerk, maar ook van Kristal, met goud en edele gesteenten versierd, wierdt gevonden. Van drie Confituur-Schaalen (*Drageoirs*), welken men hier onder telde, wierdt één op dertig en een ander op veertig duizend Fransche Schilden (*Escus*) een aanzienlijke som, bijzonder ten dien tijde, geschat.

Naauwlijks was de geboorte van MARIA in 's Hertogen Landen bekend, of men stookte vuuren, luidde klokken, en bedreef overal alle teekenen van vreugde.

Zij wierdt te *Brussel*, in de Kerk van *Coudenberge*, gedoopt; werwaarts men uit het Paleis van *Charolois* trok en keerde, te voet, tusschen twee rijen der *Brusselsche* Schutterij, op eenerleie wijze gekleed, en met toortsen in de hand.

Honderd Hofjonkeren (*gentils Hommes de l'Hotel*) gingen voor de Jonggeboorne uit, terwijl de slip van het Doopkleed gedraagen wierdt door BEATRIX *van Portugal*, gehuwd aan ADOLF *van Cleve*, Heer van *Ravestein.* JAN *van Bourgonje*, Graaf van *Estampes*, droeg de Waskaars; de Heer VAN RAVESTEIN zelve het Zout, in een overdekte Schaal, en ADOLF, hier gezegd *Monsieur de Gueldres*, Zoon van Hertoge ARNOUD VAN GELDER, (die dus toen reeds de vriendschap van PHILIPS zogt, met wien zijn Vader oneenig was,) de overdekte Bekkens; zo als men bij Doopplegtigheden, in die tijden, gewoon was. (*)

In de Kerk zelve, daar honderd Hofbedienden, (*Officiers de la Cour*) elk mede met een toorts in de hand, den trein afwagteden, en die geheel met Tapijten versierd was, hadt men, bij het Choor, een soort van Beddinge, (*Lict de carreau de drap d'or*) opgerigt, die niet alleen met goud Laken, Hermijnen en andere kostbaare Stoffen was opgepronkt, maar gedekt met een schoon fijn Laaken, van Hollandsch Lijnwaad, (*beau fin drap de toilette de Hollande*) (†). De

(*) Het draagen van de Waskaars, en van het Zout, wierdt de meeste eer gereekend. De Schrijfster teekent aan, dat aan ADOLF hier de rang, naar meening van sommigen, boven zijnen Oom VAN RAVESTEIN, hadt dienen gegeven te worden. 'Er was geen hof anders, daar de Ceremonie, tot in de kleinste zaken toe, aan zulke stipte regelen verbonden was, dan dat van *Bourgondien.* Sedert is die staatelijkheid, na 't huwelijk van MAXIMILIAAN met MARIA, in 't huis van *Oostenrijk* overgegaan, en langst bij den Spaanschen tak gebleven.

(†) Ik teeken dit te meer aan, om dat men 'er uitziet, tot welk een trap van aanzien dit Handwerk, hier te Lande, reeds was gekomen. Trouwens, reeds in 1396, schikte men in *Frankrijk*, ter verlossing van JAN VAN BOURGONDIE, Vader van onzen PHILIPS, en toen in den slag van NICOPOLI gevangen, den Turkschen Sultan BAJAZET, eenige Geschenken toe, en, onder deezen, zeer dun

De doopvont stondt mede onder een Pavillioen van goud Laken; en hier wierdt der toenmaalige rijkste Erfgenaame van Europa, door den Aartsbisschop VAN CAMBRAI, het Bondzegel toegediend: wordende ten Doop geheven door ISABELLE, Gemalin van PHILIPS I, Grootmoeder van het Kind, begeleid door den Dauphin van *Frankrijk*, sedert LODEWYK DE XI.; die, zijnen Vader ontvlugt, zig thans aan het Hof van *Bourgondie* ophieldt.

Nog teekent VAN WYN, aangaande het ontijdig einde van MARIA, het volgende aan, dat zij, eene liefhebster zijnde van lichaamsoeffeningen, bijzonder van schaats- en paardrijden, zich op den elfden Februarij des Jaars 1482, tusschen *Brugge* en *Dammen* ter jagt begaf, op een driftig Vrouwenpaard of Teller, wiens beugels, onder het snel rijden, van een sprongen, waardoor de zadel los, en MARIA agterover schoot, nederkomende op een zwaar stuk hout, met dat gevolg, dat zij, aan de lendenen, eene zo zwaare kwetzuur bekwam, dat er, na verloop van zes weeken, de dood op volgde. Haar lichaam wierdt te *Brugge*, het hart, volgens haare uitdrukkelijke begeerte, te *Antwerpen* begraven.

Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels* enz.

MARIA DE II. Van wegen de naauwe betrekking, welke deeze voortreffelijke Vrouwe, door haar Huwelijk, weleer tot de Nederlandsche Gewesten heeft gehad, vindt dezelve geene onvoegzaame plaats in onze Verzameling. Het uitmun-

dunne en kostbaare *Hollandsche* en *Kamerijksche* Lijnwaaten (*Linei panni* Hollandici *et Cameracenses, valde tenues et pretiosi*) volgens MEJER. *Annal. Flandr. f.* ✝. 214. Ik moet egter bekennen, bij FROISSART, dien hij aanhaalt, het woord *Hollandsch* niet gevonden te hebben, maar alleen *fines blanches toilles de* REIMS. Immers zo lees ik in de fraaie uitgaave van 1518, welke ik gebruike, en aldaar 4 *vol. f.* 56. *Vso.*

mantend karakter, welk de volgende leerzame bijzonderheden een toon spreiden, doet mij te meer daartoe besluiten. Zij was de Dochter van JACOBUS DEN II, eerst Hertog van *Yorck*, en daarna Koning van *Engeland*, en wierdt geboren in het paleis van *St. James*, op den tienden van Bloeimaand des Jaars 1662. Schoon de Koning haar Vader, die ten tijde haarer geboorte slechts Hertog van *Yorck* was, eenige geneigdheid vertoonde voor den Roomsch-Katholijken Godsdienst, en haare Moeder daar van openbaare belijdenis deedt, wierdt MARIA nogthans in den Protestantschen Godsdienst opgevoed. Den ouderdom van volle zestien jaaren hadt zij nog niet bereikt, toen zij in den echt wierdt vereenigd met WILLEM DEN III, Prinse van *Oranje*, op den vijftienden van Slagtmaand des Jaars 1677. Kort na de voltrekking haars huwelijks, stak zij met haaren Gemaal na *Holland* over, daar zij elf jaaren woonde, te weeten tot in Sprokkelmaand des Jaars 1689, wanneer zij na *Engeland* terug keerde. Van elders is het bekend, wat aanleiding gaf tot deeze reize: de afkeer naamlijk der *Engelsche* Natie van JAKOBUS DEN II, en haare wensch om deszelfs Dochter MARIA den throon te doen beklimmen. Op den twaalfden dag der straks genoemde Maand kwam zij te *Whitehall*, en wierdt 's anderen daags voor Koningin van *Engeland* uitgeroepen. De Opperheerschappij, de Kerkopperhoofdigheid en het gezag over alle eigendommen en goederen aan de Kroon behoorende, deelde zij gelijklijk met den Koning haaren Gemaal; doch het bestuur en de uitvoerende magt berustten alleenlijk in den Koning, ingevolge van een Verdrag, bij het beklimmen van den Throon aangegaan. In 't vervolg, nogthans, maakte het Parlement eene Akte, behelzende, dat, geduurende des Konings afwezigheid, de Koningin de zelfde magt in Regeeringe en uitvoeringe zou bezitten. Diensvolgens bediende MARIA zich van deeze magt, zo dikmaals de Koning uitlandig was, en stelde hem dezelve wederom in handen, zodra hij in het Rijk wederkeerde.

MARIA bezat alle de hoedanigheden van lichaam en geest, welke aan haaren hoogen rang voegden; op haar mogt het zeggen van SUETONIUS worden toegepast: *Omnes Mariae corpo:*

poris animique Virtutes, quantas nemini cuiquam contigisse satis constat. Haare ingetogenheid was zodanig, als haarer waardigheid en het gewigt der zaaken, welke zij behandelde, betaamde. Bij andere gelegenheden, egter, bezat zij eene inneemende openhartigheid, die allen, welke toegang tot haar hadden, bewoog, met eene betaamelijke vrijmoedigheid te handelen. Zij was een geslagen vijandin van alle dubbelhartigheid, en gelijk zij niemand wilde misleiden, vermijdde zij ook zorgvuldig alle gelegenheden, die anderen in de verzoeking konden brengen om haar te misleiden. Spotagtigheid van aart kon zij in zich zelve, noch in anderen, dulden; zij beschouwde het als wreed en barbaarsch, zich te vermaaken, ten koste van anderen, en uit de dwaasheid of rampen der naasten gelegenheid te zoeken om zijne geestigheid en vernuft te toonen. Een verstandig Schrijver merkt aan, dat zij alle de bevalligheden van haare eigen, en alle de grootheid van ziel van onze Sexe bezat. Indien zij de *Zenobiaes* en andere Heldinnen der oudheid niet navolgde, de reden hiervan was, geen gebrek aan moed; maar omdat zij van verstand was, dat zodanig een rol haare Sexe niet voegde. Veel werks maakte zij van het leezen van Godgeleerde Boeken, en hadt bijzonderlijk groote agting voor de Geschiedenis der Kerkvergaderinge van *Trente*, door FRA PAOLO geschreeven. Het leezen der Geschiedenissen in 't algemeen was haare geliefde oeffening; doch bovenal van de Geschiedenis van haar eigen land, als meest geschikt om haar eene meenigte van heilzaame lessen en onderrigtingen aan de hand te geeven. Bij zekere gelegenheid vraagde zij aan den beroemden Bisschop BURNET, haaren Vriend, waarom de Koning, haar Vader, zo zeer gebeeten was op JURIEU, een bekend Fransch Schrijver van haaren leeftijd! BURNET antwoordde, dat dit voornaamlijk aan JURIEUS scherpen schrijfstijl te wijten ware, hebbende hij, onder anderen, zeer onbetaamelijk gesprooken van MARIA, Koninginne van Schotland; waardoor hij een blaam gebragt hadt over allen, die uit deeze Vorstin gesprooten waren. De Prinses MARIA hervatte hierop, dat JURIEU niet te beschuldigen was, indien 't geen hij van Koninginne MARIA hadt geschreeven, overeen kwam

kwam met de waarheid. Op welke rondheid zij deeze fraaie algemeene aanmerking, eener Vorstinne waardig, liet volgen: „ Dat, indien de Vorsten (de kwaade naamlijk) in de daad „ zodanig waren, als de Geschiedschrijvers hen vertoonden, „ zij dusdanig eene (strenge) behandeling wel verdiend hadden; als mede dat dezulke, die hunne voetstappen volgden, moesten verwagten, eveneens te zullen behandeld „ worden; dat de waarheid ten langen laatste moest aan den „ dag koomen, en dat zij dezulke, voor wien zij niet voordeelig was, te minder spaarde, naar gelang zij langer was „ in bedwang gehouden; dat het maar een geringe smart „ was, in hunne waare gedaante aan de waereld voorgesteld „ te worden, in vergelijking der weezenlijke onheilen, welke zij met eigen handen anderen berokkend hadden." Zij geloofde dat alle Vorsten zulke Geschiedenissen, als de geheime Geschiedenis van PROKOPIUS, moesten leezen: omdat, schoon deeze Geschiedschrijver misschien de dingen een weinig verzwaard, en op eene onhebbelijke wijze geschreeven hadt, zij, nogthans, uit dusdanige Geschiedenissen konden zien, wat, naastdenkelijk, de waereld van hun zeggen zoude, wanneer zij door vreeze voor hunne magt niet meer weerhouden wierdt. — Zij beminde de Dichtkunde, en wist 'er wel over te oordeelen; en zij waardeerde haar te hooger, naar gelang derzelver onderwerpen van meer aangelegenheids waren. Zij besteedde veel meer tijd aan leezen en letteroeffeningen, dan de zulken konden gelooven, die niet wisten, hoe veel zij zich in haar Kabinet gewoon was op te sluiten: want nimmer verzuimde zij, om eenigerhande reden, de bijzondere en openbaare Godsdienstoeffening. Nog meer tijds zou zij der Letteroeffeningen hebben toegewijd, hadt niet een zeker ongemak, waar mede zij van tijd tot tijd aan de oogen gekweld was, haar genoodzaakt, haaren lust hieromtrent te bedwingen. Haare oogenblikken van uitspanninge besteedde zij zeer aangenaam aan het beöeffenen der Bouwkunde en het beplanten van een geliefden Tuin. — Gelijk zij de goedertierendste onder de Vorstinnen was omtrent haare Onderdaanen, dus was zij ook de inschikkelijkste der Vrouwen jegens haaren Echtgenoot, en de beste der Mees-

ses.

teresfen ten aanzien van haare Dienstboden; ook wierdt nimmer eene Meesteres meer gevreesd en bemind. Het voldeedt haar niet dat zij zelve met goedwilligheid en Godsvrugt begaafd was, maar zogt ook de zelfde deugden in te boezemen aan allen, die de eere hadden van met haar te verkeeren: voornaamlijk de zulke, welke onder haar bijzonder opzigt stonden. Merkwaardig is het, dat zij een voorraad van goede Boeken liet brengen op die plaatzen, daar de Wagt gehouden wierdt, opdat zij, die niet onmiddelijk in dienst waren, den tijd nuttig mogten doorbrengen. De verbetering der zeden ging haar zeer ter harten. 's Daags vóór haar overlijden hoorde men haar zeggen, dat hoewel zij weinig hoope hadt, de zeden haarer onderdaanen te zullen hervormen, zij, nogthans, besloten hadt, in haar aangevangen werk te volharden, en dat nimmer iets in staat zijn zou, haar daar van af te trekken; dat zij niet zou nalaaten, alles te beproeven 't geen daartoe konde dienen, en haar ontwerp voort te zetten, hoe langzaam en ongevoelig deszelfs vorderingen ook zijn mogten. — Weldaadig was zij in de grootste uitgestrektheid; zij nam alle gelegenheden waar om de zulken, die gebrek leeden, of zich op de eene of andere wijze in verlegenheid bevonden, te hulpe te koomen. Duizenden van menschen ondervonden dagelijks de uitwerkzels haarer mededeelzaamheid; nimmer deedt eene Vorstin onder de Christenen zo veele liefdegiften, met minder vertooning. Wat aangaat de zaaken van Regeeringe in 't algemeen, haare naauwkeurigheid om zich op de gestelde uuren in den Raad te vervoegen; haar geduld in de gehoorgeevingen; haare zagtmoedigheid in het geeven van bevelen; haare ingetogenheid in het spreeken; haare getrouwheid in beloften; haare toegeeflijkheid, wanneer zij iemand op eenen misslag agterhaalde; haare vaardigheid in het beloonen; haare naarstigheid in het geeven van ordres; haare gereedheid in het hooren van den raad, dien men haar gaf; en het naauwkeurig berigt, welk zij aan den Koning haar Gemaal deedt: alle deeze deugden blonken in haar zo luisterrijk uit, en gingen met zo veel wijsheids gepaard, dat zij geene haarer pligten verwaarloosde, en

dat niets in haast, verward, of met ongeduld, bleek verrigt te zijn.

In den Jaare 1690 nam MARIA, voor de eerste maal, het bewind der zaaken in handen, terwijl de Koning haar Gemaal zich in *Ierland* onthieldt, om dat Rijk zijner heerschappije te onderwerpen. Geduurende dit bewind van MARIA hadt de *Engelsche* Vloot, die onder het bevel stondt van den Graave VAN TORRINGTON, het ongeluk van verslagen te worden door de *Franschen*: eene gebeurtenis, bekwaam om de Koningin voor altoos een tegenzin tegen het Rijksbestuur te doen opvatten. Doch zij betoonde, te deezer gelegenheid, een groot geduld en eene volkomene onderwerping aan den Godlijken wille, zonder eenige bekommernis over het toekoomende. En hoewel de luisterrijke overwinning, in *Ierland* bij de *Boyne* behaald, en de behoudenis van den persoon des Konings, die, door een Kanonschoot, eene wonde aan zijn been hadt ontvangen, het toneel een weinig deedt veranderen, en de zaaken van *Engeland* in een anderen toestand bragt, de Koningin bleek des niet veranderd te zijn; zij betoonde daarover veel vreugde, doch met dezelfde bedaardheid. Het tweede jaar van haar Rijksbewind voltooide de te onderbrenging van geheel *Ierland*, hoewel men geringe hoop gehad had op een zo goeden uitslag. Zij viel niet af in de aanmerkingen, welke zij over deeze gebeurtenissen maakte. „ Onze heirmagten, zeide zij, scheenen elderen geducht te zijn, zo ter Zee als te Lande, en „ wij hoopten op deeze of geene gebeurtenis, welke beslissende zijn zoude; alleenlijk vreesden wij, dat in *Ierland* „ onze magt niet groot genoeg zijn zoude, om aldaar eenen „ Veldtogt te doen, welke van den Oorlog een einde zoude „ maaken. Maar de oogmerken der Voorzienigheid verschillen zo zeer van de verwagtingen der menschen, dat 'er „ niets aanmerkelijks is voorgevallen, behalven in *Ierland*, „ van waar wij weinig of niets verwagten."

Naauwlijks was de Koningin, in den Jaare 1692, aan het roer van Staat gezeten, of *Engeland* zag zich gedreigd met eene landing en inval der vijanden; doch tegenwind hieldt de Vloot der *Franschen* in hunne havens op, begunstigde de

ver-

vereeniging van de Schepen der *Engelschen* en hunner Bondgenooten, en hij liep niet om, voor dat hij medegewerkt hadt tot het behaalen der roemrijkste overwinninge, welke *Engeland* ooit bevogten heeft; en die geenen, welke eenen inval in dat Rijk doen wilden, hadden, daarenboven, het akelig schouwspel voor oogen, van hunne beste Schepen te zien verbranden. De tijding deezer blijde gebeurtenisse vernam de Koningin met dezelfde bedaardheid, met welke zij voorheen den Hemel met de donkerste wolken bedekt gezien hadt. Even donkere wolken scheenen zich aan de lucht te verzamelen, geduurende haar Rijksbewind in den Jaare 1693, door den ongelukkigen uitslag van den slag van *Landen*. Het volgende jaar was het laatste, dat MARIA aan het bewind der zaaken de hand sloeg. Toen scheen de Zon des geluks veel klaarder over *Engeland*. De *Engelsche* legermagten te Lande overtroffen die der vijanden in getal en sterkte; zij hadden op dezelve verscheide aanzienlijke voordeelen behaald; terwijl de Vlooten zich verzekerden van de heerschappije, niet alleen van de Zeeën aan *Engeland* grenzende, maar ook van den geheelen Oceaan en der Middellandsche Zee. In dezen bloeienden staat stonden de zaaken, met de hoop op eenen gelukkigen uitslag in het toekoomende. De toebereidzels tot den volgenden Veldtogt wierden met allen vlijt en spoed gemaakt, wanneer het der Voorzienigheid behaagde, *Engeland* van een zijner waardste panden te berooven, door deszelfs doorluchtige Koningin uit dit leven weg te rukken. Onverwagt wierdt MARIA overvallen van de Kinderpokjes, die binnen weinige dagen een einde aan haar leeven maakten, op den zevenden van Louwmaand des Jaars 1695, des morgens ten een uur, in het drie en dertigste jaar haars ouderdoms. Niet alleen in *Engeland*, maar zelfs in de *Vereenigde Gewesten*, wierdt zij, om haare uitmuntende deugden en voortreffelijke hoedanigheden, van grooten en kleinen, oprechtlijk betreurd. De Koning, haar Gemaal, was zo getroffen van haaren dood, dat hij verscheiden weeken buiten staat was, om zich met zaaken van gewigt bezig te houden. Van haare Godsvrugt en gelaatenheid in haar uiterste, vinden wij een bezigt in de Geschiedenisse van Bisschop BURNET, die

haar van nabij kende, veel met haar, zo in *Engeland* als in *Holland*, hadt omgegaan, en in wien zij een ongemeen vertrouwen stelde. Van dit vertrouwen vinden wij een merkwaardig voorbeeld, door den Bisschop zelven verhaald. Op zekeren tijd, terwijl zij zich nog in den *Haage* onthieldt, voor dat zij den *Engelschen* throon beklom, haar gevraagd hebbende, wat zij dagt, dat de Prins haar Gemaal zijn zoude, wanneer zij eens Koningin van *Engeland* wierdt? bragt hij haar, zonder veel moeite, tot het besluit. „ Dat zij „ zich vergenoegen zou met den naam van Koninginne, dat „ zij den Prinse den naam en het gezag van eenen Koning „ zou doen opdragen, en dat zij, volgens de les der Schrif„ tuure, hem, als haaren Man, in allen gehoorzaam zijn „ zou", zo hij haar, als zijne Vrouw, beminnen wilde." Prins WILLEM was zeer in zijnen schik met dit besluit, hetwelk de Prinses, naderhand, in BURNETS tegenwoordigheid, hem verhaalde. „ Hij was," zeide hij, op een anderen tijd, tegen iemand, „ nu negen jaaren getrouwd geweest, zonder „ dat hij het hart gehad hadt, om de Prinses te brengen op „ een stuk, welk BURNET, in éénen dag, hadt weeten af te „ handelen."

Geduurende haare ziekte, en toen alle hoop reeds verlooren scheen, verklaarde Koning WILLEM aan BURNET, met traanen in de oogen, dat hij, van den gelukkigsten Mensch, die hij geweest was, het elendigste schepzel, dat 'er op aarde was, zoude worden; dat hij, geduurende hun huwelijk, niet een éénig gebrek in haar ontdekt hadt; en dat zij verdiensten bezat, welke niemand dan hij zelve konde kennen. — Koningin MARIA was van eene meer dan middelmaatige grootte, bezat eene aangenaame en deftige houding, een innemend voorkoomen, fraaie en regelmaatige trekken, en eene bloozende koleur.

MARTINET, (JOHANNES FLORENTIUS) wierdt gebören op den twaalfden Junij des Jaars 1729, te *Deurne*, in de voormaalige Meierij van *'s Hertogenbosch*, alwaar zijn Vader het Leeraarampt onder de Hervormden bekleedde, doch, toen zijn Zoontje den ouderdom van slegts den jaaren bereikte, den

deezer waereld overleedt. Toen vertrok onze JOHANNES, met zijne Moeder, na *'s Hertogenbosch*, alwaar hij eerst op de Taalen, en vervolgens, onder de Hoogleeraaren te dier Stede, zich op hoogere Weetenschappen toeleide. Het Hoogeschool te *Leijden* ontving hem vervolgens, als een veelbelooven den Jongeling, die zich, in het beoeffenen van allerlei takken van Weetenschappen, die met zijn toekomend beroep in betrekking stonden, tot een bekwaamen Euangeliedienaar vormde. MUSSCHENBROEK onderwees hem in de Wijsbegeerte, en JOHANNES ALBERTI in de Godgeleerdheid. In den Naazomer des Jaars 1750 wierdt MARTINET, onder de Klassis van *Peel* en *Kempeland*, tot Proponent aangesteld. Drie en een half jaar, evenwel, verliepen er, voordat hem een beroep wierdt opgedraagen; van welk lang verwijl de reden moet gezogt worden, deels in het groot getal Proponenten, 't welk, ten dien tijde, eenige honderden beliep; deels, omdat de Leerlingen van ALBERTI, toenmaals, niet in den besten reuk waren, immers minder gezogt wierden dan die van andere Hoogleeraaren, wien de naam van zuivere Rechtzinnigheid naaging. Dien tusschentijd, egter, bragt MARTINET ledig noch nutteloos door. Zijner overheersch ende zucht tot de Wijsbegeerte bot vierende, en vooral op de beoeffeninge der Natuurlijke Historie zich naarstig toeleggende, bekLom hij, in de Maand Meij des Jaars 1753, den trap van Meester in de Vrije Kunsten; verdeedigende, bij die gelegenheid, in 't openbaar, eene Verhandeling over de Ademhaaling der Insekten (*Dissertatio Philosophica Inauguralis de respiratione Insectorum*). Na verloop van gemelde tijdvak, wierdt MARTINET als Leeraar beroepen, in de Maand Meij des Jaars 1756, te *Gellekum* en *Rhenoij*, twee Dorpjes, niet verre van *Leerdam*. Hier vertoefde hij tot in de Maand October des Jaars 1759, wanneer hij na *Edam* vertrok; eene gewenschte verplaatzing, als die hem nader bragt bij zijne vrienden, die hij nu reeds in merkelijken getale telde. Vier jaaren laater tradt hij in 't huwelijk met MARIA MARGARETA VAN OSSENBERGH, eene Dogter van zeer goeden huize. Met veel lof bediende hij de *Edamsche* Gemeente, zestien jaaren lang, wanneer hij na *Zutfen* vertrok, op ster-

 ken

ken aandrang en door bewerking vooral van den Heere VAN DER CAPELLEN, *Heere van Dertis*, Burgemeester dier Stad.

Geduurende zijn verblijf te *Rhenoij* en te *Edam*, nam MARTINET in zijn huislijk opzigt en onderwijs eenige Jongelingen, bij welke 's Mans naagedagtenis nog heden in zegening wordt bewaard. Van zijne verbaazende vorderingen in de kennis der Natuurlijke Historie gaf hij eene proeve, in het Antwoord op de Vraage van de Hollandsche Maatschappij der Weetenschappen te *Haarlem*, luidende: „ Wat er tot dien „ tijd toe over de Natuurlijke Historie van ons Vaderland „ geschreven ware? Wat er nog aan dezelve ontbrak? En „ welke de beste wijze ware, waarop die Historie zou die„ nen geschreven te worden?" De tweede of zilvere Prijs was het Eerloon diens arbeids. In den Jaare 1779 verkoos hem die Maatschappij tot haar Medelid, en bewees hij aan dezelve, behalven zijne eigen opstellen, geen geringen dienst, door het vervaardigen van een omstandig Register op de achttien eerste Deelen haarer uitgegeeven Verhandelingen. Dat Register toont aan den opslag des oogs, dat niemand van alle de Leden zo veele bijdragen tot die Verhandelingen, als MARTINET, heeft geleverd. Twee Verhandelingen munten onder dezelve uit: de eene over het *opdoemen van zee en land, en diergelijke verschijnzels*; de andere over *het wier der Zuiderzee*. Geen wonder dat ook andere Geleerde Genootschappen een Man van zo veele kunde en vermaardheid aanzogten en het Lidmaatschap opdroegen! In het Jaar 1780 verkoos hem het *Zeeuwsche Genootschap der Weetenschappen, te Vlissingen*, en in den Jaare 1787, het *Bataafsch Genootschap van Proefondervindelijke Natuurkunde, te Rotterdam*, tot Medelid. Eene Verhandeling over het *Grondijs*, het eerstgenoemde Genootschap toegezonden, was, evenwel, de eenige vrugt van dit tweevoudig Lidmaatschap. Zeer onverwagt overleedt MARTINET. Herhaalde toevallen van beroerte hadde zijn denk- en spraakvermogen merkelijk geknakt. In de hoope op eenige beternisse hadt hij, in de Maand Junij des Jaars 1795, zich na *Amsterdam* begeven, om er de kragt der Electrische bewerkingen te beproeven. Gehuisvest bij zijne Vriend, den Makelaar A. HUSCUS, naadat hij een

een gerusten nacht hadt doorgebragt, zittende aan zijn ontbijt, overviel hem, onder het steeken van een stukje broods in zijn mond, zijn oude kwaal, die in een slaapziekte uitliep, en, naa vijf dagen, een einde aan zijn leven maakte, in den ouderdom van ruim zevenenzestig jaar.

Werkzaam, bijkans zonder voorbeeld, was MARTINET; daar van kunnen getuigenis draagen de Schriften, door hem zelven opgesteld, of door hem in 't licht gegeeven. Wij zullen ze opnoemen. *Kerkelijke Historie der Waldensen*, 1765, vermeerderd en verbeterd herdrukt in 1775. *Katechismus der Natuur*, waar van het eerste Deel in den Jaare 1777 het licht zag; een werk, dat, in verbaazenden opgang, naauwlijks ooit zijn weêrgaê hadt, en niet slegts in het *Hoogduitsch*, maar ook, gelijk men stellig heeft verzekert, in *Noord-Amerika*, in het *Engelsch* is overgezet. — *Zeemans Handboek.* — *Historie der Wereld.* — *Geschenk aan de Jeugd*, waaraan zijn Vriend en Amtgenoot A. VAN DEN BERG, nevens hem, gearbeid heeft. — *Vaderlandsch Huisboek.* — *Verhandelingen en Waarneemingen over de Natuurlijke Historie van het Vaderland.* Andere Schriften, door MARTINET uitgegeven of vertaald, draagen de volgende titels: *Anonymi Observationes in passionem Jesu Christi.* BOWERS, *Historie der Pausfen*, de twee laatste Deelen. — De Werken van FLAVIUS JOSEPHUS in 't Nederduitsch. — JOHAN CAREL PALIER, *Leerredenen over de Heidelbergsche Catechismus.* — F. DODDRIDGE, *tien Predikatien.* — W. LEERHMAN, *Pligten van een Euangeliedienaar.* enz.

Zie *Levensberichten van* J. F. MARTINET, *door* A. VAN DEN BERG.

MAURICIUS, (JAN JACOB) hadt tot Vader een geweezen Roomschgezinden Priester, doch die, vervolgens, tot de gezinte der Hervormden overging, en tegen de begrippen zijner voormaalige Geloofsgenooten verscheide Werkjes schreef. In den Jaare 1693 geboren, bekleedde onze MAURICIUS eerst den post van Commis bij den Hollandschen Raadpensionaris

ISAAK VAN HOORNBEEK, wierdt vervolgens Penfionaris van *Purmerend*, daarna Refident der Algemeene Staaten te *Hamburg*, en eindelijk Gouverneur-Generaal van *Suriname*. Gedurende de negen jaaren, welke hij den laatstgemelden post bekleedde, ondervondt hij eene afwisfeling van onaangenaamheden, door de bewerking van lieden, welke hem een ongenegen hart toedroegen, en zijn beftuur, in allerlei manieren, zogten verdagt te maaken. Bijkans bezwijkende onder den last der plaagerijen, verzogt hij, in den Jaare 1751, verlof, om na het Vaderland terug te komen, alwaar hij, tot genoegen zo wel van 's Lands Staaten, als van de Vergaderinge der Societeit van *Suriname*, zich in zulkervoege verdeedigde, dat hij van den aangewreeven blaam vrijgefproken, en daarenboven met een allerloflijkst Getuigfchrift wierdt vereerd. Zedert leidde MAURICIUS een amptloos leeven, der Dichtkunde toegewijd; van welke hij, ten allen tijde, veel werks gemaakt hadt. Hij overleedt, in hoogen ouderdom, op den eenentwintigften Maart des Jaars 1768. De volgende fraaie Dichtkundige Werken zijn de vrugten zijner penne: *de Lijdende Heiland*; *Gezangen op Zee*; *Dichtlievende Uitfpanningen*; *Onledige Ouderdom*; *Regtsgeleerde Uitfpanningen*; behalven verfcheide Toneelftukken, van welke de SESOSTRIS meermaalen, met toejuiching, ten *Amfterdamfchen* Toneele gevoerd is.

MAURITS. Op het verhaal van den Heer J. WAGENAAR, en, uit dien Hiftoriefchrijver, door ons overgenomen, Deel XXII. bl. 302, dat 's Graaven Jaarwedde, bij zijne benoeming tot Hoofd van den Raad van Staaten, gefteld wierdt op twee duizend ponden van veertig Grooten ter maand, ontmoeten wij, bij den Heer VAN WYN, eene uitbreidende aanteekening, welke hier verdient ingevuld te worden, om meer dan ééne reden, welke den Leezer gereedlijk zullen in 't oog vallen. De Hiftorie van WILLEM DEN I. kan hier uit tevens eenig licht ontvangen. VAN WYN fchrift aldus. „Buiten die Wedde, wierdt ook de Hofhouding van den Graave, volgens eene Ordonnantie op dezelve gemaakt, voor rekening van *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* genomen; en, in 't be-

begin, op omtrend dertig duizend guldens 's jaars begroot. Men onttrok zig ook aan 's Vorsten Weduwe en Kinderen niet; nopens welk stuk ik een oogenblik zal stil staan, te meer, daar dit punt mij voorkomt, bij onze Schrijveren, eenigzints spaarzaam behandeld te zijn.

„ 't Is bekend, dat de dikwijls onvermijdlijke kosten, ten dienste van den Lande, door ORANGE gemaakt, zijne groote verliezen in dien dienst geleden, zijn talrijk Huisgezin, rijklijke Hofhouding en ongeldzugtigheid, 's Vorsten Boedel met schulden overladen hadden. Dan de Staaten, met naame die van *Holland* en *Zeeland*, welken nevens die van *Friesland* en *Utrecht*, de kosten der Begraafnisse voor hunne reekening namen, toonden al raach, hoe zeer zij de gedagtenis zijner Doorlugtigheid, ook in deszelfs Nageslagt, wilden eeren, niet zonder kosten van den Lande, voor zo ver, naamenlijk, de sobere toestand der Kasse zulks gedoogde. Zij hadden, kort voor 's Prinsen overlijden, aan deszelfs Gemalinne eene pillegifte, ten behoeve van haren onlangs gebooren Zoone FREDRIK HENDRIK, toegezegd, bestaande in eene losrente van vier en twintig honderd ponden, jaarlijks, tot veertig grooten het pond, waarin *Holland* agttien, *Zeeland* zes honderd ponden, zoude dragen, en van welke gifte, eerstdaags, de behoorlijke en gezegelde brieven zouden overgeleverd worden, welk laatste egter nog niet gevolgd was. Dan, twee dagen voor de begraafnis van 's Lands Vader, besloot men in *Holland* tot die bezegeling, die nog wel eenigen tijd, maar niet de betaaling, marde, even als *Utrecht* mede, tot zes honderd guldens 's jaars, aan lijfrenten, besflooten hadt. 't Bleef hier niet bij. Daar die van het Sterfhuis, door de Schuldeisscheren, telkens lastig gevallen, zig zelven, zo met opzigt tot deezen, als tot het gaande houden der Hofhoudinge, niet redden konden, en ook de Vorstinne Weduwe zig aan de Staaten van *Holland* vervoegd hadt, met verzoek, om Bewindsluiden in den Boedel te stellen, tot de aankomst der Bloedvoogden, namen de Staaten die zorge op zig, en begrijpende dat de uitgaave van het Sterfhuis diende te worden verminderd, en op zodanig eenen voet gebragt, dat, gelijk zij spraken, „ de eere van het Hof

 „ ende

„ ende van de Staten geconserveert mochte werden, met „ goedt contentement van de Gemeente," stelden zij, behalven drie Bewindslieden, nog vier andere Leden, uit den hunnen aan, ten einde, met die van *Zeeland* en *Utrecht*, een nieuw plan van Hofhouding, zo wel voor de Prinsesse, als voor den Graave MAURITS, te beraamen. Ook wierdt de Wedde van wijlen zijne Doorluchtigheid, tot den 1 van Herfstmaand des Jaars 1584 verlengt, en kwam men, op aandrang der Hofmeesteren, den Boedel te gemoete, met eene somme van agttien duizend guldens; laatende wijders nog eene somme van negen of tien duizend guldens, uit 's Lands Kasse, volgen, met vooruitzigt van verdere betaaling voor de Kooplieden, (*Levriers*), die goederen aan het Sterfhuis geleverd hadden. Dan, daar die Kas zelve zeer slegt voorzien, en met de lasten van den oorlog zwaar gedrukt was, besloot men, de gelden, welken tot voldoening van agterwezen, aan eenige Edellieden, en andere hoogere en laagere Bedienden, moesten worden uitgereikt, alvorens men dezelven konde afdanken, niet te neemen tot laste van den Lande, maar, daar toe, aan den Boedel te verstrekken eene somme van zeven duizend guldens, voor welke de Stad *Geertruidenberg*, die bij zijne Doorluchtigheid, voor gelijke somme, wel eer, in pandschap was genomen, zou worden afgelost. Ook hadt men, ter afdanking als boven, de Bewindhebbers van 't Sterfhuis, op hun verzoek, gemagtigd en toegestaan, eenig zilverwerk, van 't welk deezen eene lijst hadden overgegeven, te mogen verkoopen, of doen smelten; als mede de Tapeetserijen, Lijnwaaten en verdere bederflijke Goederen, ten overstaan van twee of drie Wethouders der Stad *Delft*, ter hoogster markt te doen verkoopen; van welke goederen egter bij gevolg, bijzonderlijk de kleederen zijner Doorlugtigheid uitgeslooten wierden, die, ter onderhandsche verkoop, tot dienst der Schuldeisscheren, wierden geprijseerd. Dit alles belette niet, dat eenigen der laatstgemelden, de roerende goederen, voor den Verkoop, bekommerden; doch de Staaten gelastten 't Hof van *Holland*, „ tot eere van den Lande „ ende Sterfhuyze voorn." deze luiden voor Kommissarissen

ſen te doen verſchijnen, zonder over deeze zaak openlijk te doen pleiten.

„ Langs deezen weg, wierden de zaaken, allengskens en op eene gevoeglijke en min kostbaare wijze, geregeld, en hier uit kwam ſtraks de Ordonnantie voort op de Hofhouding van MAURITS, van welke ik boven gewaagde, en waar bij ik hier alleenlijk zal voegen, dat de Staaten van *Holland*, op het verzoek van dien Graave, om de Hoofd-Officieren van zijn huis te benoemen, hunne Gemagtigden gelastten „ de „ voorſz. Hooft-officieren ende andere te ſtellen, regaard „ nemende, dat deſelve, is 't mogelyck, genomen mogen „ werden uyt de Provinçien, tot onderhoudt van den Staet „ van ſyne Genade contribuerende, in alles bequaem ende „ geſchickt zynde." Daar de Staaten thans als Voogden handelden, ſtelden zij mede aan, „ die van den Raede ende „ Reeckeningen, ende den Theſaurier in 't Hof van ſyne „ Excellencie."

„ Wat de Princesſe Weduwe betreffe, ſchoon men haar, na 's Prinſen dood, twee kamers op 't Hof, voorzien „ *ende* „ *getappiſſeert na hare qualiteyt*," ſchijnt te hebben aangewezen, met vrijheid om alle haare roerende en onroerende goederen, weder tot zig te neemen, behaagde *Holland* haar in kort minder dan voorheen; 't zij dan dat zulks aan 't misſen van haaren, in dit Gewest verlooreren Gemaal, of aan eenen, haares inziens niet genoegzamen onderſtand, of aan andere redenen, te wijten ware. Zeker is het, dat zij, reeds op den 12 van Herfstmaand des Jaars 1584, den Gemagtigden uit de Edelen en Steden, die, bij 't vertrek der Staaten, ter voorziening op alle voorvallende zaaken, te *Delft* gebleven waren, door twee Hofmeesteren, liet aandienen, hoe zij op Saturdag toen eerstkomende, van meeninge was zig naar *Vlisſingen* te begeeven, de Staaten voor alle gunst en vriendſchap bedankende. De Gemagtigden deeden haar, wel terſtond verzoeken de reize uit te ſtellen, tot de bijeenkomst der Staaten zelve, welke op den 20 daar aan, ſtondt in te vallen; maar daar de Vorſtin, des niettegenſtaande, liet boodſchappen, bij haare gedagten te blijven, en ten dien einde ook bij de algemeene Staaten affcheid te zullen neemen,

 be-

begaven zij zig, in persoon, bij haare Doorlugtigheid, en verkreegen met veel moeite 't uitstel, 't geen zij verzogt hadden. De Staaten hierop in den *Haage* koomende, benoemden eenigen uit hun ligchaam, om der Prinsesse voor te draagen, hoe zeer zij verlangden, dat haare Doorlugtigheid zig, voor eerst, in *Holland* bleeve ophouden, en voortginge „ de *vyf Kinderkens* van zyne Excellentie bij haar te houden ende te doen instrueeren, mits dat, tot onderhoudt „ van dezelve vyf kinderkens, volgen zouden de twee duyzent guldens 's jaars, by die van *Hollant* ende *Zeelant*, „ tot pillegave, Juffw. ELISABETH, op den doop, belooft." En op dat wijders de Vorstin daadlijk eenige middelen mogte hebben „ tot onderhoudt ende Hofhouding, deedt men haar „ teffens aanbieden, tot dien einde, te zullen doen volgen „ de ses duyzent ponden van veertigh grooten, haer, tot „ vereeringe, op de inkomsten dezer Landen, geaccordeert." Toen egter ook deeze bezending slegts ten antwoorde terug bragt, dat haare Doorlugtigheid, „ niet tegenstaende haerluyder vermaningen, versocht ende ge-insteerd hadde, omme naer *Zeelandt* te mogen vertrecken „ ten minsten voor „ den tyd van een maendt ofte ses weecken, ende dat *met* „ *haer kindeken*" (FREDRIK HENRIK) „ ende d'andere kleyne „ kinderen, midts dat, daernae, hare Excellencie met de „ voorsz. kinderkens, belooft heeft, wederom in *Hollandt* te „ koomen," begrepen de Staaten een' nieuwen aandrang te moeten maaken. Zij beslooten dan, door hunne Afgevaardigden, 't gedaan verzoek te doen herhaalen, maar voegden 'er nu de volgende woorden bij, „ ende ingevalle haare Excellencie, evenwel, daer op sal insisteeren, omme, voor „ denselven tyd, te mogen vertrecken met de kinderkens, „ sullen hetselve, voor soo veel als hare Excellencie aengaet, „ mogen consenteeren, *midts dat de Kinderkens in Hollandt* „ *blyven mogen*." Uit welk laatste niet weinig blijkt, hoe zeer men zig hier aan deeze kinderen, en 't gevaar, 't geen dezelven, buiten *Holland*, van den vijand konden loopen, liet gelegen liggen. De Vorstin ondertusschen, mooglijk voorziende, hoe, bij verdere weigering, de ernst der Staaten, en tevens eenig ongenoegen tusschen dezelven en haare persoon, kon-

konde rijzen, veranderde toen van gedagten, en, „ aanmer„ kende der Staten gunst ende faveur," nam aan, met der woon in *Holland* te blijven; waar op haar, van Staatswegen, „ omme voor het eerste te mogen hebben middelen van „ Hofhouding," terstond eene Ordonnantie verleend wierdt van drie duizend ponden, tot veertig grooten 't pond, in mindering der zes duizend ponden, haar, in zodanig geval, toegezegd. De goederen haarer Doorlugtigheid, naar *Zeeland* reeds overgevoerd, wierden toen naar *Leijden* gebragt, alwaar zij eenigen tijd haar Hof hieldt, zo als wijlen haar Gemaal ook, in vroegere dagen, gedaan hadt. Nog kort te vooren was zij egter van *Leijden* afkeerig geweest, doordien de Predikant HAREIUS, aldaar openlijk gepredikt hadde, dat het jongste onheil, zijner Doorlugtigheid overkoomen, moest worden aangemerkt als eene straffe Gods, over deszelfs Huwelijk met eene Fransche Prinsesse en den pragtigen doop van FREDRIK HENDRIK; ook hadt zij hier over den Staaten haar beklag gedaan, die de zaak in handen der Regeering gesteld hadden, en haar nu van de noodige Meubilen, ten bedraage van omtrend twee duizend ponden, deden voorzien, mits zij zig schriftelijk verbondt, dezelven, volgens daar van gemaakte lijsten, bij haar vertrek, weder ter hand te zullen stellen aan Burgemeesteren van *Leijden*, die met den aankoop waren belast geweest. Uit zekere nog aanwezige Brief der Staaten van *Holland*, aan den Heere VAN CHASTILLON, één' der naastbestaanden van de Vorstinne, schijnt niet duister te blijken, dat deeze zig haarer zaake aangetrokken, en den Staaten in haar voordeel, geschreeven hadt; ook blijkt, onder anderen, uit dit stuk, dat haare Doorlugtigheid, door wijlen den Prinse, nog aan eene somme van agt, elders lees ik zes, duizend ponden verlijftogt was, te beuren uit deszelfs goederen, in *Holland* gelegen."

Zie hier, uit den zelfden Schrijver, eene lijst der voordeelen, welke, bij manier van schaêvergoedinge, aan Prinse MAURITS, naa het sluiten van het Bestand met *Spanje*, wierden toegelegd; en een berigt daar nevens, hoe het Huis van *Nassau*, in 't algemeen, daarbij niet vergeeten wierdt. Aldus luidt de opgave.

„ Aan

„ Aan MAURITS wierdt toegelegd: '

Voor eerst; „ *het dubbeld* van deszelfs *politicque Tractement*, als *Stadholder* ende *Capitein generaal* (*);" zullende zijn voor *Holland f.* 90160:- 's jaars.

Ten tweeden; eene som van *honderd twintig duizend gulden* 's jaars, ten laste der Bondgenooten, en ter vergoeding zijner „ *militaire Tractementen, dependeerende van den Capitteynschappe generaal, — te velde ende daer buyten*;" — waar onder ook behoorden brandschattingen, verbeurdverklaaringen en andere voordeelen, uit de beden, domeinen en geestelijke goederen spruitende, die, bij 't Bestand, weder aan de Algemeene Staaten stonden te koomen.

Ten derden; eene rente van *vyf en twintig duizend gulden* 's jaars, *erfelyk, purelyk*, en losbaar tegen den penning twintig.

Ten vierden; hadt *Holland*, ter algemeene Staatsvergadering, voorgeslagen, om den Prinse, bij eene behoorlijke *Commissie* ende *Instructie*, op te draagen het „ *Gouvernement ende Capiteynschap Generaal van alle de vereenigde Nederlanden*;" 't geen egter door *Vriesland, Overijssel, Groningen* en *Ommelanden* wierdt tegen gehouden, en dus nu even min als in den Jaare 1589, gelukte.

Voorts wierdt FREDRIK HENRIK beschonken, in plaats zijner wedde van *Generaal der Kavallerij* en andere voordeelen, met

(*) Men was het, ondertusschen, over de betaaling der *politique* Tractementen, zo voor MAURITS, als Graave WILLEM LODEWYK, Stadhouder van *Vriesland*, onder de Bondgenooten, niet eens. *Holland* en *Zeeland* wilden dit ten laste der bijzondere Provintien, over welke zij Stadhouders waren, brengen; doch anderen meenden, dat het, op reekeninge van de Generaliteit, moest koomen; en schoon men over de zaak zelve, dat is de verdubbeling van Wedde, eens wierdt, was men het niet zo ras nopens de wijze van betaaling, en MAURITS klaagde, nog in 't begin van 't volgend jaar, over de wanbetaaling, welke hier uitsproot.

met *vyf en twintig duizend gulden* 's Jaars; ook wierdt hem, nevens zijne Vrouwe Moeder, in eigendom, gegund de huizinge in 't Noordeinde, of jegenswoordig, zoo gezegd, *oude Hof*, in den *Haage*.

WILLEM LODEWYK, Stadhouder en Kapitein-Generaal van *Friesland*, wierdt, in zijne *politique* wedden, mede verdubbeld, en zijne *militaire* op *zes en dertig duizend gulden* 's jaars, gebragt.

Nog wierdt de Prinsesse Weduwe, LOUIZE DE COLIGNY, behalven, als ik zeide, met de wooninge van 't Noordeinde in den *Haage*, begiftigd met eene inkomste van *f* 20000:- 's jaars, in plaats van *f* 15000:-, welke zij tot nu toe hadt getrokken. Aan de Vrouwen Dogteren van Prinse WILLEM I., bij CHARLOTTE VAN BOURBON, wierdt, voor haare vaderlijke goederen, eene erfrente van *f* 6000:- bevestigd, en aan EMILIA, Prinsesse van *Portugal*, volle Zuster van MAURITS, eene van *f* 3500: .

Eindelijk, wierdt ook FILIPS WILLEM, Prins van Orange, met eene somme van *vyf en twintig duizend guldens*, eens, beschonken.

Dit alles begreep men te moeten doen ter „ *danckelyke* „ *erkentenisse van de gedane diensten*," zo „ *van syne Prinselyke Excellentie*" (WILLEM I.) „ *hoogloffelycker memorie*," als „ *van syne Excellentie*" (MAURITS) „ *selfs*" enz. De laatstgezegde was 'er zo van getroffen, dat hij, naauwlijks van dit Besluit verstendigd, zig, in persoon, ter Algemeene Staatsvergadering bezag, zijnen dank betuigde, en 'er bij voegde, „ *dat hy, met gelycke affectie, het Lant, by successe van den trefues, sou dienen, gelyk hy gedaen hadt, by den oorloge, ende begeert dat hare E. Mo. souden willen gelouen, dat de difficulteyten, die hy in de sake van den trefues heeft gemaect, alleene hebben gestreckt voor de conservatie van den Lande, ende nyet tot eenich ander eynde.*"

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegzels* enz.

MAU-

MAXIMILIAAN VAN EGMOND. Slegts ter loops, omdat wij er toen niets meer van wisten, hebben wij, Deel XIII. bl. 199, aangaande deezen telg van het doorluchtig Geslagt, waaruit hij was gesproten, aangeteekend, „ dat hij zeer onver- „ wagt overleedt." De merkwaardige omstandigheden, zedert, ons desaangaande, ter kennisse gekoomen, verdienen hier vermeld te worden. „ MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graaf van Buuren, gaf, *na eene zonderlinge ziekte van niet meer dan vier dagen*, zittende en gekleed, den geest." Een Fransch Schrijver, van de zestiende eeuw, heeft dit afsterven breeder verhaald, en hoe zeer men hem, somtijds, met voorzigtigheid leezen moet, en zijn verhaal van dien aart is, dat men, voor en na dien tijd, meer soortgelijke gevallen ontmoet, is het egter zeldzaam genoeg, om hier ter neder te stellen, bijzonder daar het een persoonadje raakt, tot wien en zijn geslagt de *Nederlanders* zulke naauwe betrekking hadden. De zaak dan droeg zig, volgens BRANTOME, in deezer voege toe. MAXIMILIAAN, 't zij door sterk drinken, ('t geen ten dien tijde zeer in zwang was, en waar aan hij niet gewoon was zig te onttrekken) of, door een ander toeval, schielijk aangetast en te bed gestort zijnde, binnen *Brussel*, kondigde ANDRIES VAN WEZEL, (*Vesalius*) Lijf-arts van den Keizer, hem aan, dat, zo de regels van zijne konst niet faalden, hij, binnen vijf of zes uuren, sterven moest; hem daarom raadende, zijne zaaken te beschikken. De Graaf, zonder zig te ontzetten, zondt terstond om zijne twee voornaamste Vrienden, den Kardinaal VAN GRANVELLE, en den Grave van AREMBERG, maakte zijn' uitersten wil en nam het ouwel. Dit verrigt zijnde, gaf hij last hem uit het bedde te tillen, van 't hoofd tot de voeten in 't harnas te steeken, en, in zijn best gewaad, met de orde van 't Vlies om den hals, op een' zetel, te draagen naar de groote zaal van 't huis, waar in hij zig bevondt, ('t geen dat van GAASBEEKE was) en werwaarts veele, aanzienlijke en andere, luiden t'zaamgevloeid waren, om hem, die men nu, door geheel *Brussel*, verhaalde, dat zo spoedig sterven moest, het laatst vaarwel te zeggen. In de zaal gekoomen, liet hij allen, waar onder zijne meer en mindere Bedienden, tot zig naderen, sprak ze

ze

ze vriendelijk aan, beval ze den Kardinaal en den Graave VAN AREMBERG, lei hun eenige gedagtnisfen toe, reikte hun de hand en eischte, daar op, den rijkvercierden Beker (*Godet*), die hij, in zijne vrolijke gastmaalen, gewoon was te gebruiken. Middlerwijl een verhaal van zijn leeven en 's Keizers gunstbewijzen, jegens hem, gedaan hebbende, gaf hij het orden-teken van den Vlieze aan AREMBERG over, om het zelve den Keizer te behandigen, en door twee zijner Edellulden zig de armen doende onderfteunen, dronk hij den laatften teug, ter eere van KAREL DEN V., deszelfs weldaaden roemende, en verklaarende, nimmer, hoe zeer daar toe aangezogt, het gezigt van zijnen Meester gekeerd, noch met de Protestanten gedronken te hebben. Toen, zig haastende, om GRANVELLE en AREMBERG ook voor den jongften dienst te danken, nog eens de omftaande Hop- en Edelluiden vaarwel zeggende, en VEZALIUS omhelzende, geboodt hij, dat men hem weder te bedde zou draagen, en gaf, onder 't nederleggen, den geest. Zijn fterfdag wordt vermeld op den 23 van Wintermaand des Jaars 1548, 's morgens om vier uuren. In *Friesland*, daar hij Stadhouder was, wierdt zijn overlijden plegtig gevierd.

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels* enz.

MAXIMILIAAN VAN OOSTENRYK. Op het voetspoor van den kundigen WAGENAAR, verhaalden wij, Deel XXII. bl. 381., hoe deeze Aardshertog, ter gelegenheid der afkondiginge van zeker Plakaat, van het meer en meer inkruipend gezag der Hollandsche Graaven een aanftootlijk voorbeeld gaf, doordien men, aan het flot van hetzelve, de volgende, *in de ooren der Landzaaten ongemeene uitdrukking*, las: „ Want alzo „ believt het ons dat gefchiede;” en in 't Fransch: *Car ainsi nous plaist il estre faict.* Bij den kundigen VAN WYN ontmoeten wij eene Aanteekening, hem, door eene onbekende hand, toegezonden, welker overneeming wij der moeite wel waardig oordeelen. Zij dient, om 's Lands Geschiedenissen

toe te lichten. De aanmerking is van den volgenden woordlijken inhoud:

„Offchoon wij de doorwrogte Kundigheid in de Gefchiedenisfen onzes Vaderlands van den Grooten WAGENAAR bewonderen; zij het ons egter vergunt, in deze ftelling, van zijn Edele te verfchillen, en van de gedagten, waar in hij ftondt, dat men aan deeze Koninglijke fpreekwijze, hier te Lande, toen ter tijd, nog gansch niet gewend was, aftewijken; daar wij zullen tragten te doen zien, dat, wel verre men hier aan ongewoon zoude zijn, integendeel, al van veel vroeger tijden, deeze fpreekwijze gebezigd is.

„*Car ainfi nous plaift il, & voulons eftre fait.* Deeze taal, als het hoogst en Souverain Oppergezag aanduidende, hebben de Koningen van *Frankrijk*, in haare Wetten en Statuten, volgens de meening der Geleerden, alreeds in de 14 Eeuw gevoerd; en het is, kort daar op, van verfcheide gekroonde hoofden nagevolgd, voornamentlijk van die geenen, welken uit Franfchen Bloede gefprooten, naderhand, als Hertogen en Princen regeerden.

„De Schrijver fpreekt, hier ter plaatfe, van een Edict van Keizer MAXIMILIAAN (Keizer KARELS Grootvader), 't welk ftrekken moest ter oprigting van een Admiraliteits-Collegie, om al wat het Zee-wezen betrof, daar door te bevorderen; dit Edict nu, ten Jaare 1487 gegeeven, wierdt met deze Koninglijke fpreekwijze beflooten.

„Al van veel vroeger tijd was men, hier te Lande, gewoon, de Keizerlijke Statuten en Edicten, aan welker ftrikte nakooming den Wetgever veel gelegen was, met dit teken van Souverain gezag te bekragtigen; ook hebben de Graaven van *Holland*, in welker boezem het Souverain gezag berustede, van de vroegfte tijden af, reeds deezen fpreektrant aangenomen.

„Offchoon fommige Schrijvers, voor al ten opzigte van PHILIPS *van Bourgonje*, bijgenaamd *de Goede*, het zeer euvel neemen, dat hij deeze fpreekwijze, in navolging zijner Voorzaten, gebruikt heeft, die hem daarom van trouch- en opgeblazenheid jegens zijne Onderzaten, befchuldigen.

„Dan,

„ Dan, wat hier ook van zijn mooge, zeker is het, dat men, al van veel vroeger tijden, dan van PHILIPS *den Goeden*, gewoon was de Koninglijke Ediċten, met die spreekwijze, te bekragtigen. Men vindt van Hertog JAN VAN BRABAND, JACOBA VAN BEYEREN, Gravinne van *Holland*, in huwelijk hebbende, vermeld, dat hij, op den 25 Februarij ten Jaare 1424, HENDRIK VAN EYK tot zijn Jagermeester aanstelde, en deszelfs Commissiebrief met deze woorden bekragtigde: „ *Zonder yet dair jegens te seggen of te doen, in eeniger-wys, of meer beuels van ons dair af te verbeyden; want ons dat alzoo belieft, ende gedaen willen hebben.*"

„ Wat anders betekenen de woorden van WILLEM DEN V., Graaf van *Holland*, ten Jaare van 1347, als hij zegt: „ *Want dit onze wille is?*" Zo heeft ook de Vrouw van Graaf WILLEM, toen zij, door de krankzinnigheid van haar Man, te raade was geworden, Graaf WILLEMS Broeder, Hertog AELBRECHT, uit het Keizerrijk te ontbieden, alle Edelen, Steden, en Onderzaten van *Holland* gebooden, des Hertogs regeering voor wettig te erkennen, en hem den Eed van hulde en trouw te zweeren. „ *Wy versoeken*, (zegt zij) *ende uiterlyk begeeren, onzen lieven Broeder — te ontfangen over haren Ruwaarde; — want sulx onse wille ende meyninghe is.*"

„ Ja, zelfs in zaaken van het alleruiterst gewigt, — in zaaken daar de Regeering en het bestier der Landen mede gepaard ging, was men gewoon, zig van deze spreekwijze te bedienen. Wanneer Hertog JAN VAN BRABAND, en deszelfs Vrouw JACOBA, het geheele Graafschap *Holland*, met deszelfs Oppergezag, bij wijze van overeenkomst, aan JAN VAN BEIEREN overdroeg, en deszelfs Onderzaten hem hulde en eerbied beval te bewijzen, bekragtigde hij die overdragt met deze woorden: „ *Want dat onse wille is.*"

„ En daalen wij af tot die tijden, waar in men, langer weigerig den hals onder het Spaansche juk te krommen, de wapenen tegens den bloeddorstigen ALBA had opgevat, dan zullen de Registers van Staat ons leeren, dat de Grondlegger der Bataafsche Vrijheid, WILLEM DE I., met onderling overleg der Staaten, in een Placaat, op den 29 November ten Jaare 1579 vastgesteld, 't welk alle gemeenschap met den

Hertog VAN ALBA ten sterksten verboodt, dezelve koninglijke Spreekwijze gebezigd heeft, „ *Want ons alzoo belieft.*" (*)

„ En waar in verschilt doch die wijze van spreeken met de vorige, welke WILLEM I., Stadhouder, den 3 Maart ten Jaare 1573 gebruikte, en welke in de Registers van *Holland* gevonden wordt. „ Dat alle Leenmannen der Graeflykheyt hem, als Gouverneur Generaal, den Staeten 's Lands van *Hollant* ende het Gemeene beste den behoorl. Eedt van getrouwigheyt doen tegen de Tiranneye van den Hartogh VAN ALBA hunne Leenen van nieuws verheffen, — op verbeurte der Leenen. — „ *Want onse intentie ende begeerte sulcks is,*" en ten Jaare 1579, „ *Want zulcks is onse ernstighe Wille ende begeerte.*"

„ Deze spreekwijze, voor zo verre 't de eigentlijke woorden betreft, heeft naderhand, toen de Staaten, na de afzweering van PHILIPS DE II., op haarlieder eige Souverain Gezag de Placaaten uitgaven, wel eenige verandering ondergaan, doch de zin der woorden is daarom dezelve gebleeven. In den Jaare 1580, vindt men een zagter Spreekwijze door de Staaten gebruikt, bij SIMON VAN LEEUWEN. „ *Want de Staten dunckt zulck.*"

„ Deeze zagtere, of liever min harde, benaming verandert egter den wil en de meening der Hoge Wetgevers niet; want die zelve Staaten hebben, naderhand, die koninglijke Spreekwijze, die KAREL DE V. en PHILIPS DE II. eigen waren, meest al-

(*) Extract uit 't Register der Resolutien van Holland, ten Jaare 1572. 1574 *fol.* „ *En ten eynde niemandt daar van ignorantie hebbe,* — *Soo lasten, en ordonneren Wy u den inhoude van desen te publiceeren, alomme binnen de Steden, en de Vlecken van den Lande en Graeffschappe van Hollandt, ons toegedaan synde;* — *beveelende voorts alle Officieren, ende Magistraten, dat sy het inhouden van desen volkomen en agtervolgen, voor soo veel hun aengaen magh, zonder daar inne te gebruycken eenigh faveur, gunste, ofte dissimulatie.* Want ons alzoo belieft."

altijd, en met alle nadruk, gevoerd. „*Uyt onser rechter Wetenschap, volkomen macht, ende Souveraine Autheriteyt.*" Tegenwoordig is deze Spreekwijze de generaalste, „*Want de Staaten zulks ten diensten van den Lande hebben geoordeeld nodig te zyn*" of „*te behooren,*" of „*hebben goed gevonden en verstaan;*" en gelijksoortige bewoordingen."

Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels* enz.

MEERSCH, (ABRAHAM ARENT VAN DER) geboren te *Amersfoort*, op den tweeëntwintigsten Februarij des Jaars 1720, hadt tot Vader ARENT VAN DER MEERSCH, tot Moeder PETRONELLA HEUVELINGH. Zijn Grootvader, ABRAHAM VAN DER MEERSCH, en Overgrootvader, ARENT VAN DER MEERSCH, beide aanzienlijke Kooplieden te *Amsterdam*, behoorden tot de Gezinte der Doopsgezinden. Het Geslagt, uit *Vlaanderen* afkomstig, was, om de vervolgingen, ter zaake van den Godsdienst, derwaarts geweeken. De nog vroegere Voorzaaten waren uit de *Valdensen* afkomstig, en reeds in de twaalfde Eeuw bekend. De vermaarde VAN DER MEERSCH, zo beroemd in de jongste *Brabantsche* beroerten, was voortgesprooten uit eenen tak des Geslagts, welke der Roomsche Kerke was blijven aankleeven. Eerst oefende zig onze VAN DER MEERSCH, in de Latijnsche taale, te *Amersfoort*, doch sedert te *Amsterdam*, naa dat zijne Ouders zig, metter woon, derwaarts hadden begeeven. In het zeventiende Jaar zijns ouderdoms wierdt hij een leerling van J. J. WETSTEIN, Hoogleeraar aan het Remonstrantsche Kweekschool, als mede van JACOBUS PHILIPPUS D'ORVILLE, Hoogleeraar aan het Doorluchtig School in die Stad. Vervolgens genoot hij de lessen, in de Godgeleerdheid, van den Remonstrantschen Hoogleeraar JOANNES DRIEBERGEN. Den onderdom van twintig jaaren hadt hij nog niet bereikt, toen hij tot den Predikdienst bekwaam verklaard, en onder het getal der Proponenten wierdt aangenomen. Een jaar lang, volgens eene wet der Remonstrantsche Societeit, dezelve ten dienste gestaan hebbende, wierdt VAN DER MEERSCH, te *Hazerswoude*, beroepen, alwaar

 hij,

hij, in de maand Januarij des Jaars 1742, zijnen dienst aanvaardde. Weinig minder dan negen jaaren bekleedde hij hier het Leeraarampt. Gedurende dien tijd gaf hij verscheiden proeven van zijnen werkzaamen aart. Onder het waarneemen van zijn beroep, vertaalde hij verscheiden Werken uit het Engelsch, als WARBURTON, *Godlyke zending van Moses*; SHARP's *Predikatien*; LARDNER, *Geloofswaardigheid der Evangelie-Geschiedenissen*, en, nevens den Heer KORNELIS WESTERBAAN, een gedeelte der *Algemeene Historie*; doch inzonderheid, waar mede hij, bij deskundigen, geenen geringen lof behaalde, de *Kerkelijke Geschiedenissen* van EUSEBIUS, uit het Grieksch. Van de Aantekeningen, met welke VAN DER MEERSCH dit werk verrijkte, plagt een der best bevoegde Regteren, wijlen de groote VENEMA, met ongemeenen lof te gewaagen. Van *Hazerswoude* na *Delft* verroepen, vervaardigde VAN DER MEERSCH, geduurende zijn zesjaarig verblijf aldaar, wederom verscheide fraaie vertaalingen, en schreef, daarenboven, een Verdeedigschrift voor de Remonstranten, waar in hij dezelve tragtte te zuiveren van den aangewreevenen blaam, als of de aanslag, op het leeven van den Stadhouder Prinse MAURITS, in den Jaare 1623, voornaamlijk, uit hunnen boezem ware voortgekoomen. Intusschen overleedt de Remonstrantsche Hoogleeraar JOHANNES JACOBUS WETSTEIN, en wierdt VAN DER MEERSCH beroepen, om, aan het Kweekschool te *Amsterdam*, den post van Hoogleeraar in de Wijsbegeerte en fraaie Letteren te bekleeden. In de maand November des Jaars 1756, aanvaardde hij dien post, met eene Redevoering over de *Vrijheid van 's Menschen ziel*. Vijf jaaren laater tradt hij in 't huwelijk met ADRIANA VAN LIMBORCH, dogter van den Heere FRANS VAN LIMBORCH, Advocaat-Fiskaal en Prokureur-Generaal der Domeinen van *Holland* en *Westfriesland*; wiens Grootvader eene dogter van den vermaarden REM EGBERTSZOON BISSCHOP in huwelijk hadt gehadt. In een voorgaanden Echt was de huisvrouw van VAN DER MEERSCH gehuwd geweest aan den Heere JOANNES VAN DER CRAGHT, Raad en Pensionaris te *Delft*. De Hoogleeraar JAKOBUS KRIGHOUT, in den Jaare 1767, door Lichaamszwakheden, zig genoodzaakt vindende, afstand te doen van zijnen post,

post, gaf VAN DER MEERSCH, sedert, onderwijs, niet alleen, in de Wijsbegeerte en Kerkelijke Geschiedenissen, maar ook in de Godgeleerdheid, tot dat hij, in den Jaare 1771, van een gedeelte diens arbeids ontheven wierdt, door den geleerden DANIEL WYTTENBACH. De Godgeleerdheid en de Kerkelijke Historien hielden hem, sedert, alleen onledig. Intusschen gaf hij, van tijd tot tijd, een en ander, min of meer uitgebreid Geschrift, in het licht, doch altoos met verzwijging van zijnen naam. Dus vervaardigde hij eene nieuwe uitgave van de bekende Verhandelingen over de Verdraagzaamheid van de Heeren LOCKE, NOODT, BARBEYRAC en DRIEBERGEN, verrijkt met eene Voorrede, of liever Verhandeling, van zijn opstel, *over de Vrijheid van Godsdienst in den Burgerstaat*. *De Historie der Remonstranten*, op den naam van JACOB REGENBOOG in 't licht gegeeven, was voornaamlijk de vrugt van 's Hoogleeraars arbeid. Ook hadt hij eene sterke hand in het vervaardigen der Boekbeöordeelingen, in de *Algemeene Bibliotheek* geplaatst. Voorts onthaalde hij, nu en dan, een uitgeleezen gezelschap van kundige Vrienden, in Winter avonds voorleezingen, op Verhandelingen over gewigtige onderwerpen. Boven en behalven dit alles, nam hij, sints het Jaar 1759, nevens de gewoone Leeraars der Remonstrantsche Gemeente, verscheiden Predikbeurten waar, meestal, met een ongemeenen toeloop van toehoorderen van allerlei Gezintheden. VAN DER MEERSCH overleedt op den dertienden April des Jaars 1792, in den ouderdom van ruim tweeënzeventig jaaren. Zijne Echtgenoote was, eenigen tijd vroeger, hem door den dood ontvallen.

MELDER, (GERARD) op den zeventienden April des Jaars 1693 gebooren, heeft inzonderheid een beroemden naam verworven, door zijne bedrevenheid in het Miniätuurschilderen; te meer, dewijl hij deeze kunst, genoegzaam, zonder eenig onderwijs van Leermeesteren, zich eigen hadt gemaakt. De voornaamste aanleiding daar toe hadt hij gekreegen, door het copiëeren van schoone Miniätuuren der beroemde Italiaansche Kunstenaresse ROSALIBA, welke hij van THODORUS WILKENS, die dezelve uit *Italie* hadt medegebragt, gekogt hadt.

Door het vlijtig bestudeeren van deeze, en door herhaalde pogingen, agter 't geheim der kunst gekoomen zijnde, ondernam hij eenige Schilderijen van ROTTENHAMER, den Ridder VAN DER WERF, DOUW, en anderen, in Miniätuur te brengen. Hij slaagde daar in gelukkig, en verkogt zijne stukken voor hoogen prijs. In den zelfden smaak schilderde hij eene menigte Pourtraiten van aanzienlijke Personaadjen, onder anderen van den jongen Prins van BADEN DURLACH, van den ouden Prins van HESSEN PHILIPSTHAL, en van verscheide Grooten van diens hofgezin. Intusschen hadt MELDER een zeer voordeelig huwelijk aangegaan, in den Jaare 1728, met MARGARETA VAN SCHALKWYK à VERDE. Het schilderen om loon liet hij hierom eerlang vaaren, en begaf zig, in den Jaare 1735, metter woon na *Utrecht*, alwaar hij, tot zijnen dood toe, gewoond heeft.

MENNO SIMONS. Naa 't geen wij, omtrent deezen Kerkhervormer en diens navolgers, reeds vermeld hebben, willen wij, uit YPEY, het volgende Artikel overneemen, dienende, deels ter verbeteringe, deels ter uitbreidinge van onze berigten. In den Jaare 1496, te *Witmarsum*, geboren, daar hij ook Pastoor geweest was, verliet hij, in den Jaare 1536, den Roomschen Godsdienst. MENNO SIMONS, allengs overtuigd geworden zijnde van de dwaalleer der Roomsche Kerk, was te gelijk zeer ingenomen geworden tegen den Kinderdoop. Hij had dien in de Schrift gezocht, maar er geen' grond voor gevonden. Hij had de Schriften van LUTHER, van BUCER en BULLINGER geleezen, maar was ook daar door niet van gevoelen veränderd. Hij stemde in 't stuk van den Doop volkomen overëen met de *Wederdooperen*. En na een naauwkeurig onderzoek, viel hij deezen ook toe in hunne *draaglijke*, als mede in hunne *Zwingliaansche*, gevoelens, welken in 't bezonder het beter deel dier Sekte omhelsde. Voor het overige toonde hij zeer sterk zijnen afkeer van hunne ongerijmde leeringen, welken wij met den naam van grove dwaalingen bestempeld hebben. Zo sterk was zelfs zijn afkeer er van, reeds van 't begin zijner bekeering af, dat hij elk en een iegelijk ernstig tegen deeze dwaalingen waarschouwde,

de, en met de muitzuchtige voorſtanders derzelven eeten noch drinken wilde. Hij ſchreef tegen hen eene vrij ſcherpe Verhandeling, zijnde de tweeëntwintigſte in zijne Werken, en gaf die uit ongeveer het Jaar 1536. Ook die gevoelens, welken hij van de *Wederdooperen* overnam, werden door hem beſchaafd en verzacht, zulker wijze, dat ze eene veel beter gedaante kreegen. Deeze gevoelens, dus verbeterd, verbond hij met de leer, die van de *Proteſtanten* in 't algemeen beleeden werd. Dus doende konde men tusſchen het ſtelſel der Godgeleerdheid van hem, en dat van de *Lutherſchen* en *Hervormden*, weinig onderſcheids beſpeuren. En nu kwam hij met zijne Leer openlijk voor den dag, en predikte alöm. De zaak, waarvan wij hier gewaagen, ſchijnt zich dus toegedraagen te hebben. Een zeer groot aantal *Wederdoopers*, en wel het beste deel, beſtondt uit verſcheide Gemeenten, waarvan ééne geſticht was door twee Broeders, OBBE FILIPS en DIRK FILIPS, iets voor het Jaar 1536. Dezelve ſchijnt voornaamlijk in *Groningerland* gebloeid, maar zich ook in *Friesland* en *Oost-friesland* uitgeſtrekt te hebben. Deeze Gemeente was het, bij welke MENNO SIMONS zich vervoegde. In deeze Gemeente werd hij van OBBE FILIPS herdoopt. En van deeze Gemeente werd hij tot Bisſchop aangeſteld te *Groningen*. Dit gebeurde in het Jaar 1537. OBBE en DIRK FILIPS waaren dus wel eigenlijk de ſtichters van de Sekte der *Mennonisten*, maar MENNO werd de man, die dezelve aan 't bloeijen hielp, en haar dat aanzien bezorgde, 't welk zij onder de Onroomſche belijders van het Kristendom gekreegen heeft. Zodra MENNO het vertrouwen zijner Geloofsgenooten gewonnen had, ſloeg hij handen aan het werk, en het gelukte hem, zijn geheel Bisdom te hervormen. Hij voerde eene veel beter Godsdienstleer in, dan tot nog toe van zijne Gemeente beleeden was. Alles wat zij te vooren omhelsd had, werd door MENNO's onderwijs veel bevalliger, veel zuiverer, en met den geest van het Kristendom veel overëenkomſtiger. En dus doende verſchilden de leden van MENNO's uitgebreide Gemeente, zeer weinig van de *Lutherſchen* en *Hervormden*. Ook werden van MENNO uitgebannen alle deugdlooze en anders gevoelende *Wederdoopers*, die zijn

Kerkgenootschap zouden kunnen ontluisteren: ingevolge waar van, alle zijne aanhangers zich als stille en vreedzaame burgers gedroegen, en naderhand, door begunstiging van WILLEM DEN I., en zijnen Zoon MAURITS hier in de *Nederlanden* openlijk geduld werden. Daar het grootste gedeelte der *Wederdooperen* ook het beste gedeelte was, nam, door 's mans tusschenkomst, het kleinste en slechtste gedeelte zodanniger wijze af, dat binnen weinige jaaren hetzelve geheel te niet was geloopen. De Leer van MENNO werd onder de *Wederdoopers* bekend. En naardien de Gemeente, van welke hij Opziener was, in grootte en aanzien, de overige, met de zijne in leer en tucht niet of weinig verschillende, Gemeenten, verre overtrof, werden ook spoedig deezen opgewekt, om zich met die van MENNO te vereenigen, zo dat zij allen met alkaêr éêne Kerk uitmaakten, en *Mennonieten* genoemd wierden. De overige *Wederdoopers*, het slechtste gedeelte, van de anderen, het beste en verre het talrijkste gedeelte zich afgezonderd ziende, werden spoedig verstrooid, en hadden noch moed noch kracht, om hunnen kleinen aanhang staande te houden. Zie daar den ondergang der *Wederdooperen*, en de opkomst der *Mennonieten*. Deeze *Mennonieten* waren verspreid in *Nederland*, *Duitschland*, *Zwitserland*, *Moravië*, *Engeland*, *Hungarië* en *Pruissen*. Alle die lieden moeten dierhalven voor een geheel ander zoort van menschen gehouden worden, dan de *Oude Wederdoopers* geweest zijn, die te *Munster* en elders zo veel spels hebben aangevangen. — Wat den persoon van MENNO SIMONS eindelijk nog aangaat: na veele vervolgingen, voornaamlijk hier te Lande, ondergaan (*), en wijd en zijd omgezworven te hebben, is hij,

(*) In het Jaar 1543 werden er in *Friesland* honderd Guldens, 't gene toen zo veel was, als thands duizend, op het lijf van MENNO gezet, voor den genen, die hem in handen van 't Hof van Justitie leverde, met bijvoeging, dat, bijaldien deeze zijnen aanhang mogt toegedaan zijn, hem pardon en het burgerrecht geschonken zoude worden. Zie *Levensbesf. van Nederl. Mannen en Vrou-*

hij, ten laatsten, een' geruimen tijd woonächtig geweest op het Kasteel *Fresenburg*, tusschen *Hamburg* en *Lubek*, en aldaar overleeden den 13 van Louwmaand 1561, oud zijnde in 't zes en zestigste Jaaren.

Zo lang MENNO SIMONS geleefd heeft, en zelfs eene eeuw lang naa zijnen dood, zijn de *Mennonieten* bij elkanderen gebleeven, ééne leer belijdende. Wel is waar, dat 'er nog bij het leeven van MENNO eene zekere scheuring heeft plaats gehad; doch deeze scheuring werd niet veröorzaakt uit hoofde van verschil in de leer: het verschil betrof slechts eenige Kerkgebruiken. Zij waaren gescheiden in twee partijen, in *Strenge Doopsgezinden* of *Vlamingers*, en in *Gematigden* of *Waterlanders*; de eersten werden vervolgens ook genoemd *Fijne Mennonieten*, en de anderen *Groven*. (*) Maar na het

Vrouwen. I. bl. 100. Het Edikt of de Publikatie daar van staat te leezen in het *Charterboek* van den geleerden Baron VAN SCHWARTZENBERG, II. D. In een oud Boeksken, getijteld: *Het offer des Heeren*, vindt men *bl.* 25—28. eene belijdenis van zeker *Mennonietisch* Meisjen, dat te *Leeuwaarden*, den 27 van Lentemaand 1549, in een' zak verdronken is, uit welke belijdenisse blijkt, dat het Gerechts-Hof van *Friesland* bij dit Meisjen scherp onderzoek deed na MENNO SIMONS verblijfplaats, en, daar zij dezelve niet wilde aanwijzen, dit haar den dood kostte. In deeze belijdenisse heb ik, onder anderen, aangetroffen een zeer verstandig antwoord van deeze ongelukkige. Op de vraag der Raadsheeren, *wat houdt gij van dat Hoochweerdige heijlige Sacrament?* antwoord zij: *Ick en hebbe mijn lewen niet ghelesen in de heijlige Schrift van een heijlig Sacrament, maar wel van het avondmael des Heeren.* Een' anderen *Mennoniet*, ook in 't Jaar 1549 ter dood gebragt, deed men te *Leeuwaarden* op het *Blokhuis* dezelfde vraag, en deeze antwoordde: *Ick en weet van u ghebacken God niet.* Zie *bl.* 29.

(*) Deeze scheiding had haaren oorsprong in het zo-

het midden van de zeventiende eeuw, ten Jaare 1662, is er eene grooter scheuring voorgevallen, tusschen de *Vlamingers* te *Amsterdam*. Twee *Amsterdamsche* Leeraars, GALENUS ABRAHAMS DE HAAN en SAMUËL APOSTOOL, verschilden in de Leer van elkanderen. Dit verschil rees zo hoog, dat elke partij eene bezondere Gemeente stichtte. De *Galenisten* behielden de twee Kerken bij het *Lam* en den *Tooren*, alwaar zij, reeds vóór de Scheuring, bijeenkwamen, van waar zij *Lammisten* heeten; en de *Apostolisten* bouwden eene Kerk, de *Zon* genoemd, waardoor zij bekend zijn geworden onder den naam van *Zonnisten* (*). Het verschil tusschen de Ge-

genoemde harde bannen van zekeren LEONARD BOUWENS, die den ban, of de afzondering van de Gemeente, zo verre dreef, dat bij eenen kerklijken ban ouders zich van hunne kinderen, en echte lieden zich van elkaêr verwijderen moesten. MENNO SIMONS zelf heeft ook voor dit harde bannen zeer gepleit, in de zeventiende Verhandeling zijner Werken over de *Excommunicatie*, 't vijfde Hoofdst. Te vooren was hij van tegengestelde gedachten, uitwijzens twee van hem geschreeven brieven.

(*) De *Mennonieten* noemen, van ouds her, hunne Kerken met den naam van *Vermaaning*. Ik vind ze zo reeds genoemd in het aangehaalde Boekjen, *Het offer des Heeren*, *bl.* 139; misschien is die naam wel daar van afkomstig, dat hunne Predikers, meer dan die van andere Gezindten, de menschen tot een zedig leevensgedrag pleegen te *vermaanen*, en minder zich onledig hielden, om de waarheden des geloofs voortestellen. Hunne Predikers werden *Vermaaners* genoemd. — In onze Republiek zijn veertig Steden en honderd en twaalf Dorpen, waar Gemeenten zijn, en deezen worden bediend door ruim twee honderd zeventig Leeraars. Zie VAN RHIJN, *Hist. Bericht van alle Gezindheden*, *bl.* 202. In *Friesland* alleen zijn drie en vijftig Gemeenten, en zeven en tachtig Leeraars. Men kan dus berekenen, dat in *Friesland* het aantal der *Mennonieten* grooter is, dan in elke andere bezondere Provintie. In *Noordholland* zijn zo

Galenisten en *Apostolisten* liep over de *eeuwige Godheid van Kristus*, de *rechtvaardiging en heiliging door het bloed van den Heiland*, *en het bestaan van eene heerlijke en zichtbaare Kerk op aarde*. Ten aanzien van deeze belangrijke stukken, werd GALENUS ABRAHAMS DE HAAN beschuldigd van *Sociniaansche* dwaalingen, doch, zo veelen dachten, te onrecht, althands meerendeels te onrecht; waarom hij ook, van het Hof van *Holland*, daar van is vrijgesproken, ten Jaare 1663. — Dit is de eenigste scheuring geweest, die bij de *Mennonieten*, uit het verschil der Leer, ontstaan is. De overige scheuringen, die onder hen plaats hebben, zijn gesprooten uit verschil over de Kerklijke tucht. En hunne bijzondere benaamingen zijn meest oorspronglijk uit de naamen van bijzondere Landen, waarin zij zich hebben nedergezet.

Volgens eene grondstelling van MENNO SIMONS, dat de menschlijke weetenschappen schadelijk voor den Godsdienst zijn, hebben de *Mennonieten* oulings een' tegenzin in de geleerdheid gehad, uitgenomen de Studie der Artzenijkunst: hierop hebben veelen zich toegelegd. Zulke geleerde Artzen zijn geweest GALENUS ABRAHAMS DE HAAN,

SA-

ze ook zeer talrijk. Ook zijn er veelen in *Groninger-land*, van welken zommigen *Ukewallisten* genoemd worden, na zekeren UKE WALLIS, een' boer van *Noord-broek*, in het *Oldämbt*, ongeveer 1651 overleeden. (Vide *Dissert.* de U. WALLIS *Vita* &c. in *Bibl. Brem.* T. VII. p. 113 & Seqq.) De *Ukewallisten* gaan eenvouwdig gekleed, en draagen lange baarden. Die gewoonte had voor weinige jaaren nog stand onder hen; en denkelijk heeft ze nog heden stand. Zij worden, meen ik, wel genoemd *Groninger Tibben*, en zijn thands nevens de *Dantzigers* de eenigste harde banners, die LEONARD BOUWENSZ volgen. Van deeze *Dantziger* Banners bevindt zich tegenwoordig nog ook eene Volkplanting in *Rusland*, aan de rivier den *Dnieper*, onder de bestuuring van den Prins POTEMKIN TAURITSCHESKOI.

SAMUËL APOSTOOL, en anderen, die ook te gelijk Predikers waaren. De meeste *Mennonieten* hebben zich bevlijtigd op den Koophandel, waardoor zij rijk geworden zijn. Taalkunde en Wijsgeerte waren bij hen onnoodige en onnutte Weetenschappen, voor een' Kristen Leeraar, die de waarheid en de Godzaligheid handhaaven moest: hij konde dat zonder omslag van geleerdheid wel doen. Doch deeze vooröordeelen zijn allengs verdweenen. Ten Jaare 1636 merkte VOETIUS reeds met genoegen aan, dat de *Mennonieten* smaak in de Letteröeffeningen begonnen te krijgen. Van tijd tot tijd hebben er zich verscheiden geleerde Mannen onder hen opgedaan, die als bekwaame Leeraars de eer van hun Kerkgenootschap hebben opgehouden. De meeste Leeraars echter, zo ten platten Lande als in de Steden, waren ongestudeerde Persoonen, en zo is meest het ten platten Lande thands nog. Daar er dus weinig liefhebberij voor de geleerdheid onder de *Mennonieten* gevonden werd, moet men zich niet verwonderen, dat zij zo weinige Schriften, en nog veel minder, dat zij zo weinige eigenlijke Sijstemen nagelaaten hebben. Dat zij zeer weinig eigenlijke Sijstemen hebben geschreeven, is ook daar van trouwens gekomen, dat zij altijd meer op de betrachting, dan op de bespiegeling der leer hebben aangedrongen. Meer gewigts hangende aan de lessen van godzaligheid, eenvoudigheid, liefde en verdraagzaamheid, dan aan een regelmaatig voorstel van welgestaafde Geloofswaarheden, zijn zij er noode, en eerst na verloop van langen tijd, toe overgegaan, om eenig wel geschakeld Sijstema hunner Leer te leveren.

„ 't Is met de Godgeleerde Sijstemaschriften der *Mennonieten* gegaan, even als het voormaals met de Theologische Sijstemen der oude Kristenleeraaren in 't gemeen gegaan is. Eerst hadden de *Mennonieten* volstrekt geene stelzelmaatige Leerboeken. Zij waaren ééne eeuw lang geheel en al afkeerig van eene Sijstematische Voordragt. Eindelijk stelde REINIER WYBRANDS WYBMA, Leeraar der *Mennonieten* te *Amsterdam*, een werk op, 't welk de gedaante van een Sijstema vertoonde; en gaf dit uit ten Jaare 1640. Hem volgden anderen, als GALENUS ABRAHAMS DE HAAN, SAMUËL APOSTOOL en ADRI-

AAN

AAN VAN EEGHEM. De Leerboeken van deeze allen kunnen echter geene eigenlijke Sijstemen genoemd worden, wijl ze verscheiden Sijstematische vereischten missen. Het eerste volkomen Sijstema verscheen in 1692, en is geschreeven door ENGELE ARENDS VAN DOORNGEEST. Dit en de naastvolgende Sijstemen waren eenvoudig, duidlijk, geheel niet Scholastiek, geheel niet wijsgeerig, juist zo als alle Sijstema's behoorden opgesteld te weezen. Met den tijd, evenwel, begonnen ook de *Mennonieten* gebruik te maaken van de Wijsgeerte, bij de voordragt der Kristlijke Geloofswaarheden. Dit gebeurde eerst in het tweede vijfde gedeelte der achttiende eeuw. FREDERIK TOGER, Doctor in de Geneeskunde en Predikant onder de Doopsgezinden te *Leijden*, is de eerste geweest, die de Godgeleerdheid opgehelderd heeft, door redekavelingen uit de Wijsgeerte ontleend, en 't eerste wijsgeerig Godgeleerd Sijstema heeft opgesteld."

Eer YPEY tot het beschouwen van de weinige Schriften der *Mennonieten*, welke eene Sijstematische gedaante hebben, overgaat, vermeldt hij, aangaande de Werken van MENNO SIMONS, het volgende.

„ MENNO SIMONS heeft verscheide Schriften uitgegeeven, welken naderhand in druk bij elkanderen gevoegd zijn. De eerste verzameling geschiedde door eenige liefhebbers, ten Jaare 1600: doch in dezelve vindt men slechts deeze en gene stukken van MENNO's arbeid, en niet allen. Zij is gedrukt, zonder aanwijzing van plaats en uitgeever, in 8vo. De tijtel is: *Sommarie, of bijëenvergadering van sommige Schriftlijke bekentenissen des geloofs, mitsgaders eenige waarachtige veranderingen op sommige Schriften van* GELLIUS FABER, enz. Deeze Verzameling is voor een gedeelte herdrukt 1601 te *Alkmaar*, mede in 8vo. Naderhand is zij, ten Jaare 1646, in 4to. uitgekomen, vermeerderd met andere Stukken van MENNO SIMONS, die te *Amsterdam* 1613 in 8vo., ook bij elkaar in een' bundel gedrukt waren. Op die uitgave van 1646 is gevolgd eene in het Jaar 1681 in folio te *Amsterdam*. Deeze laatste uitgave is verrijkt met verscheiden van 's Mans werken, die nooit te vooren het licht hadden gezien.

De

De tijtel van deezen druk is: *Opera omnia Theologica*, of *alle de Godgeleerde werken van* MENNO SIMONS, *te zamen bij een vervat, en nu op nieuws door eenige beminnaars der waarheid ter eere Gods en hunnes naasten welvaart, in druk uitgegeeven, verrijkt met vier registers, en eenige andere Schriften van den Autheur, voor deezen nooit in druk geweest. Als mede voor ieder traktaat zijn eigen tijtel en Voorrede gesteld, en getrouwlijk in onze Nederduitsche spraak overgezet.* — Deeze werken van MENNO SIMONS bestaan uit verhandelingen, verdeedigingen, enz. De eerste verhandeling heeft tot opschrift: *Fundament en klaare aanwijzing van de zaligmaakende leer van Jesus Kristus*, en behelst, in twaalf afdéelingen, 's Mans gevoelens, ten aanzien van elijke leerpunten. De orde, waarin deeze gevoelens worden voorgedraagen, is geheel niet Sijstematisch. De overige verhandelingen loopen over losse, en op zich zelven staande, Godsdienstige onderwerpen. Wijders bestaat de verzameling van MENNO's werken uit *Verdeedigen* tegen GELLIUS FABER, MARTEN MICRON, JOHANNES à LASCO, enz. De stijl van MENNO SIMONS is doorgaans slecht, verward, langwijlig en donker. Dit is echter meer aan eene, in zijnen tijd heerschende, onachtzaamheid omtrent de moedertaal, dan wel aan mangel van geleerdheid in hem te wijten. Hij was anders een gestudeerd man, die Grieksch en Latijn verstond. —. Eenige Stukken van MENNO afzonderlijk uitgegeeven, zijn ook vertaald in 't Hoogduitsch, en reeds al ten Jaare 1575 bij elkanderen in 't licht verscheenen. —

Zie YPEY, *Historie der Sijstematische Godgeleerdheid.*

MERKEN, (LUCRETIA WILHELMINA VAN) wierdt, in den Jaare 1722, te *Amsterdam*, geboren. Zij was eene kleindogter van den vermaarden Remonstrantschen Leeraar JOANNES BRANDT, die zelve eene dogter van den beroemden CASPER BARLEUS tot moeder hadt gehad. In den Jaare 1768 tradt onze Dichteres in 't huwelijk met den niet minder vermaarden

den Amsterdamschen Dichter NICOLAAS SIMON VAN WINTER. Zij eindigde, op den negentienden October des Jaars 1789, haare dagen, te *Leijden*, werwaarts het Kunstminnend Paar, eenige jaaren te vooren, zig metter woon begeeven hadt. De werken onzer voortreffelijke Dichteresse, zo wel als die van haaren Echtgenoot, zijn in ieders handen. Om van eene meenigte kleinere stukken niet te gewaagen, ook die na haaren dood zijn in 't licht gekoomen: wie kent en bewondert niet *het Nut der Tegenspoeden*, den *Germanicus*, en vooral den *David*? Overbekend en geagt zijn insgelijks haare Toneelstukken, van welke de *Jakob Simonszoon de Rijk* de eer genooten heeft, dat met denzelven de nieuwe Amsterdamsche Schouwburg geöpend wierdt.

MERKES. (L. A. *en* F. CHR.) Een blijk van Eigenzinnigheid en Kerkdwingelandije ondervondt dit Broederpaar, waar van de tegenwoordige tijden, dank hebbe de toeneemende verlichting, nevens de nieuwe orde der dingen in het openbaar bestuur, de weêrgaê niet kunnen opleveren. Bij den Schrijver des Vervolgs op J. WAGENAAR, ontmoeten wij, aangaande het veel geruchts maakende voorval, uit de *Nederlandsche Jaarboeken* opgemaakt, het volgende ineengetrokken berigt.

„ LEONARD AREND MERKES en FRANS CHRISTIAAN MERKES, Zoonen eens Oud-Rentmeesters te *Nijmegen*, naa zich, door eenen Catechizeermeester, in de gronden van den Hervormden Godsdienst, te hebben doen onderwijzen, hadden zich, in den Jaare 1752, bij hunnen Wijk-Predikant M. J. BROEN, aangegeeven, met verzoek, om tot Ledemaaten der Hervormde Kerk te worden aangenomen: dit werd den eerstgemelden geweigerd, alleen om dat hij tot het Genootschap der *Vrije Metzelaaren* behoorde, en den laatstgenoemden, om dat hij niet wilde belooven, zich nooit in dat Genootschap te willen begeeven. Zij leverden beiden een beklag in, bij Staaten van *Gelderland*, over die weigering des Kerkenraads te *Nijmegen*, die aldaar mede een Bericht zondt: deezen begreepen dat de Predikant en de Kerkenraad te verre gegaan waren, en geen voldoende redén van hun gedrag gegeeven hadden, gebiedende, dat deeze Persoonen niet langer, om die re-

den,

den, van het Lidmaatschap der Kerke, zonden geweerd worden.

Door een vriendlijken Brief, verzogten de Broeders MERKES den Leeraar, om vervordering van hunne zaake, overeenkomstig met dit Staatsbesluit. Dan, deeze vondt goed, dien minnelijken weg niet te bewandelen, hun geen bescheid altoos te geeven, maar Kerkenraad te beleggen, in welken men besloot, zich bij de Magistraat der Stad te vervoegen, met verzoek, om handhaaving en bescherming. Dit bewoog de Heeren MERKES, om zijn Eerwaarde, en den Voorzitter des Kerkenraads, geregtlijk te dagvaarden: deeze Dagvaardingen kwamen, met een tweede Verzoekschrift des Kerkenraads, voor de Magistraat te *Nijmegen*. Tot bescheid gekregen hebbende, „ om in deeze zaak naar raade te doen," deeden zij des verslag aan de Broeders, met betuiging, van zich te zullen vervoegen, waar het behoorde. Na eenigen tijd beidens vonden de Broeders zich gedrongen, den weg van Regten in te slaan, en ten Hove een Verzoekschrift aan te bieden, om, ingevolge van het voorheen gegeeven gunstig Staatsbesluit, waar aan men zich onttrok, behandeld te worden. De Staaten gaven andermaal bevel, om de Broeders MERKES niet langer te weeren, en dat, indien zij mogten goedvinden, zich elders te laaten aanneemen, de Predikant, dien dit Staatsbesluit werd vertoond, zulks zou hebben te doen, en daar van een behoorelijk Getuigschrift te geeven, welk Getuigschrift de Kerkenraad van *Nijmegen* gehouden zou weezen te aanvaarden. Zij gaven deswegen verslag aan den Leeraar BROEN, met nevensgaande betuiging, dat zij, den zagtsten weg, hun aangeweezen, om zich buiten de Stad te doen aanneemen, zonden inslaan, hem verzoekende, om geene nieuwe zwaarigheden te maaken, of te helpen maaken, wanneer zij zich met een Getuigschrift bij den *Nijmeegschen* Kerkenraad vervoegden. Geen zeer minzaam antwoord van zijn Eerwaarden ontvangen hebbende, zetten zij hunne zaak voort bij den Predikant te *Beuningen* en *Ewijk*, die een Getuigschrift gaf, overeenkomstig met het vertoonde Staatsbesluit. Zij leverden 't zelve ten Kerkenraade, in 't Voorjaar deezes Jaars, over; doch 't leedt een geruimen tijd, dat

dat zij des niets vernamen. Deezes verwijls moede, verzogten zij een Affchrift van 't Besluit des Kerkenraads, 't geen eindelijk in Herfstmaand kwam, behelzende: „ dat de namen „ der Heeren L. A. en F. C. MERKES in 't Ledemaaten Boek „ der Kerke aangeteekend, en voor de Gemeente, naar ge- „ woon gebruik, afgeleezen waren." Hier mede nam dit zo veel gerugts gemaakt hebbend geval, waar in de Geestlijkheid door alle bedaarden en bedagtzaamen geöordeeld werd, zich te veel aanmaatigend en te wederfreevend gedraagen te hebben, een einde.

Zie *Vervolg op* WAGENAAR.

MOERKAPELLE. Tot welke uiterften van losgelaaten woede het, door vreemden invloed, opgewonden gemeen kan overflaan, vertoont ons dit *Schielandes* Dorp, in en uit de menigte der voorbeelden, welke de dagen, toen nog *Oranje boven!* aan de orde van den dag was, fchandvlekken. Het bekende Plakaat, van den Jaare 1784, gebiedende de Wapening ten platten Lande, gaf daar toe de aanleiding. De *Rotterdamsche* Advokaat, H. A. EBERT, en Schout diens Dorps, die, bijkans, het flagtoffer der uitzinnige woede was geworden, geeft van zijn wedervaren een berigt, waarin hij, onder anderen, de volgende bijzonderheden verhaalt. Hij meldt, dat hij, in 't laatst van de Maand Januarij des Jaars 1785, ter Afkondiginge van de bovengemelde Publikatie, na het gemelde Dorp zich begeeven hebbende, tot het ftellen van ordres daar toe betrekkelijk, bij zijne aankomst aldaar alles ftil en gerust gevonden hadt; doch dat hij de klok hebbende doen kleppen, ter bijeenroeping der Gemeente, een aantal Volks gelijktijdig den Tooren was opgeloopen, en uit denzelven een Oranje-Vlag hadt uitgestooken, in welke zich eenige Letters vertoonden; dat hij de menigte, zich vervolgens voor het Regthuis vervoegende, alle met Oranje vercierd zag; 't welk hem deedt befluiten om, naa het afkondigen der Publikatie, betreffende de Wapening, ook die tegen het draagen der Leuzen nogmaals te vernieuwen, en met luider ftemme af te leezen: al 't welk van geen

O de

de minste uitwerking was: dewijl de vergaderde hoop, of eenigen haarer, uit aller naam, ronduit verklaarden, *niet te willen exerceeren voor de Staaten; maar wel voor den Prins, en dan op deeze wijs*, (de hoeden vertoonende met Oranje strikken vercierd) *want de Staaten waren maar Jongens, en de Prins was het Hoofd!* den Schout vervolgens afvraagende, om welke reden de Publicatie niet was gedaan *op naam van den Prins:* dat 'er hadt behooren aan 't hoofd te staan WIJ WILLEM — Dat hij alles gedaan hadt, wat mogelijk was, met alle mogelijke bedaardheid en zagtmoedigheid, zonder iemand het minste onvertogen woord te geeven, om het Volk uit hunne wanbegrippen te helpen, en hun de billijkheid van de Orders des Souverains onder 't oog te brengen; maar alles vrugtloos: waarom hij, ziende dat 'er voor hem niets te doen was, besloot, zich van daar weg te maaken. Dat hij, dit besluit genomen hebbende, zijn rijdtuig deedt inspannen en voorkomen, waar van hij bemerkte, dat de Paarden reeds met Oranje strikken waren opgeschikt, en de Voerman met een Cocarde van die kleur pronkte; terwijl de Chais aan alle kanten met krijt beschreeven was met de woorden: *Oranje boven! de Prins boven!* enz. Dat hij zich na het rijdtuig begeevende, de menigte zich tegen zijn voorbijgaan aankantte, zo hij geen Oranjestrik wilde opzetten; 't geen hij weigerde, met bijvoeging, dat men hem wel kon vermoorden, maar niet tegen een order van den Souverain, welke hij zo even hadt afgekondigd, zou doen aangaan. Dat hij vervolgens, geen kans ziende om, met goede woorden, ten huize uit te komen, zijn Degen trok, en met dezelve voor zich heenen zwaaijende, zo veel ruimte bekwam, dat hij eenigzins vooruit geraakte, doch, hier door ook van achteren bloot komende, werd hij aldaar bij 't hair aangepakt, op de schouderen gedrukt, en op die wijze achter over in den slijk getrokken; bij welke gelegenheid hij een ligte kwetzuur aan den wang bekwam, en zijn Degen kwijt raakte. Dat hij dus op den grond liggende, iemand hoorde zeggen: *laat ons evenwel geen Menschen vermoorden!* waarop hij zich ook onmiddelijk voelde opgebeurd, en in het rijdtuig geholpen; de menigte klom 'er mede op, en zet-

je

te met geweld een Oranjelcus op zijn hoed, waar na men hem, zijn Degen wederom gebragt hebbende, onder 't gewoon geschreeuw, hadt laaten vertrekken. Dat hij, t'huis gekomen zijnde, getragt hadt van dit alles verslag te doen aan den Heer Dijkgraaf van *Schieland*, (Mr. P. C. DE GROOT) dan dat zijn Wel Ed. Gestr. te veel geoccupeerd was om dit verslag te kunnen aanhooren, en dat hij nu van hun Ed. Mog. zou verwagten, *op welke wijze dezelve zouden goedvinden, dat door hem de Orders van den Souverain wierden ten uitvoer gebragt.*

MORTAIGNE. (JOHAN DIEDERIK VAN) Aangaande een Maagdenroof, door deezen persoon gepleegd, en de veelgerugtmaakende gevolgen daar van, ontmoeten wij het volgende berigt. MORTAIGNE, een Zweed van geboorte, hadt zig niet ontzien, om, des avonds van den 17 van Lentemaand des Jaars 1664, zekere CATHARINE VAN ORLIENS, minderjaarige Jongvrouwe van aanzien, goede zeden en groote middelen, uit de huizinge in *'s Haage*, alwaar zij zig bevondt, met list en geweld, te schaaken, en over straat te doen sleuren op een Rijtuig, met 't welke hij, van gewapende manschap verzeld, in den donkeren nagt, haar naar *Kuilenburg* vervoerde, agtende zig aldaar in veiligheid te zullen bevinden. Naauwlijks vernamen de Bloedverwanten der Jongvrouwe deeze schenddaad, of zij vervoegden zig aan 't Hof van Holland, om Letteren van voorschrijving aan alle Volkeren. 't Hof bragt de zaak terstond bij de Staaten van 't Gewest, die niet alleen de verzogte letteren verleenden, en zorge droegen, dat dezelve ook ter Generaliteit wierden ingewilligd, maar tevens, zo als ook de Algemeene Staaten deeden, eenen Brief afzonden aan HENRIK WOLRAD, Graave van *Waldek* en *Kuilemburg*, houdende voordragt der affchuwlijkheid van het geval, en verzoek, hij wilde de ongelukkige Jongvrouwe uit handen van haaren Roover of Roovers redden, in vrijheid stellen, en MONTAIGNE, om in den *Haage* gestraft te worden, overleeveren in handen van Commissarissen van den Hove, die zig, ten dien einde, na zijne Stad zouden begeeven, en die men, tot meerdere zekerheid, behalven de bedienden

der Justitie, twaalf wel gewapende Soldaaten toegevoegd hadt. Twee dagen daar aan liep ter Algemeene Staatsvergadering een onvoldoend antwoord in van den Graave, 't welk door *Holland* overgenomen, gelegenheid gaf, dat hunne Edele Grootmogendheden hem ernstiger aanschreeven; onder anderen verklaarende, hoe zij met de grootste verwondering verstonden, dat, ondanks hun verzoek, MONTAIGNE niet eens verzekerd, laat staan overgeleverd was geworden; dat ondertusschen 't geweld, ook onderwege jegens de Jongvrouwe gepleegd, hun, hoe langer hoe meer, gebleeken zijnde, zij niet alleen van hem begeerden de gezegde Jongvrouwe, zelfs, al mogt zij thans door gedwongen aanraading, als anderzins, verklaard hebben, (zo als inderdaad gebeurd was) niet tegen haaren wil vervoerd te zijn, willig of onwillig, over te geeven, maar ook, in 't bijzonder en daadlijk, den Roover in handen van Kommissarissen te stellen; met bedreiging, dat de Staaten, bij verdere gebreke van dien, zig hoogst gevoelig zouden toonen, en zulk eene, hun aangedaane kleinagting en stremming der openbaare veiligheid, geenzints dulden. Toen men hier op door Kommissarissen onderrigt wierdt, dat de Graaf zig, met de verklaaring der Jongvrouwe, meenende te kunnen dekken, onverminderd alle aanmaaning, onverzetlijk bleef; dat ook MORTAIGNE zig, met deszelfs kennis, binnen zeker huis in *Kuilemburg* hadt verborgen, en ligtelijk uit die plaats zou ontvlugten, of reeds ontvlugt was, begreep men, in *Holland*, met goedkeuring der meerderheid van de Algemeene Staaten, tot sterkere middelen toevlugt te moeten neemen. Men gelastte dan aan Gekommitteerde Raaden, ten spoedigsten, drie of vier Kompagnien paerden en zes honderd Voetknegten, onder den Lieutenant-Kolonel VAN STEELAND, Zwager van wijlen den Heere VAN SOMMELSDYK, en den Major VAN ZANTEN, af te vaardigen na *Kuilemburg*, ter besluiting dier Stede en bezetting der toegangen van dien; aan welken last promptelijk voldaan wierdt: terwijl ook, ten zelven einde, twee gewapende Jagten op de Rivier *de Lek* wierden geplaatst; en den Graave op nieuw aanschreeven, hij hadde MORTAIGNE over te leveren, of anderzints te wagten, dat hunne Edele Grootmogendheden

zo niet

„ niet zouden rusten, voor en aleer zy, aan s'Graaven persoon, Stad en Graafschap *Kulenburg*, een *éclatant* exempel zouden stellen van hunne regtvaardige *indignatie*, met straffing van den *Delinquant* of *Complices*, ter eeuwiger „ memorie." Buiten dien wierdt niet slegts aan alle Hoofd-Officieren, en zelfs aan de Ingezetenen, in de Steden en ten platten Lande, bevolen, op MORTAIGNE te passen en hem over te leeveren, maar ook de Heer VAN LANGERAK, die zig te diep in 't belang van MORTAIGNE gewikkeld hadt, uit *Kuilenburg*, naar de Kasteleinije in *'s Haage* overgebragt, en eerlang met het verlies der Kompagnie paarden, hem voorheen, op voordragt van Koning KAREL II. geschonken, gestraft. Dit alles egter belettede niet, dat MORTAIGNE, eerlang, en zo men meent, in het kleed van eene Melkster, met eene melkkan op den rug, na *Breemen* ontkwam, alwaar de Regeering hem gevat, en aan deezen Staat geöorloofd hebbende hem te doen afhaalen, hij de behendigheid hadt, om uit de handen van den Krijgsofficier, die ten dien einde was overgezonden, te ontkoomen; waar over dees nomaals gestraft wierdt.

De vlugt uit *Kuilemburg* hadt midlerwijl zo veel ongenoegen bij de Staaten van *Holland*, tegen de Graave, verwekt, dat zij vaststelden, tot herstel van den geleeden hoon, en voorziening voor het toekomende, hunne bedreiging te doen werkstellig maaken. Zij gelasteden den Kolonel VAN STEELAND, de Poorten der Stad te doen afhangen, de Valbruggen te doen vastmaaken, of in plaatse van dien, steenen Bruggen of Dammen door de Gragten te leiden, en twee openingen in de Wallen of Muuren te maaken, om daar door, ten allen tijde, onverhinderd in de Stad te kunnen komen; ook eischten zij, dat de Graaf zig schriftelijk verbondt, om, van nu voortaan, geen vrijgeleide meer te geeven aan eenige Hoofdmisdadigers, beraaden Bankbreekers en diergelijken, uit de Vereenigde Nederlanden in *Kuilenburg* gevlugt, of bij vervolg van tijd te vlugten, maar dat hij dezelven, integendeel, op de eerste aanmaaninge der Staaten van derzelve Landen, Hoven van Justitie, of Magistraaten der Steden van dien, zou hebben over te geeven; dat hij ook den Drost en

Stadhouder van zijn Graafschap, als aan het tegenwoordig geval zeer schuldig, van deszelfs bediening en inwooning al. daar, voor altijd, zou hebben te ontzetten; ter bevordering van welk een en ander, VAN STEELAND, met de manschap, waar mede hij thans de Stad besloten hieldt, binnen dezelve zou hebben in te rukken, en zig, tot nader bevel, op te houden. De Algemeene Staaten bevestigden deezen last, STEELAND trok toen metterdaad binnen, en de zaken stonden verder tot de beraamde uitersten te koomen, indien niet de Staaten van Gelderland, agtende, dat het Graafschap van *Kuilenburg* een Leen was hunner Provintie, eerst aan *Holland* verzogt hadden, om, in deeze „ zagter en langmoedi- „ ger te werk te gaan," en daarop ter Generaliteit hadden voorgedraagen, om eenige Afgevaardigden, uit het midden van de Algemeene Staaten en die van *Gelderland*, na 't Graafschap te zenden, om de geschillen, in der minne, of, des noods, bij regtelijk onderzoek, af te doen, zonder iets feitelijks, tegen de hoogheid van hun Gewest, te ondernemen. 't Is waar, *Holland* sloeg dit alles af, erkende de leenroerigheid aan *Gelderland* niet, meende te meer bevoegd te zijn om den Graave te straffen, wijl dees, ten opzigte van veele goederen, hun Leenman was, en drong haare gedagten, bij de Bondgenooten, ten sterksten aan. Maar, daar dit een en ander oorzaak hadt gegeven tot marren in de uitvoering van het Besluit, en de Algemeene Staaten begreepen, dat alles diende gedaan te worden, zonder verkorting van 't regt, 't geen *Gelderland* op het Graafschap dagt te hebben, kwam middlerwijl GEORGE FREDRIK, mede Graaf van *Waldek*, Oom van den regeerenden Graave, en, voorheen, deszelfs Voogd en Bestuurder van *Kuilenburg*, ter gunste zijnes Neeve, tusschen beiden. Hij verzogt den Hollandschen Staaten, dat het gebeurde „ niet ten zwaarste mogt worden opgenomen," en bewoog HENRIK WOLRAD tot het schrijven van eenen beleefden Brief aan dezelven, dienende ten geleide van twee Akten, bij welker ééne hij, daadlijk, en geheel overeenkomstig met den straks vermelden eisch van hunne Edele Grootmogendheden, afstand deedt van het regt van vrijgeleide binnen zijn Graafschap, terwijl hij, bij den anderen, overgaf, om, bij gif-

uitwijzinge en vonnisse van één der Hoven van Justitie in de *Nederlanden*, op naam van Schepenen van *Kuilemburg*, alle zodanigen zijner „ Bedienden en Onderdaanen," als MORTAIGNE en deszelfs zaake hadden begunstigd, geregtelijk te doen vervolgen en straffen; verzoekende, eindelijk, dat de Staaten hier mede genoegen neemen wilden, zijn Graafschap van het binnengetrokken Krijgsvolk ontleedigen, en voortaan geene onmin, ter zaake voornoemd, tegen hem doen overblijven. Hunne Edele Grootmogendheden „ in agting nee- „ mende de schade en ongemakken, door 't voorschreve „ Krygsvolk, in de gemelde Graeffchap, —, geleden, mits- „ gaders ook de publycque demonstratie, door den Lieute- „ nant-Collonel STEELANDT, by ordre van haer Hoogh. Mog., „ in de voorn. Stadt geschiedt, door 't openhouden van de „ Poorten ende nederlaten van de Brugghen, by nachte en „ by dage, en het geene meerder daer omtrend is," namen daar mede, en met de bovengemelde Akten, genoegen en voldoening; ook bewilligden zij ter Generaliteit in het terug roepen der Troepen, 't geen 'er op volgde, na dat mede de Algemeene Staaten, afzonderlijk, zig over het laatste gedrag van den *Kuilenburgschen* Graave voldaan hadden verklaard. HENRIK WOLRAD hierop naar *Stiermark* vertrekkende, overleedt weinige weeken naa dien tijd, en, zo sommigen vermoeden, uit hartzeer, over de wijze, waar op deeze zaak voor hem geëindigd was.

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegzels* enz.

MOURAND. Deeze was de naam eens Paruikemakers in *den Haag*, die, door overgedrevenen, dus genoemden, ijver voor het Huis van *Oranje* vervoerd, zich een bedrijf veroorloofde, 't welk, naar de meening van zommigen, was aangelegd om het Treurtoneel der Gebroeders J. en C. DE WITT te hernieuwen. De merkwaarheid des voorvals verdient een bekort verhaal.

Zints het voorgevallene in *den Haag* met den Stadhouder, in den Jaare 1786, was het aanzien van 's Lands Staaten, wat het uitwendig vertoon aangaat, merkelijk geklommen,

 en

en wierden dezelven voorheen ongewoone eerbetooningen aangedaan. Een van dezelve was, dat de Staatsleden, zich na de Vergaderplaats begevende, hunnen weg zouden neemen door de dus genoemde *Stadhoudersspoort*, door welke, volgens aloud gebruik, niemand, behalven den Stadhouder, vermogt te rijden. De Heeren OCKER GEVAERTS en CORNELIS DE GYZELAAR, de eerste Burgemeester, de andere Pensionaris van *Dordrecht*, en, van wegen die Stad, Afgevaardigden ter Staatsvergaderinge, namen, in de maand Maart des genoemden Jaars, hunnen weg door de gemelde Poort, en bereikten, hoewel met moeite, de Vergaderplaats van Hun Edele Groot Mogende. Geduurende hun vertoeven aldaar, was de zamenvloed aanmerkelijk toegenomen, en vertoonde alles een dreigend gelaat, toen de twee gemelde Staatsleden, bij het scheiden der Vergadering, den Koetzier belastten, langs den benijden weg te rijden, als den kortsten, om na het Logement van *Dordrecht* terug te keeren. Naauwlijks waren de paarden eenige stappen gevorderd, of de opeengepakte menigte belette den verderen voortgang. Merkelijke schrik beving hier door de Heeren, die toenam, toen zijn MOURAND de teugels der paarden zagen grijpen, om de koets te doen keeren. Zo veel bedaardheids, egter, behielden zij, dat ze den Koetzier geboden om voort te slaan; 't geen, evenwel, zo vast hieldt MOURAND de teugels, bezwaarlijk zou gelukt zijn, zonder de hulp des Drossaards en zijner Dienaaren, en van den Advokaat VAN NISPEN, die, met uitgetogen degen, niet zonder eigen lijfsgevaar, het woedende geweld te keer ging. Want de Bevelhebbers der *Zwitzersche Gardes*, en der Ruiters, die bij de Stadhouderspoort stonden, waren ledige aanschouwers deezer schenddaaden, zonder een enkelen voet te verzetten; hoewel de laatstgenoemden toeschooten, naadat MOURAND door den Drossaard in verzekering was genomen. Bijkans ware, door deze bedrijfloosheid der gewapende magt, den muitmaaker het ontsnappen gelukt, die, onder het geleide van Krijgsvolk, eerst na de *Hoofdwagt*, en van daar na de Gevangenpoort, gevoerd wierdt.

Het kon niet uitblijven, of de schenddaad moest de hoogste verontwaardiging verwekken bij Staaten van *Holland*, die

strakt

straks een tweeledig besluit namen: *voor eerst*, Gecommitteerde Raaden te magtigen, om, ongeprejudicieerd de Regten en Privilegien der Ingezetenen, in dit fingulier geval, den Gedetineerden Delinquant *de plano*, en zonder form van Proces, te Regt te stellen; *ten anderen*, Gecommitteerde Raaden te gelasten, om een naauwkeurig onderzoek te doen na het gedrag van het Krijgsvolk, welk de wagt op het Binnenhof gehad hadt, en, niettegenstaande de gegeevene bevelen, de Conbustie en het gepleegde geweld aan de Heeren van *Dordrecht* niet in tijds hadt verhinderd. Welhaast was nu het Vonnis des Doods over den Misdaadiger geveld, hoewel deeze zijn misdrijf toen nog niet bekend hadt, doch vervolgens blijken van zijne schuld gaf, door het uitroepen van wraak over de geenen, die hem tot die wandaad hadden aangezet. Vergeefs tragtte 's Mans zwangere huisvrouw, en bij hem Moeder van zes leevende kinderen, vernietiging van het vonnis te bewerken. Tot het uitoeffenen der Doodstraffe wierden de noodige toebereidzelen gemaakt, en zouden ook gewisselijk voortgang genomen hebben, zonder de voorspraak der onmiddelijk beleedigde Heeren zelve, die, met Echtgenoote en geboren en ongeboren kroost begaan, door hunne tusschenspraak bij Hun Edele Groot Mogende bewerkten, dat de Doodstraffe in eene eeuwigduurende Gevangenis wierdt veranderd. Men verhaalt, dat wanneer de Fiskaal LUIKEN, en de Sekretaris der Staaten VAN BUUREN, hem eerst mondeling deeze verandering in het vonnis bekend maakten, MOURAND dermaate ontzette, dat hij vol schrik uitriep: O GOD, *wat heb ik een berouw!* en daarop van zich zelven viel; als mede dat hij, wederom bekomen zijnde, en andermaal de aangenaame boodschap verstaan hebbende, op nieuw van zulk eene ontsteltenisse wierdt bevangen, dat hem, op de Gevangenpoort terug gebragt, om tot bedaaren te komen, een ader moest geopend worden. Ten blijke van het genoegen, welk de edelmoedigheid en vergeeflijkheid der Heeren GEVAERTS en DE GYZELAAR in *den Haage* gaf, kan, onder anderen, dienen, dat onder het leezen eener Afkondiginge van 's Lands Staaten, op het geval slaande, en de veranderde straffe vermeldende, eene diepe

en eerbiedige stilte onder de talrijke menigte heerschte, en zo dikmaals de naamen der twee Heeren genoemd wierden, verre de meesten door het afneemen van hunne hoeden, blijken van hunne hoogagting gaven. Ruim een Maand zat MOURAND op de Gevangenpoort, en wierdt van daar overgebragt in het Tugthuis te *Gouda*, om er met zijner handen arbeid den kost te winnen. Nog geen anderhalf jaar, egter, duurde zijne eeuwige gevangenis. De Amnestie van September des Jaars 1787, genade schenkende aan allen, die om hunnen ijver voor het Huis van *Oranje* in moeilijkheden waren ingewikkeld, deedt zijne banden slaaken, en, vrij en onverlet, in de zamenleeving wederkeeren.

Zie *N. Nederlandsche Jaarboeken.*

MYN, (GEORGE VAN DER) was de jongste der zeven zoonen van den beroemden Kunstschilder HEROMAN VAN DER MYN, en wierdt te *Londen*, werwaarts zijn Vader zig, van *Amsterdam*, hadt begeeven, in den Jaare 1725 gebooren. Behalven zijnen Vader, hadt hij, inzonderheid, tot Leermeester zijnen broeder FRANÇOIS, welken hij, kort na het overlijden van hunnen Vader, na *Amsterdam* volgde. Hoewel FRANÇOIS VAN DER MYN, in die Stad, met het schilderen van Pourtraiten van de aanzienlijkste Persoonen, veel opgangs maakte, keerde hij, egter, eerlang, terug na *Londen*, in de hoope van aldaar beter zijn fortuin te zullen maaken. GEORGE, zijns broeders plaats vervangende, wierdt, welhaast, als een verdienstlijk Pourtraitschilder, bekend en vermaard. Onder veele andere, schilderde hij, leevensgrootte, het Familiestuk van den Heere PIETER CORNELIS HASSELAAR, en het Pourtrait, insgelijks leevensgrootte, van den Heere JAN CHRISTIAAN MEYER. Daarenboven heeft hij nog eenige andere Schilderijen gemaakt, en, onder dezelve, zeer fraaie Kabinetstukjes. VAN DER MYN overleedt, te *Amsterdam*, op den tienden December des Jaars 1763.

N.

NARREBOUT. (JACOB en FRANS) Om een stoutmoedig doch menschlievend bedrijf, door dit *Vlissingsch* Broederpaar bestaan en volvoerd, verdienen hunne naamen der vergeetelheid ontrukt te worden. Het Oostindisch Compagnieschip *Woestduin*, in den Jaare 1779, voor de Kamer *Zeeland* na het Vaderland te rug keerende, hadt, op den vijentwintigsten Juli, de plaats zijner bestemminge bijkans bereikt, toen het, bij het inzeilen van de *Deurloo*, door de onkunde, of de onoplettendheid van den Loots, aan den grond gezeild wierdt. De geweldige stooten deeden het Schip, wel haast, verbrijzelen; zodat van de kostbaare lading niets kon geborgen worden. Aan den vasten wal waren veelen ooggetuigen van het akelig schouwspel, welk bijkans honderd Schepelingen, naa veele uitgestaane gevaaren, en in 't gezigt der Vaderlandsche kusten, den dood dreigde. Intusschen benam de hevige storm, die thans woedde, veelen den moed, om ter hulpe der Schipbreukelingen toe te schieten. Met hun lot begaan, besloot het wakker broederpaar, van nog tien persoonen verzeld, ter reddinge eene pooging te waagen. Met hunne Schuit in Zee gestoken, en na het genoegzaam verbrijzelde Schip gestevend, gelukte het hun, zevenentachtig elendelingen, die, op ginds en herwaarts verspreide brokken van het wrak, den dood elk oogenblik te gemoet zagen, in hun vaartuig te bergen, en behouden aan land te brengen. Slegts tien of twaalf verloren er het leeven, en onder deeze een Engelsch Heer van drieëntwintig jaaren, DANIEL OCTAVIUS BARWELL, Man van aanzienlijke kunde en groote middelen, wiens Lijk, tegen het strand opgeworpen, en gevonden, naderhand, in de Groote Kerk te *Vlissingen*, staatelijk ter aarde wierdt besteld, in een Graf, pronkende met eene Naald van graauw Marmersteen, met gepaste Sieraaden, en een Latijnsch Opschrift, 's Mans fraaie hoedanigheden van verstand en hart, nevens zijn treurig uiteinde, vermeldende. Niet onbeloond bleef de edele Menschliefde der Gebroeders NARREBOUT. De

Occo-

Oeconomiesche Tak besloot, aan elk van hun, ten geschenke aan te bieden, ter hunnen keuze, een Goude Medaille, of een Zilveren, met drieëntwintig Dukaaten daar nevens. Zij koozen het laatste, en ontvingen het Geschenk, in eene buitengewoone Vergadering, van wegen den *Oeconomischen Tak*, te *Vlissingen* belegd. Bewindhebbers der Oostindische Maatschappij, ter Kamer *Zeeland*, ondanks de schade, door het verlies van het rijk gelaaden Schip geleeden, oordeelden, egter, zich verpligt, voor de toegebragte hulp, hunne gevoelige erkentenis aan den dag te leggen. Zij deeden een Geschenk van achttienhonderd Guldens, om tusschen de Broeders en derzelver togtgenooten verdeeld te worden: indiervoege, nogthans, dat de NARREBOUTEN een dubbel aandeel ontvingen. Wat den Loots aangaat, zijn lot was, geesseling en brandmerk, met het zwaard over 't hoofd, en voorts ballingschap.

Zie *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken*, 1779, 1780.

NEUFVILLE, (CHRISTINA LEONORA DE) was eene der meest vermaarde Dichteressen van haaren tijd. Van tijdlijke goederen, in eene ruime maate, bedeeld, en een ongehuwd leeven leidende, bezat zij de beste gelegenheid, om haare zucht tot de Dichtkunde bot te vieren. Nevens de Vertaaling, uit het Fransch, van het Treurspel *Childerik*, worden haare *Dichtkundige Bespiegelingen* in hooge waarde gehouden. Mejonkvrouw DE NEUFVILLE behoorde tot de Gezinte der Doopsgezinde te *Amsterdam*, en overleedt, in goeden ouderdom, op den eersten April des Jaars 1781.

NIEUWENHUIZEN, (MARTINUS) was de zoon van den Eerw. JAN NIEUWENHUIZEN, welken wij vroeger, als den Grondlegger der Bataafsche Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, leerden kennen. Op den negenden December des Jaars 1759 aanschouwde hij het eerste leevenslicht, in het fraaie Dorp *Middelharnas*, op het Eiland *Overflakké*, alwaar zijn Vader toenmaals, gelijk nu nog heden te *Monnikkendam*, het Leeraar-

aarampt onder de Doopsgezinden met lof bekleedde. Na de verplaatzing van den Vader, eerst na *Aardenburg*, en van daar na de straks genoemde Stad, wierdt MARTINUS ter inwooning opgenomen door wijlen den Eerw. DANIEL HOVENS, gehuwd aan zijns Vaders Zuster, en toenmaals Leeraar onder de Doopsgezinden te *Leijden*. Al vroeg zondt deeze hem na 't Latijnsche School, met oogmerk, om hem tot het Leeraarampt op te leiden. Doch men veranderde van plan, zints het openbaar wierdt, dat zijn lichaamsgestel beter geschikt was, en zijne neiging meer overhelde tot de beoeffening der Geneeskunde, dan tot het waarneemen van het Predikampt. Al vroeg deedt men hem daarom het onderwijs in de Kruidmengkunde genieten, bij een bekwaamen Apotheker, en tevens de Botanische Lessen van den Hoogleeraar VAN ROIJEN, in den Akademietuin, bijwoonen. Den ouderdom van eenëntwintig jaaren bijkans bereikt hebbende, vertrok NIEUWENHUIZEN na *Harderwijk*, en genoot aldaar het onderwijs der beroemde Hoogleeraaren M. VAN GEUNS en FORSTER, gedunrende den tijd van drie jaaren, om, na verloop van dezelve, na *Franeker* te vertrekken. Een jaar lang was de Hoogleeraar GADSO COOPMANS hier zijn Leermeester. Op den negenden December des Jaars 1784, zijne vijfentwintigste geboorteverjaaring, wierdt hij tot Doctor in de Geneeskunde bevorderd. Straks begaf NIEUWENHUIZEN zich na *Edam*, om er de Praktijk waar te neemen. Hoe veel aandeel hij hier gehad hebbe in de oprichting der Maatschappij *Tot Nut van het Algemeen*, is, ter bekwaame plaatze, reeds gebleken. De verplaatzing van het Hoofdbestuur dier Maatschappije na *Amsterdam* deedt hem ook derwaarts met er woon vertrekken, daar het verblijf te *Edam*, om meer dan éene reden, hem nu onaangenaam was geworden. In de Maand Augustus des Jaars 1789 tradt hij in 't huwelijk met ANNA MARIA HERDINGH, van *Haarlem*. Van korten duur was deeze Echtverbintenis, en tevens het nuttig leeven van onzen Artz. In de Maand Maart des Jaars 1793 na straks genoemde Stad gereisd, wierdt hij, reeds in 't eerste uur naa zijne aankomst, aangetast van éene ziekte, die, binnen veertien dagen, den draad zijns leevens afsneedt, in den ouderdom van ruim drieëndertig

tig jaaren. Werkzaam was het leeven van den waardigen NIEUWENHUIZEN. Als Artz maakte hij merkelijken opgang, bedienende, in die hoedanigheid, de beide Doopsgezinde Gemeenten te *Amsterdam*. De Dichtkunde, de zucht voor welke zich al vroeg in hem geopenbaard hadt, bleef zijne geliefkoosde uitspanning. In de *Taal- en Dichtlievende Oefeningen* van het Leijdensche Genootschap: *Kunst wordt door arbeid verkreegen*, zijn daar van verscheide proeven voorhanden. Met dit alles bleef al wat tot de Geneeskunde betrekking hadt, zijne hoofdstudie. In de *Kruid-, Plant-* en *Scheikunde* hadt hij meer dan gemeene vorderingen gemaakt, en gaf, van zijne vorderingen in die Wetenschappen, meermaalen proeven in de *Genees-, Natuur- en Huishoudkundige Jaarboeken*. Reeds in den Jaare 1782 hadt hij vervaardigd een *Apotheek, in vraagen en antwoorden voor eerstbeginnenden*, een werkje, 't welk in den Jaare 1782, te *Leijden*, bij L. HERDING, het licht zag, en bij veelen den roem van een nuttig boekje heeft verworven. Voor 't overige heeft NIEUWENHUIZEN in het Weekblad, onder den naam van *Menschenvriend* bekend, een groot aantal Vertoogen geleverd. Niet alleen door het ijverig waarneemen van zijnen post als Secretaris maakte hij zich verdienstelijk bij de Maatschappij *Tot Nut van het Algemeen*; maar ook door het opstellen van verscheide kleine Werkjes, op derzelver oogmerk en inrichting onmiddelijk slaande, als: *Spel- en Leesboekje voor eerstbeginnende*; *Verhandeling over het kunstmaatig leezen*; *Schoolboekje van Nederlandsche Deugden*; *Levensschetsen*; en eindelijk *Trap der Jeugd*.

Zie G. BRENDER à BRANDIS, *Lijkrede op* MARTINUS NIEUWENHUIZEN.

NIMAN. (HERMANUS). Onder de Kunstenaars, op welke de Nederlanders mogen roem draagen, verdient deeze vermeld te worden. Door middel van eene, door hem uitgevonden, Molen, en door eene zonderlinge bereiding, hadt hij het middel uitgedagt, om aan den harden Toets- en Marmersteen

zulk

zulk eene weekheid, zigtheid en buigbaarheid te geeven, dat uit dezelven, niet alleen Kolommen, Tafels en meer andere stukken, zonder iets van den steen te doen te loor gaan, konden gemaakt, maar ook op denzelven, even als ware het Papier geweest, geprent worden; vertoonende voorts alles eenen glans, welke die van eenen Spiegel evenaarde. Ter aanmoediging van 's Mans kunstvermogen, verleenden hem de Staaten van Holland uitsluitend Octrool.

Zie HERING, *Toneel der Staatsgeschiedenissen.*

NOORDKERK (HERMANUS) wierdt, op den achtentwintigsten Januarij des Jaars 1702, te *Amsterdam* geboren. Door eene aangeborene zucht voor de letteröefeningen bestemd, wierdt hij, om de talrijkheid van het Ouderlijk gezin, verhinderd, dien trek te voldoen. Onder OTMAR ELLIGER genoot hij, eenigen tijd, onderwijs in de Schilderkunde, en maakte 'er eenige vorderingen in. Midlerwijl deedt hij zig, door een Hungaarschen Leermeester, in de Latijnsche taal onderrigten; waar toe hij wierdt in staat gesteld, door de voordeelen van een klein Amptje, waar mede hij begunstigd was, doch 't welk hij door een anderen liet bedienen. Welhaast liet NOORDKERK het Penseel vaaren, en vertrok na het Hoogeschool te *Leijden*, alwaar hij, in den Jaare 1728, tot Doctor in de Regten wierdt bevorderd. Thans zette hij zig in zijne Geboortestad neder, en behaalde er, welhaast, met zijne zonderlinge bekwaamheid in het pleiten, een algemeenen roem. Veel deeden daar toe twee gevallen, die merkelijk gerugt maakten: het eene betrof het verdeedigen van eenen gevangene, ter doodstraffe veroordeeld, zo dat hij er den hals af bragt; het ander, de vrijspleiting van eenen Boekverkooper, die, om het drukken van het befaamde Werk van DEURHOF, *Verklaaring over het Boek van Job*, ter Schouten Rolle gedaagd, en verweezen was. Intusschen besteedde hij, nu en dan, eenige uuren aan eene verbeterde Beschrijving van *Amsterdam*, op verzoek van den Heere PIETER VLAMING,

welke die taak op zig hadt genomen. Op aanzoek der Regeeringe, vervaardigde de Heer NOORDKERK eene nieuwe Uitgave van de *Privilegien*, *Handvesten*, *Costumen*, *Wetten en Keuren der Stad*, zo veel mogelijk, geschikt naar de Orde der Pandecten. In den aanvang des Jaars 1748 zag dit Werk het licht, in drie Stukken in folio, die, in den Jaare 1755, van nog een kleiner Stuk gevolgd wierden. De moeite des Advokaats, bij deeze en bij andere gelegenheden, ten dienste der Stad gedaan, wierdt, door de Magistraat, met aanzienlijke Geschenken erkend. Als een meldenswaardigen karaktertrek, en als een bewijs van 's Mans zucht voor regt en goede orde, vinden wij aangeteekend, dat de Heer NOORDKERK zich vernederd heeft, om een onkundig en oproerig gedeelte der Amsterdamsche Burgerije, in gemeenzaame Schriften, die zonder zijnen naam in 't licht kwamen, te onderrichten en te vermaanen. Behalven de reeds gemelde Uitgave der Privilegien, hadt de Heer NOORDKERK drie Regtsgeleerde Werkjes, in de Latijnsche taale, doen drukken, te weeten: *Specimen Lectionum de Lege Petronia*; *Observationum Decas*; en *de Matrimoniis ob Peccatum Sodomiticum Jure solvendis*. Reeds in de Jaaren 1731 en 1733 waren deeze Werkjes in 't licht gegeeven; doch de Schrijver vondt er, naderhand, zo veel berispelijks in, dat hij groote moeite deedt, om ze te laaten opkoopen, en uit de waereld te helpen. De Heer NOORDKERK overleedt, aan een verval van kragten, op den zesden November des Jaars 1771, in den ouderdom van bijkans zeventig Jaaren. Tien Jaaren voor zijnen dood was hij overvallen van een gevaarlijk bederf in de Sappen; 't welk hem noodzaakte, het pleiten te staken, en zich, voornaamelijk, met raadgeeven bezig te houden. De Heer NOORDKERK is nimmer gehuwd geweest. Even als zijn geheele geslagt, was hij der Leere, volgens de verklaaring van LUTHERUS, toegedaan. Men verzekert, dat dit het voornaamste beletzel geweest is, waarom het gewigtig Ampt van Pensionaris der Stad hem niet, al vroeg, opgedraagen geweest is.

Bij deeze bijzonderheden, overgenomen uit de *Schets van het Leeven, den Aart en het Gedrag van den Heer Mr.*

H.

M. NOORDKERK, *door* J. WAGENAAR, zij het ons geoorloofd, de volgende trekken te voegen, op de waarheid gegrond, als gemeld door den gemelden Historieschrijver, die onzen Advokaat van nabij, door gemeenzaamen omgang, kende. „ Hoe veele kinderen (zoo schreef WAGENAAR) leeven 'er „ niet, die de door eerlijke en recht edelmoedige NOORD- „ KERK met hunne, met regt vertoornde, Ouderen bevredigd „ heeft! Hoe veele Egtgenooten, door 't wangedrag van bei- „ den, of één van beiden, op elkanderen verbitterd, heeft „ zijn bescheide en Christlijke raad niet voor verdere ver- „ wijdering, en zelfs voor voltlaagene Egtscheiding, behoed! „ Onder hoe veele twistende Medeërfgenaamen is hij geen „ onzijdige Bevrediger der gereezene geschillen geweest! Hoe „ veele oneenigheden, onder maatschappijen van twee of „ meer Kooplieden, zijn, door hem, niet tot wederzijds „ genoegen weggenomen! Hoe veele twisten in Kerklijke „ Genootschappen heeft hij niet weeten te beslissen!" — Godsdienstige Gestigten, allerlei Gezindheden bediende hij om niet; nimmer ontving hij eenige belooning van lieden, die hij voor behoeftig aanzag. Voor geringe Weduwen, voor verdukte Weezen en andere elendigen, was hij altoos een trouwe Raadsman en een vlijtig Voorstander voor de Regtbank: in 't pleiten muntte hij niet minder uit. „ De *Amsterdamsche* Pleitzaal," om de woorden van den zelfden Schrijver te bezigen, „ heeft altoos, op verscheide geoefende „ Advocaaten, mogen roemen; maar nooit heeft 'er zich een „ laaten hooren, die NOORDKERK, in zedige vrijmoedigheid, „ in heusche bescheidenheid, in minzaame deftigheid, over- „ trof."

O.

OLDENBARNEVELD. (JOAN VAN) Zints wij, in het drieëntwintigste Deel van ons *Woordenboek*, de voornaamste lotgevallen deezes beroemden Staatsmans verhaalden, zijn ons, in de onschatbaare *Bijvoegsels* en *Naleezingen* van den Oud-Pensionaris H. VAN WYN, eenige bijzonderheden voorgeko-

 men,

men, hem betreffende, van welke wij onze Leezers niet onkundig mogen laaten. OLDENBARNEVELD was gesproten uit een adelijk geslagt, 't welk in, en vóór de vijftiende Eeuw, de Ridderhofstad *Oldenbarneveld*, bij *Nieuwkerk op de Veluwe*, bewoonde, en in het Ridderboek van dat Gewest zeer vroeg bekend staat. In den Jaare 1603 noemden hem de Staaten van Holland, *Jonkheer* JOAN VAN OLDENBARNEVELD. Zijn Vader was GERARD VAN OLDENBARNEVELD, zijne Moeder DELIANA VAN WEEDE VAN STOOTENBERG, dogter van den Heere JOHAN VAN WEEDE VAN STOUTENBERG. KLAAS VAN OLDENBARNEVELD was zijn Grootvader, en deeze een Agterkleinzoon van ERNST VAN OLDENBARNEVELD, Schildknaap, omtrent het Jaar 1425 overleeden, als de eerste vermeld, die zich, van *Nieuwkerk*, met er woon na *Amersfoort* verplaatste. Hij was gehuwd geweest met ALYT VAN LOKHORST, *Johansdogter*.

Leezens- en der overweeginge waardig zijn de aanmerkingen van den Heere VAN WYN, omtrent de vreeze, welke 's Lands Advokaat, 't eenigen tijde, bekroop, als of MAURITS na de hoogste magt in het Land stondt; doch van de gegrondheid welker vreeze de Heer WAGENAAR bekent, nimmer den grond te hebben kunnen peilen. Zie hier wat de Oud Pensionaris, dat gewigtig stuk van 's Lands Historie betreffende, in 't midden gebragt hebbe.

„ Ook deeze stoffe (zoo schrijft v. W.) heb ik reeds in mijn IX Stukjen der *Bijvoegsels* en *Aanmerkingen* op onzen treflijken Schrijver, bl. 48 en 49, aangeroerd, en ben niet vreemd geweest, te vermoeden, dat het verschillend begrip van de Staaten en den Prinse, over de wijze van oorlogen, als mede het ongenoegen, dat, somtijds, aan 't gevoelen zijner Doorlugtigheid, boven dat der Staaten, ten deeze, moest worden voldaan, en eindelijk 's Prinsen voorstel, om zelve eenige vreemde Landen, door hem op de *Spaanschen* te veroveren, in Souverainiteit te mogen bezitten, den argwaan vóór eene te hoog steigerende magt van MAURITS, in 's Lands Advokaat kan verwekt of gevoed hebben. Ik heb 'er bijgedaan, met dit alles, geen volledig licht in dit werk te hebben. Doch, schoon ik ook dit laatst gezegde, nog heden, belijde, zou ik egter, thans, vermoeden konnen, dat, om, of

of kort na, den Jaare 1600, de Advokaat in zijne meening is gesterkt geworden, door de onderhandsche beweegingen, welken toen bij eenige lieden gemaakt wierden, ter bekooming van het Graaflijk bewind van *Holland* voor Prinse MAURITS. Men gunne mij, hier een oogenblik bij stil te staan. Onze WAGENAA heeft reeds, ui . . . deren, doen zien, dat men, in Wintermaand des Jaars 1582, aan Prinse WILLEM I., den gezegelden Opdragtsbrief, of zogezegd, *Renversaal* der Graaflijkheid, wegens de Edelen en alle Hollandsche Steden; behalven *Amsterdam* en *Gouda*, hadt overhandigd: hij heeft ook gemeld, dat het *Ontwerp der Voorwaarden*, op welken WILLEM I. als Graaf zou worden gehuldigd, ter goedkeuringe aan de Leden was rondgezonden, en dat, schoon de twee zo evengenoemde Steden 'er nog niet in bewilligd hadden, men denkelijk egter tot de inhuldiginge zou gekoomen zijn, indien 's Vorsten onverwagte dood niet tusschen beide was gekoomen. MAURITS hadt thans dien Opperlastbrief en zeker ook 't Ontwerp der Voorwaarden, en al 't geen met zijn Vader over die zaak gehandeld was, in handen, en, 't zij hij, of zijne Begunstigers, een deeze zig grond hebben op dat deel van 't gezegeld Ontwerp, bij 't welk bepaald wierdt, dat de Staaten, na 's Prinsen dood, eenen zijner Zoonen, den bekwaamsten naar hun oordeel, tot Graave zouden aanneemen, 't zij men zig op iets anders, in dezelve Brieven voorkoomende, beroepen hebbe, zeker is het, dat men, bijzonderlijk in *Zeeland*, daar hij den meesten invloed hadt, omtrend het begin der zeventiende eeuwe, met naame, ten Jaare 1601 en 1602, zeer ijverde, om hem tot Graave van *Holland* en *Zeeland* te bevorderen. Kort na de uitgaave van het bovengemelde IX. Stuk der *Bijvoegselen* en *Aanmerkingen*, is mij, hier omtrend, voorgekoomen zeker Afschrift eener Aanteekeninge van Mr. A. DE VEER, toen ten tijde Pensionaris der Stad *Amsterdam*, welk afschrift was gevonden onder de papieren van wijlen den Raadpensionaris VAN SLINGELAND. Het luidt aldus:

„ Op den 15 Martii 1602, syn by den anderen vergadert
„ geweest d'Advocaat OLDENBARNEVELT, NIVELT, MENCK, VAN
„ DER MEER, BERCKENRODE, OETGENS, *Ick*, de Pensionaris

„ OLDENBARNEVELT, CRAP, ende BARTS, sonder dat *Ick* wiste,
„ wat aldaar geproponeert souden worden. Ende heeft ons
„ de Advocaet voorgedragen: hoe dat, op den 14e. VAN
„ DE WERCKE, aan den Burgemeester WILLEM DE JONGE, ende
„ op den 15 voorsz., 's morgens, dezelve VAN DE WERCKE
„ den Advocaet voorgehouden hadde, als oock gedaen was,
„ bij MALDERÉ, dat men, om tot een beter Regeeringe te
„ komen, *syn Excellentie behoorde te defereren het Graef-*
„ *schap*, te meer, om dat syn Excellentie, ten regarde van
„ de meriten syns Vaders, hooger memorie, ende van syn
„ zelven, waerdig was, over syn groote diensten, den Lan-
„ de gedaen, daer mede vereert te worden; waer uit d'Ad-
„ vocaet infereerde, dat *die van Zeeland* daer mede schee-
„ nen zwanger te gaen, sonder dat hy nogthans wist, of de
„ *Staaten van Zeelant* daer toe inclineerden, doch ver-
„ moedde, dat de saecke daer toe al geprepareert was, so,
„ door dat hy meende, te *Middelburch*, de hekken, tot
„ dien einde, verhangen te wesen, van waer, anders, de
„ meeste oppositie van daer gekomen soude hebben; also,
„ bij die van *Veer* ende *Vlissingen*, noch oock *ter Tholen*,
„ als van MALDERÉ dependeerende, geene swaricheyt wesen
„ ende die van der *Goes* ende *Zierickzee* haer wel voegen
„ souden; als mede, om dat VALCK (die MALDERÉ's partij
„ was) om der gunste, so 't scheen, te winnen by syn Ex-
„ cellentie, suicks voorgeslagen hadde, ende niet te presu-
„ meren was, dat MALDERÉ ende VAN DE WERCKE, op haer
„ eyghen authoriteyt alleen, 't gunt voorsz. is souden voor-
„ stellen, ende daer by seggen, dat de *Provintie van Zee-*
„ *land*, die in voortijden, daer inne swaerigheyt gemaakt
„ hadde, *nu de eerste wel soude wesen.* Waer by d'Advo-
„ caet was voegende: dat syne Excellentie van die van *Hol-*
„ *lant* hadde haerlnyder Brieven ende Zegelen, daer van de
„ Raadsheer NIEUSTAD *hen*, binnen sesse maenden, gebragt
„ hadde gelycke Brieven, die onder den Advocaet BUYS be-
„ rust hadden, ende dat JACOB VAN CAMPEN, van *Amster-*
„ *dam*, niet en hadde willen teyckenen, dan mits daer by
„ stellende de woorden, *als Getuyge.* Item: dat die van
„ *Amsterdam* gedifficulteert hadden de artykelen, die gecon-

„ ci

„ cipieert waren, deur dat de delatie van de hooge Overic-
„ heyt aen myn Here den Prinse, h. m., gedaen, was ge-
„ schiet, op al sulcke artykelen, als, namaels, gemaakt sou-
„ den werden. Seyde oock noch de Advocaet: *Gaen die*
„ *van Seelant voor, so sullen wy moeten volgen*, doch dat
„ hy, *uyt syne Excellentie selfs, syne genegentheyt, daer*
„ *toe, niet en hadde connen vernemen*, hoe wel nogthans,
„ binnen ses weecken herwaerts, by OTTO HARTIUS, aan den
„ Heere VAN OYEN geschreven was, *dat syn Excellentie hem*
„ *nyet en hadde te verlaten op een imaginaire tytel van*
„ *Grave van Hollant ende Seelant*: dat oock, van des vy-
„ ands syde, noch geschréven was, hoe dat syne Excellen-
„ tie, voor syne groote diensten, geene vergeldingen ont-
„ fangen noch te wagten hadde, jae niet eens uitgehuwelyct
„ en was."

„ Waer op deese saecké in deliberatie geleid, ende *by den*
„ *Advocaat, de meriten van syne Excellentie ende van syn*
„ *Heer Vader seer gerecommandeert synde*, by de andere
„ voorsz. Heren, die, beneffens ORTGENS ende mij, daer
„ present waren, gediscoureerd werde, dat, bij so verre 't
„ voorsz. geproponeerde by de hant genomen werde, *'t sel-*
„ *ve, by deet tyd, voor syne Excellentie niet goet noch dienst-*
„ *telyck soude wesen*, ten aensien van de groote belastingen
„ van 't Lant, daer inne hij hem steecken ende noch meer
„ daer op accumuleeren moeste, ende dat, daer beneffens,
„ veel meer naer syn leeven getragt soude worden, gelyck
„ in de persoon van syn Heer Vader bevonden was: dat me-
„ de sulcks, volgende het Tractaet met *Engelant*, buyten
„ kennisse van hare Majesteyt van *Engelant*, niet en conde
„ gedaen werden, ende te considereren stonde, off het syne
„ Majesteit van *Frankryk* niet offenderen zoude. Ende wer-
„ de, eyndelyck, *goetgevonden, dat alle de Presenten dit*
„ *secreet souden houden, tot dat dezelve beschreeven souden*
„ *werden, ende, daer, wyder spreecken, mits dat d'Advo-*
„ *caet, by* MALDERÉ *ende* VAN DER WERCKE, *daer en tus-*
„ *schen, soude sien te sonderen, op wat voet dit berustte?*
„ Waer mede Wy ons geconformeerd hebben: sonder dat ORT-

„ [illegible], of Ick, ons, ter eener of andere syde, eenigsints
„ uyttreden."

„ Gelijk mij, (vervolgt v. w.) in de Registers van *Holland*, noch elders, geene de minste blijk is voorgekoomen, dat 'er, op deeze voorloopige afspraak, ooit eenige Beschrijvinge gevolgd zij, vinde ik ook niet, of de Advokaat, bij de Zeeuwsche Heeren, ontdekt hebbe, op wat voet hun Voorstel berustte: waar toe hij, anderſints, gelijk men zo even zag, gemagtigd was. Alleenlijk is mij eene nadere Aanteekening van denzelfden Pensionaris DE VREE voorgekoomen, houdende hoofdzaaklijk, dat ruim een Jaar daar na, te weten op den 21 van Lentemaand des Jaars 1603, de Pensionaris BERCK, de Burgemeesteren AREND MEYNERTSZE, VAN DER DUSSEN, DE VREE zelve, de Burgemeester KEGELING en D'ONBESCHAEMDE, met den Pensionaris BARTIUS, ten huize van 's Lands Advokaat VAN OLDENBARNEVELD, vergaderd geweest zijn, en dat de Advokaat aldaar, onder anderen, hadt opening gedaan, dat hij den Heere VAN BASSIGNY, Zoon van den Heere van *Boxtel*, en Mr. HENRIK SCHOT, Pensionaris van *Antwerpen*, bij Brieve, houdende aan de „ *Eerwaerde Staeten* van Gelder-
„ *lant*, *Hollant* ende *Zeelant*", naamens de Staaten van *Braband*, instaande voor de overige Gewesten der *Spaansche Nederlanden*, „ verzogt was *Paspoort*, om iets te mogen
„ proponeeren, daer aen de *Nederlanden*, in 't gemeen,
„ gelegen was": dat men, hier over raadpleegende, om veele reedenen, en gevoelende dat men aan de *Spaansche* zijde, 't werk „ niet opregtelijk meende", en dat men, aan onzen kant, wel in geene handelingen van vrede konde treeden, maar egter 't bovengemelde verzoek ook niet plattelijk konde afslaan; „ om niet beschuldigd te worden, dat wij,
„ zelfs met de Staaten van de andere Provintien, niet en
„ wilden handelen, niet jegenstaende Wy haer, binnen 's jaers,
„ voor den tocht naer *Vlaenderen*, met geschrifte, daer toe
„ geinviteert hadden"; bij de bovengemelde tegenwoordig zijnde Staatsleden, niet vreemd gevonden hadt, om, met den Voorsz. BASSIGNY en SCHOT, in eenigen handel te treeden,
„ by so verre syne Excellentie ende d'andere Leden van de
„ Ge-

„ Generaliteyt sulcx souden geetvinden; in welcken gevalle, „ de voorsz. Presenten, daer van, by Missive, geadverteert „ souden werden. *Ende*" (volgt 'er dan onmidlijk op) „ is, „ *per occasionem* van 't gene voorsz. is, *by d'Advocaet mede* „ *vermaent, dat, d'eene tyt of d'andere, noeg uytbersten* „ *soude 't regt, dat syn Excell. hadde, van tot* PRINCE *de-* „ *zer Landen genoemt te werden, uyt krachte van de befe-* „ *gelde Brieven, die syn Heer Vader, Prince van Oraigne,* „ *h. m., van den Graefschappe van Hollant hadde: dat* „ *oock, in Gelderland, vry wat omgegaen was, van syne* „ *Excell.* HERTOG *aldaer te maecken, ende dat Seelant in* „ *bochten stonde, ende sommigen sogten te werden kinderen* „ *van* ZEBEDËUS: *refereerende zig voorts tot de communi-* „ *catie, dies aengaende, een jaer geleden, onder anderen* „ *in myn bywezen, daer van gehouden.*"

„ 't Laatstgezegde schijnt klaar genoeg te leeren, dat 'er, sedert Lentemaand des Jaars 1602, nopens 't werk van den opdragt der Graaflijkheid van *Holland* aan MAURITS, door OLDENBARNEVELD, geen nader verslag is gedaan: ook zal 'er, denklijk, niets belangrijks omtrend gebeurd zijn, zo als 'er mij, in 't vervolg, niets van gekoomen is. 't Is ondertusschen merkwaardig, dat, blijkens het aangehaalde handschrift, *wel*, bij de meerderheid der overige Heeren, in de geheime *Conferentie* van den Jaare 1602, het nadeel begreepen wierdt, 't geen uit het aanneemen der Graaflijke waardigheid door MAURITS, voor hem en den Staat stondt gebooren te worden, maar dat men 'er *niet* leest, dat OLDENBARNEVELD zelve zig, in diervoege, laat staan in eenige lijnregte beschuldigingen, tegens MAURITS, ten deezen opzigte, hadde uitgelaaten: hebbende de Advokaat, na voordragt van het gebeurde en nog te gebeurene, beslooten, met te zeggen, dat, *als Zeeland voorging, Holland zou moeten volgen*, en zelfs, bij het in beraad leggen deezer zaaken, de verdiensten van den Prinse en van zijnen Heer Vader aangepreezen. Of OLDENBARNEVELD, ten deezen tijde, waarlijk vermeend hebbe, dat *Zeeland* dit werk zou konnen doorzetten, en dat het daarom veiligst was, goedschiks toeteslaan, 't geen men niet, of niet zonder gevaar, zou konnen beletten, dan of hij, die, zo als on-

 on-

onze WAGENAAR elders zeer wel aangemerkt, doorgaans gewoon was, met eerbied van den Prinse te spreeken, 't gevoelen der bovengemelde Staatsleden vooraf eens heeft willen polsen, om 'er naderhand het noodig gebruik, voor of tegen, van te konnen maaken, met één woord, of, en in hoe verre, de Staatkunde en volks- of eigenbelang aan zijne voordragt heeft deel gehad, staa aan de beslissinge van doorzigtiger Lieden dan ik ben. Uit zijne bekentenis is sedert gebleeken, niet alleenlijk, dat Hij, reeds ten Jaare 1600, en dus twee Jaaren voor de bovengemelde bijeenkomst, „ vrees en *apprehensie* heeft gehad, dat MAURITS naar de *Souverainiteit*," (dat is, het *Graafschap* van *Holland*, en, denk ik, *Zeeland*) „ of meerder *autoriteit* stonde", maar teffens, dat, „ indien die Prins aan hem zelfs hadt gelieven te ver„ klaaren, 't geen zijne Raaden" (ik verstaa 'er door zijne Begunstigers, VAN DE WERCKE en anderen, boven vermeld) „ hadden gedaen, en na zyne *consideratien* (zo voor 's Vor„ sten persoon als voor de Landen) daar op gehoord te „ hebben, de *publyke* opening hadt goedgevonden, Hy" (OLDENBARNEVELD) „ zulks, met *affectie* ende goede *officien*, „ zoude hebben gedaen en gevorderd." Als ik deeze woorden, om welken te logenstraffen mij, ter goeder trouwe, nimmer genoegzaam bewijs is voorgekoomen, overweege, zou ik voor mij zelven, en ieders gevoelen vrij laatende, liefst besluiten, dat, zo de Prins voor de *Souverainiteit*, bij den Advokaat, rondelijk, ook ten Jaare 1602, was uitgekomen, dees, in plaats van nu te vermoeden dat men agter zijnen rug, en tot zijn en 't algemeen nadeel, werkte, zig geen partij zou hebben gesteld, maar 't verlangen van MAURITS, even als voorheen dat van WILLEM I., zou hebben helpen bevorderen, met behoud van de Privilegien en 't gezag, zo veel mooglijk, der Staaten van den Lande. Ik weet zeer wel, dat UITENBOGAARD verhaalt, dat men den Advokaat, ten Jaare 1618, hadt zoeken te beweegen tot handeling met deezen Prinse, op denzelfden voet, als met wijlen zijnen Heer Vader, en dat de Advokaat dit toen afsloeg; maar ik weet insgelijks, en elk nevens mij, dat, ten dien tijde, de verwijdering oneindig grooter was geworden.

Ik

Ik zou konnen denken, dat 'er, voor het Bestand, zelfs een tijd geweest is, waar in OLDENBARNEVELD, zo het 'er op aan hadt moeten koomen, minder zou geweest zijn tegen de verheffinge van MAURITS, tot Graave van *Holland* en *Zeeland*, op zulke bepaalde voorwaarden, als aan welken WILLEM I. zou verbonden geweest zijn, dan wel om hem geplaatst te zien, aan 't hoofd van eenen Staatsraad over de *Nederlanden*, waar door zijne Doorlugtigheid veel meer, de Advokaat veel minder gezag dan voorheen, zou gehad hebben. Voor 't overige, welke agting ik oordeele, dat eene onzijdige overweeging ons, voor de kunde en eerlijkheid van den Advokaat, moet inboezemen, en hoe zeer mij zijn zo onverdiend als deerlijk lot ook treffe, Hij was een mensch, en zoo ik meene, van die geaartheid, dat wel 't verdriet hem, een en andermaal, kon doen verzoeken van zijn gewigtig ambt ontslaagen te worden, maar dat geene omstandigheid hem ligtelijk zou hebben kunnen beweegen tot het aanvaarden eener bedieninge, in welke hij eene vermindering hadt moeten ondergaan van 't bewind, hem voormaals met zo veele reden toevertrouwd."

Als een meesterstuk van Staatkunde heeft men altoos beschouwd, het ontslag der Steden *Brielle* en *Vlissingen* uit Engelsche pandschap, door den Heer VAN OLDENBARNEVELD bewerkt. De aanleg en voortgang der handelingen wordt, door den Heer VAN WYN, op volgende wijze ontwikkeld.

„De gewoone Gezant der Staaten in *Engeland*, NOËL DE CARON, in het najaar van 1615 hier te Lande zijnde, om over verscheiden gewigtige zaaken, tusschen dat Rijk en dezen Staat uitstaande, de hooge Regeering te onderhouden, hadt ook opening gedaan van 's Konings verlegenheid in gelde, en wijl men derhalven vreesde, dat zijne Majesteit den Staaten om eenig buitengewoon uitschot van Penningen zoude lastig vallen, oordeelde men best, dit bij tijds door voordragt van eigen nood, voor te koomen. De Algemeene Staaten dan verzogten OLDENBARNEVELD, een' Lastbrief op te stellen, die sedert goedgekeurd aan CARON, bij deszelfs terug reize, wierdt mede gegeven. Deeze moest den Koning hoofdzaaklijk vertoonen, hoe 's Lands Kas zeer bekrompen

zijnde, en zonder hoop, om, in de jegenswoordige beroerte in *Frankrijk*, uit dat Rijk de Penningen te erlangen, welken noodwendig ter betaaling der Fransche Benden alhier moesten dienen, men derhalven zijne Majesteit (die, blijkens het Verdrag van den Jaare 1608, beloofd hadt hunne Hoogmogendheden, ten opzigte van de schuld, ten gunstigste te willen handelen) verzogt „ *gratien en kwytschelding* der ag„ terstallen aan *Engeland* verschuldigd, of ten minsten, *stil*„ *stand van betaalinge voor eenige jaaren*;" agtende de Staaten „ buiten voorbeeld, dat schulden, ter oorzaecke van „ de oorloge gemaeckt, anders als by goede *discretie* betaelt „ worden, te meer, daer haere Hoog Mog. altyt vertrouwt „ hadden, dat syl. by syne Maj. *liberalyck*," (hier streelden zij, zo ik wel zie, 's Konings zwak en spilzieken aart, met den lof van schoone woorden) „ *conelyck* ende *gratiensolyck*, „ nopende deselve schult, zouden getracteert werden, ende „ dat by haere Hoog Mog., op 't selne vertrouwen, de han„ delinge was aengegaen." Ook moest CARON doen zien, dat de groote kosten, hier te Lande, ten Jaare 1603, bij 's Konings komste op den troon, „ in 't equipeeren van een „ groot getal Schepen van oorloge, tot dienste van zyne „ Maj.," als mede die geenen, welken ten Jaare 1610 in den togt voor *Gulik*, en in de Jaaren 1612, 1613 en 1614, bij verscheide andere gelegenheden, „ tot contemplatie van „ syne Maj." gedraagen waren, wel eene gunstige kwijtschelding verdienden. De Gezant egter, aan wien men dit werk ten hoogsten beval, betuigde, voor zijn vertrek, hoe hij vreesde, in de ophouding van de betaaling niet naar wensch te zullen slaagen, „ *weetende* (zeide hij) *de jegen*„ *woordige Constitutie van saecken van syne Maj., ende dat* „ *de payementen al syn alreede geassigneert, tot Paesschen* „ *naest commende incluys, aen sulcke Luyden, die dese be*„ *talinge nyet en kunnen missen.*" Maar de zaak gelukte boven zijne verwagting.

„ Hij bevondt zig reeds in *Engeland*, toen op den 30 van Slagtmaand, ter Algemeene Staatsvergadering een Brief inliep der Gekommitteerde Raaden van *Zeeland*, houdende, dat de Wethouderschap van *Vlissingen* hun vertoond hadt, hoe

hoe zij, door JOHN THROGMERTON, Lieutenant-Gouverneur dier Stad, verwittigd waren, dat de bezetting reeds veertien dagen naar betaaling hadt gewagt, en tot dezelve nog geen „ *orde uit Engeland*" was gekoomen, 't geen voor oproer deedt vreezen; waarom de Zeeuwsche Raaden de meening hunner Hoogmogendheden verzogten te verstaan. Men antwoordde hun, te vertrouwen, dat zij de rust in *Vlissingen* zouden weeten te handhaaven, maar zondt teffens last aan CARON, om alle moogllijke poogingen te doen, ten einde de gewoonlijke betaaling aan de Vlissingsche Bezetting, „ tot voorkooming van alle *periclen* en *inconvenientien*" mogte geschieden.

„ Uit het bovenstaande blijkt genoegzaam, dat het onbetaald laaten der Engelsche bezettingen, in de Steden van verzekering, met naame in *Vlissingen*, oorspronglijk niet gesteld moet worden op reekening van de Staaten. Zij waren niet, maar wel was de Koning, tot die betaaling verpligt, volgens het Verdrag, ten Jaare 1585, met deszelfs Voorzaate ELISABETH gesllooten. Onze treflijke Schrijver heeft zulks te regt voorheen aangeteekend, maar, buiten zijne gewoonte, zig hier te veel op den Engelschen Historieschrijver DE RAPIN THOYRAS verlaatende, schijnt hij, bij feil van geheugen, met hem gedwaald te hebben.

„ Ten gelijken tijde omtrent, dat CARON de last der Algemeene Staaten, ter bespoediging der Soldij voor de Bezettelingen van *Vlissingen*, kon ontvangen, liep 'er een Brief van hem in, „ geschreven *aen den Heere Advocaet van Hollandt*," die bij hunne Hoogmogendheden gelezen, en van dit besluit gevolgd wierdt: „ Geleth synde op het *advys*, *daer inne* „ *gementioneert*, raeckende de *Plaetsen van assurantien*, is „ goetgevonden, dat de voorsz. Heere Advocaet hem (CA- „ RON) daer op in 't particulier sal mogen antwoorden, „ dat haere Hoog Mog. goetvinden, *dat hy*, met discretie, „ *sondére*, onder de hant, daer dat sal mogen dienen, *waer* „ *op dat deese saecke berust*, *ende wat die meeninge daer van* „ *is?*"

„ Uit deeze laatste woorden, en dat CARON de *meening der Engelschen*, omtrent de verpande plaetsen, *polsen* moest, schijnt

schijnt het mij toe, dat niet hij, gelijk men gewoonlijk meent, en als uit zig zelven, maar wel de Engelsche Raaden het eerst dit werk geopperd hebben, en dat hun Hoogmogendheden, langs deeze leiding, die, in de aangehaalde Resolutie, als eene nieuwe zaak voorkomt, op het denkbeeld der lossinge van de verpande Steden gekoomen zijn; welk denkbeeld aan hun sedert meer en meer smaaklijk kan zijn geworden, na dat vervolgens CARON, door den Staats-Secretaris WINWOOD, (die voorheen Groot-Brittannische Ambassadeur bij de Staaten geweest, met een pensioen voor zijne Zoonen, in 't Jaar 1615, door hun voorzien, en deezen Landen zeer genegen was) verzogt was geworden, tegen den 28 van Wintermaand, „ te willen commen by den Heere „ FEYNTON, om aan te vangen te tracteren, van wegen zyne „ Maj., van de saecke, hem, CARON, bevolen ende gerecommandeert by haere Hoog Mog., op syn vertrek, *die „ vuyterlyck secreet moet gehandelt worden, overmits d'importantie van de selue*;" koomende het mij voor, dat die *secretesse* te meer vereischt wierdt, om de nieuwe en wigtiger wending, welke de last van der Staaten Gezant, (die oorspronglijk alleen strekte tot uitstel of kwijtschelding der gelden) door 't voorstel der *Engelschen*, nu begon te krijgen; zo als dan ook de Algemeene Staaten, zo dra zij dit voorstel gehoord hadden, beslooten „ één vuyt elcke Provintie te committeeren, omme met syn Excl. te overleggen, „ delibereeren ende resolueren, wat in de voorsz. saecke „ best sal dienen voorgenomen, gehandelt ende geresolveert, „ ten meesten dienste van den Lande."

„ Wat 'er sedert door deeze Gecommitteerden bijzonderlijk verhandeld is, kwam mij nimmer te vooren. 't Blijkt egter dat men, ook van deeze zijde, CARON gelastte, dit werk zeer geheim te behandelen, en dat de Staaten eens den weg geopend ziende, om door aflossing der verpande Steden, de mede-Regeering van *Groot-Brittannien*, hier te Lande, allengskens den bodem in te slaan, wijslijk, niet los lieten, voor zij hun oogmerk bereikt hadden. De Lieutenant-Gouverneur van *Vlissingen* was ondertusschen weder aan hun klagtig gevallen, als nog geen geld uit *Engeland* te hebben ont-

ontvangen, en oproer te dugten; doch zij paalden hem, met zig te beroepen op hun ernstig schrijven aan CARON, 't geen zij zeiden te moeten vertrouwen, dat van vrugt zoude zijn, begeerende, dat hij intusschen de Bezettelingen in pligt hielde. Hier door moest de Koning in meerder verlegenheid geraaken, en toen deeze, des niet te min, de zaak der aflossinge scheen sleepende te willen houden, en een nieuw Verbond voorsloeg, insteden zij CARON „ hem in deese „ saecke geheel ende te dragen, zonder hem, die aengaende, „ by communicatie ofte andersints, in te laten, dan dat hy „ alleene, by goede occasie (dese Alliantie hem voorcomen-„ de) sal mogen van hem selue sonderen, op wat voet dat „ men gemeent soude syn, sulcke nieuwe Alliantie te maec-„ ken?"

„ JACOB DE I. ondertusschen geperst door geld-gebrek, en vreezende voor een opstand zijner Knegten hier te Lande, 't geen voor zijn gezag zeer gevaarlijk konde worden, besloot welhaast toe te geeven, waar naar men ook alhier te meer haakte, om dat CARON gemeld hadt, hoe 't geheim der zaake, uit deeze Landen, in *Engeland* rugtbaar was geworden. Doch, in 't laatst van Lentemaand, was het werk zo ver gevorderd, dat Hunne Hoogmogendheden OLDENBARNEVELD (dien 't voornaamste deel van den handel was toevertrouwd geworden) verzogten, aan CARON te schrijven „ dat „ hy sal mogen concluderen, niet tegenstaande alle de Pro-„ vintien nog niet syn aengecomen" (de Afgevaardigden van eenigen derzelver schijnen, om dit werk, een keer naar huis gedaan te hebben) „ en op hoop, dat de absente Provin-„ tien haer daer mede sullen conformeeren, en die van *Zee-„ land* geen swarigheit sullen maecken haer Quote te beta-„ len, volgens de gedaene uitspraake by syn Excl., die Wel-„ gebooren Heere Graeff WILHEM, ende den Raedt van Sta-„ te." Die Brief wierdt den volgenden dag goedgekeurd, en in 't *Secreet-Boek* geplaatst. 't Scheelde egter veel, dat de Provintien zig hier in terstond lieten vinden. Nog in 't begin van Bloeimaand verklaarde *Zeeland*, niet gelast te zijn tot het aanneemen van zijn deel in de te betaalene penningen voor de aflossing; *Gelderland*, *Utrecht*, *Vriesland*, *Groningen*

gen en *Ommelanden* maakten toen ook zwaarigheid, en wierden, nog eenige weeken laater, ernstig verzogt de noodige gelden over te zenden: „ alſo haere Hoog Mog. Advys becommen hadden, dat ſeeckerlyck de overleveringen van „ de *Cautionarie Steden* ende Plaetſen, opten geordonneerden tyt ſal geschieden, ſulcx dat de Wiſſelbrieven van de „ beloofde penningen van ure tot ure ſyn te verwachten."

„ Die vermaaning wierdt, kort daar na, door Prinſe MAURITS ernſtelijk herhaald, met bijvoegend verzoek, dat men hem ſchadeloos wilde houden van zijn, „ op authorizatie van „ Haare Hoog Mog." gegeven woord aan den Ambaſſadeur CARON, dat de penningen, ten behoorlijken tijde, zouden worden voldaan: waar in alle Leden bewilligden, met aanneming, de zaak bij hunne Meesteren te zullen aanbinden; hoe zeer zulks traaglijk voortging, en de kwijtſcheldingen eerst ten jaare 1620 inliepen. Ondertusſchen wierdt, als ook onze WAGENAAR zegt, op den elfden van Zomermaand *den Briel*, en, zo ik wel heb, *Vlisſingen* op den veertienden daaraan, nevens 't Geſchut en toebehooren, den onzen ingeruimd; waartoe de Heeren VAN MATENESSE, WITTENS en BERKE-RODE na den *Briele*, en vier eden uit Gekommitteerde Raaden van *Zeeland*, aan 't hoofd hebbende den Heere VAN MALDERE, naar *Vlisſingen* en *Rammekens* trokken, allen op Lastbrieven van Hunne Hoogmogendheden. De Prins begaf zig ook ſpoedig naar die Plaatzen; wordende aan de Heeren PHILIPS SIDNEY Burggraave *de Lisle*, en HORATIO VERE, Gouverneurs der voorheen verpande Steden, elk een gouden Ketting van drie duizend gulden, met eene Medaille, geſchonken; ook wierdt aan het Volk een halve maand gegeven, welke het ten agteren was, te goed gedaan, 't geen toen uit 's Konings Eed in dien der Staaten overging; hoe zeer dit laatste in den *Briel* niet geschiedde zonder eenig misverſtand, 't geen men vindt, dat door de Burgeren gevoed wierdt, maar ſedert bijgelegd, door dien de Staaten hun zeven duizend guldens, ter betaaling der ſchulden van de Krijgsten, toezeiden.

„ De Ridder ROBBERT SIDNEY, dien de Staaten aanſtelden tot Kollonel over het Engelsch Krijgsvolk in hunnen dienst, was

niet,

niet, als onze Schrijver meent, de geweezen Bevelhebber of Gouverneur van *Vlissingen*, maar deszelfs Zoon. LEICESTER was des Vaders moederlijke Oom geweest.

„ Na 't inruimen van *Vlissingen* aan de onzen, wierden ook de brieven van schadeloosstelling, aan haar voorheen bij de Algemeene Staaten en die van *Utrecht* geschonken, terug gegeeven, en sedert die Stad meer gesterkt. Of dit terug gèven ook nopens *den Briele* plaats hadt, is mij niet voorgekomen, en ik heb het, toen ik die Stad diende, niet naauwkeurig genoeg nagegaan. — De twee sterktens aldaar, *Meeuwenoord* en *Kleiburg*, zo ik meene, genaamd, wierden geslegt."

In de *Nalezingen* ontmoet men eenige nadere toelichting, dit gewigtig voorval betreffende, welke wij de vrijheid zullen neemen, hier in te lasschen. „ In mijn *Bijvoegsels* (dus schrijft de Heer VAN WYN) heb ik dit aanmerkelijk punt onzer Geschiedenis, het ontslag naamlijk der Steden *Brielle* en *Vlissingen* uit Engelsche pandschap, zo veel mij doenlijk was, in zijnen aanleg en voortgang, uit onze Staatsstukken, tragten op te helderen. Ik hadt egter toen de Memorien van den Engelschen Afgezant DUDLEY CARLETON, niet bij de hand, en vinde dezelven bij 't inzien te merkwaardig, dan om er, ter nader bijlichtinge van het gebeurde in deezen, geen gebruik van te maaken: te meer daar zij, zo als ook de Heer TE WATER heeft aangemerkt, door onzen treflijken Schrijver niet zijn gebruikt.

„ Schoon aan der Staaten Gezant NOËL DE CARON, eerst op 't einde, als ik zeide, des Jaars 1615, door de Algemeene Staaten, zodanig eenen Lastbrief (bij OLDENBARNEVELD gesteld, en betreklijk tot de kwijtscheldinge of het uitstel van betaalinge der agterstallen op de verpande Steden) voor Koning JACOB was mede gegeeven, als van welken ik, in 't gemelde *Bijvoegsel*, breder heb gewaagd, hadt egter die Gezant, volgens het schrijven van den Engelschen Staats-Sekretaris WINWOOD, voorheen Ambassadeur van dat Rijk bij dit Gemeenebest, reeds eenige jaaren bevoorens, zijner Majesteit eenig voorstel, tot ontslag der gemelde Steden uit het pandschap, op eerlijke voorwaarden, wegens zijne Meeste-

ren,

ren, gedaan. Eene zaak die zig te ligter laat bevatten, als men voornaamlijk aanmerkt, dat de Staaten, zo als ook onze treslijke WAGENAAR heeft gezien, al lange, met naame in den Jaare 1607 en 1608, verlangt hadden, zig van 't bezwaar der Engelsche bezettinge te konnen ontslaan.

„ De Koning leende evenwel ten dien tijde het oor niet aan dezen voorslag, hij hieldt dien voor zig zelven, en de zaak bleef slaapen, tot CARON's terugkomst in *Engeland*, van eenen uitstap na de *Nederlanden*, ten Jaare 1615, wanneer die Gezant, in een afzonderlijk gehoor ten Hove, de moeilijkheid van langer betaalinge, aan deeze zijde, en wat meer ter uitvoeringe van zijnen last behoorde, zijner Majesteit afschetste. 't Gebeurde dat, straks daar aan, de Engelsche Gouverneurs der Steden *Briele* en *Vlissingen* den Geheimen Raaden des Konings klagtig vielen, nopens de wanbetaaling der Bezettingen, in de twee verpandde Steden, waar over ook van hier aan CARON geschreeven was, en dat één der aanzienlijkste Leden van den Raad uitgaf, of 't niet beter ware, die Steden aan den Staat weder over te geeven, dan ze langer met zo groote kosten te bewaaren? De Koning, dit verneemende, deelde daar op den Raad de voorstellen van CARON mede, met last, om, na rijp overleg, zijner Majesteit te zeggen, wat zij, ter zijner eere en voordeel, gevoeglijkst dagten te zijn. Zij verklaarden eerlang, dat, zo dra de Staaten de som van agt millioenen guldens, zijnde de grootte der oorspronglijke schuld, afdeeden, de Steden, volgens het Traktaat van den Jaare 1608, van zelve weder in hunne handen moesten vallen: dat de Staaten zig, bij dat Traktaat, tot eene aflossinge van veertig duizend ponden sterlings, doch alleenlijk geduurende 't Bestand, verpligt hadden: dat, van die somme, slegts veertien duizend ponden in 't Jaar in 's Konings schatkist kwamen: dat de overige zes-en-twintig duizend ter betaalinge der Bezettelingen diende: dat boven dien die veertig duizend ponden, nooit op zijn' tijd betaald wierden: dat de Bezettelingen geene volkomen meesters van de Steden waren, en veelal van de bescheidenheid der Inwoonderen afhingen: dat de Steden niet waren gesterkt, en dat, als men 'er niet meer kosten aan deedt

deedt dan tegenwoordig, de Krijgsbevelhebbers en Soldaten, na 't einde van vijftien jaaren, binnen welken de geheele schuld moest afgelost zijn, ten laste van den Koning zouden vallen. Zij besloöten, op alle deeze gronden, dat de teruggaave der Steden, zo de Staaten naar goede en redelijke voorwaarden wilden luisteren, best met 's Konings dienst zou strooken. Ik denke dat dit in Slagt en in 't begin van Wintermaand des Jaars 1616 zal gebeurd zijn, en dat hier toe betreklijk is, zo de bij mij voorheen aangehaalde Brief van CARON aan 's Lands Advokaat, raakende de „ *Plaatsen* „ *van asfurantien*," en de last aan hem gegeven, om, onder de hand, te „ *fondeeren*, *wat de meeninge* (der Engel„ schen) *daar van was?*" als ook, bijzonderlijk een door mij sedert ontdekt nader schrijven van den zelven CARON aan OLDENBARNEVELD, zijnde van den zevenden van Wintermaand des Jaars 1616, en houdende: „ dat syne Majesteyt sonde „ *inclineren*, omme, by *transactie*, *aftehandelen* de *voldoe*„ *ninge van syn achterwesen aan den Lande*, met *restitutie* „ *van de Steden ende Plaetsen van versekeringe*."

„ Hoe het zij, en hoe zeer dit alles in *Engeland* zeer geheimlijk behandeld wierdt, de aart der zaake eischte, om dezelve niet lange voor CARON te verbergen. Welhaast wierdt hij vriendlijk ontboden voor zes Gecommitteerden, aan welken Koning JACOB het onderzoek, nopens de beste wijze ter overgaave van de Steden, hadt toevertrouwd. Onder deezen was denklijk THOMAS, Burggraaf van *Fenton*, bij wien men reeds in mijn *Bijvoegsel*, gezien heeft, dat hij ter handelinge genoodigd was. Men gaf den Nederlandschen Gezant de zaak te kennen, en stelde hem als een grondpunt voor, hoe men uit de Bezettelingen een Regiment, door de Staaten te onderhouden, diende op te rigten, en dat de Staaten, wijl de schuld nog ruim zes millioenen guldens bedroeg, twee millioenen, in klinkenden gelde, zouden moeten opleggen, en 't overige, van zes tot zes maanden, afdoen. Doch CARON antwoordde, zonder zig te bedenken, dat zijne Meesters nimmer in zo groot eene somme stemmen zouden. Hij boodt niet meer aan dan twee millioenen, te betaalen in twee jaaren: doch betuigde eindelijk dat, schoon hij niet hooger ge-

laat was, hij egter waagen zoude, nog eene halve millioen boven zijne bevelen te gaan, zo men 't gedaane bòd wilde aanneemen. Toen fleurde het werk meer dan drie maanden: waar na de Staaten een millioen, in daadlijke betaalinge, en vijftien tonnen schats, van zes tot zes maanden, lieten aanbieden. Doch men bleef, zegt WINWOOD, aan 's Konings zijde, bij den eerstgedaanen eisch, en floot eindelijk in deeze voege, de overeenkomst ter losfinge en overgaave van *Brielle* en *Vlissingen*, op 't laatst van Bloeimaand des Jaars 1616.

„ Hoe zeer deeze gansche handel, bij 't Britsch bewind, wierdt voorgedraagen, als geschied op de herhaalde aanzoeken van de Staaten, blijkt het egter, uit vergelijkinge van onze en hunne Staatspapieren, duidlijk genoeg, dat dezelve, aan onze zijde, van den beginne tot het einde toe niet dan met veel beleid en waardigheid is behandeld geworden, en dat, schoon CARON, namens zijne Meesters, 'er den Koning 't eerste toe uitgelokt heeft, de Staatsraad egter, voor welken de Koning het voorgedragene door CARON hadt verzweegen, naderhand, uit eige beweeginge, de overgaave der Steden heeft voorgeslagen, om redenen boven vermeld, en welken niet het aanzoek van deezen Staat, maar wel schaarsheid van eigene geldmiddelen, daar men hier te lande volleedige kennis van droeg, en vrees voor opstand, onder de niet betaalde Bezettelingen in de verpande Steden, ten grondslage hadden. WINWOOD, dien ik voorheen beschreeven heb, en die één der Gekommitteerden van den Raad was, verdeedigt deeze zaak en zig zelven, tegen de aanmerkingen van sommige lieden in *Engeland*, die het als een voor het Rijk nadeelig werk, en slegts door weinigen gewrogt, beschouwden. LAKE, een ander Engelsch Staats-Sekretaris, schreef weinige dagen hierna aan CARLETON, in deeze woorden: „ wij zijn nu bepaald om de Steden van verzekeringe over „ te geeven, waar over het Volk en verscheiden der ver- „ standigste Luiden" (*plusieurs des Personnes les plus sensés*) „ te onvrede zijn, *maar men moest met de noodzaaklijkheid* „ *raadpleegen.* Ik denk dat gij 'er tijding van bekoomen „ zult hebben van zulken, die 'er meer mede te doen hebben „ dan ik." Men hadt voor 't overige dit werk in *Engeland*

land zo geheim behandeld, dat WINWOOD 'er aan CARLETON eerst genoegzaame opening van deedt, na dat de Overeenkomst geslooten was."

Eindelijk vermelden wij nog hier de volgende aanmerkingen, het Lijk van den Advocaat betreffende, en de behandeling, hetzelve aangedaan. „ 't Lijk des Advokaats (schrijft de Oud-Pensionaris) met de klederen, terstond in eene bijstaande kiste gelegd, die men losselijk toespijkerde en in de Hof-Kapelle bragt, wierdt, met verlof der Regteren, door de Bloedverwanten, in den eerstvolgenden nagt, na behoorlijk gewasschen te zijn, met het hoofd; in een wassen kleed en betere kist verplaatst, en met weinig toestel, in tegenwoordigheid van verscheiden persoonen, eerlijk begraaven. De Weduwe en Kinderen hadden verzogt, het Lijk naar *Berkel*, zijne Ambagtsheerlijkheid, te vervoeren; maar de Regters verklaarden, zich niet gelast te vinden, hier omtrent eenige verandering te maaken in de Resolutie der Algemeene Staaten, ten zelven dage genomen, dan van welke ik, de Resolutien over dit jaar niet bij der hand hebbende, niet kan oordeelen. Wijl ik egter nergens duidelijk vinde, dat hij uit den *Haage* vervoerd is, en wijl UYTENBOGAERT, na gezegd te hebben dat het ligchaam in de *Kapel op het Hof* wierdt gebragt, en aldaar gestelt „ *tot de verweckinge uyt den dooden*," 'er daarna, maar zonder nadere benoeming van plaats, bijvoegt, dat het „ *eerlyk is begraven*," zou ik, behoudens beter oordeel, tot nog toe liefst gelooven, dat het in de meergemelde Hofkapel, of Fransche Kerk, immers toen ten tijde, is gebleeven; schoon het in vervolg naar *Berkel* kan vervoerd zijn; waar van ik niet geheel vreemd ben. Toen deeze Kerk, in den Jaare 1763, vernieuwd wierdt, en door mij, en andere Minnaars van 's Lands vroegere Historie, alle zeldzaamheden werden naargespoord, is nopens dit Lijk, mijns weetens, niets ontdekt geworden."

OMMEN, gelegen in *Overijssel* in het Kwartier van *Salland*, aan de noordzijde van de Rivier *de Vecht*, voorheen met den naam van *Vidrus* bekend, is eene oude Stad; haare Stadsrechten heeft dezelve van OTTO III., Bisschop van *Utrecht*,

zoodanig dat aan dezelve, op Bartholomei 1208, gegeeven zijn alle zodanige Regten en Vrijheden, als de Steden *Deventer*, *Campen* en *Zwol* hebben. JAN VAN NASSAU, Bisschop te *Utrecht*, heeft dezelve Privilegien in den Jaare 1343 bevestigd, gelijk Bisschop DAVID VAN BURGONDIEN het zelve mede gedaan heeft, op Dingsdag na Hemelvaartsdag 1499. De origineele Brieven zijn daar van nog voorhanden. De Burgemeesteren van *Ommen* hebben, uit dien hoofde, meermaalen de Landbrieven, in gelijkheid van de Hoofdsteden, getekend, en haare Burgers de vrijheid om te mogen jagen, voorheen, altoos gehad. In den Jaare 1330 is deeze Stad door de Heeren VAN RECHTEREN en VOORST verbrand. In het Jaar 1382 is *Ommen*, ten tijde van Bisschop FLORENS VAN WERDINKHOVEN, waarschijnlijk door de Heeren VAN RECHTEREN wederom bevestigt, doch die Vesten zijn zedert lang verdweenen, hoewel men de overblijfzels daar van nog vindt. Meermaalen is deeze Plaats aan het ongeluk van brand onderhevig geweest. Op den 15 April 1624 ontstondt 'er eene zwaare brand, waar door een gedeelte van de Kerk en de geheele Stad, op dertien huizen na, verteerd zijn. Veele Burgers wierden daar bij gekwetst, en de overgeblevene geredde goederen bedroegen geene drie honderd guldens. Men meent dat die brand door eén Spaansche partij, die uit *Drenthe* kwam, gestigt is, en dat de *Ommerschans*, om dat te verhoeden, is aangelegd. Evenwel is de Stad, zedert dien tijd, en voornaamlijk zedert weinig jaaren merkelijk aangegroeid, hertimmerd en verbeeterd. De Kerk, die oudtijds aan *S. Brigida* toegewijd was, is een ruim gebouw, maar niet te groot voor de talrijke Gemeente die 'er is, bestaande dezelve in 't begin van 1797 uit 2134 zielen. Dezelve wordt door éénen Predikant bediend. Voorheen was dezelve met een Orgel voorzien. Drie Vicarien S. Crucis, B. M. V. en S. Anthona, waren daar in gesticht. Ook was er een Gasthuis het H. Geest genaamd, waar in mede een Vicarie, ter eere van de H. Drieënheid gestigt was. ERNST MULART, Heer van *'t Laer*, was 'er in het Jaar 1575 Collator van. Het Stadhuis is een nieuw gebouw, met een Toorntje en Klok voorzien. *Ommen* heeft het voorrecht, behalven haare

Ker-

Kermis, en veele Markten, die 'er jaarlijks gehouden worden, van eene groote markt, die men de Ommer-Blasinge noemt, en die alle jaaren, in de maand van Julij, gehouden wordt. Dezelve duurt maar één dag. Alle Waaren, vooral Linnen en Huismans Gereedschap, zijn 'er te koop, en de toevloed van menschen is zeer groot. Vóór het Jaar 1795 maakten acht Burgemeesteren, waar van vier Schepenen en vier Raaden waren, die jaar om jaar op St. Pauli gecontinueerd of veranderd wierden en malkander afwisselden, de Magistraat uit. Acht Gemeensluiden behielden hun ampt leevenslang. 'Er is een Secretaris, die dat ampt mede voor zijnen leeftijd bekleed. *Uit Medegedeelde Berigten.*

OOSTERDYK, (HERMANNUS GERARDUS) Artz en Dichter, wierdt geboren in het vermaaklijk Dorp *Katwijk aan den Rhijn*, op den negentienden November des Jaars 1731. Zijn Vader, JACOBUS OOSTERDYK, oudste Zoon van HERMANNUS OOSTERDYK SCHACHT, Hoogleeraar in de Geneeskunde te *Leijden*, bekleedde aldaar het Leeraarampt onder de Hervormden, doch wierdt, toen zijn Zoon nog geen half jaar oud was, na *Utrecht* beroepen. Iets meer dan negen jaaren oud zijnde, kwam hij op 't Latijnsche School, alwaar hij straks uitsteekende vorderingen maakten, uit hoofde van de smaak, welken hij, al aanstonds, in de Latijnsche taale vondt. Op den vijftienden Februarij des Jaars 1744 verloor OOSTERDYK zijnen Grootvader, en 's daags daaraan zijnen Vader. Dit niettegenstaande zette hij zijne Letteroeffeningen voort, met dien gelukkigen uitslag, dat hij, in de Maand September des Jaars 1746, om tot hooger onderwijs op te klimmen, het Latijnsche School verliet, met het doen eener Redevoeringe, waar van het onderwerp was: *Medicos Reipublicæ magis esse necessarios quam Causidicos*; „ dat de Geneesheeren noodzaaklijker voor het Gemeenebest zijn, dan de Regtsgeleerden." Te weeten, 't was op raad van zijnen Grootvader, dat OOSTERDYK, al vroeg, zich tot de Geneeskunde bepaalde, hoewel hij, in zijne kindschheid, veele blijken hadt gegeeven van grooten zin te hebben om Predikant te worden, en zulks wel om dus gelegenheid te hebben, *om in*

het openbaar te spreeken; waar toe de zucht, gelijk hij elders verklaart, hem telkens bijbleef: zodat hij, bij het overgaan van het eene School tot het andere, telkens meer verheugd was over het doen van de *Gratiarum Actio*, of openbaare dankbetuiging, dan over den Prijs, dien hij behaalde.

De Utrechtsche Hoogleeraar in de Geneeskunde, JOANNES OOSTERDYK SCHACHT, Oom van onzen OOSTERDYK, wierdt nu de Raadgeever omtrent het aanleggen zijner studien. Op diens raad genoot hij het onderwijs der vermaarde Hoogleeraaren ARNOLDUS DRAKENBORCH, PETRUS WESSELING en REITZ, in de Algemeene Geschiedenis, het Latijn en Grieksch en de Welspreekendheid, en vervolgens van JACOBUS ODÉ, in de Wis- en Natuurkunde. Naa de beoeffening van deeze voorbereidende Weetenschappen, ging hij tot zijne hoofdstudie over, en hadt daarin tot Leermeesters, bovengenoemden JOANNES OOSTERDYK SCHACHT in de Theorie en Praktijk, WACHTENDORFF in de Kruid- en Scheikunde, en WOERTMAN in de Ontleed- en Heelkunde. Ook hoorde hij nog een jaar den Hoogleeraar HAHN, over de Natuurkunde. Naa acht jaaren aan de beoeffening van alle deeze onderscheidene takken van Geleerdheid besteed te hebben, wierdt OOSTERDYK, in de Maand September des Jaars 1754, tot Doctor in de Geneeskunde bevorderd, met eene Verhandeling *de motu Musculorum*. In 't begin van Meij des volgenden Jaars zette hij zich te *Amsterdam* neder, om aldaar de Praktijk te oeffenen. Dezelve, gelijk het gemeenlijk met jonge Artzen gaat, nam zeer traag op: zodat hij veel tijds hadt om te studeeren, en, bij tusschenpoozen, zijnen lust tot de Dichtkunde bot te vieren, welke hem, al van zijne vroege jeugd, hadt bezield, en aan 't Hoogeschool telkens was aangekweekt. De Latijnsche Poëzij was zijne hoofdliefhebberij; welke, egter, zints zijn verblijf te *Amsterdam*, plaats maakte voor de Nederduitsche, door de gelegenheid tot den omgang met bekwaame Nederlandsche Dichters, die zich aldaar, meer dan elders, aanbiedt. Naderhand kennis en vriendschap gemaakt hebbende met den geleerden HIERONYMUS DE BOSCH, beving hem, van nieuws, de lust om zijne kragten in de Latijnsche Dichtkunde te beproeven.

In-

Intusschen konden OOSTERDYKS geneeskundige bekwaamheden niet lang verholen blijven. De uitbreiding zijner Praktijk nam allengskens toe, vooral naa het overlijden der vermaarde Amsterdamsche Geneesheeren DE VISSCHER en HOVIUS. Zedert was OOSTERDYK een der meest begeerde *Amsterdamsche* Artzen. Doch hij, die zo veelen van heilzaamen raad hadt gediend, wist raad noch middel voor eene sleepende ongesteldheid, die langer dan een jaar duurde, en op den negentienden April des Jaars 1795 een einde aan zijn leeven maakte, zijnde gehuwd geweest met AAFJE MARGARETA BROUWER, bij welke hij geene kinderen heeft nagelaaten. Gedurende zijne zukkelingen hadt OOSTERDYK het geluk, door de ongemeene helderheid van zijnen geest, den tijd op eene aangenaame wijze te korten, met zijne geliefde letterbezigheden. Er is van hem een Latijnsch vers voorhanden, *Consolatio* betiteld, genoegzaam op zijn sterfbed gemaakt, waarin hij het Opperwezen voor alle bewezen weldaaden dankt, en vooral die bijzondere gunst erkent, door welke hem in zijne ziekte vergund was, zich met die Letteroeffeningen te verlustigen, waarvan hem, in zijne gezonde dagen, zijne menigvuldige bezigheden veeltijds hadden afgetrokken. Ten blijke van 's Mans denkwijze omtrent den Godsdienst, en van de blijmoedigheid, met welke hij de Eeuwigheid binnentradt, lust het ons, het slot van het welluidend Gedicht hier plaats te gunnen. Vermeld hebbende de veelvuldige rampen en wederwaardigheden, welke hij vrienden en bekenden hadt zien overkomen, en de mogelijkheid, dat niets van dat alles zijn lot zou geworden zijn, schrijft hij:

„ Cur tamen hac hospes cuperem in tellure morari,
„ Coelestem Patriam non peteremque lubens?
„ Regnat ubi æternum Pax et Concordia regnat,
„ Et purus nostro haud assimilandus amor?
„ Invidia ignota his, livorque ignotus in oris,
„ Has odio ad sedes janua nulla patet.
„ Has nullæ turpant lacrimæ, nullæque querelæ,
„ Perpetuâ at resonant atria lætitiâ.
„ Cantantur sacri miris concentibus hymni,

„ Quorum materies gloria lausque Dei.
„ Huc mihi venturo pater o meus obvius ibis,
„ Ille pater puero qui mihi raptus erat.
„ Hac iterum matrem meliori in ſede reviſam,
„ Ibis in amplexus, frater amate, meos.
„ Hic mihi præreptis iterum conjungar amicis;
„ Coelicola Angelicos conſpiciamque choros.
„ Ast hæc, Nate Deo, mihi Tu, Deus ipſe, paraſti
„ Gaudia, profuſo parta cruore tuo,
„ Quo mea, factus homo, moriens peccata luisti,
„ Nullaque me læſi Numinis ira manet.
„ Te colo, te veneror, tibi justas offero grates,
„ Anchora Tu nostræ ſis maneasque ſpei.
„ Quid morbum timeam? quid tela minantia mortis?
„ Me juvat in Patriam hanc tendere, Terra, vale."

Horatius was de geliefde Dichter van onzen Oosterdyk. Nu en dan hadt hij een Lierdicht in Nederduitſche verzen overgebragt. In 't einde van zijn leeven ondernam hij de taak, om alle de Boeken van dien Dichter op de zelfde wijze te behandelen; en mogt het hem gebeuren, weinige dagen, voordat hij, uit hoofde zijner doodziekte, zich aan zijne kamer moest verbinden, daar aan de laatſte hand te leggen. Mogt de hoop vervuld worden, die elders wordt gegeeven, dat de geheele verzameling in het licht zal verſchijnen! Hoe gelukkig hij zich wist uit te drukken, en den Latijnſchen Dichter zuiver Nederduitsch te doen ſpreeken, daar van moge het volgende ter proeve dienen.

„ Der ſtouten kroost is ſtout van aart,
„ Reeds is de deugd van rund en paard,
„ In kalf en veulen op te ſpooren.
„ Nooit heeft een arend, heet naar jagt,
„ Onnoosle duiven voortgebragt.
„ Maar leering kweekt het aangebooren.
„ De kunde en oefening in deugd,
„ Bevorderen den moed der jeugd:
„ Maar als men 't vormen van de zeden

„ In

„ In 't minst verwaarloost, word wel ras,
„ Wat door geboorte aanzienlijk was,
„ Ontzierd door ongeregeldheden."

Zie JERONIMO DE BOSCH, *Lofrede op* H. G. OOSTERDYK.

OUDAAN, (JOACHIM): Verscheiden merkwaardige bijzonderheden, de Voorouders deezes geleerden en godvrugtigen Mans betreffende, verdienen eenig voorafgaand verslag, voor dat wij ons tot het onderwerp deezer Levensschetze meer afzonderlijk bepaalen.

De Vader van onzen OUDAAN was FRANS OUDAAN, Zoon van JOACHIM, door den Vader van deezen met dien naam benoemd, niet naar iemand van zijn Geslagt, maar naar zekeren JOACHIM, een man van zonderlinge Godsvrugt, te *Antwerpen*, in den Jaare 1560, (wanneer het Zwaard des Gerigts, gewet door de wreede Bloedplakaaten, zo veele onschuldigen aan de Onkunde en het Bijgeloof opöfferde) om zijne trouwhartige aankleeving der Waarheid, ter dood gebragt. De Over-Grootvader van onzen JOACHIM, omtrent den zelfden tijd, als hem een Zoon gebooren was, hier van verstendigd, sprak: „ Hebben ze dien vroomen man gedood, ik „ zal, tot eene geduurige gedagtenisse, mijnen Zoon naar „ hem vernoemen." *Rotterdam* was de plaats, daar dit Godsvrugtminnend Gezin zich met der woon onthieldt; doch wanneer de Voorstanders der Leerbegrippen van den vermaarden JACOBUS ARMINIUS, hier te Lande, op 't hevigst vervolgd wierden, week de Grootvader van onzen Dichter, veiligheidshalven, na het Dorp *Rijnsburg*, alwaar hij zich met Broodbakken geneerde; zijn Zoon FRANS was van het zelfde beroep.

De Moeder van onzen JOACHIM was MARIA VAN DER KODDE, Dochter van JAN JAKOBSZOON VAN DER KODDE, afkomstig uit een Geslagt, al vóór het doorbreeken van het licht der gezegende Kerkhervorminge hier te Lande vermaard, niet alleen om zijne Vroomheid en Godsvrugt, maar ook om zijne be-

beoeffening der Geleerde Taalen, om dus te meer in de kennisse van den waaren Godsdienst te kunnen vorderen. Men verhaalt, dat WILLEM VAN DER KODDE, Over-Grootvader der straks genoemde MARIA, Schoenmaaker zijns handwerks, te *Rijnsburg*, kort naa het jaar 1530, op zeker stuk lands ter zijde van het *Haarlemsche* of *Leidsche Meer*, een houten huisje hadt gebouwd, daar hij tweemaal ter week met een Roeischuit plagt heen te vaaren, in schijn om eenige Beesten, welke hij aldaar weidde, te bezien, doch in de daad, om zich te oeffenen in het leezen der Heilige Schriften, welke hij, omdat hij ze in die gevaarlijke tijden in zijn eigen Wooning niet durfde vertrouwen, aldaar verborgen hieldt. Nogthans liep hij, ondanks zijne voorzorge in 't oeffenen, bij sommigen in 't oog om zijne vroomheid en Godsvrugt: want deeze waren genoeg om iemands naam, in die zorgelijke tijden, op de lijst der Ketteren te doen stellen; zodat 'er zelfs aanschrijven van *Rome* kwam, aan den Bisschop van *Utrecht*, „ dat hij hadt te letten op zeker huisgezin te *Rijns-* „ *burg*, waar in zich eenige gevaarlijke Ketterij begon te „ verspreiden." 's Mans Ketterij bestondt hierin, dat hij zijn huisgezin zogt te bestraalen met de hemelsche waarheid, welke zijn hart verlicht hadt. Dat zijne moeite niet vrugtloos was, bleek eerlang aan eene zijner Dochteren, welke, om dat zij in haar huis hadt laaten prediken, genoodzaakt was na *Embden* de vlugt te neemen; als mede aan zijnen Zoon JACOB, die, om dezelfde reden, zich hier en daar verstak. Doch deeze kwam, nu en dan, bij nacht en ontijde, ten voorschijn, uit het merkteken van eenige turven, onder den een of anderen boom gelegd, raamende, of zulks voor hem veilig ware. Deze JACOB, al veertig jaaren oud, begaf zich in den echt, welke met zeven Zoonen en eene Dochter gezegend wierdt. Van deeze Zoonen wierden de drie eersten gebooren vóór het beleg der Stad *Leijden*, één onder hetzelve, en drie naderhand. Alle deeze Zoonen oeffenden zich in de Latijnsche, eenigen ook in de Italiaansche, Fransche en Engelsche Taalen. Doch onder hen muntte inzonderheid uit WILLEM VAN DER KODDE, naderhand bevorderd tot de waardigheid van Voorleezer in de Oostersche Taalen aan het

Hoo-

Hoogeschool te *Leiden*, en onder den naam van GULIëLMUS CODDAEUS bij de Geleerden bekend. 't Gerugt van de kunde en geleerdheid deezer Broederen, welke te meer bewonderd wierdt, omdat eenvoudig boerenwerk hun hoofdbedrijf was, trok veele Jongelingen van 't nabuurige Hoogeschoole na buiten, om kennis te neemen van zo vreemd een verschijnzel. 'Er wordt verhaald, dat Prins MAURITS, op zekeren tijd, in de nabuurschap van *Rijnsburg* rijdende, in gezelschap van den Heere DE MAURIER, Franschen Gezant bij de Algemeene Staaten, den geleerden WILLEM in 't oog kreeg, daar hij, nevens zijne Broeders, bezig was met eenig boerenwerk te verrigten. De Prins den Gezant verhaald hebbende, dat men hier te lande boeren vondt van geene geringe kunde, wenkte de Broeders, en sprak hen aan, eerst in de Fransche, daarna in de Latijnsche taale; op zijne vraagen ontving de Vorst vaardig antwoord in beiderleie spraake, tot geen geringe verwondering en voldoening van den Franschman. WILLEM was bij MAURITS bijzonder bekend, en stondt bij hem in hooge agting.

Aan deeze Broeders VAN DER KODDE, opdat wij dit in 't voorbijgaan aantekenen, allen Oud-oomen van onzen OUDAAN, moet de oorsprong van de Vergaderinge der *Rijnsburgers*, beter bekend bij den naam *Collegianten*, worden toegeschreeven. Toen naamlijk de Remonstrantschgezinde Leeraars, wier Leerbegrippen de Broeders waren toegedaan, ten Lande uitgedreeven waren, begonnen zij hunne huisgezinnen te stigten en te oeffenen in den Godsdienst, door het voorleezen en verklaaren van eenig Hoofdstuk der H. Schriftuure, met bijvoeging van vermaaningen ter Godsvrugt. Andere huisgezinnen volgden hun voorbeeld. Het bleef hier niet bij; want men vondt 'er onder deeze luiden, die zich verbeeldden, dat dusdanig een Godsdienstig onderwijs, hoewel uit nood begonnen, op Godlijk gezag rustte; hun zeggen steunende met eene plaats uit het veertiende Hoofdstuk des eersten Briefs van Paulus aan de Korintiërs. Welhaast wierdt het Predikampt geheel uitgeslooten, en hoorde men eenigen zeggen, dat men de Predikanten niet meer noodig hadt.

Anderen, schoon voorstanders van den gewoonen openbaaren eerdienst, lieten zich egter hier geduurig vinden. Hier uit is, na het overlijden der eerste Installeren, ontstaan de bekende Rijnsburgsche Vergadering, welke tot in den jaare 1787 tweemaal 's jaars plagt gehouden te worden; doch zedert te niet is geloopen, om bekende redenen.

Uit zulk een agtenswaardig Geslagt wierdt JOACHIM OUDAAN gebooren, te *Rijnsburg*, op den zevenden van Wijnmaand des Jaars 1628. Naa zich aldaar in de Lees- en Schrijfkunst geoeffend te hebben, wierdt hij, nevens zijnen Broeder JAN, door den Vader, te *Leiden* ter Latijnsche Schoole besteld, van welken toen Schoolvoogd was THEODORUS SCRIVERIUS; hij ging dagelijks te voet van *Rijnsburg* na *Leiden*, en keerde van daar, op zijn tijd, na zijns Vaders huis terug. Den tijd, welke hem van het afdoen van zijne dagelijksche taak overschoot, besteedde hij in zijnen Vader ten dienste te staan in de Bakkerije. Terwijl hij nog ter Schoole ging, zag men al vroeg blijken van zijnen Dichterlijken Geest, welke zich bij allerleie gelegenheid openbaarde. Zijne vordering in de kennis der Latijnsche en Grieksche Taalen was ondertusschen zo groot, dat hij nog zeer jong reeds gemeenzaame verkeering kreeg met geleerde Mannen, en onder deezen met PETRUS SCRIVERIUS. Deeze in den Jongeling eene ongemeene schranderheid, een juist oordeel, een vast geheugen, bevalligen geest en rijkdom van vonden, bespeurende, wierdt dermate met hem ingenomen, dat hij hem eenigen tijd in zijn huis een vast verblijf gaf. Hier door kreeg OUDAAN gelegenheid om, door den geduurigen omgang met de geleerdsten van dien tijd, zijn licht aan hunnen fakkel te ontsteeken en zijnen geest te scherpen.

Nevens het beoeffenen der Dichtkunde en der gemelde geleerde Taalen, voelde hij ook een bijzonderen trek tot het naspooren der Oudheid van *Italie* en *Griekenland*; ten dien einde een schat van oude Penningen verzamelende, zonder welker behulp deeze Weetenschap nimmer in den grond kan beoeffend worden. Wonder wel kwam hem in deeze naspooring te stade de verkeering met SCRIVERIUS, in deezen

pli

tak van Geleerdheid ook niet weinig bedreeven. Ook genoot deeze veel hulp van zijnen gunfteling. Want als SCRIVERIUS, in het laatfte gedeelte zijns leevens, blind van ouderdom geworden was, bediende hij zich van OUDAAN om hem iets voor te leezen, of, 't geen hij der geleerde Waereld wilde mededeelen, uit zijnen mond op te fchrijven. Dit getuigt hij zelf, in zeker Latijnsch Gedicht, gefteld voor de *Algemeene Gefchiedenis* van BOXHORN, waarin hij zich dus uitdrukt:

„ Indien mijn Onderdom mogt zulk een eer genieten,
„ Wenschte ik van daegh het fap mijns leevens uit te gieten.
„ Nadat ik evenwel vooraf was onderrecht,
„ Wat BOXHORN in 't beflagh van zijn Hiftori zegt;
„ En mijn OUDAAN (dewijl ik mijn gezicht moet misfen,
„ Eerlang te dekken met een nacht van duisternisfen)
„ Mij alles voorlas tot vermaak van mijn gehoor."

Op de voorgemelde wijze, door optekenen uit den mond van SCRIVERIUS, kwam onder anderen in 't licht 's Mans *Toetsfteen op het oude Goudfe Hollantfche Kronijkje*; een werk, waarmede SCRIVERIUS, bij de beminnaars der Vaderlandfche Oudheid en Gefchiedenisfe, veel eere heeft ingelegd.

Midlerwijl waren de Ouderen van OUDAAN overleeden; SCRIVERIUS hadt *Leijden* verlaaten, en zich met der woon begeeven na *Oudewater*, daar hij, in hoogen ouderdom, zijne dagén eindigde. *Leijden* en *Rijnsburg* trokken hierom minder onzen Dichter: weshalven hij, genegen om van ftaat te wisfelen, na een bekwaam voorwerp uitzag, waar mede hij het lief en leed deezes leevens mogt genieten. Dit vondt hij in EWOUTJE STOUT, Dochter van eenen eerlijken Burger van *Rotterdam*, MARTEN STOUT, die zich aldaar met den Steenhandel geneerde, welken OUDAAN zedert, tot op weinige jaaren voor zijnen dood, aanhieldt.

Tot nu toe hebben wij OUDAAN flegts in 't algemeen doen kennen als een minnaar van Geleerdheid en Dichtkunde; wij moeten nu verflag doen van eenige Lettervruchten.

Het eerfte Dichtkundig werk, welk hij in 't licht gaf, was zijn

zijn Treurspel *Joanne Grey*, *Koninginne van Engeland*, te *Witehal* openlijk onthaald. Het wierdt gedrukt in den Jaare 1648, toen onze Dichter slegts den ouderdom van twintig jaaren bereikt hadt; waarom de gebreken, welke men 'er in vondt, als uitwerkzels van eene nog niet genoegzaame bedrevenheid, ligt verschoond wierden. Verscheide Kenners, egter, zagen, te midden der onvolmaaktheden, trekken van een edelen Dichtgeest, en begonnen zich toen al iets goeds te belooven. Dit moedigde hem aan om in 't volgende Jaar 1649, op nieuw zijne kragten te beproeven; hij deedt het in een Treurspel, *Konradijn*, *Koning van Napels*, getijteld. Dit behaagde nog beter dan het voorgaande; doch 't was duidelijk te bespeuren, dat hij, onder den naam van *Konradijn*, het oog hadt op het beklaagelijk lot van KAREL DEN EERSTEN, Koning van Groot-Brittannie, tot een onuitwischbaare schande van den Britschen naam, door de bijl des Scherpregters, op het Schavot gestorven. Men wil, dat OUDAAN, tot het dichten van dit Treurspel, voornaamlijk was aangezet door den Heer JOHAN VAN HEEMSKERK, Raadsheer in den Hoogen Raad van *Holland*, bekend door zijn aangenaam en leerzaam Boek, het *Bataefsch Arkadie*. OUDAAN koos de zijde des Konings, en gaf de *Engelschen*, vooral KROMWEL, den voornaamsten Stokebrand van 's Konings rampzalig einde, verscheide vinnige neepen. Hij ijverde, egter, in 't vervolg, minder voor 't Koninklijk huis; derwijze, dat hem eens eene goede gelegenheid, om in *Engeland* te woonen, aangebooden zijnde, hij deeze aanbieding van de hand wees, met te zeggen. (zo groot was zijn afkeer van alle Opperhoofdigheid) dat hij geen Onderdaan van een gekroond hoofd zou willen zijn.

In den Jaare 1650 kwam in 't licht de Verhandeling van HENRICUS CORNELIUS AGRIPPA, over de IJdelheid der Weetenschappen, uit het Romeinsch in Nederlandsch gewaad verkleed. OUDAAN hadt de vertaaling van dit Werkje inzonderheid ondernomen, om zijnen Nederduitschen stijl ook in outzijn te oeffenen. Hij hadt een bijzonder welgevallen in de schrijfwijze van den Drossaart en Historieschrijver PIETER CORNELISZ. HOOFT, welke hij ook zeer gelukkig volgde; doch, 't geen

't geen in 't naavolgen meestal gebeurt, hij verviel tot dezelfde hardigheid en stramheid van zeggen, welke in des Drossaarts stijl inzonderheid gewraakt wordt. Vier jaaren laater kwam, door zijne bezorging, in 't licht de Toetsteen van SCRIVERIUS, van welken wij reeds gesproken hebben; en in den Jaare 1658, onder zijn opzigt, eene zindelijke uitgaave der Stichtelijke Rijmen van DIRK RAPHAËLZ. KAMPHUIZEN. Deeze verzameling wierdt, in den Jaare 1660, gevolgd van een Godvrugtig werkje van 's Dichters eigen maakzel, getijteld: *Aandachtige treurigheid over 't lijden van onzen Heilant.*

De opgetelde werkjes waren, ondertusschen, slegts de vrugten van zijnen Letterarbeid in uuren van uitspanninge. 't Geen zijne aandagt inzonderheid bezig hieldt, was, het verzamelen der noodige bouwstoffen tot het vervaardigen van zijn nooit volpreezen Werk, de *Roomsche Mogentheid*, een schat van zonderlinge geleerdheid, van laatere Geleerden dikwijls met vrugt gebruikt, meermaalen (ondankbaar genoeg zeker!) zonder melding der plaatse, daar zij ter markt geweest waren. Een ongelooflijke vlijt en moeite wierdt tot het opstellen deezes werks vereischt, waarin zijn doelwit was, om uit naauwlijks kennelijke Munt, of bijkans uitgesleetene letteren, niet alleen de Vaderlandsche Oudheden na te spooren, maar ook een berigt te geeven van den Godsdienst, Zeden en Gewoonten der oude Grieken en Romeinen. Terwijl hij van dit grootsch ontwerp zwanger ging, bekroop hem de lust tot het doen eener reize na *Rome*, om de oude Gedenkstukken, aldaar nog voorhanden, met eigen oogen te aanschouwen; hoopende hier uit, tot zijn oogmerk, niet weinig lichts te zullen scheppen. Doch dit wierdt hem ontraaden door zijne bloedverwanten, allen zeer ingenomen tegen den ijdelen praal van 't Roomsche Hof. Hierbij kwam zijn huwelijk, welk in den Jaare 1656 geklonken wierdt. Door 't een en ander bleef de reize na *Rome* in de geboorte steeken, en hij arbeidde, in eigen huis en haard, tot het in orde stellen, uit den reeds verzamelden voorraad, van de Roomsche Mogentheid, welke hij in den Jaare 1664 in 't licht gaf.

Naa

Naa deeze moeilijke taak volwrogt te hebben, keerde hij weder, met ruimer handen, tot het beoeffenen der Dichtkunde. Twee jaaren naa de eerste uitgaave der Roomsche Mogentheid, zag het licht zijne *Voorschaduwing des zegepraalenden Rijks van Jesus Christus hier op aarde.* In dit Gedicht ontvouwde hij zijn gevoelen wegens het Duizendjaarig Rijk van Christus, waarmede hij, nevens verscheide vermaarde Mannen van zijnen tijd, zeer was ingenomen, en 't welk hij, tot zijnen dood toe, heeft aangekleefd. Te gelijk met dit Gedicht, schonk hij den liefhebberen van gewijde Dichtkunde zijnen *Woestijnstrijd der Verzoekinge tusschen onzen Heiland en den Satan:* een werkje, vol van heilige gedagten en Godsvrugtwekkende bespiegelingen.

De Vrede tusschen *Engeland* en de Algemeene Staaten, welke, op den eenëndertigsten van Hooimaand des Jaars 1667, te *Breda* gesloten wierdt, gaf onzen Dichter ruime stoffe om den lof en het nut dier blijde gebeurtenisse te zingen; het Vaars, welk hij bij deeze blijde gelegenheid in 't licht gaf, droeg den naam van *de Vrijheid op den throon gevestigd.* Dit wierdt, vier jaaren laater, gevolgd van zijn Treurspel, *het verworpen Huis van Eli*, een Dichtstuk, waarin hij, van kenners, gezegt wierdt alle Kunstbroeders zijner eeuwe, behalven VONDEL, te overtreffen. Niet minder lofs behaalde hij, in denzelfden Jaare, met de uitgave zijner *Uitbreidinge over het boek van Job*, een treffelijk stuk werks, en vol van troostredenen in den toenmaaligen bangen tijd, in welken het Land inwendig beroerd was, en het zegepraalend heir eens verwinnenden vijands voor de deur stondt.

De wreede moord, in den Jaare 1672, aan het edel Broederpaar, KORNELIS en JOAN DE WITT, gepleegd, wekte de deernis en verontwaardiging van alle eerlijke lieden, die zulk een onmenschelijk bestaan ten sterksten verfoeiden. OUDAAN zag 'er ook zijn leed aan, en toonde zulks, behalven in verscheide kleine Hekelschriften, in zijne *Lasterkladde.* Zelfs dichtte hij, te dezer gelegenheid, een Treurspel, waar aan hij den naam gaf van *Dolle Blijdschap.* Doch vermids verscheiden persoonen, bij elk bekend, ook Leeraars der Openbaa-

haare Kerke, in dit Spel, met eene bijtende taal wierden ten toon gesteld, wierdt hem, van kunstkundige vrienden, wien hij 't stuk onder de hand vertoonde, het gevaar, waarin hij zich begaf, vertoond, en de uitgaave ontraaden. Hij volgde deezen raad, en gaf op zijn doodbedde bevel om 't Geschrift uit de waereld te helpen. Nogthans wierdt het zedert gedrukt, en, onder den naam van *Dolle Blijdschap*, of *Haagse Broedermoort*, met OUDAANS naam op den Tijtel, openlijk geveild.

Niet lang naa de uitgaave dier *Lasterkladde*, aan wier hoofd hij de letters R. D. N. dat is, *Raad daar na*, gesteld hadt, gebeurde het, dat OUDAAN, met de gewoone Schuit, van *Delft* naar *Rotterdam* vaarende, in dezelve verscheiden menschen aantrof, welke allen even ijverig tegen de Broeders DE WITT uitvoeren; dit alles wierdt aangehoord van de doorbedroefde Weduwe van den Ruwaard KORNELIS DE WITT, die, bij toeval, dien zelfden weg voer. Deeze van droefheid overkropt over 't versch verlies van haaren tederbeminden Echtgenoot, en nu getergd door de helsche woede, die haar in 't aangezigt snaaude, borst eindelijk uit in deeze woorden: „ Is 'er dan niemand, die onze zaak ter harte „ neemt?" Veel moeite hadt het in voor OUDAAN, om thans te zwijgen; doch 't besef van 't gevaar, waaraan hij zich, door 't spreeken voor de onschuld, zou bloot geeven, bedwong zijne tong. Nogthans begon hij van dat oogenblik af, aan 't vervolg der Lasterkladde te denken. Zijne Verdeediging van KORNELIS DE WITT, tegen eenen LAMBERT VAN DEN BOS, is naderhand agter zijne *Dolle Blijdschap* gedrukt.

In den Jaare 1675 gaf hij in 't licht eene Nederduitsche Vertaaling van het Werk, genaamd *Verhaal van den Staat des Godsdienst*, in 't Engelsch geschreeven door den Ridder EDWIN SANDISH; en in 't daar aan volgende jaar *den Lofzang onzes Heeren Jezus Christus*, gevolgd naar 't Latijn van den zinrijken Dichter CORNELIUS SEDULIUS. Op deeze twee Werken liet hij, in den Jaare 1677, volgen zijne Vertaaling van de Verhandelingen van *Arnobius tegen de Heidenen*. Omtrent denzelfden tijd schreef hij, briefswijze, een antwoord op de Dichtkunst van HORATIUS FLACCUS, door den Heer AN-

DRIES PELS ruimschoots in 't Nederduitsch overgebragt. Hij zondt dit antwoord aan het Kunstgenootschap, welk tot Zinspreuk voerde: *Nil volentibus arduum*; doch het heeft, onzeker om welke redenen, nimmer het licht gezien.

Daar onze Dichter zijne Zangen der Godvrugt zo menigmaal gewijd hadt, geen wonder dan, dat hij, nevens zo veele Kunstgenooten, aan de Harpzangen van David zijnen vlijt besteedde. Hij breidde dezelve kragtig uit, bragt ze op vrije Zangmaaten, uitgevonden naar zijne eigen keuze, die hij schikte volgens den inhoud van elk Gezang. De beroemde Zangmeester REMIGIUS SCHRYVER, Organist te *Middelburg*, stelde dit werk op Nooten. In deeze gedaante verscheen deeze Verzameling in 't licht, in den Jaare 1680. Ervarene Kunstkenners vonden 'er veel smaaks in; ook plagt OUDAAN zelf te verklaaren, dat hij ze voor 't fraaiste Werk hieldt, welk hij immer in 't licht gebragt hadt. Doch veelen, hoe zeer ook over den inhoud van het Werk voldaan, jammerde het, dat hij 't niet in eenen staat gesteld hadt om nevens de berijming van DATHENUS, toen nog in algemeen gebruik, in de openbaare Kerke te kunnen gezongen worden. Dit deedt hem luisteren naar 't verzoek der Doopsgezinden te *Amsterdam*, vergaderende bij het Lam en den Toren, die zijne Psalmen in hunne bijeenkomsten wilden invoeren, indien hij ze wilde schikken naar de Leden hunner Gemeente, die toen nog aan den nu algemeen afgekeurden trant van den uitgemonsterden en te lang geëerbiedigden DATHENUS gewoon waren. Hij bewilligde in dit verzoek, en in den Jaare 1683 wierden de Psalmen van David, dus door OUDAAN veranderd, van de gemelde Doopsgezinden aangenomen, bij wien ze tot in den Jaare 1793 in gebruik gekomen zijn. Nogthans moeten wij hier aanmerken, dat, volgens het berigt, door de Opzieners der Amsterdamsche Doopsgezinde Gemeente, voor de bij haar gebruikelijke Psalmen gesteld, in dezelve eenige, door DIRK RAPHAËLSZ. KAMPHUIZEN, en ook sommige, door Leden van hun Genootschap, op Dichtmaat gesteld, gevonden worden.

Vier jaaren naa deeze gebeurtenis, te weeten in den Jaare 1687, zag men van OUDAAN in 't licht komen, zijne vertaaling van het boek van GEORGIUS MERIUS wegens de Heiden-sche

fche Orakelen tegen den Geleerden en Oudheidkundigen ANTONI VAN DALE, Geneesheer en Leeraar der Doopsgezinden te *Haarlem.* Zedert fchreef hij eene *Toepasfing over eenige ftukken der Openbaaringe van Joannes.* Dit was 't laatfte Werk, waar mede hij het Gemeenebest der Letteren verrijkt heeft. De toeneemende Ouderdom deedt de wakkerheid van zijnen Geest verminderen. Hier kwam bij eene beroerte, van welke hij, in den Jaare 1690, wierdt aangetast; deeze belemmerde hem de fpraak, en deedt hem, bij poozen, in de geraakte zijde zeer zwaare pijnen lijden. Het gebruik zijner fpraake kreeg hij, egter, weder; doch de geraaktheid bleef hem bij: zo dat hij genoodzaakt was, tot zijnen dood toe het bedde te houden. Deeze viel voor op den zes-entwintigften van Grasmaand des Jaars 1692. Aanmerkelijk is de droom, welken hij, kort vóór zijn overlijden, droomde. Op zijn legerftede liggende te peinzen over de wisfeling der waereldfche zaaken, welke hem noopte eerlang van wooninge te veranderen, viel hij in flaap, en voorts in 't droomen; dat hij, na *Delft* en *'s Gravenhaage* vaarende, ontmoet wierdt van zijnen overleeden zwager JAN VERBURG, die tot hem zeide: *Wel maat, waar wilt gij heen? Ik moet,* zeide hij, *verhuizen, en te Delft of in den Haage gaan zien, waar ik blijven zal.* De andere hernam hierop: *Wat zoudt gij daar doen? Kom maar bij ons; wij zijn in een vermaaklijke plaats.* Hij weder: *Hoe! bij u? gij zijt immers dood.* Zijn zwager wederom: *Wel of ik dood ben, wij hebben goed gezelfchap. Bij ons is Juffrouw* VAN DER AA, (eene Vrouw van aanzien en ongemeene Godsvrugt), JOANNES BREDENBURG, *en andere goede Vrienden.* Hier naar fcheen OUDAAN te luisteren, en vraagde voorts: *Of dan die plaats wel ruim genoeg was om te woonen?* 't Antwoord was *ja.* Wakker geworden, vertelde hij den droom, enverviel, weinige dagen daarna, in eenen flaap, welke hem de laatfte was.

Bij de voorheen opgetelde zo eigene Werken, als Vertaalingen van onzen Dichter en Oudheidkenner, moeten wij nog voegen zijne Hiftorie der Rijnsburgeren; hierin befchreef hij de opkomst en het bedrijf dezer Vergaderinge, veel netter dan immer voor hem gefchied was. Ook verdeedigde hij

deeze luiden tegen zeker Geschrift, opgesteld uit de papieren van den vermaarden PASCHIER DE FYNE, door eenigen uit eenen hoek gehaald en in 't licht gebragt.

Geen wonder, dat een Man, dus uitsteekende in Godsvrugt, kennis en goeden smaak, gezien was ook bij aanzienlijke Mannen van zijnen tijd, onder anderen bij de Heeren ADRIAAN PAETZ en WILLEM NIEUWPOORT, Staatsche Gezanten in *Spanje* en *Engeland*, WILLEM VAN DER AA, Sekretaris van *Rotterdam*, JOAN SIX en KOENRAAD VAN BEUNINGEN, Burgemeesters van *Amsterdam*, en anderen. Hoe zeer de Wethouders van *Rotterdam* voldaan waren over OUDAAN, welken zij als een luister en sieraad hunner Stad aanmerkten, toonden zij door een fraai Geschenk, welk zij hem t'huis zonden, bestaande in twee zilvere Kandelaaren met het geen 'er toebehoort. Zij voerden dit Opschrift:

Stadts Eergeschenk aan JOACHIM OUDAAN FRANSZ., *onder de regeeringe der [illegible] van burgemeesteren:*
HERMAN VAN ZOELEN.
WILLEM BASTIAANSZ. SCHEPERS, ADMIRAAL.
ADRIAAN VAN HERZELE.
Mr. J. M. DE BRAEUW, *Heere van Ketel.*

P.

PATER, (LUCAS) hoewel de Koophandel zijne hoofdzaak was, vondt nogthans, en met reden, onder de vermaarde Nederlandsche Dichters, eene aanzienlijke plaats. In het begin dezer Eeuwe wierdt hij te *Amsterdam* geboren. De vermaarde SYBRAND FEITAMA was zijn Vriend, en hem zeer genegen in het geeven van heilzaame onderrigtingen, ter aankweekinge van de ontluikende dichterlijke bekwaamheden. Nevens de Heeren HARTSEN, LUTKEMAN, ROULLAUD en ASSENBERG, was hij niet slegts Lid van een Dichtkundig Genootschap, bij den naam van *Oefening beschaaft de Kunst*, bekend, maar zelf daar van de Stichter. 's Mans Bundel van Ge-

Gedichten wordt, bij de kenners, hoog geschat. Voorts heeft hij verscheide Tooneelstukken geschreeven; de meest geagte derzelven zijn twee Zinnespelen: *Leeuwendaal herstelt door den Vrede* en *de Juichende Schouwburg*.

PICART, (BERNARD) hoewel geen geboren Nederlander, verdient, egter, in onze Verzameling eene plaats, omdat hij te *Amsterdam* het grootste gedeelte van zijnen leeftijd gesleeten, en er ook zijne dagen heeft geëindigd. Hij wierdt geboren te *Parijs*, op den elfden Junij des Jaars 1673, en was de Zoon van den beroemden Graveerder ESTIENNE PICART, van welken hij de eerste beginzelen der Graveerkunde leerde, terwijl hij, door BERNARD en anderen, in de Tekenkunst onderweezen wierdt. Ook genoot hij veel aanmoediginge van den beroemden Historieschilder CHARLES LE BRUN. Om zig, door het bezoeken van verschillende Meesters, in de kunst te volmaaken, deedt hij, van tijd tot tijd, eene reize na de Nederlanden; onthoudende zig, nu eens te *Antwerpen*, dan in *'s Gravenhage*, en somtijds te *Amsterdam*. Meest geviel hem het verblijf te *Amsterdam*; waarom hij zich aldaar het langst ophieldt, en 'er ook, in den Jaare 1712, in 't Huwelijk zig begaf, met ANNA VINCENT, Dogter van YSBRAND VINCENT. Aldus een gezeeten Burger van *Amsterdam* geworden zijnde, graveerde hij eene ontelbaare menigte, zo groote als kleinere Plaaten, die zijnen roem alomme verspreidden, en hem zeer groote voordeelen aanbragten. Inzonderheid muntte onze Schilder uit, in het tekenen naar het leevend Menschbeeld. Zijne Teekeningen, als de beste voorschriften voor de oefenende Jeugd, zijn alomme zeer gewild, en worden duur betaald. PICART overleedt op den eersten Meij des Jaars 1733.

°PERRENOT, (ABRAHAM) bij allen, die deugd en zedelijke kennis hoog waardeeren, minder bekend om zijnen post van Domein-Raad, die hij bij den wijlen Stadhouder WILLEM DEN V. bekleedde, dan om zijne doorwrogte en onder deeze zommige met goud bekroonde Schriften, gaf blijk van zijne Menschlievendheid en zorge voor de Natuurgenooten, door

het stigten eener Begraafplaats, verre genoeg van de zamenleeving der menschen verwijderd, om dezelven, door de uitwaassemingen der rottende Lijken, geenen hinder te kunnen toebrengen. 't Geen hij, al voor lang, in geschrifte hadt beweerd; oordeelde hij, in den Jaare 1778, of daaromtrent, in praktijk te moeten brengen. Nevens eenige anderen zich, bij een Verzoekschrift, aan Gecommitteerde Raaden der Staaten van *Holland*, vervoegd hebbende, begeerden zij, dat, in de nabuurschap van *Scheveningen*, in de Graaflijkheids Duinen, een plek gronds mogt worden afgestaan, om aldaar, zoo voor zich zelven, als voor anderen, in de opene lucht, eene Begraafplaats te mogen stigten. Gunstig gehoor ontmoette dit verzoek, en sloeg men straks de hand aan het gereedmaaken der Begraafplaatze. In haaren omvang beslaat dezelve negen vierkants Roeden, en is omzet met een zwaaren Muur, ter hoogte van negen en een halven voet. In den Oostlijken Muur is eene Poort, vijf voeten wijd en tien voeten hoog, overdekt met eene *Corniche*, waarin men de woorden: IN HOOP VAN NAVOLGING leest. Eene Lijkbusch, in den smaak der Ouden, vertoont zich daar boven. Binnen dezen Muur ontmoet men, ter wederzijde, vijftien graven, diep genoeg om er drie groote kisten in te doen nederdaalen. Negentig Lijken kunnen alzo hier legplaats vinden. Ieder Grafstede is overdekt met eenen Zarksteen. Op den steen, welke het graf van den aanlegger dekt, leest men de volgende regels:

„ Exuviæ jaceant putres procul urbe! nocebam
„ Qui nemini prudens, noceam nec mortuus opto."

Zie *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen*, D. II. St. II.

POOT, (HUBERT KORNELISZ.) bij uitsteekendheid de *Abtswoudsche Dichter* genaamd, naar het Dorp of de Buurt *Abtswoude*, tusschen de Stad *Delft* en het Dorp *Ketel*, aanschouwde aldaar het eerste levenslicht, op den twintigsten Ja-

Januarij des Jaars 1684. Zijne Ouders, KORNELIS POOT en KATHARINA GROENHEIDS, waren brave en eenvouwdige luiden, die wel geene groote schatten bijëengebragt hadden, maar egter in hunnen Landbouw met voorspoed gezegend waren. Uit hun Huwelijk zagen zij, behalven den Zoon, van wien wij voornemens zijn bijzonderer te spreken, nog vier Dogters, van welken eene zeer jong overleed. Niet weinig lieten zij zich aan de goede opvoeding hunner kinderen gelegen liggen, en zonden hunnen Zoon al vroeg na *Schiplui*, een Dorp omtrent een half uur gaans van hunne woning, ter Schoole. — In den beginne gaf hij geene groote blijken van leerzaamheid; en niemand kon denken dat hij ooit de man zoude worden, dien al wat kunst en vernuft beminde, naderhand in hem erkend heeft, en dien alle waare liefhebbers der Poëzij ten allen tijde in hem zullen blijven erkennen.

Eerlang bespeurde men egter doorslaande bewijzen van zijne meerderheid boven zijne Medescholieren. — Toen zijne Ouders hem eindelijk te huis hielden, met oogmerk, om hem geheel tot den Landbouw op te brengen, oefende hij zich, met groote naarstigheid, in het leezen, schrijven en cijferen, waartoe hij bijzondere uuren, welke zijne bezigheden hem ledig lieten, schikte. Nog zeer jong zijnde, toonde hij reeds eenige zugt tot de Muziek, en naderhand tot de Teekenkunst. Vervolgens begon zijne geneïgdheid tot de Dichtkunde zich te ontdekken. Welhaast bespeurde hij dat het zijne zaak was naar menschen om te zien, die hem door hunne onderrigtingen zouden kunnen van nut zijn. Zodanigen meende hij bij de Rederijkers van dien tijd wel te zullen vinden. Hij geraakte dan in kennis met die van *de Ketel*, van *Schipluiden*, en van eenige andere Plaatzen, daar omstreeks gelegen. Doch het duurde niet lang of hij begreep dat die bende, meest uit Landluiden bestaande, de Poëzij behandelde op eene wijze, welke juist niet geschikt was om groote vorderingen in dezelve te maaken. Op raad van zekeren JAN GULDELEEU, een lid van het gemelde genootschap, voorzag onze Dichter zich van eenige Boeken, en begon zich, toen hij een regt denkbeeld van de kunst kreeg, al-

lengs van zijn gezelfchap af te zonderen. In een groot gedeelte zijner eerste Rijmen befpeurde hij zelf, toen hij beter leerde oordeelen, eene al te groote gezwollenheid van ftijl; hij begreep dat hij, door ANTONIDES te veel naa te volgen, en zelfs ftouter te zijn in het famenkoppelen van woorden dan zijn voorganger, verfcheidene Vaerzen gemaakt had, die wel fchoon klonken, maar weinig betekenden. Velen derzelven werden naderhand door hem met eigene handen verfcheurd, en uit de waereld geholpen. — Het Gedigt, het welk hij op den dood zijner Moeder, die den 20ften van Herfstmaand des Jaars 1709 overleed, gemaakt had, is mede onder zijne verworpene ftukken geraakt. Evenwel heeft hij, eenen geruimen tijd daarnaa, haare gedagtenis, op eene wijze die met haare verdienften overëenkomftig was, en den Dichter zelven tot eer ftrekte, gevierd, haar vertoonende als eene Vrouw, die werk van zuivere Godvrugt maakte. Zij leefde dan niet lang genoeg om getuige te zijn van den roem, dien haar Zoon verwief door het uitgeven van eenige Gedigten, welke in den Jaare 1716 te *Rotterdam* gedrukt werden, onder den titel van H. K. POOT's *Mengeldichten*. Zo ras deze bondel te voorfchijn kwam, ftond elk verwonderd over de uitmuntende bekwaamheden van den jongen Dichter. Hier en daar vonden keurige kenners der Kunfte wel eenige kleine feilen; maar zij waren te gering om zijn werk in het minfte te benadeelen. Men was verbaasd over de verfcheidenheid, en tevens over de behandeling der ftoffen. Zuiverheid van taale, en kortheid en klaarheid van ftijl, gingen hier famen met kragtige zegswijzen en geestige vindingen. Men vond hier eene aangenaame mengeling van gewijde en ongewijde, van ernftige en lugtige ftukken. Onder de lugtige verdienden zijne Minnedigten inzonderheid de eerfte plaats. In dezelven befpeurde men een zeer duidelijk bewijs van de lieflijkheid en natuurlijke aanvalligheid onzer moederfprake. Zij waren, volgens de bekentenis van den Dichter zelven, naar het voorbeeld van den Heere PIETER KORNELISZOON HOOFT, die in dergelijke ftukken heeft uitgemunt, gevormd: en de vernuftige Landman deed overal zien dat hij de voortref-

treffelijke schriften van HOOFT en VONDEL, met veel oordeel, gelezen en herlezen had.

De Dichter kreeg, na het uitgeven van deze eerstelingen zijner Poëzij, welhaast kennis aan verscheidene liefhebbers der Nederduitsche tale en Dichtkunste, en toegang tot luiden van aanzien en geleerdheid. Velen kwamen hem bezoeken, en sommigen stonden niet weinig verbaasd dat een Boer, die zig met akkerwerk bezig hield, een voorwerp van de hoogagting der schranderste Mannen geworden was. Zijne snippeuuren binnen den omtrek van een klein Schrijfvertrekje, het welk een vermakelijk uitzigt had, doorbrengende, besteedde hij de uitgekogte oogenblikken om zijnen reeds verkreegen roem verder uit te breiden. — Naa het vervolg der Poëzij van den Heere ARNOLD MOONEN, en eenige Gedigten van JAKOB ZEEUS uitgegeeven te hebben, sloeg hij de hand aan het overzien en beschaven der Dichtstukken, welke hij in den Jaare 1716 had laten drukken, en die naderhand, genoegzaam buiten zijn weeten, en geheel zonder zijn toezigt, herdrukt waren. In den Jaare 1722 zag men eene verbeterde en zeer merkelijk vermeerderde Uitgaaf van zijne Gedichten te voorschijn komen, die met de afbeeldinge van den Dichter, met fraaije Plaaten, en met getuigenissen en lofspraken van voorname Mannen, pronkte.

Door de sierlijkheid van zijnen schrijfstijl nu alom bekend geworden, werdt hij aangezogt om de hand te leenen aan zeker Boek, het welk, bij inschrijving, in drie Deelen in Folio zoude gedrukt worden, en ten titel voeren: *Groot Natuur- en Zedekundigh Werelttoneel van aeloude Egijptische, Griecksche en Romeinsche Zinnebeelden, of Beeldenspraak, enz.* Dit werk, het welk een schat van allerleie geleerdheid bevatten moest, was door een' voornaam Taal- en Oudheidkundigen, wiens naam onbekend gebleven is, uit de Schriften van CESAR RIPA en andere doorlugtige Vernuften getrokken, in eene Alphabetische orde gebragt, en voorts met ophelderende aanmerkingen verrijkt geworden. Onze Digter had aangenomen om het zelve, zo veel hem mogelijk zijn zoude, in zuiver Nederduitsch te stellen, en bij de voornaamste zinnebeelden toepasselijke vaarzen te voegen.

Omtrent deezen tijd, of een weinig vroeger, werd hem het Welgeboren Manfchap van *Delfland* opgedraagen, het welk hij naderhand nog eens of tweemaal heeft waargenomen.

In den Jaare 1723 was hij het landleven moede geworden, en befloot zich in de ftad *Delft* neder te zetten. In het begin van Bloeimaand des gemelden jaars daar gekomen zijnde, raakte hij welhaast verflaafd aan verleidende Gezelfchappen, en verkeerde met menfchen, die liefhebbers waren van fterk te drinken, zonder eenige zugt tot kunstoefeningen te bezitten. Men hoore den Digter zelven zijne verwildering befchrijven.

Na dezen wert mijn geest als zinneloos bewogen
Tot eene reis, die mij heeft uit het velt getogen,
En in een ftadt geplaetst. Wat of mij overging?
Al leefde ik hondert jaer, tot die verandering
Van woonftê en bedrijf was ik niet weêr te krijgen.
Ik zal mijn Delfsche deugt der wereld niet verzwijgen,
Want daer onthield ik mij net zespaer maenden lang,
Berooft van veltvermaek en blijden voglezang.
Doch laet uw zot begrip mij niet te veel beladen.
Men kan met denken meer verbeuren dan met daden.
De kamer daer ik fliep en fchreef was droog en frisch:
Dan dat baert dikwijls dorst, als ieder kenlijk is.
Wat zeg of zwijg ik best? na letteroefeningen,
En zweeten bij den ploeg der Staatsbekommeringen,
Dronk KATO wel een' roes, tot dat hij mislijk tradt,
En kreeg dan fchier 't gefnor der jongens aan zijn gat.
Hoe 't zij, daar hebt gij 't al dat mij is wedervaren
In Hartogh GOVAERTS vest en zijne ftrijdbre fcharen;
Behalven iet van kunst fomwijl bij hooi en gras,
Maar dat komt gantsch niet bij dit groot bedrijf te pas.

Zeer veele plaatzen zouden wij ook uit zijne Gedigten kunnen bijbrengen, om te toonen dat hij welhaast berouw kreeg over zijne onbezonnenheid. Met het einde van Grasmaand des Jaars 1724 zeide hij de ftad vaarwel, en keerde weder na buiten, waar hij op nieuw als in zijn element het

begon te leeven. Verscheidene zijner oude vrienden, verheugd over de verandering in zijne leevenswijze, kwamen hem hier bezoeken. Naderhand woonde hij egter weder te *Delft*, maar gedroeg zich tot aan zijnen dood toe als een voorbeeld van matigheid en ingetogenheid, zodat hij zelfs het gebruik van sommige dingen naliet, om niet tot het misbruik te vervallen. — Zonder alle de bijzondere stukken, welke uit des Digters handen gekomen zijn, op te noemen, teekenen wij alleenlijk aan, dat het getal zijner Vaarzen in den Jaare 1727 zoo merkelijk vermeerderd was, dat hij een tweede Deel van zijne Gedigten uitgaf. In de volgende jaaren hield de bearbeiding en beschaving der Zinnebeelden van CESAR RIPA onzen Digter onledig, zodat hem weinig tijds voor de Poëzij overschoot. Het gemelde werk werd ook door hem voltooid en geheel afgeschreven.

In den Jaare 1732 begaf hij zich in Huwelijk met NEELTJE 'T HART, welke hij, gedurende verscheidene Jaaren, groote liefde toegedragen, en in vele van zijne Gedigten hoogen lof gegeven had. Na het voltrekken van zijn Huwelijk, op den 11den van Bloeimaand, verkoos hij, om bijzondere redenen, de stad *Delft* weder tot zijne woonplaats, met voorneemen om daar eenige eerlijke neering bij der hand te vatten, ten ware hem eene andere wijze van bestaan mogt bezorgd worden, waartoe hij gegronde hoop had opgevat. In deze stad woonde en leefde hij nu anderwerf, maar stil en matig, vindende in zijne Egtgenoote eene braave en schrandere Huishoudster, in wier gezelschap hij zich verlustigde, terwijl hij ook veele uuren aan de letteroeffeningen besteedde. — Die onopspraakelijke en voor hem wenschelijke leevenswijze was egter niet lang van duur. Reeds in den aanvang des Jaars 1733 bevond hij zich nu en dan onpaslijk, en werd omtrent den Herfst van dat Jaar overvallen van eene ziekte, die naar kunst noch kruiden scheen te willen luisteren, maar hand over hand toenam, en welhaast aan zijne herstelling deed wanhopen. Bij onlijdelijke pijnen in de regter zijde en in het regter gedeelte van den buik, die hem geweldig deeden klagen en kermen, kwam eene sleepende koorts, welke alle zijne kragten wegnam. Reeds in den Jaare 1725

was

was hij van het graveel, het welk de Geneeskundigen meenden dat hij zich door veel zittens op den hals gehaald had, vrij hevig aangetast geworden. Men oordeelde dat die kwaal hem nu weder aangegrepen, en dat de steen ergens eene verzweering veroorzaakt had. Sommigen waren van gedagten dat 'er ook teering onder liep. In deezen toestand toonde hij zich lijdzaam en onderwerpelijk aan den Goddelijken wil. Eene bedaarde geestgesteltenis bleef hem tot in de laatste oogenblikken bij, en hij stierf op den laatsten van Wintermaand, naa reeds eenige dagen om den dood gewenscht te hebben, in den ouderdom van 44 jaaren en ruim elf maanden. Op den vierden dag na zijn overlijden wierdt hij in de Oude Kerk te *Delft* ter aarde besteld.

Hij stierf zonder kinderen na te laten. Een dogtertje, het welk uit zijn Huwelijk geboren was, is, toen het dertien dagen oud was, omtrent vijf maanden voor haaren Vader, overleden. Het Gedigt op haar overlijden kan van menschen, die een gevoelig hart bezitten, nooit zonder aandoening gelezen worden. Overwaardig agten wij het eene plaats in deeze Levensbeschrijving.

Jacoba tradt met tegenzin
Ter snode wereld in;
En heeft zich aan het endt geschreit,
In haere onnozelheit.
Zij was hier naeu verscheenen,
Of ging, wel graeg, weêr heenen.

De moeder kuste 't lieve wicht
Voor 't levenloos gezigt,
En riep het zieltje nogh te rug:
Maer dat, te snel en vlug,
Was nu al opgevaren
Bij Godts verheugde schaeren.

Daer lacht en speelt het nu zo schoon,
Rontom den hoogsten troon;

En spreit de wiekjes luchtig uit,
Door wee noch smart gestuit.
O bloem van dertien dagen,
Uw heil verbiedt ons 't klagen.

Wij hebben dus den leevensloop van onzen Digter, tot aan deszelfs uiteinde toe, afgehandeld. Het is noodeloos, naa al het gezegde, breed uit te weiden om hem als eenen Man, die hoogen lof verdiende, te doen voorkomen. Eene sterke zugt om vorderingen te maaken, een gelukkig geheugen, en een kiesche smaak stelden hem in staat om de schoonste trekken, de bevalligste zegswijzen, welke in eenige Schriften te vinden waren, den Schrijveren af te zien, en zich van dezelven, wanneer zij te pas kwamen, te bedienen. Ongemeen groot was ook zijne naarstigheid. Toen hij nog aan den Landbouw was, besteedde hij alle uuren, welke hij kon uitbreken, ja somtijds geheele nagten, om Oudheden, Historien, Zeden en Gewoonten van Volkeren te onderzoeken, om Redenaars en Digters te doorbladeren, om schriften over de Nederduitsche Taal, en wat verder van dien aart was, te leezen. Van jongs af verzamelde hij alles wat hij kon bijeenbrengen om 'er Boeken voor te koopen. Deeze drift ging zelfs zo ver dat hij, op zekeren tijd, niet wel van geld voorzien zijnde, eenen gouden ring, dien hij in zijne jeugd gewoon was te dragen, verkogt, en de penningen ter voldoeninge van zijnen leeslust besteedde. Voor het overige waren zijne meeste Boeken, volgens zijne eigene betuiging, gulhartige geschenken van zijne vrienden en begunstigers. — Van zijne bedrevenheid in de Nederduitsche Taale kunnen zijne Schriften overvloediglijk getuigen. — Onder de Schrijvers, welken hij meest poogde te volgen, waren HOOFT en VONDEL de voornaamste. VOLLENHOVE, ANTONIDES, MOONEN, DE DEKKER, BRANDT en SPIEGEL waren bij hem in zeer hooge agtinge. Bij zijne tijdgenooten, en onder Mannen van geleerdheid, wierdt hij in zeer groote waarde gehouden. Ten bewijze van deze verzekeringe agten wij het genoegzaam, aan te teekenen dat de Heer BALTHAZAR HUIDECOOPER, in zijne doorwrogte Proeven over VONDELS Ovidius, onzen Dig-

Digter nu eens den grootsten Navolger van den grootsten onzer Digteren noemt, en hem dan weder den naam geeft van het wonder der Nederduitsche Digtkunde, van den netten, den zuiveren, den fierlijken, den voortreffelijken POOT. — Ten aanzien van zijne geaartheid en zeden, getuigen veelen, die hem gekend hebben, dat hij, even als VONDEL, in gezelschap weinig sprak, en eenen ingespannen en peinzenden geest vertoonde; doch anderen verzekeren dat hij, onder menschen van zijne verkiezinge zijnde, gantsch niet sprakeloos was, inzonderheid wanneer het gesprek viel over zaken, op welken hij gevat was; in dat geval vondt men hem zo leevendig, dat de tijd doorgaans te schielijk omliep.

Weinig liet hij zich op zijne ongemeene begaafdheden voorstaan, en kon naauwlijks begrijpen hoe het mogelijk ware, dat anderen hem zulk eene hooge agting toedroegen. Door zijne nedrigheid was hij somtijds bedeesd, wanneer hij met luiden van rang en aanzien spreken moest, vrezende dat men hem eenige misslagen, welke hij uit boerschheid begaan mogt, kwalijk neemen zoude. Doch zulk eene vreest was geheel onnoodig, dewijl eene ongemaakte beleefdheid en gulhartigheid, waarin opregtheid en zuiverheid van zeden doorstraalden, hem bij alle brrave menschen geagt en bemind maakten.

Wat zijnen Godsdienst betrof, hij was door zijne Ouderen in den hunnen, dat is in den openbaren of Hervormden, opgetrokken, en had in zijne jeugd ook belijdenis van denzelven gedaan. Ten aanzien van deezen was hij ver van koel of onverschillig te zijn. Behalven dat hij de Predikatien veeltijds bijwoonde, was hij zeer naarstig in het leezen der Heilige Schriftuure, en in het onderzoeken der gevoelens van de verschillende Christelijke gezindheden. Hij oordeelde dat allen, aan welken God eene genoegzaame maat van verstand geschonken had, verpligt waren om ernstig na te sporen, welke Christenen, onder zo veele verdeeldheden, naast aan de waarheid kwamen, zonder egter zodanigen, die anders dagten, hatelijk te mogen afmalen. Zeer sterk wierdt hij eenen tijd lang, door een' geleerd' man onder de Roomschgezinden, aangezogt, om zich, naar het voorbeeld van

LU-

LIPSIUS, BERTIUS, VONDEL en andere vermaarde Mannen, in den schoot der Roomsche Kerke te begeeven. Deeze aangewende moeite had egter geen ander gevolg, dan dat de Digter in eene langdurige twijfeling verviel. Somtijds stondt het geschapen, als of hij den aanzoeker genoegen zoude geeven; doch eindelijk zag hij, door ernstige gesprekken en overdenkingen, zijne twijfelingen geheel verdreven, en zich volkomen in staat gesteld om het aanzoek tegen te gaan. — Wijders was hij, om hier ook wegens zijne gestalte en gedaante eenig berigt te geeven, lang en gezet van persoon, doorgaans gezond en sterk van ligchaam. Zijn aangezigt was tamelijk vol, wat bruinagtig van verwe, en men zag een frisschen blos op zijne kaken. Zijn hair was zwart van kleur, kort, en eenigzins gekruld. Zijne oogen waren ligt bruin, en vertoonden de schranderheid van zijnen geest, terwijl zijne houding en gebaarden mannelijk en rustig waren. Door zijne afbeelding, die naar de welgelijkende Schilderij, door JAN VAN DER WILT gemaakt, gesneden is, kan zijne uitwendige gedaante in geheugen blijven; en zijne Schriften verschaffen een duurzaam tafereel van zijn oordeel, vernuft en belezedheid.

PUNT. (JAN) Van deezen uitmuntenden Graveerder, en, volgens den smaak van zijne leeftijd, bijkans onvergelijkelijken Tooneelspeeler, hier slegts de voornaamste leevensbijzonderheden willende vermelden, wijzen wij onze Leezers, na eene uitvoerige en doorwrogte afbeelding van 's Mans karakter en kunstbekwaamheden begeerig, na de bekende *Levensbeschrijving van eenige voornaame meest Nederlandsche Mannen en Vrouwen.* Eene Lofrede zal hij aldaar, in het Negende Deel dier Verzameling, ontmoeten, die eene bevoegde hand, ter bearbeiding van de opgenomene taak, allezins aankondigt. Met het volgende berigt, naar ons plan berekend, zullen onze Leezers zich wel willen vergenoegen. Op den tweeden April des Jaars 1711 wierdt JAN PUNT, uit een deftig burgerlijk geslagt, te *Amsterdam* geboren. De Ouders, in hunnen Zoon, eene overhellende neiging tot de Teken- en Graveerkunst bespeurende, vertrouwden hem aan het onderwijs

van

van den vermaarden Plaatsnijder VAN DER LAAN. Langs dien weg kwam hij in kennis, en maakte vriendschap met den beroemden Schilder JACOB DE WIT, welken hij, menigmaalen, op zijne Schilderkamer, bezogt, hoewel dezelve zich de gewoonte hadt eigen gemaakt, om zich, door geenerhande bezoeken, van zijn werk te laaten aftrekken. Zo naauwkeurig wist PUNT hem de kunst af te zien, dat hij Platfonden en Graauwen heeft geschilderd, welke met die van DE WIT zeer veel overëenkomst hebben. Om zijnen geest te verpoozen, bezogt PUNT, van tijd tot tijd, den Schouwburg. Aldus kreeg hij kennis aan de vermaarde Tooneelspeelster ANNA MARIA DE BRUIN, en tradt, eerlang, met haar in 't Huwelijk. Dit baande hem zelven den weg ten Tooneele, daar hij, nevens ISAAC DUIM, boven alle anderen, wierdt toegejuicht. Zijne echtgenoote, in de Maand Meij des Jaars 1744, hem door den dood ontvallen zijnde, verliet PUNT het Tooneel, en vatte van nieuws het Graveerijzer op. De vrugten daar van waren, behalven mindere stukken, de Plaaten tot het Dichtwerk van ARNOLD HOOGVLIET, *Abraham de Aartsvader* getiteld: gewrogten van zijne eigen vindinge, waar mede hij zeer veel roems behaalde; nog meer, nogthans, met de zesendertig Kunstplaaten, of Platfonds, van de Kerk der Jesuiten te *Antwerpen*, vóór den ongelukkigen brand in dezelve, door den Schilder JACOB DE WIT, in zijne jeugd, naar de oorspronklijke Schilderijen van den vermaarden P. P. RUBBENS getekend, doch die dezelve, in de kragt van zijnen tijd, in grooter formaat, op nieuw, getekend hadt. Naar deeze Tekeningen heeft PUNT de vermaarde Platfonds in plaat gegraveerd, en wel met die schoonheid, stoutheid en kunst, dat 'er duidelijk uit bleek, wat het kunstvermogen van PUNT konde verrigten; als mede, dat onze Nederlandsche Graveerders, (in vroegere Eeuwen altoos, boven de beste Italiaansche en Fransche Meesters, hoog geschat) nog heden, voor die van andere Landen, niet behoefden te wijken. In den Jaare 1753, naadat PUNT, vijf jaaren te vooren, een tweede Huwelijk hadt aangegaan, betradt hij, van nieuws, het Tooneel, en wierdt, twee jaaren daar naa, met den voordeeligen post van Kastelein van den Schouwburg begiftigd. Ondanks

zijn

zijn tegenwoordig ruim bestaan, verzuimde PUNT de kunst niet. Hij vormde verscheiden voortreffelijke Plaatsnijders, en, onder deeze, den nog leevenden en zeer vermaarden REINIER VINKELES. PUNT, in den Jaare 1771, andermaal, Weduwenaar geworden zijnde, hertrouwde, in het volgende Jaar, met de beroemde Tooneelspeelster CATHARINA ELIZABETH FOKKE. Zeer rampzalig was dit Jaar, voor het pas gehuwde paar, door het verbranden van den Schouwburg. Ten opzigte van PUNT merken wij hier aan, dat zijn kostbaare Inboedel, Kleederen, Boeken, Papieren, Prenten, Tekeningen, Boetseersels en Schilderijen, een prooi der vlammen wierden, en hij zelve, van den staat van een welgezeeten Burger, binnen weinige uuren, in eenen armoedigen staat nederzonk. Om zijn bestaan te hebben, hadt PUNT, vervolgens, eenigen tijd, het bestuur van den Schouwburg te *Rotterdam*. Tot in den Jaare 1777, vertoefde hij aldaar, wanneer eenige onaangenaame ontmoetingen hem deeden besluiten, na zijne Geboortestad terug te keeren. Algemeen was nu de wensch zijner Stadgenooten, dat PUNT, in den, midlerwijl gestigten, nieuwen Schouwburg, ten Tooneele zoude verschijnen. Eerst eenig misverstand, en vervolgens de verzwakking van 's Mans lichaamskragten, verijdelden dien wensch. PUNT overleedt, op den achttienden December des Jaars 1779, in den ouderdom van ruim achtënzestig Jaaren.

Q.

QUINKHART (JAN MAURITS) wierdt, uit een kunstoeffenend Schilders geslagt, op den achtentwintigsten Januarij des Jaars 1688, te *Rees* geboren. Zijn Vader, een Man zijnde van eenig vermogen, hadt ten oogmerke, hem tot de Geleerdheid op te brengen. Doch, alzo de geest van zijn Geslagt ook in den Zoon werkte, verklaarde hij, al vroeg, zijne begeerte, om tot het Voorouderlijk bedrijf te worden opgeleid. Zijn Vader, daar aan gehoor geevende, nam hem onder zijn opzigt, gedaurende den tijd van vijf jaaren. Naa verloop

 van

van deeze, zondt hij hem na *Amsterdam*, in den Jaare 1710, hebbende hij nu den ouderdom van tweeëntwintig jaaren bereikt. Hier genoot QUINKHART het onderwijs, eerst van ARNOLD BOONEN, vervolgens van CHRISTOFFEL LUBINITSKY, en eindelijk van NICOLAAS VERKOLJE. Welhaast kreeg hij eenen naam onder de voornaamste Pourtraitschilders te *Amsterdam*. De verscheiden Regentenstukken, in openbaare Gebouwen, voorhanden, door hem vervaardigd, kunnen, van zijn Kunstvermogen, getuigenis draagen. QUINKHART overleedt op den tienden November des Jaars 1772, in den ouderdom van vierentachtig Jaaren. Hij liet eenen Zoon na, JULIUS genaamd, die ook met lof de Schilderkunde oefende.

R.

RAADPENSIONARIS. Tot hetgeen wij Deel XX. bl. 712. enz. aangaande de natuur van dit voormaalig ampt in *Holland* hebben aangeteekend, beschouwen wij als geene onvoegzaame bijdrage de aanmerkingen van den Heer H. VAN WYN, aangaande de wijze, op welke hetzelve, bij versterven, bij voorraad plagt vervuld of overgenomen te worden. Hij schrijft: „ In vroegere tijden, dat is, zo onder de Graaflijke als Staats-Regeeringe, tot het overlijden van den Heere HEINSIUS toe, was men gewoon geweest, bij ziekte of afsterven van 's Lands Advokaat of Raadpensionaris, deszelfs dienst, door den Pensionaris van *Dordrecht*, of somtijds van een der volgende Hoofdsteden van *Holland*, te doen waarneemen. Zo bewaarde, gelijk men voorhèen sprak, Mr. KORNELIS VAN HOGELANDE, Pensionaris van *Dordrecht*, den dagvaard, na 't overlijden van 's Lands Advokaat Mr. ADRIAAN VAN DER GOES, in den Jaare 1560. Zijn Opvolger SCHOOCK deedt van's gelijken, gedunrende de gevangenis, en eenigen tijd na den dood van den Advokaat JACOB VAN DEN EYNDE; in de Stadhouder BOSSU beval, in Lentemaand des Jaars 1569, gezegden SCHOOCK, 't besluit der Staaten hem te openbaaren, „ alzo zij thans geen Advokaat hadden, en *Dor-*

„ *drecht*

„ *drecht* de eerste Stad was, die de zaaken der Staaten, bij „ gebreeke van den Advokaat, moest waarnemen." 't Wierdt dan toen ruim zo zeer voor eene bedieninge van last, als van eer, gehouden; bijzonderlijk, wanneer men de tijden en den toenmaaligen aart van het Ambt in oogenschijn neemt. Bij afweezenheid van den Pensionaris van *Dordrecgt*, wierdt somtijds die van *Haarlem*, „als de naaste," gekooren: maar ook wel eens een ander, bij voorbeeld die van *Leijden*. Na de vestiging der Gemeenebest-Regeeringe, bepaalde men, in 't bekend Reglement van den Jaare 1585, dat de zaaken en verzoeken, ter Vergadering te doen, zouden worden overgeleverd in handen van den Advokaat van 't Land, of aan den Pensionaris der oudste Stad, en sedert voerde Mr. JOOST DE MENIN, Pensionaris van *Dordrecht*, op last der Vergaderinge het woord bij 't ontvangen van LEICESTER: ook lag OLDENBARNEVELD niet lang daarna den eed af, als 's Lands Advokaat, in zijne handen. Mij heugt niet gevonden te hebben, wie, gedunrende de veelmaalige afweezigheid of ziekte des Heeren van OLDENBARNEVELD, hem vervong, maar wel, dat Mr. ANDRIES DE WITH, toen Pensionaris van *Dordrecht*, en sedert Raadsheer in 't Hof, zulks gedaan heeft, geduurende een half jaar van 's Mans gevangenis, en tot de aanstelling van den Raadpensionaris DUIK. Na deezes dood, en tot de aanstelling van Mr. ADRIAAN PAUW, deedt Mr. JACOB CATS 't zelfde, gelijk ook, in afwezigheid en na 't overlijden van den zelfden Heere PAUW, hunne Edele Grootmogendheden hier toe den Pensionaris JAN DE WITT, verkooren, na hij verzogt hadt, dat hoogstdezelven geliefden „ te *ter-* „ *mineeren*, door wien en in wat voege, de *Besoignes* der „ Vergadering zullen worden *gedirigeerd*." Onder 't geneezen der kwetsuuren van den Raadpensionaris DE WITT en na zijn omkoomen, nam de Pensionaris VIVIEN van *Dordrecht* het Raadpensionarisschap waar, tot dat de Griffier FAGEL dit Ambt verkreeg: na wiens overlijden men voor *Rapport* van een door *Delft* voorgeslaagen Besoigne uitbragt, zig te moeten bepaalen tot eene „ *provisioneele*" keuze: waar toe ook, den volgenden dag, op den persoon van Mr. MICHIEL TEN HOVE, Pensionaris van *Haarlem*, wierdt besslooten, ondanks

 de

de overneeminge van *Dordrecht*, welke Stad, daarom, dit besluit strijdig met de gronden der Regeering, beschouwde. Den Heere TEN HOVE gestorven zijnde, bepaalde men zig weder bij *Holland* tot eene aanstelling bij voorraad, welke op Mr. ANTONI HEINSIUS, Pensionaris van *Delft*, uitviel, die sedert in het Raadpensionarisschap wierdt bevestigd. Dat voorders na het overlijden van deezen, en zijner onmiddelijke opvolgers, de Heeren VAN HOORNBEEK en VAN SLINGELANDT, dit Ampt, bij voorraad, door een Lid van de Ridderschap wierdt waargenomen, heeft men reeds boven gezien: doch, geduurende eene ziekte van den laatstgemelden Heere, ten Jaare 1727, hadt de Vergadering de waarneeming van 't Raadpensionarisschap opgedraagen aan Mr. ADOLF VISSCHER, Pensionaris der Stad *Haarlem*, hebbende *Dordrecht* toen vermeend, dat, in de daartoe genomene Resolutie, ook gewag hadt moeten gemaakt worden van de ziekte van haaren Pensionaris Mr. FRANÇOIS TERESTEIN VAN HALEWYN, Heer van *Abbenbroek*, die in Louwmaand daaraan tot de waarneeming van het Raadpensionarisschap, geduurende de aanhoudende ziekte van den Heere VAN SLINGELANDT, benoemd wierdt, alzo de Heer VISSCHER mede onpaslijk was geworden. Toen, in 't Jaar 1732, de Raadpensionaris VAN SLINGELANDT op nieuw moest beëedigd worden, was dit geschied door den Pensionaris van *Dordrecht*, doch niet zonder tegenspreeken der Ridderschap: ook wierdt kort daaraan beraadslaagd, over de vraage, *hoe* en door *wien* het Ambt van Raadpensionaris, voor het toekoomende, zou worden waargenomen, in de Vergaderinge van hunne Edele Grootmogendheden, „ bij *vacature*, *ziekte*, of *absentie*": waar omtrend, hoofdzaaklijk, *gerapporteerd* wierdt, dat, in zulk geval, de eerste tegenwoordige Heer der Ridderschap de Staaten zou bijéénroepen, en hun alsdan die vraage zou voorstellen, waarop zij een' persoon zouden magtigen, ter volledige waarneeminge van dit ambt in hunne Vergadering, zo egter, dat de benoemde slegts van de eene tot den eersten dag der volgende gewoone Vergadering zou mogen dienen, ten zij hij op nieuw wierde aangesteld. Dan dit *Rapport* wierdt overgenomen bij de Leden, zonder dat er gevolg op kwam, en

HA-

HALEWYN oordeelde zig, ondertusschen, bij verder onpasselijkheid van den Heere VAN SLINGELANDT, tot de waarneeming van het Raadpensionarisschap in de Vergaderinge van *Holland*, bevoegd, en oeffende die uit, niet zonder tegenspraak van eenige Leden, met naame der Ridderschap, *Haarlem* en *Amsterdam*, tot dat, na 't overlijden van meergemelden Heere VAN SLINGELANDT, de Stad *Dordrecht* de waarneeming van 't Ambt in overweeging bragt, met die uitwerking, dat het Raadpensionarisschap zou worden waargenomen door den eersten aanweezigen Heere van de orde der Ridderschap, en wel, op het voorbeeld van 't geen bij de „ *twee laatste* „ *voorgaande vacatures*" van het zelve Ampt, *gepractiseerd* was geworden. Toen, in 't Jaar 1740, de Raadpensionaris VAN DER HEIM onpasselijk wierdt, magtigde men den Pensionaris VAN HALEWYN wederom tot het waarneemen zijner bedieninge, doch, zes jaaren daar na, bij dezelfde gelegenheid, den Heere VAN DER DUIN, Heer van *'s Gravenmoer* en Lid van de Ridderschap. Sedert is, gedunrende de Staats-Regeering, de keuze der voorloopige waarneeminge altijd op een Lid van die orde gevallen, behalven dat, in Zomermaand des Jaars 1749, Mr. PIETER STEYN, toen Burgemeester van *Haarlem*, daar mede vereerd wierdt."

RECHTEREN, in *Overijssel* in het Kwartier van *Salland*, niet verre van de Rivier *de Vecht*, is het Stamhuis van de aloude Heeren en Graaven VAN RECHTEREN. In het Jaar 1320 is hetzelve een Leen van de Provincie *Overijssel* geworden. FREDRIK VAN HEECKEREN, geheeten VAN RECHTEREN VAN DER EHZE *de Oude*, was 'er bezitter van tot omtrent het Jaar 1350. Zijn Vrouw was CUNIGUNDA VAN VOORST. Zijn Zoon, mede FREDERIK genaamd, wierd na hem Heer van *Rechteren*. Hij was getrouwd met LUTGARD VAN RECHTEREN. Zijn Broeder EVERHARD was getrouwd met BEATRIX, Erfdochter der Heerlijkheid *Almelo*, dewelke zedert aan het Geslacht der Heeren van *Rechteren* gebleeven is. Van deezen FREDERIK kwam het op deszelfs Zoon ZWEDER, die met SOPHIA VAN GRAESBEEK gehuwd was. Haar Zoon ADOLPH, Heer van *Rechteren*, trouwde met CUNIGUNDA VAN POLAANEN, en wierdt

daar door Heer van *Keppel*, *Asperen* en *Voorst*. Zijn Zoon OTTO, die getrouwd was met STEPHANIA VAN DEN RUTENBERG, volgde hem op. Hij hadt ten opvolger zijnen Zoon JAN, die kinderloos overleed; en daarnaa zijnen tweeden Zoon ADOLPH, die met CATHARINA DE COCQ VAN OPYNEN gehuwd was. Hem volgde JAN VAN RECHTEREN, wiens Vrouw was AGNIS VAN DEN CLOOSTER. Haar Zoon ZEGER, getrouwd met MARGARETA VAN MÖNSTER, wierdt Heer van *Rechteren*; en naa hem deszelfs Zoon JAN, die tevens, bij erfenis van zijnes Vaders Broeders, Heer van *Almelo*, *Vriesseveen* en *Bredenhorst* wierdt. JAN, tweede Zoon JOACHIM ADOLPH wierdt, naa hem, Heer van *Rechteren*. Hij was getrouwd met MARGARETA VAN HAARSOLTE, en is de algemeene Stamvader van het thans noch bloeijende geslacht van *Rechteren*, thans, gelijk van ouds, in verscheidene linien verdeeld. Haar oudste Zoon, JAN ZEGER, getrouwd met AGNES SOPHIA VAN RAESFELT, wierdt naa hem bezitter van *Rechteren*, en naa denzelven zijn Zoon JOACHIM HENDRIK ADOLPH, die met AMALIA FREDERICA ALEXANDRIA, Gravinne van *Limpurg*, gehuwd geweest is. Haar eenige Zoon JOAN EVERHARD ADOLPH, Graaf van *Rechteren* en *Limpurg*, Heer tot *Rechteren*, *Eese* en *Schulenburg*, is op den 25 Maart 1754 overleeden. Hij is tweemaal getrouwd geweest, eerst met JOSINA ELISABETH, Dochter van zijnen Oudoom FREDERIK RUDOLF, Graaf van *Rechteren* tot *Mennigeshave*, Generaal-Major en Collonel van de Cavallerie; en daar naa met SOPHIA CAROLINA FLORENTINA, Dochter van ADOLPH PHILIP ZEGER, Graaf van *Rechteren*, Heer van *Almelo* en *Vriesseveen*. Uit het eerste Huwelijk is eene Dochter, die met den Graave AUGUST WILLEM VAN HOHENLOHE getrouwd is; en uit het tweede drie Zoonen, waar van de oudste JOACHIM ADOLPH heet.

Rechteren heeft nog eene aanzienlijke gedaante, hetzelve is groot, en van eenen hoogen en zwaaren tooren voorzien. De grondslagen, die men daar in den grond vind, bewijzen, dat het voor deezen nog veel grooter geweest is; doch in de Geldersche en Spaansche Oorlogen heeft dit Slot veel geleden; het welk echter in het Jaar 1716 door GERRIT BURCHHARD, Graaf van *Rechteren*, Lieutenant-Generaal van de

de Cavallerie en Gouverneur van *Breda*, merkelijk vergroot en verbeterd is. Bij *Rechteren* was oudtijds een Capelle gesticht, en daar in de Vicarien: 1.) B. M. V. St. Georgii et Theobaldi. 2.) S. Anthonii. 3.) S. Joannis Euangelistæ, alle ter begeeving van de Heeren van *Rechteren*.

Uit Medegedeelde Berigten.

REDELYKHEID, (CORNELIS) een Werktuigkundige van den eersten rang, zijne gedagten hebbende laaten gaan over den Waterstaat deezer Landen, vooral op plaatzen, aan of bijna de Zee geleegen, meende veel gebrekkigs, immers iets, dat voor verbetering vatbaar was, in de gewoone Sluizen ontdekt te hebben. Dit bragt hem op den inval, om eene nieuwe soort, welke hij *Schuifsluizen* noemde, uit te denken. Deeze waren noch in, noch buiten 's Lands bekend, en konden in veele gevallen, waar in andere Sluizen en Waterwerken te kort schooten, gebruikt worden, en den Vaderlande, in veele gewigtige opzigten, van de grootste nuttigheid weezen. Zonder verbaazende kosten kon hij in 't groot geen Model van deeze Sluizen maaken: weshalven hij zich met deeze Vinding, door plans, teekeningen, en beschrijvingen opgehelderd, bij hun Edele Groot Mogenden vervoegde, onder aanbod, om op zekere bepaalde grootte, dusdanig een Sluis te laaten vervaardigen, met verzoek, dat, in gevalle deeze Uitvinding aan de verwagting ten vollen mogt beantwoorden, hem eene Belooning, tot vergoeding der kosten, mogt worden toegelegd: te meer daar eene Uitvinding van dien aart, het voordeel van een uitsluitend Octroij niet wel kon verwerven.

Het plan deezer wonder vernuftig bedagte Schuifsluizen kwam Staaten van *Holland* voor, het neemen der voorgestelde Proeve waardig. En slaagde dezelve zo gelukkig, dat zij den Uitvinder één duizend Gouden Dukaaten vereerden, zo tot vergoeding der kosten, als tot een Geschenk voor zijn aangewenden vlijt in 't naspeuren van 't geen den Lande kon dienen.

Hier door aangemoedigd, bragt hij eerlang het Ontwerp van een ander Werktuig zijner vindinge, geschikt tot uitdieping van opgeslijkte Wateren, tot verbetering der Rivieren, welker beddingen, door den tijd, boven maate verhoogd waren, onder 't oog van hun Ed. Groot Mogenden, met verzoek om Octroij op dit Werktuig, van alle andere Diepmachines verschillende, en dezelve, naar zijnen voordragt, overtreffende. De Gelastigden tot de Nieuwe Uitvindingen vonden deeze het verzogte Octroij waardig.

RENSWOUDE; (*Stigting der Vrouwe van*) zie VOORHOUT (MARIA DUIST VAN).

REDERIJKERS. Een beroemden eernaam, in onze Vaderlandsche Geschiedenissen, hebben deeze vroegste beoeffenaars der Nederlandsche Dichtkunde Zo bekend dezelve, eertijds, in hunne onderscheidene Kamers of Broederschappen waren, zo onbekend, immers niet volkomen zeker is derzelver oorsprong. De in de Vaderlandsche Oudheden doorkundige VAN WYN heeft ook deswegen zijne bedenkingen geopperd, met de mededeeling van welke wij dezulken onzer Leezeren, die in deeze soort van naaspooringen smaak vinden, geenen ondienst oordeelen te zullen doen. Aangemerkt hebbende, hoe, volgens het oordeel van den Heere J. WAGENAAR, als mede van den kundigen WILLEM KOPS, welke over de *Rederijkers* opzettelijk eene Verhandeling heeft geschreeven, hun oorsprong duister is, vervolgt de Oud-Pensionaris aldus. „ Als men egter nagaat, hoe, reeds in de elfde en twaalfde eeuw, zeekere Digters, bekend onder den naam van *Troubadours*, zig, uit het zuiden van *Frankrijk*, bijna overal verspreid hadden; als men 'er bij voegt, dat ook in *Duitschland*, zeer vroeg van de zogezegde *Meister-Zangers* gewaagd wordt, en dat reeds bij alle deezen het rijmen in *Coupletten*, partij's gewijze (*Tensons*, *Jeux partis*, zeggen de Franschen (*)) plaats greep, even als

(*) „ In zoodanige Samenspraaken, alwaar een opgegeeven verschilpunt van wederzijde verdeedigd wierde, heeft

als het uitlooven van prijsvraagen, en andere omstandigheden, die men gedeeltelijk bij onze vroegere Dichters en laatere Rederijkers ontmoet, meen ik niet langer te moogen twijffelen aan de oorspronglijke overeenkomst, welke, oudtijds, schoon met verschillende benaamingen, in veelen opzigte, tusschen alle deeze Lieden en Gezelschappen, heeft plaats gegreepen; en het verdient eenige oplettenheid, dat, gelijk het woord *Troubadour*, in den tongval van *Provence*, en het woord *Trouverre*, in den gewoonen Franschen tongval, eigenlijk, *Vinder* beteekent, om dat zij de Gedigten maakten en uitvonden, die de *Jongleurs* speelden, zoo ook één der personagien, onder de Rederijkers, *Vinder* genaamd wierdt: waar bij men voegen kan 't naauw verband, 't geen oorspronglijk onze zeden met die der *Duitschers* en *Franschen* hadden, als mede dat die *Troubadours*, en andere Fransche Dichters, aan sommige Nederlandsche Hoven, met naame aan 't *Vlaamsche*, *Brabandsche* en *Henegouwsche*, denkelijk ook wel aan 't *Hollandsche*, daar de Fransche taal al vroeg in gebruik was, onderhouden wierden; ja, dat sommige Nederlandsche Vorsten, in den Franschen en Hoogduitschen tongval, als Medebroeders, de Dichtkunst oeffenden; waar van nog overblijfzelen gevonden worden, en waaruit misschien de bekende gewoonte, dat zich verscheide groote Heeren, b. v. Prins WILLEM DE I. van *Orange*, in vervolg van tijd, zig als Leden der Rederijkkameren lieten inschrijven, gesprooten is.

„ Men heeft te regt aangemerkt, dat, overeenkomstig den aart onzer taal, het woord *Reaerijker* geen Hollandsch is. *Rhetor*, wordt reeds JACOB VAN MAERLAND, in deszelfs zeer oud Grafschrift, genaamd. 't Kan zeer wel zijn, dat, gelijk eeni-

heeft men nog een Stukje van den beroemden Dichter JACOB VAN MAERLAND, die met zekeren MARTYN zintwist, waarom het den Kwaaden en Vleijers wel, den Goeden kwaalijk, op aarde gaa. Dit Stukje is gedrukt ten Jaare 1495, en men heeft 'er een afschrift van in de Akademie-Boekerij van *Leijden*.

eenige *Troubadours* van Toulouse zig, in 't begin der veertiende Eeuw, tot een Gezelschap vereenigden, onder den naam van *Jeux d'amour*, en in 1356 bepaaldelijk, van *Collége de Rhetorique*; zoo ook sommige Nederlanders, die, van over lang, veel uit het Fransch vertaalden, niet lange daarna, mede den naam van *Retrosijnen*, of *Rhetorijkers*, aannamen. PIERRE MICHAULT, Geheimschrijver en bekend Dichter ten Hove van PHILIPS *den Goeden*, wordt, door deszelfs Tijdgenoot, OLIVIER DE LA MARCHE, gezegd *Rhetoricien*. Die Schrijver gebruikt gelijke bewoording omtrent KAREL, Hertoge van *Orleans*, een groot Minnaar der Dicht- en Letterkunde. Onze Vorsten onderhielden één of meer Nederduitsche Poëten, die men eenvoudig *Digters* noemde. Zo gaf Graaf WILLEM DE IV. aan WILLEM VAN DELFT, *den Digter*, alle jaaren, een paar gevoederde kleederen, en vijf pond Hollands in geld, en ik twijffele niet, of dit zal ook, bijzonder onder 't Hollandsche huis, plaats gehad hebben. 't Is misschien aan deeze bescherming, die de Nederduitsche Dichtkunde, zo hier, als elders in de *Nederlanden*, met name in *Braband* en *Vlaanderen*, bejeegende, te danken, dat men Dichtstukken der dertiende en veertiende eeuw, en dus in den tijd van STOKE, VELTHEM, enz. vindt, welken in geest, kragt en trant van Vaersen, die der vijftiende verre te boven gaan. Hoe zeer dit, voorheen, dat ik weete, niet is opgemerkt, en hoe vreemd dit klinken moge, wanneer men alleen onze rampzalig berijmde Kronijken heeft ingezien, moet men 'er, meen ik, van overtuigd worden, zodra men sommige, schoon in weinig handen zijnde, doch den druk verdienende, Stukjes van JACOB VAN MAERLANT, b. v. zijnen *Wapen-Martijn*, *verkeerden Martijn*, van *der Drievoudigheid*, enz. vergelijkt met die opgeblaazene, en in taal en zaaken dikwijls onverstaanbaare *refereinen*, die men onder de Bourgondische Regeering ontmoet, hoe zeer toen andere Kunsten en Weetenschappen het hoofd opbeurden. Ik geloove zeer graag, dat 'er in de dertiende en veertiende Eeuw, niet veel MAERLANDEN gevonden werden, maar hij zelve egter prijst eene Overzetting van AESOPUS, door zekeren CALSTAF

en

en NOYDEKYN gedicht, van welke men dus goede gedagten mag hebben."

Misschien zal eene proeve uit de bovengemelde Werkjes van JACOB VAN MAERLANT niet onaangenaam zijn voor dezulken onzer Leezeren, die smaak in de oude Dichtkunde vinden, en, door vergelijking met de hedendaagsche, de allengskens aangegroeide beschaaving op prijs waardeeren.

Proef van de Digtkunde der dertiende eeuw; *uit het Boekjen, gezegt* „ Wapen MARTYN" (*).

„ God en was niet (*a*) moede noch mat, (*a*) *nooit.*
Int wout en is noch loef noch blat
Buten ziere hoede;
Al dat is in elcke stat,
Dat besit hi ende besat,
Met godliker goede; (*b*) (*b*) *goedheid.*
Al gehengt hi dan dat,
Dat die Quade ghewinnet scat,
Ende men (*c*) heitet die Vroede, (*c*) *men heet.*
Zo (*d*) hi hogher zit opt rat, (*d*) *hoe.*
Zo hogher val, zo swaerder (*e*) plat, (*e*) *pletteringt.*
In der helscher gloeden,
Onder der Duuelen roeden.

Uit het Digtstukjen, gezegd, „ *den* verkeerden MARTYN" (†).

„ Laat ons, Jacop! ouer een
Hier af spreken, onder ons tween,

In

(*) Men geeft het dien naam naar de eerste woorden, met welken dit Werkje begint.

(†) In den *Wapen Martyn*, waren Deugd en Godsdienst geleerd en aangepreezen; doch, in dit Stukjen, een Schimpdigt op de Zeden van dien tijd, keert de Digter het blad om, en prijst ondeugd en ongodsdienstigheid aan, als de eenige weg, ter bekooming van waereldsche eer en grootheid.

In desen *prologe*,
Hoe wi leren vensen (*a*) gemeen, (*a*) *veinsen.*
Vor gout vercopen keselsteen,
Om te klimmen hoge.
Waerheit en wint dinc en geen; (*b*) (*b*) *geen ding; niets.*
Smekers (*c*) hebben die hogeste leen (*d*); (*c*) *Vleiers.* (*d*) *Ambten.*
Waarsaghers (*e*) nappe (*f*) es droge. (*e*) *Waarheidspre-kers.* (*f*) *Beker.*
Willen wi scuwen armoê en ween,
So laet ons wisselen *Ja*, om *Neen* (*g*); (*g*) Ja *in* Neen *veranderen; waarheid in onwaarheid.*
Dat dinct mi dat ons doge (*h*); (*h*) *nuttig voor ons is.*
Antwordet van dat ic toge!

Uit het Dichtstukjen, „ *van* der Drienoudichede."

„ Martyn! merc wel in dinen zinne,
God is een weesen voer alle beghinne,
Ende tedelste bouen al.
Zyn wesen is, alse ict kinne
Die oeuerste God ende de hoechste minne,
Die is of wesen sal.
Zine ghewerke, daer men (*a*) kent inne (*a*) *men hem.*
Is zo groet, dat zy zyn (*b*) dinne (*b*) *dun, weinig.*
Diet kennen ende smal.
Zine wysheit is Coninghinne
Bouen alrehande ghewinne,
Ende bouen al gheual,
Daer bouen, of hier int dal.

REGTERS, (TIBOUT) geboren te *Dordrecht*, op den vijfentwintigsten December des Jaars 1718, en vervolgens te *Arnhem* opgevoed, begaf zich al vroeg met der woon na *Amsterdam*; alwaar hij, door het onderwijs van den beroemden J. M. QUINKHARD, een verdienstlijk Pourtraitschilder is geworden. Van de twee groote Regenten-Stukken, in de Regentenkamer van het Aalmoesseniershuis te *Amsterdam*, is het

het eene door CORNELIS TROOST, het andere door REGTERS geschilderd. Een ander diergelijk Stuk, hangende voor den Schoorsteen van de Regentenkamer, in het Leproozenhuis te *Amsterdam*, is insgelijks zijn werk. Soortgelijk een Stuk ziet men van hem, in de Vergaderplaats der Inspecteuren van het *Collegium Medicum*, en in de Kamer van het Chirurgijns-Gilde te *Amsterdam*, een Stuk, vertoonende den Hoogleeraar PETRUS CAMPER, in een gezelschap van Overlieden, bezig met het ontleeden van een Hoofd. Veel voordeels en eere heeft REGTERS, met alle deeze en veele andere Stukken, behaald. Hij overleedt te *Amsterdam*, op den zesentwintigsten Januarij des Jaars 1768.

REINST, (GERARD) geboren te *Amsterdam*, en een der Bewindhebbers, welke onmiddelijk naa 't verkrijgen van het Octrooy der Maatschappije waren aangesteld, wierdt door de Kamer van Zeventienen, op den 20 Februarij 1613, verkoren tot Opperbestierder van *Neerlands Indien* voor den tijd van vijf jaaren, den tijd tot zijne uit- en t'huis-reis benoodigd, daar niet onder begreepen. Van zijnen kant was hij tot deezen vijfjaarigen dienst verbonden, terwijl de Maatschappij hem naar welgevallen kon herroepen. Voorts wierden hem alle Maanden toegelegd 700 guldens, en jaarlijks 1000 voor zijn tafel. Ook behield hij de vrijheid, om bij zijne terugkomst zijn plaats, als Bewindhebber ter Kamer van *Amsterdam*, weder in bezit te neemen, al ware het dat zij bij een ander bezet, en de Kamer, welke uit twintig Leden bestaat, voltallig mogt zijn. Van der Staaten wege werdt hij ook beschonken met een gouden Keten, ter waarde van 1000 guldens, en eenen fraaijen Eerepenning, met belofte, dat zijne goede diensten niet onbeloond zouden blijven. De Heer REINST, voorzien met eene Commissie door den Prinse MAURITS getekend, en met schriftelijke orders, opgesteld door de Kamer van Zeventienen, en bevestigd door Hun Hoog Mogende, voor wien hij ook den gewoonen eed had afgelegd, vertrok, op den 2 Julij deezes Jaars, uit *Texel* met eene aanzienelijke Vloot, en ankerde ter zijner tijd bij de Eilanden van *Cap. Verd*, *Annebon* en *Comorra*, alwaar hij

hij zich voor eenen matigen prijs met een' grooten overvloed van ververschingen voorzag.

Na een Maand vertoevens in de Haven van *Comorra*, begaf zich de Hollandsche Vloot na den mond der Roode Zee: tot hier toe waren derzelver Havens niet bezocht door Hollandsche Schepen; waarom men den Capitein van 't Schip *Nassau*, PIETER VAN DEN BROEK, beval, om met de waardigheid van Capitein-Major verder op te zeilen, en onderzoek te doen na den aard des Koophandels en der Havens, mitsgaders de voordeelen die men daar zou kunnen behaalen. Hij bezocht *Aden*, *Chihiri* en *Cassini* of *Kissen*, en liet Factoren op de beide eerste Plaatzen; zo dat men REINST moet beschouwen als den Stigter van den Nederlandschen Koophandel op de Roode Zee.

De Generaal had ondertusschen zijne reis vervorderd na *Java*, en wierdt te *Bantam* plechtiglijk ingehuldigd door zijnen Voorzaat PIETER BOTH, op den 20 December 1614. Hij begaf zich hierop na *Jacatra*, en floot met den Koning dier plaats een nieuw Verbond, en ging nog in die zelfde Maand, aan 't hoofd eener Vloote van elf Schepen, op reis na *Banda*, om de Inwooners van dat Eiland, die de Maatschappije reeds meermaalen beleedigd hadden, te tuchtigen. Terwijl hij zich nog voor *Jacatra* ten anker bevond, verscheen aldaar VAN DEN BROEK, die met zijn Schip uit de Roode Zee terug keerde, en aldaar, in 't bevorderen des Koophandels, naar genoegen was geslaagd; thans kreeg hij order van den Generaal om het Eiland *Bouton* op te zoeken, en aldaar een nieuw Comptoir te stichten. Dezen last volbracht hebbende, kwam hij, op den 6 April 1615, voor *Amboina* ten anker, en voegde zich, twee dagen later, bij den Generaal REINST, die zich met zijne elf Schepen na de Eilanden van *Banda* had begeeven, en thans onder 't Fort *Nassau*, op 't Eiland *Neira* voor anker lag.

Terwijl de Generaal op *Amboina* was, deedt hij van daar de *Engelschen* verhuizen, welke zich daar zochten te vestigen, en met wien de Eilanders reeds begonden te handelen, niettegenstaande zij een verbond met de *Hollanders* hadden gesloten, volgens welk zij denzelven den vrijen handel

del in Kruidnagelen, met uitsluiting van alle andere Volkeren, hadden afgestaan.

Op den dag van 't vertrek des Heeren REINST van *Amboina*, brak de *Bandasche* vuurspuwende Berg *Goenong Api* los met groote heevigheid; reeds zestien jaaren lang had het vuur gesmeuld, maar woedde thans boven maten, met het opwerpen van ongewoon zwaare steenen en stroomen van asche. Het Fort *Nassau* wierdt zoodanig van deeze verbrande stoffen overstelpt, dat het Geschut, onder de puin begraaven, langen tijd onbruikbaar bleef. In 't midden van eenen heevigen oorlog, die thans, van den kant der *Bandanen*, met zo veel geweld als immer wierdt gevoerd, zou dit toeval van eene zeer noodlottige uitkomst voor de Bezetting hebben kunnen zijn, indien zij niet zulk een onverwagten bijstand, door de komst des Heeren REINST, had gekreegen.

Op den 14 Mei zond de Gouverneur de Schepen *Nassau*, *Eolus*, *Neptunus* en *de Morgenster*, met twee Fregatten, één Bark en twee gewapende Sloepen, om de *Bandasche* Vesting *Pulo-Aij* te veroveren. Het Krijgsvolk stond onder 't bevel van ADRIAAN VAN DER DUSSEN, ten getale van 900 man. Het anker was naauwelijks geworpen, of men trad aan land, en veroverde ras de vijandlijke verschansingen: toen wierdt het bolwerk aan den Rivierkant aangetast, en, niettegenstaanden eenen hardknekkigen tegenstand, met den degen in de vuist, naa verloop van een half uur, gewonnen. De *Japansche* hulpbenden der Maatschappije waren de eersten, die 't Vaandel op de vijandelijke wallen plantten, 't geen hen zodanig verschrikte, dat zij de plaats overgaven, en zich met eene verhaaste vlucht verscholen in het gebergte.

Dit eerste voordeel eindigde ondertusschen in een zwaar verlies; want de Overwinnaars, afgemat door de heevigheid des aanvals, en de vlugtende vijanden weinig achtende, waren niet genoegzaam op hun hoede. Ras bespeurden dit de verdreevenen, welke daarop in groote stilte van den landkant terugge keerden. Aan deezen kant der Fortresse, die alleen met een' muur van den zeekant was afgescheiden, vonden zij in 't geheel geen wachten, en bezetten dat gedeel-

deelte dus gemakkelijk: hierop staken zij den brand in de Pagode en in de Voorraadhuizen, gevuld met Nootmuscaten, Rijs, Nagels en andere Droogerijen, en schooten teffens dapper op de *Hollanders*, welke bijna verstikten door den damp der brandende stoffen, welken de landwind naar hen toedreef, en ras gedwongen werden de plaats met schande te verlaaten, op den derden dag na de verovering. De vesting was door de *Hollanders* ingenoomen, alleen met verlies van 9 dooden en 16 gekwetsten, maar in hun afwijken hadden zij wel 27 der eersten en 170 der laatsten, terwijl hun de meeste schade wierdt toegebragt door twee der hunnen, die tot de *Bandaners* waren overgeloopen, en steeds op de *Hollanders* uit eenen boom vuurden.

Deeze rampspoedige tijding kwam te *Neira* teffens met de gekwetsten, 't welk geen klein verdriet bij den Generaal REINST verwekte, die 't zich te wijten had, dat hij deezen aanval niet in Persoon had bestierd, niettegenstaande hem zulks door VAN DEN BROEK op 't sterkst was aangeraaden, zelfs met bijvoeging, dat die geene, welke hem zulks afrieden, zijne heimelijke vijanden waren. Voor het overige waren de Troepen zo afgeschrikt door deeze ongelukkige uitkomst, dat zij, geduurende dit geheele jaar, tot geene onderneeming van belang bewogen konden worden; hetzelve was ook het laatste van 't leven des Generaals, die op den 27 December te *Jacatra* aan den rooden loop kwam te sterven.

VAN DEN BROEK had ondertusschen, straks na de onderneeming op *Pulo-Aij*, zijn afscheid van den Generaal genomen, om den Koophandel op de Roode Zee, 't eerst door hem begonnen, verder te bevestigen. Op den 11 Januarij 1616, kwam hij op de rede van *Chihiri*, alwaar hij de *Hollanders*, aldaar weleer gelaaten, weder aan boord nam; maar, dewijl hij geene vrijheid kon verwerven om te *Mocha*, wiens omliggende landstreek hij had bezocht, Comptoiren op te richten, verliet hij de Roode Zee en trok na *Suratte*, alwaar hem door de Regeering, naa veel vergeefsche moeite, wierdt toegestaan, om, even als de *Engelschen*, een huis te huuren, en aldaar eenige van zijne lieden te laaten, met toegeş-

zegging, dat men intusfchen vrijheid van handel voor de Hollanders bij den *Grooten Mogol* zou verwerven. Op zijnen terugtocht nam hij bij *Basfäim* een rijk gelaaden Portugeesch Fregat, 't geen hij met zich voerde na *Bantam*, tot groot voordeel der Maatfchappije. Hier naa ankerde hij op *Calecut*, alwaar hij de orders van den Generaal ontving, om van den *Samotin* de vervulling te eisfchen van een verdrag, weleer gefloten met den Admiraal PIETER WILLEMS, van 't welk de *Engelfchen* de voordeelen hadden getrokken, met zich voor *Hollanders* uit te geven. Eindelijk op den 18 November te *Bantam* weder gekomen, vond hij aldaar den Gouverneur REINST overleden.

ROëLL, (HERMAN ALEXANDER) een vermaard Godgeleerde van het Hervormde Kerkgenootfchap, die, door zijne begrippen, aangaande eenige afgetrokkene onderwerpen, in de voorgaande Eeuw, merkelijk opziens baarde, worden hier vermeld met de woorden van den geleerden A. YPEY. „ Hij was gebooren op het Landgoed *Dolberg* bij *Unna* in het Graaffchap *Mark* 1653, en een geliefd Leerling van FRANS BURMAN te *Utrecht*, van JACOB ALTING te *Groningen*, van JOHAN HENDRIK HEIDEGGER te *Zurich*, van ABRAHAM GULICH en WILLEM MOMMA in *den Ham*, en van WITTICHIUS te *Leijden*; allen van den *Coccejaanfchen* aanhang. Na eerst aan het Hof van de Prinfes ELIZABETH te *Hervord*, en daarop aan het Hof van ALBERTINA, Weduwe van *Frieslands* Stadhouder, WILLEM FREDERIK, te *Leeuwaarden* en op het *Oranjegewoud*, met lof den Predikdienst waargenomen, en drie jaaren lang de gunst dier Vorftinnen in eene ruime maate genooten te hebben, wierdt hij ten Jaare 1682 Predikant te *Deventer*, daar hij, op hoog gezag van den Magiftraat, aan de ftudeerende jeugd met vrucht voorgeleezen heeft zijne uitleggingen van COCCEJUS werk *de Fœdere et Testamentis Dei*. —— Drie jaaren lang in 's Heeren Wijngaard met nut gearbeid hebbende in de Gemeente van *Deventer*, werd hij 1685 beroepen tot Hoogleeraar in de Wijsbegeerte, en kort daarop ook in de Godgeleerdheid te *Franeker*, welken post hij aanvaardde met eene Redevoering over den *re-*

 den-

denlijken Godsdienst (*de Religione Rationali*), die naderhand door hem in den form van eene Verhandeling gebragt, ten richtsnoer van zijne dagelijksche lessen over de *natuurlijke Godgeleerdheid* gediend heeft. Hoedaanige lessen, aan de Hoogeschool niet zeer gewoon zijnde, eene meenigte toehoorers tot zich moesten trekken, bij welken zij een' goeden reuk verspreidden. Met den tijd vermeerderde zijn roem; ongemeene lof ging er allerwege van hem uit. Doch dit duurde niet lang. Althands er ontstonden hevige twisten over 't geene hij leerde, en hij haalde zich met zommige vreemde begrippen de vijandschap van bijkans de geheele Nederlandsche Kerk, en den laster van eenigen op den hals. ROëLL, die een schrander Theologant, en een scherpzinnig Filosoof van de *Kartesische* sekte was, had er zich in de genoemde Verhandeling met de borst op toegeleid, om de heerschende leerwijze der Godgeleerden te verbeteren, en de daarin, naar zijn dunken, plaats hebbende gebreklijkheden, zo veel mooglijk, te verhelpen. De Godgeleerdheid was hem niet redenkunstig, niet wijsgeerig genoeg. In den kristlijken Godsdienst moest, zijns oordeels, aan de kennisse, die uit het licht der reden afstraalt, meer waarde en gezag worden toegeschreeven, dan tot nog toe geschied was. Hij beweerde, dat de Godlijke oorsprong des Bijbels uit de reden van vooren (*a priori*) beweezen, en ja alle geloofswaarheden van het Godsdienstsijstema der Hervormden uit de reden betoogd konden worden, zo maar de aart en de gesteldheid derzelven uit de Heilige Schrift reeds bekend waren. In deeze gedachten stonden ook JOHANNES VAN DER WAAIJEN, 's Mans Ambtgenoot, en GYSBERT WESSEL DUKER, zijn Leerling, Landgenoot en Neef; welke laatstgenoemde dezelijk nevens hem in den twist is gemoeid geweest; bij deeze beiden voegde zich ook RUARD ANDALA, toen nog Predikant te *Arum* in *Friesland*. De tegenstanders waaren ULRIK HUBER, Hoogleeraar in de Rechten te *Franeker*, een voorbeeld van Godzaligheid, zoo wel als van Geleerdheid, HERM. WITSIUS, MELCHIOR LEYDEKKER, GYSBERT COCQ, GERHARD DE VRIES enz. Het verschil, over het genoemde onderwerp ontstaan, 't welk zeker meer was, dan een enkele woordenstrijd, waar voor

nog

MOSHEIM het houdt, maakte eene groote beweeging in ons Vaderland. Het alarm van deezen twist klonk eindelijk zoo hoog en wijd, dat *Frieslands* Staaten met hun vermoogend gezag tusſchen beiden moesten ſchieten, en de partijen tot een wederzijdsch ſtilzwijgen bragten. In de andere Gewesten van onze Republiek bleef echter de ſtrijd aan den gang. Doch daar toe heeft vooral medegewerkt eene, niet lang daarna door ROëLL geopperde, ſtelling nopens de *eeuwige generatie des Zoons van God, en den tijdlijken dood der geloovigen*. Des Hoogleeraars gevoelen omtrent het eerstgenoemde punt was, dat de *generatie des Zoons*, niet eigenlijk en weezenlijk beſtond in eene natuurlijke en eeuwige betrekking, tusſchen den eerſten en tweeden perſoon, volgens welke de eerſte gezegd wordt den tweeden geteeld te hebben van eeuwigheid; maar dat de benoeming van Gods Zoon eeniglijk gegrond waare op eene van God gemaakte ſchikking, nopens het Middelaarsämbt des Heilands, waarbij God de Vader deezen als zijnen Zoon verklaard had. Eerst leerde hij zulks bedektlijk, maar naderhand kwam hij er meer openlijk meê voor den dag. Zijne gedachte omtrent het andere onderwerp was, dat de tijdlijke dood der geloovigen eene eigenlijk genoemde Zondeſtraf waare, waardoor er weezenlijk aan de Godlijke gerechtigheid voldaan werd. — Voor het overige koesterde hij eenige gevoelens, die insgelijks van de leer der Hervormde Kerk ſcheenen aftewijken. In het voorſtaan van zijne begrippen kreeg hij met den tijd onder de *Coccejaanen* veele medeſtemmers, die men *Roëllisten* noemde, en die naderhand *Lampiaanen*, of anders *Ernſtigen*, geheeten zijn geworden, wanneer zij meer het gevoelen van LAMPE hebben aangenomen, en in getal, zo wel als in aanzien, zijn aangegroeid. Onder de meer bedekte *Roëllisten* was JOH. VAN DER WAAIJEN: deeze geleerde Man ſchijnt ten minſten in bijzondere Gezelſchappen de ſtellingen van ROëLL wel eens verdeedigd te hebben. — Doch zeer groot was de meenigte zijner *Antagonisten*. Tegen deeze nieuwe leerbegrippen kantte zich voornaamlijk de beroemde VITRINGA, de Vader. Verſcheiden Schriften werden er tusſchen de twee Ambtgenooten over en weder gewisſeld. De

twist duurde zo lang, tot dat de Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, den 28 van Grasmaand 1691, ROëLL een aanhoudend stilzwijgen gebooden, nadat hij door het ondertekenen van vijf artikelen zich reeds van de verdenking van onregtzinnigheid gezuiverd hadde. In *Friesland* werd dus de rust bevorderd; maar in *Holland* en de andere Nederlandsche Gewesten was het er nog verre van af. 's Mans leerlingen en aanhangers schijnen daar grooter in getal geweest te zijn. Ten minsten op verscheiden Klassen en Sijnoden is zijne leer openlijk veroordeeld: en zelfs moeten in sommige Provintien de *Kandidaaten* der heilige bediening, na het afgeleid onderzoek van hunne bekwaamheden, de gevoelens van ROëLL plegtiglijk verzaaken. Bij de Klassis van *Walcheren* geschiedt zulks, als iemand stem en zitting in de Vergadering bekomt. In de Provintie van *Utrecht* mag men wel zijne leer in het openbaar wederleggen, maar zijn' naam mag men daar bij niet noemen. ROëLL zelf, naderhand ten jaare 1704, als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid met éénpaarige stemmen op de voordeeligste voorwaarden na *Utrecht* beroepen, en derwaarts vertrokken, heeft zich onder alles zeer verstandig en voorzichtig gedraagen. Hij stierf te *Amsterdam* den 12 van Hooimaand 1718. — Zonder ons voor of tegen de bijzondere begrippen van ROëLL eenigzins uit te laaten, 't gene toch ook hier de plaats niet is, moogen wij nogthands vrij aanmerken, dat zij nooit bij iemand, die onpartijdig oordeelt, tot eenige oneer verstrekt hebben. 't Voornaame, waarin hij van zijne Kerkgenooten verschilde, was zijne nieuwe gedachten over de Drieëenheid; doch hierin week hij eeniglijk niet af van de hoofdleer, bij de Hervormden algemeen aangenomen; alleen had hij een ander denkbeeld over de onbegrijplijke betrekking van den Vader en den Zoon. Zijn oogmerk schijnt geweest te zijn, om de *Unitariers* daar door te beter van de waarheid der Godlijke Drieëenheid te overtuigen. — Wijders moet men tot lof van den man zeggen, dat hij heel geen slaaf van zijne meesters waare, maar zelf wel degelijk eerst onderzocht 't gene hij van hun aannam. Hij was vrij in denken, en leerde edelmoedig 't gene hij geloofde. Hij was een vriend van ond

en

en nieuw, toetste het, en kipte er het goede uit, of 't gene hem goed toefcheen. Van hier was het, dat hij niet binnen de paalen van geloofsbelijdenisfen en fijstemas besllooten, konde blijven, maar dikwerf van het gewoone verschilde. Dit ook is er oorzaak van geweest, dat hij zijne leerlingen en anderen heeft uitgelokt, om de fijstematifche leerwijze niet maar vastgestelde en algemeen aangenomen regels te bearbeiden, maar op een' vrijen trant daarmeê te werk te gaan, met eigen génie te raadpleegen, en alles op de beste grondslagen der reden en der openbaaring te bouwen.

„ Zints den zo neteligen twist met deezen Man over iets, dat ons eindig menfchenverstand niet begrijpen kan, en waaromtrent wij eenvoudig den Bijbel, die ons de Godheid van den Heere JESUS zo bij herhaaling infcherpt, gelooven moesten, heeft hij een ruim lettervak in het Hoofdstuk over de Drieëenheid in de fijstemas der Hervormde Godgeleerden ingevuld. Met grooten omflag van tegenbewijzen wordt hij doorgaans te keer gegaan; hoewel zijne stellingen dikwerf uit een verkeerd oogpunt beschouwd worden."

Bij de korte vermelding van 's Mans gevoelen raakende de Drieëenheid, voegt YPEY, elders, deeze naauwkeuriger en meer uitgebreide opgave. „ ROëLL stelde de betrekking tusfchen Vader en Zoon, en de reden dier benoeming van *Vader* en *Zoon* gegrond in eene zekere *eeuwige gemeenschap of mede aanweezenheid (in æterna communione, S. coëxistentia)*. Dan bij nader overweeging inziende, dat in zulk eene *eeuwige gemeenschap* of *mede aanweezenheid* niets waare, 't welk eenigzins aan de benoeming van *Vader* en *Zoon* beantwoordde, — dat er ook op die wijze volstrekt geene reden te geeven waare, waarom ook niet de *Zoon* of de *Heilige Geest*, *Vader* konde genoemd worden, en — dat dus ook de benoeming van *Broeders* beter, dan die van Vader en Zoon zoude zijn, heeft de geleerde man zijn gevoelen nader open gelegd, en de reden dier benoeming van *Gods Zoon* gesteld in *die eeuwige gemeenschap*, gepaard met deszelfs *openbaaring in het Vleesch*, als Middelaar. De woorden *generatie*, *Vader* en *Zoon* nam hij oneigenlijk en leenspreukig: beschouwde KRISTUS als den Zoon van God, in zo verre hij de

de *Godmensch* was, en wilde, dat de benoeming van Gods Zoon hem gegeeven zoude zijn met opzicht tot het plan der Verlossing, (*Oeconomia Salutis*) zo dat de reden deezer leenspreukige benoeming eigenlijk zoude moeten gezocht worden in zekere gelijkheid, welke er is tusschen den Godmensch en den *Zoon* van eenen *Vader*, als die deszelfs beeld draagt, vergeleeken KOLOSS. I: 15. en JOH. XIV: 9. — die als de eerst en ééngebooren Zoon, de erfgenaam is des Vaders, vergeleeken HEB. I: 2. en vooral tusschen hem, en den Zoon van eenen Koning, die gezonden wordt, om wederhoorige onderdaanen weêr te regt te brengen, en aan den Koning te doen gehoorzaam zijn, over dezelven vervolgens het bewind te hebben, en hen te beschermen: vergeleeken met PS. II: 7—10. Hij stelde dus wel met de *Sociniaanen* de waare reden van meergemelde benoeming in 's Heilands *zending op de wereld als Middelaar*; doch hij verschilde grootlijks van de *Sociniaanen* daarin, dat hij de *eeuwige* en *onbegrijplijke* Godheid van den Heere JESUS erkende, en zelfs oordeelde zo te moeten gevoelen, om dezelve tegen de *Sociniaanen* te beter staande te houden: daar volgens zijne meening *het bestaan des eenen persoons van den anderen* altoos het denkbeeld van zekere *afhanglijkheid* in zich bevatte; enz. — Dit is het, waarin ROËLL van ons en alle andere Protestanten zich onderscheiden heeft."

Ten blijke van ROËLL's waarheidliefde, en hoe hij, overal, waar hij ze vondt, dezelve beminde, kan het tweeregelig vers dienen, welke hij in het *Album* zijnen vrienden plagt te schrijven. Dus luidde het:

„ Non ego sum veterum, non assecla, amice, novorum;
„ Seu vetus est, verum diligo, sive novum."

Zie A. YPEY, *Geschiedenis der Stijstematische Godgeleerdheid.*

ROYEN. (A. VAN) Smaalde vaak het Ongeloof op de belijders, vooral op de openbaare verkondigers, van den Christlijken

ken Godsdienst, even als waren deeze van gevoel van menschlijkheid ontbloot, immers ongezind tot het pleegen van daaden van gevaardreigend hulpbetoon, de *Noordwijksche* Christen Leeraar kan, benevens veele anderen, die aantijging logenstraffen. — De gelegenheid, bij welke deeze edele Menschenvriend zijne blaakende goedhartigheid, ook jegens vijanden des Vaderlands, aan den dag leide, verdient, nevens zijn bedrijf, hier vermeld te worden.

In den Jaare 1781, en dus in eenen tijd, dat de Vereenigde Gewesten tegen *Engeland* den oorlog voerden, was het *Engelsch Oostindisch* Schip, *de Generaal Parker* genaamd, eerst in *Ierland*, en vervolgens in *Duins* binnen gekomen. Terwijl het hier voor anker-lag, deedt, op den twaalfden Februarij, een geweldige storm het Schip, 't welk op zijne t'huisreis veel hadt geleeden, van de nog overgebleevene ankers zeewaarts drijven. Door geweldig stooten op een Zandbank verloor het Booten en Sloepen, en voorts de Groote en de Bezaans Mast. Vlot geworden, dreef het Schip, op den zestienden der Maand, onder *Noordwijk* tegen den Hollandschen wal. Spoedig kwam het geheele Dorp op de been. De Leeraar VAN ROYEN begaf zich mede na het strand. Het eerste schouwspel, welk zich aldaar vertoonde, was dat van eenen Schipbreukeling, gezeten op een stuk houts, bijkans moedernaakt, en op het punt van door kragtverlies te bezwijken. Streks begeeft VAN ROYEN zich te water, den elendeling te gemoet, redt hem, dekt zijne naaktheid, doet hem na zijn huis en aldaar te bedde brengen, en van 't noodige verzorgen. Intusschen bevondt zich het grootste gedeelte der manschap op het wrak. Met mededogen met den veegen staat der Schipbreukelingen begaan, biedt de Leeraar zijne Dorpelingen aan, uit eigen beurs de onkosten te willen betaalen, indien men slegts één of meer Pinken aan laag water konde brengen. Eenige tijd verliep hier mede; en toen nu dit hulpmiddel ter redding gereed was, begaf zich VAN ROYEN in eigen persoon op een der Pinken, om door zijne toespraak en vermaan, de Dorpelingen ter hulpbetooninge te bemoedigen. Bijkans honderd persoonen, die den dood oogschijnlijk voor oogen zagen, worden aldus gered, en voorts op Wa-

gens na *Noordwijk* gevoerd, alwaar men hen van het noodige verzorgde. Slegts vijftien man van het bootsvolk vonden hun einde in de zee, voornaamlijk omdat zij op drijvende stukken houts hunne behoudenis gezogt hadden.

Hadt aldus de Eerw. VAN ROYEN blijk gegeeven van zijne Menschlievendheid, de Bestuurders der *Engelsche* Oostindische Maatschappij gaven van hunnen kant blijk van erkentenisse voor 's Mans loflijk bedrijf. Dit, nevens het ongeluk, hun Schip wedervaaren, was hun niet ter oore gekomen, of zij gaven last aan hunnen Agenten te *Amsterdam*, den Leeraar twee honderd Guinies, en de overige *Noordwijkers* honderd Guinies, ter hand te stellen. Het Vaderlandsche Fonds, ten behoeve onzer Krijgsgevangenen in *Engeland*, aan den menschlievenden Leeraar een bewijs van hoogagtinge willende geeven, zondt hem ten geschenke een Zilveren Theepot en Melkkan, draagende de eerste tot Opschrift: *Batavorum in hostes virtuti* (aan de Bataafsche Deugd omtrent de vijanden geoefferd); de andere: *Naufragorum hostium Tutori* (aan den Redder der vijandelijke Schipbreukelingen).

Volgens de opgave der *Engelsche* Maatschappij bedroeg de lading van het verongelukte Schip de waarde van driehonderdachtentwintig duizend ponden Sterlings, dat is, ruim drie Millioenen tweehonderdtachtig duizend Guldens. Dezelve bestondt voornaamlijk in Salpeter, Neteldoeken en Zijden Stoffen. Het diep zinken van het Schip was oorzaak, dat men, in 't eerst, weinig konde bergen; doch vervolgens rijzende, ontlaadde men het tot op den bodem. Alles was doornat en beschadigd, en wierdt na *Amsterdam* gezonden, om het, zo veel mogelijk, te herstellen en te zuiveren. Bij den verkoop, bragten de Goederen eene aanzienlijke somme op, die, volgens het uitstaande regt, in de Schatkist van *Holland* wierdt gestort.

Zie *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken voor 't Jaar* 1781.

RUY-

RUITER. (MICHIEL ADRIAANSZOON DE) In het Leeven van deezen verdienstelijken Admiraal verhaalden wij, Deel XXV, bl. 258. hoe zeker Besluit der Staaten van Holland, om hem met twaalf Schepen, uit de Middelandsche Zee, ter beteugelinge van den moedwil der *Engelschen*, na de kust van *Afrika* te zenden, in de Vergadering van Hun Hoog Mogende in een Algemeen Staatsbesluit wierdt veranderd, „ met eene behendigheid, van welke men zeldzaame voorbeelden aantreft." Zie hier, hoedanig, volgens den Heer VAN WYN, de zaak zich hebbe toegedragen. „ Nadat, op den 7 van Oogstmaand, bij *Holland*, heimlijk besloten was, om, met alle behendigheid en op de bedektste wijze, de zaaken, bij hunne Hoogmogendheden, daar heen te leiden, dat DE RUITER na *Cabo Verdo* wierde afgezonden, gaf DE WITT er kennis van aan zeven Heeren, en stelde, met hun, zodanige voorloopige uitbreiding of schetse van Resolutie op het papier, als men, op de bekwaamste wijze en tijd, ter Algemeene Staatsvergadering, wenschte te doen doorgaan. Men haastte zig langzaamlijk. Op Saturdag, den 9 van Oogstmaand, wierdt wel de Hollandsche Resolutie, ter uitrusting van twaalf Oorlogschepen na de Kust van *Guinéa*, ter Generaliteit ingebragt, en aldaar een overeenkomstig besluit genomen, doch men maakte, toen, nog geen 't minste gewag der afzonderlijke verzending van DE RUITER na *Cabo Verde*. De Heer JOHAN VAN REEDE, Heer van *Renswoude*, zat thans voor; en dewijl van elders blijkt, dat hij te meermaalen met DE WITT verschilde, is het ligtlijk te vatten, waarom men hem 't geheim niet toevertrouwde, en uit vreeze voor kersen begreepen zal hebben, hier omtrend niets, gedurende deszelfs voorzitting, te moeten waagen. Maar toen, Maandag daar aan volgende, den 11 van Oogstmaand, de eerste stoel, naar stijle ter Generaliteit gebruiklijk, in handen van eenen nieuwen President was overgegaan, die voor min kundig in zaaken wierdt gehouden, en toen de Heer van *Renswoude* zig, ten zelven tijde, naar het schijnt, voor eene pooze (*), uit

(*) „ Ik weet voor 't overige wel, dat de nauwkeurige BRANDT verhaalt, dat „ de Heer, die, op Saterdag,

uit de Vergadering hadt begeeven, las men de uitbreiding voor, die DE RUITER betrof, even als was zij slegts een gevolg der Resolutie van den 9 laatstleeden, en besloot dus ook dezelve, als op dien dag genomen, te boeken. Die twee, zo even aangeroerde, omstandigheden, te weeten de gedeeltelijke afwezigheid van den Heere VAN REEDE, en de minder bedreevenheid van den thans voorzittenden Heere, schijnen bijzonderlijk met het overige, door onzen WAGEN. geboekt, medegewerkt te hebben, ter afweering van alle aanmerking en argwaan, zo bij den Heere KANN (dit was de naam van den nieuwen President) in 't besluiten, als daar na bij den Heere van *Renswoude*, in het onderteekenen der geheime Resolutie voor DE RUITER. Ik zeg het onderteekenen des Heeren van *Renswoude*; want, schoon ik bevinde, dat een

„ *dag*, den *negenden*, President was, op *Maandag*, „ den *elfden*, *niet tegenwoordig* was, en dat verder de „ Heer, die, op *Maandag* President was, op *Saterdag* „ *niet tegenwoordig* was geweest." Maar, dat zij beiden, op beiden die dagen, tegenwoordig geweest waren, en dus ook de Heer van *Renswoude*, wel eene pooze, maar niet den gantschen tijd, kan afweezig geweest zijn, blijkt uit de Resolutien hunner Hoogmogendheden zelfs; alwaar men, naamentlijk op *Saterdag* den 9, deeze Leden vindt aangeteekent „ *Preside* de Heer van „ RENSWOUDE; *præsent* de Heeren VAN GHENT, VAN „ BRAECKEL, HEUKELOM, KALDENBACH, JOHAN DE WITT, „ CORNELIS DE WITT, VAN DER DUSSEN, VAN DER HORST, „ PAUW, GLAS, R. Pens DE WITT, REIGERSBERGH, PIE- „ TERSON, VAN DER HOOLCK, KANN, BOURICIUS, BOE- „ LENS, BAERDT, DREWS, ISBRANDS;" en op *Maandag*, den 11 van *Augustus*, „ *Preside* de Heer KANN; *præsent* „ de Heeren VAN GHENT, BRAECKEL, HEUCKELOM, KAL- „ DENBACH, JOHAN DE WITT, GLAS, Raedpens. DE WITT, „ REIGERSBERGH, PIETERSON, RENSWOUDE, VAN DER „ HOOLCK, BOURICIUS, BOELENS, BAERDT, DREWS, IS- „ BRANDS."

een kundig en gelijktijdig Schrijver, den Heere KANN, als Onderteekenaar opgeeft, wordt dit egter wederſproken door de uitgaave van de Reſolutie zelve, met den naam van den Onderteekenaar 'er onder; welk ſtuk, uit den Boedel van DE RUITER, aan den Hiſtorieſchrijver BRANDT, ſchijnt mede-gedeeld geweest te zijn. Ook was het natuurlijkst, dat de Heer van *Renswoude*, die, op den 11 van Oogstmaand, als ter Vergadering tegenwoordig vermeld wordt, en die, den 9 bevoorens, gelijk wij zagen, Preſident was geweest, een ſtuk onderteekende, 't geen beſlooten was, onder de Reſolutien van dien 9 te brengen, en 'er ook onder gebragt wierdt."

RUWAARD. Als eene bijdrage tot de Nederduitſche Taal- en Oudheidkunde dient de volgende aanmerking van den Heer VAN WYN, op een gezegde van den Heere J. WAGENAAR, aangaande de waardigheid van *Ruwaard* ſchrijvende „dat dezelve, niet ten onregte, bij die van *Dictator*, on- „der de oude *Romeinen*, mag vergeleeken worden." „'t Is waar, merkt hier op de kundige Oud-Penſionaris aan, dat kundige lieden, te meermaalen, dus gedagt hebben; dan, 't ſchijnt mij, behoudens beter oordeel, dat het Ambt van *Dictator*, even weinig overeenkomst hadt met dat van *Ruwaard*, als de Romeinſche Regeering met de onze. Beide Ambtenaars waren, zekerlijk, *Oppergezaghebbers*, maar verſchilden in veele opzigten, en onder anderen daarin, dat een *Dictator*, ſlegts voor zeer korten tijd, wierdt aangeſteld, binnen welken egter, aan hem veel meer vermogen wierdt gegeeven, dan, anderſints, een eenig mensch in 't Roomsch gebied bezat; terwijl, integendeel, de *Ruwaard* ('t zij dat dit woord oorſpronglijk *Rustbewaarder*, *Toeziender*, of iets anders, beteekene) gewoonlijk (*), zodanig een' Opperlandvoogd

(*) „Ik zeg, gewoonlijk. Zo hadt het plaats, omtrend den Graave PHILIPS VAN ST. POL, als Ruwaard van *Braband*, en AELBERT en JAN VAN BEIEREN en PHILIPS VAN BOURGONDIE, als Ruwaarden van *Holland* en *Zeeland*. Men hadt egter ook wel eens minder Ruwaarden,

voogd plagt aan te duiden, aan wien, meestal een Prins van den bloede zijnde, bij minderjaarigheid, ziekte van, of geschil met, den Landvorst, of soortgelijke ongelegenheid, in plaats van denzelven, en dus dikwijls voor een zeer geruimen tijd, het hoogst gezag wierdt toevertrouwd, juist niet met meerdere, maar met gelijke magt, als dien Landvorst toekwam, en dus zonder van deezen aftehangen; in welken opzigte de *Ruwaard* een' gewoon Vorstlijk, *Stadhouder* in aanzien overtrof. — Ik heb, reeds elders gezegd, dat het woord *Ruwaard*, oudtijds, verwisseld wierdt met dat van *Baus*, *Gouverneur*, &c. en ik zal 'er hier bijvoegen, dat een gelijktijdig Schrijver, den Graave van ST. POL, ten Jaare 1420 *Ruwaard van Braband*, den naam geeft van *Mamburnus* en *Protector*; terwijl ALBRECHT VAN BEIEREN zig, in 't Nederduitsch, *Ruwaard*, *Toeziener* en *Beschermer* van *Holland* en *Zeeland* noemde,"

De aanmerking, op welke VAN WYN zich hier beroept, was van deezen inhoud:

„ MIER. l. c. bl. 422; alwaar 't woord *Ruwaard* door *Bail* en *Gouverneur* wordt uitgedrukt. Hij heet dus, in de Fransche taal, om dat hij hadt *le bail & le Gouvernement du Pays*, (Voogdij en Bestuur van den Lande). FLORIS DE VOOGD, Oom van FLORIS DEN V. werdt reeds *Baus* gezegd (*Hist. Crit. Holl.* T. 2. p. 943.) Van hier 't woord *Baliu*, dat, voorheen, een *Opperbestuurder* in Burger- en Krijgszaken beteekende. 't Zou belachlijk luiden, zoo men thans GIDEON, een der Joodsche Regteren, den naam gaf van *Baliu*; en egter voert hij dien bij MAERLANT, *Spieg. Histor.* I. D. bl. 109. V. 33. Zo verloopt de beteekenis der woorden. Maar, dit in 't voorbijgaan."

den, dat is, zulken, die, door de Landsheeren zelven, tot hunne *Stadhouders*, wierden aangesteld. Zo waren de Heeren VAN GAASBEEK en FRANS VAN BORSSELEN, *Ruwaarden* van Hertog JAN VAN BRABAND in *Holland*, en dezelfde FRANK VAN BORSSELEN, sedert, ook *Ruwaard* van *Voorne*, onder de Vrouwe Wed. van JAN VAN BEIEREN. De *Ruwaardij* van *Putten* is te over bekend.

S.

SAM, (ENGEL) gebooren te *Rotterdam*, in den Jaare 1699, doch, al vroeg, na *Amsterdam* metter woon verhuisd, was een zeer goed Portrait- en Historieschilder. Inzonderheid, egter, heeft hij uitgemunt, door zijne begaafdheid, om in de manier en in navolging van *Italiaansche* Meesters, zo konstig te tekenen, dat voornaame Kunstkenners veele moeite hadden, om de Copiën van de Origineelen te onderscheiden. Tot eere van 's Mans nagedagtenisse, moeten wij hier aanmerken, dat hij deeze begaafdheid niet oefende om vuil gewin, maar uit bloote liefhebberij. Want SAM was van tijdlijke goederen mild genoeg bedeeld, om de Schilderkunst tot zijn bestaan niet noodig te hebben. Hij overleeds te *Amsterdam*, in de maand Maart des Jaars 1769, in den ouderdom van zeventig jaaren.

SCHELLING. (TER) Van den Brand, in den Jaare 1666, door de *Engelschen*, op dit Eiland gestigt, als mede op een aantal Koopvaardijschepen, ten zelfden tijde in *'t Vlie* liggende, geeft de Heer VAN WYN dit berigt. „ De *Engelsche* Vloot, sterk in de negentig Schepen, hadt zig, reeds eenige dagen, buiten gaats, voor *Scheveningen* en *de Helder* vertoont, en hunne Hoogmogendheden, op die tijding, den 16 des avonds, bij een gekoomen, zonden last aan DE RUITER, om 's Lands Vloot uit de *Wielingen* te pressen, zo als zij, kort te vooren, overal Vaartuigen in Zee gezonden hadden, om de Franrijks en Oostvaarders te waarschouwen, die, ten getale van omtrend zes honderd, voor *Amsterdam* verwagt wierden. Dan, terwijl men hier mede bezig was, liep HOLMES, met één Schip van Oorloge, en omtrend twintig ligte Scheepen en Branders, zeer onverwagt, in *'t Vlie*, alwaar omtrend honderd en zeventig gelaadene Koopvaarders lagen; gedeeltelijk na de *Guiné* en *Muscovie* bestemd. Meer dan honderd van deezen, nevens twee Oorlogschepen, die dezelven geleiden moesten, stak hij in brand; waar van de schade wel

op

op twaalf Millioenen begroot wierdt; en zettede toen een groote duizend man op *ter Schelling* aan land, alwaar zij omtrend vier honderd huizen van 't west-einde aan de vlam opofferden. De *Engelschen* maakten geen buit, nog op 't Eiland; alzo deeze streek (die men, reeds voor mij, heeft aangemerkt, dat door hunne Schrijvers, zig warrende met den daar zijnde Vuurtoren, verkeerdelijk, het Dorp *Brandaris* genoemd wordt) meest door schaamele lieden bewoond was, die de vlugt hadden genomen; nog op de Schepen, alwaar HOLMES 't plunderen, op doodstraf, hadt verboden, uit vreeze van, door tegengetijde of wind, belet te worden, zig, na 't volvoeren van den togt, terstond weder zeewaarts te kunnen begeeven. De Algemeene Staaten bevolen, kort daarop, de wrakken der verbrande Schepen ten spoedigste weg te haalen, op dat, door 't zinken derzelven, de stroom niet onbruikbaar gemaakt wierde. Zij lieten 't hier niet bij, maar, verneemende, dat eenige *Engelsche* Schepen zig, met den ontweeken Kapitein HEEMSKERK, op de *Elve* bevonden, gaven zij den Kapitein ADAM VAN BREDERODE last, dezelven, met twee Schepen en Jagten van oorloge, te bestooken. BREDERODE begaf zig, den 3 van Herfstmaand, derwaarts, stak den *Engelschen* Admiraal en drie groote en rijke Schepen aan brand, en nam 'er eenigen met zig. De winst zou grooter zijn geweest, indien de Jagten beter hunnen pligt gedaan hadden."

SCHIETSPEL. Deezen naam voerde een vermaak of uitspanning, waarop onze Voorouders zeer verslingerd waren, en waar mede niet slegts de Burger in 't algemeen, maar ook lieden van de hoogsten rang, Edelen en Grooten, zich verlustigden. Het bestondt in het schieten na een Papegaai, of anderen Vogel, die aan een Mast of Steng, of ook wel op eene Molenroede, of iet diergelijke, zodanig was vastgehegt, dat hij, bij het treffen, ligtelijk omdraaide, maar moeilijk af te schieten was. Die den Vogel trof, zodat hij van het steunpunt viel, wierdt voor Schutter-Koning, of Koningin uitgeroepen: want ook Vrouwen deelden in dit vermaak. De Landvoogdes MARGARETA hadt, omtrent het Jaar 1535,

en

en al vroeger de Graavin JACOBA VAN BEIJEREN, die eere genooten. Het fpreekwoord, *hij heeft den Papegaai gefchoozen*, aanduidende, hoe iemand, boven anderen, eenige uitfteekende eere of voordeel heeft behaald, is hier van afkomftig. Hoewel in *Braband* inzonderheid zodanige *Schietfpelen* gehouden wierden, waren ze, egter, hier te Lande niet minder bekend. De huizen of herbergen, in zeer veele van onze Steden, onder den naam van *Doelen*, nog voorhanden, kunnen er getuigenis van draagen. Zoo groot was de zucht tot deeze Uitfpanninge, dat men, bij het fchieten na eenen Vogel, de Schutters, niet alleen van het naastgelegen platte land, maar ook uit verre afgelegene Steden, in menigte zag opkomen. Andere winst, dan de eere van den Vogel te hebben getroffen, was hier ook zomtijds te behaalen. Zoo verzogten en verkregen de Oude Schutters van *Amfterdam*, van den Hove van *Holland*, in den Jaare 1534, door geheel *Holland* te mogen doen aankondigen, „ dat zij van „ meeninge waren, te ftellen zekere Zilveren Prijzen, te „ winnen *mitten busfen ofte cloeuere*, tot eene oeffening en „ onderhouding van de kunst." In de Rekeningen van de Stad *Briele* leest men: „ gefcenct *der Schutters van Amfter-* „ *dam*, alfoe fy luyden *meest in getale* quamen fchieten „ naar *den prys van den grooten Os*, vier fteden kannen „ Wyns. bet. VI ß gr" Wanneer groote Heeren den Vogel troffen, wierdt hun, veeltijds, een Kovel gefchonken, die op zommige plaatzen met zilver was verfierd, en daarom den naam van Zilvelen Kovel droeg. FRANK VAN BORSSELEN, onder anderen, behaalde in den Briel zulk een prijs.

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegzels* enz.

SCHOUWBURG. (*Amfterdamfche Nederduitfche*) Van den verwoestenden ramp, welke de voorgaande Schouwburg, ftaande op de Keizersgraft, aan de westzijde, tusfchen de Runftraat en Beereftraat, in de asfche leide, willen wij hier een uitvoerig verflag doen. Het fchrikwekkend voor-

voorval gebeurde op den elfden Maij des Jaars 1772. Vier dagen te vooren hadden de gewoone Nederduitsche Tooneelspeelers het Wintersaisoen beslooten. Even als in voorgaande jaaren, zoude, ook nu, de Schouwburg, geduurende de Zomermaanden, ledig staan. J. T. NEIJTS, Hoofd en Bestuurder van eene bende Vlaamsche Operisten, maakte zig die gelegenheid ten nutte, om het Algemeen te vermaaken, en eigen voordeel te bevorderen. Van de Regenten des Schouwburgs verwierf hij verlof, om het ledig staande Tooneel te mogen gebruiken. Op Saterdag, den negenden van Maij, maakte hij daar mede eenen aanvang. Op den eerstvolgenden Maandag, moest, volgens aankondiging, ten Tooneele gevoerd worden, *De kwalijk bewaarde Dogter*, Opera, in één Deel, zullende gevolgd worden van *De Deserteur*, Opera, in drie Deelen. Om den Leezer een denkbeeld te geeven van de wijze, op welke het ongeval ontstaan is, hebben wij het volgende te berigten. In het eerste Deel van het laatstgenoemde Stuk verbeeldde het Tooneel een Bosch en eenen Berg. In het tweede Deel vertoonde zig eene Gevangenis, om welke, zoo veel te meer overeenkomstig met de natuur der zaake, te verbeelden, het Tooneel moest verdonkerd worden. Om deeze duisternis te veroorzaaken, hadt men de Schuiven voor de Smeerkokers laaten vallen, en de Kaarzen, nevens haare Kokers, omgedraaid. In deezen toestand moest het Tooneel blijven, tot op meer dan de helft van het derde Deel des Zangstuks, wanneer het veranderd, en, van nieuws, moest verlicht worden, om eene Straat, een Bosch en eenen Berg, in 't verschiet, te vertoonen.

In deeze gesteldheid van het Tooneel, en terwijl de Schuiven, een geruimen tijd, gesllooten geweest waren, gingen de Tooneelspeelers voort, met het volvoeren van hunne Rollen. Niet lang, egter, leedt het, of deeze, zo wel als de Werklieden, die, tot het maaken van de noodige Tooneelveranderingen, altoos bij de hand zijn, bespeurden een ongewoonen damp, van een onaangenaamen reuk verzeld, die hun op de borst sloeg. Dit gaf aanleiding tot veelerhande gissingen na de oorzaak diens verschijnzels. De meesten

schree-

schreeven het toe aan de slegte hoedanigheid van het Smeer, of Vet, 't welk, tot de Lampions gebruikt was, hoewel de Directeur NEYTS van een ander verstand was, en verklaarde, dat hier in de oorzaak niet konde gezogt worden. Intusschen verspreidde zig de damp, en de benaauwde stank, door het geheele Gebouw, en was de grond van veelerhande bedenkingen bij de Aanschouwers. Men ging, onder dit alles, voort met speelen, en was nu zo verre gevorderd, dat het Tooneel, op de bovengemelde wijze, in het derde deel, moest veranderd worden, wanneer men, oogenblikkelijk, eene kleine vlam ontdekte; dezelve kwam ten voorschijn uit een Smeerkoker, welke stondt agter het Beeld van *Thalia*, vooraan op het Tooneel. Een der Tooneelspeeleren zulks verneemende, riep straks den Aanschouweren toe, men moest zig stil en bedaard houden, en buiten vreeze zijn, dewijl het ongemak ligt zou zijn te verhelpen. De Opziener van Stads Gebouwen RAUWS herhaalde, kort daar naa, de zelfde waarschuwing. Veelligt zou men, door voorzigtig beleid en overleg, daar in geslaagd hebben. Nu werkte een onbezonnen maatregel het tegendeel, en deedt een vonkje, spoedig, in eene helbrandende vlam verkeeren. Een of meer Werklieden, uit de Pomp van den Schouwburg, een bak met water hebbende aangebragt, gooten het in de vlam, naa dat de brandende Schuif een weinig was opgetrokken. Zeer verderflijk was dit bedrijf. Want naauwlijks was het water het brandende Smeer genaderd, of de vlam steeg om hoog, met een schrikwekkend gedruis, zig verheffende tot aan de eerste Zoldering, die over den Boog van het Tooneel lag, en zig tevens over het Tooneel verspreidende. Om den voortgang des brands, ware 't mogelijk, te stuiten, hadt men het voorste Scherm om verre gehaald, en voorts op den grond van het Tooneel nedergesmeeten. Te laat, nogthans, kwam deeze voorzorge: want de bovenste, of meer binnenwaarts staande Schermen, gelijk ook de Vliesen, hadden reeds vuur gevat; waar door het gantsche Tooneel, van vooren tot agteren, en over de geheele breedte, binnen weinige oogenblikken, in lichte laaije vlam stondt. Nu was 'er geen beteugelen meer aan den voortgang des voortvliegenden

brands. Het oude Tooneel plagt verlicht te worden door middel van Kroonen, die, met evenwigten, opgetrokken en nedergelaaten wierden. De touwen van de Noordlijkste Kroon vatteden 't eerst vuur; 't welk spoedig tot de andere overfloeg. De nedervallende Kaarskroonen bragten het eerste vuur in den Bak. Toen leedt het niet lang, of het Gordijn, welk voor het Tooneel hing, viel insgelijks na beneden. Met eene verbaazende snelheid klom nu de vlam om hoog; zodat het geen tien minuten aanhieldt, zedert den eersten aanvang, dat de brand ter Noordzijde van het Gebouw, ten Dake uitfloeg, en het geheele Gestigt, alomme, van binnen, en aan alle hoeken, in volle vlam stondt.

Deerlijk, onder dit alles, was de toestand van zaken, door den geheelen Schouwburg. De zulken, die zig op het Tooneel onthielden, bevonden zig, elk oogenblik, in een dreigend gevaar. De zwaare Evenwigten, dienende tot de Tooneelveranderingen, en die veele duizenden ponden woogen, vielen, met een donderend geluit, na beneden, verplettende alles, waar op zij nederdaalden. Nogthans waagden zig nog, in dien gevaarlijken oord, met oogmerk om eenige hulp toetebrengen, de Direkteur van Stads Gebouwen RAUWS, de Tooneelmeester BRINKMAN, de Machinist TERWEE, nevens twee vaste Timmerlieden. De veel waagende menschlievendheid kostte, den drie eerstgemelden, het leeven; de beide Timmerlieden bergden zig, gelukkiglijk, uit den brand.

Niet minder akelig, dan op het Tooneel, was de toestand der Aanschouweren in den Schouwburg. De begeerte, om *den Deserteur* ten Tooneele te zien voeren, hadt thans een ongemeenen toevloed van menschen, en onder deeze niet weinigen van aanzien, herwaarts gedreeven. In den Bak was naauwlijks plaats meer voor Aanschouwers, gelijk ook niet in de Loges. Minder voorzien was de zogenaamde Twaalfstuiversplaats. Op het gezigt der eerste flikkeringen van Brand, hadt geene kleine ontsteltenis de menigte bevangen; die, merkelijk, toenam, deels door den zwaaren en dikken rook en damp, welke het geheele Gebouw vervulde, deels door het vallen van het zwaare Gordijn en andere stukken van het Tooneel. Elk zogt nu om een goed heen

koo-

koomen; doch de schrik, welke de meesten hadt bevangen, maakte dit zeer bezwaarlijk. Door den verstikkenden damp, of ook van angst en verlegenheid, vielen sommigen in flaauwte; eenigen geraakten onder den voet; anderen, te gelijk de Deur bereikt hebbende, maakten elkander den uitgang onmogelijk, door het zwaare gedrang. Die op de Twaalfstuiversplaats zaten, als zijnde naast bij den brand, bevonden zig in het meest dreigende gevaar; de Deur, uitgaande in het Portaal, was gesllooten: tot hun geluk wierdt dezelve nog spoedig geopend, en hun alzo een weg ter leevensberginge gebaand. Behalven den grooten en gewoonen Uitgang, op de Keizersgraft, hadt de Schouwburg ook eenen Uitgang, door een nauw Steegje, op de Prinsegraft. Die den weg derwaarts wisten, vonden, door dit middel, hunne behoudenis. Doch anderen, een verkeerden weg inslaande, stuitten tegen een Glasraam, in het bovengenoemde Steegje uitzigt hebbende. Dit sloegen zij in stukken, en reddeden aldus hun leeven. Van de Twaalfstuiversplaats wierden eenigen gered, door middel van den Lad er, dienende voor den Opsteeker der Lantaarnen buiten den Schouwburg; deeze wierdt opgericht tegen den muur, op de Binnenplaats van den Kasteleins wooninge; zij klommen, langs dien weg, naar beneden, en kwamen alzo in veiligheid. Zo dikmaals eene Opera ten Tooneele wierdt gevoerd, maakte men geen gebruik van de Staanplaatse; de deur, in het middenschot daar van, uitgang verleenende op de Plaats voor den Schouwburg, wierdt, hier om, gesllooten gehouden. In de plaats daar van, hadt men, in het Schot, welk de Staanplaats van den Bak scheidt, eene opening of doortogt gemaakt, om gelegenheid te geeven, aan de geenen, die in den Bak zaten, wanneer zij zulks mogten verkiezen, zig aldaar op de been te kunnen houden, en van lang zitten te verpoozen. In de bedwelmeling, welke de gemoederen hadt bevangen, drongen veelen, onder 't vlugten, door deeze opening, in de hoop, van, langs dien weg, uitredding te zullen vinden. Doch, in hunne verwagting, zig te leur gesteld ziende, moesten ze, van nieuws, in het gedrang zig begeeven, of, in dat gedeelte des Schouwburgs, den dood verwagten. Dit laatste was

het geval van eenigen der rampzaligen; bij het opruimen van den Puinhoop, heeft men, naderhand, op de Staanplaats, verscheiden Lijken gevonden. De zulken, welken het gelukte, het Portaal van den Kastelein te bereiken, pakten zig hier zo vast op elkander, dat de Uitgang zeer bezwaarlijk wierdt: te meer, omdat, door den geweldigen aandrang, de beide Deuren, de eene naa de andere, wierden toegedrongen. In dien benaauwenden angst bezaten eenigen den moed, om het Raam, aan de zijde der geslootene Deure, in flukken te flaan, en zig aldus eenen weg na buiten te baanen. Tevens verminderde, hier door, de aandrang bij de Deur, en gelukte het, om dezelve te kunnen openen. De twee Timmerlieden, boven vermeld, welken het gelukt was, door den Uitgang op de Prinsegraft, te ontkoomen, hadden zig, door de Runstraat, na de Keizersgraft begeeven, en, vervolgens, door de nu geopende Deur, in den Schouwburg, met het menschlievend opzet, om, ware 't mogelijk, eenige ongelukkigen uit den brand te redden. Niet geheel vrugteloos slaagden zij, in dit voorneemen; eenigen, door het gedrang, door ontsteltenis, of door den bedwelmenden rook, onder den voet geraakt, wierden door hen op den been geholpen, en in eene plaats van veiligheid gebragt. Onder deeze bevondt zig een Oud-Regent; waarschijnlijk zou hij, onder de benaauwdheid, zijn bezweeken, indien hem geene hulp, door de Werklieden, ware toegebragt. Een van hun voerde de onverzaagde menschlievendheid tot het hoogste toppunt, door het volgende bedrijf. Terwijl de Schouwburg, van binnen, vol rook en damp was, nam hij eene brandende Kaars in de hand, en tradt daar mede na binnen, tot in den Bak, om te verneemen, of hij, veelligt, den eenen of anderen, tusschen de Banken, in onmagt mogt vinden leggen. Doch de verstikkende rook bluschte spoedig het Kaarslicht uit. Toen haalde hij eenen Lantaarn, met eene brandende Kaars, die, insgelijks, spoedig wierdt uitgedoofd. Intusschen groeide de vlam in den Zolder van den Schouwburg. Nogthans vertoefde 'er de menschlievende Werkman nog eenigen tijd, bij herhaaling, en met luider stemme, roepende; *Zijn 'er ook nog menschen hier?* Geen antwoord bekoomen.

meende, ging hij na buiten, om zijnen Lantaarn op nieuw te ontsteeken; zijnen hoed daar boven houdende, tradt hij, wederom, in het brandende Gebouw, herhaalende het zelfde geroep. Doch, vermits de vlam, intusschen, met ongeloofelijken spoed, was voortgeslagen, en het Dak in vollen gloed stondt, oordeelde hij zijn verblijf aldaar onveilig: weshalven hij, tot eigen lijfsbehoudenisse, zig genoodzaakt vondt, de vlugt na buiten te neemen. Ter goeder tijd hadt hij dit besluit genomen. Want naauwlijks hadt hij eenige oogenblikken buiten het Gebouw vertoefd, of het Dak stortte neder, met een vervaarlijk en schrikwekkend gedruis.

Zo dra was het gerugt van de Brand in den Schouwburg niet door de Stad verspreid, of men zag, allerwegen, de Straaten en Grachten van menschen krielen, veelen met angst en benaauwdheid in 't hart, en verlegenheid op 't gelaat, uit bekommernis over bloedverwanten of vrienden, die zig in het brandende Gebouw bevonden. Het gerammel der Brandspuiten, welke, in grooten getale, uit alle oorden der Stad, wierden aangevoerd, vermeerderde nog de akeligheid. Haar getal groeide, eerlang, tot meer dan veertig. Ondanks deeze menigte, deeden ze geene baat, om den brandenden Schouwburg zelven te blusschen. Want de vlam steeg, eerlang, tot die hoogte, en bekwam zo groote uitgebreidheid, dat, in den donkeren avond, niet slegts de geheele Stad, maar zelf eenige omliggende oorden, ja, de naaste Waterlandsche Dorpen, meer of min, verlicht wierden. Men verzekert, dat het schijnzel van den Brand, op de Zuiderzee, tusschen *Enkhuizen* en *Staveren*, zelf heel in *de Lemmer*, in *Friesland*, gezien is. Men moest dan den Schouwburg aan eene gewisse vernielinge overlaaten; en zijnen vlijt en wakkerheid tot de belendende Wooningen bepaalen. Dewijl de Wind uit het Noord-Noord-Oost waaide, liepen de huizen in de Runstraat het meest gevaar. Ook leedt het niet lang, of de Stal van den Heere JACOB DE NEUFVILLE, en die van den Sleeper WINKELMAN, wierden, door de overwaaiende brokken vuur, aangestoken, en voorts de eerste van agteren, en de laatste geheel een prooi der vlammen. Intusschen draaide de Wind een weinig meer Oostwaarts, en liepen nu

de huizen, aan de zijde van de Prinsegragt, meer gevaars; 't welk evenwel verminderde, doordien de Wind merkelijk stiller wierdt. Naast en ten Noorden van den Schouwburg, op de Keizersgraft, woonde thans wijlen de Heer JAN HOPE, in het huis, welk tegenwoordig tot het Comptoir van de Gemeene-Lands Middelen verstrekt. Hoewel het dus boven den Wind stondt, bleef het alleen behouden, door de menigte der Brandspuiten en de wakkerheid der Brandgasten, om door de vervaarlijke hitte niet te worden aangestoken. Het leedt, nogthans, eenige schade, gelijk inderdaad bijkans alle huizen, die naast en om den Schouwburg stonden. Na het instorten van het Gebouw, bleef de brand, nog etlijke dagen, smeulen: zodat dezelve, niet voor den eerstvolgenden Saterdag, geheel gebluscht was. Toen wierdt een aantal arbeidslieden te werk gesteld, om den Puinhoop op te ruimen. Met zeer veel naauwkeurigheids geschiedde dit, in de tegenwoordigheid van twee Regenten van den afgebranden Schouwburg. De fijne Puin wierdt gezeefd, om te verneemen, of in denzelven Juweelen of andere kostbaarheden konden gevonden worden. Het deerlijk overschot van dezulken, die het ongeluk ondergaan hadden van in de vlammen om te komen, wierdt gebragt op de Kamer der Regenten. Eenigen derzelven onderkende men, aan de kleinodiën, welke men nog om en aan hun vondt. Het getal der persoonen, die het slagtoffer van den vernielenden Brand waren geworden, werdt op zestien begroot. Men vondt ze op onderscheidene tijden.

SCHRYVER, (JAN FREDERIK) Meermaalen vermeldden wij proeven van manhaftigheid en trouwe, door Nederlandsche Koopvaardijschippers gegeeven. De roemwaardige Man, aan het hoofd deezes Artikels gesteld, mag die lijst vergrooten. In den Jaare 1756 het Oostindisch Schip *Ruiskestein* voerende, was met andere Schepen uit *Texel* in zee gestoken. Niet lang in zee geweest, en van zijne togtgenooten afgeraakt zijnde, vernam hij een Tweedekker, die, zonder vlag te vertoonen, op hem aanzette. Hij stelde zich in staat van tegenweer. Het naderend Schip gepreid hebbende, om te weeten

van

van waar het kwam, en waar het heen moest, kreeg hij alleen ten antwoord *van Londen*, en kort daar op de volle laag uit het grof geschut. De stoutmoedige Oost-Indische Schipper hees den Wimpel op, en beantwoordde zulks met een volle laag, en door het vuur uit het handgeweer. Zij bleeven tusschen de vier en vijf glazen slaags, wanneer men op het Oost-Indisch Schip, uit het bevel van 's Vijands boord gegeeven, met zekerheid vernam, dat zij met een *Engelschman* te doen hadden: want geen Vlag was 'er nog vertoond. De *Engelsche* Bevelhebber riep, dat de Oost-Indische Schipper bij hem aan boord moest komen; doch deeze zondt een Officier met de Zeebrieven; wanneer dezelve met eenige Sloepsgasten, volgens bevel, op 't Oorlogschip gestapt was, wierdt de Sloep met *Engelschen* en twee Officieren bemand, die na het Schip *Ruiskestein* voeren, en het Geld des Maatschappije, 't welk zij veronderstelden aan boord te weezen, onder de sterkste bedreigingen afvorderden: dewijl de Schipper een onvergeeflijke stoutheid bedreeven hadt, om op een *Engelsch* Oorlogschip te vuuren, waar door vier Mannen gesneuveld, en anderen gekwetst waren. Schipper SCHRYVER antwoordde, dat het *Engelsch* Schip, geene Vlag vertoond hebbende, onmogelijk hadt kunnen gekend worden; dat hij, in volle Zee vijandlijk aangetast, genoodzaakt geweest was zich te verdeedigen, en desgelijks vier gekwetsten bekomen hadt, en 'er geen gereed Geld van de Oost-Indische Maatschappije aan boord was. Zij, niets kunnende opdoen, zonden, 's anderen daags, den dus lang aan boord gehouden Officier te rugge, en hielden af.

SCHUTTE. (RUTGERUS) Man van uitsteekende waarde en veele verdiensten, niet slegts voor het Hervormd, maar voor het Christen Genootschap in 't algemeen, geboren, op den negenentwintigsten November des Jaars 1708, te *Diepenheim* in *Overijssel*, naa het Leeraarampt, onder de Hervormden, bediend te hebben, te *Rossem* in *Gelderland*, vervolgens te *Bommel*, en daar naa te *Dordrecht*, wierdt, in den Jaare 1745, te *Amsterdam* beroepen, en overleedt 'er in den Jaare 1784. De Heer SCHUTTE was in de Tijdrekenkunde, vooral

de Gewijde Historie betreffende, meer dan gemeen ervaren, gelijk zijne uitgegeevene Schriften overvloedig kunnen uitwijzen. Daarenboven was hij een Man van Poëtischen Geest, en niet slegts een voorstander, maar ook een beoefenaar der Dichtkunst. Zijne Gezangen, van welke drie Deelen het licht zien, kunnen hier van getuigenis draagen. De Nederduitsche taal verstondt hij in den grond. Dikmaals betuigde hij zijn misnoegen op zulke Leeraars, die, hoewel in andere Spraaken ervaren, de ernstige onderwerpen van hun Ampt, in laffe en laage taal, op den Predikstoel behandelen. Ten tijde als, op bevel van 's Lands Staaten, de rijmelarijen van den berugten PETRUS DATHENUS, voor eene waare Psalmberijming zouden plaats maaken, was de Heer SCHUTTE een der Afgevaardigden, tot dat volwigtig werk, in *'s Gravenhage*, bij een gekoomen.

SENSERF, (WALTER) Burgemeester van *Rotterdam*, Bewindhebber der *Oostindische* Maatschappije, en in de Maand Augustus des Jaars 1752, in de gemelde Stad, overleeden, een ijverig voorstander van den geopenbaarden Godsdienst, heeft zich, bij het Godsdienstminnend naakomelingschap, verdienstelijk gemaakt, door eene Stichting, in naavolging van die van de beroemde Engelschman, ROBERT BOYLE, opgericht. 's Mans uiterste wil kondigde zijne begeerte aan, dat jaarlijks, uit zijne naa te laatene goederen, vijfhonderd guldens zouden worden uitgekeerd, aan eenen der Hervormde Leeraren te *Rotterdam*, als eene belooning der hun opgelegde taake, het jaarlijks opstellen en uitspreeken van acht Leerredenen, ingericht ter wederleggìnge, zoo van *Godverzaakers*, *Naturalisten* en *Deisten*, als van *Heidenen*, *Jooden*, *Mahomethaanen*, en voorts van alle openbaare tegenstanders van den Christlijken Godsdienst. Lofwaardig, inderdaad, en nuttig is deeze inrichting. Meer algemeen nut, nogthans, zou dezelve voortbrengen, indien de uitgesproken Leerredenen, even als die van BOYLE's Stichtinge, door den druk wierden gemeen gemaakt.

Zie *Nederlandsche Jaarboeken*, 1752.

STR

STENIS. (HENDRIK CORNELIS) Wel waardig eene plaatse in onze Verzameling oordeelen wij een berigt, wegens de lotgevallen, deezen Lands Kapitein, zijnen Officieren, en een aantal Gemeenen, wedervaaren, geduurende den Oorlog met den Keizer van *Marocco*, omtrent het midden deezer Eeuwe. Kapitein STENIS, voerende het Fregat van Oorlog *het Huis in 't Bosch*, in den Jaare 1751 na de Middelandsche Zee gestevend, hadt het ongeluk, in de Maand December diens Jaars, van een zwaare storm zijnde beloopen, op de *Moorsche* Kust te stranden. Van de honderd twee en dertig Zielen, waar mede het bemand was, kwamen 'er, met lijfsgevaar, honderd zeven en twintig aan land. Een *Hollandsch* Koopvaardij-Fregat beliep, dien zelfden dag, 't zelfde ongeluk; negen Menschen bleeven behouden. De aanbreekende dag ontdekte deeze Schipbreukelingen, wier Schepen, korten tijd na't verlaaten, geheel aan stukken vloegen, dat zij zich op de *Moorsche* Kust bevonden, zonder eeten, en alleen voorzien van het weinige, 't geen zij, in de vlugt, hadden kunnen bij zich steeken. Op 't strand, en dieper landwaards in, den weg vervorderende, om *Ceuta* te bereiken, kwam een hoop *Mooren* toeschieten, die deezen geheel weerloozen hoop gevangen namen, als beesten voortdreef, na een Kasteel, waar de Paardestallen hun ten verblijfplaats dienden, en een stukje zwart oneetbaar brood, met een dronk water, hun ten voedzel en drank verstrekte, en zij van alles, wat hun op weg niet reeds ontnomen was, beroofd en naakt uitgeschud wierden. De Bevelhebber van *Tetuan* verscheen den volgenden dag, vergezeld van Ruiterij en Voetvolk; beklaagde den Kapitein over zijn ongeluk, en liet het uitgehongerd Scheepsvolk een Broodje geeven. Deeze voerde hun, voor den Kapitein en eenige Officieren Paarden en Muilezels bezorgd hebbende, na *Tetuan*, waar zij, na veel vermoeijenis, uitgehongerd aankwamen. Onder een ongelooflijk grooten toevloed van *Mooren*, de ongelukkigen met allen hoon, smaad en spot bejegenende, gingen zij in de gevangenis, in welke zij met een ladder zeer diep tot onder den grond moesten nederklimmen. Van dit akelig hol bleef de Kapitein niet bevrijd: toen de Officieren en Gemeenen 'er

één voor één waren ingegaan, steeg hij van 't paard af, om in het zelfde lot met het Scheepsvolk te deelen. Doch 't leedt weinig tijds, of de *Engelsche* Consul vervoegde zich bij den Kapitein, met het verlof des Bevelhebbers, dat deeze, nevens zestien Man, mogten overgaan in eene andere Gevangenis, beter dan die, waar in de Onderofficieren met de Gemeenen bleeven zitten: terwijl zij van dien zelfden Consul, en de Christen-Kooplieden, in hunnen nood, eenige ververschingen ontvingen.

Eenigen tijd in dien Kerker doorgebragt hebbende, vonden zij zich genoodzaakt, zeer zwaaren arbeid te doen, onder eene nu zagter dan harder behandeling, naar de gewoonte der Inwoonderen van *Barbarijen*, om, door die verdrukkingen, de Vrienden der ongelukkige Slaaven te dringen, tot het betaalen van een hoogen Losprijs. Te midden van dat leed genooten zij den verzagtenden onderstand hunner Medechristenen, en mogten zich streelen met het vooruitzigt op een naderende Verlossing; dewijl alle moeite om hun de Vrijheid te doen erlangen, werd aangewend, en over den Losprijs gehandeld.

Met geen ijdele hoop voedden zich die beklaagenswaardige voorwerpen: want in Slachtmaand gingen, ter voldoening aan dit verlangen, twee *Hollandsche* Oorlogschepen, gevoerd door de Kapiteins HOOGSTRAATEN en PICOT, van *Gibralter* na *Tetuan* onder zeil; eerstgemelde Scheepsvoogd, vergezeld van de Consuls der Algemeene Staaten FRANCOIS en LOUIS BUTLER, werden, bij hun aan land stappen, door den Bassa der Haven van *Tetuan*, en de Afgevaardigden des Keizers van *Marocco*, met allen betoon van agtinge ontvangen, als gezonden, om de Verlossing hunner Landgenooten en het herstel des Vredes te bewerken. Behalven de Gevangenen van het Oorlogs Fregat, *het Huis in 't Bosch*, en het Koopvaardij Fregat, dien zelfden dag gestrand, bevondt zich nog een aantal ongelukkigen, door de Onderdaanen van zijne *Marokkaansche* Majesteit, bij het neemen van zes Koopvaardijschepen, zints den Jaare 1732, tot Slaaven gemaakt: van de vroegst genomene was slegts één enkel Man, van de laatere één meerder getal, nog in leeven: dat van allen beliep

één

één en veertig; en dewijl, door ziekte, ongeluk, mishandeling en moord, eenigen van 't gestrande Volk des Oorlogs-Fregats, middelerwijl, uit het leeven gerukt waren, bleeven 'er honderd en negen ter lossinge over.

De Lospríjs deezer honderd en vijftig Persoonen, en het Geld voor de Vernieuwing van den Vrede, vondt men op 318954 Guldens, behalven nog eenig Geld, ten geschenke voor de *Mooren*. Wanneer deeze Overeenkomst getroffen, en, daags daar aan, door de *Hollandsche* Gevolmagtigden de Heeren BUTLER, en twee Bassas van wegens den Keizer van *Marocco*, getekend was, kondigde men terstond den Geloste̱n het heuglijk nieuws hunner herkregene en duurgekogte Vrijheid aan, en werden zij, nog dien zelfden dag, tegen de bedongene Lospenningen, op deeze behoedzaame wijze uitgewisseld. Zo ras de Vrijgekogten zig in de *Moorsche* Sloepen begeeven hadden, om na 't Oorlogschip van den Kapitein HOOGSTRAATEN overgevoerd te worden, zetten de Kapiteins der Oorlogschepen hunne Sloepen met het Losgeld uit; een bedrijf van wederzijden met twee Seinschooten aangekondigd. Vervolgens roeiden de Sloepen elkander te gemoet; te halver wege bij elkanderen gekomen, gingen de Gelosten in de Sloepen van de Oorlogschepen over, en wierdt het Losgeld in de *Maroccaansche* ontscheept. Reeds voor het einde van Slachtmaand bereikten de Verlosten de Haven van *Gibraltar*, waar zij van de gelede̱ne ongemakken een weinig uitgerust zijnde, op het Oorlogschip van Kapitein HOOGSTRAATEN, en dat des Kapiteins VAN STOKKEN verdeeld, nog voor het einde des Jaars, na 't Vaderland stevenden, en in Sprokkelmaand des volgenden Jaars behouden *Texel* bereikten. *Amsterdam* aanschouwde het zeer aandoenelijk tooneel der ontmoetinge deezer Vrijgemaakten, Inboorlingen en Buitenlanders, onder welken eenigen van vroegtijdig genomene Koopvaarders, die Jaaren lang in slaafsche ketenen gezugt, en de hoope der verlossinge reeds opgegeeven hadden. Onbeschrijflijk groot was de dankbaarheid voor dit geschenk der Vrijheid, met geen schatten op te weegen. Wie geene bijzondere betrekking tot hun hadt, en alleen de inspraaken der gemeene Menschlijkheid hoorde, voelde het wel-

welgeplaatste hart kloppen van de tederste aandoeningen; en was de vreugd van Bloedverwanten en Vrienden, deeze wedergekeerden begroetende, boven alle beschrijving. — Kapitein STENIS begaf zich voorts na *'sGravenhaage*, om de Hooge Regeering, en haare Koninglijke Hoogheid, dank te zeggen voor de goedheid in 't lossen van hem en de zijnen beweezen.

Zie *Nederl. Jaarboeken*, 1753.

STRICK, (JOHAN) *de Jonge*. Op 't geen wij, in het achtentwintigste Deel van ons Woordenboek, slegts met een woord, aangaande deezen Staatsman, verhaalden, diene het volgende tot een aanhangzel en verdere uitbreiding. Na de Unie, in den Jaare 1579, te *Utrecht*, gesloten, wierdt hij; op den vijfden Maij des volgenden Jaars, tot Sekretaris der nader Vereenigde Gewesten aangesteld. *Steenwijk* was thans door de *Spanjaarden* belegerd. Om het ontzet daar van te bewerken, hadden de Staaten der nadere Vereeniginge Afgevaardigden na *Kampen* gezonden. Onder deeze bevondt zich JOHAN STRICK, die zich zoo vlijtig van zijnen pligt kweet, dat het ontzet der Stad, klein op zich zelve, doch, om haare ligging, van de hoogste aangelegenheid, grootendeels aan zijn beleid wierdt toegeschreven. Zijne Meesters erkenden deeze en andere diensten, reeds vroeger den Lande beweezen, in den Jaare 1581, met eene buitengewoone vermeerdering zijner Jaarwedde. Naa het scheiden van den Landraad, wierdt STRICK, op den tweeëntwintigsten Januarij des Jaars 1592, aangesteld tot Geheimschrijver der Staaten van *Utrecht*; zijnde aldus de eerste, welke dat Ampt bekleedde, als hebbende de gemelde Staaten, tot dien tijd toe, geen anderen Sekretaris, dan dien van het Kapittel ten Dom gehad. Van wegen de moeilijkheden, welke STRICK, in den aanvang van LEICESTERS bewind, bejegende, leide hij, in den Jaare 1589, zijne bediening neder, ten behoeve van den ongelukkigen GILLIS JANSZ VAN LEDENBERCH. Zedert schijnt STRICK een amptloos leeven geleid te hebben, tot in den Jaare 1593, wanneer hij tot Algemeene Rentmeester wierdt aangesteld,

waarbij, nog, in den Jaare 1602, de post kwam van Raad en Sekretaris van FLORIS VAN PALLAND, Graave van *Kuilenburg*. De Heer JOHAN STRICK overleedt in die Stad, in de maand September des Jaars 1604, en wierdt 'er insgelijks begraaven. De Oud-Pensionaris VAN WYN heeft zijne *Bijvoegfels en Aanmerkingen* op J. WAGENAAR, met 's Mans afbeelding verrijkt.

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegzels* enz.

STRUIK (NICOLAAS) wierdt, op den negentienden Maij des Jaars 1687, te *Amsterdam* geboren. Zints zijne vroege jeugd, toonde hij groote genegenheid voor de Wiskunde, en de daar mede vermaagschapte Weetenschappen. Tot rijper jaaren gevorderd, maakte hij zijn werk van het geeven van onderwijs in die Weetenschap, als mede in de Zeevaart- en Starrekunde. Met zeer veel lof en toejuichinge bekleedde hij dien post, genoegzaam tot aan het einde van zijn leeven, 't welk ter lengte van bijkans tweeëntachtig jaaren werdt uitgerekt. Hij overleedt op den vijftienden Maij des Jaars 1769. 's Mans nagelaatene Schriften, de genoemde Weetenschappen, en eenige andere, betreffende, zijn in ieders handen.

SWALMIUS, (ELIAZAR) afkomstig uit een oud en aanzienlijk *Hollandsch* Geslacht, aan de voornaamste *Delffche* en andere Familien vermaagschapt, was een der vier Zoonen van HENRICUS SWALMIUS, eersten Predikant van *Rhoon*, in den Jaare 1580, ter welker plaatze, na dat hij 1602 te *Bleiswijk* gestaan en gestorven was, op zijn verzoek in de Consistorij aldaar begraven is.

ELIAZAR was Proponent, zijnde in den Jaare 1605 Predikant geworden te *Poortugaal* en *Hoogvliet*, onder *Rotterdam*, en van daar beroepen in den Jaare 1612 te *Schiedam*, hebbende, terwijl hij daar stondt, in den Jaare 1615 de Kerk van *Utrecht* eenigen tijd bij Leeninge bediend; in den Jaare 1621 wierdt hij van *Schiedam* te *Amsterdam* beroepen, maar die

die van *Schiedam* weigerden hem te ontslaan, en gaf zijn Eerw. niet eer over, voor dat zulks door de *Zuidhollandsche* Sijnode wierdt gelaat. Hij stierf in zijne dienst te *Amsterdam*, in den onderdom van 70 Jaaren, en wierdt den achtsten van Zomermaand 1652, in de Oude Kerk begraven.

Het is aanmerkelijk dat deeze ELEAZAR, en zijne twee Broeders ARNOLDUS en HENRICUS, waar van de eene te *Westmaas* en *'sGravesande*, en de andere te *Alblas*, *Beijerland*, *den Briel*, *Delft* en *Haarlem* Predikanten geweest zijn, tot zulken hoogen ouderdom gekomen zijn, dat de eerste 47, de andere 42, en de derde 49 Jaaren het Leeraarambt waargenomen hebben, en zijn van ARNOLDUS SWALMIUS insgelijks drie Zoonen geweest, die ook ieder ten minsten 40 Jaaren op één standplaats den Predikdienst bekleed hebben.

Uit dit Geslacht, 't geen nog in weezen is, door de twee nagelaaten Zoons van wijlen Dr. JOHANNES SWALMIUS te *Delft*, Zoon van Mr. ADRIAAN SWALMIUS, in den Jaare 1747 Pensionaris der Stad *Schiedam* en Bewindhebber van de West-Indische Compagnie, zijn verders veele Predikanten, bij de Reformatie in *Nederland*, voortgevloeit; waar van in Pourtrait uitgaan meergenoemde ELEAZAR door REMBRAND, en HENRICUS door FRANS HALS geschilderd.

Zie BRAND, *Histor. der Reform. Kerkelijk Register*, &c.

T.

TAK; (*Oeconomische*) zie MAATSCHAPPIJ (*Haarlemsche*).

TANJÉ, (PIETER) geboren te *Bolsward*, in *Friesland*, heeft, te *Amsterdam*, het grootste gedeelte van zijnen leeftijd gewoond. In zijne vroege jeugd voer hij, als knegt, op een Beurtschip, van *Bolsward* op *Amsterdam*. Zijne natuurlijke zucht voor de Tekenkunst, deedt hem zijnen meesten ledigen tijd daar aan besteeden. Daarenboven hieldt hij zig, bij

wij-

wijlen, bezig met het snijden van koopere Tabaksdoozen, hoedanige bij de Vaarensgezellen in gebruik zijn. Inmiddels kreeg hij, te *Amsterdam*, kennis aan JAKOB FOLKEMA, een niet onverdienstelijk Graveerder. Deeze, de begaafdheid van den hupschen TANJÉ vernomen hebbende, wekte zijnen lust, om na een meer aanzienlijk beroep te streeven, en om te *Amsterdam* zig metter woon te komen nederzetten. Hier kwam hij in kennis met de beroemde Mannen JACOB DE WIT, CORNELIS TROOST, BERNARDUS PICART, B. F. DU BOURG en JACOB HOUBRAKEN. Gemoedigd door het voorbeeld van deeze, oefende hij zig vlijtig in de Teken- en Graveerkunde. In den Jaare 1734, gaf TANJÉ de eerste proeve zijner vorderingen, in de uitgave van twee groote Vels Prenten, naar de Schilderstukken van PARMENTANTNY. Om een eerlijk bestaan te hebben, bepaalde hij zig, vervolgens, tot het graveeren van Titels, Pourtraiten en Plaaten in Boeken. De Boekverkooper ISAAC TIRION stelde hem te werk, aan zijnen fraaien Prentbijbel. Voorts zijn veele Teekeningen en Schilderijen van CORNELIS TROOST, door hem, in 't koper gebragt. Doch zijn grootste kunstvermogen heeft hij te werk gesteld, aan de Plaaten, welke hij voor de *Gallerij van Dresden* vervaardigd heeft. PIETER TANJÉ is op den negentwintigsten Junij des Jaars 1761, te *Amsterdam*, overleeden.

TEMMINCK, (EGBERT DE VRY) een der beroemdste Staatsmannen zijner Eeuwe, wierdt te *Amersfoort* gebooren, in den Jaare 1701, doch begaf zig, al vroeg, in zijnen leeftijd, met der woon na *Amsterdam*. Voor de eerstemaal wierdt hij Schepen, in den Jaare 1727, en was het, sints dien tijd, nog negen maalen, om, vervolgens, in den Jaare 1749, het Burgemeesterlijk gestoelte te beklimmen, zo als, sedert, meer dan twintig maalen, geschied is, tot in den Jaare 1785; in de maand Junij van welk jaar hij, ongehuwd, zijne dagen eindigde, in den ouderdom van vierentachtig jaaren en zes maanden. Daarenboven was de Heer TEMMINCK Raad in het Kollegie ter Admiraliteit, Bewindhebber der Oostindische Maatschappije, en Commissaris Politiek. 's Lands Geschiedenissen leeren, hoe veel gezags de Heer TEMMINCK, in

in het bewind der zaaken van Stad en Vaderland, heeft gehad, geduurende, vooral, ook de laatste zeer onrustige jaren van zijnen leeftijd. Om den eerbied, welken hem de Burgerij toedroeg, was VADER TEMMINCK de naam, met welken hij, veelal, in de wandeling, betiteld wierdt.

TEMPEL, (OLIVIER VAN DE) *Heer van Korbeeke*, was, in den Jaare 1603, Voorzitter van den Krijgsraad, en hadt, in de haatelijke tijden, die hij beleefde, meer dan dertig jaaren, met veel ijver en getrouwheid, aan het Vaderland zijnen dienst beweezen. Zonderling, en de vermelding wel waardig, was het ongeval, welk hem, nevens den Markgraave van MALASPINA, bejegende. Geduurende het beleg van *'s Hertogenbosch* hadden zij te zamen, bij Prins MAURITS, in het Leger te *Vugt*, het Middagmaal gehouden. In het wederkeeren na *Vlijmen*, een Dorp in 't Land van *Heusden*, naast elkander rijdende, vloog een en dezelfde Kanonskogel, uit de straks genoemde Stad geschoten, niet alleen door den buik hunner paarden, zodat ze straks dood ter aarde vielen, maar brak tevens den Rijderen hunne beide beenen. De Heer VAN DEN TEMPEL overleedt nog dien zelfden avond aan de bekomene kwetzure. De Markgraaf droeg er het leven af; doch zijne beide voeten hebbende verloren, moest hij zich gewennen, op stelten te gaan.

Zie E. VAN METEREN; GROTII *Annales*.

THEUMIS. (JANNETJE) Van vrugtbaare huwelijken ontmoeten wij verscheide voorbeelden hier te Lande. De Vrouw, hier genoemd, mag op de lijst van veele kinderen baarende Moeders wel gesteld worden. Echte bescheiden vermelden, dat zij *zesendertig* wettige kinderen ter waereld hadt gebragt. Zij was geboren en woonde te *Hoorn*, en moet eene vrouw van behoeftige omstandigheden geweest zijn. Immers leest men in de Resolutien der Algemeene Staaten van den Jaare 1603, op de dagteekening van den vierentwintigsten van Junij, *dat haar eene Aalmoes van twaalf Guldens, van 's Lands wege, was toegelegd.*

TROOST,

TROOST, (WILHELMUS) in den Jaare 1684, te *Amsterdam* geboren, was een leerling van den vermaarden Landschapschilder JOHANNES GLAUBER. Op den ouderdom van achtentwintig jaaren begaf hij zig na *Dusseldorp*, alwaar hij, voor het Keurvorstlijk Kabinet, zijn kunstvermoogen oefende, en zig, eerlang, in 't Huwelijk begaf, met JACOBA MARIA VAN NIKKELEN, Dogter van den Landschapschilder JOHANNES VAN NIKKELEN, ten dien tijde, in dienst van den kunstlievenden Keurvorst JOHAN WILLEM. De Huisvrouw van TROOST, insgelijks, eene Schilderes, hadt het schilderen van Bloem- en Fruitstukken, van HERMAN VAN DER MYN, geleerd. Naa den dood des Keurvorsts, welke, kort daar nàa, van dien zijns Schoonvaders wierdt gevolgd, verliet TROOST, met zijn Gezin, *Dusseldorp*, en bezogt, van tijd tot tijd, verscheide Plaatzen, overal de Pourtraiten van veele aanzienlijke lieden schilderende, onder andere dat der Prinsesse van SULTSBACH. Vervolgens kwam hij te *Haarlem*, alwaar hij, gedeurende het tijdverloop van tien jaaren, veele Teekeningen van Landschappen, meest met waterverwen, maakte, die groote verdiensten hadden. Eindelijk keerde hij in zijne Geboorteſtad terug, alwaar hij het schilderen van Landschappen, in olijen waterverwen, tot zijnen dood toe, heeft geoefend. Zijn Zoon, JAN HENDRIK TROOST *van Groenendoelen*, naa, eenigen tijd, het Patroonteekenen bij de hand gehad te hebben, heeft vervolgens insgelijks het schilderen van Landschappen ondernomen, en in die kunst, met groot regt, een zeer beroemden naam verworven. Eene menigte Zaalen en Kamers, te *Amsterdam*, kan daar van getuigenis draagen.

V.

VITRINGA, (CAMPEGIUS) *de Vader*, was een wonder van geleerdheid, een sieraad zijner Eeuwe en van de menschlijke natuur. De hoogagting, welke wij, zints wij met 's Mans Schriften eenigzins zijn bekend geworden, zijner naagedagtenisse hebben toegedraagen, doet ons verschooning aan onze

Leezers vraagen, dat wij zijns niet vroeger gedagt hebben, en nu de gelegenheid waarneemen, om, met de woorden van den geleerden YPEY, onze Verzameling met een belangrijk Artikel te vermeerderen. „ CAMPEGIUS VITRINGA was geboren te *Leeuwaarden*, den 16 van Bloeimaand 1659. Als *Kandidaat* wierdt hij te *Franeker*, ten Jaare 1680, tot Hoogleeraar in de Oostersche Taalen, en 1682 in de Godgeleerdheid beroepen; waarna hem in 1693 ook het Akademisch onderwijs in de Kerkhistorie is opgedraagen. In deeze drie onderscheiden betrekkingen heeft hij bij zijne leerlingen, en bij de geheele geletterde wereld, den grootsten roem behaald: als zijnde een nuttig werktuig in de hand der Voorzienigheid, om door mond en pen het rijk der waarheid uittebreiden en te bevestigen. In 's mans leevensbijzonderheden zien wij weder bewaarheid, dat de ijver voor het *Voetianismus* aan dien voor het Stadhouderlijke huis ten engsten verknocht was. Ten jaare 1698 werd hij als Hoogleeraar te *Utrecht* beroepen, in de stede van zijnen Meester WITSIUS. Hij nam deeze beroeping aan: en maakte zich reisvaardig: maar wat gebeurt er? WILLEM DE DERDE, Koning van *Grootbrittannien*, kwam met zijnen Stadhouderlijken invloed, die hier te lande meer gold, dan zijn Koninglijk gezag in *Engeland*, tusschen beiden, stremde den voortgang der beroeping, en drong den *Utrechtenaaren*, tegen hunnen wil en zin, HENRICUS PONTANUS op: daar toe waarschijnlijk ook aangezet zijnde door de nijdgierige oorblaazerijen des *Voetiaanschen* aanhangs, die toch veel op den Vorst vermogt. VITRINGA bleef met genoegen te *Franeker*: de studeerende Jongelingschap verblijdde zich, en het stond ook den Staaten van *Friesland* bij uitstek wel aan. En schoon hij na den dood van Koning WILLEM, in 't Jaar 1702, andermaal, op de voordeeligste voorwaarden, te *Utrecht* beroepen wierdt, was hij edelmoedig genoeg, om deeze beroeping van de hand te wijzen; waarop de Friesche Staaten zijne jaarwedde aanmerklijk verhoogden, ten bewijze van het belang, 't welk zij in zijn verblijf stelden. Hij bleef het sierfel en steunsel der Friesche Hoogeschool zijn leeven lang, en stierf, aan eene beroerte, den 31 van Lentemaand 1722. — Eenen schat van kundigheden had de man opgedaan in zij-

zijne werkzaame jeugd, voornaamlijk onder de Akademielessen van WITSIUS, die vrij wat zorg voor hem droeg, en die, te *Leeuwaarden* nog Predikant zijnde, hem reeds van kindsbeen af in den Godsdienst onderweezen had; van welk onderwijs VITRINGA naderhand met een bijzonder genoegen en met de aangenaamste nagedachtenisse dikwerf gesproken heeft. Van WITSIUS had hij geleerd, vrij te denken over de leer van het Evangelie, en geene oude of nieuwe gevoelens als de zijnen aan te neemen, dan voor en aleer hij alles rijplijk en met een bedaard oordeel overwoogen had, en schoon hij van de orde der *Coccejaanen* zijn mogt, nimmer anders, dan, volgens het overreedend licht van zijn geweeten, derzelven leerwijze en begrippen voor te staan. (*) Van WITSIUS had hij geleerd, zich door geene partijzucht vooringenomen en beheerschen te laaten, zich met geene onnutte twisten te bemoeijen, zich in zijn voorstel zorgvuldig te wachten van schoolsche scherpzinnigheden, en de leer der waarheid niet te bederven door de Filosophien van DESCARTES. En van alles wat hij van WITSIUS, en wat hij van anderen geleerd had, wist zijn schrander oordeel het schoonste gebruik te maaken. Spreekende bewijzen daarvan zijn er voorhanden in zijne Schriften, welken hij van tijd tot tijd in het licht heeft gegeeven, of welken hij voor de pers bestemd had, en zijne vrienden, na deszelfs dood aan de geleerde wer-

(*) „ Zullen wij durven verschijnen benoemd met naamen van menschen voor den Rechterstoel van den Heere Jesus? Zullen wij ons daaronder kunnen dekken voor zijn alziend en scherpziend oog, dat niet zal zoeken, dan *na waarheid in het binnenste?* Zullen wij als geestlijke Krijgsknechten met een ander Veldteken, dan dat van zijne banier, voor hem verschijnende, gekend en bemind worden?" — Zo spreekt VITRINGA in 't aanhangsel der voorrede voor de tweede Nederduitsche uitgave van zijne *Aphorismi.* Hij hadt dus, even als zijn leermeester WITSIUS, geen behaagen in Sektenaamen, maar wenschte alleen genoemd te worden naar KRISTUS.

wereld bezorgd hebben. De meesten zijn allenthalve bekend en in ieders handen. 't Uitmuntendste Werk is zijne *Commentarius in Librum Prophetiarum Jesaiæ* II. *vol. in fol.* uitgekomen te *Leeuwaarden* 1714. HASÆUS noemt hetzelve een bij uitstek schoonen schat van uitgebreide en buitengewoone geleerdheid. (*) Alles, wat men in een uitlegkundig ge-

(*) „ *Bibl. Brem.* CL. VI. p. 746. TE WATER in zijne *Oratio* de *Theologo erudito*, van VITRINGA spreekende, zegt pag. 73. *Dum Commentarius in Jesaiam legetur, legetur autem semper ab omnibus, qui plura ex uno libro, quam ex centenis aliis, addiscere cupiant, in* VITRINGA *Theologus eruditissimus spectabitur.* Deeze *Commentarius* is ook vertaald in het Nederduitsch door BOUDEWYN TER BRAAK, Rektor te *Woerden*, en uitgegeeven te *Leijden* 1739, gelijk ook in het Hoogduitsch met eene Voorrede van MOSHEIM te *Halle* 1749. Aan het schrijven van dit Werk, heeft de geleerde Man alle zijne vermogens ten koste gelegd. Men vergelijkt hetzelve wel eens met zijne *Verklaaring van de Evangelische Parabelen*, en verwondert zich over het wijdgapend onderscheid tusschen deeze beide schriften, ten aanzien van behandeling, zo wel als van bondigheid: maar men diende toch bij het laatste Boek in opmerking te neemen, dat hetzelve oorspronglijk een *Akademisch Diktaat* is, 't welk, zonder opzetlijken arbeid, den Studenten in het Kollegie voorgezeid was, enkel op eenige aantekeningen voor het geheugen, en eenige vergaderde gedachten, welken de Hoogleeraar gewoon was te vormen, een zeer kleinen tijd voor het uur der lessen. Men leeze 's Mans brief in de Voorrede van dit werk, aan D'OUTREIN geschreeven, die de Nederduitsche vertaaler van hetzelve is, *bl.* 3. Volgends VITRINGAS eigen betuiging was het een zeer onvolkomen stuk. Met dit alles moet men zich echter bevreemden over den zonderlingen smaak van den geleerden Man, in het verklaaren van den gemeenden propheetischen en verborgen zin der Parabelen.

geschrift vorderen kan, wordt daarin aangetroffen. Zijne uitleggingen van het propheetische zijn meer volgends de regels van COCCEJUS, dan van WITSIUS; doch in veelerlei opzichten wijkt hij ook geheelenal van hem af. De reden daar van geeft hij op in de voorrede van het Werk. Daarin volgt hij deezen zo wel als geenen, dat hij oorspronglijk denkt, en op een vrijen trant zijne gedachten ter neder schrijft. Hij neemt wel de verklaaringen en opvattingen van anderen over, maar niet, dan na alles eerst naauwkeuriglijk in de schaal van zijn eigen keurig doorzicht gewoogen te hebben. In alles gaat hij te raade met zijn eigen licht en kunde. — Dan inzonderheid vordert ons oogmerk, te gewaagen van des geleerden Theologants Sijsteme, of liever, Akademisch Handboek, waarin de leer der Hervormde Kerk in korte stellingen wordt voorgedraagen. Dit Werkje kwam in de wereld ten Jaare 1688 te *Franeker*, in 8vo. onder den Tijtel van *Aphorismi, quibus fundamenta Sanctæ Theologiæ comprehenduntur;* en is vervolgens met verbeteringen en vermeerderingen een en andermaal herdrukt, als 1690, onder den Tijtel van *Aphorismi, quibus Fundamenta Theologiæ comprehenduntur; secunda hac editione, quibusdam in locis aucti, et Testimoniis S. S. confirmati*, 1693 onder den Tijtel van *Aphorismi, quibus Fundamenta Doctrinæ Christianæ comprehenduntur; tertia hac editione, quibusdam locis aucti et castigati;* en 1702, wanneer het den Tijtel kreeg van *Doctrina Christianæ Religionis per Aphorismos summatim descripta. Editio quarta, cui nunc accedit ὑποτύπωσις Theologiæ Elencticæ.* Naderhand is het onder den zelfden tijtel nog eens uitgekomen te *Franeker* 1714. Alle deeze uitgaven zijn telkens zeer naauwkeuriglijk uitgevoerd, en met nieuwe bijvoegselen verrijkt, schoon zulks anders op den Tijtel van de laatste niet gemeld staat. 't Werk is ook overgezet in het Nederduitsch, en verscheiden keeren aan den Nederlandschen leezer op nieuw ter hand gesteld. Allereerst kwam het uit te *Delft* 1696, in 8vo. met eene kleine Voorrede van den Schrijver, onder den Tijtel van *Korte stellingen, in welke vervat worden de grondstukken van de Kristlijke leere.* Daarop is het viermaalen 1708,

1717, 1730 en 1736 op nieuw in het licht verscheenen: de twee eerste herdrukken zijn naa het oorspronglijke telkens verbeterd, maar de twee laatsten hebben niets nieuws, behalven den tijtel. Deeze Nederlandsche vertaaling, door eenen ongenoemden Predikant uit eene der *Hollandsche* Steden bezorgd, is onder het opzicht, en onder de verbetering van VITRINGA zelven, in 't licht gegeeven, die het hier en daar met eenige bijvoegselen, welken in 't Latijn niet gevonden werden, vermeerderd heeft. Niettegenstaande dit is de overzetting over 't algemeen vrij slecht. —— Des Hoogleeraars doel in het opstellen van dit werkjen was, om zich in zijne jaarlijksche lessen naa eene gezette orde te regelen, en telkens aanleiding te hebben, om over zaaken, in de Stellingen kortlijk vervat, breedvoeriglijk te spreeken.

„Deeze *Aphorismi*, of, zo als het naderhand heette, *Doctrina Christianæ Religionis*, is een onwaardeerbaar Stuk. Ik wil geern betuigen, dat ik nooit schooner Theologisch leerboek uit de voorige eeuwen, dan dit, hoe klein hetzelve ook zijn moge, geleezen hebbe: voornaamlijk moet ik zulks zeggen van het eerste opstel, zo als het door den Schijver 1688 uitgegeeven is: dit overtreft de andere uitgaven in eenvoudigheid, duidlijkheid en bondigheid. Men ziet in dit Werk, dat hij over de leer der *Godlijke Testamenten en Verbonden* heel anders dacht, dan doorgaans de lieden van zijne orde; en ook dit bewoog hem mede, dit werkjen te gaan schrijven, en zich daaromtrent te verklaaren.

„De *Methodus Fœderalis* (of de *Verbondsvoordragt*), zo als dezelve behandeld werd van de egte volgelingen van COCCEJUS, behaagde aan VITRINGA geheel niet. Op het denkbeeld *der verbonden, tusschen God en den mensch*, het gansche stelsel der Godgeleerdheid te stichten, had, volgens zijne begrippen, niet alleen veel onvoeglijks, maar kon zelfs niet aangaan, uit hoofde van het menigvoudig menschlijke, 't welk er moest onder loopen, en ook niet bestaan met eene gezonde uitlegging der Heilige Schrift. Hoe zeer hij in alles niet overeenstemde met COCCEJUS, was reeds gebleeken uit zijne *Aanleiding tot het regt verstand van den Tempel van* EZECHIËL, uitgekomen te *Franeker* 1687; en uit zijne

Apho-

Aphorismi bleek zulks niet minder. — De leer des *Werkverbonds* vondt hij niet schriftmaatig: Hij was daar in eens gevoelend met PAREUS, die elders zegt: „ *Sommigen onderscheiden het verbond van God met den mensch in een natuurlijk of werkverbond, of in een genadeverbond: maar voor zo verre mij bekend is, wordt er nergens in de Schrift van een natuurlijk verbond gewag gemaakt: en ook er kan geen natuurlijk verbond zijn.* Het denkbeeld van een *Verbond tusschen God en den mensch* konde, zijns inziens, alleen maar gebragt worden tot *de huishouding der genade,* gelijk zulks ook eeniglijk bij hem scheen begunstigd te worden door de uitspraaken der Schrift en der reden.

„Ten aanzien van de *Leer der Verbonden* is VITRINGA, onder de *Coccejaanen,* de eerste geweest, die gezeid kan worden, zich naar den Bijbel geschikt, en zich van Bijbelsche spreekwijzen bediend te hebben. De leer der Evangelische bedeeling wordt in de brieven van PAULUS voorgesteld, onder het denkbeeld van een *Verbond* tusschen God en den mensch: ik laat het daar, of dit voorstel letterlijk, dan of het leenspreukig moet worden opgevat. Hier mede kan men vergelijken alle die plaatzen uit het Oude Testament, waarin van een *verbond* tusschen God en de *Israëliers* gewaagd wordt, als GEN. XVII: 9 en 19, EXOD. XXIV: 8, NEH. I: 5, JER. XXXI: 31. en meer anderen. — De Kerkvaders en laater Godgeleerden, hebben langen tijd de geloofsleer behandeld, zonder van de leer der Verbonden veel te reppen. Ten laatsten heeft COCCEJUS, 't gene wij daarvan in den Bijbel vinden, begonnen door te denken, en in de Godgeleerdheid daar van de scheering en inslag gemaakt. Zulks geschiedde van hem met sterke overdreevenheid. Hij pronkte het met zijne eigen onderstellingen op, zonder het groote onderscheid tusschen menschlijke verbonden, en zulken, welken God gezeid wordt, met den mensch aangegaan te hebben, in acht te neemen. — Dan dit voorstel des Bijbels, door COCCEJUS en zijne volgers misbruikt, en door hunne bekrompen denkbeelden, welken zij van de menschlijke rechtsgeleerdheid en van onze Westersche rechtbanken ontleend hadden, misvormd, heeft VITRINGA weder meer tot zijne oorspronglijke

zuiverheid gebragt, en met de verheven bedrijven der wijze Voorzienigheid des genaderlijken Hemelvaders, zonder kunstmaatigen omslag, in een eenvoudig verband gezet. 't Geene WITSIUS ter verbetering der Verbondsmethode begonnen was te bewerkstelligen, heeft VITRINGA vervorderd. WITSIUS had nog veele ongepaste en onvoeglijke termen, in de menschlijke vierschaaren gebruiklijk, in zijn sijstema behouden, maar VITRINGA heeft ze zich meerendeels kwijt gemaakt, zo dat zijne voordragt vrij schriftuurlijk is.. VITRINGA heeft derhalven de *Verbondsmethode* grootlijks verbeterd. Men ziet wel in dit werk het *Coccejanismus* doorstraalen, maar de voordragt der denkbeelden en leerstellingen is gansch onderscheiden van alle andere sijstematische opstellen der *Coccejaanen*, die vóór dit werkjen ooit het licht gezien hebben. — Overal ontmoet men in dit boek de heerlijkste proeven van des Auteurs bondige kunde, zuiver oordeel, naauwkeurige netheid, zedige onpartijdigheid, waarheidlievende vrijheid, en tevens van regtzinnigheid. Hoe vrij hij ook weezen mogt in het onderzoeken der waarheden, en in het opgeeven van zijne bijzondere gevoelens, nergens ziet men hem de paalen der regtzinnigheid overschrijden, nergens van de leer der Godlijke genade afwijken. Met verstand en bezadigdheid ijvert hij tegen het *Pelagianismus*, en wat daar na zweemt; men leeze, bij voorbeeld, §. XIV. en de volgenden van het vijftiende Hoofdstuk. Allerwege toont hij, hoe zeer hij het in de grondstellingen met de leer der Hervormde Kerk ééns is. Wijders heeft hij wel alles naauw in elkanderen geknoopt, maar evenwel voor klaarheid en duidlijkheid gezorgd. De eene waarheid laat hij uit de andere afvloeijen, en alien hangen zij zamen, als eene wèl geschakelde keten. Er is weinig Wijsgeerigs en Scholastieks in. Kan hij het Scholastieke niet wel vermijden, hij gebruikt de Schoolsche termen met omzichtigheid, en geeft er door zijne manier van uitdrukken eene verstaanbaarheid aan, die ze draaglijk doet worden. In de eerste uitgave wordt bij voorbeeld de leer der Drieëenheid, die door de Schoolgeleerden anders zeer verdonkerd pleegt te worden, zo eenvoudig, zonder kunstwoorden, beschreeven, betoogd en verdeedigd van hem, als

of

of hij vóór de Kerkvergadering van *Nice* geleefd hadde, en er over dezelve nog weinig of niet met af getwist waare. Met opzet schijnt hij het woord *persoon* achter wege te hebben gelaaten. „ De éénige God," schrijft hij §. CXXII. „ is Vader, Zoon, en Heilige Geest." In de volgende uitgaven echter treft men het woord *persoon* meermaalen aan; en hij geeft er in het vierde Hoofdstuk §. VII. deeze beschrijving van; „ een persoon is *iets* dat aanweezig, met „ verstand begaafd, en met niets anders vereenigd is." Hoe min voeglijk ook dit woord, dus beschreeven, bij het leerstuk der onbegrijplijke Drieëenheid te stade komt (*), zo is ech-

(*) „ Over de onvoeglijkheid van het woord *persoon* in de leer der Drieëenheid, kan men naleezen de *Philosophische Aanmerkingen omtrent de Christl. Religie* van G. F. MEYER, I D. *bl.* 648—654, en mijne aanteekeningen op het, door mij vertaalde werk, van ROSENMULLER, *Historisch Bewijs voor de waarheid van den Kristlijken Godsdienst*, bl. 317—319. AUGUSTINUS stond zelfs al het woord *persoon* niet te wel aan: Men leeze hem daar over na in zijn geschrift: *de Trinitate*, *Lib.* V. *Cap.* 9. *Cijp. Tom.* VIII. *Edit. Bened. Antverp. col.* 592, Conf. TURRETINI Opp. I. p. 418. Zeer aanmerklijk is hier het schrijven van MELANCHTHON, in een' Brief aan CAMERARIUS, in 't Jaar 1533. *Lib.* IV. *Epist.* 140. *Bone Deus?* schrijft hij, *quales tragœdias excitabit hæc quæstio ad posteros*, ει εςιν ὑπόςατις ὁ λογος, ει ἐςιν ὑπόςασις τὸ πνεῦμα (sitne sermo hypostasis, sive persona, sitne spiritus hypostasis?) *Ego me refero ad illas scripturæ voces, quæ jubent invocare* CHRISTUM, *quod est ei honorem divinitatis tribuere, et plenum consolationis est*; τὰς τε ιδίας των ὑποςάσεων καὶ διαφορὰς ακριβῶς ζητειν ȣ πᾶνυ συμφέρει (Identitates et differentias hypostasium sive personarum inquirere non plane utile) *Conf.* VEN. H. E. VII. p. 464. — Dit alles nietegenstaande blijft de leer der Drieëenheid eene schriftmaatige leer, die ook van de oude Kerk omhelsd is. — Dan hoe

echter deeze beschrijving niet zo onduidlijk en Scholastiek, als men ze wel bij andere Sijstemaschrijvers aantreft. — Achter de vierde en vijfde uitgave heeft men, blijkens den tijtel, eene *korte schets der wederleggende Godgeleerdheid.* In dezelve worden de voornaamste geschilvraagen, waarover men in de Hervormde Kerk met anders gezinden het niet éêns is, ter nader behandeling, duidlijk geöpperd, zonder dat er eenige beslissing of wederlegging wordt bijgevoegd. Dit aanhangsel kan alleenlijk van eenigen dienst zijn voor een' Hoogleeraar, die in zijne Kollegien zijne lessen daarna inrichten wil, maar is van weinig belang voor eenen enkelen lee.

hoe geheimzinniger deeze leer is, hoe minder vrijheid wij hebben, om menschlijke spreekwijzen ter haare verklaaring te gebruiken en te baat te neemen. Voornaamlijk hadde men zich dienen te onthouden van zulken, die zelven verklaaring noodig hebben, en over welker bepaaling of betekenis de geleerdste Mannen het zelven niet eens zijn. Bekend is het, hoe in deeze eeuw de *Coccejaanen* met de *Voetiaanen* er over getwist hebben, *wat eigenlijk een persoon is?* Men leezé de *Theol. Pacif.* van WITTICHIUS C. XII. §. 149. en C. XVI. §. 227. en de *Append. Quaest.* 145, 149, 150. ALLINGA in zijne *aansp. aan den leezer voor zijn boek van de vold.* J. C. *bl.* 45. en volgg. en 't gene daar tegen geschreeven is van L. RYSSENIUS, *Oude Regtz. waarheid verdonkerd*, Hoofdst. IX. P. MASTRICHT, *Novit. Cartes. Gangraen.* *Sect.* II. C. 34, en M. LEYDEKKER, *Fax Verit.* Loc. IV. *Contr.* 1. — Conf. M. VITR. *ann. in Comp.* C. VIII. I. p. 193 en 194. — Hoe is men het oneens geweest, of het Persoonschap iets *stelligs* of *ontkennends* waare, (*an Personalitas in Deo esset mera negatio, an vero modus positivus Entis?*) hoe hebben BRAUNIUS en MARCK daarover tegen elkander geschreeven? — Zeer wenschlijk waare het, dat een TERTULLIAAN nooit met het woord *Persoon*, ten aanzien van de leer der Drieëenheid, waare voor den dag gekomen.

leezer, weshalven het ook niet zo zeer noodig waare geweest, hetzelve in het Nederduitsch te vertaalen. —

„ Voor zulken die het werk niet bezitten, zal het misschien niet onaangenaam zijn, hier het geheele beloop van hetzelve open te leggen. In de zeven eerste Hoofdstukken houdt de Schrijver de gewoone orde; zij behelzen het vertoog over de Godgeleerdheid, de leer der Heilige Schrift, de leer van God, van de Drieëenheid, van de Besluiten, van de Schepping en de Voorzienigheid. Vervolgens gaat hij over tot het beschouwen van het Godlijk bestuur der menschen in hunnen staat van regtheid, van den Val, van de Zonde en haare gevolgen, en van 't gene men de veroudiug van het Werkverbond noemt. En zo komt hij tot de leer van het Testament der genade, tot het geloof en de bekeering, tot de roeping en de wedergeboorte, tot de goederen van het genade testament, de rechtvaardiging, de heiliging, de volharding der Heiligen, en de Heerlijkmaaking. Hierop volgt de leer van het Verbond der genade, 't welk op Gods eeuwig Testament gegrond is, van den tijd der belofte, welke drie vakken heeft, van ADAM tot ABRAHAM, van ABRAHAM tot MOSES, van MOSES tot KRISTUS, van den tijd der vervulling van de belofte, de leer van den gekomen MESSIAS, de leer der voldoening, de leer aangaande de goederen van het Testament der genade, uit een ander oogpunt beschouwd. Eindelijk handelt de Schrijver ten besluit over de Sakramenten van het nieuwe Verbond en over de Kerk.

„ Uit de aanmerkingen, welken wij over dit werk van VITRINGA te schrift hebben gebragt, is genoegzaam blijkbaar, dat hetzelve een der beste *kompendien* zij, die wij tot nog toe in de Hervormde Kerk aangetroffen hebben. Geen wonder dierhalve, dat veele Hoogleeraars hetzelve bij hunne Akademische Sijstemalessen ten leiddraad gebruikt hebben, en nog gebruiken. Zeer veel verpligting heeft het geleerd Publiek aan 's Mans waardigen Neef, MARTINUS VITRINGA, voorheen Predikant, eerst te *Zuidwoude* in *Friesland*, en vervolgens te *Arnhem*, thands oud van dagen, rustend Leeraar. Deeze geleerde en arbeidzaame *Theologant* heeft ons in Jaare 1761 eene nieuwe zeer vermeerderde uitgave begin-

ginnen te bezorgen, van dit zo belangrijk en voor de Akademie zo bruikbaar leerboek; door bijvoegfelen en verklaringen uitgedeegen tot negen deelen in Quarto, waarvan des negenden deels eerfte ftuk is uitgekomen te *Leijden* 1789: bevattende dit een gedeelte van het Hoofftuk over de Kerk. Zo dat er nu nog alleen maar ftaat uit te komen het tweede ftuk van dit laatfte deel. Dit uitgewijd werk heeft den volgenden breeden tijtel: *Doctrina Christianæ Religionis, per Aphorismos Summatim descripta, Editio Sexta, Cui nunc accedit* υποτυπωσις *Theologiæ Elenchticæ: in usum Scholarum domesticarum.* CAMPEGII VITRINGÆ, *Theol. et Hist. Sacr. Profesforis. Curante* MARTINO VITRINGA, *qui Præfationem, prolegomena, et adnotationes adjecit, nec non Analysin Viri Cl.* THEODORI SCHELTINGÆ. Men moet dit werk houden niet zo zeer voor eene uitbreiding der beknopte leerftellingen van CAMPEGIUS VITRINGA, maar inzonderheid voor eene weezenlijke *Godgeleerde* en *letterkundige Bibliotheek*, zo als SCHELTINGA en CREMER, Hoogleeraars te *Harderwijk*, in de voor 't eerfte deel ftaande *Adprobatie* hetzelve noemen. Onbegrijpelijk veel leezens en arbeids moet de Uitgeever er aan te koste geleid hebben. Verfcheiden jaaren lang moet hij er aan bezig zijn geweest. De inrichting van het werk is dus: Het oorfpronglijke van CAMPEGIUS VITRINGA maakt den Tekst uit; en de bijvoegfels van MARTINUS VITRINGA zijn nooten of aanteekeningen, die onder denzelven geplaatst zijn. In deeze aanteekeningen heeft hij er zich op toegeleid, om de leer van de Hervormde Kerk nader te verklaaren, en wel voornaamlijk, om eene uitvoerige opgave van Boeken te leveren, waarin over de in den Tekst ftaande leer breedvoerig voor of tegen gefchreeven is, en waarin men de meenigvuldige gevoelens van bijzondere Kerken en Leeraars aantreft, welken of aanneemlijk of verwerplijk zijn: zelfs kleine Gefchriften en letterkundige Journaalen worden niet voorbij gegaan. Hij draagt met eene juiste naauwkeurigheid, en met eene edelmoedige opregtheid de dwaalingen van anders denkenden voor, tevens meldende de eigenlijke redenen, welken zij voor hunne zaak te berde brengen, en wel eens daarbij voegende den oorfprong en voortgang eener leer, gelijk hij voor-

voorbeeld, ten aanzien van de leer der *Transsubstantiatie*, in 't tweede stuk van 't achtste deel bl. 665—719. Zomwijlen is hij echter tot vermoeijens omslagtig: en dit heeft voornaamlijk plaats in de laatste deelen: zo als bij voorbeeld in 't eerste stuk van het negende deel over het woord *Ecclesia* en deszelfs betekenis, *bl.* 1. en de volgenden. — Men treft er zeer veel goeds in aan, met betrekking tot de letterkundige Historie der Theologische Weetenschap. Kortom, zeer veel van 't geene men in het ruime vak der Godgeleerdheid begeert te weeten, ontmoet men hier. 't Werk is dus niet alleen voor Studenten, maar ook voor alle Theologanten. In de Inleiding (*Prolegomena*) worden de bijzondere klasfen der Godgeleerdheid opgenoemd en verklaard, als de *uitlegkundige*, de *leerstellige*, de *wederleggende*, de *zedelijke* en de *geschiedkundige* Godgeleerdheid, met het geene tot elke klasse in het bijzonder gebragt moet worden. — De schets van SCHELTINGA had wel achter kunnen blijven, wijl men er toch, wegens het al te snipperend *Analijtische*, weinig nuts van hebben kan.

„ Boven dit alles nog heeft VITRINGA op het voetspoor van GURTLER en HEIDEGGER zich geen geringen lof verworven met zijne praktikaale lessen, over de weezenlijke pligten van den Godsdienst. 't Gebrek aan het behandelen van de eigenlijke leer der Godzaligheid onder de *Coccejaanen* had hij gemerkt, het verwijt van zommigen daarover gehoord, en het nadeel, daaruit ontstaan, zo goed als iemand bevroed. Hij achtte het dus met zijne roeping bestaanbaar, niet alleen, maar ook van de hoogste aangelegenheid te weezen, wanneer hij daarin, naar zijn vermoogen, voorzag, en met mond en pen daarin eenige verbetering bevorderde. Hij is ten deezen aanzien ook niet ongelukkiglijk geslaagd. Zijne Studenten was hij gewoon, iets voor te leezen over de praktijk der Godzaligheid, en naderhand werd hij te raade, om daar over iets in het publiek uit te geeven. Wij hebben van hem een kort begrip der praktikaale Godgeleerdheid, getijteld: *Typus Theologiæ Practicæ, sive de Vita Spirituali, ejusque affectionibus Commentatio*, gedrukt te *Franeker* 1716, en andermaal te *Harlingen* 1741 in 8vo. Dit boeksken is overwaardig ge-

geleezen te worden. Bondigheid in zaaken, zuiverheid in denkbeelden, en netheid in voorstel, maaken hetzelve voor een' iegelijk Kristen zeer belangrijk.

„ Van VITRINGA's andere Schriften, als toch niet tot ons vak behoorende, en zijne daar door verkreegen verdiensten, zullen wij niet gewaagen. Uit het geschreeven is ten overvloede zichtbaar, dat de *Coccejaanen* aan niemand meer verpligting gehad hebben, dan aan hem. Hij is het, die aan hunne geheele manier van denken en leeren eene gewenschte en noodige wending heeft bezorgd, en hun eigenlijk, mooge men zeggen, smaak heeft gegeeven. Groot, algemeen groot is de invloed geweest, welken hij op het *Coccejanismus* gehad heeft. Bijkans tweeënveertig jaaren heeft hij den post van Hoogleeraar waargenomen, met zulk een wijdklinkenden lof, en met zulk eene buitengewoone toejuiching van zijne leerlingen, als ooit eenig Hoogleeraar voor of na hem gehad heeft. Zijn Kollegiekamer, vrij ruim, was altijd opgepropt vol, en kon zomwijlen zelfs de meenigte niet bergen. Van rondom wech, uit *Hongarije*, *Polen*, *Frankrijk*, *Schotland*, *Duitschland*, en geheel *Nederland*, schoolde de bloem der Studieminnende Jongelingschap, die zich aan de beste weetenschap gewijd hadt, om zijne voeten zamen. Onder deezen zijn zeer veelen geweest, die in geleerdheid en aanzien boven anderen hebben uitgeblonken, die de Akademiekatheder, en den Kerkkansel met roem en nut beklommen, en der Protestantsche Kristenheid ten sieraad gestrekt hebben. Het valt dus gemaklijk, hier uit te berekenen, hoe veel goeds de zaak van het *Coccejanismus* bij 's Mans onderwijs heinde en verre, hier en buiten 's lands gewonnen moet hebben. — Het krediet, 't welk de beroemde man allerwege gehad heeft, moet onbedenklijk sterk zijn geweest. Van hetzelve wist hij zich op eene verstandige en voegliike wijze te bedienen; en dit deed hem in zijne onderneemingen ter verbetering van het Theologische der *Coccejaanen* zo voorspoedig zijn. Hij had dus iets, dat zijn' meester WITSIUS eigenlijk ontbrak. Deeze had wel moeds genoeg, om zich tegen de misbegrippen zijner orde te verzetten, en vooroordeelen te bestrijden, maar het gelukte hem niet die

te

te overwinnen; hij haalde zich ondank en laster op den hals. — Indien er in deeze eeuw iemand, als een daadlijke hersteller van het *Coccejanismus*, genoemd kan worden, dan mogen wij ontegenzeglijk VITRINGA noemen, en vrij daar voor houden."

Zie A. YPEY, *Geschiedenis der Sijstematische Godgeleerdheid.*

VLISSINGEN. In ons berigt wegens de beroerten, in den Jaare 1778, alhier voorgevallen, schreeven wij, Deel XXIX. bl. 286, *dat de Vlissinger Fransche Kerkleeraar insgelijks een Request aan zijne Hoogheid ontworp, en alomme ter teekeninge aanboodt*, om naamlijk de Roomschgezinden het oeffenen van hunnen Godsdienst te doen beletten. Gewisselijk schijnen die woorden aantekondigen, dat de Waalsche Gemeente aldaar slegts door éénen Predikant bediend wordt, terwijl egter dezelve, langer dan eene Eeuw, twee Predikanten heeft gehad. Die volzin moet dus nader bepaald worden, gelijk wij doen bij deezen, naa de vriendlijke aanwijzing van den *Tholenschen* Waalschen Kerkleeraar MAZEL, getuigende dat wijlen zijn Vader JEAN MAZEL, in den Jaare 1778, oudste Leeraar te *Vlissingen*, gedurende de beroerte aldaar, nimmer aan dezelve eenig deel heeft genomen, maar integendeel, staande zijnen geheelen dienst, dus ook bijzonderlijk in die dagen der onrust, door zijn liefderijk en bescheiden gedrag, de goedkeuring en hoogagting van alle welgezinden heeft weggedraagen. Dit hebben wij hier wel willen aanteekenen, op verzoek van den Leeraar MAZEL, aan wiens Vaderliefde wij daarenboven eerbiedig hulde doen. Volgens 's Mans aanwijzing voegen wij er nog nevens, dat de Twiststooker was JEAN DES FONTAINES, die zedert Crimineel beschuldigd zijnde, met eerloosheid en ballingschap gestraft wierdt; een Vonnis, welk, naa de Omwenteling van den Jaare 1787, door de Staaten van *Zeeland*, ingetrokken en vernietigd is.

VOOR-

VOORHOUT, (MARIA DUIST VAN) Baronnesse van *Rhede*, Vrijvrouwe van *Renswoude* en *Emminkhuizen*, Vrouw van *Mijnsheerenland*, *Moerkerke* en *Middelharnis*, in leeven Echtgenoote en Weduwe van FREDRIK ADRIAAN, *Baron van Rhede*, Vrijheer van *Renswoude* en *Emminkhuizen*, Voorzitter der Ridderschap 's Lands van *Utrecht*, heeft een onvergankelijken naam verworven, door eene beschikking over haare aanzienlijke nalaatenschap, uit welke de dus genoemde *Stigting of Fondatie van Renswoude* haaren oorsprong heeft genomen. De laatste van haaren Stam zijnde, hadt deeze doorluchtige Vrouw, in den Jaare 1749, een uitersten wil gemaakt, welken zij, in den Jaare 1754, in eenen meer dan negentigjaarigen ouderdom, door den dood bekragtigde, in welken zij, om van andere aanzienlijke Erfbespreekingen niet te gewaagen, het Ambagtskinderhuis te *Utrecht*, en de Weeshuizen te *Delft* en in *den Haage*, tot haare eenige en algemeene Erfgenaamen hadt aangesteld; ruim vijfmaalhonderd duizend guldens beliep van de nagelaatene Schat ieders derde gedeelte. Zo groot en aanzienlijk deeze Erfmaaking is, zo nuttig moeten de bijzondere einden geoordeeld worden, waar toe zij begeerde, dat dezelve zou worden aangelegd. 't Gebeurt vaak, dat in diergelijke Gestichten zich Jongens opdoen, wier ontluikende bekwaamheden hunne verordening tot een hooger beroep, dan dat eens gemeenen Ambagtsmans en Daglooners, aanduidden; doch de bekrompenheid der Middelen, of de vastgestelde Regelen dier Stichtingen, laaten veelal niet toe, die geestneiging, hoe duidelijk zich ook tekenende, door het noodig onderwijs op te kweeken; waar door zij, indien geen eigen kragt hun uit de laagte verheffe, of bijzondere Persoonen zich huns aantrekken, onder den gemeenen hoop, nutloozer voor den Burgerstaat, dan zij anders zouden hebben kunnen worden, doorgaan. — Ter voorkominge hier van wilde de gemelde Vrouwe, dat elk deezer tot Erfgenaamen gestelde Huizen, de Inkomsten van zijn aandeel in de Erfenisse, bepaald zou aanleggen, om eenigen der bekwaamste Jongens, niet jonger dan vijftien Jaaren, afzonderen, in de Wiskunde, Teken- Schilderkunst, Beelhoewerij, en andere Vrije Kunsten, te doen onderwijzen. Deeze Kwee-

ko-

kelingen moesten, door eene onderscheidene Kleeding, van de andere Kinderen afgezonderd, uit deeze Erfenisse, opgebragt en onderweezen worden. — In *Utrecht* zag men eerlang, nevens het Ambagtskinderhuis, een deftig Gebouw uit de inkomsten dier aanzienlijke Hoofdsomme opgehaald, tot Huisvesting deezer veelbelooyende Jongelingen.

Zedert heeft men aan de bepaaling van *Vrije Kunsten*, in welke de Jongelingen moeten onderweezen worden, een meerdere uitgebreidheid gegeeven, bevattende daar onder he Steenhouwen, Scheepstimmeren, Molenmaaken, de Rekenkunde, zo in het Burgerlijke als in het Krijgsweezen, de Zeevaartkunde, de Heelkunst, het maaken van Sterrekundige en andere Werktuigen, Horologien, zelfs het Timmeren en Metzelen, en dergelijke handwerken, zo verre dezelve tot de Bouwkunde, of eenige andere der gemelde vrije Kunsten, vereischt worden. De kleeding der Jongens, welke in dit Gestigt worden opgevoed, en van welke een goed getal, zedert, aan de oogmerken der Stigteresse beantwoordt heeft, bestaat uit een Rok, Kamizool en Broek van blaauw laken, en zwarte kousfen; de Rok van boven met een zwart fluweelen of trijpten kraagje, met rood zaai gevoerd, en met witte metaalen knoopen.

VRIES, (HIDDE DE) misschien een Zoon van den dapperen TJERK HIDDESZ. DE VRIES, hoewel den rang van Schout-bij-nagt bekleedende, is ons, in 's Lands Geschiedenissen, niet voorgekomen, dan in zijne ongelukkige ontmoeting met den beruchten Franschman JAN BART, die den waardigen Vaderlander op een glorievollen dood te staan kwam. Het geval vinden wij aldus verhaald. De Schout bij-nagt, HIDDE DE VRIES, eene *Zweedsche* en *Deensche* Vloot, van over de honderd zeilen, gelaaden met Graanen en Oorlogsbehoeftens, onder 't geleide van twee *Deensche* en één *Zweedsch* Schip van Oorloge, tusschen *Texel* en *de Maaze*, ontmoetende, stopte dezelve; doch, nevens zijne onderhebbende Kapiteinen, beezig zijnde de Zeebrieven te onderzoeken, om te zien, welke laadingen al of niet vrij waren, zagen zij JAN BART, met zeven Schepen van Oorloge, één Brander en één Snaauw,

van verre opdagen. DE VRIES liet, ijlings, het onderzoek staaken en naar den Vijand wenden; maar, reeds in 't opzeilen, hielden de meesten zijner Kapiteinen niet genoeg bij den wind, schoon hij hun zulks toeriep, met bijvoeging, dat de Vijand hier van gebruik stondt te maaken en sein te geeven, om 's Lands Schepen aan te klampen. Dit laatste gebeurde ook daadlijk. BART, zonder schieten, regt op DE VRIES, die heevig vuurde, aanhoudende, gaf, eerst op 't bereik van een musket-schoot, hem de volle laage, waar door er veelen sneuvelden, en klampte hem straks aan boord, terwijl 't overige deel zijner Schepen op die van den Lande aanvielen. Twee der laatstgemelden kweeten zig treflijk, doch wierden, eindelijk, vermeesterd, alzo de vijf overigen, na geenen, of geenen genoegzaamen, tegenweer gedaan te hebben, zig schandelijk op de vlugt begaven. Toen viel er, tusschen den *Franschen* Kommandeur en den *Hollandschen* Schout-bij-nagt, een verwoed gevegt voor, 't welk egter, door de ongelijkheid van Schepen en van Manschap, ten voordeele van den eerstgemelden beslist wierdt. Want, na dat DE VRIES, in de borst met een Pistool-, en in de slinker arm met een musket-kogel, zwaarlijk gewond was, zonder zig over te willen geeven, vloogen de *Duinkerkers* op 's Lands Schip, sloegen er ruim honderd en vijftig mannen dood, bragten den dapperen Schout-bij-nagt nog drie Sabelhouwen in het hoofd toe, en vermeesterden toen dien bodem. DE VRIES was, onlange, getuige van zijn leed. Na *Duinkerken* gevoerd, stierf hij aldaar aan zijne wonden, na dat hem de doorschooten arm was afgezet. De twee andere Schepen, die mede in 's Vijands handen vielen, waren door de Kapiteinen DE VEER en BUCKING gevoerd geweest. De vijf gevlugte Scheepshoofden wierden, bij hunne aankomst hier te lande, uit naam der Algemeene Staaten en van Koning WILLEM, aangehouden, op de Voorpoorte van den Hove geplaatst, en door eenen, daar toe aangestelden, Scheeps-Krijgsraad, verklaard voor eerloos, en onbekwaam om den Lande meer te dienen; wordende hun, op de openbaare strafplaatse, het zijdgeweer, voor de voeten gebrooken.

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegsels enz.*

Vl

W.

WILLEM DE I. Op den wanhoopigen voorslag dien men verhaald vindt dat deeze Prins zou gedaan hebben, „ van, „ na het verbranden der Molens, en het doorsteeken der „ Dijken, met Vrouwen en Kinderen, en het beste der til„ baare haave, scheep te gaan, deeze Lande te verlaaten, „ en een veilige verblijfplaats te zoeken," ontmoet men bij den Heer VAN WYN de volgende Aanteekening. „ Diergelijke denkbeelden zweefden, al in 't begin des oorlogs, in sommige hersenen. De Burgerij van *den Briele* verzogt, reeds in 't laatst van den Jaare 1572, aan 't Geregt dier Stad, „ *huys ende hof te mogen verlaeten*," en zelfs 's Prinsen Lieutenant SONOY schreef, ten Jaare 1573, kort na 't overgaan van *Haarlem*, aan deezen, „ *so uwe Vorstel. Gen.* „ *geen andere middelen en heeft*, is het best, dat ons ge„ trouwe Vrienden ende toegedaane, met Wijf, Kinderen „ ende haer armoetken, dat sy wech kunnen krygen, te „ schepe hem wech maekten." Dan dit strookte, meen ik, nimmer, met die doorzigtige standvastigheid en bedaarden moed, die, ook in de grootste gevaaren, den Prinse altijd verzelde, en hem, ook toen, SONOY deedt ter neder zetten. 't Is waar, dat ORANGE, in 't najaar van 1575, in een nadruklijk Vertoog, aan de Staaten, het Land voordroeg, als in de *uyterste gevaaren des doods*, wanneer men, naamlijk, zig *nalaatig* of *slaphartig* gedroeg; maar, juist dit bijvoegzel, dit *wanneer*, bragt met zig, dat de Prins 'er dat gevaar niet in zag, in het tegengesteld geval. En, waarlijk, hoe ver WILLEM was van wanhoop inteſcherpen, leert men, duidlijk, uit een ander Vertoog, 's Lands Staaten, omtrend deezen tijd, voorgehouden. „ Overmits twijffelagtigheydt, „ irresolutie ende wanhoope, (zegt de Prins) konden onse „ saken, nimmermeer, eenen goede ofte voorspoedigen voort„ gang neemen; door zulke begrippen deedt men Gods al„ mogenheid geweld en overlast aan, als of God niet die „ geen ware, die de ellendigen en verdrukten, in haaren ui-

„ tersten nood, beschermde. Men moest dan, van onse zij-
„ de, geene kleinmoedigheid betoonen, maar God ootmoe-
„ dizlijk bidden, ende zig geheel syner goedertierenheid on-
„ derwerpen; want, so veel deezen onzen kryg ende oorlo-
„ ge aenging, de redelykheid derselve was voor ons, de
„ regtvaerdigheid was het steunsel onzer zaaken, ende onze
„ onschuld ende onnozelheid was het geene ons, in alles,
„ versterkte en bekragtigde."

„ Ik agte dan liefst, dat, indien ooit iets diergelijks, door zijne Doorlugtigheid, gezegd zij, het misschien in een bijzondere t'zamenspraak, met deezen of geenen, zal aangeroerd zijn, als iets, waar toe men, zijns ondanks, eindelijk, zou moeten koomen, indien de zaaken niet met meer eendragt, en daar uit voortspruitende toereikende middelen van tegenweer, wierden aangetast. En dan was dit zeggen geen blijk van wanhoop, maar van aanmoediging. In de gedrukte Besluiten van *Holland*, wordt van dit gantsche geval geen het minste gewag gemaakt."

WITT. (KORNELIS DE) De volgende bijzonderheden, des beroemden Staatsman betreffende, deels geheel nieuw, deels verder ontwikkeld of opgehelderd, die wij bij den Heer VAN WYN ontmoeten, willen wij hier mededeelen. Wegens den toestel, met welken hij den vermaarden togt met den Admiraal M. DE RUITER ondernam, leest men het volgende: „ De Ruwaart hadt, onder twee Kommandeurs, eene Zeelijfwagt van drie en negentig Matroozen, die van deeze twaalf Helbaardieren schijnen onderscheiden geweest te zijn. Verzeld van de laatstgemelden, die gekleed waren in roode rokken, met geele voering, verbeeldende de leverije van *Holland*, hadt men den Ruwaard, uit *den Haage*, zien vertrekken, „ 't geen" (zegt WICQUEFORT) „ buiten voorbeeld was, en „ veel opspraak verwekte bij zulken, welken reeds, niet „ dan te veel, naijver hadden, nopens den voorspoed van „ dat Huis, en van den persoon des Ruwaards, wiens voor- „ koomen en geestgesteltenisse niet van de bevalligste wa- „ ren."

Wegens het voorgevallene ten huize van den Ruwaart,

dat

daar hem, het teekenen der Akte, bij welke de Prins voor Stadhouder wierdt verklaard, was voorgelegd, voorgevallen, leest men het volgende: „ In stukken, welker geloofwaardigheid, bij mij, boven allen twijfel is, vinde ik, onder anderen, dat de Sekretaris van *Dordrecht*, MUYS VAN HOLY, nevens den Burger-Kapitein aldaar GYSBERT JANSZ. HOOGEWERF, ten deezen tijde, gemagtigd wierden, om den Ruwaard de bewuste Akte, ter teekening, voor te draagen; dat de Ruwaard dezelve, op zijn ziekbedde, geleezen hebbende, aan MUYS hadt gevraagd, of men de gezegde Akte niet minder *stellig* hadt kunnen ontwerpen? dat MUYS dit, met *neen*, hebbende beantwoord, de Ruwaard daarop geweigerd hadt, zodanige Akte te teekenen, zeggende, „ *liever te willen sterven*," met bijvoeging, jegens HOGEWERF, „ *dat dees hem den hals* „ *mogt breeken, met syn geweer!*" dat HOOGEWARF antwoordende, hier toe niet gekoomen te zijn, de Ruwaard 'er op gezegd hadt, dat, zo hij het zelfs niet wilde doen, hij dan, ten dien einde, „ *eenige Roffiaanen of Onverlaaten van* „ *straat konde roepen*," want dat hij, Ruwaard, „ *niet kon*, „ *nog zoude teekenen*," en dat men dit „ *den Prinse van* „ *Orange en elk een' wel zeggen mogt*;" dat MUYS dit, sedert, voor den Hove van *Holland* hadt getuigt, en dat de Ruwaard, zo in de Kastelenij als op de Voorpoorte van den Hove, daar over gehoord zijnde, verklaard heeft „ *den* „ *inhoude van dien waaragtig te zyn*," uitgezonderd, dat hij, van '*t inroepen van Roffiaanen* of *Onverlaaten van straat*, zou gesprooken hebben." Ook hadt de Ruwaard, voor reden zijner weigering tot teekenen en van zijn gezegde, om liever te willen sterven, gegeeven, „ dat hij die „ teekening strijdig agtte met den eed, door hem, op 't „ eeuwig Edikt, afgelegd, en van welken eed hij niet ont„ slagen was."

Een weinig verder berigt VAN WYN, „ dat echte Berigten van dien tijd, dit voorval betreffende, nog vermelden, „ dat, den Ruwaard het teekenen van de Akte weigerende, 't Volk vast in huis dringende, en HOGEWERF zig, uit de kamer van den Ruwaard, naar 't Voor-Salet begeeven hebbende, om de Gemeente te stuiten, ondertusschen de Sekretaris MUYS, en de

Egtgenoote van den Ruwaard (die alleen bij hem binnen waren, zonder dat ergens blijkt, dat het Volk zo ver doordrong) hem, bij herhaaling, verzogten en aanzetteden tot onderteekening; dat de laatste, bemerkende, hoe haar man onverzetlijk bleef, aan elke hand een Kind nam, hem, verscheiden maalen, zeggende: „*Liefste, so gy niet begeert te* „*teekenen, so ga ik, met myne Kinderen, agter uyt*, en „*zeg u adieu!*" dat MUYS haar daarop bij de hand neemende, en, als 't ware, tegen houdende, midlerwijl de pen den Ruwaard toereikte, en dat dees, in dier voege, eindelijk, tot teekenen was bewoogen geworden; dat MUYS, bij 't overneemen der Akte, ziende, dat de Ruwaard de letteren V. C., agter of ter zijde deszelfs naamteekening hadt gesteld, hem terstond ten sterkste hadt verzogt, die letteren door te haalen; doch dat de Ruwaard dit volstrektelijk weigerende en zeggende, niet te *mogen* teekenen, daar op „*des Ruwaarts Huysvrouw de pen, met de Akte genomen*, „*en die voorschreeve twee letters doorgeslaagen en onsien-* „*baar gemaakt heeft*;" dat MUYS toen, de meergemelde Akte hadt in zijn zak gestooken, en met HOOGEWERF en eenige Burgers, die in 't Voorsalet zig bevonden, was weggegaan, en *toen hij op straat kwam*, door de meenigte was verpligt geworden, hun de Akte en de teekening, daar nu de letters V. C. *reeds in uitgeschrapt waren*, te doen zien. 't Kan wel zijn, dat, bij deeze gelegenheid, men aan MUYS de reden van dit doorgehaalde afgevraagd, hij daar op het geval verhaald, en een Predikant de beteekenis der letters aan de Gemeente uitgelegd hebbe; doch, hoe 't hier mede moge gelegen zijn, die letters waren, volgens het bovengemelde, reeds doorgehaald, en 't Volk behoefde hier toe geene moeite meer te doen. Ik leeze verder dat, omtrent twee weeken daar na, MUYS eene verklaaring van aantuiginge, die de Ruwaard tegen het teekenen der Akte gedaan hade (*), aan deezen, op deszelfs verzoek, hadt ter handen ge-

(*) „Van dit Stuk is mij een Afschrift in handen gekomen; luidende in deezer voege: „Ik

gesteld; ook zou de Ruwaard sedert aan den Hove hebben verklaard, dat stuk gevraagd te hebben „ om aan de Heeren „ Staaten te kunnen toonen, dat hij niet *meineedig* was," en wijders erkend hebben, „ *het bovengemelde*, *in zijne Ka-* „ *mer gebeurde*, *waaragtig te zyn*; doch niet te weeten, „ of de gezegde letteren, *door zyne Huysvrouwe*, of *door* „ MUYS, waren doorgehaald; hoe zeer hij evenwel meende, „ dat het *door syne Huysvrouwe* was geschiet."

WEYERMAN, (JACOB CAMPO) niet min vermaard, door zijne losbandigheid en ondeugden, dan zijnen vluggen geest en menigvuldig uitgegeevene Schriften, wierdt gebooren te *Breda*, op den 9den van Oogstmaand des Jaars 1677. Zijn Vader, JAKOB WEYERMAN, hadt in zijne jeugd als Lakei gediend; zijne Moeder, LYS SINT MOUREL genaamd, als Dienstmaagd woonende in een Herberg, was, door zeker toeval, van daar ontvlugt, nam vervolgens, in Mans gewaad verkleed, dienst als Tamboer te Velde, woonde verscheide belegeringen bij, klom op tot waardigheid van Sergeant; doch haare kunne, ter gelegenheid eener wonde, in het beleg van

Bon

„ *Ick Ondergesc.* verklaere, op den XXIX Juny deses „ jaers 1672, de Acte, waer van Copie hier boven „ staet, gebracht te hebben bij de Heer CORNELIS DE „ WITH, Ruard van Putten, out Burgemr. der Stadt „ *Dordrecht*, omme by syn Ed., naer het exempel van „ andre Heeren, mede geteeckent te werden. Ende dat „ tselve by hem geweygert wert, seggende *liever te* „ *willen sterven*, *ende op syn bedde*, alwaer den ge- „ melten Heere DE WITH als doen lagh, *den hals ge-* „ *brocken te worden*, met byvoeginge, *dat Capteyn* „ GYSBERT JANS HOGERWERF, die daer mede present was, „ *sulcx met syn zytgeweer wilde doen*, ende meer andere „ *protestatien*; doch dat evenwel, op 't versoeck van „ Vrouwe MARIA VAN BERCKEL, synne Huysvrouwe, by „ hem de vers. Acte mede ondertekent is. Actum den „ XI July 1672. (was getekent) A. MUYS VAN HOLY."

Bon bekomen, ontdekt zijnde, was zij genoodzaakt den Krijgsdienst te verlaaten; wordende ter belooninge haarer dapperheid en moed, van WILLEM DEN III, met een jaargeld van tweehonderd guldens voor haar leven, begiftigd. Toen onze WEYERMAN gebooren wierdt, hielden zijne Ouders een Herberg op te *Breda.* Deeze schikten hem tot de letteroeffeningen, en bestelden hem, toen hij 15 jaaren oud was, ter schoole, welke hij in drie jaaren tijds doorliep. Hier na wierdt hij aanbevoolen aan het onderwijs van den Heer SANDVOORT, Predikant op *'t Woauwd*, een Dorp in *Delfland.* Hier oeffende hij zich in alle takken der beschaafde Weetenschappen; doch de zucht tot de Schilder- en Teekenkunst, welke hij met zich als ter waereld hadt gebragt, dreef steeds bij hem boven; de Schilder, THOMAS VAN DER WILT, in 't nabuurig *Delft* woonagtig, verschafte hem gelegenheid om dezelve aan te kweeken.

Ten huize zijner Ouderen wedergekeerd, wierdt hij welhaast vermaard door zijne kunst; doch hoe zeer deeze reden hadden om voldaan te zijn over zijne vorderingen, 't was niet zo gesteld omtrent zijn zedelijk gedrag. Zijne ongebondene leevenswijze deedt hem vervallen in de ongunst zijner Ouderen, waarop hij, heimlijk, hen verliet, en zich na *Antwerpen* begaf. Hier verleidde hij een Herbergiers Dochter, en vlugtte met haar na *Rijssel*; doch verliet haar hier wederom, zijnen weg neemende na *Parijs.* Schoon hij, in deeze Stad, merkelijke vorderingen maakte in de Weetenschappen, zijne zeden, egter, wierden meer en meer bedorven; en een minnehandel met de Dochter van een aanzienlijk Heer, bij welken hij zich als Kamerdienaar hadt verhuurd, deedt hem deeze Stad eerlang verlaaten, en na *Lion* vertrekken; onder weg ontmoette hij, in zekere Herberg, den berugten CARTOUCHE, die zo wel over hem voldaan was, dat hij hem een Beurs met Louïzen, en een vrij geleide door zijne Bende schonk. Te *Lion* kwam hij in kennis met zekeren Abt, met welken hij na *Rome* trok, en vondt 'er den beroemden Schilder en Ridder VAN DYK, met wien hij, als hem in aart niet ongelijk, eene gemeenzaame verkeering hieldt. Onder andere Weetenschappen, oeffende hij zich

hier

hier in de Italiaansche taal, welke hij in korten tijd meester wierdt. Doch hij onthieldt zich niet lang te *Rome*; kennis gekreegen hebbende aan zekere Vrouw van aanzien, begeerde hij haar ten Huwelijk; welke hier in niet bewilligende, deedt hem zulks besluiten haar te schaaken. Maar dit mislukte, en wijl het rugtbaar wierdt, riedden hem zijne vrienden het gebied van den Paus te verlaaten. Hij gehoorzaamt, en keert door *Zwitserland* en *Duitschland* terug, na zijne geboorteplaats, alwaar hij, bij zijne aankomst, zijne ouders overleeden vondt, die hem tot erfenis slegts de geringe somme van zeshonderd guldens hadden nagelaaten.

Door de ongebonden leevenswijze van WEYERMAN, was dit geld ras verteerd, en hij daarenboven diep in schulden geraakt: waarom hij te raade wierdt na elders te vertrekken; hebbende eerst een Kleermaaker nevens een Pruikmaaker, voor een nieuw Kleed en Pruik, onder belofte van iets voor hun te schilderen, opgeligt. Hij koos zijne wooning in *'s Gravenhaage*, alwaar hij de eerste proeven van zijne geleerdheid gaf; hij ontworp hier in korten tijd het Leven der Schilders, en schreef, nevens eenige andere stukjes, de Brabandsche Vrijage. Dit bragt hem zo veel voordeels aan, dat hij een bestaan hadt, en daarenboven zijne schuldeischers te *Breda* afbetaalde: gelijk hij dan ook, somwijlen, derwaarts trok. 't Gebeurde, terwijl hij zich wederom, vermaakshalven, eenigen tijd aldaar ophieldt, dat hij geschil kreeg met zekeren Officier. Om dit te beslissen raakten zij in gevegt, in 't welk WEYERMAN eene wonde kreeg, om welke te verbinden hij zich liet brengen ten huize van zekeren Wondheeler, JAN ARENTSZ. geheeten; deezen verzogt hij, zo lang bij hem te mogen blijven, tot dat de wonde geneezen was. 't Geschiedde. Bij Meester ARENTSZ. woonde eene jonge Dochter, eene Nicht van den Heelmeester. Bij deeze deedt onze Held weldra aanzoek, niet zo zeer om haare schoonheid, als om het Capitaaltje, welk zij bezat, magtig te worden. De Oom krijgt spoedig de lucht van deezen handel, en gebiedt CAMPO zijn huis te ruimen; doch de oude Man, door zijne bewerking listig na de Hoofdwagt gelokt, onder voorwendzel, dat een Soldaat zwaar gekwetst was,

bedient de Minnaar zich van dit tijdstip, raadt zijne beminde GERRITJE aan met hem te vlugten, pakt in allerijl haar Geld, Juweelen en Kleederen, en begeeft zich met haar na *Engeland*. Sedert wierdt WEYERMAN, bij vonnis der Wethouderschap van *Breda*, om zijn misdrijf, uit de Stad en Baronije gebannen.

De twee Gelieven waren ondertusschen te *Londen* aangekomen, huurden 'er een Huis, en leefden, zo lang het Geld van GERRITJE duurde, vrolijk en onbezorgd. Maar de wijze, op welke zij hunne zaaken aanleiden, deedt het van korten duur zijn. Zijne Bijzit (want het wettig trouwen hadt men ras vergeeten) was nu arm, en de staat, in welken zij zich bevondt, dreigde nog grooter druk: hierom wenschte hij niets liever dan van haar ontslagen te worden, waartoe hij welhaast middel vondt; hij veinsde zich zelven te willen vergeeven, en boodt, naa dat hij zelf eerst een gewaanden vergiftigen drank hadt gedronken, zulks insgelijks de bedrukte GERRITJE aan, waarop deeze, juist zo als hij gewenscht hadt, terstond de vlugt nam. Wat 'er wijders van haar geworden zij, is ons niet gebleeken. WEYERMAN nam vervolgens zijnen intrek in een voornaame Herberg, van welke hij den Waard voor eene aanzienlijke somme opligtte. In *Engeland* won hij, na dit voorval, eene aanzienlijke somme gelds, met schilderen van verscheidene stukken, voor de aanzienlijkste Rijksgrooten, zelfs ook voor Koninginne ANNA. Gedurende zijn verblijf in dit Rijk, onthieldt hij zich eenigen tijd aan het Hooge School te *Oxford*, om 'er zich in de Geneeskunde te oeffenen; doch zijn onbestendige aart deedt hem deezer oeffeninge welhaast moede worden; en naa de voornaamste merkwaardigheden des Koninkrijks bezigtigd, en hier en daar vrugten van zijn Penseel agter gelaaten te hebben, vertrok hij wederom na *Holland*. Een jaar woonde hij te *Delft*, en geneerde zich met schrijven, waar mede hij voor zich zelven, en eene Dienstmaagd, nevens een Zoon, welken hij bij haar in onecht hadt verwekt, den kost won. Naa deezen begaf hij zich, zijn Bijzit en Bastaard heimelijk verlaatende, na *Amsterdam*, en aanvaardde 'er den post van Leermeester van een jong Heer van aanzienlijke ge-

geboorte; doch, een onverwinnelijken afkeer hebbende van eene verbondene leevenswijze, verliet hij, binnen kort, deezen post, en begaf zich wederom tot schrijven, waar uit de Amsterdamsche Hermes zijne geboorte kreeg. De vinnige steeken, welke hij, in dit en eenige andere zijner Schriften, aan sommige bijzondere Persoonen gaf, bragten hem wel eens in ongelegenheid. Dit gebeurde onder anderen op zekeren avond, op welken, juist op het oogenblik als hij zich ter ruste wilde begeeven, een onbekend persoon van ongemeene sterkte en grootte in zijne kamer drong, welke hem wakker roste, en op de vraag, op wiens bevel hij zulks verrigtte, tot antwoord gaf, dat het was, ten verzoeke van zekeren Heer, welken hij, in zijne schriften, hadt beleedigd. Verder berigtte de onbekende, dat hij voor deeze moeite zes Ducatonnen genoot. CAMPO hem hierop vraagende, of hij voor eens zo veel den heimelijken vijand, welke hem hadt in 't werk gesteld, een dubbel getal vuistslagen zou willen toetellen, bewilligde hij zulks: ook hieldt de Bravo getrouwlijk zijn woord.

Terwijl onze WEYERMAN dus te *Amsterdam* leefde, gaf een zeker voorval aanleiding tot zijn trouwverbond. Op zekeren tijd uit *'s Gravenhaage* na *Amsterdam* reizende, ontmoette hij in de Schuit een Burger-Dochter; deeze wist hij, door vleijende redenen, zo verre te brengen, dat zij op hem verliefd wierdt; doch men twijfelde aan de bewilliging haarer Ouderen, deeze moest dan door list gewonnen worden. De Ouders woonden in een Dorp in *Noordholland*. CAMPO, met de Juffer te *Amsterdam* aangekomen zijnde, verbergt haar eenige dagen in zijne wooning, terwijl de oude lieden, over het agter blijven hunner Dochter ongerust, haar voor verlooren rekenden. Naa eenig tijdverloop geeft CAMPO, onder eene verbloemde handteekening, kennis van haar verblijf aan de Ouderen, en ontbiedt ze na *Amsterdam*. Met deeze raakte hij in gesprek, en wist het stuk zo te beleggen, dat hij de verleegene Ouders in het denkbeeld bragt, dat het trouwen voor haare Dochter onvermijdelijk was; waarop de bewilliging in het Huwelijk spoedig volgde. Met deeze Echtgenoote leefde hij vier of vijf jaaren, naa welke

zij

zij hem door den dood ontviel, naalaatende twee Zoonen, welker eene den Staat, eenigen tijd, als Sergeant gediend heeft.

Omtrent deezen tijd onthieldt zich te *Amsterdam* de wereldvermaarde CZAAR PETER DE GROOTE. Deeze hadt veel gehoord van WEYERMANS schranderheid, en hem bekroop de lust om daar van eene proef te neemen. Hij geeft hem dan als een onbekende een bezoek, en was zo wel voldaan over zijne Welspreekendheid en vluggen geest, dat hij straks het besluit opvatte, om hem met zich na *Rusland* te voeren. Hij ontbiedt hem daarom 's anderen daags aan zijne wooning, en doet hem den voorslag om derwaarts te vertrekken; onder belofte, van hem met de waardigheid van Geheimen Raad en Historieschrijver te zullen bekleeden; doch CAMPO vondt geen genoegen in deezen voorslag, en bragt eenige redenen bij, welke den Vorst van zijn aanzoek deeden afzien.

Kort hier naa begaf hij zich in de orde der Vrije Metzelaaren; doch de belofte, aan twee zijner Vrienden gedaan, om aan hun het geheim dier Broederschap te openbaaren, volbragt hij niet. Zijn zeggen was: Vraagt mij niets; zo gij 't wilt weeten, moet gij zelve Metzelaars worden.

Ondertusschen liet WEYERMAN nimmer af, zijnen hekelzuchtigen geest bot te vieren, niemand was veilig tegen zijne vinnige en meermaalen kwaadaartige steeken. Dit ging ten laatsten zo verre, dat hij, zich binnen *Amsterdam* niet veilig agtende, de vlugt nam na *Vianen*, doch ook hier kon hij zijnen geest niet betoomen: hij werdt de bespotter van Vijanden en Vrienden. De Regeering derhalven zich verpligt oordeelende hier in te voorzien, wierdt hij uit zijn huis geligt en te *Vianen* in verzekering gebragt. Doch vermids hij poogingen deedt om van hier te ontvlugten, wierdt hij van hier overgevoerd na *'s Gravenhaage*, en bij den Hove van *Holland* gevonnisd, om geduurende zijn leeven op de Voorpoort in verzekering gehouden te worden. In het Vonnis wierdt gezegd, dat zijne misdaad bestondt in lasterlijke persoonaliteiten, vervat in zijne weeklijksche papieren en verregaande Paskwillen, gemaakt op verscheidene aanzienlijke Col-

Collegien en Steden; als mede sommige ongetekende Brieven, aan eenige Persoonen, door hem geschreeven.

Zijne uitspanning op de Gevangenpoort bestondt in eene menigte Muizen op te voeden, en zo tam te maaken, dat hij ze, op een enkel gefluit, deedt te voorschijn komen, of ze weder na hunne hokjes zondt. Gedunrende de tien of twaalf laatste jaaren zijns levens, welke hij hier gevangen zat, schreef hij verscheide Verhandelingen over deeze en geene onderwerpen, welke ook het licht zien. Zijne voornaamste Werken zijn: *De Rotterdamsche Hermes*; *de Amsterdamsche Hermes*; *de Ontleeder der Gebreken*; *de Echo des Wereld*s; *de Historien des Pausdoms*; *Aanhangzel tot deeze Historien*; *de Leevensbijzonderheden der Nederlandsche Konstschilders en Konstschilderessen*; *Letterlievende, Zedekundige, Historiesche, Stichtelijke Betragtingen*; *Zamenspraak der Dooden*; *het Leven van* ALEXANDER DEN VI. en CÆSAR BORGIA, en veele anderen te lang om hier te worden opgeteld.

Wat nu 's Mans karakter aanbelangt, hetzelve kan uit de weinige opgegeevene bijzonderheden ligtelijk worden opgemaakt. Hetzelve was nergens wijder af, dan van agtenswaardig of beminnelijk te zijn. Schoon zijne ongemeene schranderheid, vlugheid, uitgebreide kennis van veelerhande zaaken, en zijn verpligtende omgang hem van veelen deeden zoeken; nogthans werden deeze hoedaanigheden grootlijks onduisterd, door zijne geile drift tot de Vrouwen, zijne ontoomde involging van Hekelzucht, en vooral door zijne losse wijze van denken over den Godsdienst, wiens voornaamste Grondwaarheden van hem in twijfel getrokken, zo niet ontkend werden: hij hieldt den Godsdienst voor een bloote uitvinding van Staatkunde; het bestaan van een Opperweezen en de Onsterflijkheid der Ziele waren ten minsten bij hem twijfelachtig. Zo zeker is het, dat de grootste geesten niet altoos de beste Burgers en nutste Medgezellen zijn.

Z.

ZON, (FRANS VAN) (*) Bisschop van *Antwerpen* in de XVI Eeuw, ook FRANCISCUS A ZON en FRANCISCUS SONNIUS genaamt, heeft in het XXXIV of laatste Deel van ons Woordenboek eene plaats gehad, die hem zijne rang en kundigheden te regt waardig maakten. Van 's Mans afkomst hebben wij gewaagt, het geen wij bij de meeste Geschiedschrijvers zijner tijd en derzelver navolgers aangeteekend vinden. Doch van die afkomst beter onderricht, kunnen wij als aanhangzel hier kortelijk bijvoegen, dat hij de jongste Zoon was van GERROLD VAN ZON en IDA DU CHAMP, ofte VAN DEN VELDE, en gesprooten uit een geslagt, dat zedert veele Eeuwen in de *Meijerij van 's Bosch* met eer en aanzien gezeten geweest is. Zo verward is de opgaaf zijner geboorte, dat men de dag derzelven bij veelen verschillend aangeteekend, of in het geheel niet bij anderen vermeld vindt, dat hem, bij sommigen, de naam zijner Moeder tot zijne eigen naam gegeeven wordt, en men hem voorts tot aangenomen naam toeschrijft de plaats, daar men hem vooronderstelt geboorén te zijn. Misslagen die daarna door de meeste Woordenboeken op authoriteit, zo zij meenen, van STRADA of andere tijdgenooten (†) overgeboekt zijn. De geslagtnaam van FRANS was

(*) Met dankbetuiging aan den geëerden Zender, plaatzen wij het volgende Stuk, woord- en letterlijk, zoo als het ons is ter hand gekoomen.

(†) „ *Humili Loco natus*, schrijft STRADA; misschien „ in navolging van eenige diergelijke woorden, op zijne „ Grafsombe uitgehouwen. Dat egter dit *humili loco*, „ alleen in tegenoverstelling van andere Prelaaten, want „ van sommigen uit Vorstelijke huizen voortkwamen, „ moet gesteld worden, blijkt uit de zaak zelve, en uit „ de volleedige bewijzen van zijn geslacht: SWERTIUS, „ MIRÆUS, VALERIUS, ANDRÆUS, en anderen, hebben „ dit

was VAN ZON, en hij niet in het Dorp van die naam, maar in dat van *Mierlo*, of op 't Kasteel aldaar, den 12 Augustus 1507 gebooren, volgens volleedige bewijzen en aantekeningen, in dat zelve, ten huidigen dage noch aanweezig geslacht, voorhanden: waar uit tevens blijkt, dat de zogenaamde geringheid van 's Mans geslacht alleen daar in bestaan hebbe, dat hij uit een verarmde of min aanzienlijke tak, van een anderzints aanzienlijk geslacht, gesprooten zij, als zijnde hij de Kleinzoon van WOUTER VAN ZON, die de jongste Zoon van MAARTEN was, reeds in de XIV Eeuw bekend, en wiens oudste Zoon, en de afstammelingen van dien, tot aan het einde der XV Eeuw aanzienlijke Goederen, zo in *Braband* als *Luikerland* en *Cleefsland*, bezeeten hebben. Gezweegen nog, dat de Bloedverwanten van den *Antwerpschen* Bisschop, lieden van den Deegen waren, en 'er nog een Brief van Keizer CAREL V, gedagtekend uit het Klooster van *S. Joost* bij *Placensa* in de Provincie van *Estramadura* den 6 Maart 1558, voorhanden is, waarin hij den Kerkvoogd, over zijne handelingen op de Bijeenkomst te *Worms*, prijst, en, voor zo verre derzelver uitslag voordeelig was, geluk wenscht; onder anderen daar in ook gewag maakende van 's Bisschops oudsten Broeder, JANUS genaamt, eenen zijner oude Hofbedienden, eerst Lijfwagt, toen Kapitein van een Vaandel Knegten, en 's Keizers Kamerling (dien hij *fidelem nostrum Cubicularium* noemt): waardigheden, die, offschoon ze geen uitsluitend bewijs van deugd nog verdiensten opleveren, althans dat van eene aanzienlijke afkomst aanduiden. Het was deeze

„ dit gezegde van STRADA, hunnen voorganger, nage„ schreeven, en zijn daarna door alle volgende Woor„ denboeken, op zulk een goed gezag steunende, na„ gevolgt. Dus ook word, bij meest alle de Woorden„ boekschrijvers, op 't gezag van sommigen, Paus ADRI„ AAN VI, eenen Schuitemaaker tot Vader toegevoegd, „ daar anderen, met veel en misschien met meer regt, „ hem uit een vervallen tak van het oud adelijk *Stichts* „ geslacht, DEDEL, doen voorkomen."

ze JANUS, die met zijns Broeders Zoon MARCUS daarna (1571), in de beruchte slag van *Lepante*, als Colloneł, onder DON JUAN VAN OOSTENRYK, sneuvelde.

FRANCISCUS VAN ZON was ontegenzeggelijk een Man, die, afgetrokken zijne al te groote ijver voor de regtzinnige Roomschgezindheid, en de vervolgzugt (die ook de grootste Mannen verleid heeft, wanneer zij van de waarheid meenende verzekerd te zijn, anderen, zoo zij dagten, dwaalenden) eer aan zijne Eeuw gedaan heeft; en (gelijk dit met de meeste Godgeleerde werken van dien tijd gaat) schoon zijne Schriften thans niet meer in de smaak der menigte, nog in de handen van allen zijn, billijkt de inhoud derzelven die bewijzen van hoogachting en eerbied dien schranderen Geestelijken, door de magtigste Vorsten van zijn tijd, gegeeven. Men vindt in dezelve een diepdenkend vernuft, eene geest van orde, eene onbeperkte geleerdheid, en eene kragt van zuivere redeneering, die de Pedantiske Schoolwijsheid zijner tijdgenooten verre overtreft: en weinigen, maar onder dezelven zijn in smaak en gepaste zegwijze den *Rotterdamschen* ERASMUS zo na bij geweest. Zijn *Betoog of Bewijsreede der Christelijken Goosdienst*, in III Boeken, in het Latijn geschreeven, behelst waarheden, en voor die tijd zonderlinge nieuwe waarheden, die vóór hem nergens geboekt waren; en, zonder den roem van het blinkendst Sieraad onzes Vaderlands, den onsterffelijken GROTIUS, hier door te willen verduisteren of verminderen, is het niet te min zeker, dat veelen van deszelfs bewijzen voor de Goddelijkheid der Christelijke Godsdienst, in zijn uitmuntend werk, *de veritate Religionis Christianæ*, reeds in dat van ZONNIUS te vinden waren, en daar uit met grond mogen gezegd worden ontleend te zijn. De aanteekeningen der Stad *Antwerpen* draagen nog bewijzen van 's Mans mildaadigheid, als hebbende deeze edelmoedige Prelaat, meer dan eens, in die verschrikkelijke tijden, schoon zijn beurs bekrompen was, en de inkomsten der Bisschoppelijken Zeetel langzaam en moeijelijk ingezameld wierden, drie duizend armen gespeist.

Behalven deezen opgenoemden *Antwerpschen* Bisschop, moeten wij van dit geslacht nog gewaagen. . . . . .

ADOLF

ADOLF VAN ZON, Broeders Zoon van den opgemelden FRANS VAN ZON, als zijnde een Zoon van JAN en van BEATRIX DE JAUSSCHE, geb. te *Oudenaarden* 15 Julij 1531. Deeze was Sergeant-Major van het Regiment Duitsche Knegten van den Graave D'ALTEMPS, in dienst van zijne K. M. van *Spanje*, en woonde het beleg van *'s Bosch*, en de algemeene storm tegen die Stad, op den 8 April 1579, bij; doch wat zijn naam hier een bijzonder Artikel waardig doet maaken, is, dat dezelve in de Briefwisseling van Prins WILLEM I. die van zijnen vriend ALBRECHT VAN HUGTENBROEK aanduidde: WAGENAAR, die naa ook eene lijst van diergelijke naamen, (*Vad. Hist.* VI. *Deel pag.* 312) met welken de Prins andere naamen bedoelde, mede deelt, noemt dezelve *verbloemde* naamen; en hier in heeft hij gelijk van veelén, maar niet van allen: wijl toen ter tijd (1570) het geslacht van ALBLAS, ook daar onder vermeld, niet uitgestorven was, even als 'er èen VAN ZANTEN genaamd, toen in *Haarlem*, *Leijden*, en elders, bekend was, schoon ook daar opgenoemd tot omschrijving van SONOI's naam: dus was het ook met deezen ADOLF. Beter telt de Ridder HOOFT deeze naamen op, (*Nederl. Hist.* 5 *Boek pag.* 196) en rekent de opgenoemde drie geslachtnaamen niet onder de verbloemde op: daar hij elders van den aanweezenden ADOLF VAN ZON gewaagt; en is het niet ligt te veronderstellen, dat het uitkiezen van zulk een naam bij Vader WILLEM, juist bij toeval zoude gekomen zijn, op iemand die leefde, en even zo genaamd was, zonder dat men zoude geweeten hebben dat zo iemand in weezen was. Eer schijnt het, dat WILLEM, van de magt zijner vijanden altoos even zo goed als van de zijnen onderricht, de naamen van de meeste Bevelhebbers derzelven niet onbewust was, en dus het eer aan eene wel overlegde en geoorloofde list toeteschrijven was, dat hij juist met den naam van eenen niet onaanzienlijken vijandlijken Bevelhebber, zijnen edelen Vriend VAN HUGTENBROEK vermomde.

Een tafel van dat geslacht, waar uit beide FRANS en ADOLF VAN ZON gesprooten waren, door Herauten van wapenen ter titule van *Henegouwen*, in de voorige eeuw uit egte bescheiden, oude aanteekeningen, authenticque documenten en be-

wijzen opgemaakt, gaat hier nevens, ten einde aan ons aangenomen besluit te voldoen, om dan, wanneer wij van oude en deftige geslachten deezes Lands, volledige narichten konden erlangen, dezelve aan het publiek mede te deelen. Veele leden van dit geslacht hebben, in de Spaansche beroerten, de wapenen voor hunnen ouden Heer gevoerd, maar meer nog hebben aan de zijde der Vrijheid gestaan, en voor dezelve goed en leeven niet alleen veil gehad, maar ook opgeofferd. Echte bewijzen dat 't zelve het Huis of Kasteel te Zon, voorheen geleegen in de Meijerij van 's Bosch, niet ver van Helmond, zoude bezeeten hebben, zijn 'er niet voorhanden: daar ook in veele oude papieren de oudste leeden van 't zelve de naam van Heeren van Zon niet aangenomen hebben: offchoon dit geen bewijs van het tegendeel oplevert, wijl zij, gelijk dit in de oude tijden meer gebruikelijk was, bij de opnoeming van hunne andere goederen, den tijtel van Heer ook veelal agter lieten: Dus wordt Anno 1427 Zweeder van Zon, Makken en Breugelsolen opgenoemd. Dan ook van dat Huis of Kasteel te Zon, en van derzelver voorige bezitters, zijn de aanteekeningen, voor zo ver wij weeten, zeer gering: alleen weet men, dat 'er zulk een Huis geweest zij, en dat hetzelve in de Spaansche beroerten verwoest is: doch of het Gebouw of de overblijfzels van een Gebouw daar ter plaatze, Spankenburch genaamt, hier toe behooren, is ons niet gebleeken. Maar het komt zo vreemd voor te willen veronderstellen, dat een Schildboortig geslacht, in die tijden, eeuwen agtervolgens, de naam van 't Dorp zoude gevoerd hebben, daar ter plaatze bestendig gewoont, en daaromstreeks nog andere goederen bezeeten hebben, zonder tevens bezitters van 't Slot aldaar te zijn geweest, dat het buiten bedenking schijnt, dat hetzelve de vroegste en volgende Voorvaderen van dat aloud geslacht ten verblijf verstrekt hebben. En wordt zulks uit de identiteit of evengelijkheid van Wapenen met het Dorp Zon, met dit geslacht, zijnde zints meer dan vijfhonderd jaren, *eene goude Zon op een blaauw veld*, nog ten overvloede bevestigt. De drie zilvere Moolenijzers die daarna bij hetzelve gevoegt zijn, en ook op de Grafzerk en onder de Pourtraij

traiten van FRANCISCUS VAN ZON gezien worden, schijnen eenige overeenkomst of verband van dat geslacht met dat van BREUGEL, een der oudste en aanzienlijkste onder de Edelen van dat deel van *Braband*, thans de *Meijerij van 's Bosch* genaamt, en nog in eer en aanzien aldaar gezeeten, aante duiden, als *die van Keel met drie zilvere Moolenijzers* voeren: ook worden 1383 MAARTEN VAN ZON en JACOB VAN BREUGELE (welligt uit dat geslacht) *verwanten* genaamd: daar bovendien de twee Dorpen *Breugel* en *Zon*, van ouds in een soort van vereeniging schijnen te hebben gestaan, en nog onder éénе Combinatie zijn.

De naamspelling van Dorp en geslacht wierdt door deezen *Zon*, door anderen *Son* van ouds gedaan, gelijk dit in veele oude geslachten gemeenlijk gaat, zonder dat zulks verschil in de afkomst maakt: hoewel 'er echter nog andere geslachten in ons Land zijn, die den naam van VAN SON voeren, maar andere wapens en andere afkomst hebben.

TAFEL van 't Geslacht VAN ZON, *ook wel* VAN-SON, *en daarna* DE WACKER VAN ZON *genaamd.*

Anno 1293 leeft JACOB VAN ZON, Knaape.

A°. 1314 leeft MAARTEN VAN ZON, Knaape.

A°. 1318 leeft HARTMAN VAN ZON, Knaape.

A°. 1323 leeft LOEF of LUPUS VAN ZON, Knaape, en worden deeze vier bovenstaande gemeld onder de Dienstmannen (*Ministeriales*) van de Stoel van *Roermond*, in de Fragmenten der *Wertbergsche Cronijk* bij VELADIUS pag. 116. seqq.

A°. 1382 tekenen MAARTEN VAN ZON en Makken, en JACOB VAN BREUGELE, verwanten, een meede vergelijk tusschen het Klooster van *Postel* en Heer HERBAAREN VAN HEES Ridder, MAARTENS Vrouw was N. N.

Annales de Flandres et du Brabant D'EMANUEL SUYERO. Anvers 1619. vol. 2. pag. 108. MOLANUS de mil. sacra Belg. Antv. 1590.

A°. 1401 REMINISCI word ALEID JACOBS Dochter van *Zon* ende van ANNA VAN RHYN moorddadiglijk om 't leeven gebragt, en eene Misse *ad æternum* voor haare Ziele in de Kerk te *Zon* ingesteld. R. I. P.

A°. 1402 sterft Heer JAN VAN ZON, Priester, werd in de Kerk te *Zon* begraaven. R. I. P.

(*Volgens aanteekeningen in de Familie.*)

Tweede Generatie.

Kinderen van MAARTEN VAN ZON en N. N.

1. JAN MAARTENSE VAN ZON, *Paijsfier* (Vreedemaker) te *Aalst* in *Vlaanderen*, trouwt ANNA VAN SCHAAK, sterft Anno 1421, begraaven in de Kerk van *S. Maarten* aldaar: begiftigt het Klooster der Karmelijter Monniken van *Muijlhem* in 't Bosch van *Liedekerke* bij *Aalst*, met eene Jaarlijksche Rente van XXVI schot Stuivers, aan dezelve door hem, zijne erven of bij gebrek van dien, door zijnen Broeder ZWEDER en deszelfs erven, op ieder Sint Jansdag te betaalen, had geene kinderen.

Extract uit de Blaffertextens van dat Klooster, Anno 1497 in de Stad *Aalst* overgebragt.

2. ZWEEDER MAARTENSSE VAN ZON, genaamd *Zweder van Zon, Makken en Breugels Oolen*, A°. 1427 in de verdeeling of maagescheiding der goederen van zijner Vrouws Vader MELCHIOR VAN PRATTER-LOË in *Kleefsland*, aanwijzens Copie derzelve, zijne Kinderen op A.

3. WOUTER VAN ZON, Heer van *Westerhove*, trouwt 1433 GEERTRUID VAN GERWEN. Zijne Kinderen op B.

Ook leefde nog uit dit geslacht MAARTEN VAN ZON, die 1407 sneuvelde voor *Maastricht*, in 't Leger van JAN HERTOG VAN BOURGONDIEN, daar gekomen om JAN VAN BEYEREN, bezitter van de Bisschoppelijke Stoel van *Luijk*, te ontzetten. Hij wierd begraaven te *Tongeren*, met deeze vier quartieren:

ZON.	SPALAND.
MIERL.	KIES.

Do-

Derde Generatie.

Lit. A. Kinderen van ZWEEDER en van N. N. van PHATTER-LOË.

1. ADOLF VAN ZON, Makken, Breugels oolen en Geistbergen, geb. te *Zon* op S. Michielsdag des Jaars 1428, trouwt 1457 MACHTELD VAN HINKAERT, beleend 1487 met de goederen van *Ellen*, *Heijthusen*, *Gratem* en *Ittervoort*, in het Graaffchap van *Hoorn* door PHILIPPE DE MONTMORENCY, aanwijzens de nog in handen zijnde Leenbrief, sterft 1489 de dag van Maria geb. (8 Sept.) zonder nageslacht.
2. JAN VAN ZON. Karthuijser Munnick.
3. BARBARA VAN ZON, Geesteli ke te *Boxmeer*.
4. ODILIA VAN ZON, Huisvrouw van MICHIEL DANIELS, Heer van *Asche*, Raadsheer van MARIA VAN VALOIS, Graavinne van *Vlaanderen*, Echtgenoot van MAXIMILIAAN VAN OOSTENRYK.

Lit. B. Kinderen van WOUTER en van GEERTRUYD VAN GERWEN.

1. HARTMAN VAN ZON, Heer van *Westerhove*, trouwt 1460 N. DAAM te *Mechelen*, zijne Kinderen op C.
2. ANTHONYS VAN ZON, trouwt 1471 in *'s Hage* met JOHANNA VAN WIELDRECHT, zijne Kinderen op C*.

Vierde Generatie.

Lit. C. Kinderen van HARTMAN en van N. DAAM.

1. GERROLD VAN ZON, Ridder, geb. te *Mechelen* den 11 Julij 1461, dient Keizer MAXIMILIAAN I. in alle zijne Oorlogen en Veldslaagen, en ontvangt van deezen Vorst, 1497 op Ascensioensavond, bevestiging en verzekering van zijne oude Adeldom, bij opene Brieven gegeeven te *Weenen* in *Oostenrijk:* volgens autenthicq bewijscertificaat en declaratie, daar van aan Mr. THOMAS VAN ZON, agterkleinzoons agterkleinzoon van gemelde GERROLD, op den 8 Aug. 1699, door Herauten van Wapenen ter titule van *Henegouwen*, afgegeeven. Zijne Huisvrouw was IDA DU

 CHAMP,

CHAMP, gezegd VAN DEN VELDE, Dochter van JAN en van ELEONORA VAN CATTENBROUCKE, hij stierf te *Gent* den 11 Jan. 1525, en wierdt begraaven in de heiligen bloeds Capelle aldaar, met deeze vier quartieren.

VAN ZON.	DAAM.
GERWEN.	BERG.

Zijne Kinderen volgen op D.

2. ELEONORA VAN ZON, geb. te *Mechelen* 1463, trouwt ANTHONY VLARACQ.

3. MARIA VAN ZON, trouwt JAN HART, Ridder, die stierf 1511, en begraaven wierdt in den Dom tot *Utrecht*, met zijn Wapen (zijnde een Hart) en vier quartieren.

4. Heer HENDRICK VAN ZON, Prior van S. Barbara te *Amersfoort*.

5. Heer LOUIES VAN ZON, Abt te *Maas-Donck*.

Lit. C*. Kinderen van ANTHONYS en van JOHANNA VAN WIELDRECHT.

1. ANNA VAN ZON, Religieuse van S. Agnies te *Dordrecht*.
2. Mr. FRANK VAN ZON, Sekretaris van *Delfland*.

Vijfde Generatie.

Lit. D. Kinderen van GERROLD en van IDA DU CHAMP, gezegd VAN DEN VELDE.

1. JAN VAN ZON, (ook wel JANUS DE SON genaamd) geboren op den Kauter te *Gent* 3 Nov. 1493, was Lijfwagt van Keizer KAREL V., daarna Kapitein van een Vaandel Knegten en deszelfs Kamerling (*Chevalier de son Conchoir*), trouwt Anno 1521 BEATRIX DE JAUSSCHE, Dochter van WILLEM en van ANNE DU PAYLAR-ANBESTET, hij bleef, meer dan agtenzeventig jaaren oud, in de beruchte Slag van *Lepante*, waar D. JUAN VAN OOSTENRYK de overwinning op de Turken behaalde Anno 1571, zijne Kinderen volgen op E.

2. MARGARETHA VAN ZON, geboren op de Kauter te *Gent* 1496, trouwt met JAN JANSZOONE VAN BOCKHOOVEN.

3. ELISA VAN ZON, geboren 2 Jan. 1498, trouwt met JAN DE WOLBEEKE, Schildknaap, Burgemeester van *Oudenaarden*,

den, en verzorger der Abtdij- of Kloostergoederen tot *Iperen*.

4. GYSELBRECHT VAN ZON, Heer van *Giesse*, Raadsheer van den Paltsgraaf LODEWYK VAN TWEEBRUGGEN, trouwt 30 Maart 1527 MARTHA VAN ZWAHR, komt A°. 1538 naar de *Nederlanden* terug, en trouwt, na het afsterven zijner eerste Vrouwe, JOHANNA RENSSELAAR, van beiden had hij Kinderen, vermeld op F en G.

5. Heer FRANÇOIS VAN ZON, (ook FRANCISCUS SONNIUS, en FRANCISCUS ZONNIUS, of à ZON genaamd) geboren te *Mierlo* in de *Meijerij van 's Bosch* den 12 Aug. 1507, was Doctor in de Heilige Godgeleerdheid, Canunnik ter Kapittele van den Dom tot *Utrecht*, daarna Bisschop van *'s Hertogenbosch*, en vervolgens Bisschop van *Antwerpen*, Cancelier van de Guldevliesorder enz. stierf 30 Junij 1576.

Zesde Generatie.

Lit. E. Kinderen van JAN en van BEATRIX DE JAUSSCHE.

1. WILLEM VAN ZON, geb. 15 Oct. 1523, Kapitein van een Vaandel Waalen ten dienste van *Spanje*, bleef in de Slag op de Kouwensteinschen Dijk bij *Antwerpen* 6 Maij 1585, zijne Vrouw was FRANCOISE LUCQ, hunne Kinderen volgen op H.

2. ANTONY VAN ZON.

3. ANNA VAN ZON, getrouwt aan MAARTEN PAUW, Schildknaap.

4. FRANCOISE VAN ZON, getrouwt aan JONATHAN RHAM *Jansz.*

5. ABRAHAM VAN ZON, van de orde van *S. Dominicus.*

6. ROSA VAN ZON, Geestelijke van *S. Didier.*

7. ADOLF VAN ZON, Sergeant-Major onder het Regiment Duitsche Knegten van den Graave VAN ALTEMPS; woont het beleg van *'s Bosch*, en de algemeene storm tegen die Stad op den 8 April 1579, bij; hij was geboren den 15 Junij 1531, en stierf zonder nageslacht.

Lit. F. Kinderen van GYSELBRECHT en van MARTHA VAN ZWAHR.

1. ADRIAAN VAN ZON, L. V. L. Heer van *Giessen*, geb. te

L 4 *Brug-*

Bruggen in *Vlaanderen* den 17 Febr. 1528, Buitengewoon Raadsheer van den Grooten Raad te *Mechelen*, trouwt 2 April 1556 JEANNE SCHYF, WILLEMS Dochter en Pupil van den Canceller van *Braband*, hij stierf in *'s Hertogenbosch* A°. 1589, zijne Kinderen volgen op L.

2. VINCENTIA VAN ZON, geb. te *Tweebruggen*, Huisvrouw van JULIUS VAN PLOHN, Berg-Director in 't Land van *Hessen*.

3. MARCUS VAN ZON, bleef met zijn Oom JAN 1571 in de Slag van *Lepante*.

Lit. G. Kinderen van GYSBRECHT en van JOHANNA RENSSELAER.

1. BALTHASAR VAN ZON, trouwt ANNA VAN BODEGHEM, was Lid der Regeering van *Antwerpen*, en stierf aldaar 1602 zonder nageslacht.

2. RENATUS VAN ZON, Minderbroeder.

Zevende Generatie.

Lit. H. Kinderen van WILLEM en van FRANCOISE LUCQ.

JAN VAN ZON, wiens Huisvrouw was MARIA DE PAIMBOEUF, daarna CLARA FANTE, Dochter van MICHIEL en van ANNA DU CLOUX, hij was Lieutenant van de Spaansche Ruiterij in 't Regiment van NICOLAS BASTA, en sneuvelde in de Slag bij *Turnhout* 1597, zijne Kinderen op K.

Lit. I. Kinderen van ADRIAAN en van JEANNE SCHYF.

ABRAHAM VAN ZON, geb. te *Mechelen* 27 Maij 1561; zijne Huisvrouw was JANNE SANDERS, Dochter van GOORIS en van PHILIPOTTE VAN DE CLAVERE, stierf te *Rotterdam* 1620, en wierdt begraaven in de Groote Kerk aldaar, waar hij de Hervormde Leer en Staatsche partij toegedaan, zig ter woon begeeven hadt, zijne Kinderen volgen op L.

Agtste Generatie.

Lit. K. Kinderen van JAN en van MARIA PAIMBOEUF.

1. RE-

8. REINIER VAN ZON, geb. te *Bergen* in *Henegouwen* 1 Jun. 1601, trouwt MARIA VAN LOOCKEREN, JULIAANS Dochter, zijne Kinderen op M.

9. RENATUS VAN ZON, Heer van *Camphuizen*, Kollonel in dienst van zijne Katholieke Majesteit, geb. te *Bergen* 4 Decemb. 1610, trouwt BRIGITTA DE RUYSSCHERE, Dochter van JACOB en van ISABELLA LOPES D'ULLOA. Zonder nageslacht.

Lit. L. Kinderen van ABRAHAM VAN ZON en van JANNE SANDERS.

1. THOMAS VAN ZON, geb. te *Rotterdam* 26 Julij 1590, Hopman in 't Regiment des Graave ERNST VAN MANSVELD, trouwt 22 Jan. 1619 JANNEKE ZEEGERS VAN BELLEDEUR, voerende het Wapen der WASSENHOVENS, aanduidens haar Grafzerk in de Groote Kerk te *Rotterdam*, zij stierf 8 Jan. 1629. Hij hertrouwde 8 Julij deszelfden Jaars met JANNEKE DE REUS, die stierf 1 April 1631. Hij hertrouwde andermaal met PIETERTJEN VAN LEYVELDE, JANS Dochter, in 1635. Hij stierf den 21 Feb. 1658, en wierdt naast zijne eerste Vrouw begraaven. Zijne tien Kinderen, bij zijne drie Vrouwen verwekt, volgen op N. O. P.

2. KATTELYN VAN ZON, trouwt MICHIEL REYERS VAN TEYLINGEN.

3. WILLEMYNE VAN ZON, Huisvrouw van Mr. ANDRIES JOOSTENSSE HOP.

4. JACOB VAN ZON, Kapitein ter Zee.

5. WILLEM VAN ZON, getrouwt met GEERTRUY REYERS VAN TEYLINGEN, zijne Kinderen op Q.

Negende Generatie.

Lit. M. Kinderen van REINIER VAN ZON, en van MARIA VAN LOOCKEREN.

1. RENATUS VAN ZON, geboren te *Valenciennes* 12 Maart 1633, was eerst Page bij Z. E. MONSIGNOR JULES MAZARINI, daarna Cornette van deszelfs Lijfwagt, en vervolgens Edelman des Prinsen van CONTI, gestorven te *Roije* in *Picardie* 10 December 1693, en ligt aldaar begraaven.

2. THOMAS VAN ZON, Heer van *Blocq*, bij opene Brieven van Koning PHILIPS van *Spanje*, getekend *Madrid* den 8 October 1663, en in de familie berustende, wordt deeze tot de Ridderlijke waardigheid, voor hem en zijne mannelijke erven, en bij affterven van dien, voor zijne Collateralen, verheeven, en zijn Waapen met een Kroon op de Helm vermeerdert. Zijne Vrouw was MARIA DE LEU VAN AMENDAALE, zijne Kinderen op R.

Lit. N. Kinderen van THOMAS VAN ZON, en van zijne 1ste Vrouw JANNEKE ZEEGERS VAN BELLEBEUR.

1. ABRAHAM VAN ZON, geb. te *Rotterdam* 23 Junij 1621, was Vaandrig in het Regiment van SOLONS, en sneuvelt in het beleg van *Venlo* 15 Oct 1647, zijne Huisvrouw was MARGARETHA BOUDAAN COURTEN, uit *Zeeland*, Dochter van Jonkheer MATTHIAS BOUDAAN en van MARGARETHA COURTEN, zijne Kinderen op S.
2. ZEEGER VAN ZON, geb. te *Rotterdam* 11 Dec. 1621, Predikant aldaar en daar na te *Amsterdam*, gehuwd aan JANNETJE VAN GROENEYS 13 Nov. 1646, zijne Kinderen volgen op T.
3. ISAAK VAN ZON, geb. te *Rotterdam* 26 Maart 1625, diende in het Regiment van CORNELIS VAN DEN BRANDE als Lieutenant, en woont onder dien Bevelhebber de Slag van *Gamarappes* in *Bresil*, den 19 April 1648, bij: liet geene Kinderen na.
4. MARIA, geb. te *Rott.* 31 Maij 1627.
5. JANNETJE, geb. te *Rott.* 26 Dec. 1628.
6. MARIA, geb. ten zelven daage, trouwt JAN VAN VLIET VAN TOORENBURG.

Lit. O. Kinderen van THOMAS, en van zijne 2de Vrouw JANNEKE DE REUS.

1. CORNELIS VAN ZON, geb. 26 Maart 1631, Ritmeester van de Curassiers, en daarna Major van het Regiment van SIMON SCHUTTE, Kommandeur van *Philippijne*, woont de Slag van *Woerden* 1672, en die van *Mont Capelle* 1677, bij. In zijn Guarnisoen te *Embden* begraaven 5 Augustus 1692,

1692, met deeze vier quartieren, en zijn Wapen op een uitgehouwen Steen. Geen nagestacht.

VAN ZON	DE REUSS
SANDERS	NOORTHYE

Lit. P. Kinderen van THOMAS, en van zijne 3de Huisvrouw PIETERTJEN VAN LEYVELDE.

1. JAN VAN ZON, geb. te *Rott.* 30 Junij 1635, getrouwt met CORNELIA VAN GOOLEN, Dochter van ANTHONY en van GEERTRUIDA VAN RYSOORT, JAN VAN RYSOORT's en ELISABETH VAN DER AA's Dochter; daarna met HELENA PELT, bij beiden had hij Kinderen, die volgen op U en V.
2. WILLEM VAN ZON, geb. te *Rott.* 6 Oct. 1637, gestorven in het zelfde Jaar.
3. JUDITH VAN ZON, geb. te *Rott.* 27 Jan. 1639, getrouwt eerst met WILLEM VAN GORREE, daarna met den Schout-bij-Nagt COENRAAD VAN CLENKE.

Lit. Q. Kinderen van WILLEM en van GEERTRUY REYERS VAN TEYLINGEN.

1. ADRIANA VAN ZON, getrouwt met THEODORES VAN ZANTVOORT.
2. MICHIEL VAN ZON, getrouwt met MARGARETHA VAN ADRICHEM, zonder Kinderen.
3. JANNETJE VAN ZON, getrouwt met CHRISTIAAN LUYPERT, gezegd LUPARDUS, zij hadt bij deezen Man twee Dochters, de eene de Huisvrouw van Mr. CORNELIS VAN WEEZEL, de andere die van Mr. CORNELIS VAN STAVEREN.

Tiende Generatie.

Lit. R. Kinderen van THOMAS VAN ZON en van MARIA VAN LEU VAN ASSENDAALE.

1. JACOB VAN ZON, geb. te *Luijk* 10 Dec. 1660.
2. BLASIUS VAN ZON, geb. ib. 3 Feb. 1662.
3. BARBA VAN ZON, geb. ib. 8 Sept. 1663.

Allen ongetrouwd gestorven.

Lit. S. Kinderen van ABRAHAM VAN ZON en van MARGARETHA BOUDAAN.

1. Jo-

1. JOHAN VAN ZON, Heer van *Oostburg*, Sekretaris der Stede *Nijervaart* of *de Klundert*.
2. CORNELIS, Lieutenant ter Zee in de Vloot van den Admiraal DE RUITER 1666.
3. INGETJE, getrouwt met JACOB VAN LEEUWEN.

Lit. T. Kinderen van ZEEGER VAN ZON en van JANNETJE VAN GROENRYS.

1. Mr. THOMAS VAN ZON, Heer van *Mellingen* en *de Waar*, getrouwt ten eersten met MARIA DE KNUYT uit *Zeeland*, waar bij hij geene Kinderen verwekt heeft, daar na met ANNA STERCK uit *Braband*, Dochter van JAN STERCK, Schildknaap, en van ANNA VAN DER HEYDEN DE BANCHUM, hunne Kinderen volgen op W.

Lit. U. Kinderen van JAN VAN ZON en CORNELIA VAN GOOLEM.

1. GEERTRUIDA.
2. MARGARETHA.
3. PIETER, getrouwt met MARTHA VAN WEEZEL, wiens Kinderen op X.
4. JOHAN.
5. ANTHONY, trouwt ODILIA . . . .

Lit. V. Kinderen van JAN VAN ZON, en zijne 2de Huisvrouw HELENA PELT.

1. THOMAS VAN ZON, Visitateur-Generaal op 't Eiland *Java*.
2. ADRIAAN VAN ZON, Scheepen te *Batavia*.
3. JASPER VAN ZON, eerst Kapitein onder het Regiment van DEDEM, daarna in dat van VULJON DE ST. MAURICE, en eindelijk onder de Curassiers van ALBEMARLE, stierf Brigadier van den Staat, ligt te *Wijk bij Duurstede* begraaven, zonder bekend nageslacht, offchoon veele Wapenborden van zijn geslacht in de Kerk aldaar opgehangen zijn.

Elfde Generatie.

Lit. W. Kinderen van THOMAS VAN ZON en van ANNA STERCK.

1. JAN VAN ZON, geb. te *Amst*. 12 Aug. 1684, trouwt met ELISABETH ENGELINA BOUMAN, Dochter van JACOB BOUMAN

MAN VAN AALSMEER en van IDA HEEMSKERK, zijne Kinderen op Y.

2. ZEEGER, geb. te *Amst.* 14 Sept. 1688, Commissaris en Kapitein der Burgerij, trouwt 2 Nov. 1718 PETRONELLA DE WACKER, Dochter van HENDRICK DE WACKER en van GEERTRUIDA TEMMINCK, Achterkleindochter van JOH. WACKER VAN SCHÖNBERG, geboren te *Bern* in *Zwitserland* 3 Sept. 1597, vroeg in dienst der *Nederlanden* gekomen, en als Sergeant-Major van den Staat 1669 te *Geertruidenberg* gestorven, en aldaar begraven nevens zijne Vrouw FLORENTIA VAN HOHENDORF, Dochter van JOHAN HERMAN VAN HOHENDORF en van CLARA TREYIN VON MUNCHOWAUF URLEBEN; hunne Kinderen op Z.

3. Mr. CORNELIS VAN ZON, Schepen en Raad der Stad *Rotterdam*, trouwt ANNA VAN BLOCKLAND.

4. Mr. PIETER THOMAS VAN ZON, Hoofd-Administrateur op *Cormandel*.

Lit. X. Kinderen van PIETER VAN ZON, en van MARGARETHA VAN WEEZEL.

1. ROCHUS JOHAN VAN ZON, trouwt ADRIANA VAN HAEFTEN, zijne Kinderen op A a.

2. MARGARETHA VAN ZON, trouwt JOHAN BEMOF.

Twaalfde Generatie.

Lit. Y. Kinderen van JAN VAN ZON en van ELISABETH ENGELINA BOUWMAN VAN AALSMEER.

THOMAS VAN ZON, geb. te *Amsterdam* 12 Oct. 1711, Scheepen der Stad *Amsterdam* en Bewindhebber der O. I. Compagnie aldaar, trouwt JOHANNA VAN DER CRUYCE, en daarna EMERENTIA VAN BROYEL, zonder nageslacht.

Lit. Z. Kinderen van ZEEGER VAN ZON en van PETRONELLA DE WACKER.

1. THOMAS DE WACKER VAN ZON, geb. te *Amst.* 9 Aug. 1722 trouwt Anno 1746 met Jonkvrouwe CORNELIA RUSIUS, zijne Kinderen op Bb.

2. GEERTRUIDA DE WACKER VAN ZON, geb. te *Amst.* 28 Nov. 1724,

1724, trouwt 8 Dec. 1744 met Mr. DANIL DEUTZ, Burgemeester en Raad der Stad *Amsterdam*, Raad ter Admiraliteit aldaar.

3. HENDRICK DE WACKER VAN ZON, geb. 11 Jan. 1728, Schepen der Stad *Amsterdam*, trouwt ten eersten met ANNA SUZANNA HOLBEEK, Dochter van PETRUS en van ANNA DE LA FONTAINE, daarna met JEANNE MARIE DE LA FONTAINE, Dochter van JEAN en van ELISABETH PAUW, bij deeze laatste Vrouw heeft hij geene Kinderen verwekt, die bij de eerste verwekt volgen op Cc.

Lit. Aa. Kinderen van ROCHUS JOHAN VAN ZON, en ADRIANA VAN HAAFTEN.

1. PIETER VAN ZON, trouwt THEODORA KEYZER, hunne Kinderen op Dd.
2. ELISABETH VAN ZON.
3. EWOUD VAN ZON.

Dertiende Generatie.

Lit. Bb. Kinderen van THOMAS DE WACKER VAN ZON en van CORNELIA RUSIUS.

1. ZEGER DE WACKER VAN ZON, ongehuwd gestorven.
2. SARA DE WACKER VAN ZON, gehuwd aan J. GORDON.
3. CATHARINA JACOBA DE WACKER VAN ZON.
4. PETRONELLA DE WACKER VAN ZON.
5. JAN DE WACKER VAN ZON.
6. DANIEL DE WACKER VAN ZON.

Lit. Cc. Kinderen van HENDRICK DE WACKER VAN ZON en van ANNA SUSANNA VAN HOLLEBEEK.

1. PETRONELLA CLARA DE WACKER VAN ZON, geb. 19 October 1750, jong gestorven.
2. ZEGER DE WACKER VAN ZON, geb. 23 Nov. 1751, jong gestorven.
3. CORNELIA HENRIETTA DE WACKER VAN ZON, geb. 29 Maart 1753, jong gestorven.
4. SUSANNA HELENA DE WACKER VAN ZON, geb. 5 Aug. 1755, getrouwt aan JAN WILLEM VAN GOENS.

5. CA-

5. CATHARINA MAGDALENA DE WACKER VAN ZON, geb. 11 Maij 1757, getrouwt aan A. F. T. MORAQUIN, Heer van *Aalst*, Kapitein van de Dragonders.
6. PETRUS DE WACKER VAN ZON, geb. 9 Aug. 1758.
7. HENDRICK DE WACKER VAN ZON, geb. 16 Nov. 1759, Lieutenant ter Zee
8. SARA DE WACKER VAN ZON, geb. 25 Nov. 1760, Huisvrouw van PHILIPS JULIUS VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, Major van de Escadrons Carabiniers ten dienste deezer Landen.

Lit. Dd. Kinderen van PIETER VAN ZON en van THEODORA KEYZER.

1. ADRIANA VAN ZON, trouwt NICOLAAS DE JONCKHEERE.
2. ROCHUS JOHAN VAN ZON, Clercq ter Sekretarij van *Holland*.
3. PETRUS NICOLAAS VAN ZON, Kollonel, en Kapitein ter Zee, trouwt A. T. P. VAN TENGNAGEL tot GELLICUM.
4. GILLES JOHAN VAN ZON, Kollonel, en Kapitein ter Zee.
5. EWOUD VAN ZON, trouwt ANNA DU TILH.
6. ELISABETH VAN ZON.
7. THEODORUS VAN ZON, Scheepen der Stad *Rotterdam*, trouwt E. L. VAN TENGNAGEL TOT GELLICUM.

✱ ✱
✱

REGISTER

DER

HOOFDZAAKEN.

LETTER H—Z.

H.

I.

J.

Jans.

